P.I-2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 1—2 IANUARIE-FEBRUARIE 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Acţiuni pentru pace şi viaţă în 1964 *(Pr. N. Grosu)* . . . 3
Tineretul lumii în slujba păcii *(Prof. Şt. Alexe)* 15

STUDII

GHEORGHE CRONŢ : **Evocarea Athosului** 20
Arhim. Prof. Dr. N. MLADIN : **Valoarea morală a Sfintelor Taine** . 31
Protos. N. VORNICESCU : **Învăţături duhovniceşti din viaţa şi opera Sf. Vasilie cel Mare** 48

VASE ALESE ÎN CALENDARUL ORTODOXIEI

Pr. MIHAI V. CIOBANU : **Viaţa şi activitatea Sf. Ioan Botezătorul** . 55

PREDICI

Pr. IORGU CODREANU : **Despre Sf. Ioan Botezătorul** . . . 76
Pr. C. TODICESCU : **La Întîmpinarea Domnului** 78

MONUMENTE ISTORICE BISERICEŞTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA

N. GRIGORAŞ şi *Pr. D. MIRON :* **Biserica Mănăstirii Hlincea** . . 82

ÎNSEMNĂRI 95

Un manuscris din sec. XVIII *(Pr. N. Pentelescu).*

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 101

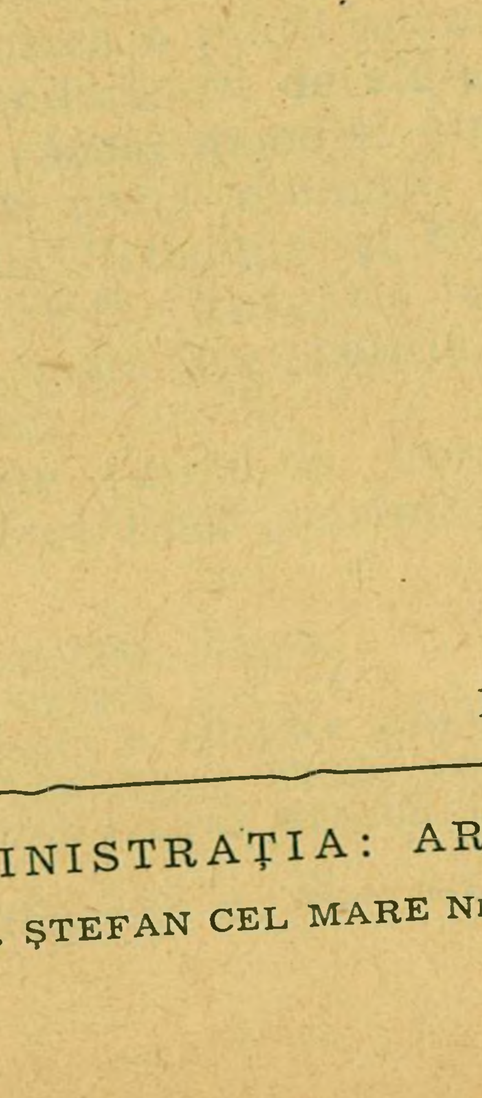
W. A. Wisser't Hooft, **Genz zwischen Konstantinopel und Rom ?** în Z. d. Z. nr. 8-9/1964 *(Prof. O. Bucevschi)*; **Istoria literaturii romîne**

(Continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

uri. 95
BIBLIOTECA MITR
P. I - 2

Mitropolia Moldovei și Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iași
M00095

ANUL XLI, Nr. 1—2 IANUARIE-FEBRUARIE 1965

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: ARHIEPISCOPIA IAȘILOR
STR. ȘTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAȘI

ACȚIUNI PENTRU PACE ȘI VIAȚĂ ÎN 1964

Pacea este dorința de veacuri a omenirii. Această dorință este oglindită în operele scriitorilor creștini greci și latini, în filozofia lui Platon și Aristotel, în gîndirea lui Aristofan (446-385) și Shakespeare (1564-1616).

Problema păcii este dezbătută în eseurile filozofice ale marelui umanist al gîndirii medievale Erasmus de Rotterdam (1467-1536) și mai cu seamă în «Querela pacis» (Jeluirea păcii); o găsim definită de Montesquieu (1689-1755) ca: «prima lege naturală a omenirii» [1]) iar în sfera gîndirii lui Kant (1724-1804) ea ocupă un loc de prim rang.

Excluderea războiului și întronarea păcii în viața socială o găsim și-n «Proiectul unei Organizații pentru Pacea Mondială» elaborat de regele Boemiei Jiri Podobeasky acum 500 de ani [2]). Ea formează tema marilor dezbateri filozofice și sociologice contemporane [3]).

În urma celor două războaie mondiale, dorința de pace apare pe ecranul vieții internaționale ca o cerință logică contemporană. Omenirea zilelor noastre nu mai dorește calamitățile războiului.

O atentă cercetare a datelor statistice, privind pierderile de oameni și bunuri materiale provocate de războaie, ne impresionează profund. Omenirea a plătit scump dorința de subjugare și răzbunare a unor conducători de state, în special de pe vremea celui de al doilea război mondial cînd s-a folosit, pe lîngă armele clasice și noua armă atomică. Strigătul de durere și groază a populației din Hiroșima și Nagasaki are un puternic ecou în sufletul omenirii [4]). Strigătul de durere a determinat înființarea celui mai înalt for politic internațional O. N. U., acum aproape 20 de ani.

Această organizație creată la Conferința de la San-Francisco, pe bază de asociere liber consimțită a unor state suverane

---

1) Rev. *Lumea* nr. 31/1964, pag. 3.
2) Rev. *Lumea* nr. 46/1964, pag. 15.
3) Vezi art. «*Sociologia și relațiile internaționale*» de Ludwig Grünberg în rev. *Lumea* nr. 10/1964, pag. 23-25; precum și art. «*Civilizația contemporană și filozofia istoriei*» a lui Arnold Toymbec, din rev. *Lumea* nr. 29/1964, pag. 23-25.
4) Vezi «*Surîsul Hiroșimei*» de Eug. Jebeleanu.

urmăreşte menţinerea păcii şi dezvoltarea colaborării paşnice între ţări [5]). Acest nobil ţel este înscris în Preambulul Cartei O. N. U. unde se spune: «Să ne unim forţele pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale», fapt pe care l-a precizat şi Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Preşedintele Consiliului de Stat al R. P. Romîne, cu prilejul vizitei Secretarului General al O.N.U., U. Thant în ţara noastră spunînd că: «Organizaţia Naţiunilor Unite este chemată să aducă o contribuţie însemnată la realizarea cerinţelor vitale ale umanităţii, la folosirea resurselor materiale ale planetei noastre şi a energiei creatoare a omenirii în scopul asigurării păcii, libertăţii şi prosperităţii popoarelor» [6]).

Aceeaşi dorinţă de pace a determinat nu numai naşterea O. N. U., ci şi naşterea mişcării mondiale pentru apărarea păcii. Această mişcare uneşte laolaltă luptătorii pentru pace din toate ţările, fără deosebire de apartenenţă socială, politică şi religioasă; ea reflectă voinţa majorităţii covîrşitoare a populaţiei globului şi joacă un rol uriaş în slăbirea încordării în relaţiile internaţionale, devenind unul dintre factorii hotărîtori de întărire a păcii şi de preîntîmpinare a unui nou război. Ea a luat fiinţă în anii 1948-1949, din iniţiativa militanţilor mişcării de rezistenţă din Franţa, unde s-au creat comitetele organizaţiei «Luptătorii pentru pace şi libertate» care au determinat organizarea altor comitete în Germania, Italia şi-n alte ţări [7]). Din iniţiativa acestor comitete ale mişcării de rezistenţă, în luna august 1948, s-a ţinut la Wroklaw-Polonia, Congresul intelectualilor pentru pace, care a adresat omenirii un manifest în care se spunea că: «popoarele de pe glob nu doresc războiul şi ele sînt destul de puternice pentru a apăra pacea şi cultura împotriva atacurilor unui nou fascism» [8]). Această mişcare umanistă este susţinută chiar de la geneza ei şi de Biserica Ortodoxă, care prin consfătuirea de la Moscova din 1948 şi-a armonizat glasul ei cu acel al intelectualilor de la Congresul Wroklaw.

Din anul 1948 pînă în zilele noastre, această mişcare s-a dezvoltat luînd proporţii mondiale sub denumirea de Consiliul Mondial al Păcii. Ea a obţinut pînă acum victorii însemnate, care se pot compara cu pietrele kilometrice ale unui drum lung, indicînd omenirii de unde a pornit această mişcare şi în ce direcţie se îndreaptă ea. Ea desfăşoară o adevărată dialectică a luptei pentru apărarea păcii şi este cel mai important factor social al veacului nostru alături de O. N. U., care-i cel mai înalt for politic mondial. Ambele organizaţii urmăresc acelaşi scop: apărarea păcii în lumea întreagă.

Ea este ca un fluviu cu dimensiuni nemaiîntîlnite a cărui albie e însăşi istoria omenirii, purtînd în sine atîtea năzuinţi şi certitudini încît nimenea nu i se poate împotrivi. Ca o forţă moral-socială, ea a barat intenţiile şi acţiunile beligerante, în

---

5) Vezi *Dicţionarul politic*, Buc. 1958, pag. 423.
6) *Scînteia* nr. 5885 din 7 mai 1963.
7) Vezi *Dicţionarul politic*, Buc. 1958, pag. 391-393.
8) Rev. *Ortodoxia* nr. 4/1959 pag. 639 şi următoarele.

rezolvarea crizei din Laos, de la canalul Suez, din Marea Caraibilor și din Cipru.

După cum soarele cu razele sale luminează și încălzește întregul glob, creind un climat favorabil dezvoltării normale a întregii naturi, la fel și mișcarea mondială pentru pace prin acțiunile ei umaniste învăluie întreaga lume, creind un climat favorabil dezvoltării armonioase a întrunirilor și legăturilor politice, cultural-artistice, științifice și religioase ale omenirii.

În calitatea ei de exponent fidel al omenirii dornice de libertate, dreptate, progres și pace, ea înregistrează din an în an succese îmbucurătoare în opera de apărare a păcii. O sumară privire retrospectivă asupra anului 1963 demonstrează că apărătorii păcii au înregistrat victorii însemnate : Conferința Organizației de solidaritate a țărilor din Asia și Africa de la Moshi-Tanganica ; publicarea la Londra a «Cartei albe» contra experiențelor atomice americane la mare înălțime ; conferința statelor africane de la Adis-Abeba-Etiopia precum și alte acțiuni care au determinat pe conducătorii U.R.S.S. — S.U.A și Anglia să încheie Tratatul de la Moscova, privitor la interzicerea experiențelor nucleare în cele trei medii, la care au aderat peste 100 de state printre care figurează și statul romîn. Acordul privind interzicerea plasării pe orbită a obiectelor avînd la bord arma nucleară ; reducerea bugetelor militare etc. Aceste victorii ale apărătorilor păcii au constituit un bogat material pentru presa internațională și au statornicit ambianța favorabilă altor succese însemnate ce s-au înscris în calendarul politic-social al anului 1964. Dacă anul 1963 a adus zorii unei păci trainice pe ecranul vieții internaționale, anul 1964 a contribuit prin acțiunile sale politico-sociale la înseninarea firmamentului internațional.

Cum se știe, în anul 1964 s-au împlinit 50 de ani de la izbucnirea primului război mondial, 25 de ani de la izbucnirea celui de al doilea război mondial și 15 ani de la înființarea marei mișcări mondiale a partizanilor păcii. Aceste momente au constituit un puternic stimulent în lupta pentru apărarea păcii. În atmosfera de înțelegere și bunăvoință statornicită, anul 1964 a adăugat inițiative și fapte izvorîte din ideea păcii ca : Schimburi de mesaje între conducători de state, conferințe, congrese, consfătuiri internaționale, vizite reciproce între conducători de state, întruniri cultural-științifice, demonstrații antirăzboinice, marșuri antiatomice, mitinguri, aniversări ale marilor personalități, care prin trecutul și prin concepțiile lor umaniste au îmbogățit firmamentul culturii universale, conferirea premiului Nobel pentru pace pastorului negru Martin Luther S.U.A. etc.

Între manifestările importante amintim : Conferința Pugwash (27. I. a. c.), a oamenilor de știință din 25 de țări care a contribuit la acțiunea de statornicire a unui limbaj comun între Est-Vest și la antrenarea oamenilor de știință din această mișcare în lupta pentru menținerea păcii în întreaga lume. Pe aceeași linie oamenii de știință și-au desfășurat lucrările la cea de a 9-a consfătuire a Mesei Rotunde Est-Vest din

prima decadă a lunii iulie la Florenţa. Tot la Florenţa a avut loc Conferinţa internaţională a tineretului şi studenţilor pentru dezarmare, pace şi independenţă naţională (26-29. II. a. c.) la care au participat delegaţi din 63 ţări. Importanţa acestei conferinţe se desprinde din mesajul trimis de Dl. Ion Gh. Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri, în care se arată că «Suprema garanţie a păcii, necesitate imperioasă pentru progresul material şi spiritual al societăţii umane este, fără îndoială, dezarmarea generală şi totală». «Rezolvarea pozitivă a acestei probleme vitale depinde în bună măsură de poziţia şi contribuţia tineretului, viitorul omenirii» [9]).

În luna martie, au început lucrările Conferinţei O. N. U. pentru comerţ şi dezvoltare la Geneva; comerţul internaţional şi pacea lumii sînt strîns legate potrivit declaraţiilor făcute de U. Thant, Secretarul General al O. N. U. care a spus: «Conferinţa (de la Geneva) se întruneşte într-o perioadă cînd în întreaga lume se recunoaşte tot mai ferm, că singura alternativă acceptabilă este colaborarea internaţională. Pacea generală poate fi asigurată numai pe calea colaborării între toate ţările independent de sistemele lor politice şi sociale» [10]).

Comerţul între Est şi Vest este un factor important al contemporaneităţii, o forţă, cum spunea Lenin: «Există o forţă mai puternică decît dorinţa, voinţa şi hotărîrea oricăreia dintre guvernele şi clasele ostile nouă: această forţă o constituie relaţiile economice mondiale generale care le silesc să păşească pe această cale a stabilirii de legături cu noi» [11]). Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Preşedintele Consiliului de Stat, în mesajul trimis acestei conferinţe, preciza: «Trebuie să se redea comerţului internaţional adevăratul său caracter şi rol, acela de factor al schimbului paşnic, reciproc avantajos, al bunei cunoaşteri reciproce între ţări, al cointeresării şi păcii» [12]).

Tot în anul 1964 s-au desfăşurat la Budapesta (25-27. IV) lucrările sesiunii Prezidiumului Consiliului Mondial al Păcii, care a constatat o îmbunătăţire a climatului internaţional dar «popoarele inclusiv forţele păcii trebuie să rămînă vigilente [13]).

Amintim că, şi la Belgrad, a avut loc cea de a IV-a întîlnire a Comitetelor de colaborare balcanică (8-10. VI). Acolo «participanţii şi-au exprimat din nou convingerea că zonele denuclearizate în regiunea Balcanilor şi a mărilor vecine, precum şi-n alte regiuni ale Europei, ar constitui o contribuţie însemnată la lupta pentru pace în lume» [14]).

Demonstraţiile antirăzboinice şi marşurile antiatomice în 1964 au avut un caracter mai hotărît: remarcăm că în centrul oraşului Londra, cu prilejul unei demonstraţii pentru pace, s-a sădit un cireş supravieţuitor exploziei nucleare de la Nagasaki, de către canonicul John Collins, reprezentant al Bisericilor din

---

9) *Pentru Apărarea Păcii* nr. 3/1964, pag. 23.
10) *Pentru Apărarea Păcii* nr. 3/1964, pag. 5.
11) Rev. *Lumea* nr, 41/1964, pag. 13.
12) Rev. *Lumea* nr. 41/1964, pag. 2.
13) *Pentru Apărarea Păcii* nr. 6, pag. 7.
14) *Pentru Apărarea Păcii*, nr. 7/1964, pag. 6.

apus, și Arhiepiscopul Ciprian din Dimitrov-Moscova, al Bisericii din răsărit [15]). Manifestații similare au avut loc și în alte țări ca : R.F.G., Norvegia, Suedia, Olanda, S.U.A. ș. a. Acțiuni în sprijinul păcii au avut loc în 1964 și în alte continente ; astfel, prin conferința la nivel înalt de la Cairo (17-21. VII), popoarele Africii au arătat lumii că luptă pentru întărirea unității și solidarității continentului lor și pentru consolidarea independenței cucerite ; ele au cerut în același timp și eliberarea teritoriilor care mai sînt sub dominație colonială. Această conferință este un pas serios în lupta pentru pace și progres, cum a spus U. Thant, Secretarul General al O.N.U. : «Îmi este plăcut să constat că între Carta O.U.A. și Carta O.N.U. există concordanță atît în ce privește forma cît și în privința obiectivelor și principiilor lor» [16]).

Prin aceste acțiuni, statele decolonizate din Asia, Africa și alte regiuni ale lumii aduc în patrimoniul social-cultural și politic al omenirii valori noi și puternice. Tot în orașul Cairo s-a ținut în 1964 Conferința statelor neangajate (5. X. 1964), care au ca scop comun dorința unei păci trainice printr-o colaborare sinceră cu toate popoarele. Conferința se înscrie ca un eveniment cu mare pondere în relațiile internaționale, așa cum a afirmat premierul indian Lal Bahadur Shastri : «Această conferință trebuie să contribuie la întărirea păcii în lumea întreagă și la izbăvirea omenirii de primejdia unor conflicte între țări» [17]) ; iar Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej în mesajul său, adresat acestei conferințe, spunea : «În lumea zilelor noastre, înfățișînd o imagine de transformări înnoitoare, țările neangajate iau parte tot mai activ la opera plină de răspundere a apărării și consolidării păcii, la care sînt chemate să-și aducă contribuția toate țările, indiferent de mărimea și forța lor» [18]).

Continentul asiatic pe lîngă marșurile antiatomice din Japonia și-a adus cu prisosință aportul său în apărarea păcii. Capitala Soarelui-Răsare a fost gazda celei mai mari competiții mondiale a sportului — a 18-a ediție a jocurilor olimpice —, la care au participat peste 7000 sportivi din 94 țări. Jocurile olimpice sînt o manifestare a dorinței de pace și înțelegere între popoare ; ele constituie o dovadă vie a coexistenței și durabilității spiritului olimpic, un triumf al ideei de pace și prietenie între toate popoarele lumii. Acest fapt este afirmat de președintele Consiliului Internațional al sporturilor și educației fizice, Philip Noel-Baker, parlamentar englez, laureat al premiului Nobel pentru pace în 1959 : «Aș putea spune fără nici o ezitare, afirma el, că sportul internațional a constituit o manifestare din cele mai importante, încununată de succes în dezvoltarea relațiilor internaționale, încă de la primele jocuri olimpice care au avut loc în anul 1896» [19]). R. P. Chineză, ca una din cele cinci

---

15) Rev. *Lumea* nr. 14/1964, pag. 13.
16) Rev. *Lumea* nr. 30/1964, pag. 5.
17) Rev. *Lumea* nr. 41/1964, pag. 2.
18) Rev. *Lumea* nr. 41-1964, pag. 2.
19) Rev. *Lumea* nr. 40/1964, pag. 16.

puteri ce posedă arma nucleară, se adresează întregii lumi dornice de pace, printr-un mesaj în care precizează că ea nu va face uz de această armă. Dorința de pace se resimte și-n Australia, unde au avut loc demonstraţii puternice la Melbourne și Sydney, pentru ca pacea să domnească și-n regiunea Oceanului Pacific.

Un fapt important, care a polarizat privirile lumii întregi a fost a 19-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. Sesiunea a avut o sferă vastă de preocupări cuprinzînd peste 92 probleme ce se impun a fi rezolvate pozitiv. Dintre ele, cea mai importantă a fost problema dezarmării generale și totale, care în cadrul Comitetului celor 18 state de la Geneva nu a putut fi rezolvată.

* * *

La promovarea cauzei păcii și colaborării între popoare, Republica Populară Romînă contribuie în mod stăruitor și consecvent întrucît politica țării noastre este o politică de dezvoltare a legăturilor de prietenie și colaborare frățească cu toate țările socialiste, de întărire a lagărului socialist, de solidaritate și de sprijinire hotărîtă a mișcării de eliberare a popoarelor, de dezvoltare a relaţiilor cu țările ce au orînduiri social-politice diferite. Acest fapt l-a precizat Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat, la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naţionale, cu prilejul celei de a XX-a aniversări a eliberării Romîniei : «Cu toate deosebirile profunde dintre diferitele state, a spus D-sa, există interesul comun al popoarelor de a salvgarda pacea»... În rînd cu celelalte state socialiste și cu alte state iubitoare de pace; Republica Populară Romînă a dus în mod consecvent, în anii care au trecut de la eliberare, o politică de apărare și de consolidare a păcii în lume, cu convingerea că la opera de normalizare a relaţiilor internaţionale poate și trebuie să colaboreze și să-și aducă propria contribuţie fiecare țară...» [20]).

Țara noastră este un factor activ și aduce un aport constructiv în rezolvarea tuturor problemelor internaţionale. La O.N.U. ca și în diferite comitete, între care și-n Comitetul celor 18 state de la Geneva, delegaţii statului nostru se pronunță cu toată hotărîrea pentru o dezarmare generală și totală, pentru coexistență pașnică. Faptul se desprinde din conținutul scrisorii Ministerului Afacerilor Externe a R.P.R. adresată Secretarului General al O.N.U. în care se arată că țara noastră activează în cadrul O.N.U. sprijinind manifestările organizate în cadrul anului cooperării internaţionale pentru realizarea următoarelor obiective : 1) Transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării, fără arme nucleare și fără mijloace de transport la țintă. 2) Îmbunătăţirea relaţiilor de bună vecinătate între statele europene, aparţinînd unor sisteme social-politice diferite. 3) Promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor păcii, respectului reciproc și înţelegerii între popoare. 4) Elaborarea unei decla-

---

20) *Scînteia* nr. 6357/23 august 1964.

raţii asupra principiilor de colaborare economică internaţională [21]). Această scrisoare este sinteza activităţii politice externe a statului nostru.

În anul 1964, Republica Populară Romînă a fost vizitată de conducători de state şi de personalităţi marcante de peste hotare ca : Haille Sellasie I, împăratul Etiopiei, care a declarat : «Atît Etiopia cît şi Romînia au dovedit prin fapte hotărîrea lor fermă de a dobîndi binefacerile libertăţii, de a asigura pentru popoarele lor binefacerile păcii şi prosperităţii şi de a acorda sprijinul cel mai ferm celor ce urmăresc aceleaşi ţeluri» [22]) ; ţara noastră a mai fost vizitată de : Edward Du Can ministrul comerţului Marii Britanii, Sedky-Aziz vicepremierul Consiliului de Miniştri al R.A.U., Dr. Bruno Pittermann vicecancelarul Austriei ş. a.

Reprezentanţi ai patriei noastre au vizitat, în 1964, mai multe ţări indiferent de orînduirea lor social-politică : o delegaţie condusă de Dl. Gh. Gaston Marin vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, a făcut o vizită în S.U.A. ; o delegaţie a Marii Adunări Naţionale a vizitat Japonia ; Prim vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Dl. Gh. Apostol a vizitat Austria ; o delegaţie guvernamentală condusă de Dl Ion Gh. Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri, a făcut o vizită în Franţa. Aceste vizite reciproce se înscriu ca fapte pozitive pe linia acţiunilor de cunoaştere şi înţelegere, cum a precizat şi Dl. Ion Gh. Maurer în cadrul vizitei pe care a făcut-o în Franţa : «Pentru stabilirea unui climat de pace şi securitate internaţională, contactele directe între oamenii de stat şi cunoaşterea reciprocă a ţărilor aparţinînd unor sisteme social-economice diferite constituie, în cadrul politicii de coexistenţă paşnică, factorii esenţiali» [23]).

În 1964, Republica Populară Romînă a luat parte la mai multe conferinţe şi congrese internaţionale, cultural-ştiinţifice, artistice şi sportive ce au avut loc. În cadrul celor peste 120 de reuniuni ştiinţifice, Republica Populară Romînă a fost prezentă prin circa 200 de oameni de ştiinţă care au reprezentat cultura şi ştiinţa romînească cu multă demnitate peste hotarele patriei noastre. Dintre ele, amintim a 3-a conferinţă a O.N.U. pentru folosirea paşnică a energiei atomice de la Geneva. Sesiunea Agenţiei internaţionale pentru energia atomică de la Viena, Conferinţa internaţională organizată de U.N.E.S.C.O. la Grenoble-Franţa, cu tema educaţia tineretului şi promovarea în rîndurile tineretului a ideilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare. Astfel de întruniri au avut loc şi la noi în ţară ; Congresul al VIII-lea internaţional de ştiinţa solului, congresul de medicină internă, conferinţa naţională de lingvistică, sesiunea de comunicări consacrate împlinirii a 75 de ani de la moartea lui M. Eminescu ş. a., la care au participat mulţi oameni de ştiinţă din diferite state.

---

21) Rev. *Lumea* nr. 49/1964, pag. 15.
22) *Pentru Apărarea Păcii* nr. 10/1964, pag. 5-6.
23) Rev. *Lumea* nr. 31/1964, pag. 2.

Cu prilejul centenarului Universităţii din Bucureşti şi împlinirii a 270 de ani de la începuturile învăţământului superior în Bucurreşti, au luat parte la festivităţile închinate acestor evenimente culturale delegaţi din 53 de ţări de la 95 de Universităţi, care au elogiat superioritatea şi condiţiile dezvoltării învăţământului din patria noastră. Pitorescul nostru Predeal a găzduit în 1964 cursurile de perfecţionare pentru profesorii de limbă romînă şi de limbi străine din R.D.G., S.U.A., Anglia, Franţa ş. a. Tot în cadrul activităţilor cultural-ştiinţifice, statul nostru a încheiat o serie de acorduri cu diferite state.

De un mare succes s-a bucurat Concursul şi Festivalul internaţional «George Enescu» care a avut loc la noi în ţară şi la care au participat artişti din diferite ţări : declaraţiile celor ce au participat s-au înscris pe linia cunoaşterii şi apropierii între popoare. În cadrul politicii de coexistenţă paşnică şi de colaborare economică, Republica Populară Romînă a participat la tîrgurile şi expoziţiile internaţionale. Începînd din anul 1950 şi pînă în anul 1963 ea a participat la 191 de tîrguri internaţionale în 55 de centre comerciale din 35 de ţări. În prezent ea a încheiat o serie întreagă de acorduri şi contracte comerciale cu diferite firme din lumea întreagă, deplin convinsă că schimburile comerciale internaţionale constituie un factor principal în statornicirea păcii în lume. În 1964, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la eliberarea patriei noastre, a avut loc în capitală inaugurarea expoziţiei realizărilor economiei naţionale a R.P.R., oglindă fidelă a bogăţiilor şi a eforturilor depuse de oamenii muncii din ţara noastră pentru ridicarea nivelului de trai al populaţiei. În toamna anului 1964 s-au pus bazele construirii sistemului hidroenergetic de la Porţile de Fier, care va contribui la dezvoltarea economică a R. P. Romîne şi R. S. F. Jugoslavia şi la întărirea prieteniei şi colaborării între cele două popoare.

* * *

La marea mişcare pentru apărarea păcii în lume a aderat şi Biserica Mîntuitorului Hristos. Biserica creştină luptă pentru înlăturarea suferinţei din lume şi pentru fericirea ei. Spiritul irenic stă la temelia doctrinei creştine. La Naşterea Mîntuitorului, corul îngerilor a vestit lumii că S-a întrupat «Domnul Păcii». «El a venit în lume ca lumea viaţă să aibă din belşug» (Ioan X, 10) ; El a fericit pe cel ce face pace (Mt. 5-9), a îndemnat pe cel ce a scos sabia, în noaptea patimilor Sale, să o pună la locul ei (Mt. 20-52 ; In. 18-11) ; după Învierea Sa a întîmpinat pe Sfinţii Apostoli cu cuvintele «Pace vouă» şi la Înălţarea Sa a lăsat ca testament «Pacea».

Sfinţii Apostoli, ca urmaşi ai Mîntuitorului, au îndemnat pe toţi să caute : «pacea cu toată lumea» (Evr. 12-14) ; pe această linie au mers şi Sfinţii Părinţi, împreună cu toţi scriitorii bisericeşti, propovăduind şi îndemnînd pe toţi să trăiască într-o înfrăţire ca fiii aceluiaşi Părinte Ceresc. Sf. Ioan Gură de Aur spune în Omilia I la epistola către Corinteni : «poruncile lui

Dumnezeu sînt ca noi să fim în pace cu toţi oamenii şi viaţa noastră numai atunci este cum se cuvine, cînd vom avea pace şi dragoste reciprocă între noi» [24]). «Pentru a face să domnească pacea în lume — spune Sf. Grigorie de Nyssa — se cuvine ca înainte de a linişti pe potrivnicii noştri din afară să împăcăm pe cei dinlăuntrul nostru... Cînd va fi înlăturat războiul cel din firea noastră atunci vom trăi în pace... Realizarea păcii noastre interioare înseamnă întronarea automată a păcii generale» [25]). Dacă pacea interioară nu se răsfrînge şi la cerinţele concrete ale realităţii sociale, atunci ea nu este decît o aramă sunătoare şi un chimval răsunător» (I Cor. 13-11).

Biserica creştină a înţeles dorinţa de veacuri a omenirii pentru o pace trainică şi dreaptă şi a făcut din pace şi iubire principii călăuzitoare ale convieţuirii între oameni şi popoare; ea este alături de luptătorii pentru apărarea păcii pentru că ştie că: «unde sălăşluieşte dragostea, nu este Cain care să-şi ucidă fratele», după cum spune Sf. Ioan Gură de Aur [26]).

Împlinind testamentul lăsat de Mîntuitorul, Biserica face mari eforturi pentru pacea a toată lumea. În prezent ea activează cu stăruinţă pentru pacea lumii prin Conferinţa Creştină pentru Pace, prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi prin alte acociaţii bisericeşti. Conferinţa Creştină pentru Pace este prima asociaţie creştină care stăruie pentru apărarea păcii. În cadrul ei se înmănunchează străduniile diferitelor Biserici şi confesiuni creştine ce luptă pentru bunăvoire între oameni. A doua organizaţie creştină este Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din care fac parte aproape toate Bisericile ortodoxe şi protestante. Călăuzită de adevăratul duh creştin, această mişcare lucrează tot mai mult în ultima vreme pentru abolirea colonialismului, pentru coexistenţă şi pace. În străduniile lor pentru înţelegere şi pace, organîzaţiile creştine se întrepătrund, pentru că apărarea păcii cere o apropiere sufletească a diferitelor Biserici creştine. Potrivit spiritului evanghelic, ideea de unitate este condiţionată de cea de pace, iar pacea este rodul dragostei, înţelegerii şi încrederii reciproce între oameni: «Climatul sufletesc de pace şi de frăţietate umană, de colaborare internaţională, înlăturarea totală a războiului şi rezolvarea paşnică a diferendelor, a neînţelegerilor şi a conflictelor dintre oameni şi popoare — ţeluri pentru care luptă Conferinţa Creştină pentru Pace — sînt condiţii sine qua non şi alcătuiesc singurul fundament necesar şi trainic pe care se poate clădi şi consolida ideea unirii sau a unităţii religioase, pentru care luptă îndeosebi Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Şi aceasta constituie un merit incontestabil al Conferinţei Creştine pentru Pace, care, precum am spus, serveşte indirect şi cauza scumpă a unităţii creştine» [27]).

---

24) *Telegraful Romîn* nr. 23-24/1964.

25) *Probleme de Filozofie şi Literatură Patristică*, de pr. I. G. Coman, pag. 252, ed. Casa Şcoalelor 1944.

26) *Telegraful Romîn* nr. 23-24/1964, pag. 2.

27) *Ortodoxia* nr. 1/1964, pag. 177, art. «*Unitatea Creştină şi Pacea Lumii*» de pr. prof. E. Braniște.

În cadrul acestor două organizaţii creştine, Ortodoxia este prezentă; ea aduce o contribuţie serioasă la opera de înfrăţire şi pace universală din an în an prin ajutorul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care ne-a încredinţat că este cu noi pînă la sfîrşitul veacurilor.

Între acţiunile mai importante ale Conferinţei Creştine pentru Pace din cursul anului 1964 amintim următoarele: Şedinţa comisiei «Pacea şi dezarmarea», care a avut loc la Zürich-Elveţia între 1-5. II. a. c. Cu acel prilej s-au scos în relief temeiurile teologice ale dezarmării şi totodată s-a luat cunoştinţă că Bisericile din toate ţările sînt angajate în sprijinirea păcii» [28]). În zilele de 9-12 februarie, a avut loc la reşedinţa mitropolitană din Iaşi, consfătuirea unui grup de profesori de teologie, sub preşedinţia I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, pentru pregătirea referatului «Dreptatea şi Pacea», care a fost prezentat la Höchst Odenwald-R.D.G. între 20-22 februarie, la sesiunea plenară a Comisiei «Pacea şi Dreptatea» prezidată de întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova [29]).

Spre sfîrşitul lunii iunie, la Praga, a avut loc a doua Adunare Mondială Creştină pentru Pace a cărei lucrări s-au desfăşurat pe tema: «Legămîntul meu este viaţa şi pacea» (Maleahi II, 5).

Între manifestările din cursul anului 1964 ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, amintim: Sesiunea Comitetului Executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor, între 10-14 februarie, la Odesa. Cu acel prilej s-a dat publicităţii un comunicat în problema dezarmării, prin care s-a făcut un stăruitor îndemn luptătorilor pentru pace de a folosi orice prilej spre a se trece de la cursa înarmărilor la o conlucrare şi colaborare pentru realizarea dezarmării. În luna martie, ţara noastră a fost vizitată de un grup de profesori de teologie din apus din cadrul mişcării ecumenice, fapt ce se adaugă la seria contactelor intercreştine care urmăresc unirea Bisericilor. Între 16-18 iunie, la Geneva, a avut loc o consultare în problema dezarmării la care au luat parte o delegaţie din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor şi reprezentanţii guvernelor Angliei, S.U.A., U.R.S.S. şi Nigeriei.

La Rhodos, între 1-18 noiembrie, a avut loc cea de a treia Conferinţă Panortodoxă convocată de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora pentru a discuta chestiunea dialogului dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică, cum şi chestiunea reluării tratativelor cu Bisericile Anglicană şi Veche Catolică. Au luat parte delegaţi a 14 Biserici autocefale, printre care şi Patriarhia Romînă, a cărei delegaţie a fost condusă de I. P. S. Mitropolit Iustin [30]).

Tot în cursul anului 1964 (5-9 octombrie), s-au desfăşurat lucrările sesiunii Nyborg IV pe bordul vasului danez «Bornholm»; această mişcare creştină (C.B.E.) a luat fiinţă la consfătuirea de la Lieselund din 1957.

---

28) *Telegraful Romîn* nr. 19-20/1964, pag. 2.

29) *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* nr. 5-6/1964 pag. 186-187 şi următoarele.

30) Rev. *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* nr. 11-12/1964.

Biserica Ortodoxă Romînă în frunte cu Sfîntul şi îndreptătorul Sinod stăruie necontenit pentru pace şi înfrăţire, chiar de la începutul mişcării pentru apărarea păcii, cum spune Prea Fericitul Patriarh Iustinian: «Mergînd pe drumul învăţăturii lui Hristos cel răstignit pentru a lăsa în lume pacea, urmînd porunca dată tuturor creştinilor prin graiul nepieritor al Evangheliilor, de a nu înceta să ostenească întru apărarea şi întărirea păcii în lume, Biserica Ortodoxă Romînă, ţine să-şi mărturisească bucuria cu care a primit invitaţia Comitetului Internaţional al Intelectualilor de a întruni un Congres Mondial pentru Pace»[31]). În cadrul congreselor pentru pace, Biserica Ortodoxă Romînă, prin delegaţii ei, şi-a arătat hotărîrea de a lucra pentru instaurarea păcii în lume: «Toţi oamenii sînt convinşi astăzi că pacea este o lege a firii, o cerinţă a raţiunii umane, o necesitate a vieţii. Mai mult decît atît, pentru noi creştinii, pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, este o dogmă a credinţei noastre. Astfel, la temeiul ei natural noi adăugăm un temei divin; conştiinţa noastră umană de apărători ai vieţii se întăreşte adăpîndu-se la izvorul revelaţiei divine, prin Domnul nostru Iisus Hristos», a declarat I. P. S. Mitropolit Iustin la un congres pentru pace.

Zi de zi, îndrumaţi de întîistătătorii lor, slujitorii Sfintelor Altare se roagă lui Dumnezeu pentru pacea lumii şi cu hotărîre neclintită muncesc şi dau tot sprijinul Consiliului Mondial al Păcii, Conferinţei Creştine pentru Pace şi Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru statornicirea neîntîrziată a păcii pe pămînt.

* * *

Lupta pentru pace este obiectivul principal al epocii noastre; ea este un element permanent al vieţii internaţionale, cheia de boltă a istoriei contemporane. Omenirea însîngerată şi sfîrtecată de războaie a depus şi depune în permanenţă eforturi pentru vindecarea rănilor, pentru clădirea unei lumi noi, pentru înlăturarea unui nou conflict mondial. Lumea luptă să ocrotească roadele culturii şi civilizaţiei, bunurile materiale şi morale. Ştiinţa secolului nostru se dezvoltă vertiginos, ea este astăzi un aliat al omului în lupta pentru progres şi fericire. Omul a străbătut o cale destul de spinoasă în realizarea progresului ştiinţific şi tehnic, de la uneltele de piatră la cele mai moderne maşini electronice, de la întunecatele bordee la falnicile şi multicolorile blocuri, de la rudimentarele mijloace de comunicare la radio şi televiziune.

Cel mai însemnat progres pe care l-a făcut omul este descoperirea energiei nucleare, care a schimbat profilul multor ramuri industriale, aşa cum un copil în dezvoltare îşi schimbă fizionomia. Această nouă sursă de energie prezintă o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea civilizaţiei şi culturii umane; astăzi omul călătoreşte pe calea infinitului, împingînd tot mai departe barierele necunoscutului.

---

31) *Telegraful Romîn* nr. 13-14/1964 pag. 1.

Utilizarea energiei atomice de către om poate aduce şi fericirea sa, dar şi distrugerea civilizaţiei umane, dacă această energie va fi folosită într-un eventual război.

Împotriva acestei arme şi a războiului în general, ca mijloc de soluţionare a conflictelor, avem datoria să luptăm, să declarăm război războiului, să cerem dezarmarea generală şi totală.

Omenirea trebuie să lupte pentru interzicerea armelor atomice, deoarece un război termonuclear ar fi un adevărat cataclism cum a declarat Dl. Ion Gh. Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri: «Convingerea că la ora actuală, cînd războiul nuclear se înscrie în ecuaţia: «război = cataclism», înţelegerea internaţională devine un imperativ al timpului. Din punct de vedere al intereselor păcii noi nu sîntem decît o singură lume» [32]). Toţi avem datoria de a cruţa şi apăra roadele culturii şi civilizaţiei şi de a le lăsa urmaşilor pentru a se folosi de ele.

Pentru această cauză luptă şi Biserica Mîntuitorului Hristos, căci ea ştie că «Pacea este garanţia armoniei şi frumuseţii universale: popoarele, oraşele, armatele, familiile, căsătoriile, comunităţile se conservă prin pace şi pier prin discordie», spune Sf. Grigore de Nazians [33]).

Biserica Mîntuitorului Hristos este Biserică slujitoare pentru că Întemeietorul ei n-a venit să I se slujească, ci, dimpotrivă, El să slujească; pentru aceasta orice credincios trebuie să-şi îndeplinească îndatoririle faţă de semeni în duhul dragostei frăţeşti. Orice creştin trebuie să ştie că arma atomică este un păcat strigător la cer împotriva omenirii şi a vieţii. Creştinul care luptă împotriva armelor atomice slujeşte pe fratele său.

Dacă progresul tehnic şi descoperirea energiei atomice sînt pentru folosul omenirii, apoi folosirea acesteia în scopul distrugerii este revoltătoare şi trebuie combătută cu toată energia. Dacă îl iubim pe Hristos ca, creştini, atunci trebuie să zidim toate prin iubire şi să potolim furtunile criminale ale uciderii în masă. Omul trăieşte întotdeauna pe prag de veacuri, e legat de trecut, trăieşte în prezent şi se gîndeşte la viitor pentru care simte răspundere. Oare în aceasta constă voia lui Dumnezeu ca oamenii să se distrugă între ei prin arme groaznice? Firește că nu, căci progresul nostru uman şi tehnic corespunde conştiinţei noastre de adevăraţi creştini.

Biserica creştină luptă ca pacea să stăpînească în lume şi depune pe altarul omenirii dragostea şi abnegaţia sa pentru ca înţelegerea şi fericirea să sălăşluiască între oameni şi popoare, fiind voia lui Dumnezeu. Dacă orizontul vieţii internaţionale a fost luminos în 1964 trebuie să luptăm ca soarele păcii să lumineze omenirea şi în viitor cu mai multă putere, pentru că omenirea întreagă ştie: «Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes». Pacea este oxigenul progresului şi fericirii omului [34]).

Pr. N. GROSU

---

32) *Scînteia* nr. 6337/3 august 1964.
33) *B. O. R.* nr. 1-2/1964 pag. 103.
34) Virgiliu, *Eneida* XI-362.

TINERETUL LUMII ÎN SLUJBA PĂCII

Lumea contemporană este însufleţită din ce în ce mai mult de ideea înfăptuirii păcii pe pămînt. Cuvîntul pace capătă pe zi ce trece sensuri noi, fluturînd pe buzele tuturor oamenilor de bine, de pe toate meridianele pămîntului, ca simbol al unei vieţi mai bune spre care rîvneşte întreaga omenire. Pentru realizarea păcii se depun eforturi considerabile. Se ţin soboare de pace, la care discută oameni cu concepţii politice şi religioase diferite, în care se dezbat deschis toate problemele ce afectează pacea, spre care lumea îşi îndreaptă privirile pline de speranţă.

În cursul anului 1964, am urmărit cu tot interesul activitatea desfăşurată cu perseverenţă de omenire pentru realizarea păcii pe pămînt. În cele ce urmează însă ne vom opri asupra lucrării tineretului pentru pace.

Se spune, şi pe bună dreptate, că tineretul este viitorul omenirii. De aceea este interesant şi util de cercetat îndeaproape cum îşi pregăteşte tineretul de azi viitorul său.

Însufleţit de idealuri măreţe, tineretul vremii noastre nu precupeţeşte nici un efort pentru ca lumea de mîine să fie o lume a păcii, a răspîndirii binelui pe pămînt în mod egal pentru toţi, astfel, încît, omul să-şi poată împlini menirea sa pentru care s-a născut.

I. Pentru aceste motive, la 26 februarie 1964, se deschidea în oraşul tinereţii strălucitului pictor Leonardo da Vinci, Florenţa, în sala «Cinquecento» a palatului Vecchio, *Conferinţa internaţională a tineretului şi studenţilor pentru dezarmare, pace şi independenţă naţională.* La această conferinţă au fost reprezentate aproape 130 de organizaţii naţionale şi internaţionale de tineret şi studenţeşti, din numeroase ţări de pe toate continentele. Tinerii entuziaşti, reuniţi laolaltă de nobilele idei ale păcii, au făcut un larg şi fructuos schimb de păreri cu privire la acţiunile ce trebuie întreprinse pentru a lărgi cooperarea tineretului şi studenţilor de pretutindeni în lupta pentru dezarmare şi coexistenţă paşnică, pentru pace şi independenţa naţională a popoarelor asuprite, împotriva colonialismului şi imperialismului.

În ziua de 28 februarie, conducătorul delegaţiei de tineret din ţara noastră a înmînat preşedintelui Conferinţei un Mesaj adresat de Preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne, Domnul Ion Gheorghe Maurer. În acest Mesaj, care s-a bucurat de o primire călduroasă din partea

participanților, se spune printre altele: «Problemele care formează obiectul dezbaterilor dv. sînt probleme arzătoare ale epocii noastre, care afectează destinele tuturor popoarelor.

Suprema garanție a păcii, necesitate imperioasă pentru progresul material și spiritual al societății umane, este fără îndoială dezarmarea generală și totală.

Totodată, cauza pacii nu poate fi despărțită în zilele noastre de cauza independenței naționale a popoarelor.

Rezolvarea pozitivă a acestor probleme vitale depinde în bună măsură de poziția și contribuția tineretului, viitorul omenirii».

Arătînd, în continuare, că țara noastră se preocupă de aceleași probleme, Mesajul arată că «Guvernul Republicii Populare Romîne a supus Adunării Generale O. N. U., încă din 1960, examinarea unor măsuri pe care fiecare stat în parte și organizațiile internaționale ar urma să le ia pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare. La sesiunea a XVIII-a a Adunării Generale O. N. U., delegația romînă împreună cu alte 25 de delegații a prezentat un proiect de *declarație internațională* în această problemă care, conform hotărîrii adoptate, urmează să fie dezbătut în vederea elaborării finale la cea de a XIX-a sesiune a Adunării Generale».

Exprimînd convingerea că proiectul de Declarație va găsi înțelegere și va fi aprobat de toate guvernele și organizațiile de tineret din lumea întreagă, Mesajul se încheie astfel: «Insăși conferința dvs. constitue o manifestare a dorinței și a hotărîrii tineretului lumii de a trăi în pace, într-o lume fără arme și războaie, în care fiecare popor să fie liber și egal în drepturi cu celelalte».

Lucrările conferinței s-au desfășurat, în mare parte, în comisii, axate pe următoarele probleme: 1) Dezarmarea și problemele economice, sociale, educative și culturale; 2) Dezarmarea și coexistența pașnică; măsurile care favorizează dezarmarea generală, totală și controlată; 3) Dezarmarea, pacea și lupta de eliberare națională a popoarelor contra colonialismului, neocolonialismului și imperialismului, pentru dezvoltarea economică și culturală a acestor țări; 4) Acțiunile tineretului din fiecare țară și cooperarea internațională a organizațiilor de tineret și studențești pentru dezarmare, pace și independență națională.

De un interes deosebit s-au bucurat în cadrul dezbaterilor, problemele cu privire la educarea tineretului în spiritul păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare după cum s-a subliniat în rezoluțiile adoptate de către comisiile 1 și 4. La aceasta au contribuit desigur și intervențiile delegaților romîni, care au fost apreciate datorită caracterului lor constructiv, concret.

Discuțiile din cadrul conferinței de la Florența au arătat convingător că există numeroase posibilități practice de a lărgi și întări colaborarea tineretului lumii în lupta pentru pace. («Scînteia Tineretului», An. XX, Seria II, Numerele 4594, 4597, 4600 și 4601/1964).

II. Între 23 august — 1 septembrie 1964, a avut loc la Grenoble (Franța), *Conferința internațională privind problemele tineretului* organizată de U.N.E.S.C.O.

În cuvîntul rostit la deschidere, directorul general U.N.E.S.C.O., René Maheu, a subliniat că ideea unei conferințe internaționale consacrate tineretului a fost lansată la U.N.E.S.C.O. încă acum patru ani, de către delegația romînă.

La Grenoble, delegația romînă (au luat parte 73 de țări și 40 organizații de tineret) a fost condusă de prof. Jean Livescu, adjunct al ministrului Învățămîntului, care a fost ales în Biroul conferinței ca președinte al Comisiei privind pregătirea tineretului pentru viața publică în spiritul înțelegerii internaționale.

Din cuvîntul prof. Jean Livescu reiese limpede care a fost ținta acestei conferințe : «Ceea ce așteptăm de la această primă reuniune este în primul rînd un schimb substanțial de experiență între specialiștii veniți din țări și organizații foarte diferite.

Oricare ar fi diferențele care ne despart de alte țări, noi sîntem convinși că numai o colaborare sinceră, respectînd interesele reciproce, este capabilă să asigure pacea și, în consecință, progresul general al omenirii».

Membrii delegației romîne au depus o rodnică activitate în cadrul lucrărilor acestei conferințe. Astfel, prof. Jean Livescu a prezentat o expunere preliminară asupra problemelor incluse pe ordinea de zi, privind : «Pregătirea tineretului pentru o înțelegere și colaborare internațională», iar Valentin Lipatti, în intervențiile sale, s-a referit la necesitatea pregătirii tineretului în spiritul înțelegerii și colaborării internaționale, precum și asupra importanței educației extrașcolare a acestuia. De asemenea, în comisia a III-a, Maria Groza s-a referit, în intervenția sa, la necesitatea educației cetățenești a tineretului și a făcut o recomandare, adoptată apoi în unanimitate, asupra rolului pe care îl pot juca în acest sens casele editoriale specializate în literatura pentru tineret.

În comisia IV-a, delegația țării noastre a propus două proiecte de recomandări, adoptate, de asemenea, în unanimitate, unul se referă la programele viitoare privind *activitatea U.N.E.S.C.O. în domeniul educației tineretului*, iar celălalt, la care a devenit coautor și Franța, se referă la adoptarea de către Adunarea Generală O.N.U., la cea de a XIX-a sesiune a sa, a *Declarației privind promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare, pe baza proiectului prezentat la cea de a XVIII-a sesiune a sa, de către delegația R. P. Romîne, împreună cu alte 25 delegații coautoare.* («Scînteia Tineretului», An. XX, Seria II, Numerele 4750, 4751, și 4756/1964).

Expunîndu-și punctul de vedere în legătură cu acest aport al țării noastre la rezolvarea unei probleme imperioase pentru creșterea tineretului, Willem H. Welling, directorul Departamentului de Învățămînt Superior al U.N.E.S.C.O., a declarat următoarele : «Propunerea Romîniei este apreciată ca o însemnată contribuție la realizarea țelurilor care ne sînt deopotrivă de

scumpe... Un aspect esenţial al procesului de învăţămînt este acţiunea morală pozitivă de educare a tinerei generaţii în spiritul ideilor de pace. Toate cuceririle ştiinţei trebuie puse în slujba acestei cauze supreme». («Contemporanul», Nr. 34 (941), An. 1964, pag. 8).

Conferinţa de la Grenoble a avut o importanţă deosebită pentru clarificarea problemei educaţiei tineretului. În spiritul acestei conferinţe, — «spiritul de la Grenoble», — s-au dus discuţiile la sesiunea a XIII-a U.N.E.S.C.O. după constatarea făcută de directorul general U.N.E.S.C.O., amintit mai sus, René Maheu, care a afirmat că «nu vom fi făcut nimic pentru tineret, dacă nu-i vom da o lume paşnică».

Romînia şi Franţa, plus coautorii: India, Jugoslavia, Mali, Maroc, Mexic, Pakistan şi Senegal, au prezentat la sesiunea din această toamnă a U.N.E.S.C.O., un text de rezoluţie, aprobat în unanimitate, care urmează a fi supus aprobării Conferinţei Generale O.N.U. În text se spune: «Considerînd că este important ca principiile fundamentale cu privire la idealurile păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare, să fie formulate cu privire la tineret; exprimîndu-şi satisfacţia faţă de hotărîrea Adunării Generale a O.N.U. de a elabora o declaraţie internaţională privind aceste principii; subliniind interesul pe care-l va prezenta o asemenea declaraţie solemnă asupra unui subiect atît de esenţial pentru viitorul omenirii şi exprimîndu-şi, în sfîrşit, urarea ca această declaraţie să fie astfel formulată încît să întrunească adeziunea universală, Conferinţa recomandă adoptarea unei asemenea declaraţii de către O.N.U. cu prilejul celei de a XIX-a sesiune a Adunării Generale şi punerea ei în aplicare sub formă de programe concrete de către Naţiunile Unite, guvernele, organizaţiile naţionale şi internaţionale de tineret». («Contemporanul», Nr. 46 (944), Anul 1964, p. 8, Artic. semnat de prof. Univ. Jean Livescu, *U.N.E.S.C.O. şi problemele educaţiei tineretului* şi «Lumea», Nr. 47, Anul 1964, pag. 15, Articolul: *A XIII-a sesiune U.N.E.S.C.O.*, semnat de Tudor Vornicu).

III. Între 16-24 septembrie 1964, la Moscova, a avut loc un alt sobor al tineretului lumii, cunoscut sub numele de «*Forumul Mondial de solidaritate a tineretului şi studenţilor în lupta pentru independenţă şi eliberare naţională, pentru pace*».

În seara zilei de 18 septembrie, în faţa plenului s-a dat citire Mesajului trimis Forumului de Domnul Ion Gheorghe Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Romîne. Spicuim din acest Mesaj: «Tinerei generaţii îi revine un rol de seamă în lupta popoarelor pentru eliberarea naţională, pentru asigurarea independenţei economice şi politice a statelor noi eliberate, pentru înfăptuirea dezarmării generale şi totale, pentru triumful coexistenţei paşnice între state cu sisteme social-politice diferite... Acordînd o importanţă deosebită problemei formării tineretului în deplina conştiinţă a răspunderii ce-i revine în instaurarea unei păci durabile în lume, Republica Populară Romînă a prezentat Organizaţiei Naţiunilor Unite cunoscuta propunere de adoptarea unei Declaraţii privind

promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor păcii, respectului reciproc şi înţelegerii între popoare... Sîntem convinşi că principiile şi idealurile înscrise în acest proiect de Declaraţie vor găsi înţelegere şi aprobare din partea tuturor guvernelor ca şi a organizaţiilor de tineret din întreaga lume. Forumul Dvs. însuşi — se spune în încheiere — constituie o manifestare a dorinţei şi a hotărîrii tineretului de a-şi pune întreaga sa energie, talentul şi priceperea sa în slujba nobilelor idealuri ale păcii şi progresului, pentru a clădi o lume fără arme şi războaie, în care popoarele să trăiască în bună înţelegere, colaborare şi respect reciproc».

Ideile exprimate în Mesaj au fost reţinute de participanţii la acest Forum Mondial, iar activitatea delegaţiei romîne, de asemenea, a fost rodnică. Astfel se explică faptul că în comisia I-a a Forumului a fost aprobată o rezoluţie în care se precizează : «Acordînd o mare importanţă problemelor formării tineretului şi înţelegînd întreaga răspundere care îi revine în domeniul instaurării unei păci trainice şi îndelungate în lumea întreagă precum şi în domeniul stabilirii înţelegerii reciproce şi a colaborării internaţionale, participanţii la Forum sprijină adoptarea unei Declaraţii de către apropiata sesiune a Adunării Generale a O.N.U., în problemele răspîndirii în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare» («Scînteia Tineretului», An. XX, Seria II, Numerele 4771, 4775, 4776 şi 4777, anul 1964).

Am ales într-adins aceste trei adunări internaţionale, din numeroase altele, pentru că din activitatea lor reiese în mod convingător că tineretul lumii, confruntîndu-se cu viitorul, doreşte sincer pacea.

De asemenea, s-a putut vedea că *proiectul elaborat iniţial de ţara noastră cu privire la adevărata educaţie în spiritul păcii* care trebuie făcută tineretului ca el să-şi dezvolte la maximum valenţele şi să-şi împlinească aspiraţiile, *a cucerit inimile înflăcărate ale participanţilor mobilizîndu-i la un Da unanim.*

* * *

Ca fii ai Bisericii noastre Ortodoxe, dorim pacea, «Urmărim faptele păcii» (Rom. XIV, 19) şi ne rugăm ca «Dumnezeul păcii» să lumineze minţile tuturor celor ce se străduiesc spre a vesti şi aşeza pacea în lume. Ne alăturăm din toată inima de cei care clădesc o pace folositoare petru toţi oamenii, întemeiată pe dreptate şi egalitate, ştiind că «înşelăciunea este în inima celor ce gîndesc rău, iar bucuria celor ce dau sfaturi de pace» (Pilde XII, 20).

Trăind în spiritul Evangheliei Păcii, creştinii au pioasa datorie de a sprijini continuu toate acţiunile menite să aducă pacea, să se ferească de rău şi să facă bine, să caute pacea şi să o urmeze» (I Petru III, 11). Făcînd aşa, ei au certitudinea unei vieţi tihnite, spre a se bucura de munca lor cinstită, lucru pentru care se ruga şi Psalmistul, zicînd : «Doamne, revarsă pacea peste noi căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut» (Ps. XXVI, 12).

Prof. ŞTEFAN ALEXE

EVOCAREA ATHOSULUI *)

Athosul a împlinit în 1963 un mileniu de viaţă monahală caracterizată prin trăsături specifice culturii bizantine şi prin creaţii care au îmbogăţit cultura universală. Au fost organizate la Athos mari festivităţi în prezenţa patriarhului ecumenic Atenagora şi a reprezentanţilor guvernului grec. Au luat parte la această sărbătoare istorică numeroşi reprezentanţi ai ţărilor cu populaţie ortodoxă, precum şi delegaţi ai confesiunilor eterodoxe. Biserica ortodoxă din Romînia a fost reprezentată printr=o delegaţie condusă de Prea Fericitul Patriarh Iustinian. Salutînd acest eveniment ca romîn şi ca membru al Societăţii de studii bizantine din R. P. R., folosim prilejul spre a evoca rolul istoric al Athosului şi sprijinul pe care poporul romîn l=a dat acestui important centru al culturii bizantine în cursul veacurilor.

Situat la extremitatea Peninsulei Calcidice pe o fîşie de teritoriu avînd o lungime de circa 50 de kilometri şi o lăţime de 6–7 kilometri, Athosul este o regiune muntoasă cu creste atingînd 1935 metri, acoperită cu păduri de fagi, de brazi şi de castani. Pe acest teritoriu cu o suprafaţă de numai 321 kilometri patraţi s=a constituit cu o mie de ani în urmă comunitatea monahală ce avea să devină un important centru al culturii bizantine.

La Athos au vieţuit monahi şi în secolele IX=X, dar înfiinţarea primei mănăstiri este atestată în secolul al X=lea. Se consideră că în anul 963 a luat fiinţă Marea Lavră, întemeiată de fostul ofiţer bizantin Athanasie împreună cu cîţiva foşti demnitari de origine georgiană. Indemnul le=a fost dat de Impăratul Nichifor Focas, care le=a oferit şi ajutor material. Curînd apoi, alţi foşti demnitari ai curţii bizantine şi anume georgienii Ioan Ivirul şi generalul Tornikios, ajutaţi de alţi împăraţi bizantini, întemeiară mănăstirea ce s=a numit a *Ivirilor*; regii georgieni au sprijinit=o ca pe un centru de cultură naţională. Cam în aceeaşi perioadă au întemeiat şi bulgarii mănăstirea lor numită *Zografu*, atestată într=un document din anul 980; ţarii bulgari au sprijinit=o prin danii şi au înzestrat=o cu moşii. Feudalii bizantini au întemeiat mănăstiri în secolele următoare. Mănăstirea sîrbească *Hilandar*, înfiinţată la sfîrşitul secolului al XII=lea, este ctitoria principilor Nemania şi Ştefan, care s=au şi călugărit acolo. Ruşii au avut legături cu Athosul

---

*) Comunicare prezentată în şedinţa publică a *Societăţii de Studii Bizantine din R. P. R.*, la 17 aprilie 1964.

încă din vremea Statului Kievean, posedînd o aşezare monastică proprie încă din anul 1143. Mai tîrziu, ţarii şi boierii Rusiei au înzestrat cu imense averi marea mănăstire *Sf. Pantelimon*, denumită şi «Rusicon».

Dintre păstorii vlahi răspîndiţi în Peninsula Balcanică, unii se aflau pe teritoriul Athosului înainte ca acesta să devină centru monastic; poruncile unor împăraţi bizantini de la sfîrşitul secolului al IX-lea şi începutul celui de-al X-lea n-au reuşit să-i scoată pe toţi de pe teritoriul Athosului, iar sub Alexios Comnenul (1081–1118), monahii Athosului se plîngeau că nu pot trăi fără ei. Vor fi devenit însă monahi şi unii dintre ei. Toponimia Athosului a păstrat numiri care amintesc prezenţa vlahilor acolo. In 1360, mănăstirea Cutlumuş era considerată ctitorie romînească, iar în 1400 vieţuiau acolo monahi romîni. Mănăstirea bulgară Zografu, refăcută şi înzestrată de domnii Moldovei din prima jumătate a secolului al XV-lea, apare uneori în documentele ulterioare cu denumirea de «mănăstirea moldovenească». Romînii au intrat apoi în multe alte mănăstiri şi schituri. Primul schit propriu al romînilor, datînd de la mijlocul secolului al XVIII-lea, este schitul *Lacul*; în prezent acesta posedă o biserică mai mare şi 24 chilii şi colibe răspîndite în jurul ei şi cu cîteva biserici mai mici şi cu un număr de 50 monahi. Aşezarea romînească cea mai bine înzestrată este schitul *Prodromul*, întemeiat pe locul unei chilii din secolele anterioare. Acest schit a primit importante ajutoare şi subvenţii romîneşti, este împrejmuit cu ziduri, are o biserică mare şi patru paraclise, adăpostind vreo 50 de monahi romîni. Există apoi la Athos aşezări romîneşti mai mici: 17 chilii, 17 colibe şi 13 sihăstrii, avînd fiecare un număr restrîns de monahi sau şi numai cîte un pustnic. Toate împreună adăpostesc circa 140 monahi. Cu monahii răspîndiţi prin alte mănăstiri şi schituri, numărul romînilor aflători în prezent la Athos este de circa 250, provenind din toate provinciile ţării noastre: moldoveni, munteni, transilvăneni.

Disciplina canonică a cerut întotdeauna monahilor trei voturi, adică trei făgăduinţe pe viaţă: castitatea, ascultarea şi sărăcia. Aceste angajamente au şi semnificaţia istorică a atitudinilor de protest social împotriva viciilor lumii laice din veacurile trecute. A fost interzisă încă din timpul Impăratului Constantin Monomahul (1042–1055) prezenţa femeilor pe teritoriul Athosului. A fost interzisă stabilirea eterodocşilor şi a schismaticilor pe acest teritoriu.

Istoriceşte se constată că dezvoltarea monahismului la Athos n-a fost determinată numai de devotamentul oamenilor care se dedicau vieţii monastice. Precum arată faptele, principalele mănăstiri şi schituri s-au întemeiat la Athos cu concursul suveranilor ţărilor respective, uneori chiar de către foştii demnitari ai curţilor, sau de către oamenii din rîndul claselor conducătoare. Monahismul s-a organizat la Athos începînd din secolul al X-lea, după marea mişcare iconoclastă, care a zguduit societatea bizantină în secolele al VIII-lea şi al IX-lea. Monahii bizantini purtaseră înverşunate lupte cu caracter politic, împotrivindu-se reformelor introduse de împăraţii iconoclaşti. Ei se străduiseră să exercite o adevărată hegemonie asupra vieţii publice bizantine. Dar după restabilirea cultului icoanelor, nici împăraţii iconoduli n-au mai dorit prezenţa monahi-

lor în viaţa publică şi au luat măsuri pentru izolarea lor. Aşa au procedat Nichifor Focas şi Ioan Tzimiskes, sprijinind înfiinţarea primelor mănăstiri la Athos şi căutînd să îndepărteze pe monahi din societatea bizantină şi totodată să-i transforme în susţinători ai puterii imperiale. Athosul a fost deci de la început o spărtură în edificiul social al Bizanţului şi a creat modelul social al monahismului izolat, destinat să lupte pentru remedierea viciilor societăţii prin acţiuni spirituale din afară, fără să se amestece în luptele sociale. După căderea Imperiului bizantin, Athosul a devenit păstrătorul culturii bizantine.

Atenţia celorlalte ţări faţă de Athos şi întemeierea mănăstirilor de către georgieni, bulgari, sîrbi, romîni şi ruşi se explică în primul rînd prin interesul cîrmuitorilor acestor ţări de a stabili legături permanente cu acest important centru monastic, a cărui ideologie putea fi bine folosită şi pentru legitimarea principiului monarhic şi pentru justificarea aspiraţiilor de stabilitate socială ale claselor conducătoare. Mănăstirile athonite ale acestor popoare au fost şi centre proprii menite să susţină viaţa religioasă şi să promoveze cultura lor naţională. Pe această cale ţările respective şi-au format ierarhi şi egumeni pentru bisericile şi mănăstirile lor. De altfel, Athosul a fost în general o pepinieră pentru pregătirea clerului superior necesar ţărilor din sud-estul Europei. Monahii Athosului se bucurau pretutindeni de prestigiul izolării lor şi nu se amestecau în treburile politice ale ţărilor lor. Rămînînd în general recunoscători faţă de ctitorii şi donatorii mănăstirilor lor, ei se manifestau din depărtare ca sprijinitori ai ordinei existente în ţările lor.

Monahii Athosului au provenit întotdeauna din toate clasele şi păturile sociale, dar, în general, cei mai mulţi au aparţinut straturilor sociale asuprite. Conflictele permanente dintre feudali se încheiau cu înfrînţi care căutau refugiul monastic. Retraşi la Athos, unii dintre aceştia îşi converteau orgoliul şi cupiditatea în remuşcări, dar alţii nu se grăbeau să regrete societatea din care plecaseră, străduindu-se să se întoarcă în haine clericale. Obidiţii însă, cei scăpaţi de asuprire şi teroare, îşi regăseau echilibrul psihic şi puteau îmbrăţişa unele activităţi pozitive, devenind grămătici, artizani, meşteşugari, ori chiar şi scriitori şi oameni de creaţie. Pentru mulţi dintre aceşti monahi, izolarea lor avea într-adevăr semnificaţia protestului împotriva regimului social care-i siliseră să fugă din lume, iar pasivitatea lor faţă de problemele sociale şi politice a fost întreruptă adeseori prin acţiuni remarcabile.

Numărul mănăstirilor a fost mare la Athos, începînd chiar din secolul al X-lea. In primul *tipicon*, cel din 972 semnat de Athanasie, figurează 59 semnături între care 44 ale egumenilor. In secolul al XI-lea existau peste 180 mănăstiri, iar în secolul al XIII-lea peste 300, cele mai mici numindu-se schituri. Au apărut apoi multe aşezări izolate cu caracter de sihăstrii, denumite chilii, colibe, catisme, monidrii, în prezent numărul acestora ridicîndu-se la 700. O ierarhie cu aspect feudal s-a stabilit încă din primele secole între aşezările monastice ale Athosului. Această ierarhie dăinuieşte. Există în prezent 20 de mănăstiri numite «principale» sau «suverane», dintre care 17 aparţin grecilor şi cîte una ruşilor, bulgarilor şi sîrbilor. Teritoriul şi conducerea Athosului aparţin numai acestor 20 de mănă-

stiri. In ierarhia unităţilor monastice, după mănăstiri figurează schiturile, apoi chiliile, apoi colibele. Acestea sînt subordonate mănăstirilor mari, nu pot avea terenuri şi averi proprii, nici nu se pot conduce singure. Dreptul de proprietate nu este recunoscut decît celor 20 de «mănăstiri suverane», iar sporirea sau micşorarea numărului mănăstirilor suverane este interzisă. Nu este admisă nici transformarea schiturilor în mănăstiri, sau a chiliilor în schituri, sau a colibelor în chilii.

Chiar şi între mănăstirile zise suverane există o ierarhie. Raporturile dintre mănăstirile suverane şi aşezările dependente amintesc vasalitatea medievală. Mănăstirile suverane folosesc adeseori sub formă despotică puterea lor asupra celor subordonate. Exercitînd dreptul de proprietate asupra solului, aceste mănăstiri dau terenuri celorlalte unităţi monastice prin contracte embaticare în condiţii care reflectă puternic inegalitatea contractanţilor. Asemenea situaţii, potrivnice regulelor canonice privitoare la egalitatea şi fraternitatea monahilor, învederează măsura în care se poate deforma însuşi regimul asceţilor sub influenţa mediului social. Nici din punctul de vedere al vieţii monastice, monahii Athosului nu urmează unul şi acelaşi regim. S-au confruntat în istoria acestui centru monastic două concepţii de viaţă. Unsprezece dintre mănăstirile mari respectă regimul chinovial, potrivit căruia toate bunurile aparţin comunităţii respective, rugăciunile şi mesele avînd loc în comun. Celelalte nouă mănăstiri mari se conduc după regimul idioritmic, care îngăduie monahilor să păstreze în grupuri bunuri proprii, să se gospodărească deosebit şi să se adune numai pentru rugăciuni.

Un aspect foarte pozitiv al istoriei Athosului este faptul că acesta a fost şi a rămas un centru monastic multinaţional, încit poate fi socotit un simbol istoric al cooperării popoarelor din sud-estul Europei. Actele constitutive, începînd cu cele din secolul al X-lea, recomandă monahilor de diferite limbi să se înţeleagă între ei şi sancţionează cu excluderea pe intoleranţi. Dreptul de a se ruga şi scrie în limba lor, precum şi de a păstra legăturile cu biserica poporului lor a fost întotdeauna recunoscut de cîrmuitorii politici ai Athosului. Autonomia administrativă acordată Athosului de către împăraţii bizantini a fost confirmată şi de stăpînitorii care au urmat: latini, bulgari, sîrbi şi turci. Înşişi sultanii otomani, începînd cu Murad al II-lea în 1430, au respectat autonomia tradiţională a acestei regiuni. Ingerinţele şi violenţele au avut caracter excepţional şi n-au modificat vechile privilegii.

Prin tratatul de la Sèvres din 1920 şi prin cel de la Lausanne din 1923 a fost recunoscută suveranitatea Greciei asupra teritoriului Athosului, cu obligaţia pentru statul grec de a garanta drepturile tradiţionale ale tuturor comunităţilor monastice negreceşti. O comisie aleasă de reprezentanţii mănăstirilor în 1924 a revizuit şi codificat toate canonismele generale ale Athosului şi a întocmit statutul ce s-a numit «Constituţia organică a Sfîntului Munte», care consacră regimul aghioritic conform vechilor sale tradiţii. Acesta este Statutul Organic aprobat de statul grec în 1926 printr-o lege constituţională. In prezent, în conformitate cu constituţia greacă şi cu vechile sale privilegii Athosul formează o regiune autonomă în cuprinsul statului grec. Ordinea şi securitatea regiunii sînt asigurate de către statul

grec printr=un guvernator laic, ajutat de un număr de funcţionari şi de jandarmi. Acest aparat politico=administrativ este subordonat Ministerului de Externe al Greciei, recunoscîndu=se astfel caracterul special al statutului juridic al Athosului, diferit de administraţia internă a statului grec. Au fost acordate acestei regiuni autonome unele privilegii vamale şi fiscale, dar monahii de orice naţionalitate au devenit de drept cetăţeni greci.

Pînă spre sfîrşitul secolului al XVII=lea, conducătorul Atho=sului a fost «protosul», adică stareţul general ales de întreaga comunitate sau de egumenii şi reprezentanţii mănăstirilor. S=a instituit apoi conducerea colectivă Ἡ Ἱερὰ Κοινότης, avînd caracterul unui sinod permanent format din 20 de membri reprezentînd cele 20 de mănăstiri mari. Spre a deveni organ legislativ şi judiciar, acest sinod îşi dublează numărul membrilor, întrunindu=se de două ori pe an şi putînd statua în problemele generale şi judeca litigiile dintre mănăs=tiri. Cînd membrii acestui organ nu pot cădea de acord pentru adoptarea hotărîrilor, problemele se soluţionează de către patriarhul ecumenic, care păstrează din punct de vedere canonic un drept de jurisdicţie asupra Athosului. Ca organ executiv funcţionează *Epis=tasia,* compusă din patru egumeni. Deciziile acestui organ necesită acordul deplin al tuturor membrilor săi. Sigiliul este cvadripartit şi aplicarea sa pe acte necesită prezenţa efectivă a celor patru egumeni.

Athosul a unit pe ortodocşi nu numai prin monahii lor, ci şi prin nenumăratele lor danii şi subvenţii acordate mănăstirilor lui. In primele secole ale istoriei sale, acest centru monastic a fost spri=jinit de statul şi biserica Bizanţului, al căror caracter multinaţional este bine cunoscut. In perioada slăbirii Imperiului bizantin şi mai ales după înlocuirea acestuia prin statul otoman, ajutoarele cele mai consistente şi mai numeroase le=a primit Athosul din afară: de la ruşi, de la romîni, bulgari, sîrbi, georgieni. Fără ajutorul acestor popoare, Athosul n=ar fi ajuns să=şi sărbătorească mileniul cu meri=tatele aprecieri ce i s=au rostit. Fără să subestimăm contribuţia celorlalte popoare, relevăm aici numai contribuţia poporului nostru, pentru a ne asocia cu înţelegerea istoriei noastre tuturor celor care au sărbătorit mileniul Athosului. Daniile romîneşti sînt atestate în multe mii de documente păstrate în arhivele din ţară şi în cele ale mănăstirilor athonite. Sînt numeroşi şi istoricii care recunosc marea valoare a daniilor romîneşti, fără care mănăstirile Athosului ar fi fost grav lovite de lipsuri şi unele ar fi dispărut, iar altele ar fi lîncezit.

Timp de aproape şase secole mănăstirile Athosului au primit numeroase ajutoare romîneşti. Li s=au dăruit importante sume de bani. Li s=au asigurat apoi venituri permanente prin daniile de sate şi moşii, de păduri şi bălţi, de mori şi vămi. Pentru ca trimişii Athosului să nu aibă greutăţi cu strîngerea veniturilor permanente, această sarcină a fost preluată apoi de către mănăstirile romîneşti închinate. Au fost închinate Athosului în cursul veacurilor 25 mă=năstiri, 10 schituri şi 3 biserici romîneşti, cu 211 moşii în suprafaţă totală de un milion de hectare. In prima jumătate a secolului al XIX=lea, mănăstirile Athosului mai aveau pe teritoriul patriei noas=tre peste 650 pogoane de vie şi mai primeau veniturile celor peste 1600 hanuri şi prăvălii închinate lor în oraşele mai mari. In total,

Athosul avea atunci din ţările noastre un venit anual de aproximativ şapte milioane de piaştri, reprezentînd adică 1/7 din bugetul acestei ţări.

Amploarea daniilor făcute de boieri mănăstirilor se explică în primul rînd prin faptul că asemenea danii nu se puteau anula de către voievozi cînd aceştia voiau să=i deposedeze pentru vina de nesupunere. Potrivit dreptului de ctitorie bizantin adoptat şi în ţările romîne, se acordau marilor donatori în caz de nevoie mijloace de trai din bunurile dăruite, încît pe această cale donatorii izbuteau să sustragă uzurpării domneşti bunurile din care să poată trăi. Amploarea daniilor făcute mănăstirilor Athosului se explică apoi prin reputaţia pietăţii acestui centru monastic. Daniile aveau sensul fundaţiilor pioase menite să sporească respectul societăţii faţă de donatori. Daniile asigurau donatorilor un mare prestigiu public în toate straturile sociale, iar voievozii şi boierii erau conştienţi de faptul că daniile lor constituiau un mijloc de acţiune asupra maselor ţinute în obscuritate. Statele romîneşti au încurajat practica daniilor pioase şi au tratat Athosul ca pe un susţinător ideologic sigur al ordinii sociale existente în ţările noastre.

Dar zelul donatorilor a mai fost sporit şi prin credinţa religioasă în răsplata transcendentă a generozităţii lor. Se constată că, pe lîngă bogaţii care ofereau cu ostentaţie surplusul lor, au existat şi donatori mărunţi care acordau cu discreţie modesta lor contribuţie. Cu danii mari sau cu danii mărunte, toate clasele şi păturile sociale ale poporului romîn au sprijinit Athosul timp de aproape şase secole. Incepînd din secolul al XIV=lea şi pînă la mijlocul secolului al XIX=lea, veniturile multor moşii cultivate de ţăranii aserviţi luară drumul Athosului. Strîngătorii lor mai duceau cu ei de fiecare dată şi numeroasele obiecte de preţ şi sumele de bani colectate din oraşele şi satele noastre. Cu privire la daniile romîneşti făcute Athosului s=au publicat numeroase documente. Anexăm expunerii noastre lista principalelor lucrări şi articole ale istoricilor romîni, în aşteptarea prilejului de a examina critic întreaga istoriografie romînească privitoare la problema Athosului.

La mănăstirea *Protathon* din Karyes, capitala Athosului, Bogdan Vodă al Moldovei a refăcut în 1508 biserica şi dependinţele, cum arată inscripţia ce se păstrează acolo. In secolul al XVII=lea au fost închinate acesteia mănăstirele Trei Ierarhi din Iaşi şi Cotroceni din Bucureşti, cu marile lor venituri.

La începutul secolului al XVI=lea, Neagoe Basarab a reconstituit mănăstirea *Marea Lavră*, dăruindu=i un important ajutor anual în taleri. In 1533 Vlad Vintilă i=a dăruit o sumă anuală de 10.000 aspri. Ajutoare băneşti i=au dat mereu şi alţi voievozi romîni. In incinta acestei mănăstiri se află o biserică zidită în 1643 de Matei Basarab, al cărui chip se găseşte zugrăvit între ctitori. In 1773 a fost închinată Marei Lavre mănăstirea Berzunţi din ţinutul Bacău cu două moşii în suprafaţa de 4.000 de hectare.

La mănăstirea *Vatoped* figurează între vechii ctitori Ştefan cel Mare, Neagoe Basarab şi Radu de la Afumaţi. Acesta din urmă a refăcut în 1526=1528 o parte din construcţiile mănăstirii şi a construit acolo încă o biserică. Vasile Lupu şi fiul său Ştefăniţă, au reconstruit biserica mănăstirii. Vatopedul a primit de la Ale=

xandru Lăpuşneanu în 1560 un ajutor anual de 300 galbeni, iar de la Constantin Brîncoveanu la sfîrşitul secolului al XVII=lea suma de 21.000 aspri. Din Moldova i=au fost închinate şase mă=năstiri cu moşii întinse.

Mănăstirea *Ivirilor* a primit în 1582 dania a cinci moşii din Tara Romînească de la Stelea Spătarul. In 1605, Radu Şerban i=a dăruit un ajutor anual de 15.000 aspri. Radu Mihnea i=a dăruit în 1611=1616 suma de 60.000 aspri pentru construirea apeductelor, ca recunoştinţă pentru faptul că monahii acestei mănăstiri l=au trimis să studieze la Padova. Acest voievod şi alţii după el au închinat pe rînd mănăstirii *Ivirilor* un număr de patru mănăstiri şi două metoace cu multe moşii, vii şi ţigani. Din Moldova i s=au dat mari ajutoare băneşti anuale.

Mănăstirea *Dionisiu* a fost reconstruită în 1512=1515 de Nea=goe Basarab. Acesta a zidit aici şi o biserică. In 1534 biserica prin=cipală a acestei mănăstiri, mistuită de un incendiu, a fost rezidită de Petru Rareş. Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa au construit în 1553 trapeza şi bolniţa mănăstirii. Petru Şchiopul, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu şi apoi alţi voievozi au dat acestei mănăs=tiri importante ajutoare băneşti.

Mănăstirea *Cutlumuş* a fost considerată «Lavră a Ţării Romîneşti», fiind rezidită în secolul al XIV=lea de Nicolae Alexan=dru Basarab şi fiii săi Vlaicu şi Radu, ca să fie aşezămînt monas=tic şi pentru romîni. In secolul al XVI=lea această mănăstire a fost reconstruită de Radu cel Mare şi Neagoe Basarab, adăugîndu=i=se multe dependinţe. Reconstruiri parţiale la această mănăstire s=au făcut de mai multe ori în secolele XVI=XVII de către donatori romîni, iar în 1625 Alexandru Iliaş îi închină mănăstirea Clocociov cu moşiile şi veniturile ei. Chiliile incendiate în 1891 au fost refă=cute cu ajutorul surorilor Procopiu Carusi din Bucureşti.

La *Pantocrator*, logofătul moldovean Gavriil Trotuşanu a construit în 1536=1537 chiliile mănăstirii şi o fîntînă. In 1631 Leon Vodă îi închină mănăstirea Căscioarele din Vlaşca cu patru moşii.

La *Xiropotamos*, primul ctitor romîn a fost voievodul Alexan=dru Aldea, care îi dărui în 1433 un ajutor anual de 3.000 de aspri. Neagoe Basarab a zidit acolo o trapezărie şi o pivniţă. Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa Ruxandra au refăcut biserica. Pentru această mănăstire monahul Chezarie Daponte a străbătut în secolul al XVIII=lea multe oraşe şi sate romîneşti primind ofrande în valoare de peste 7.500.000 piaştri. Această mănăstire primea şi veniturile mănăstirii Plumbuita de lîngă Bucureşti, care=i fusese închinată în 1585.

Mănăstirea *Dohiariu* a primit ajutoare anuale de cîte 3.000 de aspri de la Vlad Calugărul în 1490 şi Vlad Vintilă în 1535. Alexandru Lăpuşneanu a reconstruit din temelie această mănăstire cu ajutor dat de mitropolitul moldovean Teofan, care s=a retras acolo, murind la 1598 şi fiind îngropat chiar în biserică. Mari sume de bani a primit de la Radu Şerban în 1606. Alexandru Coconul şi postelnicul Ianache i=au dăruit în 1626 un număr de 12 moşii cu mari venituri.

Mănăstirea *Caracalu* a fost rezidită de Petru Rareş începînd

din 1535, reconstrucţia fiind terminată în 1563 de Alexandru Lăpuş=neanu. Soţia acestuia i=a dat un ajutor de 35.000 de aspri. Domnii Tării Romîneşti i=au acordat în anii 1780=1784 cîte un ajutor de 50 taleri.

Importante danii de moşii şi bani au fost făcute mănăstirii *Simopetra* în secolul al XVI=lea de către Radu Paisie, Petru cel Tînăr şi Alexandru Mircea. Mistuită de un incendiu în 1580, mănăstirea a fost refăcută cu ajutoare romîneşti. Mihai Viteazul i=a închinat mănăstirea Sf. Nicolae din Bucureşti cu întinse moşii, chipul său figurînd între ctitori.

Danii bogate şi numeroase a primit şi mănăstirea *Xenofon* începînd din secolul al XV=lea. Intre donatorii şi ctitorii acesteia figurează fraţii Craioveşti, care i=au dăruit moşii şi sate, precum şi Matei Basarab, care a refăcut în 1637 biserica mare. Această mănăstire a primit aproape în fiecare an mari ajutoare băneşti din Tara Romînească în secolele XVI=XVIII.

La mănăstirea *Grigoriu*, Ştefan cel Mare a refăcut vechea biserică. Se păstrează şi astăzi în clopotniţa acestei mănăstiri inscrip=ţia din 1502 cu numele voievodului. O nouă biserică a zidit aici fiul său Bogdan. In 1765 Ştefan Racoviţă îi dărui un ajutor anual de 6000 de aspri. Un ajutor anual de 1.100 taleri i=au dat apoi toţi domnii Tării Romîneşti de la 1776 pînă la 1813.

Şi celelalte mari mănăstiri: *Filoteiu, Sf. Pavel, Stavronichita, Esfigmenos* şi *Costamonitul* au fost înzestrate cu moşii şi sate din Moldova şi Tara Romînească. Donatori şi ctitori la una sau alta dintre aceste mănăstiri găsim pe Ştefan cel Mare, Vlad Tepeş, Vlad Călugărul, Petru Rareş, Şerban Cantacuzino, alături de unii boieri şi ierarhi.

Danii în bani şi moşii au primit din ţările romîne chiar şi mănăstirile ruşilor, bulgarilor şi sîrbilor. La mănăstirea rusă *Sf. Pantelimon*, Scarlat Calimah a rezidit din temelie biserica în anii 1812=1819. Mănăstirea bulgară *Zografu* a fost socotită odinioară ctitorie romînească, primind bogate danii de la voievozii moldoveni începînd cu Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare. Ajutor romînesc a primit şi mănăstirea sîrbească *Hilandar* de la Vlad Călugărul, Petru Rareş şi alţi voievozi, a căror exemplu a fost urmat şi de mulţi boieri.

Prin daniile făcute Athosului pe contul poporului romîn de către voievozi şi boieri s=au construit din temelie ori s=au renovat multe mănăstiri şi schituri, s=au ridicat ziduri de apărare şi turnuri de pază, s=au zugrăvit biserici şi paraclise. Multe nume romîneşti figurează în inscripţiile şi dipticele mănăstirilor Athosului. Ca dona=tori şi ctitori sînt menţionaţi mulţi romîni şi în actele Athosului. Situaţia de donator şi ctitor era preţuită ca o mare distincţie publică şi această preţuire a fost cu statornicie căutată de feudali. Au rămas însă anonime numeroasele danii romîneşti bazate pe contri=buţiile bărbaţilor şi femeilor din popor, care au oferit banul, price=perea şi munca lor pentru a dărui Athosului cărţi şi veşminte de slujbă, icoane ferecate în aur şi argint, broderii cu pietre scumpe, ţesături şi cusături minunate, reprezentînd comori de artă romînească şi creaţii ale muncii romîneşti. Astfel, şi prin ostentaţia feudalilor şi

prin discreţia donatorilor mărunţi, generozitatea romînească a fost foarte largă şi a contribuit în mare măsură la dezvoltarea culturii Athosului.

* * *

Conservatismul Athosului trebuie privit în lumina istoriei. Athosul n=a rămas întotdeauna în imobilismul strict al vieţii monastice. A susţinut lupta bisericii bizantine împotriva unioniştilor. Apărarea dogmelor ortodoxe a putut fi criticată pentru faptul că a adîncit izolarea Bizanţului faţă de Europa Occidentală în vremea cînd Bizanţul grav ameninţat avea nevoie de ajutorul lumii occidentale. Dar după trista experienţă a cruciadelor, mişcarea anticatolică a fost justificată şi Athosul a voit să apere independenţa Bizanţului. Athosul a susţinut direct sau indirect mişcările de rezistenţă naţională ale bulgarilor, sîrbilor, romînilor şi albanezilor şi a sprijinit cooperarea acestor popoare în lupta lor contra asupririi naţionale. Nu trebuie să uităm că mişcarea revoluţionară din 1821 a avut la Athos mulţi susţinători, care au plătit cu martiriul acţiunea lor.

Meritul istoric cel mai important al Athosului este faptul de a fi fost un centru al culturii bizantine şi al culturii popoarelor din sud=estul Europei. Multe din creaţiile Athosului se resimt de automatismul vieţii monastice. Ascetismul excesiv pe care l=au respectat unii monahi le=a pricinuit refulări şi le=a exaltat imaginaţia, încît în această lume îngrădită de canoane aspre legendele s=au născut uşor. Sînt însă numeroase şi creaţiile culturale care rămîn opere valabile în patrimoniul culturii universale. S=au scris acolo opere literare, istorice, juridice. Monahii au cultivat scrierea şi traducerea cărţilor; au scris diptice, condici, anale; au creat şcoli teologice din care au plecat mulţi învăţaţi care au militat pentru apropierea şi înţelegerea reciprocă a popoarelor. S=au dezvoltat arhitectura şi pictura pe linia artei bizantine. Comori de artă nepreţuită s=au adunat acolo prin generozitatea nemărginită a popoarelor care au sprijinit Athosul.

Invăţaţii catolici au comparat cultura Athosului cu mişcarea spirituală de la Cluny. Protestanţii au apreciat originalitatea culturii athonite. Cei 1.000 de ani ai Athosului dovedesc că acest centru monastic a fost o adevărată arcă salvatoare care a sustras pieirii multe şi preţioase creaţii culturale spre a le transmite omenirii actuale.

Athosul a început prin a fi un centru al vieţii ascetice, a devenit treptat un centru al culturii religioase şi o citadelă spirituală a Bizanţului, a contribuit la dezvoltarea culturii bizantine şi postbizantine şi a rămas pentru viitor un valoros depozit al culturii umane din sud=estul Europei. Cultura Athosului a fost creată în comun prin geniul lor în primul rînd de popoarele din sud=estul Europei. Este importantă contribuţia grecilor îndeosebi prin numeroasele lor scrieri în limba greacă. Contribuţia celorlalte popoare este valoroasă prin creaţiile cu care au înzestrat Athosul şi mai cu seamă prin sprijinul efectiv şi permanent acordat acestui centru cultural spre a dăinui timp de zece secole, înfruntînd vitregiile vremu=

rilor. Sînt prezente la Athos şi mărturiile unor oameni care au aparţinut popoarelor din Asia şi Africa. Cultura Athosului este astfel operă colectivă, elaborată prin fuziunea unor creaţii multinaţionale. Ea este dovada istorică a căilor ce pot asigura buna cooperare a popoarelor, constituind învăţămîntul preţios pe care lumea evului mediu l-a transmis lumii moderne şi îl recomandă lumii contemporane.

Prin istoria sa milenară, prin caracterul său multinaţional, prin preţioasele sale arhive şi muzee, Athosul a devenit un centru de interes general pentru cercetătorii istoriei popoarelor din sud-estul Europei.

GHEORGHE CRONŢ

BIBLIOGRAFIA ATHOSULUI

STUDII, ARTICOLE ŞI DOCUMENTE PUBLICATE DE AUTORI ROMÎNI

Balş Gheorghe, *Notiţă despre arhitectura Sf. Munte*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», IV (1913), pag. 1-50.

Beza Marcu, *Urme romîneşti în Răsăritul Ortodox*, Bucureşti, 1935, 210 pag.

Biserica ortodoxă romînă şi problema Sfîntului Munte Athos, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, pag. 178-205.

Bodogae Teodor, *Mănăstirea Cutlumuş din Sfîntul Munte, ctitorie romînească*, în «Revista Teologică», Sibiu, 1937, pag. 17-21, 55-64.

Bodogae Teodor, *Ajutoarele romîneşti la mănăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1941, LII + 354 pag.

Bodogae Teodor, *Tradiţia Sfîntului Munte în viaţa popoarelor ortodoxe*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, pag. 206-219.

Bonteanu Teodosie, *Istorisirea unei călătorii în Muntele Athos*, Mănăstirea Neamţu, 1930, 112 pag.

Braniştе Ene, *Rolul Athosului în istoria cultului ortodox*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, pag. 220-237.

Brezoianu Ioan, *Mănăstirile zise închinate şi călugării străini*, Bucureşti, 1861, 168 pag.

Burada Teodor, *O călătorie la Muntele Athos*, Iaşi, 1884, 82 pag.

Cioran Gheorghe, Σχέσεις τῶν Ῥουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθω καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρείου καὶ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἤ τῶν Ρώσσων (*Legăturile Ţărilor Romîne cu Athosul şi anume cu mănăstirile Cutlumuş, Lavra, Dohiaru şi Sf. Pantelimon sau Rusicon)*, Atena, 1938, 304 pag.

Çipariu Timoteiu, *Muntele Athos şi mănăstirile lui*, în «Arhiva pentru filologie şi istorie», Blaj, 1867, pag. 170-182.

Ciurea Alexandru, *Momente şi aspecte ale inflenţei Sf. Munte asupra vieţii religioase din Ţările Romîne*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, pag. 279-293.

Coman Ioan şi Căciulă Olimp, *Sărbătorirea mileniului Sfîntului Munte şi participarea Bisericii ortodoxe romîne la festivităţile comemorative*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXXXI (1963), nr. 7-8, pag. 598-649.

Cronţ Gheorghe, *Legislaţia bisericească din Grecia*, Bucureşti, 1936, pag. 35-36.

Damian Ieromonah, *Cestiunea schitului romînesc chinovial al Sfîntului Ioan Botezătorul din Sfîntul Munte Athos, lămurită după acte autentice*, Bucureşti, 1879, 120 pag.

Frunză A., *Muntele Athos*, Bucureşti, 1943.

Giurescu C. C., *Suprafaţa moşiilor mănăstireşti secularizate la 1863*, în «Studii», XII (1959), nr. 1, pag. 149-157.

Ionescu Nicolae, *Interpelare în afacerea skitului romînesc din Muntele Athos*, Bucureşti, 1879, 24 pag.

Iorga Nicolae, *Muntele Athos în legătură cu Ţările Romîne*, în «Analele Academiei Romîne, Mem. Secţ. Ist. Seria II», tom. XXXVI (1913-1914), pag. 447-517.
Iorga Nicolae, *Le Mont Athos et les pays roumains*, in «Bulletin Historique de l'Académie Roumaine», tome II (1914) pag. 190.
Iorga Nicolae, *Byzance après Byzance*, Bucureşti, 1935, 272 pag.
Irimia I., *Cîteva figuri de romîni athoniţi*, în «Glasul Bisericii», an. 1952, nr. 8-10, pag. 422-425.
— *Memoar de la fondarea schitului romîn din Sfîntul Munte Athosu cu patronagiu Botezul Domnului*. Extras din acte oficiale, Bucureşti, 1874, 24 pag.
Moisescu Gheorghe, *Contribuţia românească pentru susţinerea Muntelui Athos în decursul veacurilor*, în «Ortodoxia», V (1953), nr. 2, pag. 238-276.
Nandriş Grigore, *Documente slavo-romîne din mănăstirile Sfîntului Munte Athos*, Bucureşti, 1936, 307 pag.
Nectarie Ieromonah, *Schitul romînesc din Sfîntul Munte. Documente de la întemeierea schitului şi pînă astăzi*, Bucureşti, 1878, 100 pag.
Nicolaescu Stoica, *Ajutoare băneşti date de către domnitorii şi boierii Ţării Romîneşti şi Moldovei schiturilor şi mănăstirilor din Sfîntul Munte*, în «Convorbiri Literare», XXXVI (1902), pag. 958-960.
Nicolaescu Stoica, *Sf. Munte Athos şi importanţa lui pentru romîni*, în «Noua Revistă Bisericească», VII (1925), pag, 129-134.
Popescu-Spineni Marin, *Procesul mănăstirilor închinate. Contribuţii la istoria socială românească*, Bucureşti, 1936, 160 pag.
Sacerdoţeanu Aurelian, *Ctitorii mănăstirii Cutlumuş*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LIII (1935), pag. 255-259.
Stan Liviu, *Locurile sfinte din Orient. Problema interortodoxă a Muntelui Athos*, în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 1, pag. 5-78.
Veştemean D., *Situaţia monahilor romîni din Sfîntul Munte Athos*, în «Revita Teologică», an. 1940, nr. 1-2.

VALOAREA MORALĂ A SFINTELOR TAINE

1. *Generalităţi.* Sfintele Taine sînt semne văzute, instituite de Hristos şi date Bisericii, prin care se comunică Harul divin cel nevăzut. Despre ele se tratează în chip special în Dogmatică. Totuşi ele au importanţă şi pentru viaţa morală a credincioşilor şi din punctul acesta de vedere pot fi cuprinse şi în Teologia Morală.

Importanţa Sf. Taine pentru viaţa morală creştină este multiplă. In primul rînd, ele înnoiesc forţele morale ale credinciosului. Cum? – Prin revărsarea Harului divin. Harul divin – în concepţia ortodoxă – este energie divină necreată, care din Tatăl prin Fiul în Duhul sfînt se comunică celor ce cred. Inseamnă că prin Harul divin se revarsă viaţă divină în fiinţa celui credincios. Că prin Har acesta intră în comuniune, în relaţie nemijlocită cu Dumnezeu, deci în comuniune cu Binele absolut. Prin Har sfinţenia lui Dumnezeu se sălăşluieşte în noi. Aceasta are ca urmare crearea din nou a noastră: din robi ai păcatului devenim fii ai libertăţii morale. Această creare din nou a noastră este totodată înnoirea, întărirea, creşterea forţelor morale de care dispunem. Creştinul fiind o creatură nouă, nu mai are forţele morale slăbite, ca omul adamic («robit de păcat») ci este ridicat la un potenţial moral superior. Ceea ce înainte de Hristos era imposibil, în Hristos Iisus devine posibil. In această privinţă, descrierea Sf. Apostol Pavel din Epistola către Romani este de un dramatism realist şi de o logică impecabilă. Omul adamic zice: «Nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc» (Rom. 7, 19), iar creştinul înnoit prin Har zice: «Legea duhului vieţii în Hristos Iisus m-a izbăvit de legea păcatului şi a morţii» (Rom. 8, 2). Cu adevărat «cele vechi au trecut, toate s-au făcut nouă» (II Cor. 5, 17). Deci Harul divin prin faptul că ne creează din nou, că este viaţa lui Dumnezeu în noi, făcîndu-ne sfinţi şi fii ai lui Dumnezeu, ne dă forţe morale deosebite, prin care sîntem capabili de a duce o viaţă morală nouă.

In al doilea rînd, sfintele Taine sînt importante pentru viaţa morală creştină, întrucît primirea Harului divin naşte imperativul moral al vieţuirii creştine: «Dacă trăim în Duhul cu Duhul să şi umblăm» acesta este imperativul (Gal. 5, 25). Căci Duhul ce-l avem în noi trebuie să rodească. Şi roada Duhului este toată fapta cea bună (Id. v. 22). Nu poţi cere unui pom pădureţ să dea roade bune, dar după ce l-ai altoit poţi pretinde aceasta. Nu poţi pretinde omului adamic să dea roadă desăvîrşită, dar celui renăscut în Har o poţi cere. Deci faptul că prin Har devenim o făptură

nouă (Gal. 6, 15), crează posibilitatea, dar şi obligaţia unei vieţi morale noi. Poţi, deci fă: acesta este imperativul. Sau: fii ceea ce eşti! Noile forţe morale, noile forţe spirituale trebuiesc puse în acţiune ca să aducă roadă bogată. Să acţionezi în conformitate cu «făptura cea nouă», aceasta este obligaţia.

In al treilea rînd, sfintele Taine sînt importante pentru viaţa morală întrucît săvîrşirea şi primirea lor presupun anumite condiţii morale şi exercită o influienţă morală asupra celui ce le săvîrşeşte sau le primeşte. Există condiţii morale înainte de primirea Sf. Taine şi după primirea lor. Iar influenţa psihologică a lor, care se revarsă şi în domeniul moral, este evidentă.

Am amintit aceste elemente generale referitoare la importanţa Sf. Taine pentru viaţa morală creştină, pentru că nu putem să ne extindem prea mult asupra fiecărei Sf. Taine în parte. Totuşi le vom trece în revistă pe toate în perspectiva valorii lor morale. Din acest punct de vedere, pentru o tratare sintetică, le împărţim în 3 categorii: a) tainele vieţii spirituale: Botezul Mirungerea şi Sf. Euharistie; b) tainele restabilirii sănătăţii trupeşti şi sufleteşti: Pocăinţa şi Maslul; c) tainele speciale: Preoţia şi Nunta.

2. *Tainele vieţii spirituale:* – Dînd Botezului, Mirungerii şi Sf. Euharistii numele de «taine ale vieţii spirituale», n=am vrut să spunem că celelalte Sf. Taine nu aparţin vieţii spirituale, ci numai accentuăm că acestea trei sînt tainele esenţiale ale vieţii spirituale. Iar prin viaţa spirituală înţelegem viaţa în Duhul Sfînt, deci viaţa creştinului, care trăieşte învăluit necontenit în energiile divine ale Harului. Care este dar, importanţa acestor sfinte Taine pentru viaţa spirituală şi deci pentru viaţa morală creştină? – Le vom lua pe rînd.

a) *Botezul* este taina naşterii din nou; el pune început vieţii spirituale, vieţii în Iisus Hristos. Este naşterea de la Dumnezeu, prin care devenim fii ai lui Dumnezeu după har (Ioan I, 12, 13).

Prin Botez sîntem altoiţi în butucul viei care este Hristos şi devenim mlădiţă, ce se hrăneşte din sevele vieţii Lui divine. Sau după cuvîntul Sf. Apostol Pavel: sîntem «împreună odrăsliţi» cu El de viaţă şi prin această putere (Rom. 6, 5), ca o ramură, care se împărtăşeşte din aceeaşi putere creşte şi rodeşte. Astfel între credincios şi Hristos, prin Botez, se stabileşte o legătură directă; prin har Hristos viază în credincios şi îl naşte la o viaţă nouă, făcînd din el o creatură nouă. Legătura aceasta cu Hristos este aşa de intimă, încît credinciosul participă şi la evenimentele vieţii lui Iisus, la moartea şi Invierea Lui. In mod real, deşi tainic, în Botez noi sîntem împreună răstigniţi cu Hristos, împreună îngropaţi cu El, împreună înviaţi cuEl şi împreună înălţaţi cu El (cf. Gal. 2, 19=20; Rom. 6, 3=8; Col. 2, 12=13; Ef. 2, 5=6). Botezul e crucea pe care ne răstignim, mormînt în care ne îngropăm şi slavă în care înviem şi ne înălţăm (Rom. 6, 3; Col. 2, 12=13). Astfel devenim o creatură nouă. Căci în Botez am murit păcatului, omul cel vechi a fost răstignit şi îngropat, împreună cu toate păcatele lui, şi am devenit fii ai lui Dumnezeu, după har, ca să viem lui Dumnezeu. Locul păcatului l=a luat sfinţenia, locul întunericului

– lumina locul morţii – viaţa. Creştinul întreg este curăţit de păcat şi înnoit, umplut de sfinţenia lui Hristos. E cu adevărat făptură nouă după chipul lui Hristos. Căci «cîţi în Hristos v=aţi botezat în Hristos v=aţi şi îmbrăcat» (Gal. 3, 27), am primit adică forma lui Hristos. Această «formă» nu e ceva pur exterior, ca o haină, ci e putere divină, care ne pătrunde toată fiinţa şi o plăs=muieşte dinlăuntru după chipul lui Hristos. Botezul este într=adevăr «baia naşterii din nou» (Tit. 3, 5). Ceea ce este Fiul după natură, devenim noi după Har.

Dar Botezul nu numai ne creează din nou, ci ne şi face mădu=lare ale «trupului lui Hristos», care este Biserica. In viaţa cea nouă noi nu trăim izolaţi ci în marea comunitate a fiilor lui Dumnezeu. Sîntem membre ale aceluiaşi trup, mlădiţe ale aceluiaşi butuc. Uni=tatea noastră o constituie Hristos, harul divin care circulă în toţi, şi purifică şi înnoieşte pe toţi şi tuturor le dă putere de rodire nouă.

Cel botezat deci nu mai este cel de dinainte de botez; forţele lui morale au fost înnoite şi înălţate.

Această transformare reală, deşi tainică, aduce cu sine impe=rativul unei vieţuiri morale corespunzătoare. Dacă ne=am răstignit şi îngropat împreună cu Hristos şi am murit păcatului atunci trebuie să rămînem morţi faţă de păcat, să nu mai slujim lui. Iar dacă am înviat şi ne=am înălţat împreună cu Hristos, trebuie să şi «umblăm întru înnoirea vieţii» şi să slujim cu toată fiinţa noastră, ca nişte fii adevăraţi, lui Dumnezeu. «Căci ce a murit, a murit păcatului odată pentru totdeauna; iar ce vieţuieşte, vieţuieşte lui Dumnezeu. Aşa şi voi socotiţi=vă a fi morţi păcatului vieţuind însă lui Dumnezeu în Iisus Hristos Domnul nostru» (Rom. 6, 2=23). Roada, pe care o aduce omul cel nou, vieţuind după asemănarea lui Hris=tos şi în cadrul comunităţii bisericeşti, este semnul vieţii celei noui, ce i=a fost dată în Botez. Sfinţenia primită în Botez trebuie să se manifeste în sfinţenia vieţii. «Eu sînt butucul viei, voi mlădiţele – zice Mîntuitorul. Cel ce rămîne în Mine şi Eu în el, acesta aduce roadă multă, pentru că fără Mine nu puteţi face nimic» (Ioan I, 55) spre mîntuire. Roada aceasta nu vine de la sine; ea presupune colaborarea necontenită a voinţei cu Harul divin. Voinţa, în acea=stă neîntreruptă colaborare cu Harul, poate înfrînge toate uneltirile păcatului şi săvîrşi virtutea. Lupta este necesară pentru că sfinţenia cîştigată în dar prin Botez poate fi pierdută, pentru că înclinarea spre păcat persistă în firea noastră şi ocaziile spre păcat nu lipsesc. Printr=o luptă consecventă, creştinul poate să dea roadele vieţii cele noi, bazîndu=se pe convingerea nestrămutată că biruinţa asupra păcatului este posibilă, că cel ce îndrăzneşte în Iisus Hristos este biruitor peste toate ispitele. Această convingere dă un avînt deose=bit luptei de desăvîrşire morală a credinciosului.

Cît priveşte condiţiunile morale pentru primirea Botezului şi influenţa psihologică a Botezului, acestea se referă la cei ce se botează în vîrstă. Aceştia, în epoca patristică trebuiau să fie convertiţi, atît în ce priveşte concepţia, cît şi în ce priveşte viaţa, trebuiau să accepte credinţa Bisericii şi să se pregătească, în căinţă şi smerenie pentru primirea Harului baptismal. Botezul însuşi cu toate lucrările lui, exercită o puternică influenţă asupra celui ce se botează,

arătîndu=i că taina aceasta este taina naşterii la o nouă viaţă şi deşteptînd în el imboldul de a fi consecvent cu făgăduinţa şi Harul Botezului.

b) *Mirungerea*: – Prin Botez ne=am născut la viaţa cea nouă, sîntem fii ai lui Dumnezeu. Aceasta e însă numai starea de pruncie, căci Botezul este Taina naşterii din nou. Mirungerea este taina creşterii în viaţa spirituală. Prin ea cei botezaţi primesc darurile Duhului Sfînt şi se întăresc în noua viaţă. Astfel creştinul este înarmat cu toate «armele Duhului», ca să poată duce cu succes lupta mîntuirii. Mirungerea însemnează deci un progres pe calea formării şi desăvîrşirii «creaturii celei noi». Ea aduce noi forţe morale în creştinul botezat. De aceea – ca şi Botezul – ea impune şi imperativul moral de a desfăşura aceste forţe morale noi în lupta mîntuirii. Din conştiinţa întăririi primită prin mirungere trebuie să izvorască bărbăţia creştină. Asemeni sfinţilor Apostoli, care îndată ce s=a coborît Duhul Sfînt peste ei au devenit mărturisitori ai lui Hristos, căci se simţeau îmbrăcaţi cu putere de sus, aşa şi cei ce au fost iluminaţi de noua revărsare a Duhului Sfînt şi s=au adăpat din apele Duhului întăritor şi dătător de viaţă trebuie să devină făcători de bine şi să înfrîngă ispitele păcatului. Această putere a mirungerii s=a şi vădit în mod desăvîrşit în viaţa sfinţilor.

In ce priveşte condiţiunile şi influenţa psihologică, acestea privesc iarăşi în primul rînd pe cei în vîrstă, care în primele veacuri creştine, primeau Taina Mirungerii îndată după Botez. Credinţa şi evlavia pregăteau sufletul pentru pimirea Tainei, iar săvîrşirea Tainei, fiind un prilej de trăire a prezenţei lui Hristos şi a Duhului Sfînt, năştea în suflet hotărîrea de a păstra neîntinată ungerea primită şi a fructifica harurile ce s=au revărsat din belşug într=însul.

c) *Sfînta Euharistie*: – Viaţa spirituală, începută în Botez, întărită prin Mirungere, este în necontenită creştere; Harul divin, odată sălăşluit în «făptura cea nouă», se înmulţeşte mereu şi ea se dezvoltă mereu, tinzînd să ajungă la «bărbat desăvîşit», la «statura lui Hristos». Acest progres spre desăvîrşirea vieţii spirituale nu se realizează numai prin colaborarea creştinului cu harul primit în Botez şi Mirungere, ci şi printr=o nouă comunicare de Har. Putem spune chiar mai mult: prin comunicarea lui Hristos însuşi, care este izvorul însuşi al Harului. Acesta este nepreţuitul dar al Sf. Euharistii. Ea este hrana vieţii celei noi, a vieţii spirituale, prin care viaţa aceasta se meţine şi se desăvîrşeşte. Căci în ea ne împărtăşim cu trupul şi sîngele Domnului şi cum trupul şi sîngele este nedespărţit de sufletul Lui, de Dumnezeirea Lui, rezultă că în ea ne împărtăşim cu Hristos, ca Dumnezeu=Om. Sf. Apostol Pavel o compară cu mana din pustie şi apa din stîncă, prin care au fost hrăniţi şi adăpaţi Israilitenii: «Toţi au mîncat aceeaşi mîncare duhovnicească şi au băut aceeaşi băutură duhovnicească» (I Cor. 10, 2=4). Dar dacă mîncarea şi băutura se asimilează în trupul nostru, «mîncarea» aceasta duhovnicească, pentru că este Hristos, ne asimilează ea în Hristos. Şi aşa cum mîncarea devine trup (carne şi sînge), noi devenim «Hristoşi». Astfel prin sf. Euharistie se realizează cea mai intimă unire posibilă între Hristos şi credincios. Este ceea ce spune lămurit

Mîntuitorul însuşi, cînd vorbeşte de mîncarea şi băutura aceasta: «Cel ce mănîncă trupul Meu şi bea sîngele Meu, petrece întru Mine şi Eu întru el» (Ioan 6, 56). Cei ce au mîncat mană în pustie au murit, dar «cel ce va mînca pîinea aceasta, va fi viu în veac». Aceasta pentru că Hristos cu toate darurile Lui, este în el şi el este în Hristos. E o interpenetrare de viaţă, care transformă pe credincios după chipul lui Hristos. Natural nu e vorba de o identitate substanţială între Hristos şi credincios, ci de o relaţie interpersonală, în care cea mai intimă unire posibilă menţine dualitatea persoanelor. E unitate în dualitate, în care nici dualitatea nu se dizolvă de unitate, nici unitatea nu se nimiceşte prin dualitate. Adîncirea acestei unităţi cu Hristos nu desfiinţează persoana credinciosului ci o desăvîrşeşte.

Se înţelege, deci, Sf. Euharistie este dătătoarea celor mai înalte forţe morale, odată ce-l dăruieşte pe Hristos însuşi şi ea ne desăvîrşeşte, dîndu-ne astfel posibilitatea unei vieţi morale creştine desăvîrşite. Acum creştinul poate spune cu Apostolul Pavel: «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte, în mine» (Gal. 2, 20). Centrul vieţii, sufletul vieţii creştine este în Hristos, care pătrunde şi transfigurează, îndumnezeeşte făptura întreagă a celui credincios.

Dacă atît de mari sînt forţele morale, ce le revarsă Sf. Euharistie în noi, ea implică cu o putere neobişnuită şi imperativul moral de a fructifica aceste forţe morale în trăirea noastră zilnică; să strălucească mărirea lui Hristos prin toate gîndurile, toate simţămintele, toate cuvintele, toate faptele noastre. Să năzuim adică la o moralitate superioară, să tindem spre desăvîrşirea morală. Dacă «Hristos este în noi şi noi sîntem în El», această unire cu Hristos să se vădească în toată fiinţa noastră şi în toată vieţuirea noastră; acesta este imperativul moral, ce ţîşneşte din Sf. Euharistie — Să avem deci în noi simţămintele ce le-a avut Hristos (Fil. 2, 5), cugetarea lui Hristos, smerenia, răbdarea, bunătatea, dragostea lui cea nemărginită, puritatea lui cea neajunsă. Acum cu adevărat simţim în noi puterea şi deci imboldul de a fi imitatori ai lui Hristos, de a privi spre ţinta pe care El ne-a pus-o înainte: «Fiţi desăvîrşiţi, precum şi Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrşit este» (Mat. 5, 48). Sf. Euharistie are deci o importanţă centrală în viaţa morală creştină; ea este putere de transformare morală necontenită după chipul şi asemănarea lui Hristos.

In ce priveşte condiţiunile morale, e scris: «Fiecare să se ispitească pe sine şi aşa să mănînce din pîine şi să bea din potir căci cel ce mănîncă şi bea cu nevrednicie, vinovat se face trupului şi sîngelui lui Hristos şi judecată luişi mîncă şi bea» (I. Cor. II, 29). De aceea cei ce se împărtăşesc trebuie să fie curaţi şi cu trupul şi cu sufletul. Ei se abţin de la orice fel de mîncare şi băutură din seara precedentă şi de la alte pofte trupeşti. Ei trebuie să se purifice de orice păcat, mai ales de păcate grele, ca să se apropie de sf. potir în haina neprihănirei. De aceea se recomandă Taina Pocăinţei ca, premergătoare împărtăşirei. Se înţelege că această puritate a sufletului include credinţa neîndoielnică în Taina aceasta, dragoste aprinsă faţă de Hristos, care se împărtăşeşte sub forma aceasta, dorinţa fierbinte de a ne uni cu El etc. «Rugăciunile înainte de Sf. Euharistie» sînt, în privinţa aceasta un monument neîntrecut al

evlaviei ortodoxe. După Sf. Impărtăşanie, credinciosul trebuie să se adîncească în taina sufletului său, să stea de vorbă cu Iisus, bucurîndu-se de prezenţa Lui într-însul şi să progreseze în virtute, mai ales în iubire şi smerenie.

In ce priveşte influenţa psihologică, experienţa spirituală, dintre toate sfintele Taine, Sf. Impărtăşanie are cea mai profundă influenţă asupra sufletului; în ea, cel ce se împărtăşeşte pregătit cu adevărat simte mai intens ca oricînd prezenţa lui Hristos şi trăieşte fericirea nemărginită a unirii duhovniceşti cu El. Parcă inima se transformă în cer, unde sălăşluieşte Hristos. De aceea cei ce se doresc după unirea cu Hristos au o sete nestinsă după Sf. Impărtăşanie. Ea constitue centrul vieţii lor şi puterea vitalităţii lor spirituale, dîndu-le forţele necesare de a birui toate patimile şi a progresa în virtute simţind astfel tot mai deplin prezenţa transfiguratoare a lui Hristos într-înşii. De aceea şi Biserica, dacă porunceşte împărtăşirea credincioşilor de 4 ori pe an (4 posturi pregătitoare) şi minimum odată pe an, îndeamnă pe fiii ei să năzuiască la primirea cît mai deasă a Sf. Impărtăşanii. «Mărturisirea ortodoxă» a lui Petru Movilă pomeneşte de mărturisirea lunară.

Impărtăşirea deasă, făcută cu vrednicie, nu din obiceiu, este cel mai puternic mijloc de înaintare spre zările sfinţeniei. Vieţile sfinţilor mărturisesc despre aceasta.

Dar Sf. Impărtăşanie ne uneşte nu numai cu Hristos, ci şi întreolaltă. O spune Sf. Apostol Pavel: «Cei mulţi» sînt «un trup – căci toţi ne împărtăşim dintr-o pîine» (I. Cor. 10, 17). Astfel, ea desăvîrşeşte şi în această privinţă lucrarea harului baptismal. Ea este «Taina Bisericii», Taina unităţi tuturor credincioşilor, Taina iubirii ce ne învăluie pe toţi. De aceea ea are – din punct de vedere moral – o însemnătate centrală, nu numai pentru viaţa individuală, ci şi pentru viaţa bisericească.

3. *Tainele însănătoşiri trupeşti şi sufleteşti:* – Botezul, Mirungerea şi Euharistia sînt Tainele vieţii spirituale; prin ele ne naştem, ne întărim şi ne desăvîrşim în viaţa cea nouă. Aşa creştem de la starea de prunc la starea de bărbat desăvîrşit, pe măsura staturii lui Hristos. Dar creşterea aceasta – care se face prin permanenta colaborare a voinţei cu Harul divin – se realizează prin luptă cu păcatul. Şi uneori în lupta, pe care o duce, creştinul este înfrînt, căzînd fie în păcate de moarte, fie în păcate uşoare. In general putem spune că în viaţa pămîntească nimeni, afară de Mîntuitorul şi Maica Domnului, n-a fost scutit de păcate uşoare, de păcatele de moarte însă da. Păcatele de moarte ne despart de Dumnezeu, ne lipsesc de harul divin. Păcatele uşoare împiedecă progresul pe calea virtuţii. Păcatul este deci, o boală a sufletului, care îi slăbeşte vitalitatea spirituală şi poate chiar să-l ucidă. El poate avea consecinţe trupeşti: multe boli îşi au rădăcina în păcat. De aceea Dumnezeu a lăsat Taina Pocăinţei (Spovedaniei) pentru însănătoşirea sufletului, prin purificarea lui de orice păcat, şi Taina Sf. Maslu, pentru însănătoşirea trupului, dar şi a sufletului.

a) *Taina Pocăinţei:* – In Taina Pocăinţei se împărtăşeşte harul iertării păcatelor săvîrşite după Botez tuturor celor ce se căiesc şi se

mărturisesc sincer preotului. Ea e necesară în primul rînd celor ce au căzut în păcate grele, dar este folositoare şi celor cu păcate uşoare. Prin ea păcatele săvîrşite se iartă şi credinciosul este restabilit în Har, împăcîndu=se iarăşi cu Dumnezeu.

Dar însemnătatea ei pentru viaţa morală nu se vădeşte numai prin efectele ei harice, şi deci prin puterea, pe care o împărtăşeşte şi imperativul ce=l deşteaptă de a nu mai păcătui şi de a duce lupta virtuţii cu succes, ci şi în faptul că din Taina însăşi a Pocăinţei face parte căinţa şi mărturisirea păcatelor. Fără căinţă şi fără mărturisirea păcatelor, cu toată dezlegarea preotului, iertarea nu se dobîndeşte. Căinţa este părerea de rău pentru păcatele făcute, isvorîtă din credinţă şi iubire şi hotărîrea tare de a nu mai păcătui şi a te îndrepta. Căinţa deci cuprinde amîndouă elementele: a) părerea de rău pentru păcatele făcute; b) şi hotărîrea îndreptării. Părerea de rău este o suferinţă lăuntrică, izvorîtă din conştiinţă clară a răutăţii păcatului. Ea are la bază iubirea de Dumnezeu. Aşa cum un fiu, care a greşit faţă de tatăl său, sufere pentru supărarea ce i=a făcut, aşa şi fiecare creştin, ca fiu al lui Dumnezeu, trebuie să fie îndurerat de supărarea ce a adus=o Tatălui său din ceruri, de distanţa ce a introdus=o între el şi Dumnezeu prin păcat. Este durerea fiului despărţit de iubirea tatălui. Aceasta naşte un regret profund, care răscoleşte toată fiinţa creştinului şi deşteaptă în el repulsia faţă de păcat. Deci motivul adevărat al căinţei trebuie să fie iubirea. Numai astfel ea este punte de restabilire a comuniunii filiale cu Tatăl. Teama de pedeapsă sau regretul pierderii fericirii vecinice nu trebuie să fie motive principale ale căinţei, ci numai însoţitoare ale motivului iubirii. Desigur desăvîrşită este căinţa, care izvorăşte numai din iubire. Cealaltă este pocăinţa nedesăvîrşită. Se înţelege că ea trebuie să se extindă asupra tuturor păcatelor şi să fie mai presus de toate părerile de rău, socotind că păcatul este cea mai mare nenorocire a vieţii creştineşti, cel mai mare rău.

Aşadar, căinţa ca părere de rău trebuie să împlinească următoarele condiţii: 1. să fie lăuntrică; 2. să izvorască în primul rînd din iubire; 3. să fie generală; 4. să fie atotcovîrşitoare.

In ce priveşte al doilea element al ei, hotărîrea de a nu mai păcătui, aceasta trebuie să fie: tare, generală şi activă. Ea este tare, atunci cînd voinţa este neclintită în deciziunea ei de a nu mai păcătui şi de a se feri de ocaziile păcatului. Această tărie vine de la sprijinirea voinţei de voia lui Dumnezeu şi Harul divin; este generală cînd priveşte toate păcatele; este activă, cînd se manifestă în viaţă

Cel ce regretă păcatele cu adevărat, avînd încredere în mila şi ajutorul lui Dumnezeu, are şi hotărîre puternică de a se desface de ele, de a le combate, de a înfăptui virtutea şi de a folosi toate mijloacele ncesare progresului duhovnicesc.

Din căinţă izvorăşte dorinţa de a=şi mărturisi păcatele, care stau ca o povară pe suflet, ca prin mărturisire să primească harul iertării şi îndrumările mîntuitoare ale duhovnicului. Mărturisirea, deci, trebuie să pornească din inimă smerită şi îndurerată, să fie sinceră şi clară şi să fie deplină; ca o oglindă nemincinoasă a stării noastre morale în faţa lui Dumnezeu. Căci «dacă zicem că păcat nu avem ne amăgim pe noi înşi=ne şi adevărul nu este în noi». Iar

«dacă ne mărturisim păcatele El este credincios şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţască de orice nedreptate» (I Ioan 1, 8=9).

Imensa însemnătate pentru viaţa morală, a căinţei, mărturisirii şi dezlegării – care constituie elementele bunei pocăinţi se vădeşte şi în domeniul psihologic, întrucît cel ce s=a spovedit sincer şi deplin simte că i s=a ridicat povara păcatului de pe suflet, că negura păcatelor s=a risipit şi pleacă cu sufletul uşor, senin, liniştit, luminat. El are senzaţia eliberării din robia păcatului şi întoarcerii la «libertatea fiilor lui Dumnezeu». El poate păşi de acum înainte plin de bucurie pe cărările Domnului, se poate înălţa fericit spre zările cerului, căci aripile sufletului sînt libere, neîngreuiate de plumbii păcatului.

Taina Pocăinţei este Taina minunatei pedagogii divine, pentru însănătoşirea sufletului slăbit de păcat şi întoarcerea fiului risipitor la casa părintească. Ea purifică, dar şi întăreşte; purifică de păcatele trecute şi întăreşte în lupta virtuţii ce stă în faţa celui pocăit. De aceea mărturisirea este un mijloc folositor pentru biruirea păcatului şi pentru avîntul în virtute.

b) *Taina Sfîntului Maslu:* – Această taină împărtăşeşte Harul tămăduirii trupeşti în primul rînd, dar şi sufleteşti. Ea se face pentru cei bolnavi. Aşa prevede clar cuvîntul apostolului: «De este cineva bolnav între voi să cheme preoţii bisericii şi să se roage pentru dînsul, ungîndu=l cu untdelemn în numele Domnului. Şi rugăciunea credinţei va mîntui pe cel bolnav şi=l va ridica pe el Domnul. Şi de va fi făcut păcate se vor ierta lui» (Iacob 5, 14=15). Deci Harul Sfîntului Maslu este, în primul rînd, dar pentru vindecarea celui bolnav, şi în al doilea rînd, pentru iertarea păcatelor lui (avînd în vedere că bolnavul nu se poate spovedi, sau a uitat la Spovedanie unele păcate). Desigur nu întotdeauna cel bolnav se însănătoşează, dar întotdeauna Sf. Maslu prin Harul divin aduce o mîngăiere, uşurare, întărire bolnavului în purtarea cu vrednicie a acestei încercări. Astfel el dă forţa morală necesară, pentru ca boala să fie un instrument al mîntuirii, nu al osîndei. Bolnavul simte pe Iisus Hristos, doftorul sufletelor şi al trupurilor, plecîndu=se peste patul lui de suferinţă, ca odinioară peste patul slăbănogului cu puterea şi mila sa cea dumnezeească şi în această prezenţă de lumină, chiar dacă nu primeşte Harul vindecării, soarbe puteri morale nepreţuite. In sufletul lui se trezeşte regretul profund pentru păcatele săvîrşite şi bucuria de a simţi iertarea Domnului. El acceptă suferinţele cu bucurie, ştiind că «întru răbdare îşi isbăveşte sufletul» şi moartea o priveşte cu seninătate. Crucea lui este acum uşoară, că sub ea s=a aşezat umărul lui Iisus.

Deci Taina Sf. Maslu este Taina suferinţelor trupeşti; ea dă Harul vindecării şi tăria necesară în acele suferinţe. Şi cum boalele însoţesc ca umbra viaţa unora, se înţelege deosebita însemnătate a Sf. Maslu pentru viaţa morală a creştinului. El îi dă putere să facă din suferinţe scară către cer.

4. *Tainele speciale:* – Tainele vieţii spirituale sînt necesare pentru toţi creştinii; fără ele n=au viaţă spirituală într=înşii. Sînt morţi duhovniceşte. Tainele însănătoşirii sufleteşti şi trupeşti sînt necesare pentru cei bolnavi sufleteşte sau trupeşte. Ele au în vedere

slăbiciunile omeneşti şi oferă Harul divin pentru tămăduirea lor. Deci ele sînt ajutătoare în lupta şi dezvoltarea vieţii spirituale. Tainele speciale se referă la stări speciale, cari stau în slujba comunităţii: Preoţia şi Nunta. Preoţia a şi fost socotită ca o nuntă duhovnicească, prin care preotul sau episcopul devine mire al parohiei sau eparhiei sale, care este mireasa sa. Deci el este legat să slujească Bisericii cu o iubire capabilă de jertfă. El este părinte duhovnicesc care naşte în baia Botezului pe fiii săi, îi hrăneşte cu Adevărul şi Harul divin şi îi călăuzeşte pe cărările mîntuirii. Iar sensul nunţii creştine se împlineşte cu adevărat, cînd ea alcătuieşte o «mică biserică», o celulă vie a Bisericii.

a) *Preoţia:* – Harul preoţiei se primeşte prin hirotonie (punerea mînilor). La hirotonie, prin rugăciune şi punerea mînilor episcopului (sau episcopilor), candidatul se împărtăşeşte de harul divin care-l sfinţeşte şi-l institue într-una din cele trei trepte ierarhice (diacon, preot, episcop). Aşadar cel hirotonit primeşte Harul necesar împlinirii funcţiunilor ierarhice respective: de a săvîrşi Sf. slujbe (funcţiune arhierească), de a învăţa dreapta credinţă (funcţiunea învătătorească) şi de a conduce pe credincioşi (funcţiunea jurisdicţională). Prin aceasta el este ales dintre ceilalţi credincioşi, împlinind o slujbă specială în cadrul Bisericii. El este mijlocitor între Dumnezeu şi credincioşi, coborînd Harul divin peste viaţa lor şi înălţînd rugăciunile lor către Dumnezeu. Deaceea el are un rol central în viaţa morală a Bisericii, în viaţa morală a credincioşilor. E suficient să ne amintim că toate sfintele Taine se administrează de ierarhie, că învăţătura dogmatică şi morală este propovăduită de ea, că ea este călăuza sufletească a credincioşilor, pentru ca să ne dăm seama de importanţa deosebită a ei în viaţa creştină. Fără ierarhie viaţa morală ortodoxă este imposibilă: ea, ca mijlocitoare a Harului şi a adevărului, stă la temelia acestei vieţi morale. Nu intră însă în atribuţia noastră să arătăm amănunţit rolul ierarhiei în viaţa morală a Biserieii. Atenţia noastră se îndreaptă asupra candidatului însuşi, fără a depăşi nici aici caracterizările generale, pentru a nu intra în domeniul rezervat pastoralei.

Aşadar candidatul primeşte un Har special, prin care el are puterea – pe care nu o au credincioşii – de a împlini funcţiunile ierarhiei. Această nouă revărsare de Har însemnează totdeodată noi energii morale şi imperativul unei comportări vrednice de chemarea preoţiei. Căci preotul nu are numai obligaţiile unui credincios; el are şi obligaţiile stării speciale, la care a fost chemat. In Harul ce i s-a dat are puterile necesare împlinirii acestor obligaţii, numai să colaboreze cu harul. Obligaţiile acestea nu constau numai în împlinirea conştiincioasă a îndatoririlor pastorale, ci şi a întrupa în viaţa sa cît mai deplin adevărul pe care-l propovăduieşte. E adevărat că efectele Sf. Taine nu atîrnă de vrednicia sau de nevrednicia săvîrşitorului lor dar nu e mai puţin adevărat că rodnicia activităţiii preoţeşti în viaţa morală a credincioşilor atîrnă în mare parte de viaţa morală a preotului şi că un simţ elementar de cuviinţă îi spune preotului că se cădе – cît e posibil – să fie la înălţimea chemării de care l-a învrednicit Dumnezeu. El nu este oricare creştin. El este «sarea pămîntului»; el este «lumină» din lumina lui Hristos,

care trebuie să lumineze tuturor, în aşa fel încît toţi să preamărească pe Dumnezeu din faptele lor şi tuturor să le poată spune, ca Sf. Apostol Pavel Corintenilor: «Fiţi imitatorii mei (fiţi următori mie), precum şi eu sînt lui Hristos» (I Cor. 11, 1). Preotul, deci, trebuie să ardă de rîvna de a fi cît mai asemenea lui Hristos, cît mai unit cu Hristos, ca prin viaţa şi activitatea lui să strălucească lumina sfinţeniei lui Hristos. Să ducă o viaţă de rugăciune şi iubire. In sufletul lui iubirea de Hristos, de Biserică, de păstoriţii lui să fie atotcuprinzătoare şi atotcopleşitoare. Să slujească cu deplină evlavie, trăind la fiecare sfîntă slujbă prezenţa şi viaţa lui Hristos. Să studieze necontenit ca luminîndu-se mereu asupra învăţăturii ortodoxe şi diverselor probleme ce le pune viaţa creştină, să ştie da soluţiile juste acestor probleme şi să poată lumina pe credincioşi.

In ce priveşte condiţiunile ce se cer pentru hirotonie, ele sînt o pregătire morală pentru slujirea preoţească. Astfel fiecare trebuie să se cerceteze pe sine, să vadă dacă are vocaţie preoţească sau nu, adică acel complex de calităţi sufleteşti necesare unui bun preot, dinamizate de atracţia nepotolită după idealul preoţiei. Să simtă o chemare fierbinte în sufletul lui după preoţie, ca slujire a lui Hristos şi a credincioşilor. Această chemare să fie imboldul permanent pentru a se pregăti şi din punct de vedere intelectual, printr-o viaţă curată şi o cunoştinţă aprofundată a Sf. Scripturi şi a învăţăturii bisericeşti. Astfel pregătit pentru preoţie, momentul hirotoniei va avea o profundă influenţă asupra sufletului lui, cînd va simţi limbile de foc ale harului coborîndu-se peste el şi dîndu-i putere de a fi apostol a lui Hristos.

Astfel Taina preoţiei oferă candidatului harul treptei ierarhice respective, dîndu-i forţele morale necesare împlinirii obligaţiunilor ei, impunîndu-i imperativul acestor obligaţii şi influienţîndu-i sufletul ca slujirea lui să fie o dăruire totală lui Hristos şi Bisericii sale.

b) *Nunta:* – Nunta este Taina care sfinţeşte unirea liberă dintre cei ce se căsătoresc. Ea revarsă peste aceştia Harul divin, care îi uneşte într-un singur duh, într-un singur «trup», astfel că relaţia dintre ei este asemenea legăturii dintre Hristos şi Biserică. Desigur, căsătoria este o unitate naturală între bărbat şi femeie, nunta însă îi dă caracter de unitate harică, unitate în Hristos. Amîndoi sînt acum una în Hristos. Deci elementul de temelie al unităţii lor este Hristos, este harul divin care pecetluieşte unirea lor liberă. Astfel că prin Taina nunţii, cei ce se căsătoresc primesc harul necesar noului fel de viaţă, viaţa în comun, în care păşesc. Ea oferă forţele morale, energiile divine, trebuincioase în căsătoria creştină.

De aici izvorăşte şi imperativul de a-şi plăsmui viaţa familiei în conformitate cu harul primit. Astfel, unitatea pecetluită de harul divin să se manifeste într-o aşa unitate sufletească între soţi încît amîndoi să fie una în iubire, una în credinţă, una în voinţă, una în simţire, una în gîndire. Contopirea aceasta sufletească să se manifeste în toate împrejurările vieţii lor şi să se adîncească din ce în ce mai mult, încît să se poată spune despre ei ceea ce spunea Sf. Grigore de Nazianz despre prietenia lui cu Sf. Vasilie cel mare, că erau parcă un singur suflet în două trupuri. Ea este posibilă dacă

amîndoi pun în primul rînd unitatea spirituală în Hristos, care este flacăra ce sudează sufletele credincioase. Cînd Hristos este unitatea lor – atunci această unitate fericitoare este de nedezlegat; ea rezistă tuturor încercărilor şi prin încercări se întăreşte. Aceasta le dă imbold să se sprijinească reciproc pe calea desăvîrşirii morale. Aici este centrul din care iradiază toate atitudinile lor în viaţa casnică şi societate. Acelaşi Har îi face să vadă în copii o binecuvîntare de la Dumnezeu şi o răspundere în faţa lui Dumnezeu de a=i forma ca oameni de caracter.

In ce priveşte condiţiunile premergătoare şi influenţa psihologică, Nunta cere unirea a două fiinţe curate şi sufleteşte şi trupeşte, cari vor simţi toată solemnitatea momentului şi vor simţi puterile Harului cum le uneşte în chip indisolubil. De altfel slujba Nunţii este plină de învăţăminte creştine despre căsătorie. E firesc ca acei ce se căsătoresc să cunoască datoriile vieţii familiare şi să se căsătorească în deplină libertate. Astfel ei păşesc conştienţi de menirea lor în noua lor viaţă.

Taina Nunţii este aşadar la temelia virtuţilor familiei creştine.

5. *Ierurgiile:* – Afară de sfintele Taine, Biserica are şi ierurgii. Ierurgiile sînt rugăciuni speciale prin care se binecuvintează lucrurile creştinului şi făptura întreagă. Ele sînt cuprinse în Molitvelnic: sfinţirea apei, sfinţirea obiectelor bisericeşti, sfinţirea casei, a fîntînei, a ţarinilor, a untului de lemn etc. Prin aceasta se arată că toate acţiunile creştinului se bazează pe bincuvîntarea lui Dumnezeu; le începe cu binecuvîntare şi le sfîrşeşte cu mulţumire. De asemenea se arată că firea toată este sfinţită în Iisus Hristos. Ierurgiile prin sfinţirea ce o dau revarsă noi puteri morale, pentru ca în toate creştinul să preamărească pe Dumnezeu. Ele sînt forţe de înnoire duhovnicească, de luptă împotriva păcatului şi propăşire în virtute.

La săvîrşirea ierurgiilor creştinul se simte înălţat sufleteşte, respirînd într=o atmosferă sărbătorească, se simte purificat şi iluminat şi simţind prezenţa lui Dumnezeu, are încredere în inima sa că toate se vor împlini spre binele şi mîntuirea sa. Prezenţa lui Dumnezeu prin ierurgii, în toate acţiunile şi lucrurile dă o altă lumină vieţii creştineşti şi o altă forţă. Natural ele n=au importanţa sfintelor Taine, care stau la temelia vieţii creştine, dar sînt mijloace folositoare pentru progresul duhovnicesc al credincioşilor.

Deci toată viaţa creştinului se bazează pe Harul divin, revărsat prin sfintele Taine şi Ierurgii, care îl naşte la o viaţă nouă, îl pătrunde, îl transformă, îl desăvîrşeşte, care îi dau forţe morale necesare unei vieţuiri morale după asemănarea lui Hristos, cu condiţia ca el să le fructifice, într=o permanentă colaborare a voinţei lui cu Harul. Astfel, pruncul care este un mugure de sfinţenie devine bărbat desăvîrşit, sfîntul, în care străluceşte în chip minunat sfinţenia lui Hrstos.

Sfintele Taine sînt temelia vieţii morale creştine, izvorul puterilor ei de realizare şi al imperativelor ei. Căci oricît ar realiza cineva în viaţa morală creştină, chiar dacă ar fi realizat «mai mult» ca alţii, trebuie să mărturisească smerit cu Sf. Ap. Pavel: «Prin Harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt».

Arhim. prof. Dr. NICOLAE MLADIN

BIBLIOGRAFIE:

Sf. Ciril al Ierusalimului: *Catehezele II* trad. Pr. D. Fecioru, Buc. 1943, pag. 57-102, 541, 580; Andrutzos H.; *Dogmatica...* pag. 312-431; *Filocalia, vol. I*, în special: Marcu Ascetul şi Diadoch al Foticei pag. 223-332 I, trad. D. Stăniloae, Sibiu 1946; Cabasila N. *Despre viaţa în Hristos*, trad. T. Bodogae. Sibiu 1946; *Mărturisirea ortodoxă* pag. I. întreb. 97-119, pag. 86-102; Belea N., *Psihologia spovedaniei*, Sibiu 1947; Tyciak I. *Die Mysterien Christi*, Paderborn, 1940; Walter E.: *Die Euharistie. Das Sakrament der Gemeinschaft.* Freiburg im Breisgau 1939.

ÎNVĂŢĂTURI DUHOVNICEŞTI DIN VIAŢA ŞI OPERA SFÎNTULUI VASILIE CEL MARE

Sfîntul Vasilie cel Mare a trăit în veacul al IV=lea, veacul de aur, al Bisericii creştine. In cursul acestui veac, după edictul de la Milan, s=a dezvoltat literatura creştină, cultul bisericesc şi s=a conturat tot mai mult organizarea bisericească. Tot acum au trăit marii părinţi ai Bisericii: Grigorie Teologul, Grigorie de Nissa, Ioan Gură de Aur, Ieronim, Augustin, Efrem Sirul etc. Ei aveau o vastă cultură filozofică, literară şi artistică, o aleasă viaţă creştină.

In viaţa şi operele lor se află tot ce e credinţă şi virtute creştină.

Arhiepiscopul Cesariei Capadociei, Sfîntului Vasilie cel Mare face parte din cununa acestor «mari dascăli ai lumii şi ierarhi».

Sfîntul Grigorie Teologul spune că Sfîntul Vasilie cel Mare a fost o lege a virtuţii pentru toţi. «Nu te pricepi ce să admiri mai mult (la Sfîntul Vasilie), cum a ştiut să aleagă cele bune sau cum a ştiut să ocolească pe cele nefolositoare»[1]). Viaţa sa îmbunătăţită s=a realizat prin continua dezbrăcare de omul cel vechi, de gîndurile, de vorbele şi de faptele lui şi prin lucrarea virtuţilor, printr=o viaţă îngerească aici pe pămînt, şi prin totală vieţuire în Iisus Hristos.

Aceasta este calea pentru Sfîntul Vasilie cel Mare: sîrguinţa omului de a se uni cu Dumnezeu.

In viaţa lui pămînteasică, Sfîntul Vasilie cel Mare se orienta după crinii ţarinii şi după păsările cerului[2]).

Căci cel ce voieşte să urmeze cu adevărat lui Dumnezeu, trebuie să se desfacă cu totul din cătuşele patimilor şi să aibă inima curată şi mintea îndreptată spre Dumnezeu[3]). Obiectul rîvnei filocalice la Sfîntul Vasilie cel Mare era dobîndirea mîntuirii, despărţirea de tot ce este dăunător vieţii duhovniceşti şi trăirea cu Dumnezeu.

Din experienţa acestor strădanii, el spunea şi altora: «Luaţi

---

1) Sf. Grigorie de Nazianz, *Elogiul Sf. Vasilie*, trad. de Pr. N. Donos, Huşi 1931, pag. 119, 142.

2) *Idem*, pp. 132, 178-179; Filotei, patriarhul Constantinopolului, *Cuvînt de laudă marilor dascăli ai lumii şi ierarhi Vasilie cel Mare, Grigorie de Dumnezeu cuvîtătorul şi Ioan Gură de Aur*, Migne, P. G. vol. 154, col. 805. B.

3) Sf. Vasilie cel Mare, *Regulele Mari* (prescurtat = R. M.), Migne, P. G. 31, c. 921 B.

seama la sufletul vostru, aveţi grijă a=l curăţi de toate petele şi de toate întinăciunile, de a=l împodobi şi de a=l înfrumuseţa cu toate bunătăţile virtuţii»[4]).

*

Sfîntul Vasilie cel Mare, născut şi crescut într=o familie evla=vioasă care a dăruit Bisericii cinci monahi, trei episcopi şi şase sfinţi, a moştenit de la aceasta cele mai alese înclinări duhovniceşti.

El învaţă de la mama sa, de la Sfînta Emilia şi de la sora sa, Sfînta Macrina cea tînără, că omul trebuie să dezrădăcineze din el buruienile păcatului şi să cultive în loc, florile virtuţilor creştine.

Mergînd la cele mai vestite şcoli de pe atunci, la cea din Cezareea Capadociei, din Constantinopol sau la cea din Atena şi ascultînd prelegerile iluştrilor profesori ca Libaniu, Proheresiu sau Himeriu, Sf. Vasilie a învăţat să meargă numai pe drumul şcolii şi al Bisericii.

Scopul lui era virtutea. Se zicea că «prin mintea sa el era bătrîn înainte de căruntețe»[5]). Aspira de timpuriu la desăvîrşirea creştină, la îmbrăţişarea acestei înalte filozofii şi prin îndemnurile Sfintei Macrina şi prin sfaturile prietenului său, ale Sfîntului Grigorie Teologul. Şi astfel, tînărul şi învăţatul Vasilie se consacră slujirii lui Dumnezeu şi aproapelui, se hotărăşte a duce o viaţă creştină în desăvîrşită smerenie. In luarea acestei hotărîri a Sfîntului Vasilie cel mare, după Sfîntul Grigore de Nissa, un rol important a avut şi Sfînta Macrina cea tînără: «El a fost repede cucerit şi atras de sora sa spre scopul filozofiei, nesocotind gloria de a fi admirat pen=tru elocvenţa sa, trecu la o viaţă de lucru şi încă de lucru manual, practicînd o sărăcie desăvîrşită»[6]). Astfel, «gloria Sfîntului Vasilie cel Mare este în bună măsură şi gloria Macrinei, căreia îi revine extraordinarul merit de a fi cîştigat şi apoi îndrumat pe fratele ei pe drumul creştinismului activ şi cuceritor»[7]).

Intrat în viaţa «filozofică», Sfîntul Vasilie cel Mare şi=a pus problema pe care şi=o pune fiecare novice la început: căutarea unui povăţuitor[8 a]), căutarea de modele vii care trăiesc o viaţă îmbună=tăţită, şi care să=i împărtăşească şi lui experienţa duhovnicească.

Acum, el cercetează pe marii părinţi din Egipt, Palestina, Siria şi Mesopotamia. El, care audiase pe cei mai vestiţi profesori ai veacului, ascultă cu nesaţ adevărurile veşnice ale vieţii duhov=niceşti din gura şi din experienţa unor părinţi bătrîni. Doi ani de

---

4) *Sf. Vasilie Arhiepiscopul Kesariei Kapadochiei*, trad. de mitropolitul primat Iosif, Bucureşti, 1898, pag. 175.

5) Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, *Studiile universitare ale părinţilor capadocieni*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. VII (1955), nr. 9-10. pag. 544.

6) Sf. Grigorie de Nissa, *Despre viaţa Sf. Macrina*, Migne, P. G. vol. 46, col. 965 BC.

7) Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, *Două femei de elită din epoca de aur a patristicei: Gorgonia şi Macrina*, în rev. *Studii Teologice*, seria I, an. VIII (1940), vol. II, pag. 114.

8 a) Ierod. Irineu Crăciunaş, *Îndrumătorul duhovnieesc şi ucenicul după Sfinţii Părinţi*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. VIII (1956), nr. 9-10, pag. 631.

zile face el ucenicie la aceşti dascăli ai mîntuirii, anahoreţi şi chinoviţi.

Revenit în patria sa, Sfîntul Vasilie cel Mare începe să urmeze viaţa acelor îmbunătăţiţi pe care=i vizitase în acest timp[8 b]). «Era plin de rîvnă, ca să=şi rînduiască viaţa după asemănarea celor văzute şi auzite»[9]).

Retras în fundul văilor din apropierea localităţii Annesi din Pont, pe malul rîului Iris, întemeiază o bineorganizată chinovie. Aici, în singurătate, sufletul lui se reculege în sine şi se înalţă la cugetarea lucrurilor dumnezeieşti. Trăieşte în comuniunea celor ce au acelaşi cuget curat şi acelaşi scop de a plăcea lui Dumnezeu[10]). Işi petrece viaţa în rugăciuni şi cîntări de laudă aduse lui Dumnezeu, în munca cu mîinile, în citirea şi meditarea Sfintelor Scripturi. Studiază şi meditează acum pe prooroci şi apostoli. Impreună cu Sfîntul Grigorie Teologul, cercetează vieţile şi scrierile Sfinţilor Părinţi, căci «după cum zugravii, cînd fac un chip după altul, caută să dea celui de al doilea toate amănuntele celui dintîi, tot aşa şi cel ce rîvneşte să se facă mai îmbunătăţit şi mai desăvîrşit în toate ale virtuţii, în orice clipă trebuie să privească la viaţa sfinţilor, ca la nişte chipuri vii şi toate cîte le găseşte acolo bune, să şi le însuşească, urmînd sfinţilor, zice Sfîntul Vasilie cel Mare către Sfîntul Grigorie Teologul[11]).

In Pont, Sfîntul Vasilie cel Mare a scris Regulile sale, răspunzînd celor care=i puneau anumite întrebări în legătură cu propăşirea lor duhovnicească. Tot aici, împreună cu Sfîntul Grigorie Teologul alcătuieşte prima Filocalie, din opera marelui Origen. In această chinovie se conturează imaginea atît de luminoasă a Sfîntului Vasilie cel Mare

Viaţa prezentă el o consideră ca o pregătire pentru viaţa veşnică. Imbrăcămintea lui era simplă. Se hrănea cu pîine uscată, cu legume şi cu apă. Se nevoia ca somnul lui să fie scurt şi uşor, cu întreruperi din timp în timp, pentru a medita la mîntuirea sufletului. Lăsînd la o parte toate cugetările pămînteşti, el se întorcea cu ardoare către dobîndirea bunurilor veşnice.

Caracteristica primei perioade a vieţii sale este osteneala de a părăsi chiar şi înclinările păcătoase ale inimii. Simte prezenţa lui Dumnezeu şi se îndreaptă mereu spre viaţa veşnică.

A plîns pentru deşertăciunea vieţii anterioare, a îndepărtat obiceiurile omului vechi şi a meditat asupra cuvintelor din Sfînta Evanghelie. El era conştient că pentru a deveni cineva sfînt trebuie să=şi dezrădăcineze pornirile păcătoase şi să=şi fortifice raţiunea pentru lucrarea de conducere a vieţii duhovniceşti după voia lui Dumnezeu. Lepădarea de toate deşertăciunile lumii se face prin dezrădăcinarea patimilor şi prin vieţuirea cu Dumnezeu[12]).

Deşi trăia departe de lume, vestea vieţii plină de sfinţenie

---

8 b) Paul Allard, *Saint Basile*, septième édition, Paris 1929, p. 31.

9) *Vechile rînduieli ale vieţii monahale* (prescurtat = V. R. M.) Dobruşa 1929, pag. 237-238.

10) *R. M.*. 7, 928 c.

11) *V. R. M.*, pag. 246.

12) *Sf. Vasilie Arhiepiscopul Kesariei Kapadokiei*, pag. 55, 64-65.

pe care o trăia Sfîntul Vasilie cel Mare s=a răspîndit repede printre creştini. Pregătirea intelectuală, viaţa îmbunătăţită şi votul ascul=tării îl vor face să primească a fi hirotonit diacon şi apoi preot în Cezareea Capadociei.

*

După ce a petrecut cinci ani, plini de nevoinţă, în Pont, marele Vasilie este dorit şi chemat de către tot poporul din Cezareea Capadociei în frunte cu episcopul Eusebiu şi făcut preot, pentru a binevesti din amvon Cuvîntul Domnului, pentru a instrui pe cei care se pregăteau să primească taina Sfîntului Botez.

N=a căutat preoţia şi n=a primit=o ca pe o favoare, ci ca pe un dar al cerului. Se gîndea mult la sarcina grea a preoţiei, dar nici nu voia să înşele pe cei ce şi=au pus nădejdea în el [13]). Era smerit, dar şi curajos. Chipul său duhovnicesc se va îmbogăţi acum cu trăsături noi, ca: luminarea şi ajutorarea poporului. Din ascul=tare, a primit a tălmăci cuvintele Sfintei Scripturi. «Ascultarea izvorăşte răsplătire, zice el, să ascultăm deci pe bunul nostru, părinte, care ne propune ca încercare a puterilor noastre şi ca subiect de exerciţiu cuvintele Sfîntului Duh» [14]). Predică ascultătorilor credinţa cea adevărată, combate rătăcirile ariene şi=i îndeamnă pe creştini la o viaţă virtuoasă. Cu prilejul foametei din anul 368, el pune tot ce mai avea, la îndemîna poporului lipsit.

Şi ca preot el urcă tot mai sus pe scara virtuţilor. Deşi ar fi putut locui în palat, în apropierea episcopului eparhiot, el preferă să locuiască într=o clădire modestă, dar în tovărăşia celor îmbună=tăţiţi care=l preţuiau ca pe marele Antonie sau Pahomie.

Povăţuia fecioarele închinate lui Dumnezeu, pe tinerii care=i cereau sfatul în diferite împrejurări ale vieţii lor duhovniceşti.

Din experienţa vieţii sale, Sfîntul Vasilie cel Mare povăţuia pe fiecare credincios să se îngrijească de mîntuirea sufletului, să=l curăţe de toate petele şi de toate întinăciunile păcatului, să=l înfru=museţeze cu podoabele virtuţii. Să ţină cu atenţie şi cu putere cîrma vieţii, să=şi cîrmuiască privirile ca să nu=l cuprindă valurile păca=tului prin ochi, să=şi cîrmuiască urechea în aşa fel ca nimic vătă=mător să nu pătrundă în ea; şi limba, ca să nu rostească nici un cuvînt nefolositor. Căci patimile sînt ca valurile mării: dacă le stăpîneşti biruindu=le, poţi călători fără primejdie în viaţa aceasta, iar dacă sîntem robiţi cînd de unele cînd de altele, ne afundăm ca o corabie goală şi fără ancoră. După cum corăbierii se orientează după astre, aşa şi creştinul trebuie să=şi orienteze viaţa după lumina lui Iisus Hristos «Soarele dreptăţii».

Aceste sfaturi ne arată minunata pricepere a Sfîntului Vasilie cel Mare în meşteşugul războiului nevăzut cu patimile păcatului. Ca un rod al preocupărilor sale duhovniceşti, ţine omilia: *„Ia seama la tine însuţi“*. Omul să nu rătăcească mereu cu mintea la bunu=rile trecătoare, ci să=şi facă necontenit o analiză introspectivă, să=şi analizeze cu sinceritate demnitatea naturii lui şi defectele purtării

---

13) *Idem*, pag. 99, 103.
14) *Ibidem*, pag. 104.

zilnice. Fiindcă de multe ori noi iubim tocmai ceea ce ne împiedică de a cugeta la noi înşine şi din cauza aceasta sîntem împiedecaţi de a face un real progres moral [15]).

Calităţile sale de neobosit lucrător în urcuşul duhovnicesc, îl vor face să fie ales arhipăstor al eparhiei Cezareii Capadociei.

*

Hirotonit arhiepiscop, Sfîntul Vasilie cel Mare a continuat să fie tuturor pildă de sfinţenie. Se poartă şi trăieşte ca şi mai înainte, în mare modestie. Infiinţează la mitropolie viaţă de obşte şi trăieşte în mijlocul acestei comunităţi.

Deşi era în fruntea unei eparhii cuprinzătoare, el a rămas credincios deprinderilor sale duhovniceşti. Bogăţia lui preferată era să nu aibă nimic din bunurile acestei lumi. Dar nu făcea niciodată caz de sărăcia lui. Voia să fie virtuos în realitate şi nu în aparenţă. Nu avea alte haine decît tunica de pe el şi o mantie.

Cînd prefectul Modest îl ameninţă din ordinul împăratului Valens, cu confiscarea averii, Sfîntul Vasilie cel Mare îi răspunde că nu are nimic în afară de haina aspră a nevoinţelor şi cîteva cărţi. Dacă e vorba de exil sau de moarte, îi răspunde că tot pămîntul e al lui Dumnezeu şi el, ca trecător pe acest pămînt, se va bucura, că se va duce mai curînd la Dumnezeu. După această mărturisire, Modest îşi dă seama că se află în faţa unui adevărat episcop. «Noi sîntem blînzi – zice Sfîntul Vasilie cel Mare către Modest – şi mult mai umiliţi decît alţi oameni, după cum ni se porunceşte şi de către legea noastră, încît nu ne încruntăm sprîncenile sau faţa înaintea unui om» [16]).

Din pricina nevoinţelor sale, Sfîntul Vasilie cel Mare avea un trup atît de slăbit, încît arienii foloseau acest fapt drept pretext împotriva alegerii lui pentru scaunul de arhiepiscop. Acum bătrînul episcop Grigorie tatăl Sfîntului Grigorie Teologul, îi întreabă pe cei care erau arieni sau influenţaţi de arieni: «sînteţi adunaţi aici să alegeţi un episcop sau un atlet?» [17]).

Şi în timp ce era mitropolit, Sfîntul Vasilie nu avea alt pat decît pămîntul curat acoperit cu un mic aşternut pe care nu-l folosea totdeauna. Nu iubea bucatele deosebite şi nu folosea niciodată decît hrana strict necesară pentru susţinerea vieţii.

Duşmanii săi îl acuzau de mîndrie. Ei numeau mîndrie energia şi statornicia caracterului său. Căci nimeni nu ştia mai bine ca el să cinstească virtutea, să pedepsească păcatul şi să înlăture dezordinea. Deseori numai zîmbetul său era o recompensă; tăcerea, o mustrare şi o pedeapsă. Ştia să păstreze în activitatea sa o nobilă gravitate. Reţinerea sa era inspirată de conştiinţa demnităţii sale şi nu de mîndrie.

Dacă uneori avea nevoie să fie ajutat de cineva, era ajutat de ucenicii din jurul său. Instructiv este şi faptul cum recruta Sfîntul Vasilie cel Mare pe aceşti ostenitori. Intr-una din zile, cînd cerceta chinoviile din eparhie, i-a turnat un tînăr apă pe mîini ca să se

---

15) *Ibidem*, pag. 197, 211-212, 175, 106.
16) Sf. Grigorie de Nazianz, *Elogiul cit.*, pag. 168.
17) *Sf. Vasilie Arhiepiscopul Kesariei Kapadokiei*, pag. 301.

spele. La sfîrşit, Sfîntul Vasile, luînd vasul cu apă, zice: «stai să=ţi torn şi eu!» Acesta a ascultat şi atunci dascălul smereniei a luat cu sine un nou ucenic smerit [18]).

Fiind mitropolit şi=a îmbunătăţit şi mai mult viaţa sa duhovnicească: făcea Sfînta Liturghie în zorii zilei, se ruga, se umilea înaintea lui Dumnezeu, făcea mărturisire, vărsa lacrimi – aşa cum îl găseşte Sfîntul Efrem Sirul în anul 373 – şi înălţa suspine către Domnul în mijlocul credincioşilor. Ţinînd cuvîntări, urmărea să=i facă pe cei care=l ascultau, mai evlavioşi, mai virtuoşi [19]).

Aşa a fost pînă cînd şi=a dat obştescul sfîrşit în anul 379. Datorită sfinţeniei sale, poporul se aduna, acum, dîn toate părţile la racla lui, pentru a mai vedea încă o dată, aici pe pămînt, pe cel care le=a fost adevărat şi bun părinte şi arhipăstor duhovnicesc.

*

Incepînd din Pont şi terminînd în Cezareea Capadociei, Sfîntul Vasilie cel Mare a trăit cu toată fiinţa lui viaţa creştină, a fost un mare îmbunătăţit prin faptele de fiecare zi, prin credinţă şi prin ajutorul lui Dumnezeu. A fost un mare trăitor al învăţăturii lui Hristos, cu vorba şi cu fapta [20]), şi un zelos apostol al înaltei trăiri duhovniceşti creştine. S=a luptat cu păcatul dezrădăcinîndu=l din propria sa fiinţă şi a sădit în loc virtuţile aducătoare de mîntuire. Ca simplu monah, ca preot şi apoi ca arhiereu, timpul său era împărţit între rugăciune, muncă, lectură şi slujrea aproapelui. El cunoaşte oamenii, îi preţuieşte, îi povăţuieşte şi îi ajută [21]). Şi=a adăpat sufletul său de la izvorul vieţii curate a marilor îmbuntăţiţi şi le=a urmat pilda vieţii lor îmbunătăţite. Datorită legăturilor sale cu părinţii îmbunătăţiţi şi trăirii practice a înaltelor principii duhovniceşti, a putut da şi altora sfaturi pentru formarea chipului de creştin îmbunătăţit.

* * *

Despre Sfinţii Părinţi care au trăit în sfinţenie, care au fost chipuri de mari îmbunătăţiţi şi care au scris şi pentru alţii reguli sau poveţe din experienţa vieţii lor, se zice: «scripsit experientio magistrante» [22]). Aceste cuvinte se potrivesc întru totul şi Sfîntului Vasilie cel Mare. El a scris învăţături pentru viaţa creştinilor de rînd, pentru monahi, pentru clerici, din cele ce el însuşi a experimentat zilnic. Urmînd Mîntuitorului Hristos, el mai întîi a făcut şi după aceea a învăţat şi pe alţii să facă asemenea. Din prisosul inimii a vorbit gura lui. El este mare în împărăţia lui Dumnezeu, pentru că «a făcut şi a învăţat». Sfîntul Vasilie cel Mare a scris rînduieli pentru cei care de bună voie şi=au ales o viaţă de permanentă trăire duhovnicească. Din experienţa vieţii lui a scris des=

---

18) *Idem*, pp. 319-320; *V. R. M.*. pag. 254.
19) *Ibidem*, pp. 307. 379, 453.
20) Filotei, patriarhul Constantinopolului, *Cuvîntul de laudă cit.*, col. 805, DC.
21) Jean Rivière, *Saint Basile, Evêque de Cesaree*. Paris 1925, pag. 267.
22) Ghenadie de Marsilia zice despre Sf. Ioan Casian, în: *De viris illustribus*, 62.

pre gîndurile creştinului îmbunătăţit, despre vorbele şi despre faptele lui. A scris despre despătimirea fiinţei noastre şi despre împodobirea ei cu florile şi roadele virtuţilor creştine.

Acum, în veacul al IV=lea, înfloreşte viaţa creştină în trăire şi în organizare. Marii îmbunătăţiţi au în jurul lor mulţimi de ucenici şi aceştia aveau nevoie în viaţa lor de anumite principii sau reguli. Scrierile Sfîntului Vasilie cel Mare, apărute la cerinţa acestor ucenici, au exercitat o mare influenţă asupra contemporani= lor şi asupra nevoitorilor din veacurile următoare. Ele sînt şi astăzi ca nişte făclii călăuzitoare în viaţa duhovnicească. In aceste scrieri se vede însăşi viaţa şi lucrarea autorului, se vede înfăţişarea vieţii duhovniceşti din Pont şi din Cezareea Capadociei, o viaţă de rugă= ciune, de meditaţie şi de muncă intelectuală şi manuală. Regulele Sfîntului Vasilie cel Mare se sprijină mereu pe Sfînta Scriptură; ele se bazează în esenţa lor pe Revelaţia dumnezeiască [23]).

După Sfîntul Vasilie cel Mare, creştinul îmbunătăţit s=a des= făcut de legăturile vieţii păcătoase ca să poată fi cît mai vrednic de a merge pe căile Domnului. Lepădarea de sine este «începutul asemănării cu Hristos» [24]). Creştinul adevărat se leapădă de sine, de poftele trupului şi de orice năzuinţă după lucrurile nefolositoare. Se leapădă de tot ce ar fi de folos pentru el dar pagubă pentru Hristos [25]).

Căci lepădarea de sine este totala uitare a celor trecute şi depărtarea, chiar, de voinţa proprie. Cel care vrea să fie cu sufletul îmbunătăţit se străduieşte să trăiască o viaţă întru slava lui Dum= nezeu. Să trăiască în smerenie, în răbdare, în lucrarea poruncilor lui Dumnezeu, din dragoste.

Viaţa vrea să o trăiască împreună cu fraţii săi. Fiindă acea= stă viaţă este ca un cîmp de luptă duhovnicească, un drum spre mai multă desăvîrşire, un exerciţiu neîntrerupt şi o contemplare a poruncilor lui Dumnezeu [26]).

Cele observate în viaţa Sfîntului Vasilie cel Mare, despăti= mirea şi lucrarea virtuţilor, le vedem expuse şi în regulile sale. Puri= ficarea sufletului nostru începe prin pocăinţă sinceră şi continuă, prin nevoinţa de fiecare zi [27]). Această lucrare are drept scop smulgerea păcatelor din rădăcină şi dăruirea totală a nevoitorului, lui Dum= nezeu. Vina păcatelor se şterge atît prin rugăciune stăruitoare cît şi prin continua meditare la voia Domnului [28]). Spre mîntuirea sufletu= lui se îndreaptă toată sîrguinţa noastră. Trebuie să ştim că perma= nent sîntem în faţa lui Dumnezeu, trebuie să ne formăm conştiinţa că Dumnezeu este în tot locul de faţă [29]).

Viaţa creştinului se desăvîrşeşte prin harul lui Dumnezeu. Iisus

---

23) R. P. Dom Besse, *D'ou viennent les moines ?* Etude historique, quatrième edition, Paris (f. a.), pp. 49-50, 56; Idem, *Les moines d'Orient anterieure au concile de Chalcédoine (451)*, Paris 1900, pag. 89.

24) *R. M.*, 8, 940 c.

25) *Idem*, 936 AC.

26) *Ibidem*, 6, 925 c; 37, 1016 C; 7, 933 B.

27) Ad. Tanquerey, *Vie et voies spirituelles*, art. în *Dictionnaire des Connaissances Religieuses*, Paris 1928, tom. VI, col. 888.

28) *R. M.*, 6, 925 BC.

29) *Idem*, 5, 921 C — 924 B.

Hristos a restaurat firea noastră cea căzută, a refăcut chipul nostru cel dintîi [30]), a luat vina noastră asupra lui. A suferit moartea pentru noi ca să ne readucă la viaţă. Pentru aceasta şi noi în lucrarea de îmbunătăţire tindem mereu a fi după măsura statului deplin al lui Iisus Hristos [31 a]).

Creştinul se gîndeşte la mîntuirea sufletului, se întristează de deşertăciunile vieţii trecute şi doreşte să lucreze pentru slava lui Dumnezeu şi pentru folosul oamenilor.

Cu sufletul curăţit de toată răutatea, el strigă neîncetat: «sînt rănit de dragostea frumuseţilor dumnezeieşti» [31 b]). Urăşte nedreptatea şi se curăţă de tot păcutul. Legea Domnului îi este mai scumpă decît aurul şi decît pietrele scumpe şi mai dulce decît fagurele de miere. El niciodată nu crede că a înaintat deajuns în viaţa duhovnicească, ci pururea caută adăogire şi doreşte mai mult [32]).

Regulele Sfîntului Vasilie cel Mare sînt de mare folos credincioşilor. Ele sînt precise, uniforme şi bine rînduite [33]).

*

Omul, ca singura fiinţă raţională din toată creaţia văzută, are minunata putere de a gîndi. Toate vorbele noastre, toate faptele s=au zămislit mai întîi în gînd. Mîntuitorul a spus că, atunci cînd am gîndit păcatul, l=am şi săvîrşit în interiorul fiinţei noastre. Sfinţii Părinţi au dat mare atenţie lucrării de păzire a minţii. Mintea noastră are continuu gînduri, fie bune fie rele.

Cine nu se ia după sfatul păcătoşilor, cugetă la legea Domnului ziua şi noaptea, zice psalmistul (Ps. 1, 1=2).

Naşterea gîndurilor nu aparţine de voia noastră, ci numai primirea sau neprimirea lor. Omul îmbunătăţit îşi înduhovniceşte continuu gîndurile sale. Ava Moise, din Collaţiunea I=a, a Sfîntului Ioan Casian, compară mintea noastră cu o moară de apă. Ea merge cu puterea apei care o poartă, dar calitatea şi felul făinii constă în isteţimea şi gustul morarului, care poate turna în coş grîu, orz sau neghină. Calitatea şi felul vorbelor şi faptelor noastre depinde de felul gîndurilor pe care le=am turnat în coş.

Noi putem avea gînduri de la Dumnezeu, de la noi înşine, sau de la cel rău. Omul îmbunătăţit face o discernere a gîndurilor asemenea schimbătorilor de bani, care nu pot primi aramă în loc de aur.

După Sfîntul Vasilie cel Mare, gîndul nostru trebuie să fie mereu la Dumnezeu şi la sfînta lui voie. Căci împrăştierea gîndurilor este dăunătoare îmbunătăţirii noastre sufleteşti. Creştinul nu poate păzi nici o poruncă dacă gîndurile lui rătăcesc în toate părţile, fiindcă trăirea cu Dumnezeu se face prin depărtarea totală

---

30) Ierod. Nestor Vornicescu, *Învăţătura Sf. Grigorie de Nissa, despre «chip şi asemănare»*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. VIII (1956), nr. 9-10, pag. 598 sq.

31 a) *R. M.*, 2, 916 A.

31 b) *Precuvîntare la R. M.*, 889 ; R. M., 2, 909 C.

32) Sf. Vasilie cel Mare, *Regulele mici* (prescurtat = R. m.), Migne, vol. 31, 174, 1197 B ; 120, 1164 D.

33) Pierre Humbertclaude, *La Doctrine Ascetique de Saint Basile de Cesaree*, Paris 1932, pag. VIII.

de grija cea lumească şi prin totala lepădare a împrăştierii gîndurilor [34]). Dacă mintea noastră este întinată de păcate, nu poate contempla pe Dumnezeu, frumuseţile cereşti şi nici bunurile viitoare ce ni s=au făgăduit. Aceste pete ale păcatului le putem şterge prin concentrarea gîndurilor la rugăciune stăruitoare şi prin continua meditare la voia lui Dumnezeu [35]).

Podoaba creştinului este smerita cugetare. Toată viaţa lui se petrece sub mantia acestei virtuţi, el este plin de blîndeţe şi cu îndelungată răbdare [36]). Prin cugetarea şi vederea voii şi slavei lui Dumnezeu, el îşi fereşte mintea de orice rătăcire. Cuvîntul Domnului este ca o făclie pentru picioarele lui, ca o lumină în cărare (Ps. 118, 105).

Prin rugăciune se luminează în suflet gîndul despre Dumnezeu, sufletul devine sălaşul lui Dumnezeu, tron de stăpînire în toată fiinţa noastră [37]). In amurg de seară, noi trebuie să ne facem examenul conştiinţei prin rugăciune, să aducem lui Dumnezeu mulţumire pentru toate darurile primite, pentru faptele bune realizate şi să recunoaştem cu părere de rău cele ce trebuiau făcute şi nu s=au făcut. Căci toate gîndurile noastre sînt cunoscute de Dumnezeu.

Indeletnicirea minţii cu judecăţile lui Dumnezeu înlătură gîndurile rele şi alungă nălucirile de noapte. Gîndul cel bun este ca o lumină pentru viaţa sufletului [38]).

Credinciosul îmbunătăţit are o bună aşezare şi o pace interioară; o mare dorire de a plăcea lui Dumnezeu e înfiptă în interiorul său. Se gîndeşte la slava lui Dumnezeu şi la toate bunătăţile ce ni se dăruiesc. Precum doreşte cerbul izvoarele apelor, aşa doreşte sufletul lui curţile Domnului [39]). «Tăcerea – zice Sfîntul Vasilie cel Mare – este începutul curăţiei, cînd nici limba nu spune nimic omenesc, nici ochii nu se desfătează de privirea frumuseţii şi gingăşiei trupurilor, nici auzul nu slăbeşte năzuinţa sufletului de cîntece alcătuite pentru veselie, de vorbe ale oamenilor glumeţi, ceea ce mai vîrtos slăbeşte puterile sufletului. Mintea, neîmprăştiindu=se asupra lucrurilor celor din afară şi nefiind ademenită de lume după îndemnarea simţurilor, se adînceşte în sine iar de la sine se ridică apoi la cugetarea despre Dumnezeu, cel ce este luminat de aceste bunătăţi, uită toată natura (...). Işi îndreaptă toată rîvna spre cîştigarea fericirii veşnice, spre a creşte în sine curăţia şi bărbăţia, dreptatea şi chibzuinţa şi celelalte virtuţi care izvorînd din aceste virtuţi de seamă, silesc pe rîvnitor ca să împlinească în viaţă orice faptă în chip cuviincios. In acest chip se alcătuieşte viaţa plină de îndeletniciri cucernice» [40]).

*

Este în deobşte recunoscută marea importanţă a cuvîntului

---

34) *R. M.*, 5, 920 BC.
35) *Idem*, 8, 940 B; 6, 925 B.
36) *R. m.*, 180, 1204 A; 198, 1213 BC; 225, 1232 BC.
37) *Idem*, 306, 1301 C; 130, 1236 C; *V. R. M.*, pag. 246.
38) *R. M.*, 37, 1016 A, 5, 924 D; *R. m.*, 22, 1097 C; 80, 1137 C.
39) *R. M.*, 157, 1185 AB.
40) Scrisoarea Sf. Vasilie trimisă din Pont către Sf. Grigorie de Nazianz, (cf. *V. R. M.*, pag. 245).

omenesc. Prin cuvînt facem cunoscute, altora, gîndurile, simţirile şi voia noastră şi tot prin cuvînt cunoaştem gîndurile, simţirile şi voia altora. Cuvîntul este sabie cu două ascuţişuri; depinde de isteţimea celui care o mînuieşte, ca să aducă pace sau război, bucurie sau tristeţe, mîntuire sau osîndă. Sînt cuvinte frumoase şi cuvinte mai puţin frumoase, cuvinte bune şi cuvinte mai puţin bune; depinde de sensul pe care vrem să=l dăm unor cuvinte sau de tonul cu care le rostim. Noi trebuie să ne rugăm mereu împreună cu psalmistul David: «Pune, Doamne, pază gurii mele şi uşă de îngrădire buzelor mele» (Ps. 140, 3).

După Sfîntul Vasilie cel Mare, creştinul trebuie să folosească cuvîntul cu măsură, să=l rostească cu multă luare aminte; să nu întrebe lucruri importante pe oricine şi să nu răspundă cu multă uşurinţă oricui şi orice. Atunci cînd vorbeşte, el ştie că «există un anumit ton al vocii, o simetrie în vorbă, un timp potrivit (pentru a vorbi) şi o anumită însuşire a cuvintelor care e proprie şi caracteris=tică celor evlavioşi»[41]). Măsura glasului, dacă trebuie vorbit tare sau încet, o hotărăşte împrejurarea în care se vorbeşte. Dacă cineva vorbeşte încet cînd ar trebui să vorbească tare, e leneş, şi dacă vorbeşte tare atunci cînd ar trebui să vorbească încet se vede că n=are dreaptă socoteală[42]). Trebuie să se pună măsură limbii, mar=gini ochilor şi urechilor auz fără curiozitate, ca să fim cumpătaţi, smeriţi şi blînzi. Ne arătăm bucuria printr=un zîmbet senin şi cuviin=cios. Niciodată să nu rîdem cu hohot şi fără de măsură. Căci acest rîs nu este un lucru obişnuit celui liniştit cu sufletul[43]). Rîsul cu hohote nu poate fi caracteristic mai ales monahului, care trebuie să cîntărească graiurile cu mintea, precum gustă bucatele cu gura. Prin tăcere el îşi stăpîneşte limba şi prin aceasta se dovedeşte că este stăpîn pe sine[44]). El niciodată nu trebuie să vorbească un cuvînt rău şi nici un cuvînt bun spus cu scop rău. Cuvintele lui trebuie să fie rostite numai pentru zidirea fraţilor şi pentru lauda lui Dum=nezeu.

Sfîntul Vasilie cel Mare rînduieşte ca nici să nu ascultăm pe cel care cleveteşte sau pe cel care spune lucruri neadevărate. Cine vorbeşte ca să necinstească pe cineva, este un clevetitor şi nu tre=buie să fie ascultat.

Din prisosul inimii – bun sau rău – vorbeşte gura omului[45]). Chiar dacă este vorbit de rău şi defăimat, creştinul biruieşte răul cu binele, vorbeşte de bine pe cei ce=l vorbesc de rău, cinsteşte pe cei ce=l hulesc. Nu vrea să smintească pe nimeni nici prin cuvînt[46]).

Astfel povăţuieşte Sfîntul Vasilie cel Mare pe fiecare creştin, ca să=şi poată dobîndi şi păstra podoaba cerească a chipului îmbu=nătăţit şi cu ajutorul vorbirii sau a tăcerii.

*

41) *R. M.*, 13, 949 B.
42) *R. m.*, 151, 1181 B.
43) R. M., 16, 960 C — 961 A; 961 AB.
44) *R. m.*, 31, 1104 B; 269, 1280 A; *R. M.*, 13, 949 C.
45) *Idem*, 23, 1100 A; 25, 1100 B; 26, 1101 A; 28, 1101 BC.
46) *Ibidem*, 226, 1233 AB; 63, 1124 CD.

Fiecare creştin în parte, ori de mînîncă, ori de bea, ori altceva de face, toate să le facă spre slava lui Dumnezeu. Să înalţe rugăciuni stăruitoare către cer, să cerceteze cu mintea cuvintele vieţii veşnice şi să se ostenească prin lucrarea mîinilor.

Dragostea care este sădită în inima omului, după Sfîntul Vasilie cel Mare, încununează gîndurile, vorbele şi mai ales faptele noastre. Creştinul nu mai trăieşte pentru sine, ci lui Hristos care a murit pentru noi şi ne-a dăruit viaţă veşnică [47 a]). Toată fapta lui cea bună este făcută în Hristos, spre slava lui Dumnezeu.

Sfîntul Vasilie cel Mare ne arată că cel îmbunătăţit, prin faptele bune făcute întru slava lui Dumnezeu, realizează şi zidirea duhovnicească a fraţilor săi [47 b]).

Cel care iubeşte pe Domnul, iubeşte ca urmare şi pe aproapele său [48]), iar cel ce iubeşte pe aproapele său arătînd iubirea faţă de Dumnezeu, primeşte în sine harul lui. Noi ştim că o trăsătură a chipului de părinte îmbunătăţit al Sfîntului Vasilie a fost dragostea. Din dragoste împărţise tot ce mai avea, săracilor, în timpul foametei din 368, şi tot din dragoste a înfiinţat marele aşezămînt de asistenţă socială – Vasiliada. Aici îşi găseau alinare sufletească şi trupească săracii, orfanii, văduvele, bătrînii, călătorii, bolnavii şi toţi cei ce aveau nevoie de ajutor. El săruta rănile leproşilor pe care-i ocolea toată lumea şi se îngrijea de însănătoşirea lor cît de puţină.

Sufletul creştinului îmbunătăţit este înfrumuseţat mai întîi cu virtutea dragostei din care cresc faptele bune şi inima lui devine locaş vrednic al lui Dumnezeu cel slăvit în trei ipostasuri [49]). Sfîntul Vasilie cel Mare ne învaţă să recunoaştem pe creştin după dragostea pe care o are sădită în inima sa şi care se manifestă în raporturile cu semenii. Aureola creştinului trebuie să fie dragostea cea fără de margini, care a avut-o şi Sfîntul Vasilie cel Mare.

Iubirea este strîns legată de firea omului. Nimic nu este mai propriu firii noastre, decît iubirea. Adevăratul creştin este blînd şi iubitor de fraţi. In toată viaţa el are în faţă această mare poruncă a dragostei, lăsată ca testament de împlinit de Domnul nostru Iisus Hristos.

In raporturile cu semenii, nu e nevoie de iuţime şi de ceartă, ci de milă şi de compătimire, cînd e cazul [50]). Dacă cineva e pus să povăţuiască pe alţii, se poartă cu dragoste, ca un slujitor al lui Iisus Hrisios. Urmînd pe Domnul, creştinul slujeşte tuturor [51]). «Nimic nu înalţă, nu înfrumuseţează şi nu îndumnezeeşte pe om ca dragostea de fraţi şi de toate: de la firişorul de iarbă şi de la gîndăcelul cît vîrful de ac, pînă la om şi pînă la Dumnezeu» [52]).

---

47 a) *Ibidem*, 172, 1196 C.

47 b) *Ibidem*, 239, 1241 C ; 185, I205 C.

48) Ierom. Nestor Vornicescu, *Dragostea faţă de om, după scriitorii creştini din veacurile al doilea şi al treilea*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. X (1958), nr. 9-10, pag. 583.

49) *R. M.*, 3, 917 B ; *V*, *R. M.*, p. 532.

50) *Idem*, 2, 908 CD ; 917 BC ; *R. m.*, 29, 1101 C — 1104 A.

51) *R. m.*, 98, 1149 D ; 115, 1161 D.

52) Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, *Importanţa şi sensul desăvîrşirii în monahism*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. VII (1955), nr. 3-4, pag. 221.

Iubirea este temelia vieţii de obşte. In vieţuirea mai multora la un loc, se bucură fiecare de darul său, înmulţindu-l atunci cînd îl împărtăşeşte şi altora.

Din dragoste sîntem smeriţi şi supuşi faţă de toţi. Sîntem statornici în viaţa duhovnicească şi nu ne schimbăm în mărire sau în ocară, în laude sau în grăire de rău [53]). In toate actele vieţii sale, omul îmbunătăţit îşi manifestă dragostea sa. Căci «nimic nu este atît de propriu firii noastre – zice Sfîntul Vasilie cel Mare – ca faptul de a comunica între noi şi a ne folosi unii de alţii şi a iubi pe cei asemenea nouă» [54]).

Rugăciunea creştinului este o evlavioasă înălţare a minţii şi a inimii către Dumnezeu. In fiecare dimineaţă sînt închinate lui Dumnezeu cele dintîi mişcări ale sufletului şi ale minţii, şi în fiecare timp rînduit de Biserică pentru slujba Domnului.

Seara se mulţumeşte lui Dumnezeu pentru ziua care a trecut şi se cere odihnă şi netulburare din partea nălucirilor de noapte [55]). Dacă se roagă în mintea lui şi în timpul lucrului, toată viaţa creştinului este o rugăciune.

Dacă i se încredinţează posturi de conducere, el este dator a şti şi a cerceta datoriile fiecăruia, ca să înveţe pe toţi săvîrşirea faptelor bune [56]). Cel care învaţă cu osîrdie Scripturile nu se mîndreşte niciodată, ci mai vîrtos se smereşte ştiind că de la dînsul se cere şi mai multă sfinţenie [57]).

O virtute este şi munca, şi toţi doritorii de mîntuire trebuie să muncească. Creştinul are conştiinţa că prin muncă moşteneşte viaţa veşnică [58]). După Sfîntul Vasilie cel Mare, creştinul îmbunătăţit iubeşte munca. In sudoarea frunţii îşi mînîncă pîinea sa, ajută pe cei lipsiţi şi-şi agoniseşte mîntuirea. El duce o viaţă activă şi plină de roade duhovniceşti. El trebuie să se osteneaască pentru a cîştiga mîntuirea şi prin munca mîinilor. Nu trebuie să trăim în lîncezeală şi în trîndăvie, zice Sfîntul Vasilie cel Mare [59]). Meseriile nu stingheresc pacea duhovnicească şi nici liniştea vieţii creştine. Toţi cei care putem lucra, trebuie să trăim prin osteneala mîinilor noastre [60]).

In orice împrejurare, creştinul îmbunătăţit este stăpîn pe sine, stăpîn pe gîndurile sale, pe toate faptele sale. Este împodobit cu seninătatea frunţii care izvorăşte din bucuria sufletului. Totul vădeşte o mulţime de aspecte ale sfinţeniei. După Sfîntul Vasilie cel Mare, creştinul îmbunătăţit s-a curăţit de patimi prin efort personal şi prin ajutorul lui Dumnezeu adus lumii de Iisus Hristos. El dezvoltă bunele sale însuşiri pe care le are din naştere, spre slava lui Dumnezeu şi ajutorul semenilor.

Protos. NESTOR VORNICESCU

---

53) *R. M.*, 28, 989 C ; 7, 932 B ; *R. m.*, 34, 1105 A.
54) *Idem*, 3, 917 A.
55) *R. m.*, 37, 1013 A — 1016 C ; 147, 1180 AB ; 201, 1216 C.
56) *Idem*, 218, 1225 C ; 95, 1148 D ; 235, 1240 C.
57) *Ibidem*, 236, 1241 A.
58) Ierod. Nestor Vornicescu, *Munca manuală în monahism după Sf. Vasilie cel Mare*, în rev. *Mitropolia Moldovei*, an. XXXI (1955), nr. 9, pag. 505, 515.
59) *R. M.*, 7, 929 B ; 1, 889 B.
60) *R. m.*, 152, 1181 C ; *R. M.*, 38, 1017 B ; 20, 97 A.

VASE ALESE ÎN CALENDARUL ORTODOXIEI

VIAŢA ŞI ACTIVITATEA SF. IOAN BOTEZĂTORUL

Sfîntul Ioan, Inainte=mergătorul şi Botezătorul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, este fiul din făgăduinţă al preotului Zaharia şi al Elisabetei, soţia sa, aşa cum aflăm în Evanghelia Sf. Luca: *„Fost=a în zilele lui Irod, regele Iudeii, un preot numit Zaharia, din clasa preoţească a lui Avia, şi femeia lui din fiicele lui Aron şi numele ei Elisabeta"* (Luca I, 5). Părinţii Sf. Ioan erau drepţi înaintea lui Dumnezeu, păzind întru totul preceptele legii mozaice, dar foarte mîhniţi în sufletele lor pentru că Dumnezeu nu le dăduse nici un copil şi ei erau deja înaintaţi în vîrstă. Se ştie că în concepţia Evreilor biblici lipsa de copii era socotită ca o mare ruşine şi chiar un blestem din partea lui Dumnezeu (Luca I, 25). In această situaţie, bătrînul Zaharia nu mai găsea nici o mîngîiere la nimeni decît în aşteptarea milei lui Dumnezeu şi în îndeplinirea conştiincioasă a îndatoririlor sale preoţeşti de la templu. Şi iată, că pe cînd era de rînd la templu, a intrat în locaşul sfînt să tămîieze *„şi s=a arătat îngerul Domnului, stînd de=a dreapta Altarului tămîierii. Şi s=a spăimîntat Zaharia văzîndu=l şi frică a căzut peste el. Iar îngerul a zis către el: Nu te teme Zaharia, pentru că s=a auzit rugăciunea ta şi femeia ta Elisabeta îţi va naşte un fiu şi=i vei pune numele Ioan. Şi îţi va fi bucurie şi veselie şi mulţi se vor bucura de naşterea lui; căci va fi mare înaintea Domnului şi vin şi sicheră nu va bea şi se va umplea de Duh Sfînt încă din pîntecele mamei sale. Şi pe mulţi din fii lui Israil va întoarce la Domnul Dumnezeul lor; şi va merge înaintea Lui cu Duhul şi puterea lui Ilie, ca să întoarcă inimile părinţi=lor spre fiii lor şi pe cei neascultători la înţelepciunea dreptilor, alcătuind Domnului un popor pregătit"* (Luca I, 11=17). Apariţia neaşteptată a îngerului în altarul în care slujea, desigur, l=a înspăi=mîntat pe Zaharia şi nedumerire s=a produs în mintea sa, pentru care motiv a răspuns îngerului: *„După ce voi cunoaşte aceasta? Căci eu sînt bătrîn şi femeia mea trecută în zilele ei"* (Luca 1, 18). Desigur, la prima vedere aceste cuvinte ale lui Zaharia nu conţin nimic ofensator pentru trimisul divin, totuşi ele vădesc oare=care lipsă de încredere, pentru care motiv şi semnul cerut, care îl dă îngerul Gavriil spre încredinţare este în acelaşi timp şi o pedeapsă. *„Iată vei fi mut şi nu vei putea vorbi pînă în ziua cînd se vor împlini acestea, pentru că n=ai crezut cuvintele mele care se vor împlini la vremea lor"* (Luca I, 20). Şi cu aceste

cuvinte îngerul şi=a terminat misiunea dispărînd, iar Zaharia pur=tînd încă pe faţă semnele unei emoţii neobişnuite a ieşit din templu să binecuvinteze poporul care aştepta afară. *„Şi ieşind, nu putea să le vorbească, şi au cunoscut ei că vedenie a avut în templu, că le făcea semne cu mîna şi a rămas mut“* (Luca I, 22). Ter=minîndu=şi zilele slujbei, Zaharia a plecat acasă, iar soţia sa Elisa=beta rămînînd însărcinată şi semnele maternităţii devenind din ce în ce mai evidente, a rostit cuvinte pline de adîncă recunoştinţă faţă de Dumnezeu: *„Că aşa mi=a făcut Domnul în zilele în care a socotit să ridice defăimarea mea dintre oameni“* (Luca I, 25). Cîtă mîngîiere, de asemeni şi în sufletul lui Zaharia, care deşi mut, va fi exclamat în sinea sa: Binecuvîntat fie Dumnezeu!

Iar după şase luni de la vedenia lui Zaharia a avut loc într=un oraş din Galileia, numit Nazaret, Bunăvestirea Sfintei Fecioare Maria, de către acelaşi înger Gavriil, că dintr=însa se va naşte Mîntuitorul lumii Iisus Hristos (Luca I, 26=38); după care eveni=ment Sfînta Fecioară Maria a plecat în cetatea unde locuia Za=haria şi Elisabeta, iar cînd aceasta a auzit salutarea Mariei, a săltat pruncul în pîntecele ei şi s=a umplut de Duh Sfînt *„şi a strigat cu glas mare şi a zis: Binecuvîntată eşti tu între femei şi binecuvîntat este rodul pîntecelui tău. Şi de unde mie această cinste, ca să vină la mine Maica Domnului meu? Căci iată cum ajunse glasul salutării tale în urechile mele, a săltat pruncul cu bucurie în pîntecele meu“* (Luca I, 42=44). Iată, aşa dar, că încep să se adeverească cuvintele îngerului Gavriil, rostite către Zaharia în templu, că pruncul Ioan se va umplea de Duhul Sfînt încă din pîntecele mamei lui, căci încă în această situaţie fiind el a cunoscut că în pîntecele preacuratei Fecioare Maria se întru=pase deja Mîntuitorul lumii.

In sfîrşit, după o şedere de vreo trei luni, Sfînta Fecioară Maria pleacă, iar Elisabeta a născut pruncul făgăduit. A opta zi după naştere, pruncul este circumcis după tot ritualul ebraic şi pri=meşte numele. La punerea numelui prietenii care erau adunaţi în casa lui Zaharia, ţineau ca pruncul să primească numele tatălui său. S=au mirat, însă, cînd Elisabeta a cerut ca numele pruncului ei să fie Ioan, deoarece în familia lui Zaharia nu mai era nimeni care să poarte acest nume. De aceea au căutat să ceară părerea lui Zaharia deşi acesta era mut; şi după cum spune Sf. Luca, cerînd Zaharia o tăbliţă a scris: *Ioan* [1]) să fie numele lui. Mare a fost surpriza celor de faţă, în urma intervenţiei lui Zaharia în favoarea numelui *Ioan*, şi toţi au început să se întrebe despre soarta de viitor a pruncului. Toţi rămîn uimiţi şi bucuroşi cînd Zaharia îşi recapătă graiul şi inspirat de Duhul Sfînt rosteşte cuvinte de proorocie despre Mîntuitorul care se întrupase şi avea să se nască din Sfînta Fecioară Maria şi pruncul Ioan, care avea să fie Inainte=mergătorul lui Iisus

---

1) *Numele Ioan provine de la ebraicul Iohanan*, prescurtat din Ieho-hanan, şi înseamnă «Dumnezeu s-a milostivit», ceea ce cadrează perfect, atît cu împrejurările naşterii sale, cît şi cu misiunea pe care avea să o îndeplinească. (Vezi *Comentarul* lui *Eutimie Zigabenul la Evanghelia Sf. Matei*, tradus şi completat cu note de Preot *Const. Grigorie şi Sava T. Saru* vol. I, pag. 104.

Hristos: *„Binecuvîntat fie Domnul Dumnezeul lui Israil, că a cercetat şi a făcut răscumpărare poporului său. Şi ne=a ridicat Mîntuitor puternic din casa lui David sluga sa“...*; iar despre Sf. Ioan Botezătorul: *„Şi tu, pruncule, prooroc al Celui de sus te vei chema, că vei merge înaintea feţii Domnului să găteşti căile Sale“...* (Luca I, 68=69, 76).

In ceea ce priveşte copilăria şi în special vîrsta la care Sf. Ioan Botezătorul s=a retras în pustie, în afară de cuvintele din Evanghelia Sf. Luca: *„Iar pruncul creştea şi se întărea cu duhul, şi a fost în pustie pînă în ziua arătării Sale către Israil“* (Luca I, 80), nu mai avem nici o informaţie în Noul Testament şi trebuie să recurgem la mărturiile tradiţionale. Ce ne spune Tradiţia în această privinţă? Vom întîlni, mai întîi, în Protoevanghelia lui Iacob povestirea, după care Elisabeta, fugind de asasinii trimişi de Irod pentru a lua viaţa pruncului Ioan, s=a retras în grabă în pustie, unde a rămas pînă ce a încetat urmărirea copilului, după care ea a revenit cu tot cu copil la casa ei [2]). Protoevanghelia lui Iacob a avut continuatori. Astfel, *Nichifor Calist* (secolul XIV) ştie bună=oară că Inainte=mergătorul a fost adus în pustie de mama lui fugind de persecuţia lui Irod, la vîrsta de doi ani şi jumătate [3]). Inaintea lui, *Cedremus* (secolul XI) afirmă că Sf. Ioan s=ar fi retras într=o grotă din pustie, unde mama lui ar fi murit, rămînînd apoi singur la o vîrstă destul de fragedă».

Desigur, aceste mărturii, bazate exclusiv pe nişte scrisori a căror veracitate istorică este contestată, nu au prea mare valoare. Mărturiile tradiţionale bazate pe scrierile părinţilor bisericeşti, par să aibă mai multă autoritate deşi ei sînt prudenţi. Unii din ei ne dau impresia, că retragerea Sf. Ioan în pustie a fost foarte timpurie, totuşi se feresc să facă vreo precizare în acest sens. Astfel Origen ne informează că Sf. Ioan Botezătorul s=a retras în pustie, fără a mai aştepta educaţia de la tatăl său [5]), Sf. Ioan Hrisostomul ne informează, în acelaşi sens, că retragerea în pustie a fost din copilărie. Se poate observa, destul de clar, tendinţa de a evita preciză=rile datei la care Sf. Ioan s=a retras în pustie.

O opiniune mai interesantă şi mai aproape de adevăr, este aceea a Sf. Paulin de Nola, care ne descrie pe Sf. Ioan *cercetînd Scripturile* lîngă tatăl său Zaharia şi retrăgîndu=se în pustie, cînd vîrsta i=a îngăduit acest lucru [6]). După fericitul Augustin, Sf. Ioan avea 7 ani în momentul retragerii, iar Toma de Aquino afirmă că Inainte=mergătorul a trăit în pustie, din copilăria sa [7]).

Comentatori şi istorici de valoare din ultimele secole ca Tolet, Knabenbauer, Konrad etc., sînt de asemeni de părere că Sf. Ioan n=a putut să plece în pustie la vîrsta de un an sau doi, cum dau a se înţelege scrierile apocrife amintite, ci toţi au ajuns la concluzia

---

2) D. Buzy: *Saint Jean Baptiste, Etudes hitoriques et critiques*, Paris, 1922... pag. 99 (Autorului acestei lucrări, osteneala noastră îi datorează f. mult).

3) Migne, P. G. Tom. CXLV, col. 676, la D. Buzy, *idem*.

4) Migne, P. G. Tom. CXXI, col. 365, la D. Buzy, *ibidem*.

5) Migne, P. L. Tom. XXVI, col. 257, la D. Buzy, *idem* pag. 100.

6) Migne, P. L. Tom. LXI, col. 446, la D. Buzy, *ibidem* (nota).

7) D. Buzy, *op. cit.*, pag. 100.

bolandistului Paperbrok, care a scris: *„Ioan n=a putut să părăsească casa părintească înaintea vîrstei de şapte, opt sau zece ani“* [8]). Această afirmaţie pare să fie mai verosimilă şi ea împacă oarecum datele Scripturii (Luca I, 80) cu cele ale Tradiţiei, care dau a înţelege că Zaharia şi Elisabeta murind, Sf. Ioan n=a îndrăznit să se retragă în pustie, unde vocea lui Dumnezeu îl chema [9]).

Tot în legătură cu această problemă, demne de remarcat, sînt şi studiile mai recente, care pe baza descoperirilor de la Marea Moartă, caută să facă oarecare legătură între comunitatea religi=oasă esseniană de la Chirbet Qumran şi formarea profetică a Sf. Ioan Botezătorul, care şi=ar fi petrecut o bună parte a vieţii Sale ca ucenic al acestei comunităţi; lucru ce nu pare să fie cu totul impo=sibil» [10]).

Astfel, în ceea ce priveşte copilăria şi data retragerii în pus=tie a Sf. Ioan, avînd în vedere lipsa de informaţii precise, atît în Sf. Scriptură cît şi în Sf. Tradiţie, va trebui să se evite un dublu exces: în primul rînd acela, care se bazează pe datele unor scrieri apocrife şi care duc în pustie pe Inainte=mergător chiar din fragedă copilărie, iar în al doilea rînd, cel susţinut în legătură cu retragerea Sf. Ioan în pustie cu cel mult cîteva luni, înainte de a=şi începe activitatea publică.

In concluzie, se poate afirma, cu prudenţă, că Sf. Ioan Botezăto=torul şi=a petrecut primii ani ai copilăriei pe lîngă părinţii săi, iar cînd vîrsta i=a permis să învingă greutăţile unei vieţi singuratice, probabil după ce i=au murit şi părinţii, el s=a retras în pustie, unde a dus o viaţă austeră, de meditaţie şi rugăciune *crescînd şi întă=rindu=se cu duhul pînă în ziua arătării sale către Israil* (Luca I, 80).

ACTIVITATEA SF. IOAN BOTEZĂTORUL
(Rolul său mesianic)

După cum s=a arătat în cele precedente, Sf. Ioan Botezătorul a petrecut o bună parte a vieţii sale, pînă la începutul activităţii sale publice, în deşertul Iudeii, unde prin viaţa sa austeră a produs o deosebită impresie asupra celor care îl observau, pregătind astfel terenul pentru începutul activităţii sale. Imbrăcămintea lui era aspră, confecţionată din peri de cămilă; era încins cu brîu de curea şi se hrănea doar cu lăcuste şi miere sălbatecă (Matei III, 4; Marcu I, 6).

Inceputul activităţii sale publice este descris de Sf. Luca, ca şi naşterea sa, cu foarte multe amănunte. Astfel îi fixează şi data apariţiei sale în împrejurimile Iordanului, şi anume în anul al cincisprezecelea al Impărăţiei lui Tiberiu Cezarul; indică de asemeni şi pe cei ce stăpîneau Palestina în acea vreme (Luca III, 1=2). Deci destule precizări în legătură cu începutul activităţii publice a Sf. Ioan Botezătorul. Dificultate provocă faptul că nu se indică data

---

8) Acta Sanctorum, Juin t. v., pag. 593, la D. Buzy... pag. 101.
9) D. Buzy, *idem*, pag. 103.
10) Vezi Tit. Simedrea, Mitropolit. *Sfîntul Ioan Botezătorul în lumina descoperirilor de la Qumran*, în *Studii Teologice* Nr. 3-4/1958, pag. 139-161.

de la care începe Sf. Luca să numere anii de împărăţie ai lui Tiberiu, întrucît acesta, înainte de a fi împărat singur, fusese tovarăş de domnie cu August, care moare în anul 764 ab u. c., sau anul 11 după Hristos, dată de la care Tiberiu a rămas să împărăţească singur. Prin urmare, se pune problema, de cînd numără Sf. Luca anii de împărăţie: de cînd a fost numit Tiberiu tovarăş al lui August, sau de cînd a rămas singur împărat? Lucrurile se lămuresc întrucîtva tot de Sf. Luca în capitolul III, 23, unde se spune că Mîntuitorul, cînd a venit la botez *avea cam 30 de ani.* Cu ajutorul acestui amănunt, se poate afirma, mai cu temei, că numărătoarea anilor de domnie ai lui Tiberiu începe de la numirea lui ca părtaş al lui August, adică de la anul 11 după Hristos, sau 14, dacă socotim şi cei 3-4 ani cu care este întîrziată era creştină de Dionisie Exiguul. Adăugînd acum şi cei cincisprezece ani trecuţi de atunci pînă la ieşirea la predică a Sf. Ioan Botezătorul, se obţine vîrsta de 29-30 ani ai lui Iisus Hristos, cînd a venit să se boteze de la Ioan, ceea ce este în concordanţă cu cercetările mai noi privind fixarea erei creştine [11]).

Prin urmare în anul 29 sau 30 al erei noastre, fiul lui Zaharia şi al Elisabetei a auzit glasul (chemarea) lui Dumnezeu şi părăsind singurătatea, a venit în împrejurimile Iordanului propovăduind botezul pocăinţei spre iertarea păcatelor (Luca III, 1-3). Cu prestigiul lungii sale asceze din singurătate, cu figura sa palidă şi slăbită, cu privirea sa aprinsă şi iluminată de focul divin, cu vocea-i vibrantă de un profund entuziasm profetic, el a apărut deodată «în deşertul Iudeii» (Matei III, 1), predicînd împărăţia lui Dumnezeu şi botezul pocăinţei: *„Pocăiţi-vă că s-a apropiat Impărăţia lui Dumnezeu“* (Matei III, 2). Pocăiţi-vă, se adresa el mulţimilor, pentru cele ce aţi păcătuit, căci s-a apropiat împărăţia Cerurilor, s-a apropiat Iisus Hristos cel ce vine după mine, şi care singur are puterea de a vă ierta păcatele, dacă vă veţi întoarce de la fărădelegile voastre.

După cum se poate bine observa, subiectul predicii Sf. Ioan este *„pocăinţa“* şi *„Impărăţia Cerurilor“*. In legătură cu primul subiect al predicii Sale, trebuie să se menţioneze că termenul grecesc din textul original, care redă noţiunea de pocăinţă, este mult mai bogat în conţinut decît corespondentul său romînesc. Astfel μετανοεῖτε = pocăiţi-vă, de la verbul μετανοεῖν compus din μετα şi νους, implică o schimbare completă a minţii, a vieţii, o totală refacere şi înoire sufletească [12]). Justificarea acestei profunde înnoiri sufleteşti, pe care o cere Sf. Ioan Botezătorul, este marea decădere morală şi socială în care ajunsese poporul Evreu în acea vreme. Acest adevăr este confirmat de istoricul Iosif Flaviu, care în scrierea sa De Bello Iudaico, XV, 18, relatează: *„Eu cred,* zice Iosif Flaviu, *că dacă nu veneau Romanii să răzbune crimele acestui popor, sau pămîntul s-ar fi deschis ca să-i înghită, sau îi distrugea un nou deluviu, ori un fulger ca acela care a scufundat Sodoma: căci a*

---

11) Vezi toate acestea la Pr. Const. Grigorie şi Sava T. Saru, *op. cit.*, pag. 103; *Istoria Bisericii Universale*, vol. I, Bucureşti 1956, p. 24-25.

12) *Idem* pag. 105.

dat naştere la o generaţie mai cumplită decît acelea cu care catastrofele au satisfăcut dreptatea“ [13]).

In ceea ce priveşte al doilea subiect al predicii: *„Impărăţia Cerurilor“*, sau «Impărăţia lui Dumnezeu» (Matei III, 2 şi Marcu I, 15), Sf. Ioan Botezătorul vestea ascultătorilor săi venirea iminentă a împărăţiei duhovniceşti a Harului, pe care Mîntuitorul nostru Iisus Hristos o aduce în lume prin întruparea, botezul, patimile, moartea şi învierea Sa, Impărăţie care începe şi se dezvoltă pe pămînt prin Biserică, ajungînd la desăvîrşire în ceruri, la sfîrşitul veacurilor, cînd Fiul va preda împărăţia Tatălui, ca să fie Dumnezeu totul întru toate (I Corint. XV, 24=28).

Predica Sf. Ioan a avut, desigur, răsunet mare, căci mulţi oameni din Ierusalim, din toată Iudeia şi din împrejurimile Iordanului, veneau «şi se botezau de el în Iordan, mărturisindu=şi păcatele» (Matei III, 6). Desigur, veneau în general, asupriţii stăpînirii de atunci, ca să=şi mărturisească diferitele lor necazuri şi să capete mîngîiere de la Sf. Ioan Botezătorul. Pe lîngă aceste mulţimi, veneau, însă, după cum ne informează Sf. Ev. Matei (III, 7), şi din farisei şi saduchei, cărora Sf. Ioan li se adresează cu cuvinte pline de indignare: *„Pui de vipere, cine v=a arătat să fugiţi de mînia ce va să fie. Faceţi roade vrednice de pocăinţă“*. Sf. Ioan îşi dădea seama că mulţimile de oameni de rînd veneau în mod sincer să asculte predica sa, pe cînd fariseii şi saducheii, pe care şi Mîntuitorul i=a stigmatizat în făţărnicia lor, veneau doar să=şi manifeste falsa lor pietate în faţa mulţimilor, iar nu să=şi transforme mintea şi inima lor împietrită. Pocăinţa, le spunea Sf. Ioan e necesară, dar ea nu trebuie să se reducă doar la formalităţi exterioare, ci trebuie să se manifeste printr=o viaţă morală corespunzătoare conţinutului noţiunii de pocăinţă. Presupunerea fariseilor că ei se mîntuiesc numai în baza descendenţei lor din Avraam este falsă, căci ea nu=i decît o calitate exterioară şi Dumnezeu poate acorda această descendenţă tuturor celor ce cred şi lucrează poruncile sale (Galateni III, 7; Romani IV, 11, 12 şi 16), *„Căci zic vouă, că poate Dumnezeu şi din pietrele acestea să ridice fii lui Avraam“* (Matei III, 9). Desigur, prin pietrele din versetul citat, după părerea majorităţii exegeţilor, se înţeleg celelalte neamuri păgîne [14]). Aşadar, în locul privilegiilor de rasă, Mîntuitorul aşează meritele personale, noblеţii sîngelui nobleţa sufletului, falsei evlavii sfinţenia interioară şi veritabilă [15]).

Cuvintele aspre, pe care le adresează Sf. Ioan fariseilor şi saducheilor, nu le adresa şi mulţimilor necăjite, care duceau o viaţă grea şi obidită din cauza făţărniciei acelora care îndeplineau unele prescripţii ale Legii de mică importanţă, uitau judecata cea dreaptă, mila şi credinţa. Pentru faptul acesta şi Mîntuitorul i=a apostrofat cu cuvinte ca acestea: *„Vai vouă, cărturari şi farisei făţarnici, care legaţi sarcini grele şi cu anevoie de purtat şi le puneţi pe*

---

13) După Le R. P. M. — I. Olivier: La vie cachée de Jésus... Paris, 1905; Livre III, Chap. IV: Le baptême de Jean, pag. 402 la Pr. Const. Grigorie, *op. cit.*, pag. 105.

14) La D. Buzy, *op. cit.*, pag. 134 — 135.

15) *Ibidem.*

umerii oamenilor, iar voi nici cu degetul cel mic nu voiți să le mișcați. Vai vouă, cărturari și farisei fățarnici, că mîncați casele văduvelor făcînd rugăciuni lungi cu fățărnicie, pentru aceasta mai multă osîndă veți lua" (Matei XXIII, 4, 14, 23). Ca și Mîntuitorul, care avea o deosebită afecțiune față de poporul necăjit și asuprit (Matei XV, 32; Marcu VIII, 2), Sf. Ioan Botezătorul se adresa poporului de jos cu cuvinte pline de mîngîiere și milă, de sfat și îndemn. *„Și mulțimile îl întrebau zicînd: ce putem noi să facem"?* Sf. Ioan nu se pierdea în zădarnice formule teoretice; răspunsul său era limpede și practic. Intrebat de mulțimea prietenilor despre *„roadele vrednice de pocăință"*, el le punea în fața inimilor *regula de aur* a dragostei jertfelnice față de aproapele și a milosteniei. Astfel, *„el le răspundea,* – că o condiție pentru primirea lui Mesia este –: *„cel ce are două haine să dea celui ce nu are și cel ce are bucate asemenea să facă"* (Luca III, 11).

Desigur, aceste îndemnuri nu conveneau celor bogați: ele arată în chip elocvent că așteptarea Impărăției Mesianice la poporul ales era însoțită și de nădejdea unei dreptăți sociale prin care toți oamenii aveau să ia parte în mod echitabil la bucuriile și necazurile vieții, potrivit cuvintelor: *„Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările lui... Toată valea să se umple și tot muntele și dealul să se micșoreze și căile strîmbe să se îndrepte și cele colțuroase să se facă netede și toată făptura va vedea mîntuirea lui Dumnezeu"* (Luca III, 5-6). Prin urmare împărțirea oamenilor în bogați și săraci, în liberi și sclavi, ca urmare a păcatului (egoismului), trebuie să dispară încetul cu încetul, ca o condiție a primirii lui Mesia, și în locul lor să fie întronate mila și adevărul, dreptatea și pacea [16]).

Predica Sf. Ioan n-a fost zadarnică, căci așa după cum ne informează Sfinții Evangheliști, au început să vină *„către dînsul Ierusalimul și toată Iudeia și toată latura Iordanului și să se boteze în Iordan de la dînsul, mărturisindu-și păcatele lor"* (Matei III, 5-6; Marcu I, 5; Luca III, 7). Această afluență de lume, care venea la Ioan era rodul reputației sale de ascet pios, al noutății predicii sale, care anunța Impărăția Cerurilor (venirea lui Mesia), de care ei auzeau pentru prima oară și în sfîrșit ei vedeau în Ioan pe cel de mult anunțat de Isaia proorocul, prin cuvintele: *„Vocea celui ce strigă în pustie"*... (XL, 3).

In ce consta ritualul botezului lui Ioan, nu putem ști cu certitudine, dar e foarte natural să ne gîndim că Inainte-mergătorul ținea de mînă pe neofitul său în momentul cînd acesta cobora în apă și apoi îi turna apă pe creștet, în timp ce acela își mărturisea păcatele și se hotăra să nu le mai săvîrșească [17]).

Cît privește sensul acestui botez, el era ceea ce și Sf. Ioan voia să fie: un simbol al pocăinței, care arăta că cei care l-au primit aveau nevoie de o reînnoire spirituală; era o garanție a curăției, ce permitea neofitului de a spera că păcatele lui vor fi iertate; era un rit de inițiere și pregătire pentru Impărăția lui Dumnezeu ce va să

---

16) Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu: *Misiunea socială a Bisericii, în lumina Sfintei Scripturi*, în *Ortodoxia*, Nr. 1/1951, pag. 54-55.

17) D. Buzy, *op. cit.*, pag. 145.

vină. Prin aceasta, Sf. Ioan îşi exercita de fapt misiunea sa de Inainte=mergător. El mergea înaintea feţii Stăpînului, pregătindu=i căile, vestind poporului mîntuirea care avea să vie curînd. El mergea în Duhul şi tăria lui Ilie, restabilind pacea în cămine, îndrumînd viaţa socială pe temeiuri mai bune şi mai drepte, într=un cuvînt pregătind terenul pentru începutul activităţii publice a Mîntuitorului [18]). Nicidecum nu trebuie să ne gîndim că botezul lui Ioan ar fi efectuat iertarea păcatelor, deoarece botezul său era numai de pocăinţă, şi numai al lui Iisus Hristos era pentru iertarea păcatelor. Asupra acestei deosebiri a atras atenţia chiar Sf. Ioan Botezătorul, cînd zicea: *„eu v=am botezat pe voi cu apă, iar Acela vă va boteza cu Duhul Sfînt“* (Marcu I, 8). Este deci limpede, după cum s=a arătat mai sus, că botezul lui Ioan era numai o pregătire pentru obţinerea iertării păcatelor, pe care avea să o acorde botezul lui Iisus [19]).

O altă urmare a vieţii ascetice, plină de toată curăţia, precum şi a predicii sale nemaiauzite pînă atunci şi care proba entuziasmul profetic în cel mai înalt grad, a fost aceea că mulţimile mişcate de cuvintele Sf. Ioan, au început să se întrebe despre el dacă nu=i cumva chiar el Mesia în persoană. Iată cum ne relatează Sf. Luca acest fapt... *„poporul era în aşteptare şi toţi se gîndeau în inimile lor cu privire la Ioan dacă nu cumva el este Hristos“* (Luca III, 15). Nu se aştepta decît o voce autorizată, care să proclame caracterul mesianic al lui Ioan şi poporul ar fi fost cuprins de nespus entuziasm pentru el. Această stare de spirit din popor era desigur alimentată, atît de marea personalitate a Sf. Ioan, cît şi de faptul că în acest timp, toată lumea, bazată pe scrierile profeţilor, credea în venirea iminentă a lui Mesia. Dar pe cînd poporul gîndea astfel, iată că Sf. Ioan spulberă această nedumerire a lor, prin cuvinte pline de justificată umilinţă: De ce ziceţi voi că eu sînt Mesia, căci eu sînt aşa de mic, aşa de neînsemnat faţă de El încît mă socotesc nevrednic de a=i îndeplini cele mai umile servicii. Această formulă de umilinţă, ne=a fost păstrată de toţi cei patru evanghelişti în două redactări, care nu diferă decît prin nuanţe. Prima redactare este cea a Sf. Matei... *„ Cel care va veni după mine mai mare decît mine este, căruia nu=i sînt vrednic să=i duc încălţămintele“* (III, 11). A doua redactare, şi care se pare a fi cea mai corectă, este comună celorlalţi trei evanghelişti: *„...nu sînt vrednic, plecîndu=mă, să=i desleg cureaua încălţămintelor“* (Marcu I, 7);... *„eu nu sînt vrednic să=i desleg cureaua încălţămintelor“* (Luca III, 16) ...*„încălţămintei“* (Ioan I, 27). Aceste cuvinte erau foarte naturale în orient, unde era obiceiul ca, înainte de a intra cineva într=o cameră aşternută pe jos cu covoare, să=şi lase încălţămintea la uşă, încredinţîndu=o servitorului, pînă ce ieşea [20]); desigur un obicei foarte umil şi printrînsul Sf. Ioan a voit să arate umilinţa şi nimicnicia sa în faţa măreţiei Mîntuitorului.

Un alt act de smerenie al persoanei sale, pe care l=a mărturisit mulţimilor, a fost acela al inferiorităţii oficiului său şi pe care, de-

---

18) *Idem*, pagina 146.
19) Pr. Const. Grigorie şi Sava T. Saru, *op. cit.*, pag. 113.
20) D. Buzy... *op. cit.*, pag. 165.

asemeni, ni=l relatează toţi cei patru evanghelişti. *„Eu vă botez pe voi cu apă, spre pocăinţă, iar cel care vine după mine, este mai puternic decît mine... Acesta vă va boteza cu Duhul Sfînt si cu foc“* (Matei III, 11; Marcu I, 8; Luca III, 16; Ioan I, 26=27) Iată formula, unde se rezumă caracterul specific al celor două slujiri; Inainte=mergătorul şi Mesia se deosebesc în misiunea lor, precum se deosebesc şi botezurile lor: botezul lui Ioan săvîrşit prin apă, al lui Iisus prin Duhul Sfînt. In timp ce apa are efect numai asupra corpu=lui, pe care îl spală şi rămîne fără eficacitate asupra sufletului, Duhul Sfînt pătrunde pînă în adîncul sufletului, pe care=l poate după voinţa sa curăţi, înfrumuseţa şi transforma.

Trebuie să amintim, tot în legătură cu aceasta, că sfinţii evanghelişti Matei şi Luca, unde vorbesc despre botezul prin Duhul Sfînt, au formula specifică lor: «ἐν πνεύματι ἁγία καὶ πυρί» (în Duhul Sfînt şi foc). Aceste ultime cuvinte καὶ πυρί au făcut pe mulţi comentatori să se gîndească la limbile de foc de la Cincizecime (fericitul Ieronim, Sf. Ciril al Ierusalimului...) iar alţii la focul iadu=lui sau al judecăţii din urmă (Rose, Loisy, Pottgiesser). Contextul însă ne arată că acest cuvînt vizează acţiunea sfinţitoare a Duhu=lui Sfînt insistînd asupra faptului că Duhul Sfînt este foc mistuitor, foc sfinţitor, care mistuie toate necurăţiile şi sfinţeşte sufletele astfel curăţite (Maleahi III, 2=3)[21]).

Dar Sf. Ioan Botezătorul nu ne vorbeşte despre Mîntuitorul numai ca instituitor al Botezului prin Duhul Sfînt; din frumoasa alegorie a ariei (Matei III, 12; Luca III, 17), se poate vedea că Mîntuitorul este descris, în acelaşi timp, ca judecător suprem al faptelor oamenilor. El este Cel care va inaugura marea zi a Domnului, atît de mult prezisă de profeţi, cînd vor fi toţi judecaţi după faptele lor. Şi cu aceste constatări se sfîrşeşte la Sinoptici pre=dica mesianică a Inainte=mergătorului.

In Evanghelia după Sf. Ioan, predica lui nu pare să fie mai puţin bogată în conţinut. Astfel, după ce descrie venirea delegaţiei de farisei la Ioan pentru a=l identifica, urmează: *„A doua zi a văzut Ioan pe Iisus venind către el şi a zis: Iată mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatele lumii. Acesta este despre care am zis eu: după mine vine bărbat care înaintea mea a ajuns să fie, pentru că înainte de mine a fost“* (Ioan I, 29=30); şi încheie prin aceste cuvinte: *„Si eu am văzut şi am mărturisit că acesta este Fiul lui Dumnezeu“* (vers. 34). Iată aşadar, că Inainte=mergă=torul ne descrie aici pe Iisus Hristos ca miel al lui Dumnezeu, care ridică păcatele lumii şi pe care mai înainte Isaia îl vesteşte prin cuvinte ca acestea: *„Ca un miel la junghiere s=a adus şi ca o oaie fără de glas în mînile celui ce o tunde, aşa nu şi=a deschis el gura Sa“* (Isaia LIII, 7=8) ni=l descrie apoi pe Mesia, ca cel ce prin purtarea şi Harul Său îl depăşeşte în misiunea Sa, şi existenţa din eternitate a Mîntuitorului (ὅτι πρῶτος μοῦ ἦν = că mai înainte de mine era). In sfîrşit, ni=l descrie ca Fiu al lui Dumnezeu, unind astfel la mesianitatea lui Iisus, divinitatea.

Dar actul prin care activitatea Sf. Ioan Botezătorul ajunge la

---

21) Vezi toate acestea la D. Buzy... pag. 170.

apogeu este botezul Domnului, în împrejurările pe care le descriu sfinţii evanghelişti: *„Atunci a venit Iisus din Galileia la Iordan către Ioan, ca să se boteze de el. Iar Ioan îl oprea zicînd: eu am trebuinţă să mă botez de Tine şi Tu vii la mine? Şi răspunzînd Iisus i-a zis: lasă acum, că aşa se cuvine să împlinim toată dreptatea. Atunci Ioan L-a lăsat. Şi botezîndu-se Iisus i s-au deschis cerurile şi a văzut pe Duhul lui Dumnezeu coborîndu-se ca un porumbel şi venind peste El. Şi iată glas din cer s-a auzit zicînd: Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care bine am voit“* (Matei III, 13-17; Marcu I, 9-11; Luca III, 21-22; Ioan I, 32-34).

In legătură cu botezul lui Iisus de către Ioan, se pun două chestiuni mai importante şi anume: pentru ce s-a botezat Iisus şi dacă Ioan a cunoscut pe Iisus pînă la botez.

Cu privire la întrebarea dacă Iisus a cunoscut sau nu pe Mîntuitorul pînă la botez, Sf. Evanghelist Matei informează că atunci cînd Iisus s-a prezentat la botez, Ioan a ezitat să-L boteze, ceea ce înseamnă că îl cunoştea de mai înainte. Sf. Ioan evanghelistul, dă a înţelege contrariul, că Ioan n-a cunnoscut pe Iisus decît în momentul botezului: *„Şi eu nu-l cunoşteam, dar Cel ce m-a trimis ca să botez cu apă, acela mi-a zis: peste care vei vedea Duhul coborîndu-se şi rămînînd peste el, Acela este care botează cu Duh Sfînt“* (Ioan I, 33).

Cum împăcăm, deci, aceste două afirmaţii în aparenţă contradictorii? Exegetul romîn Vasile Gheorghiu, în comentariul său, dă o frumoasă explicaţie ezitării Sf. Ioan din evanghelia Sf. Matei: «Precum odinioară profetul Samuil a recunoscut pe David dintre toţi fraţii, ascultînd de glasul tainic al unei voci interne care îi vorbea (I Samuil XVI, 12) şi precum şi Ioan Botezătorul însuşi, cînd era în pîntecele mamei sale, a tresăltat de bucurie simţind apropierea Domnului său (Luca I, 41, 44), tot aşa şi de astădată, îndată ce-L vede pe Domnul «oricît de umilită ar fi fost înfăţişarea lui externă, el simte că se află în faţa lui Mesia»...[22]). Iar Sf. Ioan Gură de Aur ne spune că Inainte-mergătorul nu-L cunoştea după faţă pe Mesia, avînd în vedere că el nu-L văzuse pînă în acea zi. Dacă el L-a recunoscut în momentul botezului, aceasta a fost printr-o revelaţie specială, – după Sf. Matei, – care s-a completat printr-o revelaţie generală asupra naturii şi misiunii lui Iisus, – după Sf. Evanghelist Ioan[23]). Această interpretare a fost adoptată de majoritatea comentatorilor şi dezvoltată în sensul că: în Evanghelia după Sf. Matei, Ioan cunoştea pe Iisus ca Mesia, în baza celor spuse de Sf. Ioan Gură de Aur, deoarece a ezitat să-L boteze îndată, iar necunoaşterea din Evanghelia după Sf. Ioan e aparentă şi are mai mult un caracter juridic, care nu contrazice recunoaşterea personală, într-un chip sau altul, a lui Iisus de către Ioan Botezătorul. In Evanghelia după Sf. Ioan, Inainte-mergătorul apare ca trimis al lui Dumnezeu pentru a mărturisi despre lumină (I, 6-8) şi ceea ce îl impresionează pe autorul Evangheliei a IV-a, în misiunea Sf. Ioan Bote-

---

22) Dr. Vasile Gheorghiu, Comentar la Evanghelia Sf. Matei, 1925, vol. I, pag. 155.

23) Migne, P. G. Tom. LIX, col. 109-111.

zătorul, este mărturia lui despre Iisus Hristos în faţa oamenilor şi pentru care mărturie el avea nevoie de un temei juridic, ce a şi avut loc prin teofania de la botez. Evanghelia a IV=a insistă, aşa dar, asupra revelaţiei exterioare a lui Hristos, prin Teofania de la Iordan, care trebuia să servească drept bază mărturisirii lui Hristos de către Ioan în faţa lumii, pe cînd Sf. Matei nu face aluzie decît la o revelaţie personală a Sf. Ioan, prin care acesta a recunoscut pe Iisus la botez [24]).

A doua chestiune care se pune în legătură cu botezul Mîntuitorului de către Ioan este: pentru ce s=a botezat Iisus Hristos? A avut oare păcate şi a venit să şi=le mărturisească la Ioan în Iordan? Se ştie doar, din întreg cuprinsul Noului Testament, că El a fost fără de păcat şi că cei mai înverşunaţi potrivnici ai Săi n=au putut să=L învinuiască de vreun păcat (Ioan VIII, 56). Socotim că e de prisos să mai amintim părerile criticilor şi exegeţilor, care văzînd în Iisus Hristos doar un om excepţional, nu=i exclud şi posibilitatea păcatelor; de asemeni opiniile acelora care susţin că botezul creştin ar fi botezul cu care s=a botezat Iisus în Iordan de către Ioan.

Se ştie că, în virtutea însuşirilor Sale de Fiu al lui Dumnezeu, este imposibilă orice concluzie care ar duce la blasfemia că Iisus ar fi avut vreun păcat şi prin urmare ar fi venit să=I mărturisească atunci cînd S=a botezat. Se ştie, de asemeni, că botezul creştin a fost instituit de Hristos după învierea Sa (Matei XXVIII, 19; Marcu, XIV, 15=16), şi el îşi trage puterea din jertfa de pe cruce a Mîntuitorului şi în Dumnezeiasca Sa înviere (Romani VI, 3=9). Din Faptele Apostolilor (XIX, 2=6), se poate constata, de asemeni, că cei care primiseră botezul lui Ioan, erau botezaţi din nou pentru a deveni creştini.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit, aşa dar, să se boteze în apele Iordanului nu pentru că ar fi avut păcate, sau că ar fi voit să instituie atunci botezul creştin, ci pentru a primi oficial, în faţa lumii, consacrarea mesianică a începutului misiunii Sale de la Tatăl şi de la Sfîntul Duh: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care bine am voit» (Matei III, 17 şi locurile paralele).

Începutul activităţii publice a Mîntuitorului era un moment principal din opera de răscumpărare a neamului omenesc şi trebuia însoţit, pentru întărirea credinţei în mesianitatea Sa de un act supranatural, aşa cum a fost însoţită de altfel, şi naşterea Sa. Problema se clarifică şi mai bine, dacă ne gîndim că patimile şi moartea pe cruce, un alt moment hotărîtor în iconomia mîntuirii, au fost de asemeni precedate de aceeaşi confirmare solemnă a Tatălui, atunci cînd Iisus s=a schimbat la faţă pe muntele Taborului (Matei XVIII, 5; Marcu IX, 7; II Petru I, 17). De altfel, acest adevăr este confirmat şi de Evanghelia a IV=a, după care scopul botezului *era de a face cunoscut pe Iisus, Înainte=mergătorului şi prin el întregii lumi* (Ioan I, 31=34).

* * *

Dacă botezul Domnului a fost pentru Înainte=mergător apogeul

---

24) D. Buzy, *op. cit.*, pag. 195.

misiunii sale, apoi tot acest botez marchează şi declinul ei, potrivit cuvintelor sale: *„Acesta trebuie să crească şi eu să mă micşorez“* (Ioan III, 30).

După botez, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos îşi începe din plin activitatea Sa mesianică, iar Sf. Ioan începe, încetul cu încetul să intre în penumbră; Sinopticii nu mai amintesc de el decît atunci cînd ne relatează eroica sa atitudine în faţa lui Irod, ultimul său mesaj la Iisus şi moartea sa. Numai evanghelia a IV-a ne relatează că Sf. Ioan a părăsit, după botezul Domnului, locul prim al activităţii sale (I, 28) şi s-a dus la Enon aproape de Salem (III, 23).

ULTIMELE ZILE ALE SF. IOAN BOTEZĂTOBUL

Probabil nu mult timp după ce s-a deplasat în Enon unde, după cum s-a amintit propovăduia pocăinţa, Sf. Ioan va fi auzit de marea fărădelege a lui Irod Antipa, care repudiindu-şi prima soţie, luase în locul ei pe Irodiada, soţia fratelui său Filip, acesta fiind încă în viaţă şi avînd şi moştenitori. Cel care a biciuit fără cruţare ipocrizia fariseilor, nu putea îngădui nici această infamie de la curtea regească şi plin de îndreptăţită indignare rosteşte cu hotărîre memorabilele cuvinte: *„Nu îţi este îngăduit să ai de soţie pe femeia fratelui tău“* (Matei XIV, 4; Marcu VI, 18)[26]. Desigur, aceste cuvinte nu au convenit vinovatului tetrarh şi mai cu seamă Irodiadei, care se vedea şi ea vizată de cuvintele pline de autoritate ale Sf. Ioan. Şi aşa, după cum relatează sinopticii, în urma acestui incident, *„Irod prinzînd pe Ioan, l-a legat şi l-a pus în temniţă, pentru Irodiada femeia lui Filip, fratele său. Căci zicea Ioan lui, nu ţi se cade ţie s-o ai pe ea. Şi ar fi vrut să-l omoare, dar se temea de popor, pentru că poporul privea pe Ioan ca pe un prooroc“* (Matei XIV, 3-5; Marcu VI, 17-18; Luca III, 19-20).

Interesant este şi faptul că arestarea şi închisoarea lui Ioan de către Irod Antipa, sînt descrise şi de istoricul din veacul I Iosif Flaviu, în lucrarea sa *Antichităţile Iudaice*, XVIII, 5, 2. Iată în ce

---

25) După unii dogmatişti, instituirea botezului creştin de către Iisus Hristos, are mai multe etape succesive. Astfel, după Bernard de Clairveaux: «Botezul a fost instituit *materialiter*, adică în ceea ce priveşte partea materială, cînd S-a botezat; *formal*, cînd a înviat şi a dat poruncă de a se boteza; *efectiv*, după ce a pătimit, cînd a luat şi puterea; *final*, cînd i-a prezis necesitatea şi folosul». (Mgr. Bernard Bratmann, *Précis de Théologie Dogmatique*, t. II (Mulhause) 1938, ed. III, pag. 255). Citat după prof. N. Chiţescu: *Sf. Taine*, în *Studii Teologice* Nr. 7-8/1949, pag. 523.

26) Prin legea leviratului din Vechiul Testament (Deuteronom XXV, 5-10), dacă fratele cel mai mare se căsătorea şi murea fără să aibă moştenitor, atunci unul din fraţii mortului, cumnat (levir) al soţiei răposatului, trebuia să o ia de soţie. Scopul era de a se ridica urmaşi răposatului, deoarece primul copil născut din această nouă căsătorie era socotit ca al răposatului, îi purta numele şi îl moştenea. *Numai în aceste condiţii era permisă o asemenea căsătorie de levirat. Irodiada şi cu Irod Antipa nu intrau în niciunul din aceste cazuri, deoarece Filip trăia şi avea şi moştenitor pe fica Irodiadei, care a jucat în faţa lui Antipa.* Vezi toate acestea la Pr. Const. Grigorie, *op. cit.*, vol. II, pag. 379).

termeni elogioşi descrie el activitatea Inainte=mergătorului şi arestarea sa: *„Era un om distins, care îndemna pe Iudei să se îndeletnicească cu virtutea, cu practicarea virtuţii între ei şi cu pietatea faţă de Dumnezeu. Ii îndemna să se unească printr=un botez. Acest botez putea fi plăcut lui Dumnezeu, dacă servea nu spre a obţine iertarea pentru faptele săvîrşite, ci spre a curăţi corpul, sufletul fiind deja curăţit prin practicarea virtuţii. Cum la el veneau oameni, care, ascultîndu=l, erau atîţaţi, Irod se temea ca o astfel de influenţă asupra poporului să nu provoace mişcări, căci toţi obişnuiau să urmeze sfaturile lui Ioan. El prefera s=o prevină (influenţa) printr=o execuţie pe care putea să o efectueze imediat, decît să aibă să regrete un fapt împlinit. Ioan arestat din cauza geloziei lui Irod, a fost trimis la Macheronta, fortăreaţa de care am vorbit deja, şi acolo a fost ucis“* [27]). După cum se poate uşor observa, motivul arestării Sf. Ioan, după Iosif Flaviul, este un motiv de ordin politic – botezătorul produsese asupra tetrarhului impresia unui predicator de temut, unui agitator religios capabil de a determina frămîntări – ; pe cînd motivul ales de sinoptici este de ordin privat, moral: adulterul şi incestul [28]) de la curtea lui Irod Antipa. Pe Iosif Flaviu, ca istoric nu l=a interesat chestiunile personale ale tetrarhului în cauză, mai ales că avea şi multă simpatie pentru el [29]), de aceea el va căuta să ocolească adevăratul motiv al arestării, care era destul de ruşinos, printr=un pretext care de asemeni nu pare să fie lipsit de importanţă, avînd în vedere caracterul social al predicii Sf. Ioan.

Important pentru noi, însă, cînd vorbim despre persoana Inainte=mergătorului, nu este atît motivul arestării indicat de Iosif Flaviu, ci faptul că un istoric profan are cuvinte atît de elogioase la adresa lui, confirmînd în acelaşi timp că Sf. Ioan a fost închis de Irod Antipa şi anume la Macheronta.

Ceea ce ne mai interesează de asemeni, în legătură cu subiectul nostru, este şi faptul relatat de sfinţii evanghelişti Matei şi Marcu, că, deşi Irod îl arestase pe Ioan, îşi dădea seama de influenţa lui în popor, de marea lui valoare morală, pentru care motiv nu se sfia adesea a=i cere sfaturi: *„şi vrînd să=l omoare, se temea de popor, pentru că poporul îl avea pe el ca pe un prooroc“* (Matei XIV, 5); iar Sf. Marcu: *„ Căci Irod se temea de Ioan, ştiindu=l om drept şi sfînt, şi îl ocrotea şi auzindu=l, multe făcea şi bucuros îl asculta“* (Marcu VI, 20). Din versetele citate putem conchide că Sf. Ioan, după ce a fost arestat, n=a fost trimis direct la Macheronta, ci a fost închis provizoriu în vreo închisoare de lîngă palat, deoarece observăm că Irod îl consulta în anumite probleme, şi numai în urma insistenţei Irodiadei, care vrea să scape cu orice preţ de el, a fost trinis la Macheronta, o localitate din sudul Pereii, unde a şi fost ucis.

In închisoarea în care a stat Sf. Ioan, după relatările sinopti=

---

27) Citat după D. Buzy, *op. cit.*, pag. 273.

28) Irodiada îi era în acelaşi timp nepoată lui Antipa (prin tatăl său Aristobul) şi cumnată (prin Filip, primul ei soţ).

29) D, Buzy, *op. cit.*, pag. 274.

cilor, nu era complet lipsit de libertate, căci putea comunica cu ucenicii săi (Luca VII, 18), care puteau să-l informeze despre evenimentele mai importante din afară.

Intr-o zi veştile pe care i le aduceau ucenicii, au fost cît se poate de senzaţionale, căci după ordinea urmată de Sf. Luca, trebuia să-i fi anunţat vindecarea slugii sutaşului, învierea fiului văduvii din Nain şi încă multe alte minuni (Luca VII, 1-14). Sf. Ioan găseşte momentul potrivit să trimită la Iisus pe ucenicii săi, care încă nu voiau să-l părăsească, pentru a se convinge personal de mesianitatea lui Iisus, văzînd cu ochii lor minunile pe care le făcea şi auzind chiar din gura Lui mărturisită mesianitatea Sa. Iată cum istoriseşte Sf. Evanghelist Matei acest episod: *„Iar Ioan auzind din închisoare de faptele lui Iisus, trimiţînd pe doi din ucenicii săi, I-a zis: Tu eşti cel ce vine, sau pe altul să aşteptăm? Şi răspunzînd Iisus le-a zis: Mergînd spuneţi lui Ioan cele ce auziţi şi vedeţi: Orbii văd, şchiopii umblă, leproşii se curăţesc şi surzii aud, morţii înviază şi săracilor li se binevesteşte: şi fericit este cel ce nu se va sminti întru Mine“* (Matei XI, 2-6; Luca VII, 18, 23). Sf. Luca adaugă că Mîntuitorul ar fi săvîrşit cîteva minuni chiar şi în faţa delegaţiei trimisă de Sf. Ioan (VII, 21).

Versetele citate, după cum e uşor de observat, pun în faţa ochilor minţii noastre o mare dificultate, deoarece ele ating problema vitală a caracterului şi misiunii Inainte-mergătorului. Dacă am citi numai acest pasaj, fără a ne preocupa de antecedentele Sf. Ioan, ar părea evident că delegaţia a fost trimisă pentru încredinţarea sa personală şi cei doi ucenici ai săi nu sînt decît simpli mijlocitori. Dar din acest fapt decurg cele mai grave consecinţe: Inainte-mergătorul a predicat pe Mesia, fără a fi convins de mesianitatea Sa, iar pasajele din Evanghelia după Sf. Matei şi Sf. Ioan, după care Inainte-mergătorul a salutat în chip solemn pe Mesia pe malul Iordanului, cînd a avut loc şi Teofania, nu sînt conforme cu istoria. Contradicţia dintre aceste texte şi mesaj este evidentă. Această dificultate n-a scăpat nici sfinţilor părinţi, ca fericitul Augustin, Ioan Gură de Aur, Grigorie cel Mare etc. Iată, bunăoară cum îşi exprimă această nedumerire fericitul Augustin: *„Ce spui tu, o Ioane, exclamă el, cui te adresezi tu? Ce zici tu? Tu L-ai mărturisit ca un crainic şi acum te îndoeşti de El. Tu ai întins degetul spre El şi L-ai arătat lumii. Tu ai zis: iată mielul lui Dumnezeu, iată cel care ridică păcatele lumii. Tu ai zis: eu nu sînt vrednic de a-I deslega cureaua încălţămintei. Şi acum, tu zici: eşti tu acela care trebuie să vină, sau trebuie să aşteptăm pe altul? Nu este însuşi El acesta? Şi tu, ce eşti tu? nu eşti înainte-mergătorul său? Cum I-ai pregătit calea şi te-ai înşelat în felul acesta?“* [30]).

Iată, aşa dar, că încă din vechime, această problemă atît de importantă pentru conturarea personalităţii Sf. Ioan Botezătorul, a fost obiectul multor discuţii exegetice, şi care după rezultatele la care au ajuns, se pot grupa în două categorii: I. Dacă Inainte-mergătorul s-a informat de mesianitatea lui Iisus, pentru încredinţarea sa personală şi II. dacă s-a informat pentru ucenicii săi.

---

30) Migne, P. L. Tom. XXXVIII, col. 432.

Vom începe să analizăm prima soluţie, lăsînd pe cea de a doua, care pare cea adevărată, la urmă.

Primul, care a socotit că Sf. Ioan s-ar fi informat despre Iisus pentru lămurirea sa personală, a fost Tertulian în lucrarea sa: „*Adversus Marcionem*“ 4, 18,[31]) iar Bisping şi Fillon menţionează, în acest sens, şi o altă lucrare a lui Tertulian, *De Baptismo*[32]), unde Tertulian ar fi susţinut că «după pogorîrea Duhului Sfînt asupra lui Iisus, în momentul botezului Său, acelaşi Duh Sfînt care pînă aici călăuzise şi iluminase pe Precursor, îl părăseşte de acum rezervîndu-şi toate darurile pentru Mesia. Şi, astfel, limitat la propriile sale lumini, Ioan fusese clătinat în credinţa sa referitoare la Iisus»[33]). Această părere a lui Tertulian şi-a însuşit-o Strauss ş. a., iar mai tîrziu a fost sintetizată de *Loisy* în complet dezacord cu Evanghelia: «Ioan, captiv, încă nu ştia că Iisus era Mesia; el începe numai să-l presupună şi sinopticii nu spun că răspunsul lui Iisus l-a condus la credinţă. Nu este permis să ne îndoim de aceasta, pentru că secta sa nu s-a ataşat Evangheliei»[34]). Bisping, analizînd această chestiune, ajunge la următoarele concluzii:

a) Sau i s-a întunecat conştiinţa în închisoare şi căzînd în descurajare a trimis pe ucenici la Iisus pentru ca să se liniştească, dobîndind pe deplin certitudinea în divinitatea lui Iisus;

b) Sau era neliniştit numai pentru motivul că Iisus nu se declarase Fiul lui Dumnezeu, şi el vrea oarecum să-L determine spre acest lucru. Poate ar fi vrut ca Mîntuitorul să treacă imediat la instituirea împărăţiei mesianice pămînteşti şi prin aceasta să-l scape pe el din închisoare[35]).

Desigur, aceste concluzii sînt întemeiate în felul lor şi ar fi şi valabile dacă ne-am închipui pe Sf. Ioan ca pe un muritor de rînd, care n-ar fi fost demn de marele rol pe care i l-a încredinţat Dumnezeu, de a pregăti calea lui Iisus Hristos şi a-L face cunoscut lumii; şi n-ar fi fost el acela care, încă din pîntecele mamei sale, a recunoscut pe Fiul lui Dumnezeu întrupat din preacuratele sîngiuri ale Fecioarei Maria.

Se ştie că sînt oameni obişnuiţi din timpul nostru, care prin împrejurări mai puţin însemnate din viaţa lor, au dobîndit atitudini pe care nu şi le-au schimbat nici cu preţul vieţii lor; cu atît mai mult a dobîndit Înainte-mergătorul o astfel de convingere prin Teofania care a avut loc la botez[36]), pentru care motiv şi Sf. Ioan evanghelistul a putut să scrie în evanghelia sa: *„Eu nu L-am ştiut pe El,* spune evanghelistul că a zis Sf. Ioan Botezătorul, ci *„Cel care m-a trimis pe mine să botez cu apă, Acela mi-a zis mie: peste Cel care vei vedea Duhul pogorîndu-se şi rămînînd peste Dînsul*

---

31) Migne, P. L. Tom. II, col. 402: *Adversus Marcionem*... la D. Buzy *op. cit.*, pag. 289-290.

32) Migne, P. L. Tom. col. 1211, cap. X. *De Baptismo*, (*Idem* la D. Buzy (nota) pag. 290.

33) Citat după Pr. Const. Grigorie şi Sava T. Saru, *op. cit.*, vol. II. pag. 175.

34) *Le Quatriéme Evangile*, 1903, pag, 334, citat după Pr. Const. Grigorie, *op. cit.*, vol. II. pag. 175.

35) Vezi toate acestea la Pr. Const. Grigorie, *idem*, pag. 174.

36) A se vedea pe larg, toate acestea la Pr. C. Grigorie, *op. cit.*, pag. 178-181.

Acela este care botează cu Duhul Sfînt. Şi eu am văzut şi am mărturisit, că acesta este Fiul lui Dumnezeu" (Ioan I, 33=34).

Şi cu aceste constatări ajungem la a doua soluţie a problemei noastre, care începînd din secolul al IV=lea este cea mai comună şi pare să fie cea adevărată. După această opiniune, captivul de la Macheronta dîndu=şi seama că sfîrşitul său va fi în curînd şi că o parte din ucenicii săi se menţineau încă în ataşamentul lor faţă de persoana sa, invidiind oarecum succesele misiunii lui Iisus, s=a hotărît a=i trimite pe ei personal la Hristos, pentru a li se deschide ochii şi a se convinge personal că pe Acela trebuie să=L urmeze de acum înainte. Pentru a le uşura acest demers, el îi însărcinează de a duce lui Iisus propriile lor îndoieli, ca şi cum ar fi ale sale, dîndu=şi seama în acelaşi timp, că ucenicii săi auzindu=l pe Iisus şi văzînd minunile Sale se vor convinge pe deplin de mesianitatea Lui şi=L vor urma. Această opiniune este susţinută de Ilarie de Pictavium [37]), sfîntul Ioan Hrisostom [38]), fericitul Augustin [39]), Origen, Teofilact, Eutimie Zigabenul şi comentatori mai noi ca: Dom Calmet, Fillon, Knabenbauer, Maldonat şi alţii [40]). De sigur ne este greu de a cita, în studiul nostru, din operele tuturor celor menţionaţi; de aceea ne vom mărgini a cita, spre exemplificare, numai părerea fericitului Augustin. Ucenicii lui Ioan, care ţineau în mare stimă pe învăţătorul lor, scrie fericitul Augustin, auzise mărturia sa despre Hristos şi ei au rămas impresionaţi de aceasta..., fără îndoială îşi ziceau ei: iată, am auzit mărturia lui Ioan, dar Iisus însuşi de ce nu spune nimic despre Sine? *„Pentru aceasta i=a trimis: nu că se îndoia personal de mesianitatea lui Iisus, ci ca ucenicii săi să se convingă în acest sens; să audă chiar din gura lui Iisus adevărul de care ei se îndoiau"* [41]). Aceasta este opiniunea susţinută de întreaga tradiţie şi este în deplină concordanţă cu textele evangehelice, din care putem constata: Sfîntul Luca spune, că cei ce au anunţat lui Ioan marile succese ale lui Iisus erau ucenicii săi (Luca VII, 18); departe de a contrazice această informaţie, Sf. Matei o confirmă, pentru că el indică în jurul prizonierului de la Macheronta un oarecare număr din ucenicii săi, prin care el era informat asupra activitaţii lui Iisus. Care era atitudinea sufletească a ucenicilor care=l informau, şi pe care sinopticii o trec sub tăcere, nu e greu de dedus prin comparaţie cu alte pasaje similare, unde observăm că într=o ocazie oarecare ucenicii lui Ioan se scandalizează de faptul că ucenicii lui Hristos nu posteau (Matei IX, 14; Marcu II, 18); iar în altă împrejurare îi vedem pe aceiaşi ucenici geloşi de succesele misiunii lui Hristos (Ioan III, 26), succese pe care le socoteau ca o nedreptate făcută învăţătorului lor. Iată cum redă acest adevăr Eutemie Zigabenul în comentariul său: *„Ci pentru că ştia că ucenicii săi sînt invidioşi faţă de Hristos, deoarece şi mai înainte venind la dînsul (Ioan) ziseră lui că: „Cel ce era cu tine, dincolo de Iordan, pentru care tu ai mărturisit, iată el botează şi toţi merg*

---

37) Migne, P. L. Tom, IX. col. 979.
38) Migne, P. G. Tom. LVII, col. 413.
39) Migne, P. L. Tom. XXXVIII. col. 432.
40) A se vedea toate acestea, la D. Buzy, *op. cit.*, pag. 291-300.
41) Locul citat, la nota 39.

către Dînsul" (Ioan, III, 26). Căci iubindu-şi pe propriul lor învăţător peste măsură şi voind să profite de gloria lui, se tulbură văzînd pe Hristos că se bucură de o astfel de reputaţie publică. Deoarece însă sfătuindu-i de multe ori, nu izbutise să-i convingă, şi cum în curînd avea să moară, voind să termine, alege doi, pe cei mai prudenţi şi îi trimite la Hristos, sub pretext de a-L întreba dacă El este în adevăr Cel care avea să vină, dar în realitate ca văzînd minunile pe care le face să se convingă... De aceea şi Hristos, ştiind că mai mult pentru acest lucru i-a trimis şi Ioan pe dînşii, îndată, în acelaşi moment, a făcut mai multe minuni, după cum ne spune Sf. Luca (VII, 12")[42].

Tot în sprijinul acestei opiniuni, în sfîrşit, şi cuvintele elogioase cu care Mîntuitorul încununează, tot cu această ocazie, măreaţa personalitate a Inainte-mergătorului Său.

Desigur, cei care erau de faţă cînd au venit trimişii lui Ioan s-ar fi putut gîndi şi ei, cum s-au gîndit după aceea atîţia comentatori, că însuşi Sf. Ioan s-ar fi îndoit în credinţa sa despre mesianitatea lui Hristos; şi iată, că după plecarea delegaţiei, Hristos răspunde nedumeririlor tuturor, dînd mărturie despre acela care de atîtea ori L-a mărturisit în faţa lumii, «Şi ducîndu-se ei, a început Iisus a grăi noroadelor despre Ioan: ce aţi eşit în pustie să vedeţi? Au trestie clătinată de vînt?» Iisus înţelegînd gîndurile de îndoială a celor de faţă, spulberă orice îndoială din inima lor, cu privire la nestatornicia lui Ioan, arătînd în acelaşi timp că este cunoscător al inimilor şi, admonestîndu-i şi pe ei, mai uşor, le zice *„Ce aţi venit să vedeţi în pustie? O trestie care se clatină de vînt?"* (Matei XI, 7), adică un om nestatornic în caracterul său, ca o trestie pe care o îndoaie vîntul într-o parte şi în alta, cum eraţi aproape convinşi pînă acum? Sau, dimpotrivă, un om statornic şi neîndoplecat, aşa cum a arătat-o în întreaga sa activitate.

„Dar ce aţi eşit să vedeţi? Om îmbrăcat in haine moi? Iată, cei ce poartă haine moi sînt în casele împăraţilor" (Matei XI,8). Adică aţi ieşit să vedeţi un om moleşit prin viaţa comodă de belşug şi huzur şi prin urmare uşuratec şi schimbător în caracterul său, după împrejurări? Şi răspunsul trebuie să fie şi de data aceasta, nu, căci Sfîntul Ioan ducea o viaţă austeră, îmbrăcat în haine aspre din peri de cămilă şi care dovedeau că el este împotriva unei vieţi comode şi imorale, de care se bucurau numai potentaţii lumii de atunci, pe cînd poporul de jos ducea o viaţă de mizerie. Hotărîrea cu care Sf. Ioan şi-a impus să renunţe la toate plăcerile unei vieţi uşuratice şi luxoase, solidarizîndu-se cu mulţimile necăjite şi asuprite de conducătorii de atunci, i-au atras admiraţia şi simpatia tuturor. Pentru a-L vedea în această îmbrăcăminte aspră şi pentru a-i auzi glasul plin de entuziasm profetic, care îndemna la transformarea vieţii spre mai bine, au venit mulţimile de oameni din toate împrejurimile Iordanului.

Pentru austeritatea vieţii lui, pentru traiul simplu şi modest, Mîntuitorul împleteşte şi de data aceasta cunună de laudă Inainte-mergătorului Său.

---

42) Eutimie Zigabenul, Comentar, tradus de Pr. C. Grigorie, şi Sava T. Saru... vol. II, pag. 173.

„Dar ce aţi eşit să vedeţi? Prooroc? Adevăr grăesc vouă: şi mai mult decît prooroc. Căci Acesta este de care este scris: „Iată, eu trimit pe îngerul Meu înaintea feţei Tale, care va găti calea Ta înaintea Ta. Amin grăesc vouă: nu s=a ridicat dintru cei născuţi din femei mai mare decît Ioan Botezătorul, iar cel mai mic în Impărăţia Cerurilor, mai mare decît el este“ (Matei XI, 11). Versetele citate înfăţişează o altă latură a personalităţii Sf. Ioan, şi anume latura profetică. El e mai mare decît oricare alt profet, pentru că însăşi existenţa sa a fost profetizată de Maleahi III, 1: *„El este despre care s=a scris: iată eu trimit pe îngerul Meu înaintea feţii Tale, care va găti calea Ta înaintea Ta“.* Acest profet anunţase încă cu aproximativ 400 de ani înainte, prin cuvintele de mai sus, venirea unui Inainte=mergător al lui Mesia, şi prin gura lui vorbise însuşi Dumnezeu. Mîntuitorul declară în mod solemn că acest sol (înger), prezis de profetul Maleahi, este însuşi Ioan Botezătorul. Faptul că venirea acestui sol al lui Dumnezeu a fost prezisă de un profet cu sute de ani în urmă, dar mai ales faptul că Ioan s=a învrednicit a fi înainte=mergătorul Său şi cel ce a pregătit calea pentru aceste zile mari, arată, zice Mîntuitorul, superioritatea Botezului faţă de toţi ceilalţi profeţi care fuseseră trimişi de Dumnezeu în lume [43]). Această idee a superiorităţii lui Ioan ajunge la apogeu, cînd Mîntuitorul rosteşte cuvintele: *„Amin, amin grăesc vouă: nu s=a ridicat, din cei născuţi din femeie, niciunul mai mare decît Ioan Botezătorul. Totuşi, cel mai mic în Impărăţia Cerurilor este mai mare decît el“* (Matei XI, 11). Sf. Ioan este mai mare între cei născuţi din femeie, prin urmare între cei născuţi în chip natural, întrucît n=a fost altul, care tăinuit încă în pîntecele mamei sale, să recunoască pe Cel care pentru a noastră mîntuire se pogorîse din ceruri şi se întrupase din Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria şi se făcuse om. El este cel mai mare, apoi, prin viaţa sa ascetică şi sfîntă, asemenea vieţii îngereşti, pentru care motiv a şi fost înfăţişat, în iconografia ortodoxă, purtînd aripi de înger.

Cu toate acestea, însă, Mîntuitorul spune că *„cel mai mic în Impărăţia Cerurilor, mai mare decît el este“.* Toate calităţile sale sufleteşti excepţionale, ca si toate darurile cu care a fost învrednicit de Dumnezeu, sînt departe de marea valoare ce reprezintă lumea harului eliberată de păcatul strămoşesc. Sf. Ioan, deşi este cel mai mare dintre oamenii născuţi pînă atunci, aparţine totuşi omenirii V. Testament, care a rămas neîmpăcată cu Dumnezeu; pe cînd cel mai mic în Impărăţia Cerurilor, adică cel mai umil dintre creştini, este fiu al lui Dumnezeu, frate şi împreună moştenitor cu Iisus Hristos, aparţine Impărăţiei Cerurilor (Harului), aparţine unei societăţi noi, şi care nu este altceva decît societatea celor care cred şi sînt botezaţi în Hristos. «Cînd Iisus spune că cel mai mic întru Impărăţia Cerurilor este mai mare decît Ioan, nu vorbeşte din punctul de vedere moral al Sf. Ioan, ci are în vedere numai poziţia sa teocratică. Intreaga sa viaţă este în V. Testament, de aceea cel mai mic renăscut în Hristos, din Dumnezeu, cel mai mic dintre membrii economiei creş=

---

43) Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.* vol. II, pag. 389.

tine, e mai mare decît dînsul, fiindcă Noul Testament e superior celui Vechiu»[44]).

Acum se pune desigur întrebarea, de altfel, firească: dacă Hristos e Mîntuitorul tuturor celor ce cred în El, pentru ce Sf. Ioan, care nu numai că a crezut în El, dar chiar L-a și botezat, este subapreciat din acest punct de vedere. Desigur, afirmă exegetul romîn Vasile Gheorghiu, *„Domnul a putut să vorbească astfel despre Ioan Botezătorul numai pentru că știa de mai înainte că acesta își va încheia viața sa încă înainte de ce Dînsul, prin moartea Sa cea de pe cruce, își va fi desăvîrșit opera Sa de mîntuire a omenirii“* [45]).

Intr-adevăr, activitatea mîntuitoare a lui Iisus Hristos a început chiar din clipa întrupării Sale, dar ea nu s-a desăvîrșit decît prin actul suprem al morții de pe Golgota, urmat apoi de Inviere, care înseamnă biruința definitivă asupra morții și a păcatului; iar Sf. Ioan murind înainte de acestea n-a putut beneficia de roade așa cum au beneficiat acei care au trăit și dupa Invierea Domnului, crezînd și botezîndu-se în numele Sfintei Treimi (Matei XXVIII, 19).

Desigur, vorbind în felul acesta despre Inainte-mergătorul Său, Mîntuitorul n-a voit să spună că sufletul Sf. Ioan va petrece pentru totdeauna în iad, alături de oamenii cei nemîntuiți, ci a vrut să arate numai poziția teocratică superioară a creștinilor, față de Vechiul Testament. Ceea ce ne îndreptățește să facem această constatare, este adevărul că în Sf. Scriptură ni se spune (Geneza XI, 6: Romani IV, 1...; Galateni III, 6) că lui Avraam credința i s-a socotit ca dreptate. *„Deci dacă acestuia, care a văzut pe Mesia cu ochii credinței sale din mare depărtare, i s-a socotit credința întru dreptate, atunci cu atît mai mult lui Ioan Botezătorul, care a fost Inainte-mergătorul Domnului și acela care prin botez L-a introdus întru activitatea Lui cea mesianică, credința lui i se va socoti întru dreptate și în mod deosebit gratial i se va permite ca să ia parte la fericirea raiului. Teologii zic că Domnul în timpul cînd petrecea cu trupul Său S-a pogorît în iad (I Petru III, 18-19) și a scos de aici împreună cu celelalte suflete ale dreptitor Testamentului Vechi și sufletul lui Ioan Botezătorul și l-a trecut în rai“* [46]).

* * *

După acest strălucit elogiu pe care Mîntuitorul i l-a făcut Inainte-mergătorului său, pentru rolul său mesianic și tăria sa de caracter, Sf. Ioan a fost omorît prin decapitare din ordinul lui Irod, în împrejurările pe care le descriu sfinții evangheliști (Matei XIV, 1-12; Marcu VI, 2-9; Luca IX, 7-9).

Noi știm încă de atunci, cînd am vorbit despre arestarea și închiderea Sf. Ioan, că motivul acestei arestări a fost reproșul binemeritat pe care Sf. Ioan l-a făcut lui Irod Antipa, care-și repudiase

---

44) Dr. Iuliu Olaru: *Manual exegetic la Sf. Scriptură a Noului Testament*, vol. I, Sinopticii, Caransebeș 1894.

45) Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, pag. 390.

46) *Ibidem.*

soţia lui legitimă şi luase în locul ei pe Irodiada soţia fratelui său, Filip. Chiar şi acolo în închisoare, Ioan nu va fi încetat să ridice glasul său plin de autoritate împotriva acestei infamii, ce avea loc la curtea regală; desigur, toate acestea tulburau liniştea vinovată a Irodiadei şi-i alimenta ura împotriva acestui om sfînt. Se pare că, Irod îl închisese pe Ioan, nu atît din iniţiativă proprie, ci din îndemnul Irodiadei, căci din cele ce ne relatează Sf. Marcu aflăm că *„Irod se temea de Ioan, ştiindu-l om drept şi sfînt, şi îl ocrotea şi auzindu-l multe făcea şi bucuros îl asculta“* (Marcu VI, 20). Mai mult decît atît, el ştia că Ioan este venerat de popor ca un mare profet şi se temea ca nu cumva poporul să-i ceară socoteală pentru viaţa lui Ioan (Matei XIV, 5).

Iată, aşa dar, că Irod se găsea în situaţia de a alege între prejudecăţile sale cu privire la Ioan şi mînia diavolească a Irodiadei. Şi iată, în sfîrşit, că s-a ivit şi momentul acestei alegeri, *„ziua cea cu bun prilej pentru Irodiada“* (Marcu VI, 21), cînd laxitatea morală a lui Irod a scris în istoria lumii una din cele mai inspăimîntătoare şi întunecate pagini.

„Iar prăznuindu-se naşterea lui Irod, a jucat fata Irodiadei în mijloc şi a plăcut lui Irod. Pentru aceea cu jurămînt i-a mărturisit să-i dea ori ce va cere; iar ea fiind îndemnată de mama sa, a zis: Dă-mi aici pe tipsie capul lui Ioan Botezătorul. „Şi s-a întristat regele, dar pentru jurămînt şi pentru oaspeţi, a poruncit să-i dea. Şi trimiţînd a tăiat capul lui Ioan în temniţă. Şi a fost adus capul lui în tipsie şi dat fetii, iar ea l-a dus la mama sa“ (Matei XIV, 6-11). Sf. Marcu descriind mai amănunţit această scenă, zice: *„Şi a declarat ei: orice vei cere de la mine, îţi voi da pînă la jumătate din regatul meu“* (Marcu VI, 23). Irod ca orice om de rînd se entuziasmează de jocul fetei Irodiadei şi în inconştienţa entuziasmului său, promite ca recompensă fetei pentru jocul ei, pînă la jumătate din împărăţia sa. Iată *momentul cu bun prilej“* pe care Irodiada îl aştepta cu atîta vinovată ardoare, căci fata cerînd părerea mamei, aceasta a îndemnat-o să ceară imediat capul lui Ioan Botezătorul. *„Dă-mi aici“* (ὧδε), adică în ospăţ; iar Sfîntul Marcu adaugă: *„Vreau să-mi dai acum, în această oră“* (ἐξαυτῆς), căci Irodiada se temea ca nu cumva Irod să revie asupra jurămîntului, sau să spună că Ioan valorează mai mult decît jumătate din împărăţia sa. In faţa acestei situaţii, ne relatează sinopticii, Irod s-a intristat, întrucît nu se putuse gîndi că-i va fi formulată o astfel de cerere, aşa de greu de îndeplinit, desigur, pentru considerentele arătate mai înainte de sfinţii evanghelişti (Matei XIV, 5; Marcu VI, 20). El îşi dădea seama perfect de bine, că luînd viaţa lui Ioan, săvîrşea o faptă revoltătoare şi nedreaptă. Se gîndea, de asemeni, şi la mînia poporului, care putea să-i ceară cont de viaţa aceluia pe care Hristos îl declarase cel mai mare dintre profeţi. Totuşi, relatează mai departe Evanghelia, *„pentru jurămînt şi pentru cei ce şedeau împreună cu dînsul la masă“*, a poruncit să i se dea dansatoarei capul lui Ioan. El preferă, aşadar, să-şi ţie jurămîntul dat cu atîta uşurinţă şi imprudenţă şi să săvîrşească această crimă revoltătoare, care îl face odios pînă la sfîrşitul veacurilor, avînd în vedere că dintre cele două rele pe care

le avea în faţă, jurămîntul şi moartea Sf. Ioan, el putea prefera pe cea mai puţin rea: călcarea jurămîntului dat fiicei Irodiadei [47]). Dar el nu a făcut aceasta, ci trimiţînd un paznic a tăiat capul lui Ioan şi l=a adus dansatoarei, iar aceasta l=a dat mamei sale. «Un cap de om, poate cald încă, plimbat pe tipsie şi adus de fată mamei ca trofeu personal, dobîndit prin dans, e caz unic în istoria crimelor omeneşti» [48]).

Dumnezeu a îngăduit, totuşi, această crimă, pe de o parte pen=tru a spori nimbul de slavă a celui drept, iar pe de altă parte pen=tru a lăsa mîngîiere celor care, ţinînd treaz conştiinţa morală în lume, vor avea de suferit pe nedrept [49]).

Ucenicii Sf. Ioan, care după cum i=am văzut şi mai înainte (Matei XIV, 2=9) erau în permanentă legătură cu învăţătorul lor, au venit să aducă ultimul omagiu învăţătorului lor, luîndu=i trupul şi înmormîntîndu=l, după cum ne informează tradiţia, în localitatea Sebaste din Samaria [50]). Nichifor Calist informează că Irodiada ar fi îngropat capul lui Ioan Botezătorul într=un loc ascuns, iar fericitul Ieronim adaugă, că Irodiada în ura ei i=ar fi străpuns limba cu acul său de cap. Mai aproape de adevăr, în legătură cu soarta capului Sf. Ioan, pare să fie părerea abatelui Fouard, care referindu=se la informaţiile lui Nichifor Calist şi fericitului Ieronim, «spune că Iro=diada, după ce i=a străpuns limba cu acul, a poruncit să=i arunce capul mutilat în văgăunele Macherontei, pentru a fi hrană cîinilor şi păsărilor de pradă. A fost însă ridicat de ucenicii săi, care ve=gheau prinprejur şi înmormîntat pios» [51]).

Astfel şi=a sfîrşit viaţa Sf. Ioan Botezătorul, ultimul şi cel mai mare profet al Vechiului Testament. După ce şi=a îndeplinit misiu=nea sa de Inainte=mergător şi Botezător al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, *„vocea celui ce strigă în pustie a tăcut, ca apoi puţin mai în urmă să fie stinsă în martir, în aureola care se pre=schimbă ca nimb de slavă deapururi, pe fruntea tuturor celor care cu jertfa vieţii lor, trag din viaţa lor, dîre adînci de lumină călăuzitoare spre adevărata viaţă“* [52]).

Preot. MIHAI V. CIOBANU

---

47) Eutimie Zigabenul, *op. cit.*, pag. 376.
48) Preot Const. Grigorie, *op. cit.*, pag. 389.
49) Eutimie Zigabenul.... pag. 376.
50) Vezi D. Buzy, *op. cit.*, pag. 377-382.
51) Vezi toate acestea pe larg la Pr. Const, Grigorie. *op. cit.*, pag. 389.
52) *Idem*,... vol. I, pag. 124.

PREDICI

DESPRE SF. IOAN BOTEZĂTORUL

«Glasul celui ce strigă în pustie: gătiţi calea Domnului, netede faceţi-I cărările» (Lc. III, 4).

FRAŢI CREŞTINI,

Mîntuitorul cel făgăduit a venit în lume spre a mîntui pe om. Pentru primirea Sa însă, era nevoie de un pregătitor, pe care Dumnezeu în nemărginita Sa purtare de grijă pentru noi, l-a trimis în persoana profetului Ioan fiul lui Zaharia şi al Elisabetei. Era nevoie de un înainte mergător, care să gătească calea Domnului, drepte să facă cărările Lui, spre a da poporului cunoaşterea mîntuirii, întru iertarea păcatelor.

In ce fel apar razele înaintea soarelui, aşa s-a arătat Sf. Ioan Botezătorul, în pustia Iudeii, a strălucit cu raze ca de foc şi pe Hristos, soarele dreptăţii mai înainte arătat tuturor bine l-a vestit.

Lucrarea de înainte-mergător a Sf. Ioan a fost, ca: «să întoarcă inimile părinţilor spre fii şi pe neascultători întru înţelepciunea dreptilor, ca să gătească Domnului norod mai înainte gătit» (Lc. I, 16-17). De aceea îndemnul lui este: Pocăiţi-vă că s-a apropiat împărăţia cerurilor. Gătiţi calea Domnului drepte faceţi cărările lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii (Ioan I-29).

Pocăiţi-vă este strigătul adresat fariseilor şi cărturarilor vremii, care îngropaseră legea lui Moise şi cuvintele profeţilor, în vorbe fără suflet şi forme fără viaţă.

Fariseii şi cărturarii, robiţi de lux, desfrîu şi risipă, ocupaseră scaunul lui Moise şi al profeţilor; erau învăţătorii «orbi» ai poporului; tîlcuiau legea şi proorociile după cum le poruncea interesul clasei lor.

Unii purtau haine lungi şi strălucitoare, ca şi bogatul cel nemilostiv; alţii se smoleau pe faţă ca să arate oamenilor că postesc, se rugau mult şi ţineau legea în forma ei, iar înlăuntru inimii, erau plini de «făţărnicie şi fărădelege».

Mulţimea poporului în grea şi amară suferinţă, din cauza crudei exploatări a conducătorilor lui, venea la Sf. Ioan să-şi găsească alinarea. O parte din mulţime îşi căuta mîngîiere şi astîmpăr setei religioase în vrăjitorii şi jertfe fără folos; altă parte trăia în sclavie, ori în lenevie sau striga zgomotos să li se dea pîine şi jocuri de circ.

In mijlocul acestor amăgiri apare Sf. Ioan Botezătorul, înainte-

mergătorul Mîntuitorului Hristos. Strigătul de mustrare al Sf. Ioan: «pocăiţi=vă», răsună ca un glas de tunet pentru păcătoşii învîrtoşaţi la inimă, în pustia Iordanului. Acest strigăt atrăgea în pustia nelo=cuită, mulţime mare de popor, din toate straturile sociale, care puneau la inimă cuvintele marelui profet şi=l întrebau: «ce vom face?». Din aceste cuvinte se vede că ei erau dornici de învăţătură. Sf. Ioan Botezătorul sfătuieşte, pe cei ce veneau la el, astfel: «Cel ce are două haine să dea şi celui ce n=are; şi cel ce are bucate, asemenea să facă» (Lc. III, 11). Aceste poveţe de a îndeplini fapte de milostenie trupească, sînt îndrumătoare către porunca dragostei faţă de aproapele, propovăduită mai tîrziu de Mîntuitorul. «Iată şi securea stă la rădăcina pomilor. Deci, orice pom care nu face roadă bună se taie şi în foc se aruncă» (Lc. III, 9=11).

Văzînd pe fariseii făţarnici şi saducheii necredincioşi, care numai de ochii lumii veneau să=i ceară botezul, i=a mustrat în cuvinte aspre ca acestea: «Pui de vipere, cine v=a învăţat să fugiţi de mînia ce va să fie?... Să nu vă gîndiţi şi să ziceţi în sine: Tată avem pe Avraam; căci vă spun, că Dumnezeu şi din pietrele aces=tea poate să ridice pe fiii lui Avraam» (Mat. III, 7=9).

Vameşilor, care îşi cunoşteau greutatea păcatelor şi veneau la Sf. Ioan să=i ceară botezul cu gînd curat de pocăinţă, le grăia: «Să nu cereţi mai mult decît vă este rînduit» (Lc. III, 13). Prin aceste cuvinte îi învăţa să fie drepţi, cînd îşi fac încasările şi să nu ia mai mult decît prevederile legilor.

Ostaşilor însărcinaţi cu paza ordinei publice, le spunea: Pe nimeni să nu pîrîţi, nici să obijduiţi şi să vă mulţumiţi cu solda voastră» (Lc. III, 14). Cum soldaţii erau vestiţi prin cruzimile, jafurile şi revoltele ce le făceau, îndemnul proorocului este ca fiecare să se mulţumească cu ce are şi cu plata ce i se cuvine. Precum vedem, toate sfaturile pe care Inainte=mergătorul le dădea oamenilor, aveau de scop să=i elibereze din robia patimilor şi să=i pregătească, astfel, pentru noua împărăţie a lui Mesia.

El predica şi înţelegea pocăinţa ca o virtute. In virtutea aceasta a trăit Sf. Ioan Botezătorul. El a rămas pentru noi o pildă vie, nu numai ca prooroc, dar şi ca om virtuos. Trăieşte o viaţă aspră, în smerenie şi simplitate. Se îmbracă simplu şi tot aşa se şi hrăneşte cu «acride şi miere sălbatică». Se smereşte pilduitor în faţa Mîntuitorului la botez, despre care spusese: «Cel ce vine după mine a ajuns să fie înaintea mea» pentru că înainte de mine a fost». «Acela se cuvine să crească iar eu să mă micşorez» (Ioan III, 30).

Fraţi creştini, a mai împleti cununi de laudă spre cinstirea Botezătorului este greu şi minţii şi limbii omeneşti, căci mintea nu se pricepe şi limba amuţeşte în faţa laudelor ce i=a făcut însuşi Mîn=tuitorul. Cîntînd dar împreună cu Biserica «destul îţi este ţie mărturia Domnului Mergătorule înainte», să ne silim ca să înţelegem virtuţile Sfîntului Botezător.

Să fugim de mîndria care ne degradează şi să îmbrăţişăm modestia şi smerenia evanghelică, care sînt pentru toţi o comoară nepreţuită.

Să facem roduri vrednice de pocăinţă şi să ne aducem aminte că stăm în lumea lui Dumnezeu şi că sîntem altoiţi în via Lui. Amin.

Pr. IORGU CODREANU

LA ÎNTÎMPINAREA DOMNULUI

«Lumină spre descoperirea neamurilor» (Lc. 2. 32).

IUBIŢI CREDINCIOŞI

Au trecut 40 de zile de la praznicul Naşterii Domnului. Astăzi sărbătorim un alt praznic, acel al aducerii pruncului Iisus la templul sfînt din Ierusalim şi întîmpinarea lui de către dreptul Simeon (Lc. 2. 21=38).

Potrivit tradiţiei şi rînduielilor religioase ale legii mozaice cel întîi născut de parte bărbătească, care nu făcea parte din tribul lui Levi, trebuia să fie răscumpărat de la servirea templului sfînt printr=o dare în bani la o lună după naştere. Totodată mama, după naşterea unui prunc de parte bărbătească, trebuia să aducă ca jertfă de curăţie şi jertfă de mulţumire două turturele şi doi pui de porumbel.

Potrivit acestei rînduieli, sfînta familie, alcătuită din pruncul Iisus, Sf. Fecioară Maria şi dreptul Iosif au plecat din Betleem spre Ierusalim, în scopul de a împlini această dublă îndatorire, adică plata răscumpărării şi aducerea jertfelor.

La Ierusalim trăia un bătrîn cu numele Simeon, un scrupulos, împlinitor al legii lui Dumnezeu şi cu un suflet plin de evlavie. Dumnezeu i=a acordat favoarea de a trăi pînă ce=l va vedea pe Mîntuitorul.

Cînd sfînta familie a sosit la templu, bătrînul Simeon, prin descoperirea Sf. Duh, a venit şi el acolo ca să i se împlinească aşteptarea de a vedea pe pruncul Iisus. Şi văzînd pe Domnul, plin de emoţie religioasă, L=a luat în bătrînele sale braţe şi a rostit aceste prea frumoase cuvinte: «Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpîne după cuvîntul Tău în pace; că văzură ochii mei mîntuirea Ta, care o ai gătit înaintea feţii tuturor noroadelor; lumină spre descoperirea neamurilor şi slavă norodului Tău Israil» (Lc. II, 29=32).

In cuvîntarea mea de astăzi voi stărui asupra unui fragment din această rugăciune şi anume asupra versului: «lumină spre descoperirea neamurilor».

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Cel întîi act al creaţiei văzute a lui Dumnezeu a fost lumina. Ea este condiţia esenţială pentru păstrarea şi dezvoltarea vieţii.

Lipsa luminii duce la degenerarea sau slăbirea vieţii şi în cele din urmă la pieirea ei.

Lumina este speranţa şi curajul omului. Cu cîtă nerăbdare aşteaptă ivirea zorilor călătorul rătăcit în timpul unei nopţi întunecoase, ameninţat de fiare sălbatice sau răufăcători! Cu cît curaj vîsleşte luntraşul ameninţat de năvala valurilor pe o noapte nouroasă aşteptînd ivirea zorilor! Ce chinuitoare este noaptea pentru un bolnav, lipsit de ajutorul medical şi cu ce speranţe aşteaptă ivirea zilei ca să poată primi asemenea ajutor!

De aceea, oamenii au slăvit soarele, au cîntat luna, au admirat mulţimea stelelor. Intunerecul este urît şi periculos, căci la întunerec se pregătesc şi se săvîrşesc multe fapte nelegiuite şi se suprimă multe vieţi.

Deseori, auzim vorbindu-se despre lumina ştiinţei, lumina cărţii, lumina libertăţii, toate bunuri de mare folos omenirii, căci i-au deschis drumuri noi şi i-au creiat noi condiţii de viaţă.

In lume au trăit şi trăiesc oamenii luminaţi, care cunosc multe din tainele acestei lumi şi pe care le împărtăşesc spre cunoştinţă şi altora, aşa cum razele de lumină pornesc dintr-un centru luminos.

Potrivit învăţăturii creştine «Dumnezeu este lumină» (In. 1, 5). Iisus Hristos numindu-se pe Sine «Lumina lumii», afirmă, mai întîi, că şi El este Dumnezeu, de aceeaşi natură cu Tatăl, «Eu şi Tatăl una sîntem» (In. 10, 30). Dacă Tatăl este lumină şi Eu sînt lumină. De aceea şi noi mărturisim în Simbolul credinţei despre Iisus: «Lumină din lumină» (In. 9, 5). Iar la sfîrşitul Sfintei Liturghii mărturisim: «Am văzut lumina cea adevărată», «Am văzut pe Iisus în Sfînta Impărtăşanie ca Dumnezeu adevărat». Şi în rugăciunea pentru odihna celor răposaţi ne rugăm ca Dumnezeu să-l aşeze pe cel adormit «în loc luminat», adică loc aproape de Dumnezeu, loc dumnezeesc, care este fericirea cea veşnică.

El, Iisus, lumină mai presus de fire, apare în lume luînd corp omenesc pentru a lumina lumea cu lumini şi daruri dumnezeeşti. Despre Iisus ca lumină spune profetul Isaia: «Poporul care era în întunerec a văzut lumină mare» (9. 2.). Iar dreptul Simeon îl mărturisea pe pruncul Iisus «Lumină spre descoperirea neamurilor».

Iisus şi-a împlinit rolul său de luminător, tocmai cînd lumea era în întunerec.

Cerul era populat cu nenumăraţi zei şi semizei, care în cazul cel mai fericit, simbolizau puterile naturii. Dar, de regulă, după fantastica mitologie greacă şi romană zeii reprezentau crima, beţia, hoţia, intriga, desfrîul, încestul şi teroarea.

Cerul era o groază. Dacă zeii cereau jertfe omeneşti, li se aduceau jertfe de oameni; dacă cereau jertfe de copii frumoşi, li se făcea şi această plăcere; dacă cereau ca femeile să-şi jertfească castitatea la altarul zeiţei Diana, femeile o făceau fără nici o jenă, cu conştiinţa împăcată că fac bucurie zeiţei şi-şi asigură protecţia casnică.

Viaţa oamenilor era o adevărată suferinţă. Viciul, sub toate formele, era practicat fără încetare. O mînă de beneficiari stăpîneau prin teroare milioane de oameni sărăciţi aduşi în stare de sclavie, nenorociţi, chinuiţi, istoviţi de muncă, fără nici un drept.

In sufletele celor mulţi clocotea ura şi dorul de răzbunare.

Orice încercare de eliberare era înăbuşită în sînge, cum a fost înăbuşită revolta lui Spartacus.

Prin lumina lui Hristos cerul capătă un nou cuprins şi un nou sens.

Cerul este al unui Dumnezeu atotputernic care întruneşte în sine toată sfinţenia şi toată virtutea. El nu este numai un principiu abstract, o putere inconştientă, o fiinţă indiferentă, El este unic în fiinţă şi întreit în persoane, care pe cît este de puternic şi de sfînt pe atît este de bun şi iubitor. Pentru fericirea omului, El trimite pe unicul său fiu, pe Iisus Hristos.

Cerul, acum nu mai înspăimîntă, cerul atrage, bucură; cerul nu cere jertfe; cerul nu urăşte, ci iubeşte; cerul este speranţă şi îndemn.

Iată ce minunată lumină a văzut poporul care era în întunerec mare; iată ce lumină se descoperă păstorilor.

Lumina Iisus luminează nu numai cerul, dar şi pămîntul. In cadrul acestei lumi omul apare ca o fiinţă de mare preţ. El este cea mai nobilă creatură a lui Dumnezeu; el este creat după chipul celui atotputernic; el este chemat la o viaţă înaltă, de desăvîrşire, de asemănare cu Dumnezeu. In el sînt puteri prin care cel ce le foloseşte poate deveni fiu al luminii, fiu al lui Dumnezeu. De aceea omul trebuie să-şi păstreze această demnitate cu grijă şi să n-o compromită prin urîciunea păcatului. Fiecare trebuie să-şi păstreze curăţia vieţii şi a inimii pentru a vedea pe Dumnezeu. Respectîndu-se pe sine, omul trebuie să respecte şi pe Dumnezeul său, chemat la aceleaşi drepturi şi datorii; să-i respecte viaţa şi demnitatea, să fie călăuzit în raporturile cu el numai de dreptate şi iubire. Ca şi oamenii, popoarele trebuie să trăiască în pace şi înţelegere, ca fraţii, mai ales în vremea noastră ameninţată de iscarea unui război care ar fi o adevărată catastrofă.

Lumina lui Iisus ne arată că viaţa noastră nu se încheie aici pe pămînt, ci continuă în lumea fără de sfîrşit, în lumea cea veşnică. Calea care duce la viaţa veşnică este calea iubirii, a dreptăţii, a curăţiei şi a împlinirii poruncilor lui Dumnezeu.

Lumina lui Hristos dacă pătrunde în mintea, în simţirea şi în voinţa noastră le trezeşte şi îndumnezeeşte. Ea face din conştiinţa noastră o putere vie şi activă care mustră, ceartă şi îndeamnă.

Lumina aceasta aduce iertare şi linişte, aduce mîngîiere şi tărie.

Iată lumina spre descoperirea neamurilor!

Lumina aceasta nu se revarsă numai din propovăduirea lui Iisus. El nu învaţă numai cu cuvîntul, ci mai ales cu fapta. Iisus săvîrşeşte, în întregime cele ce El învaţă pe alţii. El este sfinţenia desăvîrşită, «blînd şi smerit cu inima».

Dintre razele care se revarsă din fiinţa Sa, cea mai strălucitoare este raza iubirii faţă de oameni, iubire pe care El a trăit-o pînă la jertfirea Sa pentru noi. In inima lui Iisus bat inimile a milioane de credincioşi. Un înţelept a spus că, pentru a îndruma lumea trebuie să înveţi arta iubirii. Iisus nu-şi însuşeşte astfel arta iubirii, căci El se naşte din iubire, moare din iubire şi călăuzeşte lumea prin iubire. «Dar oamenii au iubit mai mult întunerecul decît lumina, căci faptele lor erau rele» (In 3. 19). Ei «au numit binele, rău şi răul, bine; au prezentat întunerecul ca lumină şi lumina ca întu-

nerec» (Isaia 5. 2). Şi împotrivirea faţă de El a fost aşa de mare (Evrei 12, 3), încît în cele din urmă, au hotărît uciderea lui Iisus, stingerea luminii.

Şi după ce L=au răstignit, L=au aşezat într=un mormînt, dar lumina era prea puternică şi prea strălucitoare ca să poată fi închisă în întunerecul unui mormînt. Ea s=a arătat mai vie şi mai lumi= noasă în ziua cea luminată a învierii.

Din lumina lui Hristos s=au aprins luminile celor 12 apostoli. Ei au devenit astfel, «lumină lumii», aşa cum le=a spus Mîntuitorul. Şi din luminile lor s=au aprins alte şi alte făclii purtate de atîtea mîini curate de dreptcredincioşi, care au dus lumina lui Hristos pînă la marginile lumii.

Lumina lui Hristos s=a răspîndit ca o «lumină lină»; toţi cei care au primit=o umblă ca «unii care au lumină»; ei s=au dezbrăcat de faptele întunerecului şi s=au îmbrăcat cu armele luminei (Rom. 13. 12.).

Lumina lui Hristos nu poate fi cuprinsă în întregime de ochiul minţii omeneşti. Ea are străluciri care întrec puterile de pătrundere ale minţii noastre. Cu ajutorul Sf. Duh revărsat asupra credincioşi= lor, lumina lui Hristos apare în toată strălucirea ei dumnezeească.

Din fiecare pagină, din fiecare rînd, din fiecare cuvînt a Sf. Scripturi pornesc raze de lumină binefăcătoare. Pare că=l vezi aevea pe Domnul şi poţi să spui ca şi Filip: «Am aflat pe Domnul» (In. I, 46.).

FRAŢI CREŞTINI,

Dreptul Simeon a aşteptat pînă la adînci bătrîneţe ca să vadă pe Iisus, «lumină spre descoperirea neamurilor». A avut fericirea să contemple cu ochii săi pe acela pe care mulţi drepţi şi profeţi au dorit să=L vadă, dar nu L=au văzut» (Mat. 13. 16). Ceea ce pentru ei era un lucru aşa de greu de împlinit, pentru noi este prea uşor; căci acum Hristos este lîngă noi. El bate la poarta sufletului nostru. Dar mulţi dintre noi «urîm lumina şi fugim de ea, căci lucrurile noastre sînt rele» (In. 3. 20). Pavel apostolul striga: «Deşteaptă=te cela ce dormi şi te va lumina pe tine Domnul» (Ef. 5. 14). Să deschidem larg porţile sufletului ca să intre lumina lui Hristos. Şi de va intra, El va cina împreună cu noi şi noi cu El cum a cinat cu Sf. Apostoli la Cina cea de Taină, împărtăşindu=ne cu sfîntul trup şi scump sîngele Său. Şi primindu=L să umblăm «în calea învăţăturii Sale ca fii ai luminii întru toată bunătatea şi dreptatea şi adevărul» (Ef. 5. 8).

Faptele noastre să fie o cinstire a luminii dumnezeeşti pentru ca şi ochii văzînd faptele noastre să fie îndemnaţi la lumină.

Veniţi, deci, de luaţi lumină. Şi cu sufletul strălucind de curăţie şi credinţă să cinstim pe Dumnezeu cîntîndu=i:

«Slavă Ţie celui ce ne=ai arătat lumina».

Pr. C. TODICESCU

MONUMENTE ISTORICE BISERICEȘTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA

BISERICA MĂNĂSTIRII HLINCEA

1. – *Cînd și de către cine a fost construită Mănăstirea Hlincea?* La circa trei km. sud=vest de Mănăstirea Cetățuia se află unul din cele mai interesante monumente de artă bisericească din Moldova, biserica fostei mănăstiri Hlincea. Atît data construirii, precum și numele ctitorilor au dat naștere la discuții aprinse între specialiști. Discuțiile au fost prilejuite de cuprinsul pisaniei actuale a bisericii, care a fost pus sub semnul îndoielii de către unii cercetători, datorită unui material documentar care dă informații deosebite, precum și din cauza elementelor arhitectonice ale monumentului, care=l plasează între cele construite în a doua jumătate a secolului al XVI=lea și nu în secolul al XVII=lea.

Pisania bisericii așezată, în interior, deasupra ușii de intrare, redactată în limba greacă, are următorul cuprins: «S=a înălțat din temelie dumnezeiasca și prea venerata această biserică a sfîntului și slăvitului mare mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință, cu ajuto=rul bănesc și cu cheltuiala prea credinciosului și prea strălucitului stăpîn Io Vasile voievod, apoi s=a zugrăvit de către prea credin=ciosul și prea strălucitul fiu al său domnul Ion Ștefan voievod, stă=pîn a toată Moldo=Vlahia, pentru mîntuirea lor sufletească și vecinica pomenire a părinților lor, arhipăstorind prea sfințitul mitro=polit al Moldovlahiei Sava, fiind egumen prea cuviosul chir Dositei. In anul de la facerea lumii 7169, iar anul de la iconomia întrupării 1660, indicționul 13, luna noiembrie 20»[1]).

Prin urmare, pisania este categorică în sensul precizării că bise=rica mănăstirii Hlincea a fost construită «din temelie», cu cheltuiala lui Vasile Lupu și zugrăvită de fiul său Ștefan. Aceasta l=a făcut pe un cercetător să afirme, încă din anul 1908, că actuala biserică de la Hlincea ar fi fost rezidită pe locul celei vechi, a cărei existență o atestă un document din 18 mai 1627[2]).

Totuși, avem un bogat material documentar în legătură cu adevărații ctitori ai actualei biserici a mănăstirii Hlincea, și în

---

1) O. Tafrali, *Există la biserica Mănăstirii Hlincea portretele lui Petru Șchiopul și ale familiei sale?*, în «Arta și Arheologia», fasc. 9-10 (1933-1934), p. 36; cu oarecari deosebiri de traducere această inscripție a mai fost publicată de Episcopul Melchisedec, în lucrarea: *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 monastiri și biserici antice*, București, 1885, p. 270; N. C. Dossios, *Studii greco-romîne Iași*, 1902, fasc. II-III, p. 81-82, nr. 37; N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, *t. II*, pag. 108.

2) «Buletinul Comisiunii monumentelor istorice», a. I. (1908) pag. 87.

legătură cu contribuția lui Vasile Lupu și a fiului său, care numai au restaurat un monument ce se afla în părăsire[3]). Astfel, un document din 18 decembrie 1616, arată clar că biserica exista; în același document apar și adevărații ei ctitori. Redăm din acest document pasajul respectiv: «Adecă eu, doamna Maria, fata răposatului Pătru Vodă, dau știre cu ciastă scrisoare a noastră, *cum am făcut o mănăstire la târg la Iași, însă lîngă satul Hlincea, hramul sfîntul Gheorghe și o am închinat la Sfîntul Munte, mănăstirei de la Dionisiiate*, ca să-i hie de treabă și metoh. Și oarecăte sate am dat la acel metoh, i-am făcut, unele ci-am cumpărat, depreună cu giupânul mieu, Zota spătarul, pre drepți banii noștri, cum iaste și uric de mărturie de la părintele mieu Pătru Vodă[4]). Iar alte sate au fost date de părintele mie, sate drépte domnești, cât era supt putéria și supt domniia măriei sale.

Deci, cînd au vrut Dumnedzău și s-au milostivit, de-au dăruit pre măriia sa Radul voevodu cu domnia țării Moldovei, când am venit și eu cu măriia sa, aflat-am *mănăstirea noastră de la Hlincea* pustie și toate satele rășhirate și pustiite, căci de la mănăstirea de la Dionisiiate călugării n-au mai venit, nici au mai purtat grije de metoh și de sate, ci au lăsat tot de s-au pusteit»[5]).

Intr-un act de danie din 14 iulie (1617-1618), foarte deteriorat, de asemenea, de la Maria, fiica lui Petru Șchiopul, fosta soție a lui Zotu Țigara, se menționează încă odată că ei sînt ctitorii mănăstirii Hlincea[6]).

Maria, fosta soție a lui Zottu Țigara, întorcîndu-se în Moldova o dată cu vărul său Radu Mihnea – deci în august 1616[7]) – a luat măsuri de restaurare a mănăstirilor Hlincea și Galata. La 17 ianuarie 1626 Miron Barnovschi a întărit mănăstirii Hlincea, în semne de hotar, terenul pe care-l avea împrejur. Și în acest document mănăstirea este indicată ca fiind a lui «Zota» și avînd «hramul sfîntului mare mucenic Gheorghii»[8]).

Terenul dăruit mănăstirii de către Miron Barnovschi cuprindea «locuri de grădini pre din gios de satul Hlincea» și se întindea de la «vale cu Băhnița și în dreptul locului spre apus» pînă în «capul satului» Ezereni, «despre Horpaz, și din capul iazului direpț în sus, alături cu hălășteul, cu grădina lui Adam și cu tot Horpazul și de la grădina lui Adam prin Rădiu, pre deasupra dealului despre

---

3) N. Grigoraș, *Ctitorii mănăstirii Hlincea*, în «Însemnări Ieșene», a III, vol. V, nr. 3 (martie 1938), pag. 552-553.

4) Document pierdut sau distrus.

5) *Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova*, sec. XVII. t. IV, nr. 102, p. 72-73. Documentul a fost semnalat pentru prima oară de G. Ungureanu în ziarul «*Opinia*» din Iași, din 25 octombrie 1931 și publicat de N. Iorga, însă cu data de an greșită, 1617, în loc de 1616, în *Întoarcerea unei pribege: Doamna Maria Minio* (Analele Acad. Romîne, mem. secț. ist. s. III, t, XII, pag. 227).

6) *Documente privind istoria Romîniei*, vol. *cit.*, nr. 240, pag. 194.

7) N. Iorga, *Întoarcerea unei pribege: Doamna Maria Mino*, p. 228-229.

8) Idem, *Neamul lui Petru Șchiopul și vechi documente de limbă mai nouă*, în Analele Academiei Romîne. Mem. secț. ist., seria III, t. XVIII, p. 376-377; vezi și *Arh. St. Iași*, DXXXI/18; hotarnica acestui loc a fost redată și în doc. din 23 martie 1659, publicat de Paul Mihailovici, în «Cercetări istorice», a VIII-IX, nr. 3, p. 48-51; cf. și *Arh. St. Buc.*, ms. nr. 262, t. I. f. 3.

Ezereni, pănă direptu casa Şoldăiului şi de acolo pre muchea dealu=lui în gios la movilele Ciurbeştilor, şi de la movile drept la vale tot spre răsărit, la o fîntînă lîngă drum, şi de acolo în curmeziş, peste drumul cel mare şi trece peste vale la Humă, tot spre răsărit, şi cu poieni de fînaţ, ce se chiiamă Bahna, cu lozele şi cu Arjavăţul şi Macreţul, despre răsărit de apa Niculinei». Terenul acesta fusese domnesc şi «ascultător de ocolul tîrgului Iaşilor».

In acelaşi document Miron Barnovschi se referă la călugării români care stătuseră în Mănăstirea Aroneanu şi pe care Radu Mihnea i=a înlocuit cu «oameni străini, greci». Călugărilor români, care umblau din loc în loc, le=a dat «Mănăstirea Zotei de la Hlin=cea» [9]).

Şi la 30 iunie 1626, acelaşi domn, referindu=se din nou la călu=gării din Mănăstirea Aroneanu [10]), aminteşte că Radu Mihnea, după ce a închinat=o la Sf. Ioan din Sozopole [11]), a adus călugări greci, iar fiindcă cei români umblau din mănăstire în mănăstire, le=a dat «Mănăstirea Zotii de la Hlincea să odihnească acolo». Călugării români au primit de la noua administraţie a mănăstirii Aroneanu o parte din «bucate» precum şi două fălci de vie la Şorogari [12]). Neînţelegerile dintre călugării greci de la Aroneanu şi cei români, instalaţi la Hlincea, s=au lichidat la 18 mai 1627, cînd Teodosie. egumenul celor dintăi, semnează un act, prin care face cunoscut că «înaintea divanului» s=a înţeles cu egumenul Gavriil de la Sf. Nico=lae din «ţarina Iaşilor» (Aroneanu), ca să nu se mai pîrască şi să trăiască în pace, «de acum pînă în viaci» [13]). Ca să=i împace pe călugării moldoveni de la Hlincea, Miron Barnovschi le=a dat spre folosinţă 6 fălci de vie [14]). Totuşi, documentul din 30 iunie 1626 ar lăsa să se înţeleagă că în mănăstirea Hlincea nu erau călugări, sau că erau prea puţini. Se ştie, pe de altă parte, după cum afirmă Maria, soţia lui Zotu Ţigara, că egumenul de la Mănăstirea Dionisiiaţe, căreia îi fusese închinată Hlincea, nu trimisese aici călugări. Am mai putea presupune că acest egumen nu şi=a trimis călugării la Hlincea, fiindcă mănăstirea nu era terminată şi nu avea averi suficiente, deşi din actele prezentate se constată că dis=punea de terenuri întinse, de pe care un număr apreciabil de monahi şi=ar fi putut agonisi cele necesare traiului. Ceea ce ne interesează deocamdată este menţionarea, în anul 1627, exsistenţei mănăstirii Hlincea şi a bisericii ei, ca ctitorie a Mariei, fiica lui Petru Şchiopul şi a soţului ei Zotu Ţigara.

Se ştie, de asemenea, că în mai 1653 Vasile Lupu, sprijinit de cazacii comandaţi de ginerile său Timuş Hmelnîţchi, a reuşit să=l

---

9) N. Iorga, *loc. cit.*

10) Pentru Mănăstirea Aroneanu, vezi în special Alexandru I. Gonţa, *Mănăstirea de la Greci din ţarina Iaşilor. O ctitorie dispărută a lui Alexandru Lăpuşneanu*, în «Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei», a. XXXV, nr. 1-2 (1959), pag. 56-57.

11) Pentru închinarea acestei mănăstiri de către Radu Mihnea la Sf. Ioan din Sozopole, vezi *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova*, sec. XVII, t. V, nr. 400.

12) *Acad.* R.P.R., XXXII/47.

13) *Acad. R.P.R.*, LXXVII/146; I. Bianu, *Documente româneşti*, I, Bucureşti, 1907, pag. 139.

14) *Acad. R.P.R.*, DXCV/82; *Hurmuzaki*, t. XIV, pag. 120-121.

alunge din Iași pe Gheorghe Ștefan. După cum relatează documentul din 23 martie 1659, o parte din cazaci au cantonat în jurul Iașilor «subt codru», lîngă Mănăstirea Hlincea. Aceștia «au prins pe călugări și i=au muncit și le=au luat toate averile și bucatele, lăsîndu=i numai cu trupurile, iar dresurile ce le=au avut, toate le=au rupt și le=au călcat în glod, fără numai un ispisoc ce s=a găsit de la Vasile Voievod, dar și acela rupt și stricat, fără pecete și fără mătasă», care se referea la satul Frățileni dăruit mănăstirii de către acest domn[15]). Trebuie menționat și faptul că după ctitori, pe lîngă Miron Barnovschi și Vasile Lupu a acordat cea mai mare atenție acestei mănăstiri.

Din fericire, documentul din 15 aprilie 1631 ni s=a păstrat. La această dată Vasile Lupu, cu aprobarea mitropolitului Varlaam, a episcopilor de Roman, Rădăuți și Huși, și a întregului său sfat, a dăruit mănăstirii Hlincea satul Frățileni pe Prut, ținutul Iași, pe care=l cumpărase de la doi boierinași cu suma de 200 galbeni unguresti. Deosebit de interesantă din acest document este fraza prin care Vasile Lupu afirmă că Mănăstirea Hlincea este a sa (*„sfînta noastră rugă și mănăstire numită Hlincea* unde este hramul sfîntului și slăvitului mare mucenic Gheorghe»)[16]). El nu face nici o referire la Maria și la Zotu Țigara. Cum se explică aceasta? Oare într=un timp atît de scurt Mănăstirea Hlincea să fi fost total distrusă, încît Vasile Lupu s=a văzut nevoit să o reconstruiască «din temelie»? Sîntem, credem, îndreptățiți să afirmăm că înainte de 15 aprilie 1639 Vasile Lupu a intervenit sau poate a început anumite lucrări de restaurare, pentru a=și permite să afirme că Mănăstirea Hlincea este ctitoria sa. Totuși ni se pare destul de curios și faptul că Vasile Lupu, deși dispunea de mari mijloace materiale, n=a putut termina între anii 1639 și 1653 lucrările de la Hlincea, ca și pe cele de la Golia, de altfel, pe care a trebuit să le continue fiul său Ștefăniță.

La 11 mai 1660, deci cu puțin timp înainte de terminarea lucrărilor de restaurare a Mănăstirii Hlincea (20 noiembrie 1660), Ștefăniță Lupu i=a dăruit satul Hlincea cu 15 poslușnici. Toți aceștia au fost scutiți de impozitele și muncile pe care ceilalți locuitori ai țării erau obligați să le plătească sau presteze. Nici Ștefăniță Lupu nu face vreo aluzie la faptul că mănăstirea Hlincea ar fi fost cîndva o ctitorie a vreunuia din înaintașii săi. El a făcut dania amintită către «sfînta Mănăstire ce este supt codru și se numește Hlincea, unde este hramul sfîntului marelui mucenic și purtător de biruință, ostașul lui Hristos Gheorghe». Mai departe, în același document, citim următoarele «iar rugătorii noștri călugări de la această sfîntă mănăstire să aibă a ne scrie pe noi și pe părinții noștri la sfîntul marele pomelnic... și să ne facă pomenire din an în an... cît va sta această sfîntă mănăstire»[17]).

S=a păstrat însă, deși departe de țara noastră, unde a fost dus de călugării greci, un document din 20 noiembrie 1662, care

---

15) Paul Mihailovici, *Documente moldovenești găsite la Constantinopol* în «Cercetări Istorice», a. VIII-IX, nr. 3 (1932-1933), pag. 48-49, nr. 31.

16) *Acad. R.P.R.* XXXII/69. Foto după orig. slav.

17) Paul Mihailovici, *op. cit.*, pag. 51-52.

lumineazã aceastã discutatã problemã a ctitorilor mãnãstirii Hlincea. La data amintitã domnitorul Eu Istratie Dabija a confirmat mãnã=stirii toate bunurile pe care le avea în proprietate, precum şi privi=legiile acordate de domnii anteriori, începînd cu Gheorghe Ghica. Astfel, referindu=se la aceastã mãnãstire Eustratie Dabija aratã cã se cheamã Hlincea, precizînd cã *„dintru început a fost zidită de Zota vistiernic“*, care însã «n=a apucat sã o sãvîrşeascã» şi de aceea a rãmas «pustie cîtãva vreme, nefiind la acea mãnãstire chilii, nici trapezãrii, nici bucate, nici vii, nici împrejmuire=jurul mãnãstirii, nici veşminte, nici prisãci cu stupi, nici alt nimic, numai biserica mãnãstirii singurã, pustie». Actele citate mai sus aratã, dincontra cã mãnãstirea fusese terminatã şi dotatã cu un numãr apreciabil de bunuri. Totuşi, Eustratie Dabija afirmã, în acelaş document, cã «începînd a se strica şi mãnãstirea şi pietrele cãzuserã, rãposatul Vasilie Voievod, fiind domnul ţãrii Moldovei atuncea, vãzînd cãderea acestei sfinte mãnãstiri, a început sã dreagã aceastã sfîntã mãnãstire şi a fãcut turn şi chilii şi trapezãrii şi pivniţã de piatrã şi vii cu cerdac, mai din sus de mãnãstire şi tot ce a trebuit împrejurul mãnãstirii. Şi a închinat aceastã sfîntã mãnãstire Hlincea la Rumeli, la sfînta mãnãstire cea mare, ce se cheamã Arghiro Castro la Andriano... care a fost zidită de Iustinian împãratul» [18]).

Prin urmare, rezumînd cele expuse pînã acum, sîntem îndreptãţiţi sã tragem concluzia cã biserica mãnãstirii Hlincea este ctitoria Mariei, fiica lui Petru Şchiopul – domn al Moldovei între anii 1574=1579 şi 1582=1591 – şi soţia lui Zotu Ţigara, iar Vasile Lupu şi fiul sãu Ştefãniţã au construit anexele amintite, în documentul din 20 noiembrie 1662 şi au zugrãvit=o în întregime [19]).

Nu credem cã trebuiesc luate şi acceptate *ad literam* toate cele scrise în documentul din 20 noiembrie 1662, deoarece materialul documentar discutat aratã clar cã Mãnãstirea Hlincea fusese terminatã şi dotatã cu tot ce=i trebuia, ca sã poatã întreţine un numãr de cãlugãri, înainte ca Petru Şchiopul sã fi pãrãsit ţara, la 8 septembrie st. v. 1591 [20]). Cu toate acestea chiar Alexandru Calimah, la 30 iunie 1798, pretindea cã Mãnãstirea Hlincea ar fi fost «din temelie zidită» de el [21]). Evident cã o asemenea pretenţie nu poate fi luatã în seamã.

Am putea totuşi presupune cã chiliile şi celelalte atenanse ale mãnãstirii au fost distruse în deceniul al patrulea din secolul al XVII=lea. Evident însã cã este de condamnat atitudinea lui Vasile Lupu şi a fiului sãu faţã de primii ctitori, pentru cã nu i=a pomenit în noua pisanie a bisericii şi nici în documentele lor [22]).

* * *

18) *Ibidem*, pag. 56.

19) *N. Grigoraş*, *op. cit.*, pag. 554.

20) Idem, *Despre rãscoalele ţãranilor moldoveni din vremea domniilor lui Petru Şchiopul (1574-1579 şi 1582-1591)*, în «Studii şi cercetãri ştiinţifice». Istorie, a. XI, (1960), fasc. 2, pag. 237.

21) *Arh. St. Buc.*, Mãnãstirea Sf. Sava, X/15.

22) Pentru Zotu Ţigara sau cum semna el, Zoty de Cigara, vezi O. Tafrali, *O pecete interesantã a lui Zoty de Cigara, ginerele lui Petru Şchiopul (sec. XVI)*, în «Arta şi arheologia», fasc. 7-8 (1931-1932), pag. 75.

2. *Locul bisericii mănăstirii Hlincea în evoluția arhitecturii bisericești din Moldova.* Nu numai informația documentară discutată indică biserica mănăstirii Hlincea ca un monument de artă bisericească de la sfîrșitul secolului XVI-lea, ci și arhitectura ei.

Biserica acestei mănăstiri se impune, în primul rînd prin proporțiile ei armonice și grațioase. Ea se află în mijlocul unei curți spațioase în formă de patrulater, cu latura de circa 60 m., înconjurată de ziduri înalte. In incintă se pătrunde printr-o poartă boltită care are deasupra un turn cu două etaje. Zidul din această parte este înalt și susținut de contraforți puternici. Clopotnița este așezată în zidul nordic. Biserica, construită din piatră și cărămidă, are un pridvor deschis, ca la bisericile lui Petru Rareș [23]), format din trei arcade largi, la vest și est, susținute de două coloane rotunde în față, și de două, de secțiune patrată, la colțuri și de cîte una rotundă pe laturi [24]). In general, planul bisericii Hlincea se aseamănă cu al bisericii Aroneanu [25]). La biserica mănăstirii Hlincea se observă că același soclu, nu prea înalt, deschide obișnuita intrare vestică. Am putea presupune că arhitectul și meșterii care au clădit Hlincea au construit și biserica mănăstirii Aroneanu, deoarece ambele datează din acea vreme.

Planul bisericii mănăstirii Hlincea este treflat, cu absidele laterale mici. Pereții bisericii sînt înalți și susținuți în exterior, de patru contraforți în trepte, amplasați doi cîte doi, la o oarecare distanță de absidele laterale, atingînd cam 2/3 din înălțimea zidurilor. Aceeași formă au și contraforții aparenți de pe tamburul turlei care nu pot fi considerați decît ca elemente decorative. Biserica are cinci ferestre mici.

Intrarea în pronaos se face pe o ușă destul de scundă și strîmtă, încadrată de o mulură cu două caneluri, care se termină în arc frînt. Pronaosul, boltit sferic, este despărțit de naos prin trei arcade sprijinite pe două coloane cu bazele circulare și capitele pătrate. Deasupra naosului se ridică turnul bisericii cu o cupolă înaltă, al cărei cilindru e luminat de patru ferestre înguste. Naosul este boltit după sistemul moldovenesc obișnuit. Pornind de la planul patrat al celor patru arcuri mari, trecînd, cu ajutorul a patru pendentivi la planul circular, apoi prin intermediul a patru arcuri diagonale, înscrise în acest plan circular, la un plan patrat, apoi la un plan circular înscris în ultimul patrat. In exterior turla are o bază patrată, căreea i se suprapune una stelată. Tamburul este zvelt, proporționat, în exterior cu arcaturi decorative.

Altarul are forma unei abside semicirculare luminat de o singură fereastră. Proscomidia și diaconiconul sînt săpate în grosimea zidurilor. Prima anexă este luminată de o fereastră mică, lungăreață și mult evazată spre interior.

3. *Pictura bisericii mănăstirii Hlincea.* Referindu-se la pic-

---

23) *Scurtă istorie a artelor în R.P.R. Arta romînească în epoca feudală.* Editura Acad. R.P.R., 1957, pag. 261.

24) P. Constantinescu — Iași, *Originalitatea pridvorului deschis în arhitectura romînească*, Iași, 1927, pag. 16.

25) G. Balș, *Bisericile moldovenești din sec. al XVII-lea și al XVIII-lea*, București 1933, pag. 19 și 20.

tura acestei biserici, episcopul Melchisedec, care a cercetat=o în 1854, afirmă că era stricată «în multe locuri». El a văzut portretele ctito=rilor zugrăvite pe peretele sudic. Ctitorii au fost pictaţi în «costume domneşti». Melchisedec a observat că primul dintre ei ţine în mînă biserica, iar «în alta o hîrtie scrisă grecește, dar indescifrabilă, fiind scrisoarea ştearsă de timp» [26]).

Evident că o biserică cu acoperişul spart, cu pereţii «crăpaţi în două locuri», cum era în 1854 cînd a vizitat=o, dar, poate şi timpul scurt avut la dispoziţie, nu a dat răgaz episcopului Melchi=sedec să=i cerceteze mai atent pictura, care s=a păstrat totuşi destul de bine. După cum scria N. Iorga, pictura din biserica mănăstirii Hlincea «e minunată» şi «executată cu o mare îngrijire de amă=nunte, cu un realism, un pitoresc, un simţ dramatic deosebit în scenele de mucenicie, cu o iubire rară pentru decoraţia veşmîntului, pentru împodobirea stîlpilor zugrăviţi cu pseudo=capitele în capete de leu, cu heruvimi sburînd deasupra».

Actuala pictură din biserica mănăstirii Hlincea este de la sfîrşitul secolului al XVI=lea, cum afirmă N. Iorga, sau din a doua jumătate a secolului al XVII=lea, cum a susţinut O. Tafrali [27]) ? G. Balş afirma că, în general, «calitatea picturii» din biserica Mănăstirii Hlincea «este mediocră», că «efectul decorativ nu mai e acelaşi ca în bisericile mai vechi», «totuşi unele detalii sînt foarte îngrijite şi dau de bănuit că în parte, cel puţin, ar putea data de la prima zidire» [28]). Sîntem de părere că pictura de la biserica Hlin=cea are o reală valoare artistică şi că nu s=au păstrat fragmente din pictura executată în secolul al XVI=lea.

Dacă putem afirma categoric că biserica de la Hlincea este o ctitorie din ultimul deceniu al secolului al XVI=lea, pictura în schimb este o lucrare executată între anii 1659=1660. Deoarece în biserică nu se constată existenţa unei picturi din secolul al XVI=lea, indiscutabil că Zotu Ţigara şi soţia sa n=au avut timp s=o picteze. Chiar panoul în care sînt pictaţi Vasile Lupu, Ştefăniţă Lupu şi doamna Ecaterina s=a executat între anii 1659=1660 şi nu este o refacere sau retuşare a vechiului panou în care ar fi fost zugrăviţi iniţial Petru Şchiopul, Zota Ţigara şi soţia lui Maria, cum a afir=mat N. Iorga. El a scris greşit următoarele: «Dar la ctitori se vede un Vasile Lupu, un Ştefăniţă, o doamna Ecaterina Cercheza; veş=mintele sînt abia indicate, mîinile înjghebate în pripă; o revenire se simte în zugrăvirea figurilor... Cei trei membri ai familiei dom=nitoare dintre 1630 şi 1660 înlocuiesc cu căciulile şi năfrămile lor, cu acele rulouri de rugăciune în litere stîngace pe însuşi Petru Şchio=pul, pe Zota spătarul şi pe domniţa Maria» [29]).

---

26) Melchisedec, *op. cit.*, pag. 272.

27) N. Iorga, *Ştiri nouă privitoare la familia lui Petru Şchiopul*, în Analele Acad. Rom. Mem. secţ. ist,. seria a III-a, t. XII, pag. 289-290.

28) O. Tafrali, *Există la biserica mănăstirii Hlincea portretele luî Petru Şchiopul şi ale familiei sale ?*, p. 36-37; Idem, *Mănăstirea Hlincea*, în «Însemnări Ieşene», a. I, nr. 10, pag. 488.

29) G. Balş. *op. cit.*, p. 520. O părere similară are şi I. D. Ştefănescu. Acesta afirmă că pictura de la Hlincea este de un interes «mediocru», că artistul n-ar fi cunoscut anatomia corpului omenesc, deoarece mîinile sînt rău desenate (*L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Mol-davie*, Paris 1928, pag. 163).

Cercetînd astăzi fresca acestui panou, care probabil că a fost supusă unei încercări de spălare înainte de a o fi văzut N. Iorga, se observă, că sînt reprezentaţi, după cum arată inscripţiile cu caractere greceşti, cei trei membri amintiţi ai familiei lui Vasile Lupu. Toţi poartă costume de ceremonial. Vasile Lupu este îmbrăcat cu o haină lungă, încinsă la mijloc, avînd deasupra o mantie cu guler de blană. Pe cap are o căciulă cu penaj; într-o mînă ţine biserica, iar în cealaltă un rulou cu o inscripţie în limba greacă, astăzi indescifrabilă. Ştefăniţă Lupu este îmbrăcat la fel, în mîna dreaptă ţine un rulou asemănător, iar în stînga o pungă, semnul ctitorului. Doamna Ecaterina poartă pe cap o pălărie cu penaj, iar în mîini ţine o pungă, ceea ce înseamnă că a susţinut cu bani proprii lucrările de restaurare ale bisericii.

Numele unuia dintre cei care au lucrat la pictura bisericii Hlincea ne este cunoscut. Pe peretele de la miază-zi, în interiorul bisericii, în faţa coloanei dinspre stînga, la picioarele figurii arhanghelului Mihail, se află o inscripţie în limba greacă, lucrată în frescă, în litere cursive, cu următorul cuprins: «Tremură o suflete al al meu privind cele ce văd», iar în dreptul picioarelor demonului doborît de arhanghel: «† Rugăciunea robului lui Dumnezeu Ioan. Pomeneşte Doamne, şi de sufletul părinţilor săi. amin» [30]). O Tafrali presupunea că acest Ioan ar putea fi una şi aceiaşi persoană cu Matei Ioan, care a pictat biserica mănăstirii Golia, tot în 1660 [31]). Nu avem nici un motiv să nu admitem această părere, dar trebuie precizat că în timp ce pictura lui Ioan Matei de la Golia a avut mult de suferit de pe urma incendiilor, cutremurelor şi a restaurărilor, cea de la Hlincea s-a păstrat cu mult mai bine. Pe icoana hramului lucrată în frescă, în colţul de jos din dreapta, se află următoarea inscripţie în greceşte, de asemenea lucrată în frescă: † Rugăciunea prea iubitorului de Dumnezeu şi robului său Nichifor, arhiereu 1659». Nu ştim cine este acest Nichifor, dar inscripţia dă data precisă a timpului cînd a început pictarea bisericii, adică anul 1659, mai precis în decembrie acest an, cînd Ştefăniţă Lupu a fost numit domn al Moldovei.

Ca şi la celelalte biserici şi pictura bisericii de la Hlincea se împarte în două grupe: 1. sacră şi 2. istorică. Din primul grup fac parte scenele din viaţa lui Iisus Hristos, a Maicii Domnului, ale sfinţilor, profeţilor, evangheliştilor, conciliilor ecumenice, îngerilor şi asceţilor, iar din al doilea portretele ctitorilor, armoarii etc.

In altar este reprezentat axionul. Pe arcul al doilea a fost pictat Iisus Emanuel încadrat de doi prooroci precum şi patru scene care reprezintă: Naşterea fecioarei Maria, Buna vestire, Rusaliile şi Sf. Treime. In absida altarului este pictată Maica Domnului cu copilul în braţe adorată de numeroşi îngeri şi sfinţi care se îndreaptă spre un templu. Aureola ei este susţinută de îngeri. La stînga ferestrii altarului este zugrăvit prohodul lui Iisus Hristos, de desupt împărtăşirea apostolilor, iar la stînga aceleeaşi ferestre a fost pictat Hristos primind un grup de îngeri, între care şi un serafim. «Această

---

30) N. Iorga, *op. cit.*, pag. 290.

31) O. Tafrali, *Există la biserica mănăstirii Hlincea portretele lui Petru Şchiopul şi ale familiei sale ?*, pag. 37.

scenă este o raritate în iconografie». Sub scena împărtăşirii apostolilor sînt zugrăvite o serie de martiragii [32]).

In bolta altarului este reprezentat Iisus Emanuel, cinci scene din viaţa Sf. Fecioare şi un număr de episcopi, avînd în mijlocul lor pe Ioan Botezătorul.

In cadrul ferestrii altarului sînt pictaţi serafimi care înconjură pe Iisus copil, aşezat în sfîntul disc, iar la proscomidie sfînta masă, crucea, lancea, buretele, portretul unui diacon şi vedenia lui Petru din Alexandria.

In naos, în cupolă, este pictat Pantocratorul în bust, înconjurat de patru serii de figuri ca: serafimi şi îngeri, profeţi, apostoli şi sfinţi; în pandantive sînt pictaţi cei patru evanghelişti cu simboalele lor, iar pe pereţi se remarcă, în mod deosebit, Adormirea Maicii Domnului, patimile lui Iisus Hristos, Cina cea de taină, figurile sfinţilor medici Cosma şi Damian, ale Sf. Impăraţi Constantin şi Elena, sfinţii militari Gheorghe, Dumitru, Teodor Tiron, Teodor Stratilat Mercurie şi Nichita.

In absida sudică a fost pictată Schimbarea la faţă şi cete de îngeri, iar în cea nordică Samarineanca şi diferite scene din viaţa lui Iisus, ca: alungarea negustorilor din templu, Inălţarea ş. a. Pe peretele sudic, lîngă catapeteasmă, este pictat sf. Gheorghe, patronul bisericii.

Pronaosul este, de asemenea, pictat în întregime. Pe peretele sudic sînt zugrăviţi sfinţi, sfinte, asceţi, vieţi de mucenici. Tot pe acest perete au fost pictate cinci momente din viaţa sf. Nicolae: naşterea sfîntului, sfîntul copil încredinţat eremitului, diacon, episcop şi apărînd în vis unui înalt demnitar. Pe peretele nordic este zugrăvit arborele lui Iesseu, iar în calota pronaosului Iisus Hristos încadrat de o aureolă ovală şi stelată, înconjurat de îngeri şi serafimi. In cele patru arcuri ale calotei sînt pictate concilii ecumenice [33]).

Din întreaga pictură se poate remarca în mod deosebit şi figura arhanghelului Gavril, care oferă reale calităţi de observaţie. Privirea neliniştită şi timidă a arhanghelului indică un model neobişnuit în biserici [34]).

Din al doilea grup de picturi de la Hlincea, după cum s-a amintit, face parte panoul ctitorilor – asupra căruia nu mai revenim – şi emblema imperială bizantină, adică vulturul bicefal încoronat. Nu ştim ce semnificaţie a avut şi nici cînd a fost pictat. Reamintim aici că vulturul bicefal încoronat se află sculptat şi pe cele două

---

32) Idem, *Jeţurile şi amvonul bisericii Golia din Iaşi*, în «Arta şi arheologia», fasc. I (1927), pag. 15; C. A. Stoide, *Ştiri despre cîţiva zugravi moldoveni din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», a. XXXV (1959), nr. 7-8, pag. 423; N. Iorga, *Studii şi documente*, t. VII, pag. 337.

33) O. Tafrali, *Mănăstirea Hlincea*, în «Însemnări Ieşene», a I. nr. 10, pag. 489.

34) Pentru pictura bisericii mănăstirii Hlincea, vezi şi P. Constantinescu — Iaşi, *Decoraţia bisericilor moldoveneşti*, 1929, pag. 61; I. D. Ştefănescu, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 1928, pag. 163; Acelaşi, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle. Nouvelles recherches*, Paris, 1929, pag. 60.

sfeşnice de lemn de la biserica mănăstirii Galata [35]), ctitoria lui Petru Şchiopul, care se mai păstrau pînă la începutul celui de al doilea război mondial. Vulturul bicefal încoronat, lucrat din metal aurit, se afla şi pe tronul lui Vasile Lupu, precum şi deasupra candelabrelor din biserica Trei Ierarhi.

Deşi s-ar părea că pictorul care a lucrat la Hlincea a fost un grec, totuşi trebuie remarcate motivele populare originale, cu care el sau ajutoarele sale, probabil moldoveni, au împodobit chenarele şi arcurile nartexului. In general se poate afirma că pictura de la biserica Mănăstirii Hlincea, în care predomină tonurile culorilor verde-pal, roşu-brun şi roşul de minium, este o operă de artă remarcabilă, care merită toată atenţia cercetătorilor şi vizitatorilor.

4. – *Alte cîteva date despre Mănăstirea Hlincea.* S-a văzut că Maria şi Zotu Ţigara spătarul, ctitorii acestei mănăstiri, au închinat-o călugărilor de la «Dionisiiaţe», care, însă, au lăsat-o în părăsire. Revenind în ţară în august 1616, unde a stat pînă în 1620, Maria recăsătorită cu Polo Minio, văzînd că Mănăstirea Hlincea este pustie a făcut-o metoh mănăstirii Galata [36]), care era, la rîndul ei închinată la Sf. Mormînt. Documentul Mariei fiica lui Petru Şchiopul nu are data de an, ci numai de zi, 14 iunie, însă nu poate fi decît dintre 1616-1620. In acest document ea declară că Mănăstirea Hlincea, ctitoria ei şi a primului ei soţ, a donat-o împreună cu satul, moara de acolo şi cu viile de la Urşulia «la pomana părintelui» ei, care se chema «lavră mare în ţara Moldovei, anume Galata, ca să fie tot una... să aibă a o chivernisi întru totu folosul şi să-i hie milă de dînsa, iar călugării cine ar hi la sfînta mănăstire Galata, întru totul ce li-ar da învăţătură spre lucruri bune şi spre adaosul şi folosul acei svinte mănăstiri» [37]). Ulterior însă Ştefăniţă Lupu a închinat-o la mănăstirea numită Arghiro Castro din Rumelia.

Gheorghe Duca, după ce a terminat de construit Mănăstirea Cetăţuia, în 1670 (sfinţită la 29 iunie 1672), i-a dat sub ascultare, ca metoh Mănăstirea Hlincea [38]), iar în locul ei a dat mănăstirii rumeliote, Mănăstirea Sf. Ioan Zlataust din Iaşi, pe care a construit-o în 30 zile [39]). După 1682 Mănăstirea Hlincea a rămas permanent sub ascultarea mănăstrii Cetăţuia. Astfel, Constantin Duca, prin actul din 11 octombrie 1702, confirmă actul tatălui său. De aceea şi el a aprobat ca Mănăstirea Hlincea «cu toate ocinile», bucatele, vecinii, morile, viile etc. şi cu călugării ei să asculte de egumenul Cetăţuiei, care avea dreptul să pună acolo un epitrop [40]).

---

35) I. D. Ştefănescu, *op. cit.*, pag. 163.

36) *Documente privind istoria Romîniei.A. Moldova*, sec. XVII, t. IV, nr. 240, p. 194; Gh. Moisescu, *Recenzie*, în «Biserica Ortodoxă romînă», nr. 5-6 (1939) pag. 350.

37) N. Iorga, *Neamul lui Petru Şchiopul şi vechi documente de limbă mai nouă*, în Analele Acad. Rom., Mem. secţ. ist. seria III, t. XVIII, pag. 371-372.

38) N. Grigoraş, *Mănăstirea Cetăţuia*, Institutul romînesc de arte grafice «Brawo», Iaşi, 1942, pag. 4-5.

39) Idem, *Biserica Sf. Ioan Zlataust din Iaşi*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», a. XXXIX (1963), nr. 5-6, pag. 279 şi urm.

40) *Arh. St. Buc. Ms.* nr. 262, f. 465.

Datorită faptului că în această mănăstire nu a fost o comunitate monahală cu tradiţie, numele vechilor ctitori şi chiar al lui Ştefăniţă Lupu nu se aflau trecute în pomelnicul bisericii pe care l=a văzut episcopul Melchisedec. Acest pomelnic cuprindea pe următorii: Duca Vodă, Anastasia doamna, Constantin voievod, Maria doamna, Sofronia doamna, Miron voievod, Vasilie voievod, Ana doamna, Neculai voievod, Pulcheria doamna, Smaranda doamna, Grigorie voievod, Zoie doamna, Constantin voievod, Ecaterina doamna, Ioan voievod, Maria doamna, Teodor voievod, Ralu doamna, Alexandru voievod, Scarlat voievod, Neculai voievod, Maria doamna, Ruxanda doamna» [41]). Astăzi nici acest pomelnic nu se mai păstrează, după cum nu s=a păstrat nici unul din obiectele de cult sau alte odoare cu care, sigur că a fost înzestrată de ctitorii ei.

In timpul războiului ruso=turc=austriac dintre 1788=1792, ca şi între anii 1806=1812, mănăstirile Cetăţuia şi Hlincea au fost transformate în spitale militare [42]).

Construcţiile făcute aici pentru spitalizarea ostaşilor bolnavi dintre anii 1806=1812 au costat 2514 lei şi 60 bani. Aceşti bani s=ar fi căzut să=i plătească tot Mănăstirea Cetăţuia fiindcă Hlincea îi era metoh, construcţiile făcute rămînîndu=i ei. Pentru a veni în ajutorul acestor mănăstiri, la 13 ianuarie 1807, visteria a hotărît să suporte jumătate din sumă [43]).

In vremea holerei celei mari (1848) se destinase locul dimprejurul mănăstirii pentru îngroparea morţilor din Iaşi [44]).

Iată o descriere din 1835 a stării Mănăstirii Hlincea: «Una monastire de piatră zidită, cu zid de piatră împrejur şi portiţă bună şi deasupra porţii un cerdac mare, bun şi zidit. Clopotniţa de piatră. O casă pentru preoţi, de cărămidă, cu o odae, o cămară şi tindă cu cinci uşi... cu sobă şi cu cuptor, cu horn şi şapte paturi. Apoi o odae de piatră şindrilită, pentru spitaluri, cu 12 uşi, cu balamale; apoi o crîşmă de nuele, şindrilită, pe temelie de piatră, cu sobă şi un cuptor şi un horn, cu două paturi de serviciu, o masă de scînduri şi o şandrama dinainte. O pivniţă şi o crîşmă acoperită cu stuh» [45]).

In anul 1839, cu ocazia unor lucrări de restaurare de la Cetăţuia, stranele vechi s=au trimis la Hlincea [46]).

Deşi a avut venituri apreciabile de la moşiile, morile, viile şi prăvăliile cu care a fost dotată, Hlincea a ajuns, în secolul al XIX=lea, o adevărată ruină, ca aproape toate mănăstirile închinate din ţara noastră. De aceea Episcopul Melchisedec, impresionat de ce a văzut şi aici în 1854, a scris: «Biserica este în stare decăzută; acoperămîntul spart şi plouă prin turlă; pereţii crăpaţi în două locuri. Deasupra porţii sînt cîteva chilii ruinate. In nişte case proaste din curtea bisericii şade preotul. Afară de case mai sînt nişte şuri,

---

41) Melchisedec, *op. cit.*, pag. 271.
42) Virgil Drăghiceanu, *Mănăstirea Cetăţuia*, în «Buletinul comisiei monumentelor istorice» a, VI (1913), fasc. 24, pag. 159.
43) *Arh. St. Buc.*, *Mănăstirea Cetăţuia*, I/24.
44) N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi*, ed. a II-a, Iaşi; MCMXIII, pag. 458.
45) *Arh. St. Buc.*, Mănăstirile închinate, dos. nr. 56 din 1835.
46) *Ibidem*, dos. nr. 121 din 1839.

care se vede că au rămas din timpul administrației călugărilor greci, sub care monastirea aceasta era prefăcută în ocol de vite»[47]).

După cum s=a văzut, Mănăstirea Hlincea a fost dotată chiar de primii ctitori – Maria și Zotu Țigara spătarul – precum și de Petru Șchiopul cu un număr de sate, dintre care unele cumpărate, iar altele din cele așa zise domnești[48]). Miron Barnovschi i=a constituit și «hotarul» dimprejur, care se întindea pînă la Bîrnova, Ezereni, Ciur=bești, Căpotești și pîrăul Nicolinei[49]). Acestor terenuri li s=au adăugat ó fălci de vie[50]). Vasile Lupu i=a dăruit apoi satul Frățileni din ținutul Iași[51]).

Credem că trebuie menționat aici și faptul – care explică, într=o oarecare măsură, de ce nu s=au așezat la Hlincea călugării greci de la Dionisiiațe – că Gheorghe Ghica i=a dăruit 12 posluș=nici, pentru că, preciza el, mănăstirea aflîndu=se așezată lîngă codru, călugării nu puteau trăi «de răul tîlharilor». Ca să=și înde=plinească așa cum se cade misiunea de paznici, cei 12 poslușnici au fost scutiți de toate impozitele și muncile către stat[52]). Dania a fost confirmată de Ștefăniță Lupu, la 11 mai 1660, care menți=onează că i=a donat și satul Hlincea, că a mărit numărul poslușnicilor la 15 și că a extins scutirile acordate acestora hotărînd ca mănă=stirea să judece și să încaseze amenzile chiar pentru crime, și nu slujbașii domnești[53]). Tot Ștefăniță Lupu a mai dăruit mănăstirii Hlincea satul Iuriești, cu vecini și heleșteu, a șasea parte din Șen=dreni, precum și un sfert din satul Miclăușeni. Se mai menționează apoi că Mănăstirea Hlincea avea un număr de fălci de vie la Cotnar, două dugheni în Iași «în capul Uliței vechi, înaintea mănăstirii Trei Ierarhi», un «loc de dugheană», în «capul ulițelor» despre curtea domnească, «între trei drumuri, aproape de pivnița lui Iani sulgerul; precum și un alt loc de dugheană». Tot Ștefăniță Lupu a acordat mănăstirii Hlincea zeciuiala de la viile din dealul Cetățuiei două vaduri de moară pe Nicolina și prisăcile cu albine. Totodată a fost scutit de impozite și preotul din satul Hlincea. Toate aceste danii au fost întărite de Eustratie Dabija, la 20 noiembrie 1662[54]).

Mănăstirea Hlincea a vîndut însă cu 500 lei satul Iuriești Ecaterinei, soția lui Eustratie Dabija[55]), iar în 1729 și satul Frăți=leni[56]). Dintre urmașii lui Ștefăniță Lupu, Gheorghe Duca a întărit acestei mănăstiri toate privilegiile anterioare[57]), ca și Ștefan Petri=

---

47) Melchisedec, *op. cit.*, pag. 272.
48) *Documente privind istoria Romîniei. A. Moldova, sec.* XVII, t. IV, nr. 102, pag. 72-73.
49) Paul Mihailovici, *op. cit.*, pag. 48-51.
50) *Hurmuzaki*, t. XIV_1, pag. 120-121.
51) *Acad. R.P.R.*, XXXII/69. Foto.
52) Paul Mihailovici, *loc. cit.*
53) *Ibidem*, pag. 51-54; vezi și Arh. St. Buc., Mănăstirea Cetățuia, I/10-13.
54) Paul Mihailovici, *op. cit.*, pag. 55-60.
55) G. Ghibănescu. *Surete și izvoade*, t. XXII, pag. 9-11.
56) *Uricarul*, t. XI, pag. 361-362.
57) *Arh. St. Buc.* Mănăstirea Cetățuia, I/7.

ceicu[58]), Dumitraşcu Cantacuzino[59]) şi Constantin Duca[60]). Evident, însă, că, după obiceiul timpului, mănăstirea a trebuit să deschidă numeroase acţiuni în justiţie, pentru aş=i putea stăpîni şi folosi pro=prietăţile funciare şi imobiliare pe care le avea[61]).

Deşi mănăstirea a avut venituri însemnate de la satele, moşiile şi prăvăliile pe care le deţinea, totuşi administraţia ei nu găsea, în 1754=1755, bani ca să repare acoperişul bisericii. Pentru aceasta a trebuit să vîndă venitul unui pod umblător[62]).

In concluzie, amintim din nou că biserica mănăstirii Hlincea, un interesant monument de artă bisericească de la sfîrşitul secolului al XVI=lea, a fost construită înainte de anul 1591, de către Maria şi Zotu Ţigara şi restaurată ulterior de către Vasile Lupu şi fiul său Ştefăniţă. Biserica mănăstirii Hlincea se impune prin proporţiile ei simetrice, graţioase chiar. Pictura din biserica mănăstirii Hlincea a fost executată cu mult simţ artistic, impunîndu=se prin realismul şi dramatismul scenelor de mucenicie, precum şi prin bogăţia deco=raţiei. Zugravul Ioan Matei şi ajutoarele lui, recrutate din moldo=veni, au folosit şi motive decorative populare în special chenarele şi în pictura arcurilor nartexului.

Ca atare se poate afirma că biserica mănăstirii Hlincea este un monument de artă feudală cu care Iaşul se mîndreşte.

N. GRIGORAŞ şi Pr. D. MIRON

---

58) *Ibidem*, I/9.
59) *Ibidem*, I/10.
60) *Ibidem*, I/12.
61) *Ibidem*, I/4, 5, 6 etc.
62) *Idem*, Mănăstirea Sf. Sava, X/6.

UN MANUSCRIS DIN SECOLUL AL XVIII-LEA: INVENTARUL BISERICII SFÎNTUL DUMITRU-SUCEAVA

In arhiva parohiei Sf. Dumitru din oraşul Suceava, se află unul din inventarele bisericii, alcătuit în anul 1792.

Textul inventarului este scris în chirilică, cu cerneală neagră, de aceiaşi mînă; are formatul de 38 × 25 cm. cu 12 foi nepaginate, şi 19 pagini manuscrise. Inventarul este, în primul rînd, un document în care se reflectă limba romînă de la finele secolului XVIII. In al doilea rînd, această piesă din arhiva parohială conţine diferite însemnări marginale cu importanţă istorică. Din aceste însemnări cunoaştem, numele persoanelor, care au contribuit la înzestrarea bisericii cu cele trebuincioase pentru serviciul religios.

Manuscrisul foloseşte fonetismele curente din acea vreme. Astfel: metafonia lui *e* accentuat înaintea unui *e* următor, de exemplu: *iaste*, unele fonetisme populare, de pildă: *să să folosască*, prezenţa lui *gi*, în loc de *j*, de exemplu: *agiutor, gios, giupîn, giupîneasă;* sînt folosite cuvinte curente vremii, de pildă: *zapis, bezmăn* etc.

Cel ce a scris inventarul, cleric sau mirean, a fost, de bună seamă, un copist iscusit, calitate care rezultă din scrierea extrem de îngrijită a cuvintelor, din folosirea semnelor distinctive (diacritice) precum şi din abrevieri.

Documentul este cea mai veche piesă păstrată la parohie şi prin aceasta are o importanţă deosebită, întrucît, prin însemnările marginale, aduce o vădită contribuţie la cunoaşterea trecutului acestei biserici.

Chiar de la început, lectura inventarului cucereşte prin claritatea limbii în care este scris. Titlul acestui document este următorul:

«Inventarium asupra tuturor acareturilor, vaselor bisericeşti, veşmintelor, cărţilor şi altor lucruri mari şi mici a bisericii: Hram: Sfînt: Marele Mucenic Dimitrie din tîrgul Sucevei, înlăuntru şi afară precum s-au aflat în ziua de astăzi».

După introducerea în care avem o interesantă şi minuţioasă descriere a bisericii şi a turnului-clopotniţă, urmează inventarul propriu zis al întregii averi parohiale împărţit în opt capitole.

I. «Locul şi acareturile acestei beserici».

II. «Casăle şi dughenele ce se află pe acest loc».

III. «Hrisoavele sau uricele dreptăţilor acestei beserici».

IV. «Vasăle şi alte lucruri de argint ale acestei beserici».

V. «Catapeteasma besericii, icoanele, sfeşnicele, şi alte lucruri de lemn zugrăvite şi nezugrăvite.»

VI. «Veşmintele besericeşti».

VII. «Cărţile moldoveneşti».

VIII. «Lumînările de ceară stătătoare».

Redăm în continuare, introducerea inventarului.

„*Beserica aceasta este de piatră zidită, boltită şi preste tot păreţii înlăuntru* cu văpsele zugrăvită, chipurilor sfinţilor şi pilde după istoriile bisericeşti. Cu acest fel de zugrăveală au fost şi pre din afară, dar pentru vechime s-au şters precum şi înlăuntru pe une locuri s-au stricat. *Iaste cu* o turlă deasupra şi cu 3 cruci de fier mari. Acoperămîntul de şindrilă însă foarte vechi şi stricat, din care... şi să priciniueşte mare pagubă zidirii acesteia.

La dînsa sînt 3 uşi mari, 2 la pritvor una din dreapta, alta din stînga, de lemn cu groasă ţiţîni de fier şi cu multe piroane întărite şi cu zăvoare. Iară al 3 le la întrarea din pritvor în tinda besericii, care

iaste iarăşi de lemn, însă ferecată preste tot cu tablă groasă de fier, cu şişini sau şinuri încruciş, cu multe şi tari piroane întărită. Broasca, adică încuetoarea la dînsa iaste tare de fier.

„*La oltarul ei iaste o fereastră* mare de sticlă, aşezată în lemn, cu gratii în zid tare întărită; şi 2: ferestuice mai mici cu sticlă, una la jertfelnic, alta la partea stîngă, unde este cotitura pentru foc, la aceste 2 mici nu sînt gratii; dar fiind mici nu=s de primejdie.

„*La biserica bărbătească 2 ferestri* de sticlă în lemn cu acelaş fel de gratii de fier bune şi tari. Aceste ferestri sînt una la strana dreaptă, iar alta la stînga. Iară la tinda besericii sînt 3 ferestri asemeni de aceste feluri din care 2 sînt din partea dreaptă iară una din stînga [1]).

„*La pritvor sînt 5 ferestri* înalte pînă sus despre apus, care sînt deschise, fără ferestri şi fără gratii, care fac chip ca cum ar fi de stîlpi ace parte de părete.

«Mărimea şi înălţimea acestei beserici este,

a) înălţimea păreţii zidului pînă supt acoperămînt, 5 stînjeni 5 şuhuri, 4 ţoluri.

b) Iară turla deasupra înaltă, după socootinţă de... 3 stînjeni, 8 ţoluri şi împregiur lărgime de 9 stînjeni... la care sînt 4 ferestri mari cu gratii de lemn.

c) Dar lungul besericii înlăuntru preste tot care să despărţeşte...

1. Oltariu de... 2 stînjeni, 5 şuhuri

2. Beserica bărbătească împreună cu zidul, care despărţeşte de tindă de 5 stînjeni şi 3 şuhuri.

3. Tinda besericii 5 stînjeni

4. Pritvorul... 3 stînjeni

d) Iară lărgime preste tot afară de cotiturile stranelor iaste 3 stînjeni, 3 şuhuri, 6 ţoluri.

e) Cotiturile stranelor în lung... 1 stînjen, 3 şuhuri, în curmezăşi... 5 şuhuri.

Pardosala aceştii biserici înlăuntru pe gios este:

Beserica bărbătească şi Oltariul de cărămidă, iară tinda şi pritvorul cu lespezi».

„*Lîngă această beserică pe parte despre răsărit, spre parte* dreaptă a Oltarului iaste...

«1 *Turn de piatră zidită, înălţimea lui* iaste 11 stînjeni, 3 şuhuri, iară lărgimea fiind în 4 cornuri despre amiazăzi şi amiazănoapte cîte de 5 stînjeni».

Într-o notiţă marginală se spune:

„*Acest turn iaste descoperit, din care să pricinueşte mare păgubire*".

La 18 August 1781, deci după 7 ani de la încorporarea nordului Moldovii la imperiul austro=ungar de către Habsburgi, Impăratul Iosif al II=lea a însărcinat Consiliul aulic de războiu – autoritatea supremă de administraţie pentru Bucovina, să alcătuiască un regulament, care să servească ca linie de conduită pentru reformele pe care le intenţiona.

Pentru definitivarea posesiunilor şi înlăturarea proceselor fără de rost, urma să se stabilească proprietarii actuali, să se hotărnicească pămîntul, să se alcătuiască un registru fonciar şi apoi să se raporteze pentru formele de impunere. In scopul acesta, au funcţionat în Bucovina cu începere de la 1781 şi pînă în 1788, un şir de comisii care cuprindeau în activitatea lor şi oraşul Suceava [2]).

Comisia pentru delimitarea spaţiului – proprietate a bisericii Sf. Dumitru – (operaţie executată în ziua de 6 septembrie 1787) era condusă de însuşi preşedintele von Pitzelli pe care documentul nostru îl menţionează în modul următor:

«Locul acestei beserici, preste tot şi împregiur, cu hotarele sale, cuprinde precum anume arată Hotarnica K. K. Comisiei la care au fost D. Fon Piţeli din 6 septembrie anului [1]787, supt N. dela 329 *pînă la N. 341*".

Cum în arhiva bisericii, nu se află protocolul prin care s=a fixat delimitarea nu putem preciza care era suprafaţa de teren, ce aparţinea acestui locaş.

Este interesant de reţinut că la data indicată de inventar, pe locul bisericii se găseau mai multe dughene dintre care, unele aşezate cu spatele spre biserică, şi cu intrarea spre uliţele: «cea mare Domnească» şi «Chiţăştilor», după numele de familie «Chiţăscu», vestiţi cojocari din Suceava. Descendenţii acestei familii au existat în oraş pînă în primele decenii ale secolului XX.

---

1) La data întocmirii inventarului, o fereastră din cele 4 existente în pronaos, era astupată.

2) Dr. Rudolf Gassauer, «*Contribuţiuni la istoria Sucevei şi a împrejurimei*», vezi Anuarul liceului Ort. Or. «Ştefan cel Mare» în Suceava, 1925-26.

In acea vreme cartierul din jurul bisericii Sf. Dumitru, se compunea din case tipice moldovenești, cu cerdac și livezi. Aceste case au dispărut încetul cu încetul, locul lor fiind luat de dugheni și maghernițe, pentru ca în anii puterii populare, să se înalțe, pe aceleași locuri măreţele blocuri de astăzi.

Inventarul amintește, de asemenea, de existența unui «țintirim», situat în jurul bisericii, care a fost desființat în anul 1800 din ordinul administrației locale.

Tot pe locul bisericii se mai găseau «o clopotniță de lemn» și «o casă mare» despre care inventarul vorbește astlel:

„*O casă mare de lemn, tincuită cu lut și cu var în care să află 4 casă*[3] *mari, 1 una cămară și un ganc supt un acoperemînt de dranița, cu cerdac de înainte, care casă să află din partea stîngă a bisericii, despre răsărit supt număr. Conscripiei 374 iar* a tîrgului 324 și este școală normalnică»[4]).

Intr-o însemănare marginală se spune: „*Aceasta este făcută prin purtare de grijă și cel mai mult cheltuită a răpusatului întru fericire D. Episcop Dosoftei Herescu la an. 1780*“.

Episcopul Dositei destoinic îndrumător bisericesc, a fost, în același timp, un mare sprijinitor al culturii poporului său, ridicînd și aici în Suceava, lîngă biserica Sf. Dumitru, o casă care a servit ca școală pentru copiii sucevenilor.

Cele 11 dughene care înconjurau biserica, erau făcute cu cheltuiala celor ce le stăpîneau – „*burgări și neguțitori*“. Dar fiind făcute pe locul bisericii, plăteau pentru dînsele „*bezmănul*“ după învoielile contractate cu parohia. Majoritatea acestor negustori erau în același timp, epitropi ai bisericii și în această calitate ei au semnat inventarul. Prin natura activității lor, toți erau cunoscători de carte. Unii dintre aceștia, de pildă: George Tupilat, Gavril Botezat și Ioan Brandaburul, par să fi fost orășeni cu vază, care au jucat un oarecare rol în viața zbucimată a Sucevei de după 1774.

In anul 1782, erau ca reprezentanți ai orașului în comisia de delimitare, ispravnicul Ilie Cîrstea Șatrar, George Tupilat, starostele orașului Suceava și alți bătrîni tîrgoveți, cu toții moldoveni[5]); iar în anul 1784 era funcționarul isprăvniciei, vornicul din Comănești, Simeon Tăutu, epitropii bisericii din Iţcani, Mihalachi Blanar și Gavril Botezat, care semnează inventarul și, între cei mai bătrîni pîrgari ai orașului, Ioniță Fotty și Ion Brandeburg[6]).

Dr. R. Gassauer, în lucrarea citată, afirmă că ultimele urme ale comunității germane din Suceava, le găsește în numele Iuon Brandeburg *(moldovean)* și Simeon Kalkentrauer (armean)[7]).

Părerea sa privind originea germană a familiei Brandaburul nu este întemeiată, deoarece acest Ion, porecIit de gurile sucevenilor Brandaburul, se numea Lefter[8]).

De altfel, Ioan Brandaburul nu este ultimul din Suceava cu acest nume, căci inventarul de care ne ocupăm, este semnat de o altă persoană cu același nume: Dumitrașcu Brandabur.

Isidor Onciul susține, cu dreptate, că, numele Brandabur, ar deriva din Brăndăburcă – barabulă[9]).

Ne putem întreba dacă nu cumva asesorul Ion Brandaburul, care făcea parte din Comisia lui Pitzelli, nu a fost tatăl episcopului de Huși, Meletie Lefter Brandaburul viitor mitropolit al Moldovei.

La data întocmirii inventarului, turnul-clopotniță fiind descoperit, parohienii nu-l mai foloseau. Pentru trebuințele lor religioase – devenite mult mai modeste – ei își construiseră în apropierea vechii clopotnițe, o alta din lemn.

Iată ce ne relatează inventarul în privința aceasta: „*Pe parte ogrăzii locului besericesc care s-au arătat că este între locul cel deșert și între dughiana dumisale Dumitraș Brandaburul de supt N. c. 315 iară a tîrgului 332, iaste o clopotniță de lemn cu stîlpi a cării înălțime iaste 4 stînjeni, 3 șuhuri. Iară* largul întrus 4 părțile cîte de... în care să află,

---

3) Menționăm că sub «4 casă» sînt de înțeles 4 camere.
4) Școală primară.

5) Dr. R. Gassauer, *op. cit.*, pag. 12.
6) *Idem*, pag. 12.
7) *Idem*, pag. 14.
8) S. Reli, «*Bucovineni celebri în ierarhia Moldovei*» (1777-1850) Candela anul XL, Nr. 10-12, 1929, pag. 425.
9) Isidor Onciul, «*Biserica Mirăuților*», l. c. pag. 708.

1 clopot care s=au pus după soco=tinţă 150 ocă.

1 iarăş care s=au pus după soco=tinţă iarăş 60 ocă.

1 iarăş care s=au pus după soco=tinţă iarăş 12 ocă».

Mai tîrziu cînd s=a întocmit un nou inventar al bisericii, această clopotniţă de lemn nu mai exista.

O notiţă scrisă ulterior de o altă mînă spune:

„Dintru aceste, precum clopotniţa, aşa şi aceste 2 clopote de 150 şi 60 ocă, au lipsit, care la anul (lipseşte) prin ardere de foc s-au topit“.

Biserica Sf. Dumitru, s=a bucurat în decursul vremurilor de unele drepturi şi privilegii acordate de voievozii Moldovei, printre care unul de la Grigore Ioan Calimah, iar altul de la Constantin Mihail Cehan Racoviţă.

Dăm mai jos textele acestor hri=soave, aşa cum au fost consemnate în inventar.

I. *„Ispisoc sau Uric Mare dela luminatul răpusatul înţru fericire* voievod al Moldovii Grigorii Ioan pentru rînduiala aşezării tuturor breslelor care la ce loc a tîrgului să fie, şi ca să nu să facă iarma=roacele pe afară ci în vatra tîrgului aproape de beserică; şi pentru ca să dea tîrgoveţii 30: ocă ceară la această beserică, pe fieşte care an, care ceară, 15 ocă să o dea la zioa hramului, iară 15 la zioa sfintei Invieri».

Din 2 Iulie 7269 (1761).

II. *„Carte Domnească de la Constantin Mihail Cihan voevod* către ispravnicele Sucevei pentru ca să fie mutat ţîrgul boilor de lingă beserica armenească, şi să fie în capul uliţei din gios de biserică sfînt Dimitrie, unde fusesă şi mai înainte, ca să să folosască beserica şi pentru ca şi jidovii ce au dughe=ne pe locul bisericii să dea bez=măn». Din 12 octom. 7265 (1756).

In ceea ce priveşte obiectele de cult, acestea sînt trecute şi descrise în inventar cu multă precizie. Unele servesc şi astăzi cultului de toate zilele şi anume:

a) «1 *Tetrapod pentru anaforă, de lemn* cu flori săpate, cu acope=rămînt în chip de chivot, cu cruci=şoare de=asupra, zugrăvit peste tot cu văpsele verzi, cu aur şi cu ar=gint, pe care din gios sînt chipurile sfinţilor 3 Ierarhi Vasilie cel Mare, Grigorie Bogoslov şi Ioan Zlataust, iară de=asupra scaunului s=au..... chipul Sfînt. mucenic Dimitrie pe de laturi cu flori în lemn săpate şi poleite».

Intr=o însemnare marginală se spune:

„Aceasta s-au făcut prin chel-tuiala dumisale Ivaşcu Hotincean, neguţitor şi burgăr din Suceavă» [10]).

b) «2 *Analoaghe de lemn lucrate bine, zugrăvite* cu văpsele, de=asupra cu meşină roşie, unul la strana dreap=tă, altul la stînga [11]), pentru cărţi».

O notiţă pe margine menţionea=ză: «Le=au zugrăvit dumisale epi=trop Dimitrie».

c) « *Analoaghe strîngătoare cu meşină roşie pentru Evanghelie“.*

d) «*O plaştianiţă mare, zugrăvită pe pînză groasă, cu văpsele bune şi cu aur, privazurile prin pregiur de atlas roşu pe care privazuri sînt zugrăvite cu văpsele şi cu aur cei 4: „Evanghelişti şi Patimile“ pe care de-asupra iaste scris cu slove de aur: Acest Aer l-au făcut Mihail sin David neguţitor bucureştean, şi L-au dat sfînt. beserici a sfînt. Dimitrie din Suceavă...*

„Din gios iarăş cu acest feluri de-slove:

Fiind epitrop Constantin Gîndul şi George Cuzun.

Vlet 7272 Noembrie 27», (1763).

Dania unui negustor din Bucu=reşti, făcută unei biserici istorice, ca Sf. Dumitru din Suceava – este o mărturie a raporturilor comerciale, de pe vremuri, dintre Moldova şi Ţara Romînească.

De altfel, toate obiectele de cult, trecute în inventar, sînt danii ale cetăţenilor din Suceava, negustori sau vestiţi meseriaşi, care după anul 1777 deveniseră adevăraţi patroni ai bisericii lor.

Intre binefăcătorii bisericii, erau şi oameni din păturile cele mai sărace ale populaţiei.

O făclie de ceară de 5 ocă, aşe=zaţă înaintea icoanei Precistei, pre=cum şi două sfeşnice mari, săpate cu flori, au fost dăruite de breasla calicilor.

La data inventarierii, Catape=teasma acestei biserici era nouă. O altă însemnare marginală ne rela=tează următoarele:

«Această catapeteasmă este zugră=vită la an (1)788 în vremea epi=

10) S. Reli, *op. cit.*, pag. 425.

11) Menţionăm că în biserică se gă=seşte astăzi un singur analoghion. Unul identic cu cel de la biserica Sf. Dumi=tru, se află în ecleziarhia Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou-Suceava.

tropiei dumisale Dumitru Popovici, pren sîlinţa sa şi a parohului cu agitorinţa dumisale Petre Făclier şi al altor cinstiţi făcători de bine, neguţători şi burgări poporeni acestei beserici şi altor cinstite persoane de prin aceste locuri».

«Iară lemnul este făcut mai înainte pe vreme dumisale Hagii Ivanciu».

Catapeteasma este păstrată astăzi în biserica parohială din comuna Plăvălar, Raionul Fălticeni. Iconostasul din Plăvălar îşi păstrează forma aproape originală.

Intre veşmintele bisericeşti, trecute în inventarul de care ne ocupăm [12]), se află un felon de proporţie neobişnuită. Referitor la acest veşmînt, despre care un inventar al bisericii din anul 1926 spune că ar fi fost cusut de însăşi mîna Doamnei Maria soţia voievodului Ştefan cel Mare, inventarul din 1792 cuprinde:

„*1 Felon de postav cafeniu, cu feluri de flori pe dînsul, cusute cu fir galben şi alb peste tot, la spate cruce de pozomant galbăn şi împregiur umerale şi pe margini cu pozomant*, căptuşit cu cruşinină cărămizie».

Pe margine se află următoarea menţiune:

„*Acesta iaste făcut de Dumisale Petre Făclier burgăr şi neguţ din Suceavă şi epitrop besericii*“,

In partea finală inventarul ne pune în curent cu orînduielile bisericii de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea. Din context se constată o largă participare a credincioşilor la gospodărirea treburilor bisericeşti. Astfel, epitropii aleşi de «poporeni» aveau partea lor de cinste dar şi de răspundere.

Intrucît partea finală a inventarului în privinţa aceasta este interesantă o redăm întocmai.

„*Fiindcă la aceasta beserică, Inventarium* cel vechi nu s=au aflat de faţă, pentru acee după ce s=au cetit înaintea dumnealor tuturor poporenilor, au născut către dumnealor întrebarea de ştiu dumnealor poporenii să fi mai fost oareşcari lucruri bisericeşti care ar lipsi... nu s=au auzit în acesta scris, sau atît au fost precum se arată aice pînă în zioa de astăzi».

»Toţi au răspuns cumcă din vreme ce să află dumisale Dimitrie Popovici epitrop mai multe nu ştiu să fi fost sau să fi lipsit ceva».

«Şi întru acest chip în zioa de astăzi s=au făcut şi s=au isprăvit acest Inventarium în Suceava 25/14 Febr. Anul (1)792».

(ss) Apostolache Ioanovici [13])
paroh acestei biserici.
L. S. (ss) (Indescifrabil)
(ss) Blănar, ipitrop
(ss) Ioan Carashevici
protopop
(ss) Indescifrabil
(ss) Indescifrabil

„*După aceasta pentru toţi de obşte* s=au arătat cumcă de vreme ce aceasta aşe s=au isprăvit, apoi cum iaste socotinţa şi voinţa dumnealor poporenilor pentru epitropia besericii, adică: ca să întărească iarăş pe dumisale Dimitrie Popovici şi pe viitoarea vreme sau să să schimbe?»

«Spre aceasta mai înainte dumisale Dimitrie Popovici au răspuns cumcă de 6 ani să află întru aceasta besericească slujbă, iar acum pofteşte cu de=adinsul ca să fie iertat şi slobozit».

«Iară dumnealor toţi poporenii cu un glas au arătat cumcă ei cu toţii deobşte mai înainte de aceasta au ales să fie epitrop pentru purtare de grijă a bisericii pe dumisale Petre Făclier din Suceavă, şi pe dumnealui Teodorii Hriste vor iscăli şi rugăminte a face spre întărire».

In urmarea acestei s=au dat toate lucrurile besericii cîte s=au arătat întru acest Inventarium împreună cu sumele, toate contracturile, banii şi altele în seama dumnealui alesu lui epitrop Petre Făclier şi Teodorii Hriste. Iară spre încredinţare, precum al acestui Inventarium aşa şi pentru alegere dumnealor noilor epitropi, s=au lăsat să fie de *toţi* iscălit. In Suceavă, Febr. 14 (1)792».

(ss) Indescifrabil
(ss) Dumitraşcu Brandabur
(ss) Gavril Botezat
(ss) Vasile Volocinschi
(ss) Ilie (indescifrabil)
(ss) Ioniţă Popovici

12) Inventarul a fost cercetat pentru prima dată de păr. prof. Dr. I. Zugrăv, care a scris cîteva note în legătură cu acest document, în articolul Sf. Sale «*Biserica Sf. Dumitru din Suceava*», publicat în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, oct.-decembrie 1956.

13) Parohul bisericii era fiul unui oarecare Blănar din Suceava. Vezi M. Călinescu, *Normalien I* pag. 58-59. Dar, după moda timpului, el nu foloseşte numele de familie — Blănar —, ci numele tatălui său Ioan (Ioanovici).

(ss) Apostolache Ioanovici paroh acestei beserici
(ss) Dem. Blănar
(ss) Pentelei Sîrghe
(ss) George Cune
(ss) Ioachim Dimitriu
(ss) George Stratul
(ss) Constantin (indescifrabil)
(ss) Ivaşcu Hotincean
(ss) Ioniţă Blanar
(ss) Ion Păscaru
(ultimile două pagini ale inventarului)

„*De vreme ce obştea pe* noi cei mai gios iscăliţi spre această slujbă a epitropiei besericeşti ne-au ales, pentru aceea am primit cu bunăvoinţă. Toate lucrurile în samă am luat şi făgăduim cu de-adinsul nu numai pre aceste în bună stare a le păzi, ci pre cît va pute sluji putere noastră, spre adăogirea folosului besericesc ne vom sili».

L. S. (ss) Petre Făclier, noul ales epitrop.

(ss) Teodorii Hriste ipitropos[14]).

L. S. Coram me (ss) indescifrabil).

Inventarul din anul 1792 al bisericii Sf. Dumitru, ctitoria voievodului Petru Rareş este un document grăitor al situaţiei bisericii respective la data întocmirii lui.

Chiar dacă de atunci sînt numai 172 ani, totuşi, în cuprinsul lui se oglindesc unele fapte istorice şi apar, ca într-o frescă, imaginile celor ce au ostenit pentru păstrarea acestui preţios monument.

Pr. NICOLAE PENTELESCU

14) Semnătura îl arată a fi de origine grec.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

W. A. Visser't Hooft, «**GENZ ZWISCHEN KONSTANTINOPEL UND ROM?**», (Zeichen der Zeit", 8-9/ 1964).

În acest articol de revistă, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor analizează relaţiile dintre Geneva, Constantinopol şi Roma, sub aspect bisericesc. Redăm din el ideile principale.

Situaţia ecumenismului de azi — spune autorul — se caracterizează prin faptul că toate Bisericile ortodoxe participă activ la mişcarea ecumenică şi că Biserica Romano-catolică îşi elaborează un program ecumenic propriu şi că ia iniţiative proprii în privinţa ecumenică.

Dar faptul că ortodoxia şi catolicismul se interesează de aproape de mişcarea ecumenică nu înseamnă că zilele Consiliului Ecumenic al Bisericilor sînt numărate? După ce a făcut lucrarea de pionier, şi-a terminat ea rostul său? Întrebările acestea trebuie lămurite, căci pot primi răspunsuri inexacte, spune autorul.

Propriu zis nu se poate spune că „Geneva ar fi între Constantinopol şi Roma", căci cele trei nume nu reprezintă instanţe comparabile întreolaltă. Roma este centrul administrativ al unei Biserici mondiale bine organizate: în Constantinopol se află conducerea unei Biserici relativ mici dar care constituie totodată punctul de contact cu marile Biserici ortodoxe naţionale independente. Şi Geneva? Nu poate fi pusă alături de Constantinopol şi Roma, căci nu este un centru bisericesc ci unul inter-bisericesc. Consiliul Ecumenic nu dispune de nici un fel de autoritate jurisdicţională sau administrativă. Geneva n-are nici tradiţii proprii şi Consiliul Ecumenic îşi are sediul în Geneva, nu fiindcă ar avea o însemnătate istoric-bisericească, ci fiindcă este un oraş al lucrării internaţionale şi al organizaţiei internaţionale. Consiliul Ecumenic este slujitorul tuturor Bisericilor şi îndeosebi al Bisericilor membre ale sale. Deci Geneva se află între Constantinopol şi Canterbury şi Moscova şi New-York etc. etc. Şi fiindcă Geneva nu-i un centru ci un loc de legătură între centrele bisericeşti nu poate avea o linie proprie teologică sau eccleziologică, care ar fi diferită de linia membrelor sale. Ceea ce spune sau face Geneva este rezultatul discuţiilor între reprezentanţii diferitelor Biserici. Acesta-i motivul pentru care uneori Geneva nu poate vorbi şi lucra pînă ce diferitele Biserici nu şi-au lămurit atitudinea în chestiunile respective. Lucrînd pentru Biserici, deci în sensul acesta Geneva stă sub Constantinopol, ca şi sub toate Bisericile membre ale sale, căci în Consiliul Ecumenic dispun Bisericile.

Ar putea face impresia că Bisericile ortodoxe numai pe hartă aparţin Consiliului Ecumenic, în realitate însă ar aştepta rezolvarea problemei ecumenice de la Biserica romano-catolică. Impresia aceasta poate apare în urma faptului că Bisericile ortodoxe supun criticii unele aspecte ale lucrării Consiliului Ecumenic şi, fiindcă în ultimul timp au fost unele întîlniri între ortodoxie şi catolicism. Dar autorul articolului are convingerea, formată pe temeiul unor afirmaţii clare făcute de conducători bisericeşti şi teologi ortodocşi, că legătura dintre Bisericile ortodoxe şi cele protestante n-are caracterul provizoratului şi nici nu-i dictată de oportunism politic bisericesc, deci există între ele diferenţe doctrinare mari. Ele nu voiesc însă să-şi impună una faţă de alta conducerea jurisdicţională. Stînd deci pe acest punct de vedere, Bisericile Consiliului Ecumenic au posibilitatea să ducă discuţii întreolaltă pe plan de egalitate.

Dar care-i relaţia între Consiliul

Ecumenic şi Biserica romano-catolică ? Ce însemnătate are pertru Consiliul cumenic faptul că Roma a început să fie foarte activă sub aspect Ecumenic ? În privinţa aceasta se constată că faţă de trecut Biserica romano-catolică manifestă o nouă înţelegere pentru mişcarea ecumenică. Este deci îmbucurător că izolarea ei de mai înainte a fost înlăturată. Îmbucurător este şi faptul că observatorii ne-catolici la Conciliul Vatican (între care şi reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Ruse) au fost primiţi nu ca străini, ci ca fraţi.

Dar înseamnă aceasta că Biserica romano-catolică de facto, dacă nu de jure, deci practic, dacă nu teoretic, colaborează la lucrarea ecumenică în acelaşi fel ca şi celelalte Biserici. Da şi nu.

Da în sensul că în unele privinţe Biserica romano-catolică dă contribuţii însemnate la discuţiile ecumenice, — şi *nu* în sensul că ecumenismul catolic are specificul său şi fiindcă Roma are propriul său drum ecumenic. Ecumenismul catolic este adică atît de contopit cu concepţia catolică despre papalitate, încît acest ecumenism, în ultima linie, nu înseamnă altceva decît invitaţia făcută Bisericilor să se unească sub conducerea papei. Şi acesta-i alt drum decît cel pe care merg Bisericile în Consiliul Ecumenic. Deci iată, cîte dificultăţi întîmpină lucrarea ecumenică.

Prof. O. BUCEVSCHI

ISTORIA LITERATURII ROMÎNE, Vol. I (Folclorul. Literatura romînă în perioada feudală — 1400-1780 —), Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1964, 808 p.

De amploarea şi la nivelul mişcării culturale de azi din ţara noastră, primul volum al *Tratatului de Istoria literaturii romîne* a apărut în librării de curînd. El valorifică pentru prima oară multilateral întregul material literar romînesc, înglobînd şi literatura populară orală, care nu a fost analizată în nici o lucrare de istoria literaturii romîneşti. Este vorba deci de a prezenta aici cea mai valoroasă şi completă lucrare de istoriografie literară apărută după 23 August 1944.

Volumul a fost redactat de un colectiv de specialişti, sub conducerea acad. G. Călinescu, acad. M. Beniuc, acad. Al. Rosetti, prof. univ. Al. Dima, membru corespondent al Academiei R.P.R. şi profesorii universitari : Mihai Pop, I. Pervain, M. Novicov, G. Ivaşcu. Se urmăreşte, aşa cum se subliniază în prefaţă, să se facă „o analiză riguros ştiinţifică a bogatului tezaur al literaturii noastre şi a etapelor ei de dezvoltare".

Capitolele despre folclorul literar romînesc au ca obiectiv cercetarea genurilor şi a speciilor existente în tezaurul culturii noastre. Se ştie că aproape orice popor, ca şi poporul nostru, înainte de a fi avut o literatură scrisă a avut o bogată literatură orală. Primele atestări istorice despre existenţa cîntecului popular pe teritoriul locuit de romîni datează din prima jumătate a secolului al XI-lea. Legenda sfîntului Gerard, episcop de Cenad, mort la 1047, vorbeşte despre cîntecul jalnic al unei femei ce învîrtea rîşniţa, cîntec pe care l-ar fi auzit într-o noapte cînd poposea la un cneaz local.

Începînd cu secolul XIV documentele în care se găsesc indicaţii despre folclor se înmulţesc. Un cronicar polon, trecînd prin Ţările romîneşti, menţionează existenţa unui „glorios şi antic obicei", obiceiul de a cînta în toate adunările cîntece acompaniate de viori, alăute, cobze şi harfe. Existenţa din cele mai vechi timpuri a acestor producţii artistice populare oglindeşte în forme variate sentimentele, gîndurile şi năzuinţele poporului. S-a demonstrat faptul că cele mai vechi moduri de realizare poetică romînească s-au elaborat în cadrul manifestărilor sincretiste ale obiceiurilor şi mai cu seamă a obiceiurilor legate de muncile de peste an, de nuntă şi de înmormîntare. Printre obiceiurile tradiţionale, cele ale sărbătorilor Crăciunului şi Anului Nou formează un repertoriu bogat. El cuprinde : colindele, cu steaua, cu pluguşorul şi cu buhaiul, urarea cu sorcova, vicleimul, irozii (teatru popular cu măşti).

Studiul asupra „poeziei obiceiurilor" accentuiază în mod deosebit că „prin numărul lor mare, prin frumuseţea muzicii şi poeziei lor, colindele domină sărbătorile Crăciunului". La colindat participă tot satul, deşi efectiv numai copiii, flăcăii, bărbaţii pînă la o anumită vîrstă şi, lăutarii. Sînt locuri unde colindă şi fetele, mai rar femeile,

şi uneori fetele şi flăcăii împreună" (p. 18). Acolo unde formele tradiţionale au fost bine păstrate, colindatul era un măreţ spectacol, ce dădea deosebită solemnitate sărbătorilor Anului Nou. Venind din lumea obştiilor săteşti, colindele păstrează, fără îndoială, unele din cele mai vechi realizări poetice romîneşti. Din vechile cîntece şi jocuri de Anul Nou, poporul a selecţionat în cursul secolelor şi a adus în vremea noastră pe cele ce au exprimat pe plan general uman dorinţa unui an fericit şi îmbelşugat, bucuria cu care oamenii întîmpină de veacuri Anul Nou. În general, poporul cultivă azi aceste cîntece şi jocuri tradiţionale. Legătura cu tradiţia este încă foarte puternică, dar în procesul de dezvoltare cîntecele şi jocurile acestea trec mereu prin shimbări şi adaptări.

Dintre celelalte specii şi genuri folclorice se cuvin menţionate paginile referitoare la poveşti (basme), poezii epice (Miorița, Legenda Meşrului Manole) ca şi sinteza despre proverbe şi zicători — ca forme poetice de manifestare a înţelepciunii poporului. De exemplu, poemul păstoresc „al mioarei" este o piesă cu adevărat clasică, unică în strălucirea sa de juvaer datorită bogăţiei, varietăţii ideilor şi sentimentelor şi realizării artistice ; ea se defineşte ca una dintre cele mai alese creaţii spirituale ale poporului nostru. Tot aşa şi proverbele şi zicătorile sînt, în alt context, expresia laconică a felului de a cugeta, sînt rezultatul întregii experienţe istorice a neamului.

Studiul *Arta literară în folclor* al academicianului G. Călinescu încununează şi selectează, în mod firesc, aprecierile majore despre creaţia populară orală.

Partea a doua a volumului *(Literatura romînă în secolele XV-XVI)*, după prezentarea condiţiilor sociale şi a cadrului istoric şi cultural, analizează detailat cauzele apariţiei scrisului în limba romînă. Este vorba în primul rînd, de importanţa traducerii în limba romînă a cărţilor bisericeşti care au impus folosirea în biserică a limbii poporului. Ele sînt unanim calificate drept un act revoluţionar în viaţa culturală a romînilor şi în lupta pentru liturghie în limba naţională.

Se ştie că în perioada feudală literatura cea mai răspîndită a fost cea religioasă, care, în limitele ei, întreprinde o vastă acţiune de culturalizare a poporului. Mitropolitul Varlaam al Moldovei şi Mitropolitul Simeon Ştefan în Transilvania, iar în Muntenia Udrişte Năsturel sînt promotorii literaturii romîne religioase în prima jumătate a secolului al XVII-lea. În aceeaşi perioadă, marii cronicari moldoveni : Grigorie Ureche, Miron Costin şi muntenii Radu Popescu, Stoica Ludescu au pus bazele istoriografiei romîne încercînd să situeze istoria ţărilor noastre printre cele ale altor popoare din Europa. Cu *M*itropolitul Dosoftei, Nicolae Milescu şi monumentala tipăritură a „Bibliei" de la Bucureşti (1688) umanismul romînesc capătă o expresie convingătoare şi atestă dezvoltarea multilaterală a literaturii cu toate împrejurările potrivnice, a permanentelor răsturnări de domni şi a stării de aservire faţă de turci.

Am subliniat în primul rînd numai activitatea reprezentanţilor literaturii religioase pentru că, aşa cum s-a subliniat în *Istoria literaturii romîne* (p. 547) în secolele XVI-XVIII „scrierile bisericeşti ocupă aproape în întregime bibliografia tipăriturilor". Din epoca de înflorire a literaturii religioase, un loc de seamă îl ocupă Mitropolitul Antim Ivireanul, una din figurile luminoase din secolul al XVIII-lea.

Cu toată expansiunea din a doua jumătate a secolului, literatura religioasă cunoaşte, spre sfîrşitul intervalului, concurenţa tot mai puternică a literaturii laice. Tipografiile care imprimau exclusiv cărţi bisericeşti, răspîndesc tot mai mult opere profane : traduceri de lucrări ştiinţifice sau beletristice, codice de legi şi cîteodată chiar producţii originale. Prin traducerea *Mineielor*, Chesarie de Rîmnic marchează sfîrşitul literaturii romîne vechi. Prin idei şi orientare intelectuală el este unul dintre acei ce deschid epoca nouă a literaturii.

Lucrarea se cuvine să fie bine cunoscută, îndeosebi preoţimii, pentru concluziile pe care le stabileşte în legătură cu importanţa literaturii religioase în cultura romînească. Cunoaşterea realizărilor literare din secolele trecute ne ajută la înţelegerea stadiului actual al creaţiilor artistice romîneşti.

ZAM. PAUL

Svetozar Radoicici, МИЛЕШЕВА, **(MILEŞEVA)**, Editori, Societatea literară sîrbă şi Institutul de Editură *„Prosveta"*, Beograd, 1963, 92 p. + XLIX pl.

Institutul jugoslav pentru păstrarea monumentelor istorice a restaurat în ultimii ani o seamă de vechi locaşuri bisericeşti, monumente de artă bizantină din secolele XI-XIII, importante pentru valoarea lor arhitecturală, dar mai ales pentru frumuseţea şi originalitatea frescelor. Unul din aceste monumente este biserica mausoleu de la Mileşeva. Asociaţia literară sîrbă a editat un album în excepţionale condiţii grafice, cu un număr de 49 planşe în culori, însoţite de un studiu documentar redactat cu o riguroasă grijă ştiinţifică. Autorul acestei interesante publicaţii este Svetozar Radoicici, membru al Institutului susmenţionat.

Mănăstirea Mileşeva, cu hramul Înălţării, a început a fi construită în 1234 de regele Vladislav (1233-1242), al doilea fiu al regelui Ştefan I, spre a-i servi de mausoleu, cu binecuvîntarea unchiului său, Mitropolitul Sava, înfăpuitorul autocefaliei Bisericii ortodoxe sîrbe. Locaşul este aşezat deasupra oraşelului Prijepolie, din vestul Serbiei, pe malul pitoresc al rîului Mileşeva. Vladislav şi-a înzestrat ctitoria cu un adevărat tezaur de podoabe, vase sfinte şi moşii. Secole de-a rîndul, acest locaş a fost un important punct de atracţie pentru credincioşi şi un centru artistic şi bisericesc, unde se încrucişau influenţele apusului şi răsăritului Europei.

În 1235, Mitropolitul Sava moare la Tîrnovo în Bulgaria, pe cînd se întoarcea din pelerinajul făcut la Locurile Sfinte din Palestina. După negocieri îndelungate, Vladislav reuşeşte să aducă în Serbia corpul unchiului său, înmormîntat la Tîrnovo pe care îl aşează în tinda noului locaş de la Mileşeva, unde a fost înhumat mai tîrziu şi Vladislav însuşi. În documentele din secolul XIII şi din prima jumătate a secoluluî XIV, Mileşeva apare menţionată ca păstrătoare a moaştelor sfîntului Sava, mai frecvent decît ca un centru de cultură şi artă

În 1371, sîrbii au suferit prima lor înfrîngere în bătălia cu turcii, cînd regele Vukasin (1366-1371) a fost ucis. În urma acestei înfrîngeri, ei s-au retras din regiunile sudice ; turcii însă, continuau să facă incursiuni spre nord. Cu toată instabilitatea politică din ţară, monahii de la Mileşeva, ca paznici ai mormîntului şi moaştelor sfîntului Sava, s-au străduit să facă faţă noii situaţii. Ei au răspîndit în popor zvonul că regele Vukasin a pierit sub blestemul sfîntului Sava, deoarece uzurpase tronul incapabilului ţar Uroş, fiul ţarului Duşan. Monahii de la Mileşeva au procedat la fel, şase ani mai tîrziu, cînd au încoronat în biserica lor pe „banul" bosniac Tvrtko (1353-1391) ca rege al Serbiei şi al Bosniei. Astfel, aceşti monahi acţionau ca „făuritori de regi". În 1448 principele Herţegovinei, Ştefan Kosaca, se intitula şi „duce de Sf. Sava". Deşi Mileşeva a fost în centrul evenimentelor politice din Bosnia şi Herţegovina, de care depindea, soarta locaşului cu toate acestea rămîne legată de „despotatele" sîrbeşti care au urmat ruinei imperiului lui Duşan. În 1459, întreaga Serbie a căzut sub dominaţia otomană, care a durat cîteva secole. Mănăstirea a fost arsă şi prădată ; ulterior, sultanul Mehmed al II-lea o scuteşte de dări dar acest privilegiu este retras în 1477, cînd au început grele împilări. Boierimea înstărită n-o mai putea ajuta ; obştea monahală din această cauză a rămas în purtarea de grijă a populaţiei sărace din împrejurimile tîrgului Prijepolje, care, pe la începutul secolului XVI, s-a dezvoltat într-un centru comercial important.

În această perioadă, însă, Mileşeva a început să devină un important nucleu cultural. Aici s-au format şi au lucrat buni copişti şi tipografi, care au învăţat meseria „în ţări străine, în Italia". Aceşti ucenici, deveniţi maeştri, au fost cei mai buni tipografi ai textelor cirilice din veacul al XVI-lea, de la 1544 pînă la 1557 mănăstirea avînd tipografie proprie. Păstrătoarea moaştelor sfîntului Sava, mănăstirea primea, spun multe mărturii din acea vreme, mai multe daruri de la turci şi de la evrei, decît de la creştini. Numeroşi francezi,veneţieni, germani, în trecere pe la Mileşeva, au lăsat preţioase informaţii despre locaş şi despre monahii de acolo.

Pe la mijlocul secolului XVI, călugări de la Mileşeva au ajuns pînă la curtea lui Ivan cel Groaznic, la

sultanul din Constantinopol şi au avut legături strînse cu domnitorii din Ţara Romînească şi Moldova, care au făcut danii importante. Starea materială a mănăstirii devenind înfloritoare, turcii au lovit-o cu biruri din ce în ce mai grele. După moartea marelui vizir Mehmed Paşa Socolovici, care a fost ucenic al monahilor de la Mileşeva înainte de a trece la mahomedanism, soarta locaşului a devenit tot mai împovărată. În ultimii ani ai secolului al XVI-lea, Mileşeva şi-a pierdut comoara de mare preţ, moaştele sfîntului Sava, luate de turci în 1595 şi arse, sub pretext că turcilor le era frică de sfînt şi credeau în minunile săvîrşite de el. Cel care a poruncit acest sacrilegiu a fost Sinan Paşa, dar poporul credincios a căpătat o satisfacţie, răspîndindu-se credinţa că sfîntul i-a pedepsit pe turci, deoarece din acel an au început a pierde toate războaiele.

În secolul următor, deşi nenorociri de tot felul s-au abătut pe capul vieţuitorilor Mileşevei ei au făcut faţă totuşi, cu cinste misiunii lor bisericeşti ; legăturile lor cu Rusia şi cu ţarii ruşi devin acum mai strînse şi mai frecvente. Ruşii s-au interesat mai ales de manuscrisele de la Mileşeva şi de icoane. Cu ajutor bănesc de la ţarii ruşi, vechile fresce din naos, opera artiştilor regelui Vladislav, au fost acoperite cu un nou strat de pictură. Cum nici una din vechile compoziţii nu a fost deteriorată de lovituri cînd s-a aplicat noul strat de gips, pictura cea nouă a servit ca o protecţie ideală a vechilor fresce. La 1688 mănăstirea a fost arsă şi devastată. Era în toiul războiului turco-austriac, cînd s-a produs marea migraţie a populaţiei sîrbe la nordul rîului Sava şi peste Dunăre. Puţini călugări s-au mai înapoiat la metania lor pustiită de urgia războiului, dar acolo a continuat totuşi o viaţă modestă şi locaşul a putut trăi pînă în pragul epocii moderne.

La sfîrşitul secolului XIX, Mileşeva era cunoscută ca un monument artistic de mare valoare ; frescele sale, datorită lucrărilor lui Gabriel Millet şi N. L. Okinav, au devenit unanim apreciate.

Arhitectura monumentului artistic Mileşeva este importantă prin amestecul de elemente bizantine şi romanice. Concepţia teologică bizatină este exprimată într-o compoziţie romanică, cu o dezvoltare în înălţime a maselor şi spaţiilor. Cupola, această creaţie tipic bizantină, seamănă la Mileşeva mai mult cu o turlă romanică. Cercetări recente au putut stabili că îndată după terminarea construcţiei, arhitectura tindei a fost schimbată la cererea pictorilor, aşa, încît, concepţia romanică a faţadei a fost considerabil schimbată.

Valoarea acestui monument de artă religioasă constă însă în frescele sale. Există la Mileşeva trei straturi distincte de pictură, vădind concepţii şi calităţi diferite.

S-au găsit în cîteva locuri indicaţii date de către pictorul maestru ucenicilor cu privire la plasarea chipurilor de sfinţi. Din aceste indicaţii reiese în mod evident că aceste fresce sînt opera unor artişti sîrbi.

Erminia picturii de la Mileşeva are o caracteristică întru totul originală : scenele biblice nu merg de la stînga la dreapta şi de sus în jos, ci de la dreapta spre stînga şi de jos în sus. Pictorul a urmărit să culmineze viaţa pămîntească a Mîntuitorului cu Înălţarea la Cer, pictată pe cupolă ca o încununare în slavă a operei Sale mîntuitoare. Se impun atenţiei, în primul rînd, patru compoziţii monumentale în spaţiile semicirculare de la baza cupolei : la răsărit Mîntuitorul arătîndu-se Apostolilor, la sud Punerea în Mormînt, la apus Împărtăşirea Sfinţilor Apostoli, la nord Schimbarea la Faţă.

La Mileşeva, frescele sînt monumentale şi decorative. Fondul frescei este acoperit cu aur. Ca în mozaicurile bizantine şi în pictura miniaturilor de pe manuscrisele primului mileniu, scenele se petrec sub un cer de aur, iar desenul figurilor este făcut de pictori ca în mozaicuri. Caracteristicile picturii monumentale bizantine sînt neschimbate, dar meşterii sîrbi au ştiut să dea înfăţişării şi gesturilor o expresie de caldă emoţie.

Pictura este astfel distribuită : pe arcă, medalioane cu profeţii mari ; pe partea de nord a pilastrului : Buna Vestire şi Sf. Fecioară ; pe partea de sud : Împăratul Solomon şi un mare preot ; pe partea de est : Sf. Ioan Damaschin, iar jos Sf. Grigore Taumaturgul. În altar, începînd de jos, sînt Sfinţi Părinţi închinîndu-se Mielului ; în dreapta : Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Atanasie

cel Mare, Sf. Nicolae, Sf. Grigore de Nisa, îngeri. Pe arcada de est, medalioane cu profeţii mici. Pe arcada de sud, medalioane cu mucenici şi un profet. Pe partea de est a pilastrului, sus, Sf. Vavila iar jos un episcop. Pe partea de nord a pilastrului, sus, Împăratul David, dedesubt un mare preot, apoi un episcop. Pe partea de vest a pilastrului, sus, Sf. Fecioară, jos, Mîntuitorul. Sub cupolă, partea de sud, sus, Coborîrea de pe Cruce, o friză cu medalioane, apoi Cina cea de de Taină şi în medalion: Sf. Flor, Sf. Mercurie, Sf. Dimitrie. În arcul de vest: Pocăinţa lui David şi trei sfinţi Apostoli. Partea de vest a stranei: Sf. 40 de Mucenici iar jos doi Sf. Apostoli. Pe zidul de nord: Naşterea, Sf. Lavru, Sf. Nichita şi Sf. Gheorghe. Pe arcada de sud: un profet, medalioane cu Sf. Mucenici şi Sf. Fotie. Pe pilastru, sus: Întîmpinarea Domnului, Sf. arhidiacon Ştefan, Sf. Vah, Sf. Eustaţiu, Sf. Procopie, Sf. Nestor, Sf. Andrei Stratilat şi Sf. Ahil din Larisa. Pe zidul de sud lîngă altar: Sf. Botez, Mironosiţele la Mormînt, ctitorul rege Vladislav cu Domnul Hristos şi Sf. Fecioară. Pe partea de nord a zidului: Intrarea Mîntuitorului în Ierusalim, Sf. Mucenici Eugraf, Mina şi Ermogen. Pe partea de vest a pilastrului, medalioane; pe partea de sud: Sf. Serghie, Sf. Artemie, Sf. Ioan Botezătorul; pe partea de est: Întîmpinarea, Sf. Boris, Sf. Gleb, sfinţii Teodor Tiron şi Teodor Stratilat. Pe zidul de vest al navei: Adormirea Maicii Domnului Sf. Ştefan cel Nou şi Sf. doctori fără de arginţi Cosma şi Damian. Sub cupolă: Hristos binecuvîntînd pe ucenici la Înălţare, scena Înălţării, Sf. Ioachim şi Ana. La vest: Sf. Euharistie şi Sf. Duh. În pronaos, pe zidul de vest, sus: îndoiala lui Toma, Sf. Varlaam, trădarea lui Iuda, rugăciunea din Grădina Ghetsimani, Sf. Ioan Pustnicul, un Schivnic. Sf. Onofrei, Sf. Macarie, Sf. Eftimie, Sf. Arsenie, Sf. Pavel Tebeul. Pe pereţii de nord şi sud ai vechiului pronaos: Sf. Gherasim, Sf. Ilarion, un sfînt monah, Sf. Sava, Vladislav, Radoslav şi Ştefan primul încoronat, apoi Sf. Teoctist, Sf. Sava Sîrbul, Sf. Simion Neman. Pe zidurile de est şi sud: Sf. Anichie, Sf. Constantin şi Elena, Sf. Alexe, Sf. Ioasaf şi figuri de monahi.

Albumul mai conţine 14 fascimile de vechi documente sîrbeşti, miniaturi şi tipărituri de la începutul secolului XVI, apoi 49 planşe în culori admirabil executate, putîndu-se astfel cunoaşte arta marilor artişti sîrbi din secolele XIII, cît şi a celor care au refăcut frescele de la Mileşeva în secolul XVII.

Este de remarcat atît iscusinţa restauratorilor de astăzi, cît şi dragostea de trecutul istoric şi artistic al patriei, care însufleţeşte munca specialiştilor de la Institutul jugoslav pentru păstrarea monumentelor istorice, tezaur nepreţuit nu numai al poporului sîrb, ci şi al artei bizantine medievale.

AL. A. BOTEZ

F. van der Meer — Christine Mohrmann, **BILDATLAS DER FRÜHCHRISTLICHEN WELT.** (Atlas cu imagini din lumea pre creştină). Deutsche Ausgabe von Heinrich Kraft. (Ediţia germană de H. Kraft). Gütersloher Verlaghaus Gerd Mohn. (Casa de editură Gerd Mohn din Gütersloh) 1959 pp. 216 cu 42 hărţi şi 614 reproduceri de monumente arhitectonice şi plastice vechi creştine.

Editurile olandeze între care vechea tipografie Elsevir din Amsterdam, şi-au cîştigat un titlu de onoare cu editarea într-o tehnică excepţională a diferitelor opere medievale şi moderne. Dintre aceste din urmă amintim *Atlasul Biblic,* mijloc de intuiţie de primă necesitate pentru cunoaşterea, studierea şi aprofundarea textelor biblice. Acest atlas fiind important pentru istoria culturală a lumii, a fost tradus în mai multe limbi, între care şi în limba germană.

Iată o nouă traducere a altui atlas anume „*Atlas van de oudchristelijke Wereld*", adică Atlas a lumii vechi creştine, lucrare datorită lui F. van der Meer şi Christine Mohrmann, „Rezultat al unor îndelungate cercetări, opera aceasta oferă un conspect a tot cuprinzător asupra primelor şase secole ale creştinismului. Cele trei elemente: harta, imaginea şi textul mijlocesc o imagine generală fascinantă. Condiţiile geografice, evenimentele istorice, modul de viaţă a primelor comunităţi creştine, arhitectura, arta creştinismului primar sînt desfăşurate în faţa cititorului. Pe lîngă deplina seriozitate ştiin-

ţifică, cartea aceasta este aşa de atractiv scrisă, încît oricе cititor poate trage foloase bogate", enunţă, cu drept, Casa de Editură.

Cele 40 de hărţi preced partea cu imagini şi textul lucrării. Hărţile arată poziţia primelor comunităţi creştine, locul de activitate al vechilor scriitori bisericeşti, monumentele respective pînă, inclusiv, secolul al şaselea. Înglobarea cartografică a lumii antice creştine este unică în felul său; ea are la bază cercetările îndelungate al învăţatului olandez *van der Meer*.

Partea cu imagini şi textul sînt în mod ingenios împletite; autorii explică amănunţit ilustraţiile aranjate după epoci. La text sînt adăugate citate din scrierile Sfinţilor Părinţi; la sfîrşit, indici de nume şi locuri cu îngrijire alcătuite, uşurează folosirea atlasului.

„În volumul acesta sînt împreunate o operă de cartografie cu o colecţie amănunţit explicativă de reprezentaţiuni figurale. Cu aceasta s-a spus deja ce ţel şi-a fixat cartea. Ea nu vrea să fie o istorie a creştinismului din primele şase secole, nici un conspect asupra literaturii primare creştine. Ambele se află în cărţile respective de studiu şi în manuale. În acest atlas cu imagini, avem cu deosebire, fapte cultural istorice. Intuiţia a fost ţelul principal. Decisivă, nu este forma care aparţine în mare parte încă antichităţii tărzii (Spätantike), ci conţinutul creştin. Intervalul cuprins în acest atlas începe cu epoca post-apostolică şi termină pe la 600, cînd răsăritul grecesc pierde „Hinterlandul", iar apusul latin intră o dată cu dispariţia ordinei sociale postantice în evul mediu. În acest timp se adînceşte treptat separaţia între Orient şi Occident, deoarece şi creştinii din răsărit şi cei din apus privesc solidar la veacurile martirilor, ale sinoadelor, şi ale părinţilor bisericeşti ca la epoca lor clasică", afirmă autorii în cuvîntul lor introductiv. (Zum Geleit, pag. 5).

Urmează introducerea în care traducătorul german Heinrich Kraft, profesor de istorie bisericească la Kiel apreciază această operă; în continuare apare Tabla cuprinsului şi aceea a hărţilor.

HĂRŢILE. Prima dintre ele priveşte Împărţirea imperiului roman, de către Diocleţian, în Prefecturi, Dieceze şi Provincii. Îndeosebi, vom releva că — după hărţile cu primele comunităţi creştine din secolul I şi cele din jurul anului 300 (h. 1 şi 2) — în cele care redau aspecte anterioare persecuţiunii lui Diocleţian (304) Dacia este trecută numai cu Napoca (Cluj), iar dintre oraşele de la Dunăre şi Mare sînt arătate Axiopolis, Tomis, Tropaeum Traiani şi Noviodunum (h. 3 şi 4). În hărţile în care ni se dau localităţi unde au activat scriitorii creştini din secolele II, III, IV şi V, în Dacia, se înregistrează Goţii cu Ulfila (hărţile 5-12). În hărţile 13-14, cu monumente creştine timpurii se indică, pe lîngă Napoca şi alte localităţi: Potaissa (Turda), Berta..., Apulum (Alba Iulia), Turnu Severin, Dinogeţia (Bisericuţa), Noviodunum, Troesmis, Capidava, Palmatis s. Halmyris... Histria, Axiopolis (Ilinok) Tomis, Adam Clisi (Tropaeum), Callatis (Mangalia), Sucidava (Celei). În această hartă dublă 13-14, însă, este trecut din eroare Sîn Nicolaul Mare cu numele Nagy Szent Miklós.

Celelalte hărţi privesc restul lumii creştine, din bazinul mediteranian, Africa, Palestina, Siria, apoi Galia, Britania etc.

TEXTUL, începe cu *Biserica Martirilor* de la 300-313 (pag. 53-57), descriere şi ilustraţii pe secole, insistîndu-se asupra Romei vechi cu basilicile, baptisteriile, cimitirele, catacombele, memoriile, cu bogate amănunte epuizînd aproape toate datele cunoscute despre arcosolii, sarcofage, picturi, inscripţii funerare, mozaicuri etc., tratate în subtitlurile: Die Fülle der Zeit (Plinirea timpurilor), Primele secole, Timpul lui Diocleţian şi al Tetrarhiei.

Urmează Cap. II. *Die Reichskirche* (Biserica imperiului) de la 313-600 (pag. 58-172), cu secţiunile: Secolul IV „Timpul lui Constantin cel Mare", „Timpul epigonilor" cel al lui Teodosie cel Mare şi al fiilor săi. Apoi secolul V şi, în fine, secolul VI caracterizat ca „Timpul lui Iustinian". Aici ne interesează, îndeosebi, secţiunea despre: Monumentele artei proto-bizantine dintre 500-729. Sînt larg considerate şi ilustrate „Die äusseren Reischsgebiete", adică teritoriile imperiale marginale ca Siria, Palestina, Egipt, Africa, Galia, Spania.

În continuare, aflăm capitolul *„Viaţa bisericească din secolele IV-VII"*, în care se tratează despre

Sf. Scriptură (fig. 376-393), despre botez (fig. 394-420), euharistie (fig. 421-429), elementele basilicale (fig. 430-450), Mater ecclesia (fig. 451-454), Episcopi şi cler (fig. 455-460), Semnul crucii (fig. 461-478), Memoriile martirilor (fig. 479-513), Chipurile sfinte, cuprinzînd reproduceri cu Iisus Hristos (fig. 514-540), Maica Domnului (fig. 541-546), Sf. Petru şi Pavel (fig. 547-551); în acest capitol găsim ilustraţii cu „Dominus legem dat Petro". Urmează ilustraţii cu primele icoane (fig. 552-556), cimitire, inscripţii funerare (fig. 557-568), Viaţa de dincolo, cu motivul conducerii răposaţilor în oraşul etern (Ierusalimul de sus) (fig. 569-576) şi, în fine, cu călugărismul (fig. 581-592).

Ultimul—capitol al III-lea—intitulat : *Părinţii bisericeşti şi Literatura veche creştină* (pag. 173-182), ne oferă un succint, dar foarte intuitiv studiu ilustrat, cu subtitlurile : Biserica Martirilor, Biserica imperiului şi declinul „der Niedergang". Aici se tratează despre limbă şi anume despre cea „greco-creştină" ca vehicol unic al răspîndirii creştinismului. Mai tîrziu, apar limbile latină, siriacă, coptă şi armeană. În secţiunea primă se dau date şi ilustraţii privind părinţii apostolici, literatura populară, de care ţine în oarecare măsură, Păstorul lui Herma, Apologeţii, Părinţii greci din Alexandria : Clement Alexandrinul, Origen şi cei din Africa de Nord : Ciprian etc. Secţiunea *Biserica imperială*, cuprinde date şi ilustraţii cu privire la Părinţii răsăriteni : Atanasie, cei trei capadochieni, Ciril din Ierusalim, Efrem Sirul etc., cum şi la cei apuseni : Ieronim, Augustin etc.

Declinul este caracterizat prin afirmaţia : „După anul 451 se termină epoca mare a literaturii vechi creştine. În răsărit „die Seelbstsicherheit" (Siguranţa de sine) cauzată de tradiţia şi gloria unui trecut măreţ, duce la anchilozare „Erstarrung" (p. 182).

Urmează *Epilogul* (pag. 183), din care vom spicui afirmaţiile următoare : „Cultura veche creştină este curat religioasă... Biserica veche creştină era o chestiune a tuturor şi cultura care o crease cu timpul era pentru marile mulţimi. În opoziţie cu acea cultură antică fină, curat literară, care se adresa numai aristocraţiei... arta creştină era simplă, dar infinit de sugestivă. Nu întîmplător basilica este încăperea pentru mulţime, prima creaţie spaţială real democrată... Pentru toţi creştinii, antichitatea creştină este *venerabila antichitate*, veacul de aur vrednic de cinstire, ca apa aproape de izvor clară, chiar dacă fluviul nu era atît de lat ca mai tîrziu. La greci se păstrează cu mare atenţie moştenirea acestui timp, devenită încă mai ieratică, dar şi popoarele slave trăiesc în credinţa lor încă tot din doctrina părinţilor pustiului, din povestirile vechi ale martirilor, din slăvirile şi din liturghiile antichităţii; norma credinţei despre Cuvîntul lui Dumnezeu este, la răsăriteni, autoritatea celor *opt* (Sublinierea noastră) Sinoade ecumenice... Creştinătatea apuseană are o istorie spirituală mai agitată : (pag. 183). Epilogul se încheie cu un citat din Clement Alexandrinul (Protrepticos XI, 114, 2 şi 3) referitor şi la fig. 74 care reprezintă pe Hristos-Helios, lumina lumii.

Atlasul se termină cu indici de locuri (pag. 185-204), de persoane şi lucruri (pag. 205-212), şi cu explicaţii referitoare la hărţi, la provenineţa imaginilor şi la muzeele unde se află obiectele reproduse în Atlas.

I. ZUGRAV

Adrian Fochi, **MIORIŢA** Tipologie, circulaţie, genează, texte. Cu un studiu introductiv de Pavel Apostol Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti 1964 (1106 p.).

Monografia lui Adrian Fochi — Mioriţa —, apărută anul trecut în Editura Academiei Republicii Populare Romîne, depăşeşte prin nivelul ştiinţific şi proporţiile ei neobişnuite, studiile de folclor de pînă acum.

Citind amplul studiu introductiv al lui Pavel Apostol, de 120 pagini, putem spune că „Mioriţa" nu are propriu-zis nevoie de o prezentare; ea se prezintă singură în chip desăvîrşit şi limpede.

Alături de Balada Meşterului Manole, Mioriţa a preocupat vreme mai bine de o sută de ani numeroşi oameni de cultură din ţara noastră şi de peste hotare.

Publicarea textului Mioriţei în anul 1852-53, în volumul de poezii adunate şi îndreptate de Vasile

Alecsandri a marcat începutul discuţiilor ideologice în jurul interpretării ei. „Cunoscuta baladă a făcut obiectul unei stăruitoare exegeze, alimentînd nu numai entuziasmul îndreptăţit faţă de această nestemată a geniului poetic romînesc, ci şi discuţii contradictorii sau speculaţii mistificatoare“ (B. Buzilă, Romînia Liberă din 8 octombrie 1964).

După Alecu Russo — primul ei descoperitor „tacit şi discret“ şi Vasile Alecsandri care a publicat-o în 1852-53, Al. Odobescu deschide seria studiilor mari asupra Mioriţei. B. P. Hajdeu, Gr. G. Tocilescu, Jean Crăciunescu, M. Gaster, Gh. Dem. Teodorescu, A. D, Xenopol, A. Densuşianu au studiat unele aspecte ale motivului mioritic. Mai tîrziu, N. Iorga, T. D. Speranţa, H. Sanielevici, G. Giuglea, I. Diaconu, Liviu Rusu, G. Călinescu Perpesicius, H. H. Stahl, D. Caracostea au elucidat alte laturi ale problemei ca: locul şi data naşterii Mioriţei (ţinutul Vrancei acum vreo 400 de ani) formele tipologice, speculaţiile obscurantiste, fondul etnografic şi ecoul pe care l-a avut în cultura noastră.

O contribuţie însemnată au adus cercetătorii I. Muşlea şi Const. Brăiloiu, care apropie conţinutul baladei de cîntecele de înmormîntare (primul) sau de ceremonialul funerar la romîni (al doilea).

Adrian Fochi foloseşte tot materialul de teren, rezultatul studiilor şi cercetărilor de pînă acum şi peste 800 de variante şi fragmente ale Mioriţei, fără să epuizeze numărul exemplarelor de pe teren. La acestea trebuie adăugate încă 130 de variante primite după încheierea studiului teoretic şi, deci, necercetate.

Din cele 930 de variante 413 sînt transilvănene, 178 moldovene, 77 muntene, 60 oltene, 15 bănăţene, 13 dobrogene, 23 nelocalizate şi 15 din afara graniţelor ţării noastre (Macedonia).

Miorița s-a bucurat de o nemaiîntîlnită răspîndire în masă.

Documentele studiate ilustrează fenomenul circulatoriu în 430 de localităţi repartizate geografic astfel: 227 în Transilvania, 66 în Muntenia, 50 în Moldova, 29 în Oltenia, 14 în Banat, 9 în Dobrogea.

În încercările lor de a descifra sensul şi valoarea baladei, mai toţi cercetătorii folosesc varianta Alecsandri. Episodul central rămîne testamentul ciobanului. Diferenţele de ordin tipologic care intervin în tematica baladei afectează atît conţinutul cît şi structura ei artistică.

Cercetarea autorului s-a referit la două variante: varianta tip baladă (Vasile Alecsandri) şi varianta tip colind (Ath. M. Marinescu).

Varianta transilvăneană, afirmă judicios autorul, continuă să inoveze în direcţia relevării condiţiilor etnografice în timp ce variantele moldo-muntene în direcţia adîncirii psihologice.

În ce priveşte tematica motivelor de contaminare, se arată foarte just că „procesul artistic care a dus la crearea Mioriţei nu s-a încheiat încă, ci continuă să se desfăşoare sub ochii noştri“. Analiza variantelor a permis să se descopere procesul de contemporaneizare care pune în acord, după cum spune autorul, tradiţia cu necesităţile momentului istoric asigurînd viabilitatea Mioriţei pe tot întinsul ţării, peste veacuri.

În domeniul versificaţiei şi compoziţiei, autorul afirmă corect că studiile sînt chiar la început. Măsura, ritmul, rima, aliteraţia, repetiţia, simetriile, lexicul sînt studiate şi exemplificate. Diminutivele marchează nuanţa fină, discretă a sentimentelor după cum naraţiunea şi dialogul asigură condiţii deosebit de prielnice pentru interpretarea dramatică.

Înlăturînd cu hotărîre tendinţele mitizante, respingînd unele interpretări false după care nunta mioritică ar fi o „alegorie a morţii“ care duce la pasivitate şi contemplare, autorul scoate în evidenţă adevăratul sens al Mioriţei, acela de poem al dragostei de viaţă şi de muncă, şi-i redă locul de frunte pe care ea, pe drept cuvînt, şi l-a cucerit printre producţiile poetice ale poporului nostru, plină de farmec, de vitalitate şi de optimism.

Faptul însuşi că Miorița a intrat în repertoriul de cîntece al poporului maghiar, arată puterea de expansiune şi vitalitatea excepţională a baladei.

În partea ultimă, pe o întindere de 553 de pagini se dau cele peste 930 de variante şi fragmente ale textului Mioriţei, din care peste 22% sînt culegerea exclusivă a autorului.

Adrian Fochi are meritul de a fi

reluat întreaga cercetare, de a fi reţinut tot ceea ce este pozitiv în rezultatele obţinute de predecesori şi de a fi respins locurile comune, elementele neştiinţifice din gîndirea lor. (I. Talas, Tribuna 1964).

Cercetătorii Mioriţei i-au dat felurite denumiri: izvod, baladă, epopee, poem al blîndeţei universale şi altele.

În încheiere ne oprim la aprecierea făcută de doi cercetători (străini) ai Mioriţei care o consideră „una din marele creaţii ale literaturii mondiale“ (L. Spitzer), „fără egal în literatura altor popoare“ (R. Ortiz).

Cartea se adresează specialiştilor, dar prin problemele care-şi află loc în paginele ei, este interesantă pentru cercuri cît mai largi de cititori.

Stilul ei curgător şi neasemuit de frumos atrage pe oricine o are înaintea ochilor.

O recomandăm cu toată căldura cititorilor revistei noastre, ca un omagiu adus autorului Adrian Fochi, petru munca sa prodigioasă.

Diac. T. M.

Голос Прабослабия **«STIMME DER ORTHODOXIE» *)** nr. 11-noiembrie 1964.

„Partea oficială“ din acest număr al revistei cuprinde diferite ştiri privind: Călătoria în străinătate a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, în toamna anului trecut. Cu prilejul acelei călătorii Sanctitatea Sa a participat în luna octombrie la celebrarea cununiei religioase a regelui Constantin al Greciei, a vizitat între 23 şi 25 septembrie sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Geneva ca invitat al Secretarului general Dr. W. A. Wisser't Hooft, iar de acolo a făcut o vizită primatului Angliei, Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. M. Ramsey.

Atenţia noastră este atrasă în partea aceasta a revistei şi de scrisoarea din 11 septembrie a Arhiepiscopului Macarios al Ciprului către Patriarhul Alexei al Moscovei, în care îi aduce mulţumiri pentru sprijinul acordat cauzei drepte a poporului cipriot. Această scrisoare, împreună cu un dar, a fost adusă la Moscova de un grup de ciprioţi, care au luat parte la Forumul Mondial pentru solidaritatea tineretului şi studenţilor în lupta pentru independenţă naţională, libertate şi pace.

La rubrica *Predici* este publicat „Cuvîntul la mutarea din viaţă a Sf. Apostol şi evanghelist Ioan“ de G. Troiţchi. În acest cuvînt, se află o caracterizare frumosă a apostolului iubit al Domnului şi un apel la dragoste, către care ne îndeamnă apostolul.

În continuare, este publicată partea II-a a referatului „Problema coexistenţei şi Alianţa pentru viaţă şi pace“, semnat de Prot. Profesor V. Borovoi.

Autorul, de o remarcabilă cultură şi cu un dezvoltat spirit critic, analizează problema coexistenţei din punct de vedere creştin şi strict umanistic. El ajunge la concluzia că ideea principală a coexistenţei paşnice cîştigă teren pe zi ce trece între oamenii cu bună voinţă. Coexistenţa paşnică va duce la dezarmarea generală şi la pace în lume.

Interesant este reportajul „Închinare la locurile sfinte ale mîntuirii“ de G. Troiţchi, în care este descris pelerinajul la locurile sfinte precum şi la muntele Athos a unui grup de pelerini ruşi — mai mult clerici —, sub conducerea arhimandritului Iuvenali Pojarcov, conducătorul Misiunii Bisericii Ortodoxe Ruse din Ierusalim. Pelerinajul a avut loc în luna mai 1964 şi a coincis cu sărbătorile Sf. Învieri.

Restabilirea relaţiilor diplomatice între Uniunea Sovietică şi Iordania a înlesnit un astfel de pelerinaj la toate locurile sfinte. Autorul descrie cu lux de amănunte acest pelerinaj, înfăţişîndu-ne o icoană împresionantă a tuturor acestor locuri, cu date istorice şi cu fotografii (biserici, mănăstiri, cetăţi etc.).

Între ştirile mai importante care apar la *Cronica bisericească* a acestui număr al revistei sînt următoarele: Marele luptător pentru pace şi unirea Bisericilor Dr. Martin Niemöller, Preşedintele Bisericilor protestante vestgermane şi membru al Comitetului Consultativ pentru promovarea activităţii Conferinţei Creştine pentru Pace a petrecut o săptămînă de odihnă la Soci, minunata staţiune balneo-climaterică din Crimeea. Cu acest prilej, la invita-

---

*) Organul Exarhatului Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală.

ţia reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Ruse, eminenta personalitate din lumea protestantă a vizitat Odesa şi Moscova, unde a avut convorbiri prieteneşti cu ierarhii ortodocşi ruşi.

Directorul Colegiului Teologic St. Francisc din Milton (Australia), canonicul Ivor Church, a vizitat Moscova şi a avut convorbiri cu reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse cu privire la posibilităţile de strîngere a legăturilor între reprezentanţii Bisericii Anglicane din Austria şi cei ai Bisericii Ortodoxe Ruse. A intrat în mai multe biserici din Moscova, a participat la slujbe religioase, a vizitat lavra Troiţa Serghievna precum şi Academia Duhovnicească a Moscovei cu sediul la Zagorsk.

Exarhatul ortodox rus din Berlin, prin titularul său, Arhiepiscopul Ciprian, continuă să întreţină relaţii frăţeşti cu reprezentanţii Bisericilor protestante din Germania, ca şi cu cei catolici, prin schimburile de vizite ce se fac.

Este interesant de amintit şi informaţia că la 6 septembrie 1964 exarhul din Berlin a primit vizita unui episcop al Bisericii din Malabar (India).

Preot DIMITRIE POPESCU

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ŞTIRI DE PESTE HOTARE

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

ACADEMIA DUHOVNICEASCĂ DIN MOSCOVA A ÎMPLINIT 150 DE ANI

Intemeiată în anul 1814 şi aşezată în marea lavră a Sf. Treimi – Sf. Serghie de la Zagorsk, Academia Duhovnicească din Moscova a împlinit 150 de ani de existenţă şi activitate.

De la înfiinţare şi pînă în prezent, această înaltă şcoală de teologie ortodoxă a adus o însemnată contribuţie la pregătirea clerului Bisericii Ortodoxe Ruse şi la dezvoltarea învăţămîntului teologic. Incă de la înfiinţarea sa, activitatea academiei a fost ilustrată de cele mai proeminente personalităţi ale Bisericii Ortodoxe Ruse. Intemeietorul academiei, Mitropolitul Platon, urmaşul său, Arhiepiscopul Augustin, apoi Mitropolitul Filaret al Moscovei, care a condus academia aproape o jumătate de veac. Printre celelalte personalităţi de frunte, care au ilustrat conducerea academiei, în anii ce au urmat, a fost şi pururea pomenitul Patriarh al Moscovei, Serghie, care a fost profesor şi inspector al acestui înalt aşezămînt de ştiinţă şi cultură ortodoxă.

In educaţia şcolară şi în dezvoltarea ştiinţelor teologice aportul Academiei Duhovniceşti din Moscova este ilustrat prin lucrările şi activitatea unora dintre profesorii ei, ca: D. F. Golubinschi, A. P. Lebedeev, E. E. Golubinschi, V. O. Cliucevschi, I. N, Corsunschi, V. A. Socolov, N. I. Subbotin, P. I. Tretcov, A. I. Vedenschi, A. A. Spaschi, Pavel Florenschi ş. a.

Sărbătorirea prilejuită de împlinirea celor 150 de ani de funcţionare a Academiei între zidurile mănăstirii Sf. Treime – Sf. Serghie a fost un moment deosebit în viaţa Bisericii Ortodoxe Ruse căreea Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei şi Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse i-au dat toată atenţia.

Solemnitatea acestei sărbătoriri a avut loc în ziua de 14 septembrie 1964, cu prilejul hramului bisericii Acoperămîntului Maicii Domnului, Capela Academiei. Sfintele slujbe din seara de ajunul hramului şi cele din ziua hramului au fost săvîrşite de clerul Academiei în frunte cu rectorul Academiei şi al Seminarului, profesorul protoiereu C. Rujiţchi. La încheierea Sf. Liturghii, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a săvîrşit Te-Deumul, după care a adresat un cuvînt de felicitare celor prezenţi. Intreaga asistenţă a trecut apoi în Aula Academiei, unde Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a ţinut o cuvîntare festivă în legătură cu rolul şi istoricul Academiei.

ÎNCETAREA DIN VIAŢĂ A PROF. PROTOIEREU CONSTANTIN RUJIŢCHI RECTORUL ACADEMIEI ŞI SEMINARULUI DIN MOSCOVA

La numai două luni şi trei zile după serbările prilejuite de împlinirea a 150 de ani de la întemeierea Academiei Duhovniceşti din Moscova, în ziua de 17 noiembrie 1964, a încetat din viaţă rectorul ei, profesorul-protoiereu Constantin Ivanovici Rujiţchi. El a murit la vîrsta de 77 ani, în plină activitate didactică şi administrativă, în urma unei hemoragii cerebrale.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită în ziua de 20 noiembrie 1964, în biserica Academiei şi Seminarului din Moscova, de către însuşi Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, înconjurat de un sobor de arhierei şi preoţi, veniţi să dea ultima sărutare iubitului rector al primei şcoli teologice a Bisericii Ortodoxe Ruse.

Pr. IOAN LOGHIN-ŢURCANU

ANUL NOU LA REŞEDINŢA MITROPOLITANĂ

La întîi ianuarie 1965 - Anul Nou - Inalt Prea Sfinţitul Iustin, întîi-stătătorul Bisericii Ortodoxe moldovene, înconjurat de un sobor de slujitori, preoţi şi diaconi, a săvîrşit ca în fiecare an, în această aleasă zi, Sfînta Liturghie şi îndătinatul Te-Deum în monumentala catedrală mitropolitană.

După otpust, înaltul arhipăstor a rostit un frumos şi cald cuvînt de învăţătură. I. P. S. Sa aminteşte că anul 1964 a înscris în viaţa patriei noas-tre scumpe, prin hărnicia nestăvilită a poporului, mari şi minunate realizări. Prin lucrarea stăruitoare a luptătorilor pentru apărarea păcii în lume, anul 1964 a întărit convingerea tuturor că omenirea se îndreaptă mai mult ca oricînd în ultimii ani spre limanul înţelegerii şi relaţiilor frăţeşti.

Măreţele realizări care te întîmpină la tot pasul în patria noastră umplu sufletele tuturor de bucurie, îndreptăţesc sentimentul de mîndrie naţională de care sînt stăpîniţi fiii poporului nostru şi înmulţesc dragostea, devotamentul şi preţuirea pentru neobosiţii şi înţelepţii conducători ai ţării noastre.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul a vorbit despre viaţa şi activitatea Sfîntului Vasilie cel Mare pe care creştinătatea ortodoxă îl sărbătoreşte la 1 ianuarie, apoi a adresat credincioşilor care-l ascultau tradiţionalele urări de sănătate, belşug, mulţumire şi pace.

Inălţătoarea slujbă din catedrală s-a încheiat cu un polihroniu pentru conducătorii patriei, pentru Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi pentru drept măritorii creştini.

A doua zi - sîmbătă 2 ianuarie 1965 - pe la orele 11, potrivit datinei, preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii din cancelaria arhiepiscopală şi clerul cate-dralei erau prezenţi în noua şi somptuoasa sală de festivităţi, pentru a aduce Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, la început de an, un smerit prinos de dragoste şi devotament şi în acelaşi timp pentru a-i face fieşti urări de îndelungată înzilire, sănătate şi bună sporire în lucrarea de slujire a binelui.

Sosind în sala de festivităţi, rod al ostenelelor arhipăstoriei sale, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a fost întîmpinat cu imnul «Pre stăpînul şi mitro-politul nostru».

P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, luînd cuvîntul, s-a referit la unele momente de o deosebită importanţă pentru viaţa bisericească creştină şi pentru pacea lumii ce au avut loc în cursul anului 1964, a mulţumit respectuos Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, în numele salariaţilor din cancelaria arhiepiscopală, pentru condiţiile de muncă instaurate prin grija I. P. S. Sale, a făcut cuvenitele şi fieştile urări de an nou, încredinţîndu-l că preoţii şi lucrătorii din Biserică vor munci cu osîrdie pentru înflorirea patriei, pentru slava Bisericii şi pacea lumii.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a mulţumit părinteşte pentru bunele sentimente ale slujitorilor din vechea cetate de scaun a Moldovei şi pentru bunele urări ce i s-au făcut în pragul anului 1965.

Ca fii devotaţi ai poporului nostru şi ca slujitori ascultători ai Biseri-cii strămoşeşti, preoţii şi toţi cei ce lucrează în via pe care a sădit-o Dom-nul au, la începutul anului 1965, alese sentimente de mulţumire, văzînd atîtea înfăptuiri care se adaugă ca o salbă de argint şi pietre scumpe pe întreaga faţă a patriei noastre.

Ei au totodată hotărîrea nezdruncinată de a continua munca cu şi mai mult avînt peutru binele poporului şi pentru pacea lumii.

Rînd pe rînd, Inalt Prea Sfinţitul a vorbit despre acţiunile şi rezultatele Conferinţei Creştine pentru Pace în 1964, despre manifestările Consiliului Mondial al Bisericilor şi despre a treia Conferinţă panortodoxă de la Rhodos. La toate sesiunile şi conferinţele bisericeşti internaţionale, delegaţii Bisericii Ortodoxe Romîne au arătat că preoţii şi credincioşii ortodocşi romîni doresc şi lucrează cu însufleţire pentru dreptate, dragoste frăţească şi pace pe pămînt.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin s-a referit la atmosfera de muncă din Arhiepiscopia Iaşilor, la realizările de la Centrul eparhial şi la silinţa tuturor preoţilor de a propovădui dreptatea şi bunăvoirea între oameni.

Incheind cuvîntul său, Inaltul Chiriarh a adresat preoţilor un călduros îndemn de a spori în înţelepciune şi putere, de a stărui în lucrarea de slujire a Bisericii şi a Patriei de a îndruma şi sfătui pe credincioşi spre tot lucrul bun şi folositor.

Diac. T. M.

CONFERINŢĂ ADMINISTRATIVĂ PROTOPOPEASCĂ

In ziua de 20 ianuarie 1965, a avut loc la Centrul eparhial Iaşi, obişnuita Conferinţă administrativă de început de an cu protopopii din Arhiepiscopia Iaşilor.

Conferinţa a fost prezidată de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, Vicarul Sf. Mitropolii, din încredinţarea I. P. S. Mitropolit Iustin. Au asistat la conferinţă consilierii administrativi Dumitru Hadîrcă, T. Ieremia şi secretarul eparhial I. Zamfirescu.

Deschizînd Conferinţa P. C. Vicar Irineu Crăciunaş arată că I. P. S. Mitropolit Iustin este plecat din ţară la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor, care are loc la Enugu în Nigeria. Impărtăşind protopopilor binecuvîntările Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, urări de sănătate şi spor la lucru în noul an, P. C. Sa a dat îndrumări în legătură cu rezolvarea tuturor problemelor de ordin bisericesc cu aspecte deosebite. In continuare P. C. Sa aminteşte că preoţii au îndatorirea de a lua parte în mod regulat la conferinţele preoţeşti. Intrucît ne găsim în campania alegerilor de deputaţi în Marea Adunare Naţională şi în Sfaturile regionale, raionale şi comunale, care vor avea loc la 7 martie a. c. P. C. Vicar îndeamnă preoţii să-şi arate şi cu acest prilej patriotismul şi lealitatea lor cetăţenească. P. C. Sa se referă apoi la conferinţele preoţeşti din cursul acestui an la care se vor discuta probleme privind legăturile Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici creştine, la cursurile de îndrumări misionare, la activitatea pe care slujitorii altarelor trebuie să o desfăşoare în lupta pentru apărarea păcii, dotarea cu cărţi şi reviste a bibliotecilor parohiale, cum şi a bibliotecilor de la protopopiate, la colecta pentru fondul Misionar Central care, ca de obicei, va avea loc în Duminica Ortodoxiei, la grija pentru curăţenia şi buna păstrare a bisericilor cum şi a obiectelor cu valoare istorică şî artistică, la îngrijirea şi împrejmuirea cimitirelor, a bisericii şi a casei parohiale. Cu prilejul inspecţiilor administrative, protopopii trebuie să se ocupe temeinic de toate problemele bisericeşti, de modul cum preotul sprijină adunările şi planurile gospodăreşti, de comportarea preotului în parohie, de felul cum se aduc la îndeplinire dispoziţiunile organelor superioare etc.

P. C. Consilier T. Irimia a făcut unele comunicări privind aplicarea schemei de funcţiuni pe anul 1965, întocmirea dosarului pentru recomandarea personalului în posturile de îngrijitori şi cîntăreţi, trimiterea la timp a cererilor de transferare, evidenţa concediilor personalului, rezolvarea la timp a corespondenţei şi întocmirea devizului pentru reparaţii acolo unde este cazul.

P. C. Consilier Dumitru Hadîrcă a expus situaţia financiar-economică de la protopopiate şi a insistat asupra îndatoririi pe care o au preoţii de a rezolva chestiunile financiar-gospodăreşti cu toată conştiinciozitatea; a insistat asupra întocmirii corecte a inventarelor, asupra executării planului financiar şi trimiterea la timp a modificărilor survenite; sub aspect gospodăresc preoţii trebuie să fie pilde grăitoare pentru semenii lor, ca şi pînă acum

protopopii vor face în continuare controlul financiar intern acolo unde nu merg revizorii contabili.

DI Contabil Şef, Ioan Nicolau, a dat lămuriri cu privire la întocmirea gestiunii anului expirat şi la aplicarea noului plan financiar, iar Pr. Gh. Agapie cu privire la felul cum trebuie întocmite statele de salarii pentru plata drepturilor din fonduri proprii.

In încheiere P. C. Vicar a mulţumit tuturor pentru că au luat parte la lucrările Conferinţei şi a rugat pe DI Director Mircea Neicov să transmită Domnului Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, încredinţarea că slujitorii Bisericii Ortodoxe din Moldova, vor lucra şi în viitor cu rîvnă şi abnegaţie pentru înflorirea Patriei şi pentru pacea lumii.

ASISTENT

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI ŞI SALARIAŢILOR BISERICII ORTODOXE ROMÎNE DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

La 14 ianuarie a. c., a avut loc la cancelaria arhiepiscopală Adunarea Generală a membrilor Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi Salariaţilor Bisericii Ortodoxe Romîne din Arhiepiscopia Iaşilor, la care au participat delegaţii aleşi la cele 14 protopopiate, Seminarul teologic şi Centrul eparhial.

Pe ordinea de zi a figurat Darea de seamă pe anul 1964 şi alte chestiuni ce interesează bunul mers al C. A. R. C., cum şi alegerea organelor de conducere pe un nou ciclu de doi ani (1965-1967).

La masa prezidiului au luat loc P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, Vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, reprezentanţi ai Departamentului Cultelor, P. P. C. C. Consilieri administrativi D. Hadîrcă, Sc. Porcescu şi T. Irimia, P. C. Inspector T. Bodnar şi DI. Ioan Zamfireseu - secretar eparhial.

P. C. Vicar Irineu Crăciunaş luînd cuvîntul, arată că I. P. S. Mitropolit Iustin se interesează de bunul mers al Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi nu este indiferent de felul cum se lucrează şi cum sînt satisfăcute cerinţele membrilor ei.

Conducerea Casei de Ajutor Reciproc - spune P. C. Vicar, s-a călăuzit în lucrări de sfaturile şi îndrumările I. P. S. Mitropolit şi a depus tot interesul pentru a rezolva cerinţele membrilor în spiritul regulamentului.

In numele I. P. S. Mitropolit care lipseşte din ţară, salută pe membrii Adunării şi le urează succes în rezolvarea lucrărilor înscrise pe Ordinea de zi.

P. C. Preot D. Hadîrcă - preşedintele comitetului de conducere al Casei de Ajutor Reciproc a Clerului, în cuvîntul de deschidere a lucrărilor Adunării, a adresat respectuoase mulţumiri I. P. S. Mitropolit Iustin pentru grija părintească şi îndrumările de care se bucură aparatul de conducere al Casei şi pentru ajutorul deosebit acordat. P. C. Sa, spune că, este un imbold şi o mîndrie pentru toţi, cler şi credincioşi, găsindu-se în fruntea Arhiepiscopiei Iaşilor I. P. S. Mitropolit Iustin care, în acelaşi timp, lucrează pentru buna rezolvare a problemelor superioare ale Bisericii Ortodoxe.

Trecîndu-se la ordinea de zi, s-a format mai întîi Biroul Adunării, P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă - preşedinte, P. C. Pr. Th. Bodnar, P. C. Pr. Ioan Pricop membri; P. C. Pr. Anania Roşca şi DI. I. Zamfirescu secretari.

S-a citit în continuare Darea de seamă pe anul 1964, Bilanţul şi Contul de execuţie bugetară.

Comisia de verificare, din care fac parte P. C. Pr. M. Gheorghiu, P. C. Pr. Gh. Titu şi DI. I. Zamfirescu, a prezentat raportul asupra operaţiunilor pe anul 1964, propunînd aprobarea lor.

La discuţii iau cuvîntul: Pr. Th. Bodnar, I. Zamfirescu, Pr. D. Matei, Pr. Anania Roşca, Pr. Gh. Titu şi alţii; vorbitorii au arătat că operaţiunile Casei s-au făcut cu respectarea Regulamentului, pentru care au cerut aprobarea Dării de seamă şi au făcut propuneri în legătură cu operaţiunile de viitor.

După aprobarea Dării de seamă s-a trecut la alegerea noului Comitet şi a Comisiei de verificare, prin vot secret. Au fost aleşi în Comitetul de

conducere: P. C. Pr. D. Hadîrcă, P. C. Pr. Alex. Tudose şi DI N. Dascălu, iar ca supleanţi: P. C. Pr. Ioan Moraru şi P. C. Pr. Alex. Mihuţă; în Comisia de verificare au fost aleşi: DI. Ioan Zamfirescu, P. C. Pr. Gh. Titu şi P. C. Pr. M. Gheorghiu.

In şedinţa de constituire a Comitetului, P. C. Pr. D. Hadîrcă a fost reales preşedinte al Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi Salariaţilor din Arhiepiscopia Iaşilor.

S-a citit apoi Planul financiar pe anul 1965 pe marginea căruia au făcut diferite observări următorii: P. C. Pr. Gh. Coşofreţ, P. C. Pr. Ştefan Slevoacă, DI I. Naglad şi Pr. Ioan Pricop.

In încheierea şedinţei, P. C. Preşedinte D. Hadîrcă, a mulţumit membrilor pentru participare şi i-a asigurat că va ţine seama de deziderateie Adunării Generale, în lucrarea de conducere a Casei de Ajutor Reciproc.

I. Z.

†

PREOTUL GHEORGHE ŞTEFĂNESCU-BOTOŞANI

In ziua de 12 octombrie 1964, după o lungă şi grea suferinţă, a încetat din viaţă preotul Gheorghe Ştefănescu, parohul parohiei Sfîntul Nicolae din oraşul Botoşani.

Născut în anul 1902, în comuna Movila Ruptă, raionul Săveni după ce a terminat şcoala din satul natal, s-a înscris la seminarul teologic din Iaşi pe care l-a absolvit în anul 1924, apoi la Facultatea de teologie la care a luat licenţa cu «magna cum laude» în anul 1929.

Este hirotonit preot pe seama parohiei Ştefăneşti din raionul Botoşani în anul 1930.

S-a distins în mod deosebit în activitatea sa pastorală fiind destoinic, harnic şi întreprinzător, bun cîntăreţ şi slujitor. Autoritatea bisericească superioară l-a apreciat acordîndu-i diferite ranguri bisericeşti.

Pentru meritele sale deosebite a fost promovat în anul 1940 ca paroh al parohiei Sf. Nicolae din oraşul Botoşani, pe care a păstorit-o pînă la obştescul său sfîrşit.

In anul 1941 a funcţionat ca protopop al circ. II Botoşani. Misiunea de protopop şi-a împlinit-o cu sîrguinţă şi înţelepciune.

Ca preot paroh, ca protopop şi ca cetăţean, părintele Gheorghe Ştefănescu şi-a cîştigat dragostea şi simpatia tuturor.

Inhumarea rămăşiţelor sale pămînteşti a avut loc în ziua de 15 octombrie 1964 în cimitirul Eternitatea din Botoşani, fiind petrecut de familie, prieteni, colegi şi numeroşi enoriaşi care l-au iubit şi apreciat.

Despre viaţa şi activitatea defunctului au vorbit: Pr. Mihai Gheorghiu, protopopul raionului Botoşani, Pr. V. Arnăutu în calitate de coleg de şcoală şi vecin cu parohia, şi epitropul C. Bantaş din partea consiliului parohial şi a enoriarilor parohiei.

Prin moartea preotului Gheorghe Ştefănescu, preoţimea botoşăneană pierde un preot de valoare, iar credincioşii parohiei Sfîntul Nicolae din Botoşani un adevărat şi bun părinte sufletesc.

Dumnezeu să-l ierte.

Diacon GH. LUNGU

C. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

SĂRBĂTOAREA CUVIOSULUI PARTENIE LA EPISCOPIA ROMANULUI

În ziua de 7 februarie, Biserica Ortodoxă prăznuieşte pomenirea Cuviosului Partenie, episcopul Lampsacului.

Pentru clerul şi credincioşii eparhiei Romanului şi Huşilor această zi are o însemnătate aleasă, fiindcă atunci îşi serbează ziua numelui întîistătătorul acestei eparhii, Prea Sfinţitul Episcop.

Anul acesta, sărbătoarea Cuviosului Partenie şi a zilei onomastice a Prea Sfinţitului Episcop Partenie s-a desfăşurat într-o atmosferă sobră şi înălţătoare.

In cursul dimineţei, în monumentala Catedrală episcopală, Prea Sfinţitul Episcop Partenie, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi a săvîrşit Sf. Liturghie. Răspunsurile au fost date de corul catedralei, condus cu iscusinţă de către diaconul Dimitrie Teofănescu. Predica zilei a fost rostită de către P. C. Pr. Prof. Cicerone Iordăchescu. Prea Cucernicia Sa, după ce a interpretat evanghelia zilei insistînd asupra învăţăturilor folositoare pentru credincioşi, s-a referit la însuşirile şi viaţa aleasă a Cuviosului Partenie, care este un grăitor exemplu.

Sfîrşindu-se Sf. Liturghie, Prea Sfinţitului Episcop a fost însoţit de preoţii Catedralei şi cei din oraşul Roman la reşedinţa episcopală. In sala de recepţie a reşedinţei, P. C. Pr. Gh. Vlad a rostit un scurt cuvînt arătînd că Biserica nu-şi poate îndeplini înalta ei misiune fără episcop; ideea aceasta este cuprinzător redată în opera Sf. Ciprian, care spune că biserica este însăşi episcopul. P. C. Sa, în numele clerului şi credincioşilor eparhiei, stăpînit de o vădită emoţie, şi-a manifestat bucuria că, în persoana P. S. Episcop Partenie, Eparhia Romanului şi Huşilor are un păstor iscusit şi înţelept care învaţă şi călăuzeşte turma cea dreptcredincioasă pe calea mîntuirii. In încheiere, vorbitorul a prezentat Prea Sfinţitului Episcop respectuoase felicitări şi urări de deplină sănătate din partea preoţimii şi credincioşilor eparhiei.

Corul Catedralei a intonat atunci imnul arhieresc şi «Mulţi ani trăiască».

Prea Sfinţitul Episcop, profund impresionat, a mulţumit pentru felicitările prezentate, apoi a oferit celor prezenţi în trapeza reşedinţei o agapă.

Spre sfîrşit, Prea Sfinţia Sa, împletind în chip stăruitor şi deopotrivă, în aceeaşi cunună, grija deosebită pentru mîntuirea credincioşilor din Eparhia Romanului şi Huşilor şi munca stăruitoare de fiu destoinic al poporului, a rostit un toast în cadrul căruia s-a referit la deplina libertate acordată de conducătorii Statului nostru cultelor religioase. «Datorită acestui climat» —a spus Prea Sfinţia Sa— «ne putem afla astăzi împreună şi petrece clipe aşa de frumoase».

In continuare, Prea Sfinţitul Episcop asigură Conducerea Statului nostru de sprijinul total al preoţimii din eparhia pe care o păstoreşte în eforturile epocale pentru statornicirea binelui obştesc.

Incheind, întîistătătorul Eparhiei Romanului şi Huşilor cere slujitorilor de altare şi credincioşilor muncă şi corectitudine, hărnicie şi lealitate; alegerile de deputaţi care vor avea loc la 7 martie a. c. trebuie să fie şi pentru fiii Bisericii strămoşeşti un prilej de entuziasm şi de bucurie naţională. Ridicînd paharul, Prea Sfinţitul Episcop a închinat pentru prosperitatea patriei noastre şi a urat conducătorilor desăvîrşit succes în munca titanică ce vor depune pentru viitorul ei luminos.

Cu mulţumirea caldă pe feţele lor şi cu gîndul de a munci cu mai mult spor în viitor, cei prezenţi s-au despărţit de Chiriarhul lor, după clipele de înălţare sufletească oferite de această zi.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

vol. I, Buc. 1964 *(Zam. Paul)*; *Svetozar Radoicici* Милешева **(Mileşeva)**, Beograd 1963 *(Al. A. Botez)*; F. *van der Meer*, *Christine Mohrmann*, **Bildatlas der Früchristlichen Welt.** Gutersloh 1959 *(I. Zugrav)*; *Adrian Fochi*, **Mioriţa**, Bucureşti 1964 *(Diac. T. M.)*; Голос Православия **(Stimme der Orthodoxie)** nr. 11/1964 *(Pr. D. Popescu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — *ŞTIRI DE PESTE HOTARE* . . . 112

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

Academia duhovnicească din Moscova a împlinit 150 de ani; Încetarea din viaţă a Prof. Prot. Constantin Rujiţchi, rectorul Academiei şi Seminarului din Moscova *(Pr. I. L. Ţurcanu)*.

B. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . 113

Anul Nou la Reşedinţa Mitropolitană *(Diac. T. M.)*; **Conferinţă Administrativă Protopopească** *(Asistent)*; **Adunarea Generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi a Salariaţilor B. O. R. din Arhiepiscopia Iaşilor** *(I. Z.)*; † **Pr. Gh. Ştefănescu-Botoşani** *(Diac. Gh. Lungu)*.

C. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . . 117

Sărbătoarea cuviosului Partenie la Episcopia Romanului *(Pr. Ermil Bărbieru)*.

42.420

P.I.2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLI, Nr. 3—4 MARTIE—APRILIE 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Marele bărbat de stat GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ va trăi mereu în conştiinţa tuturor 121

* * *

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Învierea Domnului 1965 . . . . . 125**

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Învierea Domnului 1965 . . . . . 131**

STUDII

Prof. N. CHIŢESCU : **A fost Sf. Ioan Hrisostom semi-pelagian? . 136**

Pr. Prof. M. ŞESAN : **Din istoricul iconografiei ortodoxe pînă în secolul XIV 163**

Pr. MIRCEA SFICHI : **Mîndria 173**

Protos. N. VORNICESCU : **Xilogravuri — clişee executate de ieromonahul Veniamin Jacotă, la Mănăstrea Sucevița, între anii 1855-1859 . . . . . 181**

VASE ALESE ÎN CALENDARUL ORTODOXIEI

A. VEDERNICOV : **Sfîntul Ioan Scărarul ca învăţător al rugăciunii** (Traducere din limba germană de *Pr. D. Popescu*) . . 190

MONUMENTE BISERICEŞTI DIN MOLDOVA

Pr. ANDREI MUCEA : **Biserica «Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul» din Arbore 201**

CORNELIU ISTRATI : **Modificări aduse bisericii de la Cotnari în prima jumătate a secolului al XIX-lea 208**

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ : **Preotul Gheorghe Creangă (1827-1897) . 212**

PE URMELE MÎNTUITORULUI

AL. A. BOTEZ : **Momente şi popasuri pascale 223**

(Continuare în pag. 3 a copertei)

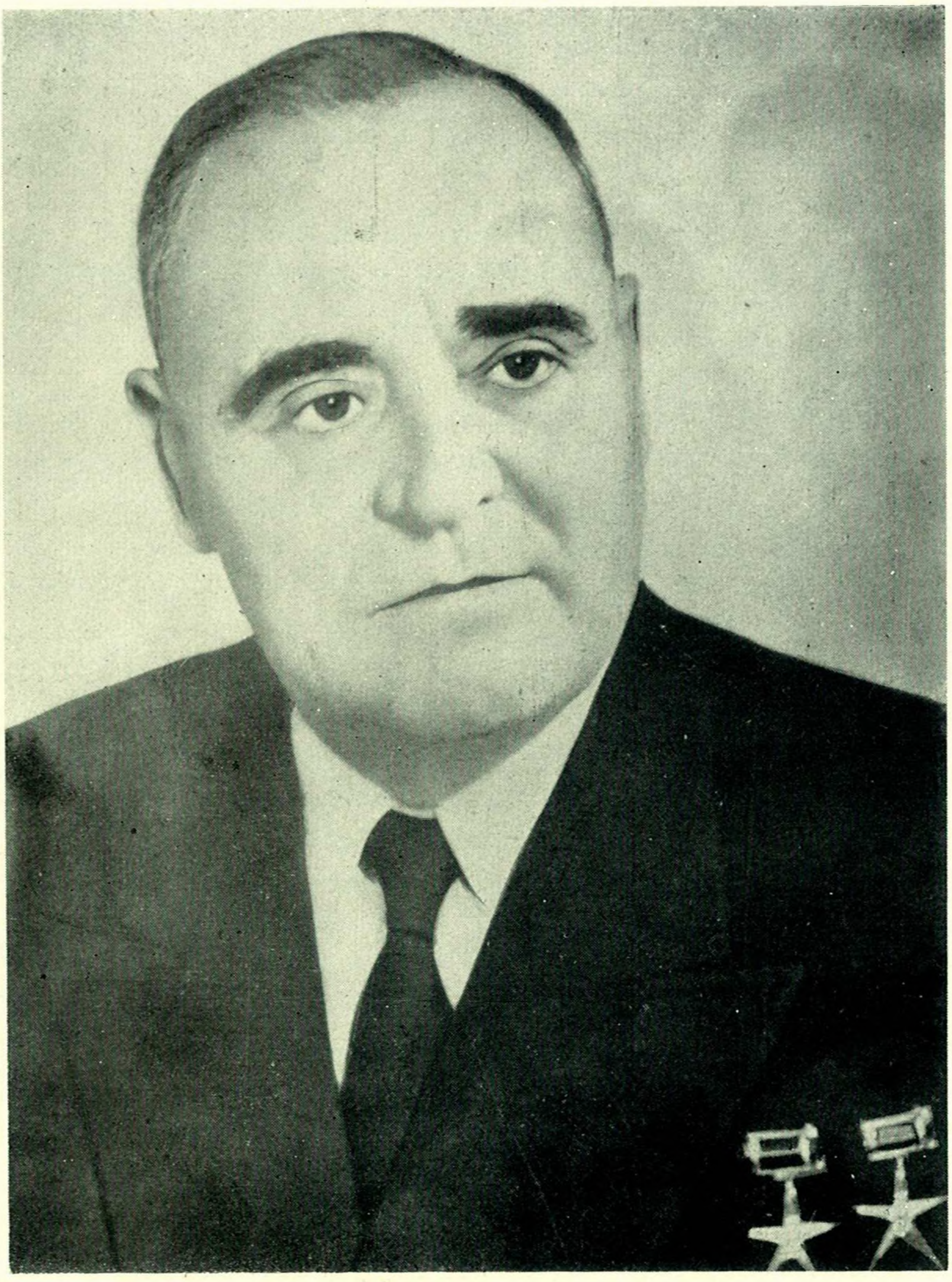
MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLI, Nr. 3—4 MARTIE—APRILIE 1965

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: ARHIEPISCOPIA IAȘILOR
STR. ȘTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAȘI

GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

MARELE BĂRBAT DE STAT GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ VA TRĂI MEREU ÎN CONȘTIINȚA TUTUROR

Poporul nostru a fost zguduit de o grea și cumplită lovi=tură, sfîrșitul prematur, neașteptat, în ziua de 19 martie 1965, după o boală nemiloasă, al celui dintîi slujitor al statului român, al celui „mai ales fiu al neamului nostru", Gheorghe Gheorghiu=Dej.

Intr=un cuget și într=o simțire, muncitorii harnici din fabrici și uzine, țăranii de pe ogoarele înfrățite ale patriei, intelectualii din laboratoare, școli, institute de învățămînt supe=rior și universități, lucrătorii din instituții și întreprinderi, toți fiii poporului nostru, și=au manifestat în cursul zilelor de doliu adînca durere pricinuită de încetarea din viață a iubitului și înțeleptului conducător, Gheorghe Gheorghiu=Dej. Durerea una=nimă a poporului nostru este, pe de o parte, exepresia prino=sului de pioasă recunoștință față de cel ce și=a închinat viața pentru binele și prosperitatea patriei, iar, pe de altă parte, expresia hotărîrii nestrămutate de a păstra și continua tot ceea ce s=a săvîrșit sub înalta sa conducere.

Toată viața marelui bărbat de stat a fost legată de aspi=rațiile poporului în sînul căruia a văzut lumina. Infrățit cu suferințele de veacuri ale semenilor săi și cu năzuințele lor spre fericire, Gheorghe Gheorghiu=Dej a străbătut un drum de luptă, de muncă și înfăptuiri, care l=au înscris în conștiința noastră și în istoria acestei țări. El și=a închinat toată viața luptei pentru libertatea poporului romîn, pentru condiții umane de trai, pentru suveranitatea și adevărata independență a Ro=mâniei.

Pe Valea Trotușului în anul 1920, rînd pe rînd, apoi, la Galați, Dej și la București, în sfîrșit pe banca acuzaților în anul 1933=34, a răsunat cu vigoare chemarea înflăcărată, mobi=lizatoare, a tînărului patriot la acțiune unită împotriva opre=siunii și exploatării nemiloase.

Înainte de 23 August 1944, Gheorghe Gheorghiu-Dej, încarcerat și surghiunit pentru credința și lupta sa dîrză, a coalizat în jurul său toate forțele patriotice asigurînd, astfel, victoria insurecției armate și eliberarea patriei noastre. Sub conducerea sa, la 23 August 1944, a început în istoria poporului nostru o eră nouă.

In cei peste douăzeci de ani care s-au scurs de atunci și pînă astăzi, poporul nostru a dobîndit sub îndrumarea sa înțeleaptă mari biruințe în strădaniile sale pentru primeniri structurale, pentru statornicirea și consolidarea orînduirii democrat-populare, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață a tuturor celor ce muncesc, pentru dreptate și omenie, pentru dezvoltarea conștiinței umane și sociale a omului nou, pentru înflorirea patriei noastre scumpe, pentru pace în lume.

Prin larga sa viziune, prin răbdarea sa pilduitoare și prin înțelepciunea sa, prin înțelegerea tuturor domeniilor de activitate socială, prin munca și optimismul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej a croit, ca îndrumător și conducător al poporului, drumul democrației adevărate, al libertății și demnității umane. Luminoasele sale însușiri „sînt prezente în industria noastră înfloritoare, în uriașele uzine și fabrici, a căror producție acoperă nevoile țării și dă posibilitatea unor tot mai largi schimburi comerciale cu alte țări; sînt prezente în agricultura noastră cooperativizată, care dispune de unele mecanizate și, din an în an, dă recolte tot mai bogate, pentru belșugul obștesc; sînt prezente în grija ce se acordă, astăzi, sănătății poporului", prin construirea și înzestrarea spitalelor, sanatoriilor, cabanelor de pe vîrfuri de munți și din locuri pitorești, ca și a clădirilor minunate de pe litoralul Mării Negre, prețuite în toată lumea; sînt prezente în minunatele înfăptuiri culturale din patria noastră; patriotismul înflăcărat al înțeleptului slujitor al poporului nostru, Gheorghe Gheorghiu-Dej, este prezent în fiecare școală din țara noastră, în înaltele principii pedagogice de educare a tineretului școlar, în strădaniile savanților și cercetătorilor români, în manifestările artistice-culturale ale solilor poporului dincolo de hotarele patriei; este prezent în marile înnoiri ale vieții poporului nostru, în concepția pe care fiecare fiu al patriei noastre o are acum despre muncă.

„Gîndirea sa luminată, îndemnul său stăruitor și munca sa neobosită sînt, de asemenea, prezente în slujirea neabătută a păcii în lume, în acțiunile întreprinse de guvernul Republicii Populare Române pentru coexistență pașnică și pentru conlucrare prietenească între toate popoarele și între toate statele".

Cei douăzeci de ani și mai bine de istorie nouă îndrumată de Gheorghe Gheorghiu-Dej vor arăta peste veacuri că sînt ani de muncă încordată și de înfăptuiri care au așezat țara noastră alături de cele mai înaintate țări din lume.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost un mare om de stat, un eminent organizator și conducător, un izvor bogat de învățăminte, un exemplu de muncă organizată și perseverentă, de echilibru, chibzuință și măsură, de cugetare lucidă, de modestie și onestitate, un deschizător de perspective poporului său.

Pentru pilduitoarele sale însușiri și pentru înfăptuirile sale rodnice, „poporul nostru a dăruit lui Gheorghe Gheorghiu-Dej dragostea sa sinceră și recunoștința sa nețărmurită. Poporul întreg a simțit mereu, în ultimii douăzeci de ani de viață, inima sa caldă, mintea sa clarvăzătoare, grija sa părintească, încordările sale în muncă, bucuria sa generoasă".

Numai cu cîteva ceasuri înainte de sfîrșitul său neașteptat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu ultimele gînduri îndreptate spre fericirea și viitorul patriei, a mai găsit în ființa sa puteri pentru a adresa Marii Adunări Naționale o scrisoare care prin impresionantul ei cuprins are sensul unui testament politic. „Viitorul nostru fericit stă în mîinile harnice și încercate ale minunatului nostru popor... Să înzecim eforturile în lupta pentru prosperitatea patriei și făurirea unei vieți fericite", a spus el.

Gîndurile vibrante ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, viziunile sale umane, îndrumările sale de patriot clarvăzător, convingerile sale nestrămutate vor fi mereu o forță uriașă, un izvor nesecat pentru întreg poporul român și pentru conducătorii săi.

Durerea poporului român pricinuită de sfîrșitul neașteptat al iubitului său conducător este, în același timp, durerea Bisericii Ortodoxe Române. Clerul și credincioșii acestei Biserici prețuiesc cu înalte simțăminte de dragoste și cu aleasă recunoștință înfăptuirile istorice săvîrșite de regimul nostru democrat-popular sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Calea deschisă de 23 August 1944 a rodit și în Biserica noastră strămoșească mari și importante înfăptuiri. Intre altele restaurarea monumentelor istorice-bisericești, comori de artă ale poporului nostru, constituie o pagină de cinste în istoria regimului democrat-popular; numai la Catedrala mitropolitană din Iași, în jurul acestui impunător monument, cum și în Arhiepiscopia Iașilor, s-au săvîrșit lucrări pe care nici o imaginație oricît de înflăcărată nu le bănuia mai înainte.

In atmosfera instaurată în ţara noastră după 23 August 1944, Biserica Ortodoxă Română călăuzită de dumnezeieştile şi înălţătoarele învăţături ale Mîntuitorului Hristos a adîncit legăturile cu Bisericile Ortodoxe surori şi, în acelaşi timp, a intrat în marea familie a Bisericilor Creştine, cu hotărîrea de a sluji omenirea în drumul ei spre progres şi pace; la îndemnul conştiinţei lor umane şi la îndemnul conştiinţei lor creştine, clericii şi credincioşii ortodocşi români s-au rugat lui Dumnezeu „pentru pacea a toată lumea", au lucrat cu rîvnă pentru statornicirea relaţiilor frăţeşti în lume, au semnat chemările şi apelurile partizanilor păcii pentru rezolvarea neînţelegerilor prin tratative, pentru abolirea colonialismului şi neocolonialismului, pete ruşinoase ale secolului nostru, pentru acordarea independenţei tuturor popoarelor, pentru încetarea fabricării şi experimentării armelor de distrugere în masă, pentru încheierea unui acord de dezarmare, pentru coexistenţă paşnică; cu rîvnă evanghelică, slujitorii sfintelor locaşuri ortodoxe dau sprijin neţărmurit lucrării de statornicire a binelui comun în Patria noastră, eforturilor de organizare a relaţiilor dintre oameni pe nemuritoarele principii de dragoste, dreptate, egalitate între toţi oamenii, pace şi bunăvoire.

Fiii ascultători ai Bisericii Ortodoxe din Mitropolia Moldovei şi Sucevei - clerici şi credincioşi - luminaţi de duhul iubirii de patrie, încrederii şi recunoştinţei, aduc un pios omagiu marelui fiu al poporului nostru, Gheorghe Gheorghiu-Dej, pentru că îşi pot împlini misiunea izbăvitoare nestingheriţi, pentru că pot adăuga în istorica operă de reconstrucţie hărnicia şi rîvna lor la hărnicia şi rîvna poporului. Exemplul măreţ al vieţii sale de muncă şi de luptă va lumina mereu calea tuturor celor ce se străduiesc să ducă mai departe şi să dezvolte opera sa.

Alături de întregul popor, ierarhii, preoţii şi credincioşii din Mitropolia Moldovei şi Sucevei încredinţează înalta conducere de stat că vor munci şi în viitor cu aceeaşi însufleţire, cu aceeaşi hărnicie, pentru înfăptuirea măreţelor ţeluri pe care Gheorghe Gheorghiu-Dej le-a deschis în istoria poporului român şi cărora el le-a închinat întreaga sa viaţă. Păstrînd pururea amintirea marelui bărbat de stat, ei vor săvîrşi ceea ce trebuie săvîrşit pentru ca Patria noastră să devină cu fiecare zi ce trece mai bogată, mai înfloritoare, mai puternică, mai frumoasă.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita Noastră Arhiepiscopie har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierească binecuvîntare.

HRISTOS A ÎNVIAT!

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Duminică, ziua cea dintîi a săptămînii, cum glăsuiesc Sfintele Evanghelii, la mînecare adîncă, femeile purtătoare de miruri se grăbeau spre grădina lui Iosif din Arimateea pentru a unge preacuratul trup al Domnului nostru Iisus Hristos, care fusese așezat acolo, într-un mormînt nou de piatră, după înfricoșata Sa moarte pe cruce. Copleșite de durere, dar călăuzite de o nădejde tainică, în liniștea desăvîrșită a nopții, ele se întrebau cu îngrijorare: «*Cine ne va prăvăli nouă piatra de la ușa gropniței?*» (Marcu XVI, 3). Îndată însă după sosirea lor acolo, s-a făcut «*cutremur mare, că un înger al Domnului pogorînd din cer și apropiindu-se a rostogolit piatra și a stat deasupra ei. Înfățișarea lui era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca omătul*» (Matei XXVIII, 2-3). Atunci, de spaimă, femeile și-au plecat fețele lor către pămînt. Dar, îngerul le-a grăit: «*Pentru ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, a înviat... Și întorcîndu-se de la mormînt au vestit ele toate acestea celor unsprezece și tuturor celorlalți*» (Luca XXIV, 5-9).

A înviat Hristos! Îngerul lui Dumnezeu ne-a spus aceasta. Mormîntul este deșert, — mărturiseau cu bucurie femeile mironosițe, luminate de dumnezeiasca înviere a Domnului.

Am văzut pe Domnul! Am vorbit cu El! M-am închinat Lui! Mi-a poruncit să spun fraților Săi că încă nu s-a suit la Tatăl Său! — a vestit ucenicilor Maria Magdalena, după ce i s-a arătat ei Mîntuitorul.

Am călătorit împreună cu Iisus pe drumul de la Ierusalim la Emaus. Pe cînd ne tîlcuia El Scripturile, simțeam că arde în noi inima noastră. Dar ochii noștrii nu ni s-au deschis, ca să cunoaștem că este El, decît atunci cînd a stat împreună cu noi

la masă şi, după ce a binecuvîntat pîinea, a frînt-o şi ne-a dat-o nouă s-o mîncăm, — au mărturisit ucenicilor şi celorlalţi credincioşi care se ţineau de ei, Luca şi Cleopa.

Am văzut pe Hristos, cînd eram noi strînşi laolaltă, — mărturiseau fără încetare cei peste cinci sute de credincioşi cărora li s-a arătat Mîntuitorul pe un deal, în Galileea.

Iisus a venit şi a stat în mijlocul nostru, după înviere, de mai multe ori, iar unora dintre noi ni s-a arătat şi osebit. I-am văzut mîinile şi picioarele Sale străpunse de piroane. Am pus degetul în coasta Lui. A mîncat pîinea, peştele şi mierea pe care noi I le-am dat. Ne-a tîlcuit Scripturile, deschizîndu-ne mintea să înţelegem că trebuia să se împlinească toate cele scrise despre El, în legea lui Moise, în prooroci şi în psalmi. Ne-a poruncit să ne înfăţişăm înaintea tuturor ca martori ai învierii Sale, — vesteau pretutindeni Sfinţii Săi Apostoli.

Întăriţi în cugetele lor de adevărul ridicării Domnului nostru Iisus Hristos din mormînt, Sfinţii Apostoli împreună cu ceilalţi credincioşi «*dădeau cu tărie mărturia învierii Lui şi mare dar era cu ei cu toţi*» (Fapte IV, 33). Ei priveau spre înălţimea Golgotei nu numai ca spre locul durerii, dar mai ales ca spre locul bucuriei. Mormîntul în care zăcuse Fiul lui Dumnezeu se transformase în izvor al vieţii ; devenise pragul de trecere de la moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer.

De atunci, fără încetare, fiii dreptcredincioşi ai Sfintei noastre Biserici, vădind prin cuvînt şi fapte credinţa nestrămutată în înviere, cîntă cu bucurie minunata cîntare de Paşti : «Hristos a înviat din morţi, cu moartea pre moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le».

IUBIŢII MEI FII DUHOVNICEŞTI,

După înfricoşata răstignire pe cruce, Vineri «*pe la ceasul al şaselea — în miezul zilei — întuneric s-a făcut peste tot pămîntul pînă la ceasul al nouălea, căci soarele nu se vedea ; şi catapeteasma templului s-a sfîşiat pe mijloc. Atunci Iisus, strigînd cu glas mare a zis : Părinte, în mîinile Tale îmi dau duhul Meu. Şi aceasta zicînd şi-a dat duhul*» (Luca XXIII, 44-46). Mai tîrziu, în amurgul acelei zile, un ucenic în taină al lui Iisus, cu numele de Iosif din Arimateea, avînd încuviinţarea lui Pilat, a luat trupul Domnului şi «*l-a înfăşurat în giulgiu curat şi l-a pus într-un mormînt nou al lui, pe care-l săpase într-o stîncă. Apoi a prăvălit o piatră mare la uşa gropniţei şi s-a dus*» (Matei XXVII, 59-60).

Dar, Domnul nostru Iisus Hristos nu putea rămîne în împărăţia morţii ; trupul Său nu putea fi atins de stricăciune. Este adevărat că, prin întruparea Sa în om, ascultînd de Părintele ceresc, Care a cuprins în iconomia facerii, încă din veşnicie, şi jertfa de bunăvoie a Fiului Său Unul-Născut pentru ca omul să poată dobîndi mărirea lui Dumnezeu, de care fusese lipsit din pricina păcatului (Romani III, 23), Domnul nostru Iisus Hristos s-a supus nu numai legii firii omeneşti zidite după chipul şi

asemănarea lui Dumnezeu, dar şi legii morţii ca urmare a păcatului. Pentru mîntuirea noastră, «*El s-a golit pe Sine* (de mărirea lui Dumnezeu), *luînd chip de rob, făcîndu-Se oamenilor asemenea şi la înfăţişare dovedindu-Se ca om. Şi s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte şi încă moartea pe cruce*», cum spune Sfîntul Apostol Pavel (Filipeni II, 7-8). Cu toate că în El nu s-a aflat nici un păcat al Său, El a suferit chinuri şi a gustat amărăciunea morţii mai mult decît orice om.

Dacă omul suferă şi moare din pricina păcatelor sale, Domnul nostru Iisus Hristos, ca Mîntuitor al întregului neam omenesc, a îndurat suferinţele şi a trăit agonia morţii pentru toţi, aducîndu-se pe Sine jertfă de ispăşire pentru păcatele tuturor.

Dar, murind de bunăvoie, Mîntuitorul nu putea rămîne sub stăpînirea morţii. Pe de o parte, fiind fără păcat, El nu era supus morţii, deoarece moartea este plata păcatului (Romani VI, 23), iar, pe de altă parte, firea Sa omenească, datorită vieţuirii în sfinţenie deplină, avea puterea nemuririi. De aceea, cum zice Sfîntul Apostol Petru : «*Dumnezeu L-a înviat, dezlegînd durerile morţii, întrucît nu era cu putinţă ca El să fie stăpînit de moarte*» (Fapte II, 24).

Răscumpărînd păcatele noastre, prin înfricoşatele Sale patimi şi prin jertfa de pe cruce, Domnul nostru Iisus Hristos, la înviere, ne-a adus şi nouă de la Tatăl nemurirea şi nestricăciunea. Prin învierea Fiului Său, Dumnezeu ne-a făcut şi pe noi fii ai învierii (Luca XX, 36), ne-a născut din nou spre nădejde vie (I Petru I, 3), şi împreună cu El pe noi cei ce eram morţi pentru greşelile noastre ne-a făcut vii şi împreună cu El ne-a sculat şi împreună ne-a aşezat în cele cereşti (Efeseni II, 6), «*căci dacă ne-am făcut cu El o singură tulpină, întru asemănarea morţii Lui, atunci vom fi la fel şi în învierea Lui*» (Romani VI, 5).

Astfel, luînd trup de om, la naştere, şi însuşindu-şi greşelile noastre, cu patimile şi moartea Sa, El ne-a trecut şi pe noi prin durere şi moarte, ridicîndu-ne apoi la viaţă, o dată cu învierea Sa. «Răstigniţi ieri cu Iisus Hristos, zice Sfîntul Grigorie de Nazians, noi sîntem, astăzi, ridicaţi cu Iisus Hristos ; El a murit, murim şi noi cu El ; El a înviat, înviem şi noi cu El».

Ca şi Domnul nostru Iisus Hristos, Care «*după ce a înviat din morţi nu mai moare, fiindcă moartea nu mai are stăpînire peste El*», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Romani VI, 9), aşa şi noi, după înviere vom dobîndi viaţă veşnică. Apoi, după cum trupul omenesc al Mîntuitorului s-a schimbat în trup duhovnicesc, tot astfel şi trupurile noastre omeneşti se vor schimba în trupuri duhovniceşti trecînd de la stricăciune la nestricăciune (I Corinteni XV, 35 ş. u.), cum ne învaţă însuşi Mîntuitorul cînd zice : «*Cei ce se vor învrednici să dobîndească veacul acela şi învierea cea din morţi nici nu se însoară nici nu se mărită. Şi nici să moară nu mai pot, căci sînt la fel cu îngerii şi sînt fii ai lui Dumnezeu, de vreme ce sînt fii ai învierii*» (Luca XX, 36).

Desigur, noi vom dobîndi învierea trupurilor la arătarea

Domnului întru mărire. Dar, în duhurile noastre noi purtăm sămînţa nemuririi, pe care a sădit-o Dumnezeu în Adam, zidindu-l după chipul şi asemănarea Sa; ea n-a putut să rodească însă din pricina păcatului, care l-a îndepărtat de Dumnezeu. Totuşi, după apropierea din nou a omului de Dumnezeu, prin unirea firii omeneşti cu firea dumnezeiască, în Hristos, şi ispăşirea păcatului prin jertfa de pe cruce, poarta vieţii veşnice a fost din nou deschisă în faţa noastră. Duhul dătător de viaţă pe care L-a revărsat Dumnezeu peste Domnul nostru Iisus Hristos, dîndu-I puterea să învieze din morţi, coboară şi peste noi din pricina unirii noastre cu Hristos. Iar, dacă «*Duhul Celui care a înviat pe Hristos din morţi locuieşte în noi, Cel ce a înviat pe Hristos din morţi va da viaţă şi trupurilor noastre muritoare prin Duhul Său care locuieşte în noi*» (Romani VIII, 11).

IUBIŢII MEI,

Vedeţi, aşadar, cît de mare este chemarea pe care ne-a făcut-o nouă Dumnezeu, prin Fiul Său iubit, Domnul nostru Iisus Hristos. Rînduindu-ne să dobîndim mărirea Sa, prin Fiul Său, El ne-a dăruit mîntuirea, iar prin Duhul Său cel Sfînt ne dă viaţa de veci.

Iconomia mîntuirii ca înnoire a zidirii dintîi este însă mult mai largă decît marginile făpturii mîinilor lui Dumnezeu. Din marea Sa dragoste, El a rînduit să adune iarăşi în Hristos pe toate cele din ceruri, de pe pămînt şi dedesubt. În acest scop, după moarte, în timp ce trupul său zăcea în mormînt, Mîntuitorul a purces cu duhul şi a propovăduit şi duhurilor care se găsesc ţinute departe de Dumnezeu, cuprinzînd, astfel, în lucrarea Sa mîntuitoare atît lumea văzută cît şi lumea nevăzută. De aceea, cu toate că, în vremea vieţuirii Sale pe pămînt, a fost pus mai prejos ca îngerii, după înviere însă, El a fost încununat cu mărire şi cu cinste de Dumnezeu, Care I-a supus toate sub picioarele Lui, din pricina morţii pe care a suferit-o (Evrei II, 7-9). Preaînălţîndu-L, Dumnezeu «*I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume, pentru ca, întru numele lui Iisus* — cum zice Sfîntul Apostol Pavel —, *tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor dedesubt şi toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl*» (Filipeni II, 9-10).

Pentru toate acestea, ziua de astăzi, în care prăznuim Învierea Domnului, este deopotrivă sărbătoare a pămîntului şi a cerului. «Acum, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, saltă de bucurie îngerii, acum se veselesc arhanghelii, acum heruvimii şi serafimii prăznuiesc împreună cu noi... Cu toate că harul primit de la Domnul este al nostru, totuşi bucuria este comună şi acelora şi nouă».

Veselindu-ne deci, după cuviinţă, împreună cu puterile cereşti, în această sfîntă şi luminată zi, binecuvîntăm pe Tatăl nostru cel ceresc, Care ne-a chemat la mărirea Sa din negrăita

Sa dragoste pentru noi, mulţumim Fiului care a pironit pe cruce păcatele noastre, trecîndu-ne de la moarte la viaţă, prin învierea Sa, şi lăudăm pe Sfîntul Duh pentru darurile pe care din belşug le revarsă peste noi ca să rodim «*dragostea, bucuria, pacea, îngăduinţa, bunătatea, facerea de bine, credincioşia, blîndeţea şi înfrînarea*» (Galateni V, 22-23).

IUBIŢI FII SUFLETEŞTI,

Cu bucurie sfîntă să prăznuim marea sărbătoare a slăvitei Învieri a Domnului. «Lumina cea fără de ani, care din mormînt trupeşte tuturor a strălucuit», să odihnească pururea în duhurile noastre ; pe calea adevărului paşii noştri ea să-i călăuzească. Din izvorul vieţii gustînd, ca fii ai învierii, viaţa noastră să o petrecem în sfinţenie, preamărind în acest chip pe Dumnezeu care ne-a ridicat la mărirea Sa, prin Domnul nostru Iisus Hristos.

Ca sălaş al Sfîntului Duh, sufletele noastre să adăpostească numai cugetele bune ; simţiri curate să păstrăm în inimile noastre ; cu fapte de dragoste frăţească să ne împodobim.

Pacea pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu, prin jertfa cea înfricoşată şi învierea cea mărită a Fiului Său, să o păstrăm cu toată scumpătatea ca pe odorul de mare preţ al vieţii noastre. Ca fii ai aceluiaşi Părinte să avem toţi aceeaşi gîndire, vieţuind în bună-înţelegere între noi. Nimeni «*să nu caute numai de ale sale, ci fiecare şi de ale altuia*», ajutîndu-ne frăţeşte, să purtăm sarcinile unii altora şi vom împlini astfel legea lui Hristos, cum ne îndeamnă Sfîntul Apostol Pavel (Filipeni II, 4 ; Galateni VI, 2). Datori fiind tuturor cu dragostea, să lărgim inimile noastre pentru a face loc în ele tuturor oamenilor.

Fără încetare să înălţăm rugăciuni fierbinţi către Dumnezeu pentru vieţuirea tuturor popoarelor în pace, bună-înţelegere şi prietenie. De la un capăt la altul al pămîntului, pretutindeni, să domnească pacea în locul războaielor ; să se aşeze statornic bună-înţelegerea în locul certurilor ; prietenia să nimicească neîncrederea între popoare.

Să facem cunoscută pretutindeni voinţa poporului nostru de a trăi în pace, bună-înţelegere şi prietenie cu toate popoarele ; binefacerile păcii să le vestim fără încetare ; să nu cruţăm nici o strădanie pentru întărirea păcii trainice în lume.

Cu hărnicie să muncim pentru înflorirea neîncetată a scumpei noastre patrii. Pe sporirea roadelor muncii înfrăţite din fabrici şi de pe ogoare se întemeiază atît propăşirea ţării, cît şi bunăstarea fiecăruia dintre noi. Viitorul nostru fericit «stă în mîinile harnice şi încercate ale minunatului nostru popor, care, liber de orice exploatare şi asuprire, stăpîn deplin al ţării, munceşte cu elan pentru fericirea sa», cum a spus, scurtă vreme înainte de încetarea sa din viaţă, care a îndurerat adînc întregul nostru popor, marele nostru bărbat de stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej.

O dată cu acest cuvînt de învăţătură şi îndemn, în ziua

acestui praznic luminat al Învierii Domnului, împărtăşindu-vă arhiereşti binecuvîntări, cu dorirea de a vă vedea sporind în toate cele bune şi de folos sufletului şi trupului vostru, vă întîmpin cu vestirea îngerească :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

Dată în reşedinţa Noastră mitropolitană din Iaşi, la praznicul Învierii Domnului din anul 1965.

† PARTENIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Iubitului nostru cler şi tuturor dreptcredincioşilor creştini din cuprinsul acestei Eparhii: har, milă şi pace de la Dumnezeu, Părintele ceresc, iar de la Noi binecuvîntare arhierească, urări de sănătate şi spor în tot lucrul cel bun.

«*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim întru ea*» (Din cîntările Învierii).

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

În fiecare an, după plecarea iernii, cînd pămîntul, cu toate cele ce vieţuiesc pe el, se trezeşte la o viaţă nouă, cînd întreaga făptură tresare la chemarea primăverii, lumea creştină de pretutindeni prăznuieşte luminata zi a Învierii Domnului.

Biruitorul morţii răsare plin de dumnezeiasca slavă pe cerul vieţii noastre duhovniceşti, luminîndu-ne sufletele şi încălzindu-ne inimile, cu strălucirea nemuritoare a învierii Sale. Lumina vieţii veşnice a sfărîmat zăgazurile întunericului şi, coborînd din înălţimile slavei cereşti, ne-a îmbrăcat în veşmîntul nestricăciunii şî al nemuritoarei bucurii.

Plină de putere şi veşnic nouă, strigarea profetică a psalmistului răsună ca o trîmbiţă vestitoare de biruinţă, sub bolţile bisericilor şi în inimile creştinilor: «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim întru ea*». Bucurie şi înălţare sufletească este orice zi de sfîntă prăznuire, pentru că orice sărbătoare este pentru noi un moment înălţător şi sfînt, prilej binevenit de rugăciune şi reculegere, popas de întărire şi refacere duhovnicească, îndemn spre sfinţenie şi fapte bune, folositoare tuturor oamenilor şi plăcute lui Dumnezeu.

Dar care dintre toate sărbătorile creştine se poate asemăna în strălucire cu marele praznic al Învierii? Astăzi se bucură cerul, căci înviind Hristos a fost omorît păcatul; s-a zdrobit moartea, s-au deschis porţile împărăţiei lui Dumnezeu, revărsîndu-se peste oameni harul binefăcător şi plin de cerească bucurie. Astăzi se bucură pămîntul pentru că s-a împreunat cu cerul; astăzi este ziua împăcării celor de jos cu cele de sus,

este ziua eliberării din lanţurile păcatului şi din tirania morţii; astăzi şi iadul se bucură, pentru că şi acolo coborîndu-se Hristos, a dezlegat pe cei legaţi iar drepţilor celor din veac adormiţi le-a adus vestea şi bucuria învierii. «Acum toate s-au umplut de lumină, cerul şi pămîntul şi cele dedesubt; deci să prăznuiască toată făptura învierea lui Hristos, întru care s-a întărit» (Canonul Învierii).

Praznicul Sfintelor Paşti este cea mai mare sărbătoare a creştinătăţii, pentru că actul învierii este cea mai mare dintre minunile săvîrşite de Mîntuitorul; este dovada nezdruncinată a Dumnezeirii Sale. Învierea Sa din morţi întăreşte şi pecetluieşte tot ceea ce au grăit şi au prezis profeţii, tot ce El a lucrat şi a învăţat pe oameni despre soarta fiinţei omeneşti şi despre viaţa cea veşnică.

Prin învierea Domnului s-a făcut dovadă că moartea nu este un jalnic şi trist sfîrşit al trăirii noastre pe pămînt, ci o trecere şi un început al vieţii noastre veşnice. «*Cel ce ascultă cuvintele Mele* — a spus Mîntuitorul — *şi crede Celui ce M-a trimis pe Mine are viaţă veşnică şi la judecată nu va veni, ci va trece din moarte la viaţă*» (Ioan V, 24).

Trupurile noastre căzute, prin păcat şi prin pierderea harului dumnezeiesc, sub legea cea de obşte a morţii au căpătat din nou, prin înviere, dreptul la nestricăciune. «*Căci dacă Duhul Celui ce a înviat din morţi pe Iisus locuieşte întru voi, atunci Hristos cel ce a înviat din morţi, va învia din morţi trupurile voastre cele muritoare prin Duhul Său care locuieşte în voi*» (Romani VIII, 11). Iar Mîntuitorul însuşi a spus cu hotărîre: «*Eu sînt învierea şi viaţa; Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, viu va fi; iar cel ce trăieşte şi crede în Mine, nu va mai muri în veac*» (Ioan XI, 25).

Astăzi este ziua bucuriei, căci cu acest cuvînt a salutat Domnul pe femeile mironosiţe, la prima Sa arătare după înviere; iar cînd s-a arătat ucenicilor, aceştia «*s-au bucurat văzînd pe Domnul*» (Ioan XX, 20). Pentru aceasta, măreaţa zi a Sfintelor Paşti este cîntată şi numită în cîntările Învierii: «Împărătească şi Doamnă, sărbătoare a sărbătorilor».

Se cuvine deci să ne bucurăm şi noi în această slăvită zi cu creştinească bucurie şi să aducem lui Dumnezeu laude şi curate mulţumiri, pentru că ne-a ajutat să ajungem şi să prăznuim cu pace şi sănătate marea şi strălucita sărbătoare a Învierii.

IUBIŢI FII SUFLETEŞTI,

Lucrarea lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, începută prin întruparea lui Iisus Hristos şi sfîrşită prin patimile, moartea, învierea şi înălţarea Sa la cer, este un act de necuprinsă iubire a lui Dumnezeu pentru oameni. Prin iertarea păcatului strămoşesc, care este rădăcina morţii, Mîntuitorul ne-a împăcat cu Tatăl ceresc şi a nimicit moartea. Iar prin înviere a făcut dovadă netăgăduită că este stăpîn al vieţii şi ne-a deschis uşile

împărăției cereşti: «*Căci nu avem aici cetate statornică, ci pe aceea ce va să fie o căutăm*» (Evrei XIII, 14).

În această privinţă este bine să înţelegem că Mîntuitorul a dat toată preţuirea vieţii pămînteşti, pentru a face din ea un vrednic început al împărăţiei lui Dumnezeu, prin viaţa trăită în sfinţenie şi fericire. Acesta este şi înţelesul cererii din rugăciunea domnească: «*Vie împărăţia Ta, facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pămînt*» (Matei VI, 10). În acest scop, El a dat oamenilor, ca un dar ceresc sublima şi veşnica lege a iubirii aproapelui, care este cheia împărăţiei, a păcii, a dreptăţii şi a fericirii tuturor oamenilor din lume: «*Poruncă nouă dau vouă, ca să vă iubiţi unul pe altul, aşa precum şi Eu v-am iubit pe voi*» (Ioan XIII, 34). Din iubire pentru lume, Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, din iubire a vindecat pe cei suferinzi, din iubire a primit chinurile şi moartea. El n-a învăţat porunca iubirii numai cu cuvîntul, ci a întărit-o cu pilda vieţii Sale, precum Însuşi o vestise: «*Dragoste mai mare decît aceea, ca cineva să-şi dea sufletul său pentru prietenii săi, nimeni nu are*» (Ioan XV, 13).

Cît de liniştiţi şi de fericiţi sîntem, cînd în jurul nostru simţim iubirea semenilor noştri!

Dar cît de covîrşitoare este şi cît de bogată în putere se arată iubirea pentru noi, nu a unui om, ci a Aceluia care este Dumnezeu adevărat: «*Cel singur Atotputernic, singur nemuritor, Care locuieşte în lumina cea neapropiată*» (I Timotei VI, 15).

Sfînta Scriptură descrie actul învierii Domnului şi împrejurările legate de moartea, îngroparea, scularea din morţi şi apoi despre întîmplările ce au avut loc de la înviere şi pînă la înălţarea Sa la cer. Femeilor mironosiţe, Apostolilor Săi, şi apoi la mai mult de cinci sute de fraţi «*s-a înfăţişat viu după patima Sa cu multe semne doveditoare ale învierii, arătîndu-se lor timp de patruzeci de zile, vorbind cele despre împărăţia lui Dumnezeu şi gustînd hrană în adunările lor*» (Fapte I, 3-4).

Pe temeiul acestor dovezi ale învierii, ucenicii au devenit tari în credinţă; iar din oameni fricoşi au devenit plini de curaj în propovăduirea Evangheliei, primind pentru aceasta cununa de martir: «*Ei mărturiseau cu putere mare învierea Domnului Iisus Hristos şi har mare era peste ei toţi*» (Fapte IV, 33). Puterea predicării şi înfruntarea morţii se întemeia pe faptul real al învierii, constatat de ei timp de patruzeci de zile cu simţurile lor proprii, precum înşişi mărturiseau: «*Ce era la început, ce am văzut cu ochii noştri, ce am privit şi ce am pipăit cu mînile noastre cu privire la Cuvîntul vieţii, aceea vestim şi mărturisim*» (I Ioan I, 1-2). Prin propovăduirea lor, lumina învierii a luminat noroadele, a străbătut pămîntul şi veacurile, aducînd inimilor credincioase bucurie, îmbărbătare şi nădejde în viaţa cea veşnică.

După înviere, înainte de a Se înălţa la cer, Mîntuitorul a învestit pe Apostoli cu puterea şi datoria propovăduirii spunîndu-le: «*Iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrşitul veacului*» (Matei XXVIII, 20). Prezenţa Lui veşnică în lume, trebuie să fie pentru noi, în toate împrejurările vieţii noastre, izvor de

putere, de bucurie şi de încredere că binele, întemeiat pe adevăr, este întotdeauna biruitor, iar răul este sortit pierzării; lumina este mai puternică decît întunericul, iar viaţa mai tare decît moartea.

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

Năzuinţa la viaţă şi la marile ei bucurii este sădită de Ziditorul lumii în toate făpturile. Această năzuinţă şi dragoste de viaţă este şi mai vie la fiinţa umană, care, conştientă de sine, şi plăsmuită după chipul lui Dumnezeu, păstrează în ea dorinţa pentru o viaţă veşnică, unde ne sînt pregătite bucurii — cum spune Sfîntul Apostol Pavel — «*pe care ochiul încă nu le-a văzut, urechea omului nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit*» (I Corinteni II, 9). Evanghelia creştină este o chemare şi o poruncă a vieţii, a bucuriei şi a fericirii omeneşti. Mîntuitorul a spus despre Sine: «*Eu sînt calea, adevărul şi viaţa*» (Ioan XIV, 6). Adevărul evanghelic este lumina cunoaşterii de Dumnezeu, iar calea este legea morală, cuprinsă în porunca iubirii de Dumnezeu şi a iubirii de oameni. În decursul veacurilor, dispreţul, ura şi cruzimea faţă de oameni pornite din lăcomie şi poftă de stăpînire nedreaptă, întruchipate în războaie de înrobire şi asuprire, au revărsat asupra omenirii cea mai amară durere, suferinţă, mizerie, distrugere şi moarte. Nedreptatea, înjosirea şi suprimarea vieţii aproapelui sînt cele mai înfricoşătoare insulte aduse lui Dumnezeu, care este izvorul vieţii şi al iubirii de oameni. «*Iubirea este împlinirea legii*» (Romani XIII, 10). Deci cine nesocoteşte această lege a dragostei de oameni, prin înfăptuirea răului sau prin neparticiparea la lupta pentru înfăptuirea binelui, nu este cu Hristos, Care a spus: «*Prin aceasta va cunoaşte lumea că sînteţi ucenici ai Mei, dacă veţi avea dragoste între voi*» (Ioan XIII, 35). Lupta pentru stabilirea păcii în lume este lupta pentru viaţa şi fericirea oamenilor. În această luptă măreaţă, sporeşte zi de zi frontul celor ce fac zid împotriva războiului şi împotriva celor ce vor să tulbure din nou viaţa şi munca stăruitoare, care duce spre fericirea omenirii. Orice creştin, care este conştient de datoriile sale faţă de Dumnezeu şi de semenii săi, nu poate şi nu trebuie să stea nepăsător faţă de această luptă, la capătul căreia trebuie să biruiască forţele binelui şi ale păcii împotriva celor ce lucrează pentru aducerea răului în lume.

IUBIŢII MEI FII,

Vedem cu toţii cît de bogate şi de strălucite sînt înfăptuirile muncii poporului nostru, muncă înfăptuită în pace şi în obştească înfrăţire, sub ocîrmuirea patriotică, înţeleaptă, întemeiată pe dreptate şi libertate desăvîrşită, pe respect şi dragoste de oameni, a vrednicilor Conducători ai ţării noastre. Drept urmare a acestei constatări, ca buni cetăţeni ai scumpei noastre patrii, Republica Populară Română, şi ca fii devotaţi

ai Bisericii noastre străbune, am ales pe cei mai buni fii ai poporului, care să ne reprezinte în Marea Adunare Naţională şi în Sfaturile Populare. Ziua de 7 martie va rămîne o zi istorică în analele patriei noastre, pentru că în această zi, toţi cetăţenii ţării au exprimat prin votul lor, plin de entuziasm, un omagiu binemeritat, precum şi recunoştinţa şi gratitudinea lor faţă de Conducătorii patrioţi, înţelepţi şi devotaţi ai poporului. S-a făcut dovada unităţii de voinţă între Conducători şi masele populare, şi puternicul ataşament al tuturor fiilor ţării faţă de Conducerea supremă şi faţă de ţelurile măreţe către care sînt îndreptate cu însufleţire toate energiile harnicului nostru popor.

Primăvara cea mult aşteptată a sosit încă de luna trecută, iar acum lucrările cerute de acest anotimp sînt în plină desfăşurare. Ca şi în anii trecuţi, este bine să reînnoim, cu cinste şi tragere de inimă, munca noastră devotată pentru înălţarea şi înflorirea patriei, pentru făurirea unei vieţi noi şi fericite, şi pentru biruinţa definitivă a păcii în lume. Primăvara este anotimpul celor mai de seamă lucrări agricole şi de executarea lor la timp şi în cele mai bune condiţii se leagă belşugul culesului. De aceea îndemnăm, şi cu acest prilej, cu toată stăruinţa, pe harnicii noştri fii sufleteşti, să dea cea mai mare preţuire acestor lucrări, pentru ca agricultura ţării noastre să meargă mereu înainte, în acelaşi pas de dezvoltare şi înflorire ca şi celelalte ramuri ale producţiei naţionale. Munca este o poruncă sfîntă, o lege a vieţii şi condiţia care stă la temelia îndestulării, a puterii şi fericirii fiecărui popor.

Numai aşa vom împlini marea lege a Evangheliei, numai aşa vom fi vrednici lucrători în slujba vieţii şi fericirii semenilor noştri şi numai aşa vom face dovada că sîntem la înălţimea vremurilor pe care le trăim.

Pentru aceasta, iubiţii mei fii duhovniceşti, închei, folosind cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel din Epistola către Corinteni, cu îndemnul părintesc : «*Bucuraţi-vă fraţilor, desăvîrşiţi-vă, mîngîiaţi-vă, fiţi uniţi în cuget şi iubitori de pace şi atunci Dumnezeul iubirii şi al păcii va fi cu voi*» (II Corinteni XIII, 11)

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al vostru părinte sufletesc doritor de tot binele şi pururea rugător către Dumnezeu.

† *PARTENIE*
Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor

Dată în reşedinţa Noastră episcopală din Roman, la praznicul Învierii Domnului, anul 1965.

A FOST SFÎNTUL IOAN HRISOSTOM SEMI-PELAGIAN?

Într=o dare de seamă publicată în revista «Biserica Ortodoxă Română» acum vreo treizeci de ani, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Dr. Iustin Moisescu, profesor pe atunci, atrăgea atenţia teologilor români asupra unui interesant studiu al fostului său profesor de la Facultatea de Teologie din Atena, Dimitrie Balanos. Renumitul patrolog ridica un cuvînt de protest împotriva teologilor romano=catolici, care calomniau pe unii dintre Sfinţii Părinţi din cei mai cu vază în gîndirea patristică, insinuînd sau acunzîndu=i de=a drep=tul de semi=palagianism; Sfîntul Ioan Hrisostom este unul dintre aceştia.

Această dare de seamă şi=a avut efectul dorit. Şi eu m=am sesizat de această problemă şi m=am ocupat de ea din punct de vedere dogmatic.

1. Reluăm această temă, după ce am arătat ortodoxia Sfîn=tului Ioan Casian, pentru a dovedi că învăţătura Sfîntului Ioan Hrisostom este aceea a Bisericii creştine de totdeauna, potrivit Descoperirii dumnezeieşti şi că ea pare altfel teologilor romano=cato=lici şi celor care=i imită în alte confesiuni, numai pentru că se ia normă şi criteriu învăţătura augustiniană sau fiindcă scrierile sale nu sînt suficient aprofundate.

Intr=adevăr, Teologia romano=catolică aruncă asupra învăţă=turii acestui astru al creştinătăţii umbra, insinuarea, de semi=pela=gianism; şi dacă pe ucenicul său, Sfîntul Ioan Casian, îl învăluie oarecum anonim în aceeaşi învinuire, care se aduce global şcoalei anti=predestinaţianiste din sudul Galiei [1]), pe cel mai mare predica=tor din toate timpurile al Bisericii este nevoită să=l stigmatizeze cu toate menajamentele, datorită uriaşei sale personalităţi.

Astfel, Profesorul Tixeront, al cărui manual de Istoria dogme=lor a devenit «clasic» în confesiunea sa, scrie: «Sfîntul Ioan Hriso=

---

1) Despre stadiul actual al acestei probleme vezi studiul Prof. D. Balanos, Εἶναι κακόδοξος ἡ περὶ χάριτος διδασκαλία τοῦ Ἰωάνου Κασσιάνου; (Atena 1936); foarte sugestiv din punct de vedere ortodox, recenzat de I. P. S. Mitropolit Dr. Iustin Moisescu în B. O. R., precum şi propriul nos=tru studiu: *Învăţătura Sfîntului Ioan Casian despre raportul dintre har şi libertate* în vol. «Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale, Dr. Nicolae Bălan, Mi=tropolitul Ardealului, (1954-1955), la cincizeci ani de activitate bisericească» (Sibiu 1955), pag. 306-316.

stom merită cu atît mai mult să reţină atenţia noastră, cu cît autoritatea lui a fost mai disputată între Iulian al Eclanei şi... Augustin şi întrucît el făcea parte din şcoala din Antiohia, ale cărei tendinţe pelagiene nu sînt îndoielnice... Opera lui, încheie Tixeront, se deosebeşte, de fapt, destul de mult de concluziile la care se va opri Augustin şi semi=pelagienii vor putea să se întemeieze îndeosebi pe cutare sau cutare amănunt, pe care=l înfăţişează...[2]).

Dacă profesorul Schwane se silea, în veacul trecut, să demon=streze că formulele Sfîntului Ioan Hrisostom sînt «catolice», pentru că nu se deosebesc, în fond, de ale Fericitului Augustin[3]), în schimb unul dintre contemporanii autori ai articolelor despre predestinaţie din «Dicţionarul de Teologie catolic» face aluzie la «formulele de aspect puţintel pelagiane», care sînt dese la Sfîntul Ioan Hriso=stom...[4]).

O cercetare a învăţăturii Sfîntului Ioan Hrisostom despre har şi libertate, făcută nu din punctul de vedere romano=catolic, cvasi=augustinian, care n=a fost primit niciodată de Biserica primară, ci din punctul de vedere al învăţăturii sobornicești, ne va dovedi că această învăţătură a marelui ierarh al Bisericii răsăritene este cu adevărat ortodoxă şi normativă, şi că toate acuzaţiile ce se aduc acestui astru al creştinătăţii se datoresc pe de o parte unei insufi=ciente cunoaşteri a străfundurilor învăţăturii sale, iar pe de altă parte judecării ei dintr=un punct de vedere străin lui şi gîndirii primare.

Nu întîmplător, însă, precum am arătat, eterodocşii scot în relief unele deficienţe aparente ale cugetării Sfîntului Ioan Hrisostom, în chiar problema aceasta gingaşă şi tainică a raportului religios dintre har şi libertate. Ea a început să tulbure spiritele după epoca sa şi a rămas neoficial formulată pînă azi – fiind atinsă în treacăt de Mărturisirea lui Dositei –, formînd în modul cel mai paradoxal tema în privinţa căreia feluritele confesiuni, ba şi şcoala şi curente din lăuntrul lor, nu numai că s=au situat pe poziţii deosebite, dar se contrazic între ele într=un chip de necrezut.

In această stare de «magna confusio» şi în asemenea împreju=rări se poate pune în discuţie în mod aprioric însuşi criteriul «orto=doxiei» unora dintre principiile de circulaţie universală în tratatele dogmatice romano=catolice şi uneori chiar ale propriei noastre Teologii.

Iar o dată cu aceasta ar cădea şi toate afirmaţiile privind «semi=pelagianismul» unora dintre corifeii gîndirii creştine, ca Sfîntul Casian, ucenicul şi preaiubitul prieten, credincios pînă la moarte, al Sfîntului Ioan Hrisostom ca şi al acestuia.

Această revizuire o cere de altfel şi rodul cercetărilor mai noi asupra raportului religios dintre har şi libertate chiar în Teologia romano=catolică. Iată ce scrie un teolog romano=catolic, citînd alţi autori renumiţi ai confesiunii sale, în vremea noastră, despre învă=ţătura «prinţului scolasticilor» – Toma de Aquino: «De fapt el (Toma) învaţă că actele libere care preced în timp infuzia harului şi o

---

2) J. Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, vol. II, ed. VIII-a (Paris, 1924), pag. 143, 147-148.

3) Joseph Schwanne, *Histoire des dogmes, période patristique.* t. III, ed. II-a, trad. de abatele A. Degert (Paris, 1903), pag. 61-67, 91-96, 143-157.

4) H. D. Simonin, art. *Prédestination (d'après les Pères Grecs)*, II în *D. T. C.*, t. XII, vol. 2, (Paris, 1935), col. 2829.

pregătesc, sînt naturale ca entitate. Nu e necesar, zice el în mod expres în «Comentarul sentinţelor» ca actele prin care te pregăteşti să primeşti harul, să depăşească firea omenească. Liberul arbitru ajunge pentru aceasta, după adagiul: «Facienti quod est in se Deus non denegat gratiam». Se cere numai ca providenţa dumnezeiască să dea «bobîrnacul» voinţei, fie prin prilejuri exterioare, fie printr=o operaţie lăuntrică a sufletului. Prin actele liberului arbitru, lăsat la puterile sale, omul merită harul «de congruo». «De veritate» cuprinde cam aceeaşi învăţătură. Astfel, în lucrările sale din tinereţe, Sfîntul Toma se mişcă pe o linie care=l apropie foarte mult de «erorile semi=pelagiane» [5]).

Căci după Toma de Aquino «Dumnezeu nu ne justifică fără consimţămîntul nostru, dar nu acesta e cauza justificării noastre. Totuşi faptele bune anterioare darului harului sfinţitor nu=l merită oare, într=un sens slăbit, desigur, dar real, cu un merit de conve=nienţă? Cînd omul face tot posibilul, nu se cuvine oare ca Dum=nezeu să împlinească şi ce atîrnă de El? Mulţi teologi ai veacului al XII=lea şi al XIII=lea admiteau, într=adevăr, un merit «de con=gruo» cu privire la harul dintîi, sau harul justificării...

Dacă actele naturale, faptele bune anterioare harului, nu pot să=l merite, ele pricinuiesc totuşi o oarecare aptitudine (habilitas) pentru el... Toma admite cu contemporanii săi că Dumnezeu se comportă în acelaşi chip cu privire la toţi, că dăruieşte fără înce=tare harul său tuturor, că oricine face ce stă în puterea lui îl pri=meşte în chip necesar. Nu e omul, în acest caz, cel ce cucereşte harul?» Cu aceasta, după Toma de Aquino, «necesitatea unei dis=poziţii omeneşti nu afectează gratuitatea absolută a justificării...» [6]).

După acest fel quasi=semi=pelagianist din «Comentariile asupra sentinţelor» şi «De veritate», – dar care era învăţătura tradiţională a Bisericii în realitate –, Toma de Aquino evoluează datorită «des=coperirii semi=pelagianismului» (în «Contra Gentiles», în Comentariile asupra Ep. Sf. Pavel, I=a Pars şi în quodlibeta), pentru ca să ajungă la un învăţămînt quasi augustinist, în Summa Theologica» [7]). Şi cărui teolog romano=catolic îi convine să declare eretice primele opere ale Aquinatului, despre care s=a zis: «Quanta scripta, tanta miracula»? Iar dacă la el aflăm trei feluri de învăţături asupra aceluiaşi subiect, fără să fie proclamat eretic, de ce s=ar aduce această acu=zaţie celor ce învaţă mai aproape de una dintre aceste categorii?

2. Problema raportului dintre har şi libertate a rămas una dintre enigmele vieţii religioase şi o taină de nepătruns pentru teolo=gie din pricină că implică unul dintre actele cele mai intime care se petrece în străfundurile inaccesibile ale sufletului – adică după Sfinţii Părinţi în vatra harică sau «mens» (cf. Evrei, IV, 12) –, în supra=conştientul lui, am zice astăzi, care redă legătura dintre două

---

5) Pentru istoria evoluţiei gîndirii lui Toma de Aquino şi a inter-pretării ei, vezi: Henri Bouillard, *Conversion et grâce chez S. Thomas d'Aquin, étude historique*, col. «Théologie», 1, (Paris, 1944), pag. 9, 19-30, 211-215.

6) *Ibidem*, pag. 31-39 şi în special 31, 35, 37, 39.

7) *Ibidem*, pag. 92 sq : 145 sq : e însuşi planul cărţii.

mărimi neegale şi una mai necunoscută decît alta; ea implică un pogorămînt de negrăit, acela al Necreatului faţă de creatural, căruia=i cere consimţămîntul («Iată eu stau la uşă şi bat...» Apoca=lipsă, III, 20) şi mai implică dialogul jertfelniciei din iubire, «înrobi=rea de sine» reciprocă a lui Dumnezeu pentru om şi a omului faţă de Dumnezeu, căruia, creatura Lui fiind, i se dăruieşte ca unui chip al său care doreşte împlinirea sa în El.

Pentru darea unei soluţii care să poată fi primită de toţi, ar trebui o antropologie obştească, o tîlcuire a căderii în păcat, obştească, sau, cel puţin o viziune asupra lumii, obştească. Ori se ştie că asu=pra capitolului «antropologie» confesiunile creştine sînt departe de a fi de acord; aceeaşi constatare se poate face în privinţa urmărilor căderii în păcat.

Mai mult, pe acest tărîm chiar sensul cuvintelor celor mai obişnuite este altul nu numai în etica laică, dar chiar în cea a feluritelor confesiuni creştine.

Descrierea libertăţii ca fiind de două feluri, aceea a omului firesc, şi aceea a omului duhovnicesc, corespunde gîndirii patristice şi mai ales aceleia a Sfîntului Ioan Hrisostom, precum vom vedea. Cea dintîi e numită «liberul arbitru», iar cea de a doua libertatea creştină. Simplificată astfel nomenclatura libertăţii, ea va caracteriza două studii ale omului, din punct de vedere creştin: cel al omului firesc şi cel al celui născut din nou. Căci, potrivit Descoperirii dum=nezeieşti, toate cele vechi s=au dus, acum toate s=au făcut noi: omul e o creatură nouă. Şi altceva e libertatea omului «vechi» firesc, altceva a omului «nou» duhovnicesc. Prin «liberul arbitru» înţelegem deci libertatea cu care se naşte omul. Libertatea harică este altceva, pentru că este specificată de iubirea suprafirească, de cunoaşterea suprafirească a adevărului şi de trăirea în el. Mîntui=torul a făgăduit=o celor aleşi: «Veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va face liberi» (Ioan, VIII, 32; cf. I Ioan, II, 4). Liberul arbitru este libertatea iniţială, punctul de plecare care precede binele şi răul, pentru că hotărăşte alegerea lor şi calea spre ele; libertatea harică e libertatea finală, libertatea în bine, libertatea în Dum=nezeu. Liberul arbitru presupune putinţa de a păcătui. Dar cunoaş=terea adevărului prin iubire presupune libera primire a lui: adera=rea la el cunoscînd şi iubind şi năzuind la slobozirea de patimi, încetînd de a mai fi robul propriului eu şi al celorlalţi şi supunînd toate pornirile sale supremului principiu duhovnicesc, adică urmînd pe Cel ce este «calea, adevărul şi viaţa», în lumina cea neînserată.

In epoca patristică Fericitul Augustin vorbea de o «libertas minor» şi de o «libertas major», caracterizînd astfel liberul arbitru – prin întîia denumire – şi libertatea harică prin cea de a doua. Deocamdată amintim numai că cu aceasta se şi justifică responsa=bilitatea omului; el trebuie să aibă libertatea alegerii binelui sau a răului, pe care o exemplifică în chip atît de plastic Mîntuitorul (Matei, VII, 13=14) şi ucenicii săi (Invăţătura celor 12 Apostoli, cap. I), în învăţătura despre cele două porţi şi căi. Libertatea libe=rului arbitru e specificată de voinţă – de raţiune, după unii –; cea duhovnicească e datorită Duhului şi se caracterizează prin iubire, adică a depăşit zona intelectuală şi volitională. Cea dintîi este libertatea latentă, în sensul că tensiunea spre bine sau spre rău se

găseşte în stare latentă; cea de a doua este libertatea realizată, desăvîrşită, din punct de vedere religios. Vom vedea că Sfîntul Ioan Hrisostom face apel mai ales la cea dintîi, deşi vorbea creştinilor; şi fără îndoială că ştia de ce.

3. In perspectiva activităţii şi a gîndirii sale înţelegem zbuciumul sufletesc al ierarhului, clipă de clipă, pentru prefacerea celor ale căror suflete aveau să se ceară de la el; înţelegem aprига lui tensiune, tragica-i dăruire de sine şi frămîntata-i urmărire a evoluţiei duhovniceşti a sufletelor ce-i fuseseră încredinţate, a comunităţii pe care o conducea: vedem crisparea cu care privea efectele cuvîntărilor sale asupra ascultătorilor săi, în mijocul cărora vorbea; vedem fericirea convingerii că toţi sînt pe calea cea bună. Căuta explicaţii limpezi în toate situaţiile şi împrejurările, dădea soluţii practice – eroice –, pentru toate greutăţile, în orice domeniu. Ce ar fi de pildă, dacă fiecare antiohian cu stare ar rezerva numai o cameră «pentru Hristos» – adică pentru săracii oraşului – şi dacă această practică s-ar întinde în toate provinciile unde sînt dintre cei care n-au unde să-şi plece capul, ca şi Fiul Omului? Căci venind spre catedrală Sfîntul avusese priveliştea mizeriei crunte a stării sclavagiste: aici tîrgul de sclavi, în care tatăl vindea pe cel mai drag copil al său, din pricina foamei cumplite; dincolo, nenorociţii răscolind grămezile de gunoaie ca să-şi astîmpere foamea, ori cei înebuniţi de cruntul leşin al stomacului întinzînd cu dinţii pielea încălţămintei aruncată de alţii; în sfîrşit, pretutindeni înfricoşătoarea exploatare a celor stăpîniţi de «auri sacra fames». Unde era demnitatea omului, prin care Dumnezeu l-a destinat să fie «Dumnezeu şi fiu al Celui Preaînalt», după Har? In ce măsură fiii săi duhovniceşti, cetăţeni ai acestei orînduiri sclavagiste, combătută cu armele proprii de creştinism, chiar de la apariţia lui, erau conştienţi de îndatoririle şi rostul lor pe pămînt? In ce măsură realizau ei porunca de a iubi pe Dumnezeu din tot sufletul şi din tot cugetul său şi pe aproapele ca pe sine însuşi? Era pentru ei creştinismul adevărata filozofie şi evlavia credinciosului, unica înţelepciune? Formau ei cu adevărat Trupul Tainic al Domnuliui – unul în multiplicitate, precum una era pîinea euharistică, deşi multe erau grăunţele, care se uneau în ea, deşi multe erau picăturile, care se uneau în vin – aşa cum îi învăţa cel ce pe drept cuvînt a fost numit în Biserica creştină «dascălul Euharistiei»?

Chiar dacă ar cunoaşte cineva pe Dumnezeu prin vedenii proprii şi chiar dacă ar primi cineva toate tainele creştine – inclusiv pe a Hirotoniei, de a cărei putere se cutremură şi îngerii, care înconjură pe preotul ce slujeşte la altar –, totuşi dacă n-a făcut dovada că iubeşte pe semenul său, pe care-l vede, nu poate iubi pe Dumnezeu. pe care nu-L vede!

El îmbracă acest etos creştin în cea mai aleasă haină a celei mai înalte elocinţe sacre, care a rezervat acestui tribun al umanităţii şi al creştinismului un loc egal cu al lui Cicero şi al lui Demostene în antichitate. Analizele profunde ale simţămintelor omeneşti şi puterea de a ne face să vibrăm şi azi cu o intensitate egală cu aceea a fericiţilor auditori, contemporani ai săi, îl alătură cu Homer, Eschil, Sofocle şi Euripide, după specialişti.

Sfîntul Ioan Hrisostom îşi păstrează astfel toată actualitatea şi tot interesul pentru noi. Rareori se lasă antrenat în speculaţii înalte, cu excepţia capitolului Bisericii, Euharistiei şi Preoţiei în genul lui Origen, ori al Sfîntului Atanasie, ori Chiril Alexandrinul.

Se înţelege că într=o asemenea perspectivă şi cu mijloacele=i proprii – nu tratate scrise în cabinet, ci cuvinte de foc, care caracterizau situaţii şi oameni, creştinătatea veacului său, întretăiate de propriile=i plînsete şi suspine şi de lacrimile ori aplauzele credincioşilor săi din biserică –, toate problemele teologice vor căpăta o formă specifică, care farmecă pe cititor, dar dezavantajează cercetarea lor sistematică. De aici provin unele neînţelegeri sau greşite înţelegeri ; de aici, însă, vine şi interesul deosebit al acestui titan al gîndirii şi vieţii creştine pentru noi, creştinii de astăzi ; de aici şi greutatea lor pentru rezolvarea unora dintre problemele cele mai discutate de milenii, ca aceea a raportului dintre libertate şi har, denumită de apuseni «nodus inextricabilis totius Theologiae».

4. Chiar unii dintre teologii ortodocşi contemporani, ca Profesorul rus Chiprian Kern de la Institutul teologic ortodox din Paris, insistă cu deosebire asupra lipsurilor antropologiei Sfîntului Ioan Hrisostom. Acesta arată că marele antiohian n=a dat un loc proeminent învăţăturii despre om, deoarece n=a lăsat lucrări asupra antropologiei, tema despre om privind=o exclusiv din punctul de vedere practic [8]).

E vădit că n=am subscrie la aceste afirmaţii ale Profesorului Chiprian Kern ; ele sînt în mare măsură întemeiate pe presupuneri sau pe izvoare depărtate de adevărul ortodox. Modul său de a se exprima însă, e deosebit de al misticilor, care scriau pentru cercuri de «iniţiaţi» în tainele cele mai înalte ale religiei creştine şi de cele mai multe ori, monahi. El vorbeşte sau scrie, în general, pentru toţi creştinii, de o pregătire medie : altele sînt accentele cînd tratează unele subiecte speciale, ca, de pildă, dumnezeiasca Euharistie, despre Biserică, Trup Tainic al Domnului, sau cînd scrie tratatul despre preoţie.

La aceleaşi concluzii ajunge cel ce priveşte opera întinsă a Sfîntului Ioan Hrisostom din punctul de vedere teologico=specultativ. Este adevărat că el n=a scris tratate teoretice, speculative, asupra unor subiecte teologice dar în predicile sale sînt răspîndite idei de o înălţime deosebită, care sînt dovada unui sistem bine închegat în gîndirea marelui antiohian, pornind de la Eclesiologie, continuînd cu cunoaşterea lui Dumnezeu, cu Hristologia şi misteriologia mai ales, care e atît de dezvoltată la el, sub aspectul ei practic. Vom vedea în cele ce urmează, că el are, de asemenea, o învăţătură foarte limpede privitoare la om. De aceea înşişi romano=catolicii, care sînt înclinaţi să=i conteste unele merite, nu ezită să=l numească «dascăl ecumenic al Bisericii creştine».

5. Sfîntul Ioan îşi pune problema răului în lume ca păcat, în felurite forme :

---

8) Profesor Arhimandrit Kiprian Kern, *Antropologia Sf. Grigore de Palama*, (Paris, 1950, în ruseşte), pag. 166-167.

De unde vine răul şi de ce mai persistă el chiar în cei care au devenit creştini şi în copiii lor? Sfîntul Ioan Hrisostom înlătură explicaţia maniheistă după care răul ar proveni din materie, substanţă inferioară. Trupul, într=adevăr, este, oarecum, mediul înclinărilor rele, deoarece prin el păcătuim, dar nu înainte ca sufletul să=şi fi dat consimţămîntul la aceasta. Astfel, Sfîntul Ioan Hrisostom afirmă rămînerea libertăţii în om şi după căderea lui în păcat. Iar natura omenească nu poate fi originea răului, fiindcă atunci ar trebui să fie buni sau răi, după părinţii din care s=au născut; iar creştinii, odată botezaţi, adică avînd firea lor sfinţită, ar trebui să rămînă aşa tot timpul, ceea ce nu se întîmplă, precum poate constata fiecare din proprie experienţă. Izvorul păcatelor este voinţa însăşi, răul e contra naturii,departe de a=şi avea izvorul în ea; dimpotrivă binele e conform cu interesele naturii. Sfîntul Ioan Hrisostom acuză pe păcătoşi mai mult de lipsă de voinţă, de îndoială; aşa se explică faptul că uneori păcătuim, alteori nu; în unele cazuri ne opunem ispitelor de tot felul, în altele, nu. La început ni se pare greu; apoi ne convingem, că binele rămîne bine şi răul rău şi nu invers. Iată ce ne învaţă Sfîntul Ioan într=una dintre tîlcuirile sale la Noul Testament [9]).

Virtutea e potrivită cu natura, pe cînd viciul e împotriva ei, încheie această pericopă marele gînditor creştin şi Sfinţii Părinţi, îndeosebi Sfîntul Maxim Mărturisitorul, vor repeta sub diferite forme, această învăţătură a sa: «Vedeţi, dar, că virtutea e conformă cu natura, iar viciul împotriva naturii; e ca şi cu boala şi sănătatea. Ce să mai vorbim despre minciună şi sperjur? Ce pot să aibă în ele necesar; nimic necesar, nimic cu forţa; venim la ele de bună voie. Dar nu ne cred. Nu ne cred pentru că aşa vrem noi. Ne=ar fi stat mai la îndemînă să însuflăm încredere prin caracterul nostru decît prin jurăminte. Ia spuneţi=mi, de ce credem pe unii fără să se jure şi refuzăm să credem pe alţii cu toate jurămintele lor? Vedeţi că jurămintele nu servesc la nimic? Şi cînd jigneşti pe cineva, te supui necesităţii? – Da, mînia mă scoate din sărite, mă arde, nu=mi lasă sufletul să fie liniştit».

Cu alt prilej Sfîntul Ioan Hrisostom va dezbate pe larg problema obîrşiei răului [10]): Răul, fie el cel săvîrşit de proto=părinţi, fie cel săvîrşit de noi, are drept cauză libertatea, cu care a fost înzestrat omul şi care încununează darurile sale morale. Omul n=a fost făcut ca să fie rău, ci ca să fie bun; dar aceasta depinde de voinţa sa. Dacă Dumnezeu ar fi făcut pe unii buni, iar pe alţii răi, atunci fiecare ar fi trebuit să rămînă cum a fost făcut, ceea ce nu se confirmă prin experienţă. Deci răul nu vine de la natura creată de Dumnezeu; dar nici din nimic, căci atunci ar fi atotputernic. Şi în acest caz, cum se explică faptul că există şi un mare număr de oameni de bine? Pot să existe fiinţe care au un început şi să fie mai puternici decît răul? Aşa dar răul nu vine nici din nimic, nici de la Dumnezeu, ci din propria noastră voinţă, deci de la noi

---

9) Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a II-a la Epistola către Efeseni*; Migne, P. G. LII, col. 20-22.

10) *Idem*, *Omilia a LIX-a la Evanghelia după Matei*, 2, 3; Migne, P. G. LVIII, col. 575-7.

înşine. Răul e neascultarea din nepăsare: voinţa ni se povîrneşte spre rău şi aşa o lăsăm. Dovada este faptul că atunci cînd am voit, am putut să rezistăm.

Totuşi, *păstrarea liberului arbitru*, desigur, slăbit într=o oare=care măsură, după cădere, este un «loc comun» al Sfinţilor Părinţi, mai ales răsăriteni. Ei au insistat cu o putere deosebită asupra acestui punct, împotriva maniheismului care făcea din trup pricina păcatului căruia omul nu poate să=i reziste. Această învăţătură este accentuată mai ales pentru a se stabili răspunderea personală; altfel Ziditorul ar fi răspunzător de tot ceea ce săvîrşeşte cel lipsit de libertate. Libertatea aceasta, menţinută şi după cădere, este temeiul moralei: nu poate exista năzuinţă spre progres decît în cel care crede şi ştie că actele sale, voia sa, strădaniile, ostenelele sale constituiesc un mod obligatoriu de a colabora cu Dumnezeu (I Cor., III, 9) şi că cel care refuză această colaborare este vinovat în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor.

6. Credinţa în fatalitate era generală în epoca pre=creştină şi contemporană cu Sfîntul Ioan Hrisostom, graţie faptului că astrele erau socotite ca fiind corpuri vii şi avînd o influenţă asupra desti=nului omenesc. De aceea el a dat o mare atenţie acestei superstiţii şi a combătut=o în apărarea libertăţii omului, în mai multe dintre pericopele predicilor sale. El arată acolo că singură voinţa ne con=duce şi nu necesitatea impusă de soarta noastră, din afară. Altfel Dumnezeu n=ar fi putut să ne făgăduiască bunătăţile cereşti, sau să ne ameninţe cu pedepse veşnice, ca să ne îndrepte sau să ne ferească de rău. Omul însuşi pedepseşte pe cel ce greşeşte, fie el copil, sclav, ori femeie, care comite adulterul... Altfel, dacă am admite fatalismul, totul s=ar încurca, depinzînd de o fatalitate şi sănătatea şi moralitatea etc. [11]).

Vorbind despre citatul lui Ieremia X, 23 («Ştiu, Doamne, că soarta omului nu stă în puterea lui; nici nu e în puterea celui ce merge să=şi îndrepte paşii spre ţintă»), în «Omilia asupra liberului arbitru», Sfîntul Ioan mai adaugă două citaţii care par că dau dreptate celor ce=l combat (Romani IX, 16): «Aşadar nu atîrnă nici de cel ce vrea, nici de cel ce aleargă, ci de Dumnezeu, care mi=luieşte», şi Psalmul CXXVII, 1: «De n=ar zidi Domnul casa, în zadar s=ar osteni ziditorii; de n=ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar veghea păzitorii». Apoi arată că în mod abuziv se tîlcuiesc aceste pericope împotriva liberului arbitru. Autorii lor «nu vor, fără îndoială să ajungă prin aceste situaţii decît să stabilească, anume, că nu sîntem stăpîni pe nimic; ca urmare, s=a sfîrşit cu «soarta» noastră; zadarnic s=ar vorbi despre împărăţia făgăduită, despre iadul care ne ameninţă, de legi, de chinuri, de sfaturi... Căci la ce

---

11) *Idem*, *Omilia asupra iubirii desăvîrşite*, 3; Migne, P. G. LVI, col. 282-283. El sfîrşeşte această pericopă astfel: «Dacă sănătatea şi boala atîrnă de soartă, atunci cheltuielile sînt de prisos, vizitele doctorilor sînt de pri-sos. Dar şi aici avem acelaşi lucru evident ca şi mai înainte. Nimic din toate acestea nu este de prisos. S-a sfîrşit cu această poveste a soartei; treburile omeneşti nu sînt supuse nici unei necesităţi. Aici totul are, cum spuneam, valoarea pe care i-o dă liberul arbitru».

bun să dau sfaturi celui ce nu e în stare de nimic, la ce bun să faci o făgăduinţă celui lipsit de orice putere? Nici cel drept nu merită laudă, nici cel rău pedeapsă şi chin, dacă nu depinde de noi să ne îndrumăm faptele noastre. Convinge pe oameni de aceasta şi nimeni nu se va mai preocupa să îmbrăţişeze virtutea şi să se ferească de rău... Dar noi afirmăm, deopotrivă, că faptele noastre depind de noi...» [12]).

7. Un alt aspect al problemei libertăţii creştine este acela al raportului ei cu preştiinţa dumnezeiască. Dumnezeu cunoaşte de mai înainte tot ce se va întîmpla cu creaţia Sa, dar cu aceasta El nu pune piedici libertăţii omeneşti, pe care o respectă în lucrarea mîntuirii [13]). Nimeni nu e bun sau rău din pricina preştiinţei lui Dumnezeu [14]). Ea e mai curînd o previziune a Lui, nu cauza, răspunzătoare de răutatea omenească. Exemplul pe care=l aminteşte de mai multe ori Sfîntul Ioan Hrisostom şi din care a făcut chiar obiectul unei omilii, este trădarea lui Iuda: «Mîntuitorul, după Profeţi, a vestit trădarea lui Iuda pentru că a ştiut, în virtutea atotştiinţei sale dumnezeieşti, că acesta îl va vinde, dar pentru aceasta nu trebuie să se înţeleagă că în vreun fel, l=ar fi influenţat El pe Iuda. Expresia «ca să se plinească Scripturile», trebuie înţeleasă în sensul că cele ce s=au întîmplat nu s=au întîmplat «din pricina» profeţiilor, ci «potrivit» cu ele; şi profeţiile s=au făcut din pricina preştiinţei dumnezeieşti şi a faptului prezis [15]).

La fel se pune problema cu «scandalele». Ele nu sînt datorate preştiinţei dumnezeieşti, ci prevestirea lor se datoreşte faptului că ele aveau să se întîmple din pricina răutăţii omeneşti: dacă oamenii s=ar fi îndreptat şi nu le=ar fi prilejuit, pricinile de poticnire n=ar fi fost prevestite [16]).

8. Fără să afirme categoric că păgînii se pot mîntui fără Mîntuitorul, prin conformarea lor cu Legea, căci aceasta rămîne o taină nedezvăluită nouă de Dumnezeu, el arată că aceştia pot săvîrşi fapte bune. De asemenea accentuează rolul voinţei omului în primirea credinţei şi acela al faptei în întărirea ei; cu acest din urmă punct el este în consensul învăţăturii evanghelice, al unor Mărturisiri de credinţă, al Psihologiei moderne şi al experienţei trăitorilor preceptelor creştine, care arată că credinţa care nu rodeşte prin iubire este ca o floare de seră fără miros şi fără vitalitate. Iată expunerea mai pe larg a acestor idei:

a) Deşi departe de speculaţiile alexandrine asupra Logosului, care, potrivit cuvîntului evanghelic, e «lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan I, 9), totuşi Sfîntul

---

12) *Idem*, *Omilie la Coloseni*; VIII, 1, 2; Migne, P. G. LXII, col. 352-353.

13) *Idem*, *Omilia la Matei*, XXII, 5; Migne, P. G, LVII, col. 305.

14) *Idem*, *Omilii la Psalmi*, CXXVII, 1; Migne P. G. LV, col. 412.

15) *Idem*, *Despre întunecimea profeţiilor*, I, 4; Migne, P. G. LVI, col. 171; pentru acest din urmă alineat vezi interpretarea lui *H. D. Simonin*, art. cit., col. 2899.

16) *Idem*, *Omilia LIX-a la Evanghelia după Matei, 1*; Migne, P. G. LVIII, col. 573-51.

Ioan Hrisostom admite, după Apostolul Neamurilor (Romani I, 14 sq.), că omul firesc poate săvîrşi binele. In acest sens tîlcuieşte el cuvintele din Epistola către Romani (XI, 20), cu ajutorul pericopei din Profeţia lui Isaia («Mă voi lăsa aflat de cei ce nu mă căutau şi m=am descoperit celor ce nu întrebau de mine. Şi am zis: «Iată=mă, iată=mă aici», unui neam care nu chema numele meu... (XV, 1=2). Sfîntul Ioan Hrisostom trage concluzia că păgînii, cărora s=a descoperit Dumnezeu după refuzul iudeilor de a primi pe Mesia, au crezut, nu mulţumită harului, ci propriei lor bunăvoinţe: «Era o lucrare a lor personală (faptul) că au primit ceea ce aflaseră şi că au recunoscut ceea ce li se descoperise!» [17]).

b) Sfîntul Ioan pune tot accentul pe voinţă, în această gîndire de o tonalitate gravă, bărbătească, după care întreaga fiinţă omenească trebuie să fie în tensiunea celui ce luptă cu moartea păcatului. In perspectiva acestei gîndiri voluntariste, la procesul formării credinţei va participa şi omul alături de harul dumnezeiesc şi acest har dumnezeiesc însuşi lucrează în noi prin colaborarea noastră, ba îl şi menţinem prin faptele noastre. Astfel, marele predicator al creştinătăţii arată de ce credinţa nu e numai un dar al harului, ci şi rodul năzuinţelor noastre. Vorbind despre expresia «duhul credinţei», el spune: «Dacă credinţa e aşa, dacă noi nu însemnăm nimic, dacă ea e numai un har al Domnului, care se răspîndeşte de la sine în sufletele noastre şi dacă nu trebuie să primim în schimb nici o răsplată, de ce spune apostolul: «crezi cu inima ca să te îndreptezi, mărturiseşti cu gura ca să dobîndeşti mîntuirea»? (Rom. X, 10). Pentru că credinţa e rodul virtuţii celui ce crede. Astfel, cum ar mai arăta acelaşi lucru, zicînd: «Celui care nu lucrează, ci crede în Cel ce îndreptăţeşte pe păcătos, credinţa i=o socoteşti spre îndreptare» (Rom. IV, 5), dacă ea este numai un har al Duhului? Cum nu încetează el să copleşească cu laudele pe Avraam, pentru că, ridicîndu=se mai presus de prezent, crezuse şi nădăjduise împotriva oricărei nădejdi? De ce îl numeşte Duhul credinţei? Ca să ne înveţe că începutul credinţei depinde de voinţa noastră şi de graba noastră de a răspunde cînd sîntem chemaţi...» [18]).

c) Faptele noastre bune arată prezenţa Duhului Sfînt în inimile noastre: «Cum vom ajunge, se întreabă Sfîntul Ioan Hrisostom, să cîştigăm asistenţa Sfîntului Duh şi să=l încredinţăm să rămînă în noi? Prin faptele noastre bune şi printr=o purtare fără greşale. După cum uleiul întreţine lumina lămpii şi după cum lumina dispare cînd s=a sfîrşit uleiul, tot astfel, cîtă vreme facem fapte bune şi săvîrşirea faptelor de milostenie răcoreşte sufletul nostru, Harul Domnului rămîne acolo ca flacăra pe care o întreţine uleiul...» [19]).

Invăţătura aceasta despre rolul faptelor în credinţă, adică în această dobîndire a ajutorului Sfîntului Duh, este o completare şi o întărire a aceleia despre primatul voinţei în această concepţie dinamică a Sfîntului Ioan Hrisostom. Ea e rodul unei experienţe

---

17) *Idem*, *Omilii la Epistola către Filipeni*, VIII, 1; Migne, P. G. LXII, col. 240 etc.

18) *Idem*, *Omilie asupra duhului credinţei*, I, 4; citat după Bareille *Saint Jean Chrysostome*, vol. V, col. 426.

19) *Idem*, *ibidem*.

adînci şi continue a vieţii sale ascetice, care caracterizează în chip fericit ceea ce se poate stabili pe cale teoretică. Intr=adevăr pe această din urmă cale nu se poate afirma decît că planul precede zidirea, iar doctrina practica, avîndu=şi izvorul în credinţă, rod al harului. In sprijinul acestei concepţii (credinţă, doctrină, practică), avem de altfel cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, după care «credinţa este lucrătoare prin iubire» (Galat. V, 6), deci precede faptele bune. Sfîntul Ioan Hrisostom face să depindă credinţa şi însăşi prezenţa Duhului în sufletul creştinului, de fapte, în acest paragraf. Ori, şi experienţa adîncă a trăitorilor pe culmile duhovniceşti – ca şi un Lavelle, din vremea noastră, în «De l'Acte» şi psihologia modernă în general –, fac să depindă şi credinţa de trăire, nu numai invers (acţiunea putînd duce la fixarea ideologiei în orice domeniu, de altfel). Intr=ajutorarea funcţiunilor sufleteşti devine astfel o axiomă pentru procesul vieţii religioase. (Aceasta nu atinge întru nimic ideea că harul face începutul mîntuirii, precum vom vedea).

d) Sfîntul Ioan Hrisostom arată astfel o unitate perfectă în concepţia sa; unitatea aceasta e întemeiată pe experienţa din care=şi trage învăţătura: proclamînd primatul voinţei, el trebuia să ajungă la acela al faptei, rostul binecuvîntat al voinţei bărbăteşti. Fapta ţine aprinsă candela credinţei, adică prezenţa Duhului în viaţa creştinului: după el creştinismul trebuie să devină astfel «filosofia faptei».

Această idee mare a raportului faptă=credinţă, sau: voinţă=faptă=credinţă=iubire, sau: acţiune=credinţă, va avea o aplicare deosebită în opera ucenicului său Marcu Ascetul, în veacul al VI=lea şi în Răspunsurile lui Ieremia al II=lea şi Teodosie Zigomala, din veacul al XVI=lea. Cel dintîi, în lucrarea sa «Despre Botez» sau «Răspuns celor ce se îndoiesc de dumnezeiescul Botez»[20]), arată rostul faptelor bune în viaţa creştină, în consensul învăţăturii magistrului său neîntrecut, Sfîntul Ioan Hrisostom: el arată că, prin Botez, ni s=a dat harul ca o putere spre plinirea faptelor bune. Aceste fapte actualizează deci puterea harului, după cum lipsa lor e acoperirea totală, sau parţială, a lui: «Dacă nu împlinim poruncile lui Dumnezeu, harul dat nouă nu se va descoperi», încheie marele ascet al Bisericii primare, profundul său studiu asupra raportului dintre har şi înfăptuire[21]).

La unsprezece veacuri după el un monument de mare însemnătate din punct de vedere dogmatic ortodox, va pune la fel problema raportului acestuia: Am numit Răspunsurile lui Ieremia al II=lea şi ale Protonotarului său Teodosie Zigomala. Aici citim că pentru ca să cîştigăm ajutorul dumnezeiesc avem nevoie de fapte bune şi curăţire de patimi, cum învaţă şi Sfîntul Ioan Hrisostom, în citatul de mai sus[22]). S=a văzut în această formulă o greşală dogmatică semi=pelagiană, care ar da omului slava începutului mîntuirii şi anume, în contrazicere cu cuvintele Mîntuitorului din Sfînta Evan=

---

20) Marcu Ascetul, *Răspuns celor ce se îndoiesc de dumnezeiescul Botez*; Migne, P. G. LXV, col. 985-1028.

21) *Idem*, *ibidem*, col. 1008.

22) Vezi I. S. Mesoloras, *Simbolica*, (în greceşte), t. I, (Atena, 1901), pag. 265.

ghelie după Ioan (XV, 5): «Fără mine nu puteţi face nimic») şi cu canonul XCIII al sinodului din Cartagina[23]). Ori, am arătat că învăţătura despre începutul mîntuirii rămînînd nevătămată, în misteriosul proces al trăirii creştine, funcţiunile sufleteşti se între=ajută reciproc, preluînd o întîietate aparentă, cînd una, cînd alta. In «Răspunsurile» acestea, ca şi în opera Sfîntului Ioan, întîietatea voinţei, ca propulsoare a faptei, s=a impus de la sine: Lui Ieremia al II=lea prin aceea că el adresa «Răspunsurile» sale Protestanţilor, care tăgăduiau orice însemnătate a faptelor pentru mîntuire; în opera Sfîntului Ioan Hrisostom, pentru a dovedi creştinului că trebuie să se menţină la înălţimea de colaborator adevărat, activ, al lui Dumnezeu.

Sfîntul Apostol Pavel şi evidenţa, îl îndreptăţeau să argumen=teze că faptele bune nu sînt apanagiul creştinilor, ele putînd fi săvîrşite şi de păgîni.

9. Nu omul face începutul mîntuirii, ci harul cu care apoi colaborează. Sfîntul Ioan Hrisostom dă locul cuvenit lucrării harului în colaborarea aceasta a libertăţii omeneşti cu harul. A neglija acest adevăr ar însemna să cădem în pelagianism sau în legalismul fariseilor. Dimpotrivă el arată că omul are totdeanua nevoie de harul dumnezeiesc şi nu poate face nimic pentru mîntuirea lui, fără el[24]). Mîntuitorul însuşi a zis:« Nimeni nu poate să vină la mine, de nu=l va trage Tatăl, carele m=a trimis...» (Ioan, VI, 44). In ace=laşi sens scrie Sfîntul Apostol Pavel: «Nu că prin noi înşine sîntem destoinici să cugetăm ceva ca venind de la noi, ci destoinicia noas=tră vine de la Dumnezeu» (II Corinteni, III, 4 sq.) şi: «Dumnezeu este cel ce lucrează întru voi şi ca să voiţi şi ca să săvîrşiţi, după a lui bunăvoinţă» (Filipeni, III, 13). Luînd ca punct de plecare tex=tul amintit din profeţia lui Ieremia, («Ştiu, Doamne, că nu=i în voia omului calea lui, nici în voia celui ce merge, putinţa să=şi îndrepteze paşii săi» (X, 23), Sfîntul Ioan Hrisostom dă o explicaţie foarte amplă acestui raport de întîietate în faţa liberului arbitru.

El insistă asupra caracterului gratuit al harului şi pe care noi nu=l meritäm, ci numai îl primim dacă avem o stare de receptivi=tate sau de vrednicie pentru el: «Ceea ce ne dă Dumnezeu, zice el, ne dă nu ca să achite o datorie, ci din pură graţie; iar ceea ce facem, noi n=o facem din generozitate, ci, dimpotrivă, ca să plătim o datorie»[25]) (cf. Rom., IX, 14 sq.). Dumnezeu dă tuturor harul său; cei care nu se mîntuiesc nu răspund la chemarea Lui; mai mult, Dumnezeu stăruie în chemarea Lui, pe care o face în toate împrejurările numai din dragoste şi îndurare[26]).

Acestea sînt liniile mari ale procesului pătrunderii harului în tainiţele sufletului nostru, după Sfîntul Ioan Hrisostom. El îl înfăţi=şează ca un curent care învăluie sufletul din toate părţile. Psiholo=

---

23) Vezi profesorul D. Balanos, Σύμβολα καὶ συμβολικὰ Βιβλία, (Atena, 1919),pag. 34, notă.

24) *Idem*, *Omilii la Epistola către Romani*, XIV, 7; Migne, P. G. LX, col. 533.

25) *Idem*, *ibidem*, XIII, 1; Migne, P. G., LX, col. 581.

26) *Idem*, *ibidem*, XVI, 8; Migne, P. G., col. 560.

gia religioasă atribuie un rol hotărîtor torentului care lucrează sub –sau supra=conştientul nostru, adică în adîncimile necunoscute ale sufletului, de unde poate irupe ca un adevărat vulcan în conştient, inundîndu=l, copleşindu=l şi luîndu=l în stăpînire temporar sau pentru totdeauna. Harul vine în întîmpinarea hotărîrii omeneşti, o deşteaptă, o cheamă şi o aşteaptă. Această conducere spirituală a lui trebuie înţeleasă ca noi şi tainice feluri de dăruire de Sine omului şi de neîncetate manifestări ale iubirii Sale.

După învăţătura Sfîntului Ioan Hrisostom, precum am văzut, omul poate săvîrşi fapte bune [27]); însă harul, care ajută la săvîrşirea faptelor bune, mîntuitoare, este cu totul necesar pentru mîntuire, după el; lui îi atribuie partea principală la săvîrşirea faptelor bune şi la sfinţirea noastră [28]). Acest har săvîrşeşte principala parte din mîntuirea noastră, precum am arătat, dar nu paralizează liberul arbitru, ci colaborează cu el. Am văzut că el face începutul mîntuirii. Despre rest, Sfîntul Ioan Hrisostom scrie aşa, comentînd un text (din Cor. IV, 7): «Tu eşti vrednic de laude şi ai cu adevărat harul, iar judecata pe care o fac oamenii asupra ta nu e greşită; totuşi nu trebuie să gîndeşti nimic măreţ despre tine. Căci n=ai nimic prin tine însuţi; tot ce ai, l=ai primit de la Dumnezeu» [29]). Lucrarea harică se continuă pînă la desăvîrşirea mîntuirii. In ce constă ea?

10. Mîntuirea noastră nu se săvîrşeşte fără voia omenească, ci prin colaborarea ei cu harul dumnezeiesc. Sfîntul Ioan Hrisostom demonstrează pe larg că, la căldura credinţii trebuie să se adauge, pentru mîntuirea noastră, harul, iar la har, bunăvoinţa [30]). Căci harul nu mîntuieşte decît pe cei care vor să se mîntuiască [31]); aşadar harul cere colaborarea voinţei omeneşti [32]). De voinţă, nu de fire, depinde virtutea şi viciul [33]); ceea ce săvîrşeşte firea la animale, voinţa îndeplineşte în oameni [34]); nu firea, ci voinţa face să germineze şi să dea rod Cuvîntul dumnezeiesc [35]). «Ascultaţi ce spune Ierusalimului: «Ierusalime, care omori pe prooroci şi cu pietre ucizi pe cei trimişi la tine, de cîte ori voit=am să adun pe fiii tăi, după cum adună pasărea puii ei sub aripi, dar nu aţi vrut!» (Mateî XXIII, 37). Vedeţi, Dumnezeu s=a retras, pentru că ei n=au voit. De aceea noi avem nevoie să voim şi să alergăm, ca să atragem

---

27) *Idem*, *Omilii la Geneză*, XXV, 7, etc.; apud J. Tixeront, *op. cit*,. vol. II, pag. 146.

28) *Idem*, *Omilii la Epistola către Romani*, XVIII, 2, 3, Migne, LX, col. 575 sq.

29) *Idem*, *Omilii la Epistola I-a către Corinteni*, XII, 1; Migne, P. G., LXI, col. 97.

30) *Idem*, *Omilii la Sf. Evanghelie după Ioan*, VII, 2, Migne, P. G., LIX, col. 65.

31) *Idem*, *Omilii la Sf. Evanghelie după Matei*, LXXXI, 4; Migne, P. G., vol. LVIII, col. 735-736.

32) *Idem*, *Omilia la Epistola a II-a către Timotei*, X, 4; Migne, P. G., LXII, col. 660.

33) *Idem*, *Cuvînt asupra Anei*; I, 1; Migne, P. G., LIV, col. 632-3.

34) *Idem*, *Omilii la Sf. Evanghelie după Matei*, XXI; Migne, P. G., LVII, col. 297.

35) *Idem*, *ibidem*, XLIV; Migne, P. G., LVII, col. 299.

asupra noastră bunăvoinţele dumnezeieşti. Aşadar aceasta e gîndirea profetului: Nu de noi depinde să ajungem la capătul dorinţelor noastre; aceasta depinde de ajutorul dumnezeiesc; însă de noi şi de voinţa noastră depinde să luăm hotărîrea corespunzătoare... Deci fiindcă ştim acum că nu trebuie să ne îndoim că de noi depinde să voim şi să alergăm şi că, făcînd şi una şi alta, ne asigurăm ajutorul dumnezeiesc şi că cu acest ajutor vom ajunge la capăt, să ne deşteptăm, iubiţii mei, şi să ne închinăm toate forţele noastre, ca să ne ocupăm de mîntuirea noastră!» [36]). «Cum păcătuiesc sufletele îmi veţi zice, dacă nu li se face nici o silnicie? Prin propria lor voinţă; necunoscînd nobleţea şi interesele lor, păcătuiesc nu din sila forţei şi a tiraniei. Aceasta se vede din izbînzile repurtate împotriva uneltirilor ispititorului...

Pentru a demonstra că starea noastră depinde şi de voinţa noastră, nu numai de har, Sfîntul Ioan Hrisostom aduce nu numai dovezi de ordin general, ci şi din viaţa de toate zilele. «Dumnezeu nu forţează oamenii ca să-i facă buni, ne învaţă el; chemarea pe care le-o adresează El şi alegerea pe care o face El, nu le impune nici o necesitate; nu e vorba de convingere. Pentru a vă încredinţa că chemarea cerească nu forţează voinţa, vedeţi numărul celor chemaţi, care pier. Aceasta vă dovedeşte că mîntuirea şi osîndirea depinde de liberul nostru arbitru [37]). Cu multă dreptate socoteşte patrologul ortodox D. Balanos, că învăţătura Sfîntului Ioan Hrisostom asupra raportului dintre har şi libertate poate fi rezumată în două cuvinte prin această pericopă din cuvîntările sale: «Dacă numai chemarea e de ajuns pentru ce atunci, nu se mîntuiesc toţi? – Nu numai chemarea lucrează mîntuirea, ci şi voinţa celor chemaţi. Căci chemarea nici nu ne-a obligat, nici nu ne-a silit. Într-adevăr, toţi au fost chemaţi, dar nu au răspuns (nu s-au supus) toţi» [38]).

11. Voia omenească trebuie să-şi dea consimţămîntul pentru începerea colaborării dintre har şi libertate. Acesta este punctul care a atras asupra Sfinţilor Părinţi răsăriteni şi asupra şcoalei din sudul Galiei – lerino-vasiliană –, în frunte cu Sfîntul Ioan Casian şi Vincenţiu de Lerini, urgia augustinismului atotputernic în Apus şi epitetul de «semi-pelagieni», trecut şi în patristica răsăriteană sub înnoirea înrîuririi celei apusene.

Am arătat în altă parte [39]) că această învăţătură este cea autentic creştină; am arătat de asemenea că şi ea ridică unele obiecţii. Dar dacă ţinem seama de faptul că se menţine neatinsă învăţătura că harul face începutul mîntuirii, atunci voii omeneşti nu-i rămîne decît să-şi dea de la început, consimţămîntul. Aceasta nu echivalează nici în potenţă cu o iniţiativă omenească la mîntui-

---

36) *Idem*, *Omilie asupra liberului arbitru*, 3, 4; Migne, P. G.

37) *Idem*, *Omilie la Sf. Evnaghelie după Ioan*, XLVII, 4; Migne, P. G., LIX, col. 268.

38) *Idem*, *Omilii la Epistola către Romani*, XV; Migne, P. G., LXI, col. 541; apud D. Balanos, *Este eretică învăţătura despre har a lui Ioan Casian?* (în greceşte: Atena 1936), pag. 9.

39) În studiul nostru *Învăţătura Sfîntului Ioan Casian despre raportul dintre har şi libertate*, publicat în Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, 1905-1955», (Sibiu 1955), pag. 306-316.

rea proprie, ci echivalează cu o simplă manifestare a dorului, sau nostalgiei după Dumnezeu, rămasă în sufletul nostru şi după cădere, sau cu năzuinţa de a ne depăşi, de a ne îndumnezei. Iniţiativa rămîne tot a lui Dumnezeu. El reface şi chipul slăbit al lui Dumnezeu în om şi o dată cu chipul reface şi libertatea lui. Ea a fost slăbită, dar nu desfiinţată. De aceea, omul, care primeşte colaborarea cu Dumnezeu, se mîntuieşte, pe cînd cel care o respinge rămîne în starea sa păcătoasă. Aceasta este explicarea faptului că toţi sîntem chemaţi dar puţini aleşi; nu toţi oamenii ne mîntuim, fiindcă nu toţi o voim. Dumnezeu află uşa sufletului deschisă şi intră în ea. El se bucură de orice scînteie, de «bunăvoinţă cît de mică» – quantulamcumque scintillam –, cum zicea Sfîntul Ioan Casian sau simplu, de «bunăvoinţă», cum zicea Sfîntul Ioan Hrisostom împreună cu alţi Sfinţi Părinţi răsăriteni şi-i dă neîncetat şi sub felurite forme, ajutorul său.

Această învăţătură redă omului cununa darurilor cu care a fost împodobit, adică libertatea lui. O dată cu libertatea i se dă şi starea majoră de a fi răspunzător de propria-i soartă în faţa lui Dumnezeu. Unii teologi au socotit din această pricină, adică a răspunderii pe care o incubă liberul arbitru, că omul este o jucărie a propriei fantezii arbitrare, care-l poate duce oricînd la ruină. A judeca astfel însemnează să nesocotim semnificaţia religios-morală a libertăţii, care dă persoanei omeneşti adevărata ei valoare, care o poate înălţa pînă în pragul dumnezeirii, deşi o poate şi coborî în abisurile demonice ale desfigurării ei. De aceea cu dreptate s-a spus [40]), că departe de a fi o lipsă sau o rană a fiinţei omeneşti ea este o putere de temelie, ba cea mai frumoasă zestre a ei, realizarea ei deplină şi puternică. In faţa noastră stă o taină care trebuie să ne înspăimînte: Sufletul poate primi cu bunăvoinţă harul lui Dumnezeu, dar îl poate şi respinge: «Eu pe cîţi îi iubesc, îi mustru şi îi pedepsesc; rîvneşte dar şi te pocăieşte. Iată eu stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu mine» (Apocalipsă, III, 19, 20).

Invăţătura Bisericii este categorică, repetăm, cu privire la raportul dintre har şi libertate. Omul primeşte acest har, care lucrează în forme şi împrejurări felurite asupra omului, fără nici un drept şi fără nici un merit, din partea lui, afară de acela de a fi creatură a lui Dumnezeu. Dar omul trebuie să consimtă în prealabil de a colabora cu harul, trebuie să primească acel imbold dumnezeiesc prin propria voie liberă. Aşadar el poate să se opună harului dumnezeiesc, după cum poate şi să-i ofere consimţămîntul şi conlucrarea, întrucît primeşte credinţa. S-a arătat, şi pe drept cuvînt, că numai de sufletul omenesc atîrnă ca «rîurile de apă vie» care curg de la Dumnezeu să pătrundă în el, sau să fie oprite. Şi s-a spus că în sufletul omenesc se ridică zăgazuri, pe care numai omul le poate închide şi deschide temporal, sau pentru totdeauna. Dumnezeu însuşi nu sileşte această uşă; suveranitatea absolută stă în mîna omului; ea va rămîne neatinsă. Cheile uşii sufletului său stau în mîna sa, precum s-a spus. Sufletul omului poate fi privit ca

---

40) Cf. Peter Lippert, *Credo, V, Die Gnaden Gottes*, (Fr. im Br., 1940), pag. 48.

o adevărată cetate la intrarea căreia străjuieşte el însuşi, ca stăpîn şi despot, care nu are a da socoteală nimănui de ceea ce hotărăşte. Dumnezeu însuşi nu se atinge de el; dar prin infinite mijloace îl înconjoară, îl solicită, îl mustră, îl luminează, ba îl şi ameninţă cîteodată, în năzuinţa continuă de a=l convinge. S=a afirmat, pe drept, că toate poruncile şi interdicţiile, chemările, solicitările şi ameninţările Sale cunosc numai un argument: «Iată, eu sînt, eu, Dumnezeul tău!» De aceea trebuie să=I deschidem Lui, Cel sfînt şi Cel bun fiindcă El e şi nu altul: «Eu sînt Domnul Dumnezeul tău şi nu sînt alţi dumnezei afară de mine!» Bunurile Lui nu sînt amă=gitoare şi nu e nici o pierdere mai mare decît El, bunătatea prin excelenţă, bunul unic. In afară de El nu e alt bun, mai mare pen=tru cel credincios.

S=a arătat, de asemenea, că cu cît este mai gingaşă această problemă a atitudinii faţă de libertatea omului credincios, cu atît mai reflectat trebuie să fie şi răspunsul, pe care=l dă el la chemă=rile dumnezeieşti. Şi cu cît e mai tainică şi mai fără odihnă lucra=rea aceasta a lui Dumnezeu asupra omului, cu atît mai dator este omul să dea un răspuns, un anumit răspuns la chemările Lui neîn=trerupte! Fără acest răspuns pozitiv actele noastre, viaţa noastră religioasă, nu se supun conducerii voinţei morale. Această conducere se poate impune lin, oarecum pe nesimţite, sau ca un cutremur, ori ca o zguduire sufletească, ca un curent care se revarsă dînd vieţii altă albie, părăsind cu totul pe cea veche.

Aşa primeşte Dumnezeu de la omul însuşi rolul de conducător al lui. El l=a creat fără voia lui, dar nu=l mîntuieşte fără voia lui. Omul primeşte acum cinstea de templu al lui Dumnezeu; el şi=a dat asentimentul pentru primirea Lui, ajutînd astfel harul în lucra=rea şi iradierea lui. Unitatea de lucrare şi iubire între Dumnezeu şi creatura lui s=a realizat; astfel s=a împlinit un nou fel de dăruire de sine reciprocă şi de simţire de iubire.

Fără îndoială că e o mare taină faptul că Dumnezeu nu acţionează asupra sufletului omenesc decît cu consimţămîntul lui, adică ţinînd seama întru totul de voia omenească. Lucrarea haru=lui e condiţionată, aşadar, de ea; iar mîntuirea, la rîndul ei, e condiţionată de harul dumnezeiesc, care o începe şi o continuă pînă la săvîrşirea şi desăvîrşirea ei.

Aşa se săvîrşesc şi se desăvîrşesc şi sinergia şi theandria. Parabola nunţii fiului de împărat (Matei, XX, 1=14) şi a ospăţu=lui (Luca, XIV, 15=24), ne arată, de altfel, că la ospăţul mesianic vor lua parte numai cei care voiesc şi nu toţi cei care au fost che=maţi dintru început; iar cea a lucrătorilor viei (Mat., XX, 1=16), ne învaţă, printre altele, că harul se primeşte gratuit şi că el depinde de bunăvoinţa noastră de a=l primi.

12. Iată sensul în care au rezolvat Sfinţii Părinţi această antinomie a colaborării libertăţii cu harul dumnezeiesc. Ea îşi află temeiuri puternice şi în Sfînta Scriptură, de altfel. Romano=catolicii, deşi dau întîietate mai mare harului în sens augustinist, cînd for=mulează raportul dintre har şi libertate, totuşi, în orice explicaţie mai amănunţită, pe care o dau, fac un loc de cinste acestui con=

simţământ iniţial, pe care=l aşteaptă Dumnezeu de la om [41]). Sfinţii Părinţi, pe care=i va urma şi scolastica în epoca lui Toma de Aquino, după cum am arătat la începutul acestui studiu, aveau, precum am spus, puternice temeiuri pentru asemenea rezolvare a clipei iniţiale a declanşării procesului sinergiei. Profeţii au aplicat această idee mare, că colaborarea dintre Dumnezeu şi om depinde de voia acestuia din urmă, şi la întreaga naţiune iudaică: întoar=cerea ei la El, ca şi a păcătosului, în general, aduce mîntuirea lor. (Iezechil, XXXIII, 11=16). Aceeaşi învăţătură o aflăm în Proverbele lui Solomon: dobîndirea înţelepciunii depinde de primirea ei de către oameni şi de ascultarea de ea, deci de voia omului (Proverbe, I, 20=26, 33). Prin rostul Profetului Zaharia Dumnezeu grăieşte astfel către oameni: «Urgia Domnului s=a întărîtat asupra părinţilor voştri!» şi le mai spune: «Aşa zice Domnul Savaot: «Intoarceţi=vă către mine, zice Domnul Savaot, şi atunci mă voi întoarce şi eu către voi «zice Domnul Savaot» (I, 2=3), (trad. Nicodim). Aşadar Dum=nezeu se întoarce către om după ce s=a întors omul la El. Harul lui Dumnezeu lucrează în om după ce l=a primit.

Acestea sînt formulele pe care le aflăm dezvoltate în forme variate la infinit în opera Sfinţilor Părinţi, în general [42]) şi a Sfîn=tului Ioan Hrisostom, în special. Astfel, după Origen, Dumnezeu făgăduieşte mîntuirea oamenilor, «dar nu celor care n=o voiesc, ci acelora care vin ca nişte bolnavi, la doctor» [43]). Sfîntul Macarie Egipteanul condiţionează ridicarea păcatelor noastre de Dumne=zeu, de rugăciunea noastră către Dumnezeu, «ca să ne dezbrăcăm de vechiul om [44]). Cînd Mîntuitorul mereu bate, voind să intre la noi, în deprinderea noastră, ca să=L primim şi să=L aducem în noi, de aceea bate El într=una şi doreşte să intre la noi. Să=L primim deci, şi să=L conducem în lăuntrul nostru. El este hrana noastră, viaţa noastră, băutura noastră, viaţa noastră veşnică. Orice suflet ce nu=L primeşte acum în lăuntrul său şi nu=L lasă să se odihnească acolo sau mai curînd, nu se odihneşte în El, n=are parte de Impărăţia cerurilor cu sfinţii şi nu poate intra în cetatea cerească...» [45]). Intr=adevăr, sufletul are putere să facă aceasta, fiindcă deşi rănit cu rănile patimilor infamiei şi, deşi orbit de întu=nericul păcatului, totuşi are voinţa să strige şi să cheme pe Iisus, pentru ca, venind El, să dea sufletului, mîntuire veşnică: Aşa a făcut orbul care nu putea veni la Domnul, dar îl putea striga. «Căc precum acel orb, de nu ar fi strigat, şi femeia în curgerea sîngelui

---

41) Din acest punct de vedere vezi lucrarea citată în nota precedentă, de care ne-am servit aici, pag. 48-61 şi în care se dau hotărîrile Sinoadelor de la Trident, ses. VI-a, cap. 5 şi ale Vaticanului (I), ses. III-a, cap. 3, etc.; cf. şi Henricus Denzinger, *Enchiridion Symbolorum...*, (Fr. im. Br., 1937), nr. 697, cu formula de la Florenţa, privitoare la justificarea practicii apusene a Confirmării etc.

42) Pentru partea aceasta, vezi lucrarea citată a patrologului atenian D. Balanos, *Este eretică învăţătura despre har a lui Ioan Casian?* (în gre=ceşte, Atena, 1936), pag. 6-9.

43) Origen, *De principiis*, Migne, P. G., XI, col. 280.

44) Sfîntul Macarie Egipteanul, *Omilia a II-a*, 2; Migne, P. G., XXXIV, col. 464.

45) *Idem*, *ibidem*, XXX, 9; Migne, P. G. XXXIV, col. 728, cf. trad. Pr. Prof. Cicerone Iordăchescu, *Omilii Duhovniceşti*, col. «Din vechea literatură creştină», pag. 181.

de n=ar fi venit la Domnul, nu ar fi aflat ei tămăduire ; tot astfel, n=ar dobîndi cineva tămăduire de n=ar veni la Domnul din pro=pria lui voință și dintr=o hotărîre liberă și să=L roage plin de credință. De ce însă aceia au fost vindecați îndată, în credința lor, și de ce noi n=am cîștigat încă vederea cu adevărat și n=am fost tămăduiți de patimile cele ascunse? Din pricina necredinței noastre, a vrăjmășiei noastre [46]).

«Cu cît aduni mintea ta în căutarea mîntuirii, zice Sf. Maca=rie, cu atît mai mult simte ea nevoie de mila Lui și El merge la ea și=i dă liniștea:

Dacă el astfel stăruiește în credință sigură și cu răbdare puternică și strigă către Domnul așteptînd ajutor de la El, atunci poate dobîndi de aici, încă, eliberare înlăuntrul său din lanțurile, cursele, închisorile și întunerecul duhurilor rele...» [47]).

In sfîrșit, Sfîntul Grigorie de Nisa accentuiază cu putere liber=tatea omului de a alege binele și răul, căreia i se datorește și căderea lui: «Intr=adevăr, Acela ce a făcut pe om spre a fi păr=taș al propriilor Sale bunuri și care i=a zidit în fire imboldurile tuturor bunurilor, pentru ca dorința lui să fie dusă de fiecare bun spre modelul său, nu l=ar fi putut lipsi pe om de cel mai frumos și mai de preț bun, vreau să spun, de harul neatîrnării și stării de sine. Căci dacă deasupra vieții omenești stătea vreo constrîngere, s=ar fi falsificat chipul omului în acea parte, înstrăinîndu=se de pro=totipul după care a fost făcut, din pricina neasemănării acestei părți a omului cu prototipul. Intr=adevăr, acea natură supusă și sclavă unor constrîngeri cum ar mai putea fi numită «chipul care împără=țește?» Ei bine, ființa care se asemăna în toate privințele cu Dum=nezeu trebuia neapărat să aibă în firea sa voința neatîrnată și fără stăpîn, pentru ca răsplată a virtuții sale să fie participarea la bunurile divine» [48]).

Dintre Sfinții Părinți apuseni vom stărui numai asupra celui mai discutat și dăruit, pe gratis, cu supranumele de «părintele semi=pelagianismului»: am numit pe Sfîntul Ioan Casian, ucenicul și prie=tenul credincios pînă la moarte al Sfîntului Ioan Hrisostom [49]). Sfîntul Ioan Casian începe cap. VI din col. XIII=a cu afirmația că Dumnezeu n=a făcut pe om ca să piară, ci ca să trăiască în veci; acest plan rămîne neclintit [50]). De aceea, cînd bunătatea Lui Dum=nezeu întrezărește în noi o scînteie oricît de mică de bunăvoință, chiar dacă El însuși o scoate din piatra aspră a inimii noastre, o îngrijește prin suflarea sa [51]). Această idee este reluată în alte texte,

---

46) *Idem*, *ibidem*, XX, 7; Migne, P. G., XXIV, col. 656; cf. trad. Pr. Prof. Cicerone Iordăchescu, citată, pag. 132-133.

47) *Idem*, *ibidem*, XXXI. 4; Migne, XXXIV, col. 729; cf. trad. Pr. Prof. Cicerone Iordăchescu, pag. 135.

48) Sfîntul Grigorie al Nisei, *Marea Cuvîntare catehetică*, I, 5; Migne, P. G., XLV, col. 76-77; traducerea Pr. D. Cristescu și N. I. Barbu, (București, 1947), pag. 38-39.

49) Cazul lui fiind cu multă competență expus în studiul amintit al patrologului D. Balanos nu ne rămîne decît să scoatem în relief ce e mai caracteristic în opera lui.

50) Sfîntul Ioan Casian, *Collationes*, XIII, 7; în «Corpus» din Viena, ed. Petschenig, pag. 368.

51) «Cujus benignitas cum bonae voluntatis in nobis quantulamcum-

sub altă formă. Astfel, în cap. VIII din aceeaşi convorbire duhovnicească (a XIII-a) Ava Cheremon învaţă că atunci cînd Dumnezeu vede că în noi a luat naştere o oarecare bunăvoinţă, o luminează, o întăreşte şi o îndeamnă la mîntuire, luînd asupra lui acest început – fie că bunăvoinţa aceasta a plantat-o El, fie că constată că a ţîşnit prin încercarea noastră [52]). Şi El aduce în favoarea liberului arbitru dovada existenţei celor doi îngeri, unul bun şi altul rău, despre care învaţă şi Păstorul lui Herma (VIII, 17, 1) arătînd că stă la alegerea omului pe cine să urmeze. De aceea se poate conchide că în om rămîne totdeauna liberul arbitru, care poate să neglijeze sau să iubească harul lui Dumnezeu.

13. In consens cu gîndirea patristică şi potrivit Descoperirii biblice, repetăm, Sfîntul Ioan Hrisostom a accentuat rolul voinţei omului în lucrarea mîntuirii şi anume, nevoia consimţămîntului pentru primirea lucrării harului, care începe şi apoi continuă şi desăvîrşeşte mîntuirea, în colaborare cu libertatea omenească.

Ideea capitală că trebuie să ne dăm asentimentul pentru ca harul să înceapă lucrarea mîntuitoare o formulează foarte limpede în unele pericope ale omiliilor sale marele propovăduitor al Bisericii primare: «Să ne silim, să ne zorim, să începem să păşim pe calea virtuţii, pentru ca astfel, fiind susţinuţi de harul de sus, să putem ajunge la ţinta noastră. Căci (adaugă el, menţinînd învăţătura descoperită privitoare la Har) nu putem săvîrşi nimic bun, fără ajutorul de sus!» [53]). In altă parte, însă, Sfîntul Ioan ne învaţă, dialectic, că nu e de ajuns să dăm voinţa noastră lui Dumnezeu pentru mîntuire: de aceea, cînd am făcut noi începutul, cînd am oferit voinţa noastră (în dar), atunci şi el ne dă multe mijloace de mîntuire» [54]). Ale cui sînt faptele bune? se întreabă Sfîntul Ioan: şi răspunde: Ele sînt şi ale noastre şi ale lui Dumnezeu. Căci noi consimţim să le facem şi apoi Dumnezeu ne dă tot ajutorul ca să le începem şi să le aducem la capăt: «Este evident, spune el într-o pericopă amintită de noi mai sus, că faptele noastre bune depind în acelaşi timp de Dumnezeu şi de noi. De aceea, trebuie să cugetăm la acest text al Apostolului: «Aşadar nu este de la cel ce voieşte, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu care miluieşte» (Rom. XI, 16). Şi cum aş putea eu să merg, cum aş putea să voiesc, dacă fapta nu depinde de mine în toată întinderea ei? Hotărîndu-vă să voiţi şi să alergaţi cîştigaţi bunăvoinţa lui Dumnezeu şi dobîndiţi ca să vă ajute şi să vă întindă mîna să vă facă să vă ajungeţi scopul... Nu depinde de noi să ajungem la capătul dorin-

---

que scintillam emicuisse perspeserit vel quam ipse tanquam de dura silice nostri cordis excuderit, confovet et exsuscitat, conque inspiratione confortat.

52) Qui cum in nobis artum quendam bonae voluntatis inspexerit, inluminat eam confestim atque confortat et incitat ad salutem, incrementum tribuens ei, quam vel et ipse plantavit, vel nostro conata viderit emersione». *Idem, ibidem*, ed. cit. în nota precedentă, pag. 350.

53) Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilii la Facere*, XXV, 7; Migne, P. G., LIII, col. 228.

54) *Idem, Omilie la Sf. Evanghelie după Ioan*, XVIII, 3; Migne, P. G., vol. LIX, col. 117, etc., cf. Joseph Schwanne, *op. cit.*, vol. III, pag. 91 şi note.

ţelor noastre; aceasta depinde de ajutorul dumnezeiesc; dar depinde de noi şi de voinţa noastră să luăm hotărîrea corespunzătoare... El (Dumnezeu) nu impune o constrîngere persoanelor nesimţitoare şi cu rea voinţă. Cît despre cele cu bunăvoinţă, El le atrage, printr-o atracţie la care nu se poate rezista» (Cf. Fapte, X, 34-35; Isaia, I, 19-20) [55]).

Credinţa însăşi, precum am amintit mai sus, depinde şi de voinţa credinciosului, şi nu e numai un har; dacă ar fi aşa, atunci ar fi nedrept să fie pedepsiţi cei ce nu au această credinţă şi n-ar avea nici un rost laudele biblice pentru Avraam şi cei care au crezut şi li s-a imputat credinţa ca dreptate. De ce numeşte Apostolul «Duhul credinţii»? întreabă Sfîntul Ioan, mai departe, şi el răspunde: «Ca să ne înveţe că începutul credinţei depinde de voinţa noastră şi de graba noastră de a răspunde cînd sîntem chemaţi. Dar după ce s-au pus aceste temelii ale credinţei, avem nevoie de ajutorul Duhului pentru ca ea să rămînă pe totdeauna, de neînvins şi de nezdruncinat. Nici Dumnezeu, nici Harul Duhului nu o iau înaintea voinţei noastre. Dacă Dumnezeu ne chiamă, El înţelege ca noi să mergem înaintea Lui de bunăvoie, spontan, şi din propriul nostru îndemn; apoi, cînd am înaintat, ne dă tot ajutorul...» [56]). Prin faptele noastre cele după voia lui Dumnezeu ne găsim în starea de vrednicie de har [57]).

14. *Incheiere:* Invăţătura Sfîntului Ioan Hrisostom despre raportul har-libertate este aceea a Bisericii ecumenice. Sfîntul Ioan Hrisostom a dat o rezolvare simplă, adîncă, practică şi în consensul Tradiţiei biblice şi patristice problemei raportului dintre Har şi libertate. Faptul că el n-a scris un tratat dogmatic despre acest capitol al Dogmaticei, ci l-a tîlcuit în multe dintre omiliile sale, a avut două urmări principale: Mai întîi aceea de a nu afla o expunere sistematică şi dată pe larg asupra ei ci numai fragmente presărate de-a lungul operelor sale; apoi aceea de a fi simplificat această expunere a sa la nivelul mediu al ascultătorilor săi, care pare să fi fost foarte ridicat. Felul acestei prezentări l-a împiedicat, pe de o parte, să epuizeze tot ce avea de spus asupra acestei probleme, la care se vede că a reflectat mult, deoarece îi dă o rezolvare simplă şi mulţumitoare în liniile ei mari, iar pe de altă parte a dat naştere unor interpretări şi categorisiri, acestea oscilînd între ortodoxia curată sau chiar augustinism – cum a afirmat-o Fericitul Augustin însuşi –, şi semi-pelagianism – cum o cred unii teologi romano-catolici –, ori chiar pelagianism – cum pretindea însuşi Pelagiu. De altfel, faptul că în vremea sa nu s-a ridicat nici o dispută despre har şi libertate nu l-a obligat la o mai îndeaproape cercetare, nici la insistenţe asupra unor laturi mai grele ale ei.

In urma cercetării principalelor texte privitoare la această

---

55) *Idem*, *Omilie asupra liberului arbitru*, (asupra textului din Ieremia, X, 23), 5; Migne, P. G., LVI, col. 161-2.

56) *Idem*, *Omilii asupra duhului credinţei*, I, 5; apud Bareille, vol. V, col. 426.

57) *Idem*, *Omiliile asupra Epistolei a II-a către Timotei*, X, 4; Migne, P. G., LXII, col. 660-661.

problemă ne putem pronunţa cu toată siguranţa asupra tîlcului lor: Este tot atît de greşită înţelegerea acestor pericope în sens augus=tinist, ca şi în sens pelagian sau semi=pelagian. Una dintre datoriile patrologilor şi mai ales a dogmatiştilor ortodocşi este aceea de a se elibera de sub înrîurirea părerilor greşite ale unora dintre eterodocşii, care au vorbit ca despre un lucru absolut curent şi sigur despre «semipelagianismul» şcoalei leriniene şi marsiliene, avînd în frunte pe Sfîntul Ioan Casian şi pe Vincenţiu de Lerini ca şi despre acela al Sfinţilor Părinţi răsăriteni şi mai ales al magistrului şi prietenului Sfîntului Ioan Casian, Sfîntul Ioan Hrisostom. Intr=adevăr aceasta este învăţătura curentă a Sfinţilor Părinţi răsăriteni, mai ales, pre=cum a demonstrat în chipul cel mai convingător patrologul Dimitrie Balanos în studiul amintit de noi mai sus; această învăţătură are o temelie puternică în Sfînta Scriptură. Biserica nu şi=a însuşit nici exagerările în favoarea lucrării omeneşti, nici pe cele în favoarea celei duhovniceşti, adică nici pe ale lui Pelagiu, în sens naturalist, nici pe ale fericitului Augustin, în sens predestinaţianist. Marea înrîurire a acestuia a făcut totuşi, ca, cel puţin în teologia apu=seană, să se menţină, pînă astăzi, cu diferite nuanţe şi pe trepte deosebite, un predestinaţianism, vădit în învăţătura oficială atît romano=catolică, cît şi protestantă – de nuanţă calvină, mai ales.

a) Privită în lumina augustinismului, mai ales de tipul celui al înfocatului său apărător, Prosper din Aquitania, învăţătura ortodoxă a Sfinţilor Părinţi, păstrată în Apus de şcoala amintită diu sudul Galiei şi de reprezentanţii ei pomeniţi de noi, a părut dacă nu un pelagianism curat după care omul se poate mîntui prin propriile sale puteri, chiar fără harul dumnezeiesc, cel puţin un semi=pelagianism, deoarece ei învăţau că mîntuirea se dă prin colaborarea harului cu libertatea. Ceea ce a îndreptăţit, în apa=renţă, această calificare de «semi=eretică» era interpretarea greşită a învăţăturii Sfîntului Ioan Hrisostom, a Sfîntului Ioan Casian şi a altora, în înţelesul că ei ar învăţa că începutul mîntuirii nu l=ar face harul, deşi sporul de credinţă mîntuitoare şi desăvîrşirea sînt roadele harului.

Ori, din acest punct de vedere atît la Sfîntul Casian, cît şi la Sfîntul Ioan Hrisostom am aflat o adîncire a tainei, care dez=leagă acest «nodus inextricabilis totius Theologiae» şi anume, cu o subtilitate, care a rămas tăinuită nu numai vechilor lor detractori, ci şi celor noi şi contemporani, pe care i=am amintit şi anume: *Ei au făcut o deosebire între începutul mîntuirii, care e lucrarea harului dumnezeiesc şi primirea colaborării harului, care este consimţămîntul dat de voia omenească în toată libertatea.* Acest consimţămînt este însăşi condiţia începutului lucrării mîntuitoare; de aceea el este dat înainte ca Harul să înceapă această lucrare. Cei care au acuzat de semi=pelagianism pe unii dintre Sfinţii Părinţi răsăriteni şi în special pe cei pomeniţi mai sus, au făcut confuzie între acest consimţămînt al voii libere, care se dă în prealabil şi începutul mîntuirii pe care=l face apoi harul, deci între consimţă=mîntul nostru la lucrarea harică şi începutul acestei lucrări pro=priu=zise. Această confuzie este de mirare, deoarece orice analiză mai adîncă a colaborării noastre libere cu harul trebuie să men=ţină faza consimţămîntului liber. Menţinerea libertăţii justifică răs=

punderea noastră; o dată cu pierderea ei şi cu susţinerea predes=tinaţianismului absolut, se aruncă asupra lui Dumnezeu şi povara răspunderii pentru toate păcatele noastre, ba şi a unui fel de favori=tism nedrept; sau dacă nu, creştinul se cufundă într=un agnosticism vecin cu fatalismul, cel atît de aprig combătut de Sfinţii Părinţi şi după care primim judecăţile Celui Atotputernic ca tot atîtea taine nepătrunse de mintea omenească şi total opuse ei. Dar această liber=tate nu mai poate săvîrşi fapte bune cu valoare religioasă – «în numele meu» zice Mîntuitorul –, dacă libertatea omului nu e transfigurată, adică luminată şi întărită de har.

Analiza actului religios scoate în relief aceste momente: Con=versiunea şi hotărîrea spre fapta bună, în orice moment, sînt prece=date de consimţămîntul meu. Fără voia mea Harul nu poate lucra; Dumnezeu nu o sileşte, ci o respectă. Dar îndată ce mi=am dat acest consimţămînt, harul începe lucrarea însănătoşind deplin voia stinsă de slăbiciunea generală a trupului şi sufletului meu de la căderea în păcat şi o viaţă nouă, de copil al lui Dumnezeu, care se încrede în El şi ascultă de El, a început, în lumina şi căldura harică.

b) In studiul nostru asupra premiselor învăţăturii despre har şi libertate la Sfinţii Părinţi (rev. Ortodoxia, nr. 1, ianuarie=martie, 1959, pag. 1 sq.), am amintit două adevăruri: Intîi că omul religios, prin însuşi chipul lui Dumnezeu în el, are o înclinare înnăscută spre Creatorul său. El nu se simte liniştit decît în clipa în care a reve=nit la Cel ce i=a dat conştiinţa şi libertatea şi I le înapoiază: Ale Tale, dintru ale Tale, – frămîntare experimentată în felurite chipuri de trăitorii pe culmile duhovniciei, şi exprimată cel mai frumos de Fericitul Augustin: «Inquietum est cor nostrum...». In al doilea rînd am arătat că această înclinare, care este specificată de iubire, face să se depăşească raportul exterior şi juridic dintre Dumnezeu şi om, în legătura dintre har şi libertate: Căci «iubirea îndelung rabdă... este plină de bunătate... nu se trufeşte, nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale... toate le suferă... toate le rabdă...» (I Cor., XIII, 4=7). Acesta este dialogul între chipul lui Dumnezeu şi Prototipul (sau Protochipul) Său: întrecerea în jertfelnicie, în dăruire de sine; nu de înrobirea celuilalt, ci de înrobirea de sine pentru celălalt: a lui Dumnezeu, care s=a făcut rob, pentru noi, «chip de rob luînd», a omului care se dăruieşte Celui ce L=a făcut şi s=a întrupat într=o chenoză pînă la moarte, şi moartea de Cruce!

Perspectiva acestui climat quasi=desfiinţare a libertăţii, din iubire, în care fiecare se dăruieşte pentru celălalt («Iată ce am făcut Eu pentru tine; tu ce faci pentru Mine?»), este generală la Sfinţii Părinţi. Ea are modelul ei inefabil în tainicile cuvinte ale Mîntui=torului pe Cruce: «Părinte, de este cu putinţă treacă de la Mine, paharul acesta! Insă nu precum voiesc Eu, ci precum voieşti Tu!» (Mat., XXVI, 39).

Această analiză este redată cu multe amănunte de orice tratat de Dogmatică, chiar romano=catolică, mai dezvoltat. Schiţa ei se află şi în definiţia sinodului de la Trident a raportului haru=lui cu libertatea. Şi totuşi numai Sfinţii Părinţi amintiţi au specifi=cat rostul ei, în procesul mîntuirii, adică acela de a condiţiona şi

de a preceda lucrarea harului în om, Dumnezeu păstrîndu=şi suveranitatea absolută, asupra creaţiei Sale – o taină!

Aceasta este, repetăm, învăţătura Bisericii din epoca ecumenicităţii ei. Predestinaţianismul augustinist, ca şi pelagianismul n=au fost primite de ea. Dar Augustinismul s=a menţinut în anumite şcoale şi curente apusene, aşa încît în anumite epoci s=a putut chiar impune, ieşind din starea lui de latenţă şi, pînă în zilele noastre formează unul dintre curentele puternice în Biserica romano=catolică, predestinaţianismul fiind permis în gîndirea ei, sub mai multe forme. Pînă în veacul al XIII=lea, însă, învăţătura preponderentă şi în Teologia apuseană a fost cea obştească, a Bisericii primare. Acest lucru este evident în scrierile scolastice; pînă în stadiul înfloririi ei. Chiar Toma de Aquino, în scrierile sale din tinereţe, expune învăţătura obştească a Bisericii primare; în cele care au urmat, însă «îngerul şcoalei» se depărtează de ea, precum am amintit [58]). Şi aceasta va fi decisivă pentru epigonii săi.

c) Repetăm, acum, la sfîrşit, ideile principale din acest studiu, şi anume, că în scrierile Sfîntului Ioan Hrisostom, se găsesc, fragmentar, toate elementele unei învăţături asupra raportului har=libertate. Comentatorii lui cei mai autorizaţi, ortodocşi şi eterodocşi, sînt unanimi în aprecierea liniilor mari ale acestei învăţături [59]). Concepţia sfîntului Ioan Hrisostom se poate rezuma astfel: «Dacă săvîrşim ceea ce depinde de noi, atunci săvîrşeşte şi Dumnezeu ceea ce depinde de El. Voinţa liberă şi harul lui Dumnezeu trebuie să lucreze împreună [60]). Sfîntul Ioan Hrisostom, însuşi a rezumat=o, de altfel în forma următoare: «Dacă este de ajuns numai chemarea, pentru ce, atunci, nu se mîntuiesc toţi? Nu numai chemarea, ci şi voinţa celor chemaţi lucrează mîntuirea. Căci chemarea nici nu ne=a obligat nici nu ne=a siluit. Intr=adevăr, toţi au fost chemaţi, dar nu au răspuns toţi» [61]). El face apel astfel la încordarea întregei fiinţe a omului spre a năzui la mîntuirea şi la desăvîrşirea ei. Predica lui devine astfel o necontenită deşteptare şi înălţare a tuturor facultăţilor omeneşti. Voieşte şi vei putea! Acest strigăt este completat de învăţătura că Dumnezeu e cu noi; este cu oricare făptură a Lui, dar nu poate colabora decît cu cel ce voieşte: Fiule, dă=mi mîna ta... Iată eu stau la uşă şi bat...! Din lepădarea Sfîntului Petru, «putem să învăţăm marele adevăr de învăţătură că voia cea bună a omului nu e deajuns dacă nu i se împărtăşeşte şi ajutorul supranatural şi că, de altă parte, nici ajutorul supranatural nu foloseşte la nimic dacă lipseşte voia cea bună. De aceea mă rog să nu dormim şi să nu lăsăm totul numai pe seama lui Dumnezeu, ci să ne dăm toată silinţa, ca şi cum

---

58) Temeiurile acestor afirmaţii le-am dat la începutul acestui studiu.

59) În această parte ne servim mai ales de studiul citat de mai multe ori al patrologului grec D. Balanos asupra Sf. Casian, la vol. III din Istoria Dogmelor de Schwanne şi la vol. I din monografia lui Chrysostom Baur asupra Sfîntului Ioan Hrisostom.

60) Chrysostom Baur, *Der heilige Iohannes Chrysostomus und seine zeit*; vol. I: Antiochia (München, 1929), pag. 300.

61) Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilii la Epistola către Romani*, XV; Migne, LX, col. 541.

am putea să aducem toate la îndeplinire numai prin propriile noastre puteri [62]).

Dar această colaborare a libertăţii omului cu harul dumnezeiesc pune întrebarea iniţiativei: Cine face începutul? Dacă afirmăm că harul face începutul (pentru că liberul nostru arbitru e, totuşi, atins de boala păcatului, care a cuprins întreaga noastră fiinţă – sufletul cu funcţiunile lui ca şi trupul, la căderea în păcat a protopărinţilor – şi deci trebuie refăcut pentru ca să poată funcţiona din nou în mod normal), atunci însemnează că el nu mai e liber şi că lucrează sub înrîurirea harului; în acest caz Dumnezeu e răspunzător de slăbiciunea hotărîrilor noastre. Insă dacă, în caz contrar, libertatea omenească ia iniţiativa, atunci la ce ne mai foloseşte colaborarea cu harul? Dilema pare fără ieşire; şi totuşi, Sfîntul Ioan Hrisostom arată una, care este adevărata ei rezolvare.

In multe dintre pericopele scrierilor sale vedem soluţii la întrebarea: Cine face începutul? In ele Sfîntul Ioan Hrisostom obişnuieşte pe ascultători cu ideea că nu trebuie să aşteptăm totul de la har, într-un quietism bolnăvicios, ori într-un predestinaţianism absolut, ori fatalism primejdios, – străine de duhul şi de slova învăţăturii Bisericii noastre. Este un îndemn la trezvie şi la încordarea voinţei, iar nu un pelagianism deghizat cum greşit l-au înţeles unii: «Dacă cineva este dispus şi zelos, zice el, atunci şi Dumnezeu îi va da tot ce depinde de El, din partea Sa; dacă nu e, atunci nici el însuşi nu va face ce trebuie, nici Dumnezeu nu-i va da ce atîrnă de El» [63]). «Dacă facem ceea ce depinde de noi atunci ni se va împărtăşi din belşug, împreună-lucrarea lui Dumnezeu» [64]).

In alte locuri Sfîntul Ioan precizează mai mult acest punct delicat şi afirmă că noi trebuie să facem începutul, fără însă să spună mai mult: «Noi trebuie să facem începutul, declară el; acest lucru stă în mîna noastră» [65]). Căci «Harul cere mai întîi ce depinde de noi» [66]). Mai mult, Sfîntul Ioan Hrisostom nu ezită să ceară din partea noastră acţiunea, fapte bune, ba şi credinţa, pentru a ne face vrednici de harul dumnezeiesc. Cu aceasta el se dovedeşte a nu face greşeli de învăţătură, ci de a fi un mare psiholog religios. Intr-adevăr, nu numai credinţa, adică ideologia, în mare, e condiţia ei propulsoare la acţiune, ci şi acţiunea este decisivă pentru credinţă: Lucrează ca şi cum ai crede, ori ai iubi şi vei şfîrşi prin a crede şi a iubi! Acesta este un mare adevăr. In orele de secetă duhovnicească, cînd sufletul e bîntuit de «acedie» şi pustiit de amărăciune, cel ce păstrează pravila vieţii religioase obişnuite traversează această criză, acest pustiu şi, la capătul ei află iarăşi o oază care-l înviorează din belşug. Cît despre faptul că marele Hrisostom cere credinţa pentru ca să ni se dea ajutorul de sus, nu e greu de înţeles; această cerere el o formulează faţă de creştini

---

62) *Idem*, *Omilii asupra Sf. Evanghelii după Matei*, LXXXII, 4; Migne, P. G., LVIII, col. 742.

63) *Idem*, *ibidem*, XLV, 1; Migne, P. L., LVIII, col. 471.

64) *Idem*, *Omilii la Geneză*, LIII, 2 şi LXII, 5; Migne, P. G., LIV, col. 466 şi 539.

65) *Idem*, *Omilii la Psalmi*, CXXI; Migne, P. G., col. 345 etc.

66) *Idem*, *Omilii asupra pocăinţei*, I, 9; Migne, P. G. XLVII, col. 408.

practicanţi; ca şi Avraam, care e lăudat fiindcă a crezut şi a fost găsit vrednic de mari şi multe făgăduinţe privind pe urmaşii săi, tot astfel credincioşii şovăielnici îşi vor afla împlinirea făgăduinţelor lor dacă vor stărui pînă la sfîrşit în credinţă, împotriva oricărei evidenţe. Dar ce face omul pentru ca să înceapă tainicul proces al mîntuirii şi, în sfîrşit, cine face începutul ei? Şi asupra unui punct şi asupra celuilalt, Sfîntul Ioan este limpede şi categoric: Nu omul face începutul ci el face numai cu putinţă acest început, deschizînd uşa sufletului său harului, care-l face, pentru ca astfel să colaboreze cu el. Cu aceasta el arată însemnătatea mai presus de minte a libertăţii omeneşti, care e în stare să oprească, sau să anihileze lucrarea dumnezeiască; viaţa şi moartea stă astfel în mîna noastră!

Cu aceasta el arată şi măreţia şi răspunderea omului; de el depinde soarta lui şi a întregului univers; de el depinde însăşi eficacitatea lucrării dumnezeieşti în lume. Totul atîrnă de libertatea şi de voinţa omului! Consimţămîntul omului este astfel *preistoria* mîntuirii; fără această preistorie nu e cu putinţă istoria ei biruitoare după Sfîntul Ioan Hrisostom. Iată cum scoate el în relief însemnătatea acestui consimţămînt omenesc pentru mîntuire: «Ce oare? Nimic (nu e) sub Dumnezeu? Toate sînt mai pre jos de Dumnezeu. Dar nu atît încît să fie vătămat liberul arbitru... Căci ni se cade ca noi să facem alegerea celor bune şi cînd le-am ales, atunci aduce şi El cele dinspre El. Nu o ia înaintea voii noastre, pentru ca să nu desfiinţeze liberul nostru arbitru. Dar cînd ne-am dat noi consimţămîntul, atunci ne dă şi El un ajutor mare. Căci a noastră e consimţirea cea de mai înainte şi deci voirea; iar a lui Dumnezeu este prezenţa şi ducerea la bun sfîrşit» [67]). Sensul acestei pericope este că Dumnezeu e pretutindeni prezent; El ne învăluie de pretutindeni cu prezenţa Lui; El stă la uşa inimii noastre şi ne solicită neîncetat; dar nu începe mîntuirea noastră pînă nu i-o deschidem ca să înceapă praznicul bucuriei. Acest consimţămînt precede începutul mîntuirii, pe care-l face harul. Explicaţia pe care o dă Sfîntul Ioan acestei subtilităţi are o mare valoare moral-religioasă. După El, omul îşi dă consimţămîntul, dar nu el face mîntuirea; Dumnezeu face începutul mîntuirii dar nu fără consimţămîntul omului. E dialogul voii omului cu a lui Dumnezeu, care-i arată calea măririi prin smerenie, şi care arată, totodată, alt mare pogorămînt, de toate clipele şi cu fiecare creatură zidită după chipul Lui, al lui Dumnezeu... «Vedem o casă, ne spune Sfîntul Ioan Hrisostom, clădită frumos şi zicem că totul este al arhitectului, deşi nu totul este al lui, ci şi al muncitorului şi al stăpînului, care a făcut cheltuielile şi al multor altora. Totuşi, fiindcă el a făcut partea principală, zicem că totul este al lui. Tot aşa şi aici: Dumnezeu n-a voit ca totul să fie al Său pentru ca să nu ne încununăm fără drept cu slava Lui, dar nici (tot) al nostru, pentru ca să nu cădem în indiferenţă» [68]).

In consens cu întreaga Tradiţie patristică, Sfîntul Ioan Hrisostom va arăta inviolabilitatea voii noastre peste care nu trece nici

---

67) *Idem*, *Omilii la Epistola către Evrei*, XII; Migne, P. G., LXVIII, col. 99.

68) *Idem*, *ibidem*, col. 100.

Dumnezeu şi marea obligaţie şi osîndă care decurg din această libertate omenească ; «Dumnezeu nu atrage cu forţa, zice el, căci ne=a făcut stăpîni (pe noi) şi pe cei care optăm pentru fapte bune, şi a voit ca toţi să fim buni. Pentru aceasta, dacă nu voim, nici nu ne forţează, nici nu ne obligă. Căci nimeni nu se face bun prin silnicie, ci prin voia sa (liberă) şi prin înclinarea sa» [69]).

De aceea, după Sfîntul Ioan Hrisostom, actul credinţei în sine este nu numai o virtute teologică şi infuzată de Duhul Sfînt, ci şi echivalentul unui «dar». Căci la acest act participă întreaga per=sonalitate omenească, cu ce are ea mai bun, cu toate funcţiile sufle=teşti şi conştiinţa sa; harul se grefează peste ele, luminîndu=le şi întărindu=le. De aceea el cere această credinţă pentru ca harul s=o înflorească întocmai cu roua pămîntului uscat, care o doreşte.

d) Aceasta este, în liniile ei mari schema acestei învăţături despre har şi libertate, la Sfîntul Ioan Hrisostom. Ea este învăţă=tura ortodoxă a Bisericii primare. Este cel puţin curios să încerci să faci din această învăţătură un semi=pelagianism sau un pelagianism, cînd însuşi Fericitul Augustin a recunoscut ortodoxia ei. S=ar putea socoti această apreciere a lui ca fiind dată «în focul luptei» anti=pelagiene; dar demonstraţia şi argumentaţiile lui sînt hotărîtoare, împotriva acestei păreri.

Este adevărat că Sfîntul Ioan Hrisostom nu privea problema cu aspectele scoase în relief de pelagianism mai tîrziu, deoarece această erezie va apare după moartea lui; unghiul sub care o vedea el era cel gnostico=maniheic. El nu ne=a lămurit, de pildă, în ce chip îşi păstrează Dumnezeu suveranitatea absolută asupra crea=turii şi nu rămîne numai un spectator al hotărîrilor ei; indiciile pe care le avem ne lăsă să credem că chenoza, pogorămîntul dumne=zeiesc însuşi, voit şi săvîrşit de El, este calea prin care şi=a asigurat această suveranitate asupra sufletelor: Cel ce a plecat cerurile se pleacă în faţa voii omeneşti, pentru ca s=o cîştige pentru totdeauna de bunăvoie. Cel ce a creat pe om îi respectă libertatea, pentru ca acesta, o dată cu ea, să=i jertfească întreaga sa fiinţă: Ale Tale, dintru ale Tale!

Intr=o scriere a sa anti=pelagiană, Fericitul Augustin a adus un argument «ad hominem» pentru a apăra memoria Sfîntului Ioan Hrisostom de întinarea ereziei: «E cu neputinţă ca un om aşa de mare să fi crezut sau să fi afirmat ceva aşa de rău; departe de noi să credem că Ioan al Constantinopolei stă în opoziţie cu nişte co=episcopi ca Inocenţiu, Ciprian, Vasile, Ilarie, Ambrozie!» [70]).

Este însăşi concluzia noastră pe care o întemeiem pe cunoaşte=rea Tradiţiei patristice şi o îndreptăm împotriva celor care, sub înrîurirea aceluiaşi Fericit Augustin, au căutat de=a lungul veacu=rilor să micşoreze aureola acestui astru al creştinătăţii. Această Tradiţie venerabilă ne învaţă că supranatura nu este străină firii, care are întipărit în ea chipul lui Dumnezeu cel stricat prin cădere şi care se cere refăcută prin Har. De aceea supranatura devine o

---

69) *Idem*, *Omilii la trădarea lui Iuda*, Migne, P. G., XLIX, col. 377.
70) Fericitul Augustin, *Contra Iulianum Pelagianum*, I, 6, 21; Migne, P. L., XLIV, col. 655.

adevărată natură ontologică, care o restaurează şi o înfrumuseţează; pentru care ea i se deschide şi este astfel plinită, primind liber harul, care desăvîrşeşte totul în ea, libertatea însăşi. Căci «noi sîntem colaboratorii lui Dumnezeu» (I Corinteni, III, 5) şi «împreună lucrători pentru adevăr» (III, Ioan, 8).

Această Tradiţie venerabilă formează cadrul gîndirii Sfîntului Ioan Hrisostom cu privire la raportul har-libertate.

Prof. N. CHIŢESCU

DIN ISTORICUL ICONOGRAFIEI ORTODOXE PÎNĂ ÎN SECOLUL XIV

Cinstirea sfintelor icoane are un loc deosebit în istoria vieţii creştine şi a bisericii. Ea nu este o inovaţie a Noului Testament, ci era cunoscută şi în Vechiul Testament, drept «chipul şi umbra celor cereşti şi viitoare» (Evrei 8, 5), dar în aşa fel ca să nu fie atinsă porunca a 2=a din Decalog, care oprea facerea de chipuri cioplite. In Creştinism, dorinţa de a=l face prezent în viaţa sufle= tească umană pe Mîntuitorul Iisus Hristos a dus la icoana Mîn= tuitorului şi în consecinţă a tuturor celor ce s=au impus în cadrul Bisericii: Maica Domnului, Sfinţii Apostoli, Martirii, Cuvioşii etc.

Cercetările recente asupra iconografiei creştine fac necesară o expunere asupra desfăşurării în istorie a iconografiei creştine [1]).

APARIŢIA SFINTELOR ICOANE

In timpul Creştinismului primar, elementele iconografice s=au dezvoltat îndeosebi în catacombe: la Roma, Neapole, Sicilia, Sar= dinia, Tunisia, Malta, Alexandria, Egipt şi în alte locuri. Ele prezintă în primul rînd forma Sf. Cruci, cunoscută la Ierusalim încă în anul 42 şi apoi la Herculanum în 63; unii credincioşi şi=au deri= vat numele de «creştin» nu numai de la Hristos, ci şi de la Cruce, cum sublinia Sf. Ignatiu al Antiohiei.

Cum se vede în Pidalionul din anul 1844, Sinodul apostolic din anul 51 ar fi admis icoana Mîntuitorului, dar primele imagini sînt simbolice şi alegorice. Ele prezintă pe Mîntuitorul ca: Păstor, Peşte (Ichthys), Miel, Monograma XP, Viţă de vie, Pasărea Foenix şi altele. Porumbelul reprezenta pe Sf. Duh şi Corabia însăşi Biserica Domnului; candelabrul cu 7 braţe exprima lumina lui Hristos şi cele 7 daruri ale Sf. Duh; doi porumbei cu monograma hristică indicau primirea în pacea lui Hristos: ancora cu cruce simboliza nădejdea în Hristos; cerbul însemna pe cel însetat de cer; calul, pe cel care merge pe drumul credinţei; cununa, viaţa veşnică; stîlpă= rile, bucurie întru Hristos; cocoşul aducea aminte de lepădarea lui Petru, dar era şi semn al trezviei; apoi urmau chipurile lui Adam

---

1) Indicaţii în problemă şi bibliografie la: Şesan M., *Cinstirea sf. icoane*, rev. Candela LIII-LIV, 1943; Cîndea Sp,, *Pictura creştină*, Mitro- polia Ardealului 5-6/1960; Branişte E., *Iconografia creştină*, Studii Teolo- gice 5-6/1962.

şi Eva, Abel şi Cain, Noe, Moisi şi Tablele Legii, David psalmistul, Sf. Ilie, Ionà, la care s=au mai adăugat şi unele scene din viaţa Mîntuitorului. Elementele de iconografie apar în picturi murale, ţesături, sculpturi în lemn şi piatră, şi broderii.

După apariţia Diatessarului lui Taţian, pe la mijlocul secolului II, s=au înmulţit scenele neotestamentare: Ieslea, Venirea Magilor, Omorîrea pruncilor, Buna Vestire, Intîmpinarea Domnului, Botezul, Schimbarea la Faţă, Invierea lui Lazăr, Intrarea în Ierusalim, Invierea morţilor şi Sf. Evanghelişti; nimic însă despre Patimi [2]).

Apariţia primilor martiri, pe vremea persecuţiilor imperiale, a impus înfăţişarea acestora în icoane, ca unii ce mijlocesc legătura între credincioşi şi Dumnezeu, cum se constată din Martirologiul Sf. Policarp al Smirnei, scris în anul 177. Acest fapt a determinat şi prezentarea icoanei Mîntuitorului ca portret, contra lui Cels, care afirma că Iisus ar fi avut un chip urît (Migne PG 11, 1409). De fapt, la început creştinii se conduceau după indicaţiile de la Isaia 53, 2, că Mesia nu va avea nici chip, nici frumuseţe. Tot aşa au înţeles această problemă Sf. Iustin Martirul (Dialog 14, 16, 66), Clement Alexandrinul (Stromata II, 5 s), Tertulian (De carne Christi, PL 2, 813 s) şi Origen (Contra lui Cels, PG 11, 1409 s), crezînd că o frumuseţe artistică umană ar duce la înşelare [3]).

Dar apariţia primelor case de rugăciune creştine şi apoi a basilicilor, cu scop specific liturgic=cultic, după anul 275 [4]), a determinat şi sporirea iconografiei creştine sub forma picturilor murale şi a icoanelor portabile. Totuşi Sinodul de la Elvira, din anul 306, era de părere, în canonul 36, ca iconografia creştină să rămînă numai la caracterul ei estetic şi didactic.

SFINTELE ICOANE CA EXPRESIE DOGMATICĂ

Epoca lui Constantin cel Mare, care a inaugurat «basilica constantiniană», prin construirea bisericilor: Sf. Mormînt din Ierusa-

---

2) Resau L., *Iconographie de l'art chretien*, 6 vol., Paris 1955/9; Leroy A., *Naissance de l'art chretien*, Paris 1956; Gerhard H., *Welt der Ikonen*, Recklinghausen 1957; Talbot-Rice P., *The beginning of Christian Art*, Londra 1957; Aurenhammer H., *Lexikon der christl.* Ikonographie, Wien 1959 ss; Veimaru B. cu colaborări, *Vşeobscia istoria iskusstva*, 2 vol. Moscova 1961; Hertling L., *Die römischen Katakomben*, Wien, 1951; Salaci A., *Antologia Palatina et l'iconographie*, Byzantinoslavica XII, Praga 1951; Prelipcean Vl., *Vechimea crucii*, Mitropolia Moldovei 5-6/1958, pag. 541 s; Umaneţ S., *Ikona*, în Pravoslavna Măsl, 3-4, Praga 1959, pag. 149 s; Ferrua A., *La pitture della nuova catacomba di via Latina*, Vatican 1960; Ştefănescu I. D., *Originea şi evoluţia unor teme din arta bisericească*, Mitropolia Moldovei 1-2/1964, pag. 43 s.

3) Kollwitz J., *Das Christusbild*, Münster 1953; Stăniloae D., *Iisus Hristos ca prototip al icoanei sale*, Mitropolia Moldovei 3-4/1958 p. 244 s. şi *Istoricul icoanei Mîntuitorului*, Glasul Bisericii 11/1958; Pichon J., *Images de l'Invisible*, Paris 1958; Ştefănescu M. I., *Chipul lui Iisus*, Studii Teologice 1-2/1960 pag. 29 ss; Ştefănescu N., în Ortodoxia 2/1961, pag. 571 s şi în Ortodoxia 4/1962; *Icoana Mîntuitorului*, în rev. Hlas Pravoslavi 10, Praga 1964, pag. 235.

4) Stange A., *Das frühchristliche Kirchengebäude als Bild des Himmels*, Köln 1950: *Corpus basilicarum*, Roma, din 1951; Orlandos A., *Basilica paleocreştină*, 2 vol., Atena 1952/4 în greceşte.

lim şi Sf. Apostoli din Constantinopol, a determinat înflorirea iconografiei creştine, care se va dezvolta paralel cu definiţiile dogmatice ale Sinoadelor ecumenice şi ale Sfinţilor Părinţi.

Astfel s=a impus în stilul de pictură siro=palestinean, după îndrumările psalmului 44, 3 despre «lumina feţei Tale», că Iisus era luminos la chip, precum era luminos şi la suflet. Cum Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Vasile cel Mare în comentar la Ps. 44, Sf. Grigore de Nazians (PG, 38, 206 s), Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Ioan Gură de Aur, fericitul Ieronim şi fericitul Augustin (PL, 38, 1681) au scris că într=adevăr Iisus era luminos la chip, şcoala de pictură capadociană şi=a însuşit acest fel de reprezentare al Mîntuitorului. Treptat este pictată Sf. Treime, Invierea, Cina cea de taină, Sf. Evanghelişti, scene din istoria Bisericii şi din viaţa sfinţilor.

Discuţiile teologice şi dogmele hristologice au adus scene noi, precum: Mîntuitorul împărat, Hristos pantocrator, Naşterea Mîntuitorului, Botezul şi altele. Discuţiile hristologice, eclesiologice şi soteriologice au impus în iconografie scene în legătură cu Hristos, cu Biserica şi cu mîntuirea.

Iconografia s=a îmbogăţit apoi cu alte scene: Răstignirea Mîntuitorului pe cruce, precum şi Judecata finală la Parusia Domnului, care impresionau în mod deosebit pe cei păcătoşi [5]).

Cît priveşte iconografia Sfintei Fecioare Maria, prezentată în chip ideal de Sf. Epifanie, după relatarea istoricului Nichifor Calist din secolul XIV, ea se amplifică prin dogma despre «Maica Domnului», stabilită la sinoadele III, IV şi V ecumenice din 431, 451, şi 553. Cu timpul, apar pînă la 20 de exprimări ca: Născătoarea de Dumnezeu (Theotokos), Pururea Fecioară (Aeipartenos), Maica Impărătească (Vasilissa), Stăpîna îngerilor (deasupra Sf. Altar), Maică mijlocitoare la cruce (Deisis), Prea Sfîntă (Panaghia), Prea Fericită (Panmakarista), Maică rugătoare (Deomene), Maică milostivă (Eleusa), Maică plină de nădejde (Elpis), Maică îndrumătoare (Odighetria) din Ierusalim), Maică hrănitoare (din Egipt) şi altele. Apar icoanele în legătură cu Naşterea şi adormirea Maicii Domnului şi cu Buna Vestire [6]).

Tip special de icoană se impune «Înţelepciunea divină» (Sofia), exprimată prin Iisus sau un înger, un chip femenin, sau Fecioara cu Pruncul; se ivesc şi unele icoane cu Dumnezeu=Tatăl aşezat pe globul lumii, fiind de faţă Moise şi Mîntuitorul (la Roma) [7]).

---

5. Wessel Kl., *Christus Rex*, Berlin 1953; Dilschneider O., *Christus Pantokrator*, Berlin 1962; Capizzi A., *Pantokrator*, Orientalia Christ. Analecta 170, Roma 1964; — Cîndea Sp., *Prezentarea Sf. Treimi în arta creştină*, Mitropolia Ardealului 7-8/1961; — Kollwitz J., *Zur Bilderverehrung*, în Glaube und Forschung 15, 1957, pag. 57 ss; Uspenski L., *Pervăe ikonă*, rev. Patriarhiei din Moscova nr. 2-12, 1958; Grondijs L., *L'iconographie byzantine*, Paris 1950; Wessel V., *Der Sieg über Tod*, Berlin 1956; Milosevici D., *Das jüngste Gericht*, în Iconografia ecclesiae orientis 1963; Theodoros A., *Peri theóseos didaskalia*, Atena 1957,

6) Kondakov N., *Ikonografia Bogomateri*, Praga 1935; Vloberg A., *Les types iconographiques de la mére de Dieu*, Colectio Maria 2, Paris 1952; Spiazzi R., *Enciclopedia Mariana* ed. II, Genova 1958, pag. 73 ss, 733 ss; Welles G., *Theotokos*, Utrecht 1960; Păr. Nicolae, *Chipul Maicii Domnului*, Mitropolia Banatului 4-6/1964.

7) Meyendorff J., *L'iconographie de la Sagesse Divine*, Cahiers arheol. 10, Paris 1959, pag. 259 ss.

Astfel, cinstirea sfintelor icoane a devenit populară pentru că prin ele se realiza legătura sufletească cu lumea supranaturală.

Sf. Grigorie de Nazians spunea că «icoana este biblia celor săraci, şi pictura este pentru cei fără carte ceea ce este scrisoarea pentru cei învăţaţi»; Sf. Vasile cel Mare preciza că zugravii fac prin icoanele lor creştine ceea ce realizează oratorii prin elocvenţa lor; ceea ce este cuvîntul pentru ureche, aceea este icoana pentru ochi; Sf. Atanasie cel Mare şi Sf. Ioan Gură de Aur au subliniat cultul sfintelor icoane şi al sf. Cruci, pentru că mijlocesc legături duhovniceşti creştine şi au refuzat exprimarea sfinţilor prin statui.

ICONOGRAFIA BIZANTINĂ

Expresia strălucită a iconografiei creştine este «stilul bizantin» [8]), inaugurat de împăratul Justinian I la construirea măreţei basilici Sf. Sofia din Constantinopol, în anul 537. Arhitecţii Arthemios din Tralles şi Isidor din Milet au dat o operă pentru veacuri. La baza construcţiei stă principiul că Hristos tronează în centrul cerului (Hristos cosmic) şi de aceea deasupra naosului a fost construită o boltă, reprezentînd cerul în centrul căruia domină Hristos Pantocrator coborînd harurile Sale peste credincioşi. Iar pe iconostas, care desparte altarul de naos, încep să fie pictaţi: Dumnezeu Tatăl, Mîntuitorul, Maica Domnului, Cetele Ingereşti, Profeţii, Apostolii şi scene din viaţa Mîntuitorului; apoi au mai fost oferite şi icoane pentru creştini, spre închinare şi sărutare. Pereţii bisericilor încep să fie zugrăviţi cu scene biblice, după tipul «frizei capadociene»; de pildă, Rabula Sirianul aminteşte de friza care-l reprezenta pe Mîntuitorul: Naşterea, Omorîrea pruncilor, Irod, Botezul, Floriile, Schimbarea la Faţă, Răstignirea, Invierea, Arătările după Inviere şi Înălţarea. Apoi Charikis din Gaza cunoaşte chiar 4 cicluri-frize iconografice şi anume: Ciclul Naşterii (5 imagini), Ciclul minunilor (11 imagini), Ciclul patimilor (5 imagini) şi Ciclul măririi – Invierea.

---

8) Lucrări mai vechi de Strzigowski I., Diehl Ch., Kondakov N., Sotiriu G., etc. vezi: Laurent M., *L'art chretien des origines à Justinien*, Bruxelles 1956; Grabar A. Nordenfalk C., *Le haut moyenâge artistique*, Geneva 1957; Ammann A., *La pittura sacra bizantina*, Roma 1957; Gough M., *The early christians*, Londra 1960; Alpatov M., *Istoria artei*, trad romînă, Bucureşti 1962, pag. 218 ss; Talbot-Rice, *Art of the Byzantine era*, Londra 1963; Nickel H., *Byzantinische Kunst*, Lipsca 1964; — Demus O., *Byzantine Mozaic decavation*, Londra 1947; Weitzmann K., *Greek Mythology in byzant.* art. Princeton 1951; Grabar A., *La peinture byzantine*, Geneva 1953; Schweinfurth Pl., *Die byzant. Form*, Mainz 1954; Felicetti-Liebenfels W., *Geschichte der byzant. Ikonenmalerei*, Lausanne 1956; Hamilton J., *Byzantine architecture and decoration*, Londra 1956; Michelis P., *Esthétique de l'art byzantin*, Paris 1959; Mathews G., *Byzantine aesthetics*, Londra 1963. — Kitzinger, E., *The cult of images before Iconoclasm*, Dumbarton Oaks Papers 8, 1954, pag. 83 ss; Baynes N., *The icons before Iconoclasm*, Byzant. Studies, Londra 1955, pag. 226 s; Hoddinot R., *Early byzant. churches in Macedonia and S. Serbia*, Londra 1963; Rumpler M.-Schlachter, *Le triomphe de la coupole dans l'architecture byzantine*, Paris 1948; Rezuş P. *Sf. Sofia*, Ortodoxia 4, 1953, pag. 514 ss; Hautecoeur L., *Mystique et architecture, symbolisme du cercle et de la coupole*, Paris 1954; Marichal P., *La construction de S-te Sophie*, Byzantinoslavica XX, 1-2, 1960, pag. 233 ss.

Apare şi icoana «Coborîrii Mîntuitorului la iad», ca semn simbolic al Invierii.

Un alt implus pentru înflorirea iconografiei îl oferă următoarele prilejuri: compunerea Acatistului Maicii Domnului din anul 626 cu icoana: Maica îndurătoare (Odighitria) şi Înălţarea Sfintei Cruci, luată de la perşi în anul 628 [9]).

Sinodul cinci-şaselea din 692 a precizat referitor la icoane, că ele nu au un scop politic-militar, ci au scop mîntuitor. Ele deci nu trebuie purtate în războaie. S-a mai precizat la acelaşi sinod că Hristos trebuie exprimat ca Învăţător şi Mîntuitor, cu fire umană, şi nicidecum prin chipul unui animal, fie chiar miel (can. 82); apoi se interzice facerea de picturi care pot trezi gînduri josnice (can. 100).

ICONOCLASMUL

Concepţia iconoclastă care îşi are izvorul în monofizitism s-a transmis atît în lumea creştină, precum şi spre lumea arabămohamedană. Astfel califii Omar II şi Iezid II au dat dispoziţii iconoclaste, ultimul în 721, şi împăratul bizantin Leon al III-lea Isaurul i-a imitat, prin dispoziţiile din 726 şi 730, fiind oarecum şi gelos pe icoana Mîntuitorului, mai cinstită decît cea a împăratului.

Răspunsul ortodocşilor a venit prin Sf. Ioan Damaschinul care a definit rostul cinstirii sfintelor icoane, determinînd 4 roluri ale lor şi anume: rol pedagogic-didactic, rol estetic de împodobire, rol cultic de necesitate liturgică şi rol haric de mijlocire a darurilor dumnezeeşti. Sfintele icoane sînt mijlocitoare între credincios şi sfîntul reprezentat în icoană (prototip) astfel că nu materiei icoanei este adresat cultul, ci exclusiv respectivului Sfînt, ca mijlocitor şi împreună rugător către Mîntuitorul. Totodată, Sf. Ioan Damaschinul a mai definit şi învăţătura despre Maica Domnului, despre sfinţi şi sfintele moaşte, care constituie cadrul Hristocentrismului bisericesc [10]).

Impăratul Constantin al V-lea a trecut chiar la iconomachie şi la monachomachie, pentru a da satisfacţie militarilor săi şi a pune mîna pe proprietăţile bisericeşti şi mănăstireşti. Pentru a-şi justifica măsura, a convocat sinodul de la Hierea din anul 754, în care forţează respingerea cultului sfintelor icoane, acceptînd doar crucea. Icoanele sfinţilor exprimă, potrivit hotărîrilor, numai virtuţi creştine, de caracter uman, şi nicidecum relaţii şi daruri divine.

Răspunsul a venit apoi din partea sinodului VII ecumenic de la Niceea, din anul 787, pe baza textelor biblice de la Exod 25, 17-22, Numeri 7, 1, Ezechiil 41, 15-19 şi Evrei 9, 1-5, precum şi a dovezilor patristice de la Sf. Grigorie de Nissa, Asterie al Amasiei, Sf. Nil al Heliodorei, Teodor al Mirei, Sf. Chiril al Ierusalimului,

---

9) Vezi Frolow A., *La relique de la Croix*, Paris 1961.

10) Lucrări mai vechi: Schwarzlose K., Brehier L., Iorga N., Leclercq H., Ostrogorsky G., Martin E., etc., mai noi: Lifşiţ J., *Sur les iconoclastes*, Moscova 1951; Vasiliev A., *The iconoclastic edict of Yezid*, Dumbarton Oaks Papers 9-10, Cambridge Mass 1956, pag. 23 ss; Grabar A., *L'Iconoclasme byzantin*, Paris 1957; Zakynthios D., în Melanges Alivisatos, Atena 1957; Ivanka E., *Bilderstreit*, Graz 1957; Breyer L., *Bilderstreit und Arabersturm*, Graz 1957.

Sf. Simeon Stîlpnicul şi Sf. Ioan Damaschinul. S=a precizat astfel: atît pictarea icoanelor cît şi cinstirea lor este admisă şi folositoare; cinstirea (proskynesis) este cu totul altceva decît adorarea (latreia). Adorarea se cuvine numai lui Dumnezeu, pe cînd cinstirea se cuvine sfinţilor zugrăviţi pe icoane şi nicidecum materiei; este folositoare cinstirea icoanei Mîntuitorului Iisus Hristos şi a Sfintei Cruci făcută din orice materie şi fixată sau zugrăvită pe pereţi, pe vase etc... Tot folositoare este şi cinstirea icoanelor sfinţilor lui Hristos, ale Născătoarei de Dumnezeu şi ale sfinţilor îngeri (Migne PG 127, c. 979 s).

Totuşi, sub presiunea arabă a califului Al Mansur, Impăratul Leon al V=lea Armeanul a revenit la iconoclasm şi a convocat un sinod în anul 815, la care a reactivat principiul din anul 754. Dar replica ortodoxă a venit din partea Sf. Teodor Studitul (PG. 99, 328 s) şi a Sf. Nicefor Mărturisitorul (PG 100, 205 s) ca şi din partea sinodului patriarhilor de la Ierusalim din anul 836, care a subliniat necesitatea sfintelor icoane, pentru că acestea sînt imaginea adevărului creştin [11]).

Ultimii iconoclaşti au fost, în răsărit, Teodor Krithinos, iar în apus, Carol cel Mare al francilor, cu unii episcopi franci, care cereau o scriptură fără icoane şi de aceea s=au pus pe poziţia unei iconografii educative şi estetice, fără cult, deşi, apoi, Valafrid Strabo va apăra concepţia ortodoxă despre sfintele icoane (PL 114, 927 s).

Duminica Ortodoxiei din 11 martie 843 a consfinţit biruinţa Ortodoxiei asupra tuturor ereziilor, precum şi a iconodulilor asupra iconoclaştilor. Această biruinţă a fost exprimată prin icoana Cetelor Ingereşti (Sinaxa). După înfrîngerea finală a iconoclaştilor, sinodul din anul 869 de la Constantinopol a precizat prin can. 3 că, icoana spune prin culori ceea ce vesteşte Sf. Scriptură. In consecinţă au fost definite tematic 3 cicluri=frize iconografice şi anume: unul dogmatic, altul liturgic şi ultimul istoric, care se aplică la iconografia Mîntuitorului. Ca avertisment a fost stilizată icoana judecăţii de pe urmă, legată de referatul din Evanghelie (Mat. 25, 31 s) şi nu de Apocalipsă (14, 6 s.), spre a fi de ştire celor ce ar mai încerca să păcătuiască [12]).

ÎNFLORIREA ICONOGRAFIEI BIZANTINE

Biruinţa asupra iconoclasmului a produs o înflorire iconografică pe vremea «şcolii macedonene», care este inaugurată cu construcţia şi pictarea bisericii Nea din anul 881. Această şcoală este carac=

---

11) Anastos M., *The ethical theology of Images* (754 şi 815), Dumbarton O. P. 8, 1953 pag. 151 ss; Alexander P., *The council* of 815, Dumbarton O. P. 7, 1953, pag. 35 s; Hemmerdin B., *Une mission arabe à l'origine de la renaissance iconoclaste*, Byzantinische Zeitschrift 55, 1962, pag. 66 s; — Guiland J., *Deux figures du second iconoclasm*, Byzantion 31, 1961, pag. 37 s; Grumel V., *Les relations entre Byzance et Rome sous la règne de Leon V*, Revue des etudes byzantines 18, 1960, pag. 19 s.

12) Sotiriu G., *I ikonografi kykli*, Nea Estia 58, 1958, pag. 406 s; Baumgärtner E., *Die byzant. Weltgerichtsdarstellung*, Heidelberg 1948.

terizată prin elemente clasice, duse însă mai departe spre îmbogăţire şi desăvîrşire ; a pornit de la Salonic [13]).

Pe vremea împăratului Constantin al VII=lea Porfirogenetul, Constantin din Rhodos (– 944) a descris în mod tipic sistemul frescei şi a mozaicului, apoi pictorul Teofan a compus primul tratat de «Erminie» (metodă de pictură şi tipizare iconografică), probabil în legătură cu Elpis Romanul, care a stabilit partea tipică şi neschimbabilă a iconografiei bisericeşti, lăsînd însă pictorilor partea lor de originalitate în executare. După aceste principii au lucrat apoi adepţii şcolii de pictură de la Vatoped=Athos, din anul 970. Specificul lor consta în prezentarea icoanei Mîntuitorului care suferă (mort pe cruce), a Maicii Domnului dulce mîngîitoare (glykofilusa), cu Pruncul în braţe şi a Maicii Domnului cea de la intrare (por= taitissa) un chip frumos ; se înmulţesc chipurile de sfinţi. Cu timpul spiritualizarea iconografică a progresat şi chipurile au primit un aspect mai subtil. Deoarece Biserica reprezintă «cadrul istoriei biseri= ceşti şi cerul pămîntesc», în mijlocul ei este aşezat Dumnezeu, Sfînta Treime, Mîntuitorul şi harurile Sale. Totul era exprimat iconografic pentru lămurirea credincioşilor [14]).

Această concepţie macedoneană şi=a continuat apoi înflorirea în «epoca Comnenilor» din secolele XI şi XII, răspîndindu=se în vecinătăţi spre Ohrida, Bacikovo, Neresi, Rascia sîrbească, Kastoria, Beria şi altele, oferind drept caracteristici bogăţia de forme, în care se includeau spiritul elenistic şi realismul, exprimat prin viaţă şi mişcare. In schimb, şcoala artistică de la Constantinopol a rămas la vechiul idealism şi academism, cu forme mai ascetice şi abstracte.

Acest fel de iconografie s=a răspîndit apoi, prin misiune, spre regiunile mai îndepărtate şi se constată în arta bisericească din Moravia şi Cehia, în Bulgaria (unde au mai pătruns şi elemente artistice din Asia Mică), apoi în Ungaria, se constată în biserica rupestră de la Basarabi=Medgidia, apoi în Rusia kieveană unde se constată stilul Vatoped, apoi în regiunea Mărcii de Est (Austria) şi în Germania Ottonilor, în Francia, în Italia (la Ravena), Vene= ţia, Padua, în Apulia, Calabria şi Sicilia), apoi în Spania la moschea califilor de la Cordova, în Orient şi s=a constatat pînă şi dincolo de Oceanul Atlantic, în Peninsula Labrador americană, pe cursul rîului Sf. Laurenţiu, în Canada [15]).

---

13) Xyngopulos A., *Thessalonique et la peinture macédonienne*, Atena 1955 ; Frolow A., *La renaissance de l'art byzantin*, Paris 1956 ; Ştefănescu I. D., *Clasicismul în arta creştină*, Glasul Bisericii 3-4/1960 şi 11-12/1960 ; Feist P., *Probleme der makedonischen Renaissance*, Berlin 1962 ; Iordăchescu Gh., *Sfinţii ca obiect al cultului*, Studii Teologice 9-10/1958 ; — Xyngopulos, *Manuil Panselin*, Atena 1956 ; — *Despre erminii* la Doerner M., *Malmaterial*, ed. II, Stuttgart 1960.

14) Coate R., *Mont Athos*, Paris 1948 ; Eller K., *Der heilige Berg Athos*, München 1954 ; Kalokiru C., *Athos*, Atena 1963, istoric şi artă ; lucrări mai vechi citate acolo.

15) După Focillon H. şi Revesz Al., vezi Vavrinek V., *Study of the church arhitecture of the Moravia*, Byzantinoslavica XXV-2, 1964, pag. 288 s cu informaţii ; Logvin G., *Ukrainskoe iskusstvo*, Moscova 1963 ; Sas Za- loziecky W., *Monuments de l'art byz. en Autriche*, Paris 1951, actele congresului de bizantinologie pag. 365 s ; Messerer W., *Ottonische Einzel- figuren unter byzant, Einfluss*, München 1949 ; Feist P., *Untersuchungen zur Bedeutung oriental. Einflüsse in der Kunst des frühen Mittelalters*, Halle

De altă parte, influenţa ei se resimte spre Georgia=Gruzia şi Armenia şi spre copticii egipteni şi etiopieni [16]). Peste tot ea stimulează şi reprezentarea iconografică a sfinţilor locali.

Concepţia maniheică=bogomilică, în dezacord cu Ortodoxia, a produs şi ea un specific iconografic, orientat după unele texte creştine aprocrife, în spirit dualist. Astfel, Iisus e prezentat în formă de Stăpînitor (eon salvator înconjurat de stele sepulcrale, numit Jesu Krst); apar apoi picturi proprii cu scenele: Adam ţinînd zapisul încheiat cu diavolul, Iisus stînd la tîrguială cu diavolul, Copilăria lui Iisus, Vămile văzduhului şi alte scene după apocrifele bogomilice, toate imaginile fiind exprimate figurativ şi în culori vii, ceea ce impresionează mai mult şi astfel asigură şi o răspîndire mai largă în popor [17]).

După eclipsa suferită pe vremea stăpînirii cruciaţilor latini la Constantinopol (1204=1261), în care vreme s=a exagerat cultul Crucii de către «cruciferi» şi iconografia a fost redusă la simplă împodobire (cum o explică Episcopul Sicard din Cremona PL 213, c. 40 s), pe vremea paleologilor (1261=1453) apare a treia epocă de înflorire a artei bizantine. Iconografia se prezintă acum cu stil bogat, elegant, luminos, chiar manierist, şi cu frize iconografice mult lărgite şi icoane portative frumoase. Se îmbogăţeşte fresca, pentru că mozaicul devenise prea scump. Intreaga iconografie îşi continua mai departe îndeplinirea celor patru roluri, indicate de Sf. Ioan Damaschinul (estetic, pedagogic, cultic şi haric). In cadrul lor se impune cultul Maicii Domnului ca «izvorul tămăduirii», la impulsul lui Nicefor Calist; chipul Mîntuitorului este exprimat întru totul luminos, după descrierea din epoca lui Lentulus din secolul I, descoperită în secolul XIII şi publicată de acelaşi Nicefor Calist.

Pentru aceste motive, cercetătorul grec Xyngopulos este de părere că în timpul acestei epoci de aur artistice bizantine ar fi trăit şi activat legendarul pictor Manuil Panselin, pînă spre 1310. Ecourile acestei înfloriri artistice bizantine se constată apoi la italianul Cimabue şi în pictura epocii gotice apusene, deşi aceasta a rămas mai departe la caracterul didactic şi estetic al iconografiei, dînd preferinţă statuilor şi înălţimilor, pe baza tezei teologice scolastice că Dumnezeu S=a îndepărtat de credincioşii păcătoşi, fiind prea măreţ (ca stăpîn feudal). In iconografia gotică, apare, acum, coborîrea Mîntuitorului de pe cruce – Pieta.

In Creta s=a ivit o nouă şcoală artistică, în cadrul căreia sînt continuate şi dezvoltate elementele epocii Paleologilor [18]).

1953; Müseler W., *Europäische Kunst*, Berlin 1952, influenţe la San Marco din Veneţia, la Ravena şi Padua; Cain J., *Les peintures en France*, Paris 1954; Buchthal H., *Miniature painting in the latin Kingdom of Jerusalem*, Oxford 1956; Hamann R., *Geschichte der Kunst*, ed. 1951.

16) Vezi Mecerian V., *Chronique d'art armenien*, *Melanges de l'université St. Joseph*, S.U.A. 30, 1953, pag. 189 s; Bănăţeanu G., *La fresque en Armenie*, Studia et acta Orientalia 1, Bucureşti 1958, pag. 49 s; Amiraşvili S., *Istoria gruzinskogo iskusstva*, Moscova 1963, pag. 89 s; Rothemund B., *Koptische Kunst*, Stuttgart 1963; Wessel K.. *Koptische Kunst* (în Egipt), Recklinghausen 1963.

17) Soloviev A., *Le symbolisme des monuments bogomiles*, Etudes Cathares 5, 1954, pag. 92 s.

18) Felicetti-Liebenfels, *Geschichte der byzant. Ikonenmalerei*, 1956

Dar impulsul cel mai important l=a prilejuit «teologia isihast=palamită» din secolul XIV, legată de isihasmul atonit al Sf. Grigore Palama. Dovedind acesta că între Dumnezeu şi credincios nu este o prăpastie din cauza păcatelor, ci continuă comunicarea harurilor divine pentru mîntuirea credincioşilor, în iconografie s=a tras con=cluzia firească că chipul Mîntuitorului trebuie să fie blînd şi bun, luminos şi iradiind încredere, ca şi al Sf. Fecioare ca mijlocitoare (Deisis). Iconografia trezeşte încrederea şi bucuria şi e plină de viaţă şi mişcare. Deoarece curentul palamit a produs şi o bogată literatură de Vieţi de Sfinţi (ca dovadă că Dumnezeu pogoară harurile Sale spre credincios) şi de Acatiste (credinciosul se poate ridica prin rugă=ciune şi laudă spre Dumnezeu), aceasta s=a transmis şi în iconogra=fie, îmbogăţind reprezentările de caracter istoric din frize. Cît priveşte icoana Mîntuitorului, în ea se îmbogăţeşte şi este accentuată repre=zentarea harului, a «luminii Taborice», prin nimb sau «slavă», care cuprinde şi înconjoară întreaga figură a Mîntuitorului. Inceputurile acestui tip iconografic se constată la Constantinopol, Salonic, Mistra etc... Un alt specific îl oferă «icoana pe sticlă», ca stil simplu şi ieftin, care în anul 1380 a trecut şi în Italia şi apoi în Germania, pentru vitralii. Mai apare, pentru nevoi misionare, şi «tripticul» sau «icoana formată din trei părţi», în care icoanele laterale se supra=pun pe cea centrală; deşi originea pare apuseană, totuşi a fost utilizat şi la Athos, pentru schituri. Pe el este prezentată Judecata finală cu Hristos Judecător, sau Naşterea şi Adormirea Maicii Domnului [19]).

Astfel, în arta bizantină se afirmă cu specificul lor de nuanţe: şcoala macedoneană, şcoala palatului imperial, şcoala Paleologilor, şcoala cretană şi şcoala atonită (palamită). Ele înfluenţează orto=docşii de pretutindeni şi sînt constatate la Veneţia, puternic centru grecesc, apoi în Bulgaria (la Bacikovo, Boiana, Tîrnova), în Serbia (la Studeniţa, Gracianiţa, Ravaniţa, Liubostina, Manasia), în Rusia (în şcoala de pictură a lui Teofan Grecul şi a lui Andrei Rubliev), în Ţările Romîne (Sf. Nicolae de la Argeş). Indeosebi se răspîndeşte

---

pentru şcoala Paleologilor; Xyngopulos A., *Schedisma tis threskeutikis zografikis*, Atena 1957; Colecţia Deltion, 2 vol., Atena 1959/61; Chatzidakis M., în Kretike chronika 6, 1952 şi în Hellenika supplementa 7, 1954; — Pesina J., *Goticka malba*, Praga 1958; Jakobson A., *Armianskaia architektura*, în Vizantiiski Vremennik 8, Moscova 1956 pag. 166 s; pentru Sinai: Gh, şi M. Sotiriu, *Ikones tis monis Sina*, 2 vol. Atena 1956/8 pentru veacurile: V pînă la XIV.

19) Collinet-Guerin M., *Histoire du nimbe*, Paris 1961; Konidaris G., *To agionymon Oros Athos*, Atena 1963; — Cît priveşte cultul Maicii Domnului, el era stimulat la Constantinopol prin 118 biserici cu hramul Sf. Fecioare Theotokos. — Referitor la Coborîrea lui Iisus în iad, relatează Bauer M., *Die Ikonographie der Höllenfahrt Christi*, Göttingen 1948, că din sec. IX era prezentată felurit; coborîrea ca atare, coborîrea vestind Învierea şi Iisus între patriarhi, după erminia atonită; Iadul nu este înfăţişat ca loc de ispăşire, ci ca locuinţa morţilor de sub pămînt. — Nicu-lescu V., *Contribuţii la cunoaşterea icoanelor pe sticlă*, Studii şi cerce-tări de Istoria artei 3-4/1957, pag. 300 s; de origine atonită, ele trec în Italia şi de acolo vor veni înapoi; Popa At., *Triptice transilvane ortodoxe*, Mitropolia Banatului 1-3/1964, pag. 49 s şi Ştefan cel Mare avea unul; apoi la Agîrbici din 1555 şi la Bica din 1563.

iconografia de tip isihast-palamit, fie în sens bizantin – original sau împreunat cu înrîuriri locale [20]).

Căderea Bizanţului sub turci, în anul 1453, a suprimat statul bizantin, dar creaţia bizantină, ca şi arta religioasă, vor supravețui prin păstrare tradiţională. Din această împrejurare, însă, apare o nouă scenă reprezentînd «Căderea Ţarigradului» cu explicarea: plîngerea cetăţii (threnos).

Pr. Prof. M. ŞESAN

---

20) Sas Zaloziecky W., *Die byzant. Baukunst in den Balkanländern*, München 1955; Demur O., *The Church of San Marko*, Washington 1960 şi Chatzidakis M., *Icones de Venise*, Veneţia 1962.

MÎNDRIA

Prin poruncă divină, omul are îndatorirea de a cunoaşte lumea din afară şi de a se cunoaşte în acelaşi timp şi pe sine însuşi. Fiinţa umană, privită în ea însăşi, este ca un adînc ce poate fi pătruns şi cunoscut nespus de greu. Mai uşor ne vine, parcă, să mînuim telescopul, pentru a cunoaşte lumea îndepărtată a corpurilor cereşti, decît să ne cunoaştem pe noi înşine. In sensul acesta, glasul Sfintei Scripturi se uneşte cu glasul marilor gînditori ai lumii.

Ştiinţa cunoaşterii de sine, nu este mai uşoară şi nici mai puţin însemnată decît ştiinţa cunoaşterii lumii din afară. De faptul acesta se convinge fiecare om, ce-şi dă seama de fenomenul gîndirii, de îndată ce începe a se examina în mod obiectiv şi critic, în tot ceea ce simte, gîndeşte şi face. Oricît s-ar studia şi s-ar cerceta pe sine însuşi, omul îşi va da seama tot mai mult, de dificultăţile acestei nobile şi grele strădanii şi întrebarea cea mai gingaşă, ce i s-ar putea pune, ar rămînea aceasta: – «Tu cine eşti?» –. In calea cunoaşterii de sine însuşi stau vrăjmaşi vechi şi puternici şi cu atît mai periculoşi, cu cît sînt mai nebăgaţi în seamă de noi. Astfel, o sumă de simţiri inferioare ca: amorul propriu exagerat, făţărnicia, pofta de laudă şi slavă deşartă, viclenia, ambiţia nemăsurată, întărite toate cu vanitatea sau mîndria se opun mereu în calea cunoaşterii de sine, căutînd să ascundă sau să îndreptăţească fondul de slăbiciune şi păcat al sufletului nostru. Toate aceste simţiri inferioare ne împiedică de a ne face o dojană pătrunsă de toată sinceritatea şi de asprimea cuvenită, ne împiedică de a ne cunoaşte pe noi înşine. Datoria omului de a cunoaşte lumea din afară, nu trebuie să desfiinţeze cealaltă datorie, de a se cunoaşte şi pe sine însuşi. Trebuinţa, însemnătatea şi prioritatea cunoaşterii de sine însuşi, o întăreşte Mîntuitorul Hristos prin cuvintele: « – Doctore, vindecă-te pe tine însuţi» – (Luca IV, 23). Fără această cunoaştere de sine însuşi, în spirit aspru şi sincer, nu este posibil un progres serios pe calea desăvîrşirii morale, fiindcă altfel noi nu ne dăm seama de slăbiciunile şi lipsurile noastre.

Păcatul ce zădărniceşte această însemnată lucrare morală a cunoaşterii de sine însuşi, este mîndria. Acest păcat stă în fruntea păcatelor capitale pentru că este începutul şi sprijinul tuturor celorlalte.

«Inceputul oricărui păcat este mîndria.» (Sirah X, 15). Tot cel ce este stăpînit de mîndrie are o încredere exagerată în sine însuşi, atribuindu-şi puteri sau virtuţi pe care nu le are decît în măsură

mult mai mică, sau chiar de loc. Omul mîndru se iubeşte în mod nesocotit, închipuindu=şi că este mult mai bun decît toţi ceilalţi din jurul său, dispreţuind chiar pe semenii săi. Osîndirea mîndriei nu înseamnă subestimarea personalităţii omeneşti, sau a curajului şi eroismului creator.

Osîndind mîndria, osîndim acea pornire trufaşă şi oarbă prin care omul îşi exagerează puterile şi meritele sale personale, contestînd şi dispreţuind, în acelaşi timp, pe aproapele său, cu toate calităţile ce le are. Nesocotita încredere în sine însuşi combinată cu dispreţul faţă de alţii, alcătuieşte esenţa păcatului mîndriei.

Prin neascultarea de Dumnezeu a celor dintîi oameni, a apărut în lume păcatul mîndriei. «Inceputul trufiei omului este a părăsi pe Dumnezeu şi a=şi întoarce inima sa de la Cel ce l=a făcut» (Sirah X, 12). Inainte de a semăna păcatul şi moartea între oameni, mîndria a lucrat în lumea cea nevăzută, a îngerilor, aducînd după sine prăbuşirea îngerilor neascultători. După aceasta, duhul necurat a căutat să lucreze şi asupra primilor oameni, îndemnîndu=i la acelaşi păcat, prin care s=a pierdut pe sine, adică provocînd în ei dorinţa neascultării de Dumnezeu, dorinţă ce are la temelie, nesocotita încredere în sine însuşi, adică păcatul mîndriei. – «Veţi fi ca Dumnezeu cunoscînd binele şi răul», le=a spus primilor oameni ispititorul. (Facere III, 5). Osînda imediată a acestui păcat, ce a încolţit întîi în lumea nevăzută, ne=o arată Mîntuitorul prin cuvintele: – «Văzut=am pe Satana ca un fulger căzînd din cer» – (Luca X, 18). Credinţa, ca mijloc de legătură între om şi Dumnezeu, trebuie să găsească sufletul nostru gol de mîndrie.

Toate faptele şi strădaniile sufleteşti ale unui credincios de a se apropia de Dumnezeu n=au valoare dacă sînt însufleţite de duhul mîndriei. – «Pe cel cu ochiul mîndru şi cu inima semeaţă, pe acela nu=l voi suferi – (Proverbe XXI, 4). Cea mai potrivită pildă lăsată de Mîntuitorul spre a arăta pe deplin pericolul mîndriei, este pilda minunată a vameşului şi fariseului. Cînd fariseul îşi începea rugăciunea sa: – «Mulţumescu=Ţi, Doamne, că nu sînt ca ceilalţi oameni» (Luca XVIII, 11), lăudîndu=se pe sine şi clevetind dispreţuitor pe aproapele său, deşi el săvîrşise atîtea fapte bune, fiind izvorîte din mîndrie, s=au ofilit în faţa cerului ca şi cum ar fi fost bătute de o brumă neaşteptată. Vameşul, dimpotrivă, deşi era copleşit de povara grea a păcatelor, cu toate acestea pentru că a fost încununat de smerenie şi s=a căit sincer rostind rugăciunea: «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosul» s=a întors mai îndreptat la casa sa, decît fariseul (Luca XVIII, 13). Pilda aceasta se încheie prin cuvintele ce arată oricărui om, calea înălţării şi calea căderii – «Tot cel ce se înalţă pe sine, se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine, se va înălţa» – (Luca XVIII, 14).

Multe şi variate sînt învăţăturile Mîntuitorului, pentru a ne trezi atenţia asupra pericolului grav al păcatului mîndriei. Cînd cei doi fraţi Apostoli, Iacov şi Ioan, au cerut de la Domnul, prin mijlocirea mamei lor, întîietate şi scaune de slavă, El le=a răspuns: – «Nu ştiţi ce cereţi. Cel ce vrea să fie între voi mai mare, slugă să fie tuturor, precum şi Fiul Omului, n=a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească şi să=şi dea sufletul Său pentru răscumpărarea multora» (Matei XX, 21-22, 27-28). Cînd Domnul mergea

cu Sfinţii Apostoli spre Capernaum, i=a întrebat mustrător: «Despre ce grăiaţi pe cale între voi? Şi ei tăceau, căci pe cale vorbiseră între ei cine ar fi mai mare. Apoi, chemîndu=i, Domnul, le=a zis: – «De voieşte cineva să fie întîi, să fie cel mai de pe urmă dintre toţi» (Marcu IX, 33=35). Cînd cei şaptezei de ucenici s=au întors din misiune înfăţişîndu=se înaintea Invăţătorului, însufleţiţi de bucurie şi succes, ziceau: – «Doamne, în numele Tău şi dracii se supun nouă», Iisus însă le=a pus înainte smerenia care înfrînge mîndria prin cuvintele următoare: – «Văzut=am pe Satana ca un fulger căzînd din cer» – (Luca X, 17=18). Altă dată, s=au apropiat Sfinţii Apostoli de Iisus şi au zis: – «Cine oare e mai mare în împă=răţia cerului? Iisus chemînd un prunc l=a pus în mijlocul lor zicînd: – «Adevărul vă grăiesc, de nu vă veţi întoarce şi nu vă veţi face ca pruncii, nu veţi intra în împărăţia cerului. Deci cel ce se va smeri ca pruncul acesta, acela este mai mare în împărăţia cerului» (Matei XVIII, 1=5). Prin aceste cuvinte, Mîntuitorul arată nu numai neprihănirea sufletească a pruncilor, ci şi lipsa de mîndrie ce=i caracterizează, făcînd astfel din acest păcat un hotar care taie orice legătură între om şi Dumnezeu.

Printre grijile cele mai mari, pe care le=a avut Mîntuitorul pentru ucenicii Săi, cînd i=a trimis în lume la propovăduire, a fost şi grija de a=i sfătui să se ferească mai întîi de păcatul mîndriei, ce ar putea să încolţească în sufletul lor din cauza roadelor ce aveau să recolteze şi care aveau să atragă asupra lor admiraţia şi lauda oamenilor.

Nimic nu este mai nepotrivit cu duhul învăţăturii Mîntuitorului ca păcatul mîndriei. In omul al cărui suflet este stăpînit de acest păcat, s=a îndepărtat de mult orice urmă de religie creştină. Cu cît omul este mai curat de păcatul mîndriei, cu atîta este mai aproape de Dumnezeu. Dojana usturătoare făcută de Domnul fari=seilor pentru mîndria şi făţărnicia lor, «Vai şi iar vai de voi» – rămîne o lecţie pilduitoare pentru toţi credincioşii care doresc împă=carea lor cu Dumnezeu.

Mîndria ne=a îndepărtat de cer; ea este ca o suflare rece de vînt, ce scutură mereu pomul sufletului nostru de toată roada cea bună şi frumoasă; ea ne face urîţi în ochii oamenilor şi ne face pe Dumnezeu potrivnic; ea şterge meritul străduaniilor noastre spre mai bine, în faţa oamenilor, dar mai ales în faţa lui Dumnezeu. Sfînta Scriptură osîndeşte acest păcat în toate felurile: – «Dumnezeu, celor mîndri, le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har» – (I Petru V, 5). Plecînd de la ideea că omul primeşte atîtea daruri de la Dumnezeu, Sfîntul Apostol Pavel ne întreabă: – «Ce ai tu ce n=ai fi primit? Iar dacă ai primit, ce te făleşti ca şi cum n=ai primit?» (I Cor. IV, 7). Sfînta Scriptură ne arată nu numai că păcatul mîn=driei şterge meritul faptelor şi virtuţilor noastre în faţa lui Dum=nezeu, dar ne mai arată şi urîciunea acestui păcat precum şi osînda ce=l aşteaptă pe omul mîndru, nu numai în faţa lui Dumnezeu, ci şi pe pămînt. – «Dar vedeţi, să nu faceţi faptele voastre cele bune înaintea oamenilor ca să fiţi văzuţi de ei, altfel nu veţi avea plată de la Tatăl vostru cel ceresc» (Matei VI, 1). – «Toată inima semeaţă este urîciune înaintea Domnului; aveţi răbdare, nu va rămînea nepedepsită» (Prov. XVI, 15). «Domnul, celor mîndri le

plăteşte cu vîrf» (Psalm. XXX, 24). «Pe omul mîndru îl aşteaptă prăbuşirea, ruina şi ocara. Inaintea prăbuşirii merge trufia şi semeţia înaintea căderii» – (Prov. XI, 2). «Mîndria umileşte pe om, iar de cinste are parte cel smerit» (Prov. XXIX, 33).

Mîndria fiind rădăcina din care se trag toate păcatele este cu atît mai mult osîndită în Sfînta Scriptură. Nu este alt păcat care să orbească şi să falsifice mai mult pe om ca mîndria. Ea ne ascunde ceea ce sîntem noi, propria noastră persoană. Impreună cu ea, se ofilesc toate virtuţile, oricît de mari ar fi ele; fără ea, se îndreaptă toate căderile, oricît de adînci ar fi ele. – «Alături de mîndrie, nu creşte nici o virtute, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, fiindcă ea otrăveşte pînă şi faptele cele mai bune» – [1]).

Cîntările din Duminica vameşului şi fariseului, pun înaintea credincioşilor aceste cuvinte: – «Din gunoi şi din patimi, se înalţă cel smerit şi din înălţimea bunătăţilor cade rău cel mîndru cu inima. Pe cei drepţi, vînîndu=i vicleanul, îi fură prin mijlocirea slavei deşarte, iar pe cei păcătoşi, cu lanţurile desnădăjduirii îi leagă».

Alt glas, după acel al Sfintei Scripturi, care dojeneşte necruţător şi osîndeşte păcatul luciferic al mîndriei, este al Sfîntului Ioan Gură de Aur. Amintim cîteva din sclipitoarele sale cuvinte. – «Pentru ca să cunoaşteţi cît de bine este a nu gîndi cineva lucruri prea înalte despre sine, închipuiţi=vă două trăsuri care se întrec între ele. Trăgătorii uneia, să fie dreptatea cu mîndria, iar trăgătorii alteia să fie păcatul cu smerenia. Veţi vedea că trăsura păcatului învinge pe cea a dreptăţii, nu pentru că păcatul ar fi avînd aşa de multă putere proprie, ci prin tăria smereniei celei legate cu dînsul. Şi trăsura dreptăţii rămîne în urmă, nu pentru că dreptatea ar fi foarte slabă, ci pentru greutatea şi povara mîndriei. Precum smerenia, pe de o parte, prin puterea ei cea însemnată covîrşeşte puterea păcatului şi ne ridică pînă la cer, tot aşa, pe de altă parte, mîndria, prin povara ei cea mare pune stăpînire pe dreptate şi o apasă la pămînt» [2]). Sfîntul Ioan Gură de Aur, afirmă că păcatul însoţit de smerenie, valorează mai mult decît dreptatea însoţită de mîndrie, pentru că «Mîndria distruge toată evlavia celui drept, în timp ce smerenia şterge păcatul şi sfinţeşte pe păcătos» [3]). Deseori un păcătos smerit valorează mai mult, cu toate păcatele de care este vinovat, decît un drept mîndru, cu toate virtuţile şi faptele bune pe care le săvîrşeşte. Păcătosul smerit se învredniceşte de graţia lui Dumnezeu, care=l mîntuieşte, în timp ce dreptul mîndru, se expune la căderi ce=l duc la împietrire. Mîndria şterge toate faptele bune şi le doboară la pămînt. «Ea este o hidră cu o sută de capete, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Unul scoate mîndria din binele pe care=l face, altul din răul pe care=l face. Ea este o otravă care se amestecă chiar în faptele bune pe care le facem şi care=şi ia fiinţa chiar din ele» [4]). «Ea este izvorul tuturor stricăciunilor, vatra unde se

---

1) *Bibliothèque choisie des Pères de l'Eglise*, Tome 25-e, II-e partie. Par. M. Guillon, Paris, 1828, pag. 76-77.

2) *Şase zeci şi patru Cuvinte sau Predici ale Sfîntului Ioan Gură de Aur*, trad. Ep. Melchisedec, Buc., 1883, 379-380.

3) *Oeuvres de Bourdaloue*, Tome III, pag. 437-439.

4) *Bibliothèque choisie...* Tome XXI-e II-e partie, pag. 274-275, 285.

aprind toate patimile care ne tîrăsc la ruină... Ea este tatăl tuturor relelor care chinuiesc neamul omenesc», zice tot Sfîntul Ioan Gură de Aur [5]).

Sfîntul Casian Romanul spune în privinţa mîndriei: – «Patima mîndriei întunecă întreg sufletul şi-l prăbuşeşte în cea mai adîncă prăpastie. Păcatul mîndriei cînd pune stăpînire pe bietul suflet, ca un tiran prea cumplit care a cucerit o cetate mare şi înaltă, îl dărîmă în întregime şi-l surpă pînă în temelii» [6]).

Mîndria, nu numai că este singurul păcat ce îndepărtează pe Dumnezeu de om, fiindcă El dă har numai celor smeriţi, iar celor mîndri le stă împotrivă, dar ea este şi un păcat, care strică pacea omului cu sine însuşi şi cu aproapele. Sufletul omului mîndru este mereu agitat ca o mare învolburată de furtună. El se tulbură permanent de atîtea simţiri inferioare: ambiţia nemăsurată, slava deşartă, invidia, făţărnicia, dispreţul şi ura faţă de oameni, gelozia, melancolia, tot felul de supărări, nemulţumirea cu sine însuşi şi cu ceea ce are, disperarea după ceea ce n-are. Omul mîndru este în stare permanentă de război cu sine însuşi, este duşmanul său propriu şi prietenul nimănui. Prin aceasta omul mîndru îşi jertfeşte liniştea, fericirea şi pacea inimii sale. – «Inima celui mîndru, în această viaţă vremelnică n-are niciodată odihnă şi pace, pentru că niciodată nu poate dobîndi cele către care năzuieşte mîndria lui» [7]). Faţă de acest război ce şi-l declară omul singur prin păcatul mîndriei, Mîntuitorul ne îndeamnă dîndu-ne leacul potrivit: – «Invăţaţi de la Mine că sînt blînd şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 29). «Mîndria, nu ne lasă să găsim pacea sufletului nostru, pentru că mîndria şi pacea sînt două lucruri care nu se potrivesc» [8]) Smerenia însă ne pune la adăpost de urmările nefericite ale mîndriei. Ruinînd pacea cu noi înşine, mîndria sapă şi la temelia păcii cu semenii noştri. Oamenii stăpîniţi de duhul mîndriei nu se pot împăca între ei, căci mîndria nu se împacă cu mîndria, niciodată. – «Mîndria nu dă prilej decît de ceartă» (Prov. XIII, 10). – «Oamenii mîndri se înfăşoară cu mîndria ca şi cu o podoabă, rîd de toată lumea şi clevetesc cu răutate şi grăiesc de sus. Pînă la cer îşi ridică fălcile şi cu limba lor mătură pămîntul» (Psalm. 72, 6-9).

Prin această lipsă de înţelegere reciprocă, prin duşmănia, invidia, gelozia şi dispreţul ce-l întreţine, mîndria contribuie la ivirea atîtor tulburări, ruini şi prăbuşiri, încît se poate asemăna cu un uragan, cu atît mai pustiitor, cu cît este mai nebăgat în seamă de oameni, care însă a semănat şi seamănă mereu nenorociri fără număr în calea firii omeneşti.

Mîndria a izgonit dragostea din sufletele oamenilor. «Dacă n-ar fi existat mîndria şi dragostea s-ar fi aflat de-a pururi în inima tuturor oamenilor, ar fi încetat ura, ar fi fugit invidia, ar fi pierit minciuna, ar fi lipsit vicleşugul, bîrfeala, zavistia: s-ar fi

---

5) *Bibliothèque choisie...* Tome XXV-e II-e partie, pag. 70.

6) *Învăţătura de Credinţă Creştină Ortodoxă, pag. 382.*

7) Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, *Tîlcuirea Evangheliilor şi Cazaniile Duminicilor de peste an*, pag. 487-488.

8) Bourdaloue, «*Predicile de Advent*», trad. de A. Nicolescu, Blaj 1920, pag. 130-132.

izgonit vrajba, ocările şi ar fi lipsit de pe pămînt răutăţile. Atunci s=ar fi văzut pacea prin lume şi evlavia în Biserică. Atunci pă=mîntul s=ar fi făcut rai şi lumea cer, iar oamenii pămînteşti, îngeri cereşti» [9]). – «Urîtă este înaintea Domnului şi înaintea oame=nilor mîndria, căci ea este păcatul nedreptăţii» (Sirah X, 7). «Ina=intea prăbuşirii merge trufia» (Proverbe XVI, 18).

Ea nu=l lasă pe om să se autoanalizeze în mod sincer ci=l în=deamnă să ascundă sau să=şi îndreptăţească lipsurile şi slăbiciunile. Astfel mîndria devine o frînă foarte periculoasă în calea progresu=lui moral, a desăvîrşirii omului. – «Cel ce i se pare că stă să ia aminte să nu cadă», spune Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. X, 12) – «Nu vă închipuiţi că sînteţi cine ştie ce» (Rom. XII, 16). Frînînd spiritul de căinţă mîndria frîneză şi lucrarea mîntuirei. Fericitul Augustin ne spune în această privinţă că mîndria cea mai gravă şi mai demnă de osîndă este aceea care pentru păcatele făcute caută motive mincinoase de scuză. Astfel s=au scuzat şi primii oameni. Eva a zis : – «Şarpele m=a înşelat», iar Adam a zis : «Femeia m=a îndemnat să gust din fruct». Nici unul nu cere iertare, ci amîn=doi se scuză şi din mîndrie, aruncă vina unul pe altul : bărbatul pe femeie, iar aceasta pe şarpe şi astfel ei adaugă păcat peste păcat» [10]). De aceea zice profetul : – «Mîndria omului va fi pogorîtă şi semeţia celor muritori va fi smerită» (Isaia II, 17). Mîndria este deci un păcat şi submineză aşezarea păcii în sufletul omului.

Dovada cea mai grăitoare că mîndria alimentează în modul cel mai periculos pofta de avuţii şi exploatarea, este faptul că Sfînta Scriptură porunceşte cu tărie omului bogat să nu=şi încurce sufletul în acest păcat, ce aprinde mai mult ca orice patimă, pofta nesăţioasă după avuţii nedrepte. – «Pe cei ce sînt bogaţi în viaţa de acum, zice Sfîntul Pavel, sfătuieşte=i să nu gîndească că sînt lucru mare şi să nu nădăjduiască în bogăţia cea trecătoare» (I Timotei VI, 17). «Cel bogat să se laude cu smerenia sa că va trece ca floarea ierbii» (Iacov I, 10). In multe locuri Sfînta Scriptură mustră pe cei bogaţi şi=i îndeamnă să nu se lase prinşi în mreaja mîndriei, căci acest păcat aprinzînd pofta nesăţioasă după avuţii, devine un foc ce pîrjoleşte nu numai sufletul bogatului, dar mai cu seamă pe semenii ce=i cad în calea lui. Lăcomia după avuţii şi asuprire n=are nevoie de altă pîrghie mai puternică şi mai primejdioasă decît mîn=dria, pentru a deveni oarbă şi distrugătoare în lume. De aceea zice Psalmistul : «Vai de cei ce se fălesc întru mulţimea bogăţiei lor».

Lucrarea de mîntuire a Domnului nostru Iisus Hristos s=a îm=plinit în smerenie, de la iesle pînă la cruce. Staulul de vite şi ieslea cu paie unde s=a născut Domnul sînt o pildă vie împotriva vani=tăţii, a mîndriei omeneşti. Din toată învăţătura şi activitatea Sa, se desprinde fuga de laudă şi de slava omenească. – «Slavă de la oameni nu primesc», zice Domnul slavei (Ioan V, 41). «Vai vouă cînd vă vor grăi de bine toţi oamenii» (Luca VI, 26). Mîntuitorul respinge chiar de la începutul activităţii Sale ori ce încercare de laudă şi slavă deşartă, adică de mîndrie. Cînd Ioan Botezătorul, îşi aştepta sfîrşitul în temniţă, trimiţînd la Iisus doi ucenici de ai

---

9) Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *op. cit.*, pag. 574-576.
10) *La Cité de Dieu*, Augustin, Tome, II-e, Livre 14, pag. 330,

săi ca să=i aducă răspuns dacă El este cu adevărat Mîntuitorul lumii, atunci Iisus nu s=a dat pe față deschis prin cuvintele: – «Eu sînt», ci s=a arătat ca Mesia indirect, trimițînd înapoi ucenicii la Ioan ca să=i ducă ultimul balsam în fața morții, prin cuvintele: – «Mergeți și spuneți lui Ioan cele ce auziți și vedeți. Orbii văd, ologii umblă, morții învie și săracilor li se binevestește. Și ferice de cel ce nu se va sminti de mine» (Matei XI, 2=6). Aceasta i=a fost deajuns lui Ioan.

Pe ucenicii Săi, Iisus i=a învățat să ocupe totdeauna ultimul loc la masă, pentru ca după aceea să fie cinstiți, iar înaintea patimilor Sale, s=a sculat de la masă și a început a spăla picioarele ucenicilor Săi și a le șterge cu ștergarul» (Ioan XIII, 5). Vedem deci că Mîntuitorul Iisus a înlăturat orice ispită de orgoliu omenesc în chipul cel mai desăvîrșit în viața, învățătura și activitatea Sa. Modestia, smerenia a fost virtutea ce a strălucit în chipul cel mai minunat pe fruntea Omului=Dumnezeu.

Inrîurirea învățăturii Sale asupra sufletului omenesc va rămîne pentru totdeauna încununată de cea mai delicată modestie: – «Iată stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi prînzi cu dînsul și el cu Mine» (Apocalipsa III, 20). Sfîntul Apostol Pavel vădește aceeași modestie scriind lui Filimon: – «Aș putea să=ți poruncesc ceea ce se cuvine să faci; totuși pentru dragoste, voiesc mai bine să te rog» (Filimon I, 9). Acest Sfînt Apostol, în scrisorile sale, luptă cu toată tăria împotriva păcatului mîndriei. In această luptă, el se dă pe sine însuși exemplu în chipul cel mai impresionant. Slăbiciunile și păcatele sale el singur și le mărturisește, vorbind și scriind despre ele, lăsînd astfel mărturie, tuturor credincioșilor strălucita modestie a caracterului său. Sfîntul Pavel, cel mai ales vas al lui Dumnezeu pentru a purta numele lui Hristos înaintea neamurilor (Fapte IX, 15), care străbătea pămîntul și mările ca și cum ar fi avut aripi, cu strălucitele și neasemănatele sale merite pentru biserică, n=a îndrăznit niciodată să vorbească despre sine cuvinte pline de îngîmfare, ci s=a exprimat în felul următor: – «Mi s=a arătat și mie ca unui născut fără de vreme mai pe urmă decît toți, că eu sînt cel mai mic între Apostoli care nu sînt vrednic a mă chema Apostol» (I Cor. XV, 8=9). «Hristos a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu» (I Timotei I, 15). «Eu nu sînt nimic» (II Cor. XII, 11). Dacă era nevoie să=și afirme meritele și drepturile sale de Apostol, pentru a fi crezut, aceasta o făcea cu smerenie și chiar cu neplăcere și numai în cazurile de forță majoră, socotind lucrul acesta ca pe o faptă neînțeleaptă, ca o «nebunie» silită de alții. – «Ajuns=am la nebunia de a mă lăuda, dar voi m=ați silit la aceasta» (II Cor. XII, 11). Războiul necruțător împotriva păcatului mîndriei a încununat de asemenea fruntea Sfintei Fecioare Maria și a tuturor sfinților.

Pentru că mîndria este păcatul prin care a venit căderea, atît în lumea văzută cît și în cea nevăzută, de aceea mîntuirea începe cu lupta împotriva acestui păcat. Această luptă începe prin marea strădanie de a ne cunoaște pe noi înșine, deoarece mîndria provine din faptul că omul nu se cunoaște pe sine însuși. Mîndria ne

ascunde ceea ce sîntem noi», [11]) zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Deci leacul împotriva acestui păcat se găseşte în adevărata cunoaştere de sine însuşi. – «Pentru ce se trufeşte pămîntul şi cenuşa?» (Eclesiast X). Nu numai că mîndria a fost primul păcat ce a încolţit în sufletul omenesc, dar ea supravieţuieşte pînă la capătul vieţii omeneşti, fiind ultima putere a răului ce-l părăseşte pe om deabia în prag de mormînt. Fericitul Augustin zice că păcatul mîndriei este ultimul păcat care moare în cei ce se apropie de Dumnezeu» [12]). Ea lucrează pînă şi în sufletul muribundului, oprindu-l de a se împăca cu Dumnezeu şi aproapele, prin diferite închipuiri de slavă deşartă, de amor propriu exagerat, de a-şi recunoaşte păcatele şi de a se căi. Dar mai ales printr-o amăgire de a se crede mai bun decît este cu adevărat, amăgire ce curmă orice început de mîntuire. Păcatul mîndriei este deci primul păcat ce a apărut în fiinţa omenească şi ultimul ce o părăseşte, ţinîndu-se de om pînă la mormînt şi lăsîndu-l în pace de-abia în faţa scaunului judecăţii divine, singurul loc unde nu se mai poate strecura. Nu există nici un păcat fără amestec de mîndrie, zice Fericitul Augustin [13]).

Ori cît de mari ar fi meritele omului, talentele lui şi puterea sa creatoare, Sfînta Scriptură ne îndeamnă: – «Aşa şi voi, cînd veţi face toate cele ce vi s-au poruncit, să ziceţi: – «Slugi netrebnice sîntem, pentru că n-am făcut decît ceea ce eram datori să facem» (Luca XVII, 20). Sfîntul Pavel ne îndeamnă: – «Şi nimic să nu faceţi din iubirea de dispută şi slavă deşartă, ci din smerenie; fiecare să socoată pe altul mai destoinic» (Filipeni II, 3), – «Căci nu este vrednic acela care se laudă singur, ci acela pe care-l laudă Domnul» (I Cor. X, 18).

Sfînta Scriptură respinge orice noblеţă falsă şi învechită de neam, de rasă, de naştere sau de avere şi recunoaşte numai un singur fel de noblеţă adevărată, aceea de caracter, de muncă, de cinste şi de modestie. La temelia aşezării istorice din ţara noastră, stă omul muncitor, cinstit şi modest. El are acum cuvîntul.

Preot MIRCEA ŞFICHI

---

11) *Bibliothèque choisie*... Tome XXV, II-e partie, pag. 72.
12) *Les Orateurs chrétiens*, Tome XXII-e, III-e serie, pag. 118.
13) *Bibliothèque choisie*... Tome XXI-e, II-e partie. pag. 285.

XILOGRAVURI-CLIȘEE EXECUTATE DE IEROMONAHUL VENIAMIN JACOTĂ LA MĂNĂSTIREA SUCEVIȚA ÎNTRE ANII 1855—1859

Din timpuri vechi la Mănăstirea Sucevița a existat un Atelier de tipărit icoane [1]) în cadrul unei bogate Legătorii de cărți.

Instrumentele acestui atelier sînt revăzute și trecute din inventarele vechi într=un nou inventar tradus în limba germană între anii 1820=1824 [2]). Acum se inventariază din nou patru xilogravuri=clișee vechi. Prima dintre aceste xilogravuri, reprezintă pe o parte chipul unui înger și pe alta chipul unui călugăr. Este vorba de reprezentarea: „Хлѣбъ нашъ насѹщныи даждь намъ днесь (= Pîinea noastră cea de toate zilele dă=ne=o nouă astăzi») și de: „И wстави намъ долги наша(ѧ) іако(же) и мы wставляемъ должникомъ нашимъ (= Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri»).

A doua xilogravură, cum se spune în inventar, reprezintă ceva asemănător cu prima. Este vorba de: „И не в'веди насъ во искѹшеніе (=Și nu ne duce pre noi în ispită») și de: «SED LIBERA NOB [trebue S] A MALO. Но избави насъ wт лѹкаваго (=Și ne izbăvește de cel viclean»).

---

1) Tipărirea acestor icoane era făcută de mînă — *chiroxilografie* — fără ajutorul vreunei prese mecanice. (Vezi și Horia Matei, *Cartea, un călător milenar*, București 1964, pag. 144). La fel se tipăreau icoane în obștea fericitului Paisie Velicicovschi la Dragomirna, la Secu și la Neamț după gravuri executate la Athos. (O gravură în metal din 1760 pe care o foloseau ucenicii starețului Paisie a descris-o de curînd Părintele arhid. prof. Ioan Ivan în: *Gravuri în metal la Mănăstirea Neamț*, din revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an. 35 (1959), nr. 5-6, pag. 376-378). Un atelier de gravură «cu o așa numită «presă cu stea» la care trăgea planșe (stampe) gravate în plăci de aramă» avea în secolul al XVIII-lea gravorul Zaharia Orfelin în Carlovăț. (Virgil Molin, *Copiști moldoveni în Banat la începutul secolului al XVIII-lea*, în revista *Mitropolia Banatului*, an. 14(1964), nr. 4-6, pag. 210, nota nr. 1). Despre execuția tehnică a stampelor în atelierele țărănești vezi: Ștefan Meteș, «*Zugravii și icoanele pe hîrtie (xilogravuri-stampe) și sticlă din Transilvania*», în revista *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. 82 (1964), nr. 7-8, pag. 765-766.

2) *Inventarul* acesta scris de arhimandritul Filaret Bendevschi (stareț al Suceviței în două rînduri: 1808—1813 și 1821—1827) se cunoaște astăzi în două exemplare: unul este în Arhiva Mănăstirii Sucevița, nr. 2/1820 și altul este în Arhivele Statului din Suceava. Despre existența celui din urmă ne-a comunicat Prof. Em. Iliuț căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

Sînt două xilogravuri executate de monahul Ioan după desenul unui zugrav, în 1658=1659 [3]).

A treia xilogravură reprezintă icoana «Pantocratorului». Este vorba despre o imagine unică, în xilografie, în părţile noastre despre: „Премоудрость божиѧ създа собѣ храмъ (= Înţelepciunea lui Dumnezeu şi=a zidit locaş»), cu cîteva iniţiale în chenar: [П М (= Petru Movilă)] – Я К (= Arhimandrit în Kiev) – Л (=al Lavrei) – П (= Pecersca) şi cu un ornament floral pe verso.

A patra şi ultima xilogravură amintită în acest Inventar reprezintă pe Maica Domnului – Glicofilusa. Aceasta are un text mai lung, tot în limba slavă, luat din stihira de după Evanghelia din al doilea Paraclis al Născătoarei de Dumnezeu.

Aceste xilogravuri au continuat să existe mai departe la Sucevița în decursul secolului XIX. Intre anii 1881=1891, profesorul de desen pe atunci în Rădăuţi, Eugen Maximovici, colecţionează cîteva stampe trase de pe unele dintre aceste xilogravuri, pe care le trimite apoi în 1906 la *Expoziţia generală romînească* care a avut loc la Bucureşti.

* * *

După anul 1848, o adevărată renaştere îşi face tot mai mult loc în mănăstirile din Moldova de Nord. Călugării de la Putna şi de la Dragomirna au încercat şi=ar fi putut să înfiinţeze chiar tipografii dacă ar fi îngăduit stăpînirea austro=ungară [4]).

In vremea aceasta creştinii ortodocşi din împrejurimi căutau icoane mai mici şi cu text în limba romînă; – de la Neamţ nu puteau să=şi aducă din cauza «Cordunului» [5]).

Un tînăr călugăr – Veniamin Jacotă de la Sucevița a căutat să răspundă acestor cerinţe, săpînd în lemn şi reproducînd mai multe icoane pentru trebuinţele duhovniceşti ale credincioşilor ortodocşi.

El se născuse în apropierea Mănăstirii Sucevița, în Horodnicul de Sus, la 15 septembrie 1832, primind din botez numele de Vasilie [6]). Familia Jăcu, Jucută, Jacotă se întîlneşte în Moldova, începînd din secolul al XVII=lea. In ziua de 20 iulie 1768 un Ionuţ Jacotă din Solca participă la precizarea unui hotar al moşiei Badeuţ [7]). Familia Jacotă există şi astăzi în Horodnic. Tatăl său era preot şi se numea Ioan, iar mama sa se numea Rariţa [8]). A avut doi fraţi şi o soră.

Se vede că V. Jacotă de tînăr avea vocaţie pentru viaţa

---

3) Despre aceste două xilogravuri şi despre cele două care urmează vom trata pe larg în cadrul altor pagini.

4) I. Nistor, *Istoria Bisericii...*, Bucureşti 1916, pag. 155.

5) Idem, *op. cit.*, pag. 5-6.

6) cf. *Condica asupra însuşirilor personale a fiecărui călugăr din Sfînta Mănăstire Sucevița*, Arhiva Mănăstirii Sucevița pachetul 1870.

7) Dimitrie Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente*, Bucureşti 1923, pag. 148; N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic romînesc*, Bucureşti 1963, cuv. resp.

8) Conform unui chestionar completat la dorinţa noastră de părintele Zaharia Jacotă — nepot de frate al lui Veniamin Jacotă — care păstoreşte astăzi în Măneuţi-raionul Rădăuţi. Mulţumim Prea Cuceriniciei Sale şi pe această cale pentru ştirile comunicate.

monahală, căci după ce a terminat șase clase «gimnaziale» și după ce a învățat să înflorească bondițe («cojocăria») cum se poartă în partea locului, la vîrsta de 21 de ani a intrat în viața de chinovie a Mănăstirii Sucevița [9]).

Preocupările sale artistice din vremea cînd înflorea bondițe,

Fig, 1. — Xilogravură, Sf. Mănăstire Sucevița (1855).

prezența xilogravurilor mai sus amintite la Sucevița și cerințele credincioșilor din împrejurimi l=au făcut, ca începînd cu anul 1855, să execute mai multe xilogravuri cu chipul Maicii Domnului, cu chipul

9) cf. *Condica cit.*, în nota 5.

Sfîntului Marelui Mucenic Gheorghie purtătorul de biruinţă şi cu chipul Sfîntului Marelui Mucenic Ioan cel Nou ale cărui cinstite moaşte se aflau şi atunci, ca şi astăzi, la Suceava.

Fig. 2. — Xilogravură, Sf. Mănăstire Sucevița (1856).

* * *

1. Prima xilogravură care poartă data: 1855, nu este semnată. E un clişeu săpat în lemn de tei astăzi mult mîncat de carii

pe a doua faţă, nesculptată. Acest clişeu este puţin încovoiat, de sus în jos, cu părţile laterale în urmă, lăsînd să iasă centrul gravat în faţă. Gravura se găseşte numai pe o parte a plăcii de lemn – ca şi celelalte despre care vom vorbi mai jos – în unele adînci= turi se observă fire de praf de bronz, probabil, sînt rămăşiţe de la ultimele imprimări [10]). Inscripţia cu litere vechi: «Tipărit în Sfînta Mănăstire Sucevita în anul 1855», este săpată în lemn de fag, îngropată şi prinsă cu două cuie de metal în partea de jos a xilo= gravurii care este, după cum am amintit, din lemn de tei.

Xilogravura reprezintă chipul Maicii Domnului=Hodighitria (fig. 1) copiată după vreo icoană «împărătească» din catapeteasmă. Maica Domnului ţine Pruncul în mîna stîngă. Pe piept are un colier cu pietre scumpe cum se găsesc de obicei pe icoanele ferecate ale Maicii Domnului, iar pe cap o coroană. Faţa Maicii Domnului este redată mulţumitor, dar a dumnezeiescului Prunc este redată stîngaci, mai ales la ochi. De jur împrejur se găseşte un chenar alcătuit din vrejuri bogate, cu frunze şi fleri. In partea de sus a chenarului sînt doi dragoni [11]).

* * *

2. A doua xilogravură=clişeu s=a executat în anul 1856. Este săpată în lemn tare, lemn de păr şi se păstrează şi astăzi în bună stare. Ca mărime, are un format mijlociu [12]). Reprezintă de aseme= nea chipul Maicii Domnului cu Pruncul Iisus în mîna stîngă, însă cu totul deosebit faţă de chipul redat în prima xilogravură. In a doua xilogravură chipul Maicii Domnului este redat mult mai zvelt (fig. 2). Nu ştim dacă monahul Veniamin Jacotă a avut în faţa sa vreo reproducere a Madonei Sixtine de Rafael, dar observăm anu= mite elemente din această capodoperă, în felul de redare a Fecioarei şi în aşezarea norilor de o parte şi de alta în partea inferioară a reprezentării.

Pruncul Iisus, ţinut în dreptul pieptului de Maica Domnului cu braţul stîng, binecuvintează cu mîna dreaptă; în stînga ţine o carte – sfînta Evanghelie.

In linia de trecere de la gîtul Fecioarei la faţă, se observă puţină stîngăcie din partea gravorului.

Xilogravura are în partea de jos pe un sul următoarea inscrip= ţie cu litere vechi: «Această stampă s=a săpat pe vremea prea cuviosului arhimandrit Ghenadie Zaharovici [13]), de monahul Venia=

---

10) Se păstrează în Colecţia de obiecte bisericeşti a Mănăstirii Suce- viţa, înregistrată în *Inventar* sub nr. 71/1964. Are dimensiunile următoare: 38 cm. X 27 cm. X 2 cm. şi cîntăreşte 1,300 kgr.

11) O stampă trasă de pe această xilogravură se găseşte în Colecţia Cabinetului de Stampe de la Bibl. Acad. R. P. R. cota: 4011 GR. p. II, Anonim — 5 (Moldova). Este donaţia Ministerului Domeniilor de la Expo- ziţia din 1906. (cf. *Biblioteca Academiei Romîne. Creşterea Colecţiunilor*, nr. VI, 1908, ianuarie-martie, Bucureşti 1908, pag. 124). Stampa a fost oferită Expoziţiei de Prof. Eugen Maximovici. (cf. Tichetul de pe Stampa 4015 GR. p. II, Anonim — 6 (Moldova) din aceeaşi colecţie).

12) Are dimensiunile: 24 cm. X 15 cm. X 2 cm. şi cîntăreşte c. 1 kgr. Se păstrează astăzi în Depozitul Muzeului Etnografic din Rădăuţi cu nr. 130 pe verso.

13) Arhimandritul Ghenadie Zaharovici era egumen la Sucevita din

min în Sfînta Mănăstire Sucevița în anul 1856»; inscripția este înconjurată de un chenar simplu de jur împrejur, alcătuit din linii mici așezate vertical și orizontal.

Monahul Veniamin Jacotă a gravat în anul 1857 două icoane cu cîte o inscripție: a) «Sfîntul Mare Mucenic Ioan Novi de la

Fig. 3. — Xilogravură, Sf. Mănăstire Sucevița (1859).

Suceavă. – De Veniamin monahul. Sfînta Mănăstire Sucevița, 1857», și b) »Sfîntul Mare Mucenic Gheorghie. – Veniamin monah, în Sfînta

---

1848. Mai înainte condusese Mănăstirile Dragomirna și Putna. El l-a primit pe tînărul Jacotă V. în mănăstire. A condus Sucevița pînă în 25 septembrie 1862, cînd a trecut la cele veșnice. [cf. D. Dan. *op. cit.*, pag. 107: Episcopul Dr. Ipolit Vorobchievici al Rădăuților, *Istoria Sfintei Mănăstiri Dragomirna*, ediția II, 1925, pag. 64.

Mănăstire Sucevița, anul 1857. Dreptul ca finicul va înflori și ca chedrul cel din Liban se va înmulți» [14]). Pînă acum n=am putut găsi xilogravuri=clișee executate de monahul Veniamin de la Sucevița care să reprezinte pe Sfîntul Ioan cel Nou sau pe Sfîntul Gheorghie purtătorul de biruință. De asemenea, n=am putut găsi nici o stampă sau reproducere cu chipurile acestor sfinți redate de monahul Ve=niamin.

* * *

3. A treia și ultima xilogravură=clișeu de la Sucevița, pe care o cunoaștem, lucrată de monahul Veniamin Jacotă, a fost execu=cutată în anul 1859. Este cea mai voluminoasă [15]). S=a gravat în lemn de păr. Pe margini are cîteva găuri de cuie, din vremea cînd se trăgeau stampe de pe ea.

Ea reprezintă tot chipul Maicii Domnului cu Pruncul în brațe. Dumnezeiescul Prunc are coroană împărătească și în cadrul aureolei, se disting două brațe ale crucii cu inițialele O N, săpate invers.

Maica Domnului are, de asemenea, coroană ținută de doi îngeri. Ingerul din dreapta are în mîna dreaptă o stîlpare înflorită, iar cel din stînga ține în mîna stîngă un sceptru (fig. 3).

In jurul icoanei este un chenar puțin ornamentat și jos un text liturgic și o însemnare: «Impărăteasa cerului și a pămîntului, ceea ce ai născut pre împăratul tuturor și ai purtat pre cel ce poartă toată făptura, bucură=te că tu în ceruri ești binecuvîntată și pre pămînt slăvită! – De Veniamin Monahul săpată în Sfînta Mănă=stire Sucevița în anul 1859».

Icoanele Maicii Domnului erau mult căutate în vremea aceasta și în alte regiuni ale Țării [16]).

După această dată – 1859 – încetează activitatea de gravor a monahului Veniamin Jacotă de la Sucevița.

* * *

Tipărirea icoanelor putea s=o facă însuși gravorul sau alți călugări numiți «legători de cărți» din Sucevița, care lucrau în ace=lași atelier.

Veniamin Jacotă a fost sfințit ierodiacon la 6 decembrie 1863 și ieromonah în 7 aprilie 1865. Intră în viața administrativă a

---

14) cf. D. Dan, *op. cit.*, pag. 49. Aici se spune în partea de jos a paginei: «vezi ilustrațiunea», dar nu este nici o ilustrațiune cu icoana Sfîntului Ioan cel Nou sau cu icoana Sfîntului Gheorghe. Probabil că manuscrisul pregătit pentru tipar să fi avut aceste ilustrații, însă nu s-au mai tipărit ulterior.

15) Se găsește în stare bună în Colecția de obiecte bisericești a Mănăstirii Dragomirna, înregistrată în Inventar sub numărul 698/1961. Are dimensiuniie: 38 cm. × 30 cm. × 3 cm. și greutatea 2,850 kgr. Este amintită de Ipolit Vorobchievici în *op. cit.*, pag. 65. Dimitrie Dan a cunoscut o stampă trasă de pe această xilogravură și a reprodus-o ca ilustrație în lucrarea sa despre Sucevița la pag. 48.

16) De exemplu, Lena Constante după constatările făcute în Drăguș (Făgăraș) ne dă numărul icoanelor din acest sat în ordinea preferinței: Maica Domnului 163 exemplare, Mîntuitorul 138 ex., Sfîntul Nicolae 88, Sfîntul Gheorghe 56 și așa mai departe. (cf. Ștefan Meteș, *op. cit.*, pag. 769).

Mănăstirii Sucevița și prin 1865 îl întîlnim vicar [17]), adică ajutor de stareț. A plecat apoi pe timp de mai mulți ani de zile prefect de studii la Seminarul Eparhial [18]). In acest timp a urmat cursurile de teologie ale Institutului Eparhial [19]).

Chiar dacă el era plecat la sediul episcopal, în urma lui, lucrarea de tipărire a icoanelor putea fi continuată de «legătorii de

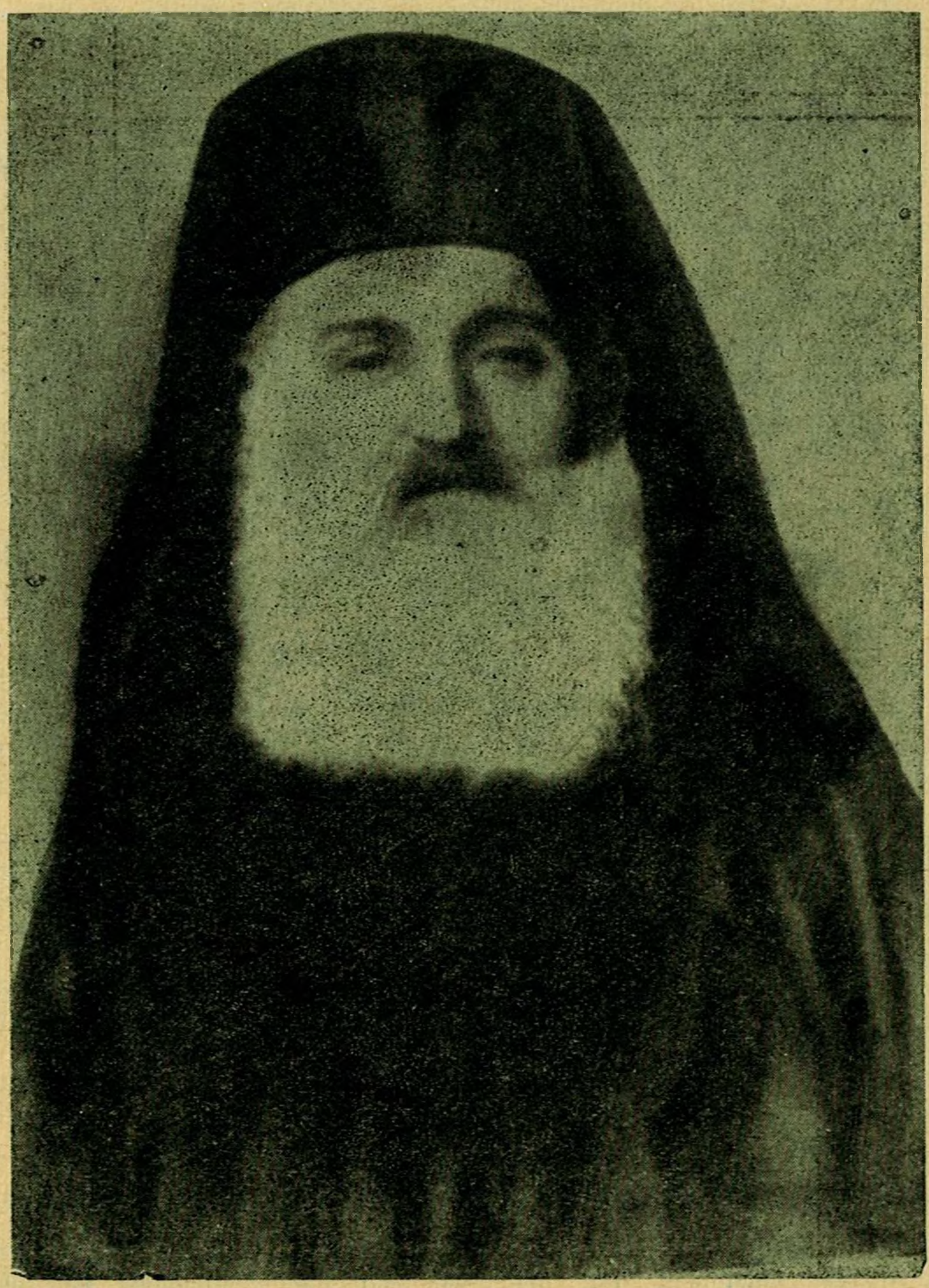

Fig. 4. — Ieromonahul Veniamin Jacotă, 1832—1894.

cărți» care se întîlnesc acum la Sucevița: ieromonahul Hrisant Renieri între anii 1870-1877, și monahul Teodorit Gheriliuc, între anii 1874-1877 [20]).

---

17) cf. *Condica cit.*, din Arhiva Mănăstirii Sucevița: *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Archiepiscopal-Diöcese*, 1890, pag. 33.
18) cf. *Condica cit.*; *Schematismus*, 1872, pag. 13.
19) cf. Ipolit Vorobchievici, *op. cit.*, pag. 65.
20) cf. *Condica cit.*, din Arhiva Mănăstirii Sucevița.

Timp de 19 ani de zile, pînă în 1894, ieromonahul xilogravor Veniamin Jacotă, a fost mai întîi locţiitor de egumen şi apoi egumen deplin al Mănăstirii Dragomirna [21]). Din timpul acesta există şi astăzi la Dragomirna un portret al său (fig. 4) [22]) şi xilogravura-clişeu din 1859 pe care a adus-o de la Sucevita.

După venirea lui Veniamin Jacotă la Dragomirna întîlnim şi aici unii «legători de cărţi» [23]) care vor fi reprodus de pe xilogravura amintită şi poate, şi de pe altele, icoane, pentru folosul duhovnicesc al credincioşilor ortodocşi din împrejurimi. In anul 1894, Veniamin Jacotă a răposat la Dragomirna şi a fost înmormîntat în cimitirul mănăstirii [24]).

Xilogravurile sale, au încetat, cu timpul, să mai fie folosite. In ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, mitropolitul locului Silvestru «exoperă din fondul bisericesc o sumă considerabilă, pentru a reproduce tablourile pictorului Epaminonda Bucevschi: Iisus Hristos, şi Maica Domnului, în 10.000 de exemplare. Icoanele acestea au fost difuzate apoi cu un preţ moderat între credincioşii eparhiei» [25]).

Activitatea ieromonahului Veniamin Jacotă este amintită în istoria vieţii bisericeşti, iar lucrările lui sînt la loc de cinste în Colecţiile noastre de obiecte bisericeşti.

Modesta activitate de xilogravor a monahului Veniamin Jacotă, desfăşurată la Sucevita între anii 1855-1859, paralel cu bogata activitate asemănătoare a monahilor de la Neamţ din aceeaşi epocă, şi cu cea a unor ţărani din Transilvania, sînt dovezi grăitoare privind unitatea cultural-artistică a poporului nostru.

Protos. NESTOR VORNICESCU

---

21) Silvestru Morariu Andrievici, arhimandrit diecezan prin 1875, toamna, scria Consistoriului «dorim ca Veniamin Jacotă să se orînduiască conducător la Dragomirna». (cf. *Arhiva Mănăstirii Dragomirna*, anii 1874-1876, stiva VIII, pachetul 5). Egumen deplin a fost ales de soborul mănăstirii în 1878 şi Consistoriul, cunoscînd serviciile lui făcute în folosul mănăstiririi şi cuviinţa vieţii lui monahale cea de mulţi ani, a întărit această alegere şi l-a decretat egumen al Dragomirnei. (cf. *Arhiva Mănăstirii Dragomirna*, 1878, stiva VIII, pachetul 7; *Gestions-Protokoll des Praesidiums des Metropolitan-Consistoriums 1873-1887*, astăzi în Arhiva Mănăstirii Dragomirna).

22) Tabloul cu chipul xilogravorului, acum egumen, este lucrat în creion. Are ramă neagră-maro şi un mic ornament bronzat. Dimensiunile: 71 cm. × 60 cm. şi nr. de Inventar 931/1961.

23) Aceşti legători de cărţi care puteau tipări şi icoane sînt: ieromonahul Gimnazie Pihulec, ierom. Varnava Lobozeschi şi monahul Gorgonie Botezatu. Numai Varnava Lobozeschi făcuse în tinereţe ucenicie la Mănăstirea Neamţ, ceilalţi doi nu mai cunoşteau altă mănăstire decît Dragomirna (cf. *Condica călugărilor din Sfînta Mănăstire Dragomirna din 1884*, din Arhiva Mănăstirii Dragomirna).

24) La sfîrşitul anului 1894, Consistoriul «împărtăşea» singhelia de egumen al Dragomirnei, arhimandritului Deziderie Cozub. (cf. *Protocolu de exhibite al Presidiului Consistoriului ort. orient. arhiepiscopal 1887-1889*, azi în Arhiva Mănăstirii Dragomirna).

25) I. Nistor, *op. cit.*, pag. 156.

SFÎNTUL IOAN SCĂRARUL CA ÎNVĂȚĂTOR AL RUGĂCIUNII *)

Rugăciunea stă în centrul vieții duhovnicești a fiecărui credincios creștin. Cu ea își începe el și își sfîrșește ziua. Sfînta Biserică ne învață să începem tot lucrul cu o rugăciune, iar Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă la neîncetată rugăciune (I Tes. 5, 17). Deși rugăciunea ocupă un loc așa de important în viața noastră duhovnicească, deseori, cînd ne rugăm, sîntem furați de diferite gînduri și de diferite ispite.

Ca rugăciunea noastră să nu fie fără folos, trebuie să învățăm a ne ruga, așa cum trebuie să învățăm toate celelalte lucruri pe care le săvîrșim în viață. Dascăli în rugăciune ne pot fi sfinții, care, în viața lor închinată rugăciunii, au atins trepte înalte de desăvîrșire și au lăsat în scrierile lor îndrumări și directive în legătură cu rugăciunea. Intre dascălii care s-au consacrat rugăciunii s-a distins Sfîntul Ioan Scărarul, care a trăit în veacul al VI-lea. In *„Scara"* (Κλίμαξ) sa, pe care o împarte în 30 de trepte, el se ocupă de toate laturile vieții duhovnicești ale credinciosului. In ea indică el calea spre înălțare duhovnicească și desăvîrșire prin trăirea celor mai înalte virtuți (credința, nădejdea și dragostea), care conduc pe credincios la nemijlocita comuniune cu Dumnezeu. Mare atenție acordă Sf. Ioan Scărarul săvîrșirii rugăciunii, pentru care închină el către sfîrșitul «Scării» o întreagă treaptă (28). – Dealtfel și în toate celelalte «trepte» aflăm reflexii cu privire la rugăciune.

Scrierea Sfîntului Ioan Scărarul, conține multe sfaturi și învățături folositoare pentru cel care năzuiește spre o viață duhovnicească. Multe din sfaturile sale se referă la rugăciune. El a pătruns așa de adînc esența rugăciunii și a descris în «treptele» sale așa de amănunțit tot ce se referă la practica rugăciunii, încît cartea sa este pentru orice credincios o îndrumare de neprețuit.

Pentru a cunoaște ce este adevărata rugăciune, trebuie înainte de toate să înțelegem în ce constă esența ei. Deseori rugăciunea este definită ca «o convorbire a omului cu Dumnezeu» sau ca «o cerere de la Dumnezeu». De bună seamă că o astfel de definiție

---

*) Spicuiri din studiul semnat de A. Vedernicov și publicat în limba germană în revista „Голос Православия", — «Stimme der Orthodoxie» nr. 4 și 5 din anul 1964 — organ al Exarhatului pentru Europa Centrală al Patriarhiei Moscovei — Berlin.

este corectă, dacă rugăciunea noastră este exprimată numai în cuvinte, cu care ne adresăm lui Dumnezeu şi prin care de obicei cerem ceva de la El. Totuşi această definiţie nu exprimă esenţa rugăciunii, mai cu seamă că noi ne mulţumim foarte adeseori la rugăciune cu simple adresări de cuvinte, fără să înălţăm inima noastră la Dumnezeu. Pe cei ce se roagă în felul acesta Domnul îi condamnă aspru prin cuvintele profetului Isaia: «De aceea, fiindcă poporul acesta se apropie de Mine cu gura sa şi Mă cinsteşte cu buzele sale, însă inima sa este departe de Mine, şi se tem de Mine din poruncă omenească...» (Isaia 29, 13).

Datorită acestui fapt, Sfîntul Ioan Scărarul dă o definiţie mai adîncă a esenţei sau, cum se exprimă el, a «calităţii rugăciunii», care îndreaptă gîndul nostru spre cele duhovniceşti, fără de care o rugăciune nu are folos. *„Rugăciunea, zice el, după calitatea ei, este o rămînere în apropierea lui Dumnezeu şi unirea cu El“* (Treapta 28, 4). Pornind de la această definiţie, îşi începe el «Cuvîntul» său despre rugăciune. In această privinţă el ne arată că Dumnezeu niciodată şi nicăieri nu este aşa de aproape de om ca la rugăciune, fiindcă aceasta, după cuvintele Sfîntului Ioan, este «Tronul Său», pe care El îl aşează în inima omului.

Numai într-o astfel de îndreptare nemijlocită a inimii noastre către Dumnezeu şi în unirea cu El este posibilă rugăciunea ca o convorbire cu Dumnezeu. «Numai dacă te-ai uitat o dată la soare, poţi vorbi cu el cum se cuvine, dar oare fără să-l priveşti ai putea vorbi cu el fără greşeală?» (Treapta 28, 18). O astfel de rugăciune este treapta cea mai înaltă, pe care poate s-o atingă credinciosul. In ea se realizează comuniunea lui cu Dumnezeu sau chipul lui Dumnezeu în el. In ceasul morţii sale, cînd credinciosul dă la o parte toate lucrurile pămînteşti, păstrează numai rugăciunea, care singură îl va conduce spre viaţa veşnică, căci Dumnezeu este veşnic şi numai în unirea cu El şi în slava Lui va avea credinciosul parte de veşnicie.

Sf. Ioan Scărarul numeşte rugăciunea «căpetenie a virtuţilor». «Ne înălţăm – zice el – şi ne străduim să auzim şi să înţelegem ceea ce strigă şi vesteşte această sfîntă căpetenie a virtuţilor: «Veniţi la mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi, căci Eu vă voi odihni. Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi de la Mine, căci Eu sînt blînd şi smerit cu inima; aşa veţi afla odihnă sufletelor voastre, căci jugul Meu este lin şi sarcina Mea uşoară» (Treapta 28, 2).

* * *

Pentru a dobîndi darul rugăciunii adevărate şi rodnice, Sf. Ioan Scărarul ne cheamă la pregătire duhovnicească. Noi, cei ce ne pregătim spre a păşi în faţa lui Dumnezeu – a Impăratului – nu trebuie să pornim neînarmaţi pe acest drum, pentru ca El, văzîndu-ne încă de departe fără arme şi îmbrăcăminte, cu care trebuie să fie înzestraţi toţi cei ce se prezintă în faţa împăratului, să nu poruncească slugilor Sale să ne lege şi să ne arunce de la faţa Sa şi totodată să rupă cererea noastră şi să ne-o arunce în faţă» (Treapta 28, 3). O astfel de pregătire pentru rugăciune o aseamănă Sf. Ioan Scărarul cu «veşmîntul de sărbătoare al sufletului, cu

îmbrăcămintea prescrisă pentru arătarea în faţa Impăratului», fără de care nu trebuie să apară înaintea Domnului.

In ce constă în acest caz, după învăţătura Sfîntului Ioan Scărarul, pregătirea noastră pentru rugăciune şi care sînt principalele piedici, care stau în calea unirii noastre cu Dumnezeu în rugăciune? Sfîntul Ioan Scărarul vede în mîndrie cauza primordială a îndepărtării noastre de Dumnezeu, căci «mîndria îşi închipuie despre sine că este bogată şi, deşi se află în întuneric, îşi închipuie că este în lumină» (Treapta 23, 28). Un om cu o inimă mîndră este departe de Dumnezeu. Intrucît el n=a simţit nevoia ajutorului dumnezeiesc, nu i s=a dat adevărată rugăciune. Chiar cînd se roagă, Dumnezeu nu=i ascultă rugăciunea. «Ei s=au rugat şi n=au fost izbăviţi, căci cu siguranţă s=au rugat fiind în mîndrie» (Treapta 23, 13).

Dacă cea mai mare piedică pentru dobîndirea adevăratei rugăciuni este mîndria, atunci prima treaptă a pregătirii noastre pentru rugăciune trebuie să fie o stare potrivnică mîndriei, anume *smerenia.* «Indreaptă=te cu adîncă smerenie către Dumnezeu şi vei dobîndi de la El nădejde» (Treapta 28, 12). La pregătirea pentru rugăciune trebuie să ne aducem aminte de păcatele noastre şi să ne simţim ca nişte răufăcători în faţa judecăţii, sau ca nişte bolnavi care merg la medic. Conştiinţa păcatelor noastre şi rugăciunea pentru iertare trebuie să ne călăuzească în toate treptele lucrării noastre duhovniceşti. «Chiar dacă ai atins cea mai înaltă treaptă a virtuţii, totuşi roagă=te şi atunci pentru iertarea păcatelor» (Treapta 28, 13).

La pregătirea pentru rugăciune, un însoţitor bun al smereniei este *ascultarea.* «Eu am văzut, spune Sf. Ioan Scărarul, oameni de o supuşenie pilduitoare... care, îndată ce se porneau să se roage, se întăreau cu duhul, fiindcă erau pregătiţi pentru sfînta ascultare». (Treapta 28, 31). Ascultarea trebuie socotită ca o înaltă calitate a credinciosului. Alături de mîndrie, jignirea, ura şi mînia faţă de aproapele sînt piedici în calea dobîndirii adevăratei rugăciuni. Insuşi Domnul nostru Iisus Hristos ne=a arătat că astfel de sentimente împiedică adevărata rugăciune. «De aceea, cînd îţi aduci darul tău la altar şi=ţi aminteşti că fratele tău are ceva împotriva ta, atunci lasă=ţi darul tău înaintea altarului, du=te şi te împacă cu fratele tău şi abia atunci vino şi adă=ţi darul tău» (Mat. 5, 23=24). Dacă numai mînia şi supărarea, pe care le resimte aproapele nostru, pot împiedica rugăciunea, oare nu mai mult se potriveşte aceasta pentru ura şi mînia care sălăşluieşte în inimile noastre? De aceea, la pregătirea pentru rugăciune trebuie să fie îndepărtată mînia cu toate însoţitoarele ei. Sf. Ioan Scărarul arată legătura acestei virtuţi cu smerenia: «Fără smerenie este cu neputinţă, spune el, să se realizeze starea lipsei de mînie» (Treapta 26, 22). In alt loc afirmă el cu privire la aceasta că la pregătirea pentru rugăciune este esenţial să nu fii supărat pe nimeni. «Cînd te pregăteşti să păşeşti în faţa Domnului, atunci haina sufletului tău trebuie să fie alcătuită din firele de aur ale unei stări lipsite de orice supărare. In caz contrar nu vei avea nici un folos din rugăciunea ta» (Treapta 28, 4).

Indepărtînd mîndria şi mînia, îndepărtăm din sufletul nostru ceea ce stă în calea unirii noastre cu Dumnezeu. Această luptă se află tocmai la începutul pregătirii noastre pentru rugăciune. E şi mai important faptul că pregătirea sufletului nostru este îndreptată

pozitiv spre unirea cu Dumnezeu. Pentru atingerea acestui scop, trebuie să ne îndreptăm gîndurile noastre spre Dumnezeu şi să=L chemăm în inimile noastre. «Cu neîncetată rugă în suflet pregă=teşte=te pentru rugăciunea ta, căci numai aşa vei binespori» (Treapta 28, 31). Trebuie să ne rugăm neîncetat, fie şi cu o rugăciune scurtă, ca: «Doamne, îndură=te» sau «Dumnezeule, milostiv fii mie păcă=tosului». Dacă nu putem să=l chemăm totdeauna pe Dumnezeu prin cuvinte, atunci să ne gîndim cel puţin la El, ceea ce înseamnă a îndrepta cele dinlăuntru ale noastre către Dumnezeu. «Imi ridic ochii mei la munţi, de unde vine ajutorul meu» (Ps. 121, 1). Prorocul şi regele David spune despre sine: «Ochii mei privesc mereu spre Domnul» (Ps. 25, 15) ceea ce înseamnă că eu îl văd mereu pe Dumnezeu în faţa mea. Acest gînd îndreptat spre Dumnezeu ne pregăteşte pentru săvîrşirea rugăciunii. Eu am văzut, zice Sf. Ioan Scărarul, astfel de oameni, care fiind mereu cu gîndul la Dumnezeu, îndată ce începeau rugăciunea, se concentrau înlăuntrul lor, şi vărsau şiroaie de lacrimi» (Treapta 28, 31).

Vorbăria multă întunecă sufletul, spune Sf. Ioan Scărarul, iar «cel ce iubeşte tăcerea, şi=L apropie pe Dumnezeu şi se va lumina într=o tainică convorbire cu El» (Treapta 11, 5).

Cînd voim să începem rugăciunea, trebuie să ne pregătim pen=tru aceasta, ca în timpul rugăciunii să se îndepărteze de la noi toată grija cea lumească. Deseori ne începem rugăciunea cînd sîntem ocupaţi cu alte treburi oarecare. Ori aceasta nu trebuie să fie aşa, în primul rînd, pentru că aceasta dovedeşte o neatentă ţinută la rugăciune, unde trebuie doar să ne îndreptăm către Dumnezeu cu sfială şi veneraţie adîncă, în al doilea rînd, fiindcă, după cuvintele Sfîntului Ioan Scărarul: «Cine lucrează ceva şi=şi continuă lucrarea chiar în ceasul rugăciunii sale, devine batjocura diavolilor, căci şi aceasta este un scop al acestor furi, ca ei să ne răpească un ceas sau altul» (Treapta 28, 35).

Cînd creştinul simte în sufletul său folositoarea frică de Dum=nezeu, ţine cont de toate aceste lucruri: «Cel ce se roagă cu ade=vărat, spune Sf. Ioan Scărarul, stă cu frică la rugăciune» (28, 30).

Inmănunchind principalele stări sufleteşti, pe care trebuie să le avem la pregătirea pentru rugăciune, putem să ne exprimăm cu Sfîntul Ioan Scărarul: «Cine este înţelept şi iscusit şi=şi aduce aminte de această stare în rugăciune, acela poate îndepărta de la sine supărarea şi mînia, grija deşartă, durerea sufletească, necazul şi ispita» (25, 30).

Tot ce s=a spus pînă aici, este bine venit în problema princi=pală a pregătirii sufletului nostru pentru o ţinută demnă la rugă=ciune. – *Ce este însă rugăciunea?* – Despre esenţa şi calitatea ei am vorbit pînă acum. Rugăciunea este o activitate duhovnicească zilnică a credinciosului. La această activitate duhovnicească Sf. Ioan Scărarul distinge trei trepte succesive: «Inceputul rugăciunii», spune el, constă în îndepărtarea gîndurilor rele, chiar la prima lor apariţie: întoarcerea la Domnul fiind în această privinţă mijlocul cel mai potrivit de exprimare a gîndirii în cuvinte şi de săvîrşire a rugăciunii» (28, 18).

In prima treaptă a rugăciunii, în stadiul ei de început, cel ce se roagă se sileşte pentru un lucru esenţial, anume pentru purificarea

rugăciunii de cugetări străine de scop, care-l împiedică să se concentreze şi să reflecteze la înţelesul cuvintelor exprimate în rugăciune. Această luptă este grea în special pentru cei ce sînt novici în materie de rugăciune. Sf. Ioan Scărarul aseamănă pe începătorii în rugăciune cu acei ce învaţă a umbla cu copiii cei mici (28, 16). «La început duhul oboseşte ca la copiii cei mici şi se abate» (28, 16). In mod cu totul special se vor abate adesea acei care nu s-au pregătit în cursul zilei pentru rugăciune prin ridicarea gîndului la Dumnezeu. Cînd începe omul să se roage, este cuprins adesea de gînduri legate de treburile şi grijile zilnice. Uneori sclipeşte cu o idee în suflet numai pentru o clipă şi apoi dispare iarăşi, repudiată fiind prin puterea rugăciunii. Alteori însă ea pune stăpînire pe atenţia noastră, făcîndu-ne să ne abatem total de la rugăciune.

In cuvîntul său «Despre castitate», Sf. Ioan Scărarul expune învăţătura Sfinţilor Părinţi despre lupta cu gîndurile rele. El vorbeşte aici despre cele patru stadii succesive ale pătrunderii gîndului rău în sufletul nostru. In primul stadiu, gîndul apare ca ceva secundar, anume ca imagine a unei situaţii oarecare ce se înfăţişează spiritului şi pătrunde în inimă. Urmează apoi «unirea» sau «dialogul cu imaginea apărută»; în continuare vine la rînd «adaptarea», consimţămîntul sufletului la gîndul apărut, ceea ce aduce cu sine plăcerea. Pătrunderea gîndului celui rău în sufletul omenesc sfîrşeşte cu «robirea», pe care Sf. Ioan Scărarul o defineşte ca «o violenţă şi nedorită stare de prizonierat a sufletului sau ca o stare de legătură de mai lungă durată cu situaţia, ceea ce vatămă buna noastră constituţie sufletească» (Treapta 15, 73).

Invăţătura despre gîndurile rele, expusă în «Scară» se poate aplica şi în cazul luptei cu plăcerile senzuale şi află o largă dezvoltare în toate domeniile ascezei creştine. De mare importanţă este ea şi pentru lupta împotriva gîndurilor rele furişate la rugăciune. Rămîne deci de lămurit că procesul pătrunderii şi statornicirii gîndurilor rele în suflet rămîne mereu acelaşi, independent de conţinutul gîndurilor. Nu numai gîndurile necurate, ci şi cele egoistice, strică inevitabil dispoziţia de rugăciune, dacă ele ajung să pună stăpînire pe sufletul nostru cînd ne rugăm. De aceea el ne sfătuieşte să alungăm gîndurile survenite la rugăciune «la prima lor apariţie», adică nu abia după ce sufletul a fost cuprins de gîndurile apărute.

Cu toate acestea la rugăciune spiritul nostru nu este captivat totdeauna de un gînd anumit. Există şi astfel de situaţii la care gîndurile se îndepărtează mult de cuvintele rugăciunii, se retrag fărămiţate şi nu se opresc la un obiect anumit. O astfel de situaţie este numită de către Sfinţii Părinţi, «răpire» sau «fugă» a gîndurilor. Ca şi la lupta spiritului cu niscaiva gînduri, nici într-un astfel de caz nu ne putem concentra spiritul la rugăciune. Tot cel ce se nevoieşte cu zel pentru unirea cu Dumnezeu în rugăciune, consideră astfel de situaţiii ca foarte dureroase, căci gîndurile rătăcitoare ascund ca după nişte nori soarele spiritului, spre care ne îndreptăm în rugăciune. Această fugă şi nestatornicie a gîndurilor la rugăciune nu este cunoscută numai de începători, ci şi de cei cu experienţă în rugăciune; cei lipsiţi de experienţă pierd deseori curajul în astfel de situaţii şi cad în desnădejde. Acestora li se pare că rugăciunea lor nu este bine primită, iar unii cuprinşi de astfel de gînduri renunţă

pur şi simplu la rugăciune. Din aceste motive Sf. Ioan Scărarul pune în gardă şi cheamă la luptă neîncetată cu gîndurile turburătoare. «Luptă=te fără încetare cu nestatornicia gîndurilor tale», spune el, şi «dacă spiritul tău e distrat, atunci retrage=l, căci de la începă=tori Dumnezeu nu cere rugăciune continuă. Prin urmare nu fi trist din pricina împrăştierii gîndurilor, ci fii curajos şi ţine spiritul treaz şi atent, căci numai un înger poate să fie în situaţia de a nu avea niciodată gîndurile împrăştiate» (4, 92).

* * *

Treapta a doua sau «miezul rugăciunii» cum o numeşte Sf. Ioan Scărarul, trebuie să cuprindă duh; gîndurile şi cuvintele exprimate trebuie să izvorască din duh. Ea este legată în mod nemijlocit de prima treaptă şi de continuarea ei directă, căci nu putem cuprinde spiritul nostru în cuvintele rugăciunii atîta timp cît cel al gîndurilor apărute nu va fi învins şi îndepărtat. De aceea această treaptă mai are încă o menire aparte, anume de concentrare a noastră asu=pra conţinutului cuvintelor rugăciunii. In timpul acestei trepte încer=căm să depăşim rostirea mecanică a cuvintelor rugăciunii şi ne străduim să pătrundem mai adînc înţelesul lor. «Străduieşte=te fără încetare să chemi îndărăt la tine gîndul tău rătăcitor, sau mai bine zis să se încorporeze în cuvintele rugăciunii» (28, 17), spune Sf. Ioan Scărarul în această privinţă. Ca şi la lupta cu gîndurile rele, la fel şi la această treaptă sînt necesare răbdarea şi statornicia. In aceste cazuri Sf. Ioan Scărarul sfătuieşte «să ne retragem iarăşi în cuvintele rugăciunii, căci nestatornicia este proprie spiritului nostru. – Totuşi, Cel ce are puterea, ca pe toate să le facă tari, poate să dăruiască statornicie şi sufletului nostru» (28, 17).

Pentru a realiza participarea spiritului la cuvintele rugăciunii, este nevoie de o constantă disciplină a gîndirii, care trebuie păstrată nu numai la rugăciune, ci totdeauna. «Dacă înveţi duhul tău în mod constant, să nu se îndepărteze de la tine, atunci el va rămîne la tine chiar şi la mîncare. Dacă însă el se plimbă nestingherit peste tot, atunci el nu va rămîne la tine niciodată» (28, 21). Acea=sta înseamnă că omul, care vrea să înveţe rugăciunea, trebuie să se lupte cu răzleţirea gîndurilor sale şi în timpul din afara rugă=ciunii şi să se străduiască pentru înmănuncherea şi concentrarea lor.

La această treaptă există şi anumite norme exterioare impor=tante privitoare la săvîrşirea rugăciunii. Acestea au în vedere durata rugăciunii şi diferitele feluri de rugăciune. Durata exerciţiu=lui în rugăciune trebuie să corespundă exact puterilor şi structurii spirituale a celui ce se roagă. Deseori e nevoie de sfatul duhovni=cului. Chiar şi ritmul vorbirii la rugăciune trebuie că corespundă constituţiei celui ce se roagă. «Ca şi constituţia corporală, aşa şi cea spirituală nu este la fel la toţi, de aceea unora le foloseşte citirea rapidă a psalmilor, altora cea domoală» (28, 62). Ceea ce spune aici Sf. Ioan Scărarul cu privire la citirea psalmilor se potri=veşte perfect şi pentru rugăciune. El este de părere că citirea rapidă ajută celor ce se ostesc împotriva gîndurilor înrobitoare, iar citirea încetată, dimpotrivă, slujeşte celor ce voiesc să biruiască lipsa de în=drumare la rugăciune. Aceasta înseamnă că rostirea încetată a rugă=

ciunii este folositoare pentru cei care au atins cel puţin un anumit grad de îndemînare în lupta cu gîndurile rele şi au învăţat să pună duh în cuvintele rugăciunii, ca pe această cale să poată înţelege mai bine şi mai adînc sensul tainic al cuvintelor rugăciunii. In schimb cei ce se luptă cu gîndurile rele obosesc prin citirea înceată şi sînt stingheriţi în concentrarea lor.

Sf. Ioan Scărarul este împotriva săvîrşirii unei rugăciuni bogate în cuvinte. «In convorbirea ta cu Dumnezeu nu te osteni cu multe cuvinte, ca nu cumva duhul tău să fie preocupat de căutarea cuvintelor. Un singur cuvînt al vameşului l-a făcut pe Domnul îndurător. Deseori multe cuvinte la rugăciune îndepărtează duhul, dimpotrivă, puţine cuvinte îl apropie de obicei» (28, 10). Prin rostirea multor cuvinte Sf. Ioan Scărarul înţelege aici nu durata rugăciunii, ci repetarea ei».

«Puţinele cuvinte sînt pentru Sf. Ioan Scărarul o rugăciune care se repetă mereu cu aceleaşi cuvinte. Pentru cei desăvîrşiţi în rugăciune, aceasta era rugăciunea lui Iisus. Dealtfel Sf. Ioan Scărarul nici într-un caz nu socoteşte o astfel de rugăciune ca potrivită pentru toţi. «Noi, ca «nedesăvîrşiţi», spune el, trebuie să împreunăm cantitatea cu calitatea rugăciunii».

Celor ce n-au atins încă treapta desăvîrşirii şi au nevoie de o repetare a cuvintelor rugăciunii, Sf. Ioan Scărarul le dă îndrumare folositoare în privinţa orînduirii şi cuprinsului rugăciunii în treapta a doua a ei. După indicaţiile sale, rugăciunea trebuie să înceapă cu un cuvînt de mulţumire, urmînd apoi recunoaşterea păcatelor şi abia după aceasta înfăţişăm noi în sfîrşit cererile noastre înaintea lui Dumnezeu.

Cînd turnăm duhul nostru în cuvintele rugăciunii, trebuie, după cum învaţă Sf. Ioan Scărarul, să ne nevoim fără încetare să ajungem în stadiul de a nu ne opri în mijlocul rugăciunii, ci la sfîrşitul ei, care este întoarcerea spre Dumnezeu. De aceea trebuie mai înainte de toate să legăm rostirea cuvintelor rugăciunii cu credinţa adîncă în Dumnezeu, către care ne îndreptăm, căci credinţa înaripează rugăciunea, aceasta neputînd zbura la ceruri fără credinţă» (28, 26). Tot atît de important este şi faptul ca rostirea cuvintelor rugăciunii să nu se întemeieze numai pe o înţelegere a sensului, ci să fie însoţită în inimă de un sentiment puternic (28, 39).

Emoţia pe care o simţim la rostirea cuvintelor rugăciunii arată că Domnul intră în inima celui care se roagă. Dacă simţi la un oarecare cuvînt al rugăciunii, rostit cîndva, o deosebită dulceaţă şi emoţie, atunci persistă în ea, căci în acest caz se roagă împreună cu noi îngerul nostru păzitor» (28, 11). Această rugăciune a îngerului păzitor ne deschide porţile spre rugăciunea desăvîrşită. Sf. Ioan Scărarul numeşte rugăciunea desăvîrşită întoarcere la Domnul» şi spune despre această supremă treaptă a rugăciunii: «Cine L-a atins pe Domnul, acela nu mai rosteşte propriile sale cuvinte atunci cînd se roagă, căci Sfîntul Duh se roagă atunci pentru el şi în el» (28, 41). Acela nu mai are nevoie pentru a se exprima de cuvinte, care sînt numai un mijloc de adresare către Dumnezeu, căci el priveşte acum în mod nemijlocit pe Domnul. O astfel de rugăciune este o adevărată rămînere în Dumnezeu şi o unire cu El» (28, 1).

Inălţată astfel la cea mai înaltă treaptă, rugăciunea devine

pentru creştin dorinţa de căpetenie a vieţii sale. Această rugăciune după calitate ajunge lucrarea îngerilor. «Rugăciunea este lucrarea îngerilor, hrana tuturor celor ce sînt în afară de trup» (28, 1). Omul, care stăruie într-o astfel de stare, devine demn de viitoarea strălucire a cerurilor, care este proprie locuitorilor cerului.

Rugăciunea desăvîrşită nu numai că uneşte pe om cu Dumnezeu şi-l face părtaş de lucrarea îngerilor, ci îi şi transformă cele mai dinlăuntru ale sufletului său. «Dulceaţa rugăciunii este semnul măreţiei» (27, 56). Cel care s-a învrednicit de cea mai înaltă treaptă a rugăciunii trăieşte în permanentă bucurie şi are convingerea că această stare nu va înceta nici în viaţa viitoare. După cuvintele Sfîntului Ioan Scărarul, rugăciunea este «o lucrare fără sfîrşit» (28, 1). Cînd va veni «împărăţia cerurilor», atunci proorociile vor înceta şi cunoştinţa va lua sfîrşit (I Cor. 13, 8), rugăciunea totuşi va rămîne. Existenţa ei proprie nu poate înceta, căci ea este o rămînere în Dumnezeu şi o unire cu El, iar Dumnezeu este veşnic. In viiaţa viitoare, cînd Dumnezeu va fi «totul în toate» (I Cor. 15, 28), unirea cu El va fi mai deplină şi mai desăvîrşită.

Deşi de întoarcerea sufletului celui ce se roagă lui Dumnezeu şi de unirea cu El în rugăciune vor avea parte numai cei desăvîrşiţi, care printr-o neîntreruptă nevoinţă au ajuns pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, totuşi Dumnezeu în îndurarea Sa, face ca şi cei începători în rugăciune să guste cît de puţin din dulceaţa rugăciunii celei adevărate. «Precum nu se poate învăţa vederea prin cuvinte, tot aşa frumuseţea lăuntrică a rugăciunii nu poate fi cuprinsă numai prin învăţare teoretică, căci în rugăciune sălăşluieşte însuşi Dumnezeu ca învăţător, «Cel ce învaţă pe oameni înţelepciunea, Cel ce dă rugătorului rugăciunea şi binecuvîntează anii dreptilor» (28, 64).

Rugăciunea acordă celui ce se roagă ajutor harismatic, chiar dacă nu este însoţită de semnele veridice ale unei uniri nemijlocite cu Dumnezeu. Aceasta se întîmplă cu deosebire la rugăciunea bisericească, prin mijlocirea căreia ne putem împărtăşi de o viaţă plină cu har şi de o pace sufletească. După săvîrşirea rugăciunii noastre dobîndim foarte des pace şi bucurie în sufletul nostru căci potrivnicul mîntuirii noastre se năpusteşte asupra noastră nu numai la săvrîşirea rugăciunii ci şi după sfîrşitul ei.

«Gîndeşte-te, spune Sf. Ioan Scărarul, la faptul că trebuie să fii prevăzător cu tine şi după rugăciune şi vei vedea că şirurile de demoni biruiţi de tine te împresoară» (20, 19), iar mai departe continuă el: «Deseori cîte cineva îşi întinează duhul după săvîrşirea rugăciunii prin pronunţarea unui singur cuvînt şi, cînd se duce apoi din nou să se roage, nu mai găseşte cele dorite, pe care le afla mai înainte« (28, 50).

De aceea, Sf. Ioan Scărarul învaţă nu numai necesitatea pregătirii rugăciunii, ci şi «ocrotirea ei de vătămare şi răpire« (28, 22). Foarte adeseori ne cuprinde pe noi după rugăciune patima mîniei. In această privinţă Sf. Ioan Scărarul ne pune în gardă, zicînd: «Cînd te rogi în stare de trezvie, îndată te cuprinde mînia, căci aşa procedează de obicei vrăjmaşii noştri». Aceste ispite sînt cunoscute de toţi acei ce au avut parte în cît de mică măsură de dobîndirea păcii în rugăciune. Se întîmplă deseori ca un credincios după

serviciul divin sau după sfîrşitul rugăciunii de acasă, să se supere deodată pe cea mai apropiată rudenie a sa şi să se certe chiar uneori cu ea.

Spre a ne feri de astfel de situaţii, trebuie să ne străduim după sfîrşitul rugăciunii să păstrăm bogăţia lăuntrică, pentru care este de folos să repetăm neîncetat o rugăciune scurtă, ca de pildă: «Doamne, miluieşte=mă», sau «Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosului!» Precum este imperios necesar ca la pregătirea pentru rugăciune să ne gîndim la Dumnezeu, tot aşa aceasta ajută şi pentru alimentarea rugăciunii. Cel mai eficace mijloc pentru apărarea concentrării la rugăciune este neîncetata repetare a rugăciunii lui Iisus: «Pomenirea lui Iisus trebuie să fie legată de însăşi respiraţia ta» (27, 61).

Rugăciunea, ca cea mai importantă lucrare a vieţii credincio=sului, trebuie să contribuie la schimbarea interiorului nu numai în timpul săvîrşirii ei, sau în ceasurile imediat următoare, ci ea trebuie să producă o schimbare a întregii noastre vieţi, dînd naştere celui mai durabil rod duhovnicesc. Dacă nu vom putea prezenta Dom=nului la Judecata de apoi virtuţile creştineşti ca roade ale rugăciu=nii, atunci El va respinge rugile şi cererile noastre. In Evanghelie, aseamănă Domnul nostru Iisus Hristos această zi cu ospăţul de nuntă şi numeşte virtuţile îmbrăcămintea de nuntă a sufletului venit la această serbare. Omul, care nu are o astfel de haină, va fi aruncat la porunca împăratului în «întunerecul cel mai dinafară», unde va fi plîngere şi scrîşnire de dinţi» (Matei 22, 4=13).

La începutul «Cuvîntului» său despre rugăciune, Sf. Ioan Scă=rarul face o număratoare amănunţită a acestor roade ale rugăciu=nii, sau, cum le numeşte el, a efectelor sale. După efectul său, rugă=ciunea este: «Temelia păcii, împăcare cu Dumnezeu, dobîndirea iertării păcatelor, pod pe care se trece deasupra ispitelor, zid care scuteşte de supărări, sfărămarea gîlcevii..., izvor de virtuţi, temelia darurilor, spor nevăzut, hrana sufletului, luminarea duhului, secure împotriva îndoielii, semn al nădejdii, nimicirea întristării, potolirea mîniei, oglindă a creşterii duhovniceşti, cheia bunei sporiri, descope=rirea constituţiei duhovniceşti, chezăşia răsplăţii viitoare şi semn al măreţiei. Pentru adevăratul credincios, rugăciunea este judecată, loc de judecată şi scaun al Judecătorului chiar pentru Judecata de apoi» (28, 1).

Ne întoarcem atenţia noastră mai întîi asupra faptului că rugăciunea, după cuvintele Sfîntului Ioan Scărarul, este o oglindă a creşterii duhovniceşti şi o recunoaştere a sporirii duhovniceşti. Prima condiţie necesară creşterii noastre duhovniceşti este o conştiinţă treaz̆ă şi de aceea aceasta este şi primul rod al rugăciunii. Sfîntul Ioan Scărarul o numeşte «Judecător, loc de judecată, precum şi scaun al judecătorului». «Conştiinţa este sentinţă judecătorească şi vorbirea vinovatului prin îngerul păzitor, pe care l=am primit noi la botez» (26, 48). Ca şi întreaga esenţă a omului, şi conştiinţa este întinată de păcatul strămoşesc şi de păcatele trecătoare din cursul vieţii noa=stre. La botez, Domnul ia de la noi păcatele moştenite şi ni=l dă pe îngerul păzitor ca paznic al stării de trezvie a conştiinţei noastre. Prin rugăciune se purifică conştiinţa noastră şi vocea ei devine per=ceptibilă pentru suflet, iar dacă lipseşte rugăciunea, vocea conştiinţei este înăbuşită de către patimile păcătoase care sălăşluiesc în noi.

De aceea conştiinţa purificată în calitate de judecător drept, care judecă fără strîmbătate şi fără să se uite la persoană, este unul din cele mai mari daruri ale rugăciunii.

Conştiinţa curată arată credinciosului care se roagă rănile produse de păcat în sufletul său şi face să curgă lacrimi de pocăinţă, care sînt iarăşi un rod al rugăciunii, întrucît rugăciunea este «mamă şi în acelaşi timp fiică a lacrimilor» (28, 10). Lacrimile de pocăinţă şi conştiinţa trează sînt roade ale rugăciunii. Dacă recunoaşterea propriei stări păcătoase şi lacrimile de pocăinţă se numără printre roadele rugăciunii, atunci rugăciunea deschide şi uşile îndurării lui Dumnezeu, căci efectul său este «împăcarea cu Dumnezeu» şi dobîndirea iertării păcatelor» (28, 1). Pentru slobozirea sufletului de povara păcatelor e necesară rugăciunea stăruitoare şi neîncetată, după care urmează, mărturisirea păcatelor. O icoană zguduitoare de rugăciune plină de pocăinţă ne-o prezintă psalmii lui David. El şi-a recunoscut păcatele, a plîns şi s-a mărturisit înaintea Domnului şi a cerut de la El slobozire de apăsătoarea povară a păcatelor. Această stare de pocăinţă o descrie Sf. Ioan Scărarul, cînd spune în această privinţă că cei ce au primit daruri de la Dumnezeu de a recunoaşte propriile lor păcate şi de a plînge, obţin de la El «slobozirea şi iertarea de păcate» (28, 6). Şi pe noi ne îndeamnă el spre o astfel de rugăciune plină de pocăinţă. «Cere cu lacrimi, caută cu supuşenie şi bate cu răbdare!» El asigură că «cel ce cere, ia; şi cel ce caută, acela găseşte; şi cel ce bate, aceluia i se va deschide» (Matei 7, 8); (28, 56). Rugăciunea ne deschide uşile îndurării lui Dumnezeu şi ne vesteşte că Dumnezeu a ascultat ruga noastră (28, 6). Nu numai împăcarea cu Dumnezeu şi curăţirea de păcate sînt roade ale rugăciunii, ci şi dobîndirea virtuţii, căci rugăciunea este «izvor de virtuţi şi comoară de daruri» (28, 1). Cel mai mare dar al rugăciunii este deplina transformare a celui ce se roagă. Duhul omenesc ce se uneşte în rugăciune desăvîrşită cu Duhul lui Dumnezeu, dobîndeşte de la El luminare şi curăţire de păcate. Despre o astfel de înnoire a sufletului în rugăciune spune Sfîntul Ioan Scărarul: «Focul sfînt din ceruri intră în sufletul celor ce se roagă, le arde păcatele şi luminează pe cei vrednici de primirea celor mai mari daruri după măsura desăvîrşirii lor... Din această cauză unii vin de la rugăciune, ca şi cînd ar fi fost în faţa unei sobe încinse, pe cînd unii primesc uşurare de păcate, alţii vin de la rugăciune strălucind de lumină şi adînc înfăşuraţi în haina smereniei şi a bucuriei» (21, 51). Pentru astfel de credincioşi rugăciunea este «mîncare a sufletului, luminare a duhului... prevestire a răsplăţii viitoare şi semn al preamăririi» (28, 1).

După cum învaţă Sf. Ioan Scărarul, rugăciunea este «un pod pe care se trece peste ispite, un zid care ne scuteşte de supărări şi o înlăturare a tuturor vrajbelor» (28, 1). El o aseamănă şi cu un toiag, pe care se sprijină cei ce se nevoiesc în lucrări pline de evlavie: «Cine se sprijină mereu pe toiagul rugăciunii, acela nu se va poticni, şi dacă se întîmplă să se poticnească, totuşi el nu va cădea cu totul, căci rugăciunea stăruitoare este ascultată de Dumnezeu» (Luca 18, 5); (28, 60).

Dumnezeu ne primeşte rugăciunea şi ne ajută; şi fără să ştim,

El face rugăciunea noastră desăvîrşită. «Nu te speria, spune Sf. Ioan Scărarul, chiar de cazi în fiecare zi, şi nu te descuraja pe calea lui Dumnezeu, ci rămîi curajos şi neclintit şi cu siguranţă că îngerul tău păzitor îţi va recunoaşte răbdarea ta» (5, 30).

De aceea se îndreaptă Sf. Ioan Scărarul la sfîrşitul Cuvîntu=lui său despre rugăciune către cel ce se roagă cu următoarele cuvinte: «Fii stăruitor în toate, şi Insuşi Dumnezeu va fi învăţă=torul tău în rugăciune şi=ţi va binecuvînta lucrarea! – El dă celor ce se roagă rugăciunea şi binecuvîntă anii drepţilor» (28, 64).

Preot DIMITRIE POPESCU

BISERICA «TĂIEREA CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL» DIN ARBORE

Biserica «Tăierea Capului Sfîntului Ioan Botezătorul» numită și Biserica «Luca Arbore» este situată în centrul comunei Arbore, pe partea dreaptă a șoselei Solca=Iaslovăț, în valea pîrîului Solca (delimitată la nord și sud de dealuri) nu departe de confluența acestuia cu pîrîul Clit. Curtea Bisericii spațioasă și plantată cu pomi fructiferi, are împrejur ca niște organe de protecție, tei seculari.

Orașul cel mai apropiat de comuna Arbore este Solca, la o depărtare de 7 km. în direcția vest, iar orașul de reședință raională este Rădăuți, la o depărtare de 16 km. în direcția nord.

Localități mai de seamă în apropierea comunei sînt: orașul amintit Solca, stațiune climaterică, în care se află ctitoria voievodului Ștefan Tomșa al II=lea (1611=1615, 1621=1623), comuna Cașvana la 5 km. sud=sud=est cu renumitul monument al naturii «Stejarul de 600 ani» și comuna Cacica la 12 km. sud=sud vest, cu vestitele saline.

Ctitorul Bisericii este Luca Arbore, pîrcălab de Suceava și hatman.

Anul construcției bisericii: 7011 (1503) 2 aprilie – 29 august.

Știri precise în legatură cu meșterii constructori nu avem. Oamenii de specialitate (istorici, arheologi) susțin că ei au fost moldoveni.

Pe temeiul unui amănunt cuprins în pisania bisericii de la Arbore, în care se arată că Luca Arbore a zidit biserica... «și cu ajutorul domnului său»... s=a tras concluzia că acest ajutor a constat în meșterii constructori ce i=au fost recomandați ctitorului de voievodul Ștefan cel Mare – pentru încercare – meșteri, care validîndu=se la Arbore au fost apoi angajați de domn și utilizați la construirea bisericii din Reuseni=Suceava, începută la 8 septembrie același an (1503) și terminată în anul următor la 18 septembrie sub Bogdan al III=lea (1504=1517), avînd același stil și același hram.

«Pentru a=și desîvîrși opera, după obiceiul acelor vremuri, Luca Arbore care își dură o frumoasă curte boierească la noua sa proprietate de pe malul Solcei – pe care a cumpărat=o potrivit hrisovului din 7 martie 1502 de la două perechi de frați și rudele lor, cu 680 de zloți tătărești – urmînd pilda de la Putna învecinată a marelui său domn, el se hotărăște să=și lege numele de o ctitorie bisericiască».

In anul 1507, Luca Arbore mai zidește o biserică la moșia sa de la Șipote=Iași.

Așezată pe peretele sudic, deasupra ușei de intrare în biserică,

pisania redactată în limba slavonă şi dăltuită pe o placă de piatră cu dimensiunile de 1,20X0,40 m. are următorul cuprins: «Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh, în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn Io Ştefan Voevod din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, pan Luca Arbure pîrcălabul Sucevei, fiul bătrînului Arbure părcălabul Neamţului, a binevoit cu bunăvoinţă şi curată şi luminată inimă şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu ajutorul domnului său a zidit casa aceasta întru numele Tăierii cinstitului şi slăvitului prooroc înainte mergător Ioan Botezătorul şi s=a început în anul 7011 (1503) aprilie 2 şi s=a sfîrşit în acelaş an la 29 august».

MONUMENTUL SUB ASPECT ARHITECTURAL

Interior: Avînd la exterior formă dreptunghiulară cu absida altarului în semicerc, biserica are o lungime de 24 m., lăţimea de 9 metri şi înălţimea de 9,85 m. Planul interior al bisericii este triconic (trilobat), avînd în grosimea pereţilor longitudinali ai naosului în dreptul ferestrelor, două scobituri în arc de cerc, îmbrăţişată de un mănunchi de colonete angajate, ce suplinesc absidele laterale.

Pronaosul, cu lungimea de 6,70 m. şi lăţimea de 5,64 m. este despărţit de naos, care are aproape aceiaşi lungime (6,30 m.) – de un perete cu grosimea de 1,60 m. prevăzut cu o deschidere lărgită către naos, avînd dimensiunile de 2,10 m.X0,97 m.

Deasupra pronaosului, patru arcuri etajate, longitudinale, cîte două pe fiecare perete – prinse între alte două rînduri de arcuri transversale – sprijină cu acestea din urmă o boltă în calotă, cu marginea în semicavetă.

Naosul este şi el acoperit cu o boltă în calotă simplă sprijinită pe arcuri mari şi pe arcuri piezişe moldoveneşti, sprijinite pe console.

In afară de mănunchiurile de colonete angajate, cu baze şi capiteluri sculptate, ce încadrează absidele laterale, altă decoraţie arhitectonică deosebită se întîlneşte la bazele ciubucelor (mulurilor, torurilor) din ancadramentul uşei dintre pronaos şi naos, la bazele baghetelor din ancadramentele ferestrelor, la piatra de pe frontispiciul chivotului din pronaos şi mai ales la nimburile (aureolele) reliefate ale diferiţilor sfinţi din pronaos şi de la exterior.

Pardoseala e făcută din lespezi de piatră cioplită de formă patrată, avînd dimensiunile de 0,46X0,46 m.

Ferestrele, în număr de 5 şi anume: două la pronaos, – una în peretele de vest, cealaltă în cel de nord: două la naos, – una în peretele de sud, cealaltă în cel de nord (scobitura sînurilor) şi una la absida principală (altar). Toate au aceiaşi mărime, cu lumina de 1,80X0,44 m. Ele au chenare de piatră dreptunghiulare, împodobite cu baghete încrucişate avînd deschiderea superioară în semicerc.

Catapeteasma (tîmpla) largă de 6 m. e lucrată artistic în stil baroc.

Prin aşezarea ei în formă semiovală arată că nu e cea originală şi nici lucrată special pentru biserica din Arbore. Se crede că provine dintr=un schimb de catapetesme întervenit între mănăsti=

rile Solca, Dragomirna, şi biserica din Arbore, odată cu desfiinţarea mănăstirii Solca (1785) şi înfiinţarea parohiei Solca (1795).

Exterior: Faţada întregei construcţii este total lipsită de elemente arhitectonice decorative. Nici obişnuitele ocniţe sau firide, nici brîie sau cărămizi smălţuite nu împodobesc exteriorul bisericii. De la soclu şi pînă la cornişă, faţada netedă peste tot este îmbrăcată, cu excepţia peretelui de miază-noapte, cu minunata podoabă de pictură de tradiţie bizantină.

Soclul construit din piatră cioplită şi netencuit, avînd grosimea de 1,68 m. şi înălţimea de 1,30 m., se pofilează în afara zidului cu 0.20 m. fiind coborît în pămînt pînă la adîncimea de 2 m.

Uşa de intrare în biserică se găseşte în peretele sudic avînd dimensiunile de 2,24X1,10 m. Are chenar în arc foarte uşor frînt, cu muluri (succesiune de ciubuce moldoveneşti, toruri şi cavete) sprijinite direct pe soclu.

Construcţia nu are contraforturi şi este lipsită de turnuri.

Acoperişul, de draniţă, în două ape, cu extremităţile în formă semiconică, care se prelungeşte cu 3 m. în afara cornişei, formează o streaşină mare de jur împrejur, constituind un paravan de protecţie a zidului împotriva ploilor şi zăpezii. La vîrf, coama este dreaptă ca la casele ţărăneşti cu 2 m. mai joasă deasupra altarului. Trei cruci de fier străjuiesc deasupra acoperişului.

Construită între 2 aprilie – 29 august 1503, stilul bisericii din Arbore este cel moldovenesc, creat şi dus la desăvîrşire spre sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504).

Obişnuitul pridvor este înlocuit printr-o nişă exterioară, în partea de apus, construită prin prelungirea pereţilor laterali, dincolo de peretele de vest al pronaosului, care sînt uniţi în partea superioară (sub cornişă) printr-un arc. Nişa aceasta, cu dimensiunile de 5,74X2,13 m. ce pare să fi servit iniţial de clopotniţă, este un element arhitectural nou în arhitectura Moldovei. Aplicat pentru prima dată la biserica din Arbore şi urmat de cea de la Reuseni, el este specific acestor două biserici.

PICTURILE

Interior: In pronaos, în partea de jos, de jur împrejur, cu excepţia peretelui de răsărit, sînt reprezentaţi în mărime aproape naturală, 30 cuvioase maici şi muceniţe, între care, imediat lîngă uşă în dreapta intrării, străluceşte în minunată execuţie, Sf. M. Marina (17 iulie).

Deasupra primului registru, pe peretele sudic, în registre suprapuse, sînt două sinoade ecumenice, iar pe cel nordic, trei. Pe peretele de apus, în dreapta ferestrei, ni se înfăţişează cavalcada împăratului Constantin cel Mare, iar la stînga, în două registre mici, aflarea şi înălţarea crucii răstignirii. Deasupra, alte două sinoade ecumenice.

Pe peretele de răsărit al pronaosului, întîlnim doi arhangheli care încadrează uşa de intrare în naos, apoi în stînga pe Sf. Apostoli Luca şi Petru, iar în dreapta pe Sf. Apostol Pavel. Deasupra uşei de intrare, la mijloc, Maica Domnului cu pruncul în braţe între arhangheli, iar la dreapta şi la stînga cîte trei prooroci.

Registrele 3 şi 4 de pe peretele de răsărit al pronaosului nu se pot identifica cu precizie ; după cît se poate descifra sînt scene din viaţa de martiriu a sfinţilor. Restul picturii din pronaos este deterio= rat şi acoperit de tencueli mai recente. Numai în boltă se mai poate vedea Maica Domnului orantă.

In naos : în registrul 1 apar Sfinţii (militari–ostaşi): Procopie, Codrat, Nichita, Ioan, Impăraţii Constantin şi Elena etc.

In al doilea registru, începînd de pe peretele de sud şi con= tinuînd spre cel de nord, tablourile înfăţişează diferite momente din viaţa pămîntească a Mîntuitorului Hristos, în deosebi cele în legătură cu patimile, moartea şi învierea sa.

In al treilea registru apar minuni din viaţa Mîntuitorului între care pe peretele de apus, se poate bine distinge minunea înmulţirii pîinilor.

Sus spre boltă şi în boltă pictura este foarte degradată din cauza fumului şi a umezelei şi nu se poate descifra.

In altar, în registrul I. apar Sf. Părinţi în odăjdii avînd fiecare în mînă Sf. Evanghelie, iar la extremităţile registrului, către naos, cîte un diacon, de asemenea în veşminte de slujbă, ţinînd în mînă cîte un chivot.

Registrul imediat superior înfăţişează obişnuitele patru tablouri consacrate Sf. Altar: Cina cea de taină, împărtăşirea Sf. Apostoli cu trupul Domnului, împărtăşirea Sf. Apostoli cu sîngele Domnului şi spălarea picioarelor. Mai sus, după cît se poate descifra sînt: învierea fiicei lui Iair şi alte scene indescifrabile.

In glaful ferestrei altarului întîlnim două scene din Vechiul Testament: la stînga, Avraam şi Isaac, ducînd lemne pentru altarul de jertfă, iar la dreapta: încercarea lui Avraam de a sacrifica pe Isaac. In partea de jos a ferestrei, un Serafim, iar în cea de sus, Sf. Potir.

Celelalte tablouri din Altar, nu se pot identifica, pictura fiind degradată de fum şi umezeală.

In afară de acestea, pe peretele sudic al pronaosului, în dreapta intrării, pe porţiunea delimitată de pereţii chivotului cons= truit de ctitor deasupra mormîntului, se află primul tablou votiv bine păstrat, în care Luca Arbore urmat de doi copii şi soţia Iuliana închină Mîntuitorului Hristos biserica, (în machetă simbolică) cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, în prezenţa Maicii Domnului.

Pe peretele de apus al naosului, la locul obişnuit găsim al doilea tablou votiv ; Luca Arbore cu soţia Iuliana şi cinci copii, dintre care patru băieţi şi o fetiţă (probabil cea mai mică Ana).

In legătură cu autorul picturii, o inscripţie avînd dimensiunile de 0,40X0,18 m. care se găseşte pe boltitura peretelui de la uşa dintre pronaos şi naos, în partea de nord=vest, sună: «Cimo, cine cum Turcii ziceau, Dragoşin zugrav fiul popei Coman din Iaşi au zugrăvit. Anna a fiicei lui Arbore celui bătrîn au plătit. Anna 20 zloţi. Anul 7049 (1541)».

Exterior : Parte din pictura exterioară este lipsă, parte degra= dată.

Din ceea ce s=a păstrat şi în unele părţi chiar în condiţii optime, începînd cu peretele de apus, de sus în jos şi de la stînga spre dreapta, avem: Registrul întîi, scene din geneză cu facerea lui Adam,

facerea Evei – la centru «Sf. Treime», apoi momente din viaţa celor dintîi oameni: nunta, ispitirea, izgonirea din rai şi protopărinţii pe pămînt. (Adam sapă cu un hîrleţ, iar Eva şezînd pe un pat toarce şi leagănă un copilaş).

In triunghiurile laterale arcului nişei, pe fond negru, cu crucea în mînă, este reprezentat la stînga, Sf. M. M. Gheorghe; iar la dreapta Sf. M. M. Dimitrie.

Sub arcul nişei, într=un registru mic, este Maica Domnului între Arhangheli, apoi în trei registre consecutive compuse din 32 tablouri, întîlnim acatistul S. M. M. Gheorghe, purtătorul de biruinţă, mar=tirizat de împăratul Diocleţian la anul 303 în părţile Nicomidiei.

Registrul al 5=lea reprezintă în 11 tablouri pe S. M. M. Dimi=trie izvorîtorul de mir, martirizat de împăratul Maximian la anul 296 în Tesalonic.

Registrul al 6=lea şi al 7=lea ne înfăţişează în 22 de tablouri, martiriul S. M. M. Nichita Romanul (Gotul), martirizat de regele Atanaric al goţilor la anul 370, fiind ars de viu, pe pămîntul nostru romînesc.

Ultimul registru, al 8=lea, în 11 tablouri ne înfăţişează viaţa P. C. Paraschiva din Epivatul Traciei, ale cărei moaşte au fost aduse de Voievodul Moldovei Vasile Lupu la anul 1641 de la Constantinopol şi depuse în biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi, cti=toria sa.

Pe peretele sudic aproape jumătatea spaţiului, pînă la un rînd de tablouri după uşa de intrare în biserică, e ocupat de Acatistul Maicii Domnului, după care urmează un registru ce începe cu alta=rul de jertfă, iar la baza acatistului e asedierea Constantinopolului de la anul 626, pe vremea împăratului Eracle al 2=lea, de către Perşi sub Hosru (Hosroe). La stînga uşei de intrare e un tablou care ne înfăţişează moartea păcătosului, iar în partea dreaptă, moartea dreptului.

Urmează apoi în 6 tablouri pilda fiului risipitor şi, în fine, marele ansamblu al judecăţii obşteşti, sub care, în registrul inferior ni se înfăţişează o rugăciune a sfinţilor militari adresată Mîntui=torului Hristos, la care se alătură şi S. M. Ioan cel Nou de la Suceava, patronul Moldovei.

Pe Absida Altarului apare «Cinul» (Biserica cerească şi cea pămînteasc ă) compusă din şase registre, după cum urmează:

Registrul I (sub cornişă), la mijloc, Dumnezeu Tatăl, iar de o parte şi de alta Heruvimi şi Serafimi.

Registru II, la mijloc, masa din Impărăţia cerurilor, iar de o parte şi de alta cîte zece îngeri.

Registru III, la mijloc, Mîntuitorul Hristos între Maica Domnu=lui şi Sfîntul Ioan Botezătorul, iar de o parte şi de alta cîte zece Sf. apostoli.

Registrul al IV=lea, la centru, Maica Domnului între Arhan=gheli iar de o parte şi de alta cîte nouă Sf. Prooroci.

Registrul al V=lea avînd la mijloc fereastra, numără în total 22 Sf. Părinţi, iar în ultimul registru, al VI=lea, avînd la mijloc pe Sfîntul Hristofor, în mărime naturală, întîlnim de o parte şi de alta cîte zece cuvioşi Părinţi.

Cornişa este împodobită cu motive florale în diferite culori.

Peretele de miazănoapte, bătut de ploi şi de zăpadă şi=a pierdut în întregime pictura, fiind tencuit şi văruit din nou în a doua jumătate a secolului al XIX=lea.

MORMINTE

In pronaos se găsesc în total 7 morminte. Primul e al ctitorului Luca Arbore, asemănător cu cel al Regelui Poloniei Cazimir al IV=lea Iagello † 1492 şi înmormîntat la Wawel în Cracovia, avînd un chivot cu o piatră ornamentală pe frontispiciu, cu dimen=siunile de 1,60X0,90 m., săpată artistic în stil gotic, pe care se găseşte următoarea inscripţie în limba slavonă: «Acest chivot şi l=a făcut sieşi pan Luca Arbure, pîrcălabul Sucevei, fiul bătrînului Arbure, pîrcălabul Neamţului. Anul 7011 (1503) aprilie 29».

Piatra de pe mormîntul ctitorului este foarte simplă, lipsită de flori şi de inscripţie. Ea are dimensiunile: 2,03X0,76 m. plus un adaus de 0,24 m. lăţime.

Alături de mormîntul ctitorului se găseşte cel al soţiei sale Iuliana a cărei piatră funerară are următoarele dimensiuni: 1,45X 0,95X0,47 m. Iniţial piatra poseda o inscripţie incompletă :... «roaba lui Dumnezeu Iuliana... care s=a şi strămutat la cereştile lăcaşuri»... Astăzi inscripţia este în cea mai mare parte ştearsă de picioarele închinătorilor.

Urmează apoi două morminte de copii. Unul are o piatră funerară cu dimensiunile de: 0,82X0,42X0,34 m. iar al doilea cu dimensiunile de: 0,74X0,41X0,32 m., a avut şi o inscripţie, azi ştearsă în întregime.

Celelalte morminte sînt de oameni maturi. Pietrele funerare de pe ele au următoarele dimensiuni:

1) 1,60X0,52X0,51; 2) 1,80X0,55X0,55 şi ultimul 1,80X0,41X 0,41 m.

Prin faptul că nici unul dintre cele cinci morminte nu posedă inscripţie, nu se poate şti cine odihneşte în ele; se poate totuşi pre=supune că aparţin membrilor familiei lui Luca Arbure sau unor per=soane mai apropiate, înrudite cu ea.

In exterior, nici o piatră funerară nu indică existenţa de mor=minte cu importanţă istorică. Totuşi, cu ocazia unor săpături făcute în toamna anului 1963, s=au aflat chiar lîngă zidul bisericii două schelete neindentificate.

In curtea bisericii, care a fost cimitir, se mai află însă diferite morminte cu pietre funerare şi cruci de piatră care indică locul de odihnă pentru diferiţi preoţi, preotese, cîntăreţi bisericeşti şi alte persoane, toate din secolele XIX şi XX.

In jurul bisericii nu există clădiri cu trecut istoric.

Clopotniţa este construită pe la anul 1860.

In apropierea bisericii, în partea de miază zi, a existat o frumoasă curte a lui Luca Arbore, din care însă nu s=a mai păstrat nimic.

Cîţiva stînjeni de piatră proveniţi din temelia curţii lui Luca Arbore au fost scoşi şi vînduţi la începutul secolului XX, de către

proprietarul terenului la diferiţi cetăţeni din Arbore şi din comuna vecină Caşvana, pentru fîntîni.

In cursul anilor 1955-1956, s-au efectuat unele lucrări de protecţie şi consolidare cu sprijinul conducerii de stat prin construirea unei borduri de beton armat de jur împrejur.

In prezent prin grija deosebită şi permanentă a conducerii de stat pentru nepreţuitele bijuterii ale evlaviei poporului nostru, pe care le admiră tot mai mult o lume întreagă, monumentul din Arbore se găseşte din nou în curs de restaurare, urmînd a i se aduce îmbunătăţirile necesare demne de importanţa sa deosebită pe care o are ca monument istoric internaţional.

Pr. ANDREI MUCEA

MODIFICĂRI ADUSE BISERICII DE LA COTNARI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Este ştiut faptul cu multe din monumentele istorice moldovene au suferit de=a lungul veacurilor însemnate modificări. Astfel, ca să ne referim numai la bisericile lui Ştefan cel Mare sau din vremea sa, cu prilejul diferitelor reparaţii a fost transformată adeseori arhitectura: uneori, pentru a li se mări spaţiul şi pentru a le proteja de frig în timpul iernii, li s=a adăugat un pridvor, cum e cazul bisericilor de la Voroneţ, Tazlău, Mănăstirea Neamţ şi de la Scînteia [1]). Alteori, a fost dărămat zidul despărţitor dintre naos şi pronaos — o caracteristică a bisericilor din această epocă — şi a fost înlocuit cu o arcadă largă, aşa cum s=a întîmplat cu bisericile de la Hîrlău, Tazlău, Popăuţi, Mănăstirea Neamţ şi Precista din Bacău [2]). Aceeaşi modificare a fost adusă şi bisericii de la Cotnari şi dacă este menţionată în alte lucrări [3]), aici vrem să arătăm, pe baza unor documente recent descoperite, cînd şi în ce împrejurări a avut loc.

Biserica Sfînta Paraschiva din Cotnari este atribuită prin tradiţie lui Ştefan cel Mare, dar nu există o pisanie care să o confirme. Ctitoria aceasta este legată de prezenţa şi a altor monumente de arhitectură laică şi religioasă existente atît la Cotnari [4]) cît şi la Hîrlău. De obicei, acolo unde nu au fost date sigure asupra datei şi ctitorului, tradiţia populară a atribuit lui Ştefan cel Mare şi vremii sale tot ce era mai vechi şi mai de seamă în Moldova. De aceea, tot pe baza acestei tradiţii, într=o însemnare făcută pe la anul 1829 de sachelarul Dimitrie Bugan [5]), după ce se aminteşte de biserica Sfîntul Gheorghe şi ruinele curţii domneşti din Hîrlău care au fost zidite de Ştefan cel Mare, tot acelui domnitor se crede că aparţin biserica Sfîntul Dumitru şi ruinele unei monetării de la Hîrlău, podul de la Zlodica, biserica Sfînta Paraschiva şi ruinele unor hrube de la Cotnari, contemporană cu ele fiind socotită şi biserica romano=catolică de acolo [6]). In ceea ce priveşte biserica Sfînta

---

1) Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, 1926, p. 186.
2) *Ibidem.*
3) *Ibidem*, p. 139.
4) Virgil N. Drăghicescu, *Antichităţi din Cotnari*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», anul XXVI, fasc. 75 (ianuarie-martie 1933), p. 37-38.
5) Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 104, doc. 10, nedatat. După scris şi hîrtie pare a fi de pe la 1829.
6) Aceasta din urmă este datată pe la 1500, Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Romîne*, Bucureşti, 1959, p, 698.

Paraschiva, analiza elementelor arhitectonice vine în sprijinul tradiției, astfel că Gh. Balș a datat-o cu aproximație pe la anul 1496 [7]). Ea se încadrează în grupul bisericilor celor mai simple din vremea lui Ștefan cel Mare, cu planul în formă de navă și absida altarului rotunjită, fiind compusă din altar, naos și pronaos, acestea din urmă despărțite printr-un perete cu o ușă de trecere. Se aseamănă cu bisericile de la Arbora și Răuseni, cu deosebirea că lipsește prelungirea zidurilor spre apus [8]). Biserica a suferit cu timpul transformări la ferestre și ușă, probabil prin secolul al XVIII-lea [9]), dar cea mai importantă este desființarea peretelui despărțitor din interior.

In secolul al XVIII-lea, moșia Cotnari a intrat în proprietatea Epitropiei Sfîntul Spiridon din Iași, prin donația făcută de Ștefan Bosie, întemeietorul spitalului de la această mănăstire. La anul 1831, a intrat ca arendaș al moșiilor Cotnari și Hîrlău serdarul Ioan Clopoțăl, un boier mărunt, din mulțimea celor ridicați în ranguri de către domnitorul Ioan Sandu Sturza. La 7 mai același an, el scria Epitropiei că a început să facă reparații la biserica Sfînta Paraschiva din Cotnari și cerea să i se scadă cheltuielile din costul arenzii [10]). El arăta că, pentru a lărgi biserica și pentru a-i deschide lumina, a tocmit meșteri pietrari care au dărîmat zidul despărțitor «pînă unde s-au socotit», după care s-au făcut reparațiile necesare și a văruit interiorul peste tot. Astfel, în locul peretelui dintre naos și pronaos a rămas arcada largă care se vede și astăzi. In urma cercetărilor ulterioare s-a constatat că biserica n-a avut pictură interioară [11]), așa că zugrăvelile făcute nu au avut ce strica. Arendașul mai adăuga că, fiind neapărată nevoie de clopotniță, meșterii pietrari au început un pridvor de piatră, lipit de zidul bisericii, pe care l-au clădit pînă deasupra ușii de la intrare. De acolo urma să se ridice clopotnița din lemn și să se acopere cu șindrilă. Reparații urgente trebuiau făcute și la acoperișul bisericii, întrucît era spart în multe locuri. Pe lîngă toate acestea, serdarul Ioan Clopoțăl mai scria că a cumpărat un policandru nou de «madem» [12]) și a reparat pe cel vechi si sfeșnicele cele mari.

Epitropia Sfîntului Spiridon a aprobat cererea arendașului și i-a pus la dispoziție banii trebuincioși, obligîndu-l printr-un contract să acopere biserica din nou cu draniță, «după toată rînduiala», iar clopotnița lipită de ușa bisericii să o clădească din zid pînă deasupra acoperișului [13]). Ca urmare, la 9 august 1832, serdarul Ioan Clopoțăl scria din nou Epitropiei că a tocmit după poruncă meșterii care să acopere biserica, plătindu-i cu 540 lei, a cumpărat 70.000 șindrile cu 5 lei mia și 10.000 draniță cu 13 lei mia. Trebuiau 30.000 cuie, restul urmînd să fie recuperate din cele vechi și aștepta dispoziții dacă poate sau nu să înceapă lucrul [14]).

---

7) Gh. Balș, *op. cit.*, p. 202.
8) *Ibidem*, p. 141.
9) *Ibidem*, p. 139-140.
10) Arh. St. Iași, Epitropia Sf. Spiridon, dos. 12, f. 51.
11) Gh. Balș, *op. cit.*, p. 141.
12) *Madem* are sensul de aliaj din metal,
13) Arh. St. Iași, Epitropia Sf. Spiridon, dos. 12, f, 172 r, un raport din 1837 în care este amintit contractul.
14) *Ibidem*, f. 60.

Se pare însă că serdarul Ioan Clopoţăl nu şi=a respectat angajamentul luat prin contract. Cu prilejul unei cercetări făcute la anul 1837, s=a constatat că numai acoperişul bisericii a fost renovat, iar clopotniţa a rămas «tot ace vechi» [15]), adică în starea în care el arăta că o ridicase la 1831. Costachi Conachi, unul dintre membrii Epitropiei Sfîntului Spiridon, propunea într=o însemnare marginală să se ceară prin Departament ca arendaşul să fie obligat la îndeplinirea condiţiilor din contract, ceea ce însă nu s=a mai făcut. Un inventar al bisericii, întocmit la 13 iulie 1837 de către preoţii Ioan Vărzariu şi Teodor, arată sumar care era starea bisericii la acea vreme: «Biserica di piatră, zidită din vechime, cu hramul Sfintii Cuvioasii Paraschivii, în lungime de nouă stînjini, în lăţime di 3 stînjini 5 pol palmi şi de 4 stînjini una palmă înălţime, cu clopotniţă proastă de piatră, zidită numai cu lut şi năsîp, al cărie înălţime esti di un stînjin trii palme, lungime doi stînjini două palmi şi lăţime un stînjin şapti palmi, cu catapiteazmă bună şi zugrăvită, însă nipoliită» [16]).

In continuare, inventarul cuprinde obiectele de cult din interior şi din enumerarea lor rezultă că avem de=a face cu o biserică săracă, de ţară. Cu toate că pare să nu=i lipsească nimic, inventarul era modest, reînnoit din cînd în cînd prin unele danii. Intre cele mai recente sînt menţionate opt strane «bune» din lemn de tei, în partea dreaptă, dăruite de Dimitrachi Botezatu, fost arendaş al moşiei, un analoghion bun, zugrăvit şi poleit, cu acoperămînt de cit, precum şi o evanghelie legată în argint, acestea dăruite de un Iani Grecu. Nu se spune nimic despre policandrul pe care serdarul Ioan Clopoţăl arăta că l=a cumpărat. Mai merită să fie amintite iconostasul («proschinitar») sculptat şi pictat («săpat şi zugrăvit»), două icoane «de muşama» (pictate pe pînză), precum şi alte cinci icoane «vechi» aflate în pronaos. Biserica avea doar un clopot mic şi toaca şi era înconjurată cu un gard de nuiele şi spini, cu portiţă şi încuietoare de fier.

In concluzie, se poate deduce că la 1831=1832, cu prilejul reparaţiilor făcute bisericii Sfînta Paraschiva de la Cotnari, a fost renovat complet acoperişul. In interior, zidul despărţitor dintre naos şi pronaos a fost dărîmat parţial şi a rămas din el numai o arcadă, existentă şi astăzi, aşa cum s=a procedat şi la alte biserici, iar pereţii au fost spoiţi cu var. Clopotniţa proiectată a fost doar începută şi ridicată pînă la înălţimea de 2,94 m [17]), faţă de 8,91 m cît rezultă că măsoară înălţimea bisericii. Pentru zidirea ei, cu siguranţă că a fost folosită piatra rezultată din dărîmarea peretelui interior al bisericii, fără ca arendaşul să aducă şi altă piatră de care mai era nevoie. De altfel, el plănuia să o clădească mai departe din lemn. «Economia» lui a mers pînă acolo, încît şi mortarul întrebuinţat la zidărie era preparat numai din lut şi nisip fără var. Spre deosebire de adaosurile mai mult sau mai puţin reuşite şi unitare ca arhitectură făcute în alte părţi, această încercare de

---

15) *Ibidem*, f. 172 r.
16) *Ibidem*, f. 174.
17) Stînjenul, în care sînt date dimensiunile bisericii, avea 8 palme de cîte 27 cm. sau 2,16 m.

clopotniţă era doar o cîrpeală a unor oameni nepricepuţi şi care urîţea şi strica total aspectul simplu şi zvelt al bisericii de la Cot=nari. Din fericire, ea nu a rezistat. Cu timpul s=a dărîmat, încît astăzi nu i se mai cunosc urmele şi de aceea nici nu este menţio=nată în lucrările de specialitate.

CORNELIU ISTRATI

ANEXĂ

«Către cinstiţi dumnealor boierii epitropi a mănăstiri Sfîntului Spiridon, sărdar Ioan Clopoţăl, posesorul moşiilor Hîrlău şi Cotnari *).

In satul Cotnarii este bisărică domnească de piatră, făcută din vechi, la cari să prăznuieşti hramul Cuvioasăi Svinte Parascheva, cari bisărică ave o dispărţitură de zid înlăuntrul ei şi pentru ca să să mai lărgească bisărica şi să i să deschidă şi lumina, am tocmit meşteri pietrari di au stricat acel zid pără undi s=au socotit, după cari i s=au făcut meremetul trebuincios, văruind bisărica piste tot pe dilăuntru.

S=au făcut şi alti cheltuieli, cumpărîndu=să un policandru nou de madem şi al 2=le policandru de alamă ci era vechi şi stricat s=au meremetisit, făcîndu=să şi făclii pe la sfeşnicele celi mari din nou zugrăvite şi poliite, cu fofezi de alamă, i un cleşti mari pentru policandru şi altile. Iar mai ales fiind de neapărată trebuinţă a să faci clopotniţă, tocmind iarăşi meşteri chetrari, am şi pornit un pridvor înainte uşii bisăricii, lipit fiind de zidiul bisăricii, cari s=au rădicat cu zid de piatră pără deasupra uşii bisăricii şi de acolo în sus să să rădici clopotniţă de lemn, cari să va şi acoperi cu şîndilă. Acoperămîntul bisăricii pe celi mai multi locuri esti spart şi ceri trebuinţa numaidecît să să meremetisască şi fiindcă pentru aceste toati de mai sus însemnati să alcătuieşti pisti una mii lei cheltuială, plecat rog pe cinstita Epitropii să binevoiască a agiuta acest svînt lăcaş cu cîţi bani să va socoti de cătră dumneavoastră, slobozindu=mi un înscris din parte Epitropiii spre a fi scăzut din cîştiul Svîntului Dimitrie viitor ci am a da la svînta mănăstire pentru posisorisire moşiilor Hîrlău şi Cotnari.

1831 mai 7, Cotnari

Ioan Clopoţăl sardar

*) Arh. St. Iaşi, Epitropia Sf. Spiridon, dos. 12, f. 51, orig.

PREOTUL GHEORGHE CREANGĂ
1827-1897

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA FAMILIEI SCRIITORULUI ION CREANGĂ

David Creangă din Pipirig, bunicul după mamă al marelui nostru povestitor, I. Creangă, a avut 8 copii: patru feciori și patru fete. După «Spița neamului lui Ion Creangă din Pipirig», alcătuită în anul 1917, de sculptorul V. A. Gheorghiță și depusă la «Muzeul Creangă», din curtea Bisericii Golia – Iași, copiii lui David Creangă erau următorii: Ion, Vasile, Gheorghe, Dumitru, Smaranda (mama scriitorului), Maria, Ioana și Ana.

David Creangă, care știa să citească, dar nu știa să scrie, cum a auzit că, la Broșteni, pe Bistrița, marele vornic Alecu Balș a înființat o «școală sătească», cu caracter cvasioficial, care avea cam același program cu școlile catehetice din orașele Moldovei, a și dus pe doi din băieții lui acolo (Vasile și Gheorghe) și i-a dat pe mîna renumitului profesor Nicolae Nanu. Cum i-a pregătit acest profesor ne-o spune Ion Creangă în «Amintirile din copilărie», după istorisirea bunicului său.

Vorbind cu fiica lui, Smaranda, și cu ginerele său, Ștefan Apetrei din Humulești, cum să ducă la Broșteni și pe Ionică al lor, care acum era mărișor, ca de 12-13 ani și rămăsese pe drumuri, după desființarea școalei din Humulești, David Creangă spune: «am să ieu nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolae Nanu, de la școala lui Baloș și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet, că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămit cît au învățat acolo. De douăzeci și mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul. Ce folos că citesc orice carte bisericească, dacă nu știu a însemna cîtuși de cît, e greu. Insă de cînd mi-au venit băieții de la învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine... Zău mare pomană și-a mai făcut Alecu Baloș cu școala ceea a lui, cine vrea să înțeleagă. Și Doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat!» [1]).

Școala lui Alecu Balș de la Broșteni, fiind prima școală publică înființată într-un sat din Moldova, dădea certificate (atestate)

---

1) Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, (I) Ed. Kirileanu, 1939, pag. 188..

valabile pentru dăscălie*) și chiar preoție, ca și școlile catehetice de prin orașe. Dintr-un atestat eliberat de profesorul Nicolae Nanu, la data de 11 iunie 1851, absolventului Dimitrie Vintea**) din Pipirig, care urmase cursurile școalei din Broșteni între anii 1842-1845, deci cam în aceeași vreme cu cei doi feciori ai lui David Creangă, spicuim obiectele ce se predau pe atunci în această școală.

1. Cetirea și scrierea.
2. O prescurtare din Vechiul și Noul Testament.
3. Micul Catehism, cu cele 12 articole din Simbolul Credinței.
4. Rugăciunea Domnească și cele 10 porunci.
5. Mînelnicul***).
6. Cîntările bisericești și orînduiala (adică tipicul).
7. Aritmetica (cele patru operații ale numerelor întregi).

Aceste materii, după cum rezultă din certificatul amintit, erau programate pe timp de trei ani. Probabil însă, că unii elevi, care erau mai silitori și frecventau regulat școala, reușeau să-și asimileze acest mic bagaj al învățăturii laico-teologice într-un timp mai scurt; iar după ce puneau mîna pe atestat, începeau să practice dăscălia la strană, ori cereau să fie hirotonisiți diaconi și preoți pe la biserici, după ce, unii din ei, mai mult de formă, erau supuși și la un examen la Seminarul din Socola. Ar fi interesant de cercetat, cîți din absolvenții școalei de la Broșteni au fost hirotonisiți preoți în Moldova. Căci cu toată existența seminarului din Mănăstirea Socola mitropoliții care au urmat în scaun după Veniamin Costache: Meletie (1843-1848), Sofronie Miclescu (1851-1860), ca și locotenenții de mitropolit, ce s-au succedat printre vacanțele prelungite cu anii, au reluat vechiul obicei de a hirotonisi preoți numai pe baza atestatelor de la școlile catehetice sau chiar pe baza unei adeverințe eliberată de starețul Mănăstirii Neamț. Feciorii lui David Creangă aveau însă la bază o școală cu renume – «Școala lui Nanu» – de aceea nimic nu le sta împotrivă pentru a se face preoți.

Vasile – cel mai mare – se și căsătorește la 26 ianuarie 1849 cu Maria, fiica preotului Ioan din Borca[2]), probabil, în vederea hirotoniei sale mai tîrziu în locul socrului său la biserica din sat. Deocamdată însă era numai dascăl, cum se vede dintr-o notiță pe un Minei al bisericii din Borca: «Această sfîntă carte este a bisăricii din sat Borca, am însămnat eu mai micul între dascăli V. Creangă, 1850 ghenar 30»[3]).

Gheorghe – al doilea fiu a lui David Creangă ce învățase la Broșteni – care se părea mai ager la minte și mai instruit decît Vasile, se căsătorește și el, la 10 iulie 1850, cu Ecaterina fiica

---

*) Dascălul de strană era pe atunci și învățător în tinda bisericii.

**) Dimitrie Vintea era cumnat cu Pr. Gh. Creangă, căci era căsătorit cu Ana, fiica cea mai mică a lui David Creangă.

***) Tradus din limba greacă de protosinghelul Ghermano Vida, după porunca Mitrop. Veniamin Costachi și tipărit în Mănăstirea Neamț, la anul 1837, Mînelnicul era un adevărat manual de Liturgică simbolică, ce s-a introdus ca obiect de studiu, atît la seminarul din Socola, cît și în școalele catehetice.

2) L. Predescu, *Ion Creangă*, vol. I, Buc. 1932, pag. 12.

3) *Ion Creangă*, *Opere*,Buc., 1939. Note și variante de G. T. Kirileanu, pag. 333.

preotului Vasile Răzmiriţă din Pipirig, tot în vederea apropiatei sale hirotonii. S=a şi hirotonisit, deocamdată diacon, la biserica Sf. Dumi=tru din satul Plotun, după ce a mai urmat cîteva luni la şcoala catehetică din Piatra Neamţ şi a dat şi un examen de verificare la Seminarul din Socola [4]).

David Creangă ochise pentru feciorul său un loc potrivit în Tîrgul Neamţ, căci în Pipirig erau deja trei preoţi la biserică. Mă=năstirea Neamţ, prin stăruinţa Stareţului Neonil, construise chiar atunci – în 1850 – măreaţa clădire a spitalului din Tîrgul Neamţ, cari avea două paraclise: unul mai vechi, în curte, cu hramul Sf. Lazăr şi altul cu totul nou, în cuprinsul clădirii, cu hramul Sf. Dumitru. Lui Gheorghe nu=i displăcea deloc această situaţie, căci se apropia de sora lui mai mare «Smaranda» din Humuleşti pe care o năpădiseră copiii şi=i va fi de ajutor. Născut cu probabilitate, în anul 1827, el împlinise acum vîrsta de 23 de ani fiind astfel mai mare decît nepotul său, Nică al lui Ştefan Apetrei, cu 10 ani. De aceea, Ion Creangă îi va spune «Bădiţa Gheorghe» şi nu unchiul Gheorghe, după cum s=ar fi cuvenit. Cîteodată însă, îi mai zicea şi «moşule», cum se obicinuia în partea locului. Pipirigul fiind aşezat pe moşia Mănăstirii Neamţ, iar David Creangă fiind gospodar fruntaş şi vornic în sat, era bine cunoscut printre călugări. De aceea, nu=i va fi fost greu, să obţie aprobarea stareţului Neonil, ca fiul său Gheorghe, să fie unul din cei dintîi preoţi, hirotonisiţi pe seama noului paraclis de la spital.

In anul 1852, Gheorghe Creangă era preot la paraclisul Sfîntul Dumitru şi îşi începuse, prin urmare, misiunea de îngrijitor şi duhov=nic al bolnavilor. De abia acum ne explicăm, de ce Nică al lui Ştefan Apetrei era printre primii isonari la sfinţirea paraclisului de la spital, în ziua de 16 octombrie 1852, cînd a avut norocul să stea în apropierea Domnitorului, Grigore Ghica – Vodă. «Bădiţa Gheor=ghe» avusese grije ca nepotul său, să nu scape această festivitate rară pentru Tîrgul Neamţ. Cînd Nică va fi povestit acasă ce a văzut la sfinţirea paraclisului, a spitalului şi a şcoalei: cum a stat aproape de Vodă, cum s=a desfăşurat slujba sfinţirii cu mitropolitul şi atîţea preoţi şi protoierei îmbrăcaţi în odăjdii strălucitoare şi cum printre ei l=a văzut şi pe «bădiţa Gheorghe», care probabil că a fost hirotonisit preot chiar cu această ocazie, inima mamei scă=păra de bucurie, dar şi de ambiţie. Ionică, cel mai mare flăcăuaş al ei, care cîntă ca un înger, trebuie să meargă la şcoală să se facă preot, ca să se poată bucura şi el de aceeaşi trecere şi cinste înaintea oamenilor, de care se bucură acum unchiul său Gheorghe, care a ajuns să stea la slujbă alături de mitropolit şi de stareţul Mănăstirii Neamţ.

Preotul Gh. Creangă devine astfel, un stimulent în această privinţă pentru nepotul său şi un ajutor al surorii sale Smaranda, care lupta din răsputeri ca să convingă şi pe bărbatul său, Ştefan Apetrei, să trimită pe Ion la şcoala catehetică.

De aceea scrie I. Creangă în Amintiri că «mama era în stare să toarcă în furcă şi să înveţ mai departe...»

---

4) Gh. Ungureanu, *Ion Creangă*, Studii şi documente., Buc. 1964, pag. XVI.

– Doamne, măi femeie, doamne, multă minte=ți mai trebuie, zicea tata,... dacă ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n=ar mai avea cine să ne tragă ciubotele...

– Așa a fi, n=a fi așa, zise mama, vreu să=mi fac băietul popă, ce ai tu?» (Amintiri I pp. 185 și 186).

La replica lui Ștefan Apetrei că n=are bani de plătit la școală, adăugă Ion Creangă, «mama s=a făcut foc».

– «Sărmane omule! Dacă nu știi boabă de carte cum ai să mă înțelegi?... Ai să te duci în fundul iadului și n=are să aibă cine te scoate, dacă nu te=i sili să=ți faci un băiet popă» (Amintiri I, pp. 187=88).

Acesta a fost argumentul hotărîtor pentru Ștefan și din acel moment a consimțit ca Ionică să pornească pe calea școalei fără nici o șovăire. Și așa a început I. Creangă să reînnoade firul învă=țăturii sale, întrerupt la Broșteni, în primăvara anului 1851, urmînd în anii 1852 și 1853 la Școala Domnească din Tîrgul Neamț cu părintele Isaia Duhu, în anii 1854 și 1855 la Fălticeni, cu preoții cateheți: Conta și Grigorescu; iar în toamna anului 1855, după desființarea școalelor catehetice, cu certificatul nr. 9 din 29 martie 1855, eliberat de profesorii săi din Fălticeni, se prezentă la Semina=rul din Mănăstirea Socola, unde este înscris în clasa a doua a cursului inferior de patru ani.

In tot timpul școlarității, care se termină în vara anului 1858, Ion Creangă a fost urmărit și susținut cu cele trebuitoare, de grija părinților săi. Dar în ceea ce privește frecvența, purtarea și calitatea învățăturii sale, l=a supravegheat neîncetat ochiul neadormit al preotului Gheorghe Creangă, de la paraclisul spitalului din Tg. Neamț. De cîte ori pleca la școală, Ionică trecea pe la «Bădița Gheorghe», iar cînd se întorcea de la Fălticeni sau de la Iași, cel dintîi popas îl făcea tot în casa «bădiței» și apoi trecea podul la Humulești, la mama. Din corespondența care s=a găsit la moartea scriitorului, se vede că preotul Gh. Creangă era legat sufletește de nepotul său pe care l=a sprijinit tot timpul vieții sale; mai ales în ultimul deceniu (1880=1889) cînd Ion Creangă era bolnav de epilepsie.

Preotul Gh. Creangă era un om vioi, vesel, harnic și priceput în toate, ca și tatăl său David de la Pipirig. Ba, cîte odată, era chiar neastîmpărat. A fost reclamat în anul 1867, la mitropolie de un cetățean, C. Anastasiu, că ar fi luat parte chiar la un scandal ce s=a petrecut la 26 septembrie în Tîrgul Neamț. Protoiereul N. Conta, supraveghetor pe două ținuturi (Suceava și Neamț) l=a raportat de cîteva ori la mitropolie că nu se supune ordinelor sale [15]). Dar n=a fost pedepsit decît o singură dată cu oprirea de slujbă, care a durat trei luni (sept. oct. noiembrie 1876) pînă ce a putut să se justifice personal înaintea Mitropolitului Iosif Naniescu [16]). Așa era, în general firea tuturor Crengenilor. Au venit din Ardeal cîteva familii pe la sfîrșitul secolului al XVIII=lea, s=au așezat și s=au înmulțit în valea Ozanei, și fiind o viță viguroasă și sănătoasă

---

15) L. Predescu, *op. cit.*, vol. I, pag. 12-13.

16) Ordinele: nr. 1720 din 28 august și nr. 1911 din 2 dec. 1876 sem-nate de protopopul N. Conta.

au prefăcut prin isteţimea şi hărnicia lor întregul aluat al populaţiei autohtone din Pipirig. Pe unde ajungea un vlăstar de al Crengeni=lor, producea îndată mişcare şi efervescenţă. Să nu ne mirăm dar, că o mlădiţă răsărită din Smaranda Creangă a frămîntat prin opera ei, sufletul întregului neam romînesc. «Căci Creangă, scrie G. Călinescu, e poporul romîn însuşi, surprins într=un moment de genială expansiune».

Mai tîrziu, Mănăstirea Neamţ lărgind capacitatea spitalului pînă la 100 de paturi, s=a simţit nevoia de mai mulţi preoţi. De aceea se constată că în anul 1860, în bugetul spitalului din Tg. Neamţ figurează «leafa a trei preoţi şi un diacon, cu 500 lei anual fiecare» [7]). Acest spital a fost susţinut de mănăstire pînă în anul 1862, cînd l=a predat administraţiei centrale a Principatelor=Unite.

Cu vremea, Paraclisul Sf. Lazăr care nu era decît o biserică veche, încorporată în curtea spitalului la 1850, s=a desfiinţat. Dar Paraclisul Sfîntului Dumitru, din corpul clădirii, a dăinuit pînă în zilele noastre. Pe un Molitvenic tipărit la Mănăstirea Neamţ în anul 1841, găsim următoarea notă, scrisă cu litere cirilice pe margi=nea de jos a foilor, începînd cu foaia 1 pînă la foaia 9.

«Acest Molitvenic s=au hărăzit Paraclisului cu hramul Sf. M. Mucenic Dimitrie la ospitalul fondat de Sf. Ms. Neamţu=Secul în Tîrgul Neamţului, iară cine va îndrăzni a=l înstrăina din locul rîn=duit să fie supt neblagoslovenia Maicii Domnului şi a Sf. M. Mucenic Dimitrie. 1853 aprilie 29».

La 1853, spitalul ca şi paraclisul erau în al doilea an de funcţionare, deci bănuim că însemnarea aceasta a fost făcută de către preotul Gh. Creangă, deoarece alţi slujitori nu erau atunci la paraclis. Deşi cartea aceasta s=a predat, în anul 1948, Bisericii Sf. Ilie din imediata apropiere a spitalului, totuşi ea se găseşte astăzi la capela cimitirului din Tg. Neamţ, care are hramul Sf. Spiridon. Se vede că urmează şi ea aceeaşi lege implacabilă, a «peregrinării căr=ţilor de cult», de la o biserică la alta.

După ce Ministerul Cultelor – începînd din anul 1862 – şi Epi=tropia Casei Sf. Spiridon din Iaşi, sub administraţia căreia a intrat Spitalul din 1866, au redus personalul paraclisului la un singur preot şi un cîntăreţ, preotul Gh. Creangă a rămas mai departe ca un stîlp neclintit a acestui aşezămînt, fiind cunoscut în Tîrgul Neamţ şi în împrejurimile lui, ca «duhovnicul bolnavilor». Timp de 45 de ani el nu s=a mişcat de la locul hirotoniei sale, ca un călugăr sta=tornic ce nu înţelege a=şi părăsi schitul în care şi=a primit metania. Deprins din tinereţe cu îndrumarea canonică şi spirituală a stareţului Mănăstirii Neamţ, cu greu s=a putut acomoda, după 1862, cu rîn=duielile laice ale protopopului de ţinut. Dar cu răbdare a trecut prin toate.

Pentru viaţa culturală a poporului nostru «duhovnicul bolna=vilor» din Tîrgul Neamţ are o deosebită însemnătate. El este acela care a sprijinit moral şi desigur şi material, pe nepotul său, diaconul şi institutorul I. Creangă, care a trecut prin atîtea crize de ordin

---

7) V. Molin, *Date noi cu privire la trecutul instituţiilor pentru îngri-jirea sănătăţii patronate de Mănăstirea Neamţ*. (Mitrop. Moldovei, anul XL, nr. 5-6, pag. 255, în nota subl. 30).

sufletesc, tocmai atunci cînd era în plină creaţie a operei sale. In timpul verii Ion Creangă venea de la Iaşi să se odihnească la munte şi poposea zile şi săptămîni întregi în casa unchiului său, «bădiţa Gheorghe». Căci şi «bădiţa» era poznaş, cînd îşi deschidea sufletul la vreme de seară între casnicii lui şi în prezenţa anecdotistului său nepot din Iaşi. Cîte snoave şi poveşti n-or fi fost concepute de Creangă, stînd de vorbă şi glumind cu «bădiţa». D. Şoimariu, nepotul preotului Gh. Creangă, azi în vîrstă de 85 de ani, care locuieşte şi acum în casa bunicului din Ţuţuieni, spune că i-a surprins rîzînd «dar nu ştie de ce». El era pe atunci elev în clasa a III-a primară şi îşi aminteşte că Ion Creangă a trecut spre Mănăstirea Neamţ sau Varatic, cu Eminescu şi că ar fi dormit împreună în această casă ospitalieră a preotului Gh. Creangă [8]).

Credem că şi frumosul articol intitulat: «Misiunea preotului la sate» a fost înjghebat de I. Creangă în urma deselor convorbiri cu «bădiţa Gheorghe». Cine altul ar fi putut să-i dea atîtea amănunte povestitorului nostru, asupra comportării preotului la sate, decît unul care a stat zilnic în contact cu ţăranii?. Spitalul îi aducea duhovnicului mereu veşti noi din satele învecinate şi-l punea în contact cu mentalitatea ţăranului romîn. Şi cînd omul e bolnav îşi deschide şi mai adînc inima [9]).

Adevărata afecţiune a Preotului Gh. Creangă faţă de nepotul său, se manifestă mai ales atunci cînd scriitorul cade bolnav. Incepînd din anul 1882 cînd i se înteţesc accesele boalei [10]), preotul Gh. Creangă se duce în cîteva veri cu el la băile Slănic, îngrijindu-l de aproape şi încurajîndu-l. Institutorul G. A. Cosmovici de la Şcoala nr. 1 din Tg. Neamţ, unde învăţase carte şi Creangă cu părintele Isaia Duhu, a publicat în revista «Ion Creangă» II 332, cîteva informaţii cu privire la ultima vizită a scriitorului la Tg. Neamţ. Iată ce scrie el:

«In 1887 Creangă vine la Tg. Neamţ. Era toamnă. A venit să-şi mai vadă o dată locurile şi neamurile – spunea dînsul... *La păr. Gh. Creangă (acesta era fiul lui David Creangă din Pipirig) m-am dus să-l văd.* A început a-mi istorisi despre imprimarea poveştilor... A doua zi a venit la şcoală. L-am primit cum am putut mai frumos. Spunea mereu despre Isaia, primul profesor al acestei şcoli şi arăta pe unde şedea... In orele de după amiază a fost la clasa I-a, unde a făcut o lecţie. Lecţie de acelea cum ştia el, maistrul, să le facă! Ca amintire de vizita ce mi-a făcut-o, i-am cerut «Povăţuitorul la citire prin scriere, după sistema foneticii» de D-sa şi Enăchescu, ce i l-am zărit la piept. Atît mi-a mai rămas şi nu mai am altele, a spus. Luînd condeiul a scris pe el: «Şcoalei primare de băieţi nr. 1 pentru bibliotecă». Tg. Neamţ, 1887, oct. 1.

Aceeaşi vizită la Tg. Neamţ e amintită şi în monografia alcătuită de Lucian Predescu prin cuvintele următoare: «La 1 oct. 1887,

---

8) Paul Diaconescu, *Azi pe urmele «Amintirilor»*, (Scînteia, nr. 6475, din 19 dec. 1964).

9) Acest articol, care constituie un adevărat capitol de pastorală creştină, s-a publicat prima dată în «Noul Curier Romîn» din 19 febr. 1872 şi apoi în Columna lui Traian, an. III (1872), pag. 78-79).

10) Al. Arbore, *I. Creangă la Iaşi*, Iaşul Literar, an. XV, nr. 11, pag. 53.

Ion Creangă se afla în cură de aer la unchiul său de la T. Neamţ, preotul Gh=Creangă [11]) iar la 1 iunie 1888, Pr. Gh. Creangă îi scrie de la Tg. Neamţ întrebîndu=l dacă «te afli mai binişor... Nu te da bolii, care ne persecută pas cu pas... să mă crezi, că şi eu îs bol=nav. Vreu să te întreb, nu mergi la Slănic în vara asta?» Şi bol=navul de la Iaşi, care nu mai avea decît un an şi cîteva luni de trăit, îi răspunde: «Eu sînt mai binişor, dar nu pot să merg anul acesta (la Slănic); dacă ştiam mai dinainte că mergi şi Sf. Ta, ceream şi eu un loc mai de mult, dar acum s=au dat toate locurile gratise, cîte au fost de dat, de la Epitropie», pentru vara anului 1888 [12]). Şi pentru institutorul Creangă nu s=a mai găsit nici un loc în plus!...

La 31 decembrie 1889 Ion Creangă a închis ochii pentru vecie, în casa fratelui său Zahei, din str. Golia nr. 51 şi a fost înmor=mîntat în ziua de 2 ianuarie 1890 la cimitirul Eternitatea din Iaşi. «Din nefericire, scrie ziarul «Lupta» din Bucureşti invitaţiunile neputînd fi împărţite la vreme, cei mai mulţi dintre prietenii şi cunoscuţii lui Creangă au aflat de moartea lui după înmormîntare» [13]). De aceea se miră şi francezul Jean Boutiere că înmormîntarea lui Creangă s=a făcut «fără nici o pompă» [14]).

La Tîrgu=Neamţ, telegrama lui Zahei Creangă a ajuns în ziua de Anul Nou 1890. Preotul Gheorghe s=a pregătit de plecare împreună cu o soră a lui Creangă. Şi puţin după miezul nopţii au pornit spre săniile de cursă, care plecau la Paşcani pentru a prinde trenul de dimineaţă spre Iaşi. Dar ajungînd la podul de peste Gîrla Ozanei, a căzut şi şi=a sclintit mîna. Cu nişte dureri atroce s=a întors înapoi pe la orele 2 noaptea. Negăsind un medic pr. Creangă s=a dus la o «femeie pricepută» din apropiere, care i=a tras mîna. Incetîndu=i durerile, a plecat din nou spre staţia de cursă, ca să constate, de astă dată, că săniile plecaseră ca de 20 de minute şi alt mijloc de locomoţie nu se mai găsea ca să poată ajunge la timp, la înmormîntare. Şi astfel «rămîne şi sora şi moşu=su pe loc şi cu tot regretul au plîns. Reîntors acasă zdrobit de durere, notează mai departe Elena Creangă, tata nu=şi mai afla locul. A doua zi am găsit aceste rînduri scrise de tatăl meu: Creangă, Creangă. Scumpul tău nume... rămîne pentru vecie nemuritor. Aceeaşi durere am sim=ţit=o pentru tine... ca şi atunci cînd am fost lovit cu moartea soţiei mele. In curînd voi fi şi eu între voi» [15]). Multă vreme nu s=a ştiut cînd a părăsit preotul Gh. Creangă duhovnicia de la spitalul din Tg. Neamţ. Cei care s=au ocupat de viaţa şi de opera marelui povestitor, n=au atins decît în treacăt numele moşului său, Bădiţa Gheorghe. Nu s=a ştiut şi nu s=a bănuit ce rol a jucat în formaţia povestitorului de la Humuleşti preotul Gh. Creangă. Insuşi scriitorul în amintirile din copilărie, ca şi în fragmentul său de autobiografie, nu pomeneşte mai mult despre unchiul său Gheorghe, decît că a învăţat bine la şcoala lui Nanu de la Broşteni, împreună cu fratele

---

11) L. Predescu, *op. cit.*, pag. 172.
12) L. Predescu, *op. cit.*, pag. 177.
13) «*Lupta*», an. VII, seria IV, 1890, nr. 1021.
14) J. Boutiere, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă, 1837-1889.* Paris 1930, pag. 48.
15) Din însemnările Elenei Creangă, rămase în manuscris.

său Vasile şi că, amîndoi, după absolvirea şcoalei, au ţinut în bună rînduială socotelile tatălui lor, David Creangă, pe cînd acesta purta vornicia în Pipirig. Sîntem încredinţaţi, că dacă Ion Creangă ar mai fi trăit şi ar fi putut scrie cu măiestritul său condei memoriile întregii sale vieţi, nu ar fi uitat pe «Bădiţa Gheorghe», ci l=ar fi descris în adevărata lui lumină. Preotul Gh. Creangă a mai trăit, după moartea scriitorului, încă 8 ani fără o lună şi a încetat din viaţă la 20 noiembrie 1897, purtînd cu el pînă la ultima suflare, aceleaşi îndatoriri spirituale de slujitor al Paraclisului Sf. Dumitru şi duhovnic al bolnavilor din spital. Datele referitoare la moartea sa, le=am găsit însemnate pe foaia preliminară de la acelaşi Molitvenic, tipărit în anul 1841, care a aparţinut paraclisului de la spital. Cîntăreţul Vasile Stoica, care a făcut serviciu la paraclis timp de 30 de ani cu preotul Gh. Creangă, a lăsat nota următoare:

> «Toate cu D=zeu şi nimic fără D=zeu. Cu răbdare şi îngăduială vin lucrurile depărtate la locul lor. Sînt cîntăreţu acestei Sft. Biserici de la 1867, avînd de preut=confesor pe preutul Gheorghe Creangă pînă la 1897, noem. 20, cănd au decedat, lăsînd biserica sub căutarea preutului V. Enăchescu. 1900, 9/7 ss/V. Stoica»

Şi mult mai tîrziu – după 26 de ani – bătrînul cîntăreţ Vasile Stoica, amărît parcă în sufletul său, se simte obligat, ca un adevărat cronicar al evenimentelor petrecute sub ochii săi, să adauge o altă notă:

> «Trecut=au zilele şi anii de la 1897, cînd a murit preotul liturghisitor Gheorghe şi nici astăzi 1926, Biserica spitalului n=are preot titular, ba încă şi spitalul e aproape în ruină. Spre ştiinţă. S=a scris că în anul 1863, au fost la paraclis 3 preoţi şi 2 diaconi».

Din aceste două însemnări scrise de aceeaşi mînă, dar la distanţa de peste un sfert de veac una de alta, constatăm următoarele: 1. Că, dascălul V. Stoica, nu poate uita pe preotul Gh. Creangă cu care a trăit în bună înţelegere. 2. Că, după trecerea spitalului pe seama statului, personalul clerical al paraclisului a fost redus la un singur preot, Gh. Creangă, căruia i s=a dat la 1867 ca ajutor pentru slujbă un singur cîntăreţ, în persoana lui Vasile Stoica. 3. Că după moartea preotului Gh. Creangă, la 20 noiembrie 1897, nu s=a mai numit un nou confesor la spital, ci, atît paraclisul Sf. Dumitru cît şi îngrijirea duhovnicească a bolnavilor, au fost date pe seama preotului paroh Vasile Enăchescu de la Biserica Sf. Necu=lai=Ţuţuieni, în raza căreia cădea şi spitalul. 4. Că după primul război mondial, spitalul din Tg. Neamţ rămăsese «aproape în ruină» aşa după cum rămăseseră şi clădirile altor spitale şi a atîtor instituţiuni publice din ţară.

Preotul Gh. Creangă, a fost şi un bun gospodar, «bine chivernisindu=şi casa sa», după cuvîntul Scripturii. A făcut o casă în Tg. Neamţ, care stă şi astăzi în picioare, după aproape 100 de ani vechime. S=a aşezat şi a trăit toată viaţa lui în mahalaua Ţuţuie=

nilor, care erau tot de origine ardelenească, precum erau şi părinţii lui din Pipirig. A rămas văduv cînd era între două vîrste, cu o casă de copii, căci pare să fi avut şi el, ca toţi Crengenii, pînă la 6-7 copii.

In lipsă de alte documente ne servim de testamentul său, legalizat de Tribunalul Neamţ cu nr. 692 din 21 oct. 1897, care poate fi luat ca exemplu de grijă părintească pentru copii. «Constat, scrie în testament, că din căsătoria ce am avut cu regretata mea soţie, Ecaterina, am avut mai mulţi copii, dintre care uneia au murit fără posteritate, iar unul mort cu posteritate şi trei în viaţă. Deci am patru copii cu drept de succesiune în avutul meu. 1. Ana D. Şoimariu încetată din viaţă şi reprezentată prin copiii săi minori. 2. Ion Gh. Creangă funcţionar în Bucureşti. 3. Gh. Gh. Creangă funcţionar în Brăila şi 4. Elena Gh. Creangă majoră necăsătorită». Toţi copiii preotului Gh. Creangă au învăţat carte. Ana semnează cu mînă proprie şi cu o scrisoare destul de frumoasă «Convenţiunea Matrimonială» din 23 ianuarie 1879 prin care tatăl său îi constituia o dotă dc 6256 lei, la căsătoria ei cu Gh. Şoimariu, funcţionar în Tg. Neamţ. Şi tot de la ea ni s-a păstrat o scrisoare cu data de 14 februarie 1871, adresată unui frate al său mai mare, plecat în alt oraş, din care se constată că deprinsese bine la şcoală, nu numai caligrafia, ci şi ortografia din vremea aceea.

Pe cel mai mare dintre copiii săi, Vasile, îl aflăm absolvent al Şcoalei primare din Tîrgul-Neamţ, cu atestatul nr. 17207 din 6 octombrie 1862, în care din cele 9 obiecte la care a fost examinat, numai la istorie a obţinut nota *„prima"*, la celelalte 8 obiecte obţinînd numai nota *„eminenţia"*. Acesta era menit să urmeze în preoţie pe tatăl său, căci a fost trimis la seminarul din Huşi, pe care l-a absolvit în vara anului 1868. Nu s-a făcut însă preot, ci a ajuns funcţionar în Brăila, unde s-a şi căsătorit şi unde a atras mai tîrziu şi pe fratele său Gheorghe menţionat în testament. N-a trăit însă mult şi n-a avut urmaşi căci la facerea testamentului, în octombrie 1897, el e trecut între copiii preotului Gh. Creangă, care au murit «fără posteritate». Avînd astfel, doi veri primari în Brăila, povestitorul Creangă a fost de mai multe ori în acest oraş unde s-a căsătorit şi feciorul său, căpitanul Constantin Creangă, în luna iunie 1886.

Un alt băiat al Preotului Gh. Creangă, Constantin (Costică) despre care avem date foarte vagi din famile, se ştie că a plecat în ţinutul Vaslui, unde s-ar fi căsătorit. Nici acesta nu mai era in viaţă la moartea tatălui său şi nici n-a avut urmaşi.

Ion Gh. Creangă, menţionat în testament ca moştenitor direct, alături de fratele său Gheorghe din Brăila, după ce a terminat şcoala primară a fost trimis la Iaşi, la o şcoală tehnică. Ajunge apoi telegrafist în oraşul Călăraşi pe Dunăre, de unde s-a mutat în Bucureşti. In anul 1885 îl întîlnim ca elev «aspirand» în Gara de Nord, unde s-a stabilit definitiv ca funcţionar la C.F.R.

O grijă deosebită arată pr. Gh. Creangă pentru fiica sa cea mai mică, Elena, care a ţinut toată gospodăria casei de la moartea mamei sale şi care l-a îngrijit şi pe el timp de 12 ani. «Mă găsesc dator, scrie testamentul, ca aici să lămuresc în ce priveşte fiica mea Elena, care de la moartea soţiei mele şi pînă astăzi, a stat lîngă

mine și m=a servit, îngrijindu=mă la bătrînețe și la grele boli... ba chiar din devotament filial, a refuzat partidele de căsătorie ce i s=au prezentat». Ei i=a testat, deci, preotul Gh. Creangă, casa din Țuțuieni cu toată mobila și lucrurile ce se aflau în ea; iar pe cei=lalți moștenitori i=a despăgubit în bani. Restul puținei sale averi ce se mai afla în afară de casă; a lăsat să fie împărțit între cei patru moștenitori, conform obiceiului și legilor din vremea aceea.

Elena Creangă, care a rămas singură toată viața ei, a con=tinuat tradiția de casă ospitalieră a tatălui său din Tg. Neamț, și s=a transformat într=o vrednică ocrotitoare și înțeleaptă povățui=toare a tuturor copiilor familiei Crengenilor din Pipirig și Humulești. Toți își amintesc cu multă dragoste și respect de buna «mătușă Elencu», în casa căreia au fost, întotdeauna, bine primiți.

Ea a murit în luna decembrie 1952, în vîrstă de 80 de ani și a lăsat în urma ei un voluminos dosar de acte și însemnări privi=toare la familia Creangă *), și pe care intenționa să le închege într=o monografie destinată publicității. S=a și adresat în acest scop profe=sorului N. Iorga și lui G. T. Kirileanu. Deși avea numai patru clase primare, totuși constatăm oarecare meșteșug în alcătuirea frazei. Citea mult și reținea pasaje întregi din lecturile interesante. Citățm două locuri din compozițiile sale:

> «Cu drag... mi=amintesc trecutul, cînd îmi trăiau părinții, sora și frații mei. Cîtă bucurie se petrecea în casă! Și cînd mai venea și Creangă de la Iași la Neamț, ce veselie! Nopți întregi *șide* cu tata de vorbă; *rîs* și spus fel de fel de glume, amintindu=și copilăriile. *Căci nici tatăl meu nu rămînea mai prejos din povești glumețe*"...

Intr=o încercare de autobiografie, scrisă curînd după moartea tatălui său, citim:

> «Eu sînt cea mai mică fiică la părintele meu.. Viața lui depindea de viața mea... Sara și dimineața se ruga numai pentru fericirea mea...»

Și cînd s=a gîndit la mamă=sa i=au scăpat patru versuri:

> «Maica mea iubită, zace în mormînt,
> «Casa părintească, cade la pămînt...
> «Pasărea de noapte, cîntă fără seamă;
> «Cînele din lanțuri, cînd și cînd, mă cheamă...»

De aceste acte și însemnări, de la Elena Creangă, s=au servit atît N. Țimiraș în monografia cunoscută despre Ion Creangă, cît și preotul Dr. Furtună în numeroasele sale articole pe care le=a publicat în diferite reviste, cu privire la familia Creangă.

Aceasta a fost familia preotului Gh. Creangă: șase copii

---

*) Acest dosar se află acum în păstrarea d-nei Ana C. Nicolau, din Iași, nepoata Elenei Creangă.

identificaţi, patru băieţi şi două fete. Dar cu toată familia sa destul de împovărată şi cu toată grija ce purta, zi şi noapte bolnavilor din spital, el a găsit timp să ajute şi pe sora lui Smaranda, care după moartea timpurie a soţului său Ştefan Apetrei, în anul 1858, rămăsese văduvă cu 7 copii în Humuleşti şi cu o datorie de 1500 lei [16]). Cel mai mare, Ion, proaspăt absolvent al Seminarului din Socola, fiind de 21 de ani, iar ceilalţi 6: trei băieţi şi trei fete, aşteptau de acum să crească şi să-şi facă un rost în lume. Preotul Gh. Creangă a veghiat cu răbdare creştinească şi asupra nepoţilor săi, mai ales că şi Smaranda n-a mai trăit decît cîţiva ani după moartea soţului său.

La 16 februarie 1875, socrul său, Preotul Vasile Răzmiriţă *) din Tg. Neamţ îl lasă executor testamentar. Aşa că el a trebuit să poarte grijă, timp de 12 ani şi de soacra lui, ba şi de mama soacrei sale – două femei bătrîne – care au murit în acelaşi an, 1885. Cînd în viaţă îţi cade norocul să îngrijeşti numai de copii, de bolnavi şi de bătrîni, îţi trebuie multă răbdare şi stăpînire de sine. Preotul Gh. Creangă le-a avut din plin. De aceea, el a fost respectat în familia Crengenilor ca un fel de patriarh; iar în sufletele credincioşilor din împrejurimi, care l-au văzut măcar o singură dată din patul de suferinţă, şi-a binemeritat numele de «bunul nostru părinte» [17]) şi «duhovnic al bolnavilor».

Preotul Gh. Creangă a murit în vîrstă de 70 de ani, în seara zilei de 20 noiembrie 1897 şi a fost înmormîntat în cimitirul oraşului din Tg. Neamţ. Dar astăzi, după 67 de ani de la moartea lui, ne scrie cîntăreţul pensionar I. Jitiu, «nu se mai cunoaşte locul unde a fost înmormîntat». Deci «Bădiţa Gheorghe» a trecut în anonimat, în vreme ce nepotul său Ionică, după 75 de ani de la moarte, iese tot mai mult la lumină şi prin opera lui străbate veacurile.

Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ

---

16) Gh. Ungureanu, *Cu privire la răzăşia lui I. Creangă*, Revista Arhivelor, anul VI, nr. 2, din 1963, pag, 282.

*) Preotul V. Răzmeriţă a slujit la Biserica Sf. Nicolae din Pipirig, pînă în preajma anului 1860, cînd s-a mutat în Tîrgu Neamţ, la Biserica Sf. Gheorghe.

17) O întîmpinare a cetăţenilor din Tg. Neamţ din anul 1880, adresată Mitropolitului Moldovei, Iosif Naniescu.

MOMENTE ŞI POPASURI PASCALE

În seara de vineri 7 a lunii lui Nisan, a anului 782 de la fondarea Romei, care corespunde cu 11 martie a anului 34, Iisus se-întoarce la Betania, venind din localitatea Efraim, de lîngă Bethel, cale ca la o zi de Ierusalim. A tras la casa lui Simon Leprosul, ne spun Sfinţii Evanghelişti Matei (XXVI, 2 şi Marcu (XIV, 3). Prie=tenii şi cei ce=L urmau, toţi cei ce fuseseră martorii minunii învierii lui Lazăr, Îi pregătiseră a doua zi, seara de sîmbătă 8 Nisan, masă de mare cinste, la care lua parte şi fratele Martei şi Mariei. Aici I s=a arătat Domnului toată dragostea, culminată de gestul de nesfîrşită preţuire a Mariei Magdalena, care, spărgînd vasul de alabastru, a uns picioarele Lui cu mirezmele de nard. Această cină a dragostei, a recunoştinţei şi a devotamentului, cu care ocazie Iisus a prezis patimile şi moartea Sa («aceasta turnînd acest mir pe trupul Meu M=a pregătit pentru îngropare») (Mat. XXVI, 12), se termină cu tragica hotărîre luată de Jehuda din Keritoh, în care intrase satana. «Atunci, unul din cei doisprezece, care se numeşte Iuda Iscarioteanul s=a dus la arhierei şi a zis: «Ce=mi veţi da şi eu vi=L voi da vouă?» Iară ei i=au dat treizeci de arginţi. «De atunci căuta Iuda prilej potrivit ca să=l vîndă» (Mat. XXVI, 14=16).

In ziua următoare, Duminică 9 Nisan, sau 13 martie 782, Iisus cu ucenicii pleacă din Betania spre Ierusalim, pentru a merge la templu, unde Îl aştepta mulţime mare de oameni din popor, uluiţi de ultima minune a învierii lui Lazăr. Drumul din Betania spre Ierusalim este pitoresc, şerpuind pe o brînă a muntelui Măslinilor, printre livezi de măslini şi smochini. Spre stînga, Valea Cedronului şi satul Siloe, spre dreapta, panta muntelui, acoperită cu iarbă proaspătă, împestriţată în acest anotimp, cu narcişi, anemone, maci roşii şi violacei, acei «crini ai cîmpului», atît de plăcuţi privirii lui Iisus. In acea dimineaţă de primăvară, templul lui Zorubabel, înfru=museţat cu trei decenii în urmă de Irod I, strălucea pe colina Moria, înconjurat de ziduri şi fortăreţe, curţi şi portice. Inima Domnului se întrista însă, şi pentru a doua oară ucenicii Îl văzură suspinînd cu ochii plini de lacrimi, ştiind ce soartă va avea de=a lungul secole=lor acest oraş, care n=a vrut să cunoască împlinirea făgăduinţei divine (Luca XIX, 41=44).

Ajuns spre poala muntelui, pe malul rîpos al pîrăului Cedru=lui, în micul sat Betfage, al cărui nume înseamnă «casa duzilor», Iisus îşi trimise ucenicii să=I caute mînzul asinei, pentru a urca spre templu. In curţile acestuia se îmbulzeau mulţimile dornice să=L

asculte. Astfel, credincioşii iudei care cunoşteau bine cartea profeţiilor lui Isaia, aveau să-şi amintească de cele spuse de prooroc, cu privire la Mesia: «Nu te teme, fiica Sionului: Iată împăratul tău vine la tine, călare pe mînz de asină» (Isaia 61, 11). Toţi pelerinii iudei care veniră în preajma Paştilor la Ierusalim, au pregătit acest simbolic triumf al Mîntuitorului, strigîndu-I: «Osana!» şi binecuvîntînd împărăţia viitoare, revelată prin profeţiile cunoscute. Strigătele mulţimei de pe ulicioarele colinei Moria şi străzile ce duceau spre templu erau însoţite de glasurile cristaline ale copiilor ce a mîniat îndeosebi pe farisei căci şi ei strigau: «Osana fiul lui David!»

Intr-o curte a templului, numită «a străinilor», au venit la Iisus elinii iudaizanţi care au înţeles frumuseţea şi adîncimea noii învăţături şi probabil că şi solii regelui Abgar al Edesei, din Siria, despre care pomeneşte istoricul Eusebiu al Cezareei. Sfîntul Evanghelist Ioan redă pe scurt cuvîntarea adresată de Iisus elinilor şi prin ei tuturor neamurilor. Cuvîntarea a fost întreruptă de semne de sus, de un glas venit din cer: «Am proslăvit şi iarăşi voi proslăvi!» Domnul îşi profeţeşte moartea – spune celor din jurul Său că prin El se împlinesc profeţiile Israelului şi-i îndeamnă: «Pînă ce este lumina cu voi, credeţi în lumină, ca fii ai luminii să fiţi». Dar inimile celor ce-L ascultau rămîn împietrite. Atunci, Iisus S-a depărtat şi S-a ascuns de ei. Atîtea semne se făcuse de El înaintea lor şi ei tot nu credeau. De fapt, nu credea ceata castei oligarhice, care conducea templul şi care alarmată de valul de simpatie cu care-l întîmpinase în dimineaţa aceea miile de suflete curate, urziseră complotul pierzării, deşi «şi din căpetenii, mulţi crezuseră într-Insul, dar din pricina fariseilor, nu-L mărturiseau, ca să nu fie depărtaţi de sinagogă».

Apoi, Iisus a plecat cu ucenicii Săi să petreacă noaptea la prietenii din Betania, unde găsea odihna trupului şi a sufletului.

In ziua următoare, luni 10 Nisan (14 martie), Iisus porni iarăşi în faptul dimineţii spre Ierusalim.

Pe drum I se făcu foame. Tocmai trecea prin grădinile de smochini din marginea satului Betfage. Deşi era destulă sărăcime pe care ucenicii o ajutorau din modesta lor agonisită şi deşi omul nu mai trăia ca în vremurile patriarhale, cînd fiecare stătea «sub viţa lui de vie şi sub smochinul casei lui», totuşi, se putea găsi cu ce să-ţi potoleşti foamea în casa unui ţăran din preajma cetăţii. Iisus însă preferă să caute o smochină într-un pom de pe cale, dar căută zadarnic fructul dulce, printre frunzele verzi. De altfel, nici nu era anotimpul potrivit, dar vreme era întotdeauna pentru o pildă adîncă. Şi în această împrejurare, El blestemă pomul: «De acum în veac să nu se mai facă rod în tine!» Şi îndată s-a uscat smochinul» (Mat. XXI, 19). Poate că au mers vorbele Lui tot spre cei de la templu care Îi tîrguiau zilele cu Iuda. O tradiţie spune că de smochinul uscat s-a spînzurat vînzătorul.

Credincioşii şi slujitorii templului erau împărţiţi în tabere vrăjmaşe. Unii ţineau cu fariseii, teologii oficiali, alţii cu saducheii, un fel de protestanţi ai iudaismului şi partizanii dinastiei irodiene. Astfel, ziua de luni a decurs liniştită, dar vrăjmaşii se consultau între ei şi făceau planuri: «Iar căpeteniile preoţilor şi cărturarii şi mai marii poporului căutau să-L ucidă, dar nu găseau ce să-I facă,

pentru că tot poporul se ţinea de Dînsul, ascultîndu=L» (Luca XIX, 47=48).

Seara zilei de luni o petrecu Iisus odihnindu=Se în Betania. A doua zi, însă, marţi, începeau zilele tragice. Sosit la templu, dis=de= dimineaţă, Iisus şi=a arătat toată măreţia, iar protivnicii Săi toată viclenia. Cuvintele ce El avea să rostească şi din care, o bună parte au fost consemnate de Sfinţii Evanghelişti, în minunate parabole, au scăpărat scîntei luminoase.

Această zi de marţi 11 Nisan (15 martie anul 782 al Romei) este ziua copleşitoarelor pilde şi profeţii care cuprind în ele toată iconomia mîntuirii. Partizanii lui Irod Antipa, ai «vulpii acesteia», cum l=a numit Iisus (Luca XIII, 32), negustori şi bancheri din acea vreme, intră şi ei în scenă, întrebînd dacă se cuvine să plătească dajdie împăratului roman stăpînitor. Ei nu urmăreau, de fapt, decît să prindă un cap de acuzaţie contra lui Iisus, pe care să sprijine acţiunea lor în faţa procuratorului Ponţiu Pilat. Răspunsul pe care=l primiră, le=a scos un strigăt de uimire şi aprobare: «Şi auzind ei aceasta, s=au mirat şi lăsîndu=L, s=au dus».

Domnul a trecut în curtea mare a templului, unde arată ucenicilor văduva săracă, punîndu=şi obolul sărăciei sale în cutia mile= lor. Părăsind templul, în care nu avea să mai revină, cel de «al treilea templu», refăcut şi împodobit de Irod I cu trei decenii în urmă, de pe monumentalele trepte de piatră, ucenicii, ca să=L facă să mai uite hărţuielile acelei zile obositoare, îi arătară zidurile impunătoare. «Iar Iisus le=a zis: vedeţi toate acestea? Adevărul vă grăiesc, nu va mai rămînea piatră pe piatră, care să nu se risi= pească».

Apoi, ceata sfîntă coborî tăcută panta colinei, trecu prin albia Cedronului şi urcă poteca spre coama Muntelui Măslinilor. Ei mer= geau prin grădini de smochini, rodii şi măslini, mărginite de ziduri rudimentare de piatră, printre ţarinile înverzite, sub cerul senin al primăverii palestiniene.

Ziua dăduse în deseară. O boare răcoroasă venea dinspre Mediterana. «Apoi, cînd şedea El pe Muntele Eleonului, s=au apro= piat de Dînsul ucenicii Lui şi au zis: «Spune nouă cînd au să fie acestea şi care e semnul venirii Tale şi al sfîrşitului veacului?» Intrebarea l=o pusese cei mai apropiaţi dintre ucenici, cei doi fraţi întîi chemaţi, Petru şi Andrei, împreună cu ceilalţi doi fraţi apostoli, fiii lui Zevedei, Iacob şi Ioan cel tînăr, viitorul evanghelist.

Iisus medita, privind în vale spre cetatea peste care se lăsau umbrele amurgului. Era obosit şi copleşit de tristeţe.

«Care va fi, Doamne, semnul venirii Tale?» – l=au întrebat cei patru ucenici.

«Vedeţi să nu vă înşele cineva! Căci mulţi vor veni în numele Meu şi vor zice că sînt Eu şi pe mulţi vor înşela. Iară cînd veţi auzi de războaie şi zvonuri de războaie, să nu vă spăimîntaţi».

Peste cetatea din vale se ridicau fumurile «jertfei de seară» ce se făcea la «apusul soarelui». Cei unsprezece ucenici ascultau fasci= naţi profeţiile dărîmării Ierusalimului.

Două momente diferite. Unul era legat chiar de generaţia Mîntuitorului. Dărîmarea Ierusalimului avea să se întîmple cam patru decenii mai tîrziu. Cîţiva din cei de faţă vor mai fi încă în

viaţă, căci «nu va trece neamul acesta pînă vor fi toate acestea». Al doilea moment, se pierdea în negura generaţiilor viitoare: «Insă de ziua şi ceasul acela nu ştie nimenea, nici îngerii din ceruri, ci numai Tatăl Meu singur». Mister de nepătruns. Nu=i dat omului să=l afle! «Cerul şi pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece» (Mat. XXIV, 35).

Ca să îndulcească oarecum amărăciunea ucenicilor şi tristeţea ce=i copleşise, Mîntuitorul le spune cele două parabole: a slujitorilor care trebuiau să vegheze în aşteptarea Stăpînului şi a fecioarelor care au ieşit întru întîmpinarea mirelui. Indemnul final: «Priveghiaţi dară, că nu ştiţi nici ziua, nici ceasul în care are să vie Fiul Omului», apăsa pe sufletul ucenicilor.

Ziua de marţi se sfîrşise, grea de evenimente, grea de gînduri şi de întrebări copleşitoare. Iacob şi Ioan au coborît spre Ghetsimani, la poalele muntelui, unde îşi aveau casa. Petru şi Andrei se întoarseră în Ierusalim, iar Iisus, cu o parte din prietenii Săi, coborî în latura apuseană a Eleonului, în Betania. Aici, El petrecea în linişte şi reculegere, în intimitatea devotatelor Sale gazde: Lazăr, Marta şi Maria Magdalena. Nici la templu nu se petrecură evenimente demne de semnalat căci marile evenimente se pregăteau în altă parte, la locuinţa Caiafei, marele arhiereu din acel an.

Joi, 13 Nisan (17 martie) anul Romei 782 şi al Domnului 34. Soarele se înălţa peste livezile Betaniei, urcînd roua de pe frunzuliţele măslinilor, de pe oleandrii în floare şi de pe cactuşii ghimpoşi, de pe marginea ogoarelor. Marea joi a spălării picioarelor, a Sfintei Euharistii şi a preoţiei începea, ca oricare altă zi de primăvară.

De la pretoriul lui Ponţiu Pilat, situat în partea de nord est a oraşului, în apropierea porţii Sfîntului Ştefan, porneşti pe «Drumul Crucii».

Prima oprire, unde Iisus Hristos a fost îmbrăcat în hlamidă roşie şi I s=a pus coroana de spini, se află pe locul fostei fortăreţe irodiene Antonia, unde maicile catolice *Les soeurs de Sion* şi=au construit o mănăstire. Surorile întreţin o şcoală şi în curtea acestei instituţii se văd urmele unei vechi capele numită «Capela încoronării cu spini». Aici a fost pretoriul lui Ponţiu Pilat, divanul judecăţii guvernatorului roman.

A doua oprire este lîngă scările ce dau din curtea mănăstirii surorilor Sionului, în stradă, unde se ridică un arc de triumf în stil roman cunoscut sub numele de *Arcul „Ecce Homo“* (Iată omul), încă din vechile relatări ale pelerinilor în Ţara Sfîntă, expresie folosită de Ponţiu Pilat, atunci cînd L=a arătat pe Iisus gloatei: «Deci a ieşit Iisus afară, purtînd cununa cea de spini şi haina cea mohorîtă. Şi Pilat le=a zis lor: «Iată omul!» (Ioan XIX, 1, 5).

Arcul este o construcţie de la începutul secolului al II=lea, poate din epoca împăratului Adrian, căci la anul 70, Titus a dărîmat toate edificiile mai importante ale cetăţii. La un metru şi ceva de la baza arcului s=a dat peste dalele pavajului roman al pretoriului lui Pilat, unde a avut loc judecata lui Iisus. Se mai pot vedea încă gravate pe pietre, semnele jocului de rişcă, cu care soldaţii romani îşi omorau vremea. Evanghelistul Ioan ne precizează că «Pilat auzind cuvîntul, a scos pe Iisus afară şi a şezut pe scaunul de judecată, la locul numit «pardosit cu pietre», iar evreieşte «gabata» (XIX, 13).

De sub biserica surorilor Sionului, din încăperi boltite, pornesc ganguri secrete ce duc pînă sub incinta fostului templu unde se află în prezent moscheiele Omar şi El Aksa.

Un erudit cercetător al arheologiei Ierusalimului creştin spune despre această curte numită Lithostratos: «Curtea e măreaţă, pavată cu dale şi a fost odinioară teatrul judecăţii şi condamnării lui Iisus, cu alte cuvinte, pretoriul... Dacă ruinele ar avea glas, ar povesti scena evanghelică a pretoriului. In ajunul Paştilor, Iisus este adus dis-de-dimineaţă în palatul fortăreaţă, unde procuratorul roman îşi fixase reşedinţa provizorie pentru a controla mai sigur forfota evreiască din timpul sărbătorilor. Predat de sanhedriţi şi de zbirii lor, gărzii romane, El este condus la Pilat. In cursul lungilor şi îndemînatecelor tărăgăneli ale lui Pilat, acuzatorii îndîrjiţi se îmbulzesc şi se înghesuie, în enormul culoar boltit, ce dă în curtea interioară, numită Lithostratos, care va ţine curînd loc de pretoriu oficial, pentru solemnitatea judiciară a nedreptei sentinţe ce-L va trimite pe Iisus la Golgota. In timp ce se făceau pregătirile necesare chinurilor, ostaşii de strajă ai Dumnezeescului Condamnat se decid să-L facă să sufere cel mai crud supliciu de înjosire şi tortură.

«In acele zile primăvăratece ale lunii Nisan-ului palestinian, ostaşii fără treabă ai corpului de gardă din interiorul fortăreţii se distrau cu «jocul regelui» în faţa cazărmii romane, Antonia. Indiferenţi mai întîi la episoadele care au precedat condamnarea lui Iisus, în care ei n-aveau a se amesteca, ura şi dispreţul lor contra localnicilor izbucneşte însă îndată ce Condamnatul le este încredinţat spre pază pentru cîteva ore. In loc de un rege piesă de joc, care începuse să-i plictisească, ei se pot juca acum cu un rege viu, începînd de îndată seria de batjocuri, crude şi groteşti, care se adaugă rigorilor judiciare oficiale. Cînd, în cele din urmă, paharul este plin şi pregătirile chinurilor sînt terminate, Divina Victimă, care se poticneşte sub greutatea lemnului, traversează pentru ultima dată curtea Lithostratos-ului, lăsînd pe lespezi urmele paşilor Săi însîngeraţi. In momentul în care Iisus păşeşte pe poarta fortăreţii, garda romană îngrămădită pe pragul cazărmii priveşte cu ochi şireţi, nu fără oarecare milă, poate, pe Iisus din Nazaret, pe care justiţia lui Ponţiu Pilat îl trimite la moarte.

Glasul tăcut al ruinelor este aici mult mai grăitor decît orice comentariu» [1]).

Alături de mănăstirea şi şcoala surorilor catolice se află o casă de oaspeţi a Patriarhiei ortodoxe. Se pot vedea aici celulele subterane săpate în stîncă, ale fortăreţei Antonia, unde erau închişi deţinuţii. Nu departe, la intersecţia Drumului Crucii cu ulita ce dă spre Poarta Damascului, sînt alte două clădiri, Casa de Oaspeţi a pelerinilor austriaci şi Mănăstirea armenilor catolici, «Maica Domnului a chinului», în care se află un fragment de pardoseală în mozaic, provenit dintr-o biserică primitivă.

La intrarea în mănăstirea catolică se află o colonadă frîntă care marchează cea de a treia oprire în Drumul Calvarului.

Nu departe, continuînd calea, ajungem la oprirea a patra indicată de o inscripţie, săpată în piatra zidului. La această oprire

---

1) L. H. Vincent, *Autour du Prétoire*, în «Revue Biblique», nr. 4/1937.

Iisus a întîlnit pe Mama Sa, care era probabil în acea «mulţime multă de popor şi de femei, care=L, plîngeau şi=L, boceau. Iar Iisus întorcîndu=se spre ele, a zis: «Fiice ale Ierusalimului, nu Mă plîngeţi pe Mine» (Luca XXIII,27=28).

Mergînd spre biserica Sfîntului Mormînt, pe partea dreaptă, lîngă oprirea a patra, tradiţia plasează casa lui Lazăr sau a bogatului nemilostiv.

Unde calea coteşte la dreapta, se află cea de a cincea oprire; aici Domnul căzînd sub povara crucii, ostaşii prind pe un oarecare Simon din Cirena, care se întorcea din ţarină şi=i pun crucea în spate să o ducă în urma lui Iisus (Luca XXIII, 26).

Calea mai face un cot şi la circa 30 de metri se află a şasea oprire, în dreptul casei Sfintei Veronica, în care se află o capelă. In interiorul acesteia se poate vedea o foarte frumoasă pictură reprezentînd scena cînd Sfînta şterge cu o năframă sudoarea de pe faţa Domnului.

La întretăierea cu uliţa Han ez Zelt este cea de a şaptea oprire, pe locul unde era poarta de ieşire din oraş, pe vremea Mîntuitorului, în zidurile cetăţii înălţate şi întărite de Irod I cel Mare. In epoca ocupaţiei romane, pe acolo erau scoşi condamnaţii la moarte, pentru a fi executaţi prin crucificare, în afara zidurilor şi de aceea se numeşte «poarta judicaria».

Faţada mănăstirii greceşti a Sfîntului Haralambie marchează cea de a opta oprire pe calea îndurerată a Crucii. Potrivit Tradiţiei scurta cuvîntare pe care Mîntuitorul a adresat=o femeilor ce=L urmau pe drumul spre Calvar a fost rostită aici. Intr=adevăr, peste aproape patru decenii, nenorocirile lui Israel aveau să înceapă prin cucerirea şi dărîmarea Ierusalimului de legiunile lui Titus.

Iisus Hristos s=a mai prăbuşit o dată sub povara Crucii, după ce a luat=o din spinarea lui Simon Cirineanul, la picioarele stîncii Golgotei, unde este a noua oprire, pe locul mănăstirii creştinilor copţi, lipită de biserica actuală a Sfîntului Mormînt.

Cele de a 10=a, a 11=a şi a 12=a opriri sînt chiar pe stînca Căpăţînii, pe Golgota.

Pe o scară ce porneşte de lîngă capela batjocoririi, din partea sudică a culoarului ce înconjoară altarul catedralei ortodoxe (Catholiconul), urci pe Golgota, sau muntele Calvarului. Se mai poate ajunge în dealul Golgotei şi pe scările din partea dreaptă a uşii de intrare în biserică, în faţa nişei în care veghează paznicii musulmani ai Sfîntului Locaş. Cele două capele, ortodoxă şi catolică, aflate pe stînca ce a fost nivelată, probabil la anul 324, cînd s=a construit Basilica lui Constantin cel Mare, sînt cu cinci metri deasupra nivelului bisericii catedrale şi a rotondei ce cuprinde Sfîntul Mormînt. După o tradiţie cu o vechime nedeterminată, aici a fost şi locul unde Avraam a vrut să sacrifice pe fiul său Isaac. Capela ortodoxă cu hramul «Înălţarea Sfintei Cruci» are pereţii împodobiţi cu frumoase picturi şi mozaicuri. In absida de răsărit, o gaură în pardoseala stîncii, îmbrăcată în argint, vădeşte locul unde a fost înfiptă Crucea Răstignirii, după ce a fost ţintuit pe ea Trupul Mîntuitorului. La stînga şi la dreapta altarului sînt locurile crucilor celor doi tîlhari: a celui pocăit pe latura de sud, a celui îndărătnic

pe cea de nord. Mai este, atîrnată de o coloană, o copie după tabloul lui Correggio, «Pogorîrea de pe Cruce».

Urmează altarul catolic denumit «Stabat», care arată locul unde Sfînta Fecioară a primit în braţe Trupul Fiului la Pogorîrea de pe Cruce. De aici, dai în capela catolică a «Ţintuirii pe Cruce», care este socotită drept a zecea şi a unsprezecea oprire, unde Dom=nul a fost dezbrăcat de veşmintele Sale şi crucificat. Pe pardoseala capelei se află marcate, cu marmoră de diferite culori, aceste două episoade ale Patimilor. Printr=o firidă se poate privi în inte=riorul capelei catolice «Agonia Sfintei Fecioare», de deasupra capelei abisiniene a Sfintei Maria Egipteanca.

In capela Agoniei, se poate ajunge pe o scară de piatră din incinta bisericii, aşezată la dreapta uşii de intrare. Lîngă capela închinată lui Adam, se vede o crăpătură în stîncă, pe unde tradiţia spune că s=a scurs sîngele Domnului de pe Cruce pînă la oasele protopărintelui iar «Adam din morţi s=a sculat». De aceea în ico=nografie se află un craniu la picioarele Sfintei Răstigniri.

A treisprezecea oprire este la picioarele stîncii Golgotei, în biserică, unde se află piatra Mirungerii. Aici şedeau doi membri ai Sanhedrinului, ucenici ai Domnului în inima lor: Iosif Arimatianul, «sfetnic însemnat, care însuşi aştepta Impărăţia lui Dumnezeu» (Marcu XV, 43) şi Nicodim «un fruntaş al iudeilor», care cîndva, crezînd în învăţătura cea nouă, «a venit noaptea la Iisus şi a zis către Dînsul: «Ravvi, ştiu că eşti învăţător, venit de la Dumnezeu, căci astfel de semne ce le faci Tu, nimeni nu le poate face, de n=ar fi Dumnezeu cu Dînsul». Aceştia L=au uns cu aromate, L=au înfăşurat cu giulgiu şi L=au îngropat în Mormîntul cel nou, pe care şi=l pregătise piosul Iosif, în grădina de la poalele Golgotei, în apro=pierea zidurilor cetăţii. «Iar în locul unde a fost răstignit era gră=dină şi în grădină mormînt nou, în care nu mai fusese nimeni îngropat. Astfel, din pricina Vinerii Iudeilor, l=au pus pe Iisus acolo, căci mormîntul era aproape» (Ioan XX, 41=42).

AL. A. BOTEZ

ALEGERILE

Duminică 7 martie a. c., în toată ţara noastră, au fost aleşi cu însufleţire şi entuziasm patriotic deputaţii în Marea Adunare Naţională şi în sfaturile populare.

In viaţa patriei noastre, alegerile s-au dovedit un eveniment de însemnătate istorică deoarece au oferit minunatul prilej de trecre în revistă a epocalelor înfăptuiri din ultimii ani şi, în acelaşi timp, de cunoaştere a măreţelor planuri elaborate de înalta conducere de stat pentru dezvoltarea econmiei naţionale, ştiinţei şi culturii, pentru condiţiuni tot mai bune de viaţă.

După ce s-au constituit Consiliul Central al Frontului Democraţiei Populare şi consiliile locale ale F.D.P., la instituţii şi întreprinderi, în sate şi oraşe, au avut loc adunări în cadrul cărora au fost propuşi candidaţi, cei mai buni fii şi poporului: muncitori fruntaşi, ţărani din cooperativele de producţie agricolă, oameni de ştiinţă, ingineri şi tehnicieni, slujitori ai cultelor, profesori, artişti, femei, tineri, oameni vrednici care iubesc patria, care apără pacea, care slujesc numai binele.

Ca de obicei, în condiţiile statornicite în ţara noastră după 23 august 1944, întîlnirile candidaţilor cu alegătorii s-au dovedit a fi întîlniri de zidire şi de educaţie patriotică. Ceea ce a însufleţit, deopotrivă, pe alegători şi pe candidaţi a fost bunăsporirea poporului nostru, progresul şi înflorirea patriei.

Prezentarea la urne, aproape unanimă, a alegătorilor în ziua de 7 martie a. c. şi alegerea candidaţilor propuşi au arătat, o dată mai mult, ataşamentul poporului nostru faţă de conducătorii săi, faţă de politica lor înţeleaptă şi constructivă.

Prin mintea fiecărui alegător au trecut, în timpul campaniei electorale şi în ziua alegerilor, înfăptuirile săvîrşite de conducătorii noştri. Astfel, prin muncă neşovăitoare, prin hărnicie şi sîrguinţă, cîmpiile înfrăţite ale patriei dau roade tot mai multe şi de tot mai bună calitate; ca din pămînt au apărut hidrocentrale şi termocentrale, mari combinate şi fabrici în care lucrează cu avînt şi bunăsporire sute de mii de muncitori; oraşele şi satele înteneresc în urma lucrărilor de sistematizare şi înfrumuseţare; peste tot funcţionează spitale, policlinici, case de naştere, sanatorii şi case de odihnă; extinderea şi adîncirea activităţilor culturale a atins culmi necunoscute pînă acum în istoria poporului nostru: generalizarea şi obligativitatea învăţămîntului, numeroase şcoli medii şi profesionale, institute de învăţămînt superior şi universităţi, laboratoare bogat dotate, dezvoltarea literaturii, editarea clasicilor literaturii romîne şi literaturii universale, organizarea căminelor culturale şi bibliotecilor pentru popor, înfiinţarea a numeroase muzee şi case memoriale. Fiecare fiu al poporului nostru are nestrămutata convingere că ţara noastră a îmbrăcat haină nouă. Pe plan extern poporul nostru are relaţii frăţeşti cu popoarele vecine, relaţii de prietenie cu toate popoarele lumii şi acordă sprijin tuturor eforturilor pentru statornicirea păcii pe pămînt.

Votul acordat la 7 martie candidaţilor propuşi a fost o expresie limpede a sentimentelor de mulţumire de care erau stăpîniţi toţi alegătorii. In acelaşi timp, el este expresia convingerii neclintite că aleşii săi, călăuziţi de ideea binelui pentru toţi, de patriotism înflăcărat, vor stărui în munca lor pentru prosperitatea şi înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă.

* * *

Intre deputaţii aleşi în Marea Adunare Naţională sînt şi slujitori

ai cultelor: Inalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, crainic neobosit al Bisericii Ortodoxe Romîne la conferinţele şi consfătuirile intercreştine la care se frămîntă probleme în legătură cu unirea Bisericilor şi cu pacea lumii, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, Monseniorul Francisc I. Augustin, Vicarul Arhiepiscopiei romano-catolice a Bucureştilor, Eminenţa Sa Episcopul evanghelic Friedrich Műller, Eminenţa Sa Episcopul reformat Alexandru Buthi şi Dl. Rabin Moses Rozen, întîistătătorul cultului mozaic.

Slujitorii cultelor şi credincioşii, la 7 martie a. c., ca cetăţeni loiali, au acordat votul candidaţilor propuşi, cu mulţumirea prilejuită de tot ce s-a înfăptuit în patria noastră în ultimii douăzeci de ani şi cu încrederea că toţi cei aleşi vor munci cu hărnicie pilduitoare pentru belşug şi bunăstare, pentru înflorirea patriei, pentru pace pe pămînt şi bunăvoire între oameni.

S. P.

CÎTEVA ASPECTE ALE LUPTEI PENTRU UNIREA ŢĂRILOR ROMÎNE

In Moldova, ca şi în Muntenia, în 1857, era mare fierbiere.

Se frămînta marea idee a Unirii Ţărilor Romîne. Se făcea propagandă intensă spre a se cîştiga alegerile pentru Divanurile Ad-hoc, care aveau să hotărască dacă unirea celor două ţărişoare trebuia să se înfăptuească sau nu.

Se strîngeau fonduri pentru biruinţă în lupta hotărîtoare şi mai ales pentru cheltuelile necesare propagandei în străinătate.

Comitete unioniste activau în acest sens, în toate ţinuturile. Mitropolitul Sofronie Miclescu şi clericii cei mai de marcă, precum: Filaret Scriban şi Neofit Scriban, Calinic Miclescu, Melchisedec Ştefănescu şi vom vedea că şi mulţi alţii au fost cu poporul, pentru înfăptuirea Unirii. Numai doi au făcut excepţie: locţiitorul de episcop de la Roman, Nectarie Hermeziu, şi episcopul de Huşi, Meletie Istrate. Acesta s-a lăsat influenţat de fratele său, marele proprietar Nicolai Istrate, înflăcărat antiunionist. Drept vorbind, Meletie nu a fost un luptător energic în contra Unirii; dar nici n-a luat poziţie pentru. A fost, cu alte cuvinte, un «neutralist».

Lupta a fost înverşunată, caimacamul Vogoride întrebuinţînd toate mijloacele pentru a înfrînge partida unionistă. A presat cu putere şi aşupra preoţilor pentru că în covîrşitoarea lor majoritate lucrau pentru Unire [1]).

Nici la Huşi n-au fost scutiţi unioniştii de asupriri şi ilegalităţi.

Profesorul Galian de la «Şcoala publică» huşană, înfocat partizan al Unirii, a fost destituit. I s-a promis reintegrarea numai dacă episcopul local, Meletie, sau fratele acestuia Neculai Istrate, vor garanta că «nu se va mai amesteca în chestia Unirii Principatelor».

Galian n-a stat nepăsător faţă de abuzul caimacamului. I-a solicitat audienţă şi i-a cerut să nu-l nedreptăţească, pentru că nu a călcat nici o lege. Vogoride, însă, a rămas pe aceeaşi poziţie. Atunci profesorul huşan a îndreptat o demnă şi admirabil formulată şi întemeiată plîngere către Comisiunea Europeană a marilor Puteri, care se întrunise la Bucureşti. Protestul său merită să fie cunoscut [2]), ca cel puţin cîţiva

---

1) Pr. Scarlat Porcescu, *Preoţi ortodocşi din Moldova luptători pentru Unirea Ţărilor Romîne*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 1-2|1959.

Iată cîteva cazuri: Comitetul Unirii din Bîrlad scria Comitetului central din Iaşi, relativ la procedeele autorităţilor tutovene faţă de unionişti, arătînd că Protosinghelul Varlaam Arhipescu, Egumenul schitului Pîrveşti, a fost chemat şi i s-a cerut să nu mai îngăduie ca vizitatorii schitului să mai discute despre problemele de actualitate, despre Unire. Apoi autorităţile «l-au ameninţat cît le-a fost în putere». La Tecuci protoiereul Dimitriu a fost destituit pentru că «a vorbit fără respect şi cu mare slobozenie, urmare care ar atrage după sine împerecheri».

Asemenea a fost destituit protoiereul de Roman, pentru că avea idei unioniste. Cel de Bacău nu s-a temut să scrie înverşunatului antiunionist locotenentul de episcop de Roman, arhiereul Hermeziu, că în ţinutul său tot poporul este pentru unire. Arhiereul Neofit Scriban, rectorul seminarului de la Socola a fost destituit de Vogoride şi înlocuit cu arhiereul Vladimir Suhopan. Mitropolitul Sofronie însă i-a poruncit acestuia să se întoarcă la Mănăstire.

2) Iată-l în traducere:

14|26 1857

HUŞI

«Subsemnatul, profesor la şcoala publică din Huşi, capitala districtului

din huşenii de astăzi să ştie ce luminat şi mare patriot a fost dascălul lor, cînd trec pe «strada Galian».

Protestul său a fost înaintat de agentul Franţei, în Moldova, Victor Place, Ministrului de Externe al ţării sale, Contele Walewschi şi a stîrnit senzaţie în lumea diplomatică europeană.

Partizanii moldoveni au protestat necontenit împotriva abuzurilor lui Vogoridi, încît Marile Puteri au intervenit la Poartă, iar aceasta a cerut Caimacamului să nu facă nici un fel de excese. El lupta însă pe viaţă şi pe moarte, ca partidul său antiunionist, să iasă biruitor în alegerile pentru Divanul Ad-hoc. In cele din urmă a întrebuinţat singurul mijloc ce-l mai putea folosi: falsificarea listelor electorale. Orice alegător «suspect de a fi cît de puţin favorabil Unirii» trebuia înlăturat de pe listă.

S-a cerut mitropolitului scoaterea de pe aceste liste a călugărilor: Sofronie Miclescu a răspuns însă cu dîrzenie că şi ei sînt preoţi. Atunci această operaţie a săvîrşit-o guvernul. Din 3600 clerici moldoveni au fost înscrişi alegători numai 205 [3]).

La Huşi, cum vom vedea îndată, se pare că «epurarea» s-a săvîrşit cu asentimentul episcopului Meletie. Oricum, nu se cunoaşte vre-un protest din partea sa împotriva abuzului guvernamental de acest fel.

In faţa acestei situaţii, Mitropolitul Sofronie a cerut clericilor, ca demonstrare în faţa ilegalităţilor guvernului vogoridian, să nu ia parte la alegeri. Şi într-adevăr la Iaşi din 8 egumeni au venit la prima alegere numai 4; şi numai 3 preoţi din 139. Iar în toată Moldova s-au prezentat la vot numai 17.

A făcut mare senzaţie abţinerea clerului de la alegeri, în toată ţara [4]), contribuind astfel la anularea lor.

* * *

Este uşor de înţeles că a fost agitaţie atunci şi în Huşi, care avea vre-o 8.000 de locuitori [5]). Aici lucra cu entuziasm şi neînfricare, pe lîngă profesorul Galian şi tînărul profesor şi rector al seminarului, arhimandritul Melchisedec Ştefănescu, călugăr luminat, cutezător şi însufleţit de idei înaintate. Cu toate că şcoala pe care o conducea atîrna în cea mai mare măsură de episcop, Melchisedec a luat atitudine chiar împotriva convingerilor chiriarhului său «un neutralist», ori cum nu un unionist - dar capul Bisericii şi al şcoalelor huşene.

Era 29 iunie 1856: hramul Catedralei Sf. Apostoli Petru şi Pavel. La o asemenea mare sărbătoare, Episcopul Meletie nu putea lipsi de la slujbă. Totuşi Melchisedec a avut curajul să ţină o înflăcărată predică - cuvîntare, pentru Unirea Ţărilor Romîne.

«O cale luminoasă - spunea el atunci - se va deschide poporului romîn şi-l va face să guste din roadele dreptăţii şi libertăţii» [6]).

Fălciu, prin urmare elector şi eligibil în virtutea firmanului pentru convocarea divanurilor Ad-hoc, a fost destituit, prin ordinul dlui Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Destituirea, ca şi a colegilor săi de la Piatra şi Fălticeni, a fost decretată fără anchetă şi fără judecata prealabile, contrar artic. 19 din Regulamentul Organic, care interzice expres guvernului provizoriu facultatea de a destitui funcţionarii publici decît pentru delict invederat — şi contrar, de asemenea, art. 5 din Regulamentul şcolar, care opreşte într-un mod nu mai puţin categoric o asemenea măsură, înainte ca formalităţile prescrise să fie îndeplinite.

«Aceste formalităţi nefiind observate, destituirea subsemnatului, ca şi a colegilor săi, este cu atît mai ilegală, cu cît ea nu are drept motiv decît opiniunea lor favorabilă marei dorinţe naţionale: Unirea Principatelor».

«Audienţa pe care subsemnatul a obţinut-o de la Excelenţa sa Caimacamul, nu lasă nici o îndoială în această privinţă. Excelenţa sa a avut francheţa de a-i mărturisi motivul arătat mai sus şi de a-i promite repunerea în funcţiunile ce le ocupă onorabil de 17 ani, dacă unul din cei doi separatişti declaraţi, episcopul de Huşi, Meletie Istrate, sau fratele său, dl. Nicolai Istrate, ar voi să garanteze că subsemnatul nu se va mai amesteca în chestia Unirii Principatelor.

«Acest procedeu, care nu poate avea alt scop decît acel de a priva pe subsemnatul de drepturile sale electorale şi de a intimida pe alţii, care au drept de vot, fiind o dovadă fără echivoc de parţialitatea Caimacamului şi în vădită opoziţie cu intenţiile Congresului din Paris, subsemnatul să grăbeşte să o supună aprecierii Înaltei Comlsiuni.

«Subsemnatul profită de această ocaziune... etc. (Text francez în D. Sturza, şi alţii: *Documente relative la Istoria Renaşterii Romîniei*, Bucureşti, 1889, pag. 659).

3) D. Hîncu, *M. Kogîlniceanu*, 1960, pag. 169.

4) A. Xenopol, *Istoria Romînilor*, vol. XII, pag. 896, pag. 201-202, 207, 221.

5) Gh. Ghibănescu, *Originea Huşilor*, pag. 87.

6) *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, Edit. Inst. Biblic, Bucureşti 1958, pag. 491.

Pregătirile pentru alegerea Divanului Ad-hoc al Moldovei au început la Huși, ca și în celelalte orașe prin manifestul către țară, al Caimacamului Vogoride, manifest plin de idei frumoase, nobile chiar. Astfel, el scria între altele:

«Statornica voință a împărăteștei sale măriri (sultanul, adică) fiind *a se păzi*, din partea autorităților locale, *cea mai strictă nepărtinire în operațiile alegerilor, guvernul*, prin urmare, *rămîne hotărît a se ține cu nestrămutare în marginile celei mai complete nepărtiniri* – cu încredere așteaptă de la *autoritățile respective ca ele* de asemenea *să fie pătrunse de datoria ce li se impune, observînd cu scumpătate principiul neamestecării în alegeri*" [7]).

Dar... de la «observarea cu scumpătate a acestui» prințipiu», pînă la cum au procedat Vogoride și «autoritățile respective», a fost enorm de mult. Ca de la preocupările caimacamului – și metodele întrebuințate – pînă la ale lui Melchisedec, Kogălniceanu, Alecsandri și toți ceilalți fruntași unioniști. Istoria ne arată cum au respectat «autoritățile «cea mai completă nepărtinire în alegeri». Și pe lîngă autoritățile civile, se pare că, la Huși, au făcut presiuni și cele bisericești.

La 27 martie 1857, Episcopia a trimis «duhoviceștei consistorii» ordin, împreună cu nobila (?) proclamație a faimosului Vogoride și încheerea Sfatului Extraordinar să întocmească lista de preoții alegători pentru alegerea deputatului lor în Divanul Ad-hoc. Au fost recunoscuți numai 28 de alegători [8]). A fost înlăturat – ca să nu poată fi ales, – cel mai luminat și mai patriot: arhimandritul Melchisedec Ștefănescu. Din acești 28, s-au prezentat la vot numai nouă [9]). Vom vedea însă, că relatarea aceasta nu este exactă.

Alegerea era fixată pentru 30 iunie 1857; apoi a fost amînată la 7 iulie. Protopopul însă, plin de zel antiunionist – îl chema Teodor Gavriluță – a convocat pe preoții alegători încă de la 13, și apoi și la 16 iunie. Procedînd astfel, el a voit să silească pe preoți să-și calce convingerile lor. Preoții însă, au făcut o dîrză întîmpinare împotriva ingerințelor protopopești.

Să lăsăm să grăiască dosarul respectiv:

«Prea sfințite Stăpîne»,

«Obștea preoților rezidenției episcopale de Huși.

«Peste hotărîrea firmanului împărătesc cu termin de 30 zile pentru alegeri, peste publicația ocîrmuirii din Buletinul nr. 1 și peste toată bunăcuviința și dreptatea, cu poronca protoiereului de rezidență și care țitează că este bazat pe ofiția Prea Sfinției Voastre, astăzi 16 iunie, adunîndu-ne pe toți la biserica Înălțarea Domnului, am fost silniciți ca să alegem deputat mai înainte de timpul hotărît.

«Prea Sfințite Stăpîne, Noi, credem că în listă toți deopotrivă avem același glas, același drept, după împărătescul firman și credem că o arbitrară înrîurire și violare în lucrările alegerii ar fi de prisos, cînd la adunarea noastră de astăzi, precum am arătat – fără sfială și hotărîtoriu au influiat puterea de protoiereu, de judecător, de executor. Pe unii din noi dați cam cu politica afară, spre a avea prilej de vorbe secrete; iar pe unii (alții) din noi, fără vre-o politică, ocărît și dat afară, fără a protimisi măcar liturghisirea în această zi – urmare ce ne încalcă viderat și fără sfială sloboda rostire a dorințelor.

«Cătră acestea mai adăogăm că la adunarea ce am avut-o și la 13 a curentei, acelaș protoiereu a scos o hîrtie scrisă de la Comitetul Unirii îndemnîndu-ne a ne înzestra cu idei, urmare care ne-a dat destul prepus de neîncredere în persoana sfinției sale.

«De aceea, plecați venim rugîndu-ne Prea Sfinției Voastre ca să porunciți a nu mai fi supărați pentru pripita alegere și totodată a conteni orice înrîurire de funcție și amenințări, mai ales la timpul cînd este destinată formala alegere a deputatului cerut pentru Eparhia Hușilor».

(Urmează 18 semnături, din care se pot descifra ale preoților Theodor Mandrea, Neculai Harnagea, Ion Purpulină, Gheorghe Archire, Vasile Maxim [10]).

Protestul preoților hușeni, atît de demn și de întemeiat, n-a găsit în-

---

7) Sublinierea noastră.

8) Lista a fost publicată în *Gazeta de Moldavia* nr. 42, din 30 mai 1857.

9) *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, pag. 495.

10) Fila a 17-a dosarului... F.

ţelegerea cuvenită [11]). In rîvna lui antiunionistă, protopopul a făcut ca la alegerea din 7 iulie să fie ales, reprezentant al preoţilor din Huşi în Divanul Ad-hoc al Moldovei – «preotul Ioan Rîşcanu [12]) cu o majoritate de 19 voturi». Actele nu arată cîţi alegători au fost. Rezultatul a fost comunicat de Episcopie, Departamentului Averilor Bisericeşti, chiar a doua zi, 8 iulie.

Ceilalţi deputaţi fălcieni şi huşeni aleşi atunci au fost: Aga Laskaraki Costaki şi Aga George Tulbure, din partea marilor proprietari; Grigore Butucea ales de micii proprietari; Florea Munteanu din Vetrişoaia, ales de ţărani şi serdarul Grigore Tulbure alesul orăşenilor. Despre acesta din urmă, *Steaua Dunării* din 17/29 iulie 1857, scria că a fost ales de alegători «aduşi cu sila de jandarmi şi pompieri» [13]).

Protestul ţării însă, împotriva silniciei acelor alegeri a fost atît de puternic şi de îndreptăţit încît ele au fost anulate. Pregătirile pentru noi alegeri au început cu mai vie intensitate.

La Huşi, Episcopul Meletie a murit la 31 iulie 1857.

Dîndu-şi seama de situaţia delicată în care se găsea, episcopul s-a amărît atît de adînc încît i s-a deschis o boală mai veche, care l-a doborît. In timpul suferinţei mereu îşi critica fratele, pentru că-l tîrîse într-o acţiune contrară conştiinţei sale. La înmormîntare, în Catedrala Episcopală, n-a luat parte nici un membru al familiei.

Mitropolia a trimis îndată «în înţelegere cu guvernul Vogoride», ca locotenent, pe arhiereul Ghenadie Şăndrea. Imediat ce a luat pe seamă conducerea Eparhiei, arhiereul Ghenadie a cerut Ministerului să repare nedreptatea şi să refacă lista de alegătorii preoţi, înscriind şi pe călugări şi pe preotul Ioan Folescu. Cererea fiind întemeiată n-a putut fi respinsă, în noua atmosferă creată. La 27 august 1857, Episcopia a cerut «duhovniceştei Consistorii» să întregească lista, în care apar următorii 35 de preoţi [14]). 1. Isidor, arhimandrit şi duhovnic Episcopiei, 2) Veniamin, ieromonah şi iconom la Episcopie (Veniamin Adrian), 3) Climent, eclisiarhul Episcopiei, 4) Nectarie, ieromonah, 5) Varnava ieromonah (la Episcopie), 6) Melchisedec, arhimandrit şi rector seminariei, 7) Iconomul Theodor Gavriluţă, protorierul reziденţei Huşi, 8) Iconomul Ioan Rîşcanu, protoiereul a parte de ţinut, iconomii: 9) Constantin Vendescu)?., 10) Vasile Tătăranu, 11) Nicolai Roiu, 12) Theodor Mandrea, 13) Teodosie Lăscărescu, 14) Vasile Maxim, 15) Anastasie Frimu, 16) Pavel Nicolai, 17) Gheorghe Cîrlig (Cîrlic), 18) Ilie Ştefănescu, 19) Nicolai Donea, 20) Vasile Frumuzache, 21) Gavril Andrian, 22) Nicolai Ioan, 23) Toma Graur, 24) Petrache Dorne, 25) Ioan Vendescu(?).; Sachelarii: 26) Gh. Orzan, 27) Alex. Savin, 28) Nicolai Ghibănescu, 29) Mardare Vasile, 30) Gh. Bucur; şi preoţii: 31) Nicolai Harnagea, 32) Ioan Tătăranu, 33) Ioan Purpulină, 34) Ioan Folescu şi 35) Gheorghe Archire».

Lista este autentificată.

La alegerea din 29 august, clerul din Huşi a ales ca reprezentant al său în Divan, pe marele patriot şi învăţat, Melchisedec Ştefănescu. Alegerea a fost prezidată de însuşi arhiereul Ghenadie, care, în calitate de conducător de Eparhie, a fost din oficiu membru al Divanului.

Ceilalţi deputaţi din laturile huşene au fost, de data aceasta: Vornicul Petre Mavrogheni şi Nicolae Catargi, aleşii marilor proprietari (25 votanţi): sulgerul Nicolae Bosie, al micilor proprietari (20 înscrişi la vot), şi Pandelachi Croitoru din Simineşti, alesul ţăranilor [15]).

Marii proprietari au ales la 29 septembrie 1857, iar cei mici la 27, cu care ocaziuni Melchisedec a ţinut cîte o înflăcărată cuvîntare, arătînd importanţa alegerilor şi a Divanului Ad-hoc. Dar cel mai important discurs politic al rectorului seminarului din Huşi a fost rostit la 24 ianuarie 1858, în şedinţa Divanului cerînd votarea Unirii pe care au şi votat-o toţi deputaţii clerici şi mireni. Au fost numai două voturi contra.

Nici deputatul ţăranilor fălcieni

---

11) Protestul a fost comunicat şi în străinătate, şi încă de mai multe ori de agentul diplomatic al Franţei, Victor Place (D. Sturza, *Acte şi doc. relative la Istoria Romîniei*, vol. V, pag. 234).

12) Pr. I. Rîşcanu era al doilea protopop, «a parte de ţinut».

13) D. Sturza, *Acte şi doc...* Bucureşti 1889, vol. V, pag. 371 şi vol. VI, pag. 304.

14) Flla a IV-a a Dosarului.

15) D. Sturza, *op. cit.*, vol. V, pag. 609-611.

nu a stat cu gura legată. Pandelache Croitoru [16]) a grăit cu îndrăzneală şi a fost «fulgerat» de boieri cu vorbe grele pentru cererile lui.

In şedinţa Divanului din 7 noiembrie 1857, Croitoru a arătat că a chemat la laşi pe delegaţii care l-au ales, ca să se sfătuiască cu ei, «să nu greşească» şi să le arate ce s-a lucrat în Divan. Intorşi acasă, delegaţii au fost maltrataţi de autorităţi. Deputatul fălcian a protestat la Căimăcămie împotriva unor asemenea fără de legi.

Administratorul (ispravnicul) ţinutului Fălciu, a înştiinţat Ministerul de Interne că a găsit circulînd prin sate hîrtii pentru a fi semnate, destinate acestui «deputat pontăş». S-au luat măsuri în contra delegaţilor săteşti care «fac propagandă pentru tulburarea liniştii societăţii» [17]).

Dar toate silniciile n-au putut opri înfăptuirea dorinţei poporului. Unirea, atît de dorită a fost săvîrşită.

Actul acesta de o covîrşitoare importanţă pentru istoria noastră, a trezit, cum era firesc, un puternic ecou şi a stîrnit un entuziasm viu între huşeni. Simţămintele lor ne sînt arătate în pătrunzătoarea şi simţita adresă (telegrafică), prin care aceştia au felicitat Adunarea naţională pentru «patriotismul, demnitatea şi dreptatea sa». De bună seamă a avut loc, atunci, o mare adunare populară, în numele căreia s-a expediat adresa următoare:

«Onoratei Adunări Naţionale

«Patriotismul, demnitatea şi dreptatea care au caracterizat începuturile lucrărilor Adunării Naţionale şi mai ales sagacitatea cu care a săvîrşit alegerea Unsului Domnului şi a alesului Naţiunii, în persoana Alteţei Sale Prinţul Alexandru Ion Cuza, considerat pe dreptate ca un paladium al speranţelor cele mai sfinte ale naţiunii, au deşteptat dintr-un somn veşnic ţara toată, şi toată lumea se felicită, toată lumea este încredinţată de frumosul viitor al Romîniei.

«Districtul Fălciu şi oraşul Huşi, pătrunşi pînă în fundul inimii de aceliaşi sentimente, îşi iau libertatea de a prezenta Onorabilei Adunări, expresia mulţămirilor şi a devotamentului său şi roagă pe Dumnezeu să binevoiască a face ca şi în viitor, reprezentanţii poporului nostru să se inspire din acelaş spirit, în vederea împlinirii dorinţelor vii, care-s ancora mîntuirii naţiei.

«Trăiască Adunarea Naţională! Trăiască Alteţa Sa Prinţul! Trăiască Naţiunea Romînă! [18]).

Pr. ANTON POPESCU

---

16) De el aminteşte şi Ion Creangă, în «*Moş Ion Roată şi Unirea*».

17) *Studii* nr. 1, 1959, pag. 89.

18) D. Sturza şi J. J. Skubievski, *Acte şi documente privitoare la Renaşterea Romîniei*, Bucureşti, 190, vol. VIII, pag. 781.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE

Heinrich L. Nickel, **BYZANTINISCHE KUNST**, (Arta bizantină) Kochler u. Ameland, Leipzig 1961.

Autorul, istoric de artă din Halle (R.D.G.), se ocupă în volumul de faţă de istoria bizantină, care în ultimii ani a reţinut atenţia multor oameni de ştiinţă. Lucru explicabil, fiindcă ea formează puntea de trecere de la antichitate peste evul mediu la evul nou, probînd continuitatea culturii de-a lungul veacurilor.

În primele capitole, autorul se ocupă de istoria şi de societatea bizantină fiindcă fără acest suport istoric dezvoltarea artei bizantine nu poate fi înţeleasă în sensul ei adevărat. Astfel, se creionează epoca lui Iustinian cu tendinţele ei expansioniste şi cu profilul latin şi ameninţarea turcilor. Un tabel comparativ prezintă dezvoltarea paralelă între fenomene de natură istoric-generală şi de istoria artelor.

Prezentarea genurilor de artă bizantină din diferitele ei epoci e însoţită de planuri, schiţe şi tablouri, ceea ce înlesneşte foarte mult înţelegerea artei bizantine şi a influenţei pe care a exercitat-o ea asupra artei din răsărit şi apus, pînă în timpurile prezente.

(N. Z. 20/III. 1965)

Prof. O. BUCEVSCHI

Benjamin Britten, **«WAR REQUIEM» (Requiemul războiului).**

M. Britten este unul din cei mai universali şi productivi compozitori englezi în viaţă. „War Requiem-ul" său este o puternică acuză împotriva războiului şi o puternică dorinţă de pace, exprimate simbolic în fraternitatea dintre un soldat englez şi un soldat german. Lucrarea culminează în cuvintele: „Numai cine înţelege adînc iubirea, acela leapădă ura, aşa cum a făcut Hristos".

Toate cele şase părţi ale acestei „splendide lucrări muzicale" constituie un dialog între om şi Dumnezeu, redat în graiul unei muzici care a mişcat adînc şi a mulţumit deplin şi pe cei mai exigenţi critici muzicali.

„War Requiem-ul" a fost prezentat cu deplin succes în Anglia, Berlin, Praga, Leningrad, Olanda, S.U.A., şi recent la Dresda (R.D.G.) la împlinirea a 20 de ani de la distrugerea oraşului în timpul celui de al doilea război mondial.

Aversiunea faţă de război şi dorinţa de pace află exprimări diferite.

(N. Z. 23/II. 1965).

Prof. O. BUCEVSCHI

CULTURA MOLDOVENEASCĂ ÎN TIMPUL LUI ŞTEFAN CEL MARE. Culegere de studii îngrijită de M. Berza. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, 846 p.

Volumul începe cu o introducere a prof. M. Berza, după care se publică următoarele studii: 1. Eugen Stănescu, *Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare* (p. 9-45); 2. R. Manolescu, *Cultura orăşănească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea* (p. 47-95); 3. Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea* (p. 97-149); 4. O. Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ştefan cel Mare* (p. 185-234); 5. I. Nestor, *Epoca lui Ştefan cel Mare în lumina săpăturilor arheologice de la Suceava* (p. 235-257); 6. Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ştefan cel Mare* (p. 259-362); Maria Ana Musicescu, *Consideraţii asupra picturii din altarul şi naosul Voroneţului*, (p. 363-417); 8. Sorin Ulea, *Gavril ieromonahul, au-*

torul frescelor de la Bălineşti. Introducere la studiul picturii moldoveneşti din epoca lui Ştefan cel Mare (p. 419-461); 9. Teodora Voinescu, *Portretele lui Ştefan cel Mare în arta epocii sale* (p. 463-478); 10. I. D. Ştefănescu, *Broderiile de stil bizantin şi moldovenesc în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Istorie, iconografie, tehnică* (p. 479-541); 11. Emil Lăzărescu, *Trei manuscrise moldoveneşti de la Muzeul de artă R.P.R.* (p. 541-588); 12. M. Berza, *Trei tetraevanghele ale lui Toader Mărişescul în Muzeul istoric de la Moscova* (p. 589-639); 13. Şerban Papacostea, *Bibliografia istorică a epocii lui Ştefan cel Mare* (p. 641-675).

Studiile enumerate se bazează şi pe izvoare istorice şi arheologice inedite şi ca atare aduc contribuţii reale, interpretări originale şi critice, din care se intrevede clar şi aspectul, de asemenea uimitor, al progresului ascendent, al activităţii culturale artistice moldoveneşti dominate de personalitatea lui Ştefan cel Mare. În felul acesta domnia marelui domnitor înscrie o nouă pagină glorioasă în istoria poporului nostru, ca şi acelea de apărare împotriva cotropitorilor streini.

În primul studiu, *Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare*, autorul, Eugen Stănescu, prezintă „monumentele culturii scrise moldoveneşti" din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, accentuînd, în mod special asupra locului lor în evoluţia culturii medievale româneşti, a conţinutului lor în ceea ce priveşte ideologia şi mentalitatea epocii, asupra rolului istoric al domniei şi statului feudal, a ierarhiei social politice şi mai ales a concepţiei despre lume. Autorul conchide că această cultură reflectă modul specific în care societatea timpului a luat act de problemele contemporane şi a încercat să le rezolve.

Studiul, *Cultura orăşănească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea* se concentrează asupra creaţiei culturale orăşeneşti din Moldova din secolul al XV-lea. Se pretinde că această creaţie s-ar fi manifestat în: elaborarea şi aplicarea unor norme juridice locale şi „cunoaşterea normelor juridice străine"; cunoaşterea şi folosirea scrisului, învăţămîntului în oraşele din Moldova şi frecventarea universităţilor străine de către orăşenii moldoveni, şi poziţia orăşenilor faţă de biserică. S-a cercetat rolul husitismului în formarea culturii orăşeneşti moldovene precum şi contribuţia orăşenilor moldoveni la creaţia folclorică.

Un remarcabil, întins şi erudit studiu, pus la punct şi bazat pe o bogată documentaţie şi izvoare numeroase, prezentate critic, a dat Al. Elian sub titlul: *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea.* Autorul trece în revistă raporturile pe care literatura şi arta moldovenească din secolul al XV-lea l-ea avut şi păstrat cu cele bizantine. În continuare, cercetează atent şi critic geneza tradiţiei tezelor formulate pînă în prezent asupra relaţiilor dintre Moldova şi Bizanţ în timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Autorul ajunge la concluzia justă că acestea nu s-au datorat unor contacte directe „ci au parcurs calea anevoioasă a zonelor intermediare, nu totdeauna bune de realizat în spaţiu, şi au reclamat, ca să se introducă, perioade greu de delimitat în timp".

Broderiile, obictele de cult, manuscrisele cu miniaturi au putut influenţa direct pe artiştii autohtoni, creatori ai unor opere similare, dar în domeniul arhitecturii, elementele bizantine ajunse la noi prin intermediul altor ţări au fost concurate de elementele altor arii culturale. Datorită puterii de sinteză şi asimilare a autohtonilor s-a creat în Moldova o artă cu caractere net originale.

Al. Elian indică cu o grijă deosebită interpretările eronate şi informaţiile insuficiente şi corectează numeroase inadvertenţe ale cercetătorilor anteriori — începînd cu cronicarii — asupra raporturilor dintre Moldova şi Bizanţ.

În concluzie, studiul pof. Al. Elian face o analiză critică clară, amănunţită şi extinsă a relaţiilor comerciale, bisericeşti, politice si culturale dintre Bizanţ, Muntele Atos şi Mangop, pe de o parte şi Moldova pe de alta. Totodată, autorul, scoţînd în evidenţă caracterele proprii ale culturii noastre din veacul al XV-lea, pune în justa lor valoare înrîuririle bizantine asupra ei.

Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare, studiu semnat de Octavian Iliescu, se referă la întreaga activitate monetară din Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Autorul

a determinat tipurile principale ale monedelor, arătîndu-se că volumul emisiunilor ca şi răspîndirea lor în timpul domniei lui Ştefan cel Mare a crescut sensibil după 1480, adică, presupunem noi, după încheierea păcii cu turcii. De remarcat este afirmaţia autorului că Ştefan cel Mare a realizat o reformă monetară bătînd monede dintr-un argint de o calitate superioară emisiunilor anterioare. Studiul se încheie cu o bibliografie bogată a lucrărilor despre emisiunile monetare din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, cu aprecieri asupra rezultatelor pozitive şi negative la care a ajuns fiecare cercetător, precum şi cu 145 planşe care arată tipurile acestor emisiuni. Este însă de observat că unele planşe nu sînt clare, astfel că, uneori nu se poate determina caracterele specifice ale unei emisiuni faţă de altele.

Epoca lui Ştefan cel Mare în lumina săpăturilor arheologice de la Suceava este prezentată de prof. Ion Nestor. Pe baza materialelor date de săpăturile făcute la Suceava, autorul ajunge la o serie de concluzii noi asupra vechimii şi structurii culturii materiale din epoca lui Ştefan cel Mare, a procesului de asimilare a formelor străine, şi afirmării creaţiei specific moldoveneşti, proces activ încă din vremea lui Alexandru cel Bun.

Arta în epoca lui Ştefan cel Mare. Antecedentele şi etapele de dezvoltare ale artei moldoveneşti din epoca lui Ştefan cel Mare, sînt studiate sub toate aspectele, amplu, competent şi amănunţit de Corina Nicolescu. Studiul se referă la arhitectura laică, militară şi religioasă, la pictură, broderie şi orfevrărie. Autoarea ajunge la concluzia ştiinţific documentată că, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, s-a cristalizat un adevărat şi original stil moldovenesc în toate manifestările artistice, stil ale cărui caractere sînt datorate puterii de sinteză şi creaţie autohtonă. „Mai presus de toate noul proces artistic şi cultural se caracterizează prin puterea sa de sinteză, prin îmbinarea dintre vechi şi nou, dintre autohton şi străin, dintre tradiţia artistică şi inspiraţia populară“ (p. 362).

Arta din epoca lui Ştefan cel Mare a fost într-un strîns contact cu „marile curente ale artei occidentale; goticul şi renaşterea“. Astfel înflorirea artei moldoveneşti în epoca lui Ştefan cel Mare şi a urmaşilor săi, pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, se încadrează „într-o mişcare culturală universală, realizînd, totodată, cea mai autentică şi originală creaţie românească, care ne apare ca o încununare a tuturor marilor realizări“ ale epocii marelui voievod (p. 362).

De asemenea, puterea de sinteză şi originalitatea artei moldoveneşti este reluată şi în studiul *Consideraţii asupra picturii din altarul şi naosul Voroneţului* de Maria Ana Musicescu. Autoarea arată că pictura din această biserică, deşi puternic legată de tradiţie, constituie o creaţie de valoare, în care se observă puterea de sinteză care se manifestă în toată arta timpului. La Voroneţ se constată, în mod evident, eforturile pictorilor de a adapta iconografia specificului arhitectural. Aşa dar, pictura din biserica de la Voroneţ „apare ca un exemplar reprezentativ pentru unul dintre monumentele de evoluţie ale stilului artei moldoveneşti din a doua jumătate a secolului al XV-lea“ (p. 417).

Studiul, *Gavril ieromonahul, autorul frescelor de la Bălineşti* de Sorin Ulea, reprezintă un capitol dintr-o lucrare asupra picturii moldoveneşti din epoca lui Ştefan cel Mare. Pornind de la inscripţia zugrăvită de pe tabloul votiv al ctitoriei logofătului Ioan Tăutul, autorul presupune că Gavril ieromonahul este cel care a pictat biserica din Bălineşti, considerîndu-l ca pe una din figurile cele mai remarcabile ale trecutului nostru artistic.

Teodora Voinescu, în studiul *Portretele lui Ştefan cel Mare în arta epocii sale*, supune unei analize minuţioase fiecare portret al marelui domnitor, din pictura monumentelor bisericeşti, de pe broderii, de pe evanghelia de la Humor precum şi cel în basorelieful de la mănăstirea Vatoped. Toţi artiştii, precizează autoarea, „au conturat figura lui Ştefan cel Mare la diferite vîrste, reuşind, totodată, să-i imprime ceea ce rămîne permanent într-o figură omenească, dincolo de vîrstă“ (p. 477).

În studiul: *Broderiile de stil bizantin şi moldovenesc în a doua jumătate a secolului XV-lea. Istorie, iconografie, tehnică*. I. D. Ştefănescu afirmă că broderiile din a doua jumătate a secolului al XV-lea nu

sînt copii, ci lucrări în care se observă noi interpretări a temelor şi figurilor omeneşti, precum şi inovaţii de ordin stilistic. Inovaţiile şi chiar procedeele tehnice arată că intensa activitate artistică din Moldova, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, se baza pe o veche tradiţie locală. Activitatea artistică din acest domeniu a fost organic legată de înflorirea arhitecturii, picturii murale, sculpturii în lemn, miniaturii şi caligrafiei. În aproape toate aceste broderii, interpretarea umanistică şi realistă înlocuieşte formalismul, hieratismul şi spiritul mistic al modelelor bizantine. Mişcarea personajelor este mai firească, proporţia lor mai aproape de realitate, iar portretele sînt creaţii de ordin superior. Toate aceste calităţi, după cum afirmă just autorul, dau broderiilor din timpul lui Ştefan cel Mare o valoare excepţională.

Dintre numeroasele opere de artă feudală păstrate la Muzeul de Artă al R.P.R., Emil Lăzărescu descrie, în amănunţime, *trei manuscrise moldoveneşti*, unul anterior domniei lui Ştefan cel Mare, al doilea de la sfîrşitul domniei şi al treilea din timpul domniei lui Bogdan al III-lea. Aceste manuscrise, care derivă din Tetraevanghelul slavo-grec scris în Mănăstirea Neamţului de către Gavril fiul lui Uric, în 1429, ilustrează procesul de formare al şcolii de miniaturişti moldoveni.

Primul din cele trei manuscrise prezentate de Emil Lăzărescu este din anul 1436, scris de asemenea de Gavril Uric. Al doilea manuscris, din 1502, lucrat de călugărul Spiridon de la Putna, vădeşte influenţa lucrărilor lui Gavriil Uric accentuînd că, şcoala de caligrafi şi miniaturişti de la Putna este continuarea celei de la Neamţ. Al treilea Tetraevanghel, la care se referă autorul, a fost scris în 1552, în Mănăstirea Neamţului, de către Dimitrie grămăticul din porunca mitropolitului Teoctist al II-lea.

Autorul, comparînd tetraevangheleie lucrate de Gavril Uric, constată că acesta „ca un adevărat artist, nu s-a putut repeta în două din operele sale: chiar dacă adesea în frontispicii, s-a folosit de aceleaşi motive, în asemenea cazuri de cele mai multe ori forma frontispiciului sau măcar unele amănunte au fost schimbate“ (p. 566).

Analiza celor trei manuscrise duce pe autor la concluzia că „în Moldova se caligrafiau manuscrise cu conţinut religios încă înainte de mijlocul secolului al XIV-lea“ şi deci se poate „presupune o epocă mai îndelungată de formare a tipului de ornamentaţie moldovenesc al manuscriselor, la capitolul căreia se situează opera lui Gavril“ (p. 567).

M. Berza, în studiul intitulat „*Trei tetraevanghele ale lui Teodor Mărişescul în Muzeul istoric de la Moscova*“, descrie manuscrisele lucrate în anii 1491, 1492 şi 1498 de cunoscutul artist miniaturist moldovean. În aceste lucrări de mare valoare artistică, Teodor Mărişescul se arată ca un continuator al lui Gavril Uric. Tetraevanghelul din 1491 este important şi prin faptul că, după însemnarea făcută de copist, ne informează că Ştefan cel Mare şi-a asociat la tron pe fiul său Alexandru.

Volumul se încheie cu o amplă şi foarte utilă bibliografie istorică a epocii lui Ştefan cel Mare întocmită de Şerban Papacostea. Bibliografia, care cuprinde lucrările româneşti şi străine relative la personalitatea şi epoca marelui voievod român, a fost împărţită în: lucrări teoretice, izvoare (izvoare diplomatice şi inscripţii şi izvoare narative), monografii, studii cu caracter general, comemorări, lucrări cu caracter special (istoria economică şi socială, organizarea statului, istoria politică, organizarea militară, războaie şi lupte, biserica, cultura, personalitatea lui Ştefan cel Mare; familia, tradiţie şi folclor).

În concluzie, studiile de sinteză sau analiză publicate în acest volum, prin bogăţia materialului inedit, descoperit şi folosit, întregesc cunoştinţele noastre asupra domniei lui Ştefan cel Mare şi a rolului său de îndrumător şi sprijinitor al culturii moldoveneşti din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

N. GRIGORAŞ

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, **PRELEGERI DE ISTORIE A FILOZOFIEL** Volumul al II-lea. Traducere de D. D. Roşca, membru corespondent al Academiei R.P.R. Bucuresti. Editura Academiei R.P.R. 1964, 700 pp.

În editura Academiei R P.R., a apărut volumul al II-lea al *Prele-*

gerilor de istorie a filozofiei de G. W. F. Hegel, în excelenta traducere românească a profesorului universitar D. D. Roşca, membru corespondent al Academiei R.P.R., după ce numai cu un an în urmă s-a publicat traducerea în limba română a volumului I al acestor *Prelegeri*.

Ceea ce este necesar să avem în vedere de la început, atunci cînd este vorba să citim sau să discutăm această carte, este faptul că, integrîndu-se în sistemul său filozofic idealist, concepţia lui Hegel († 1831) despre istoria filozofiei este, în chip firesc, tot idealistă şi, ca atare, e concepută ca o istorie a autocunoaşterii spiritului absolut, ca o istorie a dezvoltării dialectice a autocunoaşterii, ca o mişcare a conceptului, în care fiecare sistem filozofic mai de seamă reprezintă o treaptă istorică în procesul unitar de cunoaştere a adevărului, aşa cum ne-o spune limpede însuşi autorul *Prelegerilor*, în a sa „Introducere în istoria filozofiei", cu care începe volumul I al acestei scrieri. Hegel precizează, de asemenea, că „ţinta filozofiei este adevărul" (*Prelegeri...*, I, p. 19), iar „adevărul este numai unul" (*Ibidem*, I. p. 29).

Ideea fundamentală, conducătoare a acestei opere este, astfel, aceea a succesiunii logice şi necesare a sistemelor filozofice şi a dezvoltării lor prin lupta contrariilor. „Conform acestei idei, afirm deci — spune Hegel — că succesiunea sistemelor filozofice în istorie este aceeaşi ca şi succesiunea determinaţiilor conceptuale ale ideii în derivarea lor logică. Afirm că, dacă curăţim conceptele fundamentale ale sistemelor care apar în istoria filozofiei de tot ce se referă la elaborarea lor exterioară, la aplicarea lor la particular, obţinem diferitele trepte ale însăşi determinării ideii în conceptul ei logic. Invers: Dacă luăm progresul logic pentru sine, avem în el progresul fenomenelor istorice conform principalelor momente ale acestuia. Dar, se înţelege, trebuie să ştii să recunoşti aceste concepte pure în ceea ce este conţinut în forma istorică" (*Prelegeri...*, I, p. 38).

Prin urmare, deoarece în expunerea *Prelegerilor de istorie a filozofiei*, Hegel porneşte de la principiul unităţii strînse dintre istoric şi logic, această operă apare ca o parte întregitoare şi lămuritoare a *Logicii* sale, aşa încît ambele aceste scrieri hegeliene se înţeleg mai bine dacă sînt citite şi studiate împreună.

Avînd însă în vedere faptul că, după cum semnalam mai sus, Hegel expune întreaga istorie a filozofiei prin prizma propriului său sistem filozofic idealist, concepţia hegeliană despre istoria filozofiei ne va apare mai limpede, dacă vom preciza că este normată, la fel ca şi întregul său sistem filozofic, de noetica idealismului intelectualist aprioric, care are ca punct de plecare afirmaţia că cugetarea şi existenţa (sau realitatea obiectivă) sînt identice, dar în sensul că prioritatea îi revine cugetării, care construieşte existenţa reală, adică sistemul lumii, pornind nu de la idei concrete, ci de la ideea cea mai generală despre existenţă, adică de la conceptul logic, care este forma esenţială a cugetării. „Identitatea dintre cugetare şi realitate există, prin urmare, numai în conceptul logic", care „e, aşa zicînd, substanţa tuturor fenomenelor" (Dr. V. Găina, *Teologia fundamentală sau apologetica*, curs litografiat, 1908, p. 267). După Hegel, adică, primordial există numai conceptul absolut (sau raţiunea absolută, sau spiritul universal), care se află în dezvoltare perpetuă şi, ca atare, este baza tuturor fenomenelor din natură şi societatea omenească. (Cf. M. A. Dînnik şi a. (redact.), *Istoria filozofiei*, II. (Traducere din limba rusă). Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1959, p. 63). Conceptul absolut este, deci, mai întîi cugetare pură, dar fără vreun conţinut oarecare. Apoi, prin dezvoltare dialectică, el capătă un conţinut anumit, devenind natură; după aceea, el se întoarce iarăşi la sine, pentru a deveni spirit subiectiv în om, apoi — spirit absolut în artă, în religia revelată şi în filozofie, care sînt, astfel, treptele principale ale dezvoltării sale. (Cf. Dr. V. Găină, *o. c.*, p. 267; cf. şi M. A. Dînnik şi a. (redact.), *o. c.*, II, p. 91). Intrucît, însă, în artă spiritul absolut se manifestă prin imagine, în religie — prin reprezentare, iar în filozofie — prin concept, (aşa cum ni se arată în „Introducerea" din vol. I al *Prelegerilor*, la capitolul despre „Relaţia filozofiei cu alte domenii", unde găsim şi un subcapitol despre „Raportul dintre filozofie şi religie" (pp. 63-88), rezultă că, după Hegel, arta se transformă în religie, iar religia — în filozofie. Aceasta

însemnează că filozofia este forma cea mai perfectă a spiritului absolut. (Cf. M. A. Dînnik şi a. (redact.), o, c., II, pp. 91 şi 94). In felul acesta, „toate fenomenele din lumea naturii şi a spiritelor sînt numai dezvoltări trecătoare ale raţiunii absolute, puncte de trecere în procesul absolut, în care nimic n-are durată eternă, decît procesul însuşi. Calea pe care se dezvoltă absolutul este cugetarea dialectică. Aceasta constă în aceea că spiritul afirmă mai întîi ceva, apoi neagă această afirmaţie, apoi iarăşi o afirmă, trecînd astfel prin fel de fel de contradicţii, pînă ce ajunge la dezvoltare deplină“ (Dr. V. Găină, o. c., pp. 267-268), aşa cum am indicat anterior.

Prin prizma considerentelor expuse, nu e nicidecum greu să stabilim faptul că, întrucît afirmă dependenţa cugetării de realitatea obiectivă, noetica realismului empiric — ideal, de la care purcede cugetarea creştină în expunerea concepţiei sale despre lume, are un punct de plecare diametral opus celui al noeticii idealismului intelectualist aprioric, care afirmă dependenţa realităţii obiective de cugetare, în sensul că realitatea obiectivă este, aşa zicînd, produsul cugetării.

Semnalam, de asemenea faptul că pentru motivul că, în opera ce-o recenzăm, autorul n-a depăşit limitele idealismului său absolut, în calea înţelegerii ei se află, mai ales pentru cei mai puţin familiarizaţi cu filozofia hegeliană, dificultăţi frecvente, ce provin în primul rînd din însuşi idealismul acesta absolut, adică din intervertirea, răsturnarea raporturilor normale, firești, dintre cugetare şi existenţă, în al doilea rînd — din modul dialectic al cugetării hegeliene, adică din faptul că cugetarea lui Hegel trece mereu de la un plan logic la altul, iar în al treilea rînd — din cauza terminologiei filozofice, specific hegeliene, folosite la expunerea anumitor conţinuturi de idei.

Cu toate acestea, întrucît în această carte istoria filozofiei este expusă pentru prima oară după metoda dialectică, la baza căreia se află ideea dezvoltării, Fr. Engels carecterizează *Prelegerile de istorie a filozofiei* de Hegel drept „una din operele cele mai geniale ale acestui filozof“. (Cf. K. Marx şi Fr. Engels, *Scrisori alese*, (L), 1953 p. 442 (ed. rusă); cit. după M. A. Dînnik şi a. (redact.), o. c., II, p. 94), astfel încît cu deosebire din punctul de vedere al concepţiei marxist-leniniste, metoda dialectică a lui Hegel, deşi în contradicţie cu sistemul său, exprimă rolul pozitiv al lui Hegel în istoria filozofiei; ea a exercitat o influenţă binefăcătoare asupra dezvoltării ulterioare a filozofiei. (Cf. M. A. Dînnik şi a. (redact.), o. c., II. p. 96). Un alt merit ce i se recunoaşte în general lui Hegel ca istoric al filozofiei este acela de a fi reuşit, (aşa cum şi-a propus în vol. I al acestor *Prelegeri*, p. 54), să disocieze elementul pur filozofic din complexul valorilor culturale, adică să-l desprindă de cel ştiinţific, artistic, religios etc., ceea ce presupune şi necesită nu numai o atenţie mult sporită, dar şi o înaltă capacitate de discernămînt. La fel de îndreptăţit este Hegel atunci cînd condamnă tendinţele mecaniciste ale unor istorici ai filozofiei din secolul trecut de a atribui, în chip neştiinţific, diverşilor filozofi idei care nu numai că nu se găsesc în operele lor, dar nici nu se putea să le aibă în condiţiile culturale din timpul lor, (cum arată Hegel în volumul I al acestor *Prelegeri* (p. 48). Nu mai puţină apreciere se acordă astăzi şi faptului că Hegel a fost primul filozof care a respins, cu argumente convingătoare, concepţia mai veche, după care istoria filozofiei ar fi doar „o colecţie de păreri“, „un depozit de păreri filozofice“ (*Prelegeri*... I, p. 22), sau „o colecţie oarbă de idei“. „Doresc — zice Hegel — ca d-voastră să fi scos din ea concluzia că istoria filozofiei nu este o colecţie oarbă de idei apărute accidental, nu este o înaintare întîmplătoare“ (*Prelegeri*..., II, p. 694). „Diferitele filozofii determinate nu sînt filozofii la modă sau aşa ceva, ele nu sînt accidentale, nu sînt lumină aruncată de focuri de paie, erupţii produse ici şi colo, ci ele înseamnă înaintare spirituală; ele sînt cu necesitate o unică filozofie în dezvoltare, ele sînt revelarea lui Dumnezeu aşa cum el se ştie pe sine“ (*Prelegeri*..., II, p. 691).

Dar întrucît istoria hegeliană a filozofiei se prezintă ca o înlănţuire de doctrine filozofice care urmăresc dezvăluirea devenirii adevărului filozofic (*Prelegeri*..., II. p. 691), „ultima filozofie a unei epoci este rezultatul acestei dezvoltări şi este adevărul în forma cea mai

înaltă pe care şi-o dă despre sine conştiinţa de sine a spiritului. Ultima filozofie conţine, aşadar, în sine toate filozofiile care au precedat-o, ea conţine în ea aproape toate treptele, este produs şi rezultat al tuturor filozofiilor premergătoare", spune autorul *Prelegerilor*... (II, p. 695). Din aceste citate rezultă, deci, că Hegel consideră propriul său sistem filozofic drept o sinteză a tuturor doctrinelor filozofice premergătoare. drept cea mai înaltă treaptă a procesului cunoaşterii de sine a spiritului absolut. „Aceasta este deci poziţia epocii actuale — încheie Hegel — şi seria creaţiilor spirituale este cu aceasta, pentru acum, încheiată" (*Prelegeri*..., II, p. 694). Aşadar „pentru acum", adică pentru timpul în care a trăit Hegel, sistemul său filozofic reprezenta, după el, rezultatul suprem al istoriei filozofiei, ceea ce înseamnă că pentru viitor, deci într-o epocă de după Hegel, acesta nu exclude posibilitatea apariţiei unui sistem filozofic nou, superior ca treaptă a procesului cunoaşterii.

Inainte de a proceda, în continuare, la expunerea cît mai succintă a cuprinsului volumului al II-lea al *Prelegerilor de istorie a filozofiei* de Hegel, cuprins pe care-l împarte în trei părţi mari, corespunzătoare celor trei perioade mari ale istoriei filozofiei — antică, medievală şi modernă —, mai remarcăm faptul că, în cursul expunerii diverselor sisteme filozofice, Hegel urmăreşte mereu să evidenţieze momentele dialectice, adică momentele de luptă a contrariilor, din unitatea cărora rezultă apoi cîte o nouă treaptă cognitivă, mai concretă, căci, după Hegel, „numai concretul este adevărul, abstractul nu este adevărul" (*Prelegeri*..., II, p. 213). Iar „ideea concretă" este o „unitate de determinaţii diferite", zice filozoful nostru (*Prelegeri*..., I, p. 40), adică este unitatea organică a unor însuşiri, laturi şi procese diferite. (Cf. Ath. Joja, *Studii de logică*. (Bucureşti), Edit. Academiei R.P.R., 1960, p. 65).

In mod firesc, în partea întîia a acestui volum al *Prelegerilor* sale, Hegel continuă să expună istoria filozofiei elene, începînd cu stoicismul şi terminînd cu neoplatonismul (pp. 137-209). Prin neoplatonism „ne-am familiarizat cu totul cu ideea creştinismului, deoarece această filozofie are ca principiu esenţial concepţia că absolutul, Dumnezeu, este spiritul, că acesta nu este o simplă reprezentare, în general, ci că Dumnezeu ca spirit este determinat în mod concret" (p. 213). „Această filozofie se extinde mai departe de-a lungul epocilor următoare, chiar şi de-a lungul întregului ev mediu" (p. 206).

Filozofia evului mediu, numită şi filozofia scolastică, „se extinde — după Hegel — de-a lungul a 600 de ani, sau de-a lungul a 1.000 de ani, dacă includem în ea şi pe Părinţii Bisericii creştine" (p. 221). Prin faptul că Sfinţii Părinţi, „bărbaţi cu mare cultură filozofică", „au introdus în Biserică filozofia, cu deosebire filozofia neoplatonică", această filozofie a fost valorificată în creştinism. Ei adică „au tratat litera" Bibliei „cu spiritul" (p. 221). Hegel consideră că datorită în special lui Anselm de Canterbury († 1109), care „a pus în mişcare filozofia scolastică şi a îmbinat filozofia cu teologia, teologia evului mediu este mult superioară celei moderne" (p. 271). In schimb, filozofia scolastică medievală este, după el, „o filozofie cu totul barbară a intelectului, lipsită de materie reală, de conţinut" propriu (p. 295).

Deşi, ca protestant, Hegel justifică, în general, mişcarea de reformă bisericească iniţiată de M. Luther (pp. 343-344), totuşi nu e de acord cu principiul subiectivismului extrem protestant aplicat la interpretarea Bibliei şi deplînge faptul că „s-a făcut, putem zice, din Biblie un obiect de ceartă ; cutare găseşte în ea cutare lucru, şi iarăşi altcineva descoperă în ea altceva ; ceea ce e ferm se dovedeşte îndată a fi lipsit de fermitate cînd este considerat de către spiritul subiectiv" (p. 222).

Filozofia modernă începe, după autorul acestei cărţi, cu „două filozofii complet disparate" (p. 364), cea a lui Baçon de Verulam († 1626) şi cea a lui Iacob Böhme († 1624). Apoi Hegel discută sistemele filozofice ale lui R. Descartes († 1650), B. Spinoza († 1677), J. Locke († 1704), G. W. Leibnitz († 1716), Chr. Wolf († 1754), care se încadrează în perioada metafizică a istoriei filozofiei moderne şi încearcă să argumenteze în special existenţa lui Dumnezeu. De aceea, Hegel face constatarea că „Dumnezeu joacă în filozofia modernă un rol mult mai mare decît în cea antică" (p. 519).

După expunerea relativ sumară

a perioadei de decădere a filozofiei moderne, caracterizată îndeosebi prin idealismul subiectiv a lui G. Berkeley († 1754) şi scepticismul lui D. Hume († 1776), (pp. 531-570), urmează examinarea filozofiei critice a lui I. Kant († 1804), care în esenţă este teorie a cunoaşterii (p. 587) şi care pune în conflict grav raţiunea teoretică cu cea practică (p. 631).

Inconsecvenţa speculativă a lui Kant încearcă s-o înlăture J. Fichte († 1814), după care activitatea de cunoaştere a eului uman e un proces pur speculativ de autocunoaştere, aşa încît lumea externă nu e decît o părere (pp. 638 şi urm.).

F. W. G. Schelling († 1854) la rîndul său, ca să modereze dualismul lui Fichte, afirmă identitatea subiectului şi obiectului, dar în absolut, în Dumnezeu, care e unitatea subiectivului şi obiectivului (p. 674 şi urm).

Cartea se termină cu un „Rezultat" (pp. 689-696).

În încheiere, afirmăm că lectura *Prelegerilor de istorie a filozofiei* de G. W. F. Hegel, atunci cînd e făcută cu cuvenita dragoste pentru adevăr, însoţită de efort mintal corespunzător, este sursă abundentă de nobilă delectare spirituală.

Datorită calităţilor remarcabile ale cărţii, ea poate fi cercetată, cu egal folos de teologi, mai cu seamă dacă preocupările lor au tangenţă cu disciplinile filozofice.

Dr. I. SERAFINCEANU

Muzeul de artă al R.P.R., Secţia de artă romînească,

Corina Nicolescu, **MINIATURA ŞI ORNAMENTUL CĂRŢII MANUSCRISE DIN ŢĂRILE ROMÎNE SEC. XIV-XVIII**, Catalog, Bucureşti, 1964.

Problemele literaturii romîne vechi suscită un deosebit interes pentru pături tot mai largi de oameni ai muncii, care se interesează de dezvoltarea culturii din ţara noastră din cele mai vechi timpuri. Mărturii despre înflorirea timpurie a unei rafinate măestrii artistice sînt de natură să reţină pe cititor asupra catalogului tipărit de Muzeul de artă al R.P.R.

Prefaţa lui M. H. Maxy, directorul Muzeului de artă al R.P.R. subliniază că expoziţia „Miniatura şi ornamentul cărţii manuscrise din Ţările romîne" oglindeşte diversele aspecte şi probleme pe care le ridică arta şi cultura romînească din cele trei provincii istorice. Expoziţia urmăreşte concepţia artistică, unitatea care a existat între cele trei provincii romîneşti în cursul secolelor şi reflectă marile posibilităţi creatoare ale artiştilor ieşiţi din sînul poporului românesc. Expoziţia a fost deschisă începînd de la 4 august 1963 în oraşele Cluj, Baia Mare, Braşov, Sibiu şi Bucureşti.

Cele 76 de manuscrise din Ţările romîne copiate în secolele XIV-XVIII, care formează obiectul expoziţiei, sînt prezentate de cunoscuta specialistă în arta romînească Corina Nicolescu, care le analizează detailat în studiul introductiv.

Se ştie că înaintea apariţiei tiparului dar şi cîteva secole după apariţia primelor texte tipărite, difuzarea cărţilor de ritual cît şi a scrierilor cu alt caracter s-a făcut prin intermediul copierii lor de mînă. Cei ce se ocupau cu aceasta erau oameni cu ştiinţă de carte, mai adesea călugări dar şi „dieci" sau „pisari" din slujba cancelariilor domneşti. În afara copierii textului propriuzis, aceştia adăugau literelor începătoare şi frontispiciilor ornamente de rară finete şi ilustraţii cu miniaturi. Acestea conferă manuscriselor o îndoită valoare, căci pe lîngă vechimea şi unicitatea lor ele sînt tot atîtea exemplare de artă romînească din secolele trecute.

Manuscrisele copiate pe teritoriul patriei noastre sînt în limba slavă, greacă şi romînă. Ele au o însemnătate deosebită pe plan cultural şi istoric, dat fiind conţinutul, limba şi scrisul lor. Cele dintîi manuscrise realizate în ţara noastră se situează, după ultimele cercetări, în sec. XI-XII (lucrarea de faţă, p. I); cele cu litere ornate şi frontispicii datează din veacurile XIII-XIV.

Majoritatea textelor sînt ale unor *Tetraevanghele, Liturghiere, Apostole*, deci ale celor mai folosite cărţi de cult, dar există şi multe *Psaltiri, Octoihuri* şi *Mineie;* din secolul al XVIII-lea apar miniaturi şi pe cărţi cu conţinut laic, ce aveau o mare răspîndire, ca *Erotocritul, Alexandria*, diferite *Condice.*

Manuscrisele provin din cele trei provincii, datorită însă unor condiţii generale favorabile, începînd cu secolul XV arta miniaturală cunoaşte în Moldova o evoluţie mai bogată

şi mai variată. La Mănăstirea Neamţ a fost copiat în 1429 un *Evangheliar* decorat cu miniaturi ce se păstrează, astăzi, la biblioteca Bodleiană din Oxford. De la celelalte mănăstiri — Putna, Moldoviţa, Dobrovăţ, Sucevița, Dragomirna, Rădăuţi — provin de asemenea, exemplare minunat ornamentate de *Tetraevangheliare, Liturghiere, Cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur* ş. a. În mănăstirile mai sus amintite au existat şcoli de caligrafi şi miniaturişti care împodobeau textul prin ornamentarea literelor începătoare şi a frontispiciilor cu desene geometrice sau cu motive zoomorfe şi florale. Pe lîngă acestea, ei adaugă desene miniaturale ale evangheliştilor la începutul fiecărei evanghelii cît şi, fapt unic în istoria manuscriselor de la noi, portretele unor donatori (manuscrisul dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Humor, la 1473). Colorarea desenelor se făcea cu culori vegetale, dominant fiind roşul şi aurul natural, dar şi verdele şi albastrul. Se distinge în acest sens un exemplar de *Tetraevangheliar* copiat la Rîşca în 1560, în care predomină albastrul sau *Acatistierul* scris de Eftimie pentru Mănăstirea Hodoş-Bodrog (reg. Banat), la 1612, în care predomină nuanţa de verde.

Drept model pentru realizările lor, artiştii au avut miniaturile şi caligrafia bizantină, la care se adaugă, pentru Transilvania, influenţa populară locală. În miniaturi trebuie subliniată o tendinţă realistă vizibilă în realizarea portretelor, surplus de fantezie şi spontaneitate datorită îndemînării artistice a creatorilor.

Motivele decorative comune ca şi alte indicii (ferecătura unui manuscris copiat în Moldova este realizată în Transilvania) atestă clar circulaţia cărţilor dintr-o regiune într-alta. Se ştie că acest fapt a contribuit deopotrivă la menţinerea unităţii bisericeşti şi la unificarea limbii romîne.

Şaizeci şi două de reproduceri ale celor mai reprezentative miniaturi completează volumul. Fiecare reproducere este însoţită de descrierea manuscrisului, datarea lui, însemnarea caligrafului, depozitul unde se află. În plus, se indică şi bibliografia apărută în legătură cu respectivul manuscris. Cele 76 manuscrise prezentate sînt însoţite de reproducerea a 32 de litere începătoare, finaluri, steme, modele de păsări şi animale ce apăreau mai adesea.

Exemplarele manuscriselor se păstrează la Biblioteca Academiei R.P.R., la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.P.R. şi în diverse depozite... Mai toate manuscrisele, atît de valoroase, din şcoala moldoveană, se păstrează la Biblioteca Academiei R.P.R. şi la Muzeul de artă R.P.R.

Bogatul domeniu al artei romîneşti reprezentat prin miniatura şi ornamentul de manuscris, prea puţin cercetat pînă în prezent a fost amănunţit analizat şi descris în studiul Corinei Nicolescu. Cea care a pus la îndemîna specialiştilor monografii excelent realizate, *Mănăstirea Moldoviţa*, Bucureşti, 1958, *Mănăstirea Neamţ*, Bucureşti, acelaşi an (ca să nu citäm decît pe cele mai recente), precum şi capitolele referitoare la arta populară din volumele de *Istoria Romîniei* (II, III), descopere acum publicului larg acest bogat filon al artei romîneşti.

Prezente mai cu seamă în literatura religioasă, miniatura şi ornamentul cărţii manuscrise sînt încă un exemplu al contribuţiei substanţiale pe care Biserica a adus-o la dezvoltarea culturală a ţării noastre în secolele trecute.

ZAM. PAUL

P. P. Panaitescu, **HUSITISMUL ŞI CULTURA SLAVONĂ ÎN MOLDOVA**, Romanoslavica X/1964, p. 275-287.

Cum se ştie, Husitismul, este o mişcare socială şi bisericească de luptă împotriva nobilimii şi a statului feudal.

Autorul precizează chiar de la început că circumscrie cercetarea sa numai la „*prezentarea unor date noi privitoare la răspîndirea husitismului în Moldova şi la atitudinea husitismului faţă de slavonismul cultural în această ţară*".

Mai întîi sînt analizate două documente – texte – nefolosite pînă acum sau incomplet interpretate: o scrisoare din anul 1431 a Episcopului Ioan de Baia adresată episcopului de Cracovia şi un raport a lui Ieronim de Praga, adresat Sinodului din Bazel. La 5 martie 1431 episcopul catolic Ioan de Baia scrie o scrisoare episcopului Sbiegniev Oles-

nicki din Cracovia în care arată că un propagandist husit anume Iacob se bucură de sprijinul Domnitorului Alexandru cel Bun; domnitorul i-a fixat scaunul la Bacău. Ca urmare episcopul de Baia cere episcopului de Cracovia să intervină pe lîngă regele Poloniei «Vladislav» ca acesta să ceară domnitorului moldovean trimiterea lui Iacob la curtea regelui polon.

Analizînd această scrisoare, autorul trage concluzia firească și plauzibilă că Iacob era cunoscător al limbii slavone, era deci profesor și aceasta presupune existența unei școli de slavonie în Moldova.

Se știe că husitismul cerea, între altele, traducerea cărților bisericești și laice în limba poporului și înlăturarea din biserică a limbii oficiale liturgice. In secolul al XV-lea cehii, rușii, polonii și celelalte popoare slave se înțelegeau între ele.

S-au ridicat oare husiții împotriva Bisericii Ortodoxe așa cum se ridicaseră împotriva Bisericii catolice și a limbii latine? Nu, afirmă judicios autorul pentrucă: limba slavonă era studiată și la Praga. Ioan Hus vorbește de «limba noastră slavonă», iar în Boemia era proclamată «unitatea slavilor». Loviți de feudalismul catolic husiții promovau unirea și cooperarea ortodocșilor cu husitismul. Căderea Constantinopolului sub turci, în anul 1453, a împiedecat ducerea la bun sfîrșit a tratativelor de unire între ortodocși și husiți, întreprinse de delegatul husit, preotul Constantin, în anul 1451-1452.

Din cele de mai sus se poate trage concluzia că Iacob era conducătorul oficial și recunoscut al husiților din Moldova, că era cunoscător profund al limbii și culturii slavone și fusese admis în Moldova ca profesor la școala domnească.

Al doilea document din aceeași vreme (1431-1432) este raportul unui refugiat ceh, adversar al husiților, Ieronim de Praga – (nu este una și aceeași prersoană cu conducătorul husiților) – trimis Sinodului din Bazel în care spune că «husiții, cehii predicatori au răzvrătit regatele Poloniei, Ungariei, Bosniei și Bulgariei, pentru că în aceste patru regate se înțelege limba cehă și în plus au răzvrătit și alte țări în care se folosește limba rusă adică,» Rusia Albă și Rosia, Valahia, Slavonia, Țările Serbiei și Albaniei, Dalmația și Croația, pentru că în toate aceste țări se înțelege limba cehă.

Concluzia autorului apare firească și limpede.

Husiții își răspîndeau ideile lor prin mijlocirea limbii slavone și este greu să atribuim husitismului traducerea cărților slavone în romînește.

In scrisoarea preotului Constantin către Patriarhia de Constantinopol, husiții din Moldova sînt indicați cu apelativul «refugiați». Se știe că în vremea lui Alexandru cel Bun, husiții erau expulzați din Ungaria și din Polonia, unde erau persecutați de cîrmuirea feudală. Nu este exclus ca un număr de husiți să fi venit în Moldova și din Boemia, prin înfrîngerea aripei populare antifeudale, după bătălia de la Lipan (1434), de către împăratul Sigismund de Boemia.

Iacob, conducătorul husiților și profesor de slavonie în Moldova este socotit pe drept, ceh.

In încheiere autorul lămurește o ultimă problemă la fel de importantă: politica Moldovei față de mișcarea husită.

In hrisovul acordat de Alexandru cel Bun lui Iacob se arată că «cel care l-ar turbura pe el sau pe discipolii săi husiți va fi pedepsit să plătească domnului țării 20 ducați turcești. De aici se desprinde limpede ideea că husiții nu erau toleranți în Moldova ci privilegiați; asemenea privilegii aveau în Moldova și armenii. Deși regele polon Vladislav atrăsese atenția lui Alexandru cel Bun că țara lui ar putea ajunge ca Boemia «în stăpînirea țăranilor și călugărilor», totuși, el nu se teme de husiți pentru că de și husiții aveau altă atitudine față de Biserica Ortodoxă cu care duceau tratative, decît față de cea catolică ce reprezenta feudalismul apusean.

Favorizarea husiților poate fi justificată și pentru rațiuni de politică externă. Politica Moldovei se baza în această vreme pe alianța cu Polonia.

In concluzie, autorul arată că recunoașterea husiților de comunitate legală și privilegiată are cauze complexe și generale: apropierea de ortodocși, favorizarea culturii slavone, interese comune în lupta împotriva regelui împărat și mai apoi împotriva marilor feudali ai Poloniei.

Aceste împrejurări politice si-

tuează Moldova în rîndurile progresiste ale vremii.

Studiul lui P. P. Panaitescu, Husitismul şi cultura slavonă în Moldova, contribuie la îmbogăţirea şi adîncirea cunoştinţelor noastre asupra legăturilor moldovenilor cu marea mişcare boemă din secolul al XV-lea, husitismul.

Diac. T. M.

ДУХОВНА КУЛТУРА **(CULTURA TEOLOGICĂ).** Revistă lunară pentru religie, filozofie, ştiinţă şi artă. Nr. 10-11/1964. Sofia, Editura sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, 64 pagini.

Revista se deschide cu articolul episcopului Nicolae de Macariopol despre *Casa lui Dumnezeu*. Potrivit textelor din Sf. Scriptură pe care le citează autorul, pentru creştini Biserica este casa lui Dumnezeu.

Biserica reprezintă cerul în sens simbolic, ea este casa de rugăciune, este loc sfinţit, este clinica duhovnicească, este şcoala unde se învaţă, este adăpostul lin pentru sufletul zbuciumat. Biserica nu este numai casa lui Dumnezeu, ci este şi casa noastră, locul în care se roagă marea familie unită a credincioşilor.

In continuare, revista cuprinde următoarele studii: prof. Mihail Arnaudov, *Activitatea lui Neofit de la Hilandar Bozveli şi începutul problemei bisericeşti în noua lumină* (p. 4-13). Se analizează lucrarea apărută în Editura Academiei Bulgare a cercetătoarei ştiinţifice Vanda Smohovsca-Petrov despre «Neofit Bozveli şi problema bisericească bulgară». Noile date, culese din arhiva Czartoryski din Cracovia, completează ştirile privind dezvoltarea problemei bisericeşti şi, în parte, biografia inspiratului apostol al renaşterii bulgare de acum 120 de ani. Problema bisericească bulgară începe în 1844 prin acţiunea lui Neofit de la Hilandar şi a lui Ilarion de Macariopol. Ei au cerut numirea a trei arhierei bulgari şi despărţirea Bisericii bulgare de Patriarhia de la Constantinopol.

Arhimandrit Inochentii, *Trecutul istoric al mănăstirii Kilifar în sec. XIV-XIX* (p. 13-22). Şcoala de cărturari ascetici din mănăstirea Kilifar este înfiinţată de cuviosul Teodosie al Tîrnovei pe la mijlocul sec. al XIV-lea. Mai tîrziu mănăstirea ia un caracter de cetate întărită. Intr-o vreme această cetate era condusă de Conco, care prin 1433 a fost paharnicul voievodului romîn Dan din Tîrgovişte. Pentru rezistenţa opusă de Conco, turcii au distrus mănăstirea. Mai tîrziu mănăstirea a fost refăcută în sec. XVI şi XVII şi în ea a funcţionat o şcoală.

Docent preot Radco Poptodorov continuă publicarea studiului *Canoanele bisericeşti*, partea a doua, Teoriile în legătură cu puterea şi însemnătatea canoanelor (p. 23-29).

Autorul analizează în numărul de faţă teoria potrivit căreia canoanele bisericeşti de altă dată nu au putere obligatorie în timpul nostru şi, ca atare, autoritatea bisericească e deplin împuternicită de a le modifica parţial sau în întregime în conformitate cu condiţiile vieţii contemporane. Această teorie are adepţi în biserica romano-catolică iar în biserica protestantă ea este adoptată ca principiu peste tot.

Dr. Slavco-Dimevschi din Scoplie publică, după documente din arhiva Vatican, *Propaganda romano-catolică între bulgari după Congresul de la Berlin (1878-1880)* (p. 30-48).

Dr. C. Telbizov, *Date istorice noi referitoare la activitatea franciscanilor bulgari în sec. XVII-XIX*. Autorul a depistat în arhiva ordinului Franciscan din Budapesta un manuscris în limba latină, inedit, din mijlocul sec. al XVIII-lea, care continuă sub formă de cronică pînă la jumătatea sec. al XIX-lea. Manuscrisul poartă titlul de «Arhivă în trei părţi», din care partea întîia are 208 pagini, partea a doua are 475 pagini, iar partea a treia, în prezent, lipseşte. Autorii manuscrisului sînt preoţii franciscani Blazii Kleiner şi Franţ Subotin; primul a adunat iar al doilea s-a îngrijit de copierea materialelor. Locul scrierii nu este indicat dar se crede că manuscrisul a fost copiat în mănăstirea Albint din Transilvania.

Materialul documentar aflat în manuscris interesează, deopotrivă, Bulgaria, Ţara Romînească, Transilvania şi Ungaria. Iată cîteva ştiri în legătură cu Ţara Romînească, Transilvania şi Banatul.

In partea 8-a la f. 82-457 din manuscris se descriu mănăstirile franciscane care au fost distruse cu timpul în Ţara Romînească: mănăstirea din Argeş, metoacele din Izlaz, Piteşti, Cerneţi, Severin ş. a. (p. 9-113). Materialele cu privire la Mănăsti-

rea Sf. Francisc din Tîrgovişte cuprind informaţii istorice în legătură cu originea romînilor, cu întemeierea statului feudal, cu împărţirea geografică a ţării, poziţia ei politică şi bisericească şi cu evenimentele mai însemnate din viaţa domnitorilor. Mănăstirea a fost înfiinţată la anul 1225; se dă o listă a egumenilor şi inventarul lucrurilor. Ştiri interesante cu privire la aşezarea catolicilor saxoni în Cîmpulung, prin anul 1299, şi cu privire la privilegiile ce li s-a acordat de către domnitorii romîni în secolul al XIV-lea, se cuprind în descrierea Mănăstirii Sf. Iacob din Cîmpulung.

Materialele în legătură cu Mănăstirea Toţi Sfinţii din Craiova înfiinţată în anul 1689 cuprind ştiri referitoare la fuga catolicilor în Ţara Romînească şi Orşova, cum şi la averile lor imobile, cele în legătură cu Mănăstirea Adormirea din Deva ştiri referitoare la cetatea Deva şi la istoria Transilvaniei.

Ştiri referitoare la romîni se află şi în materialele în legătură cu mănăstirele: Sf. Ioan Capistran din Alba-Iulia, Sf. Anton din Rîmnicul-vîlcea, Caransebeş, Albeşti, cu metoacele Bucureşti, Brădiceni, Binga din Banat, Orşova şi cu enoriile din Zlatna şi Craşovani.

Ar fi de dorit ca manuscrisul de care se ocupă dr. C. Telbizov să fie cunoscut şi cercetătorilor romîni.

Cuprinsul revistei se încheie cu o contribuţie a doctorului Boris Miloşev privind *Istoria spitalului exarhiei bulgare din Constantinopol.*

Preot PAUL MIHAIL

Sorin Ulea, **DATAREA ANSAMBLULUI DE PICTURĂ DE LA DOBROVĂŢ**, în Studii şi Cercetări de Istoria Artei, editura Academiei R.P.R. 2, 1962. p. 483-485.

Cercetătorul Sorin Ulea, bine cunoscut dintr-o serie de lucrări asupra monumentelor istorice bisericeşti, se ocupă în această lucrare de ctitoria lui Ştefan cel Mare de la Dobrovăţ, începută la 24 april 1503 şi terminată în cursul anului 1504. Mai întîi, autorul arată că pictura din interior nu este executată în timpul lui Ştefan cel Mare ci este opera zugravilor lui Petru Rareş.

Această afirmaţie o dovedeşte cu inscripţia slavă ce se află deasupra tabloului votiv: «Binecinstitorul şi de Hristos iubitorul Io Petru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al ţării Moldovei, fiul bătrînului Ştefan voevod, a zugrăvit şi înfrumuseţat acest hram în numele Pogorîrii Sfîntului Duh, în mănăstirea de la Dobrovăţ, în anul şapte mii treizeci... luna»...

Deoarece în inscripţie nu sînt arătate exact anul şi luna, pictura de la Dobrovăţ nu a putut fi datată decît cu aproximaţie, aşa cum a făcut Gh. Balş.

Cercetătorul Sorin Ulea a observat că din tabloul votiv în care apar: Ştefan cel Mare, Bogdan cel Orb şi Petru Rareş, lipsesc personajele feminine; D-sa crede că, Petru Rareş n-a introdus în tabloul votiv pe soţia lui Ştefan cel Mare, Maria fiica lui Radu cel Frumos pentru că în acest caz el ar fi apărut în calitate de prim fiu legitim al lui Ştefan şi frate cu Bogdan. Cînd se zidea biserica Dobrovăţ Bogdan nu era căsătorit de acea nu apare şi soţia sa, iar Petru Rareş era văduv, murindu-i soţia în anul 1529; cu Elena, Petru se căsătorise în primăvara anului 1530.

Sorin Ulea admite că lipsa personajelor feminine se datoreşte motivelor arătate şi de aceea stabileşte că pictura a fost săvîrşită în toamna anului 1529, cînd Petru Rareş era văduv.

In partea ultimă a lucrării, autorul subliniază importanţa datării picturii de la Dobrovăţ, întrucît constituie începutul activităţii de zugrăvire a bisericilor pe vremea lui Petru Rareş; datorită acestui domnitor Moldova devine ţara cea mai bogată în pictură murală din lumea ortodoxă a secolului al XVI-lea.

NICOLAE STOIAN

Pr. Paul Mihail, **DOCUMENTE INEDITE ALE CANCELARIEI MOLDOVENEŞTI DIN VEACUL AL XVI-LEA (DIN ARHIVA SF. MORMÎNT DE LA CONSTANTINOPOL)**, *în „Studii", Revistă de istorie, anul XVII (1964), nr. 2, p. 335-362.*

Preotul Paul Mihail publică în acest număr al revistei „Studii" 23 documente originale, în limba slavă, emise din cancelariile domnilor moldoveni între 22 august 1548 şi 29

iulie 1600. Aceste documente au fost găsite de P. C. Sa, copiate şi fotografiate, în anul 1931, în fondul arhivistic al metocului Sfîntului Mormînt din Constantinopol.

Marea majoritate a acestor documente sînt inedite, iar o parte au fost cunoscute istoriografiei noastre numai după traduceri defectuoase sau chiar după rezumate.

În general, actele publicate, în afară de trei, se referă la întărirea unor proprietăţi a mănăstirilor : Pobrata, Sf. Sava, Tazlău, Bistriţa şi Galata. Dintre aceste documente atragem îndeosebi atenţia asupra celui din 29 iulie 1600, prin care Mihai Viteazul întăreşte mănăstirii Bistriţa satul Mogeşti, care-i fusese luat de Mitopolitul Mitrofan în timpul domniei lui Aron Voievod (sept. 1591 — 3 mai 1595) şi dat mănăstirii Neamţului. Acest document era cunoscut după o traducere cu lipsuri care a şi fost publicată în vol. al IV-lea (1591-1600) de Documente privind istoria României, veacul XVI. A. Moldova.

Documentul din 25 februarie 1577, publicat acum pentru prima oară, este cel mai vechi act intern *care atestă existenţa mănăstirii Galata. Pînă acum, izvorul după care se putea indica începutul construirii mănăstirii Galata din vale era inscripţia de pe clopotul dăruit ei, care are data de 15 martie 1579. De asemenea, tot dintre documentele mănăstirii Galata, deosebit de interesant este şi cel cu data de 19 septembrie 1584. Acesta este primul document cunoscut emis de către soţia unui domn în viaţă şi care domnea. S-ar putea ca satul Teişori să fi făcut parte din domeniul aflat la dispoziţia ei. În felul acesta ne explicăm şi ordinul dat de ea ureadnicului de Botoşani, şi subalternilor săi, ca să nu intre în acel sat.*

Prin publicarea acestor documente, pr. Paul Mihail a pus la dispoziţia cercetătorilor istoriei Patriei noastre noi surse de informare şi întregire a cunoştinţelor asupra unora dintre instituţiile feudale ale statului moldovenesc.

N. GRIGORAŞ

Pr. Paul Mihail, **DOUĂ MANUSCRISE NECUNOSCUTE DIN SEC. XVIII-LEA** *Romanoslavica X, 1964 p. 457-463.*

Pr. Paul Mihail a semnalat şi a descris sumar două manuscrise necunoscute pînă acum, datînd din secolul al XVIII-lea. Unul dintre ele a fost copiat de stareţul Vasile de la Mănăstirea Poiana Mărului de lîngă Buzău, întemeiată tot de el la începutul secolului al XVIII-lea. Manuscrisul cuprinde diferite scrieri din Sfinţii părinţi : Atanasie al Alexandriei, Vasile cel Mare, Simeon Noul Teolog, Anastasie Sinaitul, Petru Damaschin şi alţii. „La acestea stareţul Vasile mai adaugă scrierea sa originală asupra „Rugăciunii minţii" care apare în prefaţă şi la cărţile lui Nil Sorschi şi — Isihie prezbiter al Ierusalimului.

Manuscrisul mai cuprinde şi romanul religios „Deziderie" copiat tot de stareţul Vasile şi se încheie cu o epigramă narativă.

După moartea stareţului Vasile, manuscrisul peregrinează de la Mănăstirea Poiana Mărului la Mănăstirea Călărăşanca (1813); în 1885 ajunge la Iaşi; în anul 1946 preotul Paul Mihail a achiziţionat acest manuscris de la Andrei Smirnov din Iaşi.

Manuscrisul are 175 foi plus una albă şi dimensiunile 21,5 × 15 cm.; este scris pe hîrtie subţire şi groasă cu iniţiale, stemă şi 28 rînduri pe pagină.

Frontispiciile, titlurile, literile iniţiale sînt scrise cu cerneală roşie. Legătura este în piele pe scoarţe de stejar.

Al doilea manuscris a fost copiat de Arhim. Vartolomei Măzăreanu în anul 1770.

Se ştie că Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu care a trăit între anii 1710-1790, a fost egumen la Mănăstirea Putna din anul 1756, apoi la Solca din anul 1763. El a făcut parte din deputăţia Moldovei care împreună cu deputăţia Munteniei a mers la St. Petersburg (1769-1770), avînd în frunte pe Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei (1760-1787) şi pe Inochentie, episcop de Huşi. Deputăţiile au plecat la 26 decembrie 1769 şi au ajuns la St. Petersburg la 9 martie 1770; la 28 martie cele două deputăţii au fost primite de împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei.

Vartolomei Măzăreanu rămîne la St. Petersburg mai mult de 6 luni. În acest timp, a tradus o liturghie arhierească, o carte de hirotonie şi sfinţirea antimiselor şi le-a lăsat în manuscrisul semnalat de Pr. Paul Mihail.

Manuscrisul are dimensiunile de

31 × 25 cm. Este scris pe hîrtie plină şi are 60 pagini numerotate cu roşu. Unele foi au literele F K C în filigran, altele au steme heraldice cu dragoni şi vulturi. Frontispiciile, colontitlurile, literile iniţiale, indicaţiile tipiconale sînt scrise cu roşu. Textul este scris cu negru de mîna lui Vartolomei Măzăreanu. Legătura este în piele şi carton.

Acest manuscris — tradus la St. Petersburg — ne îmbogăţeşte cunoştinţele referitoare la activitatea culturală desfăşurată de arhimandritul Vartolomei Măzăreanu.

Diac. T. M.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

I. ACTIVITĂŢI ECUMENICE

Între 21-25 noiembrie 1964, Biserica Ortodoxă Bulgară a fost vizitată - la invitaţia ei - de o delegaţie a Consiliului Ecumenic al Bisericilor compusă din: Dr. F. Fry, preşedintele comitetului central al Consiliului Ecumenic, Dr. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic, Mitropolitul ortodox-grec Iacob (New-York), unul din cei şase preşedinţi ai Consiliului Ecumenic, episcopul ortodox Emilianos, reprezentantul patriarhiei ecumenice din Constantinopol la Geneva şi prof. V. Borovoi, reprezentantul patriarhiei din Moscova la Geneva (Consiliul ecumenic).

Cu această ocazie a avut loc o şedinţă solemnă în aula Academiei teologice din Sofia la care au participat delegaţii Consiliului Ecumenic, membrii Sf. Sinod ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, profesorii şi studenţii Academiei teologice, preoţi şi mireni. *P. F. Patriarh Chiril al Bulgariei* a vorbit despre «Biserica Ortodoxă şi mişcarea ecumenică», arătînd că ecumenismul înseamnă năzuinţa Bisericilor creştine după unire în credinţă, organizaţia bisericească şi problemele sociale ale vieţii. Discuţiile confesionale trebuie să aibă la bază dragostea creştină şi străduinţa după dreptate şi adevăr, înlăturînd prozelitismul.

Biserica romano catolică crede că, prin Vatican se intră în ecumenism, Biserica Ortodoxă crede, însă, că prin Hristos. *Dr. Visser't Hooft* a afirmat că drumul spre înfăptuirea ecumenismului cere Bisericilor răbdare şi lămurire reciprocă, iubire şi muncă. Mişcarea ecumenică nu recunoaşte jurisdicţia universală a papei. In preocupăriie ei intră lupta pentru pace şi pentru libertate religioasă.

P. S. Emilianos a afirmat că noţiunea de creştin adevărat implică participare la realizarea scopului urmărit de Mişcarea ecumenică: unitatea creştină.

Prof. V. Borovoi arată că Biserica Ortodoxă, păstrînd nealterată credinţa creştină ecumenică, are datoria să o facă pe aceasta cunoscută şi fraţilor din Apus; în definitiv, ea aparţine tuturor creştinilor (N. Z. 9/5-1965).

* * *

P. F. Patriarh Alexei al Bisericii Ortodoxe Ruse a primit în audienţă, la Mănăstirea Zagorsk, pe Dr. John Heenan, Arhiepiscop romano-catolic de Westminster (numit recent cardinal de Papa Paul VI). Arhiepiscopul englez face parte din «Secretariatul Vaticanului pentru promovarea unităţii creştine» şi a vizitat Moscova la întoarcerea sa de la Congresul Euharistic, întrunit la Bombay în toamna trecută (N. Z. 9/I. 1965).

* * *

La sfîrşitul anului trecut s-a întrunit la Driebergen (Olanda) «Conferinţa biblică mondială», la care au participat peste 100 de reprezentanţi ai diferitelor Biserici creştine, între care şi ortodocşi, copţi, anglicani şi romano-catolici. Intre altele, s-a discutat ca Bibliile tipărite să fie însoţite de scurte comentarii şi lămuriri care să-i ajute îndeosebi pe credincioşii Bisericilor tinere din Asia şi Africa la înţelegerea Bibliei. S-a mai recomandat să se fixeze un text în limbile originale, care să servească de bază tuturor traducerilor Bibliei. La stabilirea textului respectiv să colaboreze teologi de diferite confesiuni.

Asemenea s-a anunțat că Biblia este tradusă în 1216 limbi (N. d. Z. 1/1965).

* * *

Președintele Seminarului teologic din Chicago, Dr. Howard Schomer a făcut propunerea ca pe viitor tradiționala sărbătoare protestantă a Reformației să fie înlocuită cu «Ziua înnoirii», la care să participe creștinii ortodocși, romano-catolici și protestanți, căci, dacă există numai o unică Biserică, poate exista și numai o unică Reformă (Z. d. Z. 2/1965).

* * *

Cardinalul Bea, ca reprezentant al Bisericii romano-catolice, a comunicat oficial la Geneva Consiliului Ecumenic al Bisericilor asentimentul Vaticanului pentru înființarea unui comitet catolic-protestant în vederea unității creștine. Cardinalul, care, la Vatican, este președintele secretariatului pentru chestiunile externe și al secretariatului pentru unitatea creștină, a acceptat în numele Vaticanului și propunerile de discuții prezentate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru nou înființatul Comitet compus din opt membri protestanți și șase membri catolici.

In cuvîntul de răspuns, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Visser't Hooft, a accentuat, îndeosebi, faptul că pentru prima dată un reprezentant al Bisericii romano-catolice a vorbit în fața Consiliului Ecumenic al Bisericilor (N. Z. 20 febr. 1965).

Prof. O. BUCEVSCHI

CONGRES PENTRU PACE

Între 17-20 februarie a. c., s-a ținut la New-York, în sala de ședințe a O. N. U., un congres internațional pentru pace. Au participat numeroși oameni de știință, teologi și oameni politici, între care și secretarul general al O.N.U. U Thant. Din partea Conferinței creștine pentru pace (Praga) au participat pastorul Gerhard Bassarak, secretar general pentru problemele internaționale.

In discuții s-a accentuat că a sosit timpul pentru suprimarea războiului din lume și așezarea în locul lui a unui sistem de drept internațional bazat pe dreptate și pe principii morale (N. Z. 23/II. 1965).

Prof. O. BUCEVSCHI

DIN VIAȚA BISERICILOR CREȘTINE

În urma retragerii Mitropolitului Ioan, din motive de sănătate, de la conducerea Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, a fost ales Mitropolit Arhiepiscopul Dorotei.

* * *

Tineretul Patriarhiei din Moscova și organizația tineretului ortodox «Prodromos» (Germania) au fost primiți în Syndesmos, organizația ortodoxă internațională a tineretului. Ultimul Congres s-a ținut în vara anului 1964 în localitatea Punkaharja, Finlanda (ACHID 87/1964).

* * *

Papa Ioan XXIII sporise numărul cardinalilor de la 70 la 85; Papa Paul VI, l-a sporit la 103. Grupa italiană totdeauna majoritară are acum o majoritate de 32 cardinali (N. Z. 28/I. 1965.

* * *

*

În februarie a. c., a decedat, în vîrstă de 85 de ani, cunoscutul profesor de teologie Dr. Johannes Leipoldt (R.D.G.), specialist în istoria religiilor. S-a ocupat îndeosebi de epoca iudaică-elenistă-egipteană. Dintre cărţile publicate menţionăm: «Ideia socială în Biserica creştină veche», «Femeia în lumea veche antică şi în creştinismul primar», «Biblia şi ideia păcii» ş. a. (N. Z. 25 februarie 1965).

* * *

La 29 noiembrie 1964, aproape în toate Bisericile romano-catolice din Olanda s-a săvîrşit pentru prima dată, Sf. Liturghie în limba olandeză şi nu în cea latină. Astfel Olanda este prima ţară din Europa, în care Biserica romano-catolică face uz de limba ţării la serviciile divine (Z. d. Z. 2/1965).

* * *

La Massada pe malul Mării Moarte, unde se fac săpături arheologice, s-au descoperit noi texte biblice şi anume un capitol din Deuteronom şi cap. 35 şi 38 din cartea profetului Iezechil (N. Z. 31/1965).

Prof. O. BUCEVSCHI

În toamna anului 1964 s-a constituit la Moscova Asociaţia de prietenie între Uniunea Sovietică şi Republica Cipru.

Arhiepiscopul Ciprian al Berlinului, în cuvîntul său ţinut la Adunarea de constituire a acestei asociaţii, a elogiat bravul popor cipriot, care sîngerează pentru libertate şi adevărată independenţă în frunte cu neînfricatul şi vechiul luptător, arhiepiscopul Macarios, preşedintele Ciprului.

* * *

Între 17 şi 20 noiembrie 1964 s-a ţinut în Elfinswards Haiwards Hearth - centrul de conferinţe al diecezei Chichester din Marea Britanie - sesiunea Comitetului de lucru a Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga.

Cu acel prilej s-au discutat diferite chestiuni în legătură cu viitoarea adunare creştină pentru pace şi s-a hotărît studierea intensificată a problemelor societăţii umane, în comisiuni de studii:

1. Problemele teologice puse de Biserici;
2. Legăturile între popoare;
3. Tineretul în slujba păcii;
4. Probleme ecumenice;
5. Probleme administrative şi de dezvoltare a ţărilor.

Comisiunile de studiu care se vor ocupa de aceste probleme se vor constitui în cursul anului 1965.

* * *

Între 14 şi 18 noiembrie 1964 a avut loc la New-Delhi lucrările Conferinţei Mondiale pentru Pace şi colaborare internaţională. Din partea Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga au luat parte la lucrări: Dr. Iosef Hromadka, preşedintele conferinţei, Abraham Tampi (India) vicepreşedintele ei, precum şi arhiepiscopul Alexei al Tallinului şi Estoniei.

Pr. DIM. POPESCU

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MARTIE 1965

În zilele de 1, 2, 3 și 4 martie 1965, la protopopiatele din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor, au avut loc obișnuitele conferințe preoțești la care s-a tratat tema aprobată de Sf. Sinod: „*Importanța monumentelor de artă bisericească și grija pentru păstrarea lor; îndatoririle preoțimii*".

Conferințele au fost prezidate de delegați ai Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin: P. C. Vicar Arhim. Irineu Crăciunaș la protopopiatele Iași, Hîrlău și Suceava; P. C. Consilier D. Hadîrcă la protopopiatele Pașcani, Tg. Neamț și Piatra Neamț; P. C. Consilier Sc. Porcescu la protopopiatele Fălticeni și Rădăuți; P. C. Consilier T. Irimia la protopopiatele Vatra Dornei, Cîmpulung, Dorohoi și Gura Humorului; P. C. Insp. T. Bodnar la protopopiatele Botoșani și Săveni.

După deschiderea conferințelor delegații chiriarhali aducînd salutul și binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Iustin pentru bunul spor al lucrărilor, s-au referit în cuvîntările lor, la unele aspecte ale vieții contemporane - bisericești - din Patria noastră și din alte țări.

Fiind primele conferințe preoțești din seria celor programate pentru anul 1965, ei au scos în evidență faptul că întreaga omenire nutrește speranța că în cursul anului 1965 se vor face noi pași însemnați pe calea păcii și înfrățirii popoarelor. Ei au arătat că în anul 1964, Biserica Ortodoxă Română, prin Intîistătătorii ei, a fost prezentă peste tot, acolo unde s-a discutat problema păcii, fericirii, progresului și înfrățirii popoarelor.

Referindu-se la alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională și Sfaturile Populare, comunale, raionale și regionale, delegații chiriarhali au arătat că slujitorii altarelor împreună cu cîntăreții bisericești și credincioșii lor ortodocși, au înalta îndatorire patriotică de a se prezenta la urne, în ziua de 7 martie, și a vota cu încredere candidații F. D. P.

Conferințele au fost citite de următorii preoți: C. Barna la protopopiatul Iași; Em. Danicescu la Hîrlău; V. Manolache la Pașcani; N. Pentelescu la Suceava; N. Scriban la Botoșani; C. Ștefănescu la Dorohoi; V. Gagos la Săveni; Gh. Rotaru la Fălticeni; Șt. Slevoacă la Cîmpulung; D. Preda la Gura Humorului; A. Mucea la Rădăuți; I. Țicșa la Vatra Dornei; Protos. Iftimie Luca la Piatra Neamț și V. Butnaru la Tg. Neamț.

In cadrul discuțiilor care s-au purtat pe marginea și în completarea referatelor, delegații I. P. S. Mitropolit Iustin au arătat că monumentele istorice, potrivit legiuirilor actuale, se grupează în patru categorii: arheologice, arhitectonice, artă plastică și istorice. Bisericile fac parte din categoria monumentelor arhitectonice. Ei au arătat de asemenea, că unele încercări de restaurare din trecut, făcute nesistematic, au dus la denaturarea unor monumente de artă din țara noastră, stîrnind indignarea credincioșilor noștri.

In continuare, delegații eparhiali au reliefat deosebita grijă pe care conducerea statului nostru o are față de monumentele cu valoare istorică și artistică din Patria noastră, acordînd mari sume de bani prin Departamentul Cultelor, Direcția Monumentelor Istorice și Administrațiile eparhiale, pentru restaurarea lor pe baze strict documentare. Pe lîngă unele monumente s-au amenajat săli speciale în care se păstrează diferite obiecte bisericești de artă. (Sala gotică-Iași, Mănăstirile: Varatec, Agapia, Neamț, Secu, Bistrița, Moldovița, Putna și Cetățuia).

In încheiere, delegații chiriarhali au arătat că slujitorii bisericești au îndatorirea de a păsta în cît mai bune condițiuni monumentele istorice atît

ca locaşuri de cult cît şi ca mărturii ale trecutului. În acelaşi timp, trebuie să fim recunoscători faţă de conducerea statului nostru pentru grija ce o poartă acestor comori de artă ale poporului.

După ce s-au citit rapoartele de activitate de către unii preoţi, s-au dat îndrumări cu privire la îndatoririle pe care slujitorii altarelor le au în parohiile lor. S-a recomandat preoţilor să acorde tot sprijinul lor la executarea lucrărilor agricole de primăvară, la sprijinirea tuturor acţiunilor de folos obştesc, atît prin exemplul personal cît şi în cuvîntările lor, avînd deplina convingere că în felul acesta slujesc binele. Ei trebuie să stăruie necontenit pentru promovarea sentimentelor de pace în rîndurile credincioşilor, pentru îngrijirea locaşurilor de cult, pentru ţinerea în bună rînduială a bibliotecilor şi arhivelor parohiale, pentru curăţenia caselor, a curţilor şi a cimitirelor parohiale.

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1965, au arătat, în chip limpede, importanţa monumentelor bisericeşti de artă, temeiurile care impun buna păstrare a lor precum şi îndatoririle preoţimii, izvorîte din conştiinţa lor de slujitori ai altarelor şi de cetăţeni ai ţării.

Diac. T. M.

†

PREOTUL DUMITRU FURTUNĂ

În ziua de 15 ianuarie 1965, după o lungă şi grea suferinţă, preotul Dumitru Furtună, s-a mutat în ceata «preoţilor de mir adormiţi în Domnul».

El s-a născut în luna februarie 1890 în satul Tocileni fostul judeţ Botoşani. După absolvirea fostului seminar «Veniamin» din Iaşi, se înscrie la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pe care a terminat-o în 1913, fiind proclamat primul ei laureat. Nu după mulţi ani şi-a trecut şi doctoratul în teologie, tot la Bucureşti, cu calificativul «Magna cum laude».

In viaţă a îndeplinit diferite misiuni: slujitor la bisericuţa de lemn «Vîrgolici» din Dorohoi, profesor şi director al fostului Seminar din Dorohoi. Căutător neobosit de documente; folclorist, el a fost un profund cunoscător al operei lui Ion Creangă.

Corpul neînsufleţit al Pr. D. Furtună a fost depus în Catedrala oraşului Dorohoi, iar slujba înmormîntării s-a săvîrşit duminică 18 ianuarie 1965, de un sobor de preoţi, în frunte cu părintele Constantin Ştefănescu de la parohia «Sf. Nicolae».

La sfîrşitul slujbei, păr. Vasile C. Anghelea, unul din foştii elevi ai regretatului preot, în numele preoţilor din oraş şi raion, a credincioşilor din oraşul Dorohoi, precum şi în numele foştilor săi elevi de pretutindeni, a rostit o cuvîntare.

Regretatul, a spus, între altele, pr. V. Anghelea, era fiul preotului Grigore şi al preotesei Sultana din comuna Tocileni, fostul judeţ Botoşani. Rămînînd orfan de tînăr a fost crescut şi ajutat într-o mare măsură de către un om de bine din comuna Săveni, grădinarul Dima Spas.

D. Furtună a urmat şcoala primară «Marchian» din oraşul Botoşani. In 1901 a intrat la Seminarul «Veniamin» din Iaşi, unde a fost premiant din clasa I-a pînă la absolvire, în anul 1909. In 1913 a terminat Facultatea de Teologie din Bucureşti cu cel mai strălucit succes, fiind proclamat primul ei laureat. Nu după mult timp şi-a trecut şi doctoratul în Teologie cu «magna cum laude». Munca încordată pe care a desfăşurat-o l-a arătat ca un cărturar desăvîrşit, întreaga sa viaţă a închinat-o altarului bisericuţei de lemn «Vîrgolici», culturei romîneşti şi poporului la care a ţinut ca un adevărat patriot.

Limba vechilor cazanii, a cronicarilor, a colindelor, a cîntecelor şi a poeziei populare, este limba preotului D. Furtună. Nu-i plăceau cuvintele noi folosite «în loc de idei adevărate». Numai o limbă, în care cuvintele sînt împreunate c-un înţeles hotărît de veacuri este clară şi numai

o cugetare, care se serveşte de o asemenea limbă, e limpede şi cu temei. S=a adăpat apoi, la izvorul fecund al antichităţii clasice; a fost un mare cunoscător al limbilor greacă şi latină.

Viaţa sa a fost clocotitoare. Îndată ce a terminat facultatea a scris una din cele mai însemnate cărţi ale sale: «Cuvinte şi mărturii despre Ion Creangă». A avut o mare pasiune pentru marele nostru povestitor, pentru că Ion Creangă exprimă sufletul întregului popor.

Un mare învăţător al preotului D. Furtună a fost poetul popular. De aceea, a doua din marile lui strădanii a fost descoperirea, strîngerea la un loc şi publicarea folclorului romînesc.

Pr. D. Furtună era un om de o modestie rară. Chipul său exterior, totdeauna împodobit cu un strai simplu preoţesc, trăda chipul său lăuntric, sincer, blînd, original. Atmosfera din jurul acestui om era ca un zefir al bunătăţii care mîngîie toate cutele sufletului omenesc.

Pr. D. Furtună a plecat spre cămările Domnului, cu nădejdea nezdruncinată a învierii. El s=a dus pentru vecie, dar nouă ne=a lăsat amintirea numelui neprihănit, amintirea faptelor sale, încît cu sufletul liniştit poate sta înaintea dreptului judecător, căci a înmulţit cu hărnicie talanţii primiţi. Acum cînd ne despărţim de el, ne legăm în faţa sicriului său că=i vom păstra cu cinste numele ce ni=l lasă moştenire scumpă.

Doamne Iisuse Hristoase dezleagă, în nemărginita ta bunătate, şi pe smeritul preot D. Furtună, de toate greşelile cele de voie şi cele fără de voie, ca astfel să fie vrednic a intra întru împărăţia ta, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit.

Pr. V. C. ANGHELEA

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MARTIE 1965

Potrivit dispozițiilor Sf. Sinod, primele conferințe preoțești din anul 1965, au avut loc în toată Eparhia, între 1-5 martie.

Prea Sfințitul Episcop Partenie a prezidat conferințele de la protopopiatele: Roman, Bacău și Adjud. Conferințele de la celelalte protopopiate au fost prezidate de către delegații P. S. Sale după cum urmează: P. C. Pr. N. Toderici, consilier administrativ la protopopiatul Negrești; P. C. Pr. Const. Platon, consilier administrativ, la protopopiatele: Tg. Ocna și Moinești; P. C. Pr. Ermil Bărbieru, inspector eparhial, la protopopiatele: Vaslui și Huși; Pr. C. Pr. C. Ionescu, președintele Consistoriului Eparhial, la protopopiatul Bîrlad.

Subiectul dat spre tratare, intitulat: „*Importanța monumentelor de artă bisericească și grija pentru păstrarea lor. Indatoririle preoțimii*", a fost tratat cu deosebită pricepere, de conferențiari.

In expunerea lor, toți conferențiarii au scos în relief adevărul, după care anumite vestigii ale trecutului nostru ca: cetăți, case, ziduri, întărituri și tot felul de sculpturi, picturi, broderii, etc. sînt izvoare care ne dau cunoștințe în legătură cu istoria poporului nostru.

Toate acestea sînt ca o carte deschisă pe a cărei pagini se pot descifra toate valorile din timpurile trecute ale poporului nostru.

De aceea, dată fiind contribuția lor pentru cunoașterea trecutului țării noastre, ele se bucură de o mare atenție din partea conducătorilor Patriei noastre. Ele constituie în fond, o dovadă certă a dezvoltării culturii pe teritoriul Patriei sau amintesc despre anumite evenimente din trecutul nostru.

Intre aceste valori se numără și locașurile noastre de cult bisericesc și mănăstiri - care prezintă o importanță deosebită prin arhitectura lor, prin pictura interioară sau exterioară, în sfîrșit, prin obiectele și documentele ce le păstrează.

Pentru conservarea și restaurarea lor, statul a cheltuit sume importante.

Așa de pildă, vrednice de notat sînt marile restaurări de la Mănăstirea Neamț, Sf. Mitropolie a Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Antim din Capitală și alte locașuri sfinte de pe întreg cuprinsul Patriei.

Toate aceste constatări fericite, dovedesc că epoca nouă care a împlinit 20 de ani de activitate cu realizări grandioase, înscrie și în domeniul restaurării și conservării monumentelor de cultură, succese deosebite.

Slujitorilor Bisericii Ortodoxe, cum a spus P. S. Episcop Partenie la protopopiatele la care a participat, le revine sarcina, ținînd seamă de atenția pe care regimul nostru democrat popular o acordă monumentelor de artă bisericească, de a le păstra în cea mai perfectă stare.

Cu gîndul la toate mărețele realizări săvîrșite de conducătorii Patriei noastre, a mai adăugat P. S. Sa, preoțimea ortodoxă trebuie să acorde cu încredere votul candidaților Frontului Democrației Populare, la alegerile ce vor avea loc la 7 martie.

La rîndul lor, toți conferențiarii subliniind importanța istorică, culturală și artistică a monumentelor noastre de artă religioasă, au recomandat preoților să depună toate stăruințele, pentru buna lor conservare, deoarece ele sînt bunuri ale poporului, prețuite în mod deosebit de către Stat și Biserică.

Să nu uitați au spus ei, în încheiere, că monumentele noastre, istorice bisericești sînt comori neprețuite ale trecutului nostru, pentru care, oricine, cînd are ocazia să le viziteze găsește cele mai frumoase cuvinte de admirație.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

ÎNSEMNĂRI . . . 230

Alegerile *(S. P.)*; **Cîteva aspecte ale luptei pentru unirea Ţărilor Române** *(Pr. A. Popescu)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 236

Heinrich I. Nickel, **Byzantinische Kunst — Arta bizantină** — Kochler U. Ameland, Leipzig 1961 (N. Z. 20.III. 1965); *Benjamin Britten*, **«War Requiem» — Requiemul războiului** (N. Z. 23.II.1965), *(Prof. O. Bucevschi)*; **Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare.** Ed. Acad, R.P.R. 1964 *(N. Grigoraş)*; *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*, **Prelegeri de istorie a filozofiei.** II, Ed. Acad. R. P. R. Bucureşti 1964 *(Dr. I. Serafinceanu)*; *Corina Nicolescu*, **Miniatura şi ornamentul cărţii manuscrise din Ţările Romîne sec. XIV-XVIII,** Bucureşti 1964 *(Zam. Paul)*; *P. P. Panaitescu*, **Husitismul şi cultura slavonă în Moldova,** Romano-slavica X/1964 *(Diac. T. M.)*; **Cultura teologică (Duhovna cultura)** nr. 10-11/1964, Edit. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare *(Pr. Paul Mihail)*; *Sorin Ulea*, **Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăţ** — Studii şi cercetări de istoria artei nr. 2/1961 *(N. Stoian)*; *Pr. Paul Mihail*, **Documente inedite ale cancelariei moldoveneşti din veacul al XVI-lea,** Studii, Revistă de istorie nr. 2/1964 *(N. Grigoraş)*; *Pr. Paul Mihail*, **Două manuscrise necunoscute din secolul al XVIII-lea,** Romanoslavica X/1964 *(Diac. T. M.)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — *ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE* . . 250

Activităţi ecumenice; Congres pentru Pace; Din viaţa Bisericilor creştine *(Prof. O. Bucevschi; Pr. D. Popescu)*.

B. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . 253

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1965 *(T. M.)*; † **Preotul D. Furtună** *(Pr. V. Anghelea)*.

C. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . 256

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1965 *(Pr. Ermil Bărbieru)*.

42.420

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 5—6 MAI—IUNIE 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

ZIUA VICTORIEI

9 Mai 1945 — 9 Mai 1965 259

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Sesiunea Anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Enugu-Nigeria (12—21 ianuarie 1965) . . . 261
Sesiunea Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene (8—10 februarie 1965) 265

STUDII

Pr. Prof. PETRU REZUŞ: **Domnul nostru Iisus Hristos în teologia contemporană** 269
Pr. Prof. M. ŞESAN: **Despre iconografia ortodoxă naţională** . . 277
Pr. GABRIEL COCORA: **Din trecutul legăturilor Mănăstirii Neamţ cu Ţara Românească** 237
Diac. GH. LUNGU şi *ADRIAN PRICOP:* **Contribuţii asupra istoricului şcolilor fundate şi întreţinute de Biserică în oraşul Botoşani** . 295

EVANGHELIA ŞI VIAŢA

Diac. Prof. I. ZĂGREAN: **Prieteni în Sfînta Evanghelie** . . . 304

MONUMENTE ISTORICE BISERICEŞTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA

Pr. D. VOLOŞCIUC: **Biserica Adormirea Maicii Domnului din Mănăstirea Humorului** 311

ANIVERSĂRI

Albert Schweitzer la 90 de ani *(Pr. Chiril Pistrui)*. 318

(Continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 5—6 MAI—IUNIE 1965

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

ZIUA VICTORIEI

9 MAI 1945 — 9 MAI 1965

La 9 mai 1965 s-au împlinit douăzeci de ani de la capitularea Germaniei hitleriste.

În acea zi luminată de razele binefăcătoare de mai, cuvîntul VICTORIE a răsunat pînă la marginile pămîntului.

Cei aproape şase ani de chinuri şi dureri, de distrugeri nemaipomenite în istoria omenirii, de jafuri şi acţiuni înspăimîntătoare, se încheiau prin triumful vieţii asupra morţii, prin strălucita biruinţă a binelui asupra răului.

9 MAI 1945 a înscris cu litere nepieritoare în conştiinţa umană neclintita convingere că semeţia deşartă şi mîndria, ura şi invidia, care au întunecat dreapta cumpănire a celor ce au urzit şi dezlănţuit măcelul al doilea mondial sînt stări sufleteşti nesănătoase.

9 MAI 1945 a arătat limpede că lăcomia, care a mînat năvalnic conducători şi armate la cotropirea unor popoare paşnice, doboară pe tot cel ce se lasă stăpînit de ea.

9 MAI 1945 a întărit convingerea tuturor că umilirea semenilor şi exploatarea lor nemiloasă prin forţa armelor sînt pete ruşinoase ale secolului nostru.

Victoria, pentru poporul nostru, ca pentru întreaga omenire, constituie izvorul bogat al gîndurilor bune, al plăzmuirilor umane, al înfăptuirilor de mare cinste.

După cel de-al doilea război mondial, sfîrşit la 9 mai 1945, harnicul şi destoinicul nostru popor, condus de cei mai buni fii ai săi, şi-a croit, prin muncă neşovăitoare un drum nou - drumul democraţiei adevărate, al libertăţii şi demnităţii umane. Regimul nedreptăţilor, silniciilor şi umilinţelor sociale a apus pentru totdeauna în patria noastră.

În atmosfera statornicită, treptat, după eliberarea noastră şi după măreaţa victorie a forţelor aliate, toţi fiii poporului

nostru sînt oameni liberi, conştienţi de drepturile şi îndatoririle lor patriotice, însufleţiţi de năzuinţa nestăvilită de a lucra pentru dreptate, belşug, pace şi pentru tot ceea ce este uman şi bun. Munca neşovăitoare, hărnicia şi binele pentru toţi sînt aripile călăuzitoare ale tuturor fiilor poporului nostru în focul clocotitor al străduinţilor şi înfăptuirilor care schimbă cu fiecare zi ce trece înfăţişarea ţării noastre. Istoria nouă a poporului nostru, croită şi înfăptuită în climatul păcii, devine, prin osîrdia tuturor mai luminoasă şi mai plină de conţinut.

Păstrînd cu pietate în inimi şi în cugete pe toţi cei care şi-au dat viaţa în cel de-al doilea război mondial, pe toţi cei care au suferit pentru statornicirea orînduielilor noi din patria noastră, slujitorii altarelor strămoşeşti şi dreptslăvitorii creştini au nădejdea nezdruncinată că munca poporului nostru va fi mereu încununată de roade, că ţara noastră scumpă va fi mai frumoasă şi mai bogată, că Dumnezeu va revărsa peste lumea Sa pacea şi darurile Sale cele bogate, că războiul va rămîne o amintire tristă a trecutului.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

SESIUNEA ANUALĂ A COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

ENUGU-NIGERIA, 12 — 21 IANUARIE 1965

Între 12-21 ianuarie 1965, la Enugu, în Nigeria Orientală, s-au desfăşurat lucrările sesiunii anuale a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Anterior între 29 dec. 1964—9 ian. 1965, în acelaşi oraş au avut loc şedinţele anuale ale comisiilor, diviziilor şi departamentelor Consiliului Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.), iar în zilele de 10-12 ianuarie a avut loc sesiunea Comitetului Executiv.

Din ţara noastră la sesiunea Comitetului Central au participat I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi Prof. H. Binder de la Institutul teologic protestant-Sibiu.

Pe lîngă lucrările obişnuite, adică rapoartele de activitate ale diviziilor şi departamentelor pe anul trecut şi programul pentru anul viitor, la această sesiune a Comitetului Central au fost discutate unele teme de actualitate şi unele probleme speciale cu importanţă mai mare.

Printre problemele mai importante discutate la această sesiune amintim : 1) *Alegerea unui nou secretar general al Consiliului Ecumenic ;* 2) *Relaţiile Consiliului Ecumenic cu Biserica Romano-Catolică ;* 3) *Organizarea Conferinţei mondiale despre Biserică şi Societate ;* 4) *Pregătirea celei de a patra Adunări Generale a C.E.B. ;* 5) *Restructurarea C.E.B. ;* 6) *Alcătuirea unui proiect de ajutorare a Africii ;* 7) *Primirea de noi Biserici membre şi asociate ale C.E.B. ;* 8) *Probleme ale vieţii politice internaţionale* etc.

1. Întrucît actualul secretar general al C.E.B., Visser't Hooft, împlineşte în curînd 65 de ani şi va trece la pensie, forurile conducătoare ale C.E.B. au discutat problema alegerii unui nou secretar general, ca urmaş al lui Visser't Hooft. Potrivit regulamentului C.E.B., secretarul general se alege de Comitetul Central. Această problemă s-a discutat mai întîi în august 1963, la sesiunea de la Rochester—New-York, cînd s-a dat sarcină Comitetului Executiv să desemneze un candidat pentru înalta misiune de secretar general. Problema a fost apoi examinată în întrunirile de la Rochester, Odesa, Tutzing (R.F.G.) şi Enugu. În urma acestor discuţiuni, Comitetul Executiv a reţinut numele a 31 persoane, dintre care a desemnat, la Tutzing, pe *Patrik C.*

Rodger, drept candidat în postul de secretar general al C. E. B.

La sesiunea de la Enugu a Comitetului Central s-au purtat discuţii cu privire la alegerea noului secretar general, fără să se fi ajuns însă la un rezultat.

În cele din urmă, Comitetul Central al C.E.B., a adoptat o hotărîre care prevede : a) Visser't Hooft să rămînă în funcţie pînă la viitoarea sesiune a Comitetului Central, din anul 1966 ; b) Să se instituie o comisie specială pentru desemnarea uneia sau mai multor persoane pentru a candida la postul de secretar general ; c) Comitetul Central să aleagă pe noul secretar general în sesiunea sa viitoare din anul 1966.

2. În baza unei declaraţii cu privire la relaţiile Bisericilor din C.E.B. cu Biserica Romano-Catolică, adoptată de Comitetul Central la sesiunea din Rochester, în august 1963, Comitetul Executiv al C.E.B. s-a angajat în relaţii cu Biserica Romano-Catolică, trimiţînd observatori la Conciliul II Vatican şi organizînd consultări asupra unor teme, mai ales după promulgarea decretului «De Oecumenismo» de către Papa Paul VI, în care se exprimă dorinţa Bisericii Romano-Catolice de a intra în legătură cu celelalte Biserici.

Urmare acestor contacte, Comitetul Executiv al C.E.B., în scopul unei colaborări cu Biserica Romano-Catolică, a propus alcătuirea unui grup de lucru compus din 8 reprezentanţi ai C.E.B. şi din 6 reprezentanţi ai Bisericii Romano-Catolice, cu sarcina de a formula principiile şi metodele care ar trebui să stea la baza oricărei colaborări viitoare. Acest Comitet de lucru nu are dreptul de a lua hotărîri ci numai de a face propuneri.

După ce a fost adoptat de Comitetul de referire, acest raport al Comitetului Executiv privind relaţiile C.E.B. cu Biserica Romano-Catolică a fost prezentat Comitetului Central al C.E.B. care l-a aprobat cu majoritate de voturi.

În cadrul discuţiilor la această problemă, *I. P. S. Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei* a declarat că Biserica Ortodoxă Română doreşte să întreţină relaţii bune cu toate Bisericile. De aceea în principiu este de acord cu iniţierea unor relaţii între C.E.B. şi Biserica Romano-Catolică şi roagă ca asemenea acţiuni să fie continuate şi în viitor. Dar, Consiliul Ecumenic nu are dreptul să vorbească în numele Bisericilor, fără a avea un mandat precis din partea lor. În problema relaţiilor cu Vaticanul iniţiativele aparţin fiecărei Biserici. Consiliul Ecumenic are numai sarcina de a înlesni întreţinerea unor asemenea relaţii atunci cînd Bisericile solicită sprijinul său.

3. În sesiunea de la Enugu, Comitetul Central a acordat o atenţie deosebită organizării Conferinţei mondiale despre Biserică şi Societate, care urmează să se ţină în anul 1966 la Geneva. La această conferinţă vor participa 300 delegaţi ai Bisericilor şi 125 reprezentanţi ai tineretului, ai comitetului de organizare etc. Din Europa occidentală vor participa 45 reprezentanţi, iar din Europa orientală vor participa 40 reprezentanţi. Pentru ţara noastră s-au aprobat 4-5 reprezentanţi ortodocşi şi 2 protestanţi

Dorința C.E.B. este ca 2/3 cel puțin din delegați să fie laici, asigurîndu-se, totodată, și locuri pentru femei.

4. Un subiect important în cadrul dezbaterilor de la Enugu l-a constituit și organizarea celei de a 4-a Adunări Generale a C.E.B. S-au luat hotărîri în ceea ce privește tema și participanții celei de a 4-a Adunări Generale a C.E.B. La propunerea Comitetului de referire, Comitetul Central a acceptat ca temă textul din Apocalipsă : *«Iată, eu fac toate lucrurile noi»*.

După cum a precizat *I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei,* în Comitetul de referire nr. 4 și în ședința Comitetului Central, textul amintit poate da naștere la discuții teologice contradictorii, întrucît el are un caracter eshatologic. De aceea nu trebuie să se gîndească nimeni la un simplu comentar exegetic al textului respectiv. Tema propriu zisă a Adunării Generale trebuie să fie : *«reînnoirea tuturor, în vremea de față, prin acțiunea Sf. Duh în lume»*. În dezvoltarea acestei teme poate fi examinat întregul proces de înnoire a omenirii, sub cele mai variate aspecte ; în același timp se poate pune în lumină, în linii generale, acțiunea Sfîntului Duh în lume. Citatul amintit din Apocalipsă trebuie deci socotit doar un text-drapel, care are menirea de a mobiliza Bisericile pentru reînnoirea lor, precum și de a le determina să-și sporească contribuțiile lor pentru înnoirea omenirii, în spiritul marilor ei idealuri a căror realizare o urmărește cu toată hotărîrea.

În ceea ce privește numărul participanților la cea de a 4-a Adunare Generală a C.E.B., față de numărul de 700 fixat la New-Delhi, Comitetul Central a consimțit la creșterea numărului participanților la 750. Pentru Bisericile Ortodoxe s-a prevăzut un spor de 71 locuri față de 55 care erau la New-Delhi, ajungîndu-se astfel la un total de 126 locuri. Pentru Biserica Ortodoxă Română s-a prevăzut un număr de 15 locuri.

5. Potrivit unor hotărîri adoptate la cea de a 3-a Adunare Generală, Comitetul Central a pregătit lucrările necesare pentru reexaminarea organizăriii C.E.B., în care scop a fost instituită o comisie specială. După ce s-a întrunit de cîteva ori, această comisie a făcut unele propuneri privind modul de reprezentare a Bisericilor în Adunarea Generală și Comitetul Central. De asemenea s-au făcut unele propuneri privind reorganizarea secretariatului general, a Comisiei Credință și Constituție etc.

Discuții îndelungate a determinat în special proiectul de reorganizare a secretariatului general. Reprezentanții ortodocși au stăruit asupra sporirii reprezentării Bisericilor Ortodoxe în secretariatul general, și în conducerea diviziilor și departamentelor. După mai multe discuții, Comitetul de referire a recomandat stăruitor unele măsuri în acest sens. Astfel, Comitetul Central — prevede pct. 4 al propunerilor — va trebui să examineze posibilitatea de a angaja un secretar general asociat, venind dintr-o Biserică Ortodoxă. Secretarul general Visser't Hooft a cerut ca această propunere să fie formulată astfel : «Comitetul Central să fie conștient de importanța întăririi reprezentării Bisericii Ortodoxe în personalul central și în special în secretariatul general».

Comitetul Central a aprobat aceste propuneri trimiţîndu-le apoi Comitetului executiv pentru a le examina împreună cu Comitetul de structură şi a face propunerile corespunzătoare la viitoarea sesiune a Comitetului Central.

6. Printre alte hotărîri importante luate la Enugu amintim şi aceea de a se adresa un apel către toate Bisericile pentru constituirea unui fond destinat să ajute pe africani. În acest scop s-au făcut primele cercetări în Africa de echipe speciale, s-a întocmit un plan de acţiune pe 5 ani, care necesită cheltueli în sumă de 10.000.000 dolari.

De asemenea s-au luat hotărîri privind ajutorarea unor Biserici din Italia, Patriarhia Sîrbă (pentru a-şi amenaja 2 seminarii), Cuba etc., precum şi în legătură cu bursele pentru studenţi.

7. În sesiunea de la Enugu, Comitetul Central a acceptat ca membre încă 5 Biserici, printre care şi Biserica Ortodoxă Sîrbă, şi 4 Biserici asociate. Două consilii creştine naţionale din Africa au fost de asemenea acceptate ca asociate.

8. Ca şi în alte sesiuni, la Enugu s-au discutat şi probleme ale vieţii politice internaţionale. Astfel *Sir Kenneth Grubb*, preşedintele Comisiei Bisericilor pentru Afacerile Internaţionale, a făcut unele consideraţii asupra acţiunilor C.E.B. pe plan internaţional. *A. Frederick Nolde* a dezvoltat pe larg în şase puncte problemele care trebuie înfăţişate lumii ca exigenţe ale epocii actuale : dezarmarea, menţinerea păcii, drepturile omului, dezvoltarea, refugiaţii şi independenţa.

În încheiere, Comitetul Central a dat o nouă declaraţie referitoare la problemele internaţionale actuale privitoare la pace, dreptate şi libertate. Discuţii ample s-au purtat şi în legătură cu problema Ciprului, stăruindu-se asupra dreptului poporului cipriot la autodeterminare.

SESIUNEA COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

(8 — 10 FEBRUARIE 1965)

Potrivit hotărîrilor adoptate în luna decembrie 1964, la Geneva, cu prilejul unei consfătuiri preliminare la care au luat parte reprezentanți ai conferinței Bisericilor Europene — între ei și Înalt Prea Sfințitul Iustin Mitropolitul Moldovei și Sucevei — a avut loc la Viena între 8-10 februarie 1965 o sesiune a Comitetului Consultativ al acestei mișcări creștine care se străduiește pentru statornicirea relațiilor frățești între Biserici.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la această sesiune *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și P. C. Prof. Ioan G. Coman* de la Institutul Teologic din București. Atît lucrările prezidiului, care s-au desfășurat în ziua de 8 februarie, cît și ale Comitetului Consultativ care au avut loc în zilele de 9-10 februarie a.c. s-au deschis și s-au încheiat cu un serviciu religios.

În cuvîntarea de deschidere a lucrărilor sesiunii Dr. *Eghert Emmen* a salutat pe cei prezenți, a subliniat că întîlnirea de la Geneva este un prilej de aleasă bucurie, apoi s-a referit la înalta misiune a Conferinței Bisericilor Europene: activitate stăruitoare pentru reconstrucția morală a Europei, pentru unirea și solidaritatea tuturor creștinilor.

Secretarul general, *Dr. G. G. Williams*, în continuare, a prezentat un amplu raport asupra sesiunii Nyborg IV care a avut loc în luna octombrie 1964 pe vasul Bornholm. D-sa arată că asupra sesiunii Nyborg IV s-au făcut aprecieri variate, s-au formulat critici — unele negative, altele, însă, drepte —, s-au dat sugestii și s-au indicat posibilități noi. Ceea ce se desprinde limpede din criticile și sugestiile făcute, a remarcat secretarul general, este răsunetul tot mai larg pe care Conferința Bisericilor Europene îl are în țările acestui continent.

Discuțiile pe marginea acestui raport s-au concretizat mai cu seamă asupra următoarelor chestiuni: necesitatea conlucrării laicilor și tinerilor, eclesiologia diferitelor Biserici din Europa, pacea lumii, extinderea dialogului teologic între Estul și Vestul Europei, adîncirea legăturilor frățești, întru Domnul, chiar dacă sub aspect politic și economic sînt astăzi unele deosebiri, nece-

sitatea aplicării recomandărilor Conferinței Bisericiior Europene, caracterul pur bisericesc al Conferinței etc.

Unii oaspeți care au luat parte la sesiune au făcut diferite propuneri: Astfel, pastorul *W. Gorzewski* salutînd conferința în numele Secției Tineretului din Consiliul Ecumenic al Bisericilor subliniază caracterul ei ecumenic și adaugă că legătura tineretului din Consiliul Ecumenic al Bisericilor cu Conferința Bisericilor Europene se poate face prin completarea grupelor de aici cu tineri din mișcarea ecumenică pentru ca lucrarea tineretului să fie mai activă și mai vie. *Dr. P. Heyde* a propus crearea unui organism bisericesc pentru a examina unele probleme sociale actuale în Europa. *Dr. H. Rinderknecht* cere să fie recunoscute «parohiile misionare» sau «parohiile de situații», conduse de laici, apărute în timpul celui de al doilea război mondial, care, în general, activează în spiritul Consiliului Mondial al Bisericilor.

Propunerile făcute de oaspeți au fost înregistrate și se va ține seama de ele, cu prilejul sesiunilor ce vor avea loc în viitor.

În cadrul sesiunii s-au mai făcut diferite propuneri și recomandări cu privire la activitatea Conferinței Bisericilor Europene: stabilirea unor legaturi strînse cu Mișcarea Ecumenică și colaborarea cu această organizație creștină mondială, îndeosebi, prin comisiile sau grupele de lucru care au teme sau preocupări asemănătoare; inițierea unor legături cu romano-catolicismul și mai ales cu Sinodul Vatican II, cu diferite organizații bisericești care se ocupă cu educația, presa etc.; stabilirea unor contacte cu diferite conferințe creștine cum este, de pildă, Conferința Bisericilor protestante din țările latine, dar după ce se va cunoaște bine care sînt țelurile și preocupările acestor conferințe (I. P. S. Mitropolit Iustin); contacte cu organizațiiie creștine de tineret; adoptarea unui simbol al Conferinței Bisericilor Europene alcătuit dintr-un cerc reprezentînd lumea cu Europa în centru și o cruce care domină totul etc.

I. P. S. Mitropolit Iustin, după ce a arătat că Bisericile occidentale deseori se găsesc în imposibilitate de a aprecia ortodoxia la justa ei valoare, a propus numirea unui secretar-consilier ortodox al Conferinței. Această chestiune va fi din nou discutată la o ședință viitoare a Comitetului.

S-a recomandat în sfîrșit tuturor Bisericilor să acorde sprijin material Conferinței Bisericilor Europene. Un comitet special — sub președinția episcopului Sigg — a fost alcătuit pentru a se ocupa de problemele financiare ale conferinței.

După discuții la care au luat parte delegați ai diferitelor Biserici s-a instituit o comisie pentru redactarea *Regulamentului intern* al Conferinței Bisericilor Europene, alcătuită din președintele *Wilm*, episcopul *Varga* și secretarul general *Williams*.

Potrivît art. 5, lit. a din Statut s-a procedat la desemnarea prin sorți a celor 3 grupe de cîte 6 membri din Comitetul Consultativ, care se vor succeda, în 6 ani, cîte una între 2 plenare cu un mandat de 2 ani, fiind înlocuite de fiecare dată cu o altă grupă în care pot fi realeși cei din grupa expirată. In grupa au fost desemnați: pastor *H. Capo*, prof. *I. G. Coman*, episco

H. Hoirup, episcop *G. Noth*, docent *N. Zabolotsky*, rev. *K. Slack*; în grupa II : rev. *I. Barnes*, episcop *S. Danell*, dr. *M. Niemőller*, prof. *E. Ottlyk*, prof. *I. B. Soucek*, episcop *A. Wantula*; în grupa III : prof. *L. N. Pariski*, pastor *P. Regard*, episcop *E. Timiadis*, episcop *E. Varga*, președintele *E. Wilm*, președintelele *A. Wischmann*.

Ca secretar general pe o perioadă de 6 ani a fost ales dr. *G. G. Williams*, iar ca secretar consultativ dr. *H. H. Harms*.

Punîndu-se chestiunea atribuțiilor președinților pentru perioada de timp februarie 1965—martie 1966, a fost delegat ca președinte executiv *Dr. Emmen* din apus, iar ca președinte consultant I. P. S. Mitropolit Alexei din răsarit, urmînd a se definitiva modalitatea de funcționare a prezidiului la viitoarea întrunire comună a prezidiului și a comitetului consultativ.

Trecîndu-se la reorganizarea grupelor de lucru, s-a discutat mult cu privire la raporturile dintre grupe și la colaborarea acestora cu secții corespunzătoare din Consiliul Ecumenic al Bisericilor. *I. P. S. Mitropolit Iustin*, în numele delegației române, a propus fixarea temei pentru viitoarea Adunare Generală ; totodată, conducătorul delegației române a propus ca grupele să se ocupe de probleme teologice și generale care interesează Europa, insistîndu-se îndeosebi asupra legăturilor cu : Mișcarea ecumenică, Conferinta creștină pentru pace, academiile evanghelice, secțiile de tineret din diferite organizații etc. În cele din urmă, s-a hotărît ca grupa I de lucru, care poartă titlul: «*Bisericile din Europa și Bisericile din celelalte continente*», să pregătească o consultare europeană între Biserici și Societățile de misiuni ; grupa II «*Biserica și statul*» să se ocupe cu problemele de educație și cu pregătirea viitoarei adunări generale și grupa III «*Bisericile și schimbările sociale actuale în Europa*» să pregătească o contribuție europeană pentru conferința mondială despre *Biserică și societate*.

Pentru a se da grupelor timpul necesar de lucru, s-a hotărît ca proxima Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene să se țină între 29 septembrie și 5 octombrie 1967 în Austria ; această adunare se va numi «*Nyborg V*». Tema principală, nedefinitivată ca formulare, va fi : «*Despre serviciul Bisericilor Europene în pluralismul structurilor sociale și politice ale continentului nostru*».

Prezidiul se va întruni, în septembrie 1965, la București. Prima Adunare comună a Prezidiului și a Comitetului Consultativ a fost fixată pentru luna martie 1966.

În legătură cu fixarea sediului central al Conferinței Bisericilor Europene, comitetul — din care face parte și *P. C. Prof. Gh. Moisescu* —, însărcinat cu studierea acestei chestiuni va analiza dacă sediul se poate fixa la Mühlegg lîngă Graz sau la Hinterbrühl lîngă Viena. *I. P. S. Mitropolit Iustin* a remarcat că, într-adevăr, un sediu central al Conferinței Bisericilor Europene este absolut necesar, dar grupele acestei organizații creștine nu trebuie legate de un loc fix ; ele trebuie să-și desfășoare activitatea în spații cît mai mari statornicind legături cu slujitorii și credincioșii tuturor Bisericilor.

Chiar în prima zi a sosirii ei la Viena, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la Ambasada R.P.R. în capitala Austriei.

Delegaţia română a vizitat biserica şi casa parohială a coloniei române din Viena. P. C. Prof. Gh. Moisescu şi consilierii parohiali au întîmpinat cu toată căldura delegaţia bisericească română. În seara de 9 februarie a. c., alături de toţi reprezentanţii Bisericilor Europene, delegaţii Risericii Ortodoxe Române au luat parte la o «Întîlnire ecumenică» organizată de Biserica evanghelică C.A., dieceza luterană din Viena ; au rostit cuvîntări, cu acest prilej, episcopul *May* şi pastorul *Traar*. Vorbitorii s-au referit la istoria protestantismului austriac, mai cu seamă a celui vienez, şi la activitatea ecumenică a Bisericii evanghelice.

Sesiunea Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene care a avut loc la Viena în zilele de 8-10 februarie a. c., în acţiunea de apropiere şi cunoaştere a Bisericilor Europene, de statornicire a unor legături tot mai strînse între Est şi Vest, constituie un pas important înainte. Sesiunea viitoare, din septembrie a. c., va avea loc la Bucureşti. La eforturile care se desfăşoară astăzi pentru dreptate şi pace pe pămînt se adaugă cu cinste şi eforturile Conferinţei Bisericilor Europene

DOMNUL NOSTRU IISUS HRISTOS ÎN TEOLOGIA CONTEMPORANĂ

Domnul nostru Iisus Hristos este «acelaşi ieri şi astăzi şi în veci» (Evrei XIII, 8), adică El nu suferă nici o schimbare personală şi doctrinală. In felul acesta se asigură şi se păstrează pentru tot=deauna şi unitatea şi originalitatea religiei creştine, care nu admite mai mulţi Hristoşi (Matei XXIV, 24). Religia creştină trebuie să rămînă la singurul Iisus Hristos autentic, cel care a fost, este şi va fi totdeauna, adică «Iisus Hristos care s=a întrupat, ne=a învăţat, descoperindu=ne revelaţia divină a Noului Testament, a murit pe cruce, mîntuindu=ne, a înviat, a întemeiat Biserica Sa şi s=a înălţat la ceruri».

Pentru păstrarea unităţii personale, istorice şi doctrinale, învă=ţătura despre Domnul nostru Iisus Hristos nu poate varia. Acest lucru a fost prevăzut chiar de Mîntuitorul, în timpul vieţii Sale, care şi=a avertizat ucenicii să se ferească de impostori, adică de «Hristoşi mincinoşi şi prooroci mincinoşi» cu cuvinte exprese: *„De vă va zice cineva: Iată Hristos aici este, sau dincolo, să nu cre=deţi“* (Matei XXIV, 23). Domnul nostru Iisus Hristos, ca întemeietor al religiei creştine, ştie că de unitatea personală şi doctrinală a întemeietorului depinde însăşi stabilitatea acestei religii. Moştenirea Sa trebuie ferită deci de fărîmiţarea, care intervine de obicei atunci cînd adevărurile sînt răstălmăcite (II Petru III, 16).

Stînd lucrurile aşa, problema cea mai de seamă a teologiei creştine contemporane este pe de o parte păstrarea «Hristosului autentic, cel de ieri, de astăzi şi de totdeauna al religiei creştine», iar pe de altă parte «actualizarea Sa», menţinerea Sa în miezul fierbinte al actualităţii. Este vorba deci pe de o parte de *„un Hris=tos autentic“*, iar pe de altă parte de *„un Hristos actual“* în teo=logia contemporană, care trebuie să fie identici, nu doi Hristoşi, deosebiţi, creeaţi sau inventaţi artificial, pe care credincioşii să nu=i recunoască.

«Autenticitatea» şi «actualizarea» formează cele două preocu=pări centrale ale teologiei contemporane. Intr=o formă sau alta, ele au mai constituit preocupări ale teologiei creştine şi în trecut, dar variau teologii şi problemele ridicate de ei. Deşi «Hristos este veşnic» (Evrei XIII, 8), totuşi imaginile lui în sufletele credincioşilor sînt, aşa cum sînt şi mîntuirile lor, subiective, aparţinînd fiecăruia, ceea ce are o deosebită importanţă în problema noastră. Vom arăta, în cele ce urmează, ce se înţelege astăzi prin termenii teologiei, intraţi

în circulaţie ca: *Hristos autentic, Hristos actual, Hristos activ, Hristos pasiv* şi *Hristos subiectiv,* încercînd să lămurim ortodox «accepţiunile doctrinale» ale fiecăruia în parte.

Stadiul actual al problemei hristologice se poate vedea, printre altele, şi în programul de demitologizare, iniţiat de *teologul protestant Rudolf Bultmann,* care a iscat ecouri vaste în teologia creştină contemporană şi diferite curente neo-bultmanniane. Iisus Hristos trebuie demitologizat, după acest teolog, de toate impurităţile mitice, care s-au strecurat în Sfînta Scriptură. Locul *„Hristosului mitic"* trebuie să-l ia *„un Hristos actual"* cu parametri existenţiali adică raportat la problemele pe care le ridică existenţa imediată. Influenţa filozofiei lui M. Heidegger şi Karl Jaspers este evidentă.

Mitul devine, astfel, pentru Bultmann, o metodă de gîndire şi totodată o metodă de interpretare. Sfînta Scriptură cuprinde multe aluviuni mitice, după dînsul, care au determinat viziuni mitice mai apoi şi în hristologie. Ele aparţin formaţiei scriitorilor sacri ai Vechiului Testament, dar au trecut şi în Noul Testament. Asemenea istorii mitice, bine cunoscute la susţinătorii lor din ultima vreme, sînt creaţia, imaginea paradisului terestru şi a stării paradisiace a protopărinţilor Adam şi Eva, potopul, turnul Babel, expunerile mitice din viziunile părinţilor etc. Ele sînt întreţesute cu celelalte evenimente, fapte şi adevăruri revelate din Vechiul Testament. Noul Testament continuă mitul patern din Vechiul Testament. Imaginea cosmică este tot aceea din Geneză. Alte elemente mitice din Noul Testament sînt cele relative la un Mesia preexistent, născut din fecioară, coborîndu-se în iad, suindu-se la ceruri, concepţiile mitice din eshatologie (I Tes., IV, 16) etc. [1]).

Plecînd de la aceste constatări, R. Bultmann afirmă că este imposibil de a dogmatiza pe elementele mitologicale ale Bibliei. Este imposibil, fiindcă imaginea cosmosului s-a schimbat radical. Cum elementele mitologice sînt inerente mesajului creştin, se impune un proces de demitologizare, o acţiune susţinută cu un program anumit. Se vor demitologiza chiar şi interpretările mitului, care au intervenit în decursul timpului, datorită aplicării ermineuticii biblice [2]).

Programul de demitologizare este legat de *„kerygma şi de mit"* [3]). In greceşte, kerygma înseamnă «acţiunea de proclamare». In Noul Testament «predicarea» este înţelesul său primar, proclamarea lui Iisus din Nazaret ca Hristos Domn şi Mîntuitor (pro nobis). Kerygma este cuvîntul autoritativ în puterea sa absolută, închiderea revelaţiei. Bultmann face distincţie între kerygma şi mit. Pasagiile kerygmatice sînt în Noul Testament îmbinate cu formulări teologicale şi mitologicale. Demitologizarea lui Rudolf Bultmann a fost în parte criticată, în parte primită [4]). Există şi curente neo-bultmanniane, care dezvoltă tezele iniţiale şi progra-

---

1) Erich Dinkler, *Myth (Demythologising)*, în Halverson and A. Cohen, *A handbook of christian Theology*, London and Glaskow, 1958, pag. 241 sq.

2) *Ibidem*, pag. 242 şi urm.

3) *Ibidem*, pag. 243.

4) *Ibidem*, pag. 244.

mul de demitologizare. Controversele se pot mai ales urmări într=o mulţime de lucrări, care înfăţişează stadiul actual al problemei hristologice, ca: *J. Macquarrie, The Scope of Demythologizing,* 1960; *I. Henderson, Myth in the New Testament,* 1952; *K. W. Owen, Revelation and Existence,* 1957; *L. Malevez, The Christian Message and Myth,* 1958; *G. Miegge, Gospel and Myth,* 1960; *D. Cairus, A. Gospel withouth Myth?* 1960; *S. M. Ogden, Christ withouth Myth,* 1962 şi *James M. Robinson, Kerygma und historischer Jesus, Zürich und Stuttgart, Zwingli Verlag,* 1960.

Teologul anglican *John A. T. Robinson* supune unei critici programul de demitologizare al lui Bultmann [5]). Tot aşa *arhiepiscopul de Canterbury, A. M. Ramsey* etc. [6]).

R. Bultmann îşi conturează sistemul său demitologizant în lucrări ca: *Kerygma and Myth,* ed. H. W. Bartsch, I=II voll., London, 1953=1962; *Jesus Christ and Mytholgy,* London, 1960 etc. După el, mai întîi Sfintele Evanghelii trebuie să ne redea imaginea fidelă, reală şi actuală a lui Iisus, cu parametri existenţiali actuali, un Iisus pe înţelesul omului modern [7]). Se vor înlătura toate miturile şi se va pune capăt acţiunii mitologizante, cum şi tuturor diformă=rilor intervenite. Iisus cel mitologizat nu mai corespunde gîndirii omului modern, este depăşit.

R. Bultmann reduce, astfel, pe Iisus la «un produs personal», în termeni ai filozofiei existenţialiste [8]). El exclude totul ce n=are para=metri existenţiali actuali [9]). Bultmann vrea un Iisus înţeles în actua=litate, redat în gradul şi cu problematicile ei, deci desprins de totul ce l=ar putea face neînţeles. Demitologizarea este deci egală cu actualizarea, cu reconsiderarea lui Iisus în sens existenţialist heide=ggerian şi eliminarea lui Iisus cel mitologizat. Bultmann ajunge, ast=fel, nu la un Iisus permanent în timp, ci la un Iisus al timpului, la un Iisus existenţialist.

In orice caz, protestantismul a îmbrăcat haine noi, dar esenţa a rămas aceeaşi. Inima creştinismului este Iisus Hristos. Oricine ar veni la rînd şi orice teorie s=ar aplica, mai întîi Iisus este pus în discuţie. S=a ajuns pînă acolo, încît se vorbeşte de «un sfîrşit al teismului» [10]). Programul de demitologizare al lui Rudolf Bultmann se reflectă, astfel, şi printr=o serie întreagă de alte probleme adia=cente, care nu sînt nesemnificative, putîndu=se urmări în publicaţiile

---

5) *Honest to God*, London. 1963, pp. 32-35.
6) *Image old and new*, London, 1963, pp. 8-10.
7) *Jesus Christ and Mythology*, pag. 20 şi urm.
8) William J. Wolf, *Jesus Christ*, în M. Halverson and A. Cohen, *A handbook of christian theology, pag. 57.*
9) Asemenea parametri existenţiali îşi au originea în filozofia lui Kierkegaard, care a fost transpusă (translation) în germană de către Martin Heidegger, Karl Jaspers, apoi de către teologii protestanţi Karl Barth, Reinhold Niebuhr, Rudolf Bultmann şi Paul Tillich. Pentru formarea unei idei complete teologice se pot consulta şi: Gabriel Marcel, Unamuno, Martin Buber, J. P. Sartre, Merleau-Ponty, Camus, etc. John E. Smith, *Existention Philosophy*, în Halverson, Cohen, *op. cit.*, pag. 125.
10) Robinson, *op. cit.*, pp. 29-32; Tillich, *Sistematic Theology*, vol. II, 1957, pp. 5-11.

de specialitate recente [11]). Rudolf Bultmann a făcut deci un drum lung pînă astăzi de la prima sa lucrare, dedicată Domnului nostru Iisus Hristos [12]).

Invierea era pentru D. F. Strauss un produs al imaginaţiei, o proiecţie a facultăţii mitice, specifică spiritului primitiv, în timp ce pentru R. Bultmann este un mod de a exprima sensul răstignirii, transpusă pe plan existenţialist; ea este expresia maximă creştină de valorificare a eului în faţa morţii; ea nu există fără de experienţa existenţialistă a crucii [13]). Prin prisma aceasta de vedere, înălţarea Domnului Iisus Hristos la cer devine un episod atît de nesemnificativ, încît unii teologi protestanţi afirmă că fără de el nu s-ar schimba nimic în teologia creştină. Filozofia existenţialistă (die Lebensphilosophie) a reuşit, astfel să creeze un Iisus Hristos existenţialist, care însă nu mai este cel veridic.

Sfintele Evanghelii trebuie, după cum am văzut, după Bultmann, să ne redea imaginea fidelă, reală şi actuală a lui Iisus, cu parametri existenţiali reali şi actuali. Toate miturile hristologice vor fi înlăturate şi se va pune capăt acţiunii mitologizante, cum şi tuturor diformărilor intervenite. Iisus cel mitologizat este depăşit de actualitate, deci trebie actualizat, trebuie să se ajungă la Iisus cel veridic istoric, ferit şi dezbrăcat de mituri hristologice.

In felul acesta însă, pentru a se obţine un Hristos actual, se modifică Hristosul autentic, afirmîndu-se că Iisus Hristos din Sfintele Evanghelii a suferit un proces de mitologizare. Programul de demitologizare duce, de la sine înţeles, la crearea unui alt Hristos, care nu mai este cel autentic, ci «un Hristos acomodat».

Tot aşa acţionează şi *James M. Robinson* în lucrarea sa recentă: *„Kerygma und historischer Jesus“*, tributară teologiei demitologizante bultmanniane. Autorul dovedeşte, ţinînd seama de dezvoltarea problemei hristologice, că nu se mai poate reveni, în privinţa vieţii lui Iisus, la metoda «Leben-Jesu-Forschung» din secolul al XIX-lea [14]). Autorul militează deci pentru o nouă metodă de expunere şi de tratare a istoricităţii lui Iisus Hristos, aceasta fiind, după părerea sa, existenţa istorică kerygmatică, kerygma creştinismului primar, de o deosebită importanţă, fiind legată de realitatea istorică a lui Iisus, dovedită prin învăţătura Sa (kerygma) [15]). In felul acesta, kerygma (învăţătura) lui Iisus ne-ar ajuta să-I verificăm existenţa istorică, aşa cum ea se reflectă într-însa, adică aşa cum kerygma este cuprinsă în însăşi istoria vieţii lui Iisus.

Aplicînd metodele demitologizante, în special metoda critică şi

---

11) Vezi mai întîi: *Demythologising the Gospel. A letter from Bultmann*, în Prism. An anglican monthly, London, June 1963, nr. 74, pp. 37-39; apoi: Rudolf Bultmann, *Die Geschichte der Sinoptischen Tradition*, Göttingen, Vandenhock und Ruprecht, 1964, passim; Karl Barth, *Rudolf Bultmann. Ein Versuch, ihn zu verstehen. Christus und Adam nach Röm. 5. 2 theol. Studien.* (3., resp. 2. Aufl.), Zürich, EVZ-Verl., 1964, passim.

12) *Jesus*, Berlin, 1926.

13) Vezi şi: Richard R. Niebuhr, *Resurrection*, în Halverson and Cohen, *op. cit.*, pag. 328.

14) James M. Robinson, *Kerygma und historischer Jesus*, Zürich und Stuttgart, Zwingli Verlag, 1960, 39-62.

15) *Ibidem*, pp. 91-112.

istorică, specifice teologiei bultmanniane contemporane, se stabilesc ca părţi autentice în învăţătura lui Iisus: parabolele, antitezele predicii de pe munte, cuvîntările (logia) asupra Impărăţiei lui Dumnezeu, asupra Sf. Ioan Botezătorul şi asupra demonilor. Deci destul de puţin. Asupra alter «cuvinte ale Domnului» critica istorică demitologizantă încă nu se pronunţă [16]). Urmează, după cum este evident, o instabilitate doctrinală specifică, odată ce spiritul critic şi istoric a deosebit adevăruri autentice şi adevăruri mitice, un Hristos autentic şi un Hristos mitic. De altfel aceasta este situaţia generală a teologiei demitologizante în actualitate.

Noţiunea «Hristosului actual» ridică însă, pe lîngă problemele demitologizării, cu care ne-am ocupat pînă acum, şi alte probleme hristologice contemporane, tot atît de importante şi anume: *„Hristosul activ"* şi *„Hristosul pasiv"*. Un Hristos actual şi actualizat este, sau devine, un Hristos activ, în timp ce un Hristos care aparţine numai trecutului, este – să spunem aşa – fixat în trecut, un Hristos pasiv, un Hristos al trecutului. Indepărtarea de Hristos cel istoric şi autentic nu trebuie să se numere în anii şi în secolele scurse, fiindcă atunci intervine înstrăinarea de Hristos; El nu mai aparţine şi credincioşilor actuali, sau dacă le aparţine apoi nu mai este acelaşi Hristos autentic, ci altul. Iisus Hristos ar ajunge, astfel, în unele privinţe, un fel de «mare necunoscut» pentru anumite categorii dintre credincioşii contemporani. Aici intervine şi noţiunea «Hristosul subiectiv», adică imaginea ce şi-o face fiecare credincios despre Domnul nostru Iisus Hristos.

In acest sens, se insistă, în teologia contemporană, şi asupra *„caracterului definitiv al Domnului nostru Iisus Hristos"* sau asupra *„finalităţii sale istorice"* [17]). Termenul *„Hristos definitiv"* se acoperă cu cel de *„Hristos veşnic"*, deoarece calificativul definitiv vrea să scoată în evidenţă neschimbabilitatea istorică şi doctrinală a lui Hristos. Se simte adică nevoia ieşirii dintr-o zonă a instabilităţii şi subiectivităţii hristologice într-alta, a definitivării şi fixităţii, fără de care nu se poate vorbi de o finalitate istorică a Domnului nostru Iisus Hristos. Se cuvine, aşa dar, odată ajunşi aici cu dezvoltarea subiectului nostru, care cuprinde atîtea terminologii actuale în circulaţie ecumenistă, să înşirăm succint toate aspectele caracterului unic şi veşnic al lui Iisus Hristos, pentru a evita orice confuzii şi a aduce un spor de claritate:

1. *Identitatea Iisus Hristos – Mesia.* Identitatea Iisus Hristos – Mesia este deosebit de importantă pentru legitimarea Domnului şi a operei Sale mîntuitoare. El este cu adevărat Mîntuitorul promis de Dumnezeu şi aşteptat în decursul Testamentului Vechi. El nu este o persoană întîmplătoare, care-şi arogă un mandat care nu-I aparţine; El nu uzurpă drepturile altuia; El este o «împlinire» a promisiunii

---

16) *Ibidem*, pag. 150 şi urm.

17) Vezi: *The Kingdom of God and History*, *Plan Gottes, Jesu Christi Stellung in der Geschichte und zur Geschichte*, în: Scwetzer, *Die Endgültigkeit Jesu Christi im Zeitalter weltweiter Geschichte*, în Ökumenische Rundschau. 12. Jahrgang Heft 4, Stuttgart Oktober 1963, pp. 237, 242 şi: *The Finality of Jesus Christ in the Age of Universal History*, in The Ecumenical Review, Volume XV, Number 3, Geneva, April 1963, pp. 320-331.

divine şi a tuturor nădejdilor mesianice. Identificat la Botez de profetul Ioan Botezătorul; prin mărturia sa vorbeau şi toate veacurile de mai înainte cu patriarhii şi profeţii lor. Ultimul mesager inspirat al Vechiului Testament deschidea porţile Noului Testament. Iisus Hristos este deci Mesia cel promis de Dumnezeu protopărinţilor în paradis.

2. Dificultăţile istoricizării Logosului nu pot fi rezolvate pe cale raţională; ele au determinat, în totalitatea cazurilor confesionale, umanizarea lui Iisus, iar divinitatea Sa a fost, din aceleaşi motive, interpretată ca rezultatul unui proces de mitificare. Iisus Hristos impune, în ambianţa confesională actuală, un efort de restabilire dogmatică ortodoxă, precizîndu-I-se corolarele exacte ale persoanei Sale diofizice: Om şi Dumnezeu, marea minune a întrupării Domnului, care este şi rămîne o problemă centrală a hristologiei şi este eminamente o problemă de credinţă, nu de raţiune.

3. *Iisus Hristos şi revelaţia divină.* – Revelaţia Testamentului Nou ne-a fost dată de Iisus Hristos, deci este de origine dumnezeiească. Ea este minunea doctrinală permanentă a creştinismului, cel mai scump tezaur al său. Revelaţia divină cuprinde, astfel, doctrina şi morala creştină, adică normele de viaţă şi de mîntuire ale credincioşilor. Importanţa sa este deci maximă; de ea depinde existenţa religiei creştine, cît şi puritatea sa.

Revelaţia divină are, de aceea, cantitativ, un caracter definitiv; ea este din punct de vedere istoric închisă prin Domnul nostru Iisus Hristos. *„Dar chiar dacă noi sau înger din cer v-ar binevesti altceva, decît aceea ce v-am binevestit noi, anatema să fie!“* (Gal., I, 8) şi: *„Eu sînt alfa şi omega, cel dintîi şi cel de pe urmă, începutul şi sfîrşitul“* (Apoc. XXII, 13). Se cuvine deci şi o atitudine justă faţă de revelaţia divină, dacă dorim să stabilim şi să păstrăm *„caracterul definitiv“* al lui Iisus Hristos. Procesul istoric deschis al revelaţiei divine, existent în unele confesiuni şi culte, menţine instabilitatea doctrinală, perfectibilitatea aparentă a doctrinei, devenirea idealistă a revelaţiei, şi are ca rezultat îndepărtarea mai mare sau mai mică de Iisus Hristos, acelaşi totdeauna.

4. *Iisus Hristos şi mîntuirea.* – Activitatea întreită a Domnului – învăţătorească, preoţească şi împărătească – culminează în mîntuire. Aceasta este opera Sa divină, scopul pentru care S-a întrupat, a trăit, a învăţat, a făcut minuni şi a murit pe cruce. Invierea este triumful lui Iisus asupra morţii.

Şi mîntuirea dă un «caracter definitiv», mai corect, *„etern“* Domnului nostru Iisus Hristos. Mîntuirea devine prin El un proces cu valori religioase atotcuprinzătoare. Adeziunea credinciosului nu este astfel, numai teoretică la învăţătura creştină, ci practică; creştinismul devine viaţă, modalitate de existenţă, conformare subiectivă şi, ca atare, mîntuirea este şi devine un proces liber de modificare religioasă structurală a fiecărui credincios. Mîntuirea este darul cel mai de preţ, pe care-l primim zilnic de la Domnul nostru Iisus Hristos.

5. *Iisus Hristos şi Biserica.* – Biserica este trupul mistic al Domnului (I Cor., XII, 12); a fi «mădular al Bisericii» înseamnă a fi «mădular al lui Hristos». Identitatea «Hristos-Biserica Sa» este şi ea deosebit de importantă. Amplitudinea Bisericii este «atotcuprin-

zătoare» pe de o parte, referindu=ne la identitatea cu caracterul său văzut, iar pe de altă parte «eternă», referindu=ne la caracterul său nevăzut. După cum nu există mai mulţi Hristoşi, ci numai unul (Efes. IV, 5), tot aşa nu pot exista mai multe Biserici, ci numai una.

Pe linia aceasta trebuiesc corectate şi toate deosebirile ecclesio=logice, după care sînt mai multe Biserici adevărate, sau mai multe ramuri, sau o Biserică în planul lui Dumnezeu şi mai multe în planul istoric, deci din punct de vedere practic numai «fragmente» din Bise=serica ideală. Acest lucru este o imposibilitate, fiindcă atunci n=ar mai exista, în actualitate, Biserica adevărată, ci ea s=a pierdut prin confesionalizare şi segregare. Este o necesitate ecclesiologică vitală deci recunoaşterea unei Biserici adevărate, rămasă identică cu Trupul lui Hristos şi o asemenea Biserică nu poate fi decît Biserica Orto=doxă, de la care trebuie să se pornească la unitatea Bisericilor.

In stadiul actual, ecclesiologic, se observă o luptă sterilă în jurul expresiei «Biserica adevărată». Fiecare Biserică încearcă a se prezenta ca singura adevărată. O încercare de a ieşi din impas este propunerea formulei «Biserica în planul lui Dumnezeu», formulă care elimină însă, în actualitate, însăşi existenţa istorică a Bisericii adevărate. Soluţia stă în cercetarea exigentă a realităţilor ecclesio=logice actuale, doctrinale şi morale, şi recunoaşterea unanimă a celei adevărate. Numai aşa s=ar ieşi din impasul formal şi s=ar face un pas important înainte, cînd însăşi expresiile echivoce, în jurul cărora ne întîlnim, ar face loc clarităţii.

6. — *Iisus Hristos şi Euharistia.* — «Hristosul euharistic» este necesar să fie prezent, real şi fiinţial, în pîine şi în vin, pentru a fi mîncat, băut şi intregat fiinţei noastre. Credincioşii devin Hristoşi, astfel, nu numai printr=o prezenţă pasivă a lor în comunitatea Bise=ricii, ci printr=o participare organică la Hristosul euharistic. Orto=doxia nu se reduce deci numai la integrarea învăţăturii Domnului, ci se străduieşte a realiza chiar integrarea fiinţială, vizibilă, a Trupului şi a Sîngelui Domnului de către fiecare credincios.

Hristos acţionează deci nu numai doctrinal asupra noastră, ci şi fiinţial, prin prezenţa Sa reală în pîinea şi în vinul euharistic. Taina Sfintei Euharistii ne uneşte pe toţi, astfel, în unitatea eternă a persoanei Domnului nostru Iisus Hristos, care devine norma noastră de viaţă, căci «în noi trăieşte Hristos» (Gal., II, 20). Nu se poate concepe deci un Hristos exterior credincioşilor, teoretic, ideal, virtual, ci numai unul euharistic cu toate implicaţiile sale doctrinale: iden=titate fiinţială cu Hristos, cît şi identitate a tuturor creştinilor întreolaltă şi prin toţi cu Hristos, ca o reală unitate în pluralitate şi pluralitate în unitate.

7. — *Iisus Hristos şi religia creştină.* — Ca întemeietor al reli=giei creştine, Iisus Hristos este unul, totuşi s=ar părea, la o cercetare confesională) că sînt mai mulţi. In unele culte, Iisus Hristos este prezentat diferit, răstălmăcindu=l=se învăţătura, sau neprecizîndu=l=se coordonatele Sale personale, mesianice şi divine în mod corect. Stînd lucrurile aşa, impresia din exterior asupra acestei religii este adeseori derutantă, determinînd confuzii.

O înlăturare a acestor neajunsuri se impune în mod deosebit, pentru ca mesajul religiei creştine să nu sufere. Religia creştină are valoare religioasă prin Iisus Hristos, nu prin deosebirile intervenite

cu privire la persoana şi activitatea Sa. Deocamdată religia creştină este o noţiune fără acoperire practică, ci numai ideală, teoretică. Religia creştină nu este identică cu o singură Biserică, ci cuprinde mai multe. In teorie, se vorbeşte de o religie creştină, practic sînt mai multe confesiuni. In asemenea condiţiuni, şi caracterul lui Iisus Hristos nu este, din punct de vedere creştin=confesional, definitiv. Trebuie refăcută, astfel, unitatea religiei creştine, istoric şi real, pentru a fi «un Domn, o credinţă şi un Botez» (Efes. IV, 5).

8. – *Iisus Hristos şi eshatologia.* – Nu numai Testamentul Vechi este mesianic, ci şi Testamentul Nou. Aşa cum bărbaţii inspiraţi ai Vechiului Testament au aşteptat venirea Domnului la împlinirea timpului, tot aşa şi credincioşii Noului Testament cred în împlinirea profeţiilor eshatologice şi=L, aşteaptă pe acelaşi Iisus Hristos, căci nu va veni alt Hristos, ci tot El, «acelaşi în veci» (Evrei XIII, 8).

Important este ca toţi creştinii să creadă într=acelaşi Iisus Hristos şi să=L, recunoască pe cel adevărat, care să corespundă cu icoana lor din minte şi din inimă [18]). Unitatea creştină în jurul unui Hristos unic, acelaşi pentru toţi, este problema centrală a creştinismului contemporan [19]) Cu eforturi colective paşnice şi pline de înţelegere se poate ajunge şi la acest stadiu nou în legăturile interconfesionale, de pe urma cărora toată creştinătatea n=ar avea decît de cîştigat.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

---

18) Vezi pe larg şi Jan Hermelink, *Christ im Welthorizont. Aus dem Nachlass zusammengestellt von Horst Bürkle und Hans Jürgen Schultz*, Stuttgart, Kreuz-Verlag, 1962, pag. 156 şi urm.

19) A se vedea pe larg: *Istoricitatea Mîntuitorului*, în Studii Teologice, Seria II, An. IX, nr. 3-4, martie-aprilie 1957, pp. 177-199.

DESPRE ICONOGRAFIA ORTODOXĂ NAȚIONALĂ

Artele bizantine au influențat dezvoltarea artelor bisericești din regiunile în care a pătruns Ortodoxia și s=au organizat Biserici ortodoxe locale; peste tot, în concepția ortodoxă arta religioasă mijlocește comunicarea între credincios și Dumnezeu [1]). Sub influența artei bizantine vor sta ortodocșii din Bulgaria, din Serbia, din Rusia, din Țările Romne, din Gruzia și din statele vecine lor; stilul bizantin se va menține, totodată, în vechile patriarhate ortodoxe din Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

La *bulgari*, după organizarea statului de către țarii Boris și Simeon, pătrunde în arta bisericească Erminia lui Teofan de la Constantinopol; înrîuririle ei se constată în pictura de la Mănăstirea Rila de lîngă Sofia și la biserica Sf. Gheorghe din Sofia.

Prin simbioză culturală s=a născut și stilul comun bulgaro=bizantin, care se întîlnește în sec. XII la bisericile de la Bacikovo, Nereț și Ohrida, cu elementele școlii macedonene și a Comnenilor. Pictura bisericească întîlnită pe vremea țarilor Ioan Asan II (1241) și Ioan Alexandru (1371); din vremea aceea datează cea mai veche frescă de la biserica Sf. 40 de mucenici din Tîrnova (1230) și de la Boiana (1259); înflorirea picturii continuă în sec. XIV; din acest secol se păstrează picturile de la Zemen, Prilep, cum și Sf. Petru și Pavel din Tîrnova, unde a luat ființă chiar și o școală de pictură sub influența îndeosebi a curentului artistic isihast=palamit de la Athos.

Ocuparea Bulgariei de către turci, în 1396, a pus capăt acestei înfloriri artistice; a urmat o epocă de stagnare, cu multe ruini, dar cu păstrarea tradițiilor. Patriarhia de la Ohrida va căuta să mențină treaza conștiința artei bizantine (1410=1767), dar fiind susținută de o ierarhie grecească fanariotă, nu va mai plăcea bulgarilor.

Abia renașterea bulgară din sec. XVIII a înlesnit și o renaștere artistică bulgară, prin Erminia lui Christ. Jefarovici din 1741 (cu stematografie=simbolism), de care s=au legat apoi școlile iconografice bulgare de la Razlog și Samokov. Din cadrul lor au răsărit pictorii Zah. Hristov, Ioan Nikolov, Șt. Dospenski de la Mănăstirea Rila, stînd însă sub influența stilului atonit și rusesc [2]).

---

1) Vezi Șesan M., *Din istoricul iconografiei ortodoxe*, Mitropolia Moldovei, nr. 3-4, anul 1965, 163-172.

2) Graber I., *La peinture religieuse en Bulgarie*, Paris 1928; Pan-

La *sîrbi* se constată influenţa bizantină şi cea apuseană=dal=matină, de stil romanic. In cadrul străduinţelor pentru independenţa statului, susţinută de Ştefan Nemania=tatăl şi fiul, s=a născut şi şcoala de iconografie de la Rascia (sec. XII=XIII); în cadrul acestei şcoli au apărut frescele de la Sf. Sofia din Ohrida, cuprinzînd şi scena Judecăţii Domnului; la Studeniţa, Zicea, Mileşevo (1235), Peci, Sopociani (1260) şi Monastir (1271) au apărut fresce de tip mai realist, ca urmare a influenţei şcolii Paleologilor, cu care Serbia întreţinea relaţii mai strînse. La biserica din Gradaţ se observă influenţa chiar a trei stiluri şi anume: romanic, gotic şi bizantin, de caracter macedonean, ca tip de tranziţie.

Din anul 1230 se dă atenţie deosebită icoanei Maicii Domnu=lui «degrab ajutătoare», cu 3 mîini, a cărui prototip a fost achiziţio=nat de Mitropolitul Sava tocmai de la Ierusalim. In anul 1260 apar primele portrete de sfinţi locali şi anume al Sf. Sava mitropolitul şi a tatălui său, Ştefan Neamania, tuns monah sub numele de Simeon, cu care începe de fapt iconografia propriu zisă sîrbă.

Din vremea ţarului Milutin datează biserica Baia (1315), fresca de la biserica mănăstirii Studeniţa (1314) şi biserica Gracianiţa în stil bizantin (1321). La ctitoria lui Ştefan Uroş II de la Deciani, din anul 1330, construită în stil romanic, se observă cele mai bogate frize iconografice sîrbe, cu caracter enciclopedic. Există chiar 19 cicluri cu 320 de scene şi anume: Marile praznice împărăteşti (cu 12 scene), Adormirea Maicii Domnului (5), Faptele Mîntuitorului (43), Minunile Mîntuitorului (22), Parabolele Mîntuitorului (13), Din viaţa Maicii Domnului (14), Acatistul Maici Domnului (26), Faptele Apostolilor (21), Cartea Fericirii (46), Proverbele lui Solomon (4), Psalmii lui David (3), momente din Vechiul Testament (4), Judecata de pe urmă (26), friza liturgică (5), Viaţa Sf. Ioan Botezătorul (5), Sf. Nicolae (17), Sf. Dimitrie (12), Sf. Gheorghe (5) şi Sinoadele ecumenice (12); mai urmează încă 365 imagini cu sinaxarul.

Conţinutul şi expresia s=au amplificat prin influenţa isihasmului atonit în prezentarea palamită, după ce ţarul Ştefan Duşan, adept al palamitismului, a ocupat şi Athosul, înglobîndu=l ţaratului său, în anul 1346. In acest cadru s=a născut şcoala artistică sîrbă de la Morava, de tipul bizantin=macedonean al Paleologilor, dar cu puternice influenţe palamite, care se observă la bisericile din Prizren, Ohrida, Scopia, Kruşevaţ (1370), Ravaniţa, Selenici, Manasia (1418), Resava şi Liubostina; se impun acum pictorii Liubomir şi Rada Borovici, precum şi miniaturistul sîrb Rodoslov, din 1428, se înmul=ţesc operele de broderie iconografică. In aceste împrejurări, creaţiile artiştilor sîrbi trec spre bulgari, romîni şi ruşi.

Dar stăpînirea turcă întinzîndu=se după anul 1459 peste întreg teritoriul sîrb, aduce multe ruini. Mai tîrziu, în cadrul Patriarhiei de la Ipec s=a impus preotul Ioan din Kratova ca un caligraf şi miniaturist deosebit, apoi a apărut la Kataro, în sec. XVII şcoala de pictori din familia Dimitrievici – Rafailovici, care se dezvoltă timp de 4 generaţii, pînă în sec. XIX.

Renaşterea artelor sîrbeşti a început în sec. XIX cu pictorii

---

durski V., *Cerkovnata zivopis v Bălgaria*, Godişnik al Academiei teologice 5, Sofia 1955, pag. 377-416.

Constantin Danilo, T. Kaciur, P. Simici, Şt. Alexici, P. Jovanovici, U. Prelici şi alţii, în stil bizantino=sîrb [3]). Despre bogăţia frescelor bisericeşti s=a vorbit cu ocazia expoziţiei copiilor de fresce sîrbeşti de la Belgrad, din anul 1958; cu acel prilej s=au constatat şi influenţele stilului rusesc, mai ales în sec. XVII=XIX.

La *ruşi* a pătruns, o dată cu creştinarea oficială din anul 989 şi arta bizantină, care se observă la cea mai veche biserică catedrala Sf. Sofia de la Kiev, zidită între 1042=1067. La această biserică şi la altele, iconostasul era redus numai la unul sau două rînduri de icoane [4]).

Primul iconograf rus a fost Alipie de la Pecerska din Kiev (1114), care a făcut şcoala la Bizanţ; el a fost înrîurit de şcoala macedoneană, după care a ilustrat Patericul de la Pecerska. A apărut apoi icoana «Ingerul cu părul de aur» de la Moscova, ca un specific local şi icoana Buneivestiri de la Ustiug. Se continuă sistemul miniaturist, iniţiat în Evanghelia lui Ostromir, din anul 1057.

Pe credincioşii ruşi i=a impresionat îndeosebi cultul Maicii Domnului de la Bizanţ. Cultul este vădit în icoanele Maicii Domnului «milostive» şi «îndurătoare» (eleusa şi odighetria) de la Vladimir, şi apoi de la Smolensk, unde Maica ţine pruncul pe braţul stîng; în acelaşi timp ei cinsteau icoana Mîntuitorului Atotmilostiv de la Smolensk, ca şi a Maicii Domnului «cea gingaşă» (umilenie). Astfel s=a răspîndit cultul Maicii Domnului care va produce numeroase icoane de tipuri variate, între care pînă la 241 făcătoare de minuni [5]). In acest cadru s=au înmulţit şcolile de pictură şi de iconari la Kiev, Novgorod, Jaroslav, Pskov, Vladimir, Ladoga, Susdal, Neredici şi altele, din secolele XII=XIII [6]).

Dar venirea tătarilor mongoli în Rusia kieveană a adus şi influenţe orientale=asiatice în artă; pictura se distinge acum prin ornamentări încărcate şi culori foarte vii; în construcţii se impune cupola în formă de ceapă, iar icoanele se umanizează.

---

3) Petkovici V., *La peinture serbe du Moyenâge*, Belgrad 1930-4; idem, în Glasnik sopske orkve 9, 1946; Kaşanin M., *Umetnost i umetnici*, Belgrad 1943; Radoişici S., *Die Meister der altserbischen Malerei*, Salonic 1953; Boşkovici G., *L'art medieval en Serbie et en Macedoine*, Beograd 1954; Millet G., *La peinture du Moyenâge en Yougoslavie*, ed. Folow A., 2 vol., Paris 1954/6; Radoişici S., *Maistori starog srpskog slikartsva*, Belgrad 1955; UNESCO, *Yougoslavia mediaeval fresces*, New-York 1955; Kaşanin M., *Galerie des fresques*, Belgrad 1958; Durici V., *Icones de Yougoslavie* Belgrad 1961; Mok W.. *Sztuka slovian poludniowych*, Varşovia 1962; Koco D.-Milikovici P., *Manastir*, Scopia 1958; Mijovici P., *Boko kotorska slikarska şkola*, Titograd 1960; Mirkovici L., *Preot Ioan din Kratova*, Bogoslovie 1, Belgrad 1957; Ursu G., în Mitropolia Olteniei 11-12/1963, pag. 937 s.

4) Vezi Povstenko O., *The cathedral of. S. Sophia at Kiev*, New-York 1954; Lazarev V., *Mozaici Sofii Kievskoi*, Moscova 1960.

5) Onasch K., *Die Ikone der Gottesmutter*, Halle, 1955; idem, *Koenig des Alls (Iisus)*, Berlin, 1954; Spasski T., *Die Gestalt der Gottesmutter*. Oekum. Einheit 2, 1951, pag. 148 s.

6) Weidel W., *Les icones byzantines et russes*, Florenţa 1950; Wendt C., *Russische Ikonen*, Baden 1951; Hamilton G., *The art and architecture of Russia*, Londra 1954; Wendt H., *Russische Ikonenmalerei*, ed. K. Onasch, Halle 1956; Kgellin K., *Russiske ikoner*, Oslo, 1956; Grabar I., *Geschichte der russischen Kunst*, trad. H. Küppers Dresda 1957; Svirina A., *Peinture de l'ancienne Rusie* (Tretiakov) Moscova 1958; Onasch K., *Ikonen* (cu şcoli şi exemple), Berlin 1962.

Realizîndu=se relaţii mai strînse între Novgorod şi Bizanţ, în Rusia pătrund şi influenţele stilurilor bizantine din timpul Paleologilor şi cel palamit. Astfel se impune marele pictor Teofan Grecul (1378=1405) la care se observă elementele isihasmului palamit încetăţenite şi la şcoala de miniaturişti de la Moscova [7]).

El a fost apoi urmat de marele pictor, maestru al artei ruse din «epoca de aur», Andrei Rubliov (1430) de la Mănăstirea Troiţa=Serghiev din Zagorsk. Acesta realizează o sinteză măiastră între elementele ruse şi cele bizantine=palamite, în prezentarea icoanelor, care devin «o rugăciune». Stilul a fost inaugurat prin icoana «Sf. Treime», apoi a Mîntuitorului (deisis), a Sf. Apostoli Petru şi Pavel, Jertfa liturgică, Adormirea Maicii Domnului, Coborîrea de pe cruce etc. Opera lui a fost apoi continuată de pictorul Dionisie şi fiii săi [8]).

Mai tîrziu, pictorul Teodor Ielikeiev, pictînd biserica Kremlinului din Moscova în anul 1508, a folosit fresca bizantină; în medalioane el redă portretele unor filozofi şi istorici antici, dar fără aureola sfinţeniei (ei apar şi la unele biserici din Moldova). Multe opere de artă au ars în anul 1547, cînd a ars o mare parte din Moscova împreună cu bisericile.

Stilul lui A. Rubliev s=a impus; Ţarul Ivan cel Groaznic a dispus prin ukazul său din anul 1551 ca «icoanele să fie pictate numai în stilul lui Rubliov ca şi a altor pictori renumiţi». Era un răspuns oficial la iconografia larg răspîndită, realizată în cadrul «măzgălitorilor» (bogomazi) de icoane, care în legătură cu un canon al Stoglavului, în redacţie apocrifă, executau picturi simpliste şi urîte. Sinodul de la Moscova, din anul 1553, a precizat că iconografia bisericească trebuie să se orienteze după dispoziţiile sinodului VII ecumenic din 787, dar nu sînt oprite şi teme noi iconografice. In consecinţă, s=au admis amplificări din erminiile preluate de la Bizanţ care au fost numite la ruşi «podlinik».

O dată cu ivirea cultului icoanei Maicii Domnului de la Kazan, «cea miraculoasă», din anul 1579, s=a accentuat şi genul de icoană rusă – «ikona» – în care, în afară de faţă şi de mînă pictate, restul era acoperit cu o placă metalică, argintată sau aurită, sculptată, numită «oklad»; acest tip a fost aplicat şi la alte icoane, dînd naştere unei arte noi religioase de sculptare metalică [9]).

In aceste condiţii, Procopie Cirin de la şcoala din Moscova a continuat stilul umanizat al lui Rubliov, dar cu colorit mai viu. El a fost urmat de şcoala lui Stroganov, cu o notă de «înviorare» şi strălucire, şi apoi din anul 1650 de şcoala ţaristă a lui Simeon şi

---

7) Onasch K., *Gross-Novgorod und Feofan*, Würzburg 1954; Lazarev V., *Feofan Grek i ego şcola*, Moscova 1961.

8) *Istoria russkago iskusstva*, vol. 3, Moscova 1965, pag. 102; Jagodovskaia A., *Rubliev*, Moscova 1960; Lebedeva J., *Rubliev und seine Zeitgenossen* (din rusă), Dresda 1962; Vasiliev A., *Rubliev i Palama*, Revista Patriarhiei din Moscova 10, 1960, pag. 33. ss, despre relaţia dintre palamitism şi pictura lui Rubliev, prezentări romîne în: Mitropolia Olteniei 9-12/1960, pag. 775 s; Glasul Bisericii 11-12/1960, p. 1080 s,; Mitropolia Ardealului 11-12/1960, pag. 918 s; Mitropolia Moldovei 3-4/1961, pag. 241 s; Ortodoxia 2/1961, pag. 100 s; B. O. R. 1-2/1962, pag. 162 s.

9) Kondakov N., *Russkaia ikona*, Praga 1931; Myslivec J., *Ikona*, Praga 1947.

Tihon Filatev. Aceştia încep a executa şi o pictură de talent, spre a înlătura concepţia «iconografiei de meserie»; dar cu aceasta ei au introdus, pe lîngă concepţii neceleniste din şcoala lui Teofan din Creta, şi manierismul apusean, în care iconografia nu mai era o rugăciune, ci mai mult un portret. Acest tip a fost continuat la şcoala de arte a ţarului Petru cel Mare, din anul 1700. In tot acest timp, şcolile ruse de pictură şi iconografia rusă şi=au exercitat influenţa lor spre regiunile cu credincioşi ortodocşi, mai cu seamă printr=un export masiv de icoane.

In anul 1761 Sf. Sinod rus l=a numit pe Alexei Antonov drept cenzor al iconografiei bisericeşti, spre a se păstra mai bine tradiţiile, dar măsura nu s=a arătat folositoare, căci el însuşi fiind pictor, a înclinat spre pictura de tablouri, cu caracter estetic şi nu religios. A fost urmat apoi de pictorii Vasneţov, Nesterov, Popov, Brubel, Veresciaghiu, Repin, Polenov, Surikov, Levitan şi alţii; M. Tretiakov a fondat în anul 1856, la Moscova, galeriile de icoane care=i poartă numele şi din care se inspiră pictorii următori.

La români, cea mai veche urmă de pictură bisericească era la biserica rupestră de la Basarabi=Medgidia, din anul 992, păstrată integral. Urmează picturile de la bisericile din Dinogeţia (sec. XI) şi Turnu Severin (sec. XII), de la bisericile din lemn în stil bizantin şi unele din zid, ca cele de la Sîntimbru şi Strei (de pe la anul 1230) din Transilvania, în stil roman=lombard. Tipic, se impune icoana cu prezentarea: Apostolii săvîrşind Sf. Liturghie. Apoi urmează bisericile în stil bizantin cu frescă de la Crişcior, Densuş şi Lipova din Banat şi renumita biserică Domnească Sf. Nicolae de la Argeş, de pe la anul 1350, în stilul clasic bizantin al epocii Paleologilor, la care se mai adaugă cele de la Tismana şi Vodiţa, cu pictură de tip pala= mit. In Moldova se constată în arhitectură stilul basilical, mai ales la Rădăuţi. Este adevărat că stilul bisericilor româneşti evoluiază, dar fiecare etapă nouă păstrează pe lîngă elementele noi şi pe cele vechi. In ce priveşte iconografia, la început ea a stat sub influenţa picturii sîrbe, bulgare şi bizantine [10]).

Intre piesele iconografice ale vremii se numără Epitaful de la Cozia (1396), operele pictorului Ştefan din Moldova, icoana Sf. Ana donată de soţia împăratului bizantin Manuil II soţiei lui Alexandru cel Bun, prin Grigore Ţamblac, în anul 1407 şi picturile lui Dobre şi Nichita, ca şi miniaturile lui Gavriil de la Neamţ (1450). In timpul lui Ştefan cel Mare, cînd se afirmă Bizanţul romînesc după cel bizantin (zicea N. Iorga) şi începe scrisul cirilic romînesc s=au impus frescele de la Voroneţ (1488), Lujeni (1460), Dolheşti (1475), şi Sf. Gheorghe de la Hîrlău care este o adevărată pinacotecă etc.

---

10) Vezi cercetările lui N. Iorga, Şt. Meteş, P. Henry, I. D. Ştefă- nescu şi mai ales ale prof. V. Brătulescu despre pictorii de origine romînă; — Reau L., *L'art romain*, Paris 1946 (cu recenzia în Ortodoxia 1, 1947, pag. 164 ss); Wendt C., *Rumänische Ikonenmalerei*, Eisenach 1953 (cu unele erori); Oprescu G., *Arta românească în epoca feudală*, vol. I, Bucureşti 1957; Vătăşianu V., *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, Bucureşti 1959; Acadmia R.P.R., *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti 1958; Comarnescu P., *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava 1962; Ionescu Gr., *Istoria arhi- tecturii în România*, Bucureşti 1963.

«Stilul moldovenesc» arhitectonic oferă simţ artistic, unitate, bogăţie şi originalitate. In pictură se impun ansambluri de scene biblice şi vieţile de Sfinţi.

La începutul secolului XV, cu pictorii Nichita şi Dobre a început «şcoala moldovenească» de pictură; cu Dragomir Zugravul de la Argeş a început cea munteană. Intre scenele frizelor de la Argeş s-a impus în plus: Recensământul, plecarea lui Iosif şi Maria la Betleem şi Irod cu fariseii.

Ca fenomen unic şi de frumuseţe neegalată se impun frescele exterioare integrale la bisericile moldoveneşti: Voroneţ (pictat de Marcu Pristavul), Sf. Gheorghe – Hîrlău, Probota, Moldoviţa, Arbore, Humor şi altele de pe timpul lui Petru Rareş, care se disting prin umanismul figurilor [11]). La Suceviţa (1596) este de remarcat friza unică în Ortodoxie, cu 14 scene despre: Aducerea moaştelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava executată de pictorii romîni Ioan şi Sofronie. Pictura iconografică din Muntenia şi Oltenia era mai idealistă şi mai simbolică; aceasta se vede la pictorul Dobromir de la Tîrgovişte (1564). In general se resimte atît o influenţă din Rusia de sud, cît şi una atonită. Prima icoană cu inscripţie romîno-cirilică este a Invierii de la Putna din anul 1566.

In sec. XVII, al neoelenismului adus şi în ţările romîne, pe vremea lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, s-a impus «şcoala realistă», bazată pe tipul lui Teofan din Creta, cu elemente româneşti, eline şi urme ale picturii de la Kiev. Sînt de admirat simţul artistic al meşterilor munteni Macarie, Moise şi Dimitrie Logofătul, ca şi rarele miniaturi ale şcolii moldoveneşti, precum şi ale meşterilor populari anonimi de la Braşov şi Sibiu, care prezintă fineţe rară în execuţare şi un gust artistic desăvîrşit. Ies în evidenţă pictorii moldoveni Nicolae, Ştefan şi Matei Ioan (1682), care pictează biserica mănăstirii Golia din Iaşi (1660) la care se află o frizâ de 24 scene pentru Acatistul Maicii Domnului, cuprinzînd: grupa istorică cu ciclul Buneivestiri şi a Naşterii (11 scene) şi grupa mistică, în care se află Mîntuitorul ca Pantocrator şi Sf. Fecioară protectoare (13 scene). Au mai activat grecii Mihail şi Georgie Dima cu fiii Teofil şi Ioniţă (1717), impunînd şi maniera lui Manuil Panselin şi Teofan din Creta.

In Muntenia, s-a impus şcoala tradiţională a lui Stoica de la Tîrgovişte şi şcoala de la Hurezi a lui Const. Zugravul (1712).

In Transilvania şi-a făcut apariţia, pe la anul 1650, pictura pe sticlă, executată de autori anonimi şi simpli, plină de simţ duhovnicesc şi de observaţie a naturalului. Centre ale acestei picturi se constată la Mănăstirea Necula (simplistă), la Şcheii Braşovului şi Făgăraş (mai estetică), la Sibiu şi Sebeş (frumoasă). Sînt icoane pentru închinare, pentru iconostas şi casnice. Indeosebi sînt reprezentate: Maica Domnului milostivă, Sf. Treime (3 îngeri, sau Treimea, sau o persoană cu 3 capete), Sf. Nicolae milostivul, Sf. Gheorghe,

---

11) Medalioane cu chipuri de filozofi (şi sibile), ca la Moldoviţa se întîlnesc şi la biserica sîrbă din Lievistace, apoi la biserica mănăstirii Sf. Maria-Iviron din Athos, în pictura de la Kremlin din 1508, la biserica Sf. Nicolae din Ianina şi la biserica din Arbanaşi-Bulgaria, cum o constată pictorul Dionisie din Furna în Erminia sa; ea se observă şi în sculptura lui G. Syrlin de la Ulm, Germania; şi totuşi medalioanele româneşti au ceva original.

Sf. Dimitrie omorînd balaurul, Inălţarea Sf. Cruci cu Constantin şi Elena şi Patriarhul Macarie, Luarea la cer a Sf. Ilie (care oferă cele mai multe variante rurale privitoare la cai, căruţă, haină şi ogor), Trecerea Sf. Ilie prin Iordan, Sf. Ilie şi calul, Sf. Haralambie, Sf. Teodor ostaşul, Rădăcina lui Ieseu cu Iisus ca viţă, Inălţarea Domnului, Plîngerea la cruce, Coborîrea trupului lui Iisus de pe cruce, prînzul ceresc (cu simbol paradisiac, cruce şi Moisi cu Pruncul), şi Pomul vieţii, apoi icoane cu motive libere, legende populare şi obiecte casnice. Pictura aceasta pe sticlă este unică în lumea ortodoxă în această vreme (deşi se află urme la Athos, apoi în Tirol, Bavaria, Elveţia, Moravia şi în Slovacia, dar de alt tip).

In «epoca brîncovenească» s=a impus mai accentuat concepţia lui Teofan din Creta, prin şcoala de zugravi a lui Pîrvu Mutul (1735) de la Bucureşti, după ce făcuse studii la Mănăstirea Putna; pictura lui se distinge prin compoziţie de tip bizantin. A avut numeroşi contemporani, ucenici şi urmaşi: Const. Grecu şi Nifon Udrescu, Simon din Piteşti, Ioan Dascălul. Paralel, mai iau fiinţă şcoala moldovenească de iconari şi una în Banat, cu Nedelcu, Andrei şi Diaconovici Loga, apoi alta la Buzău unde apare miniaturistul Popa Flor. Caracterul picturilor era neoclasicist, cu redarea minuţioasă a amănuntelor: ca scene noi apar: Spălarea picioarelor apostolilor, Rugăciunea din grădina Ghetsimani şi Coborîrea de pe cruce. In acest cadru a apărut Nicolae Polcovnicul (1830) ca zugrav «de subţire», cu elemente realiste în portret. Pe atunci Manuil Halepliu a alcătuit cea mai completă erminie românească, după trei erminii greceşti, introducînd şi elementele folclorului românesc.

Tradiţia frescei bizantine, cu interpretări personale, o prezintă apoi pictorii moderni C. Lecca, M. Popp, I. Andreescu, Gh. Tatarescu, Th. Aman, N. Grigorescu, şi urmaşii lor Stoica, Belizarie; Gh. Popescu, Demian, Şt. Constantinescu, Costin Petrescu, Keber, Ibănescu şi alţii.

La grecii din vechile Patriarhate, stăpînirea politică turcească nu a alterat întru nimic concepţia iconografiei bizantine, dimpotrivă a trezit rezistenţă şi accentuarea tradiţiilor.

Dar critica iconografiei ortodoxe=bizantine a venit din partea creştinilor apuseni. Astfel, slăbind influenţa artei bizantine în Apus [12]), a apărut laicizarea picturii, iniţiată încă de pictorul Giotto. Astfel de picturi au lăsat Michelangelo, Del Sarto, Leonardo da Vinci, Raffael, Tizian, Giorgione, Dürer, Botticelli, Grünwald, Altdorf, Holbein şi alţii. Savonarola (1497) a criticat acest fel de pictură deoarece «prezintă ochiului figuri pe jumătate goale, şi deoarece imaginile sfinţilor sînt copiate după variate chipuri de pe stradă». Ca urmare Martin Luther a cuprins în reforma sa din anul 1520 şi înlăturarea icoanelor bisericeşti, declarînd Biserica drept invizibilă şi deci neavînd nevoie de icoane de sfinţi. Luther a păstrat doar tabloul religios profan cu scop etic şi estetic. Dar pentru că în Spania s=a mai păstrat tipul tradiţional hieratic şi static al picturii bisericeşti, la Conciliul catolic de la Trident, încheiat în anul 1563, s=a precizat că se menţin prevederile sinodului VII ecu=

12) Dölling R., *Byzantinische Elemente in der Kunst des 16*, Jahr., Berlin 1957, cu influenţe în Apus în sec. XV şi XVI.

menic în privinţa Sf. Icoane, dar se refuză cultul lor, aplicînd în schimb cultul statuilor cu chipuri divine şi sfinte [13]). In cadrul con=trareformei s=au impus «îmbrăcarea» şi «voalarea» figurilor prea dezgolite.

Acestei laicizări în iconografie i=a urmat, în secolul XVI, iconografia neobizantină prin renaşterea picturii lui Manuil Panselin de la Athos=Protaton, socotit, chiar, ca Raffael bizantin, care oferă frizele: Creaţiunea, Bunavestire, Botezul, Schimbarea la faţă, Răs=tignirea, Invierea, Inălţarea şi Rusaliile ; apoi frizele : Iisus, Minunile, Judecata în faţa lui Caiafa şi altele. Despre el pomeneşte în erminia sa Dionisie din Furna.

Dar mai mult s=a impus şcoala cretană a lui Teofan de la Meteora (1560) ; el a păstrat formele tradiţionale şi idealiste, însă într=o formă mai monumentală, prin tonalitatea austeră a ideologiei, care este la baza isihasmului. Indeosebi se constată aceasta în scena : Cina cea de taină, Maica Domnului glykofilusa, Sf. Ioan Botezătorul şi în altele. Se observă la el şi unele influenţe italice, ca ale lui Raffael, Raimundi şi Bellini. Această pictură a fost apoi difuzată spre Ţările române şi Rusia. I=a urmat Frangos Katelanos din Theba [14]).

In acest cadru s=a impus, ca legătură între Răsărit şi Apus, pictorul Theotokopulos Dominic (1614), originar din Creta, cu studii la Veneţia şi Roma (unde a fost ucenicul lui Tintoretto) şi stabilit apoi, din anul 1527, la Toledo în Spania. Este renumitul «El Greco» ; pictura lui este realistă cu efecte de lumini şi umbre, cu elemente gotice în expresia feţei şi cu etericul bizantin. Aceasta se observă în tabloul : Iisus pe muntele măslinilor, Familia sfîntă, Invierea. A fost comemorat festiv în anul 1964 la Atena [15]).

Ciocnirea teologică dintre protestanţi şi ortodocşi a dus apoi la alcătuirea Mărturisirii de credinţă a Bisericii Ortodoxe a Răsă=ritului, de către Mitropolitul Petru Movilă şi la aprobarea ei la sinoadele de la Iaşi (1642) şi de la Costantinopol (1643). In ea s=a precizat: «cinstim pe Sfinţi, sf. moaşte şi sf. icoane pentru că Sfinţii sînt mijlocitori către Dumnezeu, prin pilda credinţei şi a vieţii lor şi cerînd pentru noi, harul lui Dumnezeu». De aceea sinodul patriarhi=lor răsăriteni din anul 1667 de la Constantinopol, prezidat de Patriarhul ecumenic Partenie IV, a decis ca să fie respectate întoc=mai prevederile erminiilor bizantine şi tradiţiile picturii bisericeşti, cu privire la sf. icoane, cît şi la fresce.

In Mărturisirea de credinţă ortodoxă din anul 1672 a Patriarhu=lui Dositei al Ierusalimului, s=a precizat: icoanele sînt de cinstit însă nu li se cuvine nici o adorare latreutică, după cum a lămurit=o dumnezeescul Damaschin. Căci cel ce se închină icoanei, se închină prin icoană prototipului. De aceea sinodiconul Ortodoxiei supune unei anateme, întreite pe cel care se răzvrăteşte contra veneratelor icoane. Noi cinstim pe Sfinţi şi sf. icoane, le zugrăvim spre înfrumuseţarea

---

13) Hefele-Michel A., *Histoire des conciles*, vol. X-1, 1938, pag. 640 ; Hamann R., *Geschichte der Kunst*, Berlin 1962 cu indicarea influenţelor.

14) Xyngopulos A., *Panselions*, Atena 1956 ; Prokopios, *To makedoni-kon zetema*, Atena, 1962 ; Kalokiru, *Athos*, Atena 1963, pag. 55 ss.

15) Prokopios A., *El Greco*, Burlington, 1952 ; Grinard P., *El Greco*, Paris 1956 ; comemorare.

bisericilor, să fie cărţi celor neînvăţaţi, spre imitarea virtuţilor, amintirea lor şi sporirea dragostei, ţinînd trează grija pentru Mîntuitorul şi Sfinţii lui, ca ajutori şi mijlocitori ai noştri.

In consecinţă, s=a compus Erminia de la Ierusalim, în anul 1674, ca să fie răspîndită în întreaga Biserică Ortodoxă, şi după ea s=a condus pictorul neoelenist Emanuil Tsanes (1699). In anul 1729 a apărut cea mai deplină Erminie a lui Dionisie din Furna, după care s=a orientat marele pictor, Patriarhul Silvan al Antiohiei.

Urmele acestui stil de pictură se observă şi la pictorii *albanezi* ortodocşi Onufrei cu fiul său Nicolae din Elbassan (1554), apoi la David Selenica (1726), la Const. Spetaroku, la fraţii Const. şi Atanasie din Korce cu fiii lor Terpa şi Eftim, apoi la fraţii Golovari şi familia Tvetiri din secolul XVIII [16]).

In secolul XIX, pictura grecească a fost influenţată de şcoala bavareză a lui Thirsch şi Seitz, precum şi de cea rusă a lui Vasneţov, exprimînd realism, naturaleţă şi omenesc. La Athos însă s=a păstrat tipul bizantin tradiţional al lui Teofan, cultivat de pictorii Ioasaf din Kavsokalivita, de Daniil din Katunakia şi de Zaharia din Nea Skiti.

CONCLUZII

Pictura bisericească ortodoxă în stil bizantin, exprimă de fapt viaţa sufletească a sfinţilor şi nicidecum realismul lor fizic. Realitatea este reprezentată de obicei prin simbol. Prin urmare, icoanele nu sînt simple opere de artă, tablouri de ornamentare sau simple imagini, ci documente ce cuprind idei creştine, precum şi comunicarea acestor idei către credincioşi [17]).

Prin icoane, divinul creştin devine o realitate, aşa că icoana

---

16) Puzanova V., *A propos de l'art albanais*, Buletinul Universităţii din Tirana 2, 1958, pag. 152 s; Popa T., *Pictori albanezi*, acelaşi Buletin 1, 1959, pag. 23 s.

17) Vezi amănunte mai recente la: Brehier L., *Le monde byzantin*, vol. 3; *La civilisation byzantine*. Paris, 1950; Zenkovsky B., *Das Bild vom Menschen in der Ost-Kirche*, Stuttgart 1951; indicînd expresia dogmatică a sf. icoane; Uspensky L.-Lossky Wl., *Der Sinn der Ikonen*, Berna, 1952; Campenhausen H., *Die Bilderfrage als theologisches Problem*, *Zeitschrift für Theologie und Kirche 49*, 1952, pag. 33 ss; Onasch K., *Die Ikone, Mythus und Wirklichkeit*, *Evanghelische Theologie 13*, 1953, pag. 224 ss; idem, *Der aberdländische Mensch und die Ikonen der Ostkirche*, în Theologische Rundschau 3, Tübingen, 1954, recenzat de M. Şesan în Mitropolia Ardealului nr. 1-2/1957, pag. 174 s, în care este explicată pentru apuseni poziţia şi rolul sf. icoane în cadrul vieţii creştine pe drumul mîntuirii; Rosenberg A., *Die christl. Bildmeditation*, München, 1955; Uspenski L., *Smăsl i iazăk ikon*, în Revista Patriarhiei de Moscova 6, 1955, pag. 55 s; 7, 1955, pag. 53 s, şi 8, 1955, pag. 50 ss.; Jastrebov M., *Despre cinstirea sfintelor icoane*, în aceeaşi revistă 11, Moscova 1956; Konstantinov K., *Despre cinstirea icoanelor şi pictarea lor*, în aceeaşi revistă 2, Moscova 1957; Stănescu M., *Sensul ortodox al icoanei*, Ortodoxia 2, 1956, pag. 245 s; Stăniloae D., *Simbolul ca anticipare şi temei al posibilităţii icoanei*, Studii Teologice 7-8/1957, pag. 427 ss; Kolomaţki A., *Cinstirea icoanelor*, în Pravoslavna măsl 2, Praga 1957; Uspensky L., *Le sens dogmatique, de l'icone*, Paris, 1957; Dempf A. *Die unsichtbare Bilderwelt, Geistesgeschichte der Kunst*, Zürich 1959; Chatzidakis M., *L'icone byzantine*, Veneţia, 1959.

se impune ca un fenomen specific dogmatic. Fiind deci un mijloc de actualizare în gînd a prototipului, icoana ortodoxă constitue un mijloc de interiorizare religioasă, a bucuriei, evlaviei şi a încrederii.

Înşişi apusenii recunosc că la analiza problemei atît de complexă a iconografiei ortodoxe se descoperă valori profunde; icoana nu este numai un îndrumător pedagogic, nu este numai o specie mistagogică liturgică, şi nici numai teofania celor nevăzute, ci este prilejul pentru realizarea contactului sufletesc dintre Dumnezeu şi Sfinţii săi cu credincioşii, precum şi a acestora cu Creatorul. In faţa icoanelor se trezeşte sufletul credinciosului spre meditaţie asupra celor veşnice şi se realizează comuniunea dintre credincios şi Dumnezeu în vederea mîntuirii, a îndumnezeiri. De aceea teologul H. Vogel de la Berlin a spus la un simpozion din 1962: «dacă la o icoană din timpul modern privesc eu, o icoană veche bizantină priveşte spre mine şi-mi vorbeşte de mîntuire».

O sinteză asupra acestui rost al iconografiei ortodoxe l-a exprimat expoziţia internaţională de la Atena, din aprilie 1964 cu tema: «Arta bizantină – artă europeană». Ea a cuprins exponate din secolele IX-XVI, ca miniaturi, icoane, fresce, mozaicuri, sculpturi imprimate în lemn şi fildeş, bijuterii, broderii, emailuri, sigilii, manuscrise ilustrate şi altele, dovedind că icoana creştină ortodoxă îndeplineşte un rol deosebit în viaţa religioasă a creştinului.

Pr. Prof. M. ŞESAN

DIN TRECUTUL LEGĂTURILOR MĂNĂSTIRII NEAMŢ CU ŢARA ROMÎNEASCĂ

I

Deşi a luat fiinţă la începutul secolului al XIX=lea, tipografia din Mănăstirea Neamţ a reuşit, să înscrie o pagină de cinste în viaţa Bisericii Ortodoxe Romîne prin activitatea pe care a desfăşu=rat=o de=a lungul existenţei ei, fie prin numărul şi valoarea operelor tipărite, fie mai ales prin calitatea lor tehnică.

Prin operele tipărite la Neamţ, între care, Pidalionul, Che=cragarion, Noul Testament din 1818 sau Evanghelia «mare» din 1821, pe care Bibliografia veche romînească o numeşte «model de artă tipografică», tipografia nemţeană a reuşit să dea cele «mai frumoase cărţi ale epocii» [1]).

Darea la lumină atunci a unor opere de înaltă artă tipogra=fică presupune nu atît un utilaj tehnic superior, cît, mai ales, pre=zenţa aici a unor tipografi cu deosebită calificare în acest meşteşug, fapt îndeobşte recunoscut şi peste hotarele Moldovei [2]).

In Ţara Romînească, în toamna anului 1850, cînd în scaunul mitropolitan a fost ales Mitropolitul Nifon, nu funcţiona nici o tipografie bisericească; cea de la Rîmnic fusese vîndută în anul 1819 unor particulari, cea din Bucureşti îşi încetase activitatea în anul 1836, iar cea din Buzău, de asemenea, peste un deceniu.

Fiind mare nevoie de cărţi bisericeşti, preoţii şi credincioşii din Ţara Romînească le aduceau «din alte ţări» – adică din Moldova şi Ardeal. In anul 1851, Mitropolitul Nifon reînfiinţează tipografia mitropolitană, prin aducerea utilajului necesar de la firma Lösser din Viena [3]).

Din componenţa inventarului tipografiei făcea parte şi o maşină nouă, prima de acest fel în Ţara Romînească, numită «maşină iute» şi cum aici nu se găsea cineva care să ştie a lucra cu ea, mitropo=litul Nifon, la sfatul arhimandritului Dionisie Romano, un cunoscă=tor al artei tipografice, deoarece lucrase în tipografia lui Eliade ca

---

1) *Anuarul general al industriei grafice din România*, Bucureşti, 1938, pag. 6.

2) Mitropolitul Andrei Şaguna-scriind stareţului Neonil, spunea, printre altele: «Cărţile dăruite le-am aflat foarte curat tipărite... Se vede că aveţi tipografie foarte bună...».

3) George Ionescu, *Spicuiri din trecutul tipografiei*, Bucureşti, 1907, pag. 83.

zeţar, se adresa, la 18 ianuarie 1852, în acest sens, stareţului de la Neamţ, unde erau buni meşteri şi tipografi.

Arhimandritul Dionisie era cunoscut la Neamţ unde vieţuise pînă în anul 1826, cînd a plecat la Bucureşti; el trimitea stareţului Neonil [4]) o scrisoare mai detaliată, mijlocind pentru obţinerea unui monah care să cunoască mînuirea acestei maşini, pe care tipografia de aici o folosea mai de demult [5]). Mitropolitul Nifon dorea să obţină de la Mănăstirea Neamţ şi un conducător al tipografiei, pentru că – motiva el – voia să aibă «oameni cu ştiinţă şi totodată dintre feţele bisericeşti, nevrînd a ne sluji cu oameni streini şi de altă religie în tipărire a cărţilor bisericeşti».

In scrisoarea de mijlocire, arhimandritul Dionisie avea grijă să arate stareţului şi situaţia materială pe care conducerea de la Bucureşti înţelegea s=o creeze monahului trimis: «va avea toată căutarea şi mulţumirea aici în sfînta Mitropolie şi transportul lui pînă aici va fi pe socoteala Prea Sfinţiei Sale». Pentru ca nu cumva reînfiinţarea acestei tipografii să fie înţeleasă ca o piedică în răspîndirea tipăriturilor nemţene peste Milcov, arhimandritul Dionisie are grijă să=l asigure că «Prea Sfinţia Sa voieşte ca totdeauna să avem o înţelegere pentru cărţile ce se tipăresc, fiind tot pentru acelaşi scop, folosul şi luminarea bisericii».

Scrisoarea aceasta era însoţită – după cum am amintit – de cea a mitropolitului Nifon în aceeaşi problemă, la care dorea un răspuns cît mai grabnic, «ca să nu rămînem aşteptînd fără folos».

Răspunsul, însă, n=a venit grabnic. Abia la 15 aprilie stareţul răspunde, destul de curtenitor: «de nespusă bucurie sufletească s=au umplut smerită inima mea şi=a întregului sobor, văzînd din ea arhipăstoreasca Prea Sfinţiei Voastre binecuvîntare şi duhovnicească mîngăiere ce răvărsaţi asupra me, smeritul şi a întregului sobor adunat în numele Domnului în această Sfîntă Lavră după a căreia cetire cu lacrimi am rugat pe cerescul Impărat ca să vă împuternicească şi pre Inalt Prea Sfinţia (Voastră) a povăţui turma încredinţată vouă la calea mîntuirii, apărîndu=o şi ferindu=o de toate rătăcirile cele prăpăditoare».

Cerîndu=şi apoi iertare de întîrzierea răspunsului, care a fost determinat întîi, de primirea scrisorii – zicea el – «abia a trecut luna martie», şi al doilea, din pricina bolii de care pătimeşte, arată că a văzut «îndemnul şi rîvna de care vă este aprinsă inima spre luminarea clerului şi prin ea la pre toată Naţia Romînă din acea de Dumnezeu păzită ţară», dar, cu toate acestea, nu poate satisface întru totul cererea, pentrucă «deşi a fost aice în Moldova doi părinţi cu desăvîrşită ştiinţă de meserie tipografică însă unul din aceştia trăgîndu=se din viaţă ni=au rămas numai unul, pre carele nu avem chip a=l da». Totuşi, înţelesînd că are mare trebuinţă de un om pentru maşina iute, poate trimite pe ierodiaconul Nazarie, care

---

4) Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul Instrucţiunii, Moldova, dos. *663/852*, f. 5.

5) Scrisoarea e semnată «arh. Dionisie»; semnătura arată limpede că autorul scrisorii este Dionisie Romano.

6) Arh. St. Bucureşti, Min. Instr., Moldova, *dos. 663/852*, f. 1.

se pricepe bine a o mînui şi dacă acceptă propunerea, să=l înştiinţeze [7]).

Ştim din scrisoarea arhimandritului Dionisie că «maşinistul» care a montat tipografia la Bucureşti, alcătuită din «mai multe teascuri şi o maşină ca cea de la Sfînta Monastire», n=a mai fost reţinut «crezind că vom găsi aici oameni cu ştiinţă ca să dea curs lucrării, dar fiindcă asemenea maşină est cea dintîi în Tara Romînească, prin urmare nu se găsesc asemeni oameni».

Tipografia fiind deci instalată, Mitropolitul Nifon nu mai putea aştepta acest tîrzielnic răspuns şi, socotind – probabil – nejustificata întîrziere ca un refuz, îndată ce s=a reluat navigaţia pe Dunăre a scris la Viena şi în cîteva zile «a venit un maşinist [8]) d=acolo, care s=a şi apucat de lucru tipărind pînă acum vre o două coale», arăta arhim. Dionisie în scrisoarea de răspuns, datată 8 mai 1852, adresată părintelui Teofan [9]).

«Maşina – scria arhim. Dionisie – este tot de forma celeia ce o aveţi acolo, adică Ainfas. Aşa dar numitul părinte, ierodiaconul Nazarie va rămîne d=ocamdată pînă vom vedea cum merge maşinistul ce a venit acum» şi, după ce=i arătă că trimite şi cîteva cărţi tipărite acolo, îl informă de activitatea tipografiei lor, scriindu=i: «aici s=au pus acum în tipar mineile din care au eşit luna Martie, după ediţia tipărită de Sfinţia Voastră şi aceasta după stăruinţa mea, fiindcă am arătat Părintelui Mitropolit că această ediţie e cea mai corectă din cîte avem» [10]).

Dar tipografia avea nevoie de clişee tipografice şi datorită grabei cu care se lucra, nemaiputîndu=se zăbovi cu facerea lor, la 29 mai, acelaşi an, mitropolitul trimitea în mod special, pe arhim. Dionisie Romano la Neamţ cu scrisoarea de răspuns şi cu rugămintea de a le împrumuta «icoanele de tipar ce în deosebita listă dată prea cuviosului arhimandrit Dionisie, cel ce într=adins pentru aceasta vine acolo, se însemnează şi după săvîrşirea trebuinţii pentru care vi le cerem, vi le vom înapoia fără zăbavă» [11]).

Venind om special şi cunoscut în mănăstire, împrumutul a fost satisfăcut, arhim. Dionisie semnînd lista de primire; tipografia mitropolitană s=a folosit de aceste clişee timp de doi ani de zile, pînă la 1 iulie 1854, cînd au fost restituite [12]).

II

Mănăstirea Neamţ a dat o seamă de figuri bine cunoscute în istoria Bisericii noastre: copişti de manuscrise, monahi cuvioşi, stareţi destoinici, arhierei cu vază, cunoscuţi episcopi şi mitropoliţi, unii din

---

7) *Ibidem*, f. 2.

8) Acesta era Frantz Göbl, cf. George Ionescu, *op. cit.*, pag. 83.

9) Într-adevăr stareţul Neonil era bolnav, fiind purtat cu scaunul, iar conducerea mănăstirii o făcea prin Neofit Eliade şi Teofan Cristea (G. Ionescu, *Tipografia din Mănăstirea Neamţu*, în *Noua revistă română*, nr. 27, 1901, pag. 118).

10) Arh. St. Bucureşti, Min. Instr., Moldova, *dos. 663/852*, f. 9.

11) *Ibidem*, f. 11.

12) *Ibidem*, f. 12.

aceştia şi în Ţara Românească, cum au fost episcopii Dionisie Romano şi Filotei, ambii, episcopi de Buzău.

Despre acesta din urmă, cunoaştem că a fost tuns în monahism la Mănăstirea Sinaia, de unde apoi a trecut la Neamţ şi de aici la Sfîntul Munte [13]), dar, dintr-o corespondenţă inedită, purtată, de el ca episcop cu stareţii de pe vremuri de la Neamţ – despre care va fi vorba în cele ce urmează – ştim acum cu siguranţă că şi el a fost vieţuitor al acestei mănăstiri.

Ales episcop al Buzăului, la 14 septembrie 1850, peste cîteva luni, la 26 decembrie acelaşi an, scriind stareţului de la Neamţ [14]), îi arată că, «cea dintîi şi cea mai netăgăduită datorie a noastră este ca să mulţumim bunătăţii sale către aceasta, fiindcă *aceea sfîntă mănăstire este locaşul şi şcoala duhovnicească unde am primit învăţătura vieţii monahiceşti şi unde ne-am tuns părul,* urmînd poruncilor apostoleşti care ne îndatorează a ne aduce aminte de părinţii noştri care au grăit nouă cuvîntul lui Dumnezeu».

Pentru că tipografia din Buzău nu mai funcţiona din anul 1846 şi cum voia să tipărească o carte «corespunzătoare de datoriile preoţilor», scria, în continuare, că a rugat pe arhimandritul Dionisie egumenul mănăstirii Sadova [15]) ca să vină aici, în mod special, spre a duce tratative în privinţa tipăririi, amintind însă că ar dori să fie un preţ «mai cumpătat ca s-o poată avea şi cei mai fără mijloace şi mai săraci dintre preoţi». Contribuind la tipărirea acestei cărţi «folosul ce va trage clerul romîn într-o asemenea carte folositoare – sublinia el – se va reduce şi la Prea cuvioşia voastră ca la un împreună lucrător, *fiind cu aceasta şi lauda acei Sfinte Mînăstiri care în veacul nostru s-a ostenit cu tipărirea cărţilor bisericeşti*".

Cartea aceasta, din ce motive nu ştim, nu s-a mai tipărit. Cunoaştem, în schimb, din altă parte [16]), că s-au tipărit aici, în anii următori, două filade, care conţineau diverse îndrumări şi instrucţiuni către preoţime.

Desigur că legătura aceasta va mai fi continuat prin corespondenţă, dar, în dosarul cercetat, abia la 20 aprilie 1853 mai găsim o scrisoare a episcopului Filotei adresată tot stareţului respectiv [17]): «vă facem cunoscut, – se spunea în scrisoare, – că cu ajutorul lui Dumnezeu vrînd şi noi a înfiinţa o bibliotecă aici în Sfînta Episcopie spre întindere mai mult a moralului şi luminarea neamului şi cunoscînd şi rîvna ce aţi avut şi aveţi şi prea cuvioşia voastră la asemenea tipărituri de cărţi, unde aveţi înfiinţată acolea tipografie carea se lucrează mai mult de 50 de ani şi unde negreşit se găsesc felurimi de cărţi.

Am vrea dar să avem şi de acelea ce aveţi ieşite acolea cu care să ne fălim că le-am căpătat de la acea Sf. Mînăstire, dînd

---

13) Ec. Gh. Ionescu, *Viaţa şi activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului*, ed. II-a, Bucureşti, 1941, pag. 9.

14) Arhivele Statului Bucureşti, Moldova, *dos. 760/851*, f. 3.

15) Este acelaşi Dionisie Romano.

16) A se vedea articolul meu, *Arhimandritul Dionisie Romano, stareţ la mănăstirea Sadova*, Mitropolia Olteniei, 1958, pag. 387.

17) Arh. St. Buc., Min. Instr., Moldova, *dos. 760/851*, f. 7.

cu aceasta prilej de a vă numi şi prea cuvioşia voastră ctitor la binele obştesc ce vrem a face».

Scrisoarea era adusă de ieromonahul Gherasim, stareţul schitului Recea, căruia urma să-i încredinţeze darul solicitat. Rezultatul însă a fost mai puţin decît aşteptat, fiindcă i s-a trimis doar 5 cărţi: 1 Evanghelie, 1 Apostol, 1 Triod, 1 Penticostar şi o Psaltire.

Intre timp, corespondenţa şi-a urmat firul, cerînd să i se trimită Vieţile Sfinţilor, dar pentru că nu o primise la 4 decembrie [18]), acelaşi an, reînnoieşte cererea cu stăruitoarea rugăminte de a i se trimite şi «un trup Chiriacodromion al Apostolilor, de care avem neapărat trebuinţă» [19]).

Pentru că la Neamţ era un nou stareţ, Natanail, Episcopul Filotei îl felicită scriindu-i :... «am luat îmbucurătoarea ştiinţă pentru alegerea Prea Cuvioşiei Voastre la treapta Păstoriei şi ocîrmuirea acei sfinte mari lavre şi a celor de supt dînsa şi ne-am bucurat cu sufletul, dînd mulţumire lui Dumnezeu că nu a lăsat mai mult lumina sub obroc şi n-a trecut cu vederea pe cel înaintat în fapte bune şi învestit în evlavie şi rîvnă pentru înflorirea moralului şi-a virtuţii. Nu ne rămîne alt decît ca în duhovniceasca noastră bucurie să vă rugăm de la milostivul Dumnezeu zile senine pînă la adînci bătrîneţe întru păstoria duhovniceştii turme ce vi s-a încredinţat, cum asemenea, ca umbrirea darului lui să facă a odrăzli (...) virtuţi şi fapte de care prea cuvioaşia voastră n-aţi lipsit niciodată a da dovezi învederate, ca pomenirea obştească, mila lui Dumnezeu şi a noastră arhierească binecuvîntare pînă în sfîrşit să vă însoţească».

După aceasta, Episcopul Filotei mai ceru şi alte cărţi pe care stareţul nemţean, la 10 ianuarie 1854 [20]) i le trimitea, prin dichiul de la Ţifeşti, «după izvodul însemnat în dosul aceştia» (însemnarea nu există însă).

In scrisoarea de răspuns, din 2 martie 1854 [21]), Episcopul Filotei îi arată că, va păstra aceste cărţi ca un semn al dragostei ce-i poartă şi îl ruga să primească, tot cu aceeaşi dragoste, şi de la el «Cuvinte la Apostoli (i) Duminicelor de peste an, ce acum de curînd le-am tipărit în tipografia Sfintei Episcopii», precum şi tomul al doilea din Teatron Politicon; totodată, cere să i se caute pe la părinţii mănăstirii Vieţile Sfinţilor, pe care să i le cumpere; dacă nu se găseşte colecţia întreagă de 12 volume să i se trimită numai 10 volume, deoarece lunile decembrie şi ianuarie le are.

La 21 iulie [22]), acelaşi an, Episcopul Filotei arătîndu-şi deosebita satisfacţie pentru tomul întîi al Proloagelor, pe care stareţul i le trimisese îndată după tipărire, îşi exprima, în acelaşi timp, şi dorinţa de a avea şi celelalte volume. Dar, cum pînă la 9 octombrie nu era în posesia exemplarelor dorite, avînd ocazie prin ieromonahul Pahomie, care venea să se stabilească din nou la Neamţ, el reînnoia cererea «fiindcă prea mult ne-am îndulcit din citirea tomului întîi, pentru care faptă a Prea cuvioşiei voastre ce aţi făcut cu

---

18) *Ibidem*, f. 11.
19) *Ibidem*, f. 11.
20) *Ibidem*, f. 12.
21) *Ibidem*, f. 15.
22) *Ibidem*, f. 20.

tipărirea unei asemenea folositoare cărţi sîntem datori prea cuvioşiei voastre cela ce aţi ştiut a vă osîrdui pentru un lucru folositor şi vrednic de toată lauda».

Volumul al doilea îi era trimis cu o scrisoare la 27 noiembrie 1854 [23]). Drept răspuns, la 19 decembrie episcopul scria: «nu putem a vă lăuda îndestul rîvna ce arătaţi pentru întinderea cuvîntului lui Dumnezeu în tipărirea de cărţi folositoare de suflet, care aduc folos bisericii şi laudă nu puţină atît prea cuvioşiei voastre, cît şi acei Sfinte Monastiri, urmaţi dar, prea cuvioase părinte, în asemenea îndeletnicire care este cea dintîi datorie a celor bisericeşti a învăţa cuvîntul lui Dumnezeu atît cu pilda vieţii cît şi prin graiu».

Exprimînd acest cald îndemn, care izvora şi el dintr-o aleasă rîvnă pentru luminarea clerului, îi dădea sugestia ca după, terminarea tipăririi Proloagelor, să pună sub tipar şi Everghiticonul «care este iarăşi o carte folositoare de suflet».

Cerînd să i se trimită 20 «trupuri» din fiecare volum al Proloagelor, cu arătarea preţului pentru a-l expedia de îndată, adăuga:

«Pe lîngă aceasta, vă facem cunoscut că şi noi am început a întocmi o Bibliotecă de toate cărţile bisericeşti, atît rumîneşti, cît şi de alte limbi şi am dori să avem o listă de toate cărţile cîte s-a tipărit în tipografia acei Sfinte Monastiri de la înfiinţarea ei pînă acum, ca acele ce ne vor lipsi, să le căutăm a le avea şi pentru această Bibliotecă; ne veţi trimite şi un catalog de toate cărţile manuscrise (de mînă) din Biblioteca acei Sfinte Monastiri, spre a avea o idee ca cele ce sînt odată tălmăcite, să nu mai ostenim aicea a le tîlmăci, fiindcă scopul nostru este ca cu încetul să le dăm toate cărţile sfinţilor părinţi cel puţin tîlmăcite în limba romînească, ca iarăşi cu încetul să se poată şi tipări avînd mijloace, căci asemenea comori este păcat a zăcea îngropate şi să nu se folosească de dînsele credincioşii.

Adăogînd a lăuda bunele începuturi ce aţi făcut, în care vă arătaţi bun următor vrednicului de toată lauda prea cuviosului părintelui nostru şi stareţ Paisie, cunoscînd rîvna ce aveţi pentru cele ce folosesc nu ne îndoim că aceste propuneri ale noastre le veţi primi cu plăcere şi că veţi pune în lucrare, pentru care nu puţin vom rămînea datori prea cuvioşiei voastre...» [24]).

Dorinţa aceasta, atît de lăudabilă, dacă s-ar fi putut realiza, ar fi constituit o operă de seamă şi de o deosebită valoare pentru Biserica noastră. Ea, însă, din nefericire, a rămas un simplu deziderat. Se pare că cererea episcopului Filotei de a avea o listă a tuturor cărţilor tipărite în tipografia nemţeană, cît şi un catalog al manuscriselor din biblioteca de acolo, a fost socotită de stareţ greu de realizat, pentru că numai aşa se explică de ce n-au fost trimise şi nici un răspuns nu s-a dat.

Această surprinzătoare propunere pentru vremea aceea, a venit însă într-un timp cînd la Neamţ erau mari frămîntări, ce au dus la înlocuirea stareţului Natanail, prin arhimandritul Dionisie Romano, la 14 mai 1855.

Noul stareţ ca vechi prieten al episcopului Filotei îi scrie două

---

23) *Ibidem*, f. 24.
24) *Ibidem*, f. 24.

scrisori, una la 31 iulie şi alta la 7 august 1855 trimiţîndu=i, tot= odată şi 30 trupuri Proloage, pe care le comandase. Răspunzîndu=i la 24 august [25]), Episcopul Filotei a scris că ştie «curăţenia dragostei ce aveţi şi adeverează aceea că nici distanţa locului, nici poziţia nu pot influenţa ca să slăbească legătura de prieteşug şi dragoste cu care două inimi cu curăţenie sînt conlegate». El confirmă, tot= odată, primirea proloagelor cu observarea că sînt cam scumpe.

Episcopul Filotei cumpărase de la moştenitorii defunctului bibliofil Olteniceanu [26]), biblioteca sa, care conţinea cărţi rare, în diferite limbi. Venind stareţ la Neamţ, Dionisie, în una din scri= sorile amintite, îşi manifestase dorinţa de a o lua pentru mănăs= tire [27]).

Răspunzîndu=i, în aceeaşi scrisoare din 24 august, Filotei arăta că i s=a oferit şi de către Casa Şcoalelor 500 galbeni, dar a refuzat oferta, pentru că n=o are de vînzare. Totuşi – scria el – «pentru hatîrul Prea Cuvioşiei Voastre vă fac această jertfă şi puteţi s=o aveţi cu preţul de 500 galbeni arătaţi mai sus şi aşa oricînd aveţi plăcerea şi înlesnirea trimiteţi a o lua».

In scrisorea de răspuns [28]) – ciornă nedatată – stareţul Dionisie, ocupîndu=se de biblioteca Olteniceanu spunea: ...«Să revenim acum la biblioteca ce aţi cumpărat de la răposatul Olteniceanu, nu mă îndoiesc că nu cunoaşteţi scopul pentru care vreau s=o iau, cunoaş= teţi trebuinţa ce ar putea avea în viitor acest aşezămînt de dînsa.

Eu eram plin de încredere – adăuga el – că o veţi dărui aces= tei Mînăstiri şi de aceea v=am făcut propunerea; aduceţi=vă aminte că şi Prea Sfinţia Voastră sînteţi datori acestui Aşezămînt, că aici v=aţi tuns părul, că de aici aţi făcut cel dintîi pas pentru glorioasa poziţie ce ocupaţi; Ei bine! nu se cuvine să fim recunoscători către acest Aşezămînt, credeţi că dacă cer să o dăruiţi, o fac mai mult pentru gloria Prea sfinţiei Voastre şi de a=şi cunoaşte o altă cale unde să se păstreze mai bine cu toată îndatorirea ce o avem pen= tru această Casă, v=aşi îndemna s=o daţi acolo, că n=aşi voi să ajungă ca Biblioteca Episcopului Argeşiu, din care nu sînt două tomuri la un loc».

N=am mai găsit vreo altă scrisoare referitoare la această chestiune, dar din altă parte, ştim că biblioteca a fost cumpărată cu 300 de galbeni [29]).

La 19 iulie 1856, în locul stareţului Dionisie Romano este numit Gherasim Miron, cu care episcopul Filotei continuă legăturile.

Astfel, la 6 martie 1857 [30]), îi trimitea două exemplare din Biblia de Buzău, fiecare în 5 volume, şi cîte două exemplare din

---

25) *Ibidem*, f. 26.

26) Despre aceasta să se vadă: Ioan Lupu, *Un bibliofil român din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Căpitanul Constantin Olteniceanu*, în Studii şi cercetări de bibliologie, III (1960), pag. 121-152; şi tot de acelaşi autor: *Date noi privitoare la bibliofilul Constantin Olteniceanu*, Studii şi cercetări de bibliologie, V (1962), pag. 79-105.

27) Scrisoarea, din 31 iulie la: Ec. Gh. Ionescu, *Viaţa şi activitatea lui Filotei, Episcopul Buzăului*, pag. 138.

28) Arh. St. Bucureşti, Min. Instr., Moldova, *dos. 760/851*, f. 24.

29) I. Ionaşcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău*, Buc. 1937, pag. 127.

30) Arh. St. Bucureşti, Min. Instr., Moldova, *dos. 760/851*, f, 30.

cărţile de muzică tipărite aici: Gramatica, Anastasimatar, Irmologhion şi Tomul I şi II din Antologie, cerîndu=i, în acelaşi timp, 2 Sf. Efrem Sirul şi Checragarion. Şi cum faţă de înaintaşii săi îşi arătase bucuria pentru sporul în lucrarea tipografică, nu pregetă să adreseze şi noului stareţ următoarele interesante constatări, consideraţii şi propuneri:

«In toată vremea Tipografia acei Monastiri s=au ocupat cu darea la lumină a felurite cărţi folositoare naţii şi Sfintei Biserici şi credem că nu mai puţin şi supt cîrma Prea Cuvioşiei Voastre se va fi ocupînd cu darea la lumină a unor astfel de folositoare cărţi a sfinţilor mari dascăli ai Sf. Biserici şi pentru aceea mult am dori ca să ne încunoştiinţaţi şi nouă despre cele ce acum se lucrează. Şi cunoaştem că de multe scrieri folositoare a sfinţilor şi mari dascăli ai Bisericii avem trebuinţă a se da la lumină în limba naţii, dar dintru toate socotim că bine ar fi să avem şi pe cea întitulată Evergimon (pe care am luat ştiinţă că o aveţi în mînăstire) atît de mult folositoare pentru toate clasile de oameni pentru cuvintele din care este alcătuită şi pentru care nici bărbaţi luminaţi, nici mijloace şi nici rîvnă întru aceasta nu vă lipseşte precum m=am încredinţat, care fără a vă aduce nu puţină laudă şi mulţumire în naţie pentru o asemenea folositoare calitate ce posedaţi, prin care veţi face a înzestra naţia şi Sf. Biserică cu nişte asemenea folositoare şi neapărate trebuincioase cărţi».

Alăturînd şi 10 înştiinţări în legătură cu tipărirea cărţilor de muzică, încheie scrisoarea rugîndu=l să le recomande în mănăstire şi să=l înştiinţeze, apoi, de cîte exemplare este nevoie pentru a le trimite prin protopopul din Focşanii Moldovei.

Stareţul răspunde că, tipografia este ocupată cu tipărirea Ceaslovului mare, după care va pune în lucru Evanghelia, încît propunerii sale, deocamdată, nu i se poate da curs [31]).

La 10 iunie 1858, Episcopul Filotei cerea 20 de Pidalioane care i s=au şi trimis.

Scrisorile mitropolitului Nifon şi episcopului Filotei adresate mănăstirii Neamţ subliniază o dată mai mult preţuirea de care se bucura tipografia de la această mănăstire. Ele cuprind ştiri importante cu privire la circulaţia tipăriturilor din acea vreme, la începuturile tipografiei mitropolitului Nifon, cît şi la preocupările culturale ale episcopului Filotei al Buzăului.

Pr. GABRIEL COCORA

---

31) *Ibidem*, f. 34-38.

CONTRIBUȚII ASUPRA ISTORICULUI ȘCOLILOR FUNDATE ȘI ÎNTREȚINUTE DE BISERICĂ ÎN ORAȘUL BOTOȘANI

În orașul Botoșani, ca și în celelalte orașe din Moldova, învățămîntul public a luat naștere în prima jumătate a sec. al XVIII=lea.

Prin casele boierești, învățămîntul cu dascăli particulari a existat și mai înainte. Dascălul de slovenie, apoi cel de elină și neogreacă, mai tîrziu cel de «franțuzească» și cel de «nemțească» aveau prioritate în instruirea acestor fii de boieri, care «cu învățătura cea desăvîrșit nu se procopsea, rămîind cei mai mulți totu neînvățați» [1]).

Acești dascăli primeau o retribuție specială, bucurîndu=se de drepturi și avantaje deosebite față de dascălii autohtoni, care predau învățătura în limba moldovenească.

Pătura mijlocie și cu rare excepții copiii oamenilor săraci se puteau bucura numai de slova ceaslovului și a psaltirii pe care le paradoseau un cîntăreț de biserică sau un preot cu rol de dascăl. Prin această instrucție sumară se pregăteau cîntărețîi de strană și candidații la preoție.

Școlile cu caracter public se organizează sub domnia lui Grigore Ghica (1727=1733) și se continuă sub domniile lui N. Mavrocordat (1733=1741), Mihail Suțu și T. Callimachi.

«Facem știre», spune hrisovul lui Grigore Ghica, din 25 decembrie 1748, «tuturor cui se cade a ști pentru rîndulu școaleloru de învățătură cărții, de vreme ce în țeara aceasta din nepurtare de grijă a domnilor, neobicinuindu=se mai dinainte vreme a se ține școale de învățătură, era multă prostie, că și cei puternici, ce cu puterea lor, țineа dascăl pentru copiii lor, încă și cu învățătura cea desăvîrșit nu se procopseau, iar prostimea cu totul se afla lipsiți de podoaba învățăturii» [2]).

Ggrigore Ghica vrea ca «obștescul norod» să se adape de învățătura școalelor cu îndestulare ca dintr=o fîntînă și a învrednici a se face preoți iscusiți și dascăli învățați de la care curge mult folos «atît politicesc, cît și bisericesc».

---

1) *Uricariu cuprinzător de hrisoave, anaforale și alte acte ale Moldovei din suta XIV-a pînă la XIX* sub direcția lui T. Codrescu, vol I, pag. 62-67.

2) *Idem, ibidem.*

Pentru aceasta chiar în domnia întîia, el înfiinţează 4 şcoli: elinească, grecească, slavonească şi românească.

Retribuţia materială a dascălilor acestor şcoli se «rînduise» asupra boierilor cu «boierii» şi a dregătorilor.

Mai tîrziu, sistemul s=a dovedit defectuos, pentru că boierii nu=şi prea dezlegau pungile pentru luminarea norodului şi «neputîn=du=se scoate banii la vremi, nu lipseau jalobele dascălilor, «care stăteau neplătiţi cu lunile. De aceea, domnul în legătură cu mitropolitul ţării, cu ceilalţi episcopi şi cu boierii «cei mari» ai Moldovei a hotărît strîngerea fondurilor pentru întreţinerea şcolilor de la preoţi, «fiindcă pînă la acea dată preoţii plătea dajdie cîte 4 galbeni pe anu, 2 la sf. Gheorghe şi 2 la sf. Dumitru, s=au arătat dajdia lor, ca să nu dea ei altă dajdie, fără numai cîte 1 galben de preot şi de diacon, numai odată într=un an şcoalelor, care bani să=i strîngă sfinţia sa părintele mitropolit şi să plătească lefile dascălilor» [3]).

In acest timp, întîmplîndu=se prin Moldova şi Patriarhul Hri=santie de la Sfîntul Mormînt, după cererea lui, s=a hotărît tot prin acest hrisov a se da cîte 100 de galbeni pe an ajutor şcolilor de pe lîngă Sfîntul Mormînt. După achitarea lefilor dascălilor şi aju=torul dat şcolilor de la Sfîntul Mormînt, se hotărăşte ca sumele rămase disponibile «să fie chiverniseala copiilor celor străini şi săraci pentru îmbrăcămintea şi hrana lor».

Dascălul elinesc primea 360 lei anual, cel de greacă 120, cel de slavonă 130 şi cel de românească numai 100 de lei. Controlul învăţămîntului îl avea mitropolitul şi episcopii ţării.

Fiindcă nu toţi locuitorii ţării puteau trimite la învăţătură copiii lor la şcolile din oraşul Iaşi şi «mai vîrtos cei săraci fără putinţă», s=au mai înfiinţat şcoli slavoneşti şi româneşti pe lîngă episcopiile din Roman, Rădăuţi şi Huşi. Dascălii acestor şcoli erau retribuiţi numai cîte 80 lei pe an.

Dacă Iaşii şi cele 3 oraşe reşedinţe episcopale ale Moldovei s=au învrednicit a avea cîte o şcoală de «slavonie şi romînie», oraşul Botoşani se va învrednici de acest lucru mai tîrziu, abia sub Mihail Suţu, prin hrisovul său din 30 septembrie 1793, dacă nu va fi existat mai înainte în palatul domnesc de la Popăuţi o şcoală domnească, despre care amintesc unii cercetători [4]).

Potrivit acestui hrisov al lui Mihail Suţu, care arată că: «învăţătura este pricinuitoarea tuturor bunătăţilor, împodobeşte pe trup, luminează pe suflet... este ridicarea smeriţilor şi podoaba fericiţilor... povăţuitoarea tinereţilor şi toiagul bătrîneţelor» [5]), apoi şi prin faptul că înaintaşii au fondat şcoli în Iaşi, se hotărăşte în anul 1793 înfiinţarea unei şcoli cu dascăl elinesc şi în tîrgul Botoşani, unde nu se afla o asemenea şcoală.

Pentru întreţinerea acestei şcoli «dăm danie şi afierosim», zice hrisovul, «pe biserica de obşte ce se numeşte Ospenia la care se prăznuieşte Adormirea Maicii Domnului nostru, ca să fie la şcoala de acolo cu toate dughenile şi afierosirea ce are».

---

3) *Uricariul*, loc citat.
4) Alexandru Simionescu, *Mănăstirea Popăuţi*, Botoşani, 1912, pag. 63.
5) *Uricariul*, partea II, ed. II, Iaşi 1899, pag. 54-56.

Pentru şcoala înfiinţată în Botoşani la Uspenia sînt numiţi ca administratori, epitropii bisericii, Teodor Musteaţă şi Grigoraş Avram.

Ei vor purta grijă atît şcolii cît şi bisericii şi din «venitul bise=ricii ce va prisosi... să aibă grijă a ajuta pe ucenicii săraci iubitori de învăţătură şi care vor năzui la acea şcoală» [6]).

Pe lîngă dascălul de elină, şcoala din Botoşani de la Uspenia mai avea unul de «carte bisericească şi de carte moldovenească».

Cum domniile Moldovei în acea vreme erau foarte vremelnice, Mihail Suţu încheie hrisovul său cu rugămintea ca şi alţi «fraţi luminaţi domni, pe care sfîntul Dumnezeu îi va orîndui... cu domnia acestei ţări, să nu strice această milă ce mai vîrtos să adaogă şi să întărească...» [7]).

Domnia lui Mihail Suţu nu durează mult şi în urma lui vine la domnia Moldovei Alexandru Ion Callimachi. Prin schimbarea domniilor se zdruncină şi situaţia şcolilor domneşti. De aceea epitro=pii T. Musteaţă şi Grigoraş Avram fac «jalobă» la noul domn ară=tînd că au hrisov domnesc de la Mihail Constantin Suţu «cuprin=zător că dă danie şi afierosăşte pe biserica Ospenia la şcoala domnească din Botoşani împreună cu toate dughenile».

Alexandru Calimachi cercetează acest lucru şi găseşte necesară existenţa acestei şcoli în oraşul Botoşani. De aceea el întăreşte hotă=rîrea predecesorului său ca veniturile bisericii Uspenia să fie folosite şi mai departe pentru întreţinerea şcolii, confirmînd în funcţia de administratori a acestor venituri pe aceiaşi epitropi.

Hrisovul prevede aceleaşi îndatoriri pentru epitropi, ca din veniturile bisericii «să aibă a ajuta pe ucenicii săraci, iubitori de învăţătură, care vor năzui la acea şcoală» [8]).

Veniturile bisericii Uspenia nu satisfăceau întru totul cerinţele şcolii şi ale bisericii. Motivat de aceasta, în al treilea an de dom=nie în Moldova «pentrucă cu veniturile ce au fost rînduite pînă acum, nu este în destul a se cuprinde plata dascălilor şi a se aju=tora şi din ucenicii cei străini, Al. I. Callimachi hotărăşte «că se cade a se face un ajutoriu şi din partea domniei la această şcoală» [9]).

Ajutorul dat de Al. I. Callimachi constă în scutirea şcolii a cîte 300 boi de negoţ de «vamă şi de cornărit». In ambele hrisoave Al. I. Callimachi, ca şi predecesorii săi roagă domnii următori din Moldova, ca să nu strice aceste aşezăminte, ci să le întărească pentru pomenirea lor.

Dania veniturilor bisericii către şcoala de aici este întărită şi printr=un hrisov din 17 august 1806 al lui Alexandru Moruzi.

In anul 1810 un incendiu mare cuprinde o mare parte din ora=şul Botoşani. Cade pradă flăcărilor şi biserica Uspenia cu o parte din dughenile ce erau proprietatea ei din veniturile cărora se între=ţinea şi şcoala de aici. «De la o vreme, cuprinderea veniturilor şi a

---

6) *Uricariu*, vol. II, pag. 56-58, Hrisovul lui Al. I. Callimachi, din 15 februarie 1796.

7) *Idem*, *ibidem*.

8) *Idem*, *ibidem*.

9) *Idem*; Hrisovul lui Al. I. Callimachi din iulie 1797.

tropii bisericii au avut mult de lucru cu reparaţiile stricăciunilor cauzate de incendiul din 1810 şi devastările turcilor din anul 1821.

Abia în anul 1829 se restaurează biserica prin adăugirea clopotniţei la corpul ei şi refacerea catapetesmei. Cu toate aceste greutăţi materiale, ia fiinţă aici, numai la cîţiva ani o şcoală de muzică. Nu se poate preciza anul înfiinţării, dar un contract încheiat la 26 octombrie 1854 între epitropia bisericii şi protopsaltul Manuil Gheorghiu priveşte condiţiunile pe care acest Manuil Gheorghiu trebuie să le îndeplinească şi «îndatorirea de a învăţa şase copii la meşteşugul muzichiei, dînd şi cîte un examen la zi întîi iulie, după care va urma şi vacanţie de o lună de zile». Pentru aceasta Manuil Gheorghiu cere epitropiei să i se dea pe fiecare an cîte un stînjen de lemne pentru încălzirea shoalei» [17]).

Pe lîngă aceasta Manuil Gheorghiu primeşte încă 2400 lei anual «în 4 cîştiuri». Contractul s=a făcut pe 5 ani. Dar în anul 1855, Manuil Gheorghiu se plînge Mitropoliei Iaşi că leafa nu=i ajunge, pentrucă 200 lei pe lună este prea puţin faţă de scumpetea vieţii. Mitropolitul Sofronie cere epitropiei să chibzuiască la «jaloba» lui Manuil Gheorghiu «mai ales pentru învăţătura muzichiei bisericeşti a unui număr de şasă copii», pentru a=l putea încuraja atît la cîntările bisericeşti «cît şi la paradosirea muzichiei la copiii ce=i învaţă» [18]).

Un absolvent al şcolii, A. Jarmescu, într=o petiţie către epitropia bisericii Uspenia, arată că a terminat 4 clase la şcoala de muzichie în anul 1863. La 7 august 1873, A. Jarmescu solicită postul vacant de cîntăreţ de la biserica Uspenia, spunînd că după ce a terminat 4 clase de muzichie în anul 1863, a primit un post de învăţător la ţară [19]).

Intr=un atestat eliberat lui Emanoil Zmeu, fiul profesorului, se spune că el a făcut 4 clase la şcoala de muzichie între 1879=1882, după programul încuviinţat de chiriarhie la 1867, ceea ce trebuie înţeles că au fost tineri care au absolvit şcoala şi înainte de anul 1867 după un alt program. Infiinţarea şcolii de muzichie de la Uspenia trebuie pusă între anii 1856=1859. La început a avut numai o extindere locală, pentru satisfacerea cerinţelor «judeţului Botoşani». Cînd fondatorii au dorit ca şcoala de muzichie să cuprindă elemente din toată eparhia şi chiar din toată ţara, au cerut aprobarea Mitropoliei [20]), pe care au căpătat=o în anul 1867.

La cererea epitropilor N. Gheorghiu şi iconom D. Stamati se aprobă înfiinţarea şcolii de muzichie pe lîngă biserica Uspenia «care conform dorinţelor testamentare a donatorilor acei biserici să se înfiinţeze o şcoală de muzichie bisericească în care să se poată cultiva tinerii ce prin talentu şi sîrguinţă s=ar distinga îmbrăţişîndu

---

17) Arhivele Statului Botoşani, Fondul parohiei Uspenia, dosar nr. 1 «Gestiune şi corespondenţă gestionară» pe anii 1839-1864, fila 159.

18) Arhivele Statului Botoşani, fond parohia Uspenia din Botoşani, dos. nr, 1 «Gestiune şi corespondenţă Gestionară», pe anii 1839-1864, fila 55.

19) Dos. Prot. Botoşani pe anul 1873, parohia Uspenia, fila 73 şi Dos. pe anii 1839-1864, loc citat, fila 159.

20) *Idem*, pe anul 1870, fila 57, nenumerotat.

această artă»[21]). Incercări de aprobarea funcţionării şcolii în mod oficial s=au mai făcut şi în anul 1863, cînd Mitropolia Iaşi răspunde protoieriei Botoşani «speciunea primară», că dacă epitropia bisericii Uspenia întîmpină greutăţi în găsirea de tineri pentru şcoala de muzichie bisericească, protoieria să stăruiască în găsirea acestor tineri şi după ce se va completa numărul tinerilor ceruţi se va «regula nesmintit» ţinerea de «cataloage regulate» şi se vor da două examene pe an, despre a căror rezultat se va face cunoscut Mitropoliei[22]).

Elevii recrutaţi pentru şcoala de muzichie erau foarte săraci, că deşi aveau aproape toată întreţinerea la şcoală, totuşi unii dintre ei nu aveau mijloace nici pentru procurarea rechizitelor şi cărţilor.

La 23 ianuarie 1868, elevii Ştefanovici Gh., Ionescu Ştefan şi alţii se plîng epitropiei, că fiind lipsiţi de mijloace, nu=şi pot cumpăra cărţile de muzică şi roagă să li se procure aceste cărţi de către epitropia bisericii. Epitropia, deşi nu avea suma înscrisă în bugetul anului respectiv, totuşi pentru ajutorarea elevilor, «pentrucă întregul judeţul sufere de cîntăreţi bisericeşti bine cultivaţi», cere primăriei Botoşani modificarea planului financiar al parohiei pe anul 1868 mărindu=l cu suma de 555 lei pentru procurarea acestor cărţi[23]).

De la 20 aprilie 1868, şcoala trece sub directa conducere a epitropiei. Tot în acest timp, profesorul şcolii Emanoil Zmeu se plînge epitropiei că salarul de 200 lei lunar «este foarte modest faţă de salariile profesorilor de la şcolile civile din localitate»[24]).

Şcoala de muzichie a funcţionat în casele bisericii Uspenia tot timpul, care, de cele mai multe ori, nu erau dintre cele mai bune, de aceea în bugetul anului 1868 se înscrie o sumă pentru clădirea unui local de şcoală, care, însă, nu s=a realizat. La 2 mai 1868, profesorul Em. Zmeu cere să se facă reparaţia localului de şcoală, a băncilor, să se cumpere o masă şi 2 scaune, să se repare acoperişul cu şindrilă pentrucă plouă în şcoală şi să se cumpere cărţile pentru elevii de clasa I=a lipsiţi de mijloace. In încheiere, propune epitropiei să «publice prin ziare această şcoală şi osebite circulări în toată România spre ştiinţă şi deşteptarea amatorilor ce vor îmbrăţişa această artă, ce este de o mare importanţă şi interesu pentru Biserica Română»[25]).

Din procesele verbale încheiate cu situaţia de fine de an a elevilor din anii 1869, 1870 şi 1871 se constată o bună pregătire a elevilor.

Cursurile ţineau 4 ani şi erau împărţite pe clase. Dintre profesorii şcolii cel mai activ a fost Emanoil Zmeu, protopsaltul bisericii Uspenia compozitor de muzică bisericească. Din atestatul liberat lui Emanoil Zmeu, probabil fiul profesorului de la şcoala de muzichie, la 6 septembrie 1896, aflăm obiectele examenului de absolvire a celor 4 clase ale şcolii. Astfel: 1. Ştiinţa abecedarului, 2. Bazul teoretic şi practic al muzicei bisericeşti şi cunoştinţa notelor, 3. Anasta=

---

21) Dos. pe anii 1839-1864, loc. citat, ord. nr. 31.
22) *Idem, ibidem*, fila 324.
23) Dos. parohiei Uspenia pe anul 1868, rap. epitropiei, din 23 ianuarie 1868, fila 59, nenumerotat,
24) *Idem, ibidem.*
25) *Idem, ibidem.*

simataru îndoitu, 4. Ideomelaru unit cu docsastaru în trei, 5. Partea a IV=a din bazul teoretic, lectura de cărţi bisericeşti, tipicul şi scrierea, 6. Tomul liturghiei şi tomul utreniei, 7. Irmologhionul îndoitu pe V den baz teorie, 8. Epitaful Domnului (Prohodul), 9. Docsasta=rul lui Iacov în 4 tomuri, 10. Calofimeariul şi 11. Punderea cu cîn=tări externe tipicul practic.

Notarea elevilor se făcea cifric şi numai purtarea se nota prin calificative. Astfel Em. Zmău are «conduita bună».

Cum acest atestat al lui Em. Zmeu se eliberează în anul 1896, fiind semnat de epitropii bisericii, pr. C. Lăzărescu şi N. Gheorghiu, precum şi de profesorul Emanoil Zmeu, putem conchide că şcoala încă funcţiona. Abia după anul 1900 găsim pe Em. Zmeu numai în funcţia de protopsalt al bisericii Uspenia, ceea ce duce la concluzia că şcoala nu mai funcţiona.

Pe lîngă biserica Trei Ierarhi din Botoşani ia fiinţă o şcoală în anul 1814, deci în timpul cînd şcoala domnească de la Uspenia încetase de a mai funcţiona din cauza distrugerilor ce i le cauzase incendiul din anul 1810. Un document dat de toţi «mahalagii din mahalaua Vrăbienilor» din 23 aprilie 1814, atestă existenţa acestei şcoli. Documentul arată necesitatea şcolii de la biserica Trei Ierarhi spunînd: «Noi toţi mahalagii din mahalaua Vrăbienilor dăm acest zapis al nostru la măna epitropilor bisericii Sfinţilor Trei Ierarhi de aice din Botoşani precum să ştii că fiindu trebuinţă de o şcoală la această mahala a Vrăbienilor şi deschizînd această biserică şcoală în ţintirimul ei învaţă mulţime de băieţi carte fără nici o plată, unde învaţă şi copii dintre ai noştri. Şi fiindu că această biserică este can săracă şi neputînd întîmpina desăvîrşit leafa dascălului şi cu cheltuiala ei cu venitul ce are au făcut rugăminte nouă ca să dăm orăşcare agiutor la această biserică şi ca să fim pomeniţi şi noi în rîndu cu ceilalţi ctitori»[26]).

Nici «mahalagiii mahalalei Vrăbienilor» nu prea dispuneau de mijloace materiale, căci zice zapisul: «bani ca să dăm n=am avut de unde, ce am făcut acest agiutor la această sfîntă biserică şi din birnicii mahalalii noastri am lăsat din bir pe Panaite sin Nicolai a Diaconiţi, ca să fie slobod de bir şi de alte havalele, despre noi să caute de slujba sfintii biserici, fiind lăsat de bună voe noastră, nesiliţi de nimine şi ca să fie statornică şi nestrămutată am dat acest zapis sfintii bisericii, prin măna epitropilor şi spre încredinţare am iscălitu puindu degitele».

Zapisul este semnat de 7 locuitori din mahalaua Vrăbienilor în frunte cu Andrei Vornic, care şi el semnează tot prin punere de deget.

Vornicia de Botoşani întăreşte acest zapis în ziua de 24 apri=lie 1814 arătînd că «iscăliţii mahalagii viind di faţî înainte noastră ne=am încredinţat că de a lor bună voe au dăruit acest om la sfănta bisărică pentru care spre încredinţare s=au adeverit zapisul lor[27]).

Şcoala de la biserica Trei Ierarhi a funcţionat pînă în anul

---

26) Arhivele Statului Botoşani, fond Parohia Trei Ierarhi din Botoşani, documente, mapa XXXVI, documentul 140.

27) Arhivele Statului, Fond parohia Trei Ierarhi, loc. citat.

1859, cînd elevii ei au trecut la şcolile publice ce au luat fiinţă în Botoşani. Nu avem documente referitoare la materiile predate la această şcoală, dar credem că va fi avut aceiaşi structură ca şi celelalte şcoli ce funcţionau atunci pe lîngă biserici, spre deosebire de şcoala domnească de la Uspenia.

In anul 1851 ia fiinţă o altă şcoală pe lîngă biserica cu hramul Intîmpinarea Domnului, ctitoria Vornicului Costache Roset. Casele unde a funcţionat această şcoală mai dăinuiesc şi astăzi în oraşul Botoşani în fosta curte a bisericii «Strateniei». Inscripţia şcolii, săpată în piatră fixată pe peretele clădirii fostei şcoli arată că: «Această şcoală s=au făcu[t] î[n] ograda S[f] bisărici cu hramu Stratenie de Marile Vornicu Costache Rosă[t] – Spre î[n]văţătura di psaltikie: greceşti şi moldoveneş[t]i a copiilo[r] săraci ci s=au început la 1851 septe[m]vrii 1 spre învăţătură lor î[n] veci». Deşi şcoala a fost destinată pentru învăţătura muzicei bisericeşti psaltice, ea îmbrăţişează mai tîrziu şi alte obiecte, ca citirea, aritmetica şi gramatica în limbile greacă şi moldovenească [28]).

Şcoala avea 2 dascăli, unul pentru învăţămîntul în limba greacă şi altul pentru învăţămîntul în limba moldovenească [29]). In anul 1855 avea 30 de elevi, iar pe lîngă dascălii respectivi funcţiona şi un «pitagog pentru învăţătura noilor începători». Datorită acestui fapt donatorul sporeşte venitul bisericii ca să se poată plăti profesorii şcolii, unii dintre ei fiind chiar slujitorii bisericii lui Costache Roset, preoţi sau diaconi.

După secularizare, şcoala trece la comună avînd ca învăţător pe preotul Tanasiade, pensionar şi paroh al bisericii Cuvioasa Paraschiva din Botoşani [30]).

Făcînd ctitoria sa metoh mănăstirii Vorona, C. Roset cere ca mănăstirea să păzească şcoala de psaltichie şi să împartă fiecărui şcolar cîte un galben şi în caz că nu ajung se vor lua din fondurile bisericii [31]).

Şcoala de muzichie de la Uspenia, după aproximativ 40 de ani de existenţă a satisfăcut într=o bună măsură completarea golurilor ce le simţea strana bisericilor din nordul Moldovei.

Diacon GHEORGHE LUNGU şi ADRIAN PRICOP

---

28) Cultul Ortodox din Judeţul Botoşani pe anul 1906, pag. 9.

29) Arhivele Statului Botoşani, Fond Tribunalul Botoşani, Acte autentice, actul 397 din 15 octombrie 1855, fila 223 şi verso şi fila 226.

30) Foaia Oficială nr. 15 din 1863 (Colecţie la Arhivele Statului Bot.).

31) *Idem, ibidem.*

32) Ordinul Mitropoliei Moldovei Iaşi nr. 2939/1921 şi al Ministerului Cultelor nr. 47928/1921.

PRIETENI ÎN SF. EVANGHELIE

— IISUS ŞI LAZĂR —

Relaţiile ce există între oameni, în societate, sau chiar în cadrul restrîns al familiei, fac loc adeseori, alături de iubire, şi sentimentului de prietenie care poate lua naştere uneori, între persoane înrudite, iar alteori şi între persoane ce nu sînt legate prin nici un fel de înrudire naturală.

Ca şi iubirea, prietenia are totdeauna numai un caracter pozitiv, deoarece apropie şi leagă pe oameni unul de altul. Deseori prietenia şi iubirea au fost confundate ori identificate, tocmai din pricina efectului pe care îl au: amîndouă pot realiza cea mai apropiată şi cea mai strînsă legătură între două sau chiar mai multe persoane. Dar, cu toată legătura strînsă ce există între ele, prietenia şi iubirea nu sînt identice.

E adevărat că prietenii sînt oameni care se iubesc, dar, cu toate acestea, nu toţi oamenii ce se iubesc unii pe alţii sînt în acelaşi timp şi prieteni. Prietenia presupune şi are nevoie de iubire, dar în prietenie, mai trebuie să existe ceva în afară de iubire: Comunitatea de idei, de simţire şi de acţiune. In timp ce iubirea este un eflux al dăruirii şi al bunăvoinţei faţă de aproapele, în prietenie, iubirea îmbracă o formă specială şi anume: îşi răspunde reciproc, se caută reciproc, se întregeşte împreună, se regăseşte împreună. Dar atît iubirea, cît şi prietenia, mai mult se simt şi se trăiesc, decît se pot defini.

Iubirea creştină, potrivit minuţioasei şi adîncii analize pe care i-o face Sf. Apostol Pavel în I Cor. 13. 4-7, «...rabdă, nu pizmuieşte, nu se trufeşte, nu se laudă, nu e necuviincioasă, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu pune la socoteală răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr... toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă» ea este în primul rînd, dăruire de sine şi voirea de bine necondiţionată pentru aproapele, în timp ce prietenia deşi însemnează dăruire faţă de prieten, este însă o dăruire condiţionată, aşadar o dăruire făcută cu condiţia ca şi prietenul să ţi se dăruiască ţie.

Prietenia deci presupune în rîndul întîi, reciprocitate sau dăruire reciprocă în iubire. Dacă la iubire nu este universal valabil dictonul: «do ut des» (dau ca să dai şi tu), la prietenie el rămîne totdeauna universal valabil. Iată de ce, atunci cînd constatăm lipsa de sinceritate a unui presupus prieten, ori lipsa de dăruire faţă de

noi, cu toate că putem să nu=i retragem iubirea, îi retragem însă totdeauna prietenia noastră. De aceea, prietenia adevărată pretinde ca dragostea reciprocă a prietenilor şi inima lor să bată totdeauna la unison şi tocmai de aceea, prietenia adevărată şi durabilă este o floare rară, ce nu creşte pe toate meleagurile, ci numai în anumite locuri.

Desigur, prietenia nu e o relaţie socială specific creştină, după cum nici iubirea, ca poruncă dumnezeească, nu a fost necunoscută lumii vechi. Exemple de prietenie, ca şi îndrumări la preţuirea prieteniei adevărate se cuprind în cărţile Vechiului Testament, iar istoria şi literatura universală ne înfăţişează adeseori exemple de adevărată şi duioasă prietenie. E cunoscută astfel minunata prietenie dintre David, viitorul rege al lui Izrael şi Ionatan, fiul regelui Saul, cum sînt cunoscute exemplele de prietenie dintre eroii greci Achile şi Patrocle, ori Oreste şi Pilade, apoi prietenia dintre Socrate şi unii discipoli ai săi, ori cea dintre filozoful Aristotel şi viitorul mare rege Alexandru Macedon, ca şi scrierile unor filozofi despre prietenie şi modelele de prietenie dintre unii eroi din numeroase tragedii antice sau moderne. Se poate spune că spiritul de jertfelnicie şi dăruire reciprocă atinge uneori adevărate culmi chiar în exemplele de prietenie din lumea păgînă, cu toate că temeliile acesteia sînt deosebite de cele ale prieteniei creştine.

In creştinism însă, prietenia capătă o înfăţişare deosebită, după cum şi iubirea devine o poruncă nouă (Ioan 13, 34=35) prin sensul şi spiritul nou care le însufleţeşte, ceea ce face ca să se poată vorbi despre o prietenie în sens creştin.

In cuvîntarea de despărţire adresată Apostolilor, Mîntuitorul le spune acestora: «Aceasta este porunca mea: Să vă iubiţi unul pe altul precum şi eu v=am iubit pe voi. Mai mare dragoste decît aceasta nimenea nu are, ca viaţa lui să şi=o pună pentru prietenii săi. Voi prietenii mei sînteţi, dacă faceţi ceea ce eu vă poruncesc. De acum nu vă mai zic slugi, căci sluga nu ştie ceea ce face Domnul său, ci v=am numit pe voi prieteni, pentru că toate cîte am auzit de la Tatăl meu, v=am făcut cunoscut vouă» (Ioan 15, 12=15).

Prin împlinirea poruncii iubirii faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele (Mt. 22, 37=39; c. 12, 28=31; Lc. 10, 25=28), Apostolii au devenit prieteni ai Fiului lui Dumnezeu celui întrupat, împărtăşindu=se astfel de cunoaşterea tainelor celor ascunse ale lui Dumnezeu, taine pe care Fiul său le descopere lor tocmai pentru că i=a socotit vrednici nu numai de iubirea sa, ci şi de prietenia sa. Iisus Hristos devine astfel pentru Apostolii săi Marele Prieten, împărtăşindu=i pe aceştia nu numai de întreaga sa iubire, ci totodată descoperindu=le lucruri necunoscute altor oameni, deci taine ale împărăţiei lui Dumnezeu. «Vouă vă este dat a cunoaşte tainele împărăţiei cerurilor – le spune Mîntuitorul Apostolilor cu mult mai înainte – în timp ce celorlalţi le vorbea în pilde, ca, auzind să nu priceapă şi văzînd să nu înţeleagă» (Mt. 13, 11=13).

Prietenia dintre omul Dumnezeu Iisus Hristos şi cei pe care El i=a ridicat la rangul de prieteni, se înfăţişează într=o lumină nouă şi primeşte o caracteristică cu totul nouă. Prietenia pe care El o oferă, pretinde totdeauna o ridicare, o înălţare a celui ce e pe cale

de a deveni prieten, la felul de a gîndi şi la modul de vieţuire al Marelui prieten, o lepădare de toate deprinderile rele ale trecutului, o schimbare totală a concepţiei anterioare despre viaţă, o înnoire a vieţii «în duh şi adevăr» şi o urmare întru totul a Fiului lui Dumnezeu. Cuvintele rostite de El: «Voi prietenii mei sînteţi, dacă faceţi ceea ce eu vă poruncesc», arată tocmai condiţia esenţială cu care Iisus Hristos oferă credincioşilor prietenia Sa. Prin această prietenie, Iisus vrea să ridice pe cei mai aleşi, oricît de mic ar fi numărul acestora, spre cea mai înaltă treaptă de desăvîrşire morală, la care ar putea ajunge orice creştin, fiindcă îndemnul de a păşi pe această cale îl dăduse celor care îl ascultară cu mult mai înainte, prin cuvintele: «Fiţi desăvîrşiţi, precum şi Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrşit este» (Mt. 5, 48).

Ce lucru înălţător este acesta, de a fi ridicat la rangul de prieten al Fiului lui Dumnezeu! Marele Prieten, omul-Dumnezeu, îşi dăruieşte chiar viaţa pentru prietenii săi, dînd astfel suprema dovadă de prietenie şi iubire ce izvorăşte din fiinţa lui!

Aşa dar, cei dintîi dintre cei ce se pot mîndri cu titlul sau rangul de prieten a lui Iisus sînt cei mai apropiaţi colaboratori ai săi, Sfinţii Apostoli. Şi cu toate că au fost firi deosebite, unii mai legaţi de cele trecătoare, alţii mai entuziaşti şi mai porniţi spre jertfelnicie, alţii mai chibzuiţi ori mai rezervaţi, unii sinceri şi lipsiţi de orice rezervă, iar unul chiar nesincer şi trădător, Marele Prieten Iisus, copleşindu-i cu Dumnezeeasca sa iubire şi acordîndu-le o nemărginită încredere, i-a numit pe toţi, deopotrivă, prietenii săi. Din Sf. Evanghelie se desprind, însă, în mod deosebit două figuri dintre prietenii lui Iisus şi anume: unul făcînd parte dintre Apostolii Săi, iar altul din afara celor 12: Unul e Sf. Apostol şi evanghelist Ioan iar celălalt este Lazăr cel înviat din morţi. In cele ce urmează, vom stărui îndeosebi asupra prieteniei dintre Iisus şi Lazăr, căutînd să-i pătrundem fiinţa şi sensul ei urmînd referatul Sf. Evangheliei de la Ioan (cf. Ioan 11, 1-45).

Lazăr era un iudeu din localitatea Betania, un sat minunat, aşezat pe versantul răsăritean al muntelui Măslinilor, la o distanţă cam de 1 ½ km. de Ierusalim. El era fratele surorilor Marta şi Maria, iar în casa lor, Iisus fusese găzduit de mai multe ori, atît în drumurile ce le făcea din Galileea spre Ierusalim, cît şi în drumurile de reîntoarcere din Ierusalim în Iudeea şi Galileea. Din Sf. Evanghelie (Mt. 26, 6-13; Lc. 10, 38-42) cunoaştem în ce fel au primit cele două surori pe alesul lor oaspe, după cum cunoaştem şi firea deosebită a lor, dar despre fratele lor, Lazăr, Sf. Evanghelie – înainte de a ne istorisi minunea învierii sale – nu ne spune decît doar atît că era fratele celor două surori şi prieten a lui Iisus.

Va fi fost desigur Lazăr un iudeu mai înstărit, fără a fi fost de-a dreptul bogat, ceva mai vîrstnic decît Iisus, foarte probabil necăsătorit, ori poate văduv, căci trăia împreună cu surorile sale, după cum va fi fost şi un bun cunoscător al legii, preţuit şi respectat de compatrioţii săi. Iisus, însă nu i-a acordat dumnezeeasca sa prietenie pentru aceste calităţi, ci, mai degrabă pentru calităţile sale morale: curăţenia şi bunătatea lui sufletească, precum şi pentru ataşamentul lui faţă de Iisus. Cunoştinţa dintre Iisus şi Lazăr s-a transformat în scurtă vreme într-o adevărată prietenie, de aceea

Iisus, de cîte ori avea prilej, se apropia bucuros, iar uneori se odih=nea în Betania, fiind găzduit de prietenul său Lazăr şi de către surorile acestuia, unde găsea o atmosferă caldă de adevărată prietenie şi linişte, fiind primit ca oaspe cu cea mai neprefăcută bucurie. Indeosebi, după călătoriile grele, ori după aprigele dispute pe care le avea la Ierusalim cu fariseii, cărturarii ori saducheii, Iisus, ca om, simţea totuşi nevoia unui asemenea loc mai retras, unde, între cei mai apropiaţi ai săi, să se poată adăposti, reculege şi recrea. Betania devenise astfel pentru Iisus locul în care zgomotul trepidant al capitalei se domolea, pierzîndu=se cu totul printre cul=mile, vîlcelele şi grădinile cu flori, pomi fructiferi şi ciripit de păsări. Aici îl aşteptau inimi calde şi iubitoare care băteau pentru el şi erau neliniştite din pricina lui, de aceea el venea cu mult drag în Betania, de cîte ori i se oferea un prilej potrivit.

Sf. Evanghelie nu ne redă mai amănunţit relaţiile de prietenie dintre Iisus şi Lazăr, după cum nici nu reproduce măcar vreun crîmpei din convorbirile pe care, desigur, cei doi prieteni le vor fi avut împreună adeseori, ba, mai mult, nu ne redă nimic nici chiar asupra antecedentelor acestei prietenii. Cu toate acestea, marea prietenie pe care Iisus i=o purta lui Lazăr, o putem cunoaşte din istorisirea Sf. Evanghelist Ioan, asupra învierii prietenului Său, care pe bună dreptate, poate fi numită minunea prieteniei. Şi este semni=ficativ faptul că această minune este redată numai de către Sf. Evanghelist Ioan, acela care el însuşi a fost din partea lui Iisus, obiectul celei mai duioase iubiri şi alese prietenii.

In drumul pe care=l făcea odată Mîntuitorul din Pereea spre Ierusalim, drum cu popasuri de vestire a evangheliei, în numeroase localităţi, iată că deodată primeşte din partea surorilor lui Lazăr o veste cu totul neaşteptată pentru ucenicii săi: «Lazăr, Doamne, acela pe care tu îl iubeşti, este bolnav». Vestea primită nu preciza gravitatea boalei, iar surorile lui Lazăr nu îndrăznesc să=i dea fratelui lor atributul de prieten al lui Iisus, în schimb precizează că bolnavul este acela pe care=l iubeşte Iisus, fiind astfel încredinţate că la primirea acestei veşti, Iisus nu va întîrzia să vină la acela pe care=l iubeşte. Ele nu cutează să roage pe Iisus să vină să=l vindece, deoarece cunosc mai bine primejdiile care=l ameninţă de cîte ori vine la Ierusalim, dar sînt sigure că i=au comunicat destul, pentru ca Iisus să vină la el.

Pentru Iisus, această veste nu e neaşteptată, ceea ce rezultă din cuvintele ce le rosteşte la primirea ei: «Această boală nu este spre moarte, ci spre mărirea lui Dumnezeu, pentru ca prin ea Fiul lui Dumnezeu să se preamărească». Aşadar, Iisus ştia nu numai despre boala prietenului său Lazăr, dar ştia şi despre toate cele ce aveau să se întîmple după aceea, spre mărirea Sa: moartea şi învierea lui Lazăr. A rămas deci încă două zile în acel loc, iar apoi a zis ucenicilor săi: «Să mergem iarăşi în Iudeea», dar ucenicii i=au răspuns îndată: «Invăţătorule, iudeii doar aceasta aşteaptă ca să te ucidă cu pietre, iar tu mergi din nou acolo?». Era reacţiunea spontană a ucenicilor, determinată de dragostea şi grija pe care o purtau Invăţătorului, fără a gîndi că Iisus se pregăteşte să facă acest drum, mînat de dragostea ce i=o purta prietenului său Lazăr.

Iisus, însă, le atrage atenţia asupra intenţiei sale prin cuvin=

tele: «Oare nu douăsprezece ceasuri sînt în zi? De umblă cineva ziua, nu se împiedecă, pentru că vede lumina lumii acesteia, iar de umblă cineva noaptea, se împiedecă, pentru că lumină nu e în el».

Prin aceste cuvinte, Iisus arată învăţăceilor Săi misiunea pe care o are de îndeplinit în lume: vestirea Evangheliei spre mîntuirea celor ce cred în ea, lucrare ce trebuie împlinită cît mai neîntîrziat. Acesta era unul din motivele care=l îndeamnă să plece în Iudeea; al doilea motiv îl spune după aceea: «Lazăr, prietenul nostru, a adormit, dar merg să=l deştept». Aşadar, Iisus, prin aceste cuvinte vrea să arate ucenicilor săi că prietenul adevărat, pentru a veni în ajutorul prietenului său, e în stare să înfrunte orice pericole. Ucenicii auzind aceste cuvinte i=au zis: «Doamne, dacă a adormit, se va face sănătos». Ei au înţeles deci că Iisus a vorbit despre somnul lui Lazăr, somn atît de binefăcător oricărui bolnav, neştiind că învăţătorul le vorbise despre moartea lui Lazăr. Abia atunci, Iisus le=a spus deschis: «Lazăr a murit. Şi mă bucur pentru voi că n=am fost acolo, ca să credeţi. Dar să mergem la el». La aceste cuvinte, Toma Geamănul unul din cei doisprezece, gîndindu=se la primejdiile ce=i aşteptau mergînd la Ierusalim, a zis: «Haideţi să mergem şi noi, ca să murim cu el!».

Iisus şi ucenicii săi, pornind astfel pe drum spre Betania, au sosit aici abia a patra zi după îngroparea lui Lazăr. In acest timp, mulţi iudei din Ierusalim care fuseseră prieteni de ai lui Lazăr, au venit la surorile lui ca să le mîngăie pentru pierderea suferită prin moartea fratelui lor.

Marta auzind că Iisus cu ucenicii se apropie de Betania, zdrobită de durere, îi iese întru întîmpinare şi apropiindu=se de Iisus, îi zice cu glas stins, dar în acelaşi timp cu un ton de reproş: «Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu n=ar fi murit, fiindcă sînt încredinţată că orice ceri de la Dumnezeu, El îţi împlineşte cererea». La aceste cuvinte Iisus îi răspunde: «Dar fratele tău va învia». Ea însă, gîndindu=se că Iisus vorbeşte despre învierea morţilor la a doua venire a Domnului, i=a răspuns: «Ştiu că va învia în ziua cea de apoi, la înviere». Iisus i=a răspuns: «Nu ştii că eu sînt învierea şi viaţa? Cel ce crede în mine va trăi, chiar de va muri. Şi oricine trăieşte şi crede în mine, nu va muri în veac. Crezi tu aceasta?» La această întrebare directă şi categorică, Marta, fără a fi înţeles deplin sensul cuvintelor lui Iisus, îi răspunde totuşi: «Da, Doamne, eu am crezut că tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, care a venit în lume».

Dar cu toată această mărturisire de credinţă fermă şi categorică, Marta înţelege cuvintele Domnului privitoare la învierea prietenului său Lazăr numai în prespectiva învierii pentru judecata de apoi. Această consolare pe care i=o face Mîntuitorul nu o mulţumeşte, deoarece, în prespectiva prezentului, pierderea fratelui său era ireparabilă.

Reîntorcîndu=se acasă, Marta îi spune în taină Mariei că a vorbit cu Iisus şi că învăţătorul o cheamă şi pe ea. Auzind aceste cuvinte, Maria s=a sculat în grabă şi s=a îndreptat spre Iisus, care se găsea în acelaşi loc unde îl întîmpinase Marta, la marginea satului. Căzînd la picioarele lui, în hohote de plîns, îi zicea ca şi soră=sa: «Doamne, de erai tu aici, fratele meu n=ar fi murit». In

acest timp, iudeii care veniseră la cele două surori să le mîngăie, au ieşit după Maria, crezînd că ea s=a dus la mormîntul lui Lazăr, ca să plîngă acolo.

Mîntuitorul, văzînd=o plîngînd, de asemenea, văzînd şi pe mulţi dintre iudeii care o urmaseră, plîngînd, s=a tulburat întru sine şi a suspinat cu duhul, apoi a întrebat: «Unde l=aţi pus?». I s=a răspuns: «Doamne, vino şi vezi». Apropierea de mormîntul ce cuprindea trupul lui Lazăr a trezit chiar în omul=Dumnezeu o emoţie atît de zguduitoare, încît Marele Prieten şi=a manifestat omeneşte durerea copleşitoare pentru moartea prietenului său Lazăr, lăcrămînd în văzul tuturor, de aceea, cei ce=l vedeau plîngînd, nu s=au putut opri să nu exclame cuvinte ca acestea: «Iată cît de mult îl iubea!» sau: «Oare acesta care a deschis ochii orbului, nu putea face ca Lazăr să nu moară?» Ce minunată manifestare a prieteniei lui Iisus pentru Lazăr, văzută şi mărturisită de toţi cei ce erau de faţă!

Iisus din nou se simte cutremurat pînă în adîncurile fiinţei Sale, ca de obicei, înainte de a săvîrşi o faptă care iese cu totul din comun, El este stăpînit de o uriaşă concentrare psihică. In faţa mormîntului prietenului său, omenescul din El se cutremură, şi cu cît paşii îl duc mai aproape de mormînt, cu atît starea Sa sufletească de concentrare este mai mare. Ajuns în faţa mormîntului, porunceşte doar atît: «Ridicaţi piatra», căci după obiceiul iudeilor, mormintele celor mai cu dare de mînă erau săpate în stîncă, iar deasupra era aşezată o lespede de piatră.

Auzind aceste cuvinte, Marta tresare, deoarece, cu toată dorinţa lui Iisus de a=şi vedea pentru ultima oară prietenul mort, porunca părea ne la locul ei, de aceea ea zice: «Doamne, dar a început să miroase, căci este mort de patru zile». Oarecum contrariat Iisus se uită spre ea şi îi răspunde: «Oare nu ţi=am spus mai adineaori că de vei crede, vei vedea mărirea lui Dumnezeu?».

Sînt cuvinte de reproş adresate Martei care, cu toată mărturisirea de credinţă făcută puţin mai înainte lui Iisus, nu putea înţelege că prietenul lui Lazăr avea să pecetluiască prietenia aceasta cu cea mai neobişnuită faptă din cele ce avea să le săvîrşească pînă la moartea Sa. Şi în timp ce dădea piatra la o parte, Iisus, ridicîndu=şi ochii spre cer, se ruga, zicînd: «Părinte, îţi mulţumesc că m=ai ascultat, ci eu ştiam că Tu pururea mă asculţi, dar am grăit pentru mulţimea care stă împrejur, ca să creadă că Tu m=ai trimis». Apoi, a strigat cu glas puternic: «Lazăre, vino afară».

Lazăr se ridică din mormînt, sub ochii încremeniţi ai Martei, Mariei şi ai tuturor celor de faţă, umblînd anevoie, căci, după datina iudeilor, avea picioarele şi mîinile legate cu făşii de pînză, iar faţa acoperită şi înfăşurată într=o năframă de giulgiu. «Dezlegaţi=l şi lăsaţi=l să umble», le=a poruncit din nou Iisus. Uimire fără margini a cuprins pe toţi cei ce erau de faţă, dar, îndeosebi, pe cele două surori ale lui Lazăr, Marta şi Maria! Cei ce au fost martorii acestei neaşteptate minuni – şi în primul rînd surorile lui Lazăr –, se mai puteau oare îndoi de puterea dumnezeească a lui Iisus, care înviase pe fratele lor? Desigur că nu. De aceea, Sf. evanghelist Ioan încheie relatarea acestei minuni prin cuvintele: «Şi mulţi iudei care veniseră la Maria şi au văzut ce a făcut Iisus, au crezut că el este Fiul lui Dumnezu».

Sf. Evanghelist Ioan nu ne mai istoriseşte aproape nimic despre Lazăr cel înviat, doar că era prezent la masa din Betania, unde s=a făcut ungerea lui Iisus cu mir de nard de mult preţ, spunînd că multă lume a venit la acel ospăţ să vadă nu numai pe Iisus, ci şi pe Lazăr cel înviat (Ioan 12, 2; 12, 9=10), fapt ce a determinat pe sinedrişti să se adune spre a hotărî nu numai omorîrea lui Iisus, ci şi a lui Lazăr, din pricina căruia mulţi dintre iudei credeau în Iisus (Ioan 12, 10=11). Este însă foarte probabil că şi Lazăr a avut prilejul să=şi arate dragostea şi prietenia faţă de dumnezeescul său prieten, cu ocazia patimilor, morţii, pogorîrii de pe cruce şi îngropării lui Iisus. Dar Sf. Evanghelie nu face menţiune despre aceasta. In schimb, Sf. Tradiţie păstrează ştirea că Lazăr cel înviat, prietenul Domnului, a mai trăit încă 30 de ani şi a murit ca episcop în insula Cipru.

Invierea lui Lazăr, prin împrejurările în care s=a săvîrşit, întrece în măreţie toate faptele minunate săvîrşite de Iisus Hristos, şi, în acelaşi timp, primeşte un caracter special: ea este semnul prieteniei. Ea îşi are izvorul în nemărginita dragoste pe care Iisus o avea pentru prietenul său Lazăr şi pentru surorile acestuia Marta şi Maria. Ascultînd de glasul inimii care=i spunea că, faţă de prietenii adevăraţi trebuie să înfruntăm orice primejdii, pînă la jertfelnicie, Iisus dimpreună cu Apostolii săi se îndreaptă spre Ierusa=lim, spre a învia pe prietenul său iubit, dar e conştient că aceasta o face cu pericolul propriei sale vieţi. In momentul în care săvîrşeşte minunea învierii lui Lazăr, El est deplin convins că prin aceasta, şi=a semnat propria sentinţă de condamnare la moarte. Invierea lui Lazăr confirmă şi consfinţeşte cuvintele pe care odinioară Iisus le spusese apostolilor săi: «Mai mare dragoste decît aceasta nimenea nu poate să aibă decît să=şi dea viaţa sa pentru prietenii săi» (Ioan 15, 12). Prin învierea lui Lazăr, Iisus a pecetluit valoarea celui mai înălţător şi duios sentiment: prietenia.

Fapta aceasta minunată a lui Iisus care pune în adevărata sa lumină sentimentul prieteniei, este un izvor de îndemnuri şi pen=tru credincioşii creştini urmaşi ai lui Iisus Hristos. Am preţuit şi cul=tivat oare prietenia, după modelul Marelui Prieten, Iisus Hristos? Am căutat oare prietenia lui Hristos, după dreptarul stabilit de El: «Voi prietenii mei sînteţi, de veţi face ceea ce vă poruncesc..., iar porunca mea aceasta este: «Să vă iubiţi unul pe altul, cum eu v=am iubit pe voi»? (Ioan 15, 14; 15, 12). Dacă cei dinaintea noastră n=au vieţuit după acest dreptar, este vremea să vieţuim noi după el, căutînd să cultivăm, după exemplul Marelui Prieten, dragostea şi prietenia dintre oameni şi popoare, căci în Iisus Hristos... «nu mai este iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod... ci toţi sîntem una» (Gal. 3, 28).

Diacon Prof. I. ZĂGREAN

BISERICA ADORMIREA MAICII DOMNULUI DIN MĂNĂSTIREA HUMORULUI

La o distanţă de 5 km. spre nord de Gura Humorului, pe valea rîului Homor, se află satul Mănăstirea Humorului legat de oraş printr=o şosea destul de bună. Valea rîului atît spre răsărit cît şi spre apus, este străjuită de colinele împădurite ale Carpaţilor. Satul îşi trage numele de la prima aşezare mănăstirească care a luat fiinţă în această localitate din timpuri străvechi.

Pe malul stîng al pîrîului Maghernița, aproape de revărsarea acestuia în Homor, se văd ruinele de piatră ale bisericii care a fost ctitorită, probabil, de vornicul Ioan sau Oană pe la începutul secolului al XV=lea.

Documente păstrate de la Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Ştefăniţă, cuprind ştiri în legătură cu această mănăstire. In primele decenii ale secolului al XVI=lea mănăstirea s=a prăbuşit.

Acestei mănăstiri îi închină Ştefan cel Mare renumitul Evan=gheliar cu chipul său, după cum se vede din însemnarea ctitori=cească: «Bine cinstitorul şi de Hristos iubitorul Io Ştefan Voievod domn al ţării a dat=şi scris acest tetraevanghel ieromonahul Nico=dim şi l=a dat mănăstirii care este la Homor – întru pomenire pen=tru sufletul său şi pentru fraţii săi şi copiii lui. Fiind igumen popa Gherontie. S=a sfinţit în luna lunie 17 anul 6981» (1473).

Ruinele arată că biserica era destul de mare: cca. 27 m. lun=gime şi 7 m. lăţime. Pe pereţii interiori ai altarului au fost desco=perite în anul 1938 urme de pictură.

Intr=un minunat cadru de dealuri cu păduri şi pajişti bogate care dau farmec şi impresionează pe vizitatori, la o distanţă de 300 m. spre sud=vest de ruine, tot pe malul stîng al pîrîului Maghernița, s=a zidit sub domnia, din porunca şi cu ajutorul lui Petru Rareş, de către marele logofăt Teodor Bubuiog şi soţia sa Anastasia, altă biserică, tot cu hramul Adormirea Maicii Domnu=lui, şi s=a sfinţit la 15 august 1530. Meşterii care au clădit această biserică nu se cunosc.

Motivele care au determinat zidirea bisericii ar fi, după pisanie, porunca şi ajutorul voievodului Petru date primului său sfetnic devotat şi credincios şi care în acelaşi timp îi era şi rudă. Se poate crede că Teodor Bubuiog, ctitorul, a fost îndemnat să zidească biserica şi de Mitropolitul Grigorie Roşca, animatorul şi sprijinitorul atîtor opere măreţe din vremea domniei lui Petru Rareş.

Poate şi numărul mare al locuitorilor din satul Homor a fost un motiv care a înrîurit pe ctitor.

Pisania, artistic lucrată, este aşezată pe peretele de la miazăzi lîngă intrarea în pridvorul bisericii. Ea are următorul cuprins: «Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Duhului Sfînt la porunca şi cu ajutorul evlaviosului Domn Petru Voievod, fiul voievodului Ştefan cel Bătrîn, s=a început acest hram în numele cinstitei Adormiri a Preacuratei şi Preabinecuvîntatei noastre Stăpîne Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria, pe cheltuiala şi cu osteneala robului lui Dumnezeu jupîn Toader, mare logofăt şi a soţiei sale Anastasia, în anul 7038 (1530) august 15 – şi cînd era igumen chir Paisie».

Biserica este clădită pe un plan trilobat cu dimensiunile următoare: 27,40 m. lungime, 8 m. lăţime şi 12 m. la abside.

Spre vest, biserica are un pridvor întîlnit prima dată sub această formă în Moldova, iar deasupra camerei mormintelor sau gropniţei este o cămăruţă cunoscută sub numele de tainiţă. Pridvorul este înscris în planul bisericii prin trei pilaştri groşi cu secţiune pătrată uniţi prin arcuri.

Pronaosul este încoronat de o boltă semisferică sprijinită pe arcuri transversale şi longitudinale. Boltirea gropniţei este realizată în semicilindru. O scară de piatră în formă circulară duce la tainiţa bisericii. Cupola naosului de formă semisferică se înalţă pe cunoscutele arcuri piezişe moldoveneşti. Bolta absidei altarului e despărţită de naos prin trei arcuri transversale dispuse în retragere. Două nişe, săpate adînc în zidurile absidei altarului, spre nord şi sud, sînt destinate diaconicului şi proscomidiarului.

Pardoseala tuturor încăperilor bisericii este din dalii de piatră; verticala bolţii din naos este marcată cu o piatră de marmoră roză şi patru pietre mici albe.

Atît fereastra altarului cît şi ferestrele absidelor laterale sînt de formă dreptunghiulară şi au ancadramente gotice; cele două ferestre din pronaos tot cu ancadramente gotice sînt mai mari şi mai înalte.

In general, biserica este zveltă şi bine proporţionată. Sub streaşină, biserica este înconjurată de un rînd de ocniţe, iar absidele sînt decorate cu firide alungite. Peste tot în exterior biserica este acoperită de pictură.

Soclul este construit din piatră aparentă; deasupra soclului apare un brîu din piatră cioplită cu un profil mai complicat; fiecare piatră păstrează cîte un semn lapidar care, potrivit unor păreri, era simbolul meşterilor cioplitori. Uşa de intrare în pronaos, cum şi uşa din peretele care desparte pronaosul de gropniţă, au ancadramente gotice asemănătoare cu ancadramentele din vremea lui Ştefan cel Mare

Numai în jurul uşii din peretele care desparte gropniţa de naos se observă unele elemente decorative în stilul renaşterii.

Biserica din Mănăstirea Humorului se încadrează în categoria bisericilor care nu au turle. Acoperişul, cu prilejul lucrărilor de restaurare din ultima vreme a fost lărgit pentru a feri picturile de acţiunea intemperiilor naturale.

Atît în interior cît şi în exterior, ctitoria lui Teodor Bubuiog a fost în întregime înveşmîntată cu picturi. In anul 1535, pictura era deja terminată. In ordine cronologică ea ocupă locul trei sau patru după Hîrlău şi Probota.

Pe bolta altarului se află Maica Domnului pe un tron aurit înconjurată de îngeri. Mai jos, «Spălarea Picioarelor», «Cina cea de Taină» şi «Impărtăşirea Apostolilor» în două scene, fără nici o linie de separaţie între ele, iar mai jos ierarhii, apoi draperia care înconjoară toată biserica în interior. In cupola naosului apare Pantocratorul înconjurat de cete îngereşti, mai jos prooroci şi patriarhi, iar în pandantivi cei patru evanghelişti în medalioane.

Potrivit vechilor erminii, pe pereţii naosului sînt redate momente din istoria patimilor Mîntuitorului. Pictura are, deci, un puternic caracter narativ. Iată cîteva din tablourile frizelor cu patimile: Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus, Lepădarea lui Petru, Judecata, Spînzurarea lui Iuda, Drumul spre Golgota, Simon purtînd crucea, Iisus este condus de o ceată de ostaşi cu coifuri şi zale, Iisus se urcă singur pe scara crucii, Răstignirea. In conca absidei dinspre nord apare: Plîngerea lui Iisus, iar în cea de sud: Treimea, Filoxenia lui Avraam – cu trei îngeri şi uciderea viţelului pentru ospăţ. In registrele de jos sînt: sfinţii ostaşi, doctori, tabloul votiv în care este reprezentat Petru Rareş şi familia, împăraţii Constantin şi Elena precum şi alţi sfinţi.

In gropniţă pictura este mai degradată: pe boltă apar scene din viaţa Fecioarei, iar în registrul de jos chipuri de sfinţi. Tot aici se află portretele funerare ale ctitorilor: marele logofăt Teodor Bubuiog şi soţia sa Anastasia.

Bolta pronaosului este măiestrit pictată şi bine păstrată, constituind culmea spiritului creator a pictorilor moldoveni. Compoziţia desfăşurată pe bolta pronaosului de la Humor a stîrnit admiraţia multor vizitatori străini, iar Paul Henry mărturiseşte că «în toată arta creştină există puţine monumente care prin justeţea trăsăturilor şi vigoarea atitudinilor, prin folosirea registrelor şi prin simetria ansamblurilor să poată oferi ceva mai satisfăcător pentru cel mai exigent ochi».

In mijlocul bolţii apare Fecioara rugîndu-Se; Ea ţine la piept pe Iisus în medalion. In jur 16 îngeri în picioare în diferite atitudini, iar în registrul circular următor 24 de prooroci, toţi în hlamide diferit colorate. Bolta este mărginită cu o frumoasă cunună de acant. La cele patru colţuri sînt reprezentaţi patru imnologi, iar în semicercuri cele 7 sinoade ecumenice. Pe trei registre apare o parte a sinaxarului. Deasupra uşii de la est, într-o firidă, este reprezentată Adormirea Maicii Domnului cu Iisus purtînd sufletul Fecioarei. Tot pe peretele de la est, jos la colţ, încă un tablou votiv al hatmanului Dan sau Daniil.

La Humor sînt trei tablouri votive.

In naos, la locul de cinste, este portetul lui Petru Rareş, care prezintă biserica lui Hristos şi Maicii Domnului; alături de voievod apare Doamna Elena şi fiul lor Ştefan. Chipul Elenei se remarcă în mod deosebit prin frumuseţea şi măiestria execuţiei, iar cel al lui Petru se aseamănă cu al lui Ştefan de la Voroneţ.

In gropniţă, deasupra firidelor cu mormintele ctitorilor, pe

peretele sudic este reprezentat logofătul Toader Bubuiog în mantie verde bogată arătîndu=se lui Iisus cu macheta bisericii în mînă. Doamna Anastasia, soţia sa, stă în genunchi lîngă Maica Domnu=lui. Ea poartă o haină lungă de brocard din care ies mînecile largi şi apoi strînse la mînă. Pe cap, peste văl, are o pălărie largă, asemănătoare cu aceea a mamei sale, soţia logofătului Tăutu de la Bălineşti, unde Anastasia apare ca fetiţă.

In pronas, la dreapta uşii de intrare, peste prima pictură se află două personaje în haine bogate purtînd nişte daruri în mîini, între care o cadelniţă ; aceste personaje se închină înaintea Maicii Domnului cu Pruncul în braţe. Chipurile lor sînt cam şterse, dar inscripţia zugrăvită se poate citi: «Al doilea ctitor Daniil Hatman şi pîrcălab de Suceava cu soţia sa Teodosia la anul 1555 mai 20»... Care au fost darurile făcute bisericii de Daniil nu se poate şti, dar este sigur că ele au fost importante, de vreme ce se înscrie ca al doilea ctitor.

Zugravul bisericii, potrivit concluziilor lui Sorin Ulea, este zugravul Toma de la curtea lui Petru Rareş din Suceava. Portretul lui Toma, descoperit mai de mult, cu numele zugrăvit deasupra capu=lui, apare în tabloul cu asediul Constantinopolului, ca un călăreţ viteaz care se aruncă asupra comandantului cavaleriei inamice, un turc cu un turban mare, pe care=l străpunge cu lancea. Această imagine este primul autoportret din arta moldovenească.

Pictura exterioară are cîteva compoziţii mari cu chipurile bine conturate, în mare parte, foarte bine păstrate; din loc în loc se observă anumite elemente autohtone.

In pridvor, în luneta de deasupra uşii de intrare, este icoana de mare frumuseţe a Fecioarei dulce mîngîietoare. Imaginea este cît se poate de umană şi realistă.

Pe faţa peretelui din jurul uşii de intrare se vede foarte bine o parte din scena Judecăţii de apoi. Se mai vede sfîrşitul dreptului şi al păcătosului şi David cîntînd la o cobză moldovenească.

Pictura de pe peretele nordic nu s=a păstrat bine. Sus se văd fragmente din Acatistul Sf. Gheorghe, fragmente din arborele lui Ieseu pe fond albastru, încadrat în două coloane verticale de filo=zofi, iar lîngă absidă chipul stareţului Paisie avînd alături însemnat anul 1535.

Picturile de pe faţada sudică sînt cele mai interesante şi mai bine păstrate. Aici sub ocniţele cu chipuri de îngeri şi la dreapta intrării în pridvor, apar trei registre cu 24 scene ale acatistului Maicii Domnului. Sub acatist, trei scene cu asediul Constantinopo=lului, atacat de către turci de pe mare şi de pe uscat. Alături este rugul în flăcări.

Lîngă fereastră, în centru, este reprezentată măreaţa scenă cu Adorarea Fecioarei. Spre absidă, urmează în patru registre şi în 15 scene acatistul Sf. Nicolae, foarte izbutit şi într=un colorit vioi. Sub acest acatist se află Pilda fiului risipitor în două registre, unde în rolul tatălui îl vedem pe însuşi Iisus Hristos.

Pe suprafaţa absidei răsăritene, sub ocniţe şi în firide, sînt desfăşurate cinci registre de îngeri, prooroci, apostoli, mucenici, sfinţi cuvioşi etc. Toţi se îndreaptă în mişcare cu faţa spre axul bisericii, respectiv al altarului, unde, de sus în jos, se află Maica Domnului

cu Pruncul pe genunchi, Iisus pe tron, iar sub fereastră Arhanghelul Mihail cu sabia în mîna dreaptă.

Această prezentare, potrivit unor păreri noi, este o rugăciune a tuturor sfinţilor către Iisus ca să ocrotească Moldova de primejdia otomană.

In biserică se găsesc mai multe morminte; în gropniţă într=o nişă dinspre sud se află mormîntul ctitorului, cu lespede de mar=moră frumos ornamentată (dim. 1,53/0,53 m.). Pisania are următorul cuprins: «Această piatră şi=a împodobit=o pentru dînsul şi în timpul vieţii sale jupîn Toader mare logofăt, ca să fie pe mormîntul lui, în zilele Domnului Petru Voievod, unde singur şi=a pregătit mormîn=tul şi a trecut în lăcaşul de veci în anul 7047 (1539) luna ianuar 1».

Intr=o nişă dinspre nord, tot în gropniţă, se află mormîntul soţiei sale Anastasia. O piatră de gresie (dim. 1,20/0,58 m.) cu o frumoasă decoraţie floral ă are următoarea pisanie: «Acest mormînt l=a împodobit domnul Toader mare logofăt, cneaghinei sale Nastasia care a trecut la vecinicul lăcaş în anul 7035 (1527) luna septembrie 29 zile».

In pronaos, pe stînga, se află mormîntul logofătului Solomon (dim. 1,29/0,60 m.). Inscripţia este ştearsă dar se mai poate citi: «Această piatră a făcut=o şi a împodobit=o pan Dumitru socrului său Solomon...». Pe dreapta în pronaos, se află un mormînt pe a cărui piatră se poate citi doar: «Soţului său Gheorghe... Maria... îngropat aici... la anul 707... luna...». Alături, o altă piatră ştearsă cu inscripţia incompletă: «... a împodobit=o cneaghina...» altceva nu se mai poate citi. Poate este a hatmanului Daniil, al doilea ctitor. (Kozac). A treia piatră, la rînd, cu ornamentaţie floral ă (dim. 1,24/0,49 m.) are inscripţia: «Aici e mormîntul înalt Sfinţitului nostru părinte Eutimie, fost episcop de Rădăuţi şi s=a înmormîntat aici unde s=a făgăduit lui Dumnezeu... să=i fie vecinică pomenirea». Celelalte cuvinte şi data morţii nu se pot citi. Acest Eutimie a fost episcop de Rădăuţi; pe vremea sa a fost zidit pronaosul bisericii Bogdan Vodă. El a murit după anul 1561.

In exteriorul bisericii nu se află alte morminte.

Nu sînt ştiri precise în legătură cu activitatea culturală ce s=ar fi desfăşurat în jurul acestei mănăstiri. Fără îndoială, însă, ca aproape la toate mănăstirile, şi la Humor au trăit şi activat cali=grafi şi miniaturişti renumiţi. De bună seamă, în chiliile fostei mănăstiri Humor au funcţionat şcoli la care în condiţiile de viaţă ale vechilor orînduiri mulţi tineri îşi făureau o anumită cultură.

Din grafitele de pe pereţii bisericii rezultă că, într=adevăr, aici a fost o şcoală de dieci sau caligrafi; iată cîteva dintre acestea: «Ioniţă o venit să înveţe cărţi la Homor». Mai iscălesc: Constantin diac din Vama, Vasile de la Dorna, Lupu de la Bistriţa, Ştefan din Maramureş, Sandul, Ioniţă de la Botoşani şi Ghedeon de la Humor.

Se poate pune întrebarea dacă Evangheliarul din 1473, dăruit Mănăstirii Humor de Ştefan cel Mare şi scris de ieromonahul Nico=dim, nu a fost scris la Humor? Nu cumva caligraful Nicodim este una şi aceeaşi persoană cu egumenul Nicodim din 1457 de la Hu=

mor? Grafitele păstrate sînt documente în legătură cu vizitele unor călători străini sau cu diferite evenimente. Astfel, pe pilastrul median din pridvor, este scris în limba latină: «Contele Mihael Miket din Transilvania anul 1602 ziua 9 august cu deviza «pro libertate patriae»; sau: «Să se ştie că la anul 1659 a fost primejdie de foamete»; sau: «Să se ştie de cînd scăpînd boiarii aici la Homor pentru frica tătarilor, în zilele măriei sale Vodă Ion Calmaşul, leat 1758 septembrie».

Biserica este înconjurată cu ziduri de piatră încît mănăstirea avea forma unei cetăţi. Din vechile întăriturí şi clădiri cu chiliile călugăreşti, se mai păstrează în curtea bisericii spre sud, ruinele de piatră cu ziduri groase ale cuhniei mănăstireşti. La mică distanţă spre nord-est de biserică se află impozantul turn de apărare şi observaţie construit din piatră neregulată, cu ziduri foarte puternice, creneluri şi cerdac de stejar la etajul de sus. Pisania aşezată pe peretele de sud deasupra intrării la etaj arată că: «Acest turn l-a zidit şi împodobit evlaviosul şi de Hristos iubitorul Domn Io Vasilie Voievod, cu mila lui Dumnezeu stăpîn şi domn a întregii ţări în anul 7149 (1641)».

Turnul are parter şi trei etaje cu bolţi semicilindrice aşezate alternativ pe direcţii opuse şi două contraforturi la peretele de nord şi de vest. Are forma patrată cu latura de 8,20 m. înălţime. Uşile şi ferestrele mici sînt încadrate în stil gotic.

Printre obiectele cu valoare istorică şi artistică ce se mai păstrează la Humor sînt următoarele:

1. – Catapeteasma, cu bogate sculpturi aurite. Pe crucea Răstignirii se află următoarea inscripţie: «Această răstignire a făcut-o Kir Gheorghe Movilă mitropolitul Sucevei, fiind egumen Arhimandritul Anastasie de la Homor, în zilele Domnului Petru (Şchiopul) Voievod în anul 7098 august 15».

Catapeteasma este o importantă operă de artă sculpturală în lemn de tei, montată pe un schelet de lemn de brad cioplit, sprijinit pe o grindă zidită la capete în pereţii altarului.

2. – Un analoghion portativ, zugrăvit, poartă următoarea inscripţie: «L-a făcut Toma Fîntînaru şi soţia sa Boghina la anul 7153 (1645) luna septembrie».

3. – Jilţ cu trei locuri, sculptat, avînd pe montanţii spetezei stema Moldovei; potrivit unor păreri, acest jilţ ar fi din secolele XVI-XVII.

4. – Douăsprezece străni din lemn de diferite mărimi.

5. – Pult cantoral cu 7 laturi poligonale, zugrăvit cu iconiţe şi flori foarte vechi şi foarte uzat. Lipseşte partea superioară.

6. – Două icoane: «Iisus Hristos şi Maica Domnului» au aureolă în relief şi 12 iconiţe marginale ale apostolilor şi proorocilor, pictate pe pînză şi lemn, cu dimensiunile 105/0,82 m....

7. – Două icoane: «Iisus Hristos şi Maica Domnului», refăcute în secolul al XIX-lea, cu dimensiuni 108/0,86 m.

8. – Icoana «Arhanghelul Mihail» cu 12 iconiţe marginale – minunile lui – cu dimensiunile 100/0,75 m.

9. – Icoana «Adormirea Maicii Domnului», de origine kieveană, mai degradată, cu dimensiuni 100/0,75 m.

Icoanele sînt zugrăvite pe lemn şi pînză gipsată. Cele cu pictura originală, şi mai cu seamă iconiţele miniaturale, se remarcă, în mod deosebit, atît prin expresivitate, prin frumuseţea şi fineţea culorilor, cît şi prin arta execuţiei. După unii cunoscători, icoanele ar data din sec. XVI, iar patru din ele ar proveni, după tradiţie, de la prima biserică din secolul XV.

10. – Cruce de mînă, mică, din lemn sculptat, legată în argint aurit purtînd data: 1623.

In cursul anilor 1959=1961, cu sprijinul statului, s=au efectuat lucrări de restaurare la turnul şi acoperişul bisericii, s=a refăcut pardoseala interioară şi trotuarul din jurul bisericii; tot atunci s=au efectuat importante lucrări de consolidare la biserică, turn şi ruine.

După lucrările efectuate, biserica fostei mănăstiri Humor şi=a recăpătat forma originară. Mulţi vizitatori din ţară şi din străină=tate au numai cuvinte de admiraţie şi de laudă pentru ceea ce s=a înfăptuit la acest important monument al poporului nostru.

Preot D. VOLOŞCIUC

ALBERT SCHWEITZER LA 90 DE ANI

La 14 ianuarie 1965, Albert Schweitzer a împlinit 90 de ani. Acest cunoscut umanist, teolog şi artist se află încă în spitalul său, întemeiat de el în pădurea tropicală de la Lambaréné, în satul Gabun din Africa centrală. Deşi mîna sa tremurîndă nu mai poate să execute operaţii chirurgicale, el continuă totuşi să aline durerile celor suferinzi prin consultaţiile şi sfaturile sale medicale.

Pe lîngă activitatea sa de medic şi organizator al spitalului fondat de el, Schweitzer are zilnic şi alte preocupări. Cînd este întrebat de cineva dacă nici acum nu doreşte să se retragă la o pensie binemeritată, el răspunde: «Nici nu mă gîndesc, iar dacă mă voi retrage, atunci numai în cer».

La sărbătoarea sa prilejuită de a 90-a aniversare a zilei de naştere, oaspeţii de pretutindeni l-au felicitat, iar presa mondială i-a menţionat excepţionala-i activitate, dorindu-i încă mulţi ani cu sănătate şi muncă rodnică.

Albert Schweitzer este un mare luptător pentru ajutorarea celor suferinzi şi un mare luptător pentru pace.

Ca apărător al păcii se evidenţiază prin mesajul său lucid, sobru, concentrat, curajos, adresat prin postul de radio Oslo (Norvegia) din 1957. Mesajul are următorul cuprins:

«Ridic glasul, odată cu al tuturor celorlalţi care au socotit în ultima vreme de datoria lor să atragă atenţia, prin vorbă sau prin scris, asupra primejdiei nucleare.

A continua exploziile atomice înseamnă a împinge omenirea spre o adevărată catastrofă, o catastrofă care trebuie cu orice preţ prevenită.

Nu ne putem asuma responsabilitatea pentru consecinţele pe care această catastrofă le-ar putea avea asupra urmaşilor noştri.

Ei sînt ameninţaţi de cea mai groaznică primejdie.

Faptul că elementele radioactive create de noi rămîn încorporate în natură constituie un uluitor eveniment în istoria pămîntului şi a omenirii. A neglija importanţa şi consecinţele lui ar fi o nebunie pentru care omenirea ar avea de plătit un preţ înspăimîntător.

Sfîrşitul experienţelor cu bombe atomice ar aduce primele raze de speranţe pe care chinuita omenire le aşteaptă cu atîta ardoare».

Ca să ne dăm seama de greutatea prezenţei lui în cumpăna apărătorilor declaraţi ai păcii popoarelor, e necesar să cunoaştem îndeaproape omul şi opera lui neobişnuită, cu atît mai vîrtos cu cît

prin ostenelile lui de o viaţă întreagă, el se încadrează în rîndu=rile marilor personalităţi ale creştinătăţii şi omenirii.

Personalitatea şi opera Dr. A. Schweitzer sînt desigur cunoscute multora dintre noi. Numele lui e rostit de milioane de oameni din lumea întreagă, cu dragoste şi cu veneraţie. Implinind de curînd, 14 ianuarie 1965, patriarhala vîrstă de 90 de ani, figura Dr. A. Schweitzer ni se înfăţişează astăzi cu toată strălucirea şi vigoarea unui iluminat însetat după instaurarea împărăţiei lui Dumnezeu, adică a frăţiei şi păcii pe pămînt.

Viaţa şi activitatea acestui fiu ales al lui Dumnezeu este o sinteză armonioasă a celor mai nobile aspiraţii creştine: în plină activitate misionară=caritativă, «doctorul fără de arginţi», Albert Schweitzer trăieşte zi de zi, clipă de clipă, cea mai sublimă lepă=dare de sine, jertfindu=şi talanţii şi toată puterea de muncă vinde=cării celor suferinzi trupeşte şi năpăstuiţi sufleteşte.

Cine este în fond acest Dr. A. Schweitzer, al cărui nume este rostit în lumea întreagă, de milicane de oameni cu dragoste şi res=pect? De obîrşie este german, după paşaport – francez, căci patria lui, Alsacia, aparţine Franţei, al cărei cetăţean este Dr. Albert Schweitzer. El însuşi se consideră «un stejar din pădurea Wasgen». El spune despre sine: «mă trag din ţara Wassesilor, dar preocupa=rea principală a mea se concentrează în întrebarea, în ce fel pot sluji mai bine omenirea?»

Da, acest bărbat este un prieten al oamenilor şi aparţine lumii întregi! Cu colaboratoarele sale cele mai apropiate, ca doamna Mathilde Kottman, care=l secondează cu fidelitate în activitatea sa, încă din 1927, el vorbeşte în dialectul alsacian. Meditaţiile le rosteşte în limba germană şi gîndeşte totdeauna în această limbă. Franţuzeşte vorbeşte cu autorităţile şi bolnavii.

Dr. A. Schweitzer s=a născut la 14 ianuarie 1875, în Kaiser=berg (Alsacia Superioară), ca fiu al pastorului evanghelic=luteran, Louis Schweitzer. Urmează gimnaziul din Mühlausen, iar din toamna anului 1893 pînă în 1899 studiază teologia şi filozofia la Universi=tatea din Strasbourg, Paris (Sorbona) şi Berlin. Timpul liber continuă să şi=l dedice studiilor de muzică şi orgă.

In 1899 a fost numit predicator la biserica Sf. Nicolae din Strasbourg, iar în 1909 – conferenţiar de Studiul Noului Testament la facultatea de Teologie protestantă a Universităţii din acelaşi oraş.

Paralel cu îndeplinirea obligaţiilor didactice, de catedră, în anii de osteneli de la Strasbourg profesorul universitar Albert Sch=weitzer studia medicina. El încă din anii studenţiei luase hotărîrea ca pînă la vîrsta de 30 de ani să servească ştiinţa şi arta, iar restul vieţii să şi=l închine ajutorării semenilor săi.

In martie 1913, însoţit de devotata sa soţie, s=a îmbarcat la Bordeaux pentru Africa. Aşezat la Lambaréné, provincia Gabon, în Congo francez, a înfiinţat acolo un mic spital, pe cont propriu. In numai 9 luni de activitate medicală, a lecuit peste 2000 indigeni suferinzi de lepră, malarie, dezinterie, boala somnului sau hernie. Cu ocazia primului război mondial, în august 1914, a fost internat într=un lagăr din Congo, apoi transferat, în aceeaşi situaţie, în munţii Pirinei.

In 14 februarie 1924 pleacă din nou în Africa, unde se stabili pentru tot restul vieţii sale. Cînd şi cînd revine în Europa spre a se recrea, a cîştiga noi mijloace de întreţinere a spitalului din Lambaréné, a-şi pune la punct unele lucrări teologice, filozofice sau muzicale.

Medicul, misionarul, muzicianul Albert Schweitzer, prin lucrările sale teologice, filozofice, literare şi de teorie a muzicii şi-a cîştigat faima unui savant de renume mondial.

Din bogata operă literară a Dr. A. Schweitzer menţionăm aici, doar scrierile cele mai însemnate. In domeniul teologiei a debutat cu «Problema euharistiei» şi cu «Misterul mesianităţii şi al suferinţei» (1901). Au urmat apoi temeinicile sale monografii bibliografice asupra vieţii lui Iisus (1906) şi Sf. Ap. Pavel (1911), studiul apologetic «Creştinismul şi religiile lumii» (1925), monumentala lucrare «Mistica Sf. Ap. Pavel» (1930) şi prelegerile ţinute (1934) la Oxford şi Edinsburg despre «Momentul religios în cultura modernă» şi «Problema teologiei şi a eticii naturale» (1934).

Pe terenul filozofiei, Dr. A. Schweitzer şi-a început activitatea cu lucrarea «Filozofia religioasă a lui Kant» (1899), dezvoltîndu-şi sistemul etico-filozofic în grandioasa sa trilogie originală despre «Filozofia culturii» (1923). Intr-o altă importantă lucrare filozofică se ocupă de «Marii gînditori ai Indiei» (1925).

In centrul lucrării sale filozofice mai recente, se află continuarea trilogiei sale despre filozofia culturii. Problema centrală a gîndirii sale este dezvoltarea eticii. Ultima sa lucrare filozofică este intitulată: «Invăţătura despre respectul faţă de viaţă» (1962), o lucrare în care Schweitzer dă un scurt rezumat al eticii sale într-o formă mai uşoară, pe înţelesul tuturor. Amintim cîteva idei din această lucrare:

«Principiul fundamental al eticii este respectul faţă de viaţă» («Ehrfurcht vor dem Leben»).

«Fiecare faptă bună săvîrşită faţă de o fiinţă este în fond un ajutor pe care-l dăm spre menţinerea şi protecţia existenţii sale» (p. 30).

«Respectul faţă de viaţă este o aplicare mai largă, mai actuală a poruncii iubirii, care include iubirea nu numai faţă de aproapele ci şi faţă de toate fiinţele vii». «Specialitatea noastră ne îndrumă să fim altfel decît lumea. Prin respectul faţă de viaţă, în mod elementar, devenim profund şi viu religioşi» (Ibidem p. 32).

In filozofia sa, Schweitzer ni se înfăţişează ca un gînditor profund, care arată omului de astăzi drumul spre un umanism general. El menţionează: «Porunca orei actuale este ca consemnul public al acelor popoare care posedă arme nucleare, să preia răspunderea şi să-şi afirme dorinţa de a rămîne în umanitate. Dacă această politică superioară reuşeşte, înseamnă că omenirea este salvată. Insă, dacă nu reuşeşte, soarta noastră va fi o trăire într-o mizerie crescîndă şi chiar o prăbuşire» (Ibidem, p. 75).

Iată, la ce rezultate actuale şi esenţiale pentru problematica lumii de astăzi a ajuns filozoful umanist A. Schweitzer!

Dar acest om genial a arătat oamenilor căi noi nu numai în domeniul teologiei şi al filozofiei. După cum am amintit deja, el

s=a manifestat cu scrieri importante şi pe tărîmul artei şi mai ales al teoriei sale asupra artei.

Muzicologul Schweitzer a scris cea mai preţioasă monografie asupra lui J. S. Bach (1903), apoi un studiu de tehnică instrumentală «Arta construcţiei de orgi la germani şi francezi» (1906) şi «Compoziţiile pentru orgă ale lui J. S. Bach» (1912).

In sfîrşit, în domeniul literaturii memorialiste Schweitzer şi=a cucerit celebritatea prin reportajele sale misionare: «Intre apă şi pădurea tropicală» (1921); «Comunicări din Lambaréné» (1925); «Istorisiri africane» (1938) şi prin evocările sale autobiografice: «Din copilăria şi tinereţea mea» (1931), «Din viaţa şi cugetarea mea» (1931) şi altele.

In faţa unei opere literare atît de variate şi temeinice, nu ştim ce să admirăm mai mult la acest om înzestrat cu har bogat: erudiţia ştiinţifică, sensibilitatea artistică, pasiunea etică, activitatea multilaterală sau pietatea religioasă!

Ce motive l=au determinat pe doctorul Schweitzer să=şi părăsească arta muzicală, să renunţe la cariera academică de care inima lui se ataşase atît de mult, pentru a=şi pierde independenţa materială, avizat fiind la ajutorul dat de prietenii săi?

Dr. A. Schweitzer s=a hotărît să meargă în mijlocul acelor dezmoşteniţi ai soartei pentru a le dărui luminile minţii şi belşugul inimii sale, pentru a repara ceva din răul pe care l=au provocat locuitorii albi în Africa. Bolnavii care vin la el sînt majoritatea indigeni bîntuiţi de cele mai crunte boli, ca: lepra, malaria; dezinteria ş. a.

Tot în spitalul Dr. A Schweitzer din Lambaréné multe animale bolnave sau rănite îşi găsesc vindecarea. De altfel în jurul Dr. A. Schweitzer trăiesc în tovărăşie o mulţime de animale: antilope, maimuţe, capre, pisici, păsări etc., pe care doctorul le hrăneşte şi le creşte într=un chip impresionant, anticipînd parcă restaurarea armoniei paradisiace în sînul întregii făpturi.

La Lambaréné viaţa zilnică se desfăşoară după un program ordonat. Doctorul se scoală printre cei dintîi, îndrumează şi supraveghează toate lucrările practice. După masă se adînceşte în cercetări ştiinţifice, dacă nu cumva e solicitat la vreo construcţie nouă. Serile şi nopţile pînă tîrziu se dedică studierii cărţilor ştiinţifice, corespondenţei sau convorbirii cu vizitatorii.

După cină, doctorul ţine meditaţii religioase. Se împart partituri, doctorul anunţă cîntările şi se aşează la pian. In liniştea serii, înfiorată doar de freamătul pădurii, răsună melodia suavă a cîntărilor.

Acest om şi=a închinat toate puterile pentru apărarea vieţii şi iubirii aproapelui, care concepe credinţa creştină nu ca un simplu har personal, ci ca o înaltă îndatorire omenească; el nu putea să rămînă nepăsător şi pasiv în faţa ameninţărilor cu moartea a milioane de oameni, provocată de cursa înarmărilor atomice.

In repetate apeluri adresate omenirii, Dr. A. Schweitzer priveşte cu toată seriozitatea unui creştin conştient gravitatea unui cataclism atomic, nimicitor al vieţii pămînteşti. El îşi dă seama de greutatea sarcinii care=i revine omenirii iubitoare de pace, totuşi

constată cu satisfacţie că pretutindeni iau fiinţă organizaţiuni pentru apărarea păcii, al căror prestigiu sporeşte mereu. «De mi-ar fi hărăzit, declară Dr. Schweitzer, să mai pot trăi pînă cînd voi vedea ceva din realizările păcii!»

In faţa lumii întregi, Dr. Schweitzer şi-a cucerit stimă şi simpatie sinceră, fiind răsplătit cu numeroase distincţiuni şi gratificaţii, încununate cu Pemiul Nobel pentru pace (1953).

Este adevărat că nu oricine poate merge pe calea lui Schweitzer. Insă toţi creştinii pot desprinde din viaţa şi opera acestui nou vas ales a lui Dumnezeu specificul care-i caracterizează o viaţă de 90 de ani: năzuinţa de a realiza iubirea de aproapele şi iubirea de pace, cu toate implicaţiile ei individuale şi sociale.

Aceasta ne-o porunceşte Mîntuitorul, aceasta a ilustrat-o şi Dr. A. Schweitzer prin viaţa lui pilduitoare.

Această personalitate de seamă şi-a dăruit întreaga sa capacitate de muncă lui Dumnezeu şi omului, omenirii întregi. In drumul său pentru binele omenirii nici o piedică n-a fost în stare să-i oprească exercitarea misiunii sale, iar faptele sale au înscris pe filele anilor bătăile unei inimi care n-a ştiut ce înseamnă oboseala sau odihnă trupească. Pentru el esenţa vieţii a însemnat acţiune; prin această prizmă se reflectă toată viaţa şi activitatea sa. De aceea, nu este de mirare că a plecat ca misionar şi medic, ca să aline dureri trupeşti şi să lumineze căile mîntuirii. El luptă împotriva războiului, pentru pace.

Dr. Albert Schweitzer, în vîrstă de 90 ani, a slujit şi slujeşte lui Hristos şi semenilor săi.

Activitatea sa duce în ultimă instanţă către unicul scop: *Pacea lui Hristos,* Pacea lumii întregi.

Pr. CHIRIL PISTRUI

† PROF. DR. ȘTEFAN ZANKOW

La sfîrșitul lunii martie a. c. a încetat din viață arhipresbiterul stavrofor Dr. Ștefan Zankow, profesorul onorar al Academiei teologice ortodoxe din Sofia, doctor honoris causa al facultății teologice protestante a Universității din Berlin, membru activ al Academiei de Științe din Bulgaria. El împlinise vîrsta de 80 de ani.

Prin lucrările sale teologice, prof. Zankow este bine cunoscut nu numai în întreaga ortodoxie, ci și peste hotarele ei, mai ales că a activat intens pe teren ecumenic, participînd, cu rol fruntaș, la lucrările alianței mondiale a studenților creștini, la mișcarea pentru creștinism practic, pentru credință și constituția Bisericii ș. a. In cadrul ortodoxiei, reluînd o idee a Mitropolitului ortodox romîn Silvestru Andrievici Morariu († 1875), a militat pentru înființarea unui consiliu consultativ al tuturor Bisericilor Ortodoxe și de aceea, deși în vîrstă înaintată, decedatul a participat foarte activ la lucrările conferinței panortodoxe (I) de la Rhodos. Activitate intensă a dezvoltat decedatul și în cadrul Conferinței creștine pentru pace (Praga), chiar de la începuturile ei, deoarece «creștinul adevărat trebuie să lupte totdeauna cu toate puterile lui pentru pace». Prof. Zankow a fost în repetate rînduri și oaspetele Patriarhiei noastre, a Mitropoliei de la Iași și de la Sibiu și al institutelor noastre teologice, la care a și conferențiat. Prea Fericitul Patriarh Iustinian l-a distins cu «Crucea Patriarhală».

Inzestrat cu acuitate de spirit și dispunînd de adînci cunoștințe teologice, pe care le-a expus într-o bogată serie de lucrări, prof. Șt. Zankow a fost o figură reprezentativă nu numai a teologiei ortodoxe bulgare, ci a întregii teologii ortodoxe. Dar prof. Zankow a fost și model de slujitor al sfîntului altar, din fața căruia tîlcuia cu căldură cuvîntul lui Dumnezeu. Din seria lucrărilor prof. Șt. Zankow menționăm numai cîteva: Constituția Bisericii ortodoxe bulgare (1918), Administrația Bisericii ortodoxe bulgare (1920), Creștinismul ortodox al Răsăritului (1928), Biserica ortodoxă a Răsăritului în lumină ecumenică (1946), Probleme și datorii actuale ale Ortodoxiei și Bisericii (1947), Tendințe de unificare în Bisericile ortodoxe, Ortodoxia și ecumenismul (1960) ș. a.

Fie rîndurile acestea spre amintirea profesorului Dr. Ștefan Zankow.

Prof. O. BUCEVSCHI

FILIP MOLDOVEANUL — INIȚIATORUL TIPARULUI ROMÂNESC ÎN TRANSILVANIA

Două studii ale profesorului Jakò Sigismund

1. Cea mai veche tipăritură românească. Revista „Korunk" (Epoca noastră) Cluj anul 1964 nr. 11 (noiembrie)

2. Editarea cărților românești la Sibiu în secolul al XVI-lea (prezentare la sesiunea din decembrie 1964 a Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.)

Bibliografia Românească Veche — volumul IV (1944) a făcut cunoscut în baza unor publicații anterioare că există un Tetraevangheliar slavon tipărit în 1546, care poate fi considerat, după motivul stemei moldovene aflat între ornamentele gravate ale cărții, ca tipăritura unui meșter moldovean. Tetraevangheliarul este scris în anul 1891 după un exemplar aflat la Uzhorod și în anul 1906 după un exemplar din Leningrad; pe baza acestor descrieri, se știe că tipograful se numea Filip Moldoveanul. Dar în afară de stemă și de

nume nu avem nici o altă ştire precisă. Unde lucra ? Ce tipografie a tipărit această importantă carte liturgică (de 292 pagini) ? N-avem nici un răspuns, iar ipotezele făcute nu puteau fi verificate.

După cele două studii ale profesorului Jakò Sigismund putem da unele date în legătură cu această carte şi în legătură cu *prima tipografie* românească din Transilvania. Recunoaştem însemnătatea celor constatate de profesorul Jakò în revista „Korunk" (Epoca noastră) tipărită la Cluj ; volumele „Istoria României" au inaugurat o metodă care s-a dovedit a fi rodnică.

Dl. Jakó Sigismund, profesor de ştiinţe auxiliare ale istoriei, la Universitatea din Cluj se ocupă de cel puţin 10 ani cu studiul cărţii tipărite (morile de hîrtie, tipografii, comerţul cu cărţi, biblioteci istorice din Transilvania, proprietarii şi cititorii cărţilor vechi etc.). Aplicînd noua metodă inaugurată de „Istoria Romîniei", clarifică istoria necunoscută a tipografiei din Sibiu din secolul al XVI-lea. Rezumăm pe scurt datele mai importante referitoare la această tipografie şi la rolul istoric al lui Filip Moldoveanul.

1. O gravură publicată în Bibliografia Românească Veche, Volumul I. (pag. 78) ; după o analiză critică, se atestă că această gravură a fost pregătită în anul 1528 pentru tipografia din Sibiu, întemeiată de Theobaldus Gryffius din Reutlingen.

2. Pînă în prezent a fost mult discutată scrisoarea lui Ad. Wurmloch din Bistriţa, care a comunicat că la Sibiu s-a tipărit cu litere cirilice în traducere romînească Catehismul lui Luther. De acum înainte, admiţînd existenţa acestei tipografii din anul 1528, trebuie să dăm mai multă crezare scrisorii lui Wurmloch.

3. Descoperirile profesorului Jakó confirmă faptul că la Sibiu exista o tipografie începînd cu anul citat, cum şi faptul că această tipografie a avut pe lîngă litere latine şi litere cirilice. Existenţa acestor litere cirilice o dovedeşte Tetraevangheliarul slavon tipărit în 1546 şi datat — după o nouă analiză făcută pe baza exmplarului din Leningrad — la Sibiu. Iată care sînt dovezile că această carte cirilică a fost tipărită la Sibiu :

a) „Colofonul (ultima pagină care cuprinde datele referitoare la tipar) descris după exemplarul din Uzhorod, arată că tipăritorul a fost Filip Moldoveanul. „Colofonul" după constatarea cercetărilor mai vechi arată că această carte a fost tipărită într-un mediu familiarizat cu obiceiurile tiparului latin ;

b) Analiza nouă a exemplarului din Leningrad a atestat o vinetă gravată (folosită în mai multe locuri) care reprezintă stema oraşului Sibiu ;

c) Hîrtia provine de la moara de hîrtie din Braşov, înfiinţată cu un an în urmă.

4. Tetraevangheliarul din 1546, pe lîngă stema din Sibiu, păstrează pe gravura celor patru evanghelişti şi stema Moldovei, confirmînd, astfel, originea moldoveană a artistului. Despre acest artist moldovean, azi sînt cunoscute următoarele date :

a) Socotelile oraşului Sibiu arată că în anul 1544 (16 iulie) au fost plătiţi 2 florinţi pentru tipărirea Catehismului Românesc lui „Philippus Pictor (Mahler)".

b) Cum se ştie, din Catehismul apărut în 1544 nu s-a găsit pînă acum nici un exemplar original, dar Tetraevangheliarul din 1546 ilustrează îndeajuns arta dezvoltată a pictorului moldovean. Cartea are o imprimare îngrijită şi clară ceea ce denotă că tipograful ei continua înalta artă tipografică a şcolii lui Macarie din Tîrgovişte. Pe lîngă aceasta cunoştea „şi tradiţiile artistice ale copiştilor de cărţi manuscrise". Numele de „Pictor" ar arăta că prima sa artă era tocmai copierea manuscriselor, la care, pe urmă, s-a adăogat şi arta tipografică. Citäm constatarea cea mai importantă a studiului în legătură cu arta tipografică a Tetraevangheliarului : „Practica de ornamentare a cărţilor manuscrise româneşti a fost salvată de cărţile tipărite de Macarie şi a fost răspîndită de tiparul lui Coresi ; pare, însă, că între cei doi a stat ca element de legătură tiparul sibian şi primul său tipograf".

c) Motivele decorative ale Tetraevangheliarului din anul 1546 le întîlnim şi în tipărituri ulterioare. Xilogravurile cu figuri umane din această carte, „care, exceptînd portretul evanghelistului Ioan, sînt în stil bizantin", se găsesc în triod-penticostarul slavon din jurul anului 1550 — „nelocalizat pînă în prezent".

d) Cercetătorii şaşi studiind soco-

telile oraşului Sibiu au arătat că Philippus Pictor (Moldoveanul) a fost interpretul român şi diacul Sfatului Orăşănesc de la 1521 pînă la 1555. Numele lui este însoţit de titlul „Magister", — iar într-un an (1550) Sfatul i-a acordat un împrumut de 100 florini ; datele arată că, acest caligraf moldovean a fost o persoană cu autoritate şi cu credit în oraşul Sibiu.

e) Din datele enumerate, se poate stabili o *ipoteză* istorică, care poate fi verificată de cercetările ulterioare. Atribuind tipografului cărţilor cirilice din Sibiu 1544, (?), 1546, 1550 (?) rolurile ce pot fi descifrate din numele de „Pictor", sau din titlul „Magister", se poate presupune că acest caligraf originar din Moldova, a trebuit să fie şeful unui atelier de copişti de mare însemnătate în raporturile Transilvaniei cu Moldova ;

a trebuit să fie creatorul artei tipografice cirilice, care a urmat manuscriselor ;

a trebuit să fie un om al Bisericii care el însuşi hotărîse cărţile demne de tradus şi de tipărit, deci nu era un simplu tipograf executor al comenzilor primite.

5. Ipoteza citată ne-ar ajuta să formăm portretul lui Filip Moldoveanul. Deocamdată însă, trebuie să ne mulţumim cu *opera* sa ; cu acea operă, care s-a format prin continuarea acelor tipărituri cirilice, care au fost iniţiate de el.

a) Presupunînd că anul 1555 este anul în care moare tipograful din Sibiu, Coresi, care şi-a început culegerea primei sale tipărituri în iunie 1556 (Octoihul mic), la Braşov, poate fi succesorul direct al tipografului Filip. Cu vremea, Braşovul o ia înainte, dar opera pe care caută să o dezvolte cît mai bine, este aceea începută la Sibiu.

b) Tiparniţa cirilică din Sibiu este luată în folosire de diacul Lorinţ. Cea mai însemnată tipăritură a lui Lorinţ o avem în 1579, cînd, cu ajutorul voievodului Christofor Báthori şi a episcopului ortodox Cristofor tipăreşte Tetraevangheliarul slavon din Alba Iulia. Evangheliarul din Alba Iulia este important pentru anul cert al datării (1579). Dar din jurul acestui an (probabil între 1572-1580) avem şi alte tipărituri slave (psaltire slavonă, octoih mediobulgar, eventual şi un evangheliar slavo-român) care pot fi atribuite zelului ortodox şi episcopului Cristofor (1574-1579) al artei diacului Lorinţ. La început, poate, lucra la Sibiu dar, mai tîrziu, cînd s-a întărit această orientare pro-ortodoxă tipografia s-a mutat la Alba Iulia. În curînd însă constatăm o nouă schimbare în politica religioasă şi culturală : protectorii tiparniţei lui Coresi ajung la putere, iar diacul Lorinţ se retrage — fără să-şi continue activitatea — la Sibiu.

c) Începînd cu episcopul Ghenadie (1579-1585) avem o nouă etapă a tipăriturilor româneşti, între care Palia de la Orăştie (1582) este de cea mai mare însemnătate. Moştenirea lui Filip Moldoveanul rămîne vie, — dar nu pe linia ei conservatoare sibiană — ci pe cealaltă linie a tipăriturilor editate în graiul poporului.

Ar fi o concluzie eronată dacă n-am recunoaşte meritul specific al tipăriturilor sibiene. Precum tiparniţa lui Coresi a fost condusă de marele imperativ al creării scrisului şi tiparului românesc, tot aşa, opera lui Filip şi a lui Lorinţ urmărea satisfacerea nevoilor religioase ale poporului. Cea mai caracteristică gravură a tipăriturilor lui Lorinţ a fost stema Ţării Româneşti. După cum Filip îndrepta tipăriturile sale spre Moldova, tot aşa lucra Lorinţ pentru Biserica din Ţara Românească. Slujirea unităţii culturale a Bisericii Româneşti a fost ţelul urmărit în tipăriturile sibiene ale secolului al XVI-lea.

Această dorinţă — fără îndoială — reprezenta numai un aspect al programului cultural cerut de situaţia istorică, dar, nu încape nici o îndoială că, în slujirea acestui program, atelierul din Sibiu al unui copist moldovean — a devenit *deschizătorul* tuturor căilor de cultură care l-au urmat.

Dr. ŞTEFAN JUHASZ
rector
al Institutului Teologic
Protestant
Cluj

MANUSCRISE DE LA EPISCOPIA ROMANULUI

În afară de manuscrisele de la Episcopia Romanului despre care s-a scris în revista noastră Nr. 7-8/1961 şi 5-6/1963, la această Episcopie se păstrează şi manuscrisul :

PSALTIRE CU TÎLC

Psaltirea este copiată în secolul XVIII (1778=1779), hîrtie, 130 foi, paginaţie originală de la f. 11 la 130 (f. 11–13 şi 83=130 cu litere, iar restul cu cifre, f. 27 şi 81 sînt sărite, iar f. 37 şi 57 sînt nu=merotate de două ori), 34×22 cm. 43 rînduri pe pagină, fiecare pagină avînd două coloane. Scris cursiv foarte îngrijit, cerneală neagră pînă la f. 12, iar de la f. 13 înainte este folosită şi cerneala roşie pentru tit=luri, colontitluri, şi iniţialele de la începutul fiecărui aliniat. Frontispi=cii mari la f. 1 în negru, iar la f. 60 v. şi 67 v., la începerea catisme=lor 11 şi 12, în roşu şi negru, la în=ceputul celorlalte catisme frontispi=cii mai mici tot în două culori, la sfîrşitul unor catisme se găsesc mici ornamentaţii, din care mai intere=sante sînt la f. 95 (o cruce frumos împodobită) şi la f. 100 v. (o biseri=cuţă, dar nereuşită), cîteva iniţiale ornate. Un singur condei, al dia=cului Ilie din Daneş (azi raionul Si=ghişoara), care ne apare ca un cali=graf de seamă, cu mult simţ artis=tic. Puţine şi neînsemnate comple=tări pe margine. Legătură veche din carton şi piele. Număr vechi în Bi=bliografia Episcopiei 7818, acum Ms. =3.

Cuprinsul:

f. 1: A lui David proorocului şi împăratului cîntarea

f. 1=7 v.	: Cathisma	1.
f. 7 v.=14	: Cathisma	2.
f. 14=22. v.	: Cathisma	3.
f. 23=31.v.	: Cathisma	4.
f. 31. v.=40	: Cathisma	5.
f. 40=43. v.	: Cathisma	6.
f. 44=46	: Cathisma	7.
f. 47=50. v.	: Cathisma	8.
f. 51=55. v.	: Cathisma	9.
f. 56=60	: Cathisma	10.
f. 60 v.=67	: Cathisma	11.
f. 67=74	: Cathisma	12.
f. 74=81. v.	: Cathisma	13.
f. 82=88. v.	: Cathisma	14.
f. 88 v.=95	: Cathisma	15.
f. 96=100. v.	: Cathisma	16.
f. 100 v.=112	: Cathisma	17.
f. 112=117. v.	: Cathisma	18.
f. 118=124. v.	: Cathisma	19.
f. 124=130	: Cathisma	20.

După fiecare verset al Psalmilor, urmează cîte o scurtă tîlcuire. Re=dăm cîteva tîlcuiri, pentru a se vedea frumuseţea limbii şi bogăţia ideilor ce exprimă.

f. 1 Psalm 1, stih 1

«Fericit bătbatul care n=au um=blat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor n=au stătut şi pe scaunul pierzătorilor n=au şezut».

Tîlc.

«Iată în capul cărţi (i) Psalmilor începătoriul şi săvîrşitoriul tuturor bunătăţilor, bărbatul cel fericit şi unul puternic iaste H[risto]s D[o]m=nul cu lucrul şi cu cuvîntul, care n=au făcut şi nici s=au aflat înşe=lăciune în gura lui; şi iaste fericit tot cel ce aude cuvîntul lui D[u]m=nezeu şi face pre dînsul. Iară feri=cirea iaste viaţa veajnică. Sfatul necuraţilor, gîndurile asupra păca=tului. Calea păcătoşilor, voinţa spre păcat. Starea, lucrul păcatului. Scau=nul pierzătorilor, petrecerea întru păcat, fără pocăinţă».

f. 95 v., Psalm 109, stih 1 şi 2:

«Zis=au D[o]mnul D[o]mnului mieu, şăzi deadreapta mea pănă ce voi pune pe vrăjmaşii tăi scaun picioa=relor tale».

Tîlc.

«Şăderea lui H[risto]s D[o]mnul deadreapta lui D[u]mnezeu Tatăl însemnează cinstirea şi mărirea cea negrăită şi asemenea măririi îm=preună cu părintele şi unirea cea veacinică a omeniri[i] lui cu d[u]m=nezeirea. Pănă cănd, însemnează în=fricoşata judecată la care va răsplăti H[risto]s D[u]mnezeu cel adevărat fieşte căruia după faptele lui».

S[ti]h 3.

«Toiagul puterii va trimite ţie D[o]mnul), D[o]mnul din Sion şi vei birui în mijlocul vrăjmaşilor tăi».

Tîlc.

«Toiagul puterii să înţeleage tăriia Ev[an]gh[e]lii care de la Ierusalim, după pogorîrea Sf[î]ntului Duh spre biruinţa necurăţiei în toată lumea prin apostolii au ieşit».

f. 100, Psalm 117, stih 20

«Piiatra care nu o au socotit zidi=torii, aceasta s=au făcut în capul unghiului. De la D[o]mnul s=au fă=cut aceasta şi iaste minunată întru ochii noştrii».

Tîlc.

«Piiatra este H[risto]s care s=au făcut în capul unghiului biserici[i] minunat şi negrăit».

Cîteva Psaltiri cu tîlc, cu acelaşi cuprins, se află şi în Biblioteca Academiei R.P.R.: Ms. 2711, 2590, 501, 937, 716, 2955 şi 2555. Cf. G. Strempel, *Copişti de manuscrise romîneşti pînă la 1800*, vol. I., Bucureşti 1959, pp. 66-68, 83-84, 107, 191-192.

Însemnările autorului:

f. 1. în frontispiciu: «1778 Diac. Ilie Daneş».

f. 14 jos: «1778 Diac. Ilie»

f. 25 jos: cu litere latine şi cerneală scrie: «Scris de mine diak Iliy Danes la anul 1778 septemvrie 20».

f. 34 jos, cu litere latine şi cerneală roşie: «Scris eu diac Ilie fiind sara terziu şi am skris ka se ştiu ano 1778».

f. 47, cu litere latine şi cerneală roşie: «1778 November 28».

f. 60 v., în frontispiciu: «1779 Diac Ilie Danes Scaun Sighişori[i].

La f. 78 v., face o completare mai tîrzie la Psalmul 97 (tîlcuit la f. 79), adăugînd sub ea: «Am scri[s] la 29 August 1814 Ilie Medrea Protopop Sighişori[i] şi paroh în Heandorf». Reiese deci că diacul Ilie s-a hirotonit şi a ajuns preot în Heandorf lîngă Sighişoara. Acest lucru e atestat şi de conscripţiunea Bisericii ortodoxe din Ardeal făcută în 1805, în care Ilie Medrea apare ca preot în Hendorf. Se pare că protopop de Sighişoara a ajuns după 1805, căci conscripţiunea amintită nu ni-l arată în această calitate. Vezi Matei Voileanu, *Contribuţiune la istoria bisericească din Ardeal*, Sibiu 1928, pag. 107.

f. 81. v.: «Smeritul şi plecatul diiac Ilie Daneş am scris la anul 1789, 18 zile maiu în sîmbăta rusaliilor».

f. 95 jos: «Diac Ilie Daneş S[caunul] Sighişori[i] 1779».

f. 100. v, în bisericuţa amintită: «Smeritul diac Ilie Daneş».

f. 130 jos: «Sfîrşitul Psaltirii în tîlc şi lui D[u]mnezeu lauda. Prin osîrdia şi osteneala smeritului şi plecatului Diiac Ilie Daneş».

f. 130 v. are următoarea însemnare:

«Slavă, cinste şi închinăciune, unuia în Troiţă D[u]mnezeu care mii-au ajutat din început şi am ajuns şi la săvîrşit. Iubitorule de H[risto]s cetitoriu care ţ[i]-au dat D[u]mnezeu talantul ştiinţii şi al învăţăturii Sf[i]ntei Scripturi, bine să iai sama şi să socoteşti cum marele şi puternicul D[u]mnezeu au luminat inimile celor vechi dascali de au scris sf[i]ntele cărţi prin multă osteneală din limba streină pre limba noastră rumînească ca să poată toţi oameni[i] şi cei învăţaţ[i] şi cei mai proşti lăuda numele Sf[i]nţii Sale şi din toate cărţile bisărici[i] noastre sau aflat Psaltirea carte adîncă în cuvinte şi neprice-pută la înţeles de cei mai proşti. Drept aceaia D[u]mnezeu au lumi-nat pe alţi dascăli şi o au tîlcuit tot din cuvînt în cuvînt. Deci şi eu fiind în rîndul celor mai proşti şi neputînd înţelege cuvintele Scriptu-ri[i] fără tîlcuială, şi aflînd izvod foarte m-am bucurat de un dascăl ca acesta ca şi o[a]recînd tatăl Sf[î]ntului Ioan Damaschin de dascălu[l] Cosma bătrînul avînd poftă să înveţe pe cei doi fii a[i] săi (adecă pe Ioan şi pe Cosma) iproci. Pentru aceaia şi eu lăsînd altele toate m-am apucat prin multă osteneală cu zi cu noapte de o am scris precum se vede. Iară frăţiia ta cetitorule găsind vreo greşală într-această mică osteneală a mea să nu blastemi sau să-ţi[i] faci rîs. Ci mai bine îndrepteazăcu duhul blîndeaţelor şi pe mine nu mă pune în ponos, că adevărat zic că mai numai o parte s-au scris zioa şi doao părţ[i] noaptea şi ştii şi frăţiia ta că lucrul nopţi[i] iaste mai greu şi cu anevoie ci mă rog iartă, iartă ca şi frăţiia ta să afli iertare. Al frăţiei tale slugă diiac Ilie Daneş».

Însemnări de la alte mîini:

Pe coperta din faţă, pe verso e scris cu creion albastru «Cumpărată de subsemnatul la 20 August 1920 în Roman de la un anticar care o cumpărase împreună cu alte manuscrise de la moştenitoarea Dr. Burada care a spus că ar fi rămase de la vornicul Burada. G. Gh. Toma St[rada] Doct[or] Vasiliu Roman». Probabil de la acesta a ajuns în posesia Episcopiei.

Pe foaia de legătură din faţă, recte, următoarele însemnări:

«In toată viiaţa mea întru multă deşertăciune alergînd de sfărşit m-am apropiat».

«Pe cel smerit va înălţa D[o]mnul iară ochii mîndrilor vor cădea. Mîntuieşte pe cel drept D[o]mnul, iară pre cel necredincios va piiarde».

«Priatini eu voesc norocirea şi fericirea ta, pentru aceasta te poftesc ca să pui tot chipul de silinţă spre folos».

«Fiule de vei păzi credinţa cea întru D[o]mnul nostru Ii[su]s H[risto]s şi de vei urma ceali ceia ti învaţă vei petreaci pre pămînt norocit şi vei muri odi[h]nit aşteptăndu».

«Aceasta Psaltiri esti a me 1842 Ghenar 22 A. Codraneş».

Pe verso:

«Această Psaltire în tălcu este a me Necolai de la.., şi cuie s=ar ispiti să o fure să fie aforisit de soborăle a toată lume[a] cel a Nichii şi a Ţarigradului şi să să asamene la un loc cu Iuda cel ce au vîndu[t] pre D[o]mnul nostru I[isu]s H[risto]s şi iertare să nu aibă pînă ce n=a umbla în toată lume[a] aceasta pe la toate bisarecele şi la tetă bisărica să bată căte cinci sute de mătănii şi tot să nu fii ertat. Prin mine smeritul...

Necolai..... let 1820 iunie 1».

«Această carte est[e] a me adecă Psaltire în tălcu am cumpărat=o la 1820 noemv[rie) 20 şi cini a fura=o să fie afurisit şi.... a casi[i[lui. Să..... a pururе atăt el căt şi neam de ne[a]mul lui.

Am iscălit.....

Cele ce urmează sînt scrise de aceeaşi mînă:

«La unsprezeci z[i]li a lui fevruare este săfănt mucenic Vlassi pentru norocire casii».

«La anul 1823 săt[emvrie] 26 marţi spre m[i]ercuri la doo ceasuri denoapte s=au născut fiiul meu Iorgu».

«La 1824 noe[m]vr[ie] duminică spre luni la al şasăla ceas s=au născut fiiul nostru Matiicu şi la anul 1827 apr[ilie] în 3 s=au săvîrşit [din] viaţă duminică în zioa de Paşti şi l=am îngropat marţi după Paşti».

«La anul 1828 apr[ilie] în 4 mier=curi în zori de zio s=au născut fiiul nostru Alecu şi la 2 mart[ie]842 au răposat şi s=au îngropat la 4 mart[ie] la vie».

«La anul 1830 fev[ruarie] 11 s=au născut fiiul nostru Costachi luni spre marţi la zeci ceasuri de noapte».

«La anul 1833 octo[m]vri]e întîi s=au născut fiica noastră Mar=g(hi]oala gioi spre vineri la opt ceasuri de noapte». La anul 1838 av=[gust] 11 s=au săvărşit din viaţă Margoliţa».

Intr=un colţ o însemnare de la aceeaşi mînă:

«La anul 1836 s=au născuf fiica noastră Ioana avg[ust] 7 şi s=au îngropat [avg[ust] 9. 836».

La f. 100 v:

«La anu[l] 1853 aprilie 15 am scris cănd am fost la Slătio[a]ra di am făcut Paştile. Costachi Codreaş».

MIRCEA PĂCURARU

Gottfried Noth[1]) **ŐECUMENISCHE EINHEIT ALS GABE UND AUFGABE.** (În „Die Zeichen der Zeit", 1/1965).

Problema ecclesiologică, deci şi problema unităţii Bisericii, este astăzi în atenţia tuturor Bisericilor creştine. Mişcarea ecumenică, dar şi alte organizaţii bisericeşti, se ocupă intens de ea. De aceeaşi natură este şi studiul cu titlul de sus.

Unitatea — spune autorul — nu-i rezultatul unor proiecte şi acţiuni umane; ea nu se constituie nici prin diferitele uniuni bisericeşti, ci este o unitate existentă şi numai se concretizează prin acestea.

Realitatea unităţii ecumenice, ca ceva existent, ca ceva dat, se desprinde şi din faptul că o Biserică cu greu ar putea să identifice pe credincioşii lui Dumnezeu numai în membrii ei, „Fiindcă toţi cîţi sînt mînaţi de Duhul lui Dumnezeu, ei fiii lui Dumnezeu sînt" (Rom. 8, 14).

Biserica, în sensul adevărat al cuvîntului, trebuie să aibă în lumea aceasta un punct de plecare. Şi acesta este Hristos. Asupra acestui fapt n-ar fi nici o dificultate să se stabilească un acord între diferitele Biserici.

Mai trebuia notat că unitatea ecumenică nu-i simplu obiect al credinţei, al vieţii interioare. Faptele sufleteşti, duhovniceşti, tind doar după realizare, după prezentare în lumea aceasta, după exteriorizare. Unitatea Bisericilor nu trebuie numai crezută în intimitatea inimii şi mărturisită cu cuvinte, ci realizată în viaţa Bisericilor şi în relaţiile dintre ele.

Biserica romano-catolică se prezintă ca o Biserică ce are în organizarea ei ierarhică un cap pămîntesc, pe papa de la Roma care, în temeiul plenitudinei puterii sale divine, conduce această Biserică. Roma nici cînd nu şi-a imaginat că unitatea ar putea fi numai de natură spirituală, ci totdeauna ea ne-a manifestat o unitate sensibilă, vizibilă. Firește acest caracter vizibil nu poate fi, pur şi simplu, ignorat, dar Roma nu se poate desface de ideea că unitatea ar implica „reîntoarcere" la ea, căci — în concepţia ei — ea este, după voia lui Dumnezeu, Biserica cea una sfîntă în lumea aceasta. Avînd această concepţie, evident, cu greu ar mai putea recunoaşte şi existenţa altor Biserici creştine.

Total diferită este atitudinea Bisericilor Ortodoxe. Patriarhul ecumenic din Constantinopol nu-i papă. Asupra tuturor celorlate Biserici ortodoxe el are numai o întîietate onorifică, dar nici o putere jurisdicţională. Biserica ortodoxă constă din multe Biserici autocefale, care îşi au fiecare întîistătătorul lor. E aceasta o unitate catolică, în multe lucruri chiar mai catolică decît ne imaginăm noi, — dar total altfel înţeleasă decum o înţelege Roma. Pentru Biserica ortodoxă unitatea nu-i reprezentată printr-un om; ci prin întrunirea episcopilor sau a Bisericilor, după analogia colegiului apostolilor. Drumul ei spre unitate nu implică nici cînd protecţia: „Trebuie să vă întoarceţi la noi", ci ea ar fi mulţumită — afirmă autorul — dacă ar şti că sînt credincioşi care au aceeaşi credinţă şi se află într-o Biserică cu aceeaşi structură ierarhică, în care are convingerea că se identifică cu Biserica neîmpărţită a primelor veacuri. Fiecare Biserică

---

1) Autorul este episcop al Bisericii luterane din Saxonia (R.D.G.), membru în consiliul consultativ al «Conferinţei Bisericilor Europene (Nyborg)» şi membru în comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La Congresul de la New-Delhi (1961) a susţinut referatul: «Hristos, lumina lumii».

îşi poate păstra însă specificul ei.

Astfel este explicabil că Biserica ortodoxă este foarte activă de la începutul Mişcării ecumenice, ceea ce se cam uită uneori.

Concepţia despre unitate a Consiliului Ecumenic al Bisericilor nu poate fi pusă în paralelă cu cele două amintite. Consiliul Ecumenic nu este Una Sancta şi nici nu voieşte să fie. Mai există doar mişcări care se ocupă de unitatea Bisericii şi Consiliul Ecumenic n-are ambiţia să intre în concurenţă cu dînsele. Nu voieşte să fie decît un loc de întîlnire pentru Biserici ca să discute felul în care s-ar putea ajunge la unitatea Bisericii. În nici un caz nu voieşte să fie o „Supra-Biserică". De altfel, termenul „Supra Biserică" nu poate avea nici un conţinut, căci peste Biserica lui Dumnezeu nu poate fi altă Biserică.

Cînd s-ar ajunge la unitatea Bisericii, Consiliul Ecumenic va trebui să se desfiinţeze, fiindcă nu va mai avea de îndeplinit nici o funcţiune şi deci nu va mai avea nici un rost. Dar pentru ca Mişcarea Ecumenică să se apropie de ţinta sa, trebuie să ajute la „înnoirea Bisericilor" şi să se „înnoiască" şi el.

Prof. O. BUCEVSCHI

ЦЕРКОВЕН ВЕСТНИК **(REVISTĂ BISERICEASCĂ).** Organul Bisericii Ortodoxe Bulgare. Săptămînal pentru educaţie religioasă şi social-bisericească. Sofia, anul 66, nr. 1-7/1965.

Săptămînalul Bisericii Ortodoxe Bulgare apare în 12 pagini mari, ilustrat, cu fotografii de icoane, chipuri de biserici, ierarhi şi preoţi. Revista cuprinde: Partea oficială, urmată de predici pentru amvon, articole teologice, istorice, liturgice, comemorări, jubilee, prezentări de oameni de seamă şi amintiri; are rubricile: Imnografie, Lupta pentru Pace şi Mişcarea Ecumenică. Partea finală include bibliografie, cronică bisericească şi obştească din Bulgaria şi de peste hotare.

Nr. 1-2 din 2 ianuarie 1965. Revista se deschide cu un *cuvînt de Anul Nou* rostit de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, în catedrala monumentală Alexandru Nevschi din Sofia.

Nr. 3. din 23 ianuarie este consacrat jubileului de aur al Mitropolitului Neofit al Vidinului. Patriarhul Chiril al Bulgariei în cuvîntul rostit duminică 13 decembrie 1964, în numele Sfîntului Sinod, a felicitat pe Mitropolitul Neofit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire ca mitropolit al Vidinului, a 75 de ani de la hirotonia sa în preot şi a 97 ani de viaţă.

Cronica de peste hotare semnalează că la O.N.U. este gata proiectul unui nou calendar universal. Anul nou după acest calendar începe cu ziua Duminecii, va avea 12 luni, din care 8 cu 30 zile, iar 4 cu 31 zile. Ziua a 365-a va fi sărbătoare mondială.

Nr. 4 din 30 ianuarie cuprinde la început, *Cuvînt la Intrarea în biserică* de Pimen, mitropolitul Nevrocopului.

În continuare, sînt relatări în legătură cu cel de al II-lea Congres Pancreştin pentru Pace de la Praga de docent T. Săbev şi prot. Pamucov.

Nr. 5 din 6 februarie cuprinde un important articol de fond semnat de Sofronie, Mitropolitul Durostolului şi Cervenului; autorul scoate în evidenţă meritele *Sfîntului Clement al Ohridei pentru renaşterea poporului bulgar.*

Nr. 7 din 20 februarie cuprinde *Cuvîntul Episcopului Antonie de Provata*, rostit în Catedrala din Vidin la 8 noiembrie 1964, în cinstea Mitropolitului Neofit al Vidinului. Darea de seamă asupra celui de al II-lea Congres Pancreştin de la Praga continuă şi în acest număr (pag. 3-7).

Revista are ca redactor pe prof. dr. Todor Todorov.

Pr. PAUL MIHAIL

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC ROMÂN

Vol. I şi II, editat de Academia Republicii Populare Române Editura Politică

Primul volum apărut spre sfîrşitul anului 1962 ca şi cel de al doilea, apărut pe la mijlocul anului 1964, sînt redactate de un comitet care a lucrat sub preşedinţia acad. Athanase Joja; comitetul este alcătuit din următorii: acad. Gh. Ionescu-Sişeşti, acad. Gh. Oprescu, acad. E. Pop, acad. I. Murgulescu, acad. Tr. Ionaşcu, acad. V. Malinschi, acad. S. Ţiţeica, N. Ianovici, acad. A. Oţetea, Gh. Vasilichi, acad. C. Daicoviciu, acad. I. Iordan, acad.

M. Beniuc, acad. T. Vianu, acad. Gr. C. Moisil, acad. Şt. Milcu, general de armată I. Teclu, acad. M. Ralea şi V. Roman. A colaborat şi un colectiv de tehnicieni cu diferite specialităţi.

Lucrarea este de o mare importanţă. Pe lîngă cele două volume vor mai apare încă două. Dicţionarul va cuprinde circa 46.000 de termeni. Cititorii găsesc în dicţionar un număr important de articole asupra ştiinţelor naturii şi tehnicii, ştiinţelor sociale, artei şi literaturii, asupra evenimentelor istorice mai importante, asupra continentelor şi ţărilor lumi, asupra marilor personalităţi politice şi culturale; sînt lămuriţi termeni reprezentînd nume proprii şi nume comune întîlnite frecvent în literatura ştiinţifică, beletristică şi politică. Lucrarea cuprinde informaţii şi referiri privind geografia şi istoria, economia şi politica, ştiinţa şi cultura patriei noastre.

Cuvintele comune ale limbii, precum şi termenii de strictă specialitate nu figurează în dicţionar. Lucrarea nu înlocuieşte, aşadar, dicţionarul limbii române şi dicţionarele de specialitate.

Articolele sînt însoţite de circa 6000 de ilustraţii şi peste 200 de planşe şi hărţi. Mai mult de 400 oameni de ştiinţă, artă şi cultură au colaborat la alcătuirea lui. După cum se arată în prefaţă, autorii dicţionarului au trebuit să depună eforturi deosebite, legate de greutăţi inerente întocmirii unei asemenea lucrări şi de a ţine pasul în ritmul accelerat al dezvoltării istorice contemporane. Ei declară că observaţiile critice şi sugestiile cititorilor vor fi de real folos pentru îmbunătăţirea ediţiilor viitoare.

Diversele accepţiuni ale unui termen figurează în principiu, sub un singur titlu. Fac excepţie accepţiunile mai îndepărtate care sînt tratate în articole separate.

Denumirile formate din mai multe cuvinte apar, de obicei, aşezate alfabetic, la primul cuvînt al numelui. Cînd însă termenul semnificativ nu este primul element, articolul apare la locul alfabetic al termenului semnificativ.

Numele de instituţii, de organizaţii, de publicaţii etc. formate din îmbinări de cuvinte se găsesc, de obicei, la primul termen. Numele de întreprinderi se menţionează la numele localităţii unde se află. Despre întreprinderile de importanţă republicană apar însă articole independente.

Numele de instituţii, de societăţi, de asociaţii, de periodice etc. străine, care nu au corespondent consacrat în limba română, figurează în dicţionar cu numele lor original.

Titlurile de opere figurează, de obicei, la autorul lor; fac excepţie operele clasice, filozofice, literare, etc. anonime despre care sînt articole speciale.

Se dau unele indicaţii asupra etimologiei cuvîntului, în măsura în care ele ajută la înţelegerea definiţiei. În general, se indică elementele etimologice originare şi nu filiera directă prin care ne-a venit termenul. Referinţele etimologice apar înaintea definiţiilor, între paranteze rotunde.

Diverse indicaţii asupra domeniului căruia îi aparţine noţiunea, asupra situării ei în timp sau într-o anumită orînduire socială, precum şi alte indicaţii explicative se dau, de asemenea, între paranteze rotunde, înaintea sau în cuprinsul definiţiilor. În interiorul articolului, cuvîntul-titlu se citează, de obicei, prescurtat prin iniţiale.

La sfîrşitul articolelor, uneori şi în interiorul acestora s-au scos în evidenţă, cu caractere spaţiate, cuvintele la care cititorul poate găsi informaţii suplimentare şi care întregesc şi lămuresc definiţia dată. De pildă, la sfîrşitul articolului *Cezar*, este adăugat: lui i se datoreşte introducerea calendarului iulian, sau la *Papa Grigore* al XIII (1572-1585), printre altele, se aminteşte: a reformat calendarul, introducînd (1582) calendarul gregorian.

La numele străine se indică, în paranteze drepte, imediat după cuvîntul-titlu, pronunţarea, în cazul cînd aceasta prezintă dificultăţi pentru cititorul de limbă română.

Cînd în titlul articolului se dau două nume ale unei persoane, pronunţarea se indică numai pentru numele care prezintă dificultăţi. Pentru redarea pronunţării s-au folosit, pe cît a fost posibil, semnele grafice din limba română. Pentru sunetele străine de limba română s-au folosit semne speciale din scrierea fonetică.

Lista cu cele 162 de abreviaţiuni folosite în lucrare, legenda semnelor convenţionale de pe hărţile ţărilor, legenda semnelor convenţionale de pe hărţile regiunilor admi-

nistrative ale R.P.R., în sfîrşit, o ultimă listă cu hărţile şi planşele cuprinse în afara textului, sînt de foarte mult ajutor celui ce consultă dicţionarul.

Volumul I cuprinde cuvinte care încep cu literele A — C iar volumul II cuvinte care încep cu literele D — J.

Sub aspect tehnic, cele două volume sînt executate în admirabile condiţii grafice, cu multă atenţie pentru fiecare piesă începînd de la simpla literă şi pînă la hărţi şi tablouri ; imprimarea s-a făcut pe hîrtie velină în alb negru şi în unele cazuri în culori. Ambele volume sînt legate în pînză şi prezintă un atrăgător aspect tehnic.

Volumul I are 880 de pagini iar al II-lea 946 de pagini şi am putea spune că este un fel de Larousse român folositor oricărui cetăţean. de la cel cu studii elementare pînă la savant. Biblioteca oricui va fi mult înzestrată cuprinzînd această monumentală lucrare.

Preot LAURENŢIU POPOVICI

Anton Balotă, **BOGOMILISMUL ŞI CULTURA MASELOR POPULARE DIN BULGARIA ŞI ŢĂRILE ROMÂNE.** Romanoslavica X. 1964, p. 19-71.

Bogomilismul, doctrină dualistă rezultată din paulicianismul asiatic, s-a dezvoltat pe teritoriul bulgar. în timpul ţarului Petru I (927-967), cînd ar fi predicat aici un oarecare „popa Bogomil".

După cel de a doilea război mondial s-au scris multe studii asupra bogomilismului. Ultima lucrare asupra bogomilismului aparţine savantului bulgar D. Anghelov, *Bogomilismul în Bulgaria,* apărută în anul 1961.

Arătînd că principalul rezultat al mişcării bogomilice nu se reduce numai la problema circulaţiei apocrifelor ca atare — cum afirmau unii cercetători-autorul îşi propune să elucideze şi o altă latură a problemei *„Configurarea culturii medievale bulgare şi influenţa pe care această cultură a exercitat-o la rîndu-i asupra vecinilor şi între aceştia, asupra romînilor".*

În partea întîia a studiului, Bogomilismul şi cultura populară bulgară, autorul arată că bogomilismul — mişcare religioasă populară, socială, revoluţiooară, antifeudală, similară şi înrudită cu Patareii în Bosnia, Baburii în Serbia, Catarii în Italia şi Albigenzii din sudul Franţei, a exercitat o influenţă profundă asupra evoluţiei culturale şi social-politice a poporului bulgar.

Bogomilismul ca negaţie a ierarhiei bisericeşti şi vieţii sociale în general (N. Iorga), predica nesupunerea civilă, sustragerea de la obligaţiile feudale, revolta împotriva feudalilor. Aceasta explică avîntul şi înflorirea bogomilismului în perioada de decădere a feudalismului şi, dimpotrivă, prigonirile suferite de această mişcare pe vremea dominaţiei feudale.

Concepţiile şi practicile religioase ale bogomilismului se cunosc mai mult indirect, din scrierile care l-au combătut : Predica prezbiterului Cosma (872) şi Panoplia dogmatică a lui Eutimie Zigaben (secolul XII).

Repudiind biserica din vremea orînduirii feudale, bogomilismul a creat în loc comunităţile religioase conduse de *dedi*=moşi care existaseră şi în vremurile prefeudale. Înlăturînd fastul liturghiei, strălucirea icoanelor, crucea, cărţile, bogomilsmul îşi propagă doctrina numai oral. Acest fapt explică necesitatea vehiculării apocrifelor şi apariţia unei literaturi populare laice — legată de sărbători a cărei formă primordială a fost, după cum afirmă pe bună dreptate autorul, *colindul* laic.

Rînd pe rînd, autorul elucidează apoi probleme neluate în seamă de alţi cercetători : Bogomilismul şi epica sud-slavă ; originea bogomilică a Colindului laic etc.

În partea a doua, Bogomilismul şi cultura maselor populare romînești, clarificînd unele probleme adiacente : Cărţile populare, Colindele româneşti şi cele bulgare, Aşezările de bulgari bogomili în Ţările Române în secolele al XII-lea şi al XIV-lea, autorul arată că „bogomilismul n-a fost numai o mişcare religioasă şi nici numai o mişcare socială antifeudală. El a fost — prin rezultatele sale culturale — o forţă configuratoare a culturii populare. Însuşi B. P. Haşdeu sesizase — primul — rolul bogomilismului în cultura noastră sub cele două aspecte : în difuzarea şi traducerea apocrifelor şi în creaţia populară. Analizînd problemele iz-

vorîte din cele două tendinţe ale vremii, aceea a exagerării rolului bogomilismului în crearea şi difuzarea apocrifelor şi aceea a minimalizării relaţiilor istorice şi culturale româno-slave, autorul reexaminează problema şi conchide că cele 13 cărţi apocrife identificate la români, anterioare secolului al XVIII-lea, şi transformarea lor în cărţi populare au fost rezultatul unor raporturi culturale cu lumea bulgară. Aceasta explică prezenţa aşezărilor bogomile în ţara noastră (Caraşovenii din Banat, Scheii de la Cergăul Mic, Scheii Braşovului, Scheii de pe Siret).

Rupînd legătura cu lumea asupritorilor, bogomilismul a fost o doctrină revoluţionară. Urmărind însă salvarea lumii bulgare printr-un mîntuitor, bogomilismul a susţinut pe ţarii Samuel (970-1014) şi pe Petru şi Asan, care cu ajutorul sectei au proclamat în anul 1186, împotriva feudalităţii bulgare şi a bizantinilor, „cel dintîi stat popular medieval".

Rezumînd, autorul arată că bogomilismul — cu doctrina sa dualistă care afirmă că lupta dintre bine şi rău este reprezentată prin existenţa a două ordini antagonice: ordinea divină şi ordinea satanică — a contribuit la naşterea şi adîncirea opoziţiei dintre ordinea feudală şi masele populare. De asemenea, el arată că bogomilismul reprezintă procesul de asimilare a culturii populare bulgare de nuanţă bogomilică, atît sub formă scrisă — apocrifele slavone — cît şi sub formă orală — ideologia şi colindul laic. În încheiere, arătînd că studiul de faţă nu are pretenţia de a epuiza tot materialul istoric documentar —, autorul reafirmă ideea că rolul bogomilismului este mult mai complex şi nu se poate reduce — aşa cum au făcut — unii istoriografi — numai la problema circulaţiei apocrifelor slave.

Articolul, gîndit şi întocmit ştiinţific se adresează în primul rînd specialiştilor. Prin aportul adus culturii medievale balcanice de „cea dintîi mişcare antifeudală de proporţii general europene", studiul lui Anton Balotă cu privire la această mişcare este cu atît mai interesant şi mai folositor.

Diacon TIB. MELEŞCANU

GAVRIIL MUSICESCU de *George Breazul* Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R. pag. 171 şi 48 planşe.

Cartea are, în primul rînd, scopul de a da cititorului cunoştinţe în legătură cu începuturile de culturalizare, de înnoire ale vieţii noastre artistice şi spirituale, de a întregi „înţelesul unor evenimente şi viziunea unei epoci deosebit de frămîntate din istoria patriei noastre", cum se exprimă autorul „cuvîntului înainte". Apariţia lui Gavriil Musicescu în cultura muzicală românească coincide cu timpul cînd scriitorii noştri aveau tot mai mult ca izvor de inspiraţie cultura populară.

Născut la 20 martie 1847, Gavriil Musicescu, după absolvirea şcolii elementare, se înscrie la Seminarul din Huşi, unde se bucură de atenţia vestitului director şi profesor Melchisedec, viitorul episcop al Dunării de Jos apoi al Romanului.

Pentru cîtva timp, după absolvirea Seminarului, Musicescu ocupă un post administrativ la această instituţie de învăţămînt, apoi se înscrie la Şcoala de muzică din Iaşi la care urmează clasele de principii a profesorului Mezzetti, de canto a profesorului Pasquale, cursurile de teorie şi solfegii, de armonie şi violă; în acelaşi timp el cînta în corul mitropolitan din Iaşi al cărui dirijor era Gheorghe Burada. În anii 1865-66 Musicescu frecventează cursurile conservatorului de muzică din Iaşi, unde are ca profesor pe Gustav Wagner şi pe Scholtisch. În 1866 Musicescu a fost profesor de muzică la Seminarul din Ismail şi dirijor al corului catedralei episcopale.

Prin Episcopul Melchisedec, tînărul profesor şi dirijor de la Ismail, intră în corespondenţă cu Iosif Hunke profesor la conservatorul din Petersburg. La îndemnul acestuia, Musicescu pleacă la Petersburg şi este primit la „capela imperială„ şi la Conservatorul de muzică din acel oraş. „Capela imperială" sau „Capela cîntăreţilor Curţii" era o organizaţie muzicală, care a fost condusă de mari personalităţi muzicale ca: Bortneanski, Lwovschi, Bahmetiev, Balackirev. Musicescu în dubla sa calitate de corist şi de student este curînd

remarcat atît de Bahmetiev, directorul conservatorului, cît şi de Hunke. La Petersburg el face cunoştinţă cu viata culturală muzicală, dar şi cu ideile progresiste şi umanitariste ale scriitorilor şi oamenilor de cultură ruşi. În domeniul muzicii, strălucea atunci în Rusia geniul marelui Glinka, fondatorul muzicii clasice ruse. Musicescu a mai cunoscut opera lui Balackirev, marele inviorător al melodiei naţionale şi populare ruse, cum şi opera lui Melgunov.

Acesta era mediul şi ambianţa spirituală în care a crescut şi s-a dezvoltat talentul lui Gavriil Musicescu. Întors în ţară, el este numit profesor provizoriu la catedra de armonie a Conservatorului din Iaşi. Ca profesor se va consacra artei, compoziţiei, catedrei, armonizării muzicii psaltice, culegerii de cîntece populare pe care le armonizează pe mai multe voci. Cu pasiune şi mare putere de muncă Musicescu a condus multă vreme corul mitropolitan din Iaşi. Faima acestui cor, datorită maestrului, s-a răspîndit nu numai în ţară ci şi peste hotare. Iată cum descrie unul din subalternii săi, anume Grigore I. Gheorghiu, pe dirijorul Musicescu: „În studierea bucăţilor, de fiecare partidă şi în ansamblu Musicescu era sever şi demn.. Ţinea nemăsurat de mult la text şi la nuanţe; era în stare să te întoarcă de zece ori înapoi dacă nu ieşea pianissimo aşa cum îl dorea el sau dacă crescendo nu se făcea pe nesimţite, aşa cum îl înţelegea el că au rost în cuprinsul bucăţii. Musicsescu conducea corul mai mult cu ochii şi cu expresia feţii decît cu mîna. Ochii lui, însă, în care toţi trebuiau să privească negreşit, aveau în ei farmecul disciplinei şi al unităţii în execuţie, iar încruntarea sprîncenelor ori încreţiturile şi destinderea feţii era bagheta magică cu care Musicescu scotea din glasurile coriştilor acele nuanţe de cîntec îngeresc".

Repertoriul corului Mitropoliei din Iaşi, la îndemnul şi stăruinţa sa, se îmbogăţeşte nu numai cu bucăţi de opere religioase care erau fie creaţiuni proprii ale dirijorului, fie traduceri sau prelucrări din marii compozitori ruşi, ci şi cu bucăţi de muzică laică.

Astfel, Händel, Auber, Mendelssohn, Wagner etc. devin familiari corului ieşean. Musicescu va cînta cu ansamblul coral al Mitropoliei bucăţi de muzică populară, culese şi armonizate de el, aducînd mare cinste acestei formaţii corale, nu numai în ţară ci şi peste hotare. El va arăta că muzica populară nu este muzică ţărănească de cîrciumi, cum se spunea de unii, ci dimpotrivă muzică ce trezeşte sentimente şi gusturi estetice.

Printr-o scrisoare din 2 martie 1889, Musicescu comunică Episcopului Melchisedec că a „dat la lumină 12 melodii naţionale puse pentru cor".

În anul 1889 Musicescu face o excursie şi dă 18 concerte în oraşele: Tecuci, Galaţi, Brăila, Buzău, Focşani, Piatra-Neamţ. Pretutindeni corul său este încărcat de glorie. Publicul era entuziasmat. Ziarele evidenţiau succesul şi iniţiativa maestrului.

Succes mare a avut Musicescu în Transilvania cu formaţia sa corală în 1890. „Gazeta Transilvaniei" în recenzia ce o face concertului dat la Lugoj, după ce arată calităţile dirijorului său, care au fost răsplătiţi cu viforoase aplauze şi strigăte de „bravo" să „trăiască", deseori fiind rechemaţi, scria: „Toate punctele programului au fost executate cu admirabilă dexteritate şi precizie încît şi cele mai fine nuanţe de ton şi cele mai grave variaţii şi modulaţii pe deplin succese, fermecînd auzul şi mulţumind inimile, au încîntat pe ascultători"... iar mai departe: „Dacă fragmentele din opere au plăcut şi prin curata nuanţare, ne-au uimit apoi prin cîntecele populare, prin aceste pietre scumpe, corul metropolitan ne-a fermecat entuziasmîndu-ne...".

Gavriil Musicescu a fost un animator şi un dirijor ales. Totodată el a fost un mare profesor, un desăvîrşit educator. El era conştient că muzica este un factor educativ în acţiunea de dăltuire a carcterului uman. „Care din lumea civilizată nu s-a convins că muzica este elementul cel mai necesar pentru înobilarea caracterului omenesc"... scrie el în Epoca nr. 197-198 din 20-22 iulie 1886, cînd a cerut ca noua programă analitică ce se propune pentru învăţămînt să se dea o mai mare extindere muzicii. Iar în memoriul pe care-l face direct Ministerului de resort el zice: „În toate ţările civilizate şi cu deosebire în Germania studiul muzicii

se începe în clasa I primară, rurală şi urbană, şi continuă pînă la Universitate.

La noi, însă, în şcolile primare nu se predă de loc, iar în cele urbane numai în cursul secundar. „Aceasta este o lipsă mare". El cerea predarea muzicii în şcolile rurale şi urbane începînd de la clasele primare.

Musicescu este autorul unui „*Curs practic de muzică vocală*" care a fost premiat de Expoziţia universală din Paris în anul 1889.

Altă latură a activităţii lui Gavriil Musicescu este aceea de colaborator la reviste şi ziare. Lucrări de ale sale au apărut în publicaţiile: „Lyra română", „Arta", „Epoca", „Lupta", „România liberă", „România muzicală", „Contemporanul" etc.

El a fost membru al unor societăţi ştiinţifice şi literare ca „Arhiva" din Iaşi, „Armonia" din Cernăuţi, „Ateneul român" din Bucureşti. Pretutindeni, prin studiu, articole şi referate, a urmărit să trezească simpatie şi interes pentru muzică, căreia i-a închinat întreaga sa viaţă.

Deşi cartea are caracterul unei lucrări de specialitate, bogată în date, cu toate acestea se citeşte cu uşurinţă nu numai de către specialişti ci şi de amatori.

Preot P. MANOLE

ION CREANGĂ, DOCUMENTE, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Gheorghe Ungureanu, Editura pentru literatură — Studii şi documente, 317 pag. + LXXXII Bucureşti 1964.

Ca prinos de recunoştinţă adus originalului Creangă, volumul semnat de Gheorghe Ungureanu încheie seria manifestaţiilor organizate în ţara noastră la împlinirea a 75 de ani de la moartea marelui scriitor.

Volumul concretizează rezultatele unei îndelungate şi perseverente munci de cercetare, depistare, analizare şi selectare a documentelor referitoare la viaţa şi activitatea lui Creangă — din care unele necunoscute şi nevalorificate pînă în prezent — aflate în depozitele Arhivelor Statului din Iaşi, Bucureşti, Bacău şi Piatra Neamţ.

Raportată la o altă lucrare mai veche, apărută sub aceeaşi semnătură, lucrarea de faţă poate fi, şi trebuie, considerată ca o lucrare nouă, originală, nu atît prin valorificarea unui număr mai mare de documente, cît mai ales prin interpretările noi.

Conţinutul volumului anunţat în titlu e precedat de un studiu introductiv (V-LXXXII), în care Gh. Ungureanu sintetizează — uneori concluziv — unele din datele documentelor ce le publică. Studiul cuprinde 8 capitole.

I. *Satele Humuleşti şi Pipirig* (p. V-XIV). În acest prim capitol cu care începe studiul introductiv, autorul se ocupă de ambele aşezări — legate de primii ani ai vieţii lui Creangă.

Satul Humuleşti, ale cărui origini documentare pornesc de la „prisaca lui Buliga", proprietatea Mănăstirii Secu, obţinută prin actul domnesc de donaţie din 13 martie 1738 (ulterior a Mănăstirii Neamţului), loc unde pe acea vreme sînt documentar menţionaţi „nişte oameni ce le zic Humuleşti", era aşezare caracteristică localităţilor din imediata vecinătate a tîrgurilor mai mari: „Şăd pe moşia Mănăstirei Neamţ, loc de cîmp, chivernisala lor munca cu mîinile. Să hrănesc şi pe alte moşii streine, neavînd loc cu îndestulare; starea lor proastă". Iar pe de altă parte, „Satul lăcuinţii noastre mai sus numit Humuleşti fiind megieşit în apropiere cu Tîrgul-Neamţului, şi ca unii ce îndeletnicirile noastre le întrebuinţăm mai mult pe lîngă tîrg cu lucrare de lînă în sucmani şi altele, precum putem chivernisi".

Satul Pipirig, întemeiat de păstorii veniţi din Ţara Bîrsei, Breţcu, Tilişca Sibiului şi Sadova Cîmpulungului Moldovenesc e menţionat în documente începînd cu anul 1771. Locuitorii „şăd pe moşia Mănăstirei Neamţ, loc de munte, hrănindu-se pe alte moşii străine".

Gh. Ungureanu insistă mult asupra exploatării locuitorilor ambelor sate (obligaţii mereu crescînde, boieresc, dijmă, bani şi muncă peste acestea) de către arendaşi (care în dorinţa de a realiza profituri cît mai mari întrebuinţau cele mai barbare mijloace de constrîngere — răpire, bătăi uneori aducătoare de moarte, afumare cu „fum de potloage" şi alte chinuri inimaginabile), cît şi de către statul feudal (biruri grele şi havalele, la care se adaugă abuzurile şi nedreptăţile pricinuite de dregători).

Concomitent, şi determinată de

acestea, apare lupta locuitorilor împotriva exploatorilor, sub diferite forme: jalbele lor repetate prin care cer să li se facă dreptate, nesupunerea la lucrul boieresculuí, supunerea pe la unii şi alţii spre a scăpa de biruri şi havalele şi, în sfîrşit, fuga de pe moşie.

Singura luptă cîştigată e cea a locuitorilor humuleşteni, care reuşesc să se separe de tîrgoveţii de Neamţ şi să li se uşureze astfel, oarecum, obligaţiile fiscale.

Respingînd teoria răzăşiei lui Creangă — susţinută pînă acum de unii din biografii scriitorului pe baza afirmaţiilor sale personale din „Amintiri", fără nici o documentare istorică, ci „folosind o operă de creaţie drept memorial" — Gh. Ungureanu bazîndu-se pe autentice materiale documentare inedite, în care se oglindeşte situaţia reală a locuitorilor din aceste două sate, conchide: „Locuitorii satelor Humuleşti şi Pipirig, între care şi înaintaşii lui Creangă de pe tată şi mamă, au trăit şi robit ca dijmaşi şi clăcaşi pe moşii străine" pînă la 1864, iar „Lupta ţăranilor din satele Pipirig şi Humuleşti face parte din lupta necurmată a ţărănimii din ţara noastră împotriva asupritorilor şi exploatatorilor".

II. *Familiile Creangă şi Ciubotaru* (p. XIV-XIX). Folosind ca material informativ de bază catagrafiile ţinutului Neamţ, începînd cu cea mai veche, din 1774 (folosită pentru prima dată la noi în ţară sub formă de microfilm după originalul aflat la Moscova), Gh. Ungureanu scoate în evidenţă cele mai vechi ştiri documentare, necunoscute pînă acum, despre familia Creangă din Pipirig (unde apare un Ştefan Creangă bîrsanul, „strămoşul ce venise din Ţara Bîrsei") şi despre familia Ciubotaru din Humuleşti (fără a putea preciza ascendenţii dinaintea lui Petre Ciubotaru, bunicul).

În măsura posibilităţilor oferite de documente, autorul volumului dă o serie de date biografice asupra membrilor acestor două familii.

III. *Cu privire la data naşterii lui Ion Creangă* (p. XIX-XXIII). Menţionînd sistemul evidenţei de stare civilă a timpului pe baza „atestatelor" cu date alese de cei interesaţi după necesitate, respingînd toate celelalte date de naştere a scriitorului propuse pînă acum, Gh. Ungureanu se opreşte numai asupra a două din ele, 1 martie 1837 şi 10 iunie 1839, subliniind că „Data naşterii de 1839 iunie 10 ne-o dă mitrica de născuţi, creată în anul 1839 de Protoieria ţinutului Neamţ, de a căreia autenticitate nu ne îndoim".

IV. *Ion Creangă şcolar* (p. XXIII-XLIV). Urmărind pe Creangă la şcoliţa din Humuleşti şi apoi la cele din Broşteni, Tg. Neamţ, Fălticeni şi, în sfîrşit, la Seminarul de la Socola, Gh. Ungureanu aduce o preţioasă contribuţie la cunoaşterea organizării şi dezvoltării învăţămîntului în Moldova acelor vremuri. Arată lipsa şcolilor săteşti pînă la 1847 şi învăţarea numai de către fiii slujitorilor bisericeşti a celor necesare pentru a deveni ei înşişi preoţi; concomitent, informează despre programele de învăţămînt, materiile predate şi sistemele de predare, greutatea înfiinţării unor şcoli, închiderea şcolii din Broşteni unde se preda învăţătura „în limba naţională", împiedicarea dezvoltării învăţămîntului de către unii răuvoitori.

Tot în acest capitol, Gh. Ungureanu dă relaţii, cu date documentare precise, asupra unor colegi de-ai lui Creangă, pomeniţi de acesta în amintiri„: Gîtlan, Mogorogea, Oşlobanu ş. a. În sfîrşit, interesante ştiri despre unii din profesorii lui Creangă: bădiţa Vasile a Vasiichii (şi nu Avasilcăi!), N. Nanu, Isaia Teodorescu (Popa Duhu), catihetul Conta, catihetul V. Grigorescu ş. a. În afara datelor biografice asupra acestora, arată cîteceva din activitatea lor, insistînd mai ales asupra lui Isaia Teodorescu, care a dus necontenită luptă pentru înfiinţare de „şcoliţe" şi a avut o puternică influenţă asupra lui Creangă în special în ce priveşte concepţia despre şcoală şi învăţămînt.

V. *Din viaţa de familie a lui Ion Creangă. Căsătoria; necazurile suferite în casa socrului; copilul Constantin* (p. XLIV-XLVIII). Capitolul începînd de la căsătoria lui Creangă cu fiica preotului Grigoriu de la biserica Patruzeci de sfinţi, la 23 august 1859, trecînd apoi în revistă neajunsurile pricinuite de socrul său, şi nedreptăţile ce i s-au făcut, se încheie cu naşterea, la 19 decembrie 1860, a copilului Constantin.

VI. *Ion Creangă dascăl şi diacon la Iaşi* (p. XLVIII-LXIII). Aici,

autorul volumului menţionează datele mai importante din activitatea clericală a lui Creangă desfăşurată în perioada 1859-1872, începînd de la numirea ca dascăl la biserica Patruzeci de sfinţi, continuînd cu peregrinările ulterioare pe la diferite biserici, şi cu relaţiile încordate dintre diaconul I. Creangă şi autorităţile bisericeşti din vremea aceea.

VII. *Ion Creangă institutor* (p. LXIII-LXXX). Prin materialul prezentat în acest capitol, Gh. Ungureanu contribuie „la completarea cu date precise a ştirilor cunoscute pînă acum privitoare la activitatea lui Creangă ca institutor şi autor de manuale didactice...".

Aici, autorul se ocupă de pregătirea pedagogică a viitorului institutor Creangă la Institutul Pedagogic din Iaşi, de sub direcţia lui Titu Maiorescu, în perioada 1863-1865, cînd se evidenţiază ca unul din cei mai buni elevi. Aminteşte că în anul şcolar 1860-1861 Creangă se număra printre studenţii anului I al facultăţii de teologie a Universităţii din Iaşi.

Din momentul numirii în învăţămînt (15 septembrie 1864), Gh. Ungureanu îl însoţeşte pe Creangă la toate şcolile unde a funcţionat, scoţînd în evidenţă eforturile acestuia — uneori zădarnice de a asigura localuri corespunzătoare şi materiale necesare pentru desfăşurarea învăţămîntului în condiţii bune, de a se utiliza metodele cele mai potrivite pentru asimilarea cunoştinţelor de către elevi cît mai repede şi mai temeinic. Rezultatele activităţii sale se oglindesc în procesele verbale de inspecţie încheiate de revizorii şcolari.

Destituirea sa din învăţămînt, în 1872, reintegrarea în post de către Titu Maiorescu în 1874, concepţia lui Creangă despre învăţămîntul primar, viaţa şi activitatea sa din ultimii ani — alternînd cu boala ce i-a grăbit sfîrşitul — încheie prima parte a acestui capitol.

În partea a doua, autorul aminteşte foarte pe scurt activitatea lui Creangă depusă pentru elaborarea unor manuale didactice cît mai bune, lăsînd cercetătorilor posibilitatea de a se ocupa mai îndeaproape de această latură, pe baza documentelor din volumul de faţă.

VIII. *Bojdeuca din Ţicău* (p. LXXXI-LXXXII). În acest ultim capitol care încheie studiul introductiv, Gh. Ungureanu precizează data mutării lui Creangă în bojdeucă (iulie 1872) şi faptul că scriitorul n-a fost proprietar al acesteia. În continuare, aminteşte de transmiterea succesivă a casei şi locului începînd de la 1850 pînă în zilele noastre, cînd s-a organizat o casă memorială, „ca o mărturie vie a dragostei şi a cinstirei pe care poporul român o manifestă faţă de amintirea marelui nostru scriitor Ion Creangă".

Documentele publicate (p. 3-276), oferind un bogat material informativ din perioada anilor 1743-1918, sistematizate după criteriul cronologic, sînt precedate, fiecare în parte, de cîte un succint rezumat, şi însoţite de nota respectivă cu indicarea depozitului unde se păstrează.

Arheografic, s-a păstrat forma originală, nealterată.

Documentele se referă nu numai direct la „omul" Creangă, privit izolat, ci considerat ca o unitate a ansamblului social, economic şi cultural, cu incursiuni strict necesare în perioadele ante şi post Creangă, în măsura în care acestea justifică viaţa şi activitatea scriitorului.

Documentele publicate oferă interesante date referitoare la starea socială, politică, economică şi culturală a epocii.

Regretul lui Gh. Ungureanu, „Sîntem convinşi că nu am făcut totul", e urmat de nota optimistă, „...documente se vor mai găsi şi vor fi publicate la timpul lor".

Un număr de 26 documente, din cele mai sugestive, s-au dat în facsimile de ireproşabilă calitate.

Ca instrumente auxiliare necesare, volumul e însoţit de un glosar (p. 277-280), un indice de nume şi localităţi (p. 281-294), tabla ilustraţiilor (p. 295-297) — în care sînt cuprinse facsimilele şi celelalte clişee din volum — şi cuprinsul (p. 299-318) — în care e şi lista documentelor.

Glosarul, care ar fi putut fi ceva mai bogat, explică sensurile unor cuvinte mai puţin cunoscute, făcînd posibilă înţelegerea mai uşoară a textului documentelor.

Prezentarea tehnică, în deplină concordanţă cu valoarea conţinutului acestui volum, este o cinste pentru Editura pentru literatură.

Volumul constituie un punct de plecare temeinic pentru elucidarea unor probleme neclarificate pe deplin pînă acum de cercetători, și pentru înțelegerea mai bună a epocii, vieții și activității laborioase a marelui scriitor Ion Creangă.

GHEORGHE BALICA

Damaschin Mioc, **DATE NOI CU PRIVIRE LA MACARIE TIPOGRAFUL**, Studii - Revista de Istorie 2, Editura Academiei R.P.R., anul XVI-1963, p. 429-440.

Un loc important în evoluția culturii noastre vechi îl ocupă Macarie tipograful care, cum se știe, a tipărit primele cărți pe teritoriul țării noastre.

La împlinirea a patru veacuri și jumătate de la tipărirea primei cărți la noi în țară, au apărut valoroase studii, articole și note consacrate acestui eveniment.

Intre lucrările în legătură cu acest fapt cultural se numără și studiul lui Damaschin Mioc de care ne ocupăm.

In introducere, autorul se referă la opiniile istoricilor anteriori privind persoana tipografului Macarie și locul de tipărire a Liturghierului, Octoihului și Tetraevangheliarului.

Al. Odobescu, G. Ionescu și V. Molin susțin că cele trei cărți au fost tipărite în Veneția, iar B. P. Hașdeu, N. Hodoș, N. Iorga și P. P. Panaitescu, precizează că sediul tiparniței a fost în Țara Romînească. In legătură cu această problemă autorul, la note, recomandă bibliografia alcătuită în cadrul Academiei R.P.R. și adaugă o serie de lucrări vechi și noi dintre care cele sîrbești sînt foarte importante.

In continuare, autorul se ocupă mai amănunțit de ieromonahul Macarie citînd pe: Al. Odobescu, N. Iorga, N. M. Popescu și N. Șerbănescu care sînt de acord că Macarie tipograful este aceeași persoană cu Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, întîlnit documentar pe vremea lui Neagoe Basarab; alți istorici, dimpotrivă, susțin că Macarie n-a putut să ajungă mitropolit.

Pentru a elucida aceste păreri controversate, Damaschin Mioc, se oprește la recenta părere a istoricului iugoslav George Sp. Radojicic care identifică pe Macarie tipograful cu egumenul Macarie de la ctitoria sîrbească atonită a Hilandarului întîlnit aici între anii 1525-1533.

Aprofundînd această părere, autorul arată că egumenul Macarie de la Mănăstirea Hilandar merge în Moldova și Țara Romînească de unde obține însemnate ajutoare bănești.

Tot egumenul Macarie, în al treilea deceniu al secolului XVI scrie o cosmografie (geografie) scurtă despre «țările dacice», Moldova, Țara Romînească și Transilvania.

Sînt amintite apoi, o serie de documente inedite găsite la Hilandar.

Cel mai vechi document este de la Vlad Călugărul, anul 1492, altul de la Vlăduț Voievod, anul 1510; ambele documente au fost emise cu prilejul unor danii făcute mănăstirii.

Un document de la Radu de la Afumați, anul 1525 amintește de o danie de 10.000 aspri făcută mănăstirii Hilandar și de o danie de 1000 de aspri făcută lui Macarie de unde se deduce că el a fost răsplătit pentru munca sa de mai mulți ani la tipărirea celor dintîi cărți pe pămînt românesc.

După unele considerații în legătură cu Macarie tipograful, autorul, în ultima parte a lucrării, dă unele știri mai importante din activitatea lui Macarie. In anul 1492, Macarie, învață meșteșugul tiparului în Veneția, apoi se întoarce în Muntenegru și la Cetinje înființează o tipografie cu caractere slave.

Intre 1492-1496 tipărește cărți bisericești. Datorită unor împrejurări vitrege, în anul 1496 îl găsim la Veneția, apoi în 1504-1505 în Țara Românească. Intre anii 1507-1512 desfășoară o activitate intensă de tipograf apoi, pînă în 1521, este mitropolit al Ungrovlahiei sub Neagoe Basarab.

Murind Neagoe Basarab și fiind amenințat de turci, Macarie se retrage la Hilandar (1525-1533) ca egumen. In acest timp îl vom găsi apoi din nou în țara noastră strîngînd danii de la domnitori.

Lucrarea lui Damaschin Mioc, aduce o contribuție însemnată la cunoașterea vieții și activității tipografului Macarie.

NICOLAE STOIAN

CENTRUL DE STUDII ECUMENICE DE LA STRASBOURG

Ideea unui asemenea centru, propus de Biserica luterană din Germania, a fost acceptată de către adunarea plenară a Federației luterane mondiale, reunită la Mineapolis (S.U.A.) în 1957. «Cine ar fi putut prevedea atunci, a afirmat Dr. Schiotz, prezidentul Federației luterane mondiale, că doi ani mai tîrziu, Papa Ioan al XXIII-lea avea să deschidă porțile Bisericii romane, anunțînd convocarea Conciliului Vatican II?» De fapt, prepararea și începutul Conciliului Vatican II oferă noi perspective dialogului ecumenic: adunarea plenară ținută la Helsinki în 1963, cu unanimitate de voturi, a decis crearea unei «fundații luterane pentru cercetări ecumenice». Institutul exista deja într-o formă embrionară, la Copenhaga, potrivit deciziilor de la Mineapolis; el funcționa sub conducerea Dr. Skjdsgaars și a Dr. Lindbeck, amîndoi observatori ai Federației luterane la Conciliul Vatican II. Dar acești doi teologi, din pricina multiplelor ocupații, n-au putut să-l mai conducă.

După multe discuții, Strasbourg-ul a fost ales ca loc pentru fixarea institutului; la aceasta a contribuit poziția sa, rolul jucat de acest oraș în istoria Reformei.

Noul centru de la Strasbourg este un institut de cercetări care se va consacra studiului comparat al teologiilor diverselor Biserici. Institute asemănătoare funcționează – la nivel național – mai ales pentru luterani, la Bensheim, în Germania. Din partea Bisericii romano-catolice, Papa Paul al VI-lea a anunțat, anul trecut, crearea la Ierusalim a unui institut de teologie comparată, al cărui rol va fi similar cu al celui din Strasbourg.

Pr. V. 'ANGHELEA

CONFERINȚA DE LA ADDIS ABEBA (ETIOPÌA).

Între 15-21 ianuarie a. c. s-a ținut la Addis Abeba prima conferință a «Bisericilor ortodoxe orientale» (ne-calcedonene).

Conferința a fost convocată de Împăratul Etiopiei, Haile Selassie care, în cuvîntarea de salut, a spus, între altele, că Bisericile ar trebui să lase la o parte azi deosebirile dintre ele și să caute împreună mijloace și căi pentru păstrarea păcii. Împăratul și-a arătat nădejdea că va fi înlăturată sciziunea dintre Biserica ortodoxă și cele 5 Biserici orientale: Biserica armeană, Biserica ortodoxă siriană din Antiohia, Biserica ortodoxă Malabar, Biserica coptă, Biserica etiopiană. Conferința a discutat despre elaborarea de studii privitoare la: evanghelizare, pastorație, viața monahală, probleme de credință și probleme de interes general pentru orice credincios. S-a discutat și despre elaborarea unui plan pentru studiul teologiei și îndrumarea religioasă a credincioșilor, – și pentru înființarea unui centru comun de studii superioare asupra istoriei, teologiei și vieții «Bisericilor ortodoxe orientale». Acest institut va fi accesibil și studenților cu diplomă ai celorlalte Biserici, care ar voi să studieze Bisericile ortodoxe.

Conferința s-a ocupat și de relațiile «Bisericilor ortodoxe orientale» cu celelalte Biserici, stăruind îndeosebi asupra atitudinii față de «Bisericile orto-

doxe», adică faţă de Bisericile ortodoxe care recunosc sinodul din Calcedon, dorind să reexamineze problemele cristologice care au produs sciziunea între cele două grupe de Biserici.

Conferinţa e dispusă să înceapă un dialog cu Biserica romano-catolică şi anume de la Biserică la Biserică, - şi să colaboreze cu Bisericile Calcedonene». Bisericii romano-catolice să i se pună în vedere ca să înceteze cu prozelitismul între credincioşii «Bisericilor Orientale».

«Bisericile orientale» doresc relaţii şi cu Bisericile ne-ortodoxe, membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care de asemenea, vor fi invitate să nu facă prozelitism.

Conferinţa a discutat şi despre anumite reforme privitoare la post, la participarea tineretului la viaţa bisericească, apoi despre înviorarea monahismului şi acceptarea calendarului gregorean.

Firește s-a discutat şi despre «pace şi dreptate» în lume, spunîndu-se că: «Lumea este azi permanent neliniştită de ameninţătoarea primejdie a războiului şi de teama unui război. In epoca atomului războiul poate duce la nimicirea întregii civilizaţii, chiar la nimicirea întregii vieţi. Trebuie făcut totul pentru a împiedica izbucnirea unui război». Pacea a fost prezentată ca «starea vieţii, în care toate popoarele şi naţiunile, în armonie şi împreună lucrare, păşesc în întîmpinarea împărăţiei lui Dumnezeu pe pămînt». Toţi oamenii, toate comunităţile, popoarele şi naţiunile «trebuie să fie tratate pe temei de libertate de conştiinţă, de dreptate şi egalitate... Voim să colaborăm şi cu organizaţiile mondiale, care năzuiesc după stabilirea păcii şi dreptăţii în lume şi apelăm la toate popoarele, naţiunile şi statele din lume să facă la fel».

Pentru continuarea lucrărilor, Conferinţa a instituit un comitet din care fac parte cîte doi membri de fiecare Biserică. (Z. d. z. 4/1965)

* * *

Consiliul ecumenic al Bisericilor are azi 214 Biserici membre cu drepturi depline, 8 «Biserici asociate» (fiecare are sub 10.000 de credincioşi), şi 21 «Consilii bisericeşti naţionale».

* * *

«Institutul Iohann Gerhard» al Bisericii evanghelice din Berlin - Brandenburg (R.D.G.) a înfiinţat un cerc pentru studiul Ortodoxiei.

* * *

Facultatea de Teologie romano-catolică din Lyon a înfiinţat o catedră pentru studii ecumenice. Cursurile au început în martie a. c., tratîndu-se «teologia protestantă actuală» şi «teologia sacramentelor». (Z. d. z. 4/1965).

Prof. O. BUCEVSCHI

PREOŢII DIN ORAŞUL IAŞI LA ÎNALT PREA SFINŢITUL MITROPOLIT IUSTIN, CU PRILEJUL LUMINATULUI PRAZNIC AL ÎNVIERII

Slăvitul şi dumnezeiescul praznic al Invierii Domnului a fost sărbătorit şi anul acesta la catedrala mitropolitană a Moldovei într=o înălţătoare şi creştinească bucurie.

Sîmbătă spre duminică, 25 aprilie, la miezul nopţii, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, înconjurat de clerul catedralei, a săvîrşit slujba învierii şi, în continuare, dumnezeiasca Liturghie la care au luat parte mulţi credincioşi din oraşul Iaşi. Duminică la orele două după amiază, a săvîrşit slujba vecerniei după care a întîmpinat cu străvechea salutare creştinească şi a binecuvîntat, rînd pe rînd, pe fiecare credincios care a luat parte la această slujbă.

La orele 4 după amiază, clerul ieşan şi salariaţii cancelariei arhiepis=copale erau în monumentala sală de festivităţi unde aşteptau pe arhipăstorul lor pentru a=i face tradiţionalele şi fieştile urări de Paşti. La intrarea în sală, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a fost întîmpinat cu imnul arhie=resc: Pre Stăpînul şi arhiereul nostru Doamne îl păzeşte întru mulţi ani!, apoi P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul arhiepiscopiei, în numele consi=liului eparhial şi al tuturor slujitorilor bisericeşti din eparhie a rostit o cuvîntare. După ce a scos în evidenţă semnificaţia adîncă a Invierii Dom=nului pentru întreaga creştinătate, vorbitorul a insistat asupra îndatoririi pe care clerul şi credincioşii ortodocşi o au de a sluji binele şi de a stărui pentru apărarea păcii.

Incheind cuvîntarea, P. C. Vicar a urat Inalt Prea Sfinţitului Mitro=polit îndelungă înzilire, sănătate deplină, putere tot mai sporită de muncă şi înfăptuiri de cinste.

Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în cuvîn=tarea pe care a rostit=o, a arătat că marea taină a învierii Domnului este un minunat prilej de adîncire a înţelesului pe care scularea din morţi a Mîntui=torului o are pentru credincioşii creştini. Adevărul că „*înviind Hristos înviem şi noi*“ a rămas în conştiinţa credincioşilor aşa cum se găsea în cugetele apostolilor. Acest adevăr n=a fost niciodată subiect de discuţie. Sfinţii Apostoli au fost martorii învierii Domnului şi au simţit în cugetele lor lumina strălucitoare revărsată de Biruitorul morţii. Pentru credincioşii creş=tini din toate timpurile, învierea Domnului este izvorul vieţii şi temeiul învierii de obşte.

Biserica noastră este «Biserica slavei», «Biserica dumnezeirii». Prin întru=parea şi patima Sa, Mîntuitorul Hristos S=a golit pe Sine de slava dumne=zeiască dar a cerut de la Tatăl să=I dea iar slava pe care a avut=o mai îna=inte de a fi lumea; înviind din morţi, întru slavă, Fiul lui Dumnezeu S=a înălţat la ceruri şi şade de=a dreapta Tatălui. Dacă pentru păcatele noastre Mîntuitorul s=a golit pe Sine de slava dumnezeiască, prin înviere El ne=a ridicat şi pe noi la slava dumnezeiască; prin învierea Sa şi prin Duhul Sfînt care locuieşte întru noi, ne=a ridicat din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer. Avînd pîrga învierii, cum zice apostolul, oamenii sînt fraţi ai Mîntui=torului şi fii ai lui Dumnezeu.

Credincioşii creştini trăiesc împreună, cu aceeaşi intensitate, ziua învierii. Ei simt pe Mîntuitorul în conştiinţa lor şi se silesc să se arate ca

fii ai învierii; neîncetat, ei stăruie pentru mîntuirea şi desăvîrşirea lor ca şi pentru mîntuirea şi desăvîrşirea tuturor oamenilor.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin referindu-se la durerile şi suferinţele pe care le poate aduce un nou război, a dat tuturor celor de faţă sfaturi părinteşti şi i-a îndemnat stăruitor la săvîrşirea binelui pentru a se arăta ca fii ai învierii. Oamenii trebuie să trăiască în pace muncind pentru belşug, pentru înlăturarea bolilor şi a tuturor necazurilor. Alături de toţi fiii poporului nostru, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române trebuie să lucreze necontenit pentru pacea lumii şi pentru statornicirea dreptăţii peste tot. Un adevărat slujitor al Bisericii slujeşte binele dacă dezvoltă în sufletul credincioşilor tot ceea ce este curat şi bun.

Incheind cuvîntul de îndrumare, înaltul arhipăstor a urat clerului bună sporire în lucrarea de călăuzire şi îndrumare a dreptcredincioşilor creştini.

Slujitorii altarelor strămoşeşti din oraşul Iaşi s-au despărţit de arhipăstorul lor cu hotărîrea nezdruncinată de a munci stăruitor pentru bucurie în toată lumea, pentru triumful vieţii asupra morţii.

ÎNALT PREA SFINŢITUL MITROPOLIT IUSTIN INSPECTEAZĂ BISERICILE ŞI MĂNĂSTIRILE, MONUMENTE ISTORICE

Cum se cunoaşte prea bine, cu sprijinul Statului, de mai mulţi ani, se săvîrşesc mari şi importante lucrări de restaurare, consolidare şi protecţie la bisericile şi mănăstirile, monumente istorice, din Arhiepiscopia Iaşilor. Unele din nepreţuitele comori de artă bisericească - Neamţ, Moldoviţa, Voroneţ - sînt deja, în întregime, restaurate, altele îşi recapătă forma de altă dată în urma lucrărilor ce se desfăşoară cu deosebită stăruinţă.

In paginile acestei reviste au apărut, deseori, studii, însemnări şi reportaje în legătură cu volumul şi desfăşurarea lucrărilor de restaurare la monumentele istorice din Arhiepiscopia Iaşilor. Fiecare cititor al revistei noastre încearcă simţăminte de mulţumire şi de recunoştinţă faţă de conducerea statului nostru luînd cunoştinţă de grija şi atenţia de care se bucură comorile de artă bisericească presărate ca boabele de mărgăritar pe pămîntul patriei.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a urmărit cu deosebită luare aminte desfăşurarea lucrărilor de restaurare la bisericile şi mănăstirile din eparhie. In afară de sprijinul material acordat din fondurile Arhiepiscopiei, chiriarhul nostru de multe ori a vizitat şantierele unde a făcut sugestii şi propuneri privind buna desfăşurare a lucrărilor.

Intre 5-9 mai a. c., Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, însoţit de DI. Arhitect Grigore Ionescu, conducătorul Direcţiei Monumentelor Istorice, arhitect Horia Teodoru, arhitect Ştefan Balş, arhitect I. Grigorescu, arhitect N. Diaconu şi inginer M. Lazăr, şeful Serviciului tehnic al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, a vizitat toate şantierele la care s-au luat măsuri privind buna desfăşurare a lucrărilor.

Astfel, la *Mănăstirea Cetăţuia* s-a hotărît construirea unei terase deasupra corpului de chilii dinspre miazănoapte pentru a oferi vizitatorilor o privire panoramică a Iaşului; totodată, s-a hotărît accelerarea lucrărilor de la turnul clopotniţei cum şi a lucrărilor de aducţie a apei potabile; la *Biserica Galata* s-a hotărît accelerarea lucrărilor de restaurare de la acoperişul bisericii şi s-a luat în discuţie eventualitatea unor lucrări la casa domnească din incintă; la Mănăstirea *Sf. Ioan cel Nou*-Suceava s-a hotărît cercetarea fisurilor din pereţii paraclisului clădit la începutul secolului al XVII-lea în vederea unor lucrări de consolidare; la *Mănăstirea Dragomirna* s-a adoptat un proiect pentru construirea unei scări de acces la Sala gotică, s-a hotărît restaurarea corpului de chilii şi s-a ales locul pentru amplasarea anexelor gospodăreşti; la *Mănăstirea Sucevita* s-a adoptat o soluţie pentru scara de acces la paraclisul din turnul dinspre miazănoapte, s-au purtat discuţii în legătură cu aducerea apei potabile şi cu racordarea la sistemul energetic regional şi, s-a hotărît construirea în afară de incintă, spre miazănoapte, a

unei împrejmuiri din piatră de înălțime joasă asemănătoare celei de la Voroneț; la *Mănăstirea Putna* s-a analizat posibilitatea alimentării cu apă potabilă; la *Biserica Bogdan Vodă* din Rădăuți s-a discutat chestiunea mutării împrejmuirii metalice din jurul monumentului și s-a hotărît tratarea neîntîrziată a catapetesmei pentru oprirea acțiunii dăunătoare a cariilor; la *Mănăstirea Moldovița* s-au discutat unele îmbunătățiri la clisiarniță și aprovizionarea cu apă; la *Mănăstirea Varatec* s-au adoptat soluții în legătură cu punerea în stare de bună funcționare a conductei de apă potabilă; la *Mănăstirea Agapia* s-au dat dispozițiuni privind refacerea rețelei de canalizare a apelor menajere pe traseul mănăstire - pîrîu și s-au discutat unele soluții în legătură cu reamenajarea spațiilor verzi din incintă; la *Mănăstirea Bistrița* s-a luat în discuție eventualitatea unor lucrări de restaurare și consolidare la casa egumenească.

La *Mănăstirea Neamț*, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, împreună cu Prea Sfințitul Partenie al Romanului, sosit între timp la mănăstire, au inspectat seminarul teologic la clădirea căruia se execută cu sprijinul material al Arhiepiscopiei Iașilor și Episcopiei Romanului și Hușilor, lucrări de reparații, de transformare și de compartimentare a spațiului, în vederea desfășurării învățămîntului și vieții de internat în mai bune condițiuni.

Inspectarea bisericilor și mănăstirilor, monumente istorice, tocmai la începutul sezonului de lucrări constituie un pas important în patriotica acțiune de restaurare care se desfășoară cu atîta osîrdie în ultimele două decenii.

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MAI

În Arhiepiscopia Iașilor, conferințele preoțești programate de Sf. Sinod pentru luna mai a. c., au avut loc în zilele de 11, 12, 13 și 14 ale acestei luni; la aceste conferințe s-a tratat tema: *„Problema păcii în preocupările actuale ale Bisericilor creștine și ale organizațiilor mondiale"*.

Conferințele, potrivit dispozițiunilor I. P. S. Mitropolit Iustin, au fost prezidate de următorii delegați: P. C. arhim. Irineu Crăciunaș, vicar, la protopopiatele: Iași, Cîmpulung, Rădăuți și Gura Humorului; P. C. cons. Sc. Porcescu la protopopiatele: Vatra Dornei, Săveni, Dorohoi și Suceava; P. C. cons. Teodor Irimia la protopopiatele: Botoșani, Pașcani, Tîrgu Neamț și Piatra Neamț; P. C. inspector bis. Teodor Bodnar la protopopiatul: Fălticeni; P. C. protopop Mihai Gheorghiu la protopopiatul Hîrlău.

Deschizînd lucrările acestor conferințe, delegații eparhiali au arătat că a 20-a aniversare a victoriei asupra Germaniei hitleriste - 9 mai 1945 - 9 mai 1965 - este un imbold puternic în lupta pentru «preîntîmpinarea unui nou război, pentru salvgardarea și consolidarea păcii».

Numeroși oameni din diferite părți ale lumii protestează împotriva războiului pe care S.U.A. îl poartă în Vietnam.

In continuare delegații chiriarhali au amintit că pastoralele trimise clerului și credincioșilor de chiriarhii Bisericii noastre cu prilejul luminatului praznic al Invierii Domnului sînt izvoare și temeiuri puternice în străduințele lor pentru apărarea păcii: «Hristos nu este prezent acolo unde se nesocotește porunca iubirii», (P. F. Patriarh Iustinian), de aceea creștinii au îndatorirea de a păstra pacea ca pe «odorul cel mai scump al vieții noastre» (I. P. S. Mitropolit Iustin).

Conferințele au fost citite de următorii: Prototopopiatul Iași, Pr. D. Sărătură; protopopiatul Pașcani, Pr. T. Mihai; protopopiatul Hîrlău, Pr. Iustin Gașpar; protopopiatul Piatra Neamț, Pr. Gh. Doloiu; protopopiatul Tîrgu Neamț, Pr. I. Preotu; protopopiatul Fălticeni, Pr. Gh Gorcea; protopopiatul Suceava, Pr. T. Pînzaru; protopopiatul Gura Humorului, Pr. O. Ienache; protopopiatul Cîmpulung, Pr. M. Vermeșanu; protopopiatul Vatra Dornei, Pr. D. Matei; protopopiatul Rădăuți, Pr. C. Bucescu; protopopiatul Dorohoi, Pr. E. Saucă; protopopiatul Botoșani, Pr. Gh. Cojocaru; protopopiatul Săveni, Pr. D. Stropșa.

După discuțiile la care au luat parte mulți vorbitori, delegații eparhiali au scos în evidență eforturile stăruitoare ale Bisericilor creștine și ale diferitelor organizații creștine pentru fericire, belșug, pace și dreptate în lume.

Biserica Ortodoxă Romînă se găseşte cu cinste în primele rînduri ale apărătorilor păcii şi înfrăţirii între oameni şi popoare.

Ca fii ascultători ai Bisericii strămoşeşti, preoţii şi credincioşii slujesc, prin munca lor, dreptatea, pacea şi în general binele omenirii.

In cadrul rapoartelor de activitate citite de către preoţi, delegaţii I. P. S. Mitropolit Iustin au dat îndrumări şi au făcut unele sugestii în legătură cu metodele potrivite pe care slujitorii altarelor trebuie să le folosească în activitatea lor pastorală.

Atît preoţii cît şi credincioşii ortodocşi vor fi mereu alături de cei care luptă pentru apărarea păcii, de cei care se ostenesc pentru binele obştesc, pentru săvîrşirea lucrărilor agricole la timp şi în bune condiţiuni, pentru sistematizarea şi înfrumuseţarea satelor şi oraşelor.

S-a insistat îndeosebi asupra îndatoririi pe care o au slujitorii altarelor de a gospodări pilduitor treburile parohiale, îngrijind cu atenţie locaşurile de cult, casele parohiale şi cimitirile, plantînd – acolo unde este nevoie – pomi fructiferi sau arbori decorativi. Ei trebuie să fie buni chivernisitori ai cancelariei parohiale, ţinînd în desăvîrşită ordine arhiva şi biblioteca.

Conferinţele preoţeşti din luna mai a. c., ca toate conferinţele orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-au dovedit a fi mult folositoare în activitatea pe care o desfăşoară preoţii.

EXCURSIE LA MONUMENTELE ISTORICE BISERICEŞTI ALE MOLDOVEI

Sîmbătă 22 mai a. c., au sosit la Iaşi P. C. Traian Belaşcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, P. P. C. C. I. Velţan, I. Nicoară şi N. Geangalău, consilieri, cu un grup de funcţionari de la cancelaria arhiepiscopală a Sibiului şi de slujitori ai catedralei mitropolitane a Ardealului.

Cu dorinţa vie de a cunoaşte impunătoarele înfăptuiri noi din Moldova, cum şi comorile de artă ale trecutului, excursioniştii au plecat din Sibiu vineri 21. V. a. c.; în aceeaşi zi ei au vizitat Valea Trotuşului, unde au rămas de-a dreptul uimiţi de clocotul industrial al vieţii noi, ctitoria de la Borzeşti a slăvitului voievod Ştefan cel Mare şi oraşul Bacău.

A doua zi, 22. V. a. c., după ce au vizitat oraşul Bacău, excursioniştii s-au îndreptat spre Roman. Acolo ei au vizitat catedrala episcopală zidită de voievodul Petru Rareş, după care au fost primiţi de P. S. Partenie episcopul Romanului şi Huşilor.

In aceeaşi zi, 22. V. a. c., după amiază, excursioniştii erau întîmpinaţi în faţa monumentalei catedrale mitropolitane a Moldovei de P. C. arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor. După ce au vizitat catedrala zidită de fericiţii mitropoliţi Veniamin Costachi şi Iosif Naniescu, «Catedrala Veche», zidită de mitropolitul Gavriil Calimah şi clădirile care străjuiesc în jurul catedralei, zidite prin osîrdia I. P. S. Mitropolit Iustin, rînd pe rînd, ei au vizitat monumente istorice bisericeşti, parcuri şi cartiere noi din vechea cetate de scaun a Moldovei.

Spre seară, oaspeţii Arhiepiscopiei Iaşilor au fost primiţi la reşedinţa mitropolitană de I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei. Intîlnirea întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Moldova cu sfetnicii şi colaboratorii pe care i-a avut pe cînd era Mitropolit al Ardealului a fost impresionantă.

Duminică 23 V. a. c., excursioniştii au luat parte la serviciul religios săvîrşit în catedrala mitropolitană din Iaşi, apoi s-au îndreptat spre Munţii Neamţului, unde au vizitat mănăstirile: Neamţ, Agapia Varatec şi Bistriţa. Prin fermecătoarele Chei ale Bicazului ei au plecat spre Sibiu cu satisfacţia că au putut cunoaşte străvechile şi minunatele monumente bisericeşti din Moldova.

ÎNSEMNĂRI 323

† **Prof. Dr. Ştefan Zankow** *(Prof. O. Bucevschi)*; **Filip Moldoveanul, iniţiatorul tiparului românesc în Transilvania** *(Dr. Ştefan Juhasz)*; **Manuscrise de la Episcopia Romanului: Psaltire cu tîlc** *(Mircea Păcuraru)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 329

Gottfried Noth, **Ökumenische Einheit als Gabe und Aufgabe** în «Die Zeichen der Zeit», 1/1965 *(Prof. O. Bucevschi)*; Церковен Вестник **(Revistă Bisericească)**, Organul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Sofia, anul 66, nr. 1—7/1965 *(Pr. Paul Mihail)*; **Dicţionar enciclopedic român,** vol. I şi II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti 1962-1964 *(Pr. L. Popovici)*; *Anton Balotă*, **Bogomilismul şi cultura maselor populare din Bulgaria şi Ţările Române,** Romanoslavica X, 1964. pag. 19-71 *(Diac. Tib. Meleşcanu)*; **Gavriil Musicescu,** de *George Breazul*, Bucureşti 1963 *(Pr. P. Manole)*; **Ion Creangă, Documente,** ediţie îngrijită de Gh. Ungureanu, Bucureşti 1964 *(Gheorghe Balica)*; *Damaschin Mioc*, **Date noi cu privire la Macarie tipograful** *(Nicolae Stoian)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ŞTIRI DIN VIAŢA BISERICILOR CREŞTINE* . . 339

Centrul de studii ecumenice de la Strasbourg *(Pr. V. Anghelea)*; **Conferinţa de la Addis-Abeba (Etiopia),** Z. d. z. 4/1965 *(Prof. O. Bucevschi)*.

B. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . 341

Preoţii din oraşul Iaşi la Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, cu prilejul luminatului praznic al Învierii Domnului; I. P. S. Mitropolit Iustin inspectează bisericile şi mănăstirile monumente istorice; Conferinţele preoţeşti din luna mai 1965; Excursie la monumentele istorice bisericeşti ale Moldovei.

42.420

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLI, Nr. 7—8 IULIE — AUGUST 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Constituţia Republicii Socialiste România. . . **347**

POPAS ANIVERSAR

Douăzeci de ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian **350**

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Conferinţa Creştină pentru Pace: Sesiunea Comisiei teologice *(Ştefan C. Alexe)* **354**

OASPEŢI DE PESTE HOTARE

Sanctitatea Sa Vasken I Catolicos şi Patriarh al tuturor armenilor vizitează Biserica Ortodoxă a Moldovei **362**

DIN ISTORIA BISERICILOR CREŞTINE

Ierod. Prof. EPIFANIE NOROCEL: **Biserica Armeană** . . . **374**

STUDII

VEDERNIKOV A.: **Problema tradiţiei în teologia ortodoxă** (traducere de *Prof. I. Serafinceanu)* **391**

ALEXANDRU ANDRONIC: **Noi contribuţii arheologice la istoria oraşului Iaşi** **403**

VASE ALESE ALE ORTODOXIEI

Protos. ADRIAN HRIŢCU: **Asterie al Amasiei şi opera sa** . . **409**

(Continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 7—8 IULIE—AUGUST 1965

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

CONSTITUȚIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Pretutindeni în patria noastră scumpă, proiectul Constituţiei Republicii Socialiste România a fost întîmpinat cu simțăminte de aleasă satisfacţie şi cu avînt patriotic. Muncitori care, în fabrici şi combinate industriale, făuresc chipul luminos al României de mîine, ţărani, care, uniţi în familii agricole, smulg pămîntului belşug de roade, intelectuali care, în biblioteci, laboratoare şi instituţii de cultură, adaugă contribuţia lor la dezvoltarea culturală a poporului nostru, au primit şi dezbătut proiectul cu elan creator şi cu hotărîrea de a stărui în munca lor pentru slava României.

Prin adoptarea Constituţiei Republicii Socialiste România, de către Marea Adunare Naţională, cu unanimitate de voturi, în preziua celei de a douăzeci şi una aniversări a eliberării, poporul nostru a scris cu litere nepieritoare o pagină nouă în istoria sa: statornicirea de drept a socialismului în ţara noastră.

Noua Constituţie reflectă tot ceea ce marii gînditori şi luptători ai poporului nostru au întrevăzut; reflectă eforturile stăruitoare ale oamenilor muncii, din ultimii douăzeci de ani, pentru belşug şi progres; reflectă sensul uman al vieţii pentru care fiii aleşi ai poporului nostru s-au jertfit.

Pentru orice locuitor din patria noastră „titlurile şi articolele constituţiei, paragrafele şi aliniatele legii fundamentale a ţării noastre constituie acordurile şi strofele unui măreţ şi însufleţitor poem umanist... un poem al realizărilor epocale, al viselor cutezătoare şi al năzuinţelor noastre“ spre culmi mai înalte şi mai impunătoare.

Ca într-o salbă scînteietoare sînt înscrise în legea fundamentală a patriei noastre drepturile de care se bucură în orînduirea socialistă toţi fiii poporului nostru: Dreptul la muncă, la sănătate, la ocrotiri sociale, la învăţămînt, la libertatea cuvîntului, inviolabilitatea locuinţei, ocrotirea intereselor personale şi obşteşti, libertatea conştiinţei şi garantarea acestor drepturi, asigură dezvoltarea

şi afirmarea personalităţii umane, fericirea tuturor celor ce muncesc.

Omul în climatul condiţiilor, îndatoririlor şi drepturilor statornicite de Constituţia Republicii Socialiste România, dobîndeşte „Conştiinţa existenţei sale de om"; el se realizează deplin, se integrează în clocotul creator al ordinei sociale noi, preţuieşte pe semenul său ca pe un om liber şi egal cu el însuşi, adaugă munca şi energia sa la munca semenilor săi cu nestrămutata convingere, că slujeşte dreptatea, libertatea, pacea, viaţa şi demnitatea umană ; el găseşte în noua constituţie „temeiul unui avînt sporit pentru a ridica ţara pe culmi din zi în zi mai înalte în toate domeniile vieţii obşteşti, pentru a apăra pacea în lume — ideal scump al întregului nostru popor".

Alături de poporul român care, în avîntul său spre o viaţă mai bună, a urcat o nouă treaptă, slujitorii şi dreptmăritorii creştini ai Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu slujitorii şi credincioşii altor culte din patria noastră, văd în noua Constituţie a României pîrghia unor înalte piscuri de civilizaţie, cultură şi ordine morală. Pe deasupra ei, au deosebita bucurie cînd văd că printre drepturile cetăţeneşti figurează şi libertatea de conştiinţă şi de exercitare a cultului religios garantat de stat. Prevederile referitoare la libertatea de conştiinţă „confirmă starea de drept şi de fapt a realităţii libertăţii religioase existente pentru toate cultele din patria noastră, în mod egal fără nici o îngrădire sau discriminare".

„Deplin satisfăcuţi de garantarea acestor drepturi, cum spunea I. P. S. Mitropolit Iustin la Marea Adunarea Naţională, şi însufleţiţi de năzuinţele măreţe ale întregului nostru popor, slujitorii şi credincioşii bisericeşti sînt împreună lucrători cu toţi oamenii din ţară la zidirea cea nouă a patriei noastre scumpe". Pe treapta istorică pe care a păşit neamul nostru, toţi cei ce au o credinţă religioasă, ocrotiţi de legea fundamentală, vor lucra cu puteri sporite şi cu avînt patriotic pentru înflorirea continuă a ţării noastre, pentru belşug şi pentru un viitor mai luminos şi mai impunător.

Înflăcăraţi de simfonia umană a Constituţiei, de înaltele ei principii de respectare a suveranităţii şi independenţii naţionale, de egalitate în drepturi şi avantaj reciproc, de neamestec în treburile interne ale altor state, slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române vor lupta stăruitor pentru coexistenţa paşnică a statelor cu sisteme social-politice diferite, pentru soluţionarea diferendelor prin tratative, pentru dezvoltarea sentimentelor de încredere şi prietenie între popoare, pentru dezarmare generală şi pace.

La a douăzeci şi una aniversare a eliberării patriei noastre

şi la început de etapă nouă în istoria poporului nostru, ierarhii, preoţii şi credincioşii dreptmăritori din Moldova aduc prinosul lor de recunoştinţă neţărmurită muncitorilor şi vrednicilor conducători ai poporului nostru care cu eroism pilduitor şi cu certitudinea nezdruncinată a izbînzilor înscriu pagini de mare cinste în cartea neamului. Totodată, la îndemnul conştiinţei lor umane şi la îndemnul conştiinţei lor creştine, ei, în climatul statornicit de Constituţia Republicii Socialiste România, vor sprijini toate eforturile din patria noastră cu nestrămutata convingere că slujesc binele şi demnitatea umană.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

DOUĂZECI DE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH IUSTINIAN

După al doilea război mondial, Arhiepiscopia Iașilor, ca, aproape întreaga Moldovă, era învăluită de tristețe. Rănile pricinuite de luptele de pe cîmpiile și dealurile acestei provincii românești erau adînci și dureroase: sate și orașe pîrjolite de oștile care se retrăgeau copleșite de înfrîngere, oameni fără adăpost, orfani umiliți de suferință și deznădejde, lipsuri de tot felul, locașuri sfinte lovite de urgia războiului, slujitori de altare strămoșești însetați de cuvîntul ziditor al arhipăstorului.

Niciodată viața bisericească a Moldovei n-a fost atît de zguduită și niciodată nu s-a simțit nevoia unui dregător care să propovăduiască neîncetat cuvîntul, să stăruie cu timp și fără timp, să mustre, să certe, să îndemne cu toată îndelunga răbdare.

La propunerea pururea pomenitului mitropolit Irineu Mihălcescu, împovărat de ani și, în același timp, istovit de o boală necruțătoare, Sfîntul și îndreptătorul Sinod a orînduit, îndată după război, în scaunul de vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, „cu rang de arhiereu", pe Întîistătătorul de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian Marina.

O dată cu noul vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, fericitul întru adormire mitropolit Irineu avea un destoinic împreună lucrător în via Domnului, un încercat și iscusit slujitor al Bisericii strămoșești și al poporului.

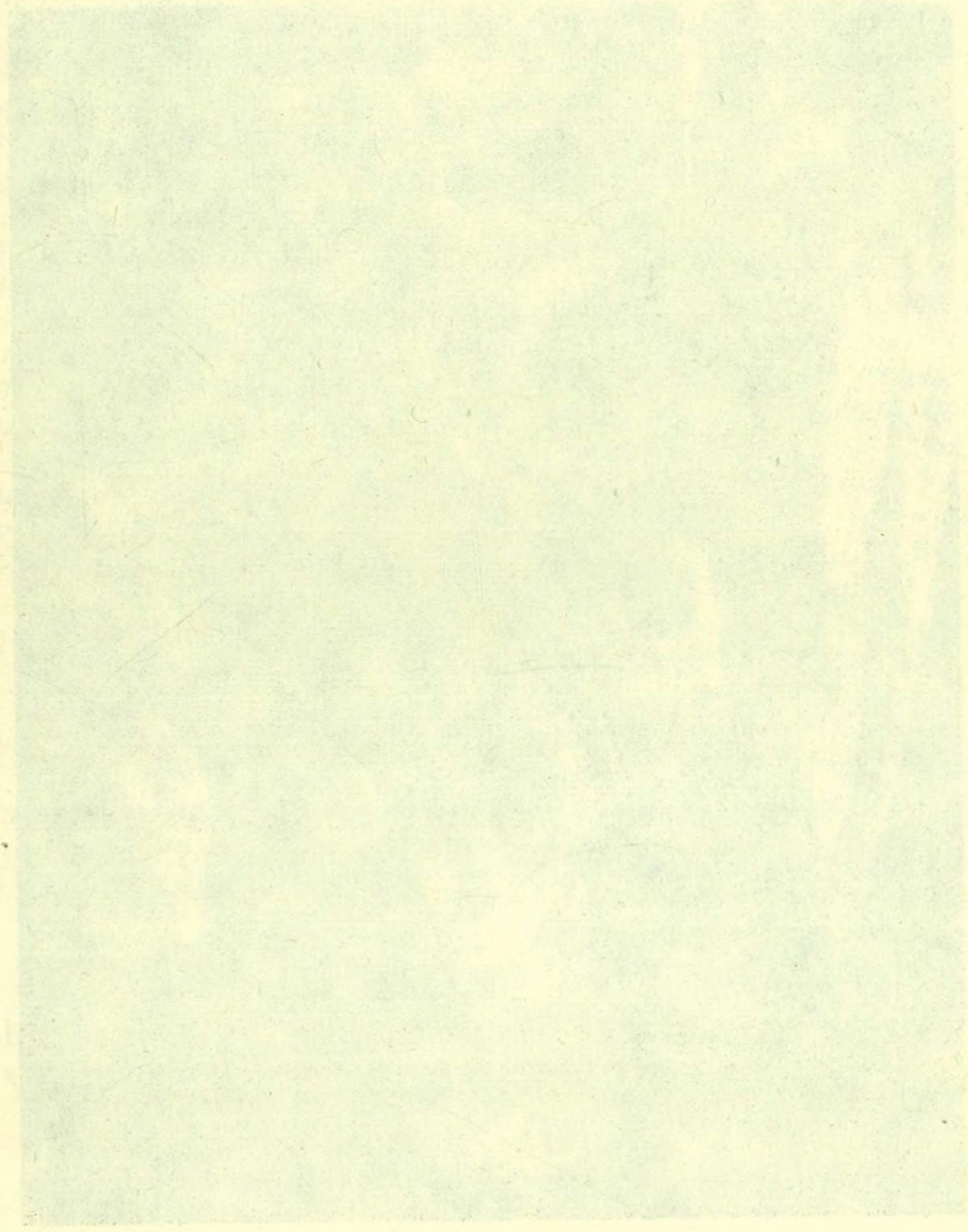
În viața tînărului și întreprinzătorului vicar, cum și în cronica bisericească a Mitropoliei Moldovei și Sucevei începea un capitol nou de muncă stăruitoare și de rodnice înfăptuiri.

Sîmbătă 11 august 1945, la Mănăstirea Cetățuia, care străjuiește de aproape trei veacuri pe o culme situată la sud-est de străvechea cetate de scaun a Moldovei, într-o atmosferă de pace și adîncă smerenie creștină, Prea Fericitul Patriarh Iustinian chemat la slujba arhieriei, primea sfîntul și îngerescul chip monahicesc. Îmbrăca haina monahală, cum însuși a mărturisit, „cu teamă" cunoscînd că „mai multe sînt furtunile care zguduie sufletul călugărului decît vînturile care zbuciumă marea"; „cu supunere" ascultînd de înalta conducere a Bise-

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH IUSTINIAN

(pictură de Corneliu Baba)
anul 1945

ricii Ortodoxe Române; „cu sfială" gîndind la atîția cuvioși părinți care au cinstit prin viață curată și luminoasă mănăstirile Moldovei.

A doua zi, duminică 12 august 1945, în monumentala catedrală a Iașului, un impunător sobor de arhierei, preoți și diaconi săvîrșea sfînta și dumnezeiasca Liturghie în cadrul căreia Prea Fericitul primea dumnezeiescul har al arhieriei. „Nu am altă rugăciune către Domnul Iisus - Marele Arhiereu, spunea în cuvîntarea pe care a rostit-o atunci Prea Fericitul Patriarh Iustinian, în aceste momente solemne, decît să-mi dea milă, putere, înțelepciune și mai ales har pentru ca acolo unde este întristare eu să samăn bucurie, acolo unde este ceartă, eu să samăn pace, acolo unde este ură, eu să samăn iubire, acolo unde este întuneric, eu să samăn lumină".

Îndată după înscăunarea sa ca vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Iustinian pornea cu avînt tineresc, cu energie neîmputinată și cu hotărîre nesovăitoare la acțiune. Ca mitropolit, apoi, în scaunul de la Iași, cinstit de atîția mari ierarhi în trecut, a muncit, cu timp și fără timp, pentru buna stare morală și materială a credincioșilor moldoveni.

Astfel, rînd pe rînd, au fost tămăduite rănile catedralei, cancelariei și reședinței mitropolitane, pricinuite de război; viața economică-gospodărească a Arhiepiscopiei avea un destoinic îndrumător; protoieriile, parohiile și mănăstirile își desfășurau viața sub aripa oblăduitoare a tînărului arhiereu; sute de orfani și de tineri din Moldova au primit hrană, îngrijire și îndrumare patriotică prin osîrdia profund umană a noului vlădică; școlile bisericești s-au bucurat de aleasă atenție; slujitorii altarelor lucrau cu sîrguință pentru binele obștesc încredințați că împlineau o poruncă evanghelică; de pe toate amvoanele se propovăduia dreptatea și omenia, cinstea și ordinea, munca și pacea.

După mai puțin de trei ani de activitate chiriarhală rodnică în Arhiepiscopia Iașilor, Prea Fericitul Patriarh Iustinian, prin voia Domnului, era chemat în iunie 1948 la înalta dregătorie de întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Slujitorii și dreptcredincioșii români aveau, acum, un arhipăstor cu elan tineresc și cu o bogată experiență dobîndită ca preot paroh, ca director de seminar, ca vicar și mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Biserica noastră strămoșească, în atmosfera realităților social-politice din patria noastră, sub îndrumarea întîistătătorului ei, a lucrat sincer și stăruitor pentru crearea „omului nou", a „duhului celui nou", a „condițiilor noi", pentru „purificarea, înnoirea și înnobilarea vieții omenești". Ea și-a îndeplinit astfel, „misiunea socială care începuse să fie uitată de lume si chiar de unii dintre slujitorii ei".

După ce Biserica Ortodoxă Română și-a alcătuit Statutul de organizare și funcționare, cum și mai multe regulamente privind variatele ei aspecte și forme de manifestare, cronica

vieții bisericești a înregistrat fapte deosebit de importante: învățământul teologic a trecut sub aripa ocrotitoare a Bisericii; frații ardeleni smulși prin înșelăciune și silnicie acum 260 de ani din trupul ortodoxiei străbune au revenit la sînul Bisericii mame; publicațiile teologice au dobîndit o înaltă ținută teologică; calendarul ortodoxiei s-a îmbogățit cu sfinți odrăsliți de pămîntul strămoșesc al patriei noastre; bisericile și mănăstirile, impunătoare monumente de artă bisericească, au, cu fiecare zi ce trece, înfățișarea de altădată în urma lucrărilor de restaurare săvîrșite cu sprijinul Statului; legăturile cu Bisericile ortodoxe surori sînt mai trainice ca oricînd; în familia ecumenică creștină, Biserica noastră este călăuzită de „duhul dragostei și al înțelegerii frățești".

Viziunea urmărilor catastrofale pe care le-ar avea un nou război a așezat pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și pe toți slujitorii și credincioșii ei între luptătorii pentru apărarea păcii în lume. Ei sînt, acum, „apostoli ai păcii, apostoli ai libertății oamenilor, apostoli ai dreptății în lume"; cu devoțiune și însuflețire ei luptă împotriva celor ce calcă libertatea popoarelor, împotriva celor ce nesocotesc dreptatea celor mici, împotriva celor ce urzesc și pregătesc un nou război.

Pacea este o condiție indispensabilă progresului; „ea este, totodată, chezășia trăirii creștine, temei al împlinirii misiunii Bisericii lui Hristos în lume. De aceea, ea constituie un ideal la realizarea căruia a năzuit Biserica noastră în toate vremurile. Dar în fața primejdiei celui mai nimicitor dintre războaie, în fața primejdiei războiului atomic, solia păcii n-a fost niciodată mai necesară ca astăzi. Urmînd porunca Mîntuitorului care a venit în lume pentru a împăca pe om cu Dumnezeu, pentru a înscăuna pacea între popoare și pentru a sădi dragostea în sufletele oamenilor, Biserica noastră, împreună cu celelalte culte din țară, desfășoară acum o acțiune intensă pentru menținerea păcii în lume. Făcîndu-se interpretul cestei acțiuni ferme a Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustinian, cu prilejul participării sale la o ședință a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din țara noastră a spus: „Am venit aici ca să mărturisesc încă o dată solidaritatea Bisericii Ortodoxe Române cu luptătorii pentru apărarea păcii din Republica noastră și din lumea întreagă și să adaug la puterile lor de luptă pe acelea ale credincioșilor și clerului pe care-i păstoresc... Prezența mea aici este determinată de convingerea clerului și credincioșilor, ca și de convingerea întregii ierarhii, că pacea omenirii și, cu ea, toate valorile lumii trebuie și pot fi salvate prin lupta împotriva atîțătorilor la un nou război. Ea mai este apoi determinată de dorința și hotărîrea nestrămutată a tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române de a se înrola fără nici o ezitare și de a nu cruța nimic pentru apărarea păcii. Sînt interpretul acestei acțiuni ferme a Bisericii Ortodoxe Române".

Cele două decenii de slujire arhierească vor rămîne în

istoria Bisericii noastre strămoşeşti, spre cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi a celor ce au lucrat alături de Prea Fericirea Sa, zi de zi, cu răbdare, dragoste, ascultare şi hărnicie, decenii de muncă neşovăitoare închinată binelui.

La încheierea celor douăzeci de ani de slujire arhierească, Prea Fericitul Patriarh Iustinian „păşeşte înainte avînd fruntea încununată cu aureola strădaniilor închinate Bisericii strămoşeşti şi propăşirii Patriei noastre scumpe. Împlinirile rodnice agonisite în acest răstimp constituie chezăşia trainică de noi înfăptuiri în viitor".

Clerul de mir, cinul monahal şi dreptmăritorii creştini din ţara noastră urează întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, cu acest prilej, viaţă îndelungată, sănătate netulburată, şi puteri sporite de muncă pentru a continua cu bune roade marea şi însemnata slujire întru slava lui Dumnezeu şi a Bisericii.

Biserica dreptmăritoare a Moldovei în care amintirea înfăptuirilor Prea Fericitului Patriarh Iustinian, din vremea cînd era întîistătătorul ei, este vie, participă, la acest popas prilejuit de împlinirea celor douăzeci de ani de slujire arhierească a Prea Fericirii Sale, cu alese sentimente de cinstire.

Dorind Prea Fericitului Patriarh Iustinian îndelungă înzilire şi spor îmbelşugat de roade în via pe care a sădit-o Domnul, ierarhii, preoţii, călugării şi dreptcredincioşii creştini din Moldova se îndreaptă cu evlavie adîncă spre „ mai Marele păstorilor" rugîndu-L să reverse darurile Sale cele bogate peste sfînta noastră Biserică, peste ţara aceasta şi peste toată lumea Sa.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI.

CONFERINȚĂ CREȘTINĂ PENTRU PACE

SESIUNEA COMISIEI TEOLOGICE (LENINGRAD, 8—10 APRILIE 1965)

La a doua Adunare Mondială Creştină pentru Pace (Praga, 1963) s-a hotărît, între altele, pentru coordonarea mai temeinică a muncii, crearea a cinci comisii, dintre care, prima, *Comisia teologică*, are roluri de a urmări laturi şi aspecte ale situaţiei internaţionale. Această comisie trebuie să lucreze, pentru a-şi atinge ţelul, în legătură cu *Comisia Internațională*, care, la rîndul ei, trebuie să pornească de la o serioasă bază teologică.

Prima şedinţă de lucru a Comisiei Teologice a avut loc la Leningrad între 8 şi 10 aprilie 1965. În cele ce urmează expunem pe scurt materialul prezentat şi discutat în cadrul lucrărilor acestei şedinţe.

Lucrările comisiei s-au ţinut în sala festivă a Academiei teologice din Leningrad sub conducerea preşedintelui ei, *Dr. Aren van Leewen*, membru al Bisericii reformate olandeze. Au participat reprezentanţi şi membri ai următoarelor Biserici: Uniunea baptiştilor din Polonia, Uniunea baptiştilor din U.R S.S., Biserica Evanghelică A.B. din Slovacia, Biserica Evanghelică din Berlin-Brandenburg (Berlin, R.D.G.), Biserica Evanghelică din Berlin-Brandenburg (vest), Biserica Evanghelică a fraţilor cehi, Biserica Evanghelică Hassen-Nassan (R.F.G.), Biserica Naţională Evanghelică din Baden (R.F.G.), Biserica Evanghelică luterană din Estonia (U.R.S.S.), Biserica luterană din Saxonia (R.D.G.), Biserica Evanghelică luterană din Letonia (U.R.S.S.), Biserica Evanghelică luterană din Suedia, Biserica luterană din Polonia, Federaţia Bisericilor Evanghelice din Uruguai, Biserica metodistă din Marea Britanie, Patriarhia Moscovei, Biserica Ortodoxă din Polonia, Biserica Protestantă din Togo (Africa), Biserica Reformată din Franţa, Biserica Reformată Naţională din Lippe-Detmold (R.F.G.), Biserica Ortodoxă Română, Federaţia Bisericilor Evanghelice din Elveţia, Biserica Ortodoxă Siriană din India şi Biserica Unită a lui Iisus Hristos din Statele Unite ale Americii.

Din partea *Comitetului de lucru* al Conferinţei Creştine pentru pace au participat: *I. P. S. Mitropolit Nicodim* al Leningradului şi Ladogăi, *Prof. Georges Casalis*, Arhiepiscopul evanghelic-luteran din Estonia, *Jan Kiivit* şi *Arhim. Juvenalie*,

vicepreşedintele Departamentului eclesiastic extern al Patriarhiei din Moscova. De asemenea au participat 7 membri ai *Secretariatului Internaţional* al Conferinţei Creştine pentru Pace, precum şi un număr de 18 personalităţi de diferite confesiuni creştine şi din diferite ţări, ca invitaţi.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: *P. C. Pr. Ioan G. Coman*, profesor la Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti, secretarul Comisiei teologice, care a prezentat referatul principal, *P. C. Pr. Isidor Todoran*, profesor la Institutul Teologic din Sibiu şi *P. C. Pr. Gh. Soare*, consilier patriarhal.

Tema principală a acestei sesiuni a fost: *Întruparea lui Iisus Hristos şi răspunderea comunităţii pentru lume*, iar subtemele: 1) *Comunitatea în societatea care se schimbă continuu* şi 2) *Problema fundamentării teologice a acţiunii politice a creştinilor*. S-a acordat, de asemenea, un mare interes şi temei: *Teologie, istorie, eshatologie.*

O sarcină importantă a participanţilor la sesiune a fost pregătirea teologică a şedinţelor Comitetului Consultativ pentru continuarea lucrării Conferinţei Creştine pentru Pace, la Budapesta, în zilele de 11-13 octombrie a. c., cu tema principală: *Solidaritate şi colaborare pentru dreptate şi pace*, pe temeiul textului biblic: «Fericiţi făcătorii de pace» (Matei V, 9).

Sesiunea Comisiei teologice a fost deschisă printr-o cuvîntare de salut a vicepreşedintelui Conferinţei Creştine pentru Pace, *I. P. S. Mitropolit Nicodim* al Leningradului şi Ladogăi. Vorbind în calitate de ierarh creştin ortodox şi de vicepreşedinte al Conferinţei Creştine pentru Pace, I. P. S. Mitropolit Nicodim a spus între altele: «Conferinţa Creştină pentru Pace pune un accent cu totul deosebit pe aspectul teologic al activităţii Dvs. O dezvoltare adîncă a învăţăturii creştine despre pace, pornind de la importanţa pentru viaţa omenească, pentru prosperitatea popoarelor şi progresul public, este condiţia unei înfăptuiri rodnice şi raţionale a misiunii Mişcării Creştine pentru Pace». Cu problemele păcii se ocupă Mişcarea Ecumenică, Conferinţa Creştină pentru Pace precum şi alte organizaţii care doresc fericirea neamului omenesc. În această activitate se integrează şi lupta pentru apărarea păcii în Biserica Ortodoxă din Leningrad. După o bogată expunere asupra lucrării pentru pace a Bisericii din Leningrad, de-a lungul vremii, I. P. S. Nicodim a adăugat: «Tema prezentei şedinţe de lucru a Comisiei teologice a Conferinţei Creştine pentru Pace, mi se pare că este deosebit de bogată în lămuriri căci dezvoltă o adîncă legătură internă a învăţăturii creştine despre pace şi a dogmei centrale a credinţei creştine, a dogmei întrupării Fiului, Unul născut, al lui Dumnezeu.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu, care în esenţa Sa ontologică formează «taina creştinătăţii» (I Tim. III, 16), este o cheie pentru întreaga antropologie şi soteriologie creştină, şi, în acelaşi timp, un emoţionant nerv principal al vieţii morale a fiecărui creştin întemeiată pe legea iubirii şi pe năzuinţa fierbinte spre desăvîrşire». Acest aspect al întrupării lui Dumnezeu, şi

altele, ne mişcă puternic minţile, viaţa personală şi publică spre a ne pune de acord cu principiile dumnezeieşti despre iubire şi pace. «Prin întrupare am cunoscut că Dumnezeul nostru este «Dumnezeul iubirii şi al păcii» (II Cor. XIII, 11) şi «Pîrga Hristos» (I Cor. XV, 23) este «pacea noastra» (Efes. II, 14). Omul creat după chipul lui Dumnezeu, omul dragostei şi al păcii, trebuie să fie stîlp al păcii în întreitul înţeles, adică al păcii cu Dumnezeu, al păcii cu conştiinţa sa şi al păcii cu cei de aproape şi cei de departe. De aceea, este potrivit pentru noi să spunem împreună cu Sfîntul Grigorie Teologul: «Pacea mea este lucrarea mea şi lauda mea».

Au prezentat referate; *Pr. Prof. Ioan G. Coman* (Biserica Ortodoxă Română), *Protoiereul R. A. Voronov* (Biserica Ortodoxă Rusă), *Prof. J. M. Lochman* (Biserica Evanghelică a fraţilor cehi), *Dr. Hans Ruh* (Federaţia Bisericilor Evanghelice din Elveţia), *Pastorul Th. Lorenzmeier* (Biserica Reformată de la Lippe-Detmold) şi *Prof. Gordon Rupp* (Biserica Metodistă din Marea Britanie). Pentru importanţa problemelor tratate vom stărui asupra cîtorva referate, îndeosebi asupra referatului de bază prezentat de P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, secretarul Comisiei teologice. Titlul referatului prezentat de delegatul Bisericii noastre are aceeaşi formulare cu tema principală şi subtemele sesiunii, pe care le-am amintit.

Pornind de la precizarea că prin termenul de «comunitate» înţelege Biserica în sens ortodox, referatul subliniază că va pune totuşi accentul pe forţa activă a Trupului mistic al Domnului, mai precis pe misiunea şi responsabilitatea acestui Trup în lumea actuală.

I. *Consecinţele întrupării Logosului.* 1) Logosul s-a întrupat pentru ca să triumfe asupra morţii şi să o îndepărteze definitiv. Dacă prin Adam a venit păcatul şi moartea, prin Iisus Hristos a venit viaţa şi învierea morţilor, «căci după cum toţi mor în Adam, aşa şi în Hristos, toţi vor învia» (I Cor. XV, 22; Rom. V, 12). Marele teolog patristic al întrupării, Sfîntul Atanasie, zice că omul nu putea să fie mîntuit de stricăciune decît de Logosul Dumnezeu (Despre întruparea Cuvîntului, 9, P. G. 25, col. 112).

2. Întrupîndu-se pentru a elibera pe oameni de sub stăpînia morţii, Logosul s-a arătat *izvorul, protectorul şi stăpînul vieţii* (Ioan VI, 35, 41; X, 10). Prin moartea şi învierea Sa, Fiul lui Dumnezeu a înnoit viaţa dîndu-i o putere şi un elan nou, pentru că trupul său este trupul vieţii însăşi (Sf. Atanasie, op. cit., 21), este trupul care a rupt despărţitura din mijloc între neamuri, chemîndu-le la frăţie şi unitate (Efes. II, 14-16).

3. Acţiunea întreagă a restaurării omului dovedeşte preţuirea deosebită care se acordă acestuia ori care ar fi situaţia lui. Întruparea Logosului radiază în noi viaţa divină, pentru că noi înşine sîntem ai Lui.

4. Întruparea lui Hristos, prin consecinţele sale morale şi sociale, a ridicat pe oameni la conştiinţa superioară că, ei sînt toţi *fraţi* şi că formează o mare *unitate şi solidaritate* pe care trebuie să o dezvolte prin iubire şi prietenie, călăuze în slujba

împărăţiei cerurilor: «Părinte, Sfinte, păzeşte-i întru numele Tău... ca să fie una, precum sîntem şi Noi» (Ioan XVII, 11 şi cap. XV, 12-13).

5. Floarea dragostei, prieteniei şi a unităţii este *pacea*. Logosul, la naşterea căruia îngerii cîntau pacea (Luca II, 14), nu numai că a împăcat pe oameni cu Dumnezeu, dar el a aruncat, de asemenea, sămînţa înţelegerii şi a păcii între toţi fiii săi, şi fraţi, de pe pămînt. «El este pacea noastră... Şi a venit şi pace a binevestit vouă celor de departe şi celor de aproape» (Efes. II, 14, 17). O pace întemeiată pe libertate, pe dreptate, pe bunătate şi pe stimă reciprocă. O asemenea pace duce spre culmea desăvîrşirii.

6. Întruparea Mîntuitorului, izvor al păcii, are încununarea sa în *dumnezeirea omului*. Logosul s-a întrupat ca noi să fim îndumnezeiţi (Sf. Atanasie, op. cit., 54 P. G. 25 col. 192 B.).

II. *Care sînt consecinţele întrupării Fiului lui Dumnezeu, pentru oameni, şi care sînt responsabilităţile ce revin Bisericii în care Mîntuitorul este prezent veşnic?*

1. Mai întîi, Biserica trebuie să păstreze credinţa, nădejdea şi dragostea, care sînt puterea şi podoaba sa, şi, în acelaşi timp, să păzească în lume aceeaşi credincioşie pe care Hristos a mărturisit-o oamenilor în timpul vieţii sale pămînteşti. Acest lucru îl cere Hristos Bisericii, fiind ca un testament al Său.

2. Biserica trebuie să mobilizeze toate mijloacele sale pentru *a apăra viaţa* lumii; ea va face aceasta predicînd poruncile dreptăţii, libertăţii şi iubirii de care cea mai mare parte a lumii actuale este însetată. Ea întinde o mînă prietenească tuturor oamenilor pentru împlinirea acestui deziderat. Biserica nu poate să tacă faţă de atîta nedreptate, de încălcare şi aservire sub diferite pretexte; ea nu poate sta nepăsătoare cînd vede că milioane de locuitori ai planetei noastre suferă de foame. Biserica ştie că cel care ajută pe aceşti fraţi înseamnă că ajută pe Hristos însuşi (Mat. XXV, 34-36). Creştinii nu simt cu adevărat frumuseţea şi folosul vieţii în Hristos decît dacă o pun pe aceasta în slujba aproapelui. Viaţa este un dar al lui Dumnezeu şi trebuie ca, la rîndul nostru, să o dăm în dar altora (J. Hromadka, II Allchristliche Friedensversammlung, Praha, 1964, p. 33).

3. Biserica, credincioasă lui Hristos, nu poate decît să inspire creştinilor şi necreştinilor sentimentul *solidarităţii* omeneşti, îndemnînd la practicarea neîntreruptă a unor virtuţi verificate ca utile: încrederea, prudenţa, colaborarea. Părinţii spuneau că graba nesocotită este mama tuturor nenorocirilor în istorie atît pentru colectivităţi cît şi pentru indivizi (Tertulian, Ciprian, Augustin etc.) şi neîncrederea paralizează orice apropiere şi înţelegere.

Încrederea antrenează colaborarea şi face să se dezvolte optimismul înţelept. Optimismul vieţii şi al păcii este menţinut şi întărit între creştini mai ales prin Sfînta Taină a Euharistiei care uneşte cu Hristos, şi între ei, pe toţi cei care se împărtăşesc cu Trupul şi Sîngele Domnului (Rom. XII, 5; I Cor. X, 17).

După cum Hristos este răstignit şi se dă ca jertfă în Sfînta Liturghie pentru iertarea păcatelor şi pentru mîntuirea noastră,

la fel Biserica va îndemna pe fiii ei să se solidarizeze cu această jertfă prin *slujire* (diakonia), *dragoste* şi *abnegaţie*. Lumea actuală are nevoie ca să fie slujită astfel şi Biserica este şi rămîne în slujba tuturor după exemplul Mîntuitorului (Mat. XX, 28).

III. Societatea în curs de schimbare şi de reînnoire a fost prevăzută de Biblie. Hristos s-a întrupat pentru a sluji şi a reînnoi continuu lumea. El este noul Adam, El a adus Legea nouă, El a lăsat ca moştenire Testamentul Nou, El a dat lumii un om nou într-un pămînt nou în care domneşte dreptatea» (II Petru III, 13), pentru că Dumnezeu «face toate lucrurile noi» (Apocalipsa XVI, 5).

Epoca marilor transformări ale societăţii actuale se integrează deci în viziunea profetică a Scripturii şi în perspectiva evoluţiei istorice. Aceste transformări sînt destinate să promoveze şi să îmbogăţească mereu viaţa. Schimbarea înseamnă mişcare şi mişcarea înseamnă reînnoire şi bine dacă este dirijată pozitiv. Acest lucru încearcă să-l realizeze spiritul înnoitor şi progresist al oamenilor timpului nostru.

Atitudinea comunităţii sau a Bisericii faţă de schimbările societăţii s-a înfăţişat în perspectivă istorică prin aceste cuvinte ale Sfîntului Vasile cel Mare : «Cel ce se străduieşte mereu spre ceea ce este înainte devine din ce în ce mai nou şi prin faptul că devine mai nou cîntă lui Dumnezeu un cîntec nou... Dacă tu vei face cunoscute renaşterea şi reînnoirea lumii întregi care era îmbătrînită prin păcat şi dacă tu vei vesti tainele învierii, acest fapt va însemna un cîntec nou (*Omilia la Psalmi* 32, 2, P. G. XXIX, Col. 328 B. C.).

Schimbările sociale urmează o viaţă nouă care se dezvoltă pe o cale nouă, calea unui viitor mai bun, a dreptăţii şi a fericirii pentru toţi. Aceasta este calea spre viaţa recomandată atît de călduros de Evanghelie. Este calea vieţii adică a iubirii lui Dumnezeu şi a oamenilor, de care vorbesc *Didahia*, şi *Pseudo-Barnaba*. Este o cale anevoioasă pentru că este calea prin «uşa cea strîmtă» (Mat. VII, 13-14). Biserica va sprijini pe toţi fiii săi în această mişcare înnoitoare şi va lua în consideraţie susţinînd aspiraţiile noi şi legitime ale omenirii actuale : libertatea, eliberarea şi progresul social, pacea, reînnoirea generală.

În acest sens, Prea Fericirea Sa, Patriarhul Iustinian face acest apel către clerul şi credincioşii Bisericii sale : «Vă invit la o lucrare fără răgaz pentru a făuri omul păcii, al dragostei, al cinstii şi al muncii»... «Viaţa şi dragostea sînt cele două mari daruri pe care le-am primit de la Dumnezeu prin Fiul Său» («Apostolat social», vol. II, p. 154 ; vol. IV, p. 62).

IV. ...Teologia se simte obligată de a analiza şi de a aprecia în lumina Evangheliei, acţiunile creştinilor care privesc destinul şi viaţa milioanelor de oameni, chipuri ale lui Dumnezeu.

Teologia nu poate legitima acţiunile care duc la agresiuni, ocupaţii şi războaie, aceste «mari tîlhării» (Augustin) sau acţiuni de nedreptate, de opresiune, de exploatare sau de alte rele ori de unde ar veni ele. Conştiinţa creştină pe cît este de neliniştită de pregătirile de război ca : arme, experienţe nucleare, diferite

conflicte, ameninţări etc., pe atît se bucură de măsurile pentru destinderea iniţiată de oameni de bunăvoinţă şi-şi dă sprijinul său.

Biserica Ortodoxă Română nu încetează un moment de a sprijini soluţiile pozitive în apărarea vieţii şi demnităţii tuturor oamenilor, după cuvîntul Scripturii : «Fă binele» şi «Daţi tuturor cinste» (Rom. XIII, 3 ; I Petru II, 17).

V. Întruparea, viaţa, învăţătura, moartea şi învierea Mîntuitorului, se spune în concluzia referatului, sînt un tezaur nepreţuit, transmis Bisericii pentru a răspîndi lumina, înţelegerea şi binele în lume : «Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune şi să mărească pe Tatăl vostru care este în ceruri» (Mat. V, 16).

Unele referate au fost prezentate sub formă de teze la diverse teme, ca de exemplu : *Realitatea lumii şi hotărîrea politică la Karl Barth (Dr. Hans Ruh,* vicepreşedinte al Comisiei teologice) ; *Istorie şi Eshatologie (Pastor Th. Lorenzmeier); Lucrarea Bisericii în actualitate* — 15 teze *(Prof. Gordon Rupp).* Protoiereul L. Voronov, a dezvoltat tema : *Întruparea ca temelie a învăţăturii creştine despre pace,* rînduind materialul potrivit următorului plan : 1. Formularea noţiunii «Pace» ; 2. Distrugerea păcii este un act împotriva lui Dumnezeu, neomenesc şi imoral ; 3. Întruparea Fiului lui Dumnezeu este temelia restaurării păcii; 4. Întruparea ca izvor al păcii cu Dumnezeu (aspect teologic) ; 5. Întruparea ca izvor al păcii cu conştiinţa (aspect eshatologic-moral) ; 6. Întruparea ca izvor al păcii cu cei de aproape şi cei de departe (aspect istoric) : 7. Întruparea şi responsabilitatea creştinilor pentru pace.

Reţinem cîteva definiţii ale păcii: «Pacea este o ordine normală a vieţii pămînteşti, aşezată de Dumnezeu, o ordine a dezvoltării armonioase, succesive, a persoanei proprii şi a omenirii, o ordine a înfăptuirii raţionale, libere şi consecvente a celor mai multe ţeluri ale istoriei şi ale întregului univers, prin oameni. Pacea este acea atmosferă binevoitoare şi naturală în care iubirea, această putere dumnezeiască creatoare, crează liber formele cu totul desăvîrşite ale vieţii, ale activităţii şi ale relaţiilor omeneşti care sînt numite împărăţia lui Dumnezeu. Pacea înseamnă un echilibru al spiritului care a găsit în Dumnezeu, în acest izvor al adevărului şi al binelui, odihna sa, cea mai înaltă bucurie duhovnicească şi desăvîrşirea morală. Pacea este unul din numele proprii ale lui Dumnezeu, una din definiţiile cele mai nimerite şi exacte ale legăturii de dragoste între Dumnezeu şi creatura Sa. Dumnezeu este «Dumnezeul iubirii şi al Păcii» (II Cor. XIII, 11). Hristos este «Pacea noastră» (Efes. II, 14). Definiţia cea mai expresivă a noţiunii «*Pace*», care aparţine Sfinţilor Părinţi, a fost dată de Sfîntul Grigorie de Nyssa : «Pacea este o stare a iubirii depline».

Referatele au fost urmate de discuţii interesante şi utile bazate pe izvoarele credinţei în Iisus Hristos, participanţii la sesiune recunoscînd în unanimitate că voinţa Domnului îndeamnă pe creştini să-şi ia asupră-le răspunderea în toate problemele care privesc binele omenirii.

În *Comunicatul* final se precizează: «Sensul teologic şi importanţa morală a întrupării lui Dumnezeu îndatorează pe creştini să-şi lege viaţa lor personală şi socială pe temeiurile dumnezeieşti ale dragostei şi păcii. De aici urmează marea răspundere a creştinilor pentru pace, această condiţie fundamentală pusă de Dumnezeu pentru viaţa omenească.

Creştinii nu pot sta indiferenţi faţă de acţiunile care duc la înăsprirea raporturilor internaţionale. În momentul de faţă ei sînt adînc neliniştiţi de situaţia din Asia de Sud-Est unde conflictele locale se pot transforma uşor într-un război mondial şi unde este distrusă de mîna omenească viaţa multor oameni pentru a căror mîntuire a venit Hristos...

Creştinii nu trebuie să rămînă nepăsători cînd este vorba de opresiuni continui sociale şi rasiale în diferite părţi ale lumii şi de încercări de a înăbuşi lupta popoarelor pentru independenţă. Problema întrupării a fost discutată în legătură cu răspunderea noastră creştină faţă de situaţia din acele părţi ale pămîntului în care vechile rînduieli s-au prăbuşit iar cele noi nu s-au stabilit încă. Sînt părţi ale globului, în care oamenii mor de foame şi în care analfabetismul şi o totală nesiguranţă prezintă probleme foarte serioase».

Potrivit sarcinei ei, *Comisia Teologică* a pregătit raportul pentru *Comitetul de lucru* al Conferinţei Creştine pentru Pace şi a schiţat perspectivele activităţii ei.

Participanţii la sesiune au asistat la serviciile divine din mai multe biserici ortodoxe din Leningrad şi au vizitat diferite monumente istorice şi aşezăminte de cultură din acest oraş.

După încheierea lucrărilor Comisiei teologice, V. A. Kurojedov, Preşedintele Sfatului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S., venit la Leningrad, a oferit o recepţie participanţilor la lucrările acestei Comisii.

De asemenea, vicepreşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului şi Ladogăi, a oferit o recepţie în cinstea participanţilor. La recepţie a vorbit cîte un membru din fiecare delegaţie. Din partea delegaţiei Bisericii noastre a luat cuvîntul P. C. Prof. Pr. Ioan G. Coman.

La invitaţia Patriarhiei Ortodoxe Ruse, participanţii la prima sesiune a Comisiei teologice au făcut o plimbare la Moscova, unde au vizitat diferite biserici, monumente istorice, muzee precum şi Marea Lavră de la Zagorsk unde funcţionează Academia Teologică.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române, prin referatul principal, prin intervenţii ca şi prin discuţiile purtate, a adus o contribuţie reală, apreciată de toate celelalte delegaţii în adoptarea rezoluţiei finale a acestei sesiuni.

Sesiunea Comisiei teologice de la Leningrad din aprilie a. c., se integrează în activitatea generală a Bisericii Creştine pentru propovăduirea, menţinerea şi întărirea păcii pe pămînt, pentru fericirea tuturor oamenilor.

Luînd aminte la cuvintele Psalmistului care îndeamnă:

«Caută la omul fără prihană şi ia seama la cel drept, că viitorul lor e pacea» (Ps. XXXVI, 37), se cuvine ca toţi creştinii să-şi sporească forţele în apărarea păcii, care este chezăşia mîntuirii, după cum spune şi Sfîntul Apostol Pavel: «Căutaţi pacea cu toată lumea şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei XII, 14).

ŞTEFAN C. ALEXE

ŞANCTITATEA SA VASKEN I CATOLICOS ŞI PATRIARH AL TUTUROR ARMENILOR VIZITEAZĂ BISERICA ORTODOXĂ A MOLDOVEI

Răspunzînd invitaţiei frăţeşti a Prea Fericitului Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Sanctitatea Sa Vasken I Catolicos şi Patriarh al tuturor armenilor a sosit în ţara noastră joi 17 iunie a. c., însoţit de P. S. Episcop Husik Santurian al Azerbaigianului şi de P. C. Arhimandrit Kevork Saraidarian.

Sanctitatea Sa Vasken I s-a născut în Bucureşti la 20 septembrie 1908. Tatăl său, Abraham Balgian a fost meseriaş iar mama sa, Siranuş, învăţătoare. Copilul Garabet — numele Sanctităţii Sale înainte de călugărie — după ce a absolvit şcoala medie s-a înscris (în toamna anului 1931) la Facultatea de litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti; în anul 1936, susţinînd teza: «*Problema disciplinei în şcoala românească*» a fost proclamat licenţiat în Litere şi Filozofie, specialitatea pedagogie. Timp de mai mulţi ani a îndeplinit misiunea de profesor la diferite şcoli din Bucureşti.

În anul 1942, după moartea Arhiepiscopului Husik Zohrabian, Biserica Armeană din România rămăsese fără conducător; tînărul Garabet Balgian răspunzînd dorinţei credincioşilor şi clerului armean a ocupat înaltul post de îndrumător duhovnicesc al armenilor din România. Plecînd la Atena a îmbrăcat haina monahală, a luat numele de Vasken, a fost hirotonit de către Arhiepiscopul Mazlunian şi a fost cinstit cu rangul de arhimandrit.

Revenit în ţara natală, potrivit datinilor bisericeşti armene, a petrecut timp de 40 de zile în rugăciune şi post la mănăstirea armeană Hagigadar de lîngă Suceava.

La 28 noiembrie 1943 a fost ales vicar al Eparhiei armene din România. Spre a-şi completa cultura teologică, în toamna anului 1943 s-a înscris la Facultatea de Teologie din Bucureşti. La 8 iulie 1948, Congresul bisericesc armean l-a ales ca episcop al Bisericii Armene din România. La 29 septembrie 1955, după moartea Catolicosului Kevork al VI-lea, Congresul naţional bisericesc al Bisericii Armene l-a ales în scaunul de Catolicos şi Patriarh al tuturor armenilor, cu reşedinţa în Ecimiadzin, Armenia Sovietică. În calitate de întîistătător spiritual al tuturor

armenilor, Sanctitatea Sa a vizitat multe din Bisericile armene care se află în diferite centre ale globului pămîntesc.

Între lucrările sale literare mai importante sînt următoarele: «Despre ideia personalităţii» 1938, «Tătucul Khrimian ca pedagog» 1943, «Liturghia noastră» 1945, «Cuvînt despre patrie» 1945, «Sub soarele patriei» 1954, studii şi diferite articole publicate în revista Herg (Arătura), cuvîntări bisericeşti etc.

P. S. Episcop Husik Santurian al Azerbaigianului s-a născut în oraşul Sepastea (Turcia) în anul 1920; la botez a primit numele de Azad. Rămînînd orfan la vîrsta de 5 ani a fost crescut şi îndrumat în diferite orfelinate din Liban şi Ierusalim; în anul 1938 a absolvit liceul; la vîrsta de 27 ani s-a repatriat în R. S. S. Armenia; în anul 1953 s-a înscris la Academia Teologică din Ecimiadzin; absolvind acest institut de învăţămînt teologic a intrat în monahism şi a fost hirotonit diacon şi preot; în anul 1959 i s-a acordat rangul de arhimandrit, iar în 14 octombrie 1962 a fost hirotonit ca episcop al Azerbaigianului.

P. C. Arhimandrit Kevork Saraidarian s-a născut la Bucureşti, în anul 1938; la botez a primit numele de Garbis. Împreună cu familia, în 1948 s-a repatriat în R. S. S. Armenia şi s-a stabilit în oraşul Erevan, capitala republicii; el a absolvit cursurile unei şcoli medii din Erevan, apoi ale Seminarului teologic din Ecimiadzin şi ale Academiei teologice de la Zagorsk-Moscova. După absolvirea academiei a trecut în rîndurile clerului monahal şi a fost hirotonit diacon şi preot; la începutul anului 1965 i s-a acordat rangul de arhimandrit; totodată, i s-a încredinţat şi conducerea muzeului de artă bisericească de pe lîngă Sf. Scaun din Ecimiadzin.

La Bucureşti, oaspeţii Bisericii Ortodoxe Române au fost primiţi frăţeşte de către *Prea Fericitul Patriarh Iustinian.*

După ce, timp de cîteva zile, au vizitat biserici şi mănăstiri, — monumente de artă —, instituţii de cultură din Bucureşti cum şi unele aşezări pitoreşti din Carpaţii meridionali, duminică 20 iunie a. c., seara, însoţiţi de *Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, P. S. Episcop Antim Nica,* vicar patriarhal, *P. S. Episcop Dirayr Mardichian* al armenilor din România, Dl. prof. dr. *Gr. Pambuccian,* vicepreşedinte al Consiliului eparhial al Bisericii Armene din România, şi P. C. inspector bisericesc *Olimp Căciulă* de la Administraţia patriarhală Bucureşti, au plecat spre Iaşi.

Luni 21 iunie a. c., la orele 6,14, oaspeţii şi însoţitorii lor au fost întîmpinaţi în gara Iaşi de *P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş* vicarul Arhiepiscopiei Iaşi, consilierii administrativi: *D. Hadîrcă, Sc. Porcescu* şi *T. Irimia, Dl. I. Zamfirescu* secretar eparhial şi membri ai comunităţii armene din Iaşi. Era de faţă reprezentantul Departamentului Cultelor.

De la gara Iaşi, oaspeţii Bisericii Moldovene şi însoţitorii lor s-au îndreptat spre reşedinţa Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

PRIMIRE FESTIVĂ ÎN CATEDRALA MITROPOLITANĂ

La orele 10, în sunetele clopotelor, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, membrii delegaţiei Bisericii Armene, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi P. S. Episcop Antim Nica păşeau pragul monumentalei catedrale mitropolitane, în care aşteptau preoţi din oraşul Iaşi, salariaţi de la cancelaria mitropolitană şi credincioşi.

P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşi, în fruntea slujitorilor : Pr. C. Nonea, Pr. Nectarie Bostan, Pr. Veniamin Acojocăriţei, diacon Tiberiu Meleşcan şi diacon Partenie Apetrei — a prezentat Prea Sfinţiţilor arhierei Sf. Evanghelie în vreme ce ansamblul coral cînta imnul «Cuvine-se cu adevărat».

Potrivit datinei adînc înrădăcinate la Mitropolia Moldovei, Prea Sfinţiţii Arhierei s-au închinat Domnului în faţa cinstitelor moaşte ale Prea Cuvioasei Parascheva şi au intrat în altar unde au plecat genunchii în faţa sfîntului prestol ; ieşind din altar ei au binecuvîntat părinteşte pe toţi cei care se aflau în catedrală.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, de pe treptele jilţului arhieresc, după o ectenie pentru sănătatea oaspeţilor şi a conducătorilor Patriei noastre, a rostit un cuvînt de frăţească şi călduroasă salutare. Înalt Prea Sfinţia Sa a mărturisit că pentru Biserica Ortodoxă a Moldovei vizita Sanctităţii Sale Patriarhului Vasken I şi a însoţitorilor săi este o aleasă cinstire ; de aceea, cu inimile pline de bucurie, dreptcredincioşii creştini şi sfinţiţii slujitori din Moldova întîmpină după cuviinţă pe întîistătătorul Bisericii Armene ca pe un distins ierarh care vine întru numele Domnului.

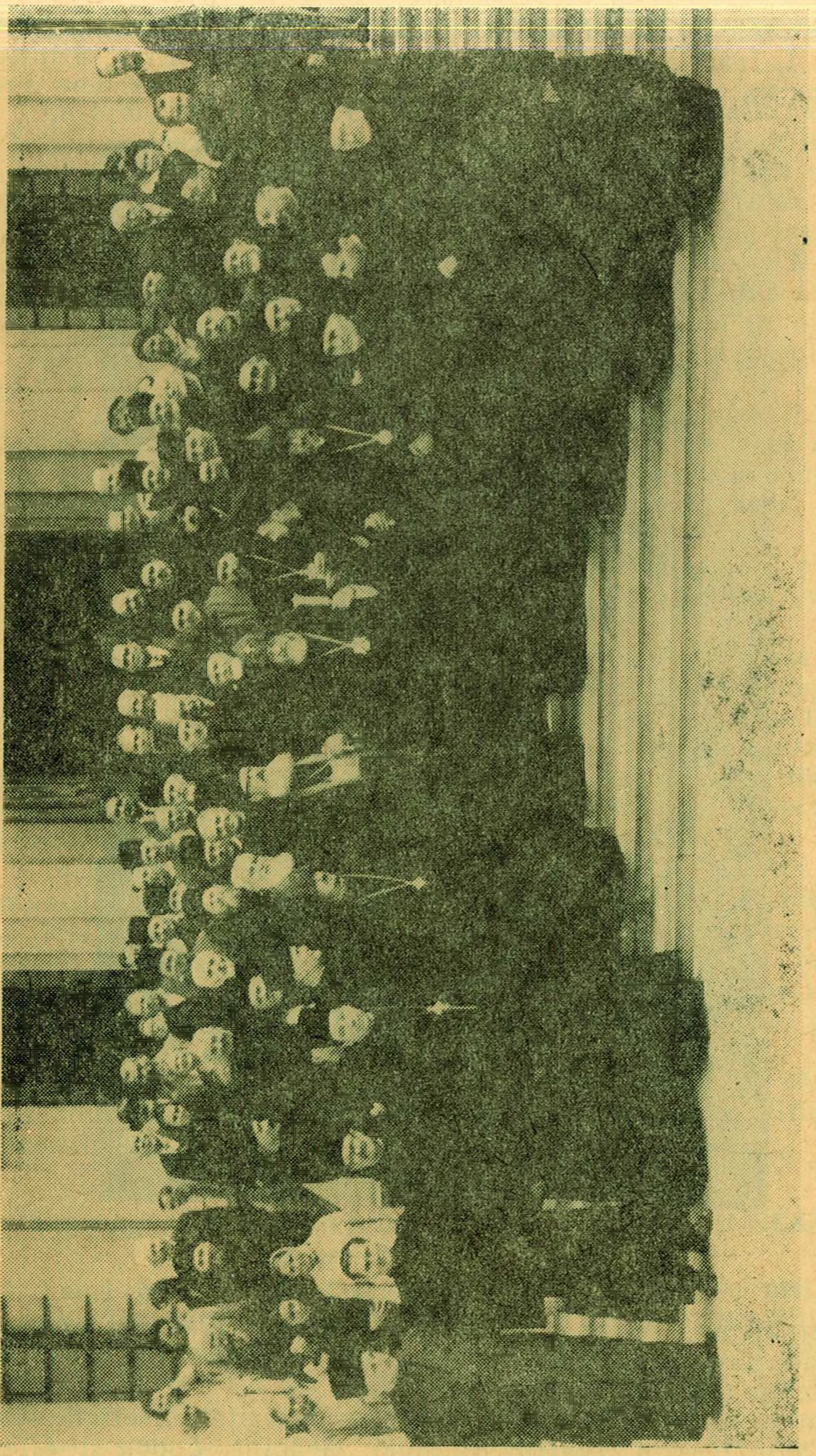
Au trecut cîţiva ani de cînd Prea fericitul Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat Biserica Armeniei în fruntea unei delegaţii bisericeşti române. Vizitele tot mai numeroase din ultimii ani şi contactele frăţeşti între Biserici sînt, fără îndoială, acţiuni care contribuie la întărirea legăturilor intercreştine în duh ecumenic şi la apărarea păcii în lume.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I răspunzînd cuvîntului de salut rostit de Arhipăstorul Bisericii Moldovene a arătat că, din mila lui Dumnezeu, se află de aproape o săptămînă pe pămînt românesc. După ce s-a întîlnit la Bucureşti cu Prea Fericitul Patriarh Iustinian, spre marea sa bucurie, se închină acum, în această catedrală, mîndria Moldovei ortodoxe.

Sanctitatea Sa Vasken I a mulţumit din inimă Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru înălţătoarea primire pe care a rezervat-o delegaţiei armene, apoi a binecuvîntat pe toţi — slujitori şi credincioşi — care se aflau în catedrala mitropolitană a Iaşului.

După cuvîntări, s-a săvîrşit obişnuitul polihroniu pentru înalţii oaspeţi, pentru întîistătătorul Bisericii moldovene, pentru conducătorii Patriei şi pentru binecredincioşi creştini.

Ieşind din catedrală, oaspeţii au vizitat biserica Sf. Gheorghe — catedrala veche — în care se păstrează mai multe fresce

În faţa catedralei mitropolitane din Iaşi

decapate de la biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi cu prilejul lucrărilor de restaurare efectuate la finele secolului al XIX-lea.

La orele 11,30, în aceeaşi zi, 21 iunie a. c., Sanctitatea Sa Vasken I, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, Prea Sfinţitul Episcop Antim şi membrii delegaţiei bisericeşti armene erau

La Biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi

întîmpinaţi la biserica armeană din Iaşi de Pr. A. Garabeţeanu, A. Asadurian, preşedintele Comunităţii armene din Iaşi şi de credincioşi armeni.

Între orele 12-14, înalţii oaspeţi au vizitat bisericile Golia şi Sf. Trei Ierarhi, Teatrul Naţional, Grădina Copou şi diferite cartiere din oraş. La bisericile şi instituţiile culturale vizitate

delegaţia Bisericii Armene a cunoscut aspecte şi etape din istoria cultural-artistică a poporului nostru. O vie impresie a produs asupra oaspeţilor ritmul şi eforturile conducerii de stat pentru înfrumuseţarea şi sistematizarea bătrînului oraş al Moldovei.

La orele 14, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a oferit în trapeza reşedinţei mitropolitane masa de prînz la care în afară de solii Bisericii armene şi însoţitorii lor din Bucureşti au luat parte următorii: *C. Nistor* preşedintele Sfatului Popular Regional Iaşi, *Gh. Filip* preşedintele Sfatului Popular Oraş Iaşi, acad. prof. *V. Rîşcanu*, acad. prof. *J. Nitulescu*, prof. univ. *N. Popa*, poetul *George Lesnea*, reprezentantul Departamentului Cultelor *Pr. A. Garabeţeanu*, preşedintele comunităţii armene din Iaşi *A. Asadurian*, arhim. *Irineu Crăciunaş*, vicarul Arhiepiscopiei Iaşi ş. a.

La sfîrşitul mesei, *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin* luînd cuvîntul, a spus, printre altele, că vizita pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I o face Bisericii Ortodoxe din Moldova are un caracter cu totul deosebit şi a închinat pentru sănătatea oaspeţilor, pentru progresul şi pacea lumii.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mulţumit călduros pentru sentimentele frăţeşti ale chiriarhului Moldovei Ortodoxe şi pentru bunele urări pe care le-a făcut.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova este o personalitate bine cunoscută şi unanim apreciată în lume. Înalt Prea Sfinţia Sa, a continuat vorbitorul, este un bun prieten al Bisericii şi poporului armean, un frate bun întru Hristos şi un osîrdnic împreună lucrător în slujba idealurilor umanităţii; un apostol al legăturilor frăţeşti între creştini şi între popoare, un stăruitor apărător al păcii în lume.

Încheind, Sanctitatea Sa mărturiseşte că prezenţa reprezentanţilor autorităţilor de stat, ai culturii şi artei, la masa oferită de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin îi prilejuieşte o deosebită bucurie. Nu va uita niciodată acest moment înălţător după cum nu va uita nici măreţia artistică a sfintelor locaşuri de rugăciune şi nici frumuseţea edilitară a cartierelor pe care le-a vizitat în Iaşi.

Ridicînd paharul, Sanctitatea Sa a închinat în sănătatea Prea Fericitului Patriarh Iustinian, a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi a tuturor celor ce erau de faţă.

VIZITAREA MĂNĂSTIRILOR: AGAPIA, VARATEC ŞI NEAMŢ

După ce au vizitat Iaşul cu monumentele sale mai reprezentative, oaspeţii, împreună cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, s-au îndreptat spre munţii Neamţ şi în Bucovina unde sînt presărate ca nişte boabe de mărgăritar mănăstirile moldovene.

La orele 12,30, sub bolta turnului de intrare *în incinta Agapiei*, Sanctitatea Sa Vasken I, Înalt Prea Sfinţitul Mitro-

polit Iustin şi membrii delegaţiei armene erau întîmpinaţi de maica stareţă *Eustohia Ciucanu*, duhovnicii şi soborul mănăstirii. Înconjuraţi cu dragoste şi bunăvoinţă de vieţuitoarele acestui aşezămînt călugăresc, oaspeţii au intrat în biserica Sf. Voievozi în care corul maicelor cînta axionul «Cuvine-se cu adevărat».

După cuvîntul scurt de prezentare rostit de Înalt Prea Sfinţiiul Mitropolit Iustin, a răspuns Sanctitalea Sa Patriarhul Vasken I, apoi maica stareţă a expus fapte şi aspecte din istoria mănăstirii Agapia. Fermecătoarele picturi din biserica mare, creaţii ale pictorului român N. Grigorescu, au lăsat impresii de neuitat asupra oaspeţilor. Prin realismul şi monumentalitatea lor, aceste picturi stau alături de capodoperele artistice ale lumii.

Ieşind din biserică, în atmosfera de pace adîncă de la această mănăstire, oaspeţii s-au îndreptat spre încăperile unde sînt orînduite icoane vechi, manuscrise de muzică psaltică, diferite lucrări bisericeşti de artă, covoare etc. Explicaţiile cu privire la obiectele expuse au fost date de maica stareţă Eustohia Ciucanu. Corul maicelor orînduit lîngă zidurile bisericii interpreta troparul: «Bine eşti cuvîntat Hristoase Dumnezeul nostru» şi alte cîntări bisericeşti.

Pe la orele 17,30, după dejunul servit la stăreţie şi după o scurtă odihnă, oaspeţii s-au îndreptat spre mănăstirea Varatec situată în apropiere.

La intrarea în biserica Adormirea Maicii Domnului, clădită la începutul secolului al XIX-lea, aştepta maica stareţă *Pelaghia Amilcar*, duhovnicii şi vieţuitoarele mănăstirii. În biserică, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin adresîndu-se maicelor şi credincioşilor a spus că, la invitaţia Prea Fericitului Patriarh Iustinian, o delegaţie a Bisericii Armene în frunte cu Sanctitatea Sa patriarhul Vasken I vizitează Biserica Ortodoxă Română. Pentru credîncioşii şi clericii ortodocşi români această vizită prilejuieşte stări de aleasă bucurie ştiind, mai ales, că întîistătătorul Bisericii Armene s-a născut şi a trăit multă vreme în România şi are pentru ţara noastră cele mai curate simţăminte de preţuire.

După ce egumena *Hristofora Haidamac* a făcut o scurtă expunere în legătură cu trecutul istoric şi cu valoarea artistică a bisericii «Adormirea», Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mulţumit lui Dumnezeu că i-a ajutat să vadă această mănăstire. Deşi a trăit multă vreme în România n-a avut prilejul de a vizita acest aşezămînt călugăresc în care vieţuitoarele harnice se roagă şi muncesc.

Venind din Armenia, a continuat Sanctitatea Sa, de lîngă muntele biblic Ararat, la poalele căruia este aşezată vechea mănăstire Ecimiadzin (locul unde a coborît Unicul născut), reşedinţa sa patriarhală, împărtăşeşte credincioşilor români binecuvîntări arhiereşti şi face urări de sănătate şi prosperitate întregului popor român.

În timp ce corul maicilor interpreta imnul: «Aceasta este ziua pe care o serbăm şi-n amintirea zilei cu toţi ne bucu-

răm»... înalţii oaspeţi au ieşit din biserică şi s-au îndreptat spre sălile în care sînt expuse icoane vechi şi diferite lucrări bisericeşti de artă, din care cea mai mare parte sînt create în această mănăstire prin osîrdia maicelor.

Un scurt popas la stăreţia mănăstirii Varatec unde Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I s-a întreţinut cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin asupra condiţiilor în care se desfăşoară viaţa călugărilor şi călugăriţelor în mănăstiri, după care pe la orele 20 oaspeţii cu însoţitorii au pornit spre voievodala şi străvechea *Mănăstire Neamţ*. Printre bătrînii stejari ai pădurii Dumbrava aşezată între cele două ape repezi de munte — Ozana şi Nemţişor — se disting turnurile mănăstirii Neamţ. Sosirea oaspeţilor este vestită de simfonia clopotelor mănăstirii. Soborul acestui aşezămînt călugăresc, în frunte cu P. C. stareţ arhim. *Dionisie Velea* înconjurat de ieromonahi şi ierodiaconi în veşminte strălucitoare întîmpină pe Sanctitatea Sa şi pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin cu Sf. Cruce şi cu Sf. Evanghelie la intrarea în incinta mănăstirii. Erau de faţă P. C. Pr. *V. Ignătescu*, directorul seminarului teologic, profesorii — diac. *I. Ivan*, Pr. *V. Irina*, *I. Serafinceanu*, *V. Bria*, ierod. *Epifanie Norocel*, *M. Pîslaru*, Pr. *C. Bobric*, *N. Bivolaru*, —, elevii, protopop *I. Moraru* de la Tg. Neamţ etc.

În biserica monumentală Înălţarea Domnului, zidită de slăvitul Domnitor Ştefan, la finele secolului al XV-lea, în timp ce corul seminarului cînta axionul «Cuvine-se cu adevărat», Prea Sfinţiţii arhierei s-au închinat după datina liturgică.

LA EPISCOPIA ROMANULUI

De dimineaţă, încă, în ziua de 23 iunie a. c., oaspeţii Bisericii moldovene au vizitat biserica Sf. Gheorghe din mănăstirea Neamţ, reconstruită de curînd între chiliile dinspre est ale mănăstirii, pe care pictorul, N. Stoica, o înveşmîntează cu picturi în frescă, colecţia de obiecte bisericeşti în care se păstrează icoane, broderii liturgice, cruci, vase, manuscrise, cărţi, tiparniţe folosite de meşterii tipografi nemţeni, gravuri în lemn etc. Ei au vizitat în continuare biblioteca, seminarul teologic şi tipografia mitropolitană.

Pe la orele 10, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi însoţitorii plecau spre Roman. Rînd pe rînd, pe şoselele asfaltate Tg. Neamţ-Piatra Neamţ-Bicaz şi Bicaz-Bacău-Roman, ei au avut înaintea ochilor clocotul vieţii noi din patria noastră, înfăptuirile remarcabile ale poporului român: oraşul Piatra Neamţ cu blocurile de locuinţe maiestoase, impunătorul baraj de la Bicaz care a zăgăzuit apele neastîmpărate ale Bistriţei, salba de microhidrocentrale de pe Bistriţa, Combinatul Săvineşti, Combinatul Roznov, lanurile bogate în roade, toate au arătat hărnicia poporului român şi hotărîrea sa de a ridica patria noastră la culmi de slavă.

În trecere prin oraşul Bacău, Sanctitatea Sa Patriarhul

Vasken I s-a oprit la biserica armeană din acest oraş. Biserica are hramul Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil şi este zidită între anii 1849-1858.

Pe la orele 14, clopotele din măreţul turn al Episcopiei Romanului zvoneau în tot oraşul sosirea delegaţiei bisericeşti armene. În biserica episcopală, *Prea Sfinţitul Episcop Partenie*, înconjurat de consilierii administrativi : *C. Platon*, N. *Toderici*, şi *E. Bărbieru* şi de slujitorii în odăjdii — protopop *D. Aanei*, *pr. Gh. Vlad*, *pr. Gh. Adăscăliţei*, *pr. C. Chiriac*, *diacon Em. Găluşcă* şi *ierod. Benedict Pavel* — întîmpinau, în duhul dragostei întru Hristos, pe înalţii oaspeţi în timp ce corul condus de diaconul *D. Teofănescu* interpreta imnul: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...».

După ectenia cererilor cu osîrdie, *Prea Sfinţitul Episcop Partenie* a arătat că pentru dreptcredincioşii creştini şi pentru clerul ortodox din eparhia Romanului şi Huşilor vizita Sanctităţii Sale Patriarhului Vasken I, prieten bun al poporului român, cunoscător al culturii române şi personalitate bine cunoscută în toată lumea creştină, este un prilej de mare bucurie duhovnicească.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop Partenie pentru aleasa primire pe care a făcut-o delegaţiei bisericeşti armene şi pentru cuvintele frăţeşti pe care le-a rostit.

La încheierea cuvîntării s-a săvîrşit obişnuitul polihroniu după care Sanctitatea Sa a binecuvîntat credincioşii din biserică.

La orele 14,30, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a oferit la reşedinţa episcopală masa de prînz în cadrul căreea au rostit cuvîntări Prea Sfinţia Sa şi Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I.

SĂRBĂTOAREA SÎNZÎENILOR LA SUCEAVA

În după amiaza zilei de 23 iunie a. c., pe la orele 19, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a vizitat biserica armeană din oraşul Roman, unde era aşteptat de credincioşii armeni din localitate. Biserica are hramul Maica Domnului şi este zidită în anul 1609.

De la Roman, oaspeţii şi însoţitorii au plecat spre Suceava, vechea capitală a Moldovei şi oraş de reşedinţă (pînă în secolul XVI) al Mitropoliei Moldovlahiei, pentru a sluji de ziua Sînzîienilor în biserica zidită de domnitorii Bogdan cel Orb şi Ştefăniţă.

La reşedinţă, oaspeţii şi Prea Sfinţiţii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au fost întîmpinaţi de *P. C. Nestor Vornicescu* stareţul mănăstirii şi de *P. C. Protopop D. Hriţcu*.

A doua zi, 24 iunie a. c., la orele 9,30, clopotele mănăstirii vesteau începutul sfintei şi dumnezeieştii Liturghii pe care o săvîrşea Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin înconjurat de Prea Sfinţitul Episcop Antim, Prea Sfinţitul Episcop Partenie şi de un sobor de preoţi şi diaconi. Asistau la sfînta slujbă Sanctita-

tea Sa Patriarhul Vasken I, P. S. Episcop Husik, P. S. Episcop Dirayr şi P. C. arhim. Kevork.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, la sfîrşitul Sfintei Liturghii, a rostit un înălţător cuvînt subliniind că dreptcredincioşii creştini care au venit la Suceava în această zi de sărbătoare au prilejul minunat de a vedea şi asculta un înalt oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, pe Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I al Bisericii Armene, însoţit de doi episcopi şi un arhimandrit, care la invitaţia Prea Fericitului Patriarh Iustinian se află în ţara noastră.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin mărturiseşte că este nespus de bucuros avînd prilejul de a primi la Suceava cu braţele deschise pe cel dintîi ierarh al Bisericii Armene.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a dat slavă lui Dumnezeu Tatăl că, la poftirea Prea Fericitului Patriarh Iustinian vizitează Biserica Ortodoxă Română. Bucuria Sanctităţii Sale este sporită de faptul că se află în această zi de prăznuire la Suceava voievodală alături de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi de ceilalţi episcopi ortodocşi români, fraţi întru Hristos.

Pentru solii Bisericii Armene, a spus Sanctitatea Sa, înălţătoarea slujbă de la Suceava este un izvor de bucurie duhovnicească. Ei s-au rugat alături de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române pentru pacea lumii, pentru bunăvoire între oameni, belşug şi bună sporire în toate.

Din partea credincioşilor şi clericilor armeni, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I aduce un cuvînt frăţesc de dragoste pentru credincioşii şi clericii români, pentru întreg poporul român.

După amiază, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I şi ceilalţi membri ai delegaţiei bisericeşti armene împreună cu P. P. S. S. Episcopi Antim şi Partenie au vizitat între orele 18-20 bisericile armene din Suceava. Astfel, la orele 18, înalţii oaspeţi şi însoţitorii intrau în biserica «*Sf. Cruce*» zidită, potrivit documentelor, în anul 1552. Preotul paroh C. Mandalean a întîmpinat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken cu un cuvînt de bun venit. Sanctitatea Sa, răspunzînd, a amintit că, pe vremuri, a săvîrşit Sfînta Liturghie în această biserică. În continuare, a îndemnat pe credincioşii armeni să fie făclieri ai relaţiilor frăţeşti cu românii, apărători ai păcii şi sprijinitori ai înfăptuirilor din România.

Prea Sfinţiţii arhierei ai Bisericii Armene şi credincioşii care erau de faţă au cîntat împreună rugăciunea «Tatăl nostru» şi un imn religios de bucurie.

Pînă la orele 20 au fost vizitate bisericile: *Sfîntul Simion*, cunoscută sub numele de Turnu Roşu, zidită în anul 1606, *Capela* familiei Pruncu din cimitirul armenesc zidită în anul 1904 şi *Zamka* situată pe o culme în partea de nord-est a Sucevei, cu hramul Sf. Auxentie, zidită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea sau la începutul secolului al XVII-lea. Această biserică a fost, pe vremuri, catedrală a episcopiei armene din Moldova.

LITURGHIE LA BISERICA ARMEANĂ HAGIGADAR ŞI VIZITĂ LA MĂNĂSTIREA DRAGOMIRNA

La 4 km. depărtare de Suceava, în direcţia sud-vest, dăinuie de mai bine de 450 de ani biserica armeană Hagigadar, închinată Născătoarei de Dumnezeu. Biserica a fost zidită în în anul 1512 de negustorul Asduadzadur (Bogdan) Donavac (hian). În jurul acestei biserici a petrecut acum 22 de ani, în rugăciune, post şi reculegere, timp de 40 de zile, arhimandritul Vasken Balgian, astăzi catolicos şi patriarh al tuturor armenilor.

În ziua de 25 iunie a. c. s-a săvîrşit la biserica Hagigadar dumnezeiasca Liturghie la care a luat parte şi conducătorul duhovnicesc al armenilor de pretutindeni. A oficiat arhimandritul Kevork înconjurat de clerici armeni din Bucureşti şi Suceava. Pe lîngă Sanctitatea Sa, au asistat la dumnezeiasca Liturghie P. P. S. S. Episcopi Husik, Dirayr, Antim şi Partenie, cum şi însoţitorii lor din Bucureşti şi Iaşi.

La sfîrşitul sfintei Liturghii, *Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I*, a mulţumit, în predica pe care a rostit-o, Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru că au dat posibilitatea delegaţiei bisericeşti armene de a fi în părţile Sucevei. Amintind că de ziua Sînziienilor s-a rugat împreună cu ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române la Suceava, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mulţumit lui Dumnezeu că se roagă împreună cu slujitorii ortodocşi în biserica Hagigadar pentru legături frăţeşti între oameni şi popoare, pentru bună starea sfintelor lui Dumnezeu Biserici şi pentru pacea lumii.

În continuare, Sanctitatea Sa a evocat împrejurările istorice în care a fost clădită această biserică apoi s-a referit la cele 40 de zile pe care personal, le-a petrecut în anul 1943 în jurul acestui sfînt locaş. Mulţumind P. P. S. S. Episcopi Antim şi Partenie şi preoţilor ortodocşi că au luat parte la sfînta şi dumnezeiasca Liturghie, Sanctitatea Sa a dat îndrumări creştineşti credincioşilor care erau de faţă. În încheiere, a binecuvîntat pe părintele C. Mandalean, păstorul armenilor din Suceava, căruia i-a acordat titlul onorific de protopop şi, în acelaşi timp, a urat episcopului Dirayr al armenilor din România, sănătate, viaţă îndelungată şi bună sporire în lucrarea de conducere a credincioşilor armeni din această ţară.

Clericii şi credincioşii armeni au cîntat la încheierea predicii rugăciunea «Tatăl nostru».

Comunitatea armeană din Suceava a oferit după slujba religioasă, într-o încăpere a casei parohiale de lîngă biserica Hagigadar, o agapă la care au luat parte ierarhii armeni şi români, însoţitorii şi membri ai comunităţii armene. S-au rostit cuvîntări.

P. S. Episcop Dirayr referindu-se la slujba solemnă din biserică a mulţumit Sanctităţii Sale Patriarhului Vasken I pentru că a vizitat acest sfînt locaş şi l-a rugat să ducă scaunului

de la Ecimiadzin simţămintele curate ale slujitorilor şi credincioşilor armeni din România.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mărturisit că trăieşte clipe emoţionante. Rînd pe rînd, Sanctitatea Sa a evocat momente din viaţa proprie trăită în România şi în scaunul de la Ecimiadzin care este, cu adevărat, pentru toţi credincioşii armeni o culme duhovnicească.

Cel din urmă popas al delegaţiei bisericeşti armene în Moldova a fost mănăstirea Dragomirna, situată la 12 km. de Suceava în direcţia nord-est. Pe la orele 14, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I cu însoţitorii intra în monumentala biserică a mănăstirii Dragomirna «cea mai frumoasă din toată România», clădită la începutul secolului al XVII-lea de renumitul mitropolit Anastasie Crimca. Maica stareţă *Olimpiada Isailă* şi vieţuitoarele acestei mănăstiri întîmpinau după datina ortodoxă pe întîistătătorul Bisericii Armene la intrarea în sfîntul locaş. *P. C. arhim. Irineu Crăciunaş*, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, a rostit, în numele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin un scurt cuvînt de bun venit, iar maica egumenă *Cecilia Negraru* a făcut în faţa oaspeţilor o expunere în legătură cu trecutul istoric şi cu valoarea artistică a monumentului. Între altele, s-a arătat că la biserica mănăstirii Dragomirna şi la toate clădirile din jur, cu sprijinul conducerii de stat, se desfăşoară mari lucrări de restaurare în urma cărora mănăstirea îşi recapătă impunătoarea înfăţişare de altădată.

Înalţii oaspeţi au vizitat, rînd pe rînd, clădirea cu sala gotică, turnurile de apărare, zidul de strajă şi colecţia de obiecte bisericeşti care adăposteşte, între alte lucrări de mare valoare, manuscrise copiate şi decorate cu deosebită măiestrie de mitropolitul Anastasie Crimca.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a spus că, în timpul vizitei în Moldova a avut multe prilejuri de a-şi exprima ideile şi sentimentele. Acum, la sfîrşitul acestei vizite, şi-a format o imagine limpede în legătură cu însuşirile alese ale poporului român. A remarcat, în mod deosebit, contribuţiile pe care spiritul moldovean le-a adus în dezvoltarea arhitecturii bisericeşti. În încheiere, Sanctitatea Sa a adus călduroase şi frăţeşti mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Iustinian, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi tuturor celor ce au contribuit la desfăşurarea vizitei în cît mai bune condiţiuni.

De la mănăstirea Dragomirna, oaspeţii au plecat pe la orele 16,30 spre staţia C. F. R. Suceava-Nord de unde au luat trenul pentru Bucureşti.

În istoria vieţii religioase a Moldovei, vizita delegaţiei Bisericii Armene va rămîne ca un eveniment de cea mai mare importanţă.

În amintirea preoţilor şi credincioşilor din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului, a călugărilor şi călugăriţelor din mănăstiri, a profesorilor şi elevilor de la seminarul teologic vizita delegaţiei Bisericii Armene va stărui mereu.

BISERICA ARMEANĂ

I. ARMENIA PÎNĂ LA SINODUL DE LA CALCEDON (451)

Armenia este una din cele mai vechi țări ale lumii. După cum mărturisește Sfînta Scriptură, pe muntele Ararat (înalt de peste 5.000 m.), care domină relieful acestei țări, s=a oprit corabia lui Noe (Fac. 8, 4). In legătură cu aceasta, în Armenia se întîlnesc și astăzi cîteva denumiri ca de pildă: Eerevan – «arătare» – adică locul unde Noe a văzut pămîntul pentru prima dată (i s=a arătat pămîntul) cînd au scăzut apele potopului (Fac. 8, 7=13); akori – «vie», adică locul unde Noe a sădit vie (Fac. 9, 20); marand – «locul mamei», adică locul unde a fost îngropată femeia lui Noe; arnoi=ton – «la picioarele lui Noe», adică locul unde a fost îngropat Noe, ș. a. [1]).

Poporul armean este un popor indo=european. Numele țării locuită de armeni apare pentru prima dată pe inscripții persane de război, cu 500 ani înainte de Hristos. Armenii au numit țara lor «Haiastan» și ei își zic «Haik» (plural «hai»), socotindu=se coborîtori din Noe, străbunul lui Haik, fiul lui Togorma, fiul lui Tiraz, fiul lui Gomer, fiul lui Iafet, fiul lui Noe (Geneză 10, 3) [2]). Fiind așe=zați în calea marilor popoare cuceritoare, au fost supuși rînd pe rînd de mezi, romani, perși, bizantini, arabi, mongoli, turci ș. a.

După o veche tradiție a Bisericii Armene, creștinismul a fost predicat în Armenia Orientală de către Sfinții Apostoli Tadeu și Vartolomeu, care și=au încheiat viața ca mucenici. Deasupra mor=mintelor lor, s=au înălțat biserici [3]). Pe mormîntul Sfîntului Tadeu, care este în apropiere de orașul Magu, există și acum vestita mănăstire Sf. Tadeu, unul dintre cele mai importante monumente ale arhitecturii armene. Această mănăstire a jucat un mare rol în viața spirituală a poporului armean.

Sfîntul Tadeu a fost martirizat din ordinul regelui Sanadrug

---

1) † Makariopolskii Episcop Dr, honoris causa Nicolae, *Armenskata țărkva. I Kratki predvaritelni svedenia za Armenia-strana, narod, istoria i țărkva; II Po-glavni dogmaticeski razlicia mejdu Pravoslavnata i Armenskata țărkvi*. Opiti i văzgledi za văzsăedinenia (Sledva), în «Duhovna Kultura», revistă lunară pentru religie, filozofie, știință și artă, Cartea a II-a pe luna februarie. anul XXV, Sofia, 1965, p. 2-3.

2) Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici*, în revista «Ortodoxia» anul XIII, nr. 4, octombrie-decembrie 1961, p. 486.

3) † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în revista cit,, cartea II-a pe luna februarie, p. 3.

al Armeniei. Impreună cu apostolul s=a învrednicit de cununa martiriului şi fiica regelui – principesa Santuht [4]).

Sf. Apostol Vartolomeu de asemeni predicînd în Armenia a fost martirizat la Aghpag (Başcale), unde se află mormîntul său şi o mănăstire ce=i poartă numele.

Potrivit tradiţiilor şi izvoarelor istorice asiriene, greceşti şi latineşti, creştinismul a fost introdus definitiv în Armenia, pe la anul 301, de către Sf. Grigore Luminătorul (Lusaworitz+332). Sfîntul a primit credinţa creştină de la Arhiepiscopul Firmilian al Cezareei [5]).

După moartea soţiei sale, Sf. Grigorie s=a întors în patria sa unde a fost numit într=un post înalt la curtea regelui Trdat sau Tiridat al II=lea [6]). Persecuţiile care se desfăşurau în Imperiul Roman împotriva creştinilor au trecut în Armenia. Tiridat a dat ordin ca să fie omorîtă Sf. Ripsima (Ripsimia) împreună cu alte 36 de fecioare care fugiseră din Roma pentru a scăpa de persecuţii, socotind că în îndepărtata Armenie vor găsi scăpare. Aflînd regele Tiridat al II=lea că şi Grigorie este creştin a poruncit să fie aruncat într=o subterană adîncă pentru ca să moară de foame [7]). Aici a stat aproximativ 15 ani. Această subterană era considerată ca închisoare de stat [8]).

Convertirea regelui Tiridat al II=lea la creştinism a fost determinată de tragedia fecioarelor ripsimene. Tiridat martirizînd pe aceste sfinte a avut mari remuşcări şi îmbolnăvindu=se a fost vindecat de către Sf. Grigorie după ce a fost scos din închisoarea amintită. După vindecarea sa prin minune, Tiridat s=a hotărît să se boteze el însuşi şi poporul său. Lipsea însă păstorul duhovnicesc. De aceea, în anul 301 regele şi întreg poporul au ales pe Grigorie ca păstor spiritual şi l=au trimis la Cezareea Capadociei unde a fost hirotonit episcop de către Episcopul Capadociei Leontie. Acum s=au pus bazele Bisericii Armene prin alegerea lui Grigorie în calitate de Catolicos al tuturor armenilor. La întoarcere, Sf. Grigorie a fost întîmpinat de către regele Tiridat al II=lea care era însoţit de curteni, sfetnici şi armată. Cei doi şefi, cel de stat şi cel bisericesc, s=au întîlnit în oraşul Pacavan. Aici în Arazani, afluent al Eufratului armenesc, Sf. Grigorie a botezat pe rege şi pe regină, pe curteni şi mulţimea poporului. Aceasta s=a petrecut în anul 301. Creştinismul care înainte era interzis a devenit, din acel moment, religie de stat [9]).

---

4) Arhiepiscopul Husik Zohrabian, *Istoria Bisericii Armene de la introducerea creştinismului în Armenia pînă în zilele noastre*, în româneşte de Mestugian, Bucureşti, 1934, p. 10-11.

5) † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., cartea II-a pe luna februarie, p. 4.

6) În Bolşaia Sovietskaia Enţiclopedia, t. III, p. 56, este dat Tiridat al III-lea.

7) † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *ibidem.*

8) Pr. Gr. D. Cruceanu, *Istoria Bisericii Armene pînă la Sinodul al IV-lea ecumenic* (privire generală), Bucureşti 1929, p. 20-21; Vezi şi Mineiul pe septembrie ziua 30, p. 364; Arhiepiscopul Husik Zohrabian, *op. cit.*, p. 15-17.

9) Pr. Gr. D. Cruceanu, *op. cit.*, p. 22; Arhiepiscopul Husik Zohrabian, *op. cit.*, p. 18; Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., cartea II-a pe luna februarie, p. 4.

Sf. Grigorie Luminătorul, punînd temelia Bisericii Armene, a condus=o timp de un sfert de veac, dîndu=i tot ceea ce era necesar consolidării şi existenţei ei. Astfel, în anul 303, Sf. Grigorie a pus temeliile vestitei catedrale din Ecimiadzin, care există şi în zilele noastre. Aceasta se află la vest de Erevan – capitala Armeniei – , la poalele muntelui Ararat. După istorici armeni ca: Agatanghelos şi alţii, Sf. Grigorie Luminătorul a văzut în vis pe Unul născut, Fiul lui Dumnezeu, care a coborît din cer şi a indicat locul unde trebuia să se construiască catedrala. De aici îi vine şi numele de «Ecimiadzin», adică locul unde a coborît Cel Unul născut. Sub cupola centrală a catedralei, există un altar care poartă numele de «Iciman=sehan», adică altarul coborîrii. Această catedrală şi mănăs=tire a fost construită în oraşul Vagarşabad care, mai tîrziu, s=a numit şi el Ecimiadzin, luîndu=şi numele de la catedrala şi mănăs=tirea amintită [10]). Actualmente Ecimiadzinul este cea mai mare mănăstire de călugări din R. S. S. Armenia. Acolo îşi are reşedinţa patriarhul suprem şi catolicosul tuturor armenilor.

In Biserica Armeană, puterea legiuitoare aparţine adunării na=ţionale bisericeşti, aleasă de credincioşi ; în adunare sînt reprezentanţi ai credincioşilor şi ai clerului. După concepţia canonică=juridică a Bisericii Armene, Catolicosul poate să dea instrucţiuni dar nu şi legi.

După moartea Sf. Grigorie, succesiunea la scaunul catolicosului a fost oarecum ereditară, dar întotdeauna cu voinţa credincioşilor. Succesorii imediaţi ai Sf. Grigorie au fost fiii săi, mai întîi, cel mare, Aristaches (325=332), care era monah. Acesta a fost hirotonit epis=cop de către tatăl său şi a reprezentat Biserica Armeană la sinodul I ecumenic, care s=a ţinut la Niceea în anul 325 [11]). Intorcîndu=se de la primul sinod ecumenic, acesta a adus cu sine articolele de credinţă şi cele 20 de canoane precum şi hotărîrea cu privire la ser=barea Sf. Paşti, care au fost primite de către Biserica Armeană. După Aristaches, a urmat fratele său, Vertanes, care a desfăşurat o activitate rodnică în Biserica Armeană. După el urmează fiul său Husik (341=347), care a avut neînţelegeri cu regele Diran [12]). După martirizarea catolicosului Husik a urmat Daniil Asirianul întreru=pîndu=se în felul acesta, nu pentru mult timp, succesiunea ereditară la scaunul Sf. Grigorie Luminătorul. După Daniil a urmat Parnerseh, iar acestuia i=a urmat Nerses I partul (353=373). Acesta era nepotul lui Husik, descendent al Sf. Grigorie. Pentru faptele lui măreţe, acesta din urmă a fost numit «cel mare». La anul 354 a convocat un sinod în oraşul Aşdişat din Daron [13]), la care au luat parte clerici şi mireni. Husik a întemeiat multe instituţii de binefacere şi a introdus reforme de îndreptare a vieţii creştine conform preceptelor Sf. Evanghelii.

Dar credinţa creştină din Armenia a avut de suferit la sfîr=şitul secolului al IV=lea. In această perioadă Armenia a fost

---

10) V. Arutiunian, *Ecimiadzin*, Moscova, 1958, p. 5.

11) V. Mestugian, *Istoria armenilor*, vol. I, Bucureşti 1923, p. 103; Pr. Gr. D. Cruceanu, *op. cit.*, p. 23; Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, traducere Dr. Atanasie Mironescu, fost Mitropolit Primat al României, vol, II, p. 96.

12) V. Mestugian, *op. cit.*, p. 106.

13) Actuala Mănăstire Sf. Garabet din Muş.

primejduită mai ales de Imperiul Bizantin și de Persia. In anul 384, regele Șapor al III-lea al Persiei (383-388) a încheiat pace cu Teodosie cel Mare (379-395), împăratul Imperiului de Răsărit. Lupta Sassanizilor împotriva lumii romane a încetat pentru o vreme. Aceste două mari puteri, Imperiul Bizantin și Persia, la sfîrșitul veacului al IV-lea, au împărțit Armenia prin acordurile încheiate între ele la 387 și 390. Sub stăpînirea perșilor au trecut patru cincimi din teritoriul Armeniei, iar restul sub stăpînirea Imperiului Roman de Răsărit [14]).

O personalitate importantă în istoria Bisericii Armene, în secolul al V-lea, a fost Catolicosul Saak (Isak), supranumit «cel mare» (337-339), ultimul vlăstar al familiei Sf. Grigorie Luminătorul. El, împreună cu arhimandritul Mesrob, au fost primii pionieri ai culturii armene. Alfabetul armenesc compus din 36 litere – în secolul al XII-lea s-au mai adăugat două litere formînd 38 de litere – a fost descoperit de Mesrob (404) – după alții, la 396, – avînd la bază caracterele episcopului sirian Daniil din Nisibi. Opera aceasta a fost încurajată de regele Vramșabuh [15]). De acum înainte literatura armeană începe să se îmbogățească. Pînă la descoperirea alfabetului armenesc, citirea Sf. Scripturi se făcea în limbi străine (grecească și siriană). După inventarea alfabetului armenesc, grija principală a Catolicosului Saak și a arhimandritului Mesrob a fost de a traduce Vechiul Testament după textul grecesc (Septuaginta) și după cel sirian (Peșito). Traducerea după textul Septuagintei s-a terminat în anul 432 [16]), iar cea după textul sirian la anul 410 [17]).

După traducerea Sf. Scripturi, Catolicosul Saak și colaboratorii săi au scris și cărți de ritual ca: Sf. Liturghie, alcătuită de Sf. Grigorie Luminătorul și revizuită în anul 430 de Saak și Mesrob. Rugăciunile din această Liturghie, o parte sînt culese din liturghiile grecești ale Sf. Iacob al Ierusalimului, Vasilie cel Mare arhiepiscopul Cezareei Capadociei, și Ioan Gură de Aur, iar o parte sînt originale ale Bisericii Armene. Apoi au mai fost întocmite slujbele tainelor botezului și cununiei, slujba tîrnosirii bisericilor, slujbele înmormîntării, precum și cîntările de la slujbele zilnice și cele duminicale. S-au făcut apoi și numeroase traduceri după scrierile Sf. Părinți și ale scriitorilor bisericești ca: Ioan Gură de Aur, Vasilie cel Mare, Efrem Sirul, Ignatie Teoforul, Ciril al Ierusalimului, Teofil al Antiohiei, Atanasie al Alexandriei, Eusebiu al Cezareei și alții [18]).

Pînă în anul 450 Persia a respectat pacea religioasă în

---

14) René Grousset, *l'Empire du Levant. Histoire de la question d'Orient*, Paris, 1946, p. 70-71; L. Petit Arménie, *Histoire religieuse*, art. în Dictionnaire de Théologie Catholique (în prescurtare: D. Th. C.), t. I, 2, col. 1883-1925; P. de Labriolle-G. Bardy-Louis Bréhier-G. de Plinval, *De la mort de Theodose à l'élection de Gregoire le Grand* (Histoire de l'Eglise, depuis les origines jusqu'à nos jours, publiée sous la direction de Aug. Fliche et V. Martin, t. IV, Paris, 1937, p. 331.

15) Arhiepiscopul Zohrabian, *op. cit.*, p. 25-26.

16) Eusebiu Popovici, *op. cit.*, p. 23; † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., p. 4.

17) Pr. Gr. D. Cruceanu, *op. cit.*, p: 30: Bolșaia Sovetskaia Enți-klopedia, t. I, p. 1033.

18) Arhiepiscop Husik Zohrabian, *op. cit.*, p. 26-28; Preot Gr. D. Cruceanu, *op. cit.*, p. 30-31.

Armenia. Dar după aceasta, regele persan Iazdegert (Iazgard) al II=lea (438=457) a început să impună armenilor mazdeismul, adică cultul soarelui. Fiind puşi în această situaţie, armenii s=au răsculat împotriva perşilor pentru a=şi apăra credinţa lor. Asta s=a întîmplat chiar în anul cînd s=a convocat sinodul al IV=lea ecumenic. Din cauza aceasta reprezentanţii Bisericii Armene n=au putut lua parte la sinodul de la Calcedon. In această luptă cu perşii au fost ucişi mulţi armeni în frunte cu şeful lor spiritual catolicosul Iosif, care a murit ca martir la 26 iulie în anul 453 [19]). După aceasta, Armenia s=a bucurat pentru puţin timp de o pace relativă. Dar mai tîrziu profitînd de faptul că perşii erau atacaţi de georgieni, care le=au adus mari pierderi, armenii, sub conducerea lui Vaham Mamiconian, au pornit la luptă împotriva perşilor. In această luptă a fost omorît însuşi regele persan, iar Vaham Mamiconian a fost numit guvernator al Armeniei [20]).

Ajutorul pe care armenii îl aşteptau de la bizantini n=a venit. Aceasta i=a indignat pe armeni făcîndu=i să respingă sinodul al IV=lea de la Calcedon, al «credinţei grecilor», la sinodul armenesc ce s=a ţinut în anul 491 la Vagarşabat [21]). Motivul principal pentru care armenii au respins hotărîrile sinodului al IV-lea ecumenic, a fost că ei socoteau aceste hotărîri o reînviere a nestorianismului [22]). După ce s=au terminat şedinţele sinodului, s=au trimis şi Bisericii Armene actele şi hotărîrile acestui sinod. Insă cînd s=a făcut traducerea lor din greceşte în armeneşte, s=a tradus greşit sensul unor cuvinte greceşti ca de ex.: φυσις – fire, – natură a fost tradus greşit cu «persoană» [23]).

II. ÎNCERCĂRILE DE UNIRE ALE BISERICII ORTODOXE ŞI ARMENE

In anul 482, împăratul Zenon (474=491), crezînd că poate împăca şi atrage pe monofiziţi, la Biserica Ortodoxă, publică edictul său de unire, care poartă numele de «Henoticon», scris într=un duh de împăciuire. In acest edict a fost expusă învăţătura de credinţă a sinodului de la Calcedon, evitîndu=se însă unele expresii, care ar fi putut da naştere la discuţii între cele două partide. Asta n=a constituit decît un avans al monofizitismului. Dar armenii n=au aderat la erezia lui Eutihie, ci la monofizitismul moderat [24]).

---

19) R. Grousset, *op. cit.*, p. 73; L. Petit, *art. cit.*, în D. Th. C. t. I, 2, col. 1896; Labriolle-Bary-Bréhier-Plinval, *op. cit.*, t. IV, p. 335; Diacon lector I. Pulpea, *Posibilităţile întoarcerii Bisericilor monofizite la Ortodoxie*, în rev. «Ortodoxia», anul III (1951), nr. 4, octombrie-decembrie, p. 619; Prof. N. Chiţescu, *art. în rev. cit.*, p. 486.

20) L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise*, t. III, ed. IV, Paris, 1911, p. 546-547; Labriolle-Bardy-Bréhier-Plinval. *op. cit.*, t. IV, p. 335-336; R. Grousset, *op. cit.*, p. 75.

21) Vagarşabat—Ecimiadzin, numirea de astăzi.

22) I. Mihălcescu, *La Theologie Orthodoxe Orientale*, Bucureşti et Paris, 1932, p. 60 sq; Saint Martin, *Memoire sur l'Armenie*, vol. I, Paris, 1828, pag. 329.

23) † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.* în rev. cit., pe luna februarie, p. 5.

24) Fr. Tournebize, *Arménie*, art. în Dictionnaire d'Histoire et de géographie ecclesiastique, t. IV, Paris, 1930, col. 303; Diacon lector I.

Incercările de unire între Biserica Ortodoxă şi Biserica Armeană=Gregoriană s=au făcut şi sub Iustin al II=lea (565=578).

Sub catolicosul Ion al II=lea, armenii s=au răsculat împotriva perşilor din cauză că, la anul 571, perşii ridicaseră un templu în cinstea focului, la Tvin. Dar fiind învins, catolicosul s=a refugiat la Constantinopole, unde s=a împăcat cu Biserica Ortodoxă. Din cauza poziţiei ostile a perşilor şi mai ales datorită situaţiei politice nefavorabile, revenirea la Biserica Ortodoxă n=a făcut progrese în Armenia. La anul 593 s=a ţinut un sinod la Constantinopole, la care s=a recunoscut sinodul de la Calcedon. Totodată a fost numit un nou catolicos, Ioan al III=lea, în locul lui Moise care fusese după Ion al II=lea ; acesta avea reşedinţa în Imperiul Bizantin [25]).

Incercările de împăcare au fost continuate şi în secolul al VII=lea. Impăratul Heraclie, biruind pe perşi, la 632, adună un sinod unionist la 633, în Teodosiopolis sau Erzerum, cu catolicosul Ezr. Acest sinod la care au luat parte 193 de episcopi armeni şi greci a recunoscut hotărîrile sinodului de la Calcedon [26]). Insă la sinodul al III=lea de la Tvin, care s=a ţinut la anul 649, armenii au revenit, ca mai tîrziu să recunoască din nou sinodul de la Calcedon prin al IV=lea sinod de la Tvin din anul 653. In timpul lui Iustinian al II=lea şi catolicosului Salak s=a ţinut la Constantinopole un sinod în 689=690, la care s=a realizat o înţelegere între Biserica Armeană şi Biserica Ortodoxă. Aceasta însă n=a durat mult [27]).

O mare personalitate care a jucat un rol important în istoria încercărilor de unire a armenilor cu Biserica Ortodoxă a fost patriarhul Fotie. El a tratat problema din punct de vedere dogmatic ; cale mai anevoioasă dar mai sigură [28]). Patriarhul Fotie, profitînd de faptul că Armenia avea o situaţie mai bună din punct de vedere politic şi religios, reia şirul legăturilor cu Biserica Armeană. El a trimis o scrisoare regelui Aşuţiu, iar alta catolicosului Zaharia. In scrisoarea către catolicosul Zaharia, Patriarhul Fotie lămureşte problema cu privire la cele două firi ale Mîntuitorului [29]). Dar şi aceste încercări au fost nereuşite ; totuşi Hergenröther, în opera sa asupra patriarhului Fotie, spune că acţiunile acestui patriarh în legătură cu apropierea Bisericii Armene, n=au fost fără de folos. Ca dovadă este faptul că Zaharia a convocat un sinod la Sirakavan, în 862, la care s=au adoptat 15 canoane prin care se osîndeau greşelile lui Nestorie, Eutihie, Dioscor şi ale maniheilor şi se recunoştea în acelaşi timp cuprinsul sinodului de la Calcedon, fără ca să se recunoască formal sinodul însuşi [30]).

Pulpea, *art. cit.*, în rev. cit., p. 619-620 ; Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 486.

25) Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 496.

26) *Idem*, *Ibidem*, p. 497 ; Arhiep. Husik Zohrabian, *op. cit.*, p. 43.

27) *Idem*, *Ibidem*, p. 498 ; † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., februarie, p. 6.

28) I. Hergenröther, *Photius, Patriarch von Constantinopel, Sein Leben, Seine Schriften und der Griechische Schisma*, vol. I (Regensburg, 1867), p. 480-481.

29) Arhiepiscopul Husik Zohrabian, *op. cit.*, p. 46 ; Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 498 ; L. Petit, *Arménie* ...Histoire religieuse, art. în D. Th. C., t. I, 2, col. 1896-1903.

30) Hergenröther, *op. cit.*, vol. I, p. 494-495.

Un catolicos care a făcut eforturi remarcabile pentru apropierea de Biserica Ortodoxă, a fost Petru I. El îşi dădea foarte bine seama că trebuia să fie restabilită unitatea creştină şi să se întărească autoritatea Bisericii Ecumenice. De aceea, după căderea capitalei, ultima rămăşiţă a regatului armean, Ani, în stăpînirea Bizanţului, sub Constantin Monomahul în 1045, el hotărăşte să se stabilească la Constantinopol în Mănăstirea Sf. Cruci. Fr. Tournebize spune că această căpetenie a Bisericii Armene a dus o politică religioasă conştientă şi consecventă pentru revenirea la Biserica soră, şi că de bună voie şi=a ales Constantinopolul ca loc de refugiu în acele vremuri zbuciumate [31]).

Impăratul Manuel Comnenul şi vestitul catolicos armean Nerses al IV=lea au depus, de asemeni, eforturi mari şi sincere pentru o împăcare a celor două Biserici. Nerses a scris «O expunere de credinţă a Bisericii Armene» în care el a dovedit o deosebită erudiţie teologică în legătură cu problemele în discuţie, scrierea a arătat şi marea lui dorinţă de a se putea ajunge cu ori ce preţ la o înţelegere frăţească. La anul 1170, împăratul trimite o delegaţie ortodoxă, în frunte cu teologul grec Theorianos, pentru a discuta şi înlătura punctele deosebitoare pe linie dogmatică. După lungi discuţii în legătură cu aceste probleme, catolicosul Nerses a căzut de acord să primească învăţătura ortodoxă cu privire la cele două firi ale Mîntuitorului. Urma să se facă unirea printr=un sinod, dar din nefericire acest vestit catolicos a murit la anul 1173, iar urmaşii n=au mai mers pe linia înaintaşului [32]).

Cu acestea s=au încheiat încercările de unire între Biserica Ortodoxă şi cea Armeană.

III. – DOCTRINA

Sinodul al IV=lea ecumenic, care s=a ţinut la Calcedon în anul 451, este piatra de hotar între Biserica Ortodoxă şi Biserica Armeană.

Nestorie patriarhul Constantinopolului, care a fost condamnat la sinodul al III=lea ecumenic, ce s=a ţinut la Efes în anul 431, învăţa că Hristos a fost numai om şi că între Dumnezeu=Cuvîntul şi Omul=Hristos a fost numai o unire morală. De aceea, Sfînta Fecioară Maria nu trebuie să fie numită «Născătoare de Dumnezeu» (Θεοτόκος), ci numai «Născătoare de om» (Αντρωποτόκος), sau cel mult mergînd pe o cale de mijloc să fie numită «Născătoare de Hristos» (Χριστοτόκος). Sinodul al III=lea ecumenic, condamnînd erezia lui Nestorie, n=a dat o definiţie sigură în legătură cu unirea celor două firi în Hristos. Părinţii bisericeşti au dat acestui mister mai mult o explicaţie figurativă, decît una clară şi precisă. Tocmai aceasta a fost cauza care a dat naştere monofizitismului propovăduit de arhimandritul Eutihie care admitea două firi în Hristos, înainte de

---

31) Fr. Tournebize, *Arménie*, art. cit., în Dict. cit., t. IV, col. 310-313; Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 500 şi nota 52.

32) Hefele, *Histoire des conciles*, t. V, partea II-a, Paris, 1913, p. 1050-1052, apud Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., în D. Th. C., p. 501; L. Petit, *Arménie...*, art. cit., în D. Th. C., col. 1901-1902 şi 1929-1930.

unire şi numai o singură fire după unirea lui Hristos cu trupul. Deci acesta vrînd să dea o lovitură nestorianismului învăţa că firea omenească a Mîntuitorului luată la întrupare a fost cu totul absorbită de firea dumnezeiască. Prin urmare Mîntuitorul care constituie o singură persoană a avut o singură fire, cea dumnezeiască.

La sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon s-au anatematizat propovăduitorii ereziei nestoriene şi monofizite şi totodată s-a definit şi doctrina bisericească prin următoarea mărturisire de credinţă: «Noi învăţăm şi mărturisim cu toţii pe unul şi acelaşi Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos, care este Dumnezeu adevărat şi om adevărat. Ca Dumnezeu El S-a născut din Tatăl mai înainte de toţi vecii, fiind întru toate asemenea Tatălui. Ca om S-a născut din Sfînta Fecioară Maria, Născătoarea de Dumnezeu, fiind întru toate asemenea nouă, afară de păcat. Cele două firi ale Mîntuitorului sînt unite în mod neamestecat şi neschimbat, neîmpărţit şi nedespărţit». «Cu aceasta, lucrul cel mai greu şi mai important era făcut. Ereziei nestoriene şi celei monofizite li se opune în acelaşi timp o doctrină hristologică, formulată în termeni ortodocşi, care exprimau şi existenţa celor două firi, dumnezeiască şi omenească, şi unirea lor într-o persoană unică a lui Iisus Hristos de o fiinţă cu Tatăl după dumnezeire, de o fiinţă cu noi după umanitate. Dioprosopismul nestorian, care separa firile în două persoane, şi monofizitismul eutihian, care le confunda într-o singură fire, dumnezeiască, erau respinse amîndouă şi înlocuite cu formula justă. Această formulă era o interpretare şi o lărgire a simbolului niceo-constantinopolitan. Ea combătea totodată erezia ariană şi pe cea apolinaristă, aşa că era un dreptar opus tuturor ereziilor hristologice existente». «Această formulă nu era nici raţionalistă, nici mistică, nici antiohiană, nici alexandrină, nici orientală, nici occidentală: era ortodoxă generală şi a rămas ca un bloc solid prins în edificiul dogmaticei creştine – formula clasică a hristologiei patristice».

Armenii fiind atacaţi de perşi n-au putut lua parte la sinod. După ce s-a încheiat sinodul, actele şi hotărîrile ce s-au luat au fost trimise şi Bisericii Armene. Cînd aceste acte şi hotărîri s-au tradus în limba armeană, din nefericire, a fost redat greşit sensul unor cuvinte greceşti ca de ex.: «φύσις» – fire, natură – traduse greşit cu persoană [33]). Mai departe, armenii cercetînd hotărîrile acestui sinod au constatat că ele sînt o reînviere a nestorianismului împotriva căruia luptau din toate răsputerile. In afară de aceasta, armenii au fost foarte nemulţumiţi de împăratul Marcian, pentru că nu le-a dat ajutorul solicitat împotriva perşilor. Plus de asta armenii voiau cu tot dinadinsul ca să rupă orice relaţii cu bizantinii şi să-şi organizeze Biserica lor naţională [34]). Pentru toate aceste motive, Biserica Armeană, printr-un sinod armenesc care s-a ţinut la Vagarşabat în anul 491, a respins hotărîrile sinodului din Calcedon [35]).

---

33) † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., februarie, p. 5.

34) *Idem, ibidem.*

35) I. Mihălcescu, *La Théologie Symbolique au point de vue de l'Eglise Orthodoxe Orientale*, Bucureşti et Paris 1932, p. 60 sq.

La anul 536, Biserica Armeană a mai ţinut un sinod în Tiva la care a respins categoric încă o dată hotărîrile sinodului de la Calcedon. Acum Biserica Armeană s=a despărţit definitiv de Biserica Ortodoxă Răsăriteană. Monofizitismul Bisericii Armene, cum vom vedea mai departe, este numai nominal, verbal, numit şi «monofizitism moderat».

Monofizitismul moderat adoptat de armeni este acelaşi cu al celorlalte Biserici monofizite, ca de pildă: al severienilor despre care J. Lebon spune: «Cele două partide – adică ortodocşii şi monofiziţii – erau în deşăvîrşită înţelegere în ceea ce priveşte adevărul însuşi. De o parte şi de alta se mărturisea un singur şi acelaşi cuvînt întrupat, *Dumnezeu adevărat şi om adevărat*, consubstanţial Tatălui şi nouă, fără amestecare, nedespărţit de Dumnezeu şi de om în ceea ce priveşte existenţa individuală. De o parte şi de alta se respingea cu oroare nelegiuirea lui Nestorie şi nebunia lui Eutihie... Deosebire era în chip exclusiv şi total în expunerea dogmatică, ştiinţifică şi hristologică; cearta provenea dintr=o imensă neînţelegere despre sensul celor două formule: o fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvîntul şi: în două firi după unire» [36]). Iată ce spune J. Maspero în legătură cu aceeaşi problemă: «Faptul cel mai izbitor în credinţa severiană – zice el – este ortodoxia sa în ceea ce priveşte fondul. In amîndouă cîmpurile se credeau aceleaşi lucruri însă nu erau numite cu acelaşi nume. Sinodul din Calcedon insista asupra *dualităţii firilor unite;* monofiziţii asupra *unirii firilor deosebite;* dar toţi erau de acord asupra deosebirii firilor – φύσεις – şi asupra unirii lor» [37]). Un mare teolog francez de la începutul secolului XVIII-lea, Eusebiu Renaudot, care a studiat teologia monofizită, este de părere că Bisericile monofizite, deşi se numesc monofizite, nu păstrează doctrina monofizită reală a lui Eutihie. Intr=o lucrare a sa specială cu privire la această problemă, acest teolog se pronunţă în felul următor: «Cele două firi s=au îmbinat într=una singură, dar fără contopire, amestecare, împărţire, stricare sau schimbare, care n=au fost niciodată nici chiar în cel mai mic moment, despărţite după unire. Hristos a fost un om desăvîrşit. Cele ce în chip esenţial aparţin naturii umane, în afară de păcat, le=a luat asupră=şi. El a fost şi Dumnezeu desăvîrşti, născut din Tatăl înainte de toţi vecii, născut în timp după trup, de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria, de o fiinţă cu Tatăl după dumnezeire, de o fiinţă cu noi după omenire. Un Dumnezeu, un Hristos, o persoană, un ipostas, o fiinţă din două, o natură din două, o voinţă din două, care cu adevărat a suferit cu trupul pentru noi, numai într=atîta, însă, încît Dumnezeirea să nu fie supusă suferinţelor» [38]).

Dovada că monofizitismul la armeni este numai nominal o găsim în simbolul de credinţă al Bisericii Armene, în care este foarte bine subliniată firea omenească a Mîntuitorului. Pentru a ilustra

---

36) J. Lebon, *Le monophysisme, sévérien*, apud Diacon lector I. Pulpea, art. cit., în rev. cit.. p. 624.

37) J. Maspero, *Histoire des patriarches D'Alexandrie*, pt. 10, apud Diacon lector I. Pulpea,... *ibidem.*

38) Manuscrits français de la Bibliotéque Nationale de Paris: *Nouvelles acquisitions*, nr. 7473, t. XVIII du fonds Renaudot, manuscrit autographe en latin, fol. 14-15, apud Diacon lector I. Pulpea, art. cit., p. 636.

acest lucru, dăm un pasaj din Simbolul de credință: «Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S=a pogorît din ceruri, S=a întrupat, S=a făcut om și S=a născut cu desăvîrșire din Sfînta Fecioară Maria, prin Duhul Sfînt, de la care a primit trup, suflet și gînd și toate cîte sînt în om în realitate și nu după închipuire...! Și S=a suit la ceruri cu același trup și șade de=a dreapta Tatălui. Și iarăși va să vină tot cu același trup»... [39]).

In afară de aceasta, Biserica Armeană precum și alte Biserici monofizite au recunoscut existența celor două firi în Persoana lui Hristos și în diferite sinoade. Amintim numai sinodul din Ma=nazgherd la care a luat parte și Biserica Siriană. Acest sinod s=a ținut sub catolicosul Ioan Oznetsi (719=726), care a citit în sinod o mărturisire de credință în care spunea, printre altele: «Mărturisim că același Dumnezeu – Cuvîntul a săvîrșit tainele ca Dumnezeu și a suferit slăbiciunile omenești ca om; Același, în adevăr, este Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit. El a suferit cu adevărat și a murit într=un trup supus durerii, El care, ca Dumnezeu, nu putea să sufere» [40]). De asemeni anatematisma a patra a aceluiași sinod spune: «Dacă cineva nu mărturisește că această unică fire – φύσις – a dumnezeirii și a umanității, adică a lui Hristos, care a fost alcătuit din divinitate și umanitate, n=a fost unită într=un chip de neșters, fără amestecare, împărțire sau schimbare, să fie anatema» [41]).

Din cele de mai sus se vede clar că monofizitismul la unele Biserici, printre care și Biserica Armeană, după cei mai mulți teologi, este mai mult verbal și nu constă decît în echivocuri de cuvinte [42]). Punctul de plecare al tuturor monofiziților, de altfel numiți moderați, printre care se numără și armenii, se află în interpretarea deosebită a termenului – φύσις – .

IV. CULTUL

In Biserica Armeană, cele mai mari sărbători de peste an, sînt în număr de cinci: Nașterea și Botezul Domnului (care se serbează împreună la 6 ianuarie), Invierea, Schimbarea la Față, Adormirea Maicii Domnului și Înălțarea Sf. Cruci.

Sfintele Taine, în Biserica Armeană sînt aceleași ca și în Biserica Ortodoxă, cu excepția tainei Sf. Maslu – care nu se mai administrează astăzi.

1. Botezul se administrează ca și la noi prin întreita afundare, exclusiv de către preoți, după care urmează imediat ungerea cu Sf. Mir.

---

39) Prof. L. Samarcaș, *Taina Botezului și Liturghia Bisericii Armene de Răsărit*, Iași, 1895, p. 35-36; Cf. Preot Gr. D. Cruceanu, *op. cit.*, p. 36; *Cin sveaștenia i Bojestvenîia Liturghia Arminskia țerkvi*, S. P. B., 1857, p. 33.

40) Fr. Tournebize, *Histoire politique et religieuse de l'Arménie*, t. I, Paris, 1910, p. 391, apud Diacon lector I. Pulpea, *art. cit.*, în rev. cit., p. 627-628.

41) Fr. Tournebize, *op. cit.*, p. 392-393, apud Diacon lector I. Pulpea... *ibidem.*

42) De Mani (pseudonimul lui Richard Simon) *Histcire critique de la créance et des coutumes des nations du Levant*, Frankfurt 1963, p. 140, apud Prof. N. Chițescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 493.

2. Mirungerea se face ca şi la noi, la toate părţile corpului, rostindu=se formule deosebite, iar la urmă se adaugă: «Pace ţie celui ce ai fost răscumpărat de Dumnezeu; pace ţie celui ce ai fost uns de Dumnezeu» [43]).

3. Euharistia se săvîrşeşte cu azimă şi cu vin fără apă. Pre=facerea are loc în timpul epiclesei ca şi la ortodocşi, iar împărtă=şirea se face sub ambele forme [44]).

4. Spovedania se face numai în faţa preoţilor de mir în special la cele cinci mari sărbători de peste an amintite mai sus.

5. Hirotonia cu toate treptele superioare şi inferioare se face ca=n primele veacuri creştine. Hirotonia în diacon se face înainte de=a fi căsătorit candidatul. Celelalte trepte ca şi în Biserica Orto=doxă. Specific Bisericii Armene este tunderea în monahism, care se face o dată cu hirotonia în ieromonah. In afară de aceasta, în Biserica Armeană se mai păstrează şi astăzi treapta ierarhică de «didascal creştin» – «vartabet», din epoca primară a creştinismului. In celelalte Biserici această treaptă a dispărut.

6. Taina nunţii, este la fel ca în Biserica Ortodoxă.

SFÎNTA LITURGHIE ÎN BISERICA ARMEANĂ

Biserica din Cezareea Capadociei este socotită mama Bisericii Armene. Motivul este că Sf. Grigorie Luminătorul a fost hirotonit episcop de Arhiepiscopul Leontie a Cezareei. De altfel, Sf. Grigorie a primit şi educaţia sa crestină în Cezareea. Avînd în vedere toate acestea, se presupune că Biserica Armeană ar fi primit tradiţia slujbelor bisericeşti tot din Cezareea. Aşa se explică faptul că Litur=ghia armenească se aseamănă cu a Sf. Vasilie cel Mare. Activita=tea liturgică a Sf. Vasilie cel Mare, arhiepiscop al Cezareei Capa=dociei, a influenţat, fără doar şi poate, slujbele bisericeşti ale Bisericii Armene vecine. Pînă la descoperirea alfabetului armenesc (393=396), adică aproape o sută de ani, slujba bisericească a Biseri=cii Armene s=a săvîrşit în limba greceaască.

Orice rînduială, fie a liturghiilor răsăritene sau apusene, a parcurs un anumit drum de dezvoltare şi formare. Un astfel de drum a parcurs şi Liturghia Bisericii Armene. In procesul formării şi dezvoltării ei, se observă trei etape: 1) De la întemeierea Bisericii Armene (302) pînă la sinodul din Vagarşabat (491); 2) de la acest sinod pînă=n secolul al XII=lea; 3) din secolul al XII=lea pînă astăzi.

In prima perioadă, Liturghia armenească s=a dezvoltat sub influenţa răsăriteană. In a doua perioadă s=a dezvoltat mai mult independent, iar în a treia perioadă s=a format sub influenţa romano=catolică [45]). Deşi în perioada a doua Biserica Armeană a

---

43) Prof. L. Samarcaş, *op. cit.*, p. 20-21.
44) Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, p. 494.
45) Deşi, în general, romano-catolicismul a exercitat o influenţă vizibilă asupra Bisericii Armene, mai ales prin acei care s-au unit cu Roma, totuşi Biserica Armeană, în ceea ce priveşte doctrina, a păstrat învăţăturile ei precum şi rînduielile canonice ale Bisericii primare, respingînd purgatoriul şi primatul papal.

fost independentă şi despărţită de Biserica Răsăriteană (Ortodoxă), totuşi în Liturghia armenească s-a adăugat cîte ceva din cele două liturghii ortodoxe (a Sf. Vasilie cel Mare şi a Sf. Ioan Gură de Aur), ca: imnul «Unule născut, Fiule şi Cuvîntul lui Dumnezeu...» – atribuit împăratului Iustinian I; cîntarea Heruvicului «Care pe Heruvimi...» – care a apărut în secolul al VI-lea; Simbolul credinţei, care a intrat în corpul liturghiei probabil la începutul veacului al VI-lea, ş. a.

Dovadă a influenţei romano-catolice asupra Liturghiei armeneşti este folosirea azimei la Sf. Euharistie, întrebuinţarea muzicii instrumentale la slujbă, infula şi inelul ca semne distinctive ale episcopilor, mitra şi cîrja au forma catolică, slujba se oficiază în altar deschis (fără catapeteazmă), însă cu perdea, liturghia armenească se încheie întotdeauna ca şi missa catolică – cu citirea Evangheliei de la Ioan I, 1-17.

Liturghia armenească este cunoscută mai ales sub două redacţii: gregoriană şi catolică (uniată). Amîndouă aceste două redacţii au la temelie o liturghie mai veche, foarte apropiată cu cea siro-palestiniană. In liturghia uniată pe de o parte s-au introdus unele elemente catolice ca de ex.: Filioque, pomenirea papei la slujbe, iar pe de altă parte s-au înlăturat unele elemente monofizite.

Liturghia armeano-gregoriană de astăzi, în general vorbind, este cea mai apropiată de cele trei liturghii ortodoxe (a Sf. Iacob, a Sf. Vasilie cel Mare şi a Sf. Ioan Gură de Aur). Acest lucru ne vorbeşte de proveniența comună a acestor liturghii. Fiindcă în liturghia armenească sînt foarte multe rugăciuni, la fel, după conţinut, cu rugăciunile respective din liturghia Sf. Vasilie şi a Sf. Ioan Gură de Aur, trebuie să admitem că liturghia armenească a fost mai întîi sub influenţa liturghiei Sf. Vasilie cel Mare şi apoi a Sf. Ioan Gură de Aur. Liturghia armenească, în comparaţie cu cea ortodoxă, este mai lungă. Ea are mai mulţi psalmi (131, 25, 99, 42, 92 şi 33), mai multe rugăciuni şi ectenii.

In cadrul acestei liturghii sînt o serie de rugăciuni din liturghiile noastre. Acestea sînt: Rugăciunea la acoperirea Sf. Daruri «Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cela ce pîinea cea cerească...», Rugăciunea de binecuvîntare a tămîiei «Tămîie îţi aducem Ţie...», imnul «Unule născut, Fiule şi Cuvîntul lui Dumnezeu...», rugăciunile antifoanelor – la antifonul I «Doamne, Dumnezeul nostru, a cărui stăpînire este neasemănată...», la antifonul II «Doamne, Dumnezeul nostru, mîntuieşte poporul Tău şi binecuvintează moştenirea Ta...», la antifonul III «Cela ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obşteşti şi împreună glăsuite...», rugăciunea la vohodul mic «Stăpîne Doamne, Dumnezeul nostru, Cela ce ai şezut în ceruri...», rugăciunea la trisaghion, «Dumnezeule cel sfînt, Care între sfinţi Te odihneşti...», împreună cu trisaghionul, însă cu unele adăugiri la sfîrşit pentru diferitele sărbători anuale mai mari (la fel cu stihurile noastre de la vohod la diferite sărbători) şi cu conjuncţia «şi». Incepînd de sîmbătă seara la Paşti şi în cele 40 de zile precum şi în toate duminicile se zice: «Carele ai înviat din morţi», în postul mare şi în celelalte zile de peste an «Carele Te-ai răstignit pentru noi», la Înălţare «Carele Te-ai înălţat la ceruri», la Naştere şi Botez «Carele Te-ai născut şi Te-ai arătat», la Florii «Carele ai venit şi ai să vii», în Joia

mare «Carele Te-ai trădat», în Sîmbăta Sfintelor Paşti «Carele Te-ai înmormîntat». Apoi rugăciunea cererii stăruitoare de la ectenia întreită, «Doamne Dumnezeul nostru, primeşte această rugăciune stăruitoare, de la robii Tăi...», Cîntarea heruvimică, «Noi care pe heruvimi...» şi rugăciunea «Nimeni din cei legaţi cu pofte şi cu desfătări trupeşti nu este vrednic să vie...», apoi «Să stăm bine...» (cu cîteva deosebiri mici), multe din cererile de la ectenia mare şi ecfonisul «Şi să fie milele marelui Dumnezeu...», rugăciunea domnească «Tatăl nostru...», Să luăm aminte! Sfintele Sfinţilor!», şi răspunsul «Unul Sfînt...», apoi ecfonisul «Cu frică de Dumnezeu...», binecuvîntarea «Mîntuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...», rugăciunea amvonului «Cel ce binecuvintezi pe cei ce Te binecuvintează, Doamne,...».

In afară de aceste rugăciuni, liturghia armeană mai cuprinde şi altele (aproape vreo 30 de rugăciuni), salutarea preotului sau episcopului, «Pace tuturor» (de zece ori) şi o mulţime de ectenii mici [46]), întreite de cerere şi îmbinate.

Liturghia armenească are cinci părţi: rînduiala îmbrăcării veşmintelor, mărturisirea, proscomidia, liturghia catehumenilor şi liturghia credincioşilor [47]).

Liturghia armeană se săvîrşeşte în limba armeană veche, aproape necunoscută de popor. Ea este tradusă încă din anul 1642 în limba latină şi de atunci continuă să fie tradusă şi în alte limbi străine ca: franceză, italiană, germană, rusă, romînă ş. a. Ea este una din cele mai frumoase liturghii pe care le cunoaştem noi. Faptul că este încărcată cu foarte multe rugăciuni dovedeşte preferinţa credincioşilor armeni pentru rugăciune.

V. ORGANIZAREA ACTUALĂ [48])

După o statistică din 1923, în anul 1914 se socoteau 3.500.000 armeni în toată lumea. In februarie 1923, se dădea: 3.044.000 de credincioşi, 28 arhiepiscopii şi 40 episcopii, 4.000 preoţi de mir, 300 călugări şi episcopi, 250 de mănăstiri, dintre care 4 de călugăriţe, cu 5-600 călugări şi 30 călugăriţe [49]).

---

46) Armenii, la ecteniile mici, nu zic: «iarăşi şi iarăşi cu pace...», ci «iarăşi pentru pace...». Motivul este — spun ei — că toţi cei ce sînt adunaţi la rugăciune sînt în pace şi cu dragoste între ei; ei însă se roagă ca pacea de sus să se reverse şi asupra tuturor credincioşilor ce nu sînt de faţă la slujba respectivă.

47) Pentru Sfînta Liturghie am consultat: Prof. L. Samarcaş, *op. cit.*, Iaşi, 1895; *Liturghierul*, editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti 1965; *Cin sveaşteníia i bojestveníia liturghia Armianskia ţerkvi*, S. P. B., 1857; † Makariopolskii Episcop Dr. h. c. Nicolae, *art. cit.*, în rev. cit., pe luna aprilie, Sofia, 1965.

48) Pentru acest capitol am primit informaţii de la Prea Sfinţitul Dirayr Martichian, Episcopul armenilor din România şi Bulgaria, de la Dl. Prof. H, Dj. Siruni şi Prea Cuviosul Părinte Ieromonah Zareh Baronian, secretarul Eparhiei Armene din Bucureşti cărora le aduc pe această cale alese mulţumiri. Cu bunăvoinţa şi ajutorul Părintelui Zareh am folosit şi calendarul Bisericii Armene pe anul 1965.

49) Leonidas Perrin, *Les Eglises orientales* (Manuel), Roma, 1929, p. 31-36; R. Janin, *Les Eglises orientales et les rites orientaux*, Paris, 1926, p. 427-428, apud Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 487.

Biserica Armeană=Gregoriană este condusă astăzi de patru căpetenii religioase principale : doi «catolicoşi» şi doi «patriarhi» (mai mici decît cei dîntîi).

1. Catolicosul din Ecimiadzin şi patriarh suprem al tuturor armenilor este Vasken I (Balgian). El s=a născut în Bucureşti la 1908, în anul 1943 i s=a încredinţat rangul de arhimandrit[50]), în 1951 a fost hirotonit episcop, în 1955 a fost ales patriarh suprem şi catolicos al tuturor armenilor, la 2 octombrie acelaşi an a fost miruit. Are reşedinţa în Mănăstirea Sf. Grigorie, unde se găsesc şi moaştele Sfîntului, la picioarele muntelui Ararat în oraşul Ecimiadzin (R. S. S Armenia).

2. Catolicosul Ciliciei înfiinţat în anul 1923. Acum catolicos al Ciliciei este Horen I, care s=a născut în Nicosia (Cipru) în 1914, a fost făcut arhimandrit în 1937, hirotonit episcop în 1947, ales catolicos la 5 mai 1963 şi numit la 12 mai acelaşi an.

3. Patriarhatul Ierusalimului este rezultatul unei revolte din 1311 a călugărilor din Mănăstirea Sf. Iacob, care n=au voit să primească reformele decretate de sinodul din Sis în 1307, şi au proclamat patriarh pe episcopul locului, cu reşedinţa în această mănăstire. Acum patriarh al Ierusalimului este Eghişe Tertelian, cu reşedinţa în mănăstirea Sf. Iacob. El s=a născut în 1910 în oraşul Kainamiran (Turcia), arhimandrit în 1932, hirotonit episcop în 1951, ales patriarh în 1960.

4. Patriarhatul Constantinopolului datează din vremea lui Mohamed al II=lea, care după cucerirea oraşului a ridicat pe episcopul armean la treapta de patriarh, dîndu=i jurisdicţie bisericească şi civilă asupra tuturor armenileor din imperiu. Acum patriarh al Constantinopolului este Sînork Kalustian. El s=a născut în 1913 în oraşul Iide (Turcia); arhimandrit în 1935, hirotonit episcop în 1955 şi ales patriarh în 1962.

EPARHIILE BISERICII ARMENE

1. Eparhia Araratului, condusă de însuşi catolicosul şi patriarhul suprem al tuturor armenilor, Vasken I, care are ca vicar pe Prea Sfinţitul Episcop Vahan Deriam.

2. Eparhia Şirakului, cu centrul în oraşul Leninakan, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Maştoţ Tacirian.

3. Eparhia R. S. S. Gruzină, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Komitas Ter=Stepanian, cu reşedinţa la Tbilisi.

4. Eparhia Azerbaidjanului, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Husik Santurian, cu reşedinţa la Bacu.

5. Eparhia Moscovei şi Noul Nahicevan, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Parkev Kevorkian, cu reşedinţa la Moscova.

6. Eparhia Egiptului, condusă de Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Mampre Siruman, cu reşedinţa la Cairo.

---

50) Amintim că în Biserica Armeană sînt arhimandriţi simpli şi supremi. Condiţia este ca primii să fie licenţiaţi, iar ultimii doctori în teologie. Şi unii şi ceilalţi, înainte de a fi hirotesiţi trebuie să prezinte cîte o dizertaţie, în afară de lucrarea de licenţă.

7. Eparhia Irakului, cu reşedinţa la Başdad, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Azoghik Azarian.

8. Eparhia Europei Apusene, cu reşedinţa la Paris, condusă de Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Serovpe Manukian.

9. Eparhia Greciei cu reşedinţa la Atena, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Saak.

10. Eparhia Americii Răsăritene, cu centrul la New-York, condusă de Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Sion Manukian.

11. Eparhia Americii Apusene (California), condusă de Prea Sfinţitul Episcop Torkom Manukian, cu reşedinţa la Los-Angeles.

12. Eparhia Americii de Sud, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Papken Abadian – numit şi delegat patriarhal –, cu reşedinţa la Buenos-Aires.

13. Eparhia din Anglia, condusă de Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Bîsak Tumaian, numit şi delegat patriarhal, – cu reşedinţa la Londra.

14. Eparhia Bisericii Armene din România şi Bulgaria, condusă de Prea Sfinţitul Episcop Dirayr Mardikian, cu reşedinţa lu Bucureşti şi Sofia.

15. Eparhia din India şi Australia, condusă de Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Aikazun Abrahamian, cu reşedinţa la Calcutta (India) şi Sydney (Australia).

MEMBRII SFÎNTULUI SINOD DIN ECIMIADZIN

Membrii Sfîntului Sinod în Biserica Armeană sînt astăzi în număr de zece, dintre care şase ierarhi în frunte cu preşedintele şi patru mireni.

1. Preşedintele Sfîntului Sinod este Patriarhul Suprem şi Catolicosul Vasken I.

2. Vicepreşedinte – Arhiepiscopul Saak Ter-Ohannesian, care este şi membru al Sf. Sinod.

3. Arhiepiscopul Aikazun Abrahamian (India).
4. Arhiepiscopul Serovpe Manukian (Franţa).
5. Episcop Azoghik Azarian (Irak).
6. Episcopul Komitas Ter.-Stepanian (Tbilisi).
7. Prof. Dr. Arakel Arakelian.
8. Arhitect Mikael Mazmanian.
9. Literatul Krikor Agopian.
10. Conferenţiar Krikor Bekmezian.

ŞCOLILE TEOLOGICE

1. La Mănăstirea Ecimiadzin funcţionează un seminar şi o academie teologică.

2. La Ierusalim, un seminar şi o academie teologică.

3. La Constantinopol, o şcoală superioară teologică.

4. La Beyrouth, o academie teologică.

5. La New-York, cursuri teologice pentru pregătirea personalului bisericesc.

PRESA TEOLOGICĂ

1. Revista «Ecimiadzin» apare lunar la Ecimiadzin.
2. Revista «Sion» apare lunar la Ierusalim.
3. Revista «Sogagat» apare la 3=4 luni la Constantinopol.
4. Revista «Hásk» apare lunar la Beyrouth.
5. Revista «Haiastaniaiţ=eghereţi» (Biserica Armeană) apare lunar în America de Nord.
6. Revista «Haikedrom» (Centrul Armenesc) apare lunar la Buenos=Aires.

MĂNĂSTIRILE DIN R. S. S. ARMENIA

1. Mănăstirea Ecimiadzin care este cea mai mare mănăstire de călugări. Acolo este şi reşedinţa Patriarhului suprem şi catolicos al tuturor armenilor.
2. Mănăstirea Ghegart (Mănăstirea de piatră) care se află la 40 km. de Erevan, spre nord=vest.
3. Mănăstirea Hor=Virab, care se află în apropiere de graniţa Turciei. Aici a fost întemniţat Sf. Grigorie Luminătorul 15 ani.
4. Mănăstirea Sf. Cruce din Eghegnaţar.
5. Mănăstirea Sf. Ripsime, Gaine şi Şogagat.

Deşi nu s=a putut ajunge la o unire în urma încercărilor ce s=au făcut peste veacuri, totuşi, cu multă satisfacţie, trebuie să spunem că la ora actuală între Biserica Ortodoxă şi Biserica Armeană sînt cele mai prieteneşti relaţii.

Credincioşii Bisericii Armene trăiesc în mare parte în mijlocul popoarelor ortodoxe. Prin spiritul şi tradiţia lor, armenii sînt mai apropiaţi de ortodoxie, aşa cum nu sînt faţă de nici una dintre celelalte confesiuni creştine. Şi aceasta a contribuit şi contribuie într=o mare măsură pentru întreţinerea bunelor relaţii între aceste două Biserici.

La Conferinţa Bisericilor Ortodoxe Surori din 1948, ce a avut loc la Moscova între 8=18 iulie, a luat parte şi Biserica Armeană, prin persoana întîistătătorului ei Patriarhul Gheorghe al VI=lea, catolicosul Bisericii Armene, alăturîndu=se cu sinceritate acţiunii pentru apărarea păcii în lumea întreagă [51]).

La 5 august 1950, cei trei patriarhi din U. R. S. S. : Alexei al întregii Rusii, Catolicosul Gruziei (Georgiei) Calistrat şi Catolicosul Armeniei Gheorghe al VI=lea, s=au întîlnit într=o conferinţă la Tbilisi, unde au redactat o nouă chemare către creştinii din lumea întreagă pentru apărarea păcii. După această Conferinţă, patriarhul

---

51) *Actes de la Conférence des chefs et des reprezentants des Eglises Orthodoxes Autocephales réunis à Moscou, à l'occasion de la celebration solennele des fêtes du 500-ème anniversaire de l'autocephalie de l'Eglise Orthodoxe Russe, 8-18 Juillet 1948*, volume I, Moscou, 1950, p. 8-42 ; Diacon lector I. Pulpea *art. cit.*, în rev. cit., p. 633-634 ; Prof. N. Chiţescu, *art. cit.*, în rev. cit., p. 501 ; Pr. Prof. Petru Rezuş, *Poziţia actuală a celor nemulţumiţi de hotărîrile Sinodului al IV-lea Ecumenic*, în rev. «Ortodoxia», anul III (1951), nr. 2-3, aprilie-septembrie, p. 483-484.

Alexei al întregii Rusiei şi Catolicosul Calistrat al Georgiei, au făcut o vizită Patriarhului Armeniei, la Ecimiadzin, unde s-au închinat la moaştele Sfîntului Grigorie Luminătorul. Cu acest prilej, Patriarhul Alexei a declarat: «Este datoria noastră sfîntă să întărim tot mai mult această legătură frăţească cu Biserica Armeană, fără a ţine seama de micile deosebiri de doctrină şi cult şi cu puteri unite, în numele Evangheliei lui Hristos, să lucrăm pentru pacea şi înfrăţirea popoarelor şi pentru fericirea întregii omeniri» [52]).

La Conferinţa pentru pace a tuturor creştinilor, care a avut loc la Praga între 13-18 iulie 1961, în afară de Delegaţia rusă şi gruzină din U. R. S. S., a luat parte printre cei 600 de participanţi şi Catolicosul Vasken I (Balgian) al Bisericii Armene. Sanctitatea Sa pe cînd era conducător al Bisericii Armene din Bucureşti, a fost tot timpul într-o strînsă colaborare cordială şi de prietenie cu Biserica Ortodoxă Română în cadrul tuturor conferinţelor interconfesionale din ţara noastră. Amintim declaraţiile Sanctităţii Sale, făcute cu prilejul unei conferinţe, ce s-a ţinut la Patriarhia Română în ziua de 9 decembrie 1950, pe cînd era arhimandrit superior al Bisericii Armene din ţara noastră: «Biserica Armeană vrea să se ştie că ea este alături de pace, împotriva războiului, alături de Biserica Ortodoxă Română...» [53]).

In anul 1958, de Rusalii, Delegaţia română, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, a vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul şi Catolicosul tuturor Armenilor Vasken I, la reşedinţa patriarhală în Ecimiadzin, unde a fost primit cu frăţească dragoste şi multă căldură sufletească.

La 18 iulie 1964, alături de delegaţiile Bisericilor Autocefale Ortodoxe şi alte Biserici creştine, a luat parte şi o delegaţie a Bisericii Armene în frunte cu Inalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Saak, la sărbătoarea ce a avut loc în Lavra Sf. Serghie din Zagorsk, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire arhierească a Sanctităţii Sale, Alexei Patriarhul Moscovei şi întregii Rusii.

Ierod. prof. ***EPIFANIE NOROCEL.***

---

52) Din cuvîntul P. S. Episcop Antim Tîrgovişteanul — vicar patriarhal —, ţinut la 4 martie 1950, la comemorarea Sf. Vartanieni, în rev. «Biserica Ortodoxă Română» nr. 1-2, ianuarie-februarie 1951, p. 53.

53) Din cuvîntarea P. C. Arhimandrit Vasken Balgian, în rev. «Ortodoxia, anul II (1950), nr. 4, p. 683.

PROBLEMA TRADIȚIEI ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ *)

V

După mărturia Apostolului Pavel (II Tes. II, 15), în Biserica apostolică antică existau două moduri de transmitere a Tradiției – «prin cuvînt» și «prin scrisoare».

In literatura teologică, mai cu seamă în cea catolică, aceste două moduri se identifică respectiv cu Sfînta Scriptură și cu Sfînta Tradiție, însă ultima e concepută nu în sensul larg, ci în cel mai îngust *(sensu strictissimo)* al învățăturii transmise de la o generație la alta prin mijlocirea cuvîntului oral viu. De aici, raportul Sfintei Scripturi cu Sfînta Tradiție se consideră, de regulă, ca raportul modului scriptic de transmitere a «adevărului și învățăturii mîntuitoare» cu modul oral de transmitere. Și din acest punct de vedere, problema raportului Sfintei Scripturi cu Sfînta Tradiție se soluționează mai bine decît oricum după metoda istorică, conform căreia Tradiția orală nu numai precede Sfintei Tradiții, dar este și izvorul celei din urmă.

Meritul acestei concluzii aparține, cum recunosc în timpul prezent mulți teologi protestanți, în primul rînd teologiei ortodoxe. «Ortodoxia știe, – scrie despre aceasta teologul luteran E. Benz, – că Biserica creștină este mai veche decît Noul Testament. Ea mărturisește chiar prin aceasta că Tradiția este mai veche decît Scriptura și totodată este izvorul din care a provenit Scriptura».

Justețea acestei aprecieri poate fi confirmată și cu cuvintele unui teolog ortodox cu mare autoritate ca mitropolitul Filaret (Drozdov). «Sfînta Scriptură a Noului Testament – spune el – a fost începută după opt ani de la Înălțarea Domnului la cer. Unde, dar, au fost pînă atunci Evanghelia, fundarea dogmelor, învățătura de viață, rînduiala serviciului dumnezeiesc, legile de administrare a Bisericii? – In Tradiție. Scriptura inspirată de Dumnezeu, după mărturia unuia dintre sfinții scriitori, anume a evanghelistului Luca, este, prin orînduirea specială a Spiritului lui Dumnezeu, numai continuarea și aspectul invariabil, stabilizat, al Tradiției.

Totuși, recunoașterea prioritățiii istorice a Tradiției orale nu ne permite să soluționăm toate problemele legate de raportul Sfintei Scripturi cu Sfînta Tradiție. Cauza constă în faptul că istoricește este foarte greu a trage o linie precisă de demarcație între Tradiția

---

*) Urmarea studiului publicat în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei» nr. 7/1962.

orală şi cea scrisă. Aşa, de exemplu, Evangelia după Marcu şi cea după Luca reprezintă, după mărturia Sf. Irineu, înregistrarea predicii Apostolilor Petru şi Pavel, făcută de cei doi evanghelişti. Iar acele tradiţii, care nu au intrat în componenţa Sfintei Scripturi, nu au ajuns pînă la noi în forma orală şi au fost înregistrate nu mai tîrziu de secolul al IV-lea

Toate acestea vorbesc despre faptul că pentru înţelegerea fondului Sfintei Scripturi nu este suficient a spune că ea este făcută de Apostolii înşişi prin înregistrarea învăţăturii propoveduite de ei. Fixarea ei în scris nu este un semn specific care desparte Sfînta Scriptură de alte forme ale Tradiţiei, ci mai curînd un semn generic care reuneşte Sfînta Scriptură cu alte forme de monumente literare. Dar ea se distinge de ultimele, cum recunosc aceasta toate confesiunile creştine, prin inspiraţia ei dumnezeiască.

Nu este întîmplător [faptul] că învăţătura despre inspiraţia dumnezeiască a Sfintei Scripturi ajunge la definitivare aproape concomitent cu formarea şi statornicirea canonului Biblic. Din acest moment, Biserica începe să se recunoască pe sine nu numai ca păstrătoare a ceea ce vine «de la vocea vie şi continuu fiitoare» a Tradiţiei apostolice, ci şi ca posesoarea codului scrierilor inspirate de Dumnezeu. De aceea, Sfînta Scriptură poate fi definită acum ca expresia inspirată de Dumnezeu a Adevărului revelat divin al Tradiţiei apostolice fixată în codul încheiat al cărţilor sfinte ale Vechiului şi Noului Testament. Despre încheierea Bibliei mărturiseşte unitatea internă a cărţilor Sfintei Scripturi după cuprins. Şi, de aceea, este firesc ca înţelegerea acestei unităţi a Bibliei în Biserică să fie legată în modul cel mai strîns de istoria canonului Biblic noutestamentar.

Această istorie începe cu apariţia diferitelor cărţi care au pretenţie la originea apostolică. După aceea, Biserica primeşte unele din ele, [iar] pe altele le tratează ca apocrife şi, în fine, termină toată acţiunea cu formarea definitivă a codului cărţilor Sfintei Scripturi.

După cum se ştie, o mare parte a cărţilor Noului Testament, după originea sa, e legată indisolubil de tradiţiile singulare ale bisericilor locale. Această legătură este deosebit de limpede în epistolele apostolului Pavel, din care o mare parte a fost scrisă cu anumite ocazii concrete, care aveau o legătură cu împrejurările de viaţă ale bisericilor singulare. De aceea, fiecare dintre aceste epistole, desigur, nu putea să fixeze în toată plinătatea aceea ce era obiectul predicii orale a Apostolilor. Acelaşi lucru se poate spune şi despre evanghelii, la baza cărora stătea de asemenea tradiţia locală.

Astfel, pe treapta primordială a istoriei canonului noutestamentar, nici una dintre cărţile care au intrat ulterior în el nu putea să aibă pretenţie la desvăluirea exactă şi perfectă a plenitudinii şi unităţii Tradiţiei universale apostolice, predată Bisericii prin predica orală a apostolilor. In această perioadă, cărţile Noului Testament numai întăreau mărturia tradiţiilor apostolice singulare.

Dar în timpurile următoare, cînd predica vie a apostolilor a încetat, situaţia s-a schimbat în chip esenţial. Incepînd din acest timp, «scrierile memorabile ale apostolilor» capătă în biserici o semnificaţie extraordinar de importantă, ca mărturie a Tradiţiei apostolice. Alături de scrierile profeţilor, ele se citesc în timpul ser-

viciilor divine şi prin însuşi faptul acesta se includ în componenţa scrierilor Dumnezeeşti şi Sfinte.

O particularitate caracteristică a acestei perioade este procesul recepţionării de către Biserica Universală a scrierilor memorabile singulare, legate primordial de tradiţiile bisericilor locale. Evenimentul final al acestui proces a fost includerea în componenţa canonului a Apocalipsei, care în cursul unui timp îndelungat a aparţinut la numărul cărţilor controversate. Numai după recepţionarea ei finală de către conştiinţa conciliară a Bisericii Universale, canonul noutestamentar şi-a primit plenitudinea şi încheierea. Profeţia despre cea de a doua venire a lui Hristos, despre un cer Nou şi un Pămînt Nou, încheie tot aşa de firesc istoria mîntuirii, despre care citim în cărţile Noului Testament, precum binevestirea despre întruparea lui Dumnezeu încheie istoria omenirii vechitestamentare. Tocmai în acest timp, în conştiinţa bisericească se întăreşte ideea unităţii, încheierii şi plenitudinii Sfintei Scripturi.

Incepînd cu jumătatea a doua a secolului al II-lea, această idee capătă o precumpănire hotărîtoare în operele scriitorilor bisericeşti, şi ai Răsăritului şi ai Apusului. O dezvăluire deosebit de completă a ei găsim la Sf. Irineu din Lyon , care vorbeşte despre unitatea şi plenitudinea celor patru Evanghelii şi atribuie o semnificaţie simbolică pînă şi numărului însuşi al evangheliilor. Cele patru evanghelii el le numeşte cei patru stîlpi pe care este fundată Biserica, aşa că prin ele pătrunde în ea «un unic Duh al Vieţii», care însufleţeşte pe membrii ei. «Cuvîntul care tronează deasupra heruvimilor şi cuprinde totul, care s-a descoperit oamenilor, ne-a dat Evanghelia în patru înfăţişări, dar pătrunsă de un Duh.

Invăţătura despre unitatea şi plenitudinea cuprinsului evangheliilor se completează la Sf. Irineu cu învăţătura despre unitatea şi identitatea ei cu cuprinsul predicii celorlalţi apostoli şi, în fine, cu învăţătura despre unitatea şi legătura organică a Testamentelor Vechi şi Nou. «Legea lui Moise şi harul Noului Testament, – spune Sf. Irineu – , ambele au fost dăruite, corespunzător cu timpul, spre folosul neamului omenesc, de unul şi acelaşi Dumnezeu».

Vorbind despre unitatea Sfintei Scripturi, Sf. Irineu arată că ea este condiţionată de unitatea obiectului ei, prin care se arată «orînduirea mîntuirii noastre» sau, exprimîndu-se cu cuvintele apostolului Pavel, «taina cea ascunsă de toate neamurile, iar acum descoperită sfinţilor» (Col. I. 26). Aceasta înseamnează că Sfînta Scriptură nu numai că vorbeşte despre acelaşi lucru despre care vorbeşte şi Tradiţia apostolică, ci este, de asemenea, expresia deplină şi perfectă a Adevărului descoperit de Dumnezeu». «Eu admir plenitudinea Scripturii» – scrie Tertulian. Sf. Atanasie cel Mare afirmă că Scriptura «este suficientă prin ea însăşi pentru distingerea Adevărului». Iar Fer. Augustin socoate Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament drept izvorul «de unde a început însăşi credinţa prin care vieţuieşte dreptul».

Textele induse aici din operele Sf. Irineu, Tertulian, Atanasie cel Mare şi Fer. Augustin, la fel ca şi altele asemenea, se citează de obicei de către teologii protestanţi pentru confirmarea plenitudinii şi a suficienţei de sine a Sfintei Scripturi şi, în consecinţă, a prin-

cipiului său *sola scriptura.* Şi într=adevăr, ideea că Sfînta Scriptură în unitatea şi integritatea ei cuprinde în ea toată plenitudinea binevestirii evanghelice, şi nu numai o parte a ei, cum se confirmă aceasta de către majoritatea teologilor catolici din perioada post=tridentină, este exprimată cu claritate suficientă în teologia patristică a Răsăritului şi a Apusului. Şi această idee nu se clatină de către neplenitudinea cărţilor singulare ale Sfintei Scripturi, nici de către împrejurarea că o mare parte din ele a apărut cu ocazii concrete anumite. In această privinţă este pe de=a întregul îndreptăţit teologul catolic I. A. Möhler, care numeşte «culpabili de micşorarea puterii lui Dumnezeu pe aceia care afirmă că Sfînta Scriptură a apărut întîmplător numai de aceea fiindcă ni se spune, chipurile, că singularele ei cărţi au fost scrise cu ocazii întîmplătoare. Ce idee inferioară despre domnia Sfîntului Duh în Biserică!» Şi într=adevăr, dacă Sfînta Scriptură, – cum spune mitropolitul Filaret – , este, «prin orînduirea specială a Duhului (Sfînt) al lui Dumnezeu, aspectul stabilizat al Tradiţiei», apoi «orînduirea» aceasta nu s=a limitat la oamenii care au scris cărţile sfinte, ci s=a extins şi asupra acelora care le=au colecţionat şi le=au reunit într=o carte unică, ce a devenit expresia perfectă a misterului Iconomiei lui Dumnezeu, începînd cu crearea cerului şi a pămîntului, despre care se vorbeşte în cartea Facerii, şi terminînd cu Cerul Nou şi Pămîntul Nou al Apocalipsei.

Şi cu toate acestea, plenitudinea şi perfecţiunea Sfintei Scripturi nu justifică teza protestantă *sola scriptura,* şi iată de ce. Cum s=a spus mai sus, expresia perfectă şi deplină a Adevărului învăţăturii evanghelice trasmise de către Apostoli constă nu în cărţile singulare ale Sfintei Scripturi, care se completează una pe alta, ci numai în canonul încheiat după componenţă şi unic după obiect şi conţinut al cărţilor Vechiului şi Noului Testament. Dar această încheiere şi această unitate pot fi înţelese nu altfel decît în Biserică, la lumina Tradiţiei apostolice păstrate în ea. Iată de ce Fer. Augustin a spus: «Eu nu aş crede în Evanghelie, dacă nu m=ar îndemna la această autoritatea Bisericii catolice». Prin urmare, principiului *sola scriptura* îi poate fi opus principiul *scriptura in Ecclesia.*

De altfel, credinţa noastră în plenitudinea Adevărului ce se află în Sfînta Scriptură se sprijină nu numai pe autoritatea Bisericii, ci – în măsură şi mai mare – pe viaţa ei harică. Păstrată în Biserică prin puterea Duhului lui Dumnezeu care lucrează în ea, această viaţă, «ca o comoară de mare preţ într=un vas ales, îşi păstrează prospeţimea şi împrospătează însuşi vasul în care se păstrează». Aceasta e un dar al lui Dumnezeu, încredinţat Bisericii, «precum suflarea vieţii i=a fost dată omului creat primordial..., căci unde este Biserica, acolo este şi Duhul lui Dumnezeu, şi unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica şi tot felul de har, iar Duhul este Adevărul».

In felul acesta, problema raportului dintre Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie se soluţionează în sensul că, deşi Sfînta Scriptură în întregimea ei cuprinde toată plenitudinea Adevărului revelat de Dumnezeu, totuşi Adevărul acesta nu poate fi însuşit şi înţeles în afară de Biserică. De aceea, la fel ca şi Tradiţia, Sfînta Scriptură aparţine numai Bisericii, în care «fără îndoială se găseşte şi adevă=

rata scriptură şi adevărata interpretare şi adevăratele tradiţii creştine».

De aici urmează că, prin lucrarea aceluiaşi Duh care vorbeşte prin Sfînta Scriptură, plenitudinea Adevărului revelat divin ce se află în ea poate primi în Biserică şi o altă expresie, dar identică cu ea după obiect şi cuprins. O asemenea expresie – distinctă de Sfînta Scriptură – a adevărului revelat divin al Tradiţiei apostolice este Indreptarul credinţei, sau tradiţia dogmatică a Bisericii.

VI

Pentru a căpăta o reprezentare limpede despre fiinţa şi componenţa Indreptarului credinţei, sau a tradiţiei în sensul îngust al acestui cuvînt *(sensu strictissimo)*, şi despre raportul său faţă de Tradiţie în sensul larg al cuvîntului şi faţă de Sfînta Scriptură, este necesar să vorbim la început despre originea şi semnificaţia lui în viaţa Bisericii, precum şi despre cuprinsul şi forma acestui aspect al Tradiţiei.

Cercetînd această problemă, aflăm că Indreptarul credinţei *(regula fidei)* ia naştere indepedent de Sfînta Scriptură, însă naşterea lui precede nu numai formării canonului Biblic, ci chiar şi apariţiei primelor scrieri ale binevestirii apostolice. Mărturisirea credinţei, ce se rostea la plinirea tainei Botezului, a apărut ca un grăunte istoric al acestui Indreptar, care din primele zile ale existenţei Bisericii a început să capete în viaţa ei o însemnătate deosebită, în calitate de cea mai generală expresie a conştiinţei de sine bisericeşti în domeniul credinţei.

Deşi din timpurile apostolice pînă la noi nu au ajuns textele exacte ale unor asemenea mărturisiri, ştim totuşi că ele se rosteau neschimbat la plinirea tainei Botezului. In legătură cu aceasta, Sfînta Scriptură relatează despre Botezul eunucului reginei etiopene Candachia (Fapte VIII, 27-29), despre «buna mărturisire» rostită de Timotei «înaintea multor martori» (I Tim. VI, 12) şi, în fine, despre «făgăduinţa către Dumnezeu a conştiinţei celei bune», legată de Botez (I Petru III, 21). Textele unor asemenea mărturisiri, după mărturia lui Rufin şi a lui Chiril al Ierusalimului, în cursul întregii perioade a persecuţiilor nu se scriau , ci se transmiteau oral. Şi înaintestătătorii bisericilor, comunicînd textul simbolului de Botez celor care se pregăteau să primească Botezul, cereau ca ei «să-l memoreze cuvînt cu cuvînt..., înscriindu-l cu memoria în inimă».

Ca urmare a acestui fapt, mărturisirile de Botez ale celor mai antice biserici apostolice au ajuns pînă la noi numai în transmisiunea scriitorilor bisericeşti din secolele IV-V. Şi scriitorii bisericeşti mai timpurii indică învăţătura lui Iisus Hristos ca izvorul primordial al mărturisirii apostolice. «Iisus Hristos – scrie Tertulian – a dat tuturor popoarelor un îndreptar al credinţei, precis şi neschimbat, în care toată lumea este datoare să creadă». In cuvîntarea Patriarhului de Ierusalim Macarie la întîiul Sinod Ecumenic, reprodusă de Ghelasie, se spune: «Iată credinţa noastră apostolică şi nevătămată, pe care Biserica o învaţă, ca transmisă de sus de la Domnul prin Apostoli şi Părinţi fiilor, spre împlinirea cuvintelor Mîntuitorului:

«Mergînd, învăţaţi toate popoarele, botezîndu=le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» (Mt. XXVIII, 19).

Comparînd textele mărturisirilor de Botez ale bisericilor apos=tolice antice, uşor ne putem convinge de faptul că, în ciuda unei oarecare diferenţe în formulările verbale, ele reprezintă, şi după cuprins şi după formă, expresia credinţei apostolice unice. Această unitate e determinată de legătura lor cu porunca Mîntuitorului Hristos referitoare la Botezul în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh. De aceea, simboalele tuturor bisericilor includ în ele o scurtă expunere a învăţăturii despre Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh şi despre iconomia fiecăreia dintre persoanele Sfintei Treimi. O atenţie deosebită se acordă, pe lîngă aceasta, învăţăturii despre Iconomia mîntuirii neamului omenesc prin Unul născut Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos.

Aşadar, simbolul Botezului este sîmburele istoric al Indreptaru=lui credinţei, dar cuprinsul celui din urmă este cu mult mai larg; în componenţa lui intră, de asemenea, definiţiile dogmatice ale sinoadelor ecumeniee şi ale cîtorva din cele locale. Pe lîngă aceasta, fiecare definiţie de credinţă este îndreptată contra vreunei erezii, fapt despre care mărturisesc aşa numitele anatematisme, care intră în textele diferitelor definiţii dogmatice. Totodată, toate definiţiile dogmatice sînt legate indisolubil una de alta şi reprezintă un unic corp al Adevărului revelat de Dumnezeu.

Astfel, spre deosebire de Simbolul Credinţei, al cărui text a căpătat o expresie finală la Sinoadele Ecumenice I şi II, Indreptarul credinţei, corespunzător nevoilor Bisericii, poate să se extindă şi să se completeze cu noi definiţii de credinţă, dar fără schimbarea fon=dului său şi fără completare cu dogme străine de spiritul şi cuprinsul «credinţei apostolice».

Soluţionînd acuma problema raportului Indreptarului credinţei cu Tradiţia apostolică universală şi cu Sfînta Scriptură, e necesar să ne îndreptăm atenţia asupra comunităţii originii şi izvorului lor primordial. Dacă învăţătura transmisă de Domnul au propovă=duit=o Apostolii şi au păstrat=o Părinţii (Sf. Atanasie cel Mare), apoi acelaşi lucru se poate spune şi relativ la Sfînta Scriptură şi Indrep=tarul credinţei. Deoarece în ultimul este exprimat cu maximă clari=tate însuşi fondul predicii apostolice – învăţătura despre cele trei Ipostasuri Dumnezeieşti şi despre Hristos, Fiul lui Dumnezeu şi Mîn=tuitorul lumii – Indreptarul credinţei nu poate fi considerat nici ca o parte a Tradiţiei apostolice, nici ca adaus la Sfînta Scriptură (adică drept aceea în care *sine scripto* sînt transmise adevăruri absente în Biblie). Mai just va fi să spunem că Indreptarul credinţei diferă de Tradiţie în sensul larg al cuvîntului şi de Sfînta Scriptură nu după conţinut, ci după formă. Cu alte cuvinte, Sfînta Scriptură şi Indrep=tarul credinţei sînt două forme interdependente ale expresiei Adevă=rului revelat divin inclus în Tradiţia apostolică. Pe lîngă aceasta, Sfînta Scriptură descoperă Adevărul ca istorie a Iconomiei mîntuirii, expusă nouă de către profeţi şi Apostoli. Iar Indreptarul credinţei, formulat în numele Bisericii de către Părinţii şi învăţătorii ei lumi=naţi de Dumnezeu, reprezintă «cuvîntul prescurtat *(verbum brevia=tum)*, pe care Domnul ni l=a dat, întipărind, în puţine cuvinte, cre=

dinţa ambelor Testamente, pentru ca în ele să se cuprindă sensul scurt al tuturor scrierilor» *(Sfîntul Chiril al Ierusalimului,* al 5=lea cuvînt catehetic), lămurind în puţine cuvinte toată «cunoştinţa pietăţii», din care «se întocmeşte o singură învăţătură de credinţă». *(Sf. Ioan Casian Romanul,* «De incarnatione Christi» – lib. VI, cap. 3). Cu alte cuvinte, într=o asemenea formă concentrată, Adevărul revelat de Dumnezeu capătă pentru întîia oară caracter de învăţătură păstrată şi transmisă de Biserică, şi, în această calitate, Indreptarul credinţei poate fi numit tradiţie în sens special al cuvîntului. In el găsim «lumina cea ascunsă a dogmelor inclusă în cuvintele Sfintei Scripturi» *(Origen,* «Despre principii», cartea IV), [lumină] care constituie chiar cuprinsul Indreptarului credinţei. Tot prin el se defineşte şi unitatea lui internă cu Sfînta Scriptură, despre care se spune în una dintre cîntările bisericeşti: «Predica Apostolilor şi dogmele Părinţilor au pecetluit Bisericii o credinţă» (Condacul la Duminica a VII=a după Paşti a Sf. Părinţi).

In mod concret, în istoria Bisericii, această unitate internă se manifestă în interconexiunea ambelor expresii ale Tradiţiei apostolice unice. Astfel, în perioada constituirii canonului Sfintei Scripturi, Indreptarul credinţei serveşte ca normă de care se foloseşte Biserica la includerea cărţilor singulare în acest canon. Iar mai departe, el este principiul călăuzitor la interpretarea – în lumina Tradiţiei apostolice – a tuturor locurilor întunecoase ale Sfintei Scripturi şi care admit o interpretare felurită. Cu alte cuvinte, Indreptarul credinţei în raport cu Sfînta Scriptură poate fi considerat ca *traditio interpretata.*

La rîndul ei, şi Sfînta Scriptură serveşte ca sursă de care Biserica se foloseşte pentru interpretarea Indreptarului credinţei. In toate cazurile cînd unele sau alte poziţii ale Simbolului credinţei, în virtutea scurtimii sale, admit interpretări eronate, ele trebuie să fie lămurite pe baza Sfintei Scripturi. De aceea, în învăţăturile catehetice, destinate interpretării Simbolului credinţei, Sfînta Scriptură ocupă un loc extrem de mare. O însemnătate şi mai mare capătă Sfînta Scriptură la interpretarea şi fundamentarea adevărurilor de credinţă în lupta cu eresurile. Operele marilor dogmatişti din epoca sinoadelor ecumenice, cînd diferite învăţături false tindeau să dărîme Biserica, ne dau modele de exegeză teologică profundă, în care Sfînta Scriptură este folosită pentru dezvăluirea adevărurilor de credinţă în spiritul Tradiţiei apostolice universale.

In legătură cu aceasta, este legitim să punem întrebarea: ce reprezintă această exegeză, sau, altfel, cum este posibilă trecerea de la cuvîntul inspirat de Dumnezeu al Sfintei Scripturi la sensul lui de scurtă învăţătură de credinţă, cuprins în Indreptarul credinţei? Răsăritul şi Apusul soluţionează în chip diferit această problemă. Apusul o soluţionează în spiritul raţionalismului, inerent teologiei lui, care se sprijină pe categoriile logicii lui Aristotel. El tinde să confirme toate poziţiile Indreptarului credinţei cu trimiteri directe la textele Sfintei Scripturi şi să le deducă în chip analitic din acest[e] text[e]. Dar după aprecierea teologilor catolici de vază, o asemenea metodă nu dă totdeauna rezultate satisfăcătoare. P. de Voogt, în interesantul său studiu «Scriptura şi Tradiţia după cele mai noi cercetări catolice», este nevoit a recunoaşte că legătura logică dintre

textul Sfintei Scripturi şi dogme se dovedeşte a fi uneori prea subţire şi greu perceptibilă. Cu această concluzie sînt de acord în mod tacit şi teologii protestanţi, care, în ciuda principiului *sola scriptura*, se sprijină, în formulările lor dogmatice, nu numai pe textele Sfintei Scripturi, ci şi pe definiţiile de credinţă ale Bisericii vechi. De aceea, teologia catolică afirmă hotărît că acolo unde este imposibil de stabilit o legătură logică directă între Scriptură şi dogmele credinţei, ea se stabileşte de către autoritatea doctrinară a Bisericii. «Aceasta înseamnă, – spune de Voogt –, că Biblia are acel sens pe care îl descopere în ea în mod infailibil Biserica».

Spre deosebire de confesiunile apusene, exegeza ortodoxă se construieşte pe convingerea că «Scriptura reprezintă porţile, iar iatacul ce se află după porţi înseamnă frumuseţea cugetării ascunse în Scripturi, adică Duhul Adevărului» (*Sf. Ioan Damaschin*, «Capitole filozofice», cpt. I). De aceea, metoda de bază a exegezei dogmatice ortodoxe nu este deducţia analitică din textele Scripturii a unor sau a altor dogme ale credinţei, ci sinteza teologică ce se sprijină pe confruntarea expresiilor inspirate de Dumnezeu ale Sfintei Scripturi, în scopul dezvăluirii cît mai depline a cuprinsului lor dogmatic. Sarcina unei asemenea exegeze constă, – exprimîndu-ne cu cuvintele Sf. Atanasie cel Mare –, în «a extrage sensul din Scriptură şi a dezvălui din nou şi a arăta mai limpede ceea ce a fost spus anterior (se are în vedere – cu cuvintele Sfintei Scripturi)».

De altfel, cu toată deosebirea de metode exegetice, teologia ortodoxă şi cea catolică învaţă că legătura internă dintre Sfînta Scriptură şi Îndreptarul credinţei se stabileşte numai de către Biserică, căreia îi sînt încredinţate de Domnul păstrarea şi transmiterea Tradiţiei.

Totuşi, această legătură se realizează în bisericile Apuseană şi Răsăriteană în mod diferit. In Biserica Romano-catolică, corectitudinea interpretării Sfintei Scripturi, precum şi a păstrării şi transmiterii adevărurilor de credinţă, se garantează de către autoritatea juridică a Bisericii învăţătoare, care constă exclusiv din episcopi în frunte cu papa de la Roma, ca învăţătorul suprem şi infailibil al întregii Biserici Universale.

Spre deosebire de Catolicism, Biserica Ortodoxă porneşte, în această problemă, nu atît de la principiul autorităţii juridice a magisteriului bisericesc, cît de la plenitudinea vieţii harice, care-şi primeşte expresia principală în serviciul divin bisericesc. Teologia ortodoxă afirmă că păstrătorii credinţei şi pietăţii «nu sînt patriarhii şi nici chiar sinoadele, ci însuşi Corpul Bisericii, adică însuşi poporul»; de aceea, în procesul păstrării şi transmiterii Tradiţiei apostolice, însemnătatea ierarhiei constă nu într-o funcţie a magisteriului bisericesc, ci în faptul că, prin ea, în tainele Bisericii se transmite credincioşilor, neîntrerupt, plenitudinea vieţii harice, care deschide ochii înţelepţi ai tuturora, pentru ca ei să poată contempla Adevărul revelat divin al Tradiţiei apostolice.

Aşadar, viaţa liturgică a Bisericii este acel sîn tainic în care se dezvăluie plenitudinea Tradiţiei apostolice. De aceea, învăţătura Bisericii Ortodoxe despre ea acordă o atenţie deosebită şi tradiţiei liturgice. Mai mult decît atît, spre deosebire de Apus, care dezvăluie

Tradiţia mai cu seamă din latura învăţăturii de credinţă, teologia Bisericii Răsăritene o consideră cu precădere sub aspect liturgic.

In componenţa tradiţiei liturgice a Bisericii Răsăritene intră toate rugăciunile, cîntările şi actele sfinte aparţinînd serviciului divin, compuse în timpurile Apostolilor şi mai tîrziu. Insă baza ei o constituie aşezămintele liturgice primite de Biserică de la Apostoli, sau, mai exact, prin Apostoli de la însuşi Domnul Iisus Hristos.

In componenţa tradiţiei liturgice apostolice propriu-zise intră mai întîi de toate tainele Botezului şi Euharistiei, instituite de Domnul Insuşi. «Cu deosebită claritate, – spune mitropolitul Filaret –, Apostolul arată taina Trupului şi Sîngelui lui Hristos ca obiect al tradiţiei, cînd spune despre ea: «căci am primit de la Domnul Insuşi ceea ce v-am transmis» (I. Cor. XI, 23). Aşa, Apostolul Pavel laudă pe creştinii corinteni pentru respectarea tradiţiei despre rugăciunea bisericească, despre sfinţenia templului, despre liturghia dumnezeiască (Cuvîntul 144, t. IV). Caracterul de aşezămînt dumnezeiesc aparţine şi tainei Botezului, întemeiată pe porunca Mîntuitorului Hristos Insuşi (Mt. XXVIII, 19 şi Mc. XVI, 15-16).

Aceste două taine, cum just a arătat teologul luteran E. Schlink, au în chip esenţial formă şi structură «doxologică». Cu alte cuvinte, obiectul transmiterii şi păstrării este aici nu învăţătura despre taine, ci în primul rînd însăşi taina, adică sfintele ceremonii plinite de Biserică şi laudele şi rugăciunile înălţate către Dumnezeu împreună cu harul consacrării, care – [ultimul] – constituie fiinţa tainelor. Cît priveşte învăţătura despre taine, ea se naşte în calitate de supra-structură ulterioară, la baza căreia se găseşte structura liturgică şi doxologică a tainelor înseşi.

Aceasta este cea mai importantă particularitate a tradiţiei liturgice. Invăţătura transmisă în ea nu poate fi despărţită de torentul tradiţiei. Tocmai de aceea, în Biserica antică, punerea în cunoştinţă cu rînduiala ceremonială a tainelor şi elucidarea sensului lor intern nu se includea în componenţa învăţăturilor catehetice pentru cei care se pregăteau pentru Sf. Botez. Ea constituia cuprinsul «mistagogiei» care se dezvăluia numai acelora care, «învrednicindu-se de Botezul dumnezeiesc şi dătător de viaţă, au căpătat mai multă receptivitate faţă de Dumnezeieştile Taine» *(Sf. Chiril al Ierusalimului,* I-a catehează mistagogică).

Trecînd la cuprinsul tradiţiei liturgice, trebuie să spunem că acest cuprins se determină, înainte de toate, prin rînduiala plinirii tainelor, instituită de însuşi Domnul Iisus Hristos. Tocmai aşa expune tradiţia Euharistiei Apostolul Pavel în celebrul text al epistolei I-a către Corinteni (XI, 23-29). Inţeleasă astfel, tradiţia liturgică a Bisericii reprezintă unul din aspectele Tradiţiei, sau una din multele tradiţii parţiale, primite de Biserică de la Apostoli.

Totuşi, tradiţia liturgică poate fi considerată şi în unitatea ei organică cu Trupul viu al Adevărului revelat de Dumnezeu. Legătura organică a tradiţiei liturgice cu Tradiţia apostolică în întregul ei devine deosebit de evidentă cînd încercăm să ne lămurim sensul intern al actelor sfinte plinite de Biserică şi să dezvăluim «lumina cea ascunsă a dogmelor», cuprinsă în ele, ca şi în cuvîntul inspirat de Dumnezeu al Sfintei Scripturi. Pe lîngă aceasta, se poate vedea cum în viaţa liturgică a Bisericii, după harul lui Dumnezeu, se rea-

lizează şi se laudă aceeaşi taină ascunsă de secole şi popoare, care se binevesteşte în Evanghelii şi se predică sub formă de învăţătură în Indreptarul credinţei. Această legătură o semnalează încă Apostolul Pavel: «Ori de cîte ori, – scrie el, – mîncaţi pîinea aceasta şi beţi păharul acesta, moartea Domnului vestiţi pînă va veni El» (I. Cor. XI, 26). Raportul dintre tainele Bisericii şi Adevărul revelat de Dumnezeu al Tradiţiei apostolice îl examinează şi mai detaliat Părinţii Bisericii răsăritene, dezvăluind amănunţit legătura tainelor Botezului şi Euharisiei cu dogmele Sfintei Treimi şi Teandriei lui Iisus Hristos.

Legătura tainei Botezului cu mărturisirea credinţei în Sfînta Treime e condiţionată de Tradiţia unică despre porunca lui Iisus Hristos de a boteza pe cei care au crezut în El «în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh». De aceea, ea a fost simţită puternic de Biserică din primele zile ale istoriei ei. Dar o conştiinţă mai clară a acestei legături şi o exprimare teologică limpede a ei aparţine epocii de luptă a Bisericii pentru puritatea credinţei în Sfînta Treime în perioada Sinoadelor Ecumenice I-II. Prima încercare de a folosi învăţătura despre Botez ca argument contra arienilor o aflăm la Sf. Atanasie cel Mare. Dacă la plinirea Botezului «Fiul e numit împreună cu Tatăl», aceasta este posibil, cum afirmă Sf. Atanasie cel Mare, numai pentrucă El este «Cuvîntul lui Dumnezeu, propria înţelepciune a lui Dumnezeu». Aceasta înseamnă că unitatea şi eficacitatea harului Botezului trebuie să-şi aibă fundamentul ontologic în deofiinţimea Persoanelor Sfintei Treimi. Căci «Tatălui, care dă harul, nu-i este cu putinţă să-l dea altfel decît în Fiul, pentru că Fiul este în Tatăl, ca strălucirea în lumină, şi pe cine îl botează Tatăl, pe acela îl botează Fiul, şi pe cine-l botează Fiul, acela se sfinţeşte de către Duhul Sfînt». Negarea acestui fundament ontologic al tainei face nesuficient Botezul dat de către eretici, despre care Sf. Atanasie spune că este «plinit în deşert şi fără folos» («Contra arienilor», Cuvîntul al II-lea).

Dacă Sf. Atanasie cel Mare se opreşte mai ales la dependenţa ontologică a unităţii şi eficienţei harului Botezului de deofiinţimea Persoanelor Sfintei Treimi, apoi şi Sf. Vasilie cel Mare afirmă prioritatea gnoseologică a tradiţiei liturgice, adică dependenţa credinţei în Sfînta Treime de tradiţia despre Botez. «Pe baza tradiţiei despre Botez, – spune el –, sîntem datori să şi credem, aşa cum ne botezăm, noi expunem mărturisirea asemenea Botezului» («Despre Sfîntul Duh», cpt. 27). In alt loc, Sf. Părinte subliniază perfect de limpede însemnătatea gnosenologică a tainei şi în acelaşi timp caracterul misteric al cunoaşterii creştine. El vorbeşte despre faptul că taina Botezului, care comunică credincioşilor harul înfierii, le descoperă în acelaşi timp calea spre lumina cunoaşterii lui Dumnezeu. «Aşadar, – întreabă Sf. Vasile –, oare voi trăda acea Tradiţie, care mă introduce în lumină, care mi-a dăruit cunoştinţa despre Dumnezeu şi prin care am devenit copil al lui Dumnezeu?» («Despre Sf. Duh» cpt. 10). Rezumînd cugetările sale despre raportul tainei Botezului cu credinţa în Sfînta Treime, Sf. Vasile cel Mare scrie: «La mine credinţa e totdeauna una şi aceeaşi, căci cum am primit de la Domnul, aşa ne şi botezăm, cum ne botezăm, aşa şi credem, cum credem, aşa şi

lăudăm, nelipsind pe Sfîntul Duh de la Tatăl şi Fiul» (Scrisoarea 243/251).

Afirmînd dependenţa credinţei de Botez, Sf. Părinte introduce, în cunoscuta=ne formulă a legăturii lor, şi un al treilea termen: «cum credem, aşa şi lăudăm», care însemnează că mărturisirea credinţei, ce ia naştere pe terenul harului Botezului, se reflectă la rîndul ei şi în viaţa liturgică a Bisericii, cu alte cuvinte – în laudele şi rugăciunile ei, compuse de imnografi pneumatofori în decursul secolelor următoare ale istoriei bisericeşti. De aceea se poate spune că, prin această formulă cu trei termeni, Sf. Vasile cel Mare a exprimat regularitatea prin care se defineşte structura Tradiţiei în întregul ei şi despre care el însuşi vorbeşte ca despre «o legătură reciprocă, neîntreruptă şi necesară». Această legătură reciprocă a liturgicii şi dogmaticii a simţit=o Sf. Vasile, ca şi mulţi alţi sfinţi Părinţi, deosebit de puternic, ceea ce se resimte în tratatul său «Despre Sfîntul Duh», care în întregime, începînd de la introducere, e pătruns de conştiinţa legăturii reale dintre definiţiile dogmatice şi structura doxologică a serviciului divin ortodox.

Cele spuse despre raportul tradiţei apostolice liturgice cu Indreptarul credinţei şi apoi cu tradiţia doxologică a Bisericii sînt juste nu numai cu referire la taina Botezului, ci pot fi transpuse în întregime şi la tradiţia despre Euharistie. Deosebirea dintre ele constă numai în faptul că tradiţia Botezului descoperă calea spre contemplarea Tainei Sfintei Treimi, iar Euharistia este legată indisolubil de taina Intrupării lui Dumnezeu şi a actului răscumpărător a lui Hristos Mîntuitorul. Aceasta o arată încă Apostolul Pavel, cînd scrie corintenilor că, împărtăşindu=se din Trupul şi Sîngele lui Hristos, ei «vestesc moartea Domnului», adică prin însăşi ceremonia sacră mărturisesc patimile mîntuitoare ale lui Iisus Hristos. Intr=un timp mult ulterior, cînd, cu apariţia gnosticismului, în mediul creştin încep să pătrundă ideile dochetice, legate de negarea realităţii întrupării lui Dumnezeu şi a credinţei în învierea trupului, experienţa misterică a Euharistiei devine suport al dogmei Teandriei în toată amploarea ei. «Invăţătura noastră, – spune despre aceasta Sf. Irineu din Lyon –, e în acord cu Euharistia, şi Euharistia, la rîndul ei, confirmă învăţătura. Căci Ii aducem ceea ce=i al Său, vestind consecvent comuniunea şi unitatea şi mărturisind învierea trupului şi a sufletului» (cartea IV, cpt. 18). O desfăşurare mai amănunţită a acestui gînd se poate găsi în multe opere dogmatice ale Părinţilor răsăriteni, referitoare la epoca disputelor hristologice (de exemplu la *Sf. Chiril al Alexandriei*, «Contra lui Nestorie», cartea IV, cpt. 5).

Legată de Euharistie, dogma Teandriei lui Iisus Hristos a primit, ca şi dogma Sfintei Treimi, o largă şi variată reflectare în tradiţia doxologică a Bisericii. Este suficient să ne amintim măcar de slujbele învierii ale Octoihului şi în special de dogmaticile învierii, de cîntările serviciului divin ale celor douăsprezece sărbători şi de numeroasele rugăciuni şi laude aparţinînd părţii neschimbătoare a serviciilor ciclului zilnic, începînd de la imnele «Lumină lină» şi «Unule născut, Fiule» şi terminînd cu rugăciunile canonului Euharistic. Ideile teologice exprimate în ele sînt legate organic una de alta, şi în ele se poate descoperi uşor tendinţa spre dezvăluirea, prin serviciul divin, a întregii plenitudini a Adevărului revelat divin al

Tradiţiei apostolice şi de a subordona acestui scop toată structura rînduielilor ceremoniale ale serviciului divin. Aceasta se vădeşte deosebit de limpede în cuprinsul Dumnezeieştii Liturghii. După cuvîntul renumitului liturgist bizantin din secolul al XIV-lea Nicolae Cabasila, «toate actele sfinte ale liturghiei sînt ca şi chipul Trupului unic al Impărăţiei Mîntuitorului, care reprezintă toate părţile Lui de la început pînă la sfîrşit în ordine şi acord reciproc», căci ceea «ce se plineşte la sfintele ceremonii ale Sfintelor Daruri, totul are un raport direct cu Iconomia Mîntuitorului» («Explicarea Dumnezeieştii liturghii» cpt. I. Scrierile Sf. Părinţi şi ale învăţătorilor Bisericii referitoare la interpretarea serviciului divin ortodox, t. III).

Aşadar, experienţa serviciului divin şi tradiţia liturgică a Bisericii răsăritene sînt legate în modul cel mai strîns de Tradiţia ei dogmatică şi formează acel mediu viu în care se realizează păstrarea şi transmiterea acestei Tradiţii.

O legătură nu mai puţin strînsă există şi între tradiţia liturgică şi Sfinta Scriptură. Ştim că, din timpurile cele mai vechi, cărţile Sfintei Scripturi se citeau după serviciul divin şi se receptau de către credincioşi în legătură indisolubilă cu întreg cuprinsul şi structura lui. Incă Sf. Iustin Filosoful, în capitolul 67 al Apologiei sale, menţionează despre lectura după serviciul divin a «memorabilelor scrieri ale Apostolilor» şi despre învăţăturile şi rugăciunile decurgînd din această lectură. Şi în timpul prezent, citirea Sfintei Scripturi ocupă în serviciul divin al Bisericii răsăritene un loc aşa de important, încît, din cauza însemnătăţii sale, ea cedează numai Euharistiei. Pe lîngă aceasta, cuprinsul fragmentelor din Sfînta Scriptură, citite în timpul serviciilor de duminici şi sărbători, este legat organic de cuprinsul numeroaselor cîntări de sărbători, ce intră în componenţa acestor servicii. Ca reflectare liturgică a textelor citite ale Sfintei Scripturi, aceste cîntări le dau o profundă interpretare dogmatică şi mistică. Cu privire la aceasta, Sf. Vasile cel Mare spune că «dacă ne-ar fi trecut prin minte să respingem datinile nescrise (adică actele şi laudele care au legătură cu tradiţia liturgică a Bisericii), am fi desfigurat, în chip imperceptibil pentru sine, tocmai ceea ce este principalul în Evanghelie, sau, mai bine zis, am fi transformat predica în cuvînt deşert» («Despre Sfîntul Duh», cpt. 27).

Din cele spuse, urmează că Adevărul revelat divin al Tradiţiei apostolice se păstrează şi se dezvăluie multiform în viaţa liturgică a Bisericii Ortodoxe, care, în experienţa ei liturgică, nu numai că săvîrşeşte ceremonii sfinte şi laudă pe Dumnezeu, dar şi binevesteşte, învaţă credinţa cea adevărată şi-i introduce pe credincioşi în tainele vieţii spirituale.

A. VEDERNIKOV

Traducere de

Prof. I. SERAFINCEANU

după textul rusesc publicat în
Журнал Московской Патриархии,
nr. 10/1961, pp. 61-71.

NOI CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE LA ISTORIA ORAȘULUI IAȘI

Studierea arheologică a orașului Iași și a împrejurimilor s-a putut efectua mai ales în ultimii 15 ani, cînd s-a acordat o deosebită atenție cercetărilor de arheologie feudală.

In trecut cercetările arheologice privind orașul Iași au fost sporadice și, reducîndu-se la descoperiri întîmplătoare de materiale neolitice sau incerte, au rămas insuficiente pentru a se trage unele concluzii în legătură cu trecutul istoric al orașului [1]).

Acest trecut a fost studiat în ultima vreme, prin cercetări arheologice de suprafață, care au urmărit pe de o parte identificarea resturilor de locuire din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca feudală, iar pe de altă parte determinarea centrelor inițiale de locuire și direcțiile lor de dezvoltare în timp și spațiu [2]).

Pe baza cercetărilor efectuate pînă în anul 1955 s-a ajuns la constatarea că terasele inferioară, și medie ale Bahluiului, au fost intens populate în epoca orînduirii comunei primitive și în perioada începuturilor îndepărtate ale feudalismului. In schimb, în perioada prefeudală este locuită «Lunca», unde apar – ceea ce prezintă o mare importanță – așezări cu o persistență pînă în secolele XIV-XV.

Resturile de cultură materială de factură rurală descoperite la Nicolina, Hlincea, Holboca, Dancu, Abator, Capul Rediului, Munteni și dealurile Copou și Breazu [3]), constituie temeiul afirmației că atît pe teritoriul actualului oraș Iași cît și în împrejurimi au existat concomitent unele așezări rurale, dintre care cele așezate jur împrejurul Iașilor, au gravitat din punct de vedere economic către așezarea rurală feudală Iași, devenită apoi o așezare cu caracter urban, ca urmare a diviziunii sociale a muncii, a creșterii producției meșteșugărești și a comerțului local și de tranzit.

In perioada feudalismului dezvoltat așezările cuprind din nou terasa inferioară a Bahluiului și «Coasta» Iașilor, iar orașul medie-

---

1) N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, Ed. II-a-Iași, 1913, p. 3. și urm.

2) N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Cercetări arheologice în orașul Iași și împrejurimi*, în *Studii și Cercetări Științifice*, Iași, VII. 1956, 2. p. 1. și urm.

3) N. Zaharia, *Recunoașteri arheologice executate de colectivul Muzeului de Antichități din Iași în 1953, în cuprinsul Moldovei*, în *Studii de Istorie Veche*, VI, 1955, 1-2, p. 287 ; idem, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cuprinsul anului 1954*, în *Studii de Istorie Veche*, VI, 1955, 3-4, p. 898-899.

val Iaşi se întinde în cele din urmă pe terasele medie şi superioară ale Bahluiului.

In felul acesta cercetările arheologice au contribuit şi la schiţarea în linii marii a etapelor dezvoltării străvechii aşezări rurale Iaşi, devenită apoi o aşezare orăşenească.

Resturile de cultură materială, datînd de la finele secolului al XIV-lea şi pînă în secolul al XVIII-lea, descoperite în preajma Palatului Culturii, pe locul vechii Curţi domneşti, lîngă biserica Sf. Lazăr şi la Halele centrale, sînt dovada materială a existenţei, în această parte a oraşului Iaşi, a unei aşezări temeinice în epoca feudală, confirmîndu-se, astfel, izvoarele documentare, care localizează tocmai aici nucleul iniţial al tîrgului feudal.

Cercetările şi săpăturile de salvare întreprinse între anii 1956-1960 au confirmat constatările anterioare, aducînd totodată şi date noi privitoare la o locuire intensă în această parte a oraşului Iaşi, începînd din neoliticul dezvoltat şi pînă la zilele noastre. Mai mult decît atît, s-a putut stabili cu precizie şi extinderea spaţială spre nord-est, în direcţia Halelor centrale şi spre Mitropolie a nucleului iniţial al tîrgului medieval.

In felul acesta, nucleul iniţial al aşezării feudale de tip urban poate fi cuprins între actualele străzi Horia colţ cu Ştefan cel Mare, spre Halele centrale în direcţia străzii C. Negri, de la Hale spre biserica Sf. Lazăr, de aici spre Palatul Culturii (locul vechii Curţi domneşti) şi apoi pe versantul vestic al terasei inferioare a Bahluiului în direcţia străzii Ştefan cel Mare, pînă dincolo de Mitropolie.

Descoperirile din această parte a oraşului Iaşi documentînd o locuire neîntreruptă din secolul al XIV-lea şi pînă în zilele noastre, sînt în măsură să arunce o lumină nouă asupra dezvoltării forţelor de producţie şi a diviziunii sociale a muncii din aşezarea feudală urbană respectivă. Astfel, diversitatea construcţiilor şi a materialului arheologic scos la iveală constituie o dovadă neîndoielnică a acestei afirmaţii. Pe baza descoperirilor arheologice a fost documentată existenţa unor meşteşugari diferenţiaţi pe ramuri de producţie. Totodată a fost atestată prezenţa unor negustori cu o bogată marfă de import. Prezenţa lor în spaţiul iniţial de formare a oraşului feudal Iaşi în vremea respectivă constituie condiţia esenţială în făurirea unei aşezări de tip urban.

Numeroasele resturi de semibordeie şi locuinţe de suprafaţă din bîrne, cu pereţi tencuiţi sau de construcţii din piatră şi cărămidă, precum şi prezenţa unei reţele de conducte de apă din olane de lut ars, protejate cu piatră sau cărămidă, dovedesc atît prezenţa a numeroşi lemnari, dulgheri, zidari, cărămidari şi vărari cît şi începuturile de urbanizare sistematică a aşezării feudale orăşeneşti respective. La acestea mai trebuie să adăugăm şi alte ramuri de meşteşugari, ca fierari, lăcătuşi şi olari, aceştia din urmă specializaţi în producerea ceramicii de uz casnic, de lux, decorativă de interior şi exterior, precum şi a cărămizilor obişnuite şi pavimentare, a olanelor pentru conductele de apă şi a ţiglelor pentru acoperişul caselor de piatră şi a Curţii domneşti [4]).

---

4) Al. Andronic, *Contribuţii arheologice la istoricul oraşului Iaşi în epoca feudală*, în *Arheologia Moldovei*, vol. I, Buc., 1961, p. 271 şi urm.;

Cercetările arheologice din ultimii ani (1960=1965), atît în oraş, cît mai ales pe locul vechii Curţi domneşti, unde s=au efectuat săpături metodice, au scos la iveală numeroase documente arheo=logice care pun într=o lumină nouă o serie de probleme referitoare la cunoaşterea temeinică a genezei unei aşezări feudale de tip urban.

Astfel în urma cercetărilor efectuate în regiunea de sistemati=zare a Pieţii Unirii, s=a putut identifica mahalaua olarilor din secolele XVI=XVII, descoperindu=se aici peste 12 cuptoare de ars ceramică orăşenească de uz casnic şi decorativă de interior.

Prin această descoperire, cu analogii în descoperirile similare de pe teritoriul tîrgului medieval Suceava [5]), se atestă şi pentru tîr=gul feudal Iaşi o lărgire teritorială în secolul al XVI=lea, deoarece este ştiut că atelierele fierarilor şi cuptoarele olarilor se aflau tot=deauna la periferia oraşului feudal. Totodată se documentează, pentru prima dată, prezenţa unui adevărat cartier al olarilor cu numeroase cuptoare de ars ceramică aflat în partea de vest a nucleu=lui iniţial al tîrgului feudal Iaşi.

In felul acesta, datorită existenţei în primul rînd a unei nume=roase pături de meşteşugari şi negustori, şi în al doilea rînd a unei puternice centuri de aşezări rurale, aşezarea feudală Iaşi, aflată şi la încrucişarea unor foarte importante drumuri comerciale, s=a dez=voltat treptat din punct de vedere social=economic cu începere din secolele XIV=XV, o dată cu transformarea sa într=un centru urban.

Pentru înţelegerea acestui proces îndelungat de transformare al aşezării rurale Iaşi într=o aşezare orăşenească, încă la începutul epocii feudale, de o mare importanţă au fost descoperirile de la Curtea domnească din Iaşi, unde au fost identificate niveluri de locuire din feudalismul timpuriu, reprezentate atît prin material ceramic de tip Hlincea II din secolele X=XII, cît şi prin ceramica şi obiecte de os, fier şi sticlă din secolul al XIII=lea [6]). In plus, cer=cetările din 1960 au identificat şi un nivel de locuire de la mijlo=cul şi sfîrşitul secolului al XIV=lea, reprezentat prin ceramică identică cu cea de la Suceava din vremea lui Petru Muşat [7]), atestîndu=se indiscutabil, o producţie meşteşugărească cu caracter orăşenesc, tocmai pe teritoriul nucleului iniţial al tîrgului medieval.

Procesul de dezvoltare orăşenească, în aşezarea Iaşi a putut fi accelerat în condiţiile feudalismului cristalizat şi de existenţa unei Curţi domneşti. La Suceava, de pildă, fenomenul a fost sesizat pe baza analizei întregului material arheologic oferit de descoperirile din aşezarea respectivă, precizîndu=se că procesul de urbanizare s=a

---

Al. Andronic şi Eug. Neamţu, *Cercetări arheologice pe teritoriul oraşului Iaşi în anii 1956-1960*, în *Arheologia Moldovei*, vol. II-III, Buc., p. 409 şi urm.

5) M. Nicorescu, *Date noi privitoare la cartierul meşteşugarilor din Suceava*, în *Studii de Istorie Veche*, XIII, 1962, 1, p. 81 şi urm.; M. D. Matei, *Zur Ausdehnung der Stadt Suceava im XV-XVI Jh.* în *Dacia*, N. S. V. 1961, p. 521 şi urm.

6) Al. Andronic şi Eug. Neamţu, *Curtea domnească din Iaşi în lumina recentelor descoperiri arheologice*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi*, Buc. 1965, p. 247 şi urm.

7) Gh. Diaconu. *Consideraţii asupra ceramicii descoperite la cetatea Şcheia* — Suceava, în *Materiale şi cercetări arheologice*, vol. VI, Buc. 1959, p. 930, fig. 7, cf. *Studii şi Cercetări de Istorie Veche*, V, 1954, 1-2, p. 300, fig. 34.

produs aici mai ales către sfîrşitul secolului al XIV=lea, ca urmare a creşterii producţiei meşteşugăreşti şi a volumului comerţului intern şi extern [8]).

Recentele descoperiri de la Iaşi sînt în măsură să confirme ipoteza că procesul de dezvoltare al aşezării feudale Suceava, constituind temeiul transformării acesteia într=un oraş feudal ar putea fi socotit ca un proces general petrecut şi în restul Moldovei. Astfel dovezile arheologice sînt o mărturie certă că acelaşi proces, ca şi la Suceava, a avut loc şi la Iaşi, însă nu cu aceeaşi intensi= tate şi nu în aceeaşi vreme, ci puţin mai tîrziu şi anume la sfîrşitul secolului al XIV=lea şi începutul secolului al XV=lea, unde, desigur Curtea domnească a avut de jucat un rol important.

Această Curte domnească, menţionată pentru prima dată într=un act din 8 octombrie 1434 [9]) şi documentată arheologic în urma recentelor săpături de lîngă Palatul Culturii, a contribuit la grăbirea procesului de unificare a diverselor pieţe locale, mărunte şi frămîntate, accelerînd şi pe cale militaro=administrativă procesul de închegare al centrului economic existent aici.

Pentru ca procesul respectiv să poată fi accelerat trebuia să fi existat, în cadrul aşezării feudale respective, acele condiţii necesare care să ducă la apariţia oraşului. La Iaşi, aşa cum o dovedesc toate descoperirile arheologice, au existat la acea vreme condiţiile absolut necesare pentru ca o aşezare rurală să se transforme în oraş, dovadă fiind în primul rînd existenţa, în preajma nucleului iniţial al tîrgului feudal, a numeroase cuptoare de ars ceramică, – un adevărat cartier meşteşugăresc – documentînd o producţie meş= teşugărească intensă şi un volum crescut al schimbului local. In al doilea rînd a fost documentată şi existenţa unei pături de negustori cu o variată gamă de marfă locală şi mai ales de import. Des= coperirea tuturor acestor elemente constituie temeiul afirmaţiei că la mijlocul secolului al XIV=lea aşezarea feudală Iaşi cunoaşte o nouă etapă în viaţa sa: urbanizarea. Este meritul documentului arheo= logic să fi permis formularea unei atari concluzii cu caracter istoric, care prezintă o deosebită importanţă în domeniul cunoaşterii cu exactitate a desfăşurării vieţii urbane în Moldova medievală.

In analiza procesului de dezvoltare al tîrgului Iaşi se observă o asemănare cu evoluţia Sucevei, existînd două etape: 1. înainte de instalarea Curţii domneşti, cînd are loc procesul îndelungat de urbanizare şi 2. după instalarea Curţii domneşti, cînd se produce accclerarea procesului de urbanizare.

Pentru cunoaşterea primei etape a dezvoltării tîrgului feudal Iaşi deosebit de concludentă este înserarea sa în lista oraşelor mol= doveneşti, intrată în cuprinsul celei mai vechi cronici ruseşti [10]). Men= ţionarea Iaşilor cu specificarea că este tîrg *(Iaski=torg)* alături de

---

8) M. D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieţii orăşeneşti la Suceava*, în *Studii şi Istorie Veche* XI, 1960. 1, p. 112 şi urm.; cf. şi M. D. Matei, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava*, Buc., 1963.

9) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I. p. 398.

10) Al. Andronic, *Oraşele moldoveneşti din secolul al XIV-lea în cele mai vechi izvoare ruseşti*, în *Romanoslavica*, XI, Buc., 1965, p. şi urm.

vechile oraşe moldoveneşti ca Baia, Siret, Suceava, Roman, Neamţ, Piatra Neamţ, şi cetăţile Teţina, Hmielov şi Hotin, pare să confirme ipoteza, sugerată de ansamblul materialului arheologic descoperit, că la epoca înserării Iaşilor în lista mai sus amintită, aşezarea respectivă se găsea în plină dezvoltare orăşenească, în care, însă, procesul de urbanizare nu se cristalizase.

In această etapă nu se documentează arheologic, ca la Baia şi Suceava, prezenţa elementului colonizator, ceea ce ne permite să facem precizarea că progresul realizat de localnici la Iaşi este opera propriului lor efort, fără contribuţia din afară a elementului alogen. După părerea noastră, această constatare dovedeşte netemeinicia afirmaţiei istoriografiei din trecut, care susţinea greşit că oraşele noastre medievale şi-ar fi datorat dezvoltarea prezenţei coloniştilor străini.

In etapa a doua procesul de urbanizare a fost grăbit şi de existenţa Curţii domneşti ale cărei construcţii de piatră, datează din secolul al XV-lea, aşa cum au dovedit-o săpăturile arheologice din 1960-1961. Nivelurile de locuire din secolul al XV-lea sînt bogat reprezentate prin numeroase obiecte, în special ceramică de uz casnic şi decorativă, de interior cu analogii la Suceava, Cotnari, Hîrlău şi Vaslui [11])

In decursul secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea tîrgul feudal s-a dezvoltat, treptat majoritatea descoperirilor arheologice de pe teritoriul actualului oraş Iaşi documentînd o locuire neîntreruptă de atunci şi pînă în zilele noastre.

In felul acesta principalele etape de dezvoltare ale aşezării feudale Iaşi se conturează cu şi mai multă claritate.

Străvechiul *Iaski-torg* a cunoscut un proces îndelungat de urbanizare şi a devenit la mijlocul secolului al XIV-lea şi către sfîrşitul acestui secol un centru meşteşugăresc şi comercial deosebit de important. La începutul secolului al XV-lea tîrgul Iaşi a devenit şi centru vamal, şi în cadrul comerţului intern şi de tranzit s-a dezvoltat, ceea ce a determinat şi menţionarea sa în documentele vremii [12]). Tot atunci este menţionată şi Curtea domnească din Iaşi. La început temporară, apoi permanentă. Curtea domnească din Iaşi a jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea ulterioară a tîrgului feudal, contribuind la statornicirea aici, în decursul secolelor al XV-lea şi al XVI-lea, a unuia dintre principalele centre meşteşugăreşti şi comerciale din Moldova. Acestui fapt i se datoreşte şi mutarea capitalei la Iaşi, începînd cu secolul al XVII-lea, cînd la rîndul ei, Curtea domnească ia o amploare deosebită.

---

11) *Şantierul arheologic Suceava*, în *Stugii de Istorie Veche*, VI, 1955, 3-4, p. 772, fig. 17 ; K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, Buc. 1913, pl. VI ; R. Gassauer, *Teracote Sucevene*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXVIII, 1933, fasc. 86 p. 157, fig. 29 ; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, Buc., 1959, p. 829, fig. 684 ; M. Berza, *Stema Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare*, în *Studii de Istoria Artei*, VI, 1955, 1-2, p. 83 fig. 13 ; Al. Andronic, E. Neamţu şi Fl. Banu, *Săpăturile de salvare de la Vaslui*, în *Materiale şi Cercetări Arheologice*, VIII, Buc., 1962, p. 95, fig. 10/1-4.

12) M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II., p. 648-655.

Astfel pe baza rezultatelor obţinute în cercetarea pe cale arheologică a unei aşezări feudale de tip urban se poate afirma în concluzie că problemele referitoare la geneza şi dezvoltarea oraşelor medievale moldoveneşti sînt pe cale de a fi rezolvate.

Recentele descoperiri de la Iaşi contribuie în mod substanţial la precizarea genezei, a etapelor de dezvoltare şi a procesului de urbanizare al aşezării feudale Iaşi.

ALEXANDRU ANDRONIC

ASTERIE AL AMASIEI ȘI OPERA SA

Literatura patristică din epoca de aur a Bisericii creștine cuprinde un bogat material omiletic care, prin problematica și felul expunerii sale, este de mare folos predicatorului ortodox al zilelor noastre.

In Biserica Ortodoxă Română s=au scris studii în legătură cu activitatea omiletică a unor părinți bisericești, printre care și episcopul Asterie al Amasiei.

Episcopul Asterie al Amasiei a trăit, se pare, [1]) la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V e. n., într=un orășel din Pont.

Nu avem date prea bogate cu privire la viața sa; se știe doar că a studiat limba greacă cu un sclav scit al cărui ucenic era, apoi și=a completat studiile la școlile timpului.

Din scrierile sale se deduce că era un bun cunoscător al dreptului roman, ceea ce i=a determinat pe unii biografi să creadă că a profesat avocatura. De fapt din cuvintele cuprinse în omilia despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr: «... pe vremea cînd mă duceam la tribunal...» [2]) se vede că într=adevăr a lucrat într=o instituție de apărare a justiției.

Se știe sigur că, de la o vreme, a îmbrăcat haina monahală consacrîndu=și viața Bisericii Creștine, pe care a slujit=o ca episcop.

Ca păstor sufletesc al Amasiei a desfășurat o bogată activitate predicatorială silindu=se să îndrepte unele păcate care stînjeneau viața fiilor săi duhovnicești. Dacă despre viața sa avem atît de puține știri, despre operă se pot spune multe lucruri, deoarece din ea se păstrează 16 omilii și panegirice, traduse în românește și comentate prin osteneala Pr. Prof. Dumitru Fecioru. Intreaga sa operă se caracterizează prin accentuate tendințe moralizatoare fiind scrisă în scopul de a îndrepta moravurile păstoriților săi din Cetatea Amasia [3]).

Inspirată din realitățile zilei, opera sa cuprinde o serie de îndemnuri practice – întemeiate pe Sfînta Scriptură – cu privire le felul cum trebuie să trăiască creștinul în societate.

Neavînd preocupări filozofice profunde, ca marii dascăli ai

---

1) Ne lipsesc informațiile în această privință. A se vedea studiul Pr. D. Fecioru «*Asterie*, episcopul Amasiei. Viața și opera», București 1938, p. 3-20.

2) Asterie al Amasiei, *Omilii și predici*, trad. de Pr. D. Fecioru, București 1946, p. 51.

3) Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București 1956, p. 188.

Bisericii Ortodoxe: Sf. Vasile cel Mare † 379, Sf. Grigorie de Nyssa † 395, Sf. Grigorie de Nazianz † 390, opera lui Asterie ocupă în literatura patristică un loc secundar [4]).

Cu toate acestea, în literatura omiletică creştină, opera scriitorului de care ne ocupăm rămîne valoroasă – constituind o etapă însemnată în dezvoltarea oratoriei creştine – prin aceea că în ea se află un fond autentic de idei care au străbătut veacurile.

Tematica omiliilor sale nu este nouă ci acea obişnuită în predicile creştine: demascarea şi combaterea unor abateri de la normele moralei creştine şi, în acelaşi timp, critica nedreptăţilor sociale din epoca respectivă. De aici ne apare trăsătura tematicii sale, caracterul ei moralizator.

In afară de aceasta, episcopul Asterie al Amasiei se vădeşte în opera sa ca un cunoscător adînc al realităţilor înconjurătoare. El gîndeşte şi interpretează aceste realităţi pe baza Sfintei Scripturi, ceea ce ne face să afirmăm că din punctul de vedere al sursei de inspiraţie, predica sa este o predică *realist-creştină.*

Intr-adevăr nu există omilie sau panegiric în care să nu găsim măcar o singură aluzie la realităţile sociale din acel timp, fie că se vorbeşte despre un mucenic sau un sfînt, fie că se face o exegeză la o pericopă evanghelică sau se dezbate o altă problemă cum ar fi aceea despre sărbătorile păgîne numite «Calende».

In centrul atenţiei tuturor predicilor stă *omul* văzut prin prisma doctrinei creştine, cu toate problemele care-l frămîntă. Omul, potrivit concepţiei sale, este un călător care vede un arbore umbros, – «încîntat te duci sub el şi rămîi acolo cît ai nevoie. Dar pentru că trebuie să pleci mai departe, ca să ajungi acolo unde vrei, a venit în locul tău alt drumeţ. Tu ţi-ai luat bagajul, iar celălalt şi l-a pus pe al său» [5]).

Drumeţul este exemplul omului care ţinteşte mereu spre perfecţiune morală sub dublul ei aspect – psihosomatic.

Omul – în predicile sale – nu este zugrăvit schematic. Episcopul Asterie este preocupat de toate virtuţile care pot încununa fruntea credinciosului şi de păcatele care-l pot doborî, faţă de care autorul ia atitudine, îndemnînd la îndreptare.

Suflul dragostei de oameni se observă de altfel în fiecare pagină a predicilor asteriene, ceea ce ne duce la concluzia că ele sînt străbătute de patosul umanismului creştin, altă caracteristică generală a tematicii omiliilor de care ne ocupăm. De fapt, umanismul creştin este firul călăuzitor al întregii sale opere. Asterie urmăreşte să ajute pe om sădind în el dorinţa de perfecţiune morală prin virtuţi şi prin înarmarea sa împotriva păcatelor: lăcomia, răutatea, vanitatea deşartă, desfrînarea, traiul desfătat, apostasia, goana după petreceri, mîndria, fariseismul, neascultarea de părinţi şi altele. Aceste păcate, după părerea episcopului Asterie, au pricinuit inegalităţile sociale şi exploatarea din timpul său (începutul şi sfîrşitul sec. IV).

Textul omiletic asterian ne arată în mod evident că Asterie

---

4) *Idem.*

5) Asterie al Amasiei, *Omilie la pericopa ev. după Luca, despre iconomul nedrept.* trad. de Pr. D. Fecioru, p. 58.

leagă răul social de cel moral ; nu poate fi combătut unul fără a aminti de celălalt, ceea ce constituie altă trăsătură a operei sale.

Zugrăvind moravurile rele ale unor creştini, cît şi condiţiile sociale existente în secolul IV, Asterie ne prezintă un tablou veridic al comunităţii creştine din Amasia. Totodată el încearcă un studiu comparativ asupra lăomiei şi o descriere a caracterelor umane.

Scriitorul aduce acuzaţii lăcomiei – care «... nu constă numai în a te îndrăgosti nebuneşte de argint şi de celelalte averi şi de a adăuga la averile proprii altele ce=ţi lipsesc, ci, în general vorbind, lăcomia constă în a dori să ai orice lucru mai mult decît îţi trebuie şi ţi=i de folos» [6]).

Prin lăcomie se înţelege un complex de păcate – rădăcină a tuturor relelor şi mamă a viciului. «... De acest păcat a suferit mai întîi diavolul care era arhanghel, orînduit în cea mai bună situaţie, dar vanitosul a pus la cale tirania şi revoluţia împotriva Dumne=zeirii. Apoi, după ce a fost doborît, a căzut în văzduhul acestei lumi ce înconjoară pămîntul şi a ajuns un rău vecin al vieţii noastre. Nici n=a dobîndit ce urmărea : Dumnezeirea, dar a pierdut şi ce avea : titlul de arhanghel» [7]).

«Lăcomia, deşi înseamnă dorinţă de a aduna cît mai mult, produce tocmai efecte contrare : pierdere în suferinţă ; faraonul este un exemplu în această privinţă. Pentru care pricini faraonul a fost lovit cu diferite plăgi ? Nu din pricina lăcomiei şi pentru că a voit să fie stăpîn unei proprietăţi străine ? – care nicidecum nu aparţinea împărăţiei lui. Din pricină că n=a dat drumul oamenilor străini şi=a pierdut oamenii săi ; pe unii prin uciderea celor întîi născuţi, iar pe alţii în timpul urmăririi pe mare» [8]).

Tot lăcomia este cauza vinderii şi uciderii Mîntuitorului Iisus Hristos pentru suma de 30 de arginţi. «Cine l=a şters din catalogul apostolilor pe Iuda şi l=a făcut vînzător în loc de apostol ? Nu oare faptul că pentru pungă, că a pus mai întîi la cale vînzarea, iar apoi a dobîndit preţul faptei sale necinstite» [9]).

Pentru ca să fie mai bine înţeles de credincioşi, compară păca=tul lăcomiei cu o fiară – «de care cu greu scapă cei prinşi de ea ; înfloreşte mereu şi nu se mai vesteşeşte ; îmbătrîneşte cu cei pe care=i are sub stăpînirea ei şi nu=i părăseşte pînă la moarte» [10]). Lăcomia este o «boală» – un «rău greu de săturat» –, o iederă care se urcă pe arborii care cresc lîngă ea şi nu pleacă nici dacă se îmbolnăveşte, nici dacă se usucă, afară numai dacă cineva taie cu cuţitul firele ei ce se încolăcesc ca un şarpe».

Cum se înrădăcinează lăcomia nemărginită de averi în om şi cum îl transformă în robul ei, ne=o arată scriitorul cu o deosebită plasticitate şi cu simţ psihologic : «Lacomul este nesuferit propriei lui familii ; împovărător pentru slujitori, de nici un folos prietenilor, puţin prietenos cu străinii, supărător vecinilor, nesuferit tovarăş de viaţă femeii sale, hrănitor zgîrcit şi chiţibuşar al copiilor săi, rău

---

6) *Idem*, p. 74.
7) *Idem*, *Ibidem*.
8) *Idem*, p. 75.
9) *Idem*, p. 76.
10) *Idem*, p. 76.

călăuzitor al propriei sale persoane, îngrijat în timpul nopţii, plin de griji ziua..., îmbelşugat de toate dar oftînd ca un lipsit. Nu se bucură de avuţiile pe care le are, ci le caută pe cele ce=i lipsesc, nu întrebuinţează averile lui, dar stă cu ochii aţintiţi pe cele străine» [11]), ...geme casa de lucrurile ce le are îngrămădite, dar nu se foloseşte de nici unul» [12]). «Cînd este bolnav iubeşte mai mult banii decît sănătatea» [13]).

Lăcomia merge pînă acolo încît fiul se scoală împotriva tată=lui şi=l omoară spre a intra cît mai curînd în stăpînirea averii; lăcomia umple pămîntul cu hoţi, cu ucigaşi. Din pricina lăcomiei tribunalele sînt pline de martori falşi, cu calomniatori, cu avocaţi şi judecători nedrepţi.

Omul zgîrcit şi lacom este iritabil cînd e vorba de binefaceri obşteşti şi găseşte prilej de bucurie cînd nenorocirea se abate asupra semenilor săi. «El doreşte să pună dajdii greu de suportat pentru ca să se înmulţească argintul prin dobînzi» [14]).

In lăcomie, Episcopul Asterie vede cauza contradicţiilor sociale şi a exploatării. «Lăcomia este mama inegalităţii. Din pricina ei viaţa oamenilor este fără milă, neumană, crudă, plină de inegali=tăţi, unii oameni aruncă în mare prisosul, iar alţii sînt în primejdie de moarte, constrînşi de foame şi lipsă. Unii dorm sub acoperişuri de aur, locuiesc în case ce sînt adevărate oraşe în miniatură, cu băi, cu felurite camere, cu galerii nesfîrşite împodobite cu tot felul de obiecte de lux, iar alţii n=au două bîrne să=şi facă acoperiş; cînd nu pot să trăiască sub cerul liber se refugiază lîngă cuptoarele băi=lor sau în cazul cînd dau de nişte proprietari de băi neprimitori îşi sapă culcuşul în gunoi, ca porcii, şi=şi procură căldura necesară. Şi omul, fiinţa înzestrată cu egală cinste, are o purtare atît de deose=bită faţă de semenul său – nimic altceva n=a introdus această neorînduială şi această inegalitate între oameni decît lăcomia.

Unul este prost îmbrăcat şi cu mădularele goale, iar altul are nenumărate haine să=şi îmbrace şi pereţii cu purpură. Săracul n=are pîine ca s=o frîngă pe masa sa de lemn, pe cînd bogatul întinde masă de argint şi=i încîntat de strălucirea materialului; unul se culcă pe pămîntul gol, în timp ce acela ce strînge zădarnic bogăţii are paturi ce strălucesc de podoabă, cu sfere şi lanţuri de argint în loc de sfori. Acestea sînt consecinţele lăcomiei fără saţ» [15]).

Exploatarea socială – înţeleasă ca o consecinţă a nesăţioasei lăcomii omeneşti – făcea ca în secolul IV viaţa oamenilor săraci să fie foarte grea: «Dacă nu s=ar fi introdus în viaţă inegalitatea n=ar fi în lume anomalii atît de mari şi de profunde şi nici feluri=tele nenorociri n=ar fi făcut viaţa noastră de nesuferit şi plină de lacrimi» [16]).

Războaiele cu tot spectrul lor de nenorociri sînt puse de Asterie tot pe seama lăcomiei: căci «din pricina lăcomiei oamenii au pier=

---

11) *Idem*, p. 77.
12) *Idem*.
13) *Idem*, p. 78.
14) *Idem*.
15) *Idem*, p. 86-87.
16) *Idem*.

dut dragostea firească a unora faţă de alţii, îşi ascut săbiile, strîng trupe de luptă şi se mînîncă între ei ca fiarele cu multă cruzime. Cum ar putea cineva să explice toate relele ce decurg de aici? ziduri puternice sînt dărîmate cu maşini de război, oraşe subjugate, femeile luate şi copiii duşi în robie. Pămîntul este tăiat şi pustiit, se poartă război împotriva copacilor, întocmai ca unor oameni care au făcut nedreptăţi. Uciderea este în floare, rîurile de sînge duc la vale nenorocirile trupului, iar bogăţia celor învinşi este recompensă pentru învingători. Pe lîngă acestea, plîngerile văduvelor, lacrimile orfanilor, care=şi plîng în acelaşi timp şi părinţii şi libertatea.... Inceputul, cauza şi rădăcina tuturor acestor rele este dorinţa de a avea mai mult, dragostea nedreaptă de a stăpîni averi străine. Dacă cineva ar tăia această patimă din oameni, nimic n=ar împie=dica să domnească pacea adîncă în lume, să pună pe fugă războaiele şi tulburările dintre oameni şi să întoarcă pe toţi la dragostea şi prietenia firească» [17]).

Permanenta grijă a episcopului Asterie pentru mîntuirea păsto=riţilor săi se poate vedea şi din faptul că îi îndeamnă stăruitor să fie atenţi asupra vieţii lor orînduind=o în aşa fel încît să nu fie potrivnică vieţii virtuoase.

«Traiul desfătat – zice el – supune pe om desfrîului şi moliciu=nei; unei dorinţi nemăsurate după plăceri şi unei obişnuinţe de sclav. Traiul desfătat apare la prima înfăţişare drept un singur păcat, cercetat însă şi considerat cu deamănuntul se vede că este alcătuit din păcate felurite, mari şi cu multe capete. Traiul desfătat n=ar fi cu putinţă dacă n=ar exista mari averi. Este cu neputinţă ca să aduni averi fără să păcătuieşti, afară numai de cazul, foarte rar, ca al lui Iov, ca să ai şi multe bogăţii şi să trăieşti şi drept» [18]).

Tot ca o consecinţă a multelor avuţii, autorul nostru vede excentrismul în îmbrăcăminte; de aceea stăruie ca oamenii să=şi potrivească de aşa manieră forma exterioară, încît să fie demnă de înfăţişarea lor. Prin aceasta el combătea obiceiul ce era la modă în secolul IV ca din motive de evlavie exagerată şi mîndrie ascunsă (fală deşartă) unii creştini să picteze pe haine scene din Sf. Scriptură. Acestora le zice: «Să n=ai pe hainele tale pictat pe paralitic, ci cercetează pe bolnavul ce zace în pat! Nu zugrăvi necontenit pe femeia cu scurgere de sînge, ci miluieşte pe văduva necăjită! Nu picta pe pieptul hainei tale pe orb, ci mîngîie cu binefacerile pe cel viu şi lipsit de vedere! Nu zugrăvi coşurile cu fărămiturile de pîine de la minunea înmulţirii pîinilor, ci hrăneşte pe cei flămînzi! Nu picta pe hainele tale vasele pe care le=a umplut în Cana Gali=leii, ci adapă pe cel însetat» [19]).

Dezvăluirea şi înfierarea inegalităţitor sociale de către Asterie ne duce la concluzia că el a sesizat contradicţiile societăţii din timpul său şi a luptat pentru îmbunătăţirea situaţiei oamenilor nedreptăţiţi de legile inumane ale orînduirii sclavagiste.

Imaginea omului care n=are două bîrne să=şi ridice un adăpost

---

17) Idem, p. 88.
18) Op. cit., *Omilie despre bogat şi Lazăr*, p. 44.
19) *Idem*, p. 43-44.

ci=şi sapă culcuşul în gunoi este un strigăt hotărît de revoltă a unui ierarh creştin împotriva nedreptăţilor sociale din secolul IV.

Ideile sociale ale autorului nostru nu se rezumă, doar, la com=baterea lăcomiei şi a inegalităţilor sociale ci se referă la o problemă mult mai dificilă şi anume a proprietăţii private, pe care dreptul roman o proclamase sfîntă şi inalienabilă.

Proprietatea privată în accepţiunea lui Asterie nu este nici sfîntă şi nici inalienabilă pentru că, potrivit preceptelor biblice, omul nu este stăpînul absolut al bunurilor sale, ci le foloseşte temporar pentru a=şi asigura existenţa în viaţa pămîntească.

Argumentul principal pentru susţinerea acestei teze este învă=ţătura creştină care proclamă pe Dumnezeu ca stăpîn suprem al tuturor bunurilor materiale şi experienţa vieţii care convinge pe ori=cine că nu poate beneficia în lumea de dincolo de bunurile mate=riale dobîndite în lumea aceasta.

Astfel, adresîndu=se ascultătorilor săi le zice: «Mă mir de cei ce spun: «Ţarina mea» şi «Casa Mea», pentru că îşi impropriază, printr=o concepţie zădarnică ceea ce nu le aparţine şi iau drept ale lor averi străine, căci după cum nici un actor nu are o proprietate exclusivă asupra măştilor de teatru, ci şi le pun toţi actorii, tot astfel şi oamenii schimbă unii după alţii pămîntul şi averile pămîn=tului ca hainele» [20]).

«...Eşti stăpînul unei ţarine, pe care o stăpîneşti fie că ai moş=tenit=o de la părinţi, fie că ai cumpărat=o. Gîndeşte=te şi numără cu mintea, dacă poţi, pe cei care au stăpînit=o înaintea ta: gîn=deşte=te apoi la timpul ce va veni şi imaginează=ţi cîţi o vor stă=pîni după tine. Spune=mi cine=i stăpînul ei? cui aparţine prin exce=lenţă? celor care au avut=o? celor care o au sau celor care o vor avea? Dacă printr=o minune s=ar strînge toţi care au stăpînit=o, ar fi mai mulţi decît fărîmiturile de pămînt». Un alt exemplu: ...«Ai văzut un hotel, în care negreşit ai găzduit în călătoriile tale. Te=ai folosit de multe lucruri de acolo, dar n=ai păstrat nimic: pat, masă, ceaşcă, farfurie şi alte diferite obiecte. Nu te=ai folosit de ele deplin şi a venit un altul obosit de drum, plin de praf, te=a silit să le laşi şi te=a dat afară din hotel, cerînd lucrurile străine ca şi cum ar fi fost ale lui» [21]).

Inseşi palatele împărăteşti cu toate bogăţiile şi splendorile lor, proprietatea unor autocraţi care se socoteau stăpînii absoluţi ai unor vaste imperii şi=au părăsit stăpînii lor în momentul cînd ei au părăsit lumea aceasta.

Mai mult decît atît, aceleaşi hlamide, aceleaşi coroane, centuri şi agrafe au îmbrăcat pe rînd nenumăraţi împăraţi. După cum patul de transportat morţi primeşte mereu alte trupuri, tot astfel şi aceste simboale ale demnităţii împărăteşti îmbracă mereu alte corpuri [22]). Dar nu numai atît. Noi nu sîntem nici stăpînii corpului nostru şi nici ai sufletului nostru, căci şi unul şi altul stau sub legile orînduite de Dumnezeu. El ne=a zidit trup, cîrmuit pentru nevoile vieţii de cele cinci simţuri. Aceste simţuri nu sînt libere, ci supuse legilor

---

20) Op. cit., *Omilie despre iconomul nedrept* p. 59.
21) *Idem*, p. 58-59.
22) *Idem*, p. 59-60.

morale.... Prin urmare chiar omul însuşi nu este stăpînul său, ci este supus legilor lui Dumnezeu.... Tot ce are el, deţine prin orînduirea lui Dumnezeu, fie că a moştenit=o de la părinţi, fie că a dobîndit=o prin căsătorie, fie că şi=a agonisit=o prin negoţ, agricultură sau pe alte căi. In toate Dumnezeu a stat în ajutor [23]).

Oprindu=ne mai mult asupra conţinutului predicilor asteriene constatăm că ele se impun atît prin valoarea lor omiletică – fiind modele ale genului – cît şi prin soluţiile pe care le propun pentru îndreptarea unor dezordini morale care îşi făcuseră apariţia în sînul comunităţii creştine din Amasia [24]).

In afară de conţinutul lor bogat, predicile asteriene sînt valo=roase prin forma lor literară. Autorul utilizează reuşite imagini artistice capabile să trezească în sufletul cititorului sentimente supe=rioare.

In istoria omileticii creştine, predicile amintite rămîn valoroase prin umanismul lor, prin tendinţa lor de a ridica omul mai sus pe scara virtuţilor morale. Cele 16 omilii şi panegirice, prin caracterul lor moralizator, prin stilul lor avîntat şi mai ales prin diferitele pro=bleme de etică socială pe care le tratează fac din Asterie al Ama=siei un creator creştin zelos şi un luptător hotărît pentru dreptate în lume [25]).

Protos. ADRIAN HRIŢCU

---

23) *Idem*, p. 60-63.

24) Vezi: Gabriel Popescu, *Observaţii omiletice asupra cuvîntărilor lui Asterie al Amasiei*, Glasul Bisericii nr. 7-8/1961, p. 606 sq.

25) Vezi: Nestor Vornicescu, *Combaterea nedreptăţilor sociale în cuvîn=tările episcopului Asterie al Amasiei*, Studii Teologice nr. 7-8/1958, p. 454-462.

IOAN HUS — 550 DE ANI DE LA MOARTEA SA

In şedinţa Consiliului Ecumenic al Bisericilor (necatolice) din Cehoslovacia care a avut loc la 12 aprilie 1965, la Praga, s=a precizat felul comemorării magistrului şi teologului ceh Ioan Hus, cu prilejul împlinirii, la 6 iulie 1965, a 550 de ani de la arderea sa pe rug, ca eretic, la Constanţa=Elveţia, în urma deciziei conciliului al 16=lea general al Bisericii papale.

La 5 iulie 1965, s=a întrunit la Praga o mare adunare ecumenică, în Capela Betleem, în care odinioară a predicat Ioan Hus şi care ulterior a fost dărîmată la insistenţa iezuiţilor. Predica festivă a fost rostită de patriarhul Bisericii Evanghelice Cehoslovace, Dr. Miroslav Novak, iar cuvîntul omagial de către seniorul sinodal Dr. V. Haşek al Bisericii Fraţilor Cehi. Aceste două Biserici evanghelice cehoslovace şi=au împlinit sarcina de a organiza această comemorare pentru că ambele afirmă că se reazimă pe tradiţiile lui Ioan Hus, prima pe cele iniţiale, iar a doua pe cele definite de Mişcarea husită ulterioară.

Paralel, Academia de ştiinţe a Republicii Socialiste Cehoslovacia a organizat un simpozion istoric, iar Muzeul Naţional din Praga o expoziţie retrospectivă. Se părea că şi Vaticanul se va pronunţa faţă de această comemorare, admiţînd, în vederea dialogului promis de Papa Paul al VI=lea, o revizuire a procesului lui Ioan Hus, precum s=a întîmplat şi în cazul lui Girolamo Savcnarola, ars şi el pe rug în 1498, şi ulterior reconsiderat; papa însă comemorează conciliul de la Constanţa numai în vederea întăririi autorităţii sale primaţiale (Vezi în Cesky, Zapas nr. 50/1964 şi nr. 14[1965).

Deoarece prezenţa husiţilor a fost semnalată şi în ţările locuite de români, ca în Transilvania, unde probabil ei au înrîurit prin radicalismul lor asupra ideilor răscoalei de la Bobîlna din 1437 şi mai ales în Moldova, unde s=au bucurat de ospitalitatea voievozilor Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, pînă în 1493, fără însă a izbuti ceva în latura propovăduirii ideilor lor, — «cazul lui Ioan Hus» prezintă interes şi pentru credincioşii noştri. Aceasta şi pentru faptul că pe amintirea acestor relaţii dintre husiţi şi români s=au bazat apoi şi raporturile de colaborare frăţească dintre cehoslovaci şi români în timpurile noi (Vezi M. Şesan, în Mitropolia Banatului nr. 9=10[1961).

Condamnarea lui Ioan Hus a fost de la început considerată nedreaptă şi pripită, legată mai mult de intrigă decît de cercetare corectă, şi de aceea ea a provocat printre cehi o mişcare populară,

care s-a accentuat apoi prin «războaiele husite», bine descrise la noi de prof. M. Dan în: Sub flamura Taborului, 1959. Pînă la urmă, însă, husitismul a fost încadrat în protestantism; chiar şi reformatorul Martin Luther s-a considerat pe sine a fi un «Hus saxon».

Dar «cazul Ioan Hus» prezintă interes şi pentru ortodocşi, pentru că se cunoaşte faptul că prietenul său cel mai bun, Ieronim de Praga, ars şi el pe rug la Constanţa în 1416, a trecut la ortodoxie, în Lituania, în 1513, şi ambii, Hus şi Ieronim, au început să înveţe limba greacă pentru a putea studia şi cunoaşte în original lucrarea Sf. Ioan Damaschin: Expunere precisă a credinţei ortodoxe, numită pe scurt: Acrivia. (Vezi la M. Şesan, Husiţii şi Ortodoxia, Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 3-4[1958).

Totuşi, la început, ortodocşii au aflat că Ioan Hus a fost condamnat ca «eretic wiclefian». Aceasta o constată la Constanţa delegaţia ortodoxă condusă de mitropolitul Grigore Ţamblac de la Kiev, venită, în februarie 1418, pentru un dialog cu papa.

Delegaţii latini la concil din partea oraşelor: Cluj, Braşov, Suceava, Baia, Iaşi, Roman şi Chilia, împărtăşeau părerea că Ioan Hus a fost eretic. In lumea catolică părerea aceasta era generală din moment ce inchizitorii papali Iacob de Marchia, Dionisie Ujlaky, Fabian de Bacica şi Ioan Capistran au contribuit la combaterea husitismului ca erezie notorie. Din acest cadru a şi provenit apoi lucrarea: Reprobarea celor 38 de articole pe care le ţin husiţii din Moldova.

In schimb, la Patriarhia ecumenică din Constantinopol, conducătorul partidei ortodocşilor, Gheorghe Scholariul, a tratat cu Petru Payneus (sau Constantin Anglicul), delegatul husiţilor de la Praga, conduşi de arhiepiscopul Jan Rokyţana, în iarna anului 1451 şi în decembrie 1452, pentu o unificare între husiţi şi ortodocşi, care însă nu s-a realizat, căzînd Bizanţul sub turci (1453). Despre aceasta au scris cu amănunte istoricii F. Hrejsa, M. Paulova, A. Salaci şi F. M. Bartoş, între 1948-1964.

Au trecut apoi vremuri grele peste cehi şi slovaci şi peste tradiţiile husite, care păreau să-l fi inspirat şi pe pedagogul ceh Ioan Amos Comenius, ultimul episcop al Bisericii Fraţilor Cehi (husită). (Vezi M. Şesan, Căile reformaţiei cehe, Mitropolia Banatului nr. 9-10/1963).

Abia în secolul XIX, secolul renaşterii naţionale pentru unele popoare europene, cercetătorii ortodocşi ruşi, sprijinind emanciparea popoarelor ceho-morav şi slovac de robia feudală a Habsburgilor, precum au fost E. Novicov, A. Hilferding şi I. Palmov, prin lucrări apărute între 1849-1904, au constatat că Ioan Hus este un erou naţional al cehilor împotriva imperialismului papal şi habsburgic; el nu a fost nicidecum eretic, ci a cerut înnoirea vieţii creştine din apus; singura lui vină a fost aceea că a criticat abuzurile din Biserica papală, precum şi primatul papal nejustificat. Cît priveşte credinţa lui a fost ortodoxă.

Acest punct de vedere l-a împărtăşit şi episcopul ortodox sîrb Nicolae Velimirovici, în lucrarea: Sfîntul Ioan Hus, publicată la Belgrad în 1925, cu ocazia comemorăriii lui Hus, întîrziată din cauza refuzului autorităţilor habsburgice de a permite cehilor comemorarea lui Ioan Hus în 1915.

După eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul hitlerist, în 1945, problema husită a putut fi cercetată în toată amploarea. Şi astfel chiar cercetătorii protestanţi, ca: J. Jeschkw, K. Onasch, M. Nedvedova, J. Macek, R. Kalivoda, J. Molnar, B. Havranek, M. Kanak, D. Soukupova şi alţii, au constatat că apariţia lui Ioan Hus nu se poate înţelege altfel decît în legătură cu elementele tradiţiilor ciril-metodiene, păstrate în popor (Vezi M. Şesan, Tradiţiile cirilo-metodiene, Mitropolia Ardealului nr. 1-3/1961, şi în Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 9-12/1961). De aceea cercetătoriii cehi ortodocşi, ca: J. Leixner, P. Aleş, J. Novak şi alţii stăruie în a dovedi «ortodoxia» lui Ioan Hus, pornind de la cea a prietenului său, Ieronim de Praga. (Vezi în Ejegodnic – Anuarul Mitropoliei Ortodoxe Cehoslovace pe 1964 şi Calendarul ortodox cehoslovac pe anul 1965).

In urma cercetărilor noi se poate preciza că, potrivirea învăţăturii lui Ioan Hus cu învăţătura Bisericii Ortodoxe nu a fost întîmplătoare, deoarece el a fost însufleţit de o străduinţă curată de întoarcere la creştinismul străvechi al apostolilor Ciril şi Metodie;... Hus a fost credincios în înţeles ortodox.

El a fost şi un stăruitor luptător pentru pace în lucrarea: Cuvînt despre pace (ediţia F. Dobiaş, Praga 1963).

Astfel comemorarea actuală a lui Ioan Hus trezeşte amintiri, dar este plină şi de îndrumări pentru actualitate.

Prof. M. ŞESAN

GRAFITELE DE LA MOLDOVIȚA

NOTE PRELIMINARE

Semnele zgîriate pe ziduri sub formă de desene sau litere poartă numele de grafiți sau sgrafite. Sgrafitele sînt cunoscute din cele mai vechi timpuri, de pe cînd pe pereții peșterilor în care locuiau, oamenii au făcut primele desene de animale. Trecînd la datele cu caracter istoric privitoare la noi trebuie să amintim pe cel mai vechi grafit din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, pe zidul de nord al naosului, în care se vorbește de moartea, la Cîmpulung, a marelui Basarab, în 1352[A]). Menționăm că de la data descoperirii acestui grafit s-a fixat definitiv anul morții marelui Basarab. La aceeași biserică se mai află și alte grafite cu date vechi și nume (1415, 1501, 1531, 1541, 1700, 1704, 1774, 1872[B]). Nume de persoane la proscomidie și în restul altarului și liniile zgîriate arată și numărul mătăniilor celor puși la canon. Un grafit pe restul de mortar vechi în exterior, cam la 1,15 m. înălțime de la baza zidului în sus, în latura de sud, către colțul de vest, între rîndurile de cărămizi amintește numele de Radu și îl cred din sec. XIV. Nefiind publicat încă grafitul are cuprinsul acesta: **Помилочи Бже грѣшнаго Рад...** (Milueşte Doamne [sufetul] păcătosului Radu...).

O seamă de grafite de mare importanță pentru istoria Moldovei a publicat Ilie Minea[C]). Datorită acestor grafite Minea a putut preciza campania Polonilor din toamna anului 1691 la care a adăugat o scrisoare lămuritoare a lui Constantin Cantemir către Ioan Sobieschi, regele Poloniei, privind raporturile politice și legăturile dintre Moldova, imperiul Otoman și Polonia. Pentru istoria locală am socotit necesară publicarea grafitelor de la Moldovița, Voroneț și Humor.

In timpul din urmă, Damian P. Bogdan a publicat un număr de 12 grafite în limba rusă și ucraineană, culese din Bucovina, de

---

A. *Curtea Domnească din Argeș*, Buletinul Comisiunii Mon. Istorice, anul X-XVI (1917-1923) p. 31 și fig. 9, p. 16.

(La anul 6860 (1352), la Cîmpulung a murit marele Basarab Voivod). In transcrierea și traducerea lui Virg. Drăghiceanu s-au strecurat două greșeli: N în loc de H în cuvîntul . . . iar în traducere: anul 1352 în loc de: la anul 6860 (=1352). N. Iorga, *Săpăturile de la Curtea de Argeș*, în «Revista Istorică» anul VI (1920) p. 175-180.

B. *Ibid.* p. 37 și nota 1.

C. I. Minea, *In legătură cu grafitele de la Biserica din Hîrlău*, în «Buletinul Com. Mon. Istorice», anul XIX (1926) fasc. 48 (april-iunie) p. 78-84.

la Suceava, de la mănăstirea Sucevița, mănăstirea Homor, mănăstirea Voroneț și de la biserica din Pătrăuți.

Suceava: nr. 1. Pe o piatră de gresie de la muzeul din Suceava, datînd din 28 septembrie 7002 (1593), privind moartea lui Vasile Ivanov din Moscova, probabil fiul negustorului Vsiacov.

Mănăstirea Sucevița: nr. 2, 3, 4, 8.

Nr. 2. Pe primul stîlp al peretelui din stînga, la intrarea în pridvor, un grafit amintește pe «ieromonahul Elisei din țara leșească... din tîrgul Dubna, anul 1624, luna Martie 4».

Nr. 3. Pe peretele din dreapta: «Nicolae Belavici, anul 1636».

Nr. 4. Pe peretele din stînga, la intrarea în naos: «Matei Toloiciko voit rus în Cameneț, (să fie) blestemat, 1642». Vom mai întîlni și în alte grafite de la alte mănăstiri asemenea manifestări.

Nr. 8. Pe peretele drept, de la intrarea în biserică: «Simeon din Peremișl, anul 1646».

La aceste grafite, adaos pe cele citite de mine în ziua de 22 august 1964, cu prilejul unor lucrări de consolidare a acoperișului pridvorului din latura de nord, pe o lature a coloanei a doua: «...Să să știe cănd au venit la Sucevița... leat 7200» (1621=1692). Mai la o parte: «71=8 (lipsește cifra zecilor) Mșta Dec. 26».

Mănăstirea Homor. Nr. 6. «Samoil Sanoțchi di Peremișl 1645, August 12».

Nr. 7. «Samoil Sanețchi a fost blestemat, anul 1645».

Mănăstirea Voroneț. Nr. 10. Pe absida altarului, sub chipul Sf. Gheorghe: «Anul 1651, Daniil Iazlove[ț]ki zugrav».

Nr. 11. Sub chipul Sf. Hrisant: «Daniil Iazloveț ki zugrav».

Biserica din Pătrăuți, nr. 12. «Micolai Peclinț ski, anul 1656, luna aprilie a 18 zi» (Damian P. Bogdan, Inscripții ruseşti şi ucrainiene pe teritoriul R. S. R., în «Biserica Ortodoxă Română», an. LXXVII, nr. 11=12, 1959, p. 1020 şi urm.).

GRAFITELE DE LA MOLDOVIȚA

Au fost semnalate în parte de G. Balș, iar cel cu data de 1677 [1]), și cel din 1743, cînd «Zmucilă» a acoperit turla ca și cel din 1754, sînt menționate de Șt. Balș și Corina Nicolescu [2]).

In rîndurile ce urmează vom încerca să redăm aceste grafite, pe cît va fi cu putință, în ordine cronologică, indicînd locurile unde se găsesc, dîndu-le și numere de ordine.

In pronaos, lîngă Sf. Martinian: 1) *Ion...* ×ЗѮД (7064 adică 1555 sau 1556).

In pridvor, lîngă Sf. Paladie, intrarea de sud: 2) *„Erodia-*

---

1) G. Balș, *Bisericile Moldovenești din veacul al XVI-lea*, în Buletinul Com. Mon. Istorice, anul XXI (1928) p. 38 și p. 303.

2. St. Balș și Corina Nicolescu, *Mănăstirea Moldovița*, București 1928, p. 25.

con... covene... cucerit... preastavis... monast... Vleat“ ×ЗРИ“ (7108 adică 1599 sau 1600).

In stînga intrării, în pridvor: 3) *„Ioan Analfar (?) ot Colomia vleat* ЗРНѲ *Msța septembrie* (?) 8», (7159) adică 1650.

In dreapta pisaniei: 4) *„Cînd s=au călugărit Todosie vleat* ×ЗРѮЄ. *Febr. 8 dni“* (7165, Fev. 8 zile, adică 1657).

Tot acolo: 5) „Ѥгда кѣсіт × зрпе мс Іон Тогда съ горѣ... съ м[а]настире др...

Cînd a fost anul 7185 (1677) luna Iunie, atunci a ars (?) această mănăstire dr...).

La Sf. Pahomie, la altar, în exterior: 6) „Прѣставицаго см ѡца нашего Даниил ермонах Блѣт ×ЗРКИ Мца Авг з дни. *(Acelui răposat, a părintelui nostru Daniil ermonah la anul 7128. luna August 7 zile* (1620).

Tot acolo: 7) *„Gheorghe proclet vleat* ×ЗРПЗ“ (Gheorghe blestematul la anul 7187), adică 1678=79.

La sînul de sud, la Sf. Domentie: 8) *„Ion s=au călugărit vleato „*ЗРѮ *(7160) Msța (luna) Mart 9“ (1652).*

Sînul de sud, între firide: 9) *„Să să știe de cînd am șezut.* ×ЗРОД (7174)“ (1665=66).

Zidul de sud, de la intrare, spre est, *sus:* 10) *„ Athanasie egumen“. Jos,* lîngă soclu: 11) „Премышлм ×АХМБ“ (1642).

Pe sînul de sud: 12) *„Cînd s=au călugărit Ghenadie, vleat (7179) Msța Mart 24, vă dni Duca Voevod să știi Blagovestenie“.* (1671).

Mai sus: 13) *„Proclet“, „Ghidion văleat 7155 Msța Sept.* (1647).

Pe contrafortul de sud la altar, fața de est: 14) *„Erodia=con Ghedeon. De cînd s=au călugărit Silvestru. în zilele lui... episcop, vă dni (în zilele) Bogdana voevod de hramul Blagovesteniilor văleat* 71... 1... (16...).

Pe colț între contrafort și sînul de sud: 15) *„Să știe cînd m=am călugărit eu Popa Vasile din Rodna Bae Vleat 7265 Msța* (luna) April 3 dni (zile) (1757); 16) *„Petru...* vleat 7021 (1513) *Mai“.*

Pe sînul de sud: 17) *„Antonie ermonah din Bisericani, Ghelasie,* vlet ×ЗGКѢ (7222) (1713=1714).

Mai sus: 18) *„Să să știe cînd s=au diaconit Dosithei în Dumineca Tomii leat* ×ЗGКѪ *(7221) adică 1712).*

La altar, la Sf. Eftimie: 19) *Să să știe de cînd am învățat carte la Moldovița eu Ioniță sin Galan, vleto 7222 Msța Fevruarie 15“.* (1714).

Pe colț la naos, după contrafort: 20) *Să să știe de cînd au șezut Toader“. Sub fereastra naosului, spre altar:* 21) „Помени гн Петрас (Pomenește Doamne, *Petrăs) „... Ștefan“). Pe contrafort,* la Sf. Visarion: 22) *„Să să știe de cînd am învățat carte cu Sandu din școli Moldoviți... la leat 3... 7...* Mai sus în dreapta: 23) *Sandul“. Pe fața de est a contrafortului:* 24) *„Să să știe de cînd s=a pristăvit ficiorul lui Savin vă leat* ×ЗGКИ Мца Окт. КЕ/дни *(7228, luna Oct. 25 zile) 1719.* 25) *„Popa Ștefan, Ion diac Boeriu“.*

La fereastra diaconiconului: 26) „Пръставєкъ оцъ нашємъ ермонахъ Агаѳтон єгѹмен Клѣт ЗРѲД Мєца фев дни Ѳ“ *(A răposat tatăl nostru Agathon egumen, la anul 7174 (1566), luna Fev. zile 9).*

27) *„Gherasim dascăl“* şi *Constantin ierod[iacon].*

28) *„Să să ştie de cînd am şezut cu Ştefan ot Răchitoasa vălet 7235 (1727) Msta Aprilie 23“.*

La Sf. Gherasim: 29) *„Costachi Modoran 1841“.*

Pe zidul de sud, spre est de intrare: 30) *„Să să ştie dă cînd s=a călugărit Agaton vleat* 7249 Faurar 25 (1741).

31) *„Eromonah Iezechilă eclisiarh Socavschăi rocu Bojii 1770“* (anul Domnului 1770).

Sînul de sud: pe despărţitura de la Sf. Nichifor: 32) *„Să să ştie, cînd au venit Petre la mănăstire“. „Theofan“.*

Pe vestmintele Sf. Ilarion şi Iraclie. 33) *„Bonifatie, Eustratie“.* 34) *„Să să ştie de cînd am venit în Moldovita, în zilele lui Gligori Vodă, Ioil, nepot lui Tofan egumen, leat 7249, Iul. 7“. (1741).* 35) *„Să ştie de cînd au şezut în Moldovița, vleat... Toader ot Răchitoasa... Pomeni G[ospo]dii“* (Pomeneşte Doamne).

ARDEREA MĂNĂSTIRII LA 5 IUNIE 1677.

In acelaşi loc: 36) *„Să să ştie cînd au ars mănăstirea Moldovița vleat 7185, vă dni blagocestivago Ion...* a. *egumen Galerie, iclisiarhu Ghenadie Msta Iun. 5“.* „Нєдєлѣ вѣсѣ× стиѫ мил имгь подѣломиѭ (Duminica tuturor sfinţilor...).

Pe colţ: 37) „Помени ги рав твое ермонаѫ Іѡань игѹмен влѣт ×ЗСНЇ мая Ї *(Pomeneşte, Doamne, pe robul tău ermonah Ioan, igumen la anul 7218 (1710) mai 10),* apoi în romîneşte; 38) *„Cînd au prădat Săimenii Cîmpulungul“* Mai sus: 39) *„Să să ştie de cînd am învăţat carte în Moldovița, vleat 7259, Iunie“* (1751).

Sînul de sud, la Sf. Serapion: 40) *„Iordache ot... leat 7225 oct“* (1716). Mai jos: 41) Нашего... вѫдин блгвѣ[го]и Хр[исто[любиваго гднь нашєн Василие Воивод вълѣт ×ЗРМГ. мсца септ КЅ дни спас... *(Al nostru... în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domnului nostru Vasile Voevod la anul 7143, luna septembrie 26 zile... (de la) spăs[enie]... (1634).*

Intre firide, la Sf. Iona Iorodar şi Sf. Nichifor: 4) «Veleat 7221» (1612=13), *„Vîrnava ot Putna na Sahăstria“.* 42) *„Calistru vleat* 7221 (1712=13) *proclet“.*

Pe zidul esind de la diaconicon, faţa de est: la Sf. Gherasim: 43) *„Să să ştie de cînd au fost iarna ce mari, vleat 7224“ (1715=16). In stînga:* 44) *„Să (să) ştie de cînd au şezut Trude (?)... în Moldovița... vleat 7237 (1729) msta Aprilie, 23 zile.* 45) *„Gavriil a popii lui Isaia, de cînd s=au călugărit vleat 7221“* (1712=1713). 46) *„Ierotei Ştefu monah Fevrioarie vleat 7147 (1639) Mai 27“.*

La altar: 47) *„Mihail prezviter Barinschi rocu Bojii... visitenica vleato 1722“:* 47) „Прѣстави сѧ отцъ нашємъ ермонаѫ Ѳѳтимии влѣт ×ЗѲКД мсца. юні Недели *(A răposat părintele nostru ermonah Eftimie vleat 7224 (1716) Msta Iun. Nedeli (luna Iuni, Duminecă). „Scrie Chiril din...*

49) *„Vasilie ot Cîrligătură Volost (?) Cîmpulung (?) moldovenesc“. (Ma[carie], 7233* (1724=25). 50) *„Verneva, Istratie, Miron din Moisei a lui popa Ionașcu sin patrupop proclet, Ștefan vleat 7203 Sept. 27 zaintău (?)* (1694=95).

La scena asediului Constantinopolului. 51) *„Theodosie“... ot Vama Musti (?) vleat 7208 Msta Ap[ril]* (anul 1700, luna April). Pe zidurile cetății Constantinopolului: 52) „Гандѕ бѣвопѣлѕ написѣюл Константинополиѣю над каганом скискам почтофочво непишѣл бѣдоспою и погыбелıа из пострадаш wт амирѣ сарацинскаго Егда пъзе то константинополѕ симон....

53) *„Toader Ion... zol ot Răchitoasa“.*

54) *Pahomie monah erodiacon Dosothei“. „Tarigrad“. Sus:* 55) *„Calistru diacon ot Putna“, „monah Pahomie“. Sub Caii Turcilor:* 56) *„Constantin Viteazul“* e vorba de împăratul Constantin, căzut în ultima încăerare pentru apărarea Constantinopolului și care este zugrăvit în cetatea asediată purtînd inscripția zugrăvită:

57) *„Constantin împărat Tarigrad“. După grafitul Constantin Viteazul urmează:* 58) *„Sava Soltanul“.*

Sus: 59) *„Să știe cînd au ars curțile domnești, leat* 3G3З“ *Msta Mart 4“* (7267 adică 1759).

Grafitul nu precizează de care dintre curțile domnești este vorba. Data incendiului ar putea fi un indiciu.

Pe contrafortul de sud, sus: 60) *„7219 Mai 9 (1711). S=au călugărit Ioan, pe mirenie Ursache... dumnealui... Să știe ot Moldovița“.*

In stînga intrării în pridvor: 61) *„Martin Konevscki anno 1687“.*

ACOPERIREA MĂNĂSTIRII

Pe coltul de vest, lîngă pisanie: 62) *„Să să știe de cînd s=au acoperit mănăștirea aceasta leat 7262. Av. 15, vă dni 10 Matei Voevod Ghika, egumen Ioan“* (la anul 1754 Aug. 15, în zilele lui Matei Voevod Ghica).

In pronaos la Sf. Martinian: 63) *„Velicu talhariul, „Sandul Velisar 7216“* 1707=1708).

Sub fereastra I=a, de sud: 64) *„Cînd s=au născut Andonie vleat 7109“* (1600=1601). Dec. (?).

Pe peretele de nord, sub fereastră, în dreapta: 66 a) *„Popa Iosif ot Svorniceni vleat 7216“* (1707=1708).

Pe peretele de sud: 66[b]) *„Să să știe cînd era văleat 6225“* (1716=1717).

In firida ferestrei din pronaos, latura de sud:

67) „Иωн ωт Хотин пис вл× ЗGКЯ“ *(Ion din Hotin a scris la anul 7221)“* (1712=1713).

68) „Досиθеи“ дїакон влѣт ×ЗGНІ“ *(Dositei diacon la anul 7218)* (1709=1716).

69) *„Cînd s=a călugărit Serafim... 7275“* (1766=67).

In camera mormintelor, lîngă uşa ce conduce la tezaur: 70) *„Ieromonah Dosothei 1769 Noemvr".*

Să fie diaconul de la 1709-1710? Dar acesta îşi zicea Dosithei. 71) *„Vasia Costantin".*

Pe strana din stînga: 72) *„Macarie, Ghinadie eclisiarhu, vleat 7186 Msta Iul. 24,* (la anul 1678 Iul. 24).

Pe glaful intrării în naos, în stînga: 73) *„Mitrofan".*

In rîndul de nord: 74) *„Ion ot Hotin vleato 7228", la* anul (1720). *Iulie 20.* 75) *„Sava ot Bădeni". Pe o stranâ:* 76) *„Calistru 7220* (1711-12). 77) *„Dorothei 1752".*

In naos, în strana dreaptă: 78) *„Monah Ioan, (ot) Moldovita, leat 7258 (1750). Msta (luna) Mai 1".* Mai jos: 79) *„7307 (1798-99). Gheorghi, Stefan".*

In altar, la proscomidie: 80) *„Antim ermonah ot Besericani"* (?) Vlet 7222 (1713-14). *Spre fereastra altarului.* 81) *„Evghenie", spre vest:* 82) *„Vasile diac ficior di lele.., (?)* 84) *„Monah Pahomie iz Rossi":* 85) *„Veniamin ot Socivita, 1764 fost-a paraclisier".*

După 85) *„ierei Luca 1784, Isaia Isopescul 1863",* în dreapta urmează urările:

87) *„Paisie proclet, Partenie proclet, Sandul proclet"* iar mai sus, deci într-un rang şi mai înalt: 88) *„Bocu Miron da budet anatema, maranatha".*

ÎNCHEIERE

Din cercetarea grafitelor zgîriate mai ales în exterior dar şi în interiorul bisericii, rezultă o seamă de relatări, care consemnează, pe lîngă faptele comune şi simple însemnări de nume şi locuri, unele întîmplări legate de viaţa monumentului, altele de viaţa obştei, treceri de călugări din alte mănăstiri din ţară şi din Rusia, nume de călugări şi egumeni, intrări în monahism, nume de dieci, străini în trecere şi chiar blesteme şi injurii, care şi acestea ţin de viaţa sbuciumată a oamenilor.

Le vom indica, pentru a fi urmărite, cu numerele de ordine arătînd pe cele mai caracteristice.

I. NUME, DATE ŞI LOCURI

16. – Petru, 1513, mai; 29. – Costache Modoran, 1841; – 33. – Bonifatie, Eustratie; 40. – Iordache, 1716; 41. – Vîrnava din Putna, 1612-13; 46. – Ierotei, 1639, mai 27; 49. – Vasilie din Cîrligătură, Macarie, 1724-25; 50. – Varnava, Istratie; 54. – Pahomie monah, Ierodiacon Dosotei; 66. – 1716-1717; 68. – Dosotei Diacon; 70. – Dosotei Ieromonah, 1769, noembrie; 71. – Vasia, Constantin; 72. – Macarie, Ghinadie; 73. – Mitrofan; 76. – Calistru, 1711-12; 77. – Dosotei, 1752; 78. – Monah Ion ot Moldovita; 79. – 1798-99, Gheorghi Ştefan; 81 – Ievghenie; 86 – Ierei Luca 1784, Isaia Isopescu, 1863.

II. INTÎMPLĂRI

a. *Arderea mănăstirii* 5 iunie 1677, arderea mănăstirii; 36 – aceeaşi întîmplare cu precizarea datei de 5 iunie, Dumineca Tuturor Sfinţilor, cu numele egumenului Galeriu şi a eclisiarhului Ghenadie.

b. *Seimenii pradă Cîmpulungul.* 38 – «Cînd au prădat Seimenii Cîmpulungul».

c. *Fără precizarea întîmplării.* 41 – In zilele lui Vasile Lupu, septembrie 7143 (1634).

d. *Iarnă grea.* 43 – In anul 7224 (1715=16) a fost iarnă mare.

e. *Asediul Constantinopolului.* 52 – Grafitul scris în slavonește este greu de tălmăcit din cauza amestecului de litere şi a lipsei de precizie a cuvintelor. Se disting cuvintele: Constantinopol, Saracin, Amira... 54 – Tarigrad, 56 – «Constantin Viteazul» ultimul împărat bizantin la Constantinopol, 58 – «Sava Sultanul», în loc de Mahomed.

f. *Arderea curţilor domneşti* 59 – fără a preciza despre ce anume curţi domneşti este vorba, se arată numai data arderii, după care s=ar putea identifica, 4 martie 7267 (1759).

g. *Acoperirea mănăstirii,* 62 – In timpul lui Matei Ghica Voevod, fiind egumen Ioan, s=a acoperit mănăstirea, precum arată grafitul cu precizarea: 15 august 1754.

h. *Nume de tîlhari,* 63 – Velicul talhariul, urmat de alt nume, Sandu Velisar, acesta fără calificare. 7216 (1707=1708).

i. *Străini în trecere,* 3 – Ioan Analiar (?) din Colomeea «Colomia», anul 7159, septembrie (?) (1651) 8, (1650); 47 – Mihai prezviter Barinschi, 1722; 61 – Martin Konevski, 1687; 84 – Pahomie din Rusia.

j. *Trecători şi călugări din alte mănăstiri.* 9 – 7174, fără nume; 17 – Antonie, ieromonah din Bisericani; 20 – Toader; 44 – Trude, aprilie 23, 1729; 51 – Teodosie din Vama, aprilie 1700; 53 – Toader din Răchitoasa; 55 – Calistru diacon din Putna; 65 – Popa Iosif din Sborniceni; 67 – Ion din Hotin, poate acelaşi de la numărul 74, unde se precizează anul, luna şi ziua: 1720, iulie 20; 31 – Iezechil, Ieromonah din Suceava, 1770; 75 – Sava din Bădeni; 80 – Antim ieromonah din Bisericani; 85 – Veniamin din Sucevița.

k. *Intrări în monahism* 32 – Petre; 34 – Ioil, nepotul lui Teofan Egumenul, 7 iulie 1741; 4 – Călugărirea lui Teodosie la 8 februarie 1657; 8 – A lui Ioan la 9 martie 1652; 12 – A lui Ghenadie la 24 martie 1671; 14 – a lui Silvestru în zilele lui Bogdan Vodă; 15 – A lui Popa Vasile din Rodna=Bae, la 3 aprilie 1756; 30 – A lui Agaton, la 25 februarie 1740; 45 – A lui Serafim la leat 7275 (1766=67); A lui Gavril al Popii Isaia la leat 7221 (1712=13); 60 – Un Ursachi, pe mirenie, capătă numele Ioan, în călugărie la 9 mai 1711.

l. *Ranguri şi egumeni* 18 – Dositei este făcut diacon la Duminica Tomii 1713; 10 – Atanasie, egumen, fără dată; 34 – Tofan (Teofan) 7 iunie 1841; 36 – Egumen Galerie şi eclesiarh Ghenadie, în 1677, cînd a ars mănăstirea; 37 – Ieromonah Ioan egumen, 10

mai 1710; 62 – Tot un Ioan este egumen la 15 august 1754, cînd se acoperă mănăstirea, poate acelaşi din 1710.

m. *Naşteri, morţi.* 64 – Naşterea lui Andonie, 7109 dec. (?) 1700. 6 – Moartea lui Daniile Ieromonah, 7 august 1620; 24 – Moartea feciorului lui Savin, 25 octombrie, 1719; 48 – Chiril scrie despre moartea ieromonahului Eftimie duminecă, iunie, 1716.

n. *Dieci la învăţătură.* 19 – Ioniţă sin Galan, februarie 15, 1722; 22 – Sandu Diac; 39 – Numai leatul şi luna, fără nume: Diac. iunie, 1751.

o. *Blesteme şi injurii* 7 – Gheorghe; 13 – Ghidion, 1647 septembrie; 42 – Calistru 1712-13; 83 – Ionaşcu Hrib; 87 – Paisie, Partenie, Sandu.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

1100 ANI DE LA CREŞTINAREA BULGARILOR

La 15 mai anul acesta, Biserica Ortodoxă Bulgară a sărbătorit oficial 1100 ani de la creştinarea bulgarilor. Creştinarea a fost cel mai important act politico-statal după întemeierea statului bulgar, în anul 860.

Poporul bulgar, după întemeierea statului, era, însă, un popor păgîn şi, potrivit concepţiei de atunci, era barbar. Se impunea, prin urmare, recunoaşterea juridică a existenţei şi stăpînirii statului bulgar care era străin de familia statelor creştine înconjurătoare. Un stat barbar nu putea în condiţiile de atunci să pretindă egalitatea în drepturi, recunoaşterea din partea autorităţii imperiale bizantine, alianţe politice trainice, tratate comerciale etc.

Religia creştină proclamată în secolul al IV-lea religie de stat a imperiului roman, fusese primită de aproape toate popoarele europene. Creştinismul fiind ideologia religioasă a contemporaneităţii, iar Roma şi Bizanţul centre de mare importanţă, toate popoarele creştine trebuiau să se alăture unuia din acestea.

Stăpînitorul bulgarilor, Boris I (851-888), a decis să primească împreună cu poporul său religia creştină de la Constantinopol. Prin creştinare, Boris a primit titlul de ţar şi o dată cu aceasta recunoaşterea statului, egalitatea în relaţiile internaţionale şi primirea poporului bulgar în familia popoarelor înaintate.

Unele din elementele culturii bizantine au rămas pentru totdeauna în viaţa bulgarilor, cu deosebire în obiceiurile şi normele de drept, în stilul vieţii feudale şi bisericeşti, în arta arhitecturală şi în pictură.

După creştinare, apărea necesară recunoaşterea independenţei Bisericii Bulgare, prin înfiinţarea în anul 870 a Arhiepiscopiei bulgare. O dată cu înfiinţarea Arhiepiscopiei bulgare s-a întărit şi dorinţa de a avea cărturari şi predicatori în limba slavă. Prin ucenicii lui Chiril şi Metodiu, veniţi în Bulgaria (886), s-au creat condiţii favorabile pentru dezvoltarea activităţii cărturăreşti şi a scrierii slave. Sfîntul Climent al Ohridei, primul episcop şi îndrumător al credincioşilor bulgari, împreună cu sfîntul Naum, au introdus în cultul liturgic limba slavă. S-au ridicat primele şcoli bulgare unde se învăţa să se citească, să se scrie şi să se predice în această limbă. Această acţiune a contribuit la întărirea statului şi a poporului şi la creşterea culturii autohtone bulgare.

Recunoaşterea independenţei Bisericii bulgare, crearea scrierii naţionale cărturăreşti şi introducerea limbii slave în Biserică au fost urmarea creştinării poporului bulgar şi meritul ţarului Boris. Dezvoltarea ulterioară a activităţii cărturăreşti şi de luminare au condus la crearea şcolilor de la Preslav, Ohrida şi, mai tîrziu, de la Tîrnova. Bulgaria s-a transformat în focar al culturii slavone.

Cu prilejul împlinirii a 1100 ani de la creştinarea bulgarilor, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Bulgare a trimis o pastorală clerului şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu îndemnul de a se citi în biserici în zilele de 15 şi 16 mai 1965.

Luînd ca temă, versetele 16 şi 18 din cap. XXVI de la Faptele Apostolilor Sfîntul Sinod compară pe Sfîntul Boris, creştinătorul bulgarilor, cu Sfîntul Apostol Pavel. Precum Sfîntul Apostol Pavel era duşmanul creştinismului pînă la convertirea sa, tot aşa şi Sf. Boris era străin de Hristos, păgîn după credinţă, pînă cînd prin harul lui Dumnezeu s-a creştinat. Religia creştină prin hotărîrea Sf. Boris a devenit religia oficială a Bulgariei.

După creştinare, poporul bulgar şi slavii care locuiau pe teritoriul stăpînit de bulgari s-au unit repede ; au dispărut credinţele diferite ; obi-

ceiurile noi sădite de creştinism au devenit comune datorită învăţăturii creştine care cere frăţietate tuturor ; au dispărut treptat, şi deosebirile sociale obşteşti între bulgari şi slavi.

Cu sprijinul ţarului Boris, fraţii Chiril şi Metodiu şi ucenicii lor au tradus, în mare parte, textele bisericeşti din limba greacă în limba slavă vorbită tot mai mult de bulgari. Credinţa creştină şi scrierea slavă au jucat astfel un rol important în procesul de unificare a bulgarilor.

Prin întemeierea Bisericii poporului bulgar şi prin obţinerea independenţei bisericeşti, iar, mai tîrziu, sub ţarul Simeon, prin ridicarea ei la treapta de Patriarhie (927) s-a deschis un nou drum în desfăşurarea relaţiilor dintre Bisericile naţionale şi Patriarhia ecumenică.

Pastorala se încheie cu îndemnul adresat poporului dreptcredincios de a cinsti după cuviinţă pe Sf. Boris şi lucrarea sa creştină.

In cadrul manifestărilor consacrate acestui important eveniment, Academia bulgară de ştiinţe a organizat în prima capitală a statului bulgar, oraşul Plisca, la 15 mai a. c., o sesiune ştiinţifică închinată împlinirii a 1100 ani de la creştinarea poporului bulgar. Prof. Ştefan Stancev, în referatul pe care l-a ţinut cu acel prilej, a subliniat că încreştinarea bulgarilor este importantă ca un eveniment hotărîtor în dezvoltarea istorică a statului bulgar. Datorită creştinării, Bulgaria a desfăşurat o importantă activitate cărturărească. Docentul Peter Petrov, în referatul său, a arătat că încreştinarea nu a fost numai o problemă bisericească ci una politico-statală. Prin creştinare, Bulgaria s-a alăturat statelor mari şi civilizate şi şi-a cucerit independenţa sa naţională. Cercetătoarea Vera Antonova a prezentat referatul asupra dezvoltării localităţii Plisca, prima capitală a statului bulgar.

După solemnităţile legate de sesiunea ştiinţifică, s-au desfăşurat serbări populare timp de două zile.

Pr. PAUL MIHAIL

BIBLIOGRAFIE :

Ţercoven Vestnic, anul 66 nr. 14, 10 aprilie 1965.

Otecestven Front, anul XXI, nr. 6435, 15 mai 1965.

Narodna Mladej, anul XXI, nr. 113, 15 mai 1965.

Bălgarschi Voin, cartea 5, 1965.

Zemedelsco Zname, anul LXIII, nr. 115, 16 mai 1965.

CIRCULAŢIA CAZANIEI LUI VARLAAM

Cazania lui Varlaam este cartea cu cele mai vechi valori literare din literatura noastră veche alături de aceea a lui Antim Ivireanul, de aceeaşi natură cu ea, şi de letopiseţul lui Neculce. Ea a circulat prin toate ţările româneşti dinainte de unirea lor şi a întreţinut ideea că toţi cei ce vorbesc aceeaşi limbă aparţin aceluiaşi popor pe care numai vitregia vremurilor îl ţinea despărţit.

Tipărită în anul 1643, cu cheltuiala domnitorului Vasile Lupu, a fost citită aşa de mult şi a interesat în aşa măsură pe ştiutorii de carte, încît atunci cînd n-o puteau avea sub forma tiparului făceau copii de pe ea. In Ţara Românească, a fost utilizată în Cazania de la 1644, completînd pe cea din 1642, iar în Transilvania a fost retipărită în 1699, la Bălgrad, sub denumirea de Chiriacodromion (Calea Domnului). Retipărirea ei, peste munţi, s-a făcut de Mihail Iştvanovici, cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu.

Cazania lui Varlaam a răspuns nevoilor din două momente deosebite. In anul 1643, ea se înscria în rîndul cărţilor care apărau unitatea ortodoxismului, iar în 1699 ea unea pe ortodocşii din Transilvania în jurul Bisericii strămoşeşti. Şi într-un moment şi în altul, ea servea şi o cauză politică : menţinerea unităţii românilor.

Cercetări mai noi vin să sublinieze şi alte legături ale Cazaniei cu societatea românească în decursul veacurilor, mărindu-i prestigiul. Intr-un articol al Pr. Paul Mihail («Ştiri noi privind circulaţia Cazaniei Mitropolitului Varlaam», apărut în Biserica Ortodoxă Română, martie-aprilie 1964) se descriu cu multă migală şi erudiţie puţinele exemplare care au mai ajuns pînă la noi, după trecerea celor 321 de ani de la apariţia ei. Din comentariile însemnărilor făcute pe filele cărţii ne dăm seama de legătura ei cu societatea vremii şi de opiniile multor cititori despre ea. Astfel, dintr-o însemnare de pe un exemplar aflăm că această carte era căutată cu rîvnă spre a fi citită şi se împrumuta de la un om la altul ca un obiect de strictă trebuinţă (p. 177). Dintr-o altă însemnare vedem că era cumpărată chiar pe timp de «mare foamete», cu un preţ

destul de ridicat pentru lipsurile evidente ale împrejurării de atunci (p. 377). Se urmăreşte apoi drumul peregrinărilor ei prin părţile Poloniei, Rusiei, Ungariei, peste tot îndeplinindu-şi funcţiunea de «carte învăţătoare» despre petrecerea vieţii în cele mai frumoase gînduri şi sentimente după învăţătura Bisericii (p. 379). Pahomie, episcopul Romanului (1707-1714), o ia cu sine în Ucraina, în timpul unei vizite la lavra Pecerska, ca pe o «carte de căpătîi».

Pe filele unora dintre exemplarele existente găsim însemnări despre diferite evenimente istorice. Ele sînt reflectate de cărturari mărunţi, apropiaţi de popor, transmiţîndu-se astfel înseşi sentimentele maselor populare din timpul respectiv (p. 375). Iată, trecerea sultanului prin Moldova, către Cameniţa - pe care o cucereşte în 1672 - este privită - aşa cum a fost - ca o mare povară suportată de mult încercatul nostru popor de-a lungul istoriei lui. Scoaterea din domniei a lui Duca-Vodă însemna, în speranţele unui anonim care făcea consemnarea pe o filă a cărţii, nădejdea într-o domnie mai bună a urmaşului acestuia. Ea nu s-a realizat, căci Dumitraşcu Cantacuzino s-a dovedit tot aşa de rău ca şi predecesorul său.

Sînt însemnate în unele exemplare ale Cazaniei calamităţi ale naturii, care-i făceau pe oameni să filozofeze pesimist despre lucrurile neînţelese ale firii: viscole neobişnuite, secete mari, ploi nesfîrşite, revărsări de ape care iau proporţia «potoapelor», cutremure de pămînt, incendii pustiitoare (p. 376).

Spre a ne da seama de legătura strînsă dintre cartea aceasta şi popor, mai citäm o situaţie indicată tot de însemnările de pe filele ei, făcute în decursul vremii. Ea «se răscumpăra» din mîini străine, ca oamenii care căzeau în robie (p. 376). Intrată în mîna unor tătari, ea ajunge în ţara căzăcească. De acolo, este cumpărată de Ifrim, ginerele beiului din Cehoreni, şi dăruită biserici din Sadova de peste Codru» (p. 376). Alte exemplare au fost răscumpărate din robie turcească (p. 376). Altădată dorinţa de a stăpîni cartea ia proporţiile unui proces între săteni şi biserică de o parte şi urmaşii preotului de altă parte, terminîndu-se cu dreptatea de partea satului şi a Bisericii (p. 376).

Toate aceste date arată preţuirea cărţii, notorietatea ei.

Referitor la difuzarea Cazaniei, după ieşirea ei din tipografia de la Trei Ierarhi, ştirile sînt nesigure. Se pare că trecuse vremea cînd domnitori ca Radu cel Mare aducea tipografie şi tipărea cărţi pe care le trimitea bisericilor, gratuit. Acum, Cazania scoasă cu cheltuiala lui Vasile Lupu, se procura contra cost de bisericile din ţară, iar preţul ei ajungea uneori al unui stup sau chiar la preţul a 15 capre (p. 377).

Descrierea amănunţită a exemplarelor - cîte le mai avem azi - cu însemnările de pe filele lor, reprezintă un pios omagiu adus uneia dintre cele mai citite cărţi din veacurile trecute. Pentru aceasta, strădania Pr. Paul Mihail trebuie mult apreciată.

I. D. LĂUDAT

GH. I. DIMA PROFESOR ŞI COMPOZITOR DE CÎNTĂRI PSALTICE

(între anii cc. 1878-1913)

Cercetînd arhivele vechilor biserici din oraşul Rîmnicu Vîlcea, în 1947, am găsit, între altele, la biserica Sfîntului Ioan Botezătorul, un manuscris de muzică psaltică. El cuprinde diferite cîntări bisericeşti pe note, compuse sau prelucrate de *Gh. I. Dima, prim cantor la biserica Sfîntului Spiridon* [1]*) profesor de muzică la Liceul Statului din Iaşi.* Din însemnările lăsate de el aflăm că ştia şi greceşte. Din alte

1. Este vorba de biserica Sfîntul Spiridon din Iaşi, zidită în anul 1749, de Ştefan Bossi. Constantin Racoviţă a fondat aici un spital, în 1757. Biserica îl întreţinea pe cont propriu şi în timpul Regulamentului Organic. In 1768, decembrie 12, Ion Hatmanul Cantacuzino îi dă o icoană cu Sfîntul Spiridon. Aci sînt îngropaţi: Grigorie Ghica Voevod, mort la 1 septem. 1777; Scarlat Ghica fiul lui Grigorie, mort în 1828 ianuarie 6; Ivan fiul lui Grigorie Calimachi şi al doamnei Elena, mort la 1769 mai 13; Constantin Ghica marele logofăt, mort în anul 1818, februarie 18; Panaidor fiul lui Nicobu, macedonean, consilier privat şi cavaler al ordinului Sfîntul Vladimir, (dat de împărăteasa Ecaterina a Rusiei) mort în anul 1790 luna mai, pe vremea expediţiei lui Potemchin Biserica Sfîntul Spiridon avea ca metoace: Biserica Sfînta Paraschiva din Tîrgul Frumos şi schitul lui Tărîţă (pe dealul din fundul şoselei, care se mai numea şi «Schitul din Codrul Eşului»), date de Constantin Vodă Racoviţă.

note lăsate pe o filă a manuscrisului aflăm că în Iaşi, în 1913, era o *Societate a Cîntăreţilor*.

Manuscrisul are 134 de pagini, format caiet de şcoală, legat în pînză şi carton. Autorul a întrebuinţat cerneală neagră, gălbuie şi violetă. Manuscrisul prezintă corecturi ale autorului, în sensul că anumite bucăţi au fost refăcute parţial.

Prezentăm mai jos cuprinsul şi însemnările de pe manuscris.

Pe prima pagină: «1878 sept. I-iu (sic). Din cărţile mele Gh. I. Dima, Cîntări lucrate de d-l Gh. I. Dima, 1878, septem. I-iu. (O altă notă:) Dăruiesc această carte Societăţii Cîntăreţilor din Iaşi. Gh. I. Dima, 15 august, 1913».

Pagina 3: «Stihurile evangheliilor (eofinalele) prelucrate şi continuate, în ceea ce priveşte accentuaţia vorbirilor, regularea ritmului şi a măsurei, de d-l Gh. I. Dima, prim cantore la biserica Sfîntul Spiridon din Jassy şi profesor de muzică la Liceul Statului din Jassy, 1878 septem. I-iu».

Urmează 11 stihuri glas 1 pînă la 8. Stihurile 5, 6 şi 8 sînt semnate de Gh. I. Dima».

«Patru axioane de Gh. I. Dima, glas 1, 2, leghetos, 8».

Urmează: «Polileile duminicilor, partea dela strana mare, tot de Gh. I. Dima» glas 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Pagina 50, verso, găsim «Slujba Sf. Spiridon, partea dela strana mare, făcută de Gh. I. Dima». Incepe cu «Fericit bărbatul». Urmează stihirile la vecernie, glasul 1.

De la pagina 64, înainte, «Catavasiile tuturor pras[nicilor] împărăteşti, de Gh. I. Dima».

«Catavasiile Botezului... Catavasiile la Intîmpinarea Domnului, glas 3... Catavasiile Bunei Vestiri, glas 4... Catavasiile la Inălţarea Mîntuitorului», glas 4, leghetos. Pagina 84: «Catavasiile la Pogorîrea Sf. Duh. Cu dumnezeescul nor... Caută înapoi la Inălţarea Domnului, pag. 81... Catavasiile la Schimbarea la faţă a Mîntuitorului... «Pagina 85: «Catavasiile Adormirii, glas 1». Pagina 89: «Catavasiile Sf. Cruci». Pagina 108: «Slavă la litia Sf. Spiridon, glas 6, de Gh. I. Dima, 1880, deche[mbrie] 8... La scoaterea Sf. Cruci, de Gh. Dima, 1880 sept. 9. De Gh. Dima făcut la 16 fev. 1882: «Τον σταυρόν (sic) νϑ προσκίνομεν, δεσπότα...» Altă bucată în greceşte «de Gh. Dima, în 18 martie 1882».

«De Gh. Dima, 1884 dechem. în 10, Hristos se naşte...». Pagina 116: «De Gh. Dima, 1885 mai 16 Antifoanele, glas 4, «în greceşte. Pagina 118: «De Gh. I. Dima, 1885, 12/11, Cu raza Duhului...». Pagina 120: «Lumină lină pe toate glasurile, făcută de Gh. I. Dima, la 1885, 20/11».

Acestea sînt cîteva date sumare, privitoare la manuscrisul ce cuprinde cîntări psaltice alcătuite, în majoritate, de compozitorul Gh. I. Dima.

Tot la biserica Sf. Ion Botezătorul, din Oraşul R. Vîlcea am găsit şi un «Irmologhion sau Catavasier» de Anton Pann, tipărit la Buzău, în anul 1856.

Această carte poartă următoarele însemnări:

1. «Din cărţile mele Gh. I. Dima».

2. «Dăruiesc această carte *Societăţii Cîntăreţilor din Iaşi*, Gh. I. Dima, 15 august 1913».

Aceste două volume, manuscrisul de cîntări psaltice şi Irmologhionul de care am amintit, sînt dăruite Societăţii Cîntăreţilor din Iaşi, la aceeaşi dată, de compozitorul Gh. I. Dima, fost profesor la Liceul de Stat şi prim cantor la biserica Sf. Spiridon.

Pr. DUMITRU BĂLAŞA

RECENZII

IRÉNIKON, tome XXXVIII, 1-er trimestre 1965, p. 1-144. Monastére Bénedictin (Chevetogne) Belgique.

Continuînd să cultive spiritul irenic cu aceeaşi asiduitate şi să pregătească climatul psihologic favorabil refacerii unităţii creştine şi mai ales apropierii Vaticanului de Bisericile din Răsărit, revista aceasta oferă lumii creştine — şi de data aceasta — o fascicolă cu un sumar bogat, variat şi de un interes considerabil pentru ecumenismul creştin actual. De aceea, orice credincios creştin — animat de dorinţa de a vedea restaurată unitatea creştină dintru început — o citeşte cu interes.

Primele pagini găzduiesc obişnuitul Editorial (p. 3-5), care încrestează cele 3 evenimente socotite marcante, şi anume: recepţia a 2 delegaţi ai Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Athenagoras la Vatican (15 februarie 1965); recepţia oficială — pentru prima dată — la Geneva, la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a cardinalului Bea (18 februarie 1965); crearea în Consistor — de către papa Paul VI — a 3 patriarhi orientali catolici (22 februarie 1965), insistîndu-se în chip deosebit asupra semnificaţiei acestui eveniment în cadrul acţiunii de apropiere a Bisericii Romano-Catolice faţă de Biserica Ortodoxă.

În continuare, urmează studiul comparativ al lui A. Ganoczy: Structura colegială a Bisericii la Calvin şi la Conciliul II Vatican (p. 6-32). La început se revelează faptul că subiectul este „delicat şi dificil de tratat din patru motive". Dar cu toate „dificultăţile şi rezervele pe care le impune", autorul cutează să abordeze acest subiect din cauza importanţei şi actualităţii sale. Calvin este cel mai „ecclesial" dintre reformatorii sec. XVI şi a construit ecclesiologia sa „după o viziune eminamente colegială„ (p. 7).

Studiul propriu-zis constă din 2 părţi: prima rezumă gîndirea teologică, istorică şi practică a lui Calvin despre colegialitate; a doua prezintă propoziţiile majore ale Constituţiei „De Ecclesia", fiind urmată de concluzii. In prima parte, se insistă cu deosebire asupra fundamentelor doctrinale ale ministerului colegial şi asupra doctrinei lui Calvin despre Trupul Mistic care are caracter hristocentric. După aprecierea autorului, Calvin „înţelegea bine lecţia Bisericii vechi" şi „a voit să restabilească, în măsura posibilului, structurile colegiale" (p. 19). In partea a doua, se arată cum — aşa se pretinde de către autor — idealul vechi bisericesc îşi găseşte expresia în dezbaterile şi documentele Conciliului II Vatican, precum şi în ce măsură se poate spune că această expresie seamănă cu gîndirea calvină.

Iată cum apreciază însuşi autorul contribuţia sa: „...acest studiu, în care am încercat a confrunta în mod loial concepţia colegială a lui Calvin cu aceea a lui II Vatican, subliniind punctele de contacte şi divergenţele" (p. 32).

Cel de-al doilea studiu, semnat de J. Leoclerq O.S.B., caută să răspundă la 2 întrebări în legătură cu monahismul african de azi: 1) monahismul african — care începe să se dezvolte într-o lume nouă — nu prezintă asemănări cu monahismul antic?; 2) se apropie el mai mult de monahismul din Răsărit sau de cel din Apus la începuturile lor?

De interes deosebit pentru noi, credincioşii creştini din Răsărit, este scurta discuţie în legătură cu receptivitatea africanilor faţă de liturghiile orientale, pe care unii o accentuiază — mai ales în cadrul discuţiilor din Conciliul II Vatican — în mod ferm, pe cînd alţii opiniază că aceste liturghii nu pot cîştiga adeziunea africanilor decît în urma unei oarecare „modificări".

După cîteva precizări şi consideraţiuni în legătură cu răspîndirea monahismului creştin în Africa în

epoca veche şi cea actuală, autorul trece la prezentarea unor date de fapt privind unele trăsături psihologice, caracterul vocaţiilor şi al formaţiilor pe care ele le recere, pentru ca apoi să arate consecinţele acestor date: structura şi organizaţia comunităţilor, formele rugăciunii. În concluzie (Tradiţie şi actualitate), se arată: „Monahismul african nu este copia altuia"; el tinde spre a-şi da o fizionomie proprie, bazată pe esenţialul tradiţiei monastice creştine.

Extrem de bogată şi variată este cronica religioasă (p. 57-100), care prezintă aspecte actuale din viaţa întregii arii a vieţii creştine. De interes deosebit pentru noi sînt cele ce privesc Biserica Ortodoxă (vezi p. 50-63, 71 sq., 73, 78, 85, 87-91).

În continuare, sînt publicate 3 necroloage (p. 101-110), toate de interes pentru Ortodoxie; la fel notele şi documentele de la p. 111-120.

La fel de bogată şi variată ca şi cronica religioasă este rubrica intitulată „Bibliografie" (p. 121-144), dispusă în două compartimente: I. Doctrină (p. 121-132) şi II. Istorie (p. 133-144). În cadrul celei dintîi abundă sau prevaleză prezentarea unor lucrări din domeniul patristicii, iar de interes special pentru noi, ortodocşii, sînt recenziile de la p. 128 sq. şi cea de la p. 130 sq. Din compartimentul II. Istorie, sînt de interes deosebit pentru noi recenziile de la p. 133 sq., 135, 136 sq. şi 137.

Citit şi studiat cu atenţie deosebită şi cu un ascuţit spirit critic de orientare şi de substanţă ortodoxă, fascicolul acesta al revistei unioniste „Irénikon" îmbogăţeşte considerabil cunoştinţele cititorului asupra vieţii creştine actuale în diversele şi multiplele ei aspecte, dar mai ales asupra laturii ecumeniste a acestei vieţi.

C. SÎRBU

André Benoît, **L'ACTUALITÈ DES PÉRES DE L'EGLISE**, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 1961, 85 pag., Cahiers théologiques, 47.

Lucrarea lui André Benoît vrea să răspundă întrebării în legătură cu importanţa şi actualitatea Părinţilor bisericeşti pentru Biserica de azi, în special pentru Bisericile ieşite din Reformă.

Ce se înţelege prin „părinte al Bisericii"? La această întrebare, autorul arată că termenul subînţelege realităţi diferite după cum este folosit de romano-catolici sau de unii istorici. Pentru creştinii care aparţin Bisericilor ieşite din Reformă, un părinte al Bisericii ar putea fi considerat ca un martor al adevăratei înterpretări a Sfintei Scripturi din perioada istoriei Bisericii primare. Părinţii au trăit în sînul unei Biserici care a recunoscut Sfînta Scriptură ca normă şi bază a credinţei sale. De aici, interesul pentru studiul Părinţilor este evident: operele lor sînt un vast comentariu al Sfintei Scripturi şi ele reprezintă înţelegerea patristică a revelaţiei scripturistice.

Dar exegeza Părinţilor nu constă numai în scrierile lor consacrate Bibliei. Atunci cînd au formulat învăţăturile lor şi au trăit credinţa lor în cult şi rugăciune, ei au făcut tot exegeză, exprimînd prin aceasta tot ceea ce înţeleseseră din lectura Sfintei Scripturi. De asemenea, în epoca noastră, apreciază André Benoît, a reînnoirii teologice, studiul Părinţilor poate să fie pentru noi bogat în învăţăminte.

Acestea sînt unele din aspectele actualităţii Părinţilor. Prezentul studiu n-are alt scop decît de a contribui la stîrnirea unui viu interes teologilor protestanţi pentru studiile patristice. Făcînd parte din trunchiul comun al întregii creştinătăţi, Părinţii sînt o invitaţie şi un teren de cercetare ecumenistă.

După cum se vede, această opinie despre un părinte al Bisericii pune ca punct de plecare principiul autorităţii Scripturii, principiu care va servi în acelaşi timp ca un criteriu şi pentru determinarea calităţii de *Părinte*.

În Biserica Ortodoxă, adăugăm noi, noţiunea de „Părinte bisericesc" implică o serie de condiţii şi anume: *Ortodoxia doctrinii, sfinţenia vieţii* ca realizare practică a învăţăturii. *aprobarea Bisericii* şi *vechimea* (pînă la jumătatea secolului al optulea).

Desigur că, operele Sfinţilor Părinţi sînt un nesecat izvor de învăţături care răspund şi astăzi cerinţelor lumii creştine în problemele sale centrale, în special ecumeniste. Din acest punct de vedere, cartea lui André Benoît are meritul de a atrage atenţia asupra actualităţii Sfinţilor Părinţi.

(Cf. „Revue d'histoire et de philosophie religieuses", Paris, 42 Année, 1962, Nr. 1, p. 96).

ŞT. ALEXE

Grigore Ionescu, **ISTORIA ARHITECTURII ÎN ROMÂNIA I. De la orînduirea comunei primitive pînă la sfîrşitul veacului al XVI-lea.** Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, 540 p.

Autorul lucrării, un distins specialist, a urmărit şi a reuşit să scoată în evidenţă creaţia originală a arhitecturii româneşti, care poate fi pusă „în rîndul realizărilor culturale de valoare universală" (p. 5).

Materialul tratat în acest volum ilustrează dezvoltarea arhitecturii de pe teritoriul ţării noastre din timpurile cele mai vechi, începînd cu orînduirea comunei primitive şi terminînd cu secolul al XVI-lea.

Materia tratată a fost împărţită în şase capitole. Prima parte a lucrării intitulată : *Arhitectura pe teritoriul României în vremurile vechi* cuprinde următoarele capitole : *Epoca orînduirii comunei primitive şi sclavagiste* p. 13-52.

A doua parte a lucrării, intitulată : *Arhitectura pe teritoriul României în vremea orînduirii feudale. Perioada dintre veacul al X-lea şi sfîrşitul veacului al XVI-lea,* are următoarele capitole : *1. Epoca feudalismului timpuriu (veacul al X-lea — începutul veacului al XIV-lea), p. 53-104 ; 2. Epoca feudalismului dezvoltat (veacul al XIV-lea şi prima jumătate a veacului al XV-lea, p. 105-155 şi 3. Epoca feudalismului dezvoltat,* care cuprinde perioada de timp ce începe cu a doua jumătate a veacului al XV-lea şi pînă la sfîrşitul veacului al XVI-lea, p. 156-440.

În capitolul al II-lea se tratează despre arhitectura din Ţara Românească şi Moldova de la constituirea statelor feudale, pînă la jumătatea veacului al XV-lea şi, despre arhitectura din Transilvania pînă la jumătatea veacului al XV-lea. În capitolul al III-lea al lucrării autorul expune dezvoltarea arhitecturii în Moldova începînd cu a doua jumătate a veacului al XV-lea şi pînă la începutul veacului al XVI-lea, adică epoca lui Ştefan cel Mare ; urmează prezentarea dezvoltării arhitecturii în Ţara Românească, în aceeaşi vreme şi în sfîrşit, prezentarea arhitecturii din cele trei state româneşti în veacul al XVI-lea.

Epoca orînduirii comunei primitive, pe baza cercetărilor arheologice, este discutată şi prezentată sintetic şi clar. Se precizează că în paleolitic şi mezolitic, pe teritoriul României, deşi locuit, nu sînt date după care să se poată deduce existanţa unor manifestări artistice. Asemenea manifestări se constată la începutul neoliticului cînd locuitorii şi-au construit bordeie săpate în pămînt sau colibe de pari şi nuiele. În neoliticul tîrziu (2800-1900 a. H.), locuinţele construite la suprafaţa solului sînt grupate în interiorul unor palisade, pe boturi de deal sau movile. Materialele principale de construcţie folosite au fost lemnul, pămîntul şi păioasele. Majoritatea acestor case formau locuinţe colective, avînd o suprafaţă locuibilă de pînă la circa 100 mp. Asemenea case şi sate au fost identificate în toate regiunile ţării noastre.

Aşezările omeneşti de pe teritoriul României s-au dezvoltat în epoca bronzului (1700-100 a H.) şi au fost grupate obişnuit pe locul celor din neoliticul tîrziu în vremea primei epoci a fierului (1000--450 a. H.) se răspîndeşte aşezarea în formă de mică movilă plată. Asemenea locuinţe, în marea lor majoritate, construite din pari crengi şi trestie, erau dispuse strîns unele lîngă altele. În continuare, spre sfîrşitul epocii hallstatiene, se constată un număr mai mare de aşezări întărite şi chiar apariţia unor adevărate cetăţi de apărare, construite din pămînt şi înconjurate cu şanţuri şi valuri, unele, în interior avînd chiar ziduri de piatră.

S-a subliniat de către autor că „în contrast cu aşezările şi construcţiile tradiţionale, caracteristice populaţiei autohtone, aflată la începutul celei de a doua epoci a fierului într-un stadiu încă înapoiat de civilizaţie, arhitectura cetăţilor greceşti — Histria, Tomis, Callatis — de pe ţărmul dobrogean al Mării Negre ne înfăţişează o artă superioară şi un mod de viaţă diferit, organizat pe măsura unui cadru strict urban" (p. 22).

Referindu-se la arhitectura în cadrul statului dac, cu tot marele număr de aşezări fortificate „Dacia

a fost o ţară de sate", mici dar numeroase, adesea apărate cu şanţuri şi palisade. O dată cu instaurarea stăpînirii romane în Dacia, romanii, folosind materiale şi o tehnică proprie, au construit clădiri cu caracter militar, variate şi numeroase monumente de arhitectură, masive, impunătoare şi de o remarcabilă frumuseţe. Dintre lucrările cele mai importante, o adevărată „minune" a tehnicii vremii, a fost podul construit de Apolodor din Damasc în dreptul oraşului Turnu Severin.

Romanii au întemeiat în Dacia mai multe colonii şi municipii cu numeroase clădiri monumentale.

Intensa activitate constructivă desfăşurată în Dacia în timpul stăpînirii romane a încetat o dată cu retragerea romanilor la sudul Dunării (271-275). Retragerea acestora a dus la decăderea vieţii urbane din Dacia. În afară de teritoriul dobrogean, unde încă în epoca romano-bizantină se constată o importantă înflorire constructivă şi artistică, în restul teritoriului Daciei, în secolul VI-X, epocă de intense migraţii, costrucţiile au fost realizate cu mijloace tehnice rudimentare, din materiale uşoare, adică din lemn şi pămînt.

Pentru epoca cuprinsă între veacul al X-lea şi începutul veacului al XIV-lea, marea majoritate a populaţiei de pe teritoriul ţării noastre a trăit în aşezări rurale mici, în bordeie, sau case la suprafaţa solului, construite din lemn şi pămînt, cu una, două sau mai multe încăperi, de plan dreptunghiular, cu acoperişul în mai multe ape, învelit cu paie, stuh sau poate chiar şi şindrilă.

În această perioadă se constată o activitate constructivă de o oarecare importanţă, influenţată de construcţiile statelor vecine, care a avut însă legături fireşti cu arta străveche locală. Informaţiile istorice confirmă nu numai caracterul feudal al formaţiilor politice, dar şi începuturile „unei culturi legate direct de interesele feudalilor, de lupta acestora dusă în vederea întăririi poziţiei şi a dominaţiei lor de clasă în cadrul societăţii" (p. 55).

În continuare autorul enumeră aşezările fortificate şi instituţiile religioase ale epocii din Transilvania şi Dobrogea, arhitectura lor, pe baza ultimelor cercetări arheologice, reliefînd „înfăţişarea planimetrică şi structurală a clădirilor de cult caracteristice epocii de început a arhitecturii româneşti de zid" (p. 60).

În regiunile de la est şi sud de Carpaţi, în care s-au întemeiat cele două state româneşti, Moldova şi Ţara Românească (sec. XIV), s-au ridicat „o serie de construcţii legate de desfăşurarea normală a vieţii însăşi", mai ales cetăţi de apărare, biserici, mănăstiri etc. Totuşi, ştirile despre asemenea construcţii sînt foarte reduse ca număr. Cel mai interesant ansamblu, care dă unele indicaţii despre arta constructivă a românilor din această epocă, este curtea domnească de la Argeş şi bisericuţa, ale cărei fundaţii au fost descoperite sub pardoseala bisericii Sf. Nicolae din veacul al XIV-lea.

Dacă pe teritoriul Ţării Româneşti din această epocă se pot indica şi studia un număr de biserici de zid, ca cele două din Turnu Severin, Sîn Nicoară din oraşul Curtea de Argeş, pe teritoriul viitorului stat moldovean, urmele scoase la iveală de cercetările arheologice sînt încă neconcludente şi doar izvoarele documentare din secolul al XV-lea, duc la concluzia că încă din veacul al XIII-lea şi aici existau cetăţi, curţi boiereşti, biserici şi mănăstiri, construite în marea lor majoritate din lemn şi pămînt.

Dar, în Transilvania au pătruns, încă de la mijlocul secolului al XII-lea, elemente ale artei constructive feudale occidentale. Încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea centrele urbane au fost fortificate, iar la graniţele de răsărit s-au construit cetăţi de lemn, pămînt şi piatră şi alte clădiri de zid. Din această epocă se remarcă în special cetatea Feldioara, cu ziduri groase şi turnuri de colţ.

Deosebit de importantă ca artă şi tehnică a fost şi activitatea desfăşurată în Transilvania în domeniul arhitecturii bisericeşti.

Perioada de timp cuprinsă între prima jumătate a secolului al XIV-lea şi mijlocul secolului al XV-lea se remarcă prin consolidarea independenţei statelor Moldovei şi Ţării Româneşti. Autorul afirmă că arhitectura din cele două ţări româneşti din această vreme, „sprijinindu-se pe fondul artistic străvechi şi pe experienţa acumulată

de meşterii locali" a fost influenţată totuşi şi de „curentul oriental venit din lumea Imperiului bizantin" (pg. 108). Arhitectura românească din această vreme a reuşit să-şi afirme trăsăturile specifice, care se vor concretiza, în etapa următoare, într-un stil propriu.

O atenţie deosebită a acordat autorul arhitecturii laice a epocii, concretizată în cetăţile ridicate în punctele strategice, pe linia Dunării, în punctele vamale, lîngă oraşele de capitală etc.

Ca un exemplu tipic al influenţei occidentale asupra arhitecturii religioase, de stil romanic se prezintă biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi, construită — se afirmă — în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Această biserică este o bazilică romanică cu trei nave, adaptată cerinţelor cultului greco-ortodox. Biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi, devenită catedrală episcopală şi necropolă domnească, se remarcă „prin claritatea şi unitatea monumentalului său volum, cît şi prin acurateţa şi armonia proporţiilor pe care le au interioarele".

Totuşi, după cum indică autorul, „formulele spaţiale ale arhitecturii romanice n-au corespuns gustului pămîntean" şi „nici cerinţelor programului unei biserici de rit greco-oriental", de aceea arhitectura religioasă s-a îndreptat „către formele consacrate de ortodoxia bizantină" (p. 124).

Mănăstirile Vodiţa, Tismana, Cozia, Bistriţa, Neamţ, Humor, Moldoviţa şi Sf. Nicolae din Poiană (Probota) marchează un salt important în dezvoltarea arhitecturii religioase româneşti. Acestea, împreună cu altele, dispărute sau distruse confirmă existenţa unei şcoli locale, capabile să interpreteze într-un spirit creator sugestiile şi modelele înaintaşilor.

În Moldova, monumentul model al noii direcţii în arhitectura religioasă a fost biserica Sf. Treime din Siret, construită s-ar părea în prima jumătate a secolului al XIV-lea, şi în jurul anului 1376, cum afirmă autorul. Şi în Transilvania, în această epocă, se constată o deosebită dezvoltare a artei constructive, în toate genurile, căreia îi corespunde ca stil, trecerea de la romano-gotic, la gotic. Din această perioadă ni s-au păstrat în Sibiu, Cluj, Sighişoara, Mediaş, Bistriţa ş. a. un număr de biserici catolice remarcabile prin dimensiuni şi ca plastică monumentală. În schimb, monumentele destinate cultului greco-ortodox, în sate, au fost construite în cea mai mare parte din lemn după modele originale care s-au perpetuat pînă în veacul al XIX-lea.

A doua jumătate a secolului al XV-lea şi secolul al XVI-lea, în toate cele trei state româneşti, reprezintă o epocă de mare dezvoltare artistică. Au apărut numeroase noi forme structurale în raport cu realizările epocii anterioare, iar în decoraţie s-a impus o bogată serie de ornamente ceramice, smălţuite şi multicolore. Efortul constructorilor moldoveni a fost impresionant în timpul domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504), mai ales şi prin varietatea construcţilor. Astfel, în domeniul arhitecturii militare atenţia domnului s-a îndreptat asupra refacerii şi adaptării vechilor cetăţi la noile metode de luptă. În domeniul arhitecturii laice în timpul domniei lui Ştefan cel Mare s-au construit un număr de curţi domneşti şi bisericeşti în oraşele Iaşi, Piatra Neamţ, Hîrlău, Vaslui, Suceava, Bacău, Cotnari, Huşi, precum şi în Dolheşti, Arborea, Şipote etc.

Just remarcă autorul faptul că bisericile construite de, şi în timpul domniei lui Ştefan cel Mare arată o perfectă unitate de stil, aceasta fiind dovada cea mai evidentă a maturităţii artistice, a constructorilor autohtoni şi ctitorilor. Şi în Ţara Românească s-au construit, în a doua jumătate a sec. al XV-lea şi în primul sfert al sec. al XVI-lea monumente religioase de o mare valoare artistică. Monumentele cele mai semnificative, care scot în evidenţă trăsăturile particulare ale noului stil sînt bisericile mănăstirilor Dealu de lîngă Tîrgovişte şi biserica episcopală de la Curtea de Argeş.

În Transilvania, în această prioadă de timp s-au construit, în stil gotic, numeroase edificii urbane, în cea mai mare parte dispărute sau transformate, un număr de construcţii militare şi cîteva biserici reprezentative, care arată talentul artiştilor locali. Tot aici şi în această vreme s-au construit circa 300 de puternice întăriturii împrejurul bisericilor din sate precum şi numeroase castele întărite, ca cele de la Deva şi Hunedoara.

Între anii 1514-1527, în Moldova s-au construit doar cîteva edificii importante din punct de vedere arhitectonic, ca biserica Sf. Gheorghe din Suceava. Dar, în timpul domniilor lui Petru Rareş (1527-1538 şi 1541-1546) se constată o nouă etapă de înflorire a artei constructive. Monumentele construite în această perioadă au o serie de trăsături care le deosebesc de cele anterioare. În general bisericilor construite în timpul domniilor lui Petru Rareş li s-au adăugat cîte un pridvor închis sau deschis, cu arcade, de o înfăţişare nouă. Dar, după cum subliniază autorul volumului, cea mai de seamă modificare „adusă de meşterii vremii lui Petru Rareş monumentelor ridicate de ei priveşte plastica decorativă a faţadelor ; înlocuirea decorului obţinut anterior prin folosirea meşteşugită a materialelor aparente — piatră brută, cioplită, cărămidă smălţuită şi divers colorată, ornamente de pămînt ars smălţuit etc. — cu zone suprapuse sau compoziţii monumentale de picturi executate pe tencuială umedă — fresce — care îmbracă pereţii în întregime, de la soclu pînă la streaşină“ (p. 357).

Astfel, au fost decorate şi biserici mai vechi, ca Voroneţul, Arborea, Sf. Gheorghe din Suceava, pe lîngă Humor şi Moldoviţa de mai tîrziu, ca Sucevita. Aceste monumente ne oferă un rezultat încîntător al sintezei dintre arhitectură şi pictură, într-o formă unică în lume.

După instaurarea dominaţiei otomane mai întîi în Ţara Românească şi mai apoi în Moldova, arhitectura a avut o evoluţie mai înceată, observîndu-se, totodată o reducere a mjloacelor materiale puse de domni la dispoziţia constructorilor de edificii laice şi religioase. Totuşi, în această epocă s-au realizat opere de arhitectură remarcabile ca, în Moldova ; Mănăstirile Bistriţa, Slatina şi Sucevita etc. Mănăstirile epocii au fost concepute şi realizate ca ansambluri de clădiri, cu biserica în centru, aproape toate cu întărituri puternice.

Referindu-se la arhitectura din Transilvania în secolul al XVI-lea, Gr. Ionescu afirmă just că fenomenul cel mai interesant înregistrat aici „a fost legat de pătrunderea şi împămîntenirea, o dată cu răspîndirea culturii umaniste, a formelor Renaşterii“ (p. 419).

Volumul I, al *Istoriei Arhitecturii în România* de Grigore Ionescu se încheie cu un indice de localităţi, monumente şi nume proprii de domni, ctitori şi meşteri.

În concluzie, alături de monumentala lucrare : *Istoria artei feudale în Ţările Române* a prof. Virgil Vătăşeanu, lucrarea prof. Grigore Ionescu, reprezintă o sinteză cuprinzătoare a istoriei arhitecturii din ţara noastră pînă la sfîrşitu secolului al XVI-lea. Lucrarea în care nu s-a trecut cu vederea nici un monument important, este un preţios ajutor nu numai pentru cei ce studiază istoria artei noastre, ci şi pentru cercurile largi de cititori.

N. GRIGORAŞ

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNIEI. I. De la Hesiod la itinerarul lui Antoninus, Bucureşti, Ed. Academiei R.P.R., 1964, 791 pag.

Cu acest volum, tipărit sub îngrijirea unui comitet de redacţie compus din Gh. Ştefan, Vl. Iliescu şi Virgil C. Popescu, se inaugurează seria unei vaste lucrări menită să publice izvoarele narative ale istoriei vechi şi medii a României. Volumul de faţă reuneşte texte din scrierile autorilor greci şi romani care conţin informaţii referitoare la ţinuturile patriei noastre în epoca veche. Aceste informaţii ne oferă ştiri foarte disparate şi privesc domenii variate : istorie, geografie, ştiinţe naturale, artă militară etc. De aici, dificultăţile care stăteau în faţa redactorilor volumului. Ei s-au străduit totuşi şi au reuşit — după cum subliniază prof. Gh. Ştefan în *Introducere* — să descopere şi să înregistreze, pe cît posibil, toate ştirile pe care antichitatea greco-romană le-a lăsat asupra populaţiilor de pe teritoriul patriei noastre.

Volumul cuprinde extrase mai lungi sau mai scurte din operele a 122 de scriitori greci şi romani. Autorii sînt aşezaţi în ordine cronologică, începînd cu Hesiod (sec. VIII î. e. n.) şi terminînd cu *Itinerarul lui Antoninus* (sfîrşitul sec. III. e. n.). Aşadar, este vorba despre o perioadă de la apariţia celor dintîi menţiuni literare referitoare la istoria noastră şi pînă la părăsirea Daciei de către romani. În acest lung răstimp de aproape zece veacuri, interesul şi cunoştinţele

lumii greco-romane despre ţinuturile noastre au sporit considerabil, ceea ce a făcut ca şi ştirile transmise de autorii antici să fie tot mai numeroase şi mai detaliate.

Primul dintre scriitorii greci care vorbeşte despre regiunile ţării noastre este Hesiod. Astfel, în *Theogonia* (339) el se referă la „Istrul care curge frumos", ca la unul dintre marile fluvii ale lumii. În veacurile următoare piesele de teatru ale lui Eschil, Sofocle, Euripide, Aristofan conţin deseori menţiuni relativ la ţinuturile Istrului şi la poporul tracic, care trăia pe cursul său inferior.

Dintre vechii autori greci, Herodot ocupă cel mai mult spaţiu în primul volum al *Izvoarelor privind istoria României* (p. 25-71). Acest lucru nu este întîmplător. După cum se ştie, Herodot din Halicarnas ne-a lăsat în ale sale *Istorii* descrieri amănunţite asupra regiunilor situate în bazinul Pontului Euxin. În opera lui întîlnim prima menţiune despre geţi (IV, 93). Herodot vorbeşte pe larg despre sciţi cu prilejul expunerii expediţiei lui Darius contra lor în anul 514 î. e. n.

Volumul reuneşte fragmente din operele unor renumiţi scriitori greci care ne transmit ştiri despre geţi (Tucidide, *Istoria războiului peloponesiac*, II, 96. 1), traci (Xenofon, *Anabasis)*, sciţi (Hipocrat) sau despre ţărmurile Pontului (Platon, *Legile*, VII, 804 ; Artstotel, *Statul ;* Demostene, *Discursurile)*. Deosebit de însemnate sînt informaţiile lui Aristotel privind o răscoală care a avut loc în secolul V î. e. n. în colonia grecească Histria *(Statul*, VII, 5, 1). Tot Aristotel scrie în *Meteorologicele* (I, 13, 19) relativ la cursul Dunării că ea „(curge) prin toată Europa (pentru a se vărsa) în Pontul Euxin". În altă parte, el dă ample referiri despre viaţa păsărilor migratoare care trăiesc în anumite anotimpuri ale anului prin părţile Istrului *(Istoria animalelor*, VIII, 12)

Ştiri extrem de interesante în legătură cu ocupaţia populaţiei getodacice de la nordul Istrului găsim în *Discursurile* lui Demostene. Aprecierile lui din *Discursul împotriva lui Leptines* atestă faptul deosebit de important că populaţia din nordul Dunării practica pe scară largă spre sfîrşitul mileniului I î. e. n., agricultura. „Cantitatea de grîu adus din Pont — spune Demostene — este mai mare decît tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale" (466, 31). Această ştire este confirmată şi de Polibiu care în *Istoriile* sale scrie că „ţinuturile pontice ne dau vite şi sclavi, în număr foarte mare şi de o calitate mărturisită de toţi ca excelentă". El arată totodată că de aici venea în Macedonia şi cea mai mare parte a articolelor de lux, precum : mierea, ceara, peştele sărat, uleiurile şi vinurile (IV, 38. 4).

Izvoarele privind istoria României cuprind, de asemenea, şi pasagiile cunoscute din comediile lui Menandru şi Terenţiu care atestă faptul că în secolele III-II î. e. n. o parte din sclavii vînduţi în Grecia proveneau din rîndul populaţiei geto-dacice. Numărul acestora trebuie să fi fost destul de mare, din moment ce numele de „dac" sau „get" ajunge să fie în comediile celor doi scriitori sinonim cu cel de sclav (Cf. Menandru, *Agricultorul*, 32 ; Terenţiu, *Phormio* 35, 52, 63).

Începînd cu secolul al II-lea î. e. n., o dată cu pătrunderea romanilor în Balcani, situaţia regiunilor aflate la gurile Dunării începe să intereseze şi pe scriitorii romani. În acelaşi timp prin decăderea elenismului, însuşi centrul cultural al lumii mediteraneene se mută la Roma. În operele scriitorilor romani apar ştiri despre populaţia de la nord de Dunăre, cu care Roma venea deseori în conflict mai ales după cucerirea Moesiei (46 î. e. n.). Astfel, în *Comentariile războiului gallic*, Cezar face prima menţiune a dacilor (VI, 25, 1), cunoscuţi pînă atunci din izvoarele greceşti numai sub numele de geţi. În acelaşi timp, *Biblioteca istorică* a lui Diodor din Sicilia ne oferă ample informaţii pe marginea obiceiurilor religioase ale geţilor (I, 94, 2) şi despre războiul dintre Lisimah şi Dromichaites din anul 297 î. e. n. (cărtile XX şi XXI).

În lucrările scriitorilor romani de la sfîrşitul secolului I î. e. n., dacii sau geţii apar ca nişte triburi războinice, care întreprindeau regulat expediţii peste Dunăre. Cicero vorbeşte despre „trupele geţilor" *(Scrisori către Atticus*, IX, 10, 3), iar Virgiliu ne informează despre „daci care coboară de la Istrul, ce conspiră împotriva noastră" *(Georgicele*, II, 496-497). La un moment

dat, se vorbea chiar despre o alianţă a lui Antoniu cu dacii îndreptată contra lui Augustus. Aceste zvonuri sînt confirmate de Horaţiu în *Satire :*

„— Oricine îmi iese în cale mă întreabă : Hei ! bunule, (tu trebuie să ştii, pentru că ai relaţii mai strînse cu zeii) ce-ai mai auzit despre daci ?“ (II, 6, 51-53).

În volum un loc aparte îl ocupă relatările lui Strabon (p. 216-253), care a trăit între anii 63 î. e. n. — 19 e. n. Aşa după cum se subliniază în *Introducere*, *Geografia* lui Strabon reprezintă „un izvor de o valoare excepţională pentru istoria geto-dacilor“. Conform spuselor lui Strabon, geto-dacii se mărgineau la vest cu suebii, la nord cu munţii Pădurii Hercinice şi tirageţii, iar la sud cu Istrul (VIII, 3, 1). În partea de răsărit, între Istru şi Tyras, se întinde aşa numitul „pustiu al al geţilor“, un ţinut care „e în întregime şes şi fără ape“, V. Pârvan a identificat acest ţinut cu cîmpia Bărăganului. Aici în timpul campaniei contra sciţilor, împăratul perşilor Darius „a fost în primejdie să piară de sete împreună cu toată oştirea sa“ (VIII, 3, 14).

În ceea ce priveşte seminţia populaţiei de la nord de Istru, geograful Strabon arată că geţii sînt „de neam tracic“ şi, la fel ca şi misii, locuiau pe ambele maluri ale fluviului (VIII, 3, 2). În opera lui Strabon găsim relatări foarte interesante în legătură cu religia geţilor. Despre Zamolxis, zeul suprem al geto-dacilor, Strabon avea cunoştinţă că a existat cîndva în realitate, fiind sclavul lui Pitagora. Întorcîndu-se în ţara lui, Zamolxis a devenit întîi mare preot şi după moarte a fost trecut în rîndul zeilor (VII, 3, 5).

Strabon ne dă informaţia deosebit de importantă că geto-dacii alcătuiesc un singur popor. El arată că autorii vechi aveau în vedere acelaşi neam atunci cînd vorbeau unii despre geţi, alţii despre daci. Deosebirea provine de la faptul că „geţii sînt cei care se întind spre Pont şi spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania şi spre izvoarele Istrului“ (VII. 3, 12).

Geografia lui Strabon cuprinde referiri importante cu privire la istoria politică a geto-dacilor, în special în timpul lui Burebista. Strabon afirmă că ei s-au înălţat foarte mult sub Burebista, care a „făurit un stat puternic şi a supus geţilor cea mai mare parte din populaţiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut şi de romani“ (VII, 3. 11). Burebista a pierit, după informaţiile lui Strabon, în urma unei răscoale de palat, fiind asasinat. Regatul său s-a împărţit atunci în patru şi apoi în cinci părţi (VII, 3, 13). Cu toate acestea, — continuă Strabon — geţii „sînt încă în stare şi astăzi să trimită la luptă patruzeci de mii de oameni“ (VII, 3, 12).

În continuare Volumul I din *Izvoarele privind istoria României* înregistrează informaţiile privitoare la geto-daci aflate în operele lui Titus Livius, Properţiu, Ovidiu, Seneca, Dioscoride, Columella, Pliniu cel Bătrîn, Iosephus Flavius, Marţial, Plutarh, Pliniu cel Tînăr, Tacit, Iuvenal, Criton, Suetoniu, Ptolemeu, Apian, Arian, Lucian, Pausania, Dio Cassius, Diogene Laerţiu etc. etc. Astfel Ovidiu care şi-a trăit ultimii ani ai vieţii (8-17 e. n.) în surghiun la Tomis (Constanţa) ne dă informaţii preţioase despre Dobrogea antică (p. 272-343).

Pentru noi prezintă o valoare nepreţuită lucrarea lui Dioscoride intitulată *Despre materia medicală*, în care a însemnat echivalentul unor plante în mai multe limbi antice, între altele şi în limba dacică (cărţile II-IV). Pe această cale ni se păstrează 35 de cuvinte din limba dacică, care nu ne este cunoscută. Ulterior, denumirile dacice ale plantelor din opera lui Dioscoride au fost completate de Pseudo-Apuleius.

În perioada războaielor daco-romane din jurul anului 100 e. n., interesul autorilor romani pentru populaţia de la gurile Dunării a crescut foarte mult. Acest lucru e reflectat în operele celor mai de seamă scriitori romani din acel timp care conţin bogate menţiuni despre daci. Astfel, Marţial în *Epigramele* sale relatează despre războaiele dintre Domiţian şi Decebal iar Plutarh în *Vieţile paralele* vorbeşte despre sprijinul pe care geţii intenţionau să-l acorde lui Antoniu în anul 31 î. e. n.. Pliniu cel Tînăr se ocupă în *Scrisori* de luptele lui Traian în Dacia. În acelaşi timp, Iuvenal consemnează ca un eveniment de seamă victoria lui Traian asupra dacilor şi a germanilor (VI,

205), iar Criton, medicul împăratului Traian în vremea campaniilor dacice, relatează pe larg despre desfășurarea războaielor daco-romane în *Geticele*, lucrare care din nefericire s-a pierdut, păstrîndu-se numai cîteva fragmente.

La mijlocul secolului II al e. n., Ptolemeu întocmește cunoscutul său *Îndreptar geografic*, lucrare de mare amploare pentru acea vreme. În harta a IX a Europei, autorul se oprește îndeaproape asupra Daciei, stabilind totodată longitudinea și latitudinea unui număr de 44 localități mai însemnate din această provincie a imperiului roman.

Cam în același timp cu Ptolemeu, au trăit și istoricii Apian și Arian. Date însemnate cu privire la geto-daci întîlnim în special la acesta din urmă în *Expediția lui Alexandru cel Mare*. Autorul descrie cu lux de amănunte peripețiile campaniei lui Alexandru din anul 335 î. e. n., contra tribalilor și peste Dunăre. Arian arată că Alexandru s-a folosit la trecerea Istrului — „cel mai mare dintre fluviile Europei" (I, 3, 1) — de luntrile făcute dintr-un singur trunchi care se găseau în număr foarte mare pe ambele maluri ale fluviului. Arian confirmă știrile pe care le avem cu privire la practicarea pe scară întinsă a culturii grîului de către geto-daci. Astfel, el scrie că după trecerea Istrului, Alexandru a fost nevoit să-și lase cavaleria în spate, aranjînd în față ostașii pedeștri care trebuiau „să calce grîul cu lăncile înclinate" pentru a face posibilă înaintarea armatei. Geții s-au retras din fața lui Alexandru. Acesta, după ce a cucerit un oraș al geților de unde a luat o pradă bogată, s-a retras înapoi peste Dunăre (I, 4, 1).

Ultimul istoric antic care ne transmite informații mai ample referitoare la regiunile noastre este Dio Cassius. Opera sa *Istoria romană* constituie cel mai de seamă izvor pentru cunoașterea istoriei Daciei în vremea cuceririi ei de către romani.

În secolul al III-lea e. n., istoria provinciei Daciei este lipsită în genere de o literatură contemporană. Știrile din această epocă sînt sporadice. Printre izvoarele cele mai importante s-ar număra doar *Tabula Peutingeriana* și *Itinerarul lui Antoninus*, ambele datînd cu aproximație din timpul părăsirii Daciei de către romani.

Nu putem încheia fără a sublinia unele calități ale volumului analizat. Avem în vedere, în primul rînd traducerea clară și precisă care se poate ușor verifica prin confruntarea cu textul original Juxtapus. De asemenea, pentru fiecare dintre cei 122 de autori greci și latini cuprinși în acest volum, redactorii au alcătuit o scurtă notiță biografică însumînd principalele date din viața și activitatea scriitorului respectiv, subliniindu-se împrejurările în care au fost întocmite operele principale și importanța lor ca izvor istoric. În sfîrșit, indicele foarte detaliat, cuprinzînd numele de persoane, de țări, de popoare etc. adăugat la sfîrșitul volumului, înlesnește foarte mult mînuirea cărții.

G. I. BUZATU

GLASUL BISERICII ORTODOXE SÎRBE

ianuarie 1965

Primul număr al revistei Bisericii Ortodoxe Sîrbe, „Glasul Bisericii Ortodoxe Sîrbe", pe ianuarie 1965, este închinat mai ales vizitei Prea Fericirii Sale Patriarhului Gherman, pe care a făcut-o Bisericii Ortodoxe Bulgare în luna septembrie 1964, la invitația Prea Fericirii Sale Patriarhului Chiril. Din delegația pe care a condus-o Prea Fericitul Patriarh Gherman au făcut parte Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Dositei al Bisericii Ortodoxe din Macedonia, Prea Sfințitul Episcop Emilian Slavonski, Prot. Milan Trifonovici, Diac. Alexandru Popovici și M. Stancovici funcționar al Sfîntului Sinod.

La 3 septembrie 1964, după oficierea Te-Deum-ului în catedrala din Belgrad, la orele 10,30, delegația a plecat cu un vagon special spre Bulgaria. La orele 19 au sosit în Sofia, unde la gara centrală au fost întîmpinați de prea Fericitul Patriarh Chiril, de membrii Sfîntului Sinod permanent și de înalți funcționari ai Patriarhiei și ai mitropoliei din Sofia, precum și de clerici și credincioși din Capitală. Au mai fost de față : Dl. Mihail Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor

bisericeşti bulgare, Dl. Gh. Petcov, preşedintele Sfatului Popular al Sofiei, Dl. Raicov Damianov, preşedintele Comitetului Slavon din Bulgaria, Dl. Nicola Dancev, directorul Protocolului din Ministerul Afacerilor Externe, şi Dl. Miloş Pilinga, însărcinatul cu afaceri al R. S. F. Jugoslavia în Bulgaria.

După cuvîntările de bun sosit, delegaţia s-a îndreptat spre catedrala mitropolitană din Sofia, cu hramul „Sfînta Nedelea", unde înalţii oaspeţi s-au închinat la moaştele Sf. Ştefan Miliutin, păstrate cu multă evlavie în acest sfînt lăcaş. Apoi, după tradiţie, delegaţia în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Gherman a semnat în evanghelia de pe Sfînta Masă din Sfîntul Altar. În aceeaşi zi, seara, delegaţia a servit cina în clădirea Sfîntului Sinod, la care au luat parte şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare precum şi alţi invitaţi.

La 4 septembrie, orele 10,30, delegaţia Bisericii Ortodoxe Sîrbe a făcut o vizită la Ambasada R. F. Jugoslavia din Sofia. Tot în aceeaşi zi, delegaţia sîrbă, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril şi o parte din membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, au făcut o vizită Consiliului de Miniştri al R. P. Bulgaria, unde au fost aşteptaţi şi întîmpinaţi de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, împreună cu Mihail Kiuciucov, preşedintele Comitetului Treburilor Bisericeşti precum şi de alte personalităţi din conducerea de Stat. Vizita şi convorbirile au decurs într-o caldă atmosferă de prietenie şi sinceritate. În aceeaşi zi, delegaţia a vizitat monumentala catedrală patriarhală „Sf. Alexandru Nevski", biserica „Sf. Sofia" din apropierea catedralei, construită în timpul lui Iustinian cel Mare, biserica Sfintei Muceniţe Parascheva ş. a.

La 5 septembrie delegaţia însoţită de Prea Fericitul Patriarh Chiril a plecat spre oraşul Plovdiv — reşedinţă mitropolitană. Aici, delegaţia a vizitat biserica „Sf. Marina", la care a fost întîmpinată de numeroşi credincioşi şi clerici în frunte cu Prea Sfinţitul Varlaam Stobiski, vicarul acestei Mitropolii, care a rostit şi un cuvînt de bun sosit la care a răspuns Prea Fericitul Patriarh Gherman. După amiază, delegaţia s-a îndreptat spre mănăstirea Bacicovo, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", unde în sunetul clopotelor a fost întîmpinată de către soborul mănăstirii în frunte cu P. C. Arhim. Filaret şi o mare mulţime de credincioşi.

La 6 septembrie, dimineaţa, delegaţia a asistat la Sfînta Liturghie care s-a săvîrşit în biserica mare a mănăstirii. De la mănăstirea Bacicovo, delegaţia a plecat spre mănăstirea de maici „Cazanlîc", trecînd prin renumita „Valea Trandafirilor". Această mănăstire se află în eparhia Mitropoliei Stara-Zagora, a cărei arhipăstor, Inalt Prea Sfinţitul Klement, a salutat delegaţia cu un cuvînt de bun sosit în această mănăstire. Aici, delegaţia a vizitat biserica şi atelierele mănăstirii în care se lucrează stofe pentru veşminte şi haine preoţeşti. În aceeaşi zi, delegaţia a mai vizitat biserica şi monumentul eroilor de la Şipca, ridicat în memoria celor care şi-au dat viaţa pentru eliberarea poporului bulgar de sub jugul turcesc în anii 1877-1878.

La monumentul Şipca delegaţia a depus o coroană de flori, în cinstea eroilor căzuţi.

La 7 septembrie, delegaţia bisericească sîrbă a plecat spre oraşul Velico-Tîrnovo care este şi reşedinţă mitropolitană. Această eparhie este una din cele mai frumoase din Bulgaria şi cea mai bogată în mănăstiri. Aici membrii delegaţiei au vizitat biserica „Sf. 40 de mucenici", la care au fost întîmpinaţi de o mare mulţime de credincioşi, călugări şi preoţi în frunte cu I. P. S. Ştefan, mitropolitul acestei eparhii. Prea Fericitul Patriarh Gherman şi însoţitorii Prea Fericirii Sale s-au închinat la mormîntul Sf. Sava Sîrbul (Nemanici), prietenul ţarului Ivan Asan al II-lea. După ce au sărutat piatra de pe mormînt, au aprins o lumînare care a fost adusă în mod special din oraşul Belgrad. Apoi, I. P. S. Mitropolit Ştefan a salutat delegaţia, la care a dat răspunsul cuvenit Prea Fericitul Patriarh Gherman. Tot în aceeaşi zi au mai vizitat oraşul Tîrnovo, vechea capitală a ţarilor şi a Patriarhiei Bulgare, cu importantele monumente istorice, precum şi catedrala mitropolitană unde, de asemenea, au fost întîmpinaţi de către numeroşi credincioşi şi clerici. Din oraşul amintit, delegaţia s-a îndreptat spre frumoasa mănăstire „Troian" din eparhia Mitropoliei de Loveci. La această mănăstire delega-

ţia a fost aşteptată de către Înalt Prea Sfinţitul Maxim, mitropolitul acestei eparhii. care a adresat un călduros cuvînt de bun sosit, şi de P. C. Arhim. Ilarion cu soborul acestui aşezămînt călugăresc.

La 8 septembrie, delegaţia a asistat la Sf. Liturghie care a fost săvîrşită în biserica mare, iar după aceea, cu un viu şi deosebit interes, a vizitat mănăstirea admirînd în mod deosebit frescele bisericii mari, printre care se aflau şi importantele chipuri ale Sf. Sava primul arhiepiscop sîrb şi a tatălui său Ştefan Neeman şi altele. De aici delegaţia s-a îndreptat spre Sofia.

La 9 septembrie, — cînd s-a sărbătorit a douăzecea aniversare a eliberării Bulgariei de sub jugul fascist, — cei doi patriarhi împreună cu delegaţia bisericească sîrbă au luat parte la festivităţile oficiale care au avut loc la Sofia, cum şi la recepţia organizată de Guvernul Bulgar în saloanele hotelului „Balcan“ din Sofia.

Tot în aceeaşi zi, delegaţia sîrbă, însoţită de P. F. Patriarh Chiril, a vizitat mănăstirea de maici „Kneajevo“ de lîngă Sofia cu hramul „Acoperămîntul Maicii Domnului“ şi biserica „Boiana“, din apropierea capitalei, cu vestitele sale picturi în frescă, din secolul XIII. Şi aici se află o frescă cu chipul Sf. Sava, care a fost foarte mult admirată de către delegaţia sîrbă. Apoi au mai vizitat altă mănăstire de maici „Drăgălevski“ tot în apropierea oraşului, aşezată la poalele muntelui Vitoşa care datează din secolul XIV (1331) unde este şi reşedinţa de vară a Patriarhiei Bulgare.

La 10 septembrie după vizitarea unor monumente istorice din Sofia delegaţia a fost condusă la Academia Teologică, unde a fost întîmpinată de către P. S. Nicolae Macariopolski, rectorul Academiei, în fruntea profesorilor şi studenţilor. După intrarea delegaţiei în sala de festivităţi, Prea Sfinţitul Nicolae, rectorul Academiei, a rostit un călduros şi însufleţit cuvînt de bun sosit, la care a răspuns P. F. Patriarh Gherman. Tot în clădirea Academiei, delegaţia a mai vizitat şi muzeul bisericesc istorico-arheologic. Au mai vizitat apoi şi reşedinţa mitropolitană care se află lîngă Academie ; seara, Dl. Kiuciucov preşedintele Comitetului Treburilor Bisericeşti bulgare, a dat o recepţie în cinstea delegaţiei sîrbe.

La 11 septembrie, delegaţia a avut o convorbire intimă cu membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare cu care ocazie au făcut şi un schimb de daruri, iar mai tîrziu au vizitat Galeria Naţională din Sofia. În aceeaşi zi, seara, membrii delegaţiei sîrbe şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare au asistat la privegherea săvîrşită de către Prea Sfinţitul Nicolae Macariopolski, înconjurat de un sobor de arhimandriţi, preoţi şi diaconi, în monumentala catedrală patriarhală „Sf. Alexandru Nevski“ din Sofia. A doua zi (12 septembrie), tot în aceeaşi catedrală, cei doi patriarhi au slujit Sfînta Liturghie înconjuraţi de un numeros sobor de arhierei, arhimandriţi, preoţi şi diaconi sîrbi şi bulgari. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Întîistătătorii celor două Biserici surori au rostit cîte un cuvînt. La orele 12, Patriarhia Bulgară a dat o masă la hotelul Balcan la care au luat parte şi membrii Ambasadei Jugoslave din Sofia şi reprezentanţi ai Statului Bulgar. Cu acest prilej, P. F. Patriarh Gherman a rostit un cuvînt în care a subliniat marea bucurie pe care a simţit-o vizitînd Biserica Ortodoxă Bulgară şi Republica Populară Bulgaria, care înfloreşte cu fiecare zi ce trece, prin străduinţile harnicului popor bulgar. Cu această ocazie cei doi patriarhi au accentuat în cuvîntările lor problema de importanţă majoră, care preocupă lumea întreagă în vremea noastră, şi anume : realizarea şi meţinerea unei păci trainice pe pămînt. Pentru aceasta trebuie să lupte toţi oamenii din lumea întreagă, creştinii de pretutindeni şi cele două Biserici surori care sînt de aceeşi credinţă.

La orele 18, Ambasada Jugoslavă din Sofia a oferit o recepţie în cinstea delegaţiei Bisericii Sîrbe, la care a luat parte şi P. F. Patriarh Chiril, însoţit de membrii Sfîntului Sinod Bulgar, funcţionari din cadrul Patriarhiei, profesori ai Academiei Teologice precum şi reprezentanţi ai ambasadelor sovietică, română şi greacă.

La 13 septembrie, dimineaţa, cei doi patriarhi precum şi membrii delegaţiei sîrbe şi ai Sfîntului Sinod Bulgar au semnat un comunicat comun în care se spune printre altele : „În cursul convorbirilor

care au avut loc, cei doi Întîistătători de Biserîci au aprobat chestiuni privind Sfîntul Patriarhat Ecumenic, aspiraţiile ecumenice ale Bisericilor şi comunităţilor creştine din lumea întreagă, pacea şi prosperitatea Sfintelor Biserici, comuniunea mai activă între cele două Biserici Ortodoxe — Biserica Serbiei şi cea a Bulgariei, — menţinerea păcii în lume, printr-o contribuţie venită de asemeni din partea Bisericilor Creştine".

O completă unitate de vederi a fost stabilită asupra unor chestiuni, privind îndeosebi :

1) „Nevoia de a intensifica cooperarea între Sfintele Biserici ortodoxe în scopul de a se ajunge prin organisme strîns unite, hotărîte şi constituite la comunitatea de acţiune panortodoxă mai completă ;

2) Necesitatea dialogului cu celelalte Biserici şi comunităţi creştine, asupra problemelor de credinţă şi de caritate creştină, avînd în vedere tensiunea internaţională contemporană ;

3) Preocupările suscitate de încercările la care a fost supus, în ultima vreme, Sfîntul Patriarhat Ecumenic, Primat de onoare al Comunităţii Sfintelor Biserici Ortodoxe ;

4) Voinţa Divină de pace pe pămînt şi de bunăvoire între oameni care obligă toate Bisericile să participe în comun la aspiraţiile lumii întregi pentru pace".

După semnarea Comunicatului amintit, la orele 9,30, cei doi patriarhi au asistat la Sf. Liturghie în Catedrala mitropolitană „Sf. Nedelea" ; la sfîrşitul Sf. Liturghii s-au închinat la moaştele Sf. Ştefan Miliutin, au luat masa oficială de despărţire, iar la orele 13, înalţii oaspeţi cu acelaşi vagon special au plecat din Sofia spre Belgrad. La gara centrală oaspeţii au fost conduşi de aceleaşi personalităţi bisericeşti şi civile de care au fost şi întîmpinaţi, precum şi de numeroşi credincioşi şi preoţi din capitală.

În tot timpul vizitei, cei doi patriarhi — in cuvîntările rostite — au subliniat importanţa istorică a acestei vizite şi contribuţia ei la apropierea celor două Biserici precum şi la lupta lor comună pentru înfăptuirea idealurilor creştineşti şi pentru apărarea şi consolidarea păcii în lumea întreagă.

Jurnalul care prezintă vizita delegaţiei Bisericii Ortodoxe Sîrbe în R. P. Bulgaria, continuă cu un articol semnat de Vladan Popovici, în care se vorbeşte despre dialectica credinţei monahului Valerian. Urmează apoi continuarea articolului din nr. 12 pe anul 1964 al aceleeaşi reviste, întitulat „Din manuscrisele descoperite la Marea Moartă" semnat de către Mladomir A. Todorovici.

La rubrica Meditaţii bisericeşti, Prot. Duşan I. Vasici semnează predica despre „Sf. Diacon Avacum" (sîrb de origină) mucenic şi mărturisitor al dreptei credinţe. Urmează rubrica Cronica bisericească, în care sînt amintite slujbele săvîrşite, audienţele primite şi vizitele făcute de către P. F. Patriarh Gherman, în cursul anului 1964. În continuare, sînt amintite mai multe evenimente bisericeşti, între care, şi a şasea adunare a tineretului ortodox mondial din anul 1964 ; semnează S. E. J. Vasilie. Urmează apoi un articol întitulat „Discuţie muzicală şi dogma creştină", scris cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea lui Ştefan Macraniţii..., semnat de Vladan D. Popovici. Numărul acestei reviste se încheie cu un necrolog.

Ierod. Prof. EPIFANIE NOROCEL

A. ȘTIRI BISERICEȘTI DE PESTE HOTARE

O CATEDRĂ DE ECUMENISM LA FACULTĂȚILE CATOLICE DIN LYON

In ziua de 9 martie 1965, iezuitul P. Marlé a ținut conferință de deschidere a catedrei de ecumenism, nou înființată, la Facultățile catolice din Lyon, cu titlul: «Cercetarea biblică contemporană: o chestiune pusă bisericilor». La această prelegere inaugurală, au luat parte Mgr. Ancel, episcop ajutător, prof. M. M. Wolf, delegat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, director al institutului din Bossey și alte personalități.

Anul acesta, vor preda la această catedră doi profesori: P. Marlé va trata despre *Teologia protestantă germană contemporană; problemele, curentele sale principale.* In acestea va expune renașterea teologică dintre cele două războaie și «criza» bultmaniană: problemele puse de «demitizarea Noului Testament» și recentele dezvoltări ale ermineuticii; va examina problema istoricității lui Iisus precum și opera și influența lui Dietrich Bonhoeffer.

Fratele Pierre Yves Emery de la Taizé, al doilea profesor, și-a ales tema: „*Tainele în controversa occidentală de la reformă și în reînoirea ecumenică actuală*".

Studenții pot alege această disciplină ca materie pentru examen. (Vers l'unité chrétienne, nr. 3-4, 1965 pag. 26-27).

CREAREA UNEI SOCIETĂȚI LITURGICE INTERCONFESIONALE

Un număr de 21 teologi protestanți, ortodocși și catolici din Europa și America de Nord, întruniți la Neuchâtel, au hotărît înființarea unei societăți liturgice interconfesionale «pentru încurajarea dialogului ecumenic asupra serviciului divin, care pleacă dintr-un studiu serios și are ca scop reînnoirea și unitatea».

Sub președenția pastorului Wiebe Vos al Bisericii Reformate din Țările de Jos, redactor la Studia Liturgica și a M. I. I. von Allmen, profesor de teologie practică la Universitatea din Neuchâtel au fost examinate chestiuni liturgice în cursul celor 5 zile ale întrunirii (Le monde din 2-3 mai 1965, pag. 12).

FEMEILE ADMISE CA PASTORI ÎN BISERICA REFORMATĂ DIN FRANȚA

Biserica reformată din Franța, imitînd un număr însemnat de Biserici protestante (38 %) care sînt membre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, a hotărît de curînd ca femeile să poată fi orînduite ca pastori. Textul acestei decizii sună astfel: «Sinodul național, recunoscînd că Hristos zidește continuu Biserica prin unitatea, diversitatea și complementaritatea diferitelor slujbe, hotărăște de a se primi și orîndui femeile ca și barbații pentru toate aceste slujiri inclusiv slujirea pastorală cu toate atribuțiile ei».

Această hotărîre a fost luată cu 51 de voturi pentru, 33 de voturi contra și 3 abțineri. (Le monde, 6 mai 1964).

Prof. C. PAVEL

SLUJITORI ORTODOCŞI DIN AFRICA, OASPEŢI AI BISERICII ORTODOXE DIN MOLDOVA

Cu dorinţa de a cunoaşte ţara noastră, poporul român, cum şi aspecte din viaţa şi activitatea Bisericii Ortodoxe Române, în primele zile ale lunii iulie a. c., au sosit la Bucureşti Rev. E. S. Kasasa, diacon în Biserica Ortodoxă din Uganda, însoţit de tînărul student Dani Sempa.

La Bucureşti, oaspeţii au fost primiţi în audienţă de Prea Fericitul Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

După ce au vizitat biserici, mănăstiri şi şcoli bisericeşti din capitală şi din Mitropolia Ungrovlahiei, răspunzînd invitaţiei Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Rev. Kasasa şi însoţitorul său au sosit la Iaşi sîmbătă 10 iulie a. c., dimineaţa.

La reşedinţa mitropolitană din Iaşi, oaspeţii au fost întîmpinaţi de P. C. arhim. Irineu Crăciunaş vicarul Arhiepiscopiei. In cursul zilei de sîmbătă 10 iulie a. c., ei au vizitat biserici şi monumente de cultură din vechea cetate de scaun a Moldovei, iar duminică 11 iulie, dimineaţa, au asistat la Sf. Liturghie ce s-a săvîrşit în catedrala mitropolitană.

In zilele de 12, 13 şi 14 iulie a. c., însoţit de DI. Al. A. Botez de la Administraţia Patriarhală şi P. C. Consilier Scarlat Porcescu de la Centrul eparhial Iaşi, solii Bisericii Ortodoxe din Uganda au vizitat cele mai importante monumente istorice bisericeşti de artă din Arhiepiscopia Iaşilor: Sf. Ioan - Piatra Neamţ, Bistriţa, Agapia, Varatec, Neamţ, Slatina, Sf. Ioan - Suceava, Putna, Bogdan Vodă - Rădăuţi, Voroneţ, Moldoviţa, Sucevita şi Dragomirna. Peste tot ei au fost întîmpinaţi şi înconjuraţi cu sinţăminte frăţeşti.

Frumuseţele naturale ale patriei noastre, înfăptuirile importante din ultimii ani şi monumentele bisericeşti de artă au impresionat adînc pe cei doi slujitori ai lui Hristos. Ei au mărturisit că n-au văzut nicăiri, în lume, biserici învesmîntate cu picturi exterioare ca bisericile Voroneţ, Moldoviţa şi Sucevita.

Vizita pe care Rev. E. Kasasa şi Dani Sempa au făcut-o în Arhiepiscopia Iaşilor contribuie, negreşit la statornicirea relaţiilor frăţeşti între popoarele român şi ugandez, între Bisericile Ortodoxe.

ÎNCHIDEREA CURSURILOR ANULUI ŞCOLAR 1964-1965 LA ŞCOALA DE CÎNTĂREŢI BISERICEŞTI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN MĂNĂSTIREA NEAMŢ

La 29 iunie 1965, ca în fiecare an, a avut loc la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ festivitatea închiderii anului şcolar 1964-1965.

Dimineaţă, profesorii şi elevii au luat parte la Sf. Liturghie şi Te-Deum-ul oficiat de către un sobor de preoţi şi diaconi în catedrala Mănăstirii Neamţ, ctitoria slăvitului voievod Ştefan cel Mare. Răspunsurile la Sfînta Liturghie şi Te-Deum au fost date de corul elevilor sub conducerea profesorului de muzică Mihai D. Pîslaru. Predica a fost rostită de Prof. Vasile I. Bria. După Te-Deum, P. C. Sa Părintele Dionisie Velea, starețul mănăstirii,

adresindu-se elevilor a spus printre altele: «Spre a fi folositori Bisericii şi scumpei noastre Patrii, urmează să stăruiţi, dragi elevi, în muncă, să ascultaţi poveţele profesorilor, părinţilor şi mai marilor voştri, pentru a zidi alături de fiii poporului nostru muncitor înţelegerea şi pacea între toţi oamenii».

Incepînd de la orele 12,30, în sala de festivităţi a seminarului, în care s-au adunat de cu vreme părinţi ai elevilor, s-a desfăşurat un program artistic alcătuit din coruri religioase, patriotice şi poezii.

Au fost de faţă: P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier mitropolitan, delegat al Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, P. C. Prof. Gheorghe Vlad, delegat al Prea Sfinţitului Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor, P. C. arhim. Dionisie Velea stareţul mănăstirii Neamţ şi exarh al mănăstirilor, profesori, personalul şcolii, părinţi de ai elevilor.

Festivitatea s-a deschis cu Imnul de Stat interpretat de corul elevilor sub conducerea Prof. M. Pîslaru, după care a urmat cuvîntul P. C. Director, Pr. Vasile Ignătescu. P. C. Sa a făcut o prezentare asupra activităţii didactice, educative şi patriotice desfăşurate în cursul anului şcolar 1964-1965.

P. C. Sa a spus că elevii au fost povăţuiţi să păstreze, să poarte şi să împrospăteze în sufletele lor frumoasele tradiţii de muncă, iubire de Patrie şi de Biserica străbună a strălucitilor noştri înaintaşi care au luptat pentru libertate şi o viaţă mai bună.

Astăzi România este o ţară în plin avînt, cu o economie multilateral dezvoltată în care industria cunoaşte un continuu proces de perfecţionare şi adaptare la cerinţele progresului tehnic contemporan, iar agricultura pune în valoare tot mai larg marile ei resurse.

Una din cele mai mari realizări în patria noastră, a spus P. C. Director, este formarea omului nou, făuritor conştient al propriei sale istorii. Acestui om nou pe care îl întîlnim la fiecare pas în fabrici şi uzine, pe cîmpiile mănoase ale patriei, trebuie să-i slujească elevii şcolilor noastre.

In vederea împliniri acestui scop, elevii şcolii noastre au fost ocrotiţi de grija părintească a Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi a Prea Sfinţitului Episcop Partenie. «Este deosebit de grăitor faptul, a spus P. C. Director, că din aceeaşi grijă părintească de a asigura şcolii noastre condiţii cît mai bune de funcţionare, Sinodul mitropolitan al Bisericii Ortodoxe din Moldova, a hotărît ca localul şcolii noastre să fie reînnoit prin reparaţii capitale, amenajîndu-se săli de clase noi, mari, spaţioase, moderne, înzestrate cu mobilier nou pentru ca elevii noştri să aibă putinţa de a se pregăti şi învăţa cît mai uşor».

In încheierea cuvîntului, părintele director a adus respectuoase mulţumiri Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitului Episcop Partenie pentru grija cu adevărat părintească arătată şcolilor de la Neamţ. Aceleaşi mulţumiri le-a adus Oncratului Departament al Cultelor pentru sprijinul acordat la rezolvarea problemelor legate de bunul mers al şcolii. A mulţumit apoi D-lui prof. Constantin Pavel de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti pentru că a prezidat cele două comisii ale examenului de diplomă, P. C. Sale Părintelui arhim. Dionisie Velea, exarh şi stareţ al mănăstirii Neamţ pentru interesul şi dragostea arătată şcolilor.

In continuare, corul elevilor a interpretat lucrările corale: *Deschideţi mari a cerului porţi*, de Gluk, *Mai lîngă tronul Tău...*, *Slăvim o viaţă nouă...*, *Cîntecul păcii*, de C. Drăguşin; s-au recitat mai multe poezii.

Au luat apoi cuvîntul elevii Popescu Constantin, în numele absolvenţilor Şcolii de cîntăreţi bisericeşti, şi Iftimiu Adrian, în numele absolvenţilor Seminarului teologic, care au mulţumit Inalţilor ierarhi ai celor două eparhii pentru grija părintească arătată în cursul anilor de studii prin acordare de burse şi semiburse, precum şi corpului profesoral pentru îndemnurile acordate în timpul şcolarităţii.

In numele Centrului Eparhial Roman a luat cuvîntul delegatul Prea Sfinţitului Episcop Partenie, P. C. Pr. prof. Gh. Vlad, care a mulţumit corpului didactic, personalului administrativ şi de îngrijire pentru munca depusă în acest an şcolar. «Frumoasele rezultate obţinute la învăţătură de către elevi, a spus P. C. Sa, vădesc încă o dată silinţa tuturor de a înmulţi talanţii primiţi şi de a munci pentru pregătirea lor cărturărească».

Inainte de încheierea programului a luat cuvîntul P. C. consilier Scarlat Porcescu, delegat al Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin care a transmis corpului didactic, elevilor, personalului administrativ şi de îngrijire binecuvîntările arhiereşti ale Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit. A amintit apoi,

în continuare, unele realizări ale poporului nostru prin care s-a făcut cunoscut peste hotarele ţării. Alături de acest popor, stăpîn pe soarta sa, se află şi Biserica noastră strămoşească, care acordă sprijinul ei deplin strădaniilor pentru o viaţă mai bună, pentru zidirea şi apărarea păcii în lume.

Munca desfăşurată la şcolile teologice de la Mănăstirea Neamţ în cursul anului şcolar 1964-1965, după cum s-a putut vedea din cuvîntul P. C. Director Pr. V. Ignătescu, a urmărit îndeaproape îmbogăţirea elevilor cu cît mai multe şi variate cunoştinţe. Ei au învăţat să fie buni slujitori ai sfintei noastre Biserici strămoşeşti şi, în acelaşi timp, buni cetăţeni ai Patriei.

Adresîndu-se elevilor, P. C. Sa le urează vacanţă plăcută, iar absolvenţilor de seminar noi succese în viaţa în care vor păşi. Ei au îndatorirea de a munci pentru binele obştesc şi pentru pace.

In numele Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, P. C. consilier a mulţumit profesorilor şi întregului personal al şcolii pentru munca desfăşurată în acest an şcolar şi mai ales pentru frumoasele rezultate obţinute.

In încheierea cuvîntului, P. C. consilier a adus calde mulţumiri Conducerii de Stat, organelor Departamentului Cultelor, organelor locale raionale şi comunale cît şi vieţuitorilor din Mănăstirea Neamţ, reprezentaţi prin P. C. arhim. Dionisie Velea, stareţ al mănăstirii şi exarh pentru sprijinul acordat şcolii.

Festivitatea închiderii cursurilor a luat sfîrşit cu împărţirea premiilor în cărţi acordate elevilor silitori la învăţătură şi purtare de către Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului.

Pr. GH. APARASCHIVEI

†

PREOTUL DUMITRU VOEVIDCA

Miercuri 18 mai 1965 a încetat din viaţă, în vîrstă de 78 de ani, preotul Dumitru Voevidca, figură aleasă a Bisericii din Moldova.

Născut la 13 octombrie 1887, în comuna Sinăuţii de Jos, lîngă Siret, el a primit primele cunoştinţe de carte la şcoala elementară din comuna natală, unde tatăl său, Alexandru Voevidca, era învăţător. Intre anii 1901-1909 a urmat cursurile liceului din Suceava. După absolvirea acestei şcoli, s-a înscris la Facultatea de teologie la care a obţinut titlul de licenţiat. Intrînd în cler, Dumitru Voevidca a funcţionat, rînd pe rînd, la parohiile: Mahala, Terebleşcea şi Sf. Dumitru-Suceava.

In anul 1921, el a fost numit profesor de religie la liceul Ştefan cel Mare din Suceava la care a funcţionat pînă în anul 1948 - cînd a trecut la pensie.

Ca preot, defunctul a fost un osîrdnic slujitor al altarului, fiind înzestrat cu voce plăcută şi tact pastoral deosebit.

Moştenind de la tatăl său - cunoscutul folclorist muzical Alexandru Voevidca - pasiunea pentru muzică, Dumitru Voevidca a făcut studii de violină şi armonie la Viena. In primii ani după eliberarea patriei noastre, a avut un important merit la reorganizarea orchestrei de muzică populară din cadrul societăţii «Reuniunea muzicală - dramatică Ciprian Porumbescu» din Suceava, lucrînd la îmbogăţirea repertoriului popular instrumental.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica Sf. Dumitru-Suceava, vineri 21 mai 1965 de către un sobor de preoţi. In biserică, despre viaţa preotului D. Voevidca a vorbit preotul Nicolae Pentelescu, iar la cimitir a vorbit preotul Victor Vedeanu.

Ambii vorbitori s-au referit, în cuvinte alese, la munca şi la misiunea preoţească a defunctului.

Pr. NICOLAE PENTELESCU

†

PROTOPRESVITERUL NICOLAE LĂZĂRESCU

In luna februarie a. c., a adormit întru Domnul, la Rădăuţi, în vîrstă de 77 ani, preotul Nicolae Lăzărescu.

Originar din comuna Rogojeşti, încă de pe băncile liceului din Suceava, simţind vocaţie către misiunea sacerdotală, după luarea bacalaureatului, a urmat Facultatea de Teologie şi în acelaşi timp Seminarul Pedagogic, după care s-a dedicat carierei didactice.

In această calitate a fost un pedagog iscusit şi de mare prestigiu; el a lăsat în sufletele elevilor amintirea unui adevărat părinte, care a ştiut să împletească blîndeţea preoţească, cu severitatea profesorului bine pregătit.

El a funcţionat multă vreme ca director al Internatului eparhial «Mitropolitul Nectarie» îngrijindu-se de creşterea aleasă a fiilor de preoţi şi cîntăreţi bisericeşti.

Pasionat de misiunea didactică, regretatul n-a părăsit şcoala. După ce a ieşit din rînduielile active ale corpului didactic cîţiva ani a funcţionat ca pedagog la liceul «Eudoxiu Hurmuzachi» din Rădăuţi.

Fiind înzestrat cu o frumoasă voce de tenor, el a înfrumuseţat o viaţă întreagă cultul divin, în calitate de arhidiacon iar, mai apoi de preot.

Multă vreme a condus ca preşedinte Consistoriul Spiritual în care calitate a fost drept şi nepărtinitor.

Preot din convingere, cu o aleasă ţinută clericală, bărbat sincer şi deschis, a cîştigat unanima stimă şi apreciere a preoţimii şi a colegilor din învăţămînt.

La ceremonia înmormîntării, i-au remarcat personalitatea preotul O. Gherasim care a vorbit în Catedrala oraşului şi preotul Rinaldo Vasiliu, care i-a adresat de pe marginea mormîntului, ultimul salut din partea preoţimii.

Pr. ORESTE GHERASIM

C. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA MAI 1965

Potrivit dispoziţiunilor Sfîntului Sinod, în zilele de 17-20 mai a. c., au avut loc în cuprinsul eparhiei conferinţe preoţeşti. Prea Sfinţitul Episcop Partenie a prezidat conferinţele din protopopiatele Moineşti şi Tg. Ocna, iar delegaţii Prea Sfinţiei Sale conferinţele din următoarele protopopiate: Roman şi Negreşti, P. C. cons. N. Toderici; Adjud, P. C. consilier C. Platon; Bacău şi Bîrlad, P. C. insp. bisericesc E. Bărbieru; Huşi şi Vaslui, P. C. C. Ionescu preşedintele Consistoriului eparhial.

Subiectul rînduit pentru conferinţe: «Problema păcii în preocupările actuale ale Bisericilor creştine şi ale organizaţiilor obşteşti», fiind de stricată actualitate şi în cea mai strînsă legătură cu doctrina creştină, a interesat în chip deosebit pe toţi preoţii. Ei au prezentat lucrări întocmite în condiţii optime. Mai întîi, conferenţiarii au arătat că specificul religiei creştine este iubirea care rodeşte în inimi pacea, dreptatea, bunătatea şi blîndeţea. De aceea, creştinismul este înfăţişat ca religia păcii, iar Iisus este numit Domn al păcii, şi Biserica se roagă necontenit pentru pacea a toată lumea.

Implinind testamentul Mîntuitorului Hristos, Biserica creştină se află în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace.

In continuare, după ce pacea a fost definită ca o stare normală a lucrurilor, ca ordine a întregii existenţe, în tratare, s-au elucidat două constatări de bază şi anume:

1. Nenorocirile pricinuite de cel de al doilea război mondial îndeamnă Bisericile creştine să lupte pentru pacea lumii, pentru bararea drumului ce ar duce la un nou cataclism mondial. Bisericile care au aderat, cele dintîi, cu însufleţire la lupta pentru apărărea păcii în lume au fost Bisericile ortodoxe. Astăzi, prin Consiliul Mondial al Bisericilor, prin Conferinţa Creştină pentru Pace cum şi prin alte organizaţii, Bisericile şi cultele creştine se găsesc unite în lupta pentru pace.

2. Ca răspuns provocatorilor la un nou război mondial, oamenii de bună credinţă din toată lumea, ţinînd seama de stadiul înaintat al civilizaţiei moderne şi de progresul pe care omenirea trebuie să-l înregistreze în viitor, iniţiind mişcarea pentru pace, depun eforturi tot mai sporite pentru biruinţa forţelor păcii, împotriva unui nou război mondial.

Toate aceste stări de lucruri duc la concluzia finală că în faţa pericolului comun, pe de o parte, toate Bisericile creştine, pînă vor ajunge la unitate dogmatică, trebuie să se unească în lupta pentru realizarea celui mai înalt ideal care este pacea lumii, iar, pe de altă parte, toate popoarele doritoare de fericire şi progres au datoria de a se înţelege frăţeşte pentru risipirea norilor aducători de nenorociri, care întunecă, pe alocuri, cerul senin al păcii mondiale.

Numai prin eforturi comune, pacea va învinge forţele întunecate ale războiului care nu pot semăna decît moarte şi distrugere pe întreaga noastră planetă.

Iată de ce pentru preoţimea ortodoxă din Eparhia Romanului, ţinînd seamă de îndemnurile făcute de Prea Sfinţitul Episcop şi dînd ascultare glasului conştiinţei ei, lucrarea de apărare a păcii şi de sprijinire a tuturor acţiunilor ce se desfăşoară pentru pace şi pentru viitorul constructiv al întregii omeniri este o îndatorire de cea mai mare importanţă.

Preot ERMIL BĂRBIERU

REDESCHIDEREA BISERICII DIN PAROHIA MOLDOVENII (PORCEŞTI), RAIONUL ROMAN

In apropiere de oraşul Roman, vechea cetate a Ţării de Jos, spre sud-vest, se află satul Moldovenii (Porceşti). Existenţa satului este atestată la începutul secolului al XV-lea in documentele moldoveneşti. Veacuri de-a rîndul, locuitorii acestei vechi aşezări săteşti - răzeşi binecunoscuţi în raionul Roman - au înfruntat silniciile vremurilor trecute şi au muncit cu osîrdie pilduitoare pentru libertatea şi pentru viaţa lor îmbelşugată şi mulţumită.

Indeletnicirea de căpetenie a locuitorilor satului este agricultura şi, într-o oarecare măsură, pomicultura. De departe, satul apare călătorului ca o adevărată pădure deasupra căreia domină maiestos monumentala biserică parohială clădită cu patruzeci de ani în urmă prin hărnicia preoţilor slujitori Gh. V. Butnaru şi Emil Platon, cum şi a dreptcredincioşilor din sat. Biserica impune prin proporţiile ei, prin arhitectura ei şi, mai cu seamă, prin pictura, stil renaştere, executată de pictorul O. Cantini.

Cel de-al doilea război mondial a pricinuit acestei biserici răni care trebuiau tămăduite; în afară de aceste răni, picturile erau acoperite de un văl negru de fum care trebuia îndepărtat prin lucrări de spălare. La stăruinţa preotului paroh Al. Iftimie, lucrările de reparaţii şi de reînoire a picturii au fost efectuate între 5 mai şi 30 iunie a. c. La fondurile provenite din contribuţia credincioşilor parohiei s-au adăugat importante dotaţii acordate de P. S. Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor.

Duminică 4 iulie a. c., într-o atmosferă înălţătoare creştină, P. S. Episcop Partenie, înconjurat de un sobor de slujitori - consilier Scarlat Porcescu, protopop D. Aanei, pr. Gh. Buleti, pr. N. Băbuşeanu, diacon E. Găluşcă şi diacon Benedict Pavel, - a săvîrşit slujba de redeschidere a bisericii şi dumnezeiasca Liturghie la care au luat parte credincioşii din parohie şi din împrejurimi.

După otpust, preotul paroh, în cuvîntarea pe care a rostit-o, a amintit biserica parohială este, în bună parte, rodul sîrguinţei creştineşti a fiilor satului şi a preoţilor slujitori.

Referindu-se la lucrările săvîrşite în ultimile două luni, după care sfîntul locaş şi-a recăpătat înfăţişarea pe care o avea cu ani în urmă, vorbitorul a arătat că pentru parohia pe care o păstoreşte, slujba săvîrşită de P. S. Episcop Partenie în această zi este un moment bisericesc de o deosebită importanţă.

Incheind, proetul paroh a mulţumit tuturor credincioşilor pentru sprijinul acordat la efectuarea lucrărilor, cum şi P. S. Episcop Partenie pentru că a binevoit a săvîrşi personal slujba de redeschidere şi a binecuvînta părinteşte pe toţi dreptmăritorii creştini ai satului.

Prea Sfinţitul Episcop Partenie, în cuvîntul de îndrumare creştină pe care l-a rostit, şi-a arătat bucuria că se află în satul Moldovenii, sat vechi cu frumoase tradiţii româneşti, cu oameni harnici şi întreprinzători, cetăţeni destoinici ai Patriei noastre, cu fii ascultători şi credincioşi ai Bisericii strămoşeşti.

Lucrările care s-au săvîrşit într-un timp aşa de scurt, la biserica parohială a acestui sat, a spus, între altele, Intîistătătorul Eparhiei Romanului, pun în lumină însuşirile deosebite ale credincioşilor din această parohie. Ei au înţeles că buna păstrare a locaşului de rugăciune, că întreţinerea cu atenţia cuvenită a acestei biserici monumentale este o îndatorire creştinească de mare cinste. Prin lucrările săvîrşite, credincioşii care se roagă lui Dumnezeu în acest sfînt locaş s-au arătat vrednici urmaşi ai celor care s-au ostenit la înălţarea lui.

Vorbind despre picturile care înveşmîntează biserica, peste tot, în interior, P. S. Episcop Partenie a arătat că sfinţii, vase alese ale ortodoxiei şi scenele biblice care se desfăşoară înaintea ochilor sînt ca o carte deschisă din care credinciosul învaţă să fie bun, pios, drept, frate cu semenii săi. In lucrarea de propovăduire evanghelică şi de îndrumare creştină, sfinţii sînt pilde grăitoare de viaţă aleasă.

In continuare, Prea Sfinţitul a dat credincioşilor care-l ascultau cu mare luare aminte sfaturi şi îndrumări părinteşti în legătură cu îndatoririle

*

pe care ei le au, pe de o parte, ca cetăţeni ai Patriei noastre scumpe, iar, pe de alta, ca fii ascultători ai Bisericii. Amintind de suferinţele şi distrugerile pricinuite omenirii de cel de-al doilea război mondial, Prea Sfinţia Sa a adăugat că pacea în lume, întemeiată pe dreptate, trebuie să fie năzuinţa fiecărui om. Dragostea de pace şi hotărîrea de a o apăra sînt vădite de silinţa fiecăruia de a-şi îndeplini îndatoririle patriotice, de a sprijini cu eforturi sporite lucrarea de statornicire a ordinei celei noi în patria noastră.

Liturghia arhierească săvîrşită la Moldovenii în ziua de 4 iulie a. c., va stărui mereu în amintirea credincioşilor din acest sat.

Sfaturile şi îndrumările arhipăstorului Eparhiei Romanului date cu acest prilej sînt ca seminţele care au căzut pe pămînt bun; ele vor rodi în sufletele credincioşilor din parohia Moldovenii cumînţenie, evlavie, dragoste frăţească, pace, hărnicie, sîrguinţă şi tot lucrul cel bun.

P.

†

PREOTUL VLADIMIR ROMANESCU

Vineri, 30 aprilie 1965, orele 15, a încetat din viaţă, în Comuna Văleni, raionul Roman, preotul pensionar, Vladimir Romanescu în vîrstă de 84 ani. Corpul său neînsufleţit a fost depus în Biserica parohială din parohia Văleni,, în care decedatul a oficiat Sfînta Slujbă multă vreme.

Defunctul s-a impus prin cumînţenie şi corectitudine exemplară, slujind cu dragoste lui Dumnezeu, fapt pentru care a fost stimat şi iubit de toţi cei care l-au cunoscut.

Marţi 4 mai 1965, un sobor de preoţi - protopop D. Aanei, pr. I. Pascu, pr. Eugen Bordeianu, pr. Victor Stan şi pr. M. Tablan - a săvîrşit slujba înmormîntării, în asistenţa familiei şi a unui număr mare de credincioşi; rămăşiţele pămînteşti ale răposatului pr. V. Romanescu au fost depuse în cimitirul din Văleni Roman.

La sfîrşitul slujbei a vorbit preot I. V. Pascu despre «Măreţia Preoţiei» şi Protoiereu D. Aanei, care a scos în evidenţă frumoasa activitate a preotului decedat V. Romanescu.

A plecat dintre noi o rară figură de preot a Bisericii lui Hristos.

Protopop D. AANEI

COMEMORĂRI

Prof. M. ŞESAN : **Ioan Hus — 550 de ani de la moartea sa . . 416**

URME DIN TRECUT

Prof. VICTOR BRĂTULESCU : **Grafitele de la Moldoviţa . . 419**

ÎNSEMNĂRI **427**

1100 ani de la creştinarea bulgarilor *(Pr. Paul Mihail)* **; Circulaţia Cazaniei lui Varlaam** *(I. D. Lăudat)* **; Gh. Dima profesor şi compozitor de cîntări psaltice** *(Pr. Dumitru Balaşa).*

RECENZII **431**

Irénikon. tom. XXXVIII, 1-er trimestre 1965 *(C. Sîrbu)* ; *André Benoît,* **L'actualité des Pères de l'Eglise,** 1961 *(Şt. Alexe)* ; *Grigore Ionescu,* **Istoria arhitecturii în România, I,** 1964 *(N. Grigoraş)* ; **Izvoarele istoriei României, I,** Bucureşti 1964 *(G. I. Buzatu)* ; **Glasul Bisericii Ortodoxe Sîrbe,** ianuarie 1965 *(Ierod. Prof. Epifanie Norocel).*

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ŞTIRI BISERICEŞTI DE PESTE HOTARE . . **443**

O catedră de ecumenism la Facultăţile catolice din Lyon ; Crearea unei societăţi liturgice interconfesionale ; Femeile admise ca pastori în Biserica reformată din Franţa *(Prof. C. Pavel).*

B. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . **444**

Slujitori ortodocşi din Africa, oaspeţi ai Bisericii Ortodoxe din Moldova ; Închiderea cursurilor anului şcolar 1964-1965 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ *(Pr. Gh. Aparaschivei)* ; † **Preotul Dumitru Voevidca** *(Pr. Nicolae Pentelescu)* ; † **Protopresviterul Nicolae Lăzărescu** *(Pr. Oreste Gherasim).*

C. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . **448**

Conferinţele preoţeşti din luna mai 1965 *(Preot Ermil Bărbieru)* ; **Redeschiderea bisericii din parohia Moldovenii (Porceşti), raionul Roman** *(P.)* ; † **Preotul Vladimir Romanescu** *(Protopop D. Aanei).*

42.420

P I-2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 9—10 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Congresul Mondial pentru Pace, Independenţă Naţională şi Dezarmare Generală (Helsinki, 10—15 iulie 1965) 453

OASPEŢI DE PESTE HOTARE

Vizita Episcopului A. Wischmann din R. F. G. în Arhiepiscopia Iaşilor 462
Crainici ai unor Biserici creştine din S. U. A. vizitează Arhiepiscopia ortodoxă a Iaşilor 464

STUDII

Arhim. I. CRĂCIUNAŞ: **Vechea pictură bisericească din Moldova (veac. XV-XVII)** 468
Prof. O. BUCEVSCHI: **«Discuţie interconfesională»** . . . 503
Arhit. Dr. V. CARMAZIN-CACOVSCHI: **Barocul bisericesc din Iaşi** . 513

MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA

Pr. Prof. V. IGNĂTESCU: **Mănăstirea Agapia** 524

COMEMORĂRI

Pr. P. MANOLE: **Douăzeci de ani de la moartea Prof. Dr. N. Gr. Popescu-Prahova** 537

URME DIN TRECUT

Prof. V. BRĂTULESCU: **Nume de călugări şi de dieci în grafitele de la mănăstirile Voroneţ şi Homor** 541

(Continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 9—10 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1965

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

CONGRESUL MONDIAL PENTRU PACE, INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ ȘI DE-ZARMARE GENERALĂ

(Helsinki 10—15 iulie 1965)

Acțiunea pentru apărarea păcii, pentru statornicirea raporturilor de prietenie între țări și popoare avea, am 10-15 ani, sensul și forma unei mișcări lipsită de proporții și de vibrație mondială. Această mișcare, însă, este răspîndită acum pe toată suprafața pămîntului. La inițiativele și chemările adresate omenirii pînă acum de luptătorii pentru instaurarea păcii s-au alăturat savanți renumiți, scriitori, muncitori, mame zdrobite de durere după fiii lor uciși în cele două războaie mondiale, clerici și credincioși, oameni politici, nenumărați fii ai planetei noastre însetați de dreptate și pace. Ideea profund umană a păcii a îndepărtat din suflete resentimente și prejudecăți, a strîns laolaltă oameni care au concepții politice și religioase deosebite, a inspirat opere literare și creații artistice de mare valoare.

Lupta pentru pace n-a rămas o mișcare a unui mănunchi de oameni dornici de liniște și bunăînvoire în lume. În această mișcare s-au înrolat popoare și țări din cele mai îndepărtate colțuri ale pămîntului.

Între popoarele care poartă cu osîrdie flamura păcii în gînduri și înfăptuiri, la loc de cinste, se află și poporul nostru. Toți fiii patriei noastre, alături de toate popoarele lumii, au nevoie de pace și luptă pentru apărarea ei, deoarece pacea înseamnă libertate și independență, muncă netulburată, construire de școli, spitale, sanatorii și instituții de cultură, restaurarea monumentelor istorice, dezvoltarea impetuoasă a industriei, agricultură înaintată, îmbunătățirea condițiilor de viață pentru toți oamenii.

Cu astfel de gînduri și preocupări, popoarele din lumea întreagă au fost necontenit prezente prin crainici și delegați la toate manifestările închinate păcii cu nestrămutata convingere că slujesc o înaltă acțiune umană. La conferințe, congrese sau adunări mondiale convocate de Consiliul Mondial al Păcii, solii popoarelor au arătat că oamenii pe care-i reprezintă doresc pacea și se străduiesc necontenit pentru apărarea și întărirea ei.

Ca și la adunările din trecut ale apărătorilor păcii, în zilele de 10—15 iulie a. c., la Helsinki s-au adunat reprezentanți ai popoarelor spre a lua parte la *Congresul Mondial pentru Pace*,

Independenţă Naţională şi Dezarmare Generală. Capitala Finlandei — «ţara celor zece mii de lacuri» — avea, în timpul lucrărilor congresului, aspectul unui oraş în plină sărbătoare. Acest mare oraş din nordul Europei rămîne, în istoria luptei pentru apărarea păcii o tribună pe care s-au schimbat păreri asupra problemelor internaţionale, pe care s-au fixat convingerile că pacea este o necesitate iar războiul o acţiune necugetată, de pe care s-au adresat declaraţii, rezoluţii şi chemări oamenilor, popoarelor, guvernelor cerîndu-le să găsească, neîntîrziat, căile şi mijloacele care duc la înţelegere, prietenie, dezarmare generală şi pace.

«La Congres au participat 1470 de delegaţi invitaţi şi observatori sosiţi din 98 de ţări ale lumii, cărora li s-a adăugat Berlinul occidental. Au fost reprezentate 18 organizaţii internaţionale. Marea sală din clădirea de cărămizi roşii a Casei de cultură din capitala finlandeză, în care s-au ţinut şedinţele plenare, era un pitoresc caleidoscop uman de costume şi de limbi naţionale, de culori ale pielii şi, după cum a relatat secretariatul congresului, de profesiuni, de convingeri filozofice, politice şi religioase diferite. Printre congresişti se aflau 15 miniştri în funcţiune, 14 foşti miniştri, 10 diplomaţi, 92 membri ai parlamentelor, 125 oameni de ştiinţă, 43 ingineri şi tehnicieni, 109 membri ai corpului didactic de diferite grade, 72 scriitori şi critici literari, 35 artişti, 41 membri ai clerului, 46 medici şi activişti în domeniul sănătăţii, 90 de jurişti, 28 economişti, 7 istorici, 355 activişti sindicali, 145 muncitori şi ţărani, 114 funcţionari, 32 industriaşi şi comercianţi, 113 ziarişti, 90 studenţi, precum şi reprezentanţi ai altor profesiuni».

Dintre personalităţile lumii care au luat parte la Congres menţionăm : *John D. Bernal* preşedintele Consiliului Mondial al Păcii (Marea Britanie), scriitorii Pablo Neruda (Chili), Ilya Ehrenburg (U.R.S.S.), Jean Paul Sartre (Franţa), Alexandre Korneitchuk (U.R.S.S.), Boris Polevoi (U.R.S.S.), Mandaule Jacques (Franţa), Rath Radhanath (India), Senatorul Raymond Guyot (Franţa), prof. Raymond Jean (Franţa), prof. Masar Takahashi (Japonia) etc.; dintre personalităţile bisericeşti menţionăm : Prea Fericitul Patriarh Kiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I al Armenilor, I. P. S. Mitropolit Pimen al Krutiţelor, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nifon Sava din Liban, episcop luteran Kivit (Estonia), episcop M. Mitzenheim (R.D.G.), episcop Kaldy Zoltan (R. P. Ungaria), rev. James Endicott (Canada), rev. Miguel Ramandethi (Argentina), pastor Just Otto (F.F.G.), pastor Rognon René (Franţa), preot Melish Howard (S.U.A.), Gomboev călugăr budist (U.R.S.S.), Malukovski musulman (U.R.S.S.) etc.

Apărătorii păcii din ţara noastră au fost reprezentaţi de : Bogza Geo, Beligan Radu, Creangă I., Groza Maria, Ignat Nestor, Ivaşcu George, Joja Athanasie, Livezeanu Octav, I.P.S. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Murgescu Costin, Rangheţ Sanda.

Unii delegaţi la Congres au străbătut mări, oceane şi continente pînă la Helsinki, înflăcăraţi de înălţătorul gînd al păcii

între oameni, ţări şi popoare. Înainte de deschiderea lucrărilor se auzeau în sală, într-un murmur scăzut, toate graiurile de pe globul pămîntesc. Marea sală din clădirea Casei de cultură cuprindea inimile tuturor naţiunillor şi raselor venite să-şi spună cuvîntul la acest sobor pentru pace, independenţă naţională şi dezarmare generală.

«La intrarea în sală fîlfîiau drapelele finlandeze şi steagurile albastre ale mişcării mondiale pentru pace. Drapelele ţărilor care au trimis reprezentanţi la congres erau împreunate pe un perete din interiorul sălii».

Preşedintele Finlandei, Urho Kekkonen, a cinstit cu prezenţa sa şedinţa de deschidere a Congresului, iar primul ministru J. Virolainen a întîmpinat pe oaspeţi printr-o cuvîntare de salut. Primul ministru a anunţat că guvernul finlandez va ridica în Helsinki un monument închinat păcii şi coexistenţei paşnice. El a prezentat, în aplauzele celor prezenţi, macheta monumentului.

Savantul John D. Bernal, conducătorul Consiliului Mondial al Păcii, deşi suferind, s-a prezentat la Congresul de la Helsinki îndemnat de «primejdiile prin care trece în prezent pacea lumii». Cea mai neliniştitoare primejdie pentru omenirea întreagă, a spus el, între altele, este războiul de agresiune deosebit de brutal purtat de forţele americane împotriva poporului din sudul şi din nordul Vietnamului.

Războiul din Vietnam a fost tema în jurul căreea s-au purtat cele mai aprinse şi mai interesante discuţii la Congresul de la Helsinki.

În cuvîntarea sa, preşedintele Bernal s-a referit şi la alte acţiuni agresive ale guvernului american, mai ales la amestecul său în America Latină, în Cuba, în Brazilia şi în Republica Dominicană. «Trebuie trasă concluzia, a spus el, că, în ansamblu, este vorba de aplicarea conştientă a unei doctrine care conduce la război şi tiranie». Încheind cuvîntarea sa, John Bernal a declarat că starea sănătăţii îl obligă să se retragă din funcţia de preşedinte al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. «Eu am luat această hotărîre cu regret, a spus el, mai cu seamă în acest moment în care lucrarea Consiliului poate avea o importanţă vitală pentru menţinerea păcii». Îşi exprimă, în sfîrşit, convingerea că omenirea, prin eforturile luptătorilor pentru apărarea păcii, va găsi drumul fericit al viitorului.

Participanţii la Congres au întîmpinat cu entuziasm, în după amiaza zilei de 10 iulie, pe şeful delegaţiei din Vietnamul de Sud, *Dinh Ba Thi*, care a prezentat raportul intitulat : «Sprijinul acordat de popoarele lumii poporului vietnamez în lupta sa justă pentru independenţă, unitate şi pace», şi pe conducătorul delegaţiei din R. D. Vietnam care s-a referit la acţiunile neumane ale forţelor americane.

Ziua de 10 iulie s-a încheiat cu o demonstraţie şi un miting de simpatie pentru Vietnam, organizat de Comitetul finlandez pentru apărarea păcii. În cadrul acestor manifestări, au luat cuvîntul reprezentanţi ai locuitorilor capitalei finlandeze, ai

poporului vietnamez, precum și prima femeie cosmonaut, *Valentina Tereșkova.*

Rînd pe rînd, în ședințele plenare ale Congresului, au fost prezentate rapoarte cu privire la: eliberarea popoarelor aflate sub jugul colonial, respectarea suveranității și apărarea ei împotriva oricărei încălcări, dezarmarea generală, lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial, suveranitatea economică a națiunilor, consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor etc.

Aproape toți vorbitorii au condamnat, în cadrul ședințelor plenare, agresiunea americană în Vietnam arătînd simpatie față de lupta poporului vietnamez. Congresiștii au primit cu vii aplauze declarația conducătorului delegației americane: «Noi, americanii care participăm la acest Congres mondial al păcii, declarăm că guvernul S.U.A. folosește mijloace imorale în Vietnam pentru a atinge un scop imoral. Cerem retragerea tuturor forțelor militare ale S.U.A. din Vietnam».

Discuțiile au continuat, apoi în cele șapte comisii: I) Tema: Vietnam; II) Teme: Eliberarea popoarelor aflate încă sub jugul colonial, apartheidul, rasismul și violarea drepturilor omului; III) Teme: Interzicerea armelor nucleare, zonele denuclearizate, bazele militare și trupele străine, pactele și blocurile militare, tratatul de dezarmare generală; IV) Tema: Lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial, securitatea europeană, tratatele de pace, chestiunea germană; V) Tema: Suveranitatea economică a națiunilor, libertatea de a hotărî ele însele tipul de dezvoltare economică și socială, cooperarea internațională: VI) Tema: Consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor, transformarea industriei de război în industrie de pace; VII) Teme: Crearea unei atmosfere favorabile păcii, rolul culturii, religiei și educației în slujba păcii, universalitatea O.N.U.

Solii partizanilor păcii din țara noastră au expus, în comisii, ideile și sentimentele poporului român referitoare la problemele păcii și războiului. Astfel, în Comisia I-a, *Octav Livezeanu* a spus printre altele: «Situația din Vietnam se agravează neîncetat. Extinderea intervenției imperialiste, creșterea considerabilă a efectivelor americane angajate în Vietnamul de Sud, participarea directă a militarilor americani la operațiunile cu caracter ofensiv periclitează pacea mondială. Mișcarea pentru apărarea păcii din România, întregul popor român condamnă cu toată tăria aceste acte agresive, cere încetarea lor imediată și își exprimă solidaritatea deplină cu eroicul popor al Vietnamului care dă puternice lovituri agresorilor»; în Comisia a II-a, *Radu Beligan* s-a ocupat de unele probleme legate de eliberarea popoarelor aflate sub jugul colonial, de menținerea suveranității naționale și apărarea ei împotriva oricărei încălcări; în Comisia a III-a *George Ivașcu* a arătat că înarmarea nesăbuită poate provoca în orice moment un cataclism mondial; în Comisia a IV-a *Athanase Joja*, conducătorul delegației române, a vorbit despre necesitatea schimburilor economice și culturale între state cu orînduiri sociale diferite, în atmosfera de coexistență pașnică. «Mișcarea pentru pace din țara noastră, a spus el, între

altele, sprijină inițiativele guvernului român privind stabilirea unei largi colaborări internaționale și eforturile pe care el le desfășoară în sud-estul Europei în scopul obținerii instaurării în Balcani a unor relații de bună vecinătate, de colaborare pașnică. Considerăm că aceasta reprezintă o formă a contribuției pe care orice stat mare sau mic poate să o aducă la promovarea raporturilor de colaborare în lumea contemporană»; în Comisia a V-a, *Costin Murgescu* a scos în evidență necesitatea eliminării din relațiile economice internaționale a tuturor practicilor incompatibile cu principiul dreptului suveran al fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta; în Comisia a VI-a, *Nestor Ignat* s-a referit, îndeosebi, la consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor arătînd că s-ar putea tămădui multe răni care mai dăinuie pe alocuri cu sumele cheltuite pentru înarmare; în Comisia a VII-a, *Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei*, a vorbit despre importantul rol pe care cultura temeinică și educația îl au în dezvoltarea și statornicirea sentimentelor umane; în continuare, s-a referit la acțiunile pe care Bisericile creștine le desfășoară pentru statornicirea legăturilor frățești între oameni; credincioșii români, a spus, între altele, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, sînt însuflețiți în toate gîndurile și faptele lor de ideea binelui și de înaltul sentiment al dragostei fraterne, temeiuri puternice ale păcii.

În cadrul Congresului, un grup de lucru alcătuit din reprezentanți ai fiecărei delegații au examinat problemele privind mișcarea mondială pentru pace și organizarea Consiliului Mondial al Păcii din care fac parte numeroase personalități din lume. Din partea Mișcării pentru pace din România au fost aleși în Consiliul Mondial al Păcii: *Athanase Joja, Horia Hulubei, Geo Bogza, Nestor Ignat* și *Sanda Rangheț*.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii, după retragerea profesorului John Bernal din funcția de președinte, din motive de sănătate, a ales un comitet executiv povizoriu alcătuit din: *Isabelle Blume* (Belgia), *Rames Chandra* (India), *James Endicott* (Canada), *Lucio Luzatto* (Italia), *Gordon Schaffer* (Anglia), *Setiadin Reksoprodjo* (Indonezia) și *Honari Soniah* (Algeria).

Congresul, la încheierea lucrărilor, a adoptat două documente de mare importanță: *Declarația generală și Rezoluția cu privire la Vietnam*.

În *declarația generală*, după o trecere în revistă a focarelor de conflict provocate de cercurile imperialiste se spune: «Așa cum se prezintă situația în lume, devin tot mai necesare și urgente interzicerea armei nucleare, distrugerea și excluderea ei. Este necesar ca fiecare putere nucleară să declare în mod oficial că nu va folosi niciodată prima arma atomică, pentru a evita pericolul unui război nuclear a cărui amenințare planează asupra tuturor țărilor fără excepție. Propunerea cu privire la o conferință mondială a șefilor de state și de guverne în această problemă trebuie să fie sprijinită.

Congresul cheamă toate popoarele să ceară guvernelor lor acțiuni care să izoleze imperialismul american și să stăvilească

agresiunea lui ; să sprijine popoarele care luptă împotriva colonialismului şi pentru cucerirea independenţei naţionale ; să sprijine lupta popoarelor pentru o adevărată independenţă, libertate şi dezvoltare social-economică, împotriva neocolonialismului şi a exploatării. Congresul cheamă toate popoarele să acţioneze pentru a pune capăt cursei înarmărilor şi pentru a se ajunge la măsuri practice de dezarmare, să ceară lichidarea bazelor militare şi retragerea trupelor care staţionează pe teritorii străine, măsuri concrete pentru realizarea securităţii şi pentru rezolvarea problemelor litigioase pe cale paşnică.

Unitatea este forţa popoarelor în acţiunea lor pentru salvgardarea păcii».

Rezoluţia cu privire la Vietnam cuprinde, între altele, următoarele: «Făcîndu-se ecoul sentimentelor comune ale miliardelor de oameni de pe pămînt, Congresul a fost profund mişcat de războiul care a constituit o urmare a politicii de agresiune armată a imperialiştilor americani, care au încălcat acordurile de la Geneva din 1954, război care se intensifică pe zi ce trece, la care participă nemijlocit şi tot mai strîns forţe armate şi chiar aviaţia strategică a Statelor Unite. Congresul este cu atît mai indignat de politica de «escaladare», promovată de Statele Unite care extind într-un mod extrem de periculos războiul dincolo de limitele Vietnamului de Sud, organizînd atacuri şi provocări împotriva Republicii Democrate Vietnam — stat suveran şi independent — periclitînd serios pacea şi securitatea popoarelor din Asia de sud-est şi din întreaga lume.

Congresul exprimă recunoştinţă profundă eroicului popor vietnamez pentru imensele lui jertfe date în războiul drept pentru independenţa şi unitatea sa şi, în acelaşi timp, pentru eliberarea popoarelor şi pacea în întreaga lume. El salută succesele strălucite de o înaltă semnificaţie internaţională, pe care poporul vietnamez le-a dobîndit în lupta sa împotriva unui agresor mult superior din punct de vedere al armamentului şi al tehnicii militare.

După părerea Congresului, o datorie sfîntă şi urgentă a forţelor păcii din întreaga lume este de a-şi coordona toate acţiunile, pentru a contribui în modul cel mai eficient la încetarea războiului agresiv al S.U.A. în Vietnam şi pentru a stinge focarul de război în lume, la ora actuală cel mai periculos.

Congresul salută cu căldură mişcările de masă care se lărgesc şi se întăresc tot mai mult în rîndurile multor popoare ale lumii, inclusiv ale poporului Statelor Unite, care îşi exprimă solidaritatea cu poporul Vietnamului împotriva agresorilor imperialişti americani, pentru apărarea păcii.

Congresul declară că singurele principii raţionale pentru o rezolvare justă a problemelor vietnameze rezidă în respectarea drepturilor fundamentale şi sfinte ale poporului vietnamez la independenţă, suveranitate, unitate şi integritate, recunoscute în mod solemn de acordurile de la Geneva din 1954 cu privire la Vietnam.

Alăturînd vocea popoarelor devotate cauzei păcii şi dreptăţii din întreaga lume, la vocea poporului vietmanez, Congresul

cere încetarea de urgență a agresiunii Statelor Unite în Vietnamul de Sud, retragerea imediată a trupelor americane și a tuturor sateliților lor din Vietnamul de Sud, lichidarea bazelor militare americane din Vietnamul de Sud, încetarea imediată a bombardării și a altor acțiuni agresive împotriva Republicii Democrate Vietnam. Frontul Național de eliberare din Vietnamul de Sud este singurul reprezentant legal și adevărat al poporului Vietnamului de Sud. Acest popor trebuie să fie lăsat să-și reglementeze propriile sale probleme fără de nici un fel de amestec străin. Unificarea pașnică a Vietnamului este o problemă a populației celor două zone ale Vietnamului și exclude orice amestec din afară.

Congresul consideră că pe baza recunoașterii acestor principii, reglementarea pașnică a problemei poate fi realizată în condiții favorabile ; dimpotrivă, orice hotărîre, care nu se bazează pe principiile mai sus expuse, nu poate fi acceptabilă, întrucît ea nu corespunde acordurilor din 1954 de la Geneva cu privire la Vietnam și aspirațiilor legitime ale poporului vietnamez.

Congresul cere cu insistență forțelor păcii și organizațiilor democratice din întreaga lume să desfășoare o mișcare largă, puternică și continuă în rîndul tuturor păturilor sociale pentru a sprijini sub toate formele și sub toate aspectele poporul vietnamez în lupta sa dreaptă împotriva războiului agresiv al Statelor Unite, pentru independență națională, unitate și pace.

Congresul este ferm convins că prin eforturile comune ale întregii omeniri progresiste lupta dreaptă a poporului vietnamez se va încheia printr-o victorie inevitabilă, pacea în Vietnam va fi, fără îndoială, restabilită și prin aceasta va fi consolidată pacea în întreaga lume».

* * *

Slujitorii Bisericilor creștine cum și cei ai altor culte religioase, care au luat parte ca delegați ai partizanilor păcii din diferite țări la Congresul de la Helsinki, s-au reunit, în timpul lucrărilor Congresului, în ședințe separate spre a discuta problemele păcii și războiului prin unghiul concepțiilor religioase.

La încheierea lucrărilor, ei au adresat un Apel tuturor credincioșilor, tuturor Bisericilor și organizațiilor religioase și tuturor oamenilor de bună voință din care spicuim următoarele:

«Profesînd diferite credințe și însuflețiți de o puternică dorință de a apăra omenirea de primejdia unui război mondial apocaliptic, am venit din toate colțurile pămîntului la Helsinki, capitala Finlandei, unde am luat parte la lucrările Congresului Mondial al apărătorilor păcii, care s-a ținut de la 10—15 iulie 1965.

«Noi am fost toți de acord de a ne ridica împotriva oricărei violențe și înainte de toate împotriva celei a războaielor fratricide, împotriva tuturor formelor de pregătire a acestor războaie căci ele sînt potrivnice voiei lui Dumnezeu. Călăuziți și inspirați de Providență, noi am crezut că avem datoria de a ne adresa în această chestiune vouă și tuturor celor care res-

pectă demnitatea ființei omenești, zidirea lui Dumnezeu, astăzi în pragul prăpastiei, amenințată cu exterminarea prin arma morții. Noi o facem în numele personalităților religioase reunite în acest congres.

«În numele Celui Atotputernic și a dragostei Sale față de neamul omenesc, noi ne adresăm vouă cu acest îndemn: ascultați glasul nostru și ridicați-vă cu toată puterea pentru a opri pieirea lumii.

«În ciuda distanțelor, frontierelor și barierelor politice care ne separă, noi putem, cu ajutorul lui Dumnezeu să ne unim în numele omului.

«O separație religioasă seculară există încă printre noi, dar, fii ai lui Dumnezeu, noi sîntem frați și a venit timpul de a ne deschide brațele în numele Său, a aceluia care desăvîrșește dragostea pe care ne-a făgăduit-o. Dacă trecem nepăsători pe lîngă suferințele omenești, atunci cînd sîngele celor nevinovați a curs, rugăciunile noastre nu vor fi ascultate de Dumnezeu căci rămînînd orbi și muți noi punem sabia ucigătoare în mîinile aținătorilor la război. Iată de ce, înălțînd lui Dumnezeu rugăciuni fierbinți pentru pacea lumii, noi, fiii pămîntului, facem tot ceea ce este în puterea noastră pentru ca dușmănia, ura și războaiele fratricide să fie înlăturate pentru totdeauna. Noi vă chemăm la acțiuni care pot contribui la încetarea neîntîrziată a unui război sîngeros și distrugător pe pămîntul Vietnamului și în Republica Dominicană ca și în alte părți ale lumii unde apar periculoase focare de război.

«Noi nu putem accepta ca naționalismul exagerat și colonialismul, discriminarea rasială, apartheidul și nedreptățile sociale să aibă drept de cetățenie pe pămînt.

«Noi sîntem gata a uni eforturile noastre cu cele ale tuturor forțelor păcii și a acelor organizații internaționale care contribuie la lichidarea acestei moșteniri rușinoase a trecutului.

«Dumnezeu a zidit Universul pentru om și noi vă cerem în numele Său să slujiți cauza păcii, fericirii și frăției umane».

* * *

În acțiunea pentru apărarea păcii în lume, Congresul de la Helsinki este un moment de o deosebită importanță. La acest Congres, delegații apărătorilor păcii din lumea întreagă și-au arătat indignarea față de agresiunea americană din Vietnam, față de uneltirile cercurilor imperialiste pentru declanșarea unui nou război.

Cuvîntările care au fost rostite sînt chemări vibrante la coexistență și pace. *Declarația generală* și *Rezoluția cu privire la Vietnam* cum și *Apelul* adresat credincioșilor au un puternic răsunet în toată lumea. Aceste documente sînt întîmpinate cu căldură deoarece ele arată căile care duc la înlăturarea unui nou război, la înțelegere și pace.

Poporul nostru dornic de libertate și independență stăruie în acțiunea de apărare a păcii prin munca sa încordată, prin înfăptuirile sale nebănuite, înainte, nici de cea mai înflăcărată

imaginație. Cunoscînd urmările celor două războaie mondiale, el cere dezarmarea generală, interzicerea totală a armelor atomice, rezolvarea tuturor problemelor internaționale într-o atmosferă de încredere și sinceritate.

Alături de întreg poporul român, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române apără cu rîvnă pacea lumii. Ca cetățeni loaiali, îndemnați de conștiința lor creștină, ei stăruie pentru prosperitatea Patriei, pentru binele obștesc, pentru înțelegere și pace. Ascultînd poruncile și glasul tainic al conștiinței lor, ei află în documentele adoptate la Helsinki idei și temeiuri ale luptei pentru apărarea păcii. Ei nu pot rămîne nepăsători cînd văd că pacea este amenințată de anumite cercuri care întreținîncă războiul rece, de agresiuni ca aceea din Vietnam, de procedee neadmise de conștiința și demnitatea omenească. Cu spirit de răspundere, ei se roagă lui Dumnezeu pentru pacea lumii și, încălziți de flacăra iubirii, muncesc neîncetat pentru binele comun, pentru belșug și fericire.

VIZITA EPISCOPULUI A. WISCHMAN DIN R. F. G. ÎN ARHIEPISCOPIA IAȘILOR

În zilele de 18—20 septembrie 1965, la invitația Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, o delegație bisericească formată din A. Wischman — președintele comisiei pentru relațiile externe a Bisericii evanghelice din R. F. G. și Gl. G. Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene, însoțiți de P. C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal, a făcut o vizită la unele mănăstiri și biserici din Arhiepiscopia Iașilor.

Oaspeții au sosit joi seara, 17 septembrie, la Suceava, unde au fost întîmpinali de delegatul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor, care i-a însoțit apoi în tot cursul vizitei. Vineri, 18 septembrie, dimineața, oaspeții au vizitat Mănăstirea Sf. Ican-Suceava cu monumentul principal, biserica zidită între anii 1512-1522. În continuare, ei au vizitat vechea cetate a Sucevei, diferite cartiere ale orașului Suceava, vechea capitală a Moldovei, astăzi complet înnoită. La Dragomirna, oaspeții au admirat monumentala biserică și sala gotică, recent restaurate, precum și obiectele de valoare expuse în colecția mănăstirii. La Rădăuți, au fost vizitate biserica Bogdana, cea mai veche biserică de piatră păstrată în Moldova, și catedrala nouă, un important monument de arhitectură și pictură.

Continuînd vizita, oaspeții au ajuns vineri seara la Mănăstirea Putna, unde au fost găzduiți. Aici au cercetat biserica mănăstirii, colecția cu obiectele de artă, camera «Eminescu» etc.

O impresie puternică asupra oaspeților au făcut bisericile de la Sucevița, Moldovița și Voroneț cu frescele lor interioare și mai ales cu cele exterioare, cunoscute în toată lumea, pe care oaspeții le-au văzut în cursul zilei de 18 septembrie a. c.

Sîmbătă seara, D-nii A. Wischman și Williams au fost oaspeții Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, la reședința mitropolitană din Iași. Duminică 19 septembrie, oaspeții au asistat la Sfînta Liturghie săvîrșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin în monumentala catedrală, zidită de mitropoliții Veniamin Costachi și Iosif Naniescu, avînd astfel prilejul de a vedea evlavia credincioșilor moldoveni și frumusețea liturghiei ortodoxe. La sfîrșitul Sf. Liturghii, în cuvîntarea rostită,

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că Biserica Ortodoxă Română, pe lîngă lucrarea de mîntuire a fiilor ei duhovniceşti, desfăşoară şi o bogată activitate pentru apropierea între confesiunile creştine şi pentru împlinirea idealurilor măreţe ale lumii contemporane, idealuri de pace, colaborare şi fericire. În acest scop, Biserica Ortodoxă Română, ca şi celelalte Biserici, surori, prin delegaţii ei, activează în diferite organisme bisericeşti internaţionale, cum sînt : Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferinţa Creştină pentru Pace, Conferinţa Bisericilor Europene etc. Biserica Ortodoxă Română trimite reprezentanţi la lucrările acestor organisme şi primeşte numeroase delegaţii bisericeşti din străinătate. În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin prezintă credincioşilor distinşii oaspeţi şi le urează bun venit.

După Sfînta Liturghie, oaspeţii — însoţiţi de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin — au vizitat schitul Bucium, unde au servit dejunul şi cina.

Luni, 20 septembrie, oaspeţii au vizitat oraşul Iaşi (biserica Trei Ierarhi, biserica Golia, Teatrul Naţional Vasile Alecsandri, Universitatea, Copoul, Piaţa Unirii, cartierul industrial etc.). Luni seara, oaspeţii au plecat cu trenul la Bucureşti.

În această scurtă vizită, distinşii oaspeţi au avut prilejul potrivit de a cunoaşte aspecte ale vieţii bisericeşti din Moldova, mănăstiri şi biserici, — importante monumente de artă —, acţiunea stăruitoare pe care o desfăşoară conducerea statului pentru repararea şi restaurarea lor. De asemenea, ei au văzut parte din frumuseţile patriei noastre şi progresul important pe care l-a realizat în ultimii ani poporul român, prin priceperea şi hărnicia sa.

CRONICAR

CRAINICI AI UNOR BISERICI CREȘTINE DIN S.U.A. VIZITEAZĂ ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ A IAȘILOR

Niciodată în istoria ei lumea creștină n-a fost mai preocupată de ideea reconcilierii și unirii tuturor celor ce cred în Mîntuitorul Hristos și-L mărturisesc într-un fel sau altul. Se poate spune că silința de a statornici în conștiința tuturor creștinilor necesitatea unirii este o dominantă a zilelor noastre.

Eforturile pentru apropierea creștinilor, unii de alții, pentru unirea Bisericilor sînt, negreșit, roade ale propovăduirii dumnezeiești a Mîntuitorului care S-a rugat și a dorit «ca toți să fie una». În același timp, însă, spectrul unui nou război nimicitor, discriminările sociale și rasiale, colonialismul și neocolonialismul, pete rușinoase ale secolului nostru, cer tuturor creștinilor înțelegere desăvîrșită și unire frățească spre a sluji omenirea în lupta pentru apărarea păcii și în năzuința ei stăruitoare pentru o viață îmbelșugată, liniștită și fericită.

Înaripați și însuflețiți de ideea înaltă a unirii, crainicii Bisericilor creștine se întîlnesc la conferințele și adunările organizate de Consiliul Mondial al Bisericilor, de Conferința Creștină pentru Pace, la Conferința Europeană a Bisericilor, în cadrul cărora discută chestiuni de actualitate și se silesc să găsească împreună cele mai potrivite metode pentru ajutorarea și slujirea omului.

Cu dorința vie de a se cunoaște temeinic unele pe altele, de a se înțelege frățește în năzuința profund umană de slujire și ajutorare a semenilor, Bisericile creștine, în ultimii ani, schimbă publicații teologice, trimit tineri la studii și se vizitează reciproc.

O vizită care se înscrie ca un moment deosebit de important în istoria vieții bisericești a Arhiepiscopiei Iașilor este și aceea a unor înalți slujitori bisericești din S. U. A.: *Dr. Eugene Blake*-secretar general al Bisericii presbiteriene unite din S.U.A., membru din 1961 al Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor și președinte al Secției de ajutorare interbisericească din cadrul Mișcării ecumenice și *James I. Mc. Cord*-președintele seminarului teologic reformat din Princetown S.U.A., membru în comitetul de lucru al comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor.

După ce, în zilele de 25 și 26 iulie au vizitat comunități și locașuri de cult din Oradea Mare și Cluj, oaspeții — însoțiți de episcopii cultului protestant reformat: Al. Buthy, I. Naghy și de Dl. Gheorghe Nenciu, director în Departamentul Cultelor — au fost primiți în ziua de 27 iulie de Prea Fericitul Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Olănești-Vîlcea. De acolo, în aceeași zi, s-au îndreptat, prin București, spre Iași, pentru a-l întîlni pe Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și pentru a cunoaște aspecte ale vieții religioase și monumente de artă bisericească din Moldova.

La aeroportul Iași, oaspeții au fost întîmpinați, în seara zilei de 27 iulie de P. C. arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor. În jurul orelor 19, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin primea la reședința mitropolitană din Iași pe cei doi crainici ai Bisericilor creștine de peste ocean și pe însoțitorii lor. Într-o atmosferă de dragoste frățească, Întîistătătorul Arhiepiscopiei Iașilor s-a întreținut îndelung cu oaspeții I. P. S. Sale, asupra unor importante probleme bisericești de actualitate: viața religioasă în țara noastră și în S.U.A., Bisericile creștine și apărarea păcii în lume, restaurarea monumentelor istorice bisericești din România cu sprijinul conducerii de Stat, activitățile Consiliului Mondial al Bisericilor etc.

A doua zi, 28 iulie a. c., oaspeții au asistat la Sfînta Liturghie săvîrșită în catedrala mitropolitană a Iașului, apoi au ascultat o scurtă expunere în legătură cu valoarea istorică și artistică a maiestosului monument ieșan clădit prin osîrdia prea fericiților mitropoliți Veniamin Costachi și Iosif Naniescu. Desfășurarea serviciului religios, arhitectura, proporțiile impunătoare ale catedralei și pictura — opera marelui pictor Gh. M. Tattarescu — au făcut o impresie adîncă asupra oaspeților.

Ieșind din catedrală, Eugene Blake și James I. Mc. Cord au vizitat catedrala veche — biserica Sf. Gheorghe — în care se păstrează cîteva lucrări bisericești de artă — între ele fresce de la biserica Sf. Trei Ierarhi —, sala festivă, birourile cancelariei mitropolitane și căminul preoțesc, biserica Trei Ierarhi, biserica Sf. Nicolae Domnesc, biserica Golia și Palatul Culturii.

În trecere pe străzile bătrînului oraș al Moldovei, oaspeții au cunoscut unele din marile realizări îndeplinite în atmosfera de muncă statornicită în patria noastră. Ca din pămînt au răsărit mari unități industriale, clădiri pentru instituții de cultură, cartiere muncitorești, realizări în care se îmbină armonic linia și proporția arhitectonică, frumosul și utilul. În locul mahalalelor de altădată împrăștiate pe coastele dealurilor și a uliților întortochiate, oaspeții au văzut cartiere orînduite geometric, bulevarde largi și drepte.

Dorind să cunoască unele mănăstiri moldovene despre care se vorbește cu mare admirație în lumea creștină, distinșii oaspeți însoțiți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, au plecat în aceeași zi de 28 iulie 1965, la orele 13 spre Mănăstirea Agapia unde au ajuns la orele 15.

În biserica Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil, zidită în această mănăstire de hatmanul Gavriil fratele domnitorului Vasile Lupu, *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin*, adresîndu-se călugăriţelor, credincioşilor şi vizitatorilor care se găseau în sfîntul locaş, a spus, între altele, că pentru Arhiepiscopia Iaşilor vizita distinşilor oaspeţi, Eugene Blake şi James I. Mc. Cord, personalităţi de mare prestigiu în viaţa bisericească a S.U.A. şi în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, cum şi a fraţilor episcopi din Transilvania, constituie un prilej de mare bucurie duhovnicească. Activitatea bogată şi stăruitoare pe care oaspeţii o desfăşoară pentru relaţii frăţeşti între Bisericile creştine, pentru independenţa şi libertatea popoarelor, pentru abolirea colonialismului şi neocolonialismului, pentru apărarea păcii în lume, a adăugat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, este preţuită şi cinstită de toată omenirea. În ţara noastră, ei au venit ca prieteni ai poporului român şi ca fraţi ai credincioşilor creştini. Încheind cuvîntul, Înaltul a dorit adîncirea legăturilor între Bisericile creştine pentru a sluji, astfel, cu mai mult folos strădaniile omenirii spre o viaţă mai bună.

După ce *P. C. stareţă Eustochia Ciucanu* a prezentat monumentul insistînd asupra fermecătoarelor picturi, aşternute peste tot în interiorul bisericii de mîna măiastră a pictorului N. Grigorescu, şi după ce a dat unele informaţii în legătură cu viaţa călugărească în Mănăstirea Agapia, *Eugene Blake* a mulţumit, vădit impresionat, de felul cum a fost primit în acest locaş de rugăciune a cărui faimă a ajuns pînă la marginile pămîntului. Cadrul natural din jurul mănăstirii, cum şi atmosfera de linişte şi evlavie de la această oază creştină sînt îmbietoare. Minunăţiile Agapiei şi cucernicia pe care a văzut-o pe feţele călugăriţelor, a încheiat vorbitorul, vor stărui mereu în amintirea sa.

De la Agapia, după o gustare servită la stăreţie, oaspeţii s-au îndreptat, pe la orele 17, spre marea lavră a călugărismului românesc, Mănăstirea Neamţ. Ca de obicei, clopotele mănăstirii vesteau cu «predica lor pătrunzătoare» sosirea oaspeţilor. *P. C. arhim. Dionisie Velea*, stareţul mănăstirii, care a întîmpinat pe oaspeţi în pragul bisericii voievodale «Înălţarea Domnului», în cuvîntul scurt pe care l-a rostit a arătat că în istoria acestui aşezămînt călugăresc vizita aceasta va rămîne ca un moment de desfătare duhovnicească. În continuare, părintele stareţ s-a referit la biserica zidită cu veacuri în urmă de Domnitorul Ştefan cel Mare şi la diferite etape din istoria vieţii călugăreşti de la această mănăstire. *P. C. Firmilian Olaru*, egumen, a făcut o scurtă expunere în legătură cu activităţile culturale desfăşurate în trecut la Mănăstirea Neamţ.

Cu viu interes, oaspeţii au ascultat în biserică expunerile în legătură cu începuturile şi dezvoltarea stilului arhitectonic moldovenesc. În camerele în care este orînduită colecţia de obiecte bisericeşti cu valoare istorică şi artistică, ei au admirat ingeniozitatea şi spiritul creator al înaintaşilor noştri.

Deoarece în seara de 28 iulie 1965, era fixată plecarea spre

București, prin Iași, oaspeții și însoțitorii au părăsit Mănăstirea Neamț pe la orele 19 îndreptîndu-se spre Iași.

Vizita scurtă pe care ei au făcut-o Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin și Bisericii Ortodoxe din Arhiepiscopia Iașilor, unde au fost înconjuraţi cu dragoste frăţească, constituie un pas înainte în lucrarea de statornicire a păcii și bunei înţelegeri între Bisericile creștine și între popoarele lumii.

STUDII

VECHEA PICTURĂ BISERICEASCĂ DIN MOLDOVA

(veac. XV-XVII)

I. SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ

1. *Începuturile picturii moldoveneşti.* În Ţările Române existenţa unor centre de artă poate fi atestată încă din evul mediu timpuriu. Astfel, în Ţara Românească, în urma recentelor săpături arheologice, la biserica rupestră de la Basarabi-Medgidia s-a descoperit cea mai veche pictură, din veacul X. Urme de pictură din veacul XI s-au descoperit apoi la bisericuţa de la Garvăn-Dinogeţia şi la Turnu-Severin, din veacul XII. La biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş se păstrează un ansamblu aproape complet de pictură, executat la mijlocul veacului XIV. În Transilvania, de asemenea, se păstrează numeroase biserici în ţinutul Haţegului, Crişcior, Zarand, Ribiţa, Streiu etc. cu urme sau ansambluri întregi de pictură din veacurile XIII-XV.

Dacă în Ţara Românească şi Transilvania cele mai vechi urme şi ansambluri de pictură datează din veacurile X-XV, pentru Moldova, în schimb, în stadiul actual al cercetărilor, nu avem, deocamdată, nici o urmă de pictură din această perioadă. O serie de factori istorici şi geografici, printre care şi invaziile pustiitoare ale popoarelor migratoare (pecenegi, cumani, tătari), care au stat în Moldova mai mult decît în celelalte provincii româneşti, au stînjenit mult dezvoltarea societăţii feudale — şi deci şi a culturii artistice a acestei societăţi — în raport cu ţările înconjurătoare.

Totuşi, ţinînd seama de vechimea creştinismului în Moldova, unde exista o viaţă bisericească ortodoxă cu ierarhie, mănăstiri, biserici etc., toate acestea atestate documentar în cursul veacurilor XIII-XIV, de faptul că pictura era cunoscută acum în toate ţările vecine, pare foarte posibil că ea era cunoscută şi în Moldova încă din această vreme. De-a lungul vremurilor care au premers întemeierii statului lor, moldovenii au avut, fără îndoială, prilejul să se familiarizeze cu arta figurativă bizantină, mai ales prin mijlocirea icoanelor, broderiilor etc., ce vor fi circulat pe teritoriul locuit de ei, împreună cu alte obiecte necesare cultului. Este de presupus că măcar o parte din acestea au fost lucrate în Moldova de meşteri autohtoni.

Începuturile picturii din Moldova, ca şi în celelalte provin-

cii românești, se confundă astfel cu însăși începuturile vieții bisericești și a înfiripării primelor formațiuni statale (voievodate) pe aceste meleaguri. Despre aceste începuturi nu avem încă nici o știre, deoarece picturile, care împodobeau eventual unele biserici au dispărut odată cu ruinarea sau refacerea acestor monumente. Rămîne o sarcină de viitor a arheologiei să scoată la lumină urme ale acestor biserici străvechi cu eventuale resturi de pictură.

Desigur că, în afară de pictura bisericească, de arta religioasă în general și înainte de aceasta, în Moldova ca și în Țara Românească și în Transilvania, existau tradiții de artă populară, cu rădăcini autohtone milenare. Această artă a fost pentru moldoveni, de-a lungul veacurilor anterioare întemeierii statului, o adevărată școală estetică. La această școală ei își formaseră, pe temeiul unei sensibilități artistice specifice și printr-o experiență practică multilaterală și neîntreruptă, o viziune a lor proprie despre artă, o estetică complexă și originală care desigur a avut un rol important în procesul de naștere și dezvoltare a picturii bisericești din Moldova [1]).

2. *Prima jumătate a veacului XV — împământenirea picturii bizantine în Moldova.* Ca și celelalte forme ale artei feudale (arhitectura, broderia și țesăturile, scrierea de manuscrise și miniatura, sculptura, argintăria etc.), pictura a luat o dezvoltare mai mare o dată cu organizarea statului feudal al Moldovei în anul 1359 și mai ales după întemeierea Mitropoliei, către sfîrșitul veacului XIV.

Avînd o largă autonomie în organizarea și funcționarea ei, Mitropolia Moldovei s-a întemeiat în dependență canonică de Patriarhia Constantinopolului (Bizanț). În această vreme, «Bizanțul încerca să compenseze decăderea sa politică și îngustările teritoriale suferite, prin extinderea jurisdicției Marii Biserici asupra teritoriului unor tinere formațiuni politice care, și ele, de altminteri, căutau contacte de ordin bisericesc și politic cu acest izvor al legitimității ce a fost, în veacul de mijloc, pentru întreaga Ortodoxie Orientală, imperiul de răsărit» [2]). «Cea mai frumoasă cucerire pe care a făcut-o Biserica Bizantină în veacul XIV — afirmă unul din cei mai buni cunoscători ai Bizanțului în această epocă — este, desigur, aceea a Principatelor Țării Românești și Moldovei» [3]).

De aproape un mileniu, Constantinopolul era nu numai capitala imperiului Bizantin și centrul ortodoxiei ecumenice, dar era în același timp și centrul unei strălucite culturi artistice

---

1) Sorin Ulea, *Gavriil Uric primul artist român cunoscut*, în Studii și Cercetări de Istoria Artei (S.C.I.A.), 1964/2, p. 241.

2) Prof. Alex. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în Biserica Ortodoxă Română, 9-10/1959, p. 904.

3) V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise Roumaine au debut du XV-e siècle* în Bulletin historique de l'Academie Roumaine, tom. XXVI-1945, p. 165, apud Al. Elian, o. c., p. 904.

— arta bizantină — a cărei influenţă binefăcătoare s-a exercitat în întregul orient creştin, în ţările ortodoxe din sudul şi răsăritul Europei, precum şi în centrul şi apusul Europei pînă dincolo de oceanul Atlantic, în Peninsula Labrador din Canada. În domeniul artei, mai mult decît în oarecare altul, Bizanţul a adus astfel o contribuţie deosebit de importantă la îmbogăţirea tezaurului culturii universale [4]).

Privite în această lumină, relaţiile dintre Moldova şi Bizanţ, au avut desigur un rol important pentru dezvoltarea picturii moldoveneşti. «Prestigiul de care — în ciuda decăderii politice şi economice a imperiului — continua să se bucure cultura artistică constantinopolitană în întreaga lume ortodoxă, a făcut ca tînărul stat de la nordul Dunării (Moldova, n. n.) să devină foarte receptiv la formele acestei culturi» [5]). Mai ales în vremea lui Alexandru cel Bun (1401-1432) a cărui domnie se înscrie ca o epocă de linişte şi trainice înfăptuiri, între Moldova şi Bizanţ — după recunoaşterea de către Patriarhia Ecumenică a lui Iosif Muşat ca mitropolit legiuit al Moldovei — s-au stabilit strînse legături culturale şi artistice. În aceste condiţii prielnice, pictura bisericească, ca şi celelalte arte, a cunoscut acum o largă dezvoltare [6]).

* * *

Vechea pictură s-a dezvoltat în strînsă legătură şi paralel cu arhitectura bisericească, ele fiind cele două manifestări majore ale artei în epoca feudală. Acest paralelism între pictură şi arhitectură ne ajută desigur să înţelegem mai bine procesul de naştere şi dezvoltare a picturii în Moldova.

Cea mai veche construcţie bisericească cunoscută în Moldova este biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi, zidită între anii 1359-1365, de Bogdan I, de unde şi numele ei Bogdana. În ceea ce priveşte pictura acestei biserici, din pricina multor intervenţii asupra ei, făcute în veacurile XV, XVI, XVIII şi XIX, nu se poate preciza data primului strat, deşi se pare că desfăşurarea iconografică nu a fost mult schimbată. Numai o cercetare amănunţită în timpul unei atente restaurări a picturii ar putea duce la concluzii precise. Biserica Sf. Treime din Siret, zidită către sfîrşitul veacului XIV, ca paraclis pentru curtea domnească din acest oraş, mai păstrează doar cîteva urme din vechea pictură (în colţul din dreapta uşii de intrare în naos), care datează, foarte probabil, de la sfîrşitul veacului XIV.

Urme vechi de pictură, datînd de la începutul veacului XV,

---

4) Pr. Prof. Milan Şesan, *Din istoricul iconografiei ortodoxe pînă în veacul XIV*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei (prescurtat M.M.S.), 3-4/1965, p. 169, nota 15 ;André Grabar, *La peinture byzantine*, Geneve, 1953, p. 21-22.

5) Sorin Ulea, *Gavriil Uric*... p. 243-244.

6) Privitor la relaţiile cu Bizanţul vezi : P. Constantinescu-Iaşi, *Bizantinismul în România. Influenţe bizantine asupra artei româneşti*, Bucureşti 1925 ; Al. Elian, *Les rapports byzantino-roumains, Phases principales et traites caracteristiques*, în Byzantinoslavica, an XIX, 1958, p. 217-218 ; idem, *Moldova şi Bizanţul în veacul al XV-lea* în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Culegere de Studii, Bucureşti 1964, p. 173.

se păstrează şi pe pereţii bisericilor de la Vatra Moldoviţei şi Mănăstirea Humorului zidite în vremea lui Alexandru cel Bun şi aflate acum în ruină. Cercetările arheologice făcute în 1956 la cetatea de scaun a Sucevei au scos la iveală fragmente de tencuială cu picturi murale religioase, asemănătoare cu pictura de la Moldoviţa. La unele resturi se observă aureole de sfinţi, lucrate în foiţe de aur, iar pe altele apar inscripţii greceşti. Această pictură datează de la sfîrşitul veacului XIV sau începutul veacului XV. Cu prilejul săpăturilor arheologice făcute la Mănăstirea Neamţ, în anii 1961-1962, s-au găsit şi bucăţi de tencuială cu pictură, care provin, probabil, de la biserica de zid construită de Petru Muşat, către şfîrşitul veacului XIV, şi ruinată în urma unui cutremur din anul 1471 [7]).

Tot din această perioadă, începutul veacului XV, se păstrează trei icoane. *Sf. Ioan cel Nou* prohodit de îngeri este una dintre cele 12 icoane ce împodobeau sicriul cu moaştele Sf. Ioan, care au fost pictate foarte probabil în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun [8]). Celelalte două icoane : *Maica Domnului* de la Mănăstirea Neamţ şi *Sf. Ana* de la Mănăstirea Bistriţa, amîndouă mult refăcute în stil modern, reprezintă, după o puternică tradiţie, daruri trimise de la Bizanţ pentru Moldova. Ele sînt însemnate deoarece arată legătura picturii moldoveneşti cu atelierele constantinopolitane [9]).

Unul din cele mai vechi exemplare de pictură este Tetraevanghelul scris de monahul Gavriil de la Mănăstirea Neamţ la 1429, în care pe lîngă motivele decorative de miniatură, sînt pictaţi şi cei 4 Evanghelişti, la începutul fiecărei Evanghelii.

Din vremea lui Alexandru cel Bun se păstrează două documente în legătură cu 3 zugravi şi pictarea unor biserici. Astfel printr-un document din 1415, dat de voievod, zugravii Dobre şi Nichita primesc două sate...» iar ei ne vor zugrăvi — spune documentul — pentru aceste două sate, două biserici, una în tîrgul Romanului şi alta care va fi voia noastră, afară de bisericile din Rădăuţi, sau o casă, sau un pridvor». Precizarea categorică «afară de bisericile din Rădăuţi» arată că acestea sau aveau să facă obiectul unei noi tocmeli sau se făcuse deja tocmeala pentru ele. Prin hrisovul din 30 ianuarie 1425, acelaşi voievod dăruieşte zugravului Ştefan 4 sate, pentrucă «această slugă a noastră, Ştefan zugravul, a slujit nouă cu dreaptă şi credincioasă slujbă» [10]).

---

7) *Studii şi Cercetări de istorie veche*, 1955/3-4, p. 757 ; Radu Heitel, *Cercetări arheologice efectuate la Mănăstirea Neamţ*, în M.M.S., 5-6/1962, p. 331 şi nota 7.

8) N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, I, Bucureşti 1934, p. 24 ; V. Drăghiceanu, *O icoană din sicriul sf. Ioan cel Nou din Suceava* în B.C.M.I. nr. IX/1916 ; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I, Bucureşti 1959, p. 395.

9) V, Vătăşianu, o. c.,. p. 394 ; Corina Nicolescu, *Arta în vremea lui Ştefan cel Mare*, în vol. *Cultura moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare*, p. 300. Recent Al. Elian pune la îndoială proveniența constantinopolitană a celor 2 icoane (vezi *Moldova şi Bizanţul*... p. 140-141).

10) *Documente privind istoria României*, A., Moldova, veac. XIV, XV, vol. I, p. 35-36 ; 51-52.

Aceste două documente au o importanţă deosebită. Din ele rezultă limpede interesul pe care l-a arătat Alexandru cel Bun, acest sprijinitor al culturii şi al artelor, pentru pictura bisericească ; el purta grijă de pictarea ctitoriilor sale, nu numai biserici dar şi case domneşti. Documentele arată, de asemenea, că chiar în această perioadă de început existau numeroşi pictori, care erau bine plătiţi pentru lucrările executate.

Faptul că aceste ansambluri de pictură anterioare veacului XV şi din vremea lui Alexandru cel Bun au dispărut fără urmă, o dată cu ruinarea monumentelor pe care le împodobeau, ne face să nu mai putem urmări astăzi procesul naşterii picturii moldoveneşti. Deşi nu ni s-a păstrat nici un ansamblu întreg de pictură din această perioadă de început, totuşi mărturiile amintite sînt suficiente pentru a arăta că în vremea lui Alexandru cel Bun pictura a ajuns la o însemnată dezvoltare, care presupune fără îndoială o tradiţie anterioară ale cărei rădăcini, din lipsă de mărturii, nu se pot urmări pînă la capăt. Primele decenii ale veacului XV, adică vremea domniei lui Alexandru cel Bun, poate fi socotită astfel, ca prima perioadă în istoria picturii moldoveneşti, perioada de împământenire a picturii bizantine în Moldova.

3. *Epoca lui Ştefan cel Mare (1457-1504) — formarea şcolii moldoveneşti de pictură.* În a doua jumătate a veacului XV, în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, Moldova — consolidată din punct de vedere politic — ajunge la o stare de mare înflorire economică, culturală şi artistică. Numeroasele biserici construite de marele voievod reprezintă fără îndoială, ca ansamblu, apogeul artei de a construi a moldovenilor şi în acelaşi timp, una din cele mai originale creaţiuni artistice romîneşti. Astfel, se ajunge la formarea stilului moldovenesc în arhitectură, care îşi definitivează în această vreme, în ceea ce are el mai esenţial, întreg repertoriul său de forme [11]).

Pictura bisericească ajunge, de asemenea, în această epocă la o mare dezvoltare, bazată desigur în mare măsură şi pe tradiţia veche formată încă de la începutul veacului XV. Din această perioadă se păstrează pînă astăzi numeroase ansambluri de pictură bisericească. Documentele şi pisaniile nu dau însă nici o ştire precisă privind data picturilor. Unele ansambluri au fost repictate mai tîrziu iar altele sînt înnegrite, încît cu greu se poate distinge pictura originală.

Cercetările iconografice şi stilistice făcute pînă acum de specialişti au dus totuşi la concluzia că ansamblurile de pictură de la bisericile din Lujeni, Dolheştii Mari, Pătrăuţi, Milişăuţi (distrusă în primul război mondial), Voroneţ (altarul şi naosul), Sf. Ilie-Suceava, Sf. Nicolae-Popăuţi şi Bălineşti aparţin, în mod sigur, epocii lui Ştefan cel Mare. Cu probabilitate pot fi atribuite acestei epoci ansamblurile de la bisericile din Arborea

---

11) Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti 1963, p. 206-276; *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1958, p. 6; 13-16.

(interiorul parţial), paraclisul din turnul Mănăstirii Bistriţa, sf. Gheorghe-Hîrlău, Bogdana-Rădăuţi, Mănăstirea Neamţ (parţial în altar şi naos). Din această vreme, ultimele decenii ale veacului XV, datează şi pictura de pe pereţii gangului de intrare de la turnul cloponiţă al Mănăstirii Neamţ, refăcută culoare peste culoare la 1830.

Cele mai reprezentative ansambluri de pictură din această epocă sînt la Voroneţ, Bălineşti, Pătrăuţi şi Sf. Ilie — Suceava.

Ca şi în arhitectură, în această epocă se conturează liniile unei şcoli moldoveneşti de pictură, care se caracterizează, atît prin particularităţi stilistice, cît şi prin stabilirea unui program iconografic specific, adoptat interiorului unei biserici moldoveneşti. Acest program s-a statornicit în această vreme în principiile sale, iar evoluţia ulterioară a picturii nu a adus nici o modificare esenţială, ci doar a contribuit la îmbogăţirea treptată a ciclurilor reprezentate [12]).

4. *Prima jumătate a veacului XVI — epoca de aur a vechii picturi moldoveneşti.* Procesul general de dezvoltare economică, culturală şi artistică a Moldovei, din a doua jumătate a veacului XV, continuă şi în prima jumătate a veacului următor, sub urmaşii lui Ştefan cel Mare : Bogdan cel Orb, Ştefăniţă şi mai ales sub Petru Rareş, care a urmat linia politică a tatălui său. Petru Rareş a căutat să apere independenţa ţării, rezistînd un timp încercărilor turceşti de a supune Moldova [13]).

În aceste condiţii prielnice, caracteristice primei jumătăţi a veacului XVI, pictura bisericească din Moldova continuă să se dezvolte, ajungînd la cea mai mare înflorire. Dacă a doua jumătate a veacului XV reprezintă epoca de culme a arhitecturii moldoveneşti, veacul următor, în special perioada de domnie a lui Petru Rareş, poate fi socotit ca epoca de aur a vechii picturi moldoveneşti. «Aceasta nu pentru că epoca precedentă nu ne-a lăsat picturi, şi încă foarte frumoase ; dar, în afară de faptul că frescele din veacul XVI s-au păstrat mai bine şi pot fi studiate mai uşor, în acest veac pictura moldovenească cunoaşte cea mai mare dezvoltare ; ea acopere acum în întregime

---

12) V. Vătăşianu, *o. c.*, p. 807-808 ; Despre pictura din epoca lui Ştefan cel Mare, vezi : Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1926, p. 245-265 ; I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie.* Paris 1928 ; idem, *L'évolution... Nouvelles recherches*, Paris 1930 ; Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du nord des origines à la fin du XVI-e siècle. Arhitecture et peinture*, Paris 1930 ; L. Réau, *Histoire de l'art roumain*, Paris 1946 ; *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.* — I. *Arta românească în epoca feudală*, Bucureşti 1957, p. 168-186 ; *Repertoriul...* p. 39-45 ; V. Vătăşianu *o. c.*, p. 801-832 ; Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava, 1962, p. 172-238 ; Maria Musicescu, *Pictura interioară şi exterioară a bisericilor din Moldova* (conferinţe la cursurile de îndrumare cu stareţii şi ghizii de la bisericile monumente istorice din Moldova, ţinute la Iaşi şi Mănăstirea Agapia, februarie 1964 şi noiembrie 1964) ; alte lucrări de ansamblu, monografii şi studii mai noi vezi la M. A. Musicescu, *Cercetări de artă medievală românească în anii puterii populare*, în rev. S.C.I.A., 1/1964.

13) *Istoria României*, Bucureşti 1962, vol. II, p, 573, 643, 648.

şi cele mai mici părţi ale bisericii, nu numai în interior dar şi în exterior, unde stăpîneşte ca o suverană de necontestat. În acest veac, artiştii moldoveni, îndrăznesc să fie ei înşişi, adică să-şi arate originalitatea lor, fie în tematica iconografică, fie în realizarea artistică, fie în viaţa puternică ce o exprimă sfinţii zugrăviţi de ei» [14]). Într-adevăr, în această vreme arta picturii bisericeşti a cunoscut o dezvoltare atît de mare în Moldova, încît ea a devenit «*ţara cea mai bogată în monumente de pictură murală din întreaga lume ortodoxă a veacului al XVI-lea*» (s. a.) [15]).

În această perioadă au fost pictate bisericile din Părhăuţi, sf. Gheorghe-Suceava, Dobrovăţ, Probota, Adormirea-Baia, Mănăstirea Humorului, Vatra Moldoviţei, sf. Dumitru-Suceava, Coşula, Arborea (interiorul parţial şi exteriorul), Voroneţ (pridvor şi exterior), Sf. Nicolae-Dorohoi, Rîşca, Mănăstirea Neamţ (pronaos şi pridvor) etc.

Pe lîngă alte ajutoare acordate mănăstirilor din Muntele Atos, voievodul Petru Rareş a înnoit complet Mănăstirea Dionisiu de la Atos. Pictura bisericii şi a trapezei s-a făcut de pictorul Zorz Zograful la 1547-48 sub supravegherea unui călugăr Silvan, trimisul voievodului. Pictura de la Dionisiu, deosebit de frumoasă, avînd şi portretele lui Rareş, al doamnei şi al fiilor săi, se păstrează pînă astăzi în vechea ei formă [16]).

În ceea ce priveşte starea de conservare a ansamblurilor de pictură executate în Moldova, unele se păstrează în starea lor originară, altele au fost repictate ulterior. Din cauza lipsei ştirilor documentare şi a unor refaceri ulterioare, picturile din această vreme, ca şi cele din veacul XV, nu se pot data cu precizie [17]). Numai la Vatra Moldoviţei (1537), Arborea (1541) şi Voroneţ 1547 şi 1551, pisaniile indică anul cînd s-a executat pictura sau cînd a fost înfrumuseţată [18]).

Vorbind despre datarea ansamblurilor de pictură trebuie să menţionăm că la unele biserici din veacurile XV-XVI, în părţile unde au căzut porţiuni din pictură, se găseşte un alt strat de tencuială, decorat cu o imitaţie de cărămizi colorate diferit (roş, verde, galben, etc.). Astfel de decoraţie se găseşte la Voroneţ, Mănăstirea Humorului, Bălineşti, Tazlău, Neamţ, Sf. Gheorghe Suceava, Sf. Nicolae-Dorohoi, Sf. Ilie-Suceava, Moldoviţa, Sf. Ioan Piatra Neamţ, Precista-Bacău, Cotnari, Borzeşti

---

14) Paul Henry, *o. c.*, p. 159.

15) Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăţ*, în rev. S.C.I.A., 2/1961, p. 485.

16) Pr. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele româneşti la mănăstirile din Sfîntul Munte*, Sibiu 1940, p. 164.

17) O contribuţie în această privinţă a adus cercetătorul S. Ulea. Luînd ca bază de analiză mai ales personajele din tablourile votive, S. Ulea a stabilit data executării unor ansambluri de pictură din veacul XVI şi la unele meşterii zugravi (vezi studiile enumerate la M. A. Musicescu, *Cercetări de artă medievală românească în anii puterii populare*, în rev. S.C.I.A., 1/1964, p. 65, nota 20).

18) Pentru pictura din veacul XVI se pot consulta lucrările indicate la nota 12.

etc. La unele biserici cu pictură exterioară, această decorație se găsește și în exterior.

Existența acestui prim strat de tencuială arată că pictura acestor bisericinu era totdeauna executată îndată după terminarea construcției bisericii. Totuși pentru a nu lăsa peretele fără pictură, meșterii vremii obișnuiau să folosească un strat de zugrăveală provizorie, imitînd zidirea de cărămidă, lucrată în aceeași tehnică îngrijită ca și pictura care se aplica ulterior.

Decorația cu imitație de cărămizi colorate este obișnuită în arta bizantină. O întîlnim și la unele biserici din Balcani și în Țara Românească. După părerea cercetătorilor de artă, această zugrăveală simplă era menită să servească, ca o decorație provizorie, în vederea oficierii cultului divin, probabil pînă se așezau și se zvîntau perețiile, și se găseau meșterii potriviți pentru pictură. În orice caz, această practică dovedește cîtă grijă se arăta pentru pictura unei biserici, uneori mai întîi una provizorie și apoi cea definitivă, în vederea oficierii cultului religios și pentru a-i asigura trăinicia necesară [19]).

5. *Pictura bisericească exterioară din Moldova.* În veacul XVI, epoca de aur a vechii picturi moldovenești, fenomenul artistic cel mai important îl constituie pictura exterioară a bisericilor.

Se știe că în mod obișnuit bisericile se pictează în interior, iar exteriorul, fiind supus diferitelor intemperii, rămîne nepictat, fiind decorat cu alte mijloace artistice-arhitectonice. În veacul XVI însă, mai ales după 1530, meșterii moldoveni împodobesc în întregime cu pictură pereții bisericilor, nu numai în interior ci și în exterior, de la soclu pînă la streașină. «Văzută din exterior, fiecare biserică este o piesă de decor fermecător, pe care trebuie s-o admiri în cadrul ei verde și alb — verdele terenului înconjurător pe care se înalță biserica, și albul incintei și al ansamblului mănăstiresc, care formează un cadru dreptunghiular în jurul bisericii» [20]).

Istoricii de artă compară pictura exterioară a bisericilor moldovenești cu o grădină de flori sau cu prețioasele covoare persane, iar literații le aseamănă unui patriarh biblic îmbrăcat în haine strălucitoare de slujbă pentru zi de sărbătoare.

Cu jumătate de veac în urmă un cercetător străin, cu

---

19) Gh. Balș, *Bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928, p. 25, 271; Ștefan Balș-Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*, București, 1958, p. 71; idem, *Mănăstirea Moldovița*, București, 1958, p. 35; V. Vătășianu, *o. c.*, p. 824-825; Ștefan Balș, *Mănăstirea Homor*, în col. Monumente istorice — Mic îndreptar, Ed. Meridiane, București, 1965, p. 22.

De asemenea, trebuie să amintim că unele biserici au rămas de la început nepictate. Așa sînt bisericile din Volovăț, Cotnari, Precista-Bacău, Războieni, din vremea lui Ștefan cel Mare; sf. Dumitru-Hîrlău, Zăhărești, Horodniceni, Învierea-Suceava, sf. Gheorghe și Uspenia-Botoșani etc. din veacul XVI. Din veacul XVII numărul bisericilor nepictate crește: Bîrnova lîngă Iași, sf. Nicolae-Suceava, sf. Ioan Botezătorul-Suceava, Solca etc.

20) *Roumanie — Eglises peintes de Moldavie*, Collection U.N.E.S.C.O. de l'art mondial, Préface de André Grabar. Introduction de Georges Opresco, New York, 1962 (cu 32 planșe în culori), p. 5.

renume în materie, vizitînd aceste biserici exclama plin de admiraţie : *«Ceva asemănător nu ne oferă o a doua ţară din lume»* [21]).

Pictura exterioară a cunoscut în Moldova o răspîndire atît de mare încît ea a fost aplicată nu numai la numeroase biserici nou construite în această perioadă (1530-1550) : Probota, Moldoviţa, Humor, Sf. Dumitru şi Sf. Gheorghe-Suceava, Adormirea-Baia, Coşula etc., ci şi la unele biserici mai vechi, construite în epoca lui Ştefan cel Mare, cum sînt : Sf. Gheorghe-Hîrlău, Sf. Ilie-Suceava, Bălineşti, Arborea, Voroneţ, Milişăuţi (distrusă în primul război mondial) etc. Toate aceste biserici aveau faţadele exterioare frumos decorate cu piatră aparentă, înviorată în mod deosebit prin policromia ceramicei şi a cărămizilor smălţuite, caracteristice epocii lui Ştefan cel Mare [22]). Prin aplicarea picturii exterioare, această decoraţie, rezultată din însuşi materialul de construcţie, a fost complet acoperită. Ea se mai vede astăzi în locurile unde au căzut porţiuni din tencuială, cu pictură (la Voroneţ, Bălineşti), unde tencuiala a fost complet înlăturată (Sf. Gheorghe-Hîrlău) sau în cea mai mare parte (Sf. Ilie-Suceava).

Ansamblurile de pictură exterioară sînt numeroase. Aproape toate au fost executate într-un timp destul de scurt, perioada 1530-1550, astfel că acest fenomen artistic, atît de important şi original, este caracteristic epocii lui Petru Rareş.

Privite sub aspectul stării de conservare în care se găsesc astăzi, ansamblurile de pictură exterioară pot fi împărţite în trei categorii : 1) Ansambluri de pictură exterioară păstrate în întregime sau aproape în întregime (mai ales pe faţadele de sud şi est), cum sînt cele de la Mănăstirea Humorului-1535, Mănăstirea Moldoviţa-1537, Arborea-1541, Voroneţ-1547 şi Mănăstirea Sucevita (datată diferit-1596, 1601, 1606). Tot la aceste biserici se păstrează şi cele mai reprezentative ansambluri de pictură interioară din această epocă de culme a picturii moldoveneşti ; 2) Ansambluri de pictură exterioară, păstrate numai parţial doar pe faţada de sud, şi uneori destul de deteriorate, la : Probota, Sf. Gheorghe, Sf. Ilie şi Sf. Dumitru-Suceava, Adormirea-Baia, Bălineşti, Coşula, Rîşca şi Neamţ ; 3) Ansambluri de pictură exterioară azi dispărute : Sf. Gheorghe-Hîrlău, Milişăuţi, Pătrăuţi, Mănăstirea Putna, Bogdana-Rădăuţi, Sf. Nicolae Domnesc-Iaşi (?), sf. Ioan Vaslui (?) etc. [23]).

În categoria picturilor exterioare poate fi trecută şi pictura gangului de la turnul clopotniţă al Mănăstirii Neamţ. Se pot menţiona, de asemenea, ansamblurile de pictură exterioară parţiale de la Sf. Nicolae-Domnesc-Iaşi, Mirăuţi-Suceava şi biserica mică de la mănăstirea Sf. Ioan-Suceava, toate fiind executate

---

21) J. Strzygowski, *Kunstschätze in der Bukovina*, die Zeit, august 1913, trad. de Gh. Murnu, în Buletinul C.M.I., 1913, p. 128-131.

22) P. Constantinescu-Iaşi, *Decoraţia bisericilor moldoveneşti*, 1929.

23) P. Constantinescu-Iaşi, *Nartexul în artele bizantine sud slave şi române*, Iaşi 1926, p. 263.

în ultimii ani ai veacului XIX, ca o încercare de a înviora acest fenomen artistic al veacului XVI.

«Renunțarea totală la frumoasa decorație cu discuri și cărămizi smălțuite a fațadelor monumentelor anterioare și punerea în aplicare a acestei noi forme de exprimare este o dovadă certă a înaltului nivel de dezvoltare la care ajunsese atunci arta picturii murale în Moldova, fără de care noul procedeu n-ar fi putut fi conceput» [24]). Aplicarea picturii exterioare la biserici în veacul XVI arată, de asemenea, că în această vreme nu s-a produs numai o schimbare în sistemul de decorare a fațadelor față de epoca anterioară, ci și o schimbare de principiu în această privință. Într-adevăr, dacă în epoca lui Ștefan cel Mare pictura bisericească servea ca o completare necesară și firească a arhitecturii, care căuta să pună în valoare elementele arhitectonice ale bisericii, încălcînd cît mai puțin liniile ei constructive, în epoca următoare în schimb, epoca de aur a vechii picturi bisericești, accentul principal cade asupra picturii, arhitectura căutînd acum să servească pictura și în unele privințe ea este făcută pentru pictură [25]). Zugravul este preocupat acum să acopere în întregime toate fațadele cu pictură indiferent de natura lor arhitectonică (fațade plane, abside sferice, firide, ocnițe, contraforturi etc.). Desigur, că în alegerea temelor iconografice, zugravul a trebuit să țină seamă de linia arhitectonică a bisericii.

Trebuie de remarcat faptul că pictura bisericească exterioară este un fenomen artistic unic, caracteristic bisericilor moldovenești din veacul XVI. Este adevărat că ideea picturii exterioare era cunoscută în evul mediu. Ea se aplica la unele biserici, dar numai în mod parțial și fragmentar. Monumentele bizantine vechi din Grecia, Atos, Serbia, Bulgaria etc., nu fac decît să prevestească realizările din Moldova în această privință. «Practicată sporadic în diverse țări, de-a lungul evului mediu și utilizată numai pentru a decora mici porțiuni de fațadă (ca de pildă în jurul portalului de intrare în biserică), pictura exterioară a cunoscut abia în Moldova veacului XVI adevărata și completa sa dezvoltare, devenind, dintr-un fenomen artistic neînsemnat, o categorie estetică de valoare universală și totodată prin complexitatea sa iconografică un vast program de idei» [26]). Mihail Alpatov, studiind arta popoarelor în evul mediu, ajunge la aceeași concluzie edificatoare. «Creația meșterilor autohtoni, spune el, comportă elemente de o deosebită originalitate în cazul picturilor murale executate în secolele XV-XVI în numeroase biserici din Moldova... Ei au creat o artă plină de dragoste de viață, atrăgătoare și plină de culoare. Ei au știut să transforme fresce

---

24) Ștefan Balș, *Mănăstirea Humor*, p. 22.

25) Gh. Balș, *Bisericile din veacul XVI*, p. 7, 281-282 ; P. Comarnescu, *o. c.*, p. 247.

26) Sorin Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, în S.C.I.A., 1/1963, p. 57 ; P. Constantinescu-Iași, *Nartexul*, p. 263 ; *Roumanie Préface*, p. 5, *Introduction*, p. 11 ; Vasile Drăguț, *Picturi murale exterioare în Transilvania medievală*, în rev. S.C.I.A., 1/1965, p. 75-102.

cu nenumărate obiecte și figuri într-un covor decorativ și pestriț, acoperind în întregime pereții exteriori ai bisericilor... Ce uimitoare îndrăzneală! Meșterii moldoveni zugrăveau pereții exteriori ai bisericilor fără să se teamă de faptul că culorile din natură ar putea să facă să pălească. Figurile sînt adesea desenate pe un fond de un albastru viu, după cum însăși biserica se profilează pe azurul cerului. *În nici o altă țară din Europa, nici măcar în patria clasică a picturilor murale, în Italia, nu vom găsi ceva cît de cît asemănător cu aceste biserici, ale căror culori armonioase scînteiază pe verdele poienilor, pe fondul tremurat al dealurilor din Frumoasa Moldovă»* (s. a.) [27]).

Ceea ce uimește pe vizitatori și cercetători este extraordinara rezistență față de intemperiile vremii pe care a dovedit-o pictura exterioară, în special de la Voroneț, Moldovița, Mănăstirea Humor, Arborea și Sucevița. Păstrarea acestor picturi exterioare din Moldova constituie un fapt aproape miraculos în condițiile atmosferice locale. Cei peste patru sute de ani, ce s-au scurs de la realizarea acestor picturi, în ciuda iernelor grele moldovenești, a ploilor, furtunii și crivățului, au contribuit parcă printr-o ușoară patină la accentuarea prospețimii și farmecului lor strălucitor. Aceasta arată cu prisosință că meșterii moldoveni au folosit o tehnică într-adevăr excepțională, care era desigur, rodul unei experiențe îndelungate. «Autorii necunoscuți ai picturilor descoperiseră un «secret», care a conferit operei lor o extraordinară splendoare și rezistență, secret care însă nu s-a transmis pînă la noi... De altfel meșteșugarii noștri erau atît de pricepuți în producerea coloranților încît rodul muncii lor constituia un articol obișnuit de export către fabricile de postav din Franța, țară care producea și ea coloranți de calitate superioară» [28]).

În ceea ce privește originea picturii exterioare s-a ajuns la o concluzie între cercetători, în sensul că ea «a pornit din premize locale, și nu datorită unei influențe străine, cum s-a presupus uneori fără nici un temei» [29]). «Ținînd seama de felul în care s-a manifestat, dintr-o dată fenomenul, într-o prezentare de la început bine închegată, cît și de faptul că nu poate fi regăsit sub această formă amplă în nici una din țările vecine, este normal a se vedea aici rezultatul unui proces de creație proprie Moldovei» [30]), o «invenție moldovenească» unică în felul ei în lume și atît de valoroasă sub aspect artistic [31]).

---

27) Mihail Alpatov, *Istoria Artei* I, *Arta lumii vechi și a evului mediu*, trad. rom., București 1961, p. 343-344.

28) I. M. Ștefan-Dinu Moroianu *Minți inventive, mîini de aur*, în Veac Nou, 19.IV.1963; idem, *Focul viu, Pagini din istoria invențiilor și descoperirilor românești*, București 1963, p. 73-74; Ștefan Balș-Corina Nicolescu; *Mănăstirea Moldovița*, București 1958; Arhim. Irineu Crăciunaș, *Pictura bisericii de la Mănăstirea Moldovița*, în M.M.S., 7-8/1963, p. 390-391.

29) Virgil Vătășianu, *o. c.*, p. 814-815; Sorin Ulea, *Originea...*, p. 57-60; *Roumanie, Préface*, p. 7-8; A. Grabar, *L'origine des façades peintes des églises moldaves*, în *Mêlanges offerts à M. N. Iorga*, Paris 1935, p. 365-382.

30) Ștefan Balș, *o. c.*, p. 22.

31) P. Comarnescu, *o. c.*, p. 164-165; «Ideile și sugestiile au putut veni, desigur, din țările vecine, dar în Moldova ele au căpătat soluții cu totul originale și o dezvoltare organică» (idem, ibidem, p. 122).

6. *Pictura în a doua jumătate a veacului XVI.* În urma războiului cu turcii din 1538, Moldova cade sub dominaţia turcească, care desigur a avut urmări nefaste din punct de vedere politic, economic şi cultural. În a doua jumătate a veacului XVI, asuprirea otomană începe să se accentueze în Moldova pe măsură ce ne apropiem de sfîrşitul veacului, ceea ce a adus la o încetinire şi frînare a ritmului de dezvoltare a ţării.

Pictura bisericească continuă totuşi să se dezvolte pe aceeaşi cale a tradiţiei anterioare, încurajată mai ales de voievozii Alexandru Lăpuşneanu, Petru Şchiopul şi familia Movileştilor. Din această perioadă ni s-au păstrat doar cîteva ansambluri de pictură. Cele mai importante sînt la bisericile din mănăstirile Slatina, Bistriţa (refăcută de Al. Lăpuşneanu) şi la Sf. Sava din Iaşi. Toate ansamblurile au fost executate în primul deceniu al acestei perioade — pînă cînd durează epoca de mare înflorire a picturii moldoveneşti — dar au fost apoi repictate în veacul XIX. Bisericile Sf. Gheorghe 1551 şi Adormirea — 1552, amîndouă din Botoşani, şi Învierea — 1551 din Suceava, toate trei zidite de Doamna Elena, văduva lui Petru Rareş, au rămas de la început nepictate. La Galata din Iaşi, zidită de Petru Şchiopul la anul 1582, vechea pictură pe care o descrie Paul de Alep, a fost refăcută la începutul veacului XIX. Aceasta fiind foarte deteriorată a fost înlăturată aproape complet (în naos şi pronaos) în cadrul lucrărilor de restaurare a bisericii (1959-1965). În altar şi pridvor se mai păstrează cîteva fragmente din vechea pictură.

Menţionăm, de asemenea, că voievodul Alexandru Lăpuşneanu a construit la Mănăstirea Dohiar din Sf. Munte Atos o biserică monumentală — cea mai mare din sf. Munte — identică cu ctitoaria sa de la Slatina, lucrările de construcţie şi pictură fiind supravegheate de Mitropolitul Teofan al Moldovei, care a făcut şi sfinţirea bisericii, în anul 1568. Doamna Ruxandra văduva lui Lăpuşneanu, a ctitorit, de asemenea, executarea şi refacerea unor picturi la Dohiar şi la alte mănăstiri atonite. Ridicarea a numeroase biserici şi alte construcţii la Atos de voievozii români, sub supravegherea unor trimişi speciali din ţară, a determinat pe unii cercetători ca Gh. Balş, Strzygowschi etc., să susţină o influenţă a artei moldoveneşti în arta atonită [32]).

Obiceiul de a picta şi exteriorul bisericilor, care a cunoscut o mare dezvoltare în epoca anterioară, acum dispare cu desăvîrşire. Se pare că pereţii exteriori ai Slatinei au fost pregătiţi pentru a primi pictură ; ea însă nu s-a mai aplicat. O ultimă realizare remarcabilă în această privinţă este biserica mănăstirii Sucevița (1582), ctitoria Movileştilor, pictată atît în interior cît şi în exterior. Pictura de la Sucevița [33]), păstrată în stare originară, reprezintă de fapt ansamblul cel mai reprezentativ de pic-

---

32) Pr. Dr. Teodor Bodogae, *o. c.*, p. 227-230 ; vezi tabloul sinoptic al clădirilor, reparaţiilor şi picturilor făcute de voievozii români la Atos, la Pr. Bodogae *o. c.*, p. 309-310 (anexe).

33) M. A. Musicescu şi M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, Bucureşti, 1958 ; S. Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Mănăstirea Sucevița*, în *Omagiu lui George Oprescu*, Bucureşti, 1961 ; Prof. Victor Brătulescu, *Pictura Suceviței*, în M.M.S., nr. 5-6/1964, p. 206-229.

tură din a doua jumătate a veacului XVI, «testamentul vechii picturi moldoveneşti». Sucevița încheie astfel ca o cunună, activitatea atît de înfloritoare a veacului al XVI-lea. Împreună cu Dragomirna (pictura din altar şi naos executată în 1609) ea încheie de fapt epoca clasică a vechii picturi moldoveneşti, care s-a dezvoltat timp de peste două veacuri fără salturi de la un monument la altul, într-o unitate şi continuitate desăvîrşită [34]).

7. *Pictura în veacul XVII.* În veacul XVII situaţia din Moldova se caracterizează prin înăsprirea dominaţiei otomane, accentuarea influenţei greceşti, întrigi de domnie — între 1600-1634 au fost 18 schimbări de domni — şi înrăutăţirea situaţiei ţărănimii. În schimb, domnia de aproape 20 de ani a lui Vasile Lupu (1634-1653) aduce o slăbire a intervenţiei otomane în treburile ţării, iar cultura şi arta au avut un climat favorabil de dezvoltare, datorită legăturilor cu orientul ortodox şi mai ales cu Rusia.

În prima jumătate a veacului XVII se resimte o influenţă puternică a picturi ruseşti din şcoala moscovită, care în acea vreme era în plină dezvoltare. Această influenţă se constată de fapt destul de accentuat şi la Sucevița (ex. Pocrovul).

Practica picturii exterioare, cu excepţia Suceviţei, dispăruse de mult. De fapt, începînd cu Galata se introduc noi forme de decorare a faţadelor, care vor intra în ansamblul arhitectonic al celor mai importante biserici din veacul XVII (brîu înconjurător, arcade de o parte şi de alta a brîului nu numai la altar şi absidele laterale, cîte 3 ferestre la fiecare absidă, zidul din piatră cioplită alternînd cu cărămida etc.). La Dragomirna, faţada exterioară a turlei este împodobită cu o decoraţie sculptată artistic, cu motive ce se regăsesc în vestitele manuscrise ale ctitorului bisericii, Mitropolitul Anastasie Crimca, în arta populară etc. Sistemul acesta de decorare — ajuns la desăvîrşire — constituie caracteristica principală a bisericii Trei Ierarhi din Iaşi, unde toate faţadele exterioare sînt astfel decorate. Într-o măsură cu totul redusă această decoraţie se regăseşte apoi la Cetăţuia, unde încadrează brîul înconjurător.

În veacul XVII, s-au executat numeroase ansambluri de pictură interioară : Biserica episcopală de la Roman (după cercetările mai noi), Secu, Dragomirna, Iţcani, unele biserici din Iaşi (Barnovschi, sf. Ioan Botezătorul, sf. Atanasie-Copou, Socola, biserica Albă etc.). La unele, pictura s-a distrus în decursul vremii, iar la altele ea a fost acoperită cu un nou strat de zugrăveală în veacul XIX.

Arhimandritul Varlaam Moţoc, viitorul mitropolit, mergînd în anul 1628 la Moscova ca delegat al lui Miron Barnovschi, comandă cîteva icoane de la pictorul moscovit Nazarie, pentru două din ctitoriile voievodului. Icoanele fiind executate într-un stil deosebit de cel tradiţional, ţarul a oprit trimiterea lor în Moldova.

---

34) M. A. Musicescu, *Prelegerea citată*, p. 4.

Vasile Lupu, om cu gusturi alese și exigent în ale artei, apelează prin cîteva scrisori la țarul Moscovei ca să-i trimită «pictori buni și iscusiți», pentru a zugrăvi renumita sa ctitorie, Sfinții Trei Ierarhi din Iași. «Vasile Lupu și-a îndreptat cererea către țarul Rusiei fiindcă fusese informat că la curtea acestuia se găseau cei mai buni pictori bisericești și iconografi, ale căror opere se caracterizau prin eleganță, variația formelor și libertatea de alegere a compozițiilor» [35]). La cererea voievodului Vasile Lupu, au fost trimiși la Iași 4 pictori ruși : Sidor Pospeev, Iacob Gavrilov, Deico Iacovliev și Pronka Nikitin, care au executat pictura bisericii. După terminarea lucrului, în 1642, ei s-au întors la Moscova. Același domnitor a trimis cîțiva meșteri moldoveni la Moscova, unde au primit încuviințarea ca să lucreze icoanele pentru catapeteasmă după «obiceiul rusesc» ; icoanele au fost aduse la Iași încă din 1639, fiind făcute «desăvîrșit și frumos» [36]).

Faptul că Vasile Lupu a apelat la pictori ruși pentru ctitoria sa, nu înseamnă că Moldova era lipsită de meșteri locali. Căci chiar la biserica Trei Ierarhi, alături de meșteri ruși, au lucrat și meșteri moldoveni, cum a fost zugravul Nicolae, cunoscut mai tîrziu sub numele de «Nicolae cel bătrîn», care a condus și delegația trimisă la Moscova în 1641, iar în 1639 a executat la Moscova icoanele pentru catapeteasmă ; tot la Trei Ierarhi a lucrat și zugravul moldovean Ștefan [37]).

La restaurarea bisericii Trei Ierarhi făcută de A. Lecomte du Noüy, vechea pictură a fost decapată și înlocuită cu alta nouă, în ulei. Părți din vechea pictură așezate în rame și 3 icoane împărătești, se mai păstrează în prezent în biserica Sf. Gheorghe (Vechea Mitropolie) și în Sala Gotică de la Trei Ierarhi-Iași [38]).

Alte ansambluri mai reprezentative de pictură din veacul XVII sînt cele de la Golia, Cetățuia și Hlincea. La Golia pictura, făcută la 1660, de zugravul Matei Ioan, a avut mult de suferit din cauza incendiilor și a refacerilor ulterioare — ultima din veacul XIX. Se păstrează însă și cîteva fragmente din pictura mai veche, din veacul XVI, de la primul ctitor al bisericii Ioan Golia. Pictura de la Mănăstirea Hlincea de lîngă Iași, după ultimele cercetări a fost făcută între anii 1659-1660, probabil tot de Matei Ioan care a zugrăvit Golia ; ea s-a păstrat destul de bine și constituie o operă de artă remarcabilă [39]). Biserica

---

35) N. Grigoraș, *Biserica sf. Trei Ierarhi din Iași*, în M.M.S., nr. 5-6/1961 (și extras), p. 350-355 ; 369.

36) Silviu Dragomir, *Relațiile Bisericii Românești cu Rusia în veacul XVII-lea*, în An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., seria II-a, t. XXXIV (1911-1912) ; Al. Lapedatu, *Icoanele lui Barnovschi Vodă și zugravii Trei Ierarhilor*, în Buletinul C.M.I., an. V/1912 ; N. Grigoraș, c. c., p. 369-376 ; Pr. C. Nonea, *Legăturile Mitropolitului Varlaam cu Bisericile Ortodoxe din Kiev și Moscova*, în rev. M.M.S., 10-12/1957, p. 807-818.

37) C. A. Stoide, *Știri despre cîțiva zugravi moldoveni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în M.M.S., 7--8/1959, p. 422.

38) Victor Brătulescu, *Vechi icoane și fresce din Iași*, în M.M.S., 9-10/1958.

39) N. Grigoraș și Pr. D. Miron, *Biserica Mănăstirii Hlincea*, în M.M.S., 1-2/1965, 88-90.

mănăstirii Cetăţuia a fost pictată la 1672, de trei pictori greci, fraţii Mihai, Sima şi Gheorghe, aduşi de voievodul Duca Vodă. Veniţi din «Ţara Turcească de la Enirna», toţi trei s-au căsătorit şi s-au statornicit în părţile Bacăului. Pictura de la Cetăţuia a fost refăcută în mai multe rînduri, ultima dată în 1830, după un incendiu. În pridvor se păstrează şi cîteva părţi originare din vechea pictură. Interesant de menţionat e faptul că pictura de la Cetăţuia cuprinde şi cîteva teme iconografice caracteristice picturii exterioare din veacul XVI, ca Arborele lui Ieseu, Scara Sf. Ioan etc. pictate în pridvor. Scara apare şi la Hlincea.

Tot în această vreme, la Suceava se găseau meşteri zugravi care erau solicitaţi la pictarea bisericilor. În 1674, zugravul Pîrvul Mutul, tocmai din părţile Muscelului, dornic să-şi perfecţioneze meşteşugul, vine în Moldova, probabil, la Suceava pentru a învăţa la meşterii localnici. După o «ucenicie ascultătătoare» de 6 ani pe lîngă un meşter priceput, Pîrvul Mutul se întoarce în Muntenia, unde desfăşoară o bogată activitate, creind chiar o şcoală de zugravi [40]).

Din cele arătate se desprinde ideea că în veacul XVII pictura bisericească din Moldova, continua să se dezvolte după aceleaşi principii tradiţionale, iconografice şi tehnice. Ea nu se poate menţine însă la înălţimea realizărilor anterioare. Tradiţia vechii şcoli de pictură se pierde astfel treptat. În această perioadă (XVII-XVIII) se pierde de asemenea concepţia decorativ monumentală. Pictura are acum aproape caracterele unei picturi realiste de şevalet, destinată a fi văzută de aproape. «Ea impresionează prin precizia şi bogăţia amănuntelor, prin folosirea aurului şi prin colorit, caractere care o apropie atît de mult de pictura de icoane. Sub acest aspect, ea devine interesantă, fiind punctul de la care va porni în veacul al XIX-lea, pictura noastră modernă» [41]).

Pierderea treptată a tradiţiei vechii şcoli de pictură se datoreşte, desigur, condiţiilor istorice grele, asupririi otomane, influenţei occidentale, şi, în general, procesului firesc al evoluţiei pe care a cunoscut-o arta picturii în această perioadă. În Moldova influenţa artei occidentale asupra picturii bisericeşti a pătruns atît pe cale directă, prin legăturile cu centrele de artă din apus, cît şi indirect, prin mijlocirea artei ruse şi greceşti, care la rîndul lor se dezvoltau sub această influenţă. De fapt, procesul acesta este general pentru întreaga pictură ortodoxă din veacurile XVII-XVIII. Din cauza acestei influenţe, a acestui nou mod de viziune în artă, numeroase ansambluri de pictură veche — mari capodopere de artă — din Rusia, Muntele Atos, Ţările Române etc., au fost repictate în întregime, în spiritul acestei picturi realiste, occidentale.

Această scurtă prezentare s-a referit în mod special la pic-

---

40) Teodora Voinescu, *Pîrvul Mutul şi şcoala sa*, în S.C.I.A., 1-2/1955, p. 135.

41) *Scurtă istorie...* p. 199-200; vezi mai pe larg, Remus Niculescu, *Contribuţii la istoria începuturilor picturii româneşti*, în S.C.I.A., 1-2/1954.

tura murală în frescă. Un capitol important al vechii picturi bisericești îl constituie însă și pictura de icoane, despre care nu s-a vorbit decît foarte puțin în aceste rînduri. Amintim doar că și acest capitol este reprezentat prin lucrări de mare valoare artistică din veacurile XV-XVIII. Cele mai multe din aceste icoane vechi se păstrează în cadrul catapetesmelor și iconostaselor din vechile biserici; unele au fost expuse în colecții speciale cu obiecte de artă de la mănăstirile Neamț, Putna, Dragomirna, Varatec, Mitropolia-Iași, Sala Gotică-Iași, Bistrița, Secu Agapia etc.

De asemenea, trebuie să amintim că în această vreme (veacurile XV-XVII) pe lîngă ansamblurile de pictură bisericească, care desigur predomină și sînt păstrate pînă astăzi, a existat o pictură așa numită laică, care decora interioarele unor palate domnești sau ale altor construcții. De fapt chiar în documentul dat de Alexandru cel Bun la 1415, amintit la începutul lucrării se vorbește nu numai de pictarea unor biserici ci și a unei case sau a unui pridvor, ceea ce înseamnă că chiar de la început exista obiceiul de a se picta și unele construcții de locuit.

În privința aceasta exista o veche tradiție bizantină. La Constantinopol, începînd cu împărații macedoneni și comneni, palatul imperial și alte construcții erau adeseori împodobite cu picturi murale, ce cuprindeau: portrete de împărați, evenimente istorice mai importante, ilustrarea unor cărți de istorie, de știință etc. Astfel s-a dezvoltat o pictură laică, din care nu se mai păstrează astăzi nici o urmă. Arta oficială a împăraților și-a însușit numeroase teme iconografice creștine. De asemenea, se poate spune că unele teme istorice au trecut și în pictura bisericească (de pildă Asediul Constantinopolului).

Urmînd tradiția bizantină, voievozii români au căutat să împodobească și ei palatele, curțile domnești etc. cu picturi care ilustrau atît teme istorice cît și religioase. Una din aceste teme se pare că a fost și romanul religios Varlaam și Ioasaf, pe care o găsim la Mănăstirea Neamț. În prezent nu se păstrează nici un ansamblu sau urmă cu astfel de picturi dar ele sînt menționate, cum am văzut, de documente precum și de unii cronicari și scriitori[42]). Numai în Sala Gotică de la Mănăstirea Cetățuia se mai păstrează două mici urme din pictură (cei trei îngeri la Mamvri și una neidentificată).

II. CÎTEVA CONSIDERAȚIUNI GENERALE DESPRE ȘCOALA MOLDOVENEASCĂ DE PICTURĂ

I. *Izvoarele și procesul de formare a școlii.* Din expunerea istorică se desprind cu ușurință izvoarele vechii noastre picturi. În Moldova ca și în celelalte țări răsăritene în care s-au orga-

42) Vezi mai pe larg: Dinu C. Giurescu, *Date asupra picturii istorice românești în epoca feudală*, în rev. S.C.I.A., 2/1960, p. 61-79.

nizat Biserici Ortodoxe naţionale, şi care au întreţinut relaţii cu Constantinopolul, pictura bisericească s-a dezvoltat sub influenţa artei bizantine[43]). Pictura din Moldova are, astfel, ca izvor principal de inspiraţie cele mai autentice principii şi tradiţii ale picturii bizantine, maica vechii picturi din ţările ortodoxe.

Pictura bizantină a pătruns în Moldova direct prin legăturile ce existau cu centrele artistice din Constantinopol şi Atos, dar şi în mod indirect, prin filiera balcanică. Pe tulpina picturii bizantine, ce constituie elementul de bază al vechii picturi moldoveneşti, s-au altoit apoi, pe de o parte, unele forme ale artei din unele ţări vecine, care aveau la bază fondul bizantin, iar pe de altă parte, unele influenţe ale renaşterii apusene[44]).

Un izvor important de inspiraţie a vechii picturi moldoveneşti l-a constituit şi resursele ei proprii, tradiţia şi geniul artistic creator moldovenesc. Trebuie accentuat că, primind formele acestor picturi, vechii noştri zugravi nu s-au transformat în simpli imitatori servili ai acestor forme. «Şcoala moldovenească de pictură nu s-a format prin încrucişarea mecanică a unor influenţe, ci prin prelucrarea şi transformarea profundă a formelor străine, sub acţiunea creatoare a geniului local. Meşterii moldoveni nu au privit aceste forme cu ochi de copişti, ci cu ochi de artişti. Respingînd instinctiv ceea ce era străin spiritului românesc, ei le-au prelucrat şi le-au interpretat prin prisma propriei lor viziuni despre frumos, dîndu-le o nouă viaţă. Şi astfel s-a născut şcoala moldovenească de pictură, prima şcoală naţională a poporului român»[45]).

Într-adevăr, vechea noastră pictură a urmat un drum propriu. Factorii menţionaţi, care constituie tot atîtea izvoare de inspiraţie a picturii moldoveneşti, coexistă şi se topesc într-o armonioasă creaţie originală, care constituie una din mîndriile vechii arte româneşti. În dezvoltarea picturii, ca şi în celelalte arte, are loc deci un proces artistic care «se caracterizează prin puterea de sinteză, prin îmbinarea dintre vechi şi nou, dintre autohton şi străin, dintre tradiţia aristocratică şi inspiraţia populară»[46]). «În puterea de a armoniza aceste elemente de proveniență atît de diferită într-un tot unitar şi coherent stă calitatea esenţială a meşterilor locali»[47]).

În Moldova, neputîndu-se păstra mereu contactele cu centrele principale de artă ortodoxă ale vremii — Constantinopolul şi Atosul — fie din cauza distanţei prea mari, fie din cauza evenimentelor politice, uneori meşterii erau nevoiţi, ca din arta importată să reţină adeseori doar unele aspecte, la care ei au adăugat unele elemente originale, formîndu-se astfel o tradiţie

---

43) Bibliografie în legătură cu arta bizantină vezi la Pr. Prof. Ene Branişte, *Iconografia creştină ca disciplină de studiu şi cercetare*, în Studii Teologice, 1962/5-6, p. 337-349; Pr. Prof. Spiridon Cândea, *Pictura creştină*, în Mitropolia Ardealului, 5-6/1960, p. 413-427.

44) V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, p. 802.

45) Sorin Ulea, *Gavriil Uric*... p. 244-245.

46) Corina Nicolescu, *Arta în vremea lui Ştefan cel Mare*, în vol. Cultura moldovenească... p. 362.

47) *Scurtă istorie*... p. 157.

locală de pictură. De aceea pictura moldovenească se caracterizează uneori prin păstrarea unor teme care, în celelalte monumente de tradiţie bizantină au dispărut sau sînt tratate în altfel. Alte ansambluri sînt specifice picturii moldoveneşti (ex. Sf. Ioan cel Nou de la Voroneţ şi Sucevița, ilustrarea romanului Varlaam şi Ioasaf de la Mănăstirea Neamţ etc.).

Ansamblurile picturale din această vreme arată astfel o impresionantă unitate de stil, cunoştinţe tehnice aprofundate, gust fin şi un echilibru perfect, încît canonul tradiţional bizantin s-a îngemănat totdeauna în mod armonios cu unele influenţe străine sau locale şi cu viziunea proprie a meşterilor zugravi [48]).

Procesul acesta artistic de sinteză originală a dus astfel la închegarea în Moldova a unei adevărate şcoli de pictură, cu tradiţiile şi concepţiile specifice ei.

2. *Caracteristici stilistice, originalitate.* Procesul închegării unei şcoli, în pictura moldovenească a urmat în general aceeaşi cale a formării stilului moldovenesc în arhitectură, căci pictura — cum s-a menţionat — s-a dezvoltat în strînsă legătură şi paralel cu arhitectura. Totuşi, spre deosebire de arhitectura moldovenească, în care atît elementele străine cît şi cele locale sînt mai evidente, pictura moldovenească se caracterizează printr-o legătură mai strînsă de canonul şi tradiţia bizantină, de textele pe care le ilustrează [49]).

Analizînd pictura moldovenească în raport cu pictura din alte ţări ortodoxe, numeroşi cercetători de artă au ajuns la concluzia că stilul acestei picturi este deosebit de cel rusesc, bulgar, sîrbesc şi întrucîtva şi de cel atonit, apropiindu-se însă mai mult de cel bizantin-constantinopolitan. «Dacă eleganţa elenistă a formelor, în general, şi dacă armonioasa proporţionare a corpului omenesc sub drapajul veşmîntului grec vor deveni trăsături stilistice definitorii pentru pictura medievală moldovenească, vom recunoaşte că aceste trăsături se datoresc, în bună măsură, educării temeinice a mediului artistic autohton, chiar din faza sa de tinereţe, în spiritul tradiţiilor antice ale culturii constantinopolitane. În aceasta a şi constat rolul istoric al picturii paleologe în formarea picturii moldoveneşti» [50]). În ce constă atunci caracteristica şi originalitatea vechii picturi moldoveneşti? Aceasta constă în interpretarea locală, românească, în prelucrarea creatoare a unor teme şi modele tradiţionale bizantine. Meşterii zugravi ai vremii au ştiut astfel să folosească vechile tradiţii bizantine, să le adapteze, să le aleagă, înnodînd, combinînd sau dezvoltînd, uneori, după trebuinţă elementele lor,

---

48) Barbu Brezianu, *Rudimente de învăţămînt artistic la zugravii de subţire, din Moldova şi Ţara Românească.* în S.C.I.A., an. IX, 1962/1, p. 80; *Scurtă istorie...* p. 177.

49) *Scurtă istorie...* p. 177; Corina Nicolescu, o. c., p. 350; Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în veacul al XV-lea*, p. 173.

50) Sorin Ulea, *Gavriil Uric...* p. 244; I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse...* Paris, 1928, p. VII; 287-302; Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 265; idem, *Bisericile şi mănăstirile din veacul al XVI-lea*, p. 289-300; Paul Henry, o. c., p. 275.

într-un chip original şi creator. Unul din cei mai buni cunoscători ai picturii moldoveneşti, Paul Henry, a tratat această problemă într-un studiu special, al cărui titlu: «Despre originalitatea picturilor bucovinene în aplicarea principiilor bizantine» [51] constituie însăşi concluzia lucrării.

Vechea pictură moldovenească reprezintă astfel întruchiparea idealurilor picturii bizantine paleologe şi adaptarea lor la un stil specific românesc. Ea se caracterizează printr-un perfect echilibru între figurativ şi ornamental. Uneori predomină elementul figurativ. Personajele dintr-o scenă, îmbrăcate în haine sobre şi simple, nu sînt numeroase. Figurile se impun prin caracterul lor monumental, de proporţionalitate; ele impresionează prin graţia şi forţa trăsăturilor şi atitudinilor lor [52]. «Sobrietatea, monumentalitatea şi echilibrul viziunii compoziţionale (decor arhitectonic, personaje, detalii); puritatea de contur a siluetelor; simplitatea gravă a gesturilor şi atitudinilor, întotdeauna semnificative; expresivitatea şi concentrarea calmă a figurilor, sugerînd intensa trăire interioară a personajelor; lipsa completă a notelor declamatorii; desenul sintetic, cu linia fină, suplă şi energică, laconică şi definitorie, conturînd elastic dar ferm, încheind din cîteva lansări de penel întregi siluete: iată cîteva din trăsăturile specifice de stil care crează atmosfera de mare elevaţie spirituală ce se desprinde din picturile murale ale epocii lui Ştefan cel Mare (ne referim, se înţelege, la realizările cele mai înalte, alcătuind un *summum artistic* al acestei epoci» [53].

Dar alături de această atitudine hieratică şi sobră, caracteristică picturii bizantine, din această lume a sfinţilor reprezentată în frescele moldoveneşti, se degajă totuşi un nobil umanism, un simţ al dramaticului, o viziune plastică. Toate aceste calităţi dau picturii moldoveneşti o reală intensitate emoţională.

Culoarea acestei picturi este de o remarcabilă căldură şi armonie. Predomină albastru de fond, roşu închis, galben auriu, verde măsliniu şi brun închis. Culorile se întrepătrund în nuanţe armonioase, ceea ce face ca această pictură sobră să fie totuşi reprezentativă, caldă şi apropiată.

Pictura din veacul XVI, privită în raport cu cea din epoca anterioară — care vorbeşte mai mult prin sobrietate, simbolism, printr-un conţinut demn şi plin de spiritualitate — pictura din veacul XVI, deşi continuă cu credincioşie aceeaşi cale a tradiţiei bizantine, are, totuşi, un caracter mai realist, mai umanizat. Temele sînt tratate la un înalt nivel artistic, cu raţiune dar şi cu inimă. Este o tratare psihologică, îndrăgostită de pitoresc, care multiplică scenele şi lasă să vorbească pe lîngă intelect şi sentimentul. Culoarea este mult mai bogată şi mai variată. Elementul decorativ primeşte astfel o importanţă mai mare.

O trăsătură stilistică semnificativă constă şi în aceea că, alături de tipurile tradiţionale greceşti ale sfinţilor, prezente în

---

51) În rev. *Byzantion*, an. I, 1924, p. 291-303.
52) *Repertoriul...* p. 39-45.
53) Sorin Ulea, *Gavriil ieromonahul...* p. 449.

pictura bisericească a tuturor ţărilor ortodoxe, în pictura moldovenească, mai ales din veacul XVI, se găsesc numeroase personaje ale căror figuri, deosebit de vii şi de expresive, sînt adevărate portrete de oameni din popor. Aşa de pildă imaginile sfinţilor Constantin şi Elena, reprezentaţi la locul tradiţional din naos, la biserica din Bălineşti, sînt ca două portrete de ţărani români. Bizantinistul englez Talbot-Rice, referindu-se la aceste două reprezentări, spune : «Aici figurile sînt esenţialmente româneşti : nici greceşti, nici orientale» [54]). Maica Domnului din tabloul votiv de la Moldoviţa se aseamănă cu o femeie din părţile locului. Capul ei oval, bărbia ascuţită, surîsul ei dulce şi privirea aproape atrăgătoare, sînt caracteristice atîtor feţe din împrejurimi. Maica Domnului dulce mîngîietoare reprezentată deasupra uşii de intrare în pronaos la Humor, Voroneţ dar mai ales la Moldoviţa, plină de expresie şi căldură, se apropie ca tipologie de înfăţişarea ţărancelor, avînd însuşirile unui adevărat portret [55]). Dreptul Simeon cu pruncul Iisus în braţe reprezentat deasupra ferestrei de la absida sudică a Voroneţului (pictura exterioară), se apropie de asemenea de fizionomia oamenilor din împrejurimi. Din aceasta se vede că meşterii, oameni din părţile locului, au folosit modelul viu.

Se poate vorbi deci de o originalitate a picturii moldoveneşti, care se vede în tehnica de lucru, tematica iconografică, realizarea artistică etc. Această originalitate începe să se contureze încă din veacul XV şi ajunge la o deplină maturitate în veacul XVI. Cea mai importantă expresie a acestei originalităţi este pictura bisericească exterioară. Ea constituie, fără îndoială, tot ce poate fi mai interesant, mai pitoresc şi mai original din pictura moldovenească. Dar nu numai atît. Pictura exterioară moldovenească este totodată şi cea mai originală creaţie a artei medievale româneşti [56]). Prin această pictură, bisericile respective au devenit renumite în întreaga creştinătate. Ele depăşesc limitele ţării, făcînd parte din acel grup restrîns de valori unice în lume, o capodoperă a artei universale.

Evidenţierea caracterului original al picturii moldoveneşti nu înseamnă nicidecum izolarea ei de contextul artei şi culturii popoarelor vecine şi al popoarelor europene de veche cultură, în general. Circuitul permanent al contactelor creatoare între o cultură artistică şi alta, între o zonă de artă şi alta, a fertilizat astfel aptitudinile poporului nostru, un popor viguros şi cu personalitate, făcînd cu putinţă apariţia acestui fenomen artistic important, care a fost vechea pictură moldovenească [57]).

---

54) G. Millet a. Talbot-Rice. *Byzantine painting at Trebizond*, Londra 1936, p. 124, apud. S. Ulea, *Gavriil ieromonahul...* p. 451.

55) Paul Henry, *o. c.*, p. 196; P. Comarnescu, *o. c.*, p. 317-319; *Scurtă istorie...* p. 179; Gh. Balş, *Maica Domnului îndurătoarea în bisericile moldoveneşti din veacul al XVI-lea*, Bucureşti, 1930, p. 8.

56) P. Constantinescu-Iaşi, *Nartexul...* p. 263; *Roumanie... Introduction...* p. 11; Paul Henry, *o. c.*, p. III, p. 227; *Scurtă istorie...* p. 186; Barbu Brezianu, *o. c.*, p. 80.

57) George Oprescu, *Cuvînt înainte*, în rev. S.C.I.A., p. 4.

3. *Semnificaţia picturii bisericeşti.* Rostul şi semnificaţia picturii bisericeşti, atît cea de icoane cît şi cea murală, au fost discutate şi precizate de-a lungul vremii, în cadrul disputelor cu iconoclaştii de numeroşi părinţi şi scriitori bisericeşti, precum şi în cadrul unor sinoade convocate special pentru această problemă.

După biruinţa asupra iconoclasmului, la Bizanţ, şi apoi în toate ţările ortodoxe, bisericile erau împodobite totdeauna cu picturi religioase. Decoraţia iconografică a bisericii, spune marele bizantinolog André Grabar, forma un ansamblu unitar şi statornic de imagini, care prin conţinutul şi amploarea lor, erau strîns legate de construcţia bisericii ca locaş de cult şi de însuşi cultul religios ce se oficiază în biserică. Pictura le completează într-un anumit fel pe amîndouă, explicîndu-le prin imaginile reprezentate în pictură pe pereţii bisericii. De aceea pictura acoperea totdeauna toate părţile disponibile din biserică[58]).

Pentru a înţelege mai bine rostul şi semnificaţia picturii bisericeşti trebuie să ţinem seama de faptul că arta religioasă şi mai ales pictura bisericească nu este o simplă copie sau fotografie a realităţii, a omului. De altfel, arta în sine nu se reduce numai la efortul de a copia natura sau realitatea nudă, ci este o creaţie a artistului respectiv, pe baza elementelor din natură, transfigurate, răsfrînte sau combinate în imaginea sau viziunea proprie a artistului. Cu atît mai mult «cînd este vorba de pictura bisericească, aceasta este o artă sacră, care ilustrează mai mult idei şi concepte religioase decît obiecte şi imagini din lumea înconjurătoare, fiind o artă pusă în slujba Bisericii şi a ideii creştine şi mai ales a cultului divin, a cărei auxiliar este»[59]).

De fapt, în condiţiile epocii feudale, pictura bisericească era concepută ca o activitate religioasă, aproape ca un act de cult. Erminia bizantină prevede chiar o scurtă slujbă de consacrare specială pentru cei ce au intrat în rîndul zugravilor. Începerea unei lucrări de pictură cerea de asemenea o pregătire specială (spovedanie şi împărtăşanie). Adeseori în compoziţia materialului pentru pictură se amestecau şi părţi din sfinte moaşte, fărămiţate mărunt. De asemenea trebuie accentuat că, pe lîngă pregătirea tehnică şi artistică, cu influenţa ei locală sau străină, unul din factorii care a inspirat în mare măsură creaţia vechilor noştri zugravi şi a fecundat din plin talentul lor creator, a fost şi propria lor trăire religioasă, concepţia lor teologică în general şi despre pictura bisericească în special. Zugravii erau astfel adevăraţi meşteri ai artei; dar şi buni teologi şi adînci trăitori ai vieţii creştine, pe care o mărturiseau şi o concretizau în pictură, prin linii şi culori[60]).

Pictura bisericească interioară şi exterioară din Moldova ca şi întreaga artă religioasă a avut astfel în tot cursul epocii

---

58) A. Grabar, *La peinture byzantine*, p. 137.
59) Pr. Prof. Ene Braniște, *Iconografia creştină*... p. 330.
60) Cîteva aspecte ale acestei probleme vezi la Pr. Prof. Niculae M. Popescu, *Maica Domnului ocrotitoarea zugravilor monahi* în rev. B.O.R., 11-12/1953, p. 1087-1093.

medievale, atît în Răsărit cît și în Apus, o semnificație teologică. Ea are ca scop principal *instruirea* și *edificarea* credincioșilor în învățătura creștină. Pictura bisericească corespunde astfel unei necesități adînc înrădăcinată în ființa omului. Căci omul este înclinat din fire să-și reprezinte sub forme văzute lucrurile nevăzute, cele mai îndepărtate sau cele ce nu pot fi văzute cu simțurile. Necesitatea aceasta o îndeplinește în mare măsură pictura bisericească. Ea este o adevărată carte deschisă pe ale cărei pagini este ilustrată învățătura creștină. Pictura bisericească este Biblia celor ce nu știu carte, cum spun Sf. Părinți. Cu atît mai mult ea îndeplinește acest rol pentru știutorii de carte.

După expresia unui mare teolog ortodox, Evanghelia nu este decît o icoană (pictură) verbală a lui Hristos, iar icoana (pictura) este o Evanghelie în culori ; ceea ce este cuvîntul pentru auz, aceea este pictura pentru văz, mijloc de instruire și prilej de meditare la lucrurile sfinte, o predică continuă [61]).

Referindu-se la vechea pictură moldovenească, A. Grabar, spune că : «fațadele pictate, cu figurile și scenele lor, sînt ca o carte ilustrată deschisă pe toate paginile ei ; ea instruește pe privitor, fără ca acesta să fie silit să depună efortul necesar celui ce citește o carte, nici celui ce citește un manuscris» [62]). «Ca în toată arta evului mediu, pictura murală s-a dezvoltat în Țările Române datorită rolului pe care era chemată să-l joace în răspîndirea ideilor religioase. Era mijlocul cel mai potrivit și mai ușor de realizat pentru expunerea unui număr de idei și povestirea de fapte cu conținut religios, într-o vreme cînd cărțile, mai ales sub formă de manuscrise, erau rare și scumpe, cu circulație foarte restrînsă. Un monument pictat era pe atunci o adevărată carte de învățătură în imagini, cu mult mai grăitoare decît textele scrise în limba slavonă, care și din această cauză se adresau unui număr foarte restrîns de cititori» [63]).

Pe lîngă scopul instructiv, didactic, pictura bisericească are în al doilea rînd și un însemnat scop *educativ*, *moralizator*. Pictura este un mijloc de trezire, de întreținere și de întărire a vieții creștine, un îndemn la trăirea în virtute, un imbold de dragoste pentru Dumnezeu și pentru oameni. «Nu am prea multe cărți, spune sf. Ioan Damaschin, și nici nu am prea mult timp liber, pentru a citi ; dar intru în biserică, spitalul obștesc al sufletelor, înăbușit de gînduri ca niște spini ; podoaba picturii mă atrage și mă uit, îmi desfătează vederea ca o livadă și, pe nesimțite slava lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am privit

---

61) Archiprètre Serge Boulgakoff, *L'orthodoxie*, Paris 1932, p. 195 ; «Căci cuvîntul lui Dumnezeu nu este totdeauna cinstit și cîntat în biserici, dar reprezentarea prin pictură este în biserică ca un amvon continuu, care seara, dimineața și ziua ne istorisește și ne amintește adevărul celor ce s-au făcut», spun părinții de la sinodul 7 ecumenic (J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. XIII, col, 361, după Pr. Prof. Ene Braniște, *Teologia icoanelor*, p. 184-187, care dă și alte mărturii patristice despre rostul instructiv al picturii bisericești).

62) *Roumanie, Eglises peintes de Moldavie*, p. 5.

63) *Scurtă istorie a artelor plastice*, p. 57.

răbdarea mucenicului, răsplata cununilor şi mă aprind ca prin foc de dorinţa de a-i imita. Căzînd la pămînt, mă închin lui Dumnezeu prin mijlocirea mucenicului şi mă mîntuiesc» [64]).

În vechea pictură moldovenească toate scenele exercită această înrîurire asupra credinciosului. La unele ansambluri picturale predomină însă caracterul moralizator (Judecata din urmă, Scara cerească, Vămile văzduhului, Moartea dreptului şi a păcătosului etc.).

Dar pictura bisericească nu este numai o carte care înfăţişează în mod plastic divinitatea, chipuri de sfinţi şi scene din viaţa lor, ci ea are şi un caracter *duhovnicesc*, *haric*. Prin slujba de sfinţire pictura este binecuvîntată şi sfinţită. Ea primeşte sau împrumută ceva din darurile şi puterea sfîntului reprezentat pe ea, avînd astfel şi o putere harică. Această sfinţenie se întemeiază şi pe legătura strînsă între prototip şi tip, în înţelesul că între sfîntul înfăţişat şi pictură se stabileşte o comunicare nevăzută de puteri şi haruri transmise de la sfînt la pictură.

Pictura bisericească este astfel locul unde Dumnezeu şi sfinţii sînt prezenţi prin har, este un fel de punte de legătură între sufletele credincioşilor şi lumea cerească. Frivind şi închinîndu-se, gîndul credinciosului se duce mai departe, la Dumnezeu, Maica Domnului şi sfinţii reprezentaţi în pictură, şi o dată cu aceasta în sufletul său se trezesc simţăminte de dragoste, recunoştinţă şi veneraţie. Pictura bisericească este astfel un mijloc de comuniune şi întîlnire între cel ce se roagă, pe de o parte, şi Dumnezeu sau sfinţi, de altă parte. Pe lîngă semnificaţia directă pe care o au reprezentările din pictura bisericească, ele au astfel şi o semnificaţie tainică, simbolică, care reiese din relaţia în care sînt puse ele cu Dumnezeu şi Împărăţia Cerurilor în general. Prin acest mod de tratare simbolică vechii zugravi au dat picturii o profunzime de idei, un caracter de taină, care adeseori nu poate fi înţeles decît prin intermediul unui comentar teologic.

Prin mijlocirea picturilor, ca printr-un fel de scară duhovnicească, credinciosul urmează calea «per realia ad realiora», ridicîndu-se cu mintea de la omul pămîntesc la omul ceresc, duhovnicesc, de la lumea obişnuită la lumea cerească a Împărăţiei lui Dumnezeu. Pictura bisericească reprezintă astfel acel «cer nou şi pămînt nou» de care vorbeşte Sf. Apostol Petru. De aceea stînd într-o biserică, putem spune: «în biserica măririi Tale stînd, în ceruri se pare că stăm».

Semnificaţia simbolică a picturii bisericeşti era familiară vechilor pictori şi contemporanilor lor, dar e mai greu de sesizat sau aproape de neînţeles pentru cei mai mulţi din privitorii de astăzi; pentru a putea citi această carte plină de taine, care

---

64) Sf. Ioan Damaschin, *Cultul Sfintelor icoane*, Bucureşti, 1937, trad. de Pr. D. Fecioru, p. 40; alte texte în acest sens vezi la Pr. Prof. Ene Braniştе, *Teologia icoanelor*, p. 188-189.

este vechea pictură bisericească, sînt necesare cunoştinţe teologice, de istorie bisericească şi de iconografie creştină [65]).

De fapt chiar şi la pictura laică se poate vorbi de o semnificaţie simbolică. În dialogul privitorului cu pictura nu numai privitorul este activ; opera de artă însăşi dispune de o mare putere de influenţare. «Arta ne învaţă să vedem lumea într-un mod nou şi astfel s-o înţelegem mai bine» (M. Alpatov).

Semnificaţia teologică a picturii moldoveneşti, sub întreitul ei aspect: instructiv, educativ şi simbolic, reiese de fapt în mod evident din însăşi scenele reprezentate pe pereţii bisericii. a) În pridvor, pronaos şi gropniţă se constată oarecare varietate de teme. Pe bolţi este Iisus Hristos, Maica Domnului şi sinoadele ecumenice (în pronaos). Pe pereţii laterali sînt scene din viaţa sfîntului patron al bisericii şi sinaxarul, adică scene ce reprezintă viaţa sfîntului din fiecare zi a anului bisericesc, de obicei mucenicia lui. b) În calota turlei din naos este Iisus Hristos Pantocrator, înconjurat de serafimi şi heruvimi. Pe tamburul turlei, în trei registre suprapuse, sînt pictaţi îngeri, profeţi şi apostoli, iar în cei patru pandantivi sînt totdeauna cei 4 evanghelişti. c) In naos sînt pictate frize lungi cu patimile Mîntuitorului Hristos, precum şi scene din viaţa şi minunile Sale (de obicei praznicile împărăteşti). d) În conca altarului este Maica Domnului (numai la Sucevita, Dragomirna şi Voroneţ este Înălţarea) cu Iisus pe genunchi avînd în jur arhangheli şi serafimi, împărtăşirea apostolilor în două scene, spălarea picioarelor, Cina cea de taină, un şir de ierarhi şi arhidiaconi.

Repartiţia şi semnificaţia scenelor de pictură stă în strînsă legătură cu funcţiunea liturgică a fiecărei încăperi a bisericii (altar, naos, pronaos, pridvor). Pictura bisericească serveşte astfel ca un auxiliar preţios al cultului divin. Mergînd de la intrare spre altar, se constată o creştere a profunzimii semnificaţiei teologice. Se poate spune că credinciosul ce intră în biserică este treptat pregătit pentru reculegerea cuvenită. El întîlneşte în calea sa subiecte din ce în ce mai religioase şi cu un sens teologic mai adînc. Privind de jos în sus se constată de asemenea o creştere a semnificaţiei religioase. Subiectele zugrăvite pe pereţii laterali sînt mai aproape de viaţa omului, iar cele de sus, sub bolta care reprezintă cerul, reprezintă pe Domnul Iisus Hristos — Pantocrator, Cel vechi de zile, Maica Domnului în toată măreţia şi strălucirea lor cerească [66]).

În pictura exterioară sînt reprezentate următoarele subiecte: Acatistul Maicii Domnului cu Rugul lui Moise şi Asediul Constantinopolului, Arborele lui Ieseu şi înţelepţii antici, Cinul sau Biserica cerească (pe cele 3 absíde), Judecata din urmă, Scara

---

65) Archiprêtre Serge Boulgakoff, *o. c.*, p. 194-202; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos ca prototip al icoanei Sale*, în M.M.S., 3-4/958, p. 244-272; Pr. Prof. Ene Branişte, *Teologia icoanelor*, p. 190-199; idem. *Iconografia creştină*, p. 331-332; Diaconul Nicolae, *Icoana ortodoxă rusă*, în rev. Altarul Banatului, 9-10/1955; Protos. Irineu Crăciunaş, *Cinstirea sfintelor icoane*, în îndrumătorul bisericesc, Sibiu, 1963, p. 168-173.

66) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, p. 285-289.

cerească, Vămile văzduhului, Scene din Facere, Pilda fiului risipitor, Propovăduirea apostolilor şi numeroase scene din vieţile sfinţilor (Sf. Nicolae, sf. Ioan cel Nou, sf. Gheorghe, sf. Antonie, sf. Pahomie, sf. Parascheva, sf. Nichita Romanul, sf. Gherasim de la Iordan etc.).

Temele iconografice amintite arată că şi pictura exterioară are o semnificaţie teologică ca şi cea interioară. În pictura exterioară însă această semnificaţie teologică, este mai puţin accentuată şi mai puţin gradată decît în interior. Faptul acesta pare firesc dacă ţinem seama că profunzimea semnificaţiei teologice creşte o dată cu intrarea în biserică şi apoi înaintînd spre altar. Astfel se explică faptul că în pictura exterioară, pe lîngă majoritatea scenelor cu conţinut strict religios, sînt şi unele ansambluri cu caracter istoric religios (Asediul Constantinopolului), cu subiecte luate din folclorul religios popular (Vămile văzduhului), sau care au primit importante elemente istorice (Judecata din urmă — grupuri de turci, tătari, armeni, arabi etc.). Unele teme importante ale picturii exterioare (Judecata din urmă, Scara cerească, Arborele lui Ieseu etc.) sînt luate după modele de la Atos, reprezentate acolo în trapeze sau în pronaosul bisericii. Pictarea înţelepţilor antici, fără aureole de sfinţi, îngăduită în pictura exterioară, este oprită în interiorul bisericii. Se constată deci o oarecare gradaţie de la pictura exterioară la cea interioară, gradaţie în ceea ce priveşte tematica iconografică şi semnificaţia teologică.

Numai din simpla enumerare a temelor iconografice ilustrate pe faţadele interioare şi exterioare, se desprinde concluzia că în vechea pictură moldovenească, ca şi în pictura clasică bizantină, vechii noştri zugravi au scris, pe pereţii bisericilor şi pe icoane, o adevărată teologie în imagini. De fapt programul tematic al picturii bizantine, trecut apoi în toate bisericile Ortodoxe, s-a format în strînsă legătură cu dezvoltarea teologiei creştine, definită în decursul veacurilor în sinoade bisericeşti, în scrieri patristice, mărturisiri de credinţă şi imnografie. Referindu-ne la perioada din urmă (veacurile XIV-XVI), pictura bizantină a fost puternic influenţată de teologia Sf. Grigorie Palama, în ceea ce priveşte modul de reprezentare a chipului Mîntuitorului Hristos, al Maicii Domnului şi al sfinţilor, precum şi în ceea ce priveşte îmbogăţirea ansamblurilor de pictură, cu reprezentări din vieţile sfinţilor, acatiste etc., care se constată şi în pictura moldovenească[67]).

Zugravii au avut totdeauna în faţă sau în minte o învăţă-

---

67) Răspîndirea teologiei palamite şi influenţa ei asupra picturii bisericeşti din Ţările Române, sînt puţin studiate. Amintim în treacăt că acest curent teologic şi de înviorare a vieţii creştine a cunoscut o largă răspîndire în Biserica Rusă, exercitînd o influenţă puternică asupra pictorului Andrei Rubliov (vezi Mitropolitul Nicolae, *Contribuţii ale tălmăcitorilor români la cunoaşterea «Scării», sf. Ioan Sinaitul*, în Studii Teologice, 3-4/1964, p. 147-149; A. Vasiliev, *Andrei Rubliov şi Grigorie Palama*, în Jurnal Moscovskoi Patriarhii, 1960/19; Protos. Irineu Crăciunaş, *Andrei Rubliov—Maestru al vechii picturi bisericeşti*, în rev. Mitropolia Ardealului, 4-6/1962.

tură dogmatică sau morală, un text biblic sau patristic, un pasaj din minei, o predică celebră, un imn bisericesc, un rit liturgic, momente din istoria bisericească, texte ce cuprindeau vieţi de sfinţi etc., pe care au căutat să le transpună în imagini vizuale, spre a le face mai accesibile înţelegerii privitorilor; pe acestea trebuie să le descopere privitorul de astăzi, parcurgînd drumul invers, pe care l-a făcut pictorul, adică pornind de la ilustraţiile date, să identifice şi să pună în lumină textul precis, ideea sau ritul de la care a plecat artistul sau pe care le-a ilustrat. De aceea vechea pictură trebuie privită cu ochii cu care a privit-o însuşi zugravul în momentul creaţiei [68]).

Caracteristicile stilistice ale vechii picturi moldoveneşti indică de asemenea semnificaţia teologică a acestei picturi. Se vede clar că ea nu caută să redea doar aspectul fizic, obişnuit al figurilor de sfinţi, ca în pictura occidentală, ci mai ales adînca şi bogata lor trăire interioară; accentul cade totdeauna pe spiritualitate. Întreaga fizionomie a sfinţilor reprezentaţi în pictură, exprimă ascetismul, asprimea unei vieţi trăită în ajunare, în rugăciune, virtute. Ei sînt firi contemplative, faţa lor exprimă pacea sufletului, pacea şi liniştea lăuntrică o omului înduhovnicit. În aceste figuri, zugravul a reprezentat icoana, tipul ideal al creştinului adevărat, ancorat cu toată fiinţa în comuniunea cu Dumnezeu, în trăirea vieţii creştine. În acest fel pictura bisericească nu demonstrează numai ci convinge, pînă la evidenţă, despre existenţa reală a lumii spirituale. Pare că simţi în ea prezenţa lui Dumnezeu şi a sfinţilor care te iubesc, care te cheamă, care-ţi vorbesc.

Pe lîngă această semnificaţie teologică, pictura bisericească îndeplineşte şi o însemnată funcţiune, *decorativă, de podoabă* a bisericii, care este adeseori relevată şi de sf. Părinţi. «Intru în biserică, spune sf. Ioan Damaschin; podoaba picturii mă atrage şi mă uit; îmi desfătează vederea ca o livadă şi pe nesimţite, slava lui Dumnezeu intră în suflet» [69]). «Dacă cineva vine într-un loc ca acesta (într-o biserică) cum spune sf. Grigorie de Nisa, este numai decît atras de frumuseţea priveliştii... Pictînd toate cu iscusinţă ca într-o carte, zugravul ne-a arătat lămurit faptele mucenicului împodobind biserica asemenea unei grădini frumoase» [70]).

De menţionat că şi iconoclaştii (ce aveau aderenţă pînă în Franţa), care respingeau pictura cu scene religioase, susţineau în schimb necesitatea unei picturi decorative. În perioada iconoclasmului pictura religioasă din numeroase biserici a fost înlocuită cu o pictură profană decorativă: scene din viaţa zilnică a oamenilor, arbori, diferite animale, scene de vînătoare etc. [71]).

---

68) Pr. Prof. Ene Braniște, *Iconografia creștină*, p. 333.

69) *Cultul sfintelor icoane*, trad. cit. p. 40

70) *Cuvînt de laudă la sf. mare mucenic Teodor*, c. 2, M.P.G., t. 46, col. 736, după *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, cursuri universitare de V. Mitrofanovici, T. Tarnavschi şi N. N. Cotlarciuc, C. 1929, p. 275.

71) A. A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, traduit du russe par

De asemenea, Martin Luther, inițiatorul protestantismului, respinge pictura bisericească și cultul ei, dar îngăduie tabloul religios cu scop etic și decorativ.

Poporul român a dovedit și dovedește un remarcabil simț pentru culoare și decorativitate. De la arta populară, continuînd cu bisericile de lemn, cele de piatră (la care podoaba o formează însuși materialul de construcție) și pînă la biserica moldovenească din veacul al XVI-lea împodobită înăuntru și în afară, de sus pînă jos, cu picturi murale, «pretutindeni constatăm, prezența aceleiași înclinări pentru un anumit gen de policromie care distinge principial arta românească de cea a popoarelor care și-au găsit expresia proprie în compoziția de mase sau în valorile plastice, precum și de cea a popoarelor care au căutat să se exprime, la fel ca și noi, prin culoare. În arta românească e atît de înrădăcinat simțul culorii, încît el a supraviețuit și veacului al XIX-lea, în cursul căruia tradiția artistică feudală a fost părăsită» [72]).

În vechile documente în loc de cuvîntul a picta, se folosesc adeseaori termenii a împodobi sau înfrumuseța biserica; prin aceasta scoate în evidență semnificația decorativă estetică a picturii bisericești.

Pictura moldovenească îndeplinește această funcție decorativă prin toate elementele ei componente (figuri, colorit, îmbrăcăminte, realizare artistică, cadrul arhitectural al scenelor, peisaje etc.). În special Arborele lui Ieseu (genealogia Mîntuitorului) are o valoare decorativă predominantă, și poate acest, ansamblu a determinat pe unii istorici de artă să asemene pictura exterioară cu renumitele covoare orientale.

Sînt și unele porțiuni mai mici zugrăvite numai cu motive pur decorative, de obicei benzi cu motive vegetale sau geometrice, care separă ansamblurile de pictură între ele sau ocupă spații mai mici, de obicei în timpanele și glafurile arcadelor, în frize orizontale înconjurînd biserica pe sub cornișă, în benzi verticale la abside, pe intradausurile firidelor, urmărind curbura arcurilor etc. toate acestea dovedind un accentuat simț ornamental, artistic. În privința aspectului decorativ, trebuie relevat, de asemenea, faptul că bisericile cu pictură exterioară prin armonia de culori sînt legate de iarba pajiștei de jur și de cerul de care se proiectează siluetele lor. Privitorul rămîne cu impresia că aceste biserici au crescut în locurile în care se găsesc, fiind integrate cu totul naturii înconjurătoare.

Desigur că funcțiunea decorativă a picturii nu poate fi separată de cea teologică. Vechii zugravi, pictînd bisericile, nu aveau în vedere plăcerea, delectarea sau încîntarea ochiului. Ei se străduiau să interpreteze, să traducă vizibil, în formele și culorile artei lor, simțirile și ideile lor religioase. În acest fel

---

P. Brodin, A. Bourguina, Paris 1932, vol. I, pag. 346-347, 393; Pr. Prof. M. Șesan, *Din istoricul iconografiei...* p. 168.

72) V. Vătășianu, *o. c.*, p. 333; Petru Comarnescu, *Rolul artelor plastice în educația estetică*, în vol. *Educația estetică prin artă și literatură*,, București, 1964, p. 263.

bisericile nu erau socotite galerii de artă și nici saloane de expoziție, ci casa lui Dumnezeu în primul rînd» [73]).

În ceea ce privește aspectul artistic al vechii picturi moldovenești, sînt foarte importante precizările făcute de Paul Henry. În această vreme, veacurile XV-XVI, dacă nu se poate vorbi de o grijă deosebită pentru elementul artistic, totuși se poate vorbi de un simțămînt artistic de origine teologică, morală. Pe calea virtuții, vechii zugravi au ajuns la un nivel superior de înțelegere a vieții la starea de filocalie (iubirea de frumusețe) și au sesizat astfel toată frumusețea plină de freamăt a ființei omenești și a naturii în general. Noțiunea de bine implică și pe aceea de frumos. «Artistul, spune Paul Henry, urmărește concentrarea interesului asupra reprezentării compoziției ; în mod vizibil el a căutat să dea cît mai multă viață scenei. Dar el n-a făcut aceasta nicidecum pentru a obține un oarecare efect artistic, ci pentru a da scenei ce ilustrează textul biblic, simbolului, maximum de adevăr și eficacitate asupra sufletului ce privește la scena respectivă. Trebuia ca figura Celui răstignit să fie astfel redată încît prin ea însăși să constituie însăși esența Sf. Patimi ; trebuia ca privitorul să fie pătruns de durerea Mariei, de lecția puternică de stoicism și credința pe care ne-o dă scena ; trebuia ca fiecare credincios să sesizeze în scena ce reprezintă căința lui Petru, de pildă, slăbiciunea descurajatoare a firii umane, că măreția morală a Mîntuitorului nu-i umbrită de josnicia soldaților care-l pălmuiesc, ci aceasta crește chiar mai mult între aceste josnicii. Eforturile zugravului tind să dea viață și profunzime personajelor. Prin aceasta el nu aduce nimic nou ci urmează calea indicată de sf. Părinți, căci ceea ce-l inspiră pe artist este o concepție teologică-morală ; dar aceasta-l duce pe nesimțite, la o concepție artistică. Arta sa valorează prin ideea pe care o exprimă și pe care o redă prin mijloace artistice. El se apropie cu atît mai mult de această țintă cu cît personalitatea sa este mai puternică și cu cît meditează mai mult subiectele pe care le ilustrează» [74]).

În această ordine de idei sînt interesante și considerațiunile pe care unii cercetători le fac asupra operei lui A. Rubliov, care sînt valabile și pentru vechea noastră pictură bisericească. Imaginile lui A. Rubliov ca și cele din pictura moldovenească pot fi privite desigur și ca lucrări artistice, independent de semnificația lor religioasă, simbolică. Privite numai ca imagini artistice acestea impresionează pe privitor «asemenea unui cîntec în care deslușim glasul inimii, chiar dacă nu-i înțelegem cuvintele», adică nu-l înțelegem în toată frumusețea și semnificația lui. Aspectul religios, simbolic însă lărgește și adînceşte semnificația artistică a imaginii, conferindu-i un sens general uman. Pentru a fi înțeleasă în toată profunzimea și semnificația ei, vechea pictură

---

73) I. D. Ștefănescu, prefață la cartea *Pictura*, de G. Verona, București 1944, p. XV ; Gh. Balș, *Biserici și mănăstiri moldovenești din veacul al XVI-lea*, p. 303-304.

74) Paul Henry, *Les églises de la Moldavie...* p. 196-197.

bisericească trebuie deci privită nu în mod unilateral, ci integral, sub ambele aspecte, religios şi artistic [75]).

Operile vechilor zugravi sînt astfel un rol al meditaţiei profunde şi al avînturilor creatoare ale talentului lor artistic. De aceea ele au asupra noastră, aşa cum au avut şi asupra strămoşilor noştri, o putere covîrşitoare, exercitînd un farmec intens asupra privitorilor.

În concluzie se poate spune deci că vechea pictură moldovenească, ca şi întreaga pictură medievală are mai întîi o semnificaţie teologică, urmărind un întreit scop: instructiv, educativ şi liturgic — simbolic; în al doilea rînd ea are o semnificaţie decorativă, estetică. Pictura bisericească din Moldova, spune unul din cei mai buni cunoscători, Gh. Balş, «a ţintit spre un dublu efect general, de religiozitate în primul rînd şi de ornamentaţie, şi aceste două scopuri au fost atinse» [76]). Ea tălmăceşte astfel comorile de gîndire şi simţire ale credincioşilor moldoveni din acea vreme: concepţia lor religioasă, concepţia lor despre ideal, despre frumos, despre om, despre valoarea şi demnitatea lui.

Ţinînd seama de toate aceste consideraţiuni, în viaţa creştină şi cultul religios, picturii bisericeşti, în special picturii de icoane, i se acordă o cinstire specială prin anumite semne externe de omagiu şi respect, cinstire care desigur nu se îndreaptă către materialul propriu zis al picturii ci către sfîntul zugrăvit, către prototipul său.

Dezvoltarea vechii picturi moldoveneşti trebuie privită desigur şi în contextul general al vieţii politice, sociale şi culturale a Moldovei din această vreme. O însemnătate deosebită în această privinţă au tablourile votive, care reprezintă pe ctitor cu întreaga sa familie oferind biserica în dar lui Iisus Hristos prin mijlocirea sfîntului al cărui hram îl are biserica. Căutînd să redea cît mai veridic personajele şi respectînd costumaţia epocii, tablourile votive au o importantă valoare documentară. Biserica reprezentată în tabloul votiv, arată starea originară a monumentului servind astfel ca îndreptar pentru lucrările de restaurare, în cazul cînd construcţia a suferit modificări în decursul vremii.

În pictura moldovenească sînt apoi unele scene, care pe lîngă semnificaţia lor teologică, iconografică, reflectă totodată şi anumite caracteristici ale vieţii social-politice. Astfel scena cu *Aflarea crucii* de Sf. Constantin sau *cavalcada* de la Pătrăuţi şi Arborea — unică în pictura ortodoxă —, în desfăşurarea eroică a acţiunii Sf. Constantin cel Mare de aflare a crucii, învederează însăşi lupta lui Ştefan cel Mare împotriva turcilor.

---

75) M. V. Alpatov, *Andrei Rubliov maestru al vechii picturi ruse*, în S.C.I.A., 1960/2, p. 22; Protos. Irineu Crăciunaş, *Andrei Rubliov — Maestru al vechii picturi bisericeşti*, în rev. Mitropolia Ardealului, 4-6/1962.

76) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, p. 305.

Asediul Constantinopolului arată originea istorică a Acatistului — salvarea orașului prin intervenția minunată a Maicii Domnului din anul 626 ; el exprimă totodată și dorința moldovenilor de a lupta pentru independența țării și de a scăpa, cu ajutorul Maicii Domnului, de sub suzeranitatea jugului otoman. Reprezentarea în *Judecata de apoi* a grupurilor de turci, tătari etc., constituie totodată o aluzie la starea de spirit antiotomană, tendința zugravilor de a-i stigmatiza în fața moldovenilor ; ei nu sînt prezentați numai ca dușmani ai dreptei credințe dar și ca dușmani ai Moldovei [77]). Sînt teme iconografice cu dublă valență, una religioasă și alta istorică.

Pictura bisericească a oferit astfel uneori moldovenilor posibilitatea de a-și exprima unele simțăminte politice și sociale, ce nu puteau fi exprimate altfel în condițiile jugului otoman. Astfel de cazuri se găsesc și în pictura din Transilvania și Țara Românească. În unele biserici vechi din Transilvania răstignitorii lui Hristos sînt zugrăviți cu înfățișarea și costumele grofilor și nemeșilor care-i impilau. În aceeași scenă, la unele biserici din Muntenia, în timpul dominației turcești, sutașii din preajma crucii poartă turbane și șalvari [78]).

În pictura moldovenească găsim de asemenea numeroase detalii care arată că zugravii s-au inspirat din viața locală. Astfel în Asediul Constantinopolului și scena cu înmormîntarea sf. Ioan cel Nou de la Suceava apar siluete de biserici moldovenești. Unele scene din Geneză reflectă condițiile de viață și lucru ale vremii ; Adam lucrînd pămîntul, cu plug de lemn sau hîrlețe, Eva șezînd pe un pat toarce și leagănă un copilaș, Cain și Abel cu turma de oi, secerînd etc. Scenele cu ridicarea la cer a sf. Ilie oferă iarăși numeroase variante de căruțe, cai, haine, dealuri, diferite animale etc. În scenele ce ilustrează Pilda fiului risipitor sînt redate adevărate hore la care cîntă lăutari ce folosesc un fel de cobză moldovenească, ca și îngerul ce cîntă la moartea omului drept. Cămașa pruncului Iisus este adeseori decorată cu motive locale. În Judecata din urmă —, îngerul ce vestește sfîrșitul și învierea morților, folosește un adevărat bucium moldovenesc. Uneori zugravii s-au inspirat și din folclorul popular (Vămile văzduhului, Pactul lui Adam cu diavolul, lupta între demoni și îngeri la cîntărirea faptelor bune). Notăm de asemenea că unele figuri de sfinți sînt adevărate portrete ale unor oameni din popor, fapt remarcat mai înainte.

Pe lîngă semnificația teologică dominantă, pictura moldovenească are deci și o semnificație națională în sensul că în unele scene, mai ales din pictura exterioară, ea reflectă aspecte din viața socială și națională a Moldovei din acea vreme. În condițiile vieții feudale, viața Bisericii se desfășoară de fapt în strînsă legătură cu viața socială-culturală a statului.

Privită sub acest aspect școala moldovenească de pictură are o importanță deosebită. Căci pictura românească propriu-

---

77) Sorin Ulea, *Originea și semnificația...* p. 72-73 ; 75, 78-79.

78) Vartolomeu Diacul, *Monumentele noastre de artă religioasă*, în rev. B.O.R., 4/1953, p. 348.

zisă nu începe în secolul XIX — o dată cu apariţia realismului — cum s-a afirmat multă vreme, separîndu-se pictura medievală de cea modernă. După noile cercetări vechea pictură moldovenească reprezintă însuşi începutul şcolii româneşti de pictură. «Este o artă de tradiţie bizantină, dar o şcoală naţională, originală, care a constituit superbe monumente, de o vastă respiraţie... Capodopere de arhitectură şi pictură — Voroneţ, Arborea, Humor, Moldoviţa, Sucevita şi atîtea altele — sînt monumente ale gîndirii medievale româneşti. Înălţimea estetică, profunzimea lor expresivă, le-au fixat incoruptibil la treapta înfăptuirilor supreme ale geniului naţional» [79]).

4. *Meşteri zugravi.* În epoca feudală pictarea unei biserici era încredinţată unei echipe (atelier) de zugravi, formată dintr-un meşter iscusit şi cîţiva ucenici, fiecare avînd specialitatea lui de lucru (chipuri, peisaje, jilţuri, haine, arhitectura etc.), părţile cele mai grele şi mai importante fiind executate de meşterul echipei. Alături de atelierele de meşteri constructori — foarte bine organizate, cu o excepţională iscusinţă în organizarea şantierelor şi impresionante posibilităţi materiale de organizare a lucrului, încît terminau o biserică în 2-3 luni — s-au dezvoltat desigur, şi atelierele de meşteri zugravi, care urmau la lucru după terminarea construcţiei. Atelierele de pictură s-au dezvoltat mai ales în marile mănăstiri (Neamţ, Bistriţa, Putna, Moldoviţa, Voroneţ, Humor, Probota etc.) în strînsă legătură cu atelierele de copiere a manuscriselor, de broderie, argintărie etc. Astfel de ateliere existau însă şi în unele oraşe ca Suceava, Iaşi etc. În Suceava de pildă, zugravii erau organizaţi într-o «frăţie» (breaslă), cum arată un document din 1570. Studiind arta medievală din răsăritul Europei, savantul rus N. Kondakov aminteşte că «în veacul XVI, Moldova avea bresle de pictori de icoane, care cutreerau diferite locuri şi zugrăveau biserici şi icoane, întocmeau manuale de pictură cu descrieri şi cu schiţe de modele» [80]). Vechii noştri zugravi erau mai ales călugări şi preoţi, dar şi laici. Avînd o pregătire culturală mai deosebită, ei erau folosiţi şi în viaţa de stat ; lor li se încredinţau adeseori diferite misiuni diplomatice — aşa numiţii zugravi domneşti. Pentru lucrările executate, zugravii erau bine răsplătiţi [81]).

Din nefericire, însă, cei mai mulţi zugravi au rămas necunoscuţi pînă astăzi. Căci potrivit unei vechi tradiţii bizantine şi din spirit de smerenie, vechii zugravi nu-şi semnau lucrările decît foarte rar şi în mod discret. Operile lor au rămas astfel anonime şi într-un anumit sens impersonale. Oricît de talentaţi erau, ei se ascundeau sub numele colectivului de creaţie în care

---

79) Anatol Mîndrescu, *Şcoala românească de pictură şi valoarea ei*, în Contemporanul, Nr. 10, din 5.III.1965, p. 6.

80) După P. Comarnescu, *Îndreptar...* p. 334.

81) Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare...* p. 322 ; idem, *Zugravii moldoveni*, în B.C.M.I.. XXII/1929 ; Ştefan Meteş, *Zugravii bisericilor române*, în A.C.M.I.T., 1926/8, Cluj ; N. Iorga, *Zugravii domneşti*, în Rev. Istorică, 1926, aprilie ; C. Bobulescu, *Vieţi de zugravi*, Bucureşti 1940.

lucrau. Totuşi în urma cercetărilor din ultima vreme, numărul zugravilor cunoscuţi după nume a crescut simţitor [82]).

Atelierele de pictură erau alcătuite din meşteri localnici dar şi străini. În perioada de început mai ales, cînd posibilităţile meşterilor localnici nu puteau satisface cerinţele din ce în ce mai mari în Moldova ca şi în Ţara Românească se apela la experienţa artistică a unor centre mai vechi şi mai importante, de unde erau chemaţi meşteri pricepuţi, cărora li se ofereau condiţii bune de lucru. «Acest fenomen, care se întîlneşte în istoria artei a mai tuturor popoarelor, este specific perioadelor premergătoare creării unui stil local» [83]).

Confesiunea oficială a tînărului stat moldovenesc fiind cea ortodoxă, era firesc ca aceşti meşteri zugravi să fie aduşi din centrele de artă ale lumii ortodoxe, în special din Bizanţ şi sudul Dunării. Pictorii greci şi sud slavi erau uneori chemaţi, dar adeseori, ei emigrau în Ţara Românească, Moldova şi Rusia, încă înainte de 1453, sub presiunea invaziei turceşti care devenea tot mai periculoasă (la 1393 cade şi cel de-al doilea ţarat româno-bulgar de la Tîrnova). Teofan Grecul, unul din cei mai mari pictori greci, ajunge tocmai la Novgorod în Rusia unde desfăşoară o bogată activitate, în ultimul pătrar al veacului XIV. Unii din ei s-au statornicit şi în Moldova, de pildă Gheorghe din Tricala, mort la 1530 şi înmormîntat la Sf. Gheorghe din Hîrlău, Stamatelo din Crotena, care a lucrat la Rîşca, desigur au mai fost şi alţii [84]).

Meşterii greci şi sud slavi au avut, fără îndoială, un rol foarte important în perioada de naştere şi formare a picturii moldoveneşti. Căci aceşti artişti veniţi din afară au transmis ucenicilor moldoveni venerabila moştenire a artei bizantine, izvorul principal al vechii noastre picturi.

Pe lîngă meşterii greci şi slavi, uneori se apela şi la meşteri din centrele de artă apusene. De pildă, L. Réau menţionează o corespondenţă din jurul anului 1500 prin care ţarul Moscovei se plîngea veneţienilor că zugravii, care i-au fost trimişi, au fost opriţi de voievodul Moldovei. Mai tîrziu, în 1559, voievodul Alexandru Lăpuşneanu a trimis soli speciali la Veneţia, cerînd între altele dogelui Veneţiei arhitecţi pentru a zidi biserici şi zugravi pentru a le picta. Dogele i-a făgăduit că-i va trimite meşterii ceruţi [85]).

Nu se poate nega desigur, rolul important pe care l-au

---

82) Ştefan, Dobre şi Nichita din vremea lui Alexandru cel Bun; Gavriil de la Bălineşti, Toma din vremea lui Petru Rareş, Dragoş fiul popei Coman de la Arborea, fraţii Ion şi Sofronie de la Sucevita, Matieş, Grigorie, Popa Crăciun şi Popa Ignat de la Dragomirna etc. Pictor însemnat de icoane a fost şi episcopul Anastasie al Romanului (1572-1578) fondatorul unei şcoli de iconari.

83) *Scurtă istorie...* p. 71; Grigore Ionescu, *Istoria Arhitecturii*, p. 205.

84) V. M. Alpatov, *o. c.*, p. 241; *Scurtă istorie...* p. 76-77; Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul*, p. 153-159; 175 (cu note); Sorin Ulea, *Gavriil ieromonahul...* p. —; Corina Nicolescu, *Arta*, p. 291 cu nota 1.

85) L. Réau, *L'arte russe*, I, Paris 1921, p. 238, după V. Vătăşianu, *o. c.*, p. 822; Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, p. 321.

jucat meşterii străini în dezvoltarea picturii moldoveneşti, dar trebuie subliniat, că alături de aceştia, chiar de la început, au existat şi numeroşi meşteri autohtoni, moldoveni. Poporului nostru nu i-au lipsit talentele reprezentative tocmai în unele din cele mai importante momente de tensiune creatoare din trecutul său. Înflorirea deosebită a picturii moldoveneşti se datoreşte desigur în cea mai mare parte, tocmai priceperii meşterilor localnici, adevăraţi meşteri ai artei. Preluînd de la meşterii greci şi slavi meşteşugul picturii bizantine, meşterii autohtoni au devenit, la rîndul lor, maeştri desăvîrşiţi, capabili să facă faţă celor mai exigente comenzi de pictură; ei au reuşit să formeze în scurt timp o şcoală proprie de pictură, cu tradiţiile şi concepţiile specifice ei. În această situaţie chiar zugravii străini veniţi în Moldova se adaptau desigur, la programul iconografic şi tradiţiile locale, înviorînd totuşi compoziţiile cu o serie de elemente noi, caracteristice şcolilor de care aparţinuseră. Nu s-ar putea vorbi de o şcoală moldovenească de pictură, şi cu atît mai puţin de unitatea şi originalitatea ei, fără existenţa meşterilor localnici şi fără ca meşterii străini să nu se fi adaptat tradiţiilor locale de pictură.

La săvîrşirea lucrului lor, meşterii zugravi se foloseau de cunoscuta *Erminie bizantină* care indică cum să se pregătească culorile, cum şi unde trebuie pictată fiecare scenă. În Moldova ca şi în Ţara Românească au apărut de timpuriu numeroase erminii în limba greacă şi slavonă, mai tîrziu fiind traduse şi în limba română. Cărţile de erminie au fost un îndreptar necesar pentru păstrarea tradiţiei iconografice, pentru unitatea iconografiei ortodoxe. Erminia bizantină n-a fost însă un canon rigid, care «să încătuşeze pe pictori în reguli neschimbabile», cum s-a afirmat adeseori, ci în cadrul îndreptarului general, ea lasă loc suficient pentru ca artistul zugrav să-şi arate priceperea şi originalitatea sa.

Erminiile bizantine au apărut din necesităţile practice ale atelierelor de pictură bisericească. De aceea ele s-au păstrat în mai multe redacţiuni, cea mai completă fiind întocmită la Athos de ieromonahul Dionisie din Furna, la începutul veacului XVIII, avînd la bază erminii mai vechi, din veacul XV-XVI, provenite de la renumiţii zugravi Teofan şi Panselin. De remarcat că în erminiile româneşti se găsesc indicate unele scene care lipsesc în cele greceşti, ceea ce este o nouă dovadă a originalităţii picturii moldoveneşti [86]).

5. *Locul şcolii moldoveneşti în evoluţia picturii bizantine.* Ţinînd seama de caracteristicile arătate, şcoala moldovenească de pictură poate fi definită ca o şcoală naţională de tradiţie bizantină. De fapt procesul acesta este general pentru pictura din ţările ortodoxe în epoca medievală. Pictura bizantină răspîn-

---

86) Vezi mai pe larg: Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească bizantină*. Introducere şi ediţie critică a versiunilor româneşti... C. 1936 (reproducere din Candela, 1932-1935); idem, *Versiunile româneşti ale erminiilor de pictură bizantină*, Extras din Codrul Cosminului, C. 1924.

dită în aceste ţări, a îmbrăcat o haină locală naţională, mai ales datorită meşterilor autohtoni ajungîndu-se, astfel, la formarea unor şcoli naţionale în cadrele mai largi ale artei bizantine. Astfel de şcoli au luat naştere în unele centre din imperiul bizantin (Constantinopol, Trapezunt, Creta, Atos, Salonic etc.) şi mai ales în ţările ortodoxe răsăritene, de pildă în Rusia (la Kiev, Novgorod, Vladimir, Pskov, Moscova), Serbia, Bulgaria, Ţările Române etc. Toate aceste şcoli au ca bază de pornire arta bizantină, pe care ele au dezvoltat-o în forme proprii, naţionale [87]). De fapt procesul acesta s-a petrecut nu numai în pictură, ci, într-o măsură mai mare sau mai mică, şi în dezvoltarea celorlalte arte (arhitectura, miniaturistica, broderia, ceramica, scrierea de manuscrise, orfevrasia etc.).

Şcoala moldovenească de pictură este ultima în ordine cronologică din şcolile naţionale de tradiţie bizantină. Începuturile ei se confundă cu înseşi începuturile statului moldovenesc constituit în anul 1359. Ea a apărut într-o epocă tîrzie a evoluţiei artei bizantine şi sud-slave, într-o vreme în care ţările balcanice, slăbite de crize interne şi de loviturile din ce în ce mai puternice ale cotropitorilor otomani, alunecaseră deja pe panta rapidă a declinului politic, economic şi cultural. «Formele pe care şcoala moldovenească de pictură le-a primit din aceste ţări erau, aşa dar, formele unor culturi artistice cu un trecut strălucit, dar care se aflau acum într-un proces de decadenţă. Mediul artistic moldovenesc era însă exponentul unui popor care-şi dezvolta impetuos capacităţile sale creatoare, în cadrul favorabil al unui stat tînăr şi independent, aflat în plină ascensiune economică şi politică. Era deci firesc ca acest mediu să acţioneze creator asupra formelor primite din afară şi să le insufle o nouă viaţă, un nou conţinut. Tocmai în acest nou conţinut constă caracterul specific şi meritul şcolii moldoveneşti de pictură, şcoală care şi-a adus, în secolele XV şi XVI, contribuţia sa profund originală la tezaurul artei universale [88]).

Privită în contextul culturii popoarelor vecine şi în raport cu centrele artistice din care s-a inspirat, şcoala moldovenească de pictură nu a fost deci doar o încrucişare de influenţe, ci prin sinteza şi prelucrarea acestor elemente, ea a constituit *«un focar şi un mediator între şi spre aceste centre»* [89]). Moldova devine astfel, după fericita expresie a lui N. Iorga, un nou Bizanţ după Bizanţul căzut la 1453. *«În nici o parte a lumii* — spune marele bizantinolog Charles Diehl — *poate numai la muntele Atos, nu se poate constata ca în Moldova o reînnoire atît de completă a trecutului bizantin; în nici o parte nu se poate întîlni o operă care să dovedească o mai bună înţelegere a caracterului monumental şi a valorii decorative pe care le are*

---

87) M. V. Alpatov, *o. c.*, p. 242; Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul*, p. 175; S. Ulea, *Gavriil ieromonahul...* p. 451; P. Comarnescu, o. c., p. 146-149; Pr. Prof. Milan Şesan, *Iconografia ortodoxă naţională*, în rev. M.M.S. 5-6/1965.

88) Sorin Ulea, *Gavriil Uric...* p. 245.

89) V. Vătăşianu, *o. c.*, p. 802.

arta bizantină» [90]). În această vreme, cînd Ţările Române în general erau protectoare ale ortodoxiei şi în special a celei balcanice, fapt atestat documentar în mod neîndoielnic, pictura moldovenească — după cum au arătat cercetători de seamă ca Petrov, Kondakov, Strzygowski, Gh. Balş, V. Vătăşianu etc., a avut un rol însemnat în evoluţia picturii bizantine, din această fază tîrzie a ei, influenţînd în mod binefăcător pictura din alte ţări ortodoxe [91]).

Prin asimilarea sănătoasă a valorilor autentice şi rodnice din alte centre artistice cît şi prin iradierea în afară a valorilor celor mai preţioase ale artei româneşti, pictura moldovenească îşi impune astfel prezenţa în cultura artistică universală [92]).

Studiile şi cercetările de artă, care în ultima vreme au luat un mare avînt, vor aduce desigur completările şi precizările necesare, în ceea ce priveşte clarificarea unor probleme încă controversate, o cunoaştere mai bună a picturii moldoveneşti în contextul artei medievale, a originalităţii şcolii moldoveneşti de pictură şi contribuţia acestei şcoli la îmbogăţirea tezaurului de artă universală.

Arhim. IRINEU CRĂCIUNAŞ

---

90) I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture...* 1928, p. VI (în prefaţă), p. 303; Corina Nicolescu, *Arta...* p. 350.

91) Vezi la V. Vătăşianu, *o. c.*, p. 802 (şi notele 1, 2).

92) George Oprescu, *o. c.*, p. 4.

«DISCUȚIE INTERCONFESIONALĂ»

A treia Conferință pan-ortodoxă de la Rhodos (noiembrie 1964) la care a participat și Biserica Ortodoxă Română, a hotărît formarea a două comisiuni mixte — I. Teologi ortodocși și teologi anglicani ; II. Teologi ortodocși și teologi vechi catolici, care să reia discuțiile de apropiere confesională — «dialogul» ca să întrebuințăm un termen devenit tehnic și în dicționarul teologic — între Biserica ortodoxă și Bisericile anglicană și veche catolică, în vederea netezirii drumului spre reunirea creștinătății în Biserica cea una întemeiată de Mîntuitorul.

E bine știut că refacerea unității creștine preocupă azi de aproape creștinătatea. De altfel, aceasta nu și-a pierdut nicicînd conștiința că are să constituie o unitate religioasă în Biserica cea una a lui Hristos. Conștiința aceasta variind numai în intensitate și formă, o întîlnim mereu, chiar și după apariția diferitelor «Biserici creștine» de care se vorbește azi în creștinism și dintre care unele, în decursul timpului, s-au îndepărtat și înstrăinat mult întreolaltă.

Fără a face istoricul problemei, menționăm aici, că în preajma primului război mondial, patriarhul ecumenic din Constantinopol, Ioachim III, era preocupat de ideea refacerii unității creștine, vestind-o Bisericii ortodoxe de pretutindeni, iar confesiunea episcopală americană, proiecta ținerea unei conferințe, la care să fie invitate toate confesiunile creștine.

Firește, primul război mondial pune capăt oricărei activități în privința aceasta. Dar după terminarea lui, ideea este reluată, și în anul 1920 apare «Enciclica sinodală a Bisericii din Constantinopol către Bisericile lui Hristos din toată lumea», concretizînd în 11 puncte cadrul discuțiilor pentru apropierea între confesiuni. Se organizează apoi diferite conferințe interconfesionale, la care participă și Bisericile ortodoxe, și așa pornește larga mișcare pentru apropierea între confesiuni: «mișcarea ecumenică». In ce privește Biserica ortodoxă română trebuie menționate încă: Vizita patriarhului Miron făcută la Londra Bisericii din Anglia și Conferința de la București din 1935, între teologi ortodocși români și o delegație oficială de teologi ai Bisericii din Anglia. La aceasta s-au purtat discuții asupra unor puncte deosebitoare dintre învățătura ortodoxă și cea anglicană, clarificîndu-se unele poziții doctrinare, rămînînd ca discuțiile să fie continuate la alte întîlniri.

Izbucnirea celui de al doilea război mondial a împiedicat însă aceasta.

În deceniile ultime problema a fost reluată şi sporesc mereu întîlnirile interconfesionale şi vizitele reciproce între conducătorii şi reprezentanţii oficiali ai diferitelor Biserici, la care se discută refacerea unităţii creştine în Biserica cea una a Mîntuitorului.

Astfel, la invitaţia P. F. Patriarh Iustinian, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată în iunie a. c. de către Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, primat al întregii Anglii şi Mitropolit. Cu această ocazie, în una dintre cuvîntările rostite, P. F. Patriarh Iustinian a spus: «Năzuinţa sinceră şi nezdruncinată a Bisericii Ortodoxe Române pentru păstrarea unităţii de credinţă şi de slujire apostolică în Biserica lui Hristos a fost firul conducător al întregii noastre istorii... Creştinii se pot înţelege, creştinii trebuie să se înţeleagă. Dorinţa unităţii este comună şi mărturisită. Ea este simţită de fiecare Biserică, este rostită în rugăciunile înalţate în toate limbile creştine, este cerută de interesul religios moral general al lumii creştine. Deosebirile ce ne despart, greutăţile ce stau în cale nu trebuie să ne lase pasivi sau neputincioşi în starea de pînă acum, a dezbinării şi polemicii, care slăbesc forţa morală a creştinismului şi nu aduc folos sau cinste nici unei Biserici. Cu spiritul din care purced legăturile dintre anglicanism şi ortodoxie, care au un lung trecut de atitudine conciliantă şi de comunicare între ele şi cu sentimentul ce le inspiră, rezultatele la care s-a ajuns ne îndreptăţesc să afirmăm că în actuala stare de legături din sînul creştinătăţii, intercomunicarea şi intercomuniunea anglicană-ortodoxă este un bun început al celei care trebuia să apropie în viitor pe toţi creştinii».

Iar Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, în conferinţa ţinută la Institutul teologic universitar din Bucureşti, făcînd o expunere concentrată a poziţiilor doctrinare ortodoxe şi anglicane, a căutat să lămurească sensul dat de teologia anglicană unor puncte doctrinare apreciate de ortodoxie ca fiind deosebite de învăţătura ei, vădind că prin munca teologică stăruitoare şi dură în spiritul iubirii creştine se poate netezi calea apropierii confesionale prin refacerea unităţii creştinilor în Biserica lui Hristos. Iar într-un interviu, Primatul Bisericii din Anglia a spus, între altele: «Acum 30 de ani a avut loc la Bucureşti o conferinţă a teologilor români şi anglicani. Ea a avut un rol remarcabil în dezvoltarea teologică, urmărind realizarea unităţii anglicano-române. Este necesar să continuăm în această direcţie. Există multe deosebiri între Biserica Ortodoxă şi Biserica Anglicană, însă unitatea de bază este atît de mare încît trebuie să ne simţim încurajaţi ca să mergem înainte pe calea unităţii. Bineînţeles, ne preocupă întreaga comuniune anglicană din lume după cum ne preocupă întreaga Biserică Ortodoxă din lume, însă este cu putinţă ca Biserica Română şi Biserica Anglicană să dea un impuls în această direcţie. Cred că vizita mea în ţara dvs. a acţionat în acest sens. Am toată încrederea că aceeaşi este şi atitudinea Patriarhului Iustinian, care va vizita Anglia, după cum l-am invitat, şi sînt convins că

vizita sa va aduce o nouă contribuţie la întărirea relaţiilor noastre» [1]).

Aceeaşi atmosferă de apropiere confesională a dominat şi vizita la noi a Patriarhului Catholicos al tuturor Armenilor, Vasken I, făcută la invitaţia P. F. Patriarh Iustinian.

În toate conferinţele şi întîlnirile interconfesionale e vorba, reţinem, de refacerea *unităţii creştinilor* şi nu de refacerea *unităţii Bisericii*. Unitatea Bisericii există de la întemeierea ei de către Mîntuitorul. Unitatea este o însuşire fiinţială a Bisericii şi nu rezultatul unei adiţionări. Biserica creştină este *una*, unică şi unitară după însăşi fiinţa ei şi nu dispune de unitate ca de ceva rezultat dintr-o multiplicitate bisericească. Lucru firesc, fiindcă adevărul religios creştin este numai *unul* şi nu poate să fie fragmentat în mai multe părţi ce s-ar deosebi întreolaltă. Mîntuitorul a întemeiat o unică Biserică creştină, care va dăinui pînă la sfîrşitul veacurilor.

Biserica lui Hristos, după fiinţa ei, există la singular şi nu la plural. Dacă totuşi se vorbeşte azi de o pluralitate de Biserici, atunci numai în sensul de confesiuni, căci nu Biserica lui Hristos s-a împărţit în decursul timpului — ceva dogmatic imposibil — ci s-au împărţit creştinii în interpretarea Bisericii şi a adevărului religios creştin. S-a fărămiţat unitatea religioasă a creştinilor şi nicidecum unitatea Bisericii. Aceasta e dată la forma indicativă şi nu la forma imperativă sau optativă a a verbului «a exista»; nu-i un ţel de realizat în viitor, cum e cazul cu unitatea religioasă a creştinilor care şi-a pierdut forma originară.

Nu intră în vederile acestor rînduri autentificarea în amănunt a «adevăratei Biserici a lui Hristos». Biserica cea una —, între «Bisericile» existente azi în creştinism, — fie numai menţionat că ea este aceea care a păstrat intact în chivotul său dogmatic întreaga învăţătură a Bisericii creştine primare, fără să-i majoreze, fără să-i micşoreze sau altereze conţinutul.

Fragmentarea confesională a creştinilor, evident, nu corespunde învăţăturii Mîntuitorului şi ea apasă greu asupra conştiinţei creştinilor, nedilatată pînă la punctul de a nu mai sesiza sensul rugăciunii Mîntuitorului, consemnată în sfînta Evanghelie după Ioan (17, 11; 22-23) ca: «Toţi una să fie, precum Noi una sîntem». Faptul acesta îndeamnă Bisericile să se apropie una de alta, să stabilească legături între ele şi să organizeze «întîlniri teologice» pentru a discuta despre posibilitatea refacerii unităţii creştine.

*

Nu s-ar putea afirma însă că în trecut s-au înregistrat în privinţa refacerii unităţii creştine rezultate care ar fi trecut în general de faza proiectelor şi a dorinţelor. Motivul? Deosebirile doctrinare confesionale consolidîndu-se, adîncesc mereu fisurile confesionale, iar porunca iubirii creştine faţă de aproapele nu

---

1) «*Lumea*» 24/965, p. 16.

prea colora relaţiile dintre confesiuni. Mîndria şi autoslăvirea evacuau uneori smerenia, care face parte din notele definitorii ale trăirii învăţăturii creştine.

Desigur, la înstrăinarea dintre Biserici au contribuit şi «factori neteologici» (cruciadele, imperiul latin din Constantinopol, războiul de 30 de ani ş. a.) făcînd aceştia ca să fie aproape daţi uitării «factorii teologici» care au dus la fragmentarea confesională a creştinătăţii.

Iar păstrarea «formei confesionale», conturată prin şi după despărţirea confesională, era socotită o problemă de prestigiu confesional, la care nu se poate renunţa. Unii afirmau chiar că fragmentarea confesională a creştinătăţii ar fi starea confesională normală şi ar oferi proba adevăratei vieţi creştine, iar unitatea creştină ar duce inevitabil la stagnarea vieţii religioase» [2]). Evident, afirmaţie inexactă, fără a identifica însă «unitatea creştină» cu «o uniformitate creştină».

Mai adăugăm că deosebirile confesionale nu sînt de acelaşi caracter între toate confesiunile, de ex. între Biserica Ortodoxă şi Biserica Anglicană; Biserica Ortodoxă şi Biserica Veche catolică: Biserica Ortodoxă şi diferitele Biserici protestante etc. Iar caracterul deosebirilor confesionale determină şi caracterul atitudinilor şi discuţiilor dintre confesiuni.

Cîteva date în privinţa aceasta.

Trecînd peste epoca sinoadelor ecumenice, pînă la apariţia marelor schisme din sînul creştinătăţii, micile grupări religioase, despărţite de Biserică pe motive mult impregnate de «ignoranţă teologică, dublată uneori şi de ambiţia de a fi conducător religios», nu prea erau în atenţia Bisericii, care rareori cultiva stăruitor «lămurirea personală», mulţumindu-se cu fortificarea convingerii religioase a propriilor credincioşi.

După schisma religioasă dintre biserica din răsărit şi cea din apus, şi mai accentuat după schisma din creştinismul apusean, în atitudinile dintre biserici, apare «polemica confesională», numită mai tîrziu «teologia de controversă» după lucrarea «Controversiae christianae fidei» de Robert Bellarmin. Pe temeiul propriei credinţe se caută să se probeze neadevărul religios susţinut de partea adversă, combătîndu-l punct cu punct. E metoda lămuririi directe cu un adversar apreciat numai ca rătăcit religios, fără să se ţină seama şi de partea pozitivă a credinţei sale religioase. În celelalte confesiuni se vedeau numai intenţiile rele şi nicidecum şi existenţa unei dorinţi după adevărul religios.

Nu se poate contesta însă că «teologia de controversă» nu dispunea şi de puncte luminoase. Ea arată seriozitatea cu care era privit conţinutul revelaţiei divine, — are conştiinţa despre existenţa adevărului religios creştin şi despre datoria mărturisirii lui în vederea mîntuirii veşnice. Reprezentanţii «teologiei de controversă cu caracter polemic» nu căutau ceartă confesională de dragul certei, ci voiau să dea adevărului reli-

---

2) K. Schmidt-Clausen, *New-Delhi und das interkonfessionelle Gespräch*, in «Lutherische Rundschau» 3/1961, p. 173.

gios creştin posibilitate de afirmare şi să arate tuturor calea mîntuirii [3]).

Oricum, dar «teologia de controversă», făcînd «delimitări confesionale» nu contribuia la înfiripărea de «apropieri confesionale». Fiecare Biserică apreciind pe celelalte numai sub aspect doctrinar negativ, evident, în felul acesta nu se putea înregistra un progres pe drumul înţelegerii între confesiuni; nu se puteau preciza suficient nici deosebirile doctrinare reale de cele aparente, mai ales că nu prea existau legături personale între reprezentanţii oficiali ai confesiunilor şi nu se organizau discuţii teologice oficiale între ei.

Infructuozitatea metodei polemice practicată de «teologia de controversă» face să se contureze pe la sfîrşitul sec. XVII o metodă mai irenică în explicaţiile dintre Biserici. Combaterea «erorilor religioase» ale celorlalţi e înlocuită acum cu prezentarea propriei credinţe. Nu aspra controversă teologică, ci expunerea pozitivă a adevărului religios e utilizată spre lămurirea poziţiilor teologice, delimitîndu-se totodată «dogmele» de «teologumene» şi de «păreri teologice personale». Lucrările teologice ce apar acum se deosebesc considerabil, după conţinut şi formă, de vechea «teologie de controversă» cu caracter polemic; au un caracter mai obiectiv şi mai împăciuitor, fără să renunţe, evident, la convingerea despre posesiunea absolută a adevărului religios creştin. Mai tîrziu însă convingerea aceasta cedează din teorie în faţa unei aprecieri cam indiferente a confesiunilor, socotindu-le «expresii individuale ale unui adevăr care, în definitiv, nu poate fi autentificat» [4]).

Consecinţa acestei schimbări a fost apariţia, mai ales în teologia luterană, a «Simbolicei», care utilizează în general, metoda descriptivă. Simbolica nu mai voieşte să convingă, ci prezintă confesiunele în perspectiva istoriei, interpretîndu-le, în ultima linie, ca apariţii religioase istorice de egală valoare doctrinară. După «Simbolica» aceasta, ideea creştină se exprimă în forme mereu înnoite, fără să se exprime însă întreagă într-o singură formă. «Simbolica» utilizează în expunerile sale, «mărturisirile de credinţă» oficiale ale Bisericilor, căutînd să se desprindă din ele ideea principală, «principiul dominant» într-o confesiune. Nu urmăreşte scopuri polemice sau apologetice, ci voieşte să prezinte deosebirile doctrinare dintre Biserici, pentru a fi cunoscute bine. În formă amplificată «Simbolica» poartă apoi numele de «Teologie confesională comparată», ocupîndu-se de toate aspectele unei confesiuni (dogmă, cult, disciplină, viaţă religioasă etc).

Cert este că, cu trecerea anilor se afirmă tot mai accentuat tendinţa după «refacerea unităţii religioase a creştinilor».

Dacă oamenii îşi dau tot mai bine seama că aparţin toţi aceleeaşi specii umane şi deci firesc este să trăiască întreolaltă în bună înţelegere şi să se ajute reciproc, de ce n-ar dispare barierele confesionale din cadrul creştinătăţii, care are ca suport moral porunca iubirii creştine date de Mîntuitorul?

---

3) W. Seibel, *Oekumenische Theologie*», în «Gottin Welt» II, 1269, p. 473.
4) *Idem*, p. 475.

«Confesiunile sînt doar numai pereţi ridicaţi de oameni, deasupra noastră a tuturor este Acelaşi Dumnezeu», — afirmaţie atribuită Mitropolitului Platon al Chievului (1773-1857) [5]), iar Mitropolitului Filaret al Moscovei i se atribuie afirmaţia : «Pereţii dintre Biserici nu ajung pînă la cer» [6]).

Sub influenţa unor astfel de idei, convingerea despre necesitatea apropierii între confesiuni se consolidează tot mai mult. Încep să apară organizaţii de larg caracter confesional şi interconfesional, ca : Alianţa luterană mondială, Alianţa reformată mondială, Alianţa presbiterană mondială, Conferinţa mondială a Mennoniţilor, Consiliul bisericesc al Baptiştilor, Alianţa Bisericilor protestante din Franţa, Conferinţa Bisericilor europene s. a., asemenea «Consiliul ecumenic al Bisericilor», cu tendinţa de a cuprinde toate comunităţile creştine.

Faptul acesta face ca metoda descriptivă a «Teologiei confesionale comparate» să fie înlocuită cu o disciplină total nouă, pe care teologul E. Benz o numeşte «ecumenica». Misiunea ei specială este a face ca «Bisericile să nu mai stea lîngăolaltă, ci laolaltă». «Ca ştiinţă ecumenică» are de premisă concepţia că existînd Biserica cea una, sfîntă, recunoscută de toţi şi în care toţi cred, — membrii formelor istorice ale Bisericii să fie recunoscuţi de creştini adevăraţi, recunoscîndu-se, totodată, şi adevărul religios specific pe care-l reprezintă sub aspect istoric. După fiinţa sa, «ecumenica» înseamnă deci discuţia între Biserici şi căutarea unităţii [7]).

Desigur, însă, pentru ca «Bisericile să ajungă a sta laolaltă», învăţătura dogmatică şi morală şi formele vieţii fiecăruia dintre ele trebuie să fie interpretate teologic pentru ca să fie cunoscute corect de celelalte şi astfel să se poată stabili elemente de legătură între ele.

Drumul spre unitatea creştină nu poate fi nici de natură îngust confesională, dar nici de natură supraconfesională.. Dimpotrivă, creştinii trebuie să cunoască bine credinţa şi viaţa Bisericii, căreia aparţin, să o adîncească pînă la punctul care oferă celorlalte Biserici posibilitatea să se recunoască de Biserici-surori.

Cert este că străduania după unitatea creştină impune Bisericilor să se cunoască şi înţeleagă reciproc, ceea ce pretinde tărie în propria credinţă şi legături şi discuţii întreolaltă, dar nu pentru a face prozelitism sau compromisuri teologice, ci pentru cunoaşterea adevărului religios creştin [8]).

Faptul acesta, evident, impune cultivarea «discuţiei interconfesionale, a dialogului ecumenic», ceea ce se şi practică azi de către Biserici.

---

5) R. Slenczka, *Zum Theologischen Gespräch mit der Ostkirche*, în «Lutherische Rudschau» 2/1963, p, 184.

6) St. Zankow, *Das Orthodoxe Christentum des Ostens*, Berlin 1928, p. 76.

7) E. Bennz, *Die Ostkirche im Lichte der protestantischen Geschichts =schreibung von der Reformation bis zur Gegenwart*, München 1952, la Slenczka o. c., p. 180.

8) Vezi G. Troizki. *Die Einhart der Christen im orthodoxen Verständnis*, în «Stimme der Orthodoxie», 8/1963, p. 51.

Discuţia, dialogul ţine de firea umană. Intre notele definitorii ale făpturii umane trebuie doar înregistrat — şi nu în ultimul rînd — «graiul articular», acest minunat dar al Creatorului şi care oferă oamenilor posibilitatea împărtăşirii reciproce a aspiraţiilor, dorinţelor şi a tuturor preocupărilor lor. Omul utilizează graiul, fixat în scris sau în altă formă sensibilă, ca mijloc de exprimare a interiorului său sufletesc de comunicare cu semenii, de stabilire de relaţii cu ei.

O formă a acestui mijloc de exprimare şi de comunicare este discuţia, dialogul care, în expresie simplă, înseamnă convorbirea între două sau mai multe persoane asupra unui subiect fixat. Pe planul larg al vieţii sociale internaţionale, dialogul ocupă un loc de frunte, fiind socotit forma cea mai potrivită de lămurire a diferitelor probleme.

Deosebit cultivat, ajungînd să fie o adevărată artă, a fost dialogul în sec. XIV-XVI, în Renaşterea europeană (Petrarca, Bruno, Vallo, Erasmus, Galilei ş. a.). Rostul său era în acest timp «să convingă şi anume prin confruntarea ideilor divergente, fără să ducă însă la o luptă de distrugere. Din partea susţinătorilor unui dialog se aşteaptă să prezinte clar aspectul problemelor în discuţie, în caz contrar, li se reproşa că nu l-au înţeles. Examinate trebuiau să fie şi conceptele neacceptate, fiindcă puteau totuşi să cuprindă şi oarecare adevăr. Mai tîrziu, dialogul devine un factor însemnat în dezvoltarea culturii europene, — retorica «convingerii altora» ajungînd să fie semnul de recunoaştere a luminismului»[9]).

In rîndurile de faţă interesează dialogul utilizat în relaţiile dintre Biserici în vederea refacerii unităţii creştine.

In trecut, discuţiile interconfesionale aveau mai mult caracterul «monologului», fiind purtate în cadrul unei confesiuni, fără contact şi lămurire directă cu celelalte confesiuni; azi, însă, au luat forma «dialogului» prin contact direct, personal între reprezentanţii lor autorizaţi. Sub acest aspect, dialogul nu poate fi o conversaţie de natură distractivă, nu poate însemna un «amuzament teologic intelectual», nici un simplu schimb de idei religioase» fără urmărirea unui ţel precizat. In circumscrierea succintă a cuprinsului noţiunii, «dialogul ecumenic» înseamnă discuţii pentru înţelegerea autentică a învăţăturii creştine, discuţii purtate între teologi ai Bisericilor şi grupărilor creştine, pentru a netezi calea teologică» spre apropiere între Biserici, în vederea realizării unităţii creştine în Biserica cea una a lui Hristos. «Problema ecumenică se cuprinde deci în relaţia întreolaltă a tuturor Bisericilor».

Dar, se poate formula întrebarea: în varietatea fragmentării confesionale de azi a creştinătăţii e posibil dialogul menţionat?

Sînt doar, «grupări creştine» care dau unor elemente doctrinare creştine interpretări de natură a le altera aproape total sensul creştin. Atunci?

Şi totuşi dialogul nu trebuie evitat nici cu grupările reli-

---

9) A. C. Outler, *Von Streitgespräch zum Dialog*, în «Oekumenische Rundschau» 1/1964, p. 14.

gioase care se află la periferia creştinismului. Şi acestea au încă un anumit fond creştin, oricît de infim ar fi el, au anumite impregnări spirituale creştine, un anumit duh de viaţă creştină şi în plus, membrii lor au convingerea că sînt creştini. Şi dacă doresc să cunoască adevărul religios creştin pentru mîntuire, de ce să nu li se ofere aceasta ? Biserica ortodoxă nu tăgăduieşte că şi în afara ei sînt creştini, fie mai apropiaţi fie mai îndepărtaţi de ea. Porunca misionară (Mt. 28, 18-20) impune Bisericii doctrina de a boteza şi învăţa, de a aduce la Hristos, cu mijloace evanghelice, pe temei de convingere, pe oricine voieşte din afara creştinismului, şi de a aduce la adevăratul drum al mîntuirii pe cei care se află în lăuntrul creştinismului, dar îi interpretează greşit conţinutul.

Oricum, se pot găsi elemente doctrinare creştine, care să permită iniţierea unor contacte şi discuţii cu comunităţi religioase, care-şi atribuie numele de «creştini». Afirmaţia este ilustrată şi de faptul că porunca «misionară» cere luarea de legături şi cu membrii altor religii.

Dialogul e un mijloc potrivit pentru aplicarea «poruncii misionare», în vederea refacerii unităţii creştine.

Dialogul, punînd părţile faţă în faţă, le dă posibilitatea să discute limpede probleme asupra cărora au convenit, firește, cînd există de ambele părţi bunăvoinţă şi nu se stăruie în prejudecăţi stăpînite de mîndrie, de voinţă de dominare. Discutarea problemelor numai «de la distanţă», prin mijlocirea tiparului, nu oferă totdeauna conţinutul dorit într-o problemă, nici interpretarea ei autentică de către una sau alta din părţi, pe cînd dialogul, prin legătură directă între părţi, poate oferi orice lămurire dorită, fapt verificat în congrese şi conferinţe interconfesionale. Aşa într-un «dialog ortodox- protestant», la Leningrad — cîţiva ani în urmă —, partea protestantă avea nedumeriri în privinţa afirmaţiei că Biserica e sfîntă, deşi între membrii ei se află şi păcătoşi. Lămuririle date pe loc de teologii ortodocşi au înlăturat orice nedumerire.

Pe temei de dialog s-au format alianţe confesionale şi interconfesionale.

Desigur, există un unic adevăr religios creştin, păstrat intact şi întreg în chivotul dogmatic al Bisericii adevărate a lui Hristos. Acest adevăr religios, Biserica nu-l poate interpreta azi într-un fel şi mîine în alt fel.

Învăţătura dogmatică creştină propovăduită de Mîntuitorul şi de sfinţii Săi Apostoli este neschimbabilă ceea ce nu poate însă împiedica uneori şi interpretarea ei greşită, cînd se ignorează autoritatea magisteriului Bisericii.

In discuţiile dintre teologii confesiunilor, interpretările greşite pot fi corectate, adevărul religios creştin poate fi exprimat mai pe înţeles şi după toate aspectele dorite de una sau de alta dintre părţi. Şi a prezenta adevărul religios creştin în formă cît mai accesibilă înţelegerii tuturor e datorie imperativă desprinsă din «porunca misionară».

Dialogul poate servi Bisericilor pentru o mai bună cunoaştere reciprocă. Aceasta are să se refere nu numai la învăţătura

dogmatică, ci şi la istoria, la tradiţiile, la practicile cultice, la întreg felul de viaţă al Bisericilor. Buna cunoaştere reciprocă este primul pas în direcţia spre apropiere între Biserici.

Dar se mai poate pune o întrebare: dialogul să se ocupe întîi de elementele doctrinare deosebitoare sau întîi de elementele comune între Biserici? Să se ocupe, adică, întîi de partea teoretică a creştinismului sau de partea lui practică, de trăirea lui în viaţa credincioşilor.

Opiniile sînt cam împărţite în privinţa aceasta.

Evident, dogma este substanţa creştinismului. Biserica are viaţă şi-şi alimentează viaţa din cuvîntul lui Dumnezeu, din învăţătura Mîntuitorului, din revelaţia supranaturală depozitată în Sf. Scriptură şi în Sf. Tradiţie.

Şi unitatea creştinilor nu poate fi imaginată, în accepţia plină a noţiunii, decît ca unitate de credinţă. Unitatea creştinilor nu înseamnă «cosmopolitism, relativism sau sincretism religios». Ea nu se realizează prin colectare sau selectare de diferite concepte religioase creştine, prin amalgamarea lor, nu prin imaginarea că orice interpretare a credinţei creştine îşi are adevărul ei.

Deci «discuţia sau dialogul ecumenic» nu va evita a lumina dogma creştină, elementele doctrinare dintre Biserici. Fără «dialog dogmatic» nu se poate reface unitatea creştinilor, în sensul ei autentic. Dogma este decisivă în privinţa aceasta.

De altă parte, însă, nu trebuie uitat că învăţătura de credinţă creştină nu-i o teorie oarecare, fără rezonanţă în viaţa creştină practică. Ea este însăşi viaţa creştină, în toată complexitatea ei. Refacerea unităţii creştinilor nu poate evita deci acest domeniu.

Dialogul trebuie să implice toate aspectele confesionale, firește, pe îndelete, rînd pe rînd.

Şi experienţa discuţiilor interconfesionale arată că nu-i totdeauna potrivit a începe cu elemente deosebitoare. Zicem «nu-i *totdeauna* potrivit», fiindcă de pildă la Bucureşti, în 1935, în dialogul ortodox (român)-anglican s-au discutat puncte confesionale deosebitoare şi totuşi s-a făcut un pas spre apropierea confesională.

Firește însă, mult mai uşor s-au făcut paşi de apropiere confesională în faţa problemelor practice puse de viaţa cotidiană. În rezolvarea acestora (pacea, atitudinea faţă de muncă ş. a.) creştinii de diferite confesiuni, însufleţiţi de binele comun şi activînd împreună spre înfăptuirea acestuia, şi-au dat seama că se pot înţelege foarte bine întreolaltă, că au acelaşi duh creştin şi au aceleaşi porunci de aplicat în viaţă. Iar conducerea în viaţa practică, în viaţa obştească şi stabilirea punctelor doctrinare comune vor putea crea o atmosferă prielnică discutării şi a punctelor deosebitoare între Biserici.

Desigur, acesta e un proces de lungă durată. Consiliul ecumenic al Bisericilor abia a ajuns la fixarea «bazei doctrinare trinitare», ca element de coeziune între Bisericile sale membre.

Să nu se uite la «discuţiile interconfesionale» că reprezentanţii fiecărei Biserici sînt împregnaţi în gîndirea şi expunerile

lor de un «specific confesional», de idei prinse în noţiuni, care nu au acelaşi sens în toate confesiunile. Deci în «discuţiile interconfesionale» nu-i vorba de simpla traducere a unor idei dintr-o limbă în alta, ci de înţelegerea lor în contextul gîndirii teologice a confesiunii respective şi apoi de transpunerea lor în conceptele gîndirii noastre teologice [12]). Şi aici dialogul poate întîmpina dificultăţi, mai ales că voieşte să analizeze şi să lumineze problemele după toată dimensiunea lor. Cauzele generatoare de dificultăţi sînt multiple. Astfel este ştiut că divergenţe apar şi în faptul că adesea este dificil a reda un adevăr religios cu expresii definitorii ale graiului uman.

Graiul articulat este un minunat dar divin, cu ajutorul căruia făpturile umane îşi împărtăşesc reciproc comorile lor spirituale. Dar graiul uman poate produce şi neînţelegeri. Limbile popoarelor nu dispun în egală măsură de bogăţia lexicală, de cuvinte şi noţiuni care să redea cu exactitate toate nuanţele de sens, de concepte ale fiecărui popor. Apoi sînt expresii care variază în conţinut după regiuni, starea culturală a popoarelor etc. şi de aici motive de neînţelegeri, neintenţionate, dar persistente. Neînţelegeri mai pot apare şi din lipsa de claritate şi de preciziune, în formularea unor idei, a unei convingeri, a unui concept religios, mai ales cînd partenerii în discuţii nu dispun de acelaşi nivel teologic şi de aceeaşi cultură generală sau cînd sînt prea fixaţi în anumite «tradiţii confesionale» [13]).

Desigur, — cum s-a mai spus — realizarea acestei ţinte implică un proces de lungă, lungă durată, întrucît creştinătatea este atît de multiplu şi variat fragmentată confesional şi deci adevărul religios creştin supus unor interpretări, care par adesea total străine una de alta.

Şi «discuţia interconfesională», cultivată cu îngrijire, neurmărind obiective străine evangheliei, avînd ca suport iubirea creştină şi ca busolă adevărul religios creştin mărturisit de Biserica creştină primară, este mijloc potrivit pentru a apropia întreoaltă confesiunile, pentru a le da posibilitatea să se cunoască bine reciproc, să înlăture concepte şi interpretări greşite, puse pe seama uneia sau alteia dintre ele, pentru a trăi şi lucra «laolaltă» în vederea refacerii unităţii creştinilor în Biserica adevărată a lui Hristos.

Dar utilizînd «discuţia interconfesională» în duh impregnat de iubirea creştină care : «indelung rabdă, este plină de bunătate... nu se poartă cu necuviinţă, nu se aprinde de mînie... nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr... (1 Cor. 13, 4-7), se poate crea a atmosferă de înţelegere şi apropiere confesională peste «frontierele confesionale», aplicînd cuvintele scripturistice : «Cu toată smerenia şi blîndeţea, cu îndelungă răbdare, îngăduiţi-vă unii pe alţii în iubire, silindu-vă să păziţii unirea spiritului, în legătura păcii» (Efes. 4, 2-3).

Prof. O. BUCEVSCHI

---

12) *Das Wesen des Dialogs*, în «Zeichen der Zeit» 4/1964, p. 148.
13) Vezi Outler *o. c.*, p. 23-25.

BAROCUL BISERICESC DIN IAȘI

Neavînd posibilitatea de a cuprinde în articolul de față toate monumentele arhitecturale din Iași, care reflectă influența stilului baroc, ne vom opri numai la unele din ele, destul de caracteristice.

Dar mai înainte de toate, trebuie să lămurim punctul nostru de vedere asupra noțiunii: stilul românesc.

Stilul românesc s-a format pe baza creației locale populare, care în diferite perioade istorice a fost influențată de stilurile dezvoltate în Europa: bizantin, romanic, gotic, al renașterii, baroc, neoclasic sau al clasicismului.

Astfel, stilul românesc nu poate fi caracterizat printr-un număr mare de particularități constante în decursul secolelor. În afară de aceasta, stilul românesc este extrem de bogat cu varietățile interesante ale manifestărilor creatoare locale, care în mai multe cazuri au decorul în spiritul artei populare.

În construcțiile bisericești putem observa două trăsături arhitectonice — tipice pentru țara noastră — corpul bisericii sub forma de navă și turle cilindrice cu masivitate, înălțime și terminație variată.

Stilul baroc românesc, deși nu este răspîndit peste tot la români, este atît de original încît constituie un anumit aport în istoriografia universală a artelor.

Stilul baroc a luat ființă în Europa pe la jumătatea secolului al XVI-lea, răspîndindu-se apoi în multe țări, mai ales în secolele XVII-XVIII.

Acest stil este o evoluție firească a stilului «Renaissance» și poate fi privit ca o desăvîrșire a acestuia din urmă.

După Renaștere, dezvoltarea stilurilor arhitecturale s-a orientat, fie pe calea procesului de decadență, fie pe calea continuării sănătoase și perfecționării stilului «Renaissance».

Curentul decadent este strîns legat de reacțiunea feudală, îndreptată împotriva umanismului și reformei și în același timp — de viața excesiv de luxoasă a curtenilor și aristocraților.

Feudalii au utilizat toată strălucirea stilului baroc, generat și dezvoltat din stilul «Renaissance», în scopul consolidării și ridicării prestigiului lor, fără a contribui la îmbogățirea lui cu elemente noi. Dimpotrivă, foarte curînd l-au făcut să decadă, să ajungă șablon.

Acest curent decadent, apărut în perioada de tranziție din-

tre stilul «Renaissance» şi stilul baroc, este de fapt aşa numitul «manierism».

Istoriografii cu concepţie abstracţionistă, care se ocupă cu studiul artelor, aduc adesea osanale «manierismului» şi îl apreciază ca un curent, care, chipurile, justifică pe deplin libertatea creaţiei artistice. De fapt, însă, urmaşii acestui curent s-au îndepărtat de realitatea obiectivă, privind natura în mod exagerat şi subiectiv.

Istoriografii cu concepţie realistă, care se ocupă cu studiul artelor, socot «manierismul» ca o concepţie antiumană, antidemocratică, antiştiinţifică şi în lucrările lor îl critică cu toată asprimea. Însăşi expresia «manierism» reprezintă un fenomen negativ. Ea derivă de la cuvîntul italian «maniera» şi înseamnă repetare mecanică, convenţionalism, afectare, rutină.

Aceste două curente, cel decadent şi cel sănătos, născute în epoca de înflorire a stilului «Renaissance», s-au reflectat în stilul baroc, care s-a format treptat, cu începere din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Istoriografii realişti, care se ocupă cu studiul artelor din perioada de după Renaştere, recunosc, că, deşi stilul baroc a fost larg folosit de reprezentanţii Bisericii catolice în lupta ei contra reformei şi de aristocraţie pentru propria ei proslăvire, totuşi el a reflectat multe din ideile progresiste ale epocii cuprinsă între sfîrşitul secolului al XVI-lea şi a doua jumătate, ba chiar sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Printre inovaţiile stilului baroc, apărute în multe ţări europene, putem cita următoarele: o tendinţă spre forme masive şi monumentale; folosirea din plin a grupării pitoreşti a formelor arhitectonice; îmbinarea într-un tot armonios a elementelor arhitecturale, sculpturale şi picturale; realizarea cu o deosebită măiestrie a efectelor de spaţiu şi lumină.

Acest stil mai este caracterizat şi prin procedee de expresie pronunţat emoţionale, prin mijloace de interpretare elocvente.

În sfîrşit, încă o trăsătură foarte caracteristică pentru stilul baroc o constituie mişcarea vie, adesea impresionantă a liniilor şi detaliilor arhitectonice, precum şi tratarea artistică a spaţiilor exterioare şi interioare.

În Iaşi, construcţiile în stil baroc sînt slab reprezentate. Din această cauză, trăsăturile pozitive ale acestui stil nu s-au putut reflecta din plin asupra arhitecturii acestui oraş.

Aşezarea geografică a vechiului oraş moldovenesc, bogat în văi şi dealuri cu poziţii pitoreşti, precum şi unele înrîuriri din răsărit, au contribuit într-o oarecare măsură la formarea elementelor stilului baroc şi în oraşul Iaşi.

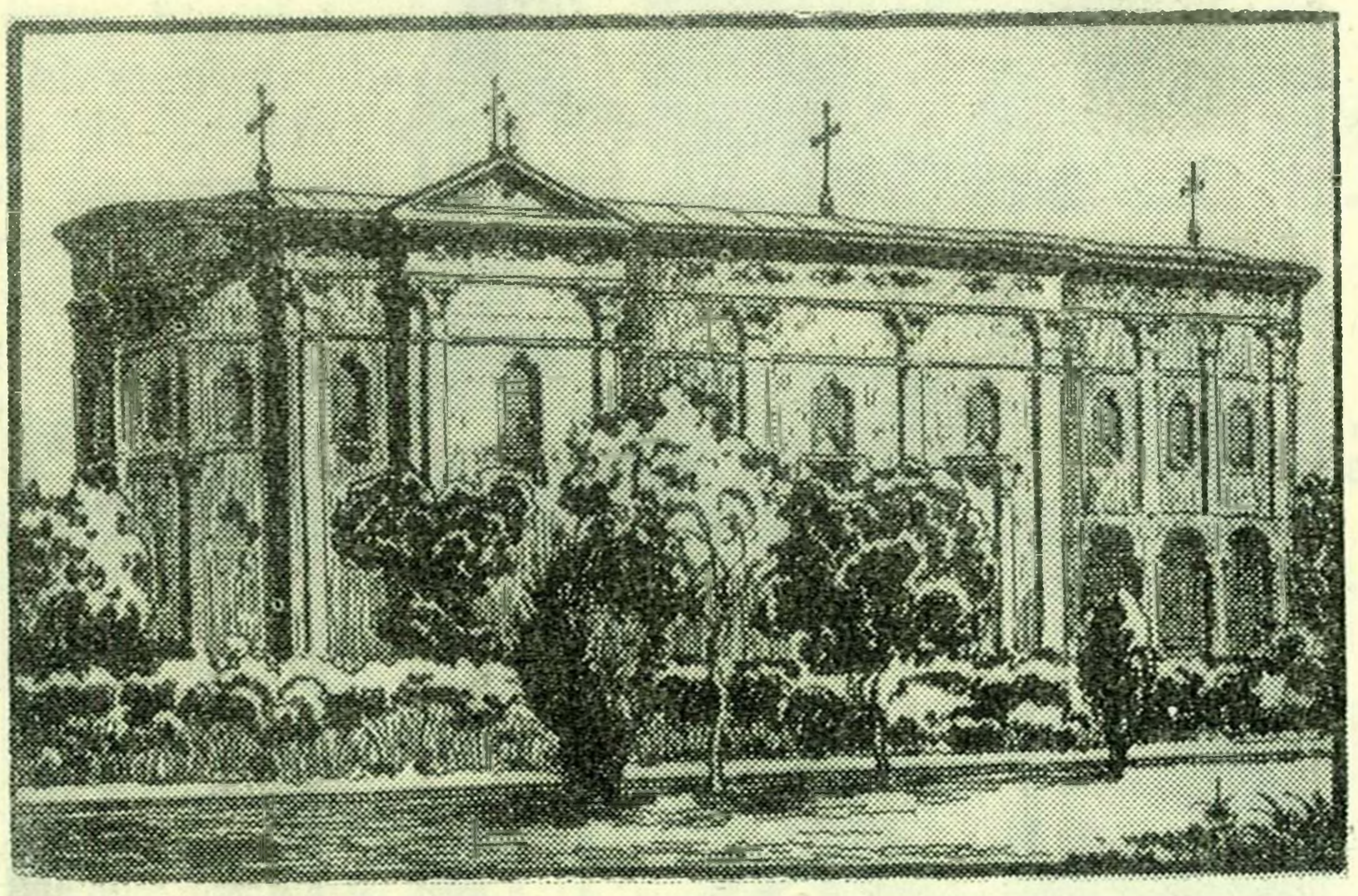
Totuşi, influenţele sud-estice ale Bizanţului şi Orientului apropiat au fost mai puternice.

În manifestările arhitecturale din Iaşi s-au reflectat numai unele trăsături ale barocului, dintre care putem cita următoarele patru: accentuarea divizării maselor arhitecturale şi folosirea cît mai frecventă a acestei divizări; utilizarea arcului ca element, care introduce spaţiul în volumul construcţiei, creind un joc decorativ de lumină şi umbră; utilizarea cornişelor,

coloanelor, pilaştrilor şi, în special, a consolelor cu volute pentru îmbogăţirea decorului exterior al edificiilor; în sfîrşit înfrumuseţarea suprafeţei exterioare a pereţilor cu aplicaţii ornamentale.

Pornind de la aceste patru trăsături, în unele cazuri, poate numai influenţate de stilul baroc, citărn monumentele din Iaşi şi elementele lor componente, nu în ordinea lor cronologică. La început vom analiza formele arhitecturale de ansamblu, trecînd de la cele simple la cele compuse. Apoi ne vom opri puţin la arc, ca manifestare arhitecturală uneori izolată, altădată, repetată. Vom trece, apoi, în revistă, elementele decorative de proporţii, relativ, mai mici, în special: consola, voluta şi stema sculptată. În sfîrşit, ne vom opri la elementele decorative de amănunt cum sînt ancadramentele ornamentale ale uşilor şi ferestrelor şi aplicaţiile ornamentale murale.

Este interesant de subliniat că monumentele arhitecturale

Des. 1. Biserica Sf. Gheorghe din Iaşi pe str. Ştefan cel Mare, partea nordică (sec. XVIII).

cele mai de valoare şi mai expresive ale barocului au luat fiinţă în Iaşi în secole XVII-XVIII, în epoca, cînd Petru Movilă, moldovean de origine, în calitate de mitropolit al Kievului, a contribuit la dezvoltarea relaţiilor culturale dintre oraşele Iaşi şi Kiev.

Fără a aluneca pe făgaşul relaţiilor şi influenţelor istorice, ne propunem să analizăm monumentele arhitecturale ieşene în stil baroc.

În perioada de înflorire a stilului baroc în Europa, adică, de la jumătatea secolului al XVI-lea pînă la jumătatea sau chîar sfîrşitul secolului al XVIII-lea, apar la Iaşi biserici în formă de navă cu transeptul slab exprimat.

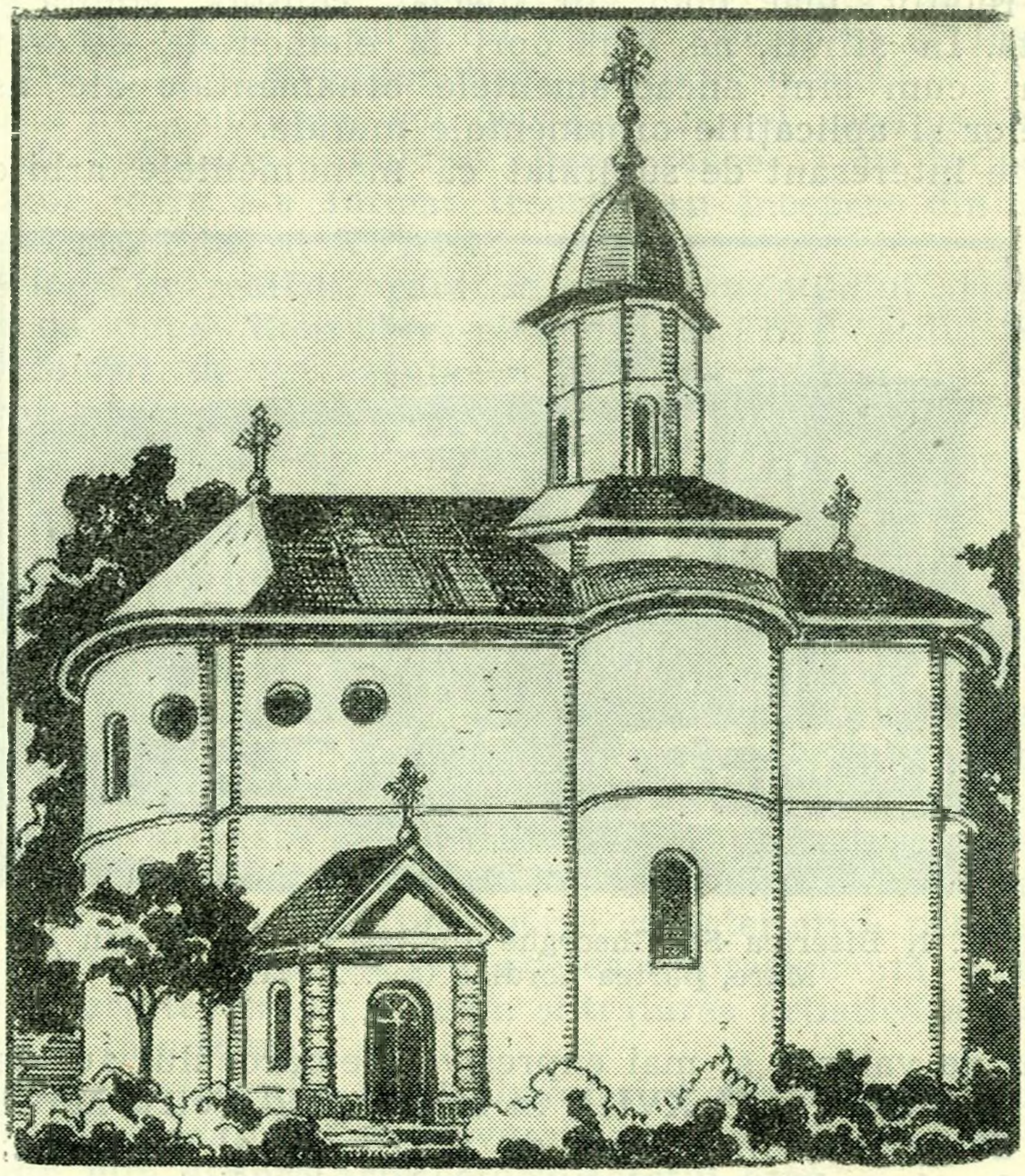
Partea superioară a acestor construcţii se prezintă sub formă de acoperişuri de tipuri variate: fără turle cupolate, cu o singură turlă deplasată de la centru spre altar, cu două turle

aşezate diferit şi, în sfîrşit, cu trei, patru, sau şase turle, unele dintre acestea din urmă avînd şi a şaptea turlă, dar slab dezvoltată.

Creşterea numărului turlelor nu este legată cronologic de apariţia acestor monumente arhitecturale.

O construcţie total lipsită de turle este biserica Sf. Gheorghe — vechea Mitropolie *(Des. 1)*. Ea a fost construită pe la mijlocul secolului al XVIII-lea şi are decorul format din aplicaţii ornamentale. Acest edificiu este cel mai tipic pentru stilul baroc dintre toate monumentele din Iaşi.

În satul Aroneanu, situat la o mică depărtare de Iaşi, se

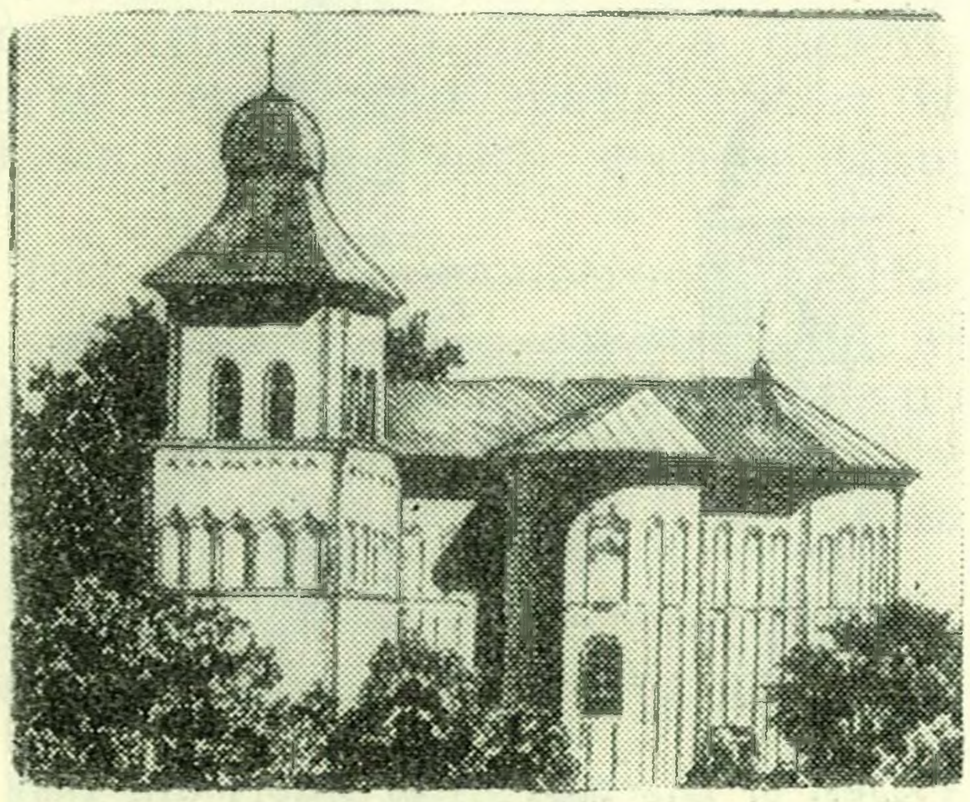
Des. 2, Biserica Sf. Gheorghe (Lozonschi) din Iaşi, construită la sfîrşitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea.

află o biserică prevăzută cu o singură turlă cupolată. Construcţia aparţine sfîrşitului secolului al XVI-lea. În oraşul Iaşi se află două construcţii similare, avînd aceleaşi caracteristici : biserica Sf. Gheorghe (Lozonschi), pe strada Cloşca *(Des. 2)* şi biserica Sf. Atanasie *(Des. 3)*, construite la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi modificate puţin prin reparaţii la începutul secolului al XIX-lea.

La toate aceste construcţii se poate observa o slabă influ-

enţă a stilului baroc, manifestată prin acoperişuri mai mult sau mai puţin ondulate, cel mai clar exprimată asupra turlelor cupolate şi a crucilor ajurate.

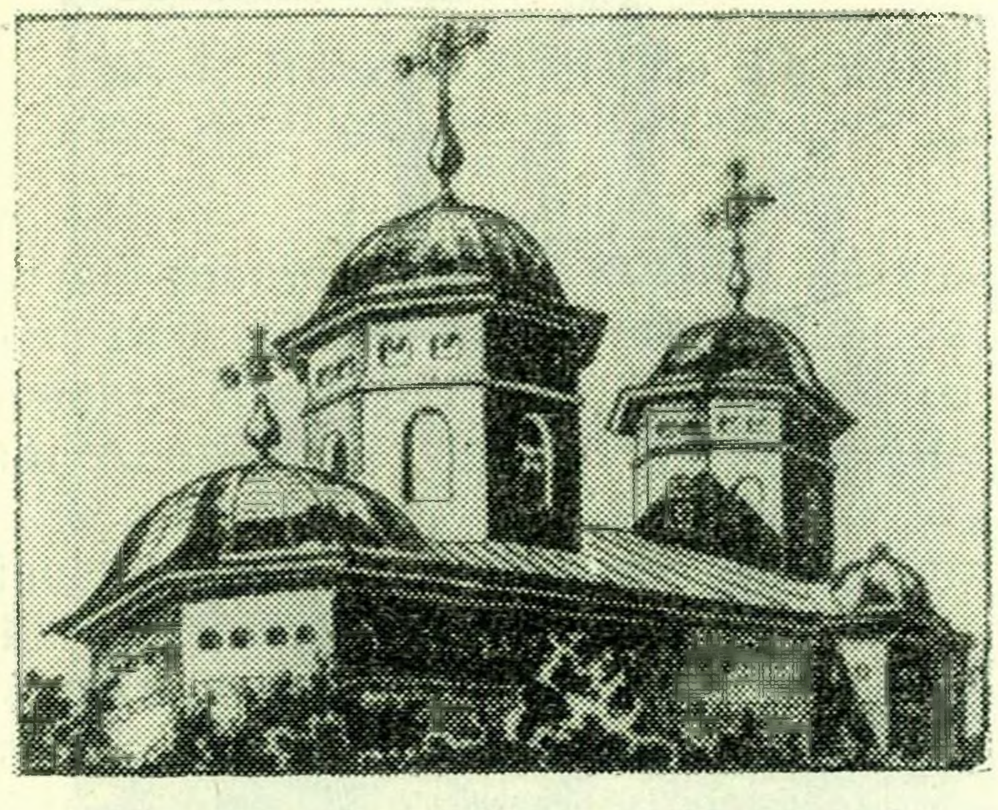
Bisericile cu două turle, cum este biserica Galata, construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi biserica «Trei Ierarhi», construită în prima jumătate a secolului al XVII-lea, avînd unele elemente bizantine (abside) şi romanice (brîurile din arcuri) în linii generale, sînt tipice pentru stilul românesc din epoca dinaintea Renaşterii cu trăsăturile gotice (contraforturile, porţile şi ferestrele terminate cu o acoladă şi împodobite cu muluri gotice, acoperişurile turlelor sub formă de cort mai mult său mai puţin ascuţit).

Des. 3. Biserica Sf. Atanasie şi Chiril din Iaşi (sec. XVIII).

Aceste biserici sînt lipsite de elementele barocului, totuşi nu le putem trece cu vederea, deoarece ele au servit drept stimulent pentru construirea altor biserici, care au acceptat unele caracteristici ale stilului baroc. Astfel, apare biserica «Cetăţuia», construită în jumătatea a doua a secolului al XVII-lea, prevăzută cu două turle cupolate. Această biserică are elemente asemănătoare bisericilor Galata şi Trei Ierarhi, acoperişurile turlelor însă fiind puţin curbate, sînt caracteristici ale stilului baroc.

Biserica Socola construită tot în secolul al XVII-lea, avînd două turle cupolate, prezintă o variantă a lor mai masivă, dar şi mai tipică pentru baroc decît biserica Cetăţuia *(Des. 4)*. Aici nu numai silueta turlelor, ci şi acoperişul altarului şi al aripelor mici laterale sînt conturate cu linii dulci, curbate, formînd o alternanţă pitorească cu cele drepte. Crucile ajurate cu gratii elegante, barocale, fac şi mai plăcut pitorescul clădirii.

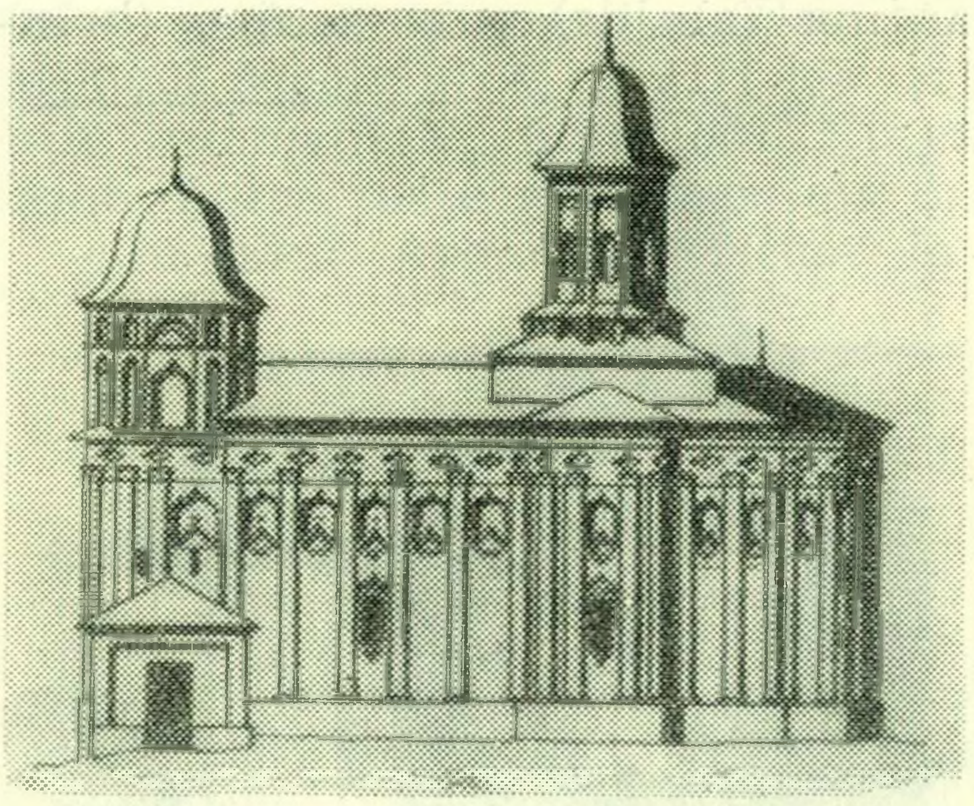

Des. 4. Biserica mănăstirii de Maici de la Socola din Iaşi (sec. XVII).

Biserica Barnovschi, clădită în prima jumătate a secolului al XVII-lea în aceleaşi condiţii ca şi construcţiile precedente, este caracterizată prin turle cupolate de proporţii mai mari. Se crede că această biserică a suferit mai tîrziu transformări destul de substanţiale la acoperişul turlelor şi portalurilor adăugate.

Atît turlele cît și portalurile au căpătat o formă lin ondulată, ceea ce denotă influența stilului baroc.

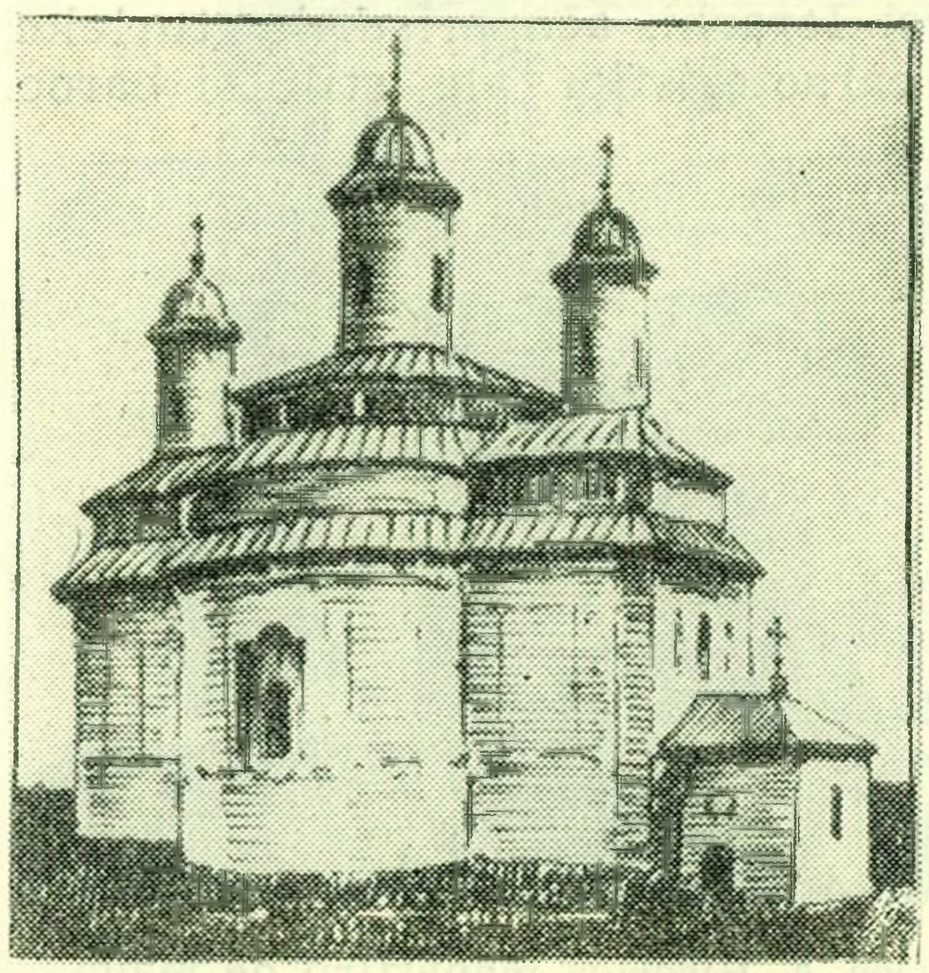
Foarte caracteristică pentru acest stil este încoronarea în formă de pară a celor două turle de la biserica veche lipovenească din Iași, construită între sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Des. 5. Biserica Sf. Teodori din Iași (sec. XVIII).

De observat că la bisericile cu două turle, turla principală este situată de obicei deasupra intersecției naosului cu transeptul, iar turla a doua deasupra pronaosului, cum e cazul bisericilor Galata, Trei Ierarhi, Cetățuia și altele. Cîteodată turla principală este așezată deasupra pridvorului (biserica Sfinții Teodori și altele), iar uneori — deasupra altarului (vechea biserică lipovenească) *(Des. 5)*.

Cu trei turle cupolate avem biserica Sf. Haralambie din Iași, construită către sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea. Biserica are acoperișul cu linii lin ondulate la fiecare turlă — trăsătură caracteristică barocului *(Des. 6)*.

Des. 6. Biserica Sf. Haralambie din Iași (sec. XVIII-XIX).

Biserica Frumoasa din cartierul Nicolina are patru turle. Această biserică a fost construită în etape către sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea, avînd acoperișurile turlelor etajate, caracteristice barocului ucrainean *(Des. 7)*.

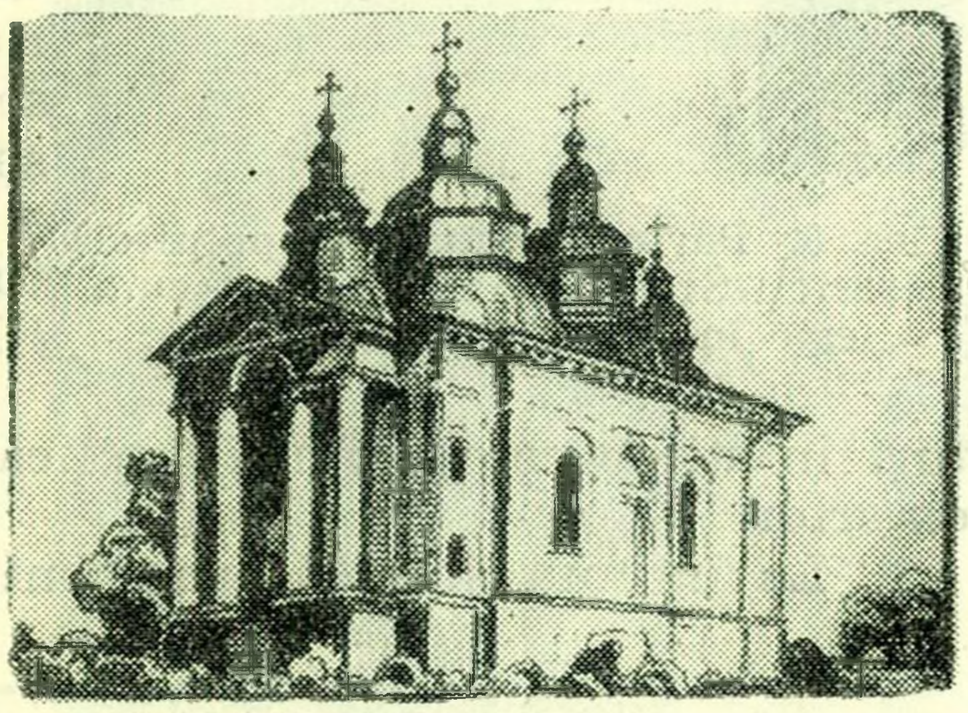
Biserica Golia, construită pe la jumătatea secolului al XVII-lea, are șase turle cupolate de înălțimi diferite și o a șaptea nedezvoltată, mică — în colțul sudic al laturei de apus. Biserica este îngrădită cu un zid de cetate, cu turnuri de formă cilindrică. Atît acoperișurile turlelor bisericii, cît și ale zidului împrejmuitor au forme lin ondulate, care se armonizează minunat unul cu altul. Repetarea elementului ondulat constituie un ritm de compoziție, care dă un caracter unitar întregului ansamblu arhitectural.

În arhitectura bisericii Golia s-au îmbinat două curente:

pe de o parte — influența bizantină, caracteristică prin multe turle de mărimi și înălțimi diferite, dar fără o centralizare strictă ; pe de altă parte — o vagă influență a stilurilor Renașterii și baroc. Structura multicupolată și centralizată a stilului baroc a ajuns la o dezvoltare artistică în Ucraina, în secolul al XVIII-lea, concretizîndu-se prin biserici cu cinci și nouă turle.

Elementul arc apărut mai întîi în arhitectura etruscă a străbătut arhitectura epocilor romană, romanică și renașterii și a ajuns și în epoca barocului ca mijloc de înviorare a masivității construcțiilor, prin includerea elementului spațial extern în volumul edificiilor, constituind un prilej pentru crearea unui joc de lumină și umbră.

În Iași, elementul arc a fost folosit în construcțiile arhitecturale din diferite epoci. În epoca barocului, arcul izolat se include uneori în perete și împreună cu «pisania» constituie un decor ornamental foarte caracteristic pentru Moldova. Un astfel de arc poate fi observat pe peretele sudic al bisericii Sf. Ioan Gură de Aur, construită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Des. 7. Biserica Frumoasă din Iași (sec. XVIII-XIX). Aspect din sud-vest.

Elementul firidei arcuite în partea ei superioară se poate observa și la peretele altarului bisericii Sf. Gheorghe (Lozonschi). Această fereastruică vertical alungită, împreună cu alte șase de formă circulară, așezate cîte trei de o parte și de alta, au rolul de a difuza sunetele de clopot.

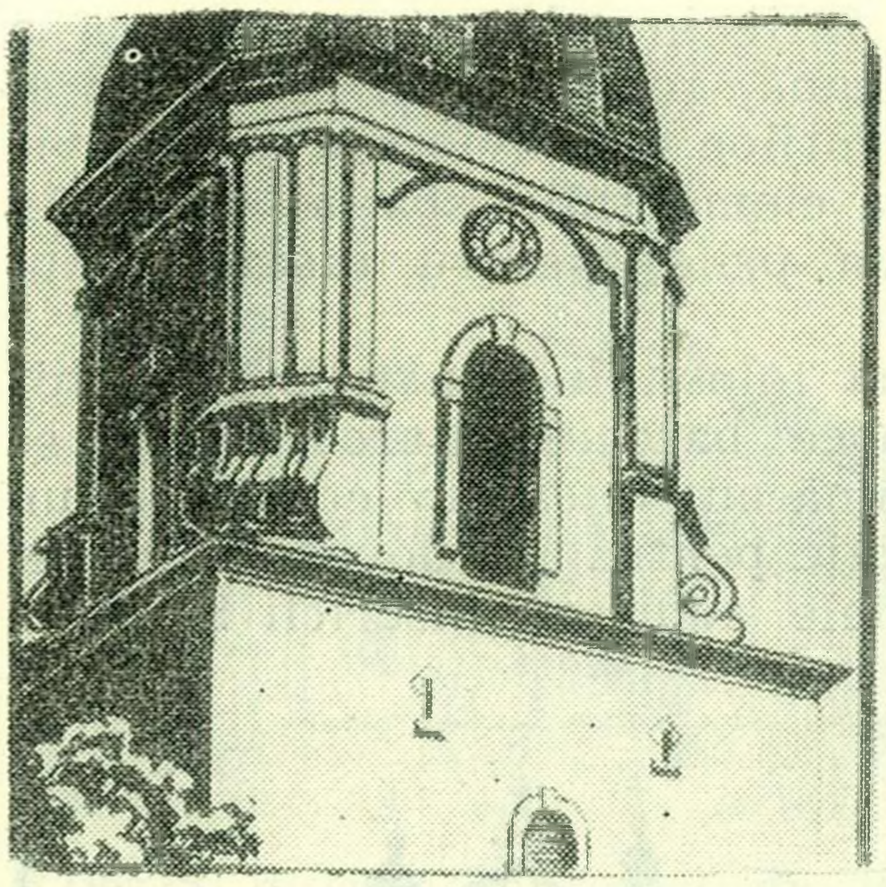
Multe clădiri monumentale din Iași, construite în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au peroane acoperite, cu forme arcuite destul de impresionante. Interesant sub acest raport este pridvorul, adăugat mai tîrziu, al bisericii Barnovschi. El are în față trei arcuri, iar din fiecare latură cîte două. Acoperișul acestui pridvor are profilarea ondulației exagerat de neliniștită, în comparație cu profilarea dulce a turlelor bisericii, din care cauză pridvorul pare străin în compoziția totală a edificiului.

Datorită proporțiilor, mai interesant și mai atractiv apare așa numitul «vestiar» — un pavilion cu o galerie ornată cu trei arcuri la fațadă — din curtea bisericii Golia, construit în secolul al XVII-lea. Acest pavilion adăpostește în prezent Muzeul «I. Creangă». Arcada vestiarului se sprijină pe coloane masive, așezate pe piedestale. Capitelurile lor au caracter bizantino-romanic.

Trei arcuri ale fațadei pridvorului mai multor biserici din România au de obicei originea bizantină. Unele variante de arc, în acest caz, sînt influențate și de motive orientale, repetate și în construcțiile gotice, mai mult sau mai puțin decorative. Și ves-

tiarul de la Golia are ceva oriental. Acoperişul pavilionului din olane de formă ulucată este caracteristic pentru arhitectura în spiritul arabo-mauric. Vestiarul acesta, umbrit de un copac rămuros, oferă un aspect pitoresc.

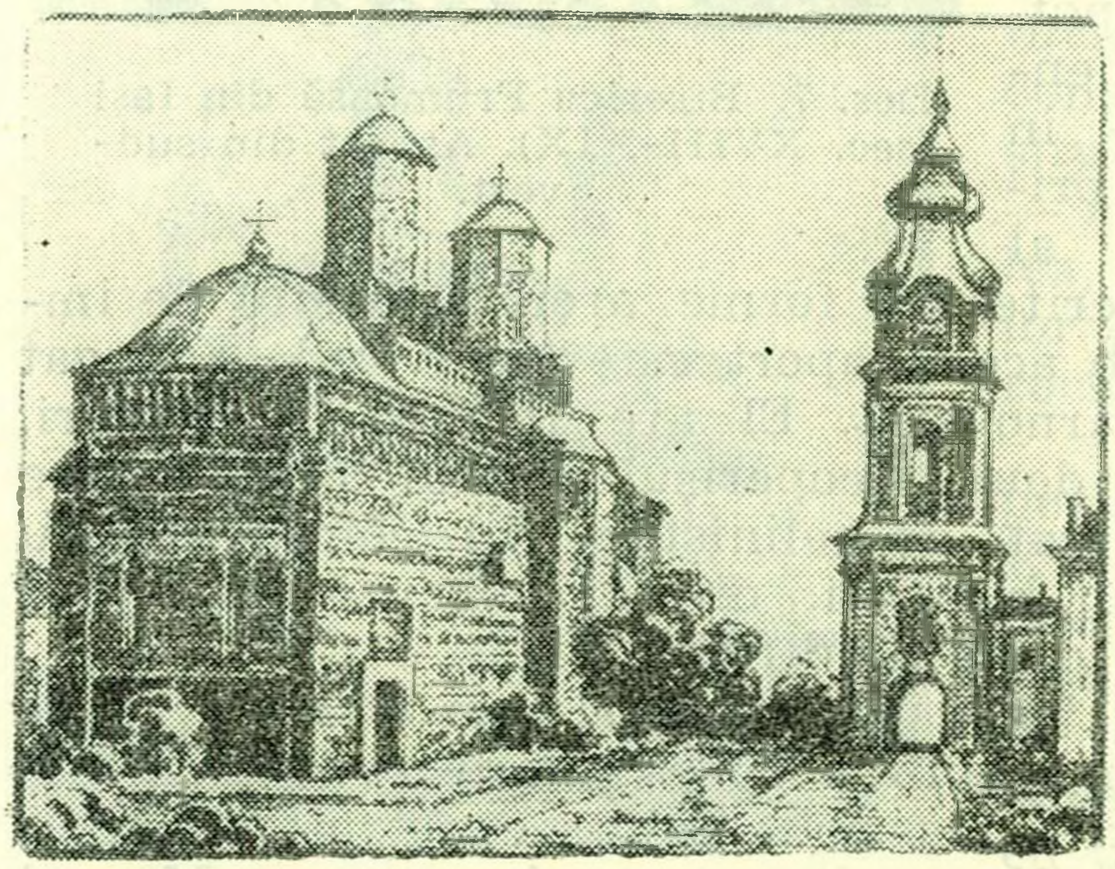
Cu toată aplicarea decorativă a arcului, folosită atît de frecvent în arhitectura barocului, arcul nu poate fi considerat ca ceva specific acestui stil. În schimb, utilizarea consolelor cu volute de mărimi diferite este socotită ca o formă plastică, caracteristică stilului baroc. În Iaşi, folosirea consolelor este foarte frecventă şi aproape în toate cazurile ele servesc pentru susţinerea balcoanelor mari ale construcţiilor laice. Uneori, cum este cazul clopotniţei bisericii Sf. Spiridon, construită în secolul al XVIII-lea, aceste console sînt reuşit utilizate pentru a reda trecerea de la o structură masivă spre una mai uşoară *(Des. 8)*.

Des. 8. Partea de sus a clopotniţei bisericii Sf. Spiridon din Iaşi cum este în prezent (sec. XVIII).

Mult mai numeroase trăsături în stil baroc găsim în aplicaţiile ornamentale ale pereţilor exteriori.

La început această ornamentaţie avea caracterul unui desen fin dantelat în genul celor orientale, folosite la completarea suprafeţelor libere. Astfel de desene, bogate, foarte variate şi executate cu o neînchipuită migală, găsim pe zidurile exterioare ale bisericii Trei Ierarhi, despre care am vorbit mai sus. S-ar putea admite că în ornamentaţia decorativă a suprafeţelor libere a acestui monument istoric interesant s-au reflectat două curente : pe de o parte cel oriental, probabil transcaucazian, adus de maeştrii veniţi de acolo (motive ornamentale dantelate) şi pe de altă parte — cel occidental, influenţat de stilul baroc (tendinţa generală spre un decor bogat sculptat al suprafeţei peretelui). Acest excepţional exemplu de artă arhitecturală

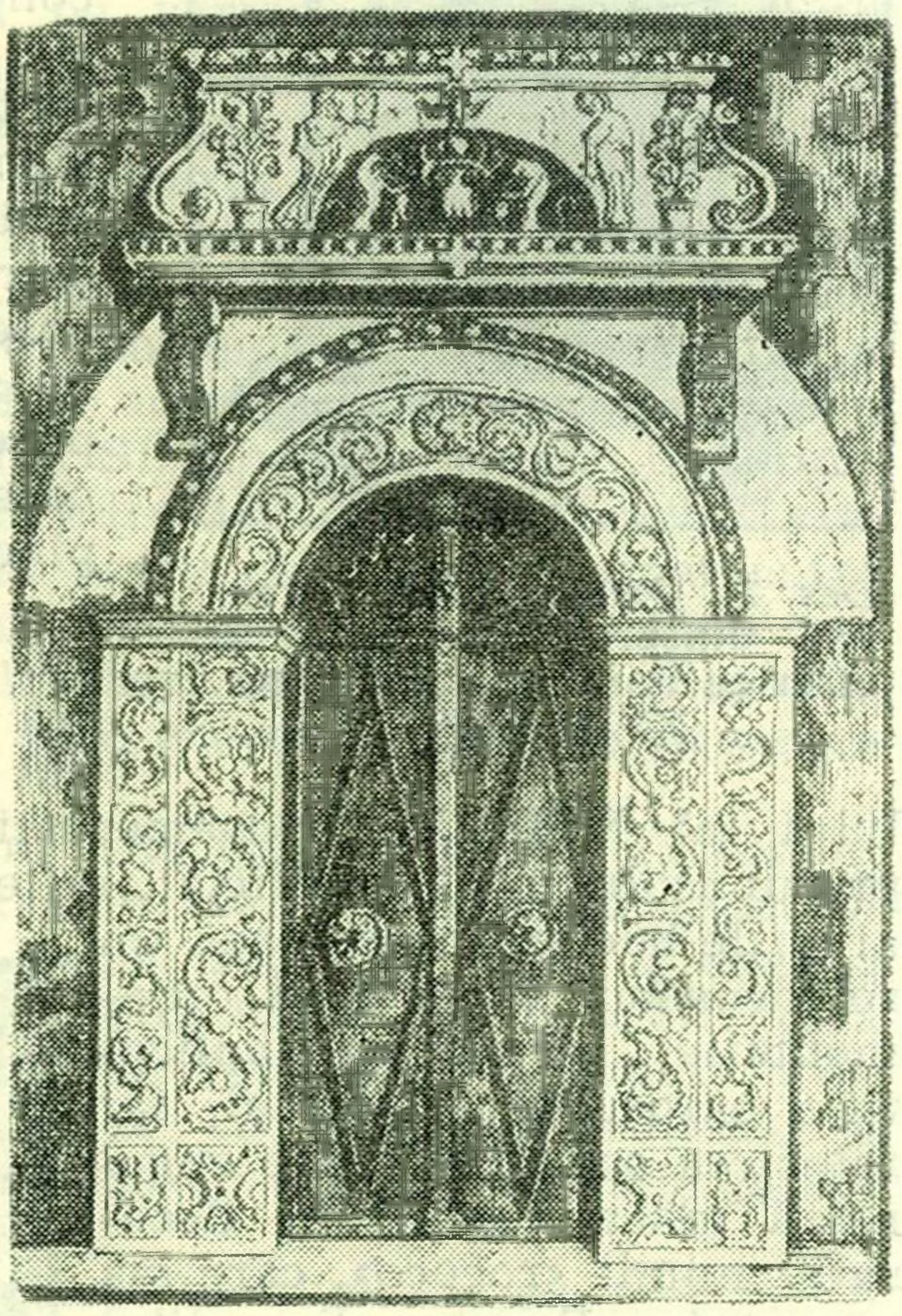

Des. 9. Clopotniţa demolată a bisericii «Trei ierarhi» din Iaşi (sec. XVIII). Aspect dinspre curte.

din jumătatea secolului al XVII-lea, după restaurarea efectuată de Lecomte du Noüy la turle şi după demolarea clopotniţei, este lipsit de elementele barocului.

Clopotniţa a avut o turlă cupolată originală, cu trei nivele pur barocală, vîrfuită cu o turlă mică tot barocală. Această clopotniţă, în anul 1882, a fost demolată cu intenţia construirii ei într-un alt loc, unde ea nu împiedică vederea bisericii din strada Ştefan cel Mare. Dar din anumite motive, ea n-a fost reconstituită (*Des. 9*).

Cadrul decorativ de la intrarea principală a bisericii Golia, construită de asemenea, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, paralel cu ornamentaţia din cele două laturi ale uşii, cu motive floristice stilizate, executate cu multă migală, are şi motive din barocul european, însă timid exprimate (*Des. 10*).

Des. 10. Portalul decorativ de la intrarea principală a bisericii Golia din Iaşi (sec. XVII).

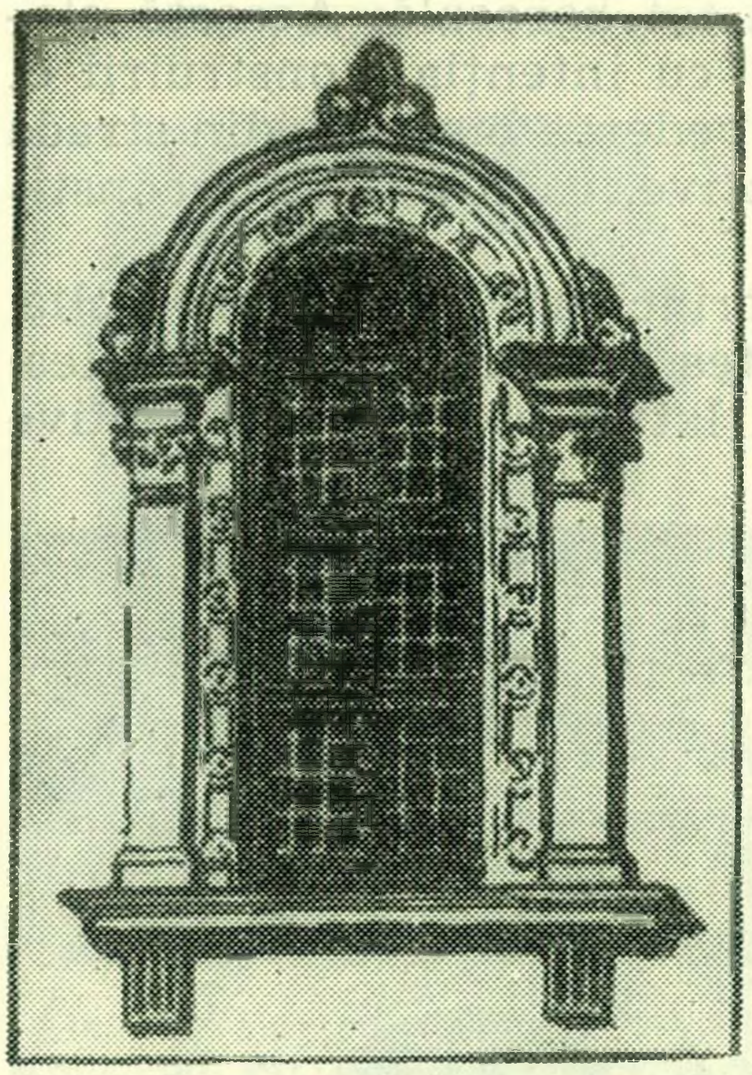
Astfel este cadrul lateral al frontonului de la intrare, aşezat pe o cornişă susţinută de console. Acest fronton impresionează prin emblematica sa variată şi anume: în mijloc capul de bour al Moldovei încadrat de o pereche de lei, deasupra — vulturul cu două capete — emblema Rusiei autocrate, iar pe axa compoziţiei — două cruci mici — emblema creştinismului. În părţile laterale se află două statui mici de sfinţi cu corpurile uşor aplecate spre centru, iar una dintre ele are şi capul puţin înclinat. Poziţia sfinţilor arată mişcarea — trăsătură caracteristică barocului.

Uşa însăşi de la intrare, cum a fost înainte protejată de fier, a avut un decor ornamental interesant, mai ales la partea arcului de sus. Cadrul uşii, bine păstrat pînă în prezent, conţine motive ornamentale vegetale, care bucură ochii fiind mult mai apropiate creaţiei populare locale, decît cele din exteriorul bisericii Trei Ierarhi.

Găsim unele trăsături ale barocului şi la biserica Banu, construită în secolul al XVIII-lea şi parţial refăcută mai tîrziu. Aşa, de pildă, ornamentaţia ferestrei dinspre răsărit reprezintă un motiv decorativ destul de bogat şi bine proporţionat. Acest motiv e tot atît de frumos, pe cît este de expresiv. Pilaştrii laterali cu capiteluri corintice, cornişele plăcut profilate, atît sub fereastră cît şi deasupra capitelurilor cu o altă funcţie a lor — toate acestea constituie elemente ale barocului. Trebuie să adăugăm

că această ornamentaţie nu mai este aşa de măruntă ca cea de care am vorbit mai sus, de la monumentul «Trei Ierarhi» *(Des. 11)*.

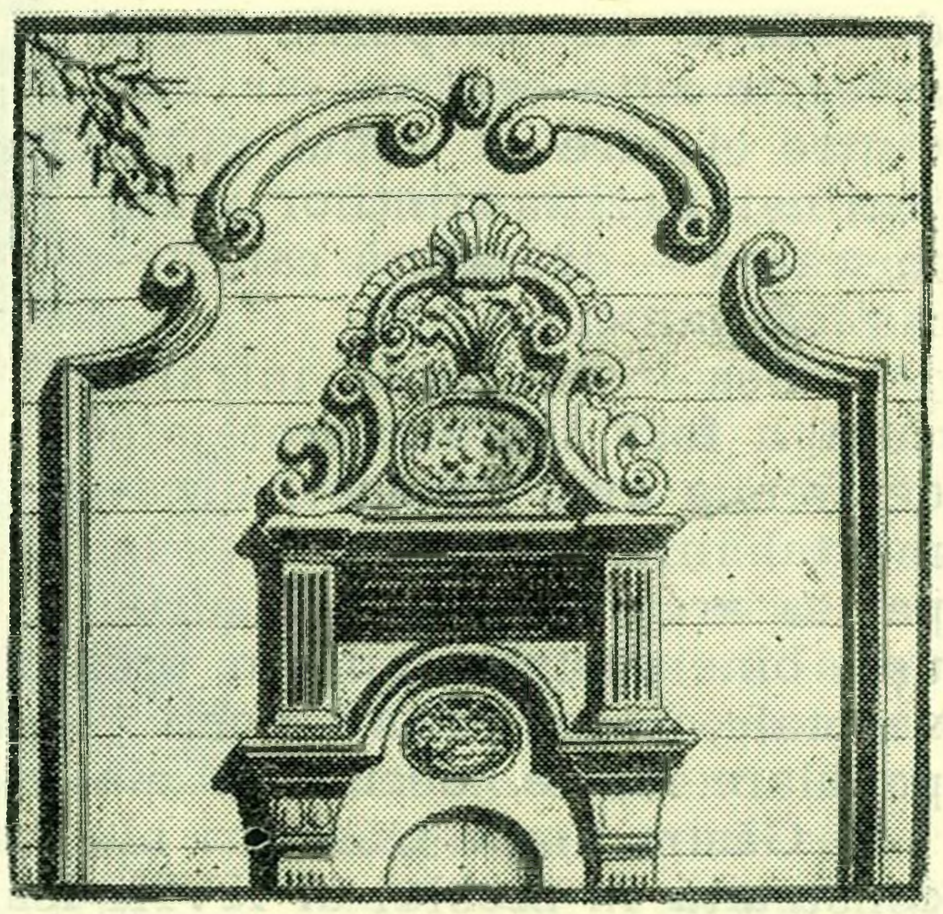
Însă cea mai reuşită formă decorativă a barocului o găsim la biserica Sf. Gheorghe (vechea Mitropolie) din strada Ştefan cel Mare şi anume — la peretele arcuit în plan al altarului (*Des. 1*).

Des. 11. Ornamentaţia ferestrei dinspre răsărit de la biserica Banu din Iaşi (sec. XVIII-XIX).

Despre acest monument arhitectural din secolul al XVIII-lea am mai vorbit. Cornişa bogat reliefată, profilurile orizontale din care cel de sus mai ornamentat, pilaştrii etajaţi cu capiteluri corintice, nişele perspectivale şi plăcut conturate, ancadramentele artistice ale ferestrelor — toate acestea caracterizează stilul baroc. Fiecare element decoratv se află într-o perfectă corelaţie, proporţională cu întregul edificiu, lucru care se observă şi mai bine de la distanţă, în special, cînd soarele luminează puternic biserica dintr-o parte, ceea ce înviorează neînchipuit de plăcut întregul decor sculptural.

Decorul sculptat, creat pentru cişmeaua obştească de la intrarea mănăstirii Golia, a fost conceput şi executat către sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Ornamentaţia peretelui, în locul destinat presupusului izvor artificial, reflectă o inspiraţie orientală. Însă arcurile buclate, care joacă un rol deosebit în această ornamentaţie, reamintesc aplicaţiile barocului occidental, iar folosirea scoicii stilizate sugerează ideea curentului decorativ numit «rococo», care s-a născut în Franţa din stilul baroc. În ansamblu, ornamentaţia acestui izvor reprezintă o compoziţie foarte delicată şi plină de pitoresc.

Des. 12. Ornamentaţia cişmelei de pe lîngă clopotniţa bisericii Sf. Spiridon din Iaşi, construită în secolul al XVIII-lea.

Istoriografii au atras atenţia asupra detaliilor decorative bogate din faţada de răsărit a bisericii Golia. Într-adevăr, curbătura peretelui de altar, cornişa frumos ornamentată, capitelurile corintice ale pilaştrilor monumentali şi încadrările interesante cu pilastruţe elegante ale ferestrelor — toate acestea s-au adunat în

partea de răsărit a bisericii în mod extrem de reuşit sub aspectul pitorescului aşa de caracteristic pentru stilul baroc.

Clopotniţa bisericii Sf. Spiridon, la început a avut turla cupolată, mai elegantă, cu totul în stil baroc. Dar mai tîrziu a fost reconstruită la vîrf, avînd în prezent o cupolă greoaie sub formă de căciulă, lipsită de estetic. Această cupolă strică toată impresia clopotniţei, avînd console cu volute barocale pe colţuri şi cişmele reuşit împodobite.

Ornamentele cişmelelor, aproape identice pe partea dreaptă şi stîngă a intrării în curtea bisericii (care în prezent este decorativ plantată), situate în partea de jos a clopotniţei, au provenit din influenţa încrucişată de motive orientale şi de baroc avînd şi inscripţiile turceşti *(Des. 12)*.

Traducerea scrierii turceşti pe partea dreaptă este : «Sub domnia lui Ghica Beiul, fiul lui Alexandru, binefăcător care a stăpînit cu dreptate, a izvorît în Moldova această apă ce curge limpede şi curată». Inscripţia amplasată în stînga porţii este tradusă astfel : «Acelora cărora le este sete, se mulţumesc văzînd această cişmea, cu două ţevi, din care curge apă ca şi din doi ochi ai îndrăgostiţilor şi care vor pomeni că Grigorie Beiul a făcut fericit oraşul Iaşi, aducîndu-i această apă dulce ca mierea».

În partea orientală a bisericii Sf. Spiridon există un fronton cu un mic bazorelief într-un cadru de formă dreptunghiulară. Pe partea dreaptă şi stîngă, acest cadru este modest ornamentat cu motive simple floristice, caracteristice barocului. Deasupra frontonului se află un parapet, înviorat cu volute mici elegante, aşezate culcat, formînd trecerea spre crucea ajurată, de asemenea barocală.

Excepţional de pitoreşti sînt stemele sculptate (cartuşele) de pe zidurile Spitalului Sf. Spiridon, care înviorează aspectul sever şi rigid al clădirii. Acest motiv decorativ este o dovadă în plus a puternicei influenţe a stilului baroc şi în arhitectura secolului al XIX-lea. Una din stemele sculptate ale unui pavilion de spital, fiind în confruntare cu o formă graţioasă a turlei bisericii Sf. Spiridon, formează cu această biserică un tot artistic elegant şi pitoresc.

Se cuvine să respectăm puţinele monumente cu motive în stil baroc care împodobesc oraşul istoric şi pitoresc Iaşi !

Arhitect Dr. V. CARMAZIN-CACOVSCHI

LITERATURA PRINCIPALĂ

Bogdan, *Oraşul Iaşi*, Iaşi, 1904.
Balş G., *Bisericile moldoveneşti în veacurile XVII şi XVIII*, Bucureşti, 1933.
Ionescu Gr., *Istoria arhitecturii româneşti*, Bucureşti 1937.
Carmazin V., *Problema arhitecturii bisericeşti contemporane*, Foaia diecezană, Caransebeş, nr. 47-48, 1948, pag. 3-4.
Carmazin V,, *Arhitectura bisericească în formele dezvoltate înainte de stilul baroc*, Foaia diecezană, Caransebeş, nr. 49-50, 1948, pag. 5-7.
Constantinescu-Iaşî P., *Influenţa arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi româneşti*, Bucureşti, 1951.
Scurtă istorie a artelor plastice în R. S. R., Arta românească în epoca feudală, Academia R.S.R., Bucureşti, 1957.

MONUMENTE BISERICEȘTI DE ARTĂ DIN MOLDOVA

MĂNĂSTIREA AGAPIA

Părăsind vechiul sălaș al plăieșilor de sub falnica Cetate a Neamțului, o frumoasă șosea din beton, adumbrită de cireși bătrîni, conduce pe călător către poalele codrilor Agapiei. Trecînd prin bogate livezi de pomi roditori, drumul spre mănăstire se strecoară printre casele țărănești ale satului Agapia. Impodobite cu multe înfloriturI și dantelării de lemn, cerdacurile țărănești par niște fețe zîmbitoare ce ar vrea să spună că nu-i departe poiana mănăstirii. Drumul intră în codru și freamătul liniștit al brazilor ca «o mîndră glăsuire a pădurii» îndeamnă pașii călătorului la o sfioasă pregătire pentru intrarea în mănăstire.

Plină de lumină și soare, mănăstirea pare o insulă albă de pace, în marea liniște verde a munților ce o înconjoară. Sub hlamida de cetină a trei spinări de munți, ferită de vînturi și curenți, poiana Agapiei are un climat blînd pe care nu-l găsești oriunde în văile din munții Neamțului.

Spre răsărit, se înalță culmea Muncelului pe care tălăngile turmelor de oi se împletesc adesea în cîntec de seară cu sunetul clopotelor de mănăstire. Spre miazănoapte, stăpînește Măgura Sihlei pe ale cărei întunecate poteci poți urca pînă pe stîncile Schitului Sihla, cu străvechi peșteri de sihaștri. Spre apus, străjuiește a treia culme împădurită, Dealul Mare, peste a cărei umăr trece frumoasa cale ce duce la mănăstirea călugărițelor de la Văratec.

Iată-ne în fața mănăstirii Agapia. Pe lîngă zidurile înalte ale chiliilor, pe ulicioare înguste, pe pîrîiașele ce leagă văile, s-au îngrămădit, ca boabele într-un ciorchine, o mulțime de căsuțe călugărești cu cerdace încărcate de flori care parcă-ți urează bun venit.

Albul imaculat al chiliilor păzite de turnul clopotniței de la intrare, înfășoară biserica mănăstirii într-o patriarhală dulamă albă. Cerdace pe două rînduri, sprijinite pe frumoase arcade îmbrăcate în verdeață și flori, dau mănăstirii Agapia frumusețea unei crăiese din poveste.

Agapia din vale – Agapia nouă –, cum este numită astăzi, a fost înălțată în locul în care se află acum de Hatmanul Gavriil, fratele domnitorului Vasile Lupu.

De fapt, însă, ea este «fiica» unei străvechi mănăstiri – Agapia veche sau Agapia din deal, care dăinuie pînă astăzi pe povîrnișul muntelui dinspre miazănoapte, la o depărtare de aproape 3 km. Ea stă ascunsă într-o poiană, pe urcușul potecii care leagă peste munte

valea Agapiei de valea Secului, – unde se află alte două mănăs=tiri – Secu și Sihăstria.

Agapia din deal a fost «stupul primitiv din care a roit și s=a întemeiat, mai la vale, Agapia cea mare»; astfel o înfățișează într=o frumoasă imagine scriitorul Gala Galaction. Așezarea aces=tor două mănăstiri – Agapia veche și Agapia nouă – mama și fiica – , pe versantul de sud al munților Neamțului, n=a fost întîm=plătoare. Climatul blînd, poziția însorită, vegetația bogată a păduri=lor, a atras aici din cele mai vechi timpuri pe marii trăitori ai singurătății, sihaștrii, a căror nume și viețuire pustnicească s=a legat pentru totdeauna de aceste locuri numite pînă astăzi: Muntele lui Chiriac, Pîrîul pustnicului, Poiana lui Eufrosin, Valea lui Agapie.

O tradiție păstrată în această mănăstire spune că unul dintre acești sihaștri, pe nume Agapie, cu cei cîțiva ucenici ai lui s=au așezat, cu veacuri în urmă, în poiana unde se află acum schitul Agapia veche.

Ridicînd aici o mică biserică de lemn și în jurul ei cîteva chilii, lucrarea sa a devenit modestă așezare mănăstirească.

In decursul vremii, sporind mereu numărul călugărilor, mica poiană a devenit neîncăpătoare, încît cei mai mulți dintre ei au fost nevoiți să «roiască» spre vale unde aflînd această poiană mai întinsă au întemeiat Agapia din vale.

* * *

Hatmanul Gavriil, împreună cu soția sa, Liliana, mișcați de rîvna acestor călugări, îndemnați poate și de voievodul Vasile Lupu, se hotărăsc să zidească cu a lor cheltuială noua mănăstire din valea Agapiei, care va fi fost la începuturile ei dacă nu de strălucirea Trei Ierarhilor, cel puțin în același stil, o construcție trainică de piatră, înconjurată cu ziduri groase pentru chilii.

Construcția bisericii cu hramul Sfinții Arhangeli Mihail și Gavriil – după numele ctitorului – a început în anul 1642 și s=a încheiat după doi ani, așa cum reiese din pisania așezată pe pere=tele dinspre nord:

«In numele Tatălui, și al Fiului și al Sfîntului Duh.

Iată eu, robul lui Dumnezeu, Gavriil hatman, cu cneaghina lui Liliana, făcut=am și am zidit această mănăstire Agapia – din nou zidită – în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorului domnului nostru Io Vasile Voevod. Și s=a început a se zidi în 7150 (1642) iunie 16, și s=a săvîrșit în anul 7152 (1644) septembrie 7 și s=a sfințit în anul 7155 (1647) septembrie în 12 zile» [1]).

De la zidirea bisericii pînă la sfințirea ei, precum reiese din pisanie, au trecut trei ani în care timp, de bună seamă, s=au ridicat chiliile dimprejur, turnul clopotniță de la intrare și s=a înzestrat noul locaș cu odoare precum se vede scris pe frumoasa Evanghelie dăruită de ctitor în anul 1646, puțin înainte de sfințire. Această Evanghelie, singurul odor prețios ce se mai păstrează din donația

---

1) Narcis Crețulescu — Arhiereu — *Istoria Sfintelor Mănăstiri Agapia Veche și Nouă* — schițate pe scurt — manuscris nr. 163 în biblioteca mănă-stirii Neamț, p. 17.

ctitorului, a fost scrisă pe pergament, împodobită cu frumoase miniaturi şi cu bogate frontispicii de către vestitul copist Ivanco de la Episcopia Rădăuţului. In prezent, Evanghelia se află în Muzeul Republicii Socialiste România, Secţia de Artă feudală. Toate celelalte odoare au dispărut din cauza deselor jafuri şi pîrjoliri prin care a trecut mănăstirea în cele trei veacuri.

După zidirea Agapiei din vale şi împrejmuirea ei cu ziduri trainice, înzestrarea ei cu scumpe odoare şi bogate moşii, viaţa călugărească a decurs cîtăva vreme în condiţii prielnice. Agapia din deal, mai săracă, cu urcuşuri grele, a rămas sălaşul schivnicilor bătrîni iubitori de linişte şi viaţă pustnicească aspră. Incepînd însă din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, pămîntul Moldovei trece prin grele vremuri din cauza deselor cotropiri străine.

Astfel, între anii 1671-1672 tătarii şi turcii pustiesc Moldova, jefuiesc mănăstirile între care şi Agapia. Numai după doi ani, în 1674, pe vremea lui Dumitraşcu Vodă-Grecu, tătarii iernează în Moldova aşezîndu-se pe la mănăstiri. Agapia a stat atunci pustie doi ani, călugării risipindu-se prin munţi. Intre anii 1694-1697, pe vremea lui Antioh Cantemir, o nouă bejenie pricinuieşte trecerea călugărilor de la Agapia peste munţi, în Transilvania. Deplîngînd starea jalnică în care se aflau mănăstirile din Moldova după atîtea jafuri şi pustiiri, domnitorul Antioh Cantemir încearcă să îndrepte rosturile lor. Printr-un hrisov dat în anul 1700 el zice: «In aceste cumplite vremi, multă scădere şi lipsă s-a făcut sfintelor mănăstiri şi biserici de odoară şi veşminte ce le avea de la răposaţii ctitori şi domni. Inţeles-am domnia mea precum o seamă de călugări şi călugăriţe de pe la sfintele mănăstiri şi schituri s-au înstrăinat prin ţări şi şed unii pe la neamurile lor iar mănăstirile rămîn goale. Pentru aceea să ia părintele mitropolit pe unii din aceia şi să-i aducă la mănăstire care de unde a fost podvigul lor» [2]).

Dintr-un document în legătură cu întinderea moşiilor Agapiei (hotarnică) întocmit de egumenul mănăstirii în anul 1775, aflăm că, pe lîngă cele două biserici ale acestei mănăstiri, vieţuiau 75 de călugări, mulţi dintre ei paznici pe la moşiile rămase în paragină. In preajma anului 1803, Mitropolitul Moldovei, Veniamin Costachi, găseşte la Agapia numai 15 călugări. Cu venirea stareţului Paisie Velicicovschi la Mănăstirea Neamţ, pentru buna organizare a vieţii duhovniceşti, prin disciplina şi munca impusă de el în viaţa mănăstirii, mulţi călugări de la Agapia sînt atraşi spre soborul de la Neamţ. Mitropolitul Veniamin a luat în anul 1803, hotărîrea de a muta călugării de la Agapia la Neamţ şi Slatina; în locul lor el a aşezat călugăriţe. Intre călugăriţe erau şi cele de la mănăstirea Socola de lîngă Iaşi, unde fericitul mitropolit Veniamin avea să deschidă, în acelaşi an, primul seminar din Moldova pentru pregătirea viitorilor preoţi.

Cu venirea călugăriţelor, viaţa mănăstirii Agapia dobîndeşte o nouă înfăţişare. Condusă de stareţa Elisabeta Costachi, sora Mitropolitului Veniamin, în scurtă vreme, harnicele lor mîini prefac

---

2) Dărîngă Nicolae — preot — *Istoria Sfintei Mănăstiri Agapia*, Iaşi, 1908, p. 47.

mănăstirea într=o adevărată şcoală a muncii, a învăţăturii de carte şi a păstrării celor mai frumoase tradiţii artistice moldoveneşti.

In anul 1821, o cumplită pustiire se abate asupra mănăstirii Agapia ; prin luna septembrie din cursul aceluiaşi an, zavera eteriştilor greci răsculaţi împotriva jugului turcesc, atrage asupra Moldovei furia şi răzbunarea turcilor. Eteriştii înfrînţi, se retrag între zidurile mănăstirilor şi o dată cu ei şi mulţi negustori împreună cu averile lor. Turcii aflînd despre acestea, pătrund şi în valea Agapiei, jefuiesc tot avutul bisericilor şi apoi dau foc. Călugăriţele îngrozite rătăcesc timp de doi ani prin codrii învecinaţi. Broderii scumpe lucrate de ele, covoare, epitafuri, odăjdii şi argintării erau purtate de turci pe uliţele tîrgurilor. După cei doi ani ai zaverei, ele se adună pe ruinele mănăstirii, muncesc neobosit şi în scurtă vreme refac tot ce a fost mistuit de foc şi jefuit de cotropitori. Numărul lor creşte din nou încît pe la anul 1830, soborul Agapiei ajunge la 350 de vieţuitoare.

Ultima întîmplare nefericită a fost incendiul din iulie 1903, cînd au fost mistuite de flăcări toate chiliile din jurul bisericii. Atunci s=a pierdut o bogată bibliotecă de vechi manuscrise bisericeşti foarte importante sub aspect istoric şi artistic.

ARHITECTURA BISERICII AGAPIA NOUĂ

Nu se cunoaşte precis care a fost forma iniţială a bisericii, deoarece nu ni s=a păstrat nici o stampă sau gravură mai veche. Dacă va fi fost vreun tablou votiv pictat în interior cu imaginea mănăstirii pe braţele ctitorului, s=a pierdut cu prilejul lucrărilor de restaurare din secolul al XIX=lea.

Construcţia bisericii s=a făcut după un plan asemănător bisericilor din epoca lui Vasile Lupu, la care se îmbină vechiul stil moldovenesc cu adaosuri făcute de unii meşteri de peste hotare, care lucrau în acea vreme în Moldova.

Pe temelia de piatră brută, pe un plan trilobat, se înalţă zidurile de o impresionantă grosime care au asigurat trăinicia bisericii în ciuda deselor pustiiri. Se păstrează, aşa cum au fost la început, cele trei abside semicirculare, iar din partea superioară numai turla pantocratorului în formă octogonală, avînd în exterior un dublu rînd de firide geminate, patru ferestre în axă, patru contraforturi în diagonală, reprezentînd tipul clasic al turlelor moldoveneşti din veacul al XVI=lea şi al XVII=lea [3]). Se crede că biserica a avut a doua turlă deasupra pronaosului asemenea Trei lerarhilor, Galatei şi altor biserici clădite în acea epocă, dar a fost desfiinţată cu prilejul restaurărilor din secolul XIX=lea. Reparaţiuni şi lucrări de restaurare s=au efectuat după incendiul din anul 1821. O inscripţie din 1823, aşezată deasupra intrării arată că atunci biserica «s=a meremetisit şi s=a tencuit înlăuntru şi pe dinafară şi s=a acoperit».

Probabil că biserica a avut în interior şi zugrăveli din vremea

---

3) George Balş — arhitect — *Biserici şi mănăstiri din Moldova în secolul XVII şi XVIII*, p. 87.

ctitorului, care vor fi dispărut sub tencuiala de care vorbeşte inscripţia sus amintită. Restul chiliilor au fost refăcute treptat, încît pe la 1847 în dreptul stăreţiei se clădea peste chilii paraclisul cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», făcut cu cheltuiala stareţei Elisabeta Costachi şi a altor donatori. Acest paraclis, bine înzestrat atunci, a fost mistuit de foc în 1903 şi refăcut apoi în forma în care se menţine pînă astăzi. Soborul mănăstirii condus de stareţa Tavefta Ursachi a început în anul 1858 lucrări noi care au schimbat complet înfăţişarea bisericii şi în genere a mănăstirii. Lucrările au durat aproape patru ani. In timpul acestor lucrări s=au efectuat următoarele adaosuri şi modificări: S=au zidit în dreapta şi în stînga absidei răsăritene un diaconicon (veşmîntar) şi un proscomidiar, s=a adăugat un pridvor în prelungirea vechiului pridvor; spre vest, în exterior, a apărut un fronton împodobit cu false arcaturi şi pilaştri clasici, după modelul arhitecturii apusene; toate ferestrele au fost mult lărgite, acoperişului i s=a redus mult înclinaţia, turla care probabil se înălţa deasupra pronaosului a fost desfiinţată. Modificări de mare amploare au suferit şi zidurile chiliilor. Unele au fost rezidite din temelie, li s=au lărgit ferestrele, li s=au schimbat cerdace construindu=se altele susţinute pe arcade stilizate; din turnul clopotniţă se păstrează partea de jos cu bolta de intrare.

Despre aceste lucrări de restaurare vorbeşte o inscripţie aşezată în biserică la 25 ianuarie 1862.

După incendiul din 1903, au fost refăcute acoperişurile chiliilor.

PICTURA BISERICII

Lucrările de restaurare efectuate între anii 1858=1862 au desfiinţat aproape complet înfăţişarea veche a mănăstirii, dar în schimb, ele au dăruit bisericii o mare valoare artistică prin pictura ce a fost efectuată în aceeaşi perioadă de către geniul penelului românesc – marele pictor Nicolae Grigorescu. Potrivit unui contract încheiat în vara anului 1858 cu soborul mănăstirii, Nicu Grigorescu se obliga să execute în decurs de un an şi jumătate pictura pe ziduri şi pe catapeteasmă «cît se poate de bine şi cu vopselele cele mai bune». Intr=adevăr, marele pictor şi colaboratorii săi, «spăcluind» de două ori peste uleiul aplicat pe zidurile proaspăt tencuite, au făcut ca suprafeţele pereţilor să devină netede ca feţele icoanelor menţinîndu=se astfel pînă astăzi.

Cît priveşte desfăşurarea picturii, maestrul a întocmit un plan iconografic pentru «tablourile însemnate în listă după descrierea Sfintei Scripturi», care însă, nu s=a mai găsit între actele încheiate atunci.

In cele ce urmează, subliniem, îndeosebi, acele compoziţii în care intervenţia personală a marelui creator a fost mai deosebită. Aceste compoziţii definesc mai evident valoarea impresionantă a concepţiei sale despre arta zugrăvirii temelor religioase. Curentul înnoirilor şi al influenţelor nejustificate, venite din apus între anii 1840=1860, a fost destul de viu şi în domeniul artei religioase încît marele pictor a trebuit să ţină seama de el cînd a purces la pictarea acestei biserici.

Insă faptul că, în ansamblul lucrării, alături de diferitele copii realizate după marii maeștri ai picturii din vremea Renașterii, figurează portrete și compoziții originale, lucrate de marele pictor Grigorescu, dovedește că el a căutat să impună și o concepție personală, creind la Agapia un stil propriu lui, un stil românesc al picturii religioase [4]).

Cu absida altarului, Grigorescu deschide galeria compozițiilor sale religioase în care îmbină tradiția erminiei bizantine cu temele artei apusene și cu elementele create de el însuși. Pe boltă se poate vedea o frumoasă compozitie inspirată după un tablou al lui Murillo. Albastrul transparent al fondului e în așa fel nuanțat încît poți percepe sub el depărtările transcendentului. Maica Domnului cu Pruncul Iisus pe genunchiul drept privește spre «lumina cea neînserată» unde Dumnezeu Tatăl cu amîndouă mîinile întinse proniator se contopește cu această lumină.

Brațul drept al Fecioarei Maria cuprinde cu un gest larg și plin de căldură trupul Pruncului Iisus aplecat spre lume pe care o binecuvintează cu dreapta Sa. In jur oștiri de îngeri, pictați în stil apusean, se pierd sub norii alburii, luminoși. Cei doi arhangheli – patronii bisericii – stînd lîngă tronul Fecioarei privesc cu admirație spre pruncul Iisus. Proorocii David și Solomon fac trecerea de la acest tablou la compozițiile de pe peretele vertical. Pe pereții semicirculari ai altarului, pictorul a înfățișat în două grupuri de cîte trei – spre stînga – Sfinții Trei Ierarhi, Vasile, Grigore și Ioan, iar – spre dreapta – Sfinții ierarhi Spiridon, Nicolae și Alexandru – formînd în ansamblu imaginea unui sobor de arhierei săvîrșind Liturghia. Cu capetele descoperite, înveșmîntați în bogate odăjdii, cu priviri înfiorate de taina Liturghiei, ei alcătuiesc aievea cadrul unei slujbe în sobor.

Naosul cu cele două abside cuprinde cele mai variate compoziții, poate cele mai valoroase, dacă apreciem aici tot ce a creat artistul cu talentul său de portretist. Pe bolta turlei între cele patru ferestre, Grigorescu a pictat numai patru apostoli. La baza turlei, în pandantivi restrînși, el a pictat în medalion pe cei patru evangheliști. In intervalele dintre evangheliști, pe arcurile absidelor, a zugrăvit patru tablouri mai puțin obișnuite în pictura bizantină: Iisus și femeia cananiancă, Iisus și femeia samarineancă, Iisus și femeia desfrînată, Iisus și învierea lui Lazăr, compoziții lucrate probabil prin observarea unor litografii moderne.

In absida dreaptă, pe boltă, în acord cu erminia tradițională a Bisericii, se află Nașterea Domnului; în glaful ferestrei care este destul de încăpător, se distinge prin frumusețea execuției chipul Maicii Domnului cu Pruncul Iisus în brațe, plutind în ambianța slavei cerești înconjurată de îngeri în sobor. Minunat a fost lucrul artistului în acest tablou. Chipul Maicii Domnului, a Pruncului Iisus și a îngerilor ce-i înconjoară par zămislite din lumina condensată, culorile prefăcute în aer de o luminozitate ce nu poate fi descrisă în cuvinte. Numai muzica ar putea găsi imagini în care realitatea și transcendentul să fie atît de armonios îmbinate.

---

4) I. D. Ștefănescu — *Opera lui Grigorescu din Mănăstirea Agapia*, — în revista Mitropolia Moldovei și Sucevei nr. 7-8/1961, p. 52.

Pe peretele vertical al aceleiaşi abside, în mărime naturală, marele meşter al portretului românesc al «ciobănaşului», al «fetei cu zestre», imortalizează în chipul sfintelor Ecaterina, Tecla, Elisabeta, Paraschiva, portrete de călugăriţe din soborul mănăstirii. In observarea acestor portrete trebuie căutată originalitatea şi farmecul picturii lui Grigorescu. Făcînd digresiune de la rigida copiere, fie chiar a celebrelor modele ale epocii Renaşterii, Grigorescu a aşezat în ambianţa creaţiei sale, lucrînd de astă dată prin observarea atentă a unor modele vii, chipuri de călugăriţe ce i s=au părut demne de a reprezenta ideea religioasă căutată de artist. Aceste portrete de vieţuitoare din mănăstirea Agapia, în ipostaza de sfinte mucenite şi cuvioase maici, reţin îndeosebi atenţia prin fizionomia chipurilor. Fidele adevărului religios ce vor să=l exprime, cît şi modelelor studiate, portretele sfinte de la Agapia au în firea lor o atmosferă de limpezime şi sinceritate, o legătură interioară cu măreţia vieţii simple şi curate, cu blîndeţea cuceritoare, încît privindu=le, pare că se desprind din icoană şi voiesc să se apropie. Privirea lor e plină de cuviinţă şi seninătate dezvăluind o fericită linişte a vieţii interioare.

In absida stîngă se află pe boltă Invierea Domnului, iar în glaful ferestrei, Iisus înconjurat de oşti îngereşti. Pe peretele vertical al absidei, chipurile sfintelor Olimpiada, Evpraxia, Varvara şi Agafia. Nu aflăm nici aici vreo influenţă a unor prototipuri de la maeştrii picturii. Mai degrabă ajungem la convingerea că acest neîntrecut săditor de viaţă pe pînză, pe lemn sau pe zid, îndată ce s=a hotărît să eternizeze un chip, aşează mai întîi sufletul în acel loc şi apoi urzeşte trupul în care va trebui să vieze.

In intervalul dintre amvon şi absidă, a fost pictat într=o impresionantă stare de emotivitate religioasă sfîntul mucenic Teodor. Proporţiile tabloului, frumuseţea trăsăturilor, coloritul frămîntat cu lumină, fac din acest minunat tablou un inevitabil punct de atracţie a privirilor.

Pe bolta pronaosului este reprezentată Sfînta Treime. In această lucrare se îmbină reproducerea vreunui model apusean cu silinţa maestrului de a integra tabloului pregnanţe personale prin bogata folosire a luminii şi transparenţa mediului aerian.

Plasticitatea expresiilor, farmecul indescriptibil al multor personaje, caracterul distins al mişcărilor pe care=l observăm în scenele «Intrarea în Ierusalim» sau «Coborîrea de pe cruce», fac din aceste scene realizări excepţionale atît în privinţa execuţiei tehnice cît şi a efectului artistic.

Alte scene din pronaos, cum sînt «Iisus purtîndu=Şi crucea» sau «Rugăciunea în Ghetsimani», sînt copii după litografii sau reproduceri colorate la care au lucrat şi ajutoarele pictorului, alţi doi zugravi vestiţi în secolul trecut în împrejurimile Neamţului: Nicu Lefteriu şi Nicu Gheorghiu.

Catapeteasma (tîmpla) vădeşte înalta măestrie a marelui Grigorescu. Prevăzută în învoiala încheiată cu mănăstirea, de a fi lucrată în aceeaşi perioadă de un an şi jumătate, ea a fost executată în aceeaşi colaborare cu zugravii sus amintiţi.

Icoanele împărăteşti, cărora Grigorescu le=a acordat o deose=

bită atenţie în execuţie, arată o treaptă superioară de realizare faţă de celelalte icoane de pe tîmplă. Cu acelaşi gînd de a ilustra un stil personal în reprezentarea chipului lui Hristos, pictorul a aşezat în icoană trăsăturile aproape identice ale modelului ce şi l=a ales, un blond diacon, slujitor al mănăstirii. Portretul transpune cinstea şi sufletul curat, blîndeţea şi căldura sufletească a omului ce seamănă cu Hristos Dumnezeu făcut Om. Lîngă genunchiul lui Hristos din aceeaşi icoană, din acelaşi motiv ştiut de marele pictor al portretului, «a pozat» pentru a înfăţişa un înger, un băieţel bălai din satul vecin Filioara, a cărui frumuseţe de copil şi puritate sufletească merita să fie atribuită unui înger conceput de Grigorescu.

Cealaltă icoană împărătească «Maica Domnului» cu pruncul în braţe» este o realizare de cea mai mare valoare portretistică lucrată de Grigorescu la Agapia. O ţărancă din Filioara, mama «îngeraşului» de lîngă Iisus, a servit ca model pictorului. Cu faţa ovală, fruntea înaltă, bărbia puţin ascuţită, ochii străjuiţi de arcuiri frumoase, ~ toate trăsăturile acestei icoane sintetizează trăsăturile caracteristice ale ţărăncilor din Moldova. Privirea îngîndurată şi abia înseninată a Maicii Domnului, exprimă simţirea unei mame a cărei inimă presimte destinul fiului ei, păstrînd în acelaşi timp o mîndrie firească desprinsă dintr=o conştiinţă convinsă de adevărul chemării sale de Maică dumnezeiască. Inveşmîntată cuviincios într=o mantie albastră încheiată sub bărbie, Maica Domnului apare într=o maiestate tinerească. Braţele larg deschise, ţin într=un chip neobişnuit tradiţiei iconografice bisericeşti, trupul voinic al Pruncului ce se odihneşte fericit la sînul Maicii Sale.

Se poate spune că în această icoană, Grigorescu a consfinţit chipul românesc al Maicii Domnului, cu trăsăturile şi atitudinea de mamă ţărancă din Moldova.

Icoana hramului cu chipurile arhanghelilor Mihail şi Gavriil – dinspre strana dreaptă – s=a bucurat de aceiaşi fericită atenţie din partea pictorului. Prezenţa modelelor vii este şi aici cît se poate de vizibilă. Chipurile a două tinere fete înrudite cu unele maici din sobor – au păstrat întru totul trăsăturile tinereşti, fermecătoare prin frumuseţea lor. Gavriil vestitorul a dobîndit în misiunea lui de trimis ceresc o înfăţişare de fecioară. Lui Mihail, sabia de arhan= ghel îi dă o bărbăţie cu greu susţinută de frumuseţea şi gingăşia chipului său. Graţia tinerească a modelelor, frumuseţea ochilor mari, negri, lucitori, feţele luminate de zîmbet neprihănit, dau şi acestei icoane o valoare artistică de portret, inegalabilă. Putem spune că aceste portrete cu caracter bisericesc au o strînsă relaţie cu creaţia de mai tîrziu a artistului în redarea chipurilor de tinere fete «ciobă= niţe», care au rămas nemuritoare ca şi cele din biserica Agapiei.

Opera de pictură bisericească a marelui artist realizată la Agapia se înscrie între marile sale creaţii intrate în patrimoniul nostru naţional. Ea a avut ca motive de inspiraţie în afară de tradiţiile picturii bizantine şi modelele picturii apusene ale Renaş= terii, mai ales modelele vii alese de Grigorescu dintre fiinţele contem= porane lui, înrudite cu ideea religioasă ce a trebuit să o împletească aici la Agapia. Tărănci cu trăsături fine, privire cuviincioasă şi

graţie înnăscută, copii din cei ce se văd şi astăzi pe uliţele satelor învecinate cu mănăstirea, preoţi slujitori şi maici cu ucenicele lor, aceasta este lumea modelelor ce au rămas înveşnicite pe pereţii şi icoanele de la Agapia.

«In ansamblul ei, pictura de la Agapia îţi lasă minunata impresie de plenitudine artistică, de bogăţie de forme şi de culori, de inventivitate şi echilibru în contopirea elementelor clasice cu viziunea proprie artistului. Picturile de la Agapia, cum spunea în secolul trecut patriotul revoluţionar Mihail Kogălniceanu, «prin bogăţia compoziţiei, adevărul şi vivacitatea coloritului, reprezintă pentru Moldova galeriile de pictură care vor atrage întotdeauna admiraţia românilor şi stima străinilor care vor călători pe aceste locuri».

COLECŢIA DE OBIECTE BISERICEŞTI A MĂNĂSTIRII

Vizitatorul acestui important monument poate cunoaşte diferitele aspecte din viaţa şi trecutul Agapiei, cercetînd colecţia preţioasă de obiecte bisericeşti păstrată la mănăstire în trei săli de la etajul de miazănoapte al corpului de chilii.

Colecţia a fost reorganizată în anul 1961, sub îndrumarea I. P. S. Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei. In acel an s=au construit vitrine de stejar în care sînt expuse obiecte de artă religioasă, importante ca vechime şi valoare artistică, provenind din diferite epoci şi locuri, cele mai multe, însă, lucrate în mănăstire.

Din frumoasele broderii lucrate de călugăriţe în fire de aur şi argint, după tradiţiile vechi moldoveneşti se păstrează :

Mînecuţe pentru odăjdii, brodate cu perle şi fir de argint, datînd din secolul al XVII=lea ;

Naşterea Domnului – icoană pe catifea – datînd din anul 1826 ;

Maica Domnului – icoană brodată – Pietà – cu Hristos răstignit – datînd din anul 1868 ;

Acopereminte liturgice – catifea neagră – din secolul al XIX=lea.

Între obiectele de cult se disting : un panaghiar, sculptat în secolul al XVIII=lea, un panaghiar din argint aurit, din vremea lui Alexandru Lăpuşneanu ; cîteva cruci de argint aurit lucrate în filigran, din secolul al XIX=lea ; o Evanghelie mare, frumoasă pentru tipăritura ei cu paginile împodobite, tipărită la Mănăstirea Neamţ în anul 1821.

Pe pereţi sînt expuse icoane vechi pe lemn, majoritatea datînd din secolul al XVII=lea. Aceste icoane sînt preţioase pentru valoarea artistică a picturii cu caracter bizantin vechi. Indeosebi, se distinge icoana «Iisus Hristos» de dimensiuni mai mari, pictură în stilul vechilor miniaturi. Se crede că a aparţinut Mitropolitului Anastasie Crimca, caligraf şi miniaturist iscusit, din secolul al XVII=lea.

De mare valoare artistică sînt icoanele pictate de N. Grigorescu în perioada cît a lucrat la Agapia ; două icoane mari –Maica Domnului şi alta Iisus Hristos stînd în picioare –, au fost lucrate, se crede, de pictor ca «probe» înainte de a începe pictura în biserică ; un epitaf lucrat de Grigorescu, mai uzat, şi tabloul

în care este reprezentat Mitropolitul Sofronie Miclescu, care a patronat lucrările de pictură și l=a recomandat pe Grigorescu stareței de atunci, pentru angajare.

In camerele în care este expusă colecția se păstrează cîteva covoare lucrate cu multă măiestrie, după izvoade moldovenești; cele mai multe dintre ele sînt în culori vegetale.

In ansamblul său, colecția completează cunoștințele vizitatorului în legătură cu tradițiile cultural=artistice ale Agapiei.

ALTE BISERICI DIN JURUL MĂNĂSTIRII

In partea de nord, pe un platou ascuns între brazi, se află cimitirul mănăstirii. Pe o potecuță cu trepte, a cărei urcuș în spirală impresionează, intri în cimitirul mănăstirii. Morminte străjuite cu grijă de candele aprinse și flori nevestejite, înconjoară o bisericuță cu hramul «Sfîntul Ioan Bogoslovul», unde se slujește în toate sîmbetele pentru odihna sufletelor celor ce dorm în jurul ei. Este importantă aici o colecție de icoane zugrăvite de iscusiți zugravi din secolul trecut care au lucrat la Agapia din deal.

Biserica bolniței, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», este așezată spre sud, printre casele călugărești. Această biserică este zidită în preajma anului 1850 și a servit ca biserică pentru călugărițe mai bătrîne. Este bine întreținută și se slujește zilnic în ea.

Potrivit tradiției, la Agapia din deal, pe locul bisericii de lemn din secolul al XV=lea, clădită de călugărul Agapie cu ucenicii lui, a fost ridicată între anii 1544=1546 prima biserică de piatră, prin osîrdia doamnei Elena, soția domnitorului Petru Rareș. Biserica a fost clădită la rugămintea Mitropolitului Moldovei, Nicanor, care viețuia ca schivnic la această mănăstire, în acea vreme. Din cauza terenului nestabil, temelia bisericii clădită de Doamna Elena s=a șubrezit. Din această cauză, după cîtva timp, între 1583=1585, domnitorul Petru Schiopu reface biserica. Vechile pomelnice ctitoricești ale Agapiei îi așează pe ambii domnitori între ctitorii bisericii cu hramul străvechi «Minunea Sfîntului Arhanghel Mihail la Colose».

Pe lîngă această biserică, după zidirea Agapiei din vale, au viețuit călugări schivnici.

Intre anii 1680=1683, Doamna Anastasia, soția domnitorului Gheorghe Duca, a zidit o nouă biserică, însă de lemn, pe temelia celei de piatră. In jurul bisericii a ridicat cu a ei cheltuială și chilii noi, cu beciuri de piatră sub ele, care se mai păstrează pînă astăzi. O inscripție veche de pe clopotniță atestă că «Această biserică cu hramul «Schimbarea la față a Domnului» s=a făcut în zilele lui Duca Voevod de Anastasia doamna, vleat 7188 (1680) august 14».

Trebuie să observăm că o dată cu zidirea Agapiei din vale, Agapia din deal, cu sobor mic de călugări bătrîni, se menține prin sprijinul soborului din vale, care o îngrijește ca pe o maică bătrînă. Biserica fiind de lemn, după aproape un secol, a fost reparată în două rînduri, între anii 1761=1793. Cu venirea maicilor la Agapia, cele mai în vîrstă dintre ele s=au așezat după tradiție în Agapia veche pe care o reclădesc în anul 1820. N=a trecut nici un an, și în timpul zaverei din 1821, noua biserică este incendiată de turci.

După refacerea mănăstirii din vale în anul 1823, au început şi la Agapia din deal lucrările de rezidire ale bisericii. In anul 1831 a fost rezidită biserica împreună cu chiliile din jur. Deşi a fost rezidită pe piatră, n=a rezistat multă vreme încît în anul 1871 este închisă. In anul 1873 stareţa Tavefta Ursachi, cu cheltuiala soborului din vale, repară iarăşi biserica. Pe la 1890, biserica s=a desfăcut în două. Legăturile de fier ce i s=au pus după această întîmplare n=au putut asigura rezistenţa zidurilor şi în această stare, maicile au fost silite să nu mai slujească în ea. In anul 1891, pe vremea Mitropolitului Iosif Naniescu s=a clădit pentru cele cîteva maici de la Agapia veche un paraclis de lemn cu hramul «Acoperămîntul Maicii Domnului». In acest paraclis au slujit maicile pînă în anul 1934, cînd sfîntul locaş a fost mistuit de un incendiu.

Arderea acestui paraclis a însemnat o mare pagubă deoarece se păstra aici o bogată colecţie de icoane vechi din secolele al XVI=lea şi al XVII=lea, precum şi 11 pietre de mormînt cu diferite inscripţii. In acelaşi an, 1934, a început rezidirea bisericii actuale, construcţie de lemn pe o temelie mai bună de piatră, cu un singur turn scund, proporţional cu dimensiunile bisericii. In anul 1938 biserica a fost sfinţită ; cu acel prilej s=a adăugat şi hramul Cuviosul Nicodim cel sfinţit. In anii 1949=1959, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Iustinian, biserica a fost împrejmuită cu chilii noi, arhondaric şi ziduri.

In interior, biserica este înzestrată cu mult gust artistic ; ea are o catapeteasmă sculptată în stejar, străni lustruite şi mai multe icoane de mare valoare ; peste tot, în interior, biserica este împodobită cu picturi în frescă.

TRADIŢII CULTURAL=ARTISTICE ÎN MĂNĂSTIREA AGAPIA

Cum se ştie bine, mulţi călugări, copişti de manuscrise religioase, scriitori de cronici, zugravi de icoane sau făurari ai frumosului dăltuit în metal, piatră sau lemn, au înscris pagini de cinste în viaţa culturală a poporului nostru. De bună seamă, nu vor fi lipsit aceste preţioase tradiţii nici la Mănăstitea Agapia. Mînaţi de rîvna de a îmbrăca cît mai frumos formele tradiţionale ale cultului ortodox, călugării şi călugăriţele şi=au închinat toată iscusinţa pentru slujirea acestor tradiţii. In epoca marilor copişti de la Neamţ, ucenici ai lui Gavriil Uric, întîlnim la Agapia din deal numele monahului Teoctist, copistul. Acesta, în anul 1452, a scris un Apostol pe care l=a dăruit mănăstirii pentru slujba bisericii. Din nefericire acest important manuscris, care atesta existenţa Agapiei din deal încă în secolul al XV=lea, s=a pierdut în incendiul din 1903, împreună cu alte manuscrise. In anul 1663, precum aflăm pe un Tetraevanghel al Agapiei din deal, au fost legate din nou toate manuscrisele din biblioteca mănăstirii, ceea ce dovedeşte că exista o preocupare serioasă pentru buna păstrare a cărţilor mănăstirii. Intre anii 1686=1691, domniţa Ruxanda, nepoată a lui Vasile Lupu, care locuia în Cetatea Neamţului, a dăruit bisericii Agapia veche o colecţie de manuscrise cuprinzînd cele 12 Minee ale anului bisericesc care s=au păstrat pînă la incediul din 1903.

La mănăstirea Agapia, potrivit ştirilor documentare, s=au copiat în secolul al XVII=lea texte bisericeşti pentru schiturile Topo=liţa şi Coşula. Pe la anul 1775, se aflau la Agapia din deal cîţiva călugări bătrîni ca: Ghenadie, Galaction Cazacul, Miftodie, ş. a., ucenici de=ai stareţului Paise Velicicovschi, veniţi de la Mănăstirea Dragomirna; ei scriau Paterice şi Vieţi de Sfinţi.

Aceste ştiri arată că în vechea Agapie a existat o puternică tradiţie cărturărească. La această tradiţie s=a adăpat şi domnitorul Moldovei, Aron Vodă, ucenic al unchiului său, arhimandritul Sil=van, stareţ al Agapiei pe la anul 1580. Ultimul călugăr cărturar al Agapiei, arhimandritul Sofronie, iscusit cîntăreţ şi scriitor de muzică plastică, a fost mutat în anul 1803 la seminarul din Socola, înfiinţat de Mitropolitul Veniamin Costachi.

In arta prelucrării metalelor preţioase, Mănăstirea Agapia a avut un meşter iscusit anume pe schimonahul Isaia, fost episcop de Rădăuţi, care întorcîndu=se la metania din Agapia, a lucrat în anul 1581 un frumos Panaghiar în argint aurit, de mare valoare pentru studiul artei argintăriei moldoveneşti din secolul al XVI=lea. Acest Panaghiar se păstrează la muzeul Republicii Socialiste România – Secţia de Artă Feudală [5]).

Arta sculpturii în lemn a fost ilustrată la Agapia de iscusitul stareţ, arhimandritul Silvan, unchiul domnitorului Aron Vodă. In anul 1593, Silvan, stareţul Agapiei, a sculptat o cruce cu opt braţe, ferecată în argint aurit, care se păstrează la Muzeul R. S. R. «Sec=ţia de Artă Feudală».

Cu venirea călugăriţelor, tradiţia bogată a trecutului nu s=a întrerupt ci şi=a schimbat profilul. In hrisovul domnitorului Constan=tin Moruzzi din anul 1803, dat la îndemnul Mitropolitului Veniamin Costachi, se spune că: «Maicile petrecătoare la Agapia să fie cu silinţa a lucra lucru de mînă adică cusuturi, hramuri, ichilimuri, veşminte şi alte iscusite lucruri care sînt pentru cinstea şi folosul lor». Pe de altă parte, acelaşi hrisov îndeamnă să se înfiinţeze în mănăs=tire «o şcoală de carte bisericească, unde să înveţe fetele de boieri, mazili şi de toată starea şi să înveţe odată cu lucrul de mînă». Aceste porunci ale hrisovului s=au îndeplinit cu prisosinţă de atunci pînă în zilele noastre.

Atelierele de broderie în fir, ţesătorie de covoare, de mătăsuri şi pînzeturi fine pentru veşminte bisericeşti, care s=au înfiinţat după 1803, au făcut din această mănăstire un adevărat institut de creaţie artistică religioasă şi populară, a cărui tradiţii s=au menţinut pînă în zilele noastre spre pilduire pentru toate mănăstirele de călugăriţe. Cele cîteva obiecte de artă din colecţia mănăstirii sînt o mărturie evidentă.

Dacă tradiţia călugărească de altă dată a călugărilor de la Agapia veche se stinge o dată cu plecarea lor, venind maicile au iniţiat, prin felul de organizare a mănăstirii, prin ospitalitatea lor bine cunoscută, o altă tradiţie culturală. La Agapia s=au retras ani de=a rîndul pentru odihnă, recreaţie şi creaţie literară perso=nalităţi culturale din trecutul poporului român ca: Bogdan P. Haj=

---

5) *Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.*, Bucureşti, 1958, p. 49.

deu cu fiica sa Iulia, Alex. Vlahuţă, B. Delavrancea, Gala Galaction, G. Ibrăileanu, iar mai tîrziu George Topîrceanu şi O. Cazimir. In vremea cît a lucrat Grigorescu la Agapia, s=a deschis un atelier de iniţiere în meşteşugul picturii pentru călugăriţele mănăstirii.

* * *

Din Mănăstirea Agapia s=au ridicat în istoria Bisericii din Moldova luminate chipuri de ierarhi, stareţi şi egumeni, a căror nume au rămas înscrise în tradiţia religioasă a mănăstirii. Numele schimonahului Agapie întemeietorul mănăstirii stă alături de numele vestiţilor sihaştri trecuţi de evlavia creştină în rîndul sfinţilor cuvioşi: Rafael, Partenie, Ioan, pe care Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, stihuitorul Psaltirii, îi aşează între sfinţii lunii decembrie.

Dintre monahii Agapiei s=au ridicat ierarhi ai Moldovei ca: Nicanor Aron, unchiul lui Aron Vodă, care a fost mitropolit al Moldovei între anii 1542=1552; Isaia schimonahul, cu metania la Agapia veche, episcop la Rădăuţi în anul 1572 – el dăruieşte Panaghiarul de argint aurit – ; Serafim de la Agapia veche, ajunge episcop la Huşi în 1660, apoi la Rădăuţi în anul 1673; Ghedeon ieromonahul, egumen al Agapiei vechi, care ajunge mitropolit al Moldovei în anul 1701. Bun sfătuitor al domnitorului Dimitrie Cantemir, el întîmpină şi conduce pe ţarul Petru cel Mare al Rusiei pe la mănăstirile din Moldova.

Dintre călugăriţe s=au remarcat prin bunătate, hărnicie şi pricepere în conducerea soborului multe stareţe schimonahii, din ale căror mîini au ieşit sute de ucenice, adevărate albine lucrătoare.

Elisabeta Costachi, sora Mitropolitului Veniamin, stăreţeşte între anii 1804=1824; ea a însoţit soborul de la Socola la Mănăstirea Agapia. In vremea ei s=a refăcut mănăstirea, după pustiirea din anul 1821, cheltuind toată zestrea ei pentru construcţia paraclisului «Adormirea Maicii Domnului» de lîngă actuala stăreţie a mănăstirii.

Schimonahia Tavefta Ursache conduce rosturile mănăstirii între anii 1857=1883. Femeie cultă, sprijină cu toată grija dezvoltarea tradiţiilor artistice ale mănăstirii. A iniţiat şi susţinut lucrările de restaurare dintre anii 1858=1862. A fost mult preţuită de Nicolae Grigorescu pentru sprijinul ce i l=a acordat asigurîndu=i cheltuielile de studii pe care tînărul pictor le=a făcut în Franţa.

Elisabeta Cerchez conduce cu spirit gospodăresc mănăstirea între anii 1883=1905. E vrednică urmaşă a maicii Tavefta Ursache avînd de înfruntat dezastrul celui din urmă incediu din anul 1903.

Epraxia Demi, schimonahie, stareţă severă cu sine şi cu ucenicele ei. Scriitorul Gala Galaction, care a cunoscut=o, a portretizat=o astfel: «Avea la călugări şi la mireni renumele de viaţă aspră şi neprihănită. Trăia singuratică, fără zgomot, fără prieteni. Ucenicele ei care o slujeau ieşeau sfinte din mîna ei. De acasă şi pînă la biserică stătea tot timpul ascunsă în camilavcă, mai tot aşa ca o cadînă în iaşmacul de odinioară».

In zilele noastre, soborul mănăstirii Agapia se străduieşte să cultive cu aceeaşi osîrdie, vechile tradiţii monahale ale vieţii reli=

gioase, frumuseţea serafică a cîntărilor de la strană, litera nebătută a rînduielilor tipiconale moştenite de la harnicile lor înaintaşe din veacul trecut.

La Mănăstirea Agapia, cu sprijinul Statului şi al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în cursul anilor 1960=1965, s=au efectuat importante lucrări de consolidare şi protecţie : consolidarea temeliilor bisericii şi clădirilor împrejmuitoare, înlocuirea învelitorii de tablă, aducţia apei potabile, refacerea totală a clădirilor în care se află gospodăria mănăstirii etc. In urma acestor lucrări, biserica şi chiliile impun prin curăţenie şi ordine.

Ospitalitatea largă, binevoitoare pentru tot cel ce îşi îndreaptă paşii spre aceste locuri de neîntrecută frumuseţe, rămîne o mărturie necurmată despre bogata zestre sufletească a poporului moldovean care trăieşte pe aceste plaiuri.

Pr. Prof. VASILE IGNĂTESCU

DOUĂZECI DE ANI DE LA MOARTEA PROF. DR. NICOLAE GR. POPESCU-PRAHOVA

În anul 1927 a luat fiinţă pe lîngă Universitatea din Iaşi o Facultate de Teologie. Se reînfiinţa, oarecum, vechea Facultate de Teologie de la începutul Universităţii. Ceea ce aducea nou această tînără Facultate de Teologie în cîmpul studiilor teologice din ţara noastră era faptul că iniţiatorii ei s=au gîndit să=i imprime un caracter mai amplu şi mai realist în ceea ce priveşte programa analitică.

Astfel, în afară de obişnuitele materii de învăţămînt cu caracter teologic, acestei Facultăţi i s=a acordat o serie de catedre noi, de cultură generală şi umanistică: o catedră de Limba şi Istoria Literaturii române, o catedră de Filozofie creştină, o catedră de Istoria literaturii religioase moderne şi, în fine, o catedră de Istoria Artei creştine; – această ultimă catedră a fost ilustrată de Acad. prof. P. Constantinescu=Iaşi. Atît noutatea studiului cît şi metoda cu care era propus cursul de Istoria Artei, de pildă, au reuşit să polarizeze unanimitatea studenţimii. Ca o dovadă este şi faptul că la această materie au fost luate cele mai multe teze de licenţă.

Mai toate catedrele, atît cele de învăţămînt pur teologic cît şi cele, să zicem, de cultură generală şi umanistică au fost încadrate cu profesori relativ tineri, care aduceau ceva nou atît prin prospeţimea studiilor cît şi prin avîntul cu care ţineau prelegerile. Intre aceşti profesori care au ilustrat această tînără Facultate de Teologie a fost şi Profesorul de Drept canonic=bisericesc N. Gr. Popescu=Prahova de la a cărui dispariţie s=au împlinit, anul acesta, două decenii. Se cuvine dar să ne oprim o clipă asupra personalităţii acestui neobosit om de carte, care a propus cu aleasă dexteritate cursurile catedrei de drept canonic şi bisericesc, materie în care el se specializase atît la noi în ţară cît şi la Paris, unde şi=a trecut doctoratul în Drept şi în Teologie.

N. Popescu=Prahova s=a născut la 26 martie 1887, în comuna Tătărana=Prahova. Studiile teologice le=a urmat la Bucureşti, iar în anul 1910 a plecat la Paris ca bursier al Statului unde urmează cursurile Facultăţii de Drept la Sorbona.

In anul 1925 a revenit şi a fost numit director al Cancelariei Sf. Patriarhii – recent înfiinţată prin legea de organizare bisericească din acel an; la 1 ianuarie 1928 a fost încadrat profesor la Catedra de Drept canonic de la Facultatea de Teologie ce luase fiinţă pe lîngă Universitatea ieşeană şi unde se achită cu foarte multă

sîrguinţă şi competenţă, cu pasiune chiar, de îndatoririle sale didactice.

Prof. N. Popescu=Prahova a îndeplinit şi unele însărcinări administrative fiind ales în forurile noastre bisericeşti. Astfel a fost ales deputat eparhial şi secretar al Congresului Naţional Bisericesc, iar cîtva timp a îndeplinit şi funcţiile de director şi secretar general în Ministerul Cultelor.

Prof. N. Popescu=Prahova s=a afirmat între altele, şi printr=o serie de lucrări teologice prin care a adus o valoroasă contribuţie la dezbaterea unor probleme cu caracter general şi de drept bisericesc, probleme actuale la vremea aceea. Printre acestea citäm:

– *„Raporturile dintre Stat şi Biserică în Franţa în secolul XIX“*, Bucureşti 1925. Prin această carte (110 pag.), care se pare a fi fost teza sa de doctorat la Paris, autorul reuşeşte să ne înfăţişeze o epocă de mari frămîntări care au existat în Franţa în secolul XIX pe tărîmul raporturilor dintre Stat şi Biserică. Lucrarea este sistematic întocmită şi s=a bucurat de aprecierile specialiştilor. Impresia cu care rămîi citind această lucrare, este aceea că în mai tot cursul secolului XIX Biserica din Franţa se găsea în stare de luptă cu puterea civilă, luptă, care în cele din urmă a încetat ajungîndu=se la formula acelor faimoase concordate, prin care Biserica Romano=Catolică a ştiut totdeauna să=şi asigure privilegiile.

– *„Menirea Facultăţilor de Teologie“*, 1934, este o conferinţă ţinută cu ocazia deschiderii cursurilor Facultăţii în ziua de 8 noiembrie 1934. Intre alte idei pozitive pe care această conferinţă le cuprinde este următoarea: Preotul nu trebuie să fie străin de lumea care=l înconjoară: – «Aceasta este o necesitate, zice autorul, care decurge din însăşi rolul pe care e chemat să=l joace preotul în îndeplinirea misiunii sale în mijlocul societăţii, unde este chemat să lucreze».

– *„Civilizaţia creştină“* este o altă lucrare a Prof. N. Popescu=Prahova, care priveşte mai mult latura morală a societăţii. Folosind citaţiuni din Shakespeare, Rudolf Eucken ş. a. autorul ţine să dovedească cum că religiunea creştină a fost şi este un factor de progres al societăţii umane.

– *„Le Divorce dans l'Eglise Orthodoxe“*, Paris 1925, şi *„Cauzele de divort în Biserica Romano=Catolică“*. Ambele lucrări tratează despre desfacerea unei căsătorii legal întemeiată pe baza tainei Sf. Cununii în cele două Biserici.

O altă lucrare a Prof. N. Popescu=Prahova, apărută în 1942, este: *„Canonizarea în Biserica Ortodoxă“*. Această lucrare tratează sistematic problema şi se opreşte mai ales asupra canonizării în România. In concluzie, autorul se opreşte asupra propunerii făcută de Prof. Silviu Dragomir cu prilejul reînhumării osemintelor domnitorului Constantin Brîncoveanu martirizat de turci împreună cu cei patru fii ai săi şi emite părerea, dacă n=ar fi cazul ca acest domnitor omorît pentru credinţa sa, să fie trecut în catalogul sfinţilor Bisericii noastre. Această propunere a stîrnit interesul, şi în susţinerea ei intervin şi alte persoane între care şi prof. dr. Gh. Ciuhandru printr=un articol al său intitulat: «Intru cinstea şi pomenirea sfinţilor româneşti».

Sfîntul Sinod, sesizîndu=se de problema în discuţie, constată că

n=are la îndemînă un regulament de procedură în această chestiune şi se adresează, pe de o parte Patriarhiei Ecumenice, iar pe de alta, celor trei Facultăţi de Teologie de la noi din ţară, cărora le cere: «Să se arate temeiuri istorice, dogmatice, morale, canonice şi litur=gice, criteriile şi actele de trebuinţă în virtutea cărora se pot declara sfinte persoane creştine ortodoxe!».

In numele Facultăţii de Teologie de pe lîngă Universitatea ieşană, raportul a fost redactat de profesorul N. Popescu=Prahova – specialist în drept bisericesc. In acest raport sînt emise principiile călăuzitoare care ar putea duce la proclamarea de sfinţi în Biserica Ortodoxă Română.

Aceste principii sînt următoarele:

1) Viaţa sfîntă a celui bine plăcut Domnului, propus a fi declarat sfînt.

2) Ca semne exterioare, cel propus a fi declarat sfînt, ar tre=bui ca în timpul vieţii sale să fi săvîrşit minuni – criteriu care nu totdeauna a fost respectat cum a fost cazul cu sfinţii Trei Ierarhi.

3) Sînt cazuri cînd au fost decretaţi sfinţi numai pentru sim=plul fapt că au suferit mucenicia.

4) In primele veacuri creştine dreptul de a declara persoane sfinte aparţinea episcopului sau mitropolitului locului, uneori împreună cu sinodul său provincial.

Desigur, toate aceste criterii cuprinse în lucrarea prof. N. Popescu=Prahova, cum şi toată literatura referitoare la această pro=blemă, au fost studiate cu ocazia canonizării sfinţilor români după al doilea război mondial.

Din cele de mai sus se desprinde faptul că N. Popescu=Pra=hova la timpul său a fost un emerit profesor de drept canonic, că a contribuit la elucidarea unor probleme de drept bisericesc – cum e cazul divorţului –, că s=a achitat corect de îndatoririle sale oficiale de profesor universitar şi că Biserica a avut de folosit din munca şi pregătirea sa.

Din nefericire, acest fiu devotat al Bisericii şi ales slujitor al învăţămîntului teologic a încetat din viaţă în floarea vîrstei de 58 de ani, atunci cînd era mai multă nevoie de lumina şi experienţa sa. Biserica Ortodoxă a Moldovei îşi face o pioasă datorie de a aduce un binemeritat omagiu celui ce a fost profesorul de Drept Canonic, N. Gr. Popescu=Prahova.

Preot P. MANOLE

NUME DE CĂLUGĂRI ŞI DE DIECI ÎN GRAFITELE DE LA MĂNĂSTIRILE VORONEŢ ŞI HOMOR

Se ştie că pe lîngă mănăstiri au fiinţat şcoli de slavonie care pregăteau pe caligrafii şi diecii de care aceste mănăstiri aveau nevoie în problema scrierii şi transcrierii actelor de proprietate, de schimb, de vînzare şi cumpărare, zapise, catagrafii etc.

Cînd învăţau a scrie, mulţi din aceşti dieci, ca şi dintre călugări îşi sgîriau numele pe pereţii bisericilor spre a fi pomeniţi, sau spre a lăsa în amintirea urmaşilor o întîmplare.

Cercetînd cu mai mult de zece ani în urmă desfăşurarea iconografică a picturilor de la mai multe mănăstiri din Bucovina, am cules şi grafitele întîlnite pe care le dau la iveală acum.

GRAFITE ÎN PRIDVORUL ÎNCHIS DE LA VORONEŢ

Începînd de lîngă uşa de intrare, spre Sud, pe banda despărţitoare dintre registrul prim şi al doilea de pictură: 1) *„Aminu. Să hie afurisită ce o fo lui Toader de trei degheriţă sămănţă (?) să to... de (?) şi oriunde cu sfintele Evanghelii... şi de svinţele...“*. Ceva mai jos: 2) *„Simion ot Voroneţ. Să să ştie de cînd... vleat “ (7208=(1699-1700). „Neculai văleat* **ЗGНД** (7254 (=1646) *Iunie 7“.*

Sub pictură: 3) *„Zel... diacul, Ves... diacul“*. Urmează un fel de pomelnic care se încheie cu o rugăciune de ocrotire: *„Dumitru, Grigorie, Pighi (?) Vasile, Gheorghe Manul, Ioniţă, Luca ot Voroneţ. In patul acestor prunci esti Hs. Is. Savaot Domnul puterilor“.*

In exterior, tot la pridvor, pe dunga roşie, despărţitoare între registrul al doilea şi primul, începînd de la intrare, pe peretele de sud:

4) *„Să (sic) de cînd am vinit eu greşitul ot Bae la mănăstire Voroneţ, leat* × **ЗGНΘ** *(7259, 1751) Iulie 15 zile“*, ceva mai jos, aceeaşi mînă: *„Să mă ierte Dumnezău, mai păcătos ca mine nu-i nime în lume“*. Mai departe, un scris mai mare: 5) *„Ghiorghie Beşliaga Fălciian* × **ЗGΛН** *Mai 8“* (7238=1730). Pe acest amator de sgîrieturi îl vom întîlni şi în pridvorul de la mănăstirea Homor.

Spre Vest: 6) *„Theodor Sasz la 7... 834“. Leat* × **ЗGНГ** *(7253)=1744 Dec. 28 zile.* 7) *„Să să ştie am săzut eu ermonah*

Ioanichie Abăza aice în Voroneţ, fiind egumen Teofan la această mănăstire cu ucenicul meu Ioanic era de naltu de un cotu, cînd l=am călugărit". Sub numele de Nicanul, fiul lui Chiril Brădăţan, îl aflăm pe acest călugăr de un cot, într=o însemnare de pe mineiul pe August, provenit de la Voroneţ şi aflat la Dragomirna sub nr. 1866/777. Mineiul este din sec. XV (I. Iufu şi Victor Brătu=lescu, Manuscrise slave în Moldova).

8) *Să să ştie de cînd am vinit eu Drăgan a lui Toader... vel stolnic*".

9) *Să să ştie de cînd am fostu cu Ştefan aice la Voroneţ şi îmbla vlet* ЗѠД" 7271) 1768. 1763).

Pe zidul de Vest. De la Sud către Nord: 10) *Să să ştie de cîndu am fost eu Macsăn, valeat* × ЗѠПѲ", 7285, adică 1776=1777.

Pe zidul de Est, pe aceeaşi dungă despărţitoare:

11) „*Micolai (sic) pecheali tăchin doidvo* × ЯX̃HS *(1656). Masiţa April dnia KE.*" (luna Aprilie, zile 25). Lîngă uşa de intrare:

12) „*Ioan ot Homor let* × З̃Ѳ̃З̃Ѳ *ermonah*", (7265=1756=57). 13) „*Toncio Califranu* × ЯЗОД *(sic)* (1774). Pe zidul de Sud, între mitropolitul Grigore Roşca şi Daniil Sihastru, deasupra uşii:

14) „*Ion Prepelle* × ЗѲК" (7220) 1711=12. „*Velişcu Marmurin*".

Spre est: 15) „*erodiacon Iorestu*"; ~ 16) „*Wikenhauser 1847*". Un grafit astupat cu ciment, arată data cînd a scris Iorest: 17) „*leat* ЗѲМЯ" (7241), adică 1732=33. In cîmpul în care Samoil unge pe David ca rege: 18) „*Stefan Brăila, Solomon* × ЗРОЗ" (7177), adică 1669=70.

Lîngă ispitirea Sf. Atanasie: 19) „*Ion sni popi lui Istrati*".

Lîngă proorocul Iezechil: 20) „× ЗРОЗ" (7177), adică 1669=70; ceva mai departe: „× ЗРПѲ" (7185), adică 1676=77.

Pe vasul cu flori care alcătuieşte motivul ce se foloseşte pînă sus, pe dunga despărţitoare de pe prima ocniţă lungă:

21) „Лето × З̃Р̃S̃I (7116 adică 1607=1608). Пис Ѧнаниа Милешев wт сръвскїе зѣмли стго савиг сръвскаго чѵдотворца въ дни їѡ Кѡстантин Могила воеводи и при игѵменѣ кѵр Ѳеѡдосїе стен wбителиχ сен (*Anul 7116 a scris Anania Mileşev din Ţara Sîrbească a Sfîntului Sava, sîrb, făcător de minuni, în zilele lui Io Costantin Movilă Voevod şi în timpul egumenului chir Theodosie al acestui sfînt lăcaş*"). Ceva mai jos: „*Bogdan Voevod*".

Crăparea frescei. In mod obişnuit fresca albă, adică stratul care primeşte culoarea, crapă îndată ce este aşternută, lucru ce se constată documentar şi la aceste grafite care sînt sgîriate sărind peste aceste crăpături fine.

Ceva mai sus de grafitul precedent, după un număr de 26 de ani, un alt Mileşev cu numele de Theodor scrie: 22) Влѣто × ЗР̃МБ пис Ѳеѡдор Милешев" (*La anul 7142 (1633=34) a scris Theodor Mileşev*).

Inapoi, în stînga pe albastru, lîngă icoana lui Iisus Hristos: 23) „*Cinstite părinte Atanasie, roagă... Dionisie*" iar *mai jos, sub crăpături* „*erodiacon ot Voroneţ*".

In prima ocniţă lungă şi la poalele vestmintelor Sfîntului Cali=

nic: *„Să să ştie de cînd am fost la mănăstirea Voroneţ* ×ЗGЗG (7265 =1756=57) *Marcu erodiacon“.*

„Пис Щефан от Дръгоещь“. *(A scris Ştefan din Drăgoeşti).*

25) „Г̃ влѣт wт голнзлѣз (?) прѣставил влдка Миχаилж воводы Меца Маіа Ei̯ вълѣто ×ЗРН̃ (?). *(In al treilea an de boală (?) a murit stăpînul Mihail Voevod, luna Mai 15, la anul 7108 (?).*

Alt grafit: 26) *„Aflîndu-se Vîlcul Ungureanul văleat* ×ЗРЛΘ (7139 (=1630=31). Zidul de sud, la sîni, pe panoul cu chipul Sfîntului Pancratie, sus: 27) *„Isaie ot Slat[ina]“,* jos în stînga: 28) *Gheorghiţă ot* V[ama]? Jos în dreapta: *„Stefan leat* ×ЗРОЗ“ (7177) adică 1668=69).

La poalele veşmintelor Sf. Iulian, în dreapta:

30) *„Simion snă Ştefan“* (Simion fiul lui Ştefan).

La picioarele sfinţilor Teodor Tiron şi Teodor Stratilat: 31) *„ermonah Theodosie ot Bae leat* ×ЗGНΘ“ *(1259,* adică 1750=51). Mai departe: 32) „Лѣт ×ЗGЛG Маи и днь“ (anul 7235 (1727) Mai 8 zile). 32) „Гавріл а Петри и Пань от штьл (?) клѣт ×ЯХНГ“ *(Gavriil a Petrei şi Panu ot Stul (bicani) anul 1653 (?).*

La picioarele Sfîntului Vasilisc: 34) „Вълѣт ×ЗРЛΘ Маи“ *(La anul 7139 (1631) Mai).*

La picioarele Sfîntului Timotei. 35) *„Să să ştie de cînd au murit Zosim la Vaşodie Otl (?)* leat ×ЗРЛS Месца Mai ѕ (7136, luna Mai 6, 1728). La picioarele Sfîntului Sidor: 36) *„ermonah Miletie“;* la picioarele sfîntului Evpsihie: 37) *„Dumitraşco vist au plătit, sluga Lupului“.* Anul a fost stricat. Sus pe banda despărţitoare, de culoare roşie: 38) „Пис Яликсандрїе лѣт ×ЗGЛЗ“ Стефан Коронец *(A scris Alexandru leat 7237 (1728=29) Ştefan Voronet.*

In firida cu Sf. Hrisaf:

39) „Яз дїак ев Тодор съ съ щие“. *(Adică eu diac Todor să să ştie).*

40) Соχдан дїак Стъ їдъ іеродїакон Гидион влѣт ×ЗРОG *(Sohdan diac Stă... ..., dă... ierodiacon Ghidion la anul 7175),* adică 1766=67.

In dreapta mai sus: 41) Ирѕвим ирмонаχ мо 1706»: *(Iruvim irmonah... 1706).*

Pe colţul de lîngă contrafortul dintre altar şi naos la Sf. Eutropie şi Cleonic, sus pe banda roşie despărţitoare: 42) „Симион, Дионисїе от Коронец“. Jos: Баш. от въ (лени), Василїе, Петре съ съ щїе к.рнд ам фост ев кълѕгър ши ам фост ла попа Мазила *(Simion, Dionisie de la Voronet, Baş... de la Vă[leni] Vasilie Petre. Să să ştie cînd am fost eu călugăr şi am fost la popa Mazilu).*

Pe faţa de vest a contrafortului dintre naos şi altar, pe banda roşie: 43) *„Eu Gheorghiţă sinu popi[i] lui Vasile ot Cîmpulungu, am învăţat la popă Martin la strană, văleat* ×3... (restul stricat).

Pe turnul zugrăvit, pe sub care intră cei patruzeci de mucenici: 44) „Помени гди wца моего... мати... сиь Глиторіа *(Pomeneşte Doamne, pe tatăl meu, mama, fiul Gligorie).* Această formulă se mai repetă o dată de altă mînă şi cu alt nume.

Pe faţa de vest a contrafortului dintre altar şi naos, în stînga,

pe acelaş turn: 45) ×рокѕ ×ЯХ҃З҃S вѣсі ирмонах Димитрии wт Полтави мєца октовріа писав февраам ачилотоахель vз во лѣто ×ЗРОЄ".

Acelaşi scris urmează în româneşte, în parte, traducerea textului de mai sus:

46) *„A fost ermonah Dimitrie de la Poltava anul 1666".*

Anul 1666 a fost ermonahul Dimitrii din Poltava luna Octombrie. A scris în Februarie aci... la anul 7175 (1666).

Se dă astfel şi leatul de la facerea lumii.

Alături continuă o altă mînă: 47) „† Помени гдси дтү рова своего Димитриа во царствіа всоемѕ... зѣ и всчомъ Яминь. Помени ги дшъ рав своих во плѣнинѣ своего Ивана, Іван, Киратиа, Гапѣю, Татіана, Мріа, Параскева, Іоана, Єvзентіа, Солада, Іоана, Ѳришескү (?) Кїрана... Яднїп... Моа... wад... Ма и до его Тодер, Тодер şi încă două, trei nume adaose: Ѳа идосепо гоцариѣс Ямин ×ЯХЗ. Pare că drumul de la Poltava la mănăstirile moldovene era cunoscut cu mult înainte de ivirea lui Paisie Velicicovschi la jumătatea secolului al XVIII-lea. Dovada o avem în acest grafit, a cărui traducere şi transpunere a numelor urmează:

(Pomeneşte Doamne sufletele robului său). Este de remarcat forma своего *în loc de* твоего = al său în loc de al tău, care aminteşte expresia populară spre a evita forma prea apropiată, *ta: Sfinţia sa, în loc de Sfinţia ta.*

Deci repetăm: *(Pomeneşte, Doamne, sufletele robului său (= tău) Dimitrie, în împărăţia sa (= ta) acum şi în veci amin. Pomeneşte, Doamne, sufletele robilor săi în locurile de odihnă ale sale: Ioana, Ioan, Kiratia, Gapeiu (?) Tatiana, Maria, Paraschева, Ioana, Euxentia, Solada, Ioana, Thrişescu (?) Kiranea).*

Se pare că numele Teodor e adăugat mai tîrziu, printre celelalte nume, după care urmează o formulă de încheiere şi amin cum şi data de la Hristos, 1607, în loc de 1666, cum arată mai sus.

Mai sînt şi alte însemnări incomplete pe care nu le mai trecem.

Peste dunga roşie despărţitoare, se mai poate citi: 48) *Costantin să să ştie, de cînd... ot Vamă".*

In latura de est a aceluiaşi contrafort, la Sf. Mardarie:

49) *„A Ermonah Ioan ot Homor, leat* ЗЄЗЄ *(7265) Iunie 15 dni (zile) egumen Ghidion".* (1757).

50) „Помени гдси дша рава своего Гєwргіє акліг8ав (?) *(Pomeneşte, Doamne, sufletele robului său Gheorghie călugărul).*

Cred că aşa se poate citi ultimul cuvînt.

Pe zidul altarului, la Sf. Terentie:

51) *„Ion pis Adam vleat* ×ЗРЛГ *(Ion a scris la anul de la Adam 7133)* (= 1624-25).

In dreapta: 52) *Să să ştie cînd au murit ermunah Serafim vă let* ×ЗѠЛГ (7233)=1725, *Msta (luna) April 3".*

Spre est la Sf. Hrisant: 53) Пис Гєwргїє... дінь *(A scris Gheorghe... Din").*

La Sf. Savin: 54) *„Toader Bădiliţă leat* ЗѠЕІ (?) (7212) (=1703-4); 55) *Serafim vleat* ×ЗРОЗ (7177)(=1668-69).

Mai departe, în registrul al doilea, la Sf. Grigorie Armeanul:

56) *„† Eromonah Sarafim ot văleat* ЗGMЯ, *(7241(=1753) Iulie 23 dni" (zile).*

La Sf. Pamfilie, în registrul I: 57) *„erodiacon Gherasim ot Agudăsasti oleat* ×ЗРОG" (7175(=1666-67).

La Sf. Areta, în stînga: 58) *„Ion pisar ot Rotoppănești oleat* ×ЗРМΘ" *(7149* (=1740-41).

La Sf. Mina: 59) *„Monah Nicodim, monah Iachim, ieromonah Filotei Soldan ot Voroneț* ×ЗРОВ" (7172(=1663-64). 60) *„Monah Afanasie Volcinschi, leat* ×ЗGΘ", (7209(1700-01). 61) *„Pis Timotei"* (scrie *Timotei) „Nicodim monah".*

La Sf. Gheorghe, în axul altarului: 62) *„Ioan din Homor oleat* ×ЗGЗG" (7265(=1756-57).

La Sf. Procopie, în dreapta: 63) *„Să să știe de cînd au murit monahu Savitii leat* ЗGΛГ *April 5"* (7233) (=1725).

Grafitele de pe zidul de nord au fost distruse ca și frescele din această latură de necruțătorul dinte al vremii, ajutat de umezeala prelungită pe această parte, nevăzută de soare, și de microorganismele și ciupercile minuscule care se dezvoltă într-un atare mediu.

In altar, la proscomidie, pe latura de vest a nișei: 64) *„Ieromonah Iorest ot Neamțu*×ЗGHS (7256 (=1747-48).

65) *„Ieromonah Ioan ot Homor leat* ×ЗGHЗ *Msța Iun"*. (luna iunie 15), (7266 (=1758).

Pe zidul de Est: 66) „×ЗTИ" (7408) (=1800).

ÎNCHEIERE

Rezumînd cele cuprinse în grafitele de la Voroneț, vom face o succintă prezentare care să permită cercetătorilor găsirea cu ușurință a datelor de care ar avea nevoie, indicînd pentru aceasta și numărul de ordine al grafitului.

I. CĂLUGĂRI ȘI EGUMENI

7. In grafitul acesta este vorba de ieromonahul Ioanichie Abaza din 1744, care a șezut în Voroneț cu ucenicul său, înalt de un cot, Nicanul, pe vremea egumenului Teofan.

15. ierodiacon Iorest; 23. Dionisie diacon din Voroneț, Atanasie, din anul 7177 (1768-69); 36. ermonah Miletie; 40. ierodiacon Ghidion 7175 (1766-67); 41. Iruvim ieromonah, 1706; 42. Simion, Dionisie; 43. irodiacon Ghidion, 1757; 21. Teodosie egumen (1607)8); 55. Serafim din anul 7177 (1768-69); 56. un alt Serafim, eromonah din 1733, Iulie 23; 57. erodiacon Ghirasim din Agudășești, din 1666-67; 59. monahii Nicodim, Iachim și ieromonahul Filotei Șoldan din 1663-64; 61. Timotei, Nicodim, monahi.

II. DIECI ȘI UN PISAR

3. Fragmente de nume de dieci: Zel..., Ver... diacul; 39. Todor diacul; 40. Șoldan diacul; 58. *Ion pisar* are calificare deosebită, aceea de scriitor de biserici, adică pictor, zugrav de biserici.

III. SEMNĂTURI COMUNE

2. Simion din Voroneţ 7208 (1699=1700); Neculai, 1646, Iunie 7; 17. leat 7241 (1732=33); 18. Ştefan Brăila, Solomon, 7177 (1669=70); 19. Ion fiul popii Istrati; 20. 7177 (1669=70), 7185 (1676=77); 26. Ştefan, leat 7177 (1668=69); 30. Simion snă Ştefan; 38. A scris Alexandrie, leat 7237 (1728=29); Ştefan Voroneţ; 44. Pomenire... Gligorie; 50. Pomeniri = Gheorghie Călugărul; 51. Ion, 7133 (1624=25; 53. Gheorghe; 54. Toader Bădiliţa, 7212 (1703=4).

IV. DATE

32. Anul 7235 (1727) Mai 8; 34. 7139 (1631) Mai; 66 7308 (1800).

V. TRECĂTORI PE LA VORONEŢ

4. Anonim din Baia, 7259 (1751) Iulie 15; 5. Ghiorghe Beşleagă Fălciian 7238 (1730) Mai 8; 8. Drăgan al lui Toader; 9. Ştefan, 7271 (1762=63); 10. Macsăn, 7285 (1776=77); 12. Ioan eromonah din Homor, 7265 (1756=57); 12. Toncio Califranu 1774; 14. Ion Prepele, 7220 (1711=12); Velişcu Marmurin; 24. Ştefan din Drăgoeşti; 26. Vîlcul Ungureanul, 7139 (1630=31); 27. Isaie din Slatina; 28. Gheorghiţă din Vama; 31. Eromonah Teodosie din Baia, 7259 (1750=51); 33. Gavriil a Petrii şi Panu din Stulbicani, 1653; 42. Bas... din Văleni, Vasile, Petre a fost călugăr la popa Mazilu; 43. Gheorghiţă, fiul popii Vasile din Cîmpulung; 48. Constantin din Vama; 49. Eromonah Ioan din Homor, leat 7265 (1757) Iunie 15; 62. Ioan din Homor, 7265, probabil acelaşi Ioan; 65. Acelaşi Ioan din Homor; 64. Ieromonah Iorest din Neamţ, 7256 (1747=48).

VI. TRECĂTORI STRĂINI

6. Teodor Sasz – 834; 11. Micolai 1656, Aprilie 25; 16. Wikenhauser, 1847; 21. Anania Mileşev din Serbia, ţara Sfîntului Sava, 7116 (1607=8); 22. Teodor Milişev, 7142 (1633=34).

VII. PRECURSORII LUI PAISIE VELICICOVSCHI CĂLUGĂRI DIN POLTAVA

45. Ieromonahul Dimitrie de la Poltava îşi lasă numele la anul 1666; 46. Un alt grafit scris de o altă mînă şi urmat de pomelnic de nume, ca şi cel precedent, poartă data 1607; 60. Un monah Afanasie Volcinschi din 1700=1701, pare a fi din aceleaşi locuri.

VIII. ÎNTÎMPLĂRI CU RĂSUNET

25. Nu se arată precis cifra zecilor şi a unităţilor leatului, 71... pentru a se putea urmări care voievod Mihai a murit la 15 Mai, după trei ani de zăcere.

37. Un Dumitraşco vistier a plătit sluga Lupului. Să fie vorba de vreo despăgubire în felul deşugubinei?

IX. MORŢI

35. Moartea unui Zosim la Vaşodie, în 1728.
52. Un eromonah Serafim moare la leat 7233 (1725) April 3.
64. Monahul Savitii moare la 5 April 1725.

X. BLESTEME

1. Unul singur, la intrarea în biserică. E vorba de o femee, sămînţă rea!

Precum vedem au trecut pe la Voroneţ călugări din Serbia Sfîntului Sava şi au ţinut să arate lucrul acesta, dar foarte important este că *aflăm din două grafite din sec. XVII că de la Poltava, patria lui Paisie Velicicovschi, drumurile către mănăstirile moldovene erau bătute de călugări ruşi cu mai mult de 150 de ani înainte de Paisie.* Faima vieţii îmbunătăţite din mănăstirile moldoveneşti a atras şi pe bulgari, precum aflăm din însemnările arhimandritului Gherasim, venit de la Şumla, din Bulgaria, călugărit de marele mitropolit Veniamin Costachi şi aşezat la Ţibucani şi mai apoi la Miclăuşeni. La 6 decembrie 1816, vine din Bulgaria şi mama lui Gherasim împreună cu sora mai mică a acestuia şi se călugăresc la Agapia, rămînînd cu toţii în Moldova *).

GRAFITELE DE LA HOMOR

Ca şi cele de la Moldoviţa şi grafitele de la Homor au fost semnalate de G. Balş, încă din 1928 [1]).

In pridvor, pe zidul de Vest: 1) **Пис Томид дїак** *(A scris Tomid diac).* 2) *„Comes Michael Mikes Anno 1709 Die 9 August* (Contele Mihail Mikes, în anul 1709, ziua 9 August). 3) *Casiian Şindelariu, 1896".*

Un grafit care arată pretenţiile şi năzuinţele semnatarului: 4) *„Mihail Cobil fon (sic) Lupul, K. K.* (Kaiserlicher=Königlicher), *strajimeşter de scaun 1852, 18 August".*

5) *„Anno Domini 1668".* (Anul Domnului 1668).

6) *„Năstasie Gligorie* ×ЯѰЧГ" (1793).

7) *„Toader ficiorul lui Ion".* 8) *„Ironim ficiorul popei Debenila".*

9) *Ştefan Pădure ot... lt* (leat *72...*" (după 1700).

---

*) Pr. D. Buzatu, *Însemnări de pe cărţi bisericeşti,* în rev. «Mitropolia Olteniei», anul XV, nr. 11-12 (noiembrie-decembrie) 1963, p. 927.

1) G, Balş, *Bisericile moldoveneşts din veacul al XVI-lea* în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XXI (1928), p. 31.

ÎN EXTERIOR, PE ZIDUL DE SUD, ÎN DREAPTA INTRĂRII:

10) *„Erod Iorestu vleat 7241“* (1732=1733).
11) *„Costantin diac ot Vama 7027“* (1518=1519).
Bănuesc omisiunea cifrelor sutelor, care ar da 7227 (1718=1719).
12) **„Да бѫдет проклет въ име Отец Амин“.**
(Să fie proclet, în numele Tatălui, amin). Urmează încă o serie de cuvinte greu de descifrat. Par a reprezenta continuarea dorirlor de nenorociri pe capul prietenului: «Să fie treclet...». Deasupra scenei care înfăţişează asediul Constantinopolului, scris cu alb, pe banda roşie despărţitoare:
13) *„Vlt* (văleat=(anul) 7189, (1680=81), iar mai departe:
14) *„7209“* (1701=2). 15) *„Ioniţi o vinit la Homor să înveaţi carti“*. Urmează cîteva nume; 16) *„Andronachi, Neculu, Sandul, Toderasiu Susan“ frat* (în loc de brat) *„ego“* (fratele lui) *Toma, comandant de cavalerie.*
Aici se află scris cu alb, ca inscripţie obişnuită, numele călăreţului *„Toma“* care a fost luat de P. S. Năsturel drept numele zugravului [2]). Este o greşeală. De obicei numele propriu era însoţit şi de calificativul de zugrav al aceluia care era în adevăr.
15) *Să să ştie de cînd, scăpînd (?) boerii aicea la Homor pentru frica Tătarilor, în zilele Mării sale Vodă Teodor Kalmaşu let 7267* (1758), *Sept“*. Este vorba desigur de Voievodul Teodor Calimachi, al cărui nume de familie a fost Kalmaşu, de origine românească, nu Calimachi, cum a fost grecizat potrivit modei timpului.
16) *„Gavriil săn* (fiul) *Stoica ot* (din) *Cîmpulung vleat 7233“*.
17) *„Vasile diac ot Botoşeni 1843“*.
18) *„Teodor diac ot Maramureş ot Rozavle din a t... vleat 723 şi 5* (7235) adică 1726=27 [3]).
19) *„Să (să) ştie de cîndu au fostu foa... eu Ion Cosman, let 7233 Ni... Chi... ot... eşti,* Iunie, 28», (1725).
In rîndul de jos: 20) *„Leat 7186“ (1676=77).*
21) *„Vleat 7248 (1739=40) Vasilie Săracu“*.
22) «Samoil Sai... schii... pis (?) (= a scris) leat 1645 A (April sau August) 12, *„Sontag“* (Duminică).
23) *„Ot Băbuţanda... hotarul mănăstiră lă (?) să să ştie“*.
Pe turnul cetăţii: 24) *„Ion Din“*, alături, pe fondul albastru:
25) *„Andronachie Neculu, Sandul Mihalache“*. Lîngă turn cu literă mai mică: 26) *Toderaşco Susan frat ego“*. Numele acestea se mai întîlnesc la nr. 15, mai sus. In panoul cu pilda fiului risipitor, 27) *„Leat 7248* (1739=40), *Vasilie Săracu“*. (Vezi şi nr. 24 A).
Ceva mai jos: 28) *iip.... ot Homor‘,;* 28 bis) «Pantelei diac.. *Stoico ot Homor.*
Pe zidul de sud, începînd de la fereastra pronaosului, pe banda roşie dintre primul şi al doilea registru:

---

2) P. S. Năsturel. *Urmările căderii Constantinopolului*, în revista «Mitropolia Olteniei», anul XI, nr. 1-2, ian.-febr. 1959, p. 72, nota 102.
3) N. Iorga, *Inscripţii*, II, p. 13, aminteşte pe cei trei de la nr. 16, 17 şi 18.

29) *„Stefan D[a]mianu vlt 7189"* (1681=82). Ceva mai departe:
30) *„Athanasie Zăcischi lt. 7209"* (1700=1701).

Sub fereastra pronaosului, pe o bandă, sub icoana de procesiune din scena cu asediul Constantinopolului: 31) *Samoi... Sai... chii sps măi... leat* (dela spăsenia lumii) *anul 1635, Aprilie 12...* luli (?). Precum vedem se repetă numele de la pct. 22 şi se precizează luna, care este Aprilie.

Sub scena ospăţului, la întoarcerea fiului risipitor:

32) *„Vasilie diac ot Botăşeni, Toader diac ot Maramureş ot Rozavle.* Din *A tai... vleat 7230 şi 5* (1726=1727). Precum vedem se repetă grafitele nr. 17 şi 18.

Sub aceeaşi scenă: 33) *Să să ştie de cînd am fost frate eu Ion Căiman leat 7233, Iunie 28"* (1725). Mai sus: 34) *Să să ştie de cînd am venit eu Costandin".*

In pridvor, pe stîlpul de nord: 35) *„† Toader diac, ficiorul lui Ion Stoica"*; 36) *„† Ieronim diac, ficiorul popei Dinu Benila*; 37) *„Ştefan diac ot Rouste* (?); 38) *„Stefan (cu S nu Ş) ot Homor, let 7208"* (1699=1700).

Pe stîlpul din mijloc: 39) *„Edmond (?)... Anno Domini 1668"*; 40) *„Nicolas Kneziac 1709"*; 41) *„Popa... diac"*; 42) *„Nastasie, Gligorie, Petre 7220"* (1711=12).

In pridvorul deschis pe peretele dinspre pronaos întîlnim pe Ghiorghie Beşliaga sgîriat şi pe zidurile pridvorului de la Voroneţ, sub forma: 43) *„Pt. Gheorghe Besliaga Fălcian... 7230* (1721=22), cu opt ani mai devreme ca la Voroneţ. Intre sfîrşitul acestui grafit şi cel ce urmează este desenată o cruce ornată simplu, pe o altă cruce răsturnată, după care grafitul, în limba slavonă are acest cuprins:

44) „...Гспси гєди и помилѵи раба своего иеромонаха Виктора Крєисторѣ ×ЗЙ: – остакъ въ за дшѣ прва и юн л рок 1706.

(Mîntueşte, Doamne, şi miluieşte pe robul tău ieromonahul Victor Creistorea....., cu duhurile drepţilor, Iunie 30, Anul 1706).

Pe acelaşi perete: 45) *Să să ştie... roc Bojega* (anul Domnului) (1768» (?) Pe peretele de nord dăm din nou peste omul nostru Gheorghe Beşliaga: 46) *„Gheorghe Beşliaga Fălcian, 7230"* (1721-1722).

Pe stîlpul din mijloc, faţa de sud:

47) *„Pis (a scris) Toma diac lt (leat) 7268" (1759=60).*

48) *Comes Michael Mikes Ghe... Transilvania Anno 1709, die 9 August, pro libertate Patria.* Numele contelui Mihail Miches îl mai găsim tot în pridvor, cu aceeaşi dată la nr. 2.

49) *„Casandra şi Nidele. Să să ştie de cînd au venit".*

Pe rîndul de sud, peste scena cu primirea fiului risipitor:

50) *„Vasile Nistor din Homor".*

Peste scena în care fiul risipitor pleacă în lume cu calul alb:

51) *„Vasilie, Ion... Iul.... Pantelei... rona... s=a dat foc, focul în Cîmpulung şi au fost împreună cu Ion... pămînt. Şi au avut mare primejdie".* Mai jos: 52) *„Dumitru Sărage, Gavriil săn Stoica ot Cîmpulung vleat 7233".* (1724=5).

ÎN PRONAOS

Intre Sf. Lavrentie şi Nichifor:
52) *„Stefan diac. 7218, Ms. Iunie 19“* (1710).
Spre colţul dinspre camera mormintelor:
54) *„Ermonah Ioan ot Homor, leat 7263 Mai 13“*. (1755).
Pe scîndura lungă din spatele stranelor:
55) *„Leat 7245, popa Ion, Ghen[arie]“* (1737).

CAMERA MORMINTELOR

Pe zidul de est, în dreapta, spre tabloul ctitorului Toader Bubuiog:

56) *Să să ştie de cînd am învăţat eu Costache în Homor leat 7259“* (1751=52).

...Homor.... Matei“.

Intre dreapta şi chipul ctitoricesc al Anastasiei:

57) *„Costantin... ermonah Chiriac... egumen, Ghenadie, Ion“.*

NAOS

Pe spătarele stranelor în latura de sud.

I=a strană 58): *„Nechifor vl. 7155“* (1646=47).

A II=a strană: 59) *„Anastasie, Nichifor“.*

A VI=a strană: 60) *„Ioanichie, 1776“ De cînd m=am călu=gărit vede=se Mihai proin... Misail 7255,* (1746=47).

A VII=a strană: 61) **Сѣи скаѹнь сътв[ори] Мирон.** (Acest scaun l=a făcut Miron).

PRONAOS

Pe o strană din latura de sud săpat: **Сіа скаѹнь сътв[ори] монахъ Харитон лѣт ×ЗРѲ.** De observat lipsa acordului la **сіа** în loc **сѣи скаѹнь** (Acest scaun l=a făcut monahul Hariton în anul 7105) (1596=97). G. Balş, *o. c.*, p. 348 dă inscripţia unuia din aceste scaune (nr. 61 sau 62) fără menţionarea numelui monahului Miron sau Hariton, la acesta din urmă adăugîndu=se şi leatul 7105.

ALTAR

La firida de sud: 63) *Să să ştie de cînd m=am călugărit eu Ghedeon ot Homor 7252, Dec. în 10“,* (1743).

64) *Ştefan al lui Ion din Maramureş, anume din Săcel. Să să ştie de cînd au fost aicea 7246 Dechemvrie“* (1737).

65) *„Leat 1763“*; 66) *„Sandul, leat 7228“,* (1719=20); 67) *„Ion Vlet 7018“* (1509=10). Ca şi la nr. 11 bănuesc omisiunea cifrei sutelor.

68) *„Ot Dorna Vasilie, leat 7272, April 17“.*

69) *„Scris=am eu Lupu Ungureanu ot Bistriţa cînd am şezut...“.*

Urmează un număr de litere dintre care ultimele au semne de cifre: Ţ, T, Z, V, X. (= 900, = 300, = 7, = 2, = 60).

Pe banda dintre registre: 70) *„Neculai diacu ot Homor"*; 71) *„Sandu Pănteanu 7245"*, (1736=37); 72) *„Ioniţă den şcoala (?) Homor"*; 73) *„Ghedeon ot Homor"*.

Spre sud: 74) *„Să să ştie de cînd am învăţat eu Mihai la Homor, era vleat 1787"*.

La proscomidie: 75) *„Ermonah Ioan ot Homor, vleat 7269"*, (1760=61).

76) *„Scris=am eu Lupul ot Bistriţa, cînd am şezut în Homor văl/eat/ 7268, în luna lui Fevruarie 9 zile"*, (1760).

Este acelaşi Lupul de la nr. 66 numit şi Ungureanul, prin urmare era din Bistriţa Ardealului, care venise la şcoala de la Homor ca şi cei din Maramureş.

Din sgîrieturile de pe pereţii bisericii Homor atît în exterior cît şi în interior, reţinem un număr de date şi nume care arată că în secolul al XVII=lea şi al XIX=lea a funcţionat în această mănăstire o şcoală de dieci, la care au învăţat să scrie şi să citească ucenici veniţi din locuri mai îndepărtate, nu numai din jurul mănăstirii, cum e acel Vasile din Botoşani, din anul 1842, sau Toader din Rozavlea Maramureşului, din anul 1726 sau 1727, (nr. 17 şi 18). Sgîrieturile acestea pe care le numim Grafite au mai păstrat şi unele date legate de întîmplările locului: între acestea este prezenţa în 1668 a unor străini, probabil polonezi care notează anul în latineşte, (nr. 5 şi 38), ca şi acel Comes Michael Mikes din 9 August 1709 (nr. 2) pe care îl mai aflăm încă într=un loc unde vorbeşte de patrie şi de libertate, arătînd şi numele patriei: Transilvania (nr. 46).

Dar unul din cei care n=au lăsat numele aici, a avut grijă să semneze şi o întîmplare care arată o incursiune a Tătarilor la 1758, în timpul lui Teodor Călmaşu, domnul ţării din acea vreme, cunoscut în popor sub vechiul său nume românesc iar nu acela grecizat de Calimachi. Cu acel prilej au scăpat unii boieri, adăpostiţi între zidurile acelei mănăstiri, ctitorie a Anastasiei şi a lui Toader Bubuiog.

Cercetînd cu atenţie, pentru urmărirea grafitelor, zidurile bisericii, *am observat că sub actuala zugrăveală în frescă, sînt urmele unei decoraţii sumare, ceea ce, înseamnă că biserica a rămas o bucată de vreme nezugrăvită*[4]). Şi lucrul nu este de mirare dacă ne gîndim că unele biserici, chiar din timpul lui Ştefan cel Mare, au rămas nezugrăvite şi păstrează numai această decoraţie liniară sumară. Intre acestea amintim pe cea din Borzeşti, cea din Cotnari, Sf. Ioan din Piatra. Acelaşi lucru s=a întîmplat cu unele biserici din Muntenia care au fost zugrăvite chiar mult mai tîrziu, cum este biserica mănăstirii Tismana din munţii Gorjului, începută de Radu, tatăl lui Mircea, continuată de fiul său Dan şi terminată de fratele lui Dan, Mircea cel Mare, dar zugrăvită în 1564, sub Petru cel Tînăr, fiul lui Mircea Ciobanul, de Dobromir, vestitul zugrav al bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeş, al Bistriţei Craioveştilor şi al altor biserici.

---

4) G. Balş, *o. c.*, p. 271.

ÎNCHEIERE

Ca şi la celelalte mănăstiri, Moldoviţa şi Voroneţ, şi la Homor facem cunoştinţă cu o seamă de nume de dieci, călugări şi trecători români şi străini, care au lăsat numele sgîriate pe pereţii bisericii.

Pe lîngă datele arătate simplu, mai aflăm cîte ceva despre unele întîmplări notate aici ca şi despre unii călugări şi egumeni care au vieţuit cîndva în Homor. Pentru uşurarea cercetării dăm şi numărul de ordine al grafitelor.

I. NUME DE OAMENI, LOCURI ŞI DATE SIMPLE

13. 7189 (1680=81); 14. 7209 (1700=1701); 20. 7185 (1676=1677); 21. 7211 (1739=40) Vasile Săracu. Vezi şi nr. 27; 24. Ion Din; 25. Sandu Mihalache; 26. Toderaşcu Sosan; 27. Acelaşi leat şi acelaşi nume al lui Vasile Săracu ca şi la nr. 21; 29. Ştefan Damian 7189 (1681=83); 38. Stefan (cu S nu Ş) ot Homor 7208 (1699=1700); 42. Nastasie 7220 (1711=12); 55. 7245, Ian 17 (1737), popa Ion; 65. 1763; 66. Sandul, leat 7228 (1719=30); 67. Ion, 7018 (1509=10) sau prin lipsa zecilor 1709=10; 71. Sandu Pănteanu 7245 (1736=37).

II. ÎNTÎMPLĂRI DEOSEBITE

a) 15. *Adăpostirea boerilor în Homor de teama Tătarilor,* în Septembrie 1758 (7267); 19. Foamete (?) *Să se ştie de cînd au fost foa[mete] 7233* (1725-25).

b) 51. *Focul din Cîmpulung* fără precizarea datei.

III. CĂLUGĂRI ŞI EGUMENI DIN HOMOR

10. Iorest ierodiacon 7241 (1732=33); 51. Vasile Nistor; 54. Ieromonah Ion, 7263, Mai 14 (1755); 54. Ieromonah Chiriac; ...egu=men... Ghenadie; 58. Nichifor, 7155 (1646=47); 59. Anastasie, Ni=chifor; 60) Ioanichie 1776; 61. Miron; 62. 1743 (7452) Dec. 10, cînd s=a călugărit Ghedeon; 73. Ghedeon; 75. Ieromonah Ion.

IV. DIECI ŞI ÎNVĂŢĂCEI

1. Tomid diac; 11. Costantin diac din Vama 7027 (1518=19). Cred că a omis cifra sutelor (C = 200); 15. Ioniţi a venit să înveţe la Homor; vezi şi 72; 17. Vasile diac din Botoşeni; Se repetă cu 18; Toader diac din Rozavlea=Maramureş; 35. Toader diac, fecio=rul lui Ion Stoica, poate cel de la nr. 18; 36. Ieronim diac; 37. Ştefan diac ot Rouste; 41. Popa diac; 47. Toma diac 7268 (1759-60); 53. Ştefan diac, 7218 (1710) Iunie 19; 56, Costache a învăţat în Homor în 1751=52 (7270); 70. Neculai diacul; 72. Ioniţi din şcoala de la Homor. Vezi şi 15 mai sus. 74. Mihai a învăţat în Homor, la 1787.

V. TRECĂTORI ROMÂNI

3. Casiian Şindilaru, 1896; Năstasie Gligorie 1763; 7. Toader, feciorul lui Ion; 8. Ironim; Ştefan Pădure; 16. V... asile... din Cîmpulung, 1724=25 (7233); 23. Din Băbaţanda...; 32. frate cu Ion Căiman 7223 (Iunie 28) 1725; 34. Costandin; 43. Gheorghe Beşliaga, 7230 (1721=22) vezi şi nr. 14; 46. Acelaşi Beşleagă Fălciian de la nr. 42; 49. Casandra şi Nidele; 64. La 7246 (1737=38), a fost pe la Homor Ion din Săcel Maramureş; 68. Vasile din Dorna, 1764, April 17 (7272); 69) Lupu Ungureanu din Bistriţa; 76) Lupu din Bistriţa. Pare a fi aceeaşi persoană 7268 Februarie (1760).

VI. STRĂINI ÎN TREACÁT PE LA HOMOR

2. Contele Mihail Mekes, 1709, 9 August.
4. Mihail Cobil fon (= von) Lupul, 1852, 19 August.
5. Anno Domini 1668: Samoil Sai... schii 1645; acelaşi la nr. 31, cu anul 1635 April 12. Poate vreunul dintre călugării de la Poltava care trece în 1635 şi 1645 pe la Homor; 30. Athanasie Zacischi 7209 (1700=1701); 39. Edmond... 1668; 70. Nicolas Kneziac; 1709; 44. Victor Creistorea, Iulie 30, 1706.

VII. BLESTEME

Ca să nu se uite obiceiul, mai des întîlnit la alte mănăstiri, găsim şi aici unul, ca şi la Voroneţ.

12. Să fie proclet. Nu ştim cine. Autorul grafitului l=a avut în gînd şi l=a transmis discret pe această cale Divinităţii.

VIII.

Toma nu intră în categoria grafitelor. El este Comandantul Cavaleriei în fruntea căreia se află. Nu poate fi deci numele zugravului cum l=a socotit P. S. Năsturel [5]).

CONCLUZII

Am arătat la timp importanţa grafitelor din Biserica Domnească de la Curtea de Argeş şi de la biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău. Referindu=ne la grafitele de la Voroneţ şi Humor care prezintă interes pentru istoria monumentelor respective, putem afla unele de interes general. Astfel aflăm din grafitul de la Voroneţ, datat cu anul 1607 şi din altul al ieromonahului Dimitrie de la Poltava, din anul 1666, tot de la Voroneţ, că cel puţin cu 150 de ani înainte de venirea lui Paisie Velicicovschi, drumurile dinspre Poltava şi din alte locuri au fost bătute de alţi călugări ruşi. Ca atare alţii înaintea lui Paisie au găsit drumul la mănăstirile mol=

5) P. S. Năsturel, *loc. cit.*

dovenești după cum învățăturile lui Paisie fuseseră puse în practică de un stareț din Mănăstirea Poiana Mărului din părțile de munte ale fostului județ Buzău, pe unde a trecut și Paisie. Vor trebui adîncite aceste probleme pentru a se stabili partea de merit a înaintașilor lui Paisie în ce privește noile orientări, după normele lapidare ale dreptului strămoșilor noștri romani: *Suum cuique tribuere.*

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

ATOSUL. MULTE VEDERI ŞI UNELE PĂRERI OCCIDENTALE

Sub titlul *Berg der Verklärung: Mönche auf Athos* (Munte de transfigurare: Monahi din Atos), ziarul *Salzburger Nachrichten* din 12 iunie 1965 publică la rubrica Buchbesprechungen (prezentare de cărţi) chipul a doi călugări asistînd la slujbă în strană, cu următoarea notă însoţitoare: «O reproducere din una din cele mai frumoase volume cu vederi din Atosul timpului nostru». Este vorba de lucrarea *Athos-Berg der Verklärung* (Atosul - muntele transfigurării), apărută în editura Burda din Offenburg. Citäm în continuare: «Renumitul scriitor monahal din mănăstirea Maria Laach, părintele *Chrisostom Dahm* a scris din cunoaşterea care i-a mijlocit-o studierea la faţa locului un text de zece capitole despre acest renumit loc istoric al Bisericii Răsăritene care este supus şi astăzi unui guvernămînt monahal. Din cele 7.000 de fotografii pe care le-a luat părintele Ludger Bernhard la Atos, s-au selecţionat cele mai frumoase şi s-au unit într-o măreaţă documentare. Volumului în format mare i s-a anexat o placă sonoră, care cuprinde sunetele clopotelor, rugăciuni şi cîntări, de exemplu: Aleluia pascal şi imnul heruvic, executat de corul monahal din Atos. (Cartea este legată în pînză, 228 pagini, 160 de reproduceri, din care 89 în culori).

Acelaşi ziar din 12 iunie 1965, mai cuprinde o foarte interesantă prezentare a cărţii lui *Ernst Benz* cu titlul: *Patriarch und Einsiedler* (Patriarh şi eremit). *Der tausendjährige Athos und die Zukunft der Ostkirche* (Atosul milenar şi viitorul Bisericii Răsăritului). Cartea a apărut la Düsseldorf, în editura Diedrich, în 285 pagini. Anul nu se indică.

Prezentarea este iscălită de Oskar Maurus Fontana. Redăm mai jos, fără comentar, aceste însemnări intitulate: *Athos, gestern, heute, morgen.* (Atosul ieri, astăzi, mîine): «Profesorul Ernst Benz din Marburg, unul din cei mai însemnaţi cercetători ai Bisericii Răsăritene în cartea sa despre Atos, nu se mulţumeşte să transpună verbal cîteva instantanee a celor văzute în peninsula mănăstirească din Marea Egeică. El se ocupă mai mult de încadrarea Atosului în totalitatea Bisericii Ortodoxe, precum şi de arătarea vicisitudinilor monahismului atonit. La aceasta îl îndeamnă studiul său de o viaţă întreagă în legătură cu Biserica orientală şi teologia ei mistică, cum şi două trăiri mai îndelungate în muntele sfînt, la un interval de 30 de ani, plini de cele mai mari prefaceri pe teren social, spiritual şi bisericesc. In anii 1933-1934, el s-a dedicat studiului manuscriselor din Atos, în cadrul studiului Comisiunii părinţilor bisericeşti a Academiei de Ştiinţă din Berlin».

«In 1963, cu prilejul serbărilor de o mie de ani, el a fost la muntele sfînt ca oaspete al partriarhului ecumenic şi în societatea patriarhilor şi mitropoliţilor diferitelor Biserici Ortodoxe ale lumii sau cel puţin a reprezentanţilor lor. Din adîncitele convorbiri cu aceştia şi prin vizitarea proprie a mănăstirilor şi a vieţii monahale, el a putut constata că anii 1933 şi 1963 sînt pietre de hotar în istoria Bisericii Ortodoxe.

«In anul 1933, opineaţă autorul, Atosul era de-a dreptul izolat, deoarece patriarhul ecumenic din Constantinopol nu-şi putea exercita autoritatea sa patriarhală asupra acestui centru. Treizeci de ani mai tîrziu, patriarhul şi-a recîştigat plenitudinea vechii sale puteri. Aceasta se vede şi din faptul că pentru prima dată în istoria sa, un patriarh ecumenic în funcţie (regierend) a călcat peninsula. Monahismul mun-

telui sfînt a devenit, ce-i drept, în decursul acestor treizeci de ani tot mai fragil – constată Benz – şi pradă decăderii. Asupra acestui fapt, continuă recenzentul, nu ne înşeală marile festivităţi pe care le descrie autorul (Benz).

«Toate aceste dificultăţi, care se opun unei înnoiri a monahismului pe muntele Atos, le pune Benz în lumina tensiunilor politice, teritoriale şi eclesiastice».

Chestiunea viitorului muntelui Atos, încheie Oskar Maurus Fontana, rămîne mai departe deschisă».

I. ZUGRAV

CLERICII AMERICANI ŞI VIETNAMUL

Războiul aşa zis «de escaladare», prelungit, pe care americanii îl duc în Vietnam, stîrneşte tot mai mult sentimente de îngrijorare în toată lumea şi chiar în rîndurile slujitorilor bisericeşti din S.U.A.

Sub titlul de mai sus, Clericii americani şi Vietnamul, ziarul Time publică ştirea că un «Comitet de urgenţă al oamenilor bisericii pentru Vietnam» a trimis pe 12 din membrii săi într-o «misiune de conciliere» în Vietnam. Dintre aceştia au făcut parte: Dona Mc. Lessen Grely, preşedintele unitarian universalist; Edwin T. Dahlberg, pastor baptist, şi reverendul Harold Bosley, pastor al Bisericii metodiste a lui Christ din Manathan. La înapoiere, ei au propus ţinerea unei conferinţe de pace la care să participe atît China cît şi Frontul Naţional de Eliberare din Vietnam.

Tot în cursul acestui an, la Conferinţa anuală a Bisericii mormonilor şi Conferinţa centrală a rabinilor s-au făcut unele declaraţii formale în care este criticată politica S.U.A.

De asemenea unele reviste protestante – Christianity Crisis şi The Christian Century – au publicat un apel comun adresat Consiliului Naţional al Bisericilor căruia îi cereau să-şi asume un rol mai activ în problemele de politică externă. In două rînduri Consiliul a publicat rezoluţii în care cere ca S.U.A. să negocieze încetarea focului în Vietnam.

Asupra întrebării cînd şi în ce fel trebuie să acţioneze oamenii bisericii în problemele de politică externă părerile sînt diferite şi împărţite: O minoritate ar dori ca bisericile să adopte o politică de opoziţie totală faţă de război; reverendul Stephen Rose din Chicago sugerează ideea că Biserica ar trebui să acorde sprijin moral soldaţilor care refuză să lupte în Vietnam; reverendul Gardiner Dey din Cambridge Mass a afirmat că Biserica ar trebui să-şi spună cuvîntul în toate problemele sociale, politice şi economice...., iar Dr. Tex S. Sample de la Consiliul Bisericilor din Massachusetts este de părere că atunci cînd războiul creează probleme, Biserica ar trebui să vorbească «ca un singur glas».

Din enumerarea succintă a cîtorva păreri ale slujitorilor bisericeşti din S.U.A. asupra războiului din Vietnam, putem observa cu satisfacţie că în această privinţă confesiunile şi grupările religioase din lume, urmînd porunca divină, au un limbaj comun şi doresc sincer încetarea războiului în Vietnam.

(După rev. Lumea nr. 32 din 5 aug. 1965)

Diac. T. M.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

OMAGIU LUI P. CONSTANTINESCU-IAȘI CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 70 DE ANI.

Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1965, 730+26 p.

Un comitet de inițiativă alcătuit din academicieni și membri corespondenți ai Academiei R. S. R. a hotărît publicarea unui volum omagial închinat academicianului Petre Constantinescu-Iași, distins și devotat cercetător al istoriei Patriei noastre și în special al artei românești și est-europene, și militant de frunte pe tărîmul obștesc, cu prilejul împlinirii a 70 ani de viață și a 50 ani de activitate științifică și obștească.

Munca și lupta stăruitoare și devotată a academicianului Petre Constantinescu-Iași, concretizată în numeroase lucrări științifice, este un exemplu demn de urmat pentru toți cercetătorii. Academicianul Petre Constantinescu-Iași a fost primul istoric român care a studiat monumentele noastre de artă în general și cele moldovenești în special, în întreaga lor semnificație istorică.

In anul 1924, acad. P. Constantinescu-Iași, într-un articol intitulat: „*Moșteniri străvechi în arta populară românească*“ scria între altele: «Intre diferitele manifestări, arta păstrează cu o pioasă credință, fie moștenirea strămoșilor, fie amalgamul influențelor străine, care s-au depus în lungul veacurilor peste manifestările artistice ale poporului. Și mai ales arta populară, ca cea mai veche și sinceră exprimare a tendințelor spirituale, păstrează în sigură taină amintirea vechilor influențe, care uneori merg mai departe dînd naștera însăși a poporului spre originile străvechilor localnici... Arta populară, ca toate producțiile populare, este un izvor nesecat de documentare istorică, este • unealtă de reconstituire a clipelor trăite ale unui neam». (*Arhiva*. Organul societății istorico-filologice», an. XXXI (1924), nr. 2, p. 117-118).

Credincios acestor idei, acad. P. Constantinescu-Iași, în toate lucrările sale de istoria artei, a scos în evidență creația populară, influența ei asupra dezvoltării artei românești și rolul primordial avut, în realizarea operelor de artă, care au înfruntat vremurile, de artiștii ieșiți din rîndurile poporului.

In studiul *Bizantinismul în România*, publicat în anul 1925, scris într-un stil clar și vioi, accesibil chiar nespecialiștilor, folosind critic izvoarele, pe lîngă o bogată bibliografie de specialitate, acad. P. Constantinescu-Iași a tratat sistematic influența artei bizantine asupra celei românești, mai ales în arhitectură, sculptură și pictură. Studiul aduce informații bogate, prețioase și inedite, precum și numeroase aprecieri originale față de ale cercetătorilor anteriori. Autorul a cercetat comparativ și influențele exercitate de arta bizantină asupra artei populare vecine. Totodată, el a urmărit și reușit să scoată în evidență modul în care artiștii români au prelucrat elementele bizantine, originalitatea operelor lor și simțul artistic al românceior concretizat în realizarea unui mare și remarcabil număr de broderii și țesături admirate de oricine le poate vedea.

O contribuție originală și de o deosebită valoare științifică a adus acad. P. Constantinescu-Iași prin lucrarea: *Nartexul în artele bizantine sud-slave și române*, publicată în anul 1926. Lucrarea a fost consacrată studierii, în amănunțime, a originii și rolului nartextului, pe care autorul îl consideră, pe bună dreptate, ca un element important care oglindește o treaptă în dezvoltarea arhitecturii bisericești. Autorul a completat, în mod fericit, părerile asupra artei bizantine și a spulberat judecata că această artă nu are nici personalitate și nici viață, stabilind evoluția ei generală și rolul

avut în dezvoltarea arhitecturii bisericești din Moldova, Țara Românească și țările vecine.

In această lucrare, acad. P. Constantinescu-Iași a studiat, pentru prima oară în literatura științifică universală, o parte principală a arhitecturii bisericilor creștine din toate epocile, de pe o întinsă arie teritorială, aducînd o contribuție valoroasă la cunoașterea evoluției artei bizantine și române.

Studiind *Decorația bisericilor moldovenești*, acad. P. Constantinescu-Iași a stabilit cinci faze în dezvoltarea decorației acestor monumente. Cercetînd elementele decorative exterioare ale bisericilor moldovenești din epoca anterioară domniei lui Ștefan cel Mare, din vremea domniei acestuia, care, din punctul de vedere al creației artistice este mult mai bogată și mai variată, ale epocii următoare, care culminează cu monumentele construite în timpul domniilor lui Petru Rareș, ale monumentelor de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și din sec. al XVII-lea, cînd apare a doua cupolă și «brîul moldovenesc» – format din trei muluri paralele cu îndoituri din distanță în distanță – care împarte corpul construcțiilor în două părți inegale, precum și ale monumentelor din sec. al XVII-lea, la care majoritatea elementelor decorative anterioare dispar, autorul a adus contribuții valoroase referitoare la înțelegerea evoluției elementelor decorative ale monumentelor de artă bisericească. Astfel că și această lucrare este deosebit de folositoare tuturor cercetătorilor istoriei artei românești, în general, și a celei moldovenești în special.

Trecînd la studiul decorației interne a acelorași monumente, acad. P. Constantinescu-Iași se ocupă, în mod special, de așezarea scenelor din fresce, valoarea și semnificația lor, precum și de menționarea, în ordine cronologică, a celor mai cunoscute monumente picturale realizate pe teritoriul Moldovei.

Și în celelalte lucrări de istoria artei enumerate în volumul omagial pe care-l prezentăm, acad. P. Constantinescu-Iași, a urmărit problemele abordate cu o stăruință și conștiinciozitate de adevărat savant. Din toate lucrările d-sale se constată că a dat dovadă de vaste cunoștințe în domeniul istoriei și arheologiei și mai ales cu privire la arhitectură. Lectura lucrărilor acad. P. Constantinescu-Iași arată că are vederi originale asupra elementelor de clasificare a monumentelor studiate. Prin studiile sale de istoria artei, dintre care mai amintim: *Istoria artei bizantine, Din relațiile artistice româno-bulgare, Istoria artei creștine din Apus, Monumente de artă românească în Bulgaria* etc. acad. P. Constantinescu-Iași a adus contribuții originale la cunoașterea evoluției stilurilor, a influenței arhitecturii și sculpturii antichității clasice și orientului asupra artei bizantine, ca și asupra celei din Bulgaria, Serbia, Grecia și țările române.

In general, problemele tratate în studiile acad. P. Constantinescu-Iași, au fost urmărite atent, iar concluziile susținute de un bogat material documentar și informativ. Tratarea este competentă, cu numeroase observații personale, interpretări serioase și pătrunzătoare și ca atare studiile sale sînt printre cele mai remarcabile contribuții ale istoriografiei noastre. Totodată, prin lucrările sale acad. P. Constantinescu-Iași, a urmărit să îndrumeze pe cititori pe «linia idealului democratic», pe care nu l-a trădat niciodată, cu toate suferințele îndurate în temnițele și lagărele regimului burghezo-moșieresc.

După cum se știe, pe lîngă preocupările științifice și didactice, acad. P. Constantinescu-Iași a desfășurat o intensă activitate politică progresistă, «intuind just unde bătea inima contemporaneității», legîndu-și-o de lupta Partidului Comunist Român. Pentru aceasta a fost arestat și ținut închis luni și ani de zile, suspendat de mai multe ori din învățămînt, purtat din nou prin închisori și lagăre de concentrare.

Intreaga activitate a acad. P. Constantinescu-Iași pe terenul școlii, prin articolele publicate în diferite ziare și reviste democratice, s-a îndreptat în direcția criticării sistemului de învățămînt și educativ burghezo-moșieresc, de toate gradele. Totodată, el a luptat pentru accesul oamenilor muncii și copiilor lor la învățătură și a cerut înnoirea și restructurarea sistemului de învățămînt pe baze democratice și în spirit cu adevarat științific.

Volumul omagial începe cu o prezentare în care se evidențiază, cu multă căldură, de către acad. Emil Condurachi, activitatea științifică și politică a academicianului P. Cons-

tantinescu-Iaşi. Acestei prezentări îi urmează bibliografia lucrărilor publicate ale sărbătoritului, începînd cu anul 1912 şi pînă în 1962, cînd a împlinit 70 ani de viaţă. Bibliografia este totuşi incompletă, deoarece, după cum mărturisesc înşişi alcătuitorii ei, nu cuprinde conferinţele publicate, prefeţele unor volume, articole de popularizare şi nici notele originale publicate în diferite reviste şi ziare.

In articolele omagiale scrise de Georges Coqniot (Paris), Pavel Reiman (Praga) şi Stanciu Stoian, s-a evidenţiat în mod elogios că prin activitatea şi exemplul său acad. P. Constantinescu-Iaşi a contribuit, într-o măsură puţin obişnuită, la răspîndirea marilor concepţii umaniste. Aceeaşi au subliniat activitatea de militant pe tărîm politic, ca şi aceea de teoretician şi profesor, în domeniul educaţiei poporului, a academicianului P. Constantinescu-Iaşi.

Celelalte articole omagiale, în număr de 87, redactate de cercetători români, germani, sovietici, cehi, francezi, poloni, bulgari etc., referitoare la istoria veche şi arheologie, istoria medie, istoria modernă, istoria contemporană, artă şi etnografie, tratează aspecte extrem de variate din istoria Patriei noastre.

Articolele omagiale de istorie veche şi arheologie au fost redactate de Johannes Irmscher (Philistion-Philemon. Eine Naemnsverwechslung und ihre Folgen), Margarete Reimschneider (Die Attribute des thrakischen Reitergottes), C. S. Nicolăescu-Plopşor şi Dardu Nicolăescu-Plopşor (cu privire la începuturile istoriei României), Eugen Comşa (Contribuţii la cunoaşterea culturii Dudeşti. Complexul de la Radoveanu), M. Petrescu-Dîmboviţa (Din rezultatele săpăturilor arheologice de la Truseşti cu privire la cultura Cucuteni), Vladimir Dumitrescu (Consideraţii asupra problemei fazei finale a culturii Cucuteni-Tripolie), D. Berciu (Dunăre – Balcani – Anatolia. Unele probleme ale legăturilor din mileniul al III-leă î. e. n.), Olga Necrasov şi Maria Cristescu (Unele probleme ale populării teritoriului Patriei noastre în neolitic în lumina noilor cercetări), Bucur Mitrea (Stateri de aur de la Alexandru cel Mare descoperiţi într-o aşezare geto-dacă din estul Munteniei), N. Gostar (Cetatea dacică de la Piatra Neamţ – Bîtca Doamnei), Iorgu Stoian (Cu privire la confederaţia cetăţilor greceşti din Pontul Stîng), Gabriela Bordenache (Un nou portret al Faustinei cea tînără), Hadrian Daicoviciu (Un monument funerar din Dacia Superioară), D. Tudor (Templul şi statuetele romane de la Cioroiul Nou), Gh. Diaconu, (Despre ceramica dacică din necropola de la Tîrguşor, lucrată cu mîna), Maria Comşa (O cană cu semne magice religioase din epoca hunică, descoperită la Năd-lac-raionul Arad), Adrian Florescu (O descoperire din perioada corespunzătoare invaziei hunilor în nordul Moldovei), I. I. Russu (Obîrşia şi răscoala lui Vitalianus), Gh. Ştefan (Numele unui praefectus Urbi pe o inscripţie din Dobrogea din secolul al VI-lea e. n.), Ion Nestor (Cîteva consideraţii cu privire la cea mai veche locuire a slavilor pe teritoriul R. P. R.), D. Protase (Cimitirul slav de la Ocna Sibiului) şi I. Barnea (Cu privire la relaţiile dintre Dobrogea şi Chersones în secolele IV-X).

In aceste articole autorii discută numeroase şi variate probleme legate de istoria ţării noastre. Toate articolele enumerate sînt bazate pe materialele informative inedite, pe cercetări, descoperiri arheologice şi interpretări noi, aducînd astfel numeroase contribuţii privitoare la populaţia şi traiul ei material, începînd din arheopaleolitic şi pînă la începutul orînduirii feudale.

Articolele de istorie medie, în număr de 32 sînt redactate de Aleksander Gieysztor (Varşovia), Josef Macek (Praga), L. V. Cerepnin (Moscova), M. N Tihomirov (Moscova), L. V. Sevcenko (Kiev), Albert Soboul (Clermont-Ferrand), V. Beridze (Tbilisi), Şt. Ştefănescu, M. Holban, N. Grigoraş, Al. Andronic şi E. Neamţu, L. Demeni, Petre S. Năsturel, C. Cihodaru, M. Berza, Tr. Ionescu Nişcov, Mihail Dan, P. P. Panaitescu, Gh. Cronţ, Eugen Stănescu, Constantin C. Giurescu, Carol Göllner, D. Prodan, Ştefan Pascu, Aurora Ilieş, C. Şerban Diomid Strungaru, S. Iancovici, Ecaterina Negruţi-Munteanu, A. Oţetea, Ioan N. Neacşu şi Vladimir Diculescu. Articolele de istorie medie abordează probleme de o mare varietate şi în general aduc contribuţii extrem de valoroase asupra agriculturii, instituţiilor feudale, negoţului, meşteşugurilor, relaţiilor culturale, comerciale şi politice cu statele vecine, răscoalele interne, proprie-

tăţii feudale, cetăţilor şi oraşelor, istoriei ideilor politice, construcţiilor navale etc. etc.

Articolele de istorie modernă, în număr de 19, care urmează celor de istorie medie, au un conţinut bogat şi foarte variat, oglindind aspecte din începuturile mişcării muncitoreşti, a relaţiilor internaţionale cu mişcarea muncitorească din România între anii 1880-1889, a mişcărilor ţărăneşti din anul 1900, asupra programului agrar al socialiştilor din România elaborat în a doua jumătate a anului 1907, a luptei clasei muncitoare din România în anii neutralităţii armate (1914-1916), informaţii noi asupra frămîntărilor tineretului intelectual în preajma Adunării din 30 aprilie 1848, cu privire la funcţiile publice ocupate de Alexandru Cuza pînă la alegerea lui ca domn, ecouri ale propagandei unioniste în apus între 1856-1857 etc.

Referitor la istoria contemporană, articolele se ocupă de situaţia revoluţionară din România între anii 1917-1921, lupta revoluţionară de eliberare socială şi naţională din Transilvania şi actul Unirii, de legăturile camarilei lui Carol al II-lea cu vîrfurile capitalului monopolist (1930-1934), despre unele aspecte ale situaţiei economice a României în ajunul insurecţiei armate din august 1944 etc.

Articolele de istoria artei şi etnografie, în număr de 15, redactate de: Todor A. Pavlov (Sofia), Pierre George (Paris), Carlos M. Rama (Montevideo), Virgil Vătăşianu, Horia Teodori, Corina Nicolescu, Vasile Drăguţ, Paul I. Cernavodeanu, Petre Oprea, V. Costăchel, Romulus Vulcănescu, Paul Petrescu, Paul Henri Stahl, Dan Simonescu şi Mihai Novicov, tratează subiecte foarte interesante, dintre care citătm: Noi amănunte cu privire la sculptura figurativă romanică de la Catedrala din Alba-Iulia, Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn, Arhitectura populară moldovenească în Muzeul Satului din Bucureşti, Soarele şi luna în decorul artei populare româneşti din secolele al XIX-lea, Mihail Kogălniceanu colecţionar de artă etc.

Toate articolele din volumul omagial închinat acad. Petre Constantinescu-Iaşi sînt bazate numai pe materiale inedite, pe cercetări şi interpretări noi, selecţionate cu multă grijă şi atenţie. Astfel, prin ele cercetătorii istoriei ţării noastre şi masele de cititori, sînt informaţi asupra unor probleme deosebit de importante petrecute pe teritoriul ţării noastre începînd din arheopaleolitic şi pînă astăzi. In felul acesta colaboratorii volumului omagial au înţeles să-şi manifeste întreaga lor gratitudine şi să cinstească cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 ani, activitatea ştiinţifică şi obştească a academicianului Petre Constantinescu-Iaşi.

N. GRIGORAŞ

ALMANAHUL PAROHIEI ORTODOXE ROMÂNE DIN VIENA, 1965

(Eigentümer, Herausgeberger und Verleger : Rumänisch - griechisch Kirchengemeinde zur Hl. Auferstehung in Wien. Verantwortlich : Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, Pfarrer, Wien I, Lőwelstrasse 8.) 290 p.

Cel de al IV-lea almanah editat de Parohia Română din Viena, prin străduinţa parohului Prof. Dr. Gh. Moisescu, consolidează o tradiţie iniţiată în 1962. Pe lîngă calitatea sa de preot, părintele Gh. Moisescu este şi un apreciat istoric, cu specialitatea : Istoria Bisericii Române. Dacă n-am aminti decît studiul său temeinic *Catolicismul în Moldova pînă la sfîrşitul veacului al XIV-lea*, Bucureşti, 1942, ar fi destul ca să îndreptăţească speranţele că pe lîngă activitatea sa pastorală desfăşurată la Viena, de cinci ani, va ieşi cîştigată şi istoriografia noastră cu documente inedite din arhivele vieneze explorate sporadic pînă acum de E. Hurmuzaki, Mihail Auner, I. Nistor, Virgil Zaborovschi, Păunel, arhivele diplomatice occidentale fiind surse valoroase şi pentru istoriografia noastră bisericească. Sîntem convinşi că şi la Viena se găsesc documente importante pentru trecutul Bisericii noastre, aşa cum s-au găsit în arhivele de la British Museum şi la biblioteca Bodleiana de la Oxford, de E. D. Tappe, care a publicat la Haga în 1964 o colecţie de Documente privind istoria României (1427-1601).

In aşteptarea îndeplinirii acestor îndrituite speranţe ne bucurăm de activitatea publicistică pe tărîmul propagandei culturale, a părintelui Gh. Moisescu. Broşura *75 de ani de la moartea poetului Mihail Eminescu* (75 Jahre seit dem Tode des Dichters Mihai Eminescu) publicată în

1964, în 64 pagini, cu text român şi german, constituie un omagiu bine meritat adus activităţii poetului în perioada vieneză. Materialul broşurii, inedit sau reprodus după alte publicaţii, reprezintă o admirabilă sinteză a acestui moment din istoria culturii noastre. Tableta lui Tudor Arghezi *Eminescu student,* exprimă cu pregnanţa cunoscută a stilului arghezian importanţa şederii şi studiilor făcute la Viena de poet, între 1869-1872, pentru formarea sa intelectuală. Fotografia lui Eminescu este însoţită de cunoscutul catren al lui Arghezi întitulat: *Inscripţie pe amfora lui Eminescu.* Un scurt studiu al părintelui Gh. Moisescu cu titlul *Mihai Eminescu student la Viena,* 1869-1872, face o sinteză cuprinzătoare a datelor cunoscute şi a unor amănunte inedite, cu privire la anii petrecuţi la Viena de Eminescu, urmat de articole reproduse din Iorga, Sadoveanu, Gala Galaction şi G. Călinescu. Excelente traduceri în germană de Alfred Margu Sperber, din ciclul *Eminescu Gedichte,* Bucureşti, 1955, ca *Din valurile vremii* (Aus dunkler Zeiten Meer) şi mai ales *Luceafărul* (Der Abendstern) publicat pentru prima dată de Eminescu în cel dintîi almanah al „României June" apărut la Viena în 1883, se întorc în poezia germană, de astă dată în haina strălucitoare a romanticei lui Goethe, Schiller, Lennau.

Revenind la Almanahul pe 1965, din bun început subliniem măiestria autorului lucrării sub raportul redacţional, prin selectarea şi îndrumarea materialului calendaristic, religios literar, istoric, bibliografic; tehnoredactarea, încadrarea ilustraţiilor fotografice ale celor 69 clişee şi a copertei în culori compusă din două reproduceri, Mănăstirea Voroneţ şi detaliu de frescă a aceluiaşi monument de pe faţada de sud; macheta titlului artistic realizată de arhitectul Cristian Moisescu; vinietele, dintre care unele create de Ioana Buescu, altele reproduse după *Cartea de rugăciuni* (1951) şi după *Liturghierul* lui Macarie (1508); în sfîrşit realizarea tehnică, tiparul executat cu literă frumos tăiată şi pe hîrtie cretată, fac din Almanahul pe 1965 o realizare sub toate raporturile.

Din cele opt rubrici bogate ale sumarului ne vom opri asupra titlurilor cu un cuprins inedit, sau cu o deosebită semnificaţie, deşi toate ar merita o cît de succintă expunere.

Almanhul este prefaţat de Prea Fericitul Patriarh Iustinian, care într-o frumoasă *Sfătuire Duhovnicească* după ce arată preţuirea de care se bucură activitatea parohiei de la Viena, scrie că dacă în trecut calendarele constituiau adevărate letopiseţe creştine care tîlcuiau întîmplările vremii şi dădeau sfaturi şi pilde folositoare credincioşilor, astăzi se simte nevoia ca Biserica să fie un puternic sprijin sufletesc omului prins în vîrtejul înnoirilor epocii în care trăim. Un progres real şi durabil omenirea nu-l va putea menţine decît sub acoperămîntul păcii, pe care să ne străduim s-o susţinem fiecare acolo unde ne aflăm. Legătura cu trecutul trebuie menţinută necontenit. Potrivit îndemnului Sfîntului Apostol Pavel „Aduceţi-vă aminte"... (Evr. XIII, 7), Prea Fericirea Sa îndeamnă pe credincioşii parohiei de la Viena să continuie frumoasa tradiţie a evocării marilor figuri şi fapte legate de istoria noastră naţională şi de cultura românească, cum a fost şederea sau misiunile la Viena ale lui Mihai Viteazul, Petru Şchiopul, Radu Şerban, sau faptele de arme ale lui Şerban Cantacuzino şi mai ales legăturile culturale, tipăriturile executate acolo, oamenii noştri de seamă formaţi la universitatea vieneză. Prea Fericitul Patriarh are cuvinte de laudă pentru grija parohiei de la Viena de mormintele ostaşilor noştri de la Tulln şi Zwentendorf pe care soarta i-a dus să-şi doarmă somnul de veci acolo, ca victime ale celor două războaie mondiale. Crucile de piatră ale acestor două cimitire au fost lucrate în ţară şi trimise în dar de Prea Fericirea Sa.

Partea calendaristică este realizată pe luni şi pe pagina stîngă întreagă, cu viniete pe frontispiciu, tipar roş-negru, iar pe pagina din dreapta cu spaţiu liber pentru însemnări şi, în continuare, rubrica „Spre aducere aminte„ cu cîte 7-8 note la fiecare lună, în care se menţionează substanţial şi succint cîte o dată istorică importantă, sau aniversarea unui nume scump inimilor româneşti, ca de ex.: 8 ianuarie 1907: S-a sfinţit Capela ortodoxă română din Viena, cu hramul Invierea Domnului, aflată sub oblăduirea canonică a Mitropoliei Bucovinei; 7 februarie 1777: S-a năs-

cut Dinicu Golescu, cel dintîi călător român, care a străbătut Europa în anii 1824-1826 şi a lăsat o *Insemnare a călătoriei mele,* făcută din dorinţa de a cunoaşte orînduielile obşteşti ale altor ţări şi popoare ; 4 martie 1788 : S-a născut Gheorghe Asachi, unul din întemeietorii culturii noastre moderne. A studiat un timp la şcolile înalte de la Viena, unde şi-a luat titlul de doctor în filozofie şi diploma de inginer. A pus bazele primului teatru românesc din Iaşi şi a dat Moldovei cel dintîi ziar de cultură şi morală : *Albina Românească.* Moare în 1869, 20 martie 1820 : S-a născut Alexandru Ion Cuza întîiul domn al Ţărilor Române (1859-1866). A murit în exil la Heidelberg, la 5 iunie 1873. Corpul i-a fost adus în ţară şi înmormîntat la Ruginoasa. (In prezent se află în Biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi) ; 11 aprilie 1858 : S-a născut în Bucureşti Barbu Ştefănescu-Delavrancea. După studii la Paris s-a întors în ţară, dedicîndu-se politicii şi avocaturii. A scris piese, nuvele, amintiri şi basme memorabile şi de un realism clasic. Moare la Iaşi, la 29 aprilie 1918 ; 3 mai 1848 : S-a ţinut Marea adunare din Cîmpia Libertăţii de la Blaj, cea mai însemnată mişcare populară Transilvană din secolul trecut. Ea se înscrie cu cinste printre marile afirmări revoluţionare ale anului 1848 din Europa : 24 mai 1948 : A fost ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Iustinian, din treapta de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei ; 16 iunie 1835 : Inaugurarea Academiei Mihăilene din Iaşi, care a fost nu numai un focar de ştiinţă, ci şi o şcoală de înalt patriotism, dînd cu primii ei absolvenţi pe cei mai însufleţiţi luptători pentru unirea Principatelor Române din anul 1859; 1 iulie 1600 : Mihai Viteazul a intrat în Alba-Iulia ca „domn al întregii Ungrovlahii, al Ardealului şi Moldovei„ înfăptuind astfel pentru prima oară în istorie unitatea politică, sub un singur sceptru a Ţărilor Române ; 11 august 1933 : A încetat din viaţă cunoscotul filolog român Alexandru Philippide, profesor la universitatea din Iaşi şi autor al unor studii şi cercetări de mare valoare cu privire la Originea Românilor ; 19 august 1881 : S-a născut în satul Liveni din ţinutul Dorohoi, marele violonist şi compozitor român, George Enescu, ale cărei creaţii de fermecătoare frumuseţe sînt inspirate în mare parte din tezaurul muzicii noastre populare. A murit la Paris, la 4 mai 1955 ; 1 septembrie 1683 : Şerban Vodă Cantacuzino a ridicat la Viena o cruce de stejar, întru pomenirea ajutorului prietenesc dat de el locuitorilor asediaţi în cetate de către oastea turcească a vizirului Kara Mustafa ; 2 octombrie 1854 : S-a născut la Stupca în Bucovina, vestitul compozitor Ciprian Porumbescu, care a studiat şi la Viena. A iubit cu multă căldură muzica populară şi s-a sîrguit pentru înălţarea ei la rangul de artă. Moare la 6 iunie 1883 ; 26 octombrie 1856 : S-a născut istoricul bucovinean Dimitrie Onciul. După studii strălucite la Viena, a ajuns profesor la universitatea din Bucureşti, unde s-a distins prin critică şi metodă ştiinţifică în studiile privitoare la începuturile Principatelor Române. Moare în anul 1923 ; 27 noembrie 1818 : S-a născut Aron Pumnul, profesorul lui Mihail Eminescu. După studii la Viena, a ajuns profesor în Bucovina, unde a dat o orientare temeinică studiilor asupra limbii române. Moare la 26 ianuarie 1866 ; 7 decembrie 1921 : Ministerul federal austriac al Invăţămîntului şi Cultelor, prin decizia nr. 23088/III, a aprobat „Infiinţarea unei parohii ortodoxe din Viena, pentru toţi românii din Republica Austria, fără considerare cărui Stat sînt supuşi". 31 decembrie 1889 : A încetat din viaţă marele povestitor Ion Creangă. Născut în Humuleşti la 1 martie 1837, intrat întîi în tagma preoţească ajungînd apoi institutor la Iaşi, prieten bun cu Mihai Eminescu, care l-a îndemnat să scrie, Creangă şi-a zugrăvit satul şi oamenii copilăriei în fermecătoarele lui *Amintiri.* O mare bucurie a vieţii însufleţeşte toată opera lui măiastră de basme şi povestiri glumeţe. In 1883 a colaborat împreună cu Mihai Eminescu la Almanahul „României june", tipărit la Viena, publicînd anecdota despre *Moş Ion Roată.*

Semnalăm o omisiune ce desigur va fi împlinită în anii viitori : nemenţionarea în această rubrică, care constituie un memento valoros al relaţiilor noastre cu Viena, a numelor româneşti care au strălucit pe cerul vienez : Ion Bălăceanu, patriot şi diplomat, prieten şi colaborator al lui Mihai Kogălniceanu ; cîntăreţii

şi actorii dramatici şi lirici Traian Grozăvescu, Agata Bîrsescu, Mihai Popescu, poetul Octavian Goga ; o menţiune specială pentru George Enescu ; filologul Ioan Bogdan ; istoricii şi profesorii universitari Dimitrie Onciul, Ioan Nistor, preotul Nicolae Popescu şi mulţi alţi profesori de teologie.

In articolul *Mărturisire şi legămînt* Prof. Dr. Gh. Moisescu într-un stil ales de preot, teolog şi istoric al Bisericii strămoşeşti, arată scopul înalt al acestei lăudabile iniţiative de a continua tradiţia publicării Almanahurilor româneşti la Viena... P. C. Sa precizează că de la Viena „a pornit sîrguinţa de a face din acest almanah o *Floare a cuvintelor* şi o *Fîntînă a darurilor*, aşa cum se spune în graiul vechi bisericesc, din care să se adape cugetele dornice de învăţătură şi de înţelepciune, de datini şi de simţire românească. Intr-un cuvînt, am vrut ca el să fie un pridvor al cărturăriei româneşti pe tărîmuri depărtate de ţară, care să adăpostească scrisul cel bun, menit să încălzească inimile şi să aline dorul de vatra străbună. Aşa s-a izvodit ctitorirea acestui almanah, iar întocmirea lui a cuprins toate gîndurile înalte, toate simţirile curate şi tot înţelesul cuminte al vieţii, spre cunoaşterea multor învăţături sănătoase şi pilde vrednice de urmat". Aceste mărturisiri se termină cu următoarea încheiere: „dorim ca precum scînteiază zăpezile de pe culmi, aşa să strălucească în sufletele cititorilor lumina tainicelor învăţături cuprinse aici: precum înfloreşte nufărul ieşind din adîncul liniştit al apelor, aşa să se împodobească inimile lor de cununa virtuţilor strămoşeşti: precum odrăsleşte bobul de grîu sub brazda reavănă, aşa să sporească bogăţia cunoştinţelor în cugetele lor şi cum îndestulează roua dimineţii şi razele soarelui pajiştile mănoase tot aşa să prisosească harul binecuvîntărilor asupra celor ce vor primi pîrga osîrdiei noastre cu dragoste curată şi înţelegere dreaptă".

Almanahul se bucură şi de colaborarea a doi înalţi ierarhi ai Bisericii noastre, a I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi a I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului. Din paginile viitoarelor almanahuri sperăm că nu vor lipsi rîndurile cu îndemnuri şi sfaturi ale altor ierarhi, în special al I. P S. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului, o regiune a patriei noastre cu intense legături în trecut cu Austria şi a I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei un cărturar de seamă, care a şi vizitat Viena în cursul anului 1965, slujind la pomenirea eroilor români care şi-au aflat veşnica odihnă în cimitirile vieneze.

I.P.S. Iustin în articolul *Hristos, Domnul păcii şi al dreptăţii* în cuvinte puţine, dar pline de înţelepciune şi de duh creştinesc, subliniază caracteristica esenţială a epocii noastre, anume trezirea omului societăţii actuale, un om nou care a dobîndit conştiinţa existenţei sale. I.P.S. Sa ridică o obiecţie de fond în faţa lumii actuale, pune în ecuaţie o problemă acută şi dă o soluţie indiscutabilă, atunci cînd scrie: „Totuşi, lumea de azi este profund divizată în concepţiile ei de a asigura omului o bază normală de viaţă şi în acelaşi timp, este interdependentă, în condiţiile de civilizaţie şi dezvoltare a popoarelor în epoca noastră. Dar, o orînduire socială nedreaptă nu se mai poate apăra azi, cu forţa conducerii de stat. În acelaşi timp nu trebuie omis un fapt esenţial şi anume că în anii care s-au scurs după cel de al doilea război mondial, s-a creat în mod treptat o atmosferă de colaborare internaţională, în cele mai variate domenii ale ştiinţei, artei, tehnicei. Cu toate acestea, privind în miezul lucrurilor, trebuie să recunoaştem că astăzi omenirea, în mare parte, trece printr-o criză. Este criza încrederii, sau cum putem noi spune în grai creştin, privind mai adînc lucrurile, criza dragostei între oameni". I.P.S. Sa conchide: „Dreptatea adevărată pentru noi creştinii nu este o orînduială omenească ; este o însuşire dumnezeiască pe care Creatorul a revărsat-o în om la crearea lui... după chipul şi asemănarea Sa". Ca adevăr revelat în Sfînta Scriptură, ea face parte din patrimoniul nostru spiritual, iar ca principiu divin sădită în om, pentru vieţuirea lui în lume, ea aparţine întregului neam omenesc ca „vestigium sapientiae divinae".

Aceste idei şi enunţări de mare răspundere, ar trebui reluate mereu, dezbătute sub toate aspectele şi făcute cunoscut *urbi et orbi*, pentru

că exprimă cu claritate, un adevăr scump inimilor creştine.

I.P.S. Nicolae Colan, în articolul *Făptura nouă*, pornind de la versetul din Romani VI, 4, „După cum Hristos a înviat din morţi prin mărirea Tatălui, tot aşa şi noi să umblăm întru înnoirea vieţii", dezvoltă ideea *înnoirii* ca pe o chemare a Sfintei noastre Biserici, adresate unei *făpturi noi*, trecute prin focul curăţitor al morţii lui Hristos, cu un suflet curăţit de păcate, pentru a şi-l închina lui Dumnezeu. „Flacăra credinţei, — scrie I.P.S. Nicolae, şi a tuturor virtuţilor creştineşti, trece de la suflet la suflet, aşa cum s-aprind lumînările una de la alta în noaptea Sfîntă de Paşti". Toate legăturile omeneşti pot slăbi cu vremea, — spune în încheiere I.P.S. Nicolae, afară de cea în Hristos Domnul, cea între credincioşi, care mereu înnoieşte, mîngîie, întăreşte şi ne mîntuie.

Rubrica „Însemnări şi amintiri" este deschisă de Tudor Arghezi, care în articolul *Eminescu student* pune cititorului o întrebare cheie, pe cît de neaşteptată, pe atît de naturală: „Ar putea cineva să afirme că fără atmosfera vinează fructificarea poeziei autorului *Scrisorilor* ar fi fost aceeaşi şi fără această ospitalitate, ar fi fost Viena, tot atît de iubită de români şi că emoţia cu care o vizităm arată că ea ar fi fost tot atît de complex dedicată ? Vienezii de azi nu prea au cum să-l cunoască pe poetul nostru, ci ei pot urmări umbra lui prin oraş dacă li s-ar aminti că el a locuit în străzile şi azi actuale şi localurile de întîlnire cu prietenii vienezi şi bucovineni, adunaţi la discuţii tinereşti entuziaste şi controversate. Să nu le mai precizăm pe nume, după ghidul cu care călătorul pleacă să cunoască oraşele, monumentele şi muzeele prin frumuseţile seculare şi să astupe ritmul civilizaţiilor succesive şi prezente în pasul cînd greoi şi cînd uşor şi dansant al omenirii în veşnică frămîntare".

Un documentat articol al profesorului Dr. C. Tp. Gossen, de la universitatea din Viena, tratează despre studiul *Filologiei române* la Universitatea din Viena, început cu Adolf Mussafia în 1860 şi continuat cu marele prieten al românilor Johann Jarnik şi vestitul romanist W. Mayer-Lübke. Din 1903 au predat limba romînă Iosif Popovici şi Sextil Paşcariu. Un merit deosebit în promovarea studiilor filologice şi de lingvistică română, limbă vorbită de milioane de locuitori ai Bucovinei, Ardealului şi Banatului, provincii care pe atunci făceau parte din Imperiul Habzburgic, l-a avut de sigur Institutul Român înfiinţat de W. Mayer-Lübke în 1904, închis după un an şi redeschis în 1911 datorită sprijinului financiar şi diplomatic al lui Titu Maiorescu. Acest Institut a publicat în 1914 volumul de comunicări *Mitteilungen des Romänischen Institut zu Wien* cu colaborarea cunoscuţilor filologi Jokl, Schürr, Gamillscheg, Spitzer, D. Caracostea şi alţii. Cursuri de limbă şi literatură română au mai predat ulterior Elisie Richter, Josef Huber, Alice Scarlate, Alexandru Dima, în prezent profesor la Universitatea din Iaşi. Astăzi predau Ioan Cazan şi Alexandru Niculescu.

Venerabilul nonagenar Protosinghelul Dr. Virgil Ciobanu, publică duioase amintiri în legătură cu înfiinţarea capelei române de la Viena, tîrnosită la 8 ianuarie 1907.

Capitolul „Mărturii din trecut" cuprinde 9 articole şi studii inedite, datorite unor nume cunoscute şi apreciate din revistele noastre bisericeşti şi laice, toate în legătură cu Viena şi cu relaţiile noastre culturale cu Austria. Toate ar merita o expunere amănunţită, dar deocamdată ne mărginim a le enunţa titlurile:

Pribegia mitropolitului Ignatie al Ungrovlahiei la Viena al Prof. Al. Elian ; *Notele de călătorie la Viena ale lui M. Kogălniceanu din anul 1844* de Prof. Dan Simonescu ; *Honterus şi Viena* de Dr. Ştefan Juhasz, Rectorul Institutului teologic protestant de Grad Universitar din Cluj ; Preotul Dr. Niculae Şerbănescu, apreciatul cercetător, publică un studiu asupra lui *Mihai Viteazul la Viena ; Petrache Poenaru student la Viena* de Prof. Dr. George Potra ; *Ciprian Porumbescu la Viena* de Viorel Cosma ; *George Enescu la Viena (1889-1894)* de George Bălan ; *Viena în folclorul românesc* de Gheorghe Alexe ; *Un prieten al poporului român : Pastorul sas Stephan Ludwig Roth (1796-1849)* de Asist. Mircea Păcuraru.

Rubricile „Cuvinte din bătrîni" şi „Spicuiri literare" cuprind pagini din literatura clasică română, alese cu multă înţelegere a textelor, atît

ca valoare literară, cît şi ca suflu evocator.

În rubrica „Meleaguri româneşti" se cuprinde articolul *Restaurarea monumentelor de arhitectură religioasă în România*, în care Prof. Grigore Ionescu, directorul Direcţiei monumentelor istorice descrie munca şi grija susţinută a Statului Român pentru restaurarea vechilor locaşuri de arhitectură şi artă românească. Al. Bădăuţă în articolul *Bisericile de lemn din Maramureş* descrie aceste monumente specifice ale artei populare, unele vechi de peste 400 ani, care „păstrează cele mai reprezentative exemplare ale meşteşugarului, îmbinată în mod armonios cu un deosebit simţ artistic, rod al unei îndelungate tradiţii".

Impresii culese în călătoriile din ţara noastră şi din zilele de vacanţă petrecute pe litoralul românesc, publică Ernst Iankowitsh, Ernst Dresler, Theresa Erker, Hanna Kindler.

Rubrica „Pe firul vremii" publică articolul Dr. Traian Sofonea intitulat *La 75 ani de la moartea poetului Mihai Eminescu (1850-1889).* Dl. Th. N. Manolache scrie cronica *Centenarul Universităţii din Bucureşti.*

Pr. Scarlat Porcescu, Consilier cultural al Mitropoliei Moldovei, face un istoric interesant al *Capelei române din Baden-Baden*, cu ocazia centenarului acestui aşezămînt (1864-1964). Acest aşezămînt, unul din cele mai frumoase, de peste hotare, a fost construit de domnitorul moldovean Mihail Sturdza între anii 1864-1866. Piosul ctitor l-a pus sub jurisdicţia şi grija Mitropoliei din Iaşi. Autorul arată în istoricul capelei de la Baden-Baden împrejurările triste în care a fost înălţată această ctitorie din vestita localitate de pe malul rîului Oos, frecventată de lumea politică şi de nobilimea occidentală din a doua jumătate a secolului XIX. Fostul domnitor al Moldovei a construit capela mausoleu la trecerea din viaţă a fiului său Mihail, în vîrsta de 17 ani, mort subit. „Prin liniile şi proporţiile sale, scrie părintele Scarlat Porcescu, Capela Sturdza din Baden-Baden este un măreţ monument de artă, care a costat peste două milioane guldeni aur, fiind zidită în întregime în piatră poroasă albă, cu brîul din aceiaşi piatră roşie, Ea s-a clădit prin grija constructorului german Belzer şi sub privegherea nemijlocită a ctitorului Mihail Sturdza, (pe un teren în întindere de 22.800 m. p. aflat pe culmea Friesenberg), ca să-i fie spre pomenire şi loc de veşnică odihnă, după moarte, lui şi întregii sale familii. Astăzi Biserica este slujită de „octogenarul protoiereu Mihail Stefîrţă, albit de ani, dar ager şi tînăr la suflet, care stăruie fără şovăire întru oţelirea drepturilor Ortodoxiei româneşti, prin legătura nemijlocită cu Mitropolia Moldovei, care l-a trimes acolo acum 40 ani. Veghează însă cu nădejdea senină că prin înţelegerea celor în drept, sfîntul locaş nu va mai aştepta mult pînă să-şi primească din ţară, aşa cum a hotărît ctitorul, un slujitor nou, care prin puterea harului, cu înţelepciunea minţii, cu osîrdia inimii şi deplina ascultare, să poarte mai departe şi cu toată vrednicia, grija săvîrşirii sfintelor slujbe, rugîndu-se necontenit pentru veşnica odihnă a ctitorilor şi pentru pacea şi buna înţelegere între oameni".

Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, scrie un emoţionat necrolog cu titlul *In memoriam — Paul Constantinescu, Tudor Vianu, George Georgescu.* — Prof. Pr. Ioan G. Coman face *Cronica Patriarhiei Române pe anul 1964* şi tot Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu face *Cronica Parohiei Ortodoxe române din Viena* şi descrie momente emoţionante ale *Pelerinajului la Cimitirul ostaşilor români din Zwentendorf*, de la 28 iulie 1964, cînd s-au împlinit 50 de ani de la izbucnirea primului război mondial.

Almanahul se încheie cu un rezumat în limba germană al articolelor şi studiilor publicate, cu o bibliografie şi o tablă a celor 69 ilustraţii.

Almanahurile de la Viena slujesc prietenia româno-austriacă şi pe credincioşii români grupaţi cu dragoste în jurul capelei şi vrednicului său slujitor. Noi, cei din ţară, îi urăm succes şi în anii viitori.

AL. A. BOTEZ

MESSAGER DE L'EXARCHAT DU PATRIARCHE RUSSE EN EUROPE OCCIDENTALE. Revue trimestrielle, 12-e année, No. 48, 4-e trimestre, Octombre-Décembre 1964, Paris, p. 189-266.

După o scurtă cronică oficială (p. 189-190) încrestînd pe răboj cîteva

evenimente proaspete din viaţa Exarhatului, urmează textul integral al cuvîntărilor rostite de către cele două căpetenii bisericeşti cu prilejul vizitei Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei al Moscovei şi întregii Rusii (septembrie 1964) în Anglia. Din cuvîntarea Sanctităţii Sale Alexei se desprind deosebit de preţioase îndrumări privind chemarea creştinului în lumea de azi.

Redării parţiale a textului hotărîrilor şi mesajului celei de-a III-a Conferinţe Panortodoxe de la Rodos, îi urmează o suită de articole teologice remarcabile.

Seria lor o deschide articolul arhiepiscopului Vasile: Texte simbolice în Biserica Ortodoxă (p. 197-217), înţelegînd sub acestea „toate monumentele ortodoxe dogmatice, exprimînd, în numele Bisericii, credinţa sa şi învăţătura sa teologică" (p. 198) şi avînd ca scop să arate locul şi importanţa lor în teologia şi conştiinţa ortodoxă.

Autorul face mai întîi (p. 198-205) o seamă de consideraţii teologice preliminare de caracter general, arătînd între altele că Prosinodului şi Sinodului Ecumenic le revine sarcina „de a lămuri ceea ce, printre numeroasele texte dogmatice, poate fi considerat ca un text simbolic exprimînd credinţa şi învăţătura Bisericii, atitudinea pe care Biserica trebuie s-o adopte faţă de acest text, gradul său de autoritate şi caracterul său obligatoriu" (p. 198).

Pe baza principiilor stabilite în aceste consideraţii preliminare, arhiep. Vasile trece la un studiu concret şi-n ordinea lor istorică a celor mai importante documente simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice, propunînd de fiecare dată atitudinea pe care crede că Biserica trebuie s-o ia faţă de ele în funcţie de gradul lor de autoritate şi de caracterul lor obligatoriu.

Scris judicios şi în spirit autentic ortodox, articolul se remarcă nu numai prin noutatea şi importanţa sa, ci şi prin actualitatea sa sub raport ortodox şi ecumenist.

De aceeaşi factură este şi fragmentul de „Teologie dogmatică" a cunoscutului teolog V. Lossky (p. 218-233), care tratează creaţiunea: timp şi eternitate, ordinea cosmică, imagine şi asemănare, antropologie creştină. Impresionează mai ales larga perspectivă — teologică şi filozofică — din care sînt abordate problemele, reţinînd mai mult atenţia cele cîteva interesante consideraţiuni în legătură cu timpul avînd ca bază pe Sf. Vasile cel Mare, precum şi elementele de teologie a naturii pe care le oferă în legătură cu chipul divin al omului şi asemănarea cu Dumnezeu pe care acesta este chemat s-o realizeze.

În continuare, se prezintă un material auxiliar cu privire la rezultatele descoperirilor de la Qumran (p. 234-251) şi sfîrşitul articolului „Rascol înnoitor" (p. 252-257).

Rubrica „Bibliografie" (p. 258-265) face cunoscute cititorilor două noutăţi teologice. Dintre acestea, reţine atenţia în chip deosebit lucrarea arhiepiscopului Vasile de Bruxelles şi Belgia: „Simion Noul Teolog, Catehezele 1-5. Traducere, text critic şi note" apărută în limba franceză ca nr. 96 al Colecţiei „Izvoare creştine", Paris 1963 şi pe baza căreia Consiliul Academiei teologice din Leningrad i-a acordat recent titlul sau gradul academic de Doctor în teologie.

Cuprinzînd un material bogat, variat şi mai ales de duh şi de sevă ortodoxă, acest fascicol al revistei „Mesagerul Exarhatului Patriarhului Rus din Europa Occidentală" se recomandă de la sine.

Pr. Prof. C. SÎRBU

Albrecht Alt, **DIE HERKUNFT DER HYKSOS IN NEUER SICHT**, Berlin 1961.

Domnia hyksoşilor în Egipt, domnie străină, care a stăpînit în împărăţia faraonilor, în epoca patriarhilor şi a ministeriatului lui Iosif fiul lui Iacob, îşi are o origine încă nelămurită. Începutul acestei domnii îl marchează palid doar cîteva monumente în Teba.

O încercare de a arunca oarecare lumină asupra acelei epoci se face foarte tîrziu, abia în secolul III î. Hr., de către Maneto, un preot egiptean, care scrie o lucrare despre patria sa, în limba greacă, pentru a pune în legătură pe domnitorii epocii sale, pe Ptolomei, cu trecutul împărăţiei faraonilor, pe care au preluat-o. Fără îndoială, Maneto şi-a luat materialul din tradiţia epipteană. Totuşi, distanţa dintre epoca Ptolomeilor şi cea a hyksoşilor fiind atît de mare cu greu se poate admite că evenimentele epo-

cii vechi se oglindesc fidel în opera istorică a lui Maneto.

O oarecare contribuţie la lămurirea originii hyksoşilor aduce şi istoricul Iosif Flaviu, în lucrarea sa : Contra Apionem (de pe la 100 d. Hr.). Au apărut şi lucrări mai noi dintre care trebuiesc menţionate Labib, Die Herrschaft der Hyksis în Egipten und ihr Sturz (Domnia hyksoşilor în Egipt şi prăbuşirea lor), Berlin 1936 ; Engberg, The Hyksos Reconsidered (Reconsiderarea hyksoşilor), 1930, ş. a. Cu toate acestea originea hyksoşilor rămîne încă o problemă.

Monumentele egiptene în legătură cu hyksoşii sînt puţine şi neînsemnate. Maneto îi numeşte „oameni de o origine mai puţin onorabilă din părţile de răsărit". În afară de numirile proprii de origine egipteană se cunosc şi cîteva de structură semită.

Prin aceasta nu s-a spus la ce depărtare de Egipt trebuie căutată patria hyksoşilor. Nici un monument egiptean nu spune ceva în legătură cu această chestiune, nici chiar modul cum a decurs trecerea hyksoşilor din Asia în Egipt. A fost o deplasare masivă de popoare, o înaintare planificată sau silită ?

Egiptul a fost adesea obiectivul unor puteri străine care urmăreau cucerirea altor ţări. Astfel, a fost cucerit de imperiul sudan al cuşiţilor, în secolul al VIII-lea, de către asirieni în secolul al VII-lea, de către perşi în secolul al VI-lea şi de către greci, prin Alexandru cel Mare, în secolul al IV-lea î. Hr.

Rămîne verosimilă ipoteza privitoare la pătrunderea hyksoşilor cu forţa în Egipt, pentru a cuceri această ţară şi a ocupa tronul faraonic. Drumul străbătut de ei pare să fi fost cel care trece peste Mesopotamia, Siria şi Palestina. În calea lor ei au dus şi elemente semite, care apoi s-au încetăţenit în valea Nilului. Pînă la epoca hyksoşilor nu era cunoscut calul şi carul de război în Egipt. Calul nu era prea acasă nici în Mesopotamia şi Siria, dar a pătruns acolo din altă parte a Asiei, de aceea şi patria hyksoşilor se caută în afara Mesopotamiei. Tehnica luptei cu caii şi carele de război a fost introdusă de ari şi horiţi.

N. NEAGA

REVISTA ARHIVELOR, organ al Direcţiei generale a Arhivelor Statului din R.S.R., anul VIII, 1/1965.

Primul număr din acest an al Revistei Arhivelor îşi are materialul repartizat pe următoarele rubrici : I. *Studii* (p. 3-135) ; II. *Documente* (p. 136-264) ; III. *Prezentări de fonduri* (p. 265-285) ; IV. *Cronica* (p. 286-300) ; V. *Recenzii* (p. 301-333) şi VI. *Note bibliografice* (p. 334-338).

I. *Studii.*

Gh. Ungureanu *(Probleme de terminologie arhivistică)* propunîndu-şi să examineze „cîteva aspecte ale terminologiei arhivistice întîlnite mai frecvent în materialele documentare din secolul al XIX-lea aflate în păstrarea Arhivelor Statului de la Iaşi", în prima parte a articolului se ocupă de termenii folositori pentru denumirile de instituţii, în a doua parte de denumirile materialelor documentare create de instituţii şi, în ultima parte, de cuvinte vechi sau expresii ieşite din uz, sau utilizate azi cu alt înţeles. Concomitent cu acestea, remarcă preocupările unor jurişti din secolul trecut (Flechtenmacher, Costachi Conachi, Sc. Pastia. Boerescu, Bujoreanu, Hamangiu, G. Mîrzescu) de a explica unii termeni, din necesitatea precizării unor stări de lucruri. Preconizează elaborarea, de către arhivişti, a unui dicţionar pentru toate cuvintele şi expresiile ieşite din uz, care se întîlnesc în materialele documentare din Arhivele Statului.

Sigismund Jakó *(Concepţia modernă a paleografiei şi aplicarea ei în cercetările de paleografie latină din ţara noastră* — fragment (capitolul introductiv) dintr-un *Manual de paleografie latină*, în curs de redactare de către S. Jakó şi R. Manolescu, susţine documentat că paleografia modernă „a depăşit limitele unei discipline auxiliare a istoriei", ea avînd şi „un rol din ce în ce mai important, alături de istoria culturii societăţii a epocilor mai vechi (mai ales a epocii feudale), ca o ramură de cercetare autonomă şi avînd un scop propriu : ca ştiinţă a scrierii, disciplină care sintetizează cercetările în legătură cu cultura scrisă... Paleografia modernă se străduieşte să răspundă la această dublă cerinţă printr-o acţi-

une desfăşurată în mai multe direcţii. În consecinţă, s-au format cele 3 ramuri ale cercetărilor paleografice contemporane: 1) Cunoaşterea practică a scrierilor vechi; 2) Codicologia; 3) Istoria scrierii.

În vederea creării unei baze documentare, cu participarea bibliotecilor şi a arhivelor, S. J. socoate necesar: întocmirea evidenţei codicelor cu litere latine create înainte de răspîndirea tiparului în ţara noastră (mijlocul sec. XVI) şi catalogarea ştiinţifică a acestui material; apoi depistarea şi microfilmarea documentelor medievale privind ţara noastră, aflate în ţară sau în străinătate.

O. Pascariu *(Conscripţiile urbariale. Împrejurările în care au fost create şi valoarea lor documentară)* scoate în evidenţă importanţa conscripţiilor urbariale — registre create în Transilvania în secolele XVI-XVIII, pentru „înscrierea nominală, pe sate, a tuturor supuşilor stăpînului feudal, împreună cu mijloacele de producţie, cu înregistrarea îndatoririlor feudale, pentru evidenţa venitului stăpînului feudal". Conscripţiile conţin bogate date care pot servi cercetătorilor „la reconstituirea, în mod complex, a vieţii iobagilor din Transilvania".

C. Goncearіu *(Judeţele sătеşti din Moldova şi arhivele lor pînă la aplicarea legii comunale. 1832-1864).* Instituţii specifice feudalismului din perioada 1832-1864, judeţele sătеşti — alcătuite în cadrul fiecărei parohii, dintr-un preot şi 3 bătrîni — de la situaţia iniţială de sfaturi de împăciuire au evoluat devenind „nucleul viitoarei administraţii rurale". Ele au avut funcţiune judecătorească redusă, îndatoriri în materie fiscală (împărţeala banilor birului), administrarea caselor sau cutiilor sătеşti, precum şi îndatoriri poliţieneşti. Referitor la arhiva creată de aceste judeţe sătеşti, autorul arată constituirea acesteia locul de păstrare, organizarea cancelariei, registratura şi conţinutul actelor (situaţia satului din toate punctele de vedere: economic, politic, administrativ, cultural, sanitar).

M. Fătu *(Douăzeci de ani de la înfăptuirea reformei agrare din 1945)* analizează condiţiile în care s-a înfăptuit reforma agrară din anul 1945, metodele şi urmările economice şi social politice ale înfăptuirii reformei agrare, conchizînd că aceasta a fost o revoluţie agrară, datorită faptului că „ea a fost înfăptuită de către ţărănime pe calea luptei revoluţionare, sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu partidul comunist".

Gh. I. Ioniţă *(Contribuţii la studierea luptei ceferiştilor împotriva exploatării capitaliste).* Pe baza unui bogat material documentar din arhiva C.C. al P.M.R., şi din unele publicaţii, autorul reconstituie „lupta dusă de ceferişti împotriva exploatării capitaliste în perioada cuprinsă între încheierea procesului de la Craiova al conducătorilor luptelor din ianuarie-februarie 1933 (iulie 1934) şi sfîrşitul anului 1937", sub conducerea P.C.R.

II. *Documente.*

Conţinutul materialelor documentare păstrate în Arhivele Statului şi la Academia Republicii Socialiste România, e pus în evidenţă în cele 8 articole ale rubricii, căreia i s-a afectat un spaţiu binemeritat.

Ec. Zaharia şi O. Rotaru *(Documente privind răscoala ţăranilor din 1907 în judeţul Vlaşca)* publică 26 documente, necercetate pînă acum, aflate la Arhivele Statului Filiala Giurgiu, referitoare la răscoalele ţărăneşti în diferite localităţi din fostul judeţ Vlaşca. Din ele reiese starea de mizerie şi de revoltă a ţărănimii, desfăşurarea răscoalei şi măsurile de reprimare a ei luate de autorităţi.

Gh. Matei şi D. Mioc *(Noi documente despre cluburile socialiste la sate şi mişcările ţărăneşti din 1899)* concentrează 26 de documente aflate la Academia R.S.R., Arhivele Statului din Bucureşti, Craiova şi Slatina, documente care, aşa cum afirmă autorii, „vin să îmbogăţească datele cu privire la aria de desfăşurare, caracterul şi formele de manifestare ale mişcării de înfiinţare de cluburi ţărăneşti, precum şi cu privire la legăturile acestora cu mişcarea muncitorească. Din aceste materiale documentare se desprind totodată atitudinea claselor exploatatoare, metodele prin care acestea au căutat să facă faţă situaţiei, mai cu seamă represiunea sălbatică la care ele au recurs în vederea desfiinţării cluburilor ţărăneşti".

G. G. Florescu şi I. P. Marcu *(Un proiect inedit din 1866 al lui Ion Ghica privind modificarea parţială a Codului Civil Român)* analizează

proiectul elaborat de Ion Ghica în a doua jumătate a anului 1866, și aflat în arhiva Ion Ghica, de la secţia manuscrise a Academiei Republicii Socialiste România din București. Proiectul își propusese îmbunătăţirea Codului Civil, „prin introducerea unor prevederi corespunzătoare, cu caracter progresist, iar pe de altă parte să adapteze o serie de dispoziţii ale sale condiţiilor specifice din statul român, ţinînd seama de fondul juridic autohton". Proiectul se ocupă de actele de stare civilă, căsătorie și divorţ.

Fl. Constantiniu (*Un hatișerif inedit de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea)* publică — după o traducere românească aflată într-o condică domnească de la Arhivele Statului din București — hatișeriful adresat la 1796 lui Alexandru Ipsilanti de către sultanul Selim al II-lea, prin care-i cere domnului român să oprească înmulţirea numărului boierilor, și deci și al scutelnicilor acordaţi acestora, înmulţire care determina scăderea dărilor ce asigurau acoperirea obligaţiilor către poarta otomană.

Gh. Dăscălescu *(O catagrafie necunoscută a ţinutului Covurlui din 1774)* prezintă, pe scurt, cea mai veche catagrafie a ţinutului Covurlui, necunoscută pînă acum, pe care a aflat-o în Arhiva centrală de stat a actelor vechi (T.G.A.D.A.) din Moscova. Întocmită pe cele 4 ocoale ale ţinutului catagrafia dă numărul locuitorilor fiecărui sat și tîrg pe categorii fiscale, cu totaluri pe sate și pe categorii fiscale. Toate datele figurează într-un centralizator.

Mihail Guboglu *(Șapte documente turcești din arhivele Brașovului privind relaţiile Transilvaniei cu poarta otomană la începutul secolului al XVII-lea)* publică 7 documente turcești din anii 1607-1613, în traducere și facsimile, aflate la Arhivele Statului din Brașov, cu conţinutul indicat de titlu, după ce în prealabil face un studiu asupra acestor relaţii de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, și începutul secolului al XVII-lea susţinut de un bogat material documentar informativ.

Gh. Balica *(Informaţii arheologice în materialele documentare din Arhivele Statului de la Iași)* publică a doua parte a articolului în care, pe baza materialelor documentare aflate în Arhivele Statului de la Iași, pune la dispoziţia cercetătorilor de specialitate încă un număr de 31 locuri din Moldova, în care s-au făcut în trecut interesante descoperiri arheologice. Pentru fiecare loc indică data și obiectul descoperirii (pod vechi de piatră, biserică de lemn tare veche, casă răzeșească, groapă de pîine, cuptor pentru prelucrarea metalelor, fabrică de bani — ambele din timpul lui Ştefan cel Mare — zgură, cărbuni, ceramică, inscripţii pe pietre, obiecte metalice de uz casnic, obiecte de podoabă, monede, resturi osteologice.

Rubrica se încheie cu *„Două scrisori de la Vasile Alecsandri"*. În prima, din 28 iunie 1855 Vasile Alecsandri face cunoscut Sfatului Administrativ al Moldovei că a eliberat, împreună cu fratele său, Iancu, robii ce-i avea, așezîndu-i pe moșiile Mircești, Patrașcani și Florești, și dîndu-le locuri de case și de arătură. În cea de a doua, din 12 decembrie 1877, face cunoscut donaţia de 60 de exemplare din poemul său „Dumbrava Roșie", din vînzarea cărora să fie ajutaţi ostașii răniţi, aflaţi în spitalul din Bîrlad. Aceste scrisori se află la Arhivele Statului din Iași și respectiv din Bîrlad.

III. *Prezentări de fonduri.*

D. Limona *(Casa de comerţ Nicolae D. Paciura din Sibiu)*, pe baza materialului documentar dintre anii 1812-1826 rămas din arhiva lui N. D. Paciura (aromân din Macedonia, stabilit ca negustor în Sibiu) — material care „constituie un preţios izvor de informaţie cu privire la viaţa economică de la începutul secolului al XIX-lea nu numai din ţara noastră, ci și din ţările apropiate ca Bulgaria, Grecia, Turcia, Iugoslavia, Ungaria, Austria, Germania, Italia" — face o scurtă prezentare biografică a creatorului arhivei, și a materialelor de arhivă, indicînd relaţiile negustorului cu marile firme din străinătate pentru comerţul de tranzit cu mărfuri și monede, după ce la început precizează condiţiile favorabile apariţiei și dezvoltării acestui comerţ de tranzit.

IV. *Cronica.*

Activitatea arhivistică din ţară și străinătate e înfăţișată în această rubrică prin 3 note.

În prima *(A 9-a Conferinţă a Mesei Rotunde a Arhivelor, Londra, 1965)*, I. Mărcuș și Gh. Ungureanu

— delegaţi români la această Conferinţă, ce a avut loc la Londra, între 19-21 aprilie a. c., — fac o succintă expunere asupra problemelor dezbătute de Conferinţă: problema construcţiilor de clădiri pentru arhive, întocmirea unor noi instrumente de lucru în arhive, şi îmbunătăţirea funcţionării Mesei Rotunde.

A doua notă se ocupă de *„Expoziţii de documente"* (articol redacţional întocmit pe baza materialelor trimise de Gh. Balica, Al. Matei, L. Moldovan, I. Ranca şi V. Teodorescu). În vederea popularizării materialelor documentare din Arhivele Statului, s-au organizat, în anul 1964, în diferite oraşe din ţară, expoziţii în care s-au expus cele mai reprezentative documente. Astfel, s-au organizat expoziţii cu prilejul comemorării a 180 de ani de la răscoala populară de la 1784, condusă de Horia, Cloşca şi Crişan (Cluj şi Tg. Mureş), comemorării a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu şi Ion Creangă (Iaşi şi Bucureşti). Se menţionează unele din documentele expuse, dîndu-se şi cîteva facsimile.

În ultima notă *(Consfătuirea din oraşul Cluj cu cititorii Revistei Arhivelor)*, St. Hurmuzache face un expozeu asupra consfătuirii în care, analizîndu-se conţinutul Revistei Arhivelor în perioada 1962-1964 (5 numere, 1962-1/1964), s-a scos în evidenţă ţinuta ştiinţifică a revistei şi s-au făcut interesante propuneri pentru viitor.

V. *Recenzii.*

Interesantă şi bine susţinută, în această rubrică se recenzează publicaţii de istorie şi arhivistică din ţară şi străinătate.

Din revistele de specialitate ce apar în străinătate se scot în evidenţă problemele strîns legate de activitatea arhivistică: istoricul unor instituţii şi fonduri arhivistice mai importante; ordonarea, inventarierea, expertiza, selecţionarea şi folosirea materialelor documentare; metode de îndrumare a întreprinderilor şi instituţiilor în munca de arhivă; probleme de arhivotehnie; publicarea documentelor; realizările arhivelor sub regimul puterii populare; schimburi de materiale documentare cu străinătatea.

VI. *Note bibliografice.*

În această rubrică, susţinută de P. Paliu, se fac foarte scurte prezentări ale conţinutului unor studii, culegeri de studii, monografii, apărute în diferite edituri, în cursul anilor 1964 şi 1965.

Prin conţinutul ei variat, însă strîns legat de materialul documentar, Revista Arhivelor corespunde întru totul scopului ei, acela de a populariza materialele de arhivă, de a scoate în evidenţă bogăţia conţinutului acestor materiale, singurele izvoare autentice ce stau la baza scrierii istoriei ţării noastre.

GH. BALICA

Acad. Al. Graur, **NUME DE PERSOANE**, Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1965, 185 p.

Lucrarea Acad. Al. Graur, *Nume de persoane*, este un studiu amănunţit de lingvistică generală asupra numelor de persoane. După cuvînt înainte, indicaţii bibliografice, lista prescurtărilor şi introducere, lucrarea este dispusă în douăsprezece părţi:

I) Sisteme de nume diferite de al nostru; II) Numele în limbile indoeuropene vechi; III) Numele europene în epoca feudală; IV) Hipocoristice şi diminutive; V) Frecvenţa numelor; VI) Porecle; VII) Nume de familie; VIII) Nume de familie româneşti; IX) Observaţii privitoare la formarea cuvintelor în româneşte; X) Observaţii morfologice asupra numelor româneşti; XI) Observaţii privitoare la ortografie şi ortoepie; XII) De la nume de persoane la nume comune şi la sfîrşit, indicele numelor de persoane (aproximativ 4300 de nume).

Plecînd de la o constatare firească, autorul arată că oamenii trăind în colectivitate au simţit nevoia de a comunica unul cu altul.

Felul în care comunicau oamenii primitivi este greu de ştiut. Autorul deduce, desigur judicios, că oamenii erau desemnaţi — atunci cînd nu erau de faţă — cu indicarea vreunei particularităţi fizice — calitate sau defect — în acelaşi fel în care se dau azi poreclele.

Mai tîrziu, numele de persoane erau puse în legătură cu ziua naşterii: Venera, Dominico — dacă era născut într-o vinere sau duminică, sau în legătură cu bucuria părinţilor că s-a născut un copil în care îşi pun toate speranţele.

Fiind nume comune primele nume

de persoane nu fac deosebire de sen – băieţi, fete.

Şi în ziua de azi există nume care denumesc fie bărbaţi fie femei, ca: fr. Claude, rus. Sonea rom. Sava, Stoica.

La unele populaţii subdezvoltate numele era dat în legătură cu unele credinţe superstiţioase. La eschimoşi şi evrei copilul nou născut primea, de obicei, numele bunicului, la slavi primea uneori nume urît pentru a nu stîrni invidia zeilor – Durko – prost – la bulgar, sau Nelepec – urît – la cehi.

Teama de Dumnezeu a sugerat nume ca: Be Faithful – fii credincios sau Leberecht – trăieşte drept.

Alte ori unii părinţi îşi numesc copiii lor cu nume care simbolizează concepţia lor politică-filozofică sau admiraţia lor faţă de unii eroi (Horaţiu, Neutralité, Veneţia, Ardeluş).

In general numele se pot inventa tot pe baza cuvintelor limbii, eventual al unei limbi străine. Deosebit de inventiv în alegerea numelui a fost cazul unui inginer care şi-a botezat copilul Agir (Asoc. gen. a inginerilor) sau a unui american care şi-a numit copiii Ono, Two, Three, Four, adică: Unu, Doi, Trei, Patru (ambele cazuri citate de autor). Altă sursă obişnuită pentru alegerea numelor este istoria – Joffre – sau geografia – Florenţa – sau opere literare – Norma – opera lui Bellini sau pur şi simplu asocierea unui nume pretenţios cu unul banal – Napoleon-Măgăreaţă.

Cît priveşte numele de persoane chinezeşti, autorul arată că la poporul chinez numele este format din trei cuvinte: Li numele tatălui, Hung numele tuturor copiilor aceloraşi părinţi şi Ciang numele persoanei respective.

La vechii semiţi se pot observa trei tipuri de nume de persoane: în feniciană, ebraică şi arameeană. In l. feniciană: Hamilcar – darul lui Melcart; Hanibal – darul zeului Baal; Hasdrubal – ajutat de Baal. In l. ebraică: Elyahu – Dumnezeul meu este Iehova; Eliezer – Dumnezeu a ajutat; Elisabeth – Dumnezeu e bucuria; Imanuel – Dumnezeu e cu noi; Isaia – Iehova e mîntuirea; Iacob – ţine călcăiul; Iehohamen (Ion) – Dumnezeu e milos; Mihael – Cine-i ca Dumnezeu; Ruben – vedeţi un băiat; Zaharia – Dumnezeu şi-a amintit. Pe lîngă acestea mai întîlnim nume compuse; Abraham – tatăl mulţimii; Bartolomei-fiul lui Tholmai; Beniamin-fiul norocului; Benoni-fiul suferinţei; Mathiah-darul lui Dumnezeu; Moses-scos din apă; sau nume simple ca: Aron-gură, Adam-roşu, David-iubitul; Deborah-albină; Eva-viaţă; Malka-regină; Martha-stăpînă; Rahel-oae; Rebeca-juncă; Solomon-paşnic; Sara-prinţesă. In limba evreilor creştinaţi au pătruns mai tîrziu nume latineşti: Luca, Marcu: greceşti: Andrei, Magdalena. Alte nume au fost traduse din ebraică în limba greacă sau latină: Eva-Zoe-viaţa; Kifa – Petras-Petrus – Petru.

Unele nume de persoane ebraice au trecut prin arabi la turci: Daud-David, Ibrahim-Abraham; Iusuf-Ioseph; Suliman-Solomon.

Cunoscut fiind specificul revistei noastre am stăruit asupra numelor de persoane ebraice-arameene cunoscute din Vechiul Testament.

Cu privire la numele în limbile indoeuropene vechi, autorul afirmă judicios că «aproape toate limbile vorbite azi în Europa – romanice –: slave, baltice, germanice, celtice, greaca, albaneza şi multe din cele asiatice: armeana, persana, indiana, sînt înrudite între ele şi derivă dintr-o limbă unică vorbită acum cîteva mii de ani şi denumită, prin convenţie, indoeuropeană» (p. 33).

Trecem peste nenumăratele exemplificări pe care autorul le analizează cu multă erudiţie şi subliniem afirmaţia sa că «din familia indoeuropeană făcea parte şi limba tracă vorbită la nordul şi la sudul Dunării cu diferite aspecte dialectale (dacă, getă, moeziană). Reţinem că numele trace erau şi ele formate prin compunere – Dece-bal, Buri-bista.

Limba latină a adoptat sistemul celor trei nume: numele primit după naştere – praenumen – se punea înaintea celorlalte. Existau 18 prenume: Apius, Aulus, Decimus, Caius, Cnaeus, Kaiso, Lucius, Mamercus, Marius, Marcus, Numerius, Publius, Quintus, Servius, Sextus, Spurius, Tiberius, Titus. Ele nu se scriau aproape niciodată în întregime ci prescurtat – Lucius – cel născut din lumină, Marius – cel născut în zori, Servius – cel salvat, Spurius – bastardul, sau după ordinea în care s-au născut copiii: Quintus – al cincilea, Sextus – al şaselea, Decimus – al zecelea.

Dacă primul nume se scria de obicei prescurtat, celelalte două se

scriau totdeauna întregi: P(ublius) Ovidius Naso. La aceste nume se adăuga uneori porecla: P(ublius) Cornelius Scipio Africanus sau Asiaticus. Copiii adoptivi primeau al patrulea nume gentilic cu sufixul anus: P. Cornelius Scipio Aemilianus.

Intr-o societate sclavagistă, sclavii nu aveau nume ci numai poreclă. Dacă erau eliberaţi luau de obicei prenumele şi numele fostului stăpîn la care se adăuga porecla.

De observat că la romani fetele nu primeau nume la naştere. Ele erau desemnate prin substantive – fetiţa, sau prin diferenţiere – cea mare – cea mică sau prin feminizarea numelui gentilic al tatălui – M. Tulius Cicero – Tulia.

La popoarele europene, în epoca feudală, numele de persoane încep să prezinte, o dată cu răspîndirea creştinismului, elemente de diversificare – prin aceea că fiecare limbă îşi pune pecetea pe rostirea unor nume care provin dintr-un izvor comun sau de unificare – prin părăsirea sistemului latin – începînd să fie numite, din nou, cu un singur nume.

După cruciade numele biblice s-au răspîndit foarte mult mai ales în Anglia. După reformă, Biserica protestantă a făcut apel la numele biblice – ebraice. – Biserica creştină şi-a creat propriile ei nume – Ursula, Veronica.

In Franţa, o lege obliga ca numele de botez să fie numai cele din calendar, dar această lege n-a fost totdeauna respectată.

In Ungaria, după creştinare, marea majoritate a numelor sînt nume calendaristice sau apusene – Andraş-Andrei, Domokos-Duminic, Ferenc-Franz, Gabor-Gabriel, Gyula-Iuliu, Istvan-Ştefan, Layoş-Ludovic, Lorincz-Laurenţiu, Lukacs-Luca, Miclos-Nicolae, Pal-Pavel, Vince-Vincenţiu.

Multe nume româneşti sînt calendaristice: Gheorghe, Mihai, Necula, Vasile; altele sînt formate din nume de plante, Brăduţ, Brînduşa, Bujor, Busuioc, Cireaşa, Crenguţa, Mugur, Viorica, Viorel, Floarea, Gheorghina ar putea fi sau floare sau agricultoare, sau din nume de animale, Lupu, Ursu, Albina, Păun, Puica, Puiu.

Mulţi părinţi aleg pentru copiii lor nume străine sau din mitologie – istorie – Diana, Eneas, Hector, Lavinia, Minerva, Traian – Venera care este similar cu grecescul Afrodita sau Paraschiva.

In secolul XX au pătruns şi la noi nume occidentale: Ernest, Richard, Robert, Ascania – şi nume duble tot de influenţă apuseană – Ana-Maria, Marie – Jeanne.

Numele prea lungi erau reduse. Formele reduse sînt denumite hipocoristice. – Alte nume erau lungite prin diminutive – Maria-Marioara–. In limbile europene moderne se observă o tendinţă generală de scurtare mai frecventă în Anglia: Robert-Bill, Richard-Dick.

Cele mai importante sufixe cu care se formează la noi diminutivele sînt: aş-Ionaş, el-Ionel, ica-Angelica, işoara-Anişoara, ică-Petrică, iţa-Aniţa, ucu-Răducu, uş-Petruş, uşor-Nicuşor.

Frecvenţa numelor este ilustrată de autor cu un tabel cifric, după care – cele mai frecvente nume sînt: Ion – pentru numele de bărbaţi şi Maria pentru numele de femei.

Poreclele erau cunoscute încă din antichitate. – La noi Petru Cercel, Grigore Ureche, Petru Şchiopul, Petru Rareş – (cu părul rar) Nicoară Potcoavă – Manta roşie, Zeamă-neagră – (din istorie) altele de la nume de animale: Ciocîrlie, Piţigoi, Presură, sau din defecte fizice, Crăcănel, Dovlecel. Alte porecle provin din citirea împreunată a numelor Fl. I. Călăraşu-Fleică.

Trecem peste capitolul care se ocupă de formarea numelor de familie străine şi ne oprim la cele române. Ele s-au format prin adăugarea numelui tatălui sau al mamei, Toma a lui Moş-Alimoş; Aioanei, Amăriuţei, etc. La fel şi în Ardeal-Ioana lui Sîvu – lui Aurelu Picî.

Unele nume de familie reprezintă nume de popoare: Arapu, Armeanu, Bulgaru, Turcu, Rusu, Sîrbu etc. – acestea nu dovedesc originea străină a numelui – observă autorul – pe bună dreptate.

Alte nume sînt formate din meserii: Ciubotaru, Cizmaru, Fieraru, Moraru; altele sînt formate din situaţii sociale: Armaşu, Cluceru, Postelnicu, Serdaru, Spătaru, Vornicu –; iar altele sînt formate prin traducerea numelui în românește: Al. –Vaida-Voevod (maghiar Vayda voevod) – Samuil Micu-Clain (mic). S-au mai românizat şi alte nume ca Izraeliteanu – Izrailovici – (evr.) Mesrobian – Mesrobeanu – (armean).

Pseudonime: Jean Babtiste Poquelin (Moliére), Aurore Dupin (Geor-

ges Sand), Alexei Maximovici Peşkov = Maxim Gorki (amarul), P. Stanciov (Panait Cerna), Gh. Călinescu (Aristarh), Grigore Pişculescu (G. Galaction).

Numele conspirativ era impus de necesităţi lesne de înţeles, mai ales pentru luptătorii comunişti, în ilegalitate... Ex. Vladimir Ilici Ulianov (Lenin) – nume care a rămas în istorie.

Unele nume de familie s=au formăt din numele de botez – Vasilescu, Hulubescu (Hulub), Melcescu (Melc), Grigorescu, Tomescu, sau Ionescu – cel mai răspîndit nume de familie ca şi Ion – de persoană – şi apoi Popescu – de la cuvîntul «popă» – ca urmare a privilegiului acordat de Regulamentul Organic fiilor de ţărani de a putea urma şcolile de popi (seminarii) spre deosebire de fiii de preot care puteau urma orice şcoală.

Numele de persoane se prezintă sub două forme masculin şi feminin. De regulă numele feminine se termină în «a» dar regula are multe excepţii ; la fel şi numele de bărbaţi.

Ortografia şi ortoepia a statornicit regula generală de a se păstra ortografia din original pentru numele scrise cu alfabetul latin.

Sufixul «I» la numele de persoane este specific în Bucovina : Onciul, Pumnul, Sorbul.

In general unele nume de persoane au la bază un nume comun. Foarte rare sînt cazurile inverse cînd un nume comun derivă dintr=un nume de persoană, ex. siluetă de la Silhouette=ministru francez de finanţe care a făcut o politică de mari economii – mansardă – Masard – ărhitect francez – , macadan – Mac Adam – inginer scoţian, macferlan Mac=farlane – explorator englez, Baedeker – Larousse – după numele editorilor, Ghilotină – Guillotin – medic francez care o recomandă.

Ultima parte a lucrării o constituie un tabel cuprinzînd aproape 4300 de nume proprii.

Incheind, autorul mărturiseşte că nu poate fi vorba de o listă completă a numelor de persoane. In fiecare zi apar altele noi ; ele se primenesc mereu.

Lucrarea Acad. Al. Graur este un studiu dezvoltat asupra numelor de persoane. Autorul prezintă şi explică sistemul de formare a numelor la diferite popoare – cu competenţă şi erudiţie, acordînd o atenţie deosebită numelor de persoane româneşti.

Lucrarea se adresează atît specialiştilor cît şi maselor largi de cititori. Numeroasele exemplificări ne ajută la înţelegerea ei. Stilul frumos şi limpede înlesneşte lectura.

O recomandăm cu toată căldura cititorilor revistei noastre.

Diac. T. M.

Pr. Paul Mihail, **CIRCULAŢIA ÎN ŢĂRILE ROMÂNE A UNEI PSALTIRI SLAVE TIPĂRITĂ LA VENEŢIA.** *Revue des Etudes sud-est europeennes nr. 1-2/1964 pag. 254-258.*

După desfiinţarea patriarhatului bulgar de la Tîrnova, la finele secolului al XIV-lea, numeroase manuscrise şi obiecte bisericeşti de artă, aparţinînd culturii slavone, înfloritoare în acea vreme, şi-au găsit adăpost la românii din nordul Dunării.

Mai tîrziu, în secolul al XVI-lea, cultura slavonă se face cunoscută în Ţările Române prin cărţi tipărite fie la Tîrgovişte fie aduse de la tipografiile din Cracovia, Veneţia sau Cetinje.

In articolul de faţă, preotul Paul Mihail semnalează un exemplar din Psaltirea slavă tipărită la Veneţia în anul 1561, care a circulat în Ţările Române şi pe care a descoperit-o în mod cu totul întîmplător. Sub scoarţele de stejar legate în piele ale unui Triod tipărit la Iaşi în anul 1747, pe care l-a donat Bibliotecii centrale universitare din Iaşi, preotul Paul Mihail a observat că erau lipite două foi îndoite de tipăritură — una la început şi alta la sfîrşit. Deslipindu-le cu atenţie şi studiindu-le a ajuns la concluzia că este vorba de două foi din Psaltirea slavă tipărită la Veneţia în anul 1561 şi care, fără îndoială, a circulat în Ţările Române. Aceste foi cuprind : 1) Fragment din Postfaţă pe care autorul o dă şi în traducere românească. Sub vignete de pe foaia cu însemnarea Q 5 este tipărit : „Gospodin Vitenţo fiul voievodului Bojidar". 2) Rînduiala sinaxarului, iar pe verso aceleeaşi foi, sfinţii zilei de la 1 septembrie. Troparul indictionului, slava cuviosului Simeon, şi acum, a Născătoarei.

Se ştie că Vitenţa Vucovici era fiul voievodului muntenegrean Bojidar Vucovici. După moartea tatălui său (în anul 1540) Vetenţo a continuat pe tatăl său tipărind cu cheltuiala sa : Psaltirea cu urmare (1546), Molitvelnic (1547), Slujebnic (1544),

Molitvelnic (1560), Triodul din post (1551) şi Psaltirea cu urmare tot în anul 1561.

Cele două foi de tipăritură, semnalate de preotul Paul Mihail fac parte din puţinele exemplare ale Psaltirii tipărite la Veneţia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În ţara noastră nu se cunoaşte existenţa vreunui exemplar din această Psaltire veneţiană. Autorul arată, citînd pe I. Karataev, că în anul 1878 se cunoşteau patru exemplare din această rară tipăritură veneţiană: unul la Biblioteca Publică din Petersburg, cîte unul la Biblioteca Publică şi la Muzeul Rumianţev din Moscova şi unul la Biblioteca imperială din Viena.

Foile descoperite şi semnalate de preotul Paul Mihail sînt o dovadă grăitoare a legăturilor culturale pe care Moldova le întreţinea cu Veneţia în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu (1560). Aceste legături culturale au înlesnit circulaţia în Ţările Române a unor Psaltiri slave tipărite la Veneţia în anul 1561 şi, desigur, şi a altor tipărituri veneţiene aparţinînd culturii slave înfloritoare în acea vreme.

Diac. T. M.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ȘTIRI BISERICEȘTI DE PESTE HOTARE

DOISPREZECE TEOLOGI AMERICANI CER DESCHIDEREA NEGOCIERILOR PENTRU STATORNICIREA PĂCII ÎN VIETNAM

În urma unui turneu de informare efectuat în Vietnam, un număr de doisprezece teologi – catolici, protestanți și mozaici – au adresat un raport președintelui Johnson prin care au cerut convocarea unei conferințe de pace, sub egida Națiunilor Unite. Conținutul acestui raport a fost destăinuit în cursul unei conferințe de presă ținută de trei membri ai grupului, printre care Dr. Edwin Dahleberg, fost președinte al Consiliului Național al Bisericilor. El a cerut, mai ales, ca Statele Unite «să înceteze bombardarea Vietnamului de Nord pentru a arăta buna lor voință atunci cînd propun încetarea focului».

Raportul adaugă că «Frontul Național de Eliberare» trebuie să fie reprezentat în toate negocierile asupra viitorului politic al Vietnamului». In multe provincii din sud, a remarcat el, Vietcongul lucrează mult mai eficace în menținerea ordinei, în administrarea școlilor și în îndeplinirea altor sarcini, decît reprezentanții locali ai guvernului de la Saigon. Raportul pune la îndoială faptul că Vietcongul ar fi în întregime controlat de către guvernul din Hanoi.

FONDAREA UNEI MĂNĂSTIRI INTERCONFESIONALE ÎN MISSURI

O comunitate monastică interconfesională s-a întemeiat într-o fostă mănăstire franciscană, la Vienna, în Missuri. Ea se va consacra rugăciunii și activității pentru unirea creștinilor; mănăstirea se va întreține din lucrări de imprimerie și legătorie de cărți. Un preot catolic și un pastor episcopal au colaborat timp de un an pentru punerea la punct a acestei comunități. Incepînd chiar de acum, comunitatea caută candidați, pastori și laici de toate confesiunile creștine.

Biserica anglicană din Canada și Bisericile unite din această țară se pregătesc să înfăptuiască unirea lor. O comisie mixtă de vreo 40 de membri va prepara în amănunțimi etapele acestei uniri, care ar putea fi efectivă în 4 ani. Biserica anglicană din Canada cuprinde 2.400.000 de membri, Bisericile unite 3.600.000 și Biserica catolică 8.340.000.

BIBLIE ECUMENICĂ

Pastorul Marc Boegner – membru al Academiei Franceze – a anunțat pregătirea unei Biblii ecumenice la care își vor da concursul specialiști catolici, protestanți și ortodocși. In Anglia o inițiativă asemănătoare a și fost deja luată. Casa de editură, Thomas Nelson and Sons, a publicat prima versiune a Noului Testament, pusă la punct de către un grup de erudiți protestanți, care va putea fi citită și de catolicii de limbă engleză.

Deja publicată în Statele Unite, această versiune a Noului Testament este opera unui grup de teologi protestanți aparținînd mai multor Biserici.

Pentru a da satisfacţie catolicilor, autorii au acceptat 30 de modificări a versiunii numită a regelui Iacov, biblie de la începutul secolului al XVII-lea. Autorii au adaptat, în afară de aceasta, un stil modern, silindu-se în acelaşi timp să nu rupă ritmul familiar al vechiului text.

UN NOU PAS CĂTRE UNIREA BISERICII ANGLICANE CU BISERICA METODISTĂ

La sfîrşitul unui sinod care şi-a ţinut şedinţele timp de două zile, sub preşedinţia arhiepiscopilor de Canterbury şi York, episcopii şi clerul Bisericii anglicane s-au pronunţat cu majoritate zdrobitoare în favoarea continuării negocierilor cu metodiştii în vederea unirii celor două Biserici.

Acum a venit rîndul metodiştilor, care s-au rupt de Biserica oficială în anul 1739, de a lua o iniţiativă în acest sens, cu ocazia conferinţei lor anuale care se va ţine în curînd.

CREAREA UNEI SOCIETĂŢI LITURGICE INTERCONFESIONALE

Douăzeci şi unu de teologi protestanţi, ortodocşi şi catolici din Europa şi America de Nord, reuniţi la Neuchatel, au decis crearea unei societăţi liturgice interconfesionale «pentru încurajarea dialogului ecumenic asupra serviciului divin, care se bazează pe studii serioase şi are ca scop reînnoirea şi unitatea».

Sub preşedinţia pastorului Wiebe Vos aparţinînd Bisericii reformate din Ţările de Jos, redactorul revistei Studia Liturgica şi a lui J. J. von Allmen profesor de Teologie practică la Universitatea Neuchatel (Elveţia), au fost examinate în cursul celor 5 zile, cît a durat reuniunea, diferite probleme liturgice.

Pr. VASILE C. ANGHELEA

MEMBRII ADUNĂRII EPARHIALE A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ÎN EXCURSIE LA MĂNĂSTIRILE DIN NORDUL MOLDOVEI

Cu binecuvîntarea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin Moisescu, membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor au făcut o excursie la mănăstirile monumente istorice, din nordul Moldovei, pentru a cunoaşte aceste frumoase aşezăminte bisericeşti.

In dimineaţa zilei de 30 august 1965, membrii Adunării Eparhiale însoţiţi de P. C. consilier T. Irimia şi P. C. inspector bisericesc Th. Bodnar s-au îndreptat cu un autobuz spre oraşul Suceava, unde au vizitat Cetatea Sucevei, biserica Zamca şi mănăstirea Sf. Ioan cel Nou la care oaspeţii au fost întîmpinaţi de P. C. Nestor Vornicescu, starețul mănăstirii, care a făcut o expunere în legătură cu acel important monument.

In aceeaşi zi, la orele 14, oaspeţii au sosit la mănăstirea Dragomirna, unde au fost întîmpinaţi de maica stareţă Isailă Olimpiada, de maica ghid Cecilia Negraru şi de celelalte vieţuitoare ale mănăstirii. După masa de prînz, oferită de stăreţia mănăstirii, oaspeţii au pornit spre mănăstirea Putna. In drum ei au vizitat biserica Bogdan Vodă şi catedrala din oraşul Rădăuţi. La mănăstirea Putna, membrii Adunării Eparhiale au fost întîmpinaţi de protosinghelul Gherasim Cucoşel, starețul mănăstirii, care în numele soborului i-a salutat cu un cuvînt de bun venit. Ieromonahul Unciuleac Iachint a dat explicaţii în legătură cu monumentul şi colecţia de obiecte bisericeşti din această veche mănăstire.

După cină, P. C. inspector bisericesc Teodor Bodnar, în numele membrilor Adunării Eparhiale, a mulţumit conducerii mănăstirii pentru frumoasa primire şi a evocat momente din viaţa acestui aşezămînt călugăresc. De la Putna, membrii Adunării Eparhiale au adresat următoarea telegramă de mulţumire I. P. S. Mitropolit Iustin: «De la mănăstirea Putna unde se odihneşte cel mai mare voievod al neamului românesc, Ştefan, atletul creştinătăţii, ne îndreptăm cu recunoştinţă şi admiraţie inimile şi gîndurile noastre către Inalt Prea Sfinţia Voastră, creator şi dăltuitor de spirit nou în Biserică şi înflăcărat luptător cu renume mondial pentru pacea şi înfrăţirea oamenilor şi Vă asigurăm solemn şi sincer de tot sprijinul în marile iniţiative pe plan bisericesc şi social – întru mulţi şi fericiţi ani!»

In dimineaţa zilei de 31 august 1965, după ce oaspeţii au vizitat peştera lui Daniil Sihastrul, s-au îndreptat spre mănăstirea Sucevița unde au fost întîmpinaţi de toate vieţuitoarele acestui aşezămînt monahal. Maica Onică Epraxia a dat explicaţii în legătură cu monumentul şi colecţia de obiecte bisericeşti, după care s-a servit masa de prînz – într-o atmosferă călduroasă.

Cu dorinţa de a cunoaşte pitoreştile locuri ale Bucovinei, membrii Adunării Eparhiale au trecut peste muntele Ciumîrna ajungînd la mănăstirea Moldovița, apoi au continuat drumul la biserica Voroneţ. La ambele monumente ei au admirat frumoasele picturi, exprimîndu-şi recunoştinţa faţă de conducerea de Stat pentru lucrările de restaurare săvîrşite în ultimul timp. De la biserica Voroneţ, în aceeaşi zi, oaspeţii s-au îndreptat spre marea mănăstire Neamţ, unde au fost întîmpinaţi de P. C. Arhim. Dionisie Velea, starețul mănăstirii.

A doua zi, 1 septembrie 1965, oaspeţii au vizitat bisericile mănăstirii, colecţia de obiecte bisericeşti şi biblioteca rămînînd impresionaţi de importantele şi vechile obiecte bisericeşti ce se păstrează la această mănăstire.

In aceeaşi zi, după amiază, oaspeţii s-au îndreptat spre minunata regiune a Bicazului. In drum spre lacul de acumulare şi barajul hidrocen-

tralei de la Bicaz, membrii Adunării Eparhiale au vizitat biserica din satul Pipirig – catedrala munţilor – înălţată prin osîrdia patriarhului Nicodim.

După ce au vizitat cheile Bicazului şi staţiunea Lacul Roşu, unde au poposit cîteva ore, membrii Adunării Eparhiale s-au îndreptat spre mănăstirea Bistriţa, unde părintele stareţ Luca Iftimie i-a primit pe oaspeţi cu un cald cuvînt de bun venit, dîndu-le în acelaşi timp explicaţii asupra monumentului.

Seara, la orele 20, oaspeţii au ajuns la mănăstirea Văratec, unde au fost întîmpinaţi de maica stareţă Pelaghia Amilcar şi de egumena Hristofora Haidamac.

A doua zi, 2 septembrie 1965, oaspeţii au vizitat bisericile mănăstirii Văratec şi colecţia de obiecte bisericeşti, apoi s-au îndreptat spre mănăstirea Agapia, unde au fost primiţi de maica stareţă Eustohia Ciucanu şi de maica Sîrbu Eufrasia care au făcut expuneri cu privire la istoricul mănăstirii, la frumoasa pictură a lui N. Grigorescu şi la colecţia de obiecte bisericeşti.

Pe la orele 12, la mănăstirea Sihăstria, oaspeţii au fost întîmpinaţi de stareţul mănăstirii Caliopie Apetrei care, după ce a făcut o expunere în legătură cu istoricul acestui aşezămînt călugăresc, a însoţit pe oaspeţi în cercetarea chiliilor călugăreşti.

De la Sihăstria, oaspeţii au pornit spre mănăstirea Secu unde au fost primiţi de protosinghelul Ştefan Gherontie, stareţul mănăstirii. După vizitarea bisericii, paracliselor, colecţiei de obiecte bisericeşti şi a unor chilii călugăreşti, ei au fost poftiţi la trapeza mănăstirii unde li s-a oferit prînzul. Cu acest prilej, P. C. Protopop Mihai Gheorghiu, luînd cuvîntul, a adus mulţumiri Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru înlesnirea oferită membrilor Adunării Eparhiale de a vizita frumoasele locuri şi mănăstiri din nordul Moldovei; un scurt cuvînt a rostit şi dl. Burduja Gheorghe, care a mărturisit că această excursie va rămîne o amintire frumoasă. Seria cuvîntărilor a fost încheiată de P. C. consilier Teodor Irimia care a făcut o expunere sumară asupra celor văzute cu prilejul excursiei. P. C. Sa a insistat, îndeosebi, asupra lucrărilor de restaurare din ultimii ani săvîrşite cu sprijinul Statului.

În drum spre Iaşi, în după amiaza zilei de 2 septembrie a. c., membrii Adunării Eparhiale s-au oprit în oraşul Tg. Neamţ, unde au vizitat casa memorială «Ion Creangă» din Humuleşti şi Cetatea Neamţului.

Pr. TEODOR IRIMIA

SLUJBE ARHIEREŞTI LA MĂNĂSTIRILE DIN MOLDOVA

LA MĂNĂSTIREA SUCEVIŢA — 6 AUGUST 1965

Pentru credincioşii ortodocşi din nordul Moldovei, ziua de 6 august – Schimbarea la Faţă a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos – cînd se prăznuieşte hramul mănăstirii Sucevița din raionul Rădăuţi, este o sărbătoare deosebit de însemnată.

Din vremuri străvechi ei vin aici, în această sfîntă zi de sărbătoare, ca să se închine cu evlavie adîncă în biserica mănăstirii – ctitoria fraţilor Simion şi Gheorghe Movilă din anii 1582-1584 – a cărei frumuseţe arhitectonică şi valoare artistică este cunoscută şi peste hotarele ţării noastre. Ei privesc cu admiraţie minunatele picturi exterioare – unice în toată lumea – cum şi diferitele obiecte cu valoare istorică şi artistică, lucrate de familia ctitorilor sau de alţi meşteri moldoveni şi transilvăneni şi rămîn uimiţi de simţul artistic şi dragostea cu care strămoşii noştri au împodobit sfintele locaşuri de închinare. Totodată, ei îşi pleacă fruntea cu emoţie şi aprind lumînări la mormintele prea fericiţilor ctitori şi a altor membri ai familiei Movileştilor – adormiţi în Domnul – înmormîntaţi în biserica mănăstirii.

Anul acesta, praznicul Schimbării la Faţă a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos – hramul mănăstirii – a fost cinstit cu prezenţa Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei. De aceea, încă din ajunul zilei de hram, în curtea mănăstirii erau credincioşi veniţi din împrejurimi sau chiar de la mari depărtări, îmbrăcaţi în minunatul lor port naţional, spre a lua

parte la dumnezeiasca Liturghie săvîrşită de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

A doua zi, începînd de la orele 9,30 – Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin – înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi înveşmîntaţi – a săvîrşit Sfînta Liturghie, care a fost ascultată cu mare evlavie de credincioşi.

La sfîrşit, Inalt Prea Sfinţia Sa, în cuvîntul de învăţătură creştinească pe care l-a rostit, a arătat că în ţara noastră, la tot pasul, vedem minunate schimbări înnoitoare. Biserica nu poate rămîne în urmă; ea trebuie să meargă pe drumul înfloririi în pas cu toată ţara. Strămoşii noştri au ridicat aceste măreţe mănăstiri care uimesc lumea întreagă prin frumuseţea lor artistică. Statul nostru cheltuieşte acum mari sume de bani pentru a le restaura în forma şi strălucirea lor de odinioară. Strămoşii noştri au fost oameni evlavioşi, harnici şi din fire iubitori de pace. Urmînd pilda vieţii lor, noi avem datoria sfîntă de a ne iubi patria şi de a păstra veacuri de-a rîndul aceste odoare preţioase care sînt însemnate vestigii ale trecutului nostru cultural.

Preţuind cum se cuvine aceste comori de artă bisericească, muncind cu hărnicie pentru propăşirea şi fericirea scumpei noastre patrii, lucrînd pentru pacea şi înfrăţirea tuturor oamenilor, ne arătăm vrednici urmaşi ai strămoşilor noştri, fii ascultători ai sfintei noastre Biserici şi cetăţeni de nădejde ai ţării noastre dragi.

Cu aceste îndemnuri, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi-a încheiat cuvîntul său. In sufletele credincioşilor cuvintele Inaltului Ierarh vor stărui mereu şi vor călăuzi paşii lor spre tot lucrul bun şi folositor.

LA MĂNĂSTIREA PUTNA — 15 AUGUST

La numai cîteva zile de la sărbătorirea hramului sfintei mănăstiri Sucevița, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a cinstit cu prezenţa sa şi ziua de 15 august 1965 – Adormirea Maicii Domnului – cînd se prăznuieşte hramul mănăstirii Putna din raionul Rădăuţi. Mănăstirea Putna este necropola ctitorului ei – Ştefan cel Mare – şi a unor membri ai familiei sale şi a altor ctitori de mai tîrziu – între care pururea pomenitul Mitropolit Iacov Putneanul.

De sute de ani credincioşii creştini de pretutindeni vin la Mănăstirea Putna, în ziua Adormirii Maicii Domnului (15 august) şi înalţă rugăciuni fierbinţi pentru odihna sufletului prea fericitului ctitor voievodul Ştefan cel Mare şi a tuturor celor adormiţi în Domnul din neamurile lui – şi dau laudă lui Dumnezeu pentru darurile cele bogate cu care a binecuvîntat ţara şi poporul nostru. Ei păşesc cu înfiorare pe locurile unde acum 500 de ani slăvitul domnitor Ştefan cel Mare înălţa lui Dumnezeu această sfîntă biserică, în semn de mulţumire pentru ajutorul primit.

Imbrăcaţi în straie albe de sărbătoare, ei au ascultat în tăcere şi evlavie sfînta şi dumnezeiasca Liturghie săvîrşită în această zi, de Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei, împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi.

In cuvîntul de învăţătură rostit în faţa credincioşilor, la sfîrşitul sfintei Liturghii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că poporul nostru, păstrător al unor vechi tradiţii, a cinstit totdeauna, după învăţătura Sfintei noastre Biserici, pe Maica Domnului care S-a învrednicit a fi mai cinstită decît Heruvimii şi mai slăvită decît Serafimii, născînd pe Iisus Hristos, Mîntuitorul sufletelor noastre. De atunci, Ea a rămas necontenit mijlocitoare între noi oamenii şi Fiul ei Iisus Hristos–Dumnezeu. De atunci noi ne rugăm pururea Maicii Domnului, căci mult poate rugăciunea maicii către fiul ei.

In încheierea cuvîntării sale, arătînd că sînt printre credincioşi unii care nu împărtăşesc adevărata învăţătură a sfintei noastre Biserici, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit i-a îndemnat pe toţi la ascultare şi la păstrarea unităţii bisericeşti.

Cu aceasta, solemnitatea sărbătoririi hramului la Mănăstirea Putna a luat sfîrşit.

Pentru credincioşii din împrejurimile mănăstirii, această prăznuire va rămîne un popas duhovnicesc pe care nu-l vor uita şi care le va spori dragostea lor în slujirea binelui şi a păcii.

Diac. T. M.

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA SEPTEMBRIE

In Arhiepiscopia Iaşilor, conferinţele preoţeşti orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru luna septembrie 1965, au avut loc în zilele de 9, 10, 15, 16 şi 17 septembrie a. c.

La aceste conferinţe s-a tratat tema: „*Orientări noi în lucrarea pastorală a preotului*".

Conferinţele au fost prezidate de următorii delegaţi ai Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin: P. C. Vicar Arhim. Irineu Crăciunaş la protopopiatul Suceava; P. C. consilier D. Hadîrcă la protopopiatul Hîrlău; P. C. consilier Sc. Porcescu la protopopiatele: Iaşi – pînă la sosirea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, sub preşedinţia căruia s-au desfăşurat lucrările conferinţei –, Paşcani, Tg. Neamţ şi Piatra Neamţ; P. C. consilier T. Irimia la protopopiatele: Fălticeni, Botoşani, Săveni şi Dorohoi; P. C. inspector bisericesc Pr. Th. Bodnar la protopopiatele: Rădăuţi, Gura Homorului, Cîmpulung şi Vatra Dornei.

Deschizînd conferinţele, delegaţii chiriarhali au adus preoţilor binecuvîntările Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru bunul spor al lucrărilor apoi s-au referit la Constituţia Republicii Socialiste România, adoptată în ziua de 21 august 1965 de către Marea Adunare Naţională. In cuvîntarea pe care a rostit-o cu acest prilej, ca deputat în Marea Adunare Naţională, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a spus că noua Constituţie a Republicii Socialiste România «oglindeşte din plin năzuinţele de odinioară ale celor mai luminaţi fii ai poporului nostru, care au luptat cu dîrzenie pentru împlinirile din vremea de faţă: dreptatea socială, egalitatea deplină, drepturi cetăţeneşti complete, libertatea de gîndire, libertatea conştiinţei, inviolabilitatea persoanei şi a domiciliului».

Referindu-se la unele aspecte ale vieţii bisericeşti din ţara noastră şi din alte părţi ale lumii, în continuare, delegaţii Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin au arătat că Biserica Ortodoxă Română stăruie necontenit pentru pace şi înfrăţire între toţi credincioşii creştini. Ei au amintit apoi că la invitaţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată, la începutul lunii iunie a. c., de către o delegaţie de clerici anglicani în frunte cu Dr. A. M. Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury şi Primat a toată Anglia. In a doua jumătate a lunii iunie a. c., ca răspuns la vizita făcută Bisericii Armene de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem şi Catolicos al tuturor armenilor. De asemenea, ei au amintit că, în perioada mai-iulie a. c., au avut loc diferite sesiuni şi consfătuiri organizate de Conferinţa Creştină pentru Pace, Consiliul Mondial al Bisericilor şi de Conferinţa Bisericilor Europene. La toate aceste sesiuni Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de ierarhi şi profesori de teologie.

Lucrările programate de Sfîntul Sinod pentru Conferinţa din septembrie au fost susţinute de următorii preoţi: Apostol Gavril-Iaşi, Bobei I.-Paşcani, Cişmileanu Th.-Hîrlău, Gherman M.-Săveni, Diaconescu M.-Fălticeni, Ciofu D.-Botoşani, Popa Ilie-Dorohoi, Dolgu P.-Cîmpulung, Ventoniuc M.-Gura Humorului, Vedeanu F.-Rădăuţi, Mihailescu V.-Vatra Dornei, Săhlean N.-Suceava, Gheorgheasa V.-Tg. Neamţ, Puiu V.-Piatra Neamţ.

După susţinerea lucrărilor, în cadrul discuţiilor care s-au purtat în legătură cu tema dezbătută, delegaţii eparhiali au scos în evidenţă importanţa şi necesitatea noilor orientări în lucrarea pastorală a preotului, recomandate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Ei au arătat că noile condiţii de viaţă şi muncă din patria noastră impun preotului obligaţia de a se cultiva necontenit şi de a-şi cunoaşte cît mai temeinic unitatea bisericească în care-şi desfăşoară activitatea sa, parohia, şi de a sprijini în mod sincer şi cu dragoste preocupările şi năzuinţele credincioşilor şi ale întregului nostru popor.

A urmat apoi citirea rapoartelor de activitate de către preoţii desemnaţi, după care delegaţii chiriarhali şi protopopii au dat diferite îndrumări şi sugestii cu privire la îndatoririle pe care le au slujitorii sfintelor altare de a fi pururea, după cuvîntul Mîntuitorului Iisus Hristos, slujitori ai bine-

lui, propovăduitori ai dreptății, iubirii și înfrățirii între oameni și popoare. Preoții trebuie să stăruie în îndemnul ca toți păstoriții lor să fie ascultători față de Biserică, păstrînd unitatea credinței noastre strămoșești și legătura păcii, să fie loiali și devotați față de înțelepții conducători ai țării noastre muncind cu hărnicie și cu dragoste pentru înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România. Avînd mereu în minte chipuri luminoase de preoți vrednici din literatura noastră (Galaction, Slavici etc.), slujitorii altarelor nu trebuie să uite că ei sînt «lumină» și «sare».

Ei vor stărui îndemnînd dreptcredincioșii să asculte îndrumările agrotehnicienilor executînd lucrările agricole la timp și în bune condițiuni și ale organelor sanitare privind higiena și sănătatea locuitorilor.

Chivernisind bine gospodăria parohială, îngrijind și împodobind biserica, ținînd în rînduială cimitirele, preoții vor constitui, pentru credincioșii lor înfrățiți în muncă, exemple vrednice de urmat.

Cu aceste îndrumări conferințele preoțești din luna septembrie au luat sfîrșit. Ele au arătat limpede importanța și necesitatea noilor orientări în lucrarea pastorală a preoților în parohiile lor.

Diac. T. M.

DESCHIDEREA CURSURILOR ANULUI ȘCOLAR 1965-1966 LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN MĂNĂSTIREA NEAMȚ

Festivitatea deschiderii anului școlar 1965=1966 la școlile bisericești din Mănăstirea Neamț a avut loc în dimineața zilei de 1 octombrie a. c.

Din atmosfera festivă a acestei zile am spicuit cîteva momente ale bucuriei revederii, ale grijii celor două centre Eparhiale, Iași și Roman, față de aceste două școli, ale dorinței profesorilor și a elevilor de a începe un nou an școlar.

In paraclisul școlii s=au săvîrșit sfințirea apei și Te=Deum=ul îndătinat într=o atmosferă de rugăciune și dragoste la care au participat P. C. Părinte Vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, Irineu Crăciunaș, părinți ai elevilor, profesori și elevii celor două școli. Era de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

In sala de festivități a continuat programul deschiderii cursurilor prin cuvîntările P. C. Părinte director Vasile Ignătescu și a P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, precum și prin interpretarea unor cîntări religioase și patriotice de către elevi.

P. C. Pr. Profesor Vasile Ignătescu – directorul celor două școli teologice nemțene–, arătînd, în cuvîntul său, bucuria deosebită a reîntîlnirii dintre profesori și elevi, s=a referit la sarcinile ce le revin tuturor pentru menținerea veșmîntului nou ce l=au îmbrăcat școlile din Mănăstirea Neamț, prin grija deosebită a I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și a P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor. In continuare, P. C. Sa Părintele director a adăugat: «școala noastră pornește astăzi pe drumul unui nou an școlar. Profesorii îmbrățișează cu dragoste părintească pe tinerii elevi cu intenția sfîntă de a face din ei apostoli ai învățăturii lui Hristos și cetățeni loiali ai patriei noastre, Republica Socialistă România».

In continuare P. C. Sa a mulțumit respectuos, în numele personalului didactic, administrativ și al elevilor, I. P. S. Iustin și P. S. Episcop Partenie, pentru grija părintească arătată și a îndemnat pe toți, profesori și elevi, să=și îndeplinească îndatoririle față de Biserică și Patrie.

A luat apoi cuvîntul P. C. Părinte Vicar Arhim. Irineu Crăciunaș care s=a referit la înălțătorul moment al revederii. A vorbit apoi de alegerea Apostolilor de către Mîntuitorul și de rostul lucrării lor. Adresîndu=se elevilor a spus: «Fiecare lecție este o sămînță a Evangheliei aruncată în sufletul vostru. Ea trebuie să aducă roade în folosul Bisericii și Patriei noastre.

Școala noastră urmărește două scopuri: îmbogățirea minții și pregătirea oamenilor de caracter – pentru binele vostru, al colegilor și al societății. In rugăciunile citite ne=am rugat ca Dumnezeu să vă deschidă mintea pentru

înţelegerea învăţăturii Lui, prin puterea harului. Dar învăţătura căpătată aici devine roditoare în practica dumneavoastră, în fapte».

Amintind de importantele lucrări de restaurare hotărîte de I. P. S. Iustin, P. C. Vicar I. Crăciunaş a făcut apel la toţi profesorii şi elevii să vegheze la păstrarea în cele mai bune condiţii a lucrărilor efectuate.

A accentuat apoi că elevii şcolii noastre sînt datori să cimenteze în conştiinţa lor, desăvîrşirea dragostei de patrie şi de realizările măreţe ale poporului român. Evenimentele de importanţă istorică ce au avut loc în vara acestui an în viaţa poporului nostru sînt un imbold pentru tinerii elevi de a se împodobi cu deprinderi bune şi sănătoase spre cinstea Bisericii şi a Patriei.

In încheiere, prezentînd binecuvîntările Inalţilor Ierarhi ai celor două eparhii precum şi asigurarea recunoştinţei şi devotamentului tuturor ostenitorilor şcolii noastre faţă de Departamentul Cultelor, P. C. Sa a adăugat: «Profesorilor le doresc să semene cu rîvnă sămînţa Evangheliei în inimile elevilor cu rezultate cît mai frumoase. Elevilor spor şi succes la muncă, pentru ca să li se deschidă mintea la înţelegerea Evangheliei Mîntuitorului, pe care, apoi, s-o propovăduiască în viaţa de toate zilele cu pace şi colaborare frăţească».

Prin rugăciuni, cuvîntări şi urări călduroase, noul an şcolar şi-a deschis făgaşul în care se vor îmbina strădaniile tuturor ostenitorilor şcolilor teologice nemţene.

In după amiaza aceleiaşi zile au avut loc consfătuiri cu părinţii elevilor şi cu elevii.

Prof. V. I. BRIA

SFINŢIREA BISERICII SF. SPIRIDON DIN ORAŞUL BÎRLAD

Duminică 11 iulie a. c. a avut loc sfinţirea bisericii Sf. Spiridon din oraşul Bîrlad.

Slujba de sfinţire a bisericii a fost oficiată într-un cadru solemn de către P. S. Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor, înconjurat de către un sobor de preoţi: P. C. Protoiereu Gh. Popa, Pr. I. Măgdăliniş-Chilieni, Pr. Gh. Iordan, Pr. P. Paiu cum şi preoţii de la Parohia Sf. Spiridon.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, după oficierea polihroniului, preotul paroh Iorgu Codreanu, luînd cuvîntul, a făcut cuvenita dare de seamă. Vorbitorul a arătat că prezenţa la Bîrlad a P. S. Episcop este un prilej de mare însemnătate duhovnicească. In continuare, el a spus că enoriaşii bisericii Sf. Spiridon sînt fii ascultători ai Bisericii strămoşeşti şi în acelaşi timp stăruitori şi grabnici la lucrările de interes obştesc, patrioţi sinceri şi devotaţi apărători ai păcii. Ei ştiu că «cine iubeşte viaţa şi vrea să vadă zile bune, trebuie să caute pacea şi s-o urmeze» (I Petru III, 10-11).

Prezentînd succint istoricul bisericii, a arătat că, la îndemnul P. S. Episcop Partenie, încă din toamna anului 1963 a pornit la lucrările de spălare şi restaurare a picturii şi la alte lucrări de reparaţii. In acest scop, dragostea pentru sfîntul locaş ca şi răspunderea ce i-au revenit n-au încetat pînă n-a văzut lucrările terminate.

In încheiere, părintele paroh a mulţumit P. S. Episcop pentru ajutoarele acordate cît şi fraţilor împreună slujitori care au participat la slujba sfinţirii. Adresîndu-se enoriaşilor le-a spus printre altele: «pentru că am văzut dragostea voastră cu care m-aţi înconjurat în lucrarea săvîrşită «vă iubesc pe toţi» (Fil. I, 8). Nu pot să exprim, iubiţii mei enoriaşi, cu cuvîntul cele ce eu vă doresc şi cît de mult vă iubesc pentru rîvna voastră la lucrul Casei Domnului. Las aceasta în grija Domnului care cunoaşte cele lăuntrice ale inimii fiecăruia şi zic împreună cu Sf. Apostol Pavel: «tuturor toate m-am făcut» (I Cor. X, 22) pentru ca munca plină de răspundere pe care împreună am desfăşurat-o să fie cît mai plină de roade şi bucuria noastră de astăzi să fie cît mai deplină. Grăiesc iarăşi împreună cu marele apostol: «eu întru aceasta m-am străduit ca să am faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni un cuget curat» (Fapt. XXIV, 16).

După darea de seamă a preotului paroh, P. S. Episcop, pornind de la stihira învierii: «Inconjuraţi popoarelor Sionul şi-l cuprindeţi pre dînsul şi daţi mărire într-însul Celui ce a înviat din morţi...», îşi exprimă bucuria de părinte duhovnicesc văzînd grija pe care credincioşii o poartă pentru mîntuirea sufletului lor şi care se reflectă în eforturile depuse pentru redeschiderea locaşului lor de închinare. După ce a arătat importanţa Sionului şi grija ce o purta poporul vechiului aşezămînt al templului, a definit înţelesul şi necesitatea bisericii în noul aşezămînt. «Creştinul poate să se roage şi să se închine lui Dumnezeu oriunde, însă, cu precădere, se cuvine a se închina în Biserica lui Hristos. Numai în Biserică găsim adevărata mîntuire, pentru că Biserica este trupul lui Hristos (Ef. I, 22, 23), Casa lui Dumnezeu (Mat. XII, 4). Cu alte cuvinte, Biserica este templul şi locul sfînt unde se adună creştinii pentru rugăciune şi închinare. Dar Biserica mai are şi alt înţeles, un înţeles social şi anume un numai de împărăţie a lui Dumnezeu pe pămînt, ci şi de societate creştină care s-a organizat la Pogorîrea Duhului Sfînt». In continuare, P. S. Episcop spune: «In Biserică, creştinii se adună nu numai pentru a slăvi pe Dumnezeu ci şi pentru a se înfrăţi între ei, pentru a se

împăca unii cu alţii, deoarece frăţia creştină este frăţie morală şi mai presus de toate iubire. Credincioşii ca membri vii şi sănătoşi ai Bisericii, ca ucenici şi urmaşi ai lui Hristos sînt şi cetăţeni devotaţi ai Patriei luptînd pentru înflorirea Patriei lor!

După ce Prea Sfinţitul s-a referit la marile înfăptuiri ale regimului nostru, a precizat că «fără de pace nu ar fi fost posibile toate aceste înfăptuiri. Pentru pacea a toată lumea se fac astăzi eforturi uriaşe şi nu este credincios care să nu lupte pentru pace, chiar la locul său de muncă».

In încheiere P. S. Sa a dat părinteşti îndrumări tuturor credincioşilor de faţă, îndemnîndu-i să fie mai înălţaţi sufleteşte şi mai pătrunşi de simţul datoriei, neprecupeţind nimic pentru ca Patria noastră să fie cît mai prosperă şi pentru ca pacea să devină tot mai consolidată. In mod deosebit s-a adresat enoriaşilor parohiei Sf. Spiridon cărora le-a împărtăşit binecuvîntări arhiereşti pentru toate eforturile depuse la înfrumuseţarea sfîntului locaş.

La amiază, credincioşii, pe a căror feţe se citea marea bucurie duhovnicească prilejuită de acest praznic, au pornit spre casele lor, ducînd în inimi lumina lui Hristos, duhul păcii şi al înfrăţirii, dragostea de muncă.

ASISTENT

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA SEPTEMBRIE 1965

Ţinînd seama de dispoziţiile Sfîntului Sinod, între 15-30 septembrie 1966, în Eparhia Romanului şi Huşilor, au avut loc conferinţele preoţeşti după un program mai dinainte stabilit.

Cu excepţia conferinţei de la protopopiatul Negreşti, prezidată de către Prea Sfinţitul Episcop Partenie, toate celelalte conferinţe au fost conduse de către delegaţii Prea Sfinţiei Sale după cum urmează: P.C.Pr. Nicolae Toderici, consilier administrativ, la protopopiatul Roman; P.C.Pr. Constantin Platon, consilier administrativ, la protopopiatele: Vaslui, Huşi şi Bîrlad; P.C.Pr. Ermil Bărbieru, inspector eparhial, la protopopiatele Adjud şi Bacău şi P.C.Pr. C. Ionescu, preşedintele Consistoriului Eparhial, la protopopiatele Moineşti şi Tg. Ocna.

Subiectul tratat fiind intitulat: «Orientări noi în viaţa pastorală a preotului», expunerile au interesat pe preoţi în chip deosebit.

Referindu-se la viaţa pastorală a preoţilor, conferenţiarii au arătat în esenţă că preoţia are un caracter haric şi prin specificul ei de misiune înaltă impune celui ce o primeşte o trăire spirituală izvorîtă din conştiinţa sinceră a sublimităţii rolului său. Numai aşa, un preot poate deveni cu adevărat «lumină lumii şi sare pămîntului», vrednic de a conduce sufletele pe calea mîntuirii.

In primul rînd, acţiunea lui sfinţitoare cere preotului cuget luminat şi viaţă morală ireproşabilă. Spre a se putea menţine în această stare, preotul trebuie să se roage neîncetat, să postească, să citească mult, să mediteze, să se spovedească şi împărtăşească. Toate aceste îndatoriri preoţeşti vor face din el un iconom vrednic al tainelor cereşti.

Ca învăţător al adevărurilor creştine, preotul trebuie, să-şi adîncească pregătirea citind cărţi teologice şi reviste bisericeşti cum şi publicaţii în legătură cu alte domenii de activitate culturală.

In sfîrşit, în acţiunea de conducere a parohiei, preotul trebuie să ţină seama de prevederile Statutului şi a tuturor regulamentelor bisericeşti cum şi de îndrumările organelor superioare bisericesti.

In partea a doua a expunerii, vorbitorii s-au ocupat de îndatorirea preoţilor de a fi, în acelaşi timp, cetăţeni devotaţi ai Patriei, îndemnînd pe credincioşi să sprijine eforturile ce se depun pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă din ţara noastră.

Bucuria marilor realizări de la noi, posibile după 23 August 1944, trebuie să fie simţită deopotrivă şi de clerul Bisericii noastre, pentru că ele se răsfrîng asupra tuturor fiilor Patriei. Preotul trebuie să depună eforturi crescînde pentru cimentarea drumului ce duce la progres şi civilizaţie.

Plecînd de la condiţiile de viaţă atît de favorabile create în ţara noas-

tră în timpul regimului de democraţie populară, timp în care şi Biserica Ortodoxă Română, dătorită înţelepciunii conducătorilor ei, a fost aşezată în rosturile ei firești, în concluzie conferenţiarii au arătat că datoria tuturor slujitorilor de altare este aceea de a se adapta întru totul noului regim de viaţă, de a folosi metodele cele mai potrivite spre a deveni adevăraţi apostoli ai păcii în lume şi, în acelaşi timp, lucrători harnici pentru civilizaţie, cultură şi bunăstare materială, pentru înflorirea Patriei noastre scumpe.

SFINŢIREA BISERICII CATEDRALE DIN ORAŞUL BACĂU

Duminică 12 septembrie a. c., Prea Sfinţitul Episcop Partenie a săvîrşit Sfînta Liturghie în catedrala din oraşul Bacău.

Liturghia arhierească a fost prilejuită de o reparaţie exterioară mai însemnată şi de pictura bisericii în interior.

Catedrala cu hramul „Sf. Nicolae“ din oraşul Bacău este construită din piatră şi cărămidă de Spătarul Pavel Cristea cu soţia sa Ana şi protopopul Enache Petrovici împreună cu mai mulţi credincioşi din parohie, pe la jumătatea secolului trecut.

Această biserică a mai fost reparată în anul 1874 ; în anul 1897, cu prilejul altor reparaţii, biserica a fost peste tot pictată în interior.

Prin stăruinţa preotului paroh Constantin Ionescu şi a preotului N. Murărașu, în cursul anilor 1964-1965, s-au efectuat la catedrala din Bacău lucrări de reparaţii şi de reînnoire. Pictura, de asemenea, a fost reînnoită şi refăcută de pictorul bisericesc T. Moraru.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii s-a oficiat un parastas pentru toţi ctitorii şi binefăcătorii sfîntului locaş, adormiţi în Domnul. În continuare, P. C. Pr. Constantin Ionescu a făcut o dare de seamă amănunţită asupra lucrărilor de restaurare şi înfrumuseţare a sfîntului locaş. P. C. Sa a scos în evidenţă străduniile credincioşilor pentru a vedea biserica frumos împodobită. Vorbitorul a exprimat, totodată, în numele parohienilor, prinos de recunoştinţă adîncă Prea Sfinţitului Episcop Partenie care a acordat importante dotaţii din partea Episcopiei pentru efectuarea lucrărilor.

Prea Sfinţitul Episcop Partenie, în cuvîntarea pe care a rostit-o, a împărtăşit binecuvîntări tuturor ctitorilor şi binecredincioşilor creştini, care au ajutat moral şi material la reînnoirea sfîntului locaş.

Cuvîntul arhieresc a mers în inima fiecărui credincios.

Referindu-se la cuvintele „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa“, P. S. Episcop Partenie a mărturisit că a venit cu multă bucurie în acest oraş pentru a săvîrşi slujba de sfinţire a Catedralei.

„Azi, a spus Prea Sfinţitul, am deschis larg porţile bisericii pentru ca, înnoită şi împodobită, să vă primească pe toţi, ca o mamă bună. Mă folosesc de acest eveniment însemnat ca să vă îndemn să vă iubiţi biserica şi aşa după cum aţi ajutat-o, tot aşa să şi veniţi aici, pentru a primi învăţătura ortodoxă. Aceasta ne îndeamnă să creştem în credinţă faţă de Tatăl cel ceresc şi în dragoste faţă de Patria noastră pămîntească, pentru că noi sîntem şi cetăţeni, ai unui neam, ai unei ţări, Republica Socialistă România.

Voia lui Dumnezeu a fost să avem la cîrma ţării pe cei mai buni fii ai neamului, dornici să facă tot ce este bine pentru fericirea şi propăşirea poporului. Pentru ca totul să meargă bine, noi trebuie să dăm tot sprijinul în lucrarea de statornicire a binelui obştesc.

Dacă aruncăm o privire în oraşul Bacău, vedem multe şi mari înfăptuiri care au schimbat faţa acestui oraş.

Mă bucur nespus de mult că şi această biserică a oraşului Bacău a îmbrăcat haină de sărbătoare. Acum 50 de ani, ca simplu soldat, am ascultat slujba în această Catedrală, iar acum vin ca episcop să sfinţesc acest locaş şi să văd faţa cea nouă şi înfrumuseţată a oraşului Bacău.

Plec din această Catedrală şi din acest oraş cu cea mai frumoasă amintire. Vă las în seama păstorilor d-voastră cu îndemnul părintesc de a-i asculta“.

In încheiere, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a lăudat vrednicia credincioşilor şi i-a îndemnat şi în viitor să rămînă fii devotaţi ai Bisericii şi cetăţeni loiali ai Patriei.

După terminarea serviciului religios, la casa parohială a avut loc o agapă cinstită cu prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Partenie.

Preot NICOLAE TODERICI

ÎNSEMNĂRI 555

Atosul. Multe vederi şi unele păreri occidentale *(Pr. I. Zugrav)*; **Clericii americani şi Vietnamul,** Lumea nr. 32/1965. *(Diac. T. M.)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 557

Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi, cu prilejul împlinirii a 70 de ani, Bucureşti 1965 *(N. Grigoraş)*; **Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena 1965** *(Al. A. Botez)*; **Messager de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe occidentale,** Paris 1964 *(Pr. Prof. C. Sîrbu)*; *Albrecht Alt,* **Die Herkunft der Hyksos in neuer Sicht,** Berlin 1961 *(N. Neaga)*; **Revista Arhivelor**, anul VIII, 1/1965 *(Gh. Balica)*; *Acad. Al. Graur,* **Nume de persoane,** Bucureşti 1965 *(Diac. T. M.)*; *Pr. Paul Mihail,* **Circulaţia în Ţările Române a unei psaltiri slave tipărită la Veneţia,** Revue des Etudes sud-est europeenes nr. 1-2/1964 *(Diac. T. M.)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ŞTIRI BISERICEŞTI DE PESTE HOTARE . . 575

Doisprezece teologi americani cer deschiderea negocierilor pentru statornicirea păcii în Vietnam; Fondarea unei mănăstiri interconfesionale în Missuri; Biblie ecumenică; Un nou pas către unirea Bisericii anglicane cu Biserica metodistă; Crearea unei societăţi liturgice interconfesionale *(Pr. V. Anghelea)*.

B. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . 577

Membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor în excursie la mănăstirile din nordul Moldovei *(Pr. Th. Irimia)*; **Slujbe arhiereşti la mănăstirile din Moldova** *(Diac. T. M.)*; **Conferinţele preoţeşti din luna septembrie** *(Diac. T. M.)*; **Deschiderea cursurilor la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la mănăstirea Neamţ** *Prof. V. I. Bria)*.

C. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . 583

Sfinţirea bisericii Sfîntul Spiridon din oraşul Bîrlad *(Asistent)*; **Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1965; Sfinţirea bisericii catedrale din oraşul Bacău** *(Preot Nicolae Toderici)*.

42.420

P. 1, 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 11—12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1965

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Naşterea Domnului.** 589

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Naşterea Domnului** 594

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Pace. înţelegere şi respect între oameni şi popoare *(Arhim. Nestor Vornicescu)* 599

Şedinţa Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii (Sofia 20-21 noiembrie 1965), ... 602

STUDII

Pr. Prof. PETRU REZUŞ: **Ecleziologie şi contemporaneitate** . . 604

Prof. T. GH. BULAT: **O ctitorie tîrzie: Mănăstirea Doljăşti-Roman** . 611

PREDICI

Pr. Dr. SIMION RADU: **La intrarea Maicii Domnului în Biserică** . 630

Arhim. ADRIAN HRIŢCU: **Cuvînt la Sfîntul Ierarh Nicolae** . . 633

MONUMENTE BISERICEŞTI DIN MOLDOVA

EPIFANIE COZĂRESCU: **Biserica «Precista Mare» din oraşul Roman** 636

COMEMORĂRI

N. GRIGORAŞ: **Nicolae Iorga (1871-1940)** 655

(Continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLI, Nr. 11—12 NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1965

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita Noastră Arhiepiscopie har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierească binecuvîntare.

«*Fecioara, astăzi,*
pe Cel mai presus de ființă naște...»,

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

«Astăzi, Hristos în Betleem se naște din Fecioară. Astăzi, Cel fără de început se începe și Cuvîntul se întrupează. Puterile cerurilor se bucură și pămîntul cu oamenii se veselește ; magii daruri aduc, păstorii minunea vestesc ; iar noi neîncetat strigăm :

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
și pe pămînt pace,
între oameni bunăvoire».

Cel uns de Dumnezeu cu untul de lemn al bucuriei — Hristos — Mesia, Împăratul cel tare, pe Care îl așteptau credincioșii Vechiului Așezămînt pentru a nimici războaiele dintre popoare și silniciile celor bogați față de săraci, pentru a înscăuna dreptatea desăvîrșită în lume și pacea veșnică pe pămînt, se naște, astăzi, în cetatea lui David. El a fost trimis de Dumnezeu «*să binevestească săracilor și să tămăduiască pe cei cu inimile zdrobite; să vestească celor robiți slobozire și celor prinși în război libertate*». S-a născut în cel mai sărac sălaș ; dar ieslea Nașterii Domnului ușă către cer s-a făcut pentru noi. Numele Lui este : «*Dumnezeu tare*», «*Domnul păcii*», «*Părinte al veacului ce va să vie*», cum zice proorocul Isaia (LXI, 1 ; IX, 5).

Arhiereul cel Mare — Mielul veșnic, golindu-se de slava Dumnezeirii Sale, s-a făcut om, din smerenie și dragoste față de noi și s-a adus pe Sine jertfă de ispășire pentru păcatele noastre. Dar, «*Dumnezeu L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume ca, întru numele lui Iisus, să se plece tot genunchiul, al celor cerești și al celor pămîntești*

şi al celor dedesubt» (Filipeni II, 9-10). El este preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec.

Lumină din lumină, Răsăritul răsăriturilor, Învăţătorul adevărului veşnic, întrupîndu-se, se înfaşă în scutece ca un prunc. Dar, peste El din veac odihneşte «*Duhul lui Dumnezeu, duhul înţelepciunii şi al înţelegerii, duhul sfatului şi al tăriei, duhul cunoştinţei şi al evlaviei. El este plin de duhul cucerniciei faţă de Dumnezeu*» (Isaia XI, 2-3). Venind pe pămînt, a vestit cuvintele vieţii veşnice şi celor ce au crezut în El le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu.

Cu adevărat mare este taina credinţei noastre: «Fecioara, astăzi, pe Cel mai presus de fiinţă naşte şi pămîntul peşteră Celui neapropiat aduce; îngerii cu păstorii slavoslovesc şi magii cu steaua călătoresc; că pentru noi s-a născut Prunc tînăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci».

DREPTMĂRITORI CREŞTINI,

Înainte de facerea lumii, Dumnezeu «*ne-a ales pe noi, în Fiul Său, ca să fim noi sfinţi şi neprihăniţi în faţa Sa, rînduindu-ne pe noi din dragoste spre înfiere de către El, prin Iisus Hristos*» (Efeseni I, 4-6). De aceea, după ce în multe feluri a vorbit celor din vechime, prin prooroci, «*cînd a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu de la El pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea*» (Galateni IV, 4-5). Aşadar, răscumpărarea de sub robia răutăţii păcatului şi înzestrarea noastră cu darul infierii constituie scopul întrupării Domnului nostru Iisus Hristos; iar izvorul ei este nemărginita dragoste a lui Dumnezeu faţă de făptura mîinilor Sale, cum zice Sfîntul Evanghelist Ioan: «*Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume ca să vieţuim prin El*» (I Ioan IV, 9).

Din înălţimile în care sălăşluieşte din veşnicie, aplecîndu-se către adîncul prăpastiei în care căzuse omul din pricina păcatului, Fiul lui Dumnezeu a binevoit să caute spre smerenia făpturii noastre şi să se facă om. «*El a luat asupra Sa durerile noastre şi cu suferinţele noastre s-a împovărat*», cum zice proorocul Isaia. Cu toate că în El nu se afla nici un păcat «*a fost străpuns El pentru păcatele noastre şi zdrobit pentru fărădelegile noastre... prin patimile Lui noi toţi ne-am tămăduit*» (Isaia LIII, 4-5). De aceea Dumnezeu L-a sculat pe El din morţi şi L-a aşezat apoi, după înălţarea la ceruri, de-a dreapta Sa, proslăvindu-L cu slava pe care a avut-o înainte de facerea lumii.

În acest fel, Cuvîntul lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut, întrupîndu-se, s-a făcut El însuşi făptură. Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu în ea, făptura a primit în mădularele sale pe însuşi Ziditorul, Stăpînul şi Mîntuitorul ei nu numai în felul în care Dumnezeu este pururea de faţă, pretutindeni, ci «*întru asemănarea oamenilor făcîndu-se El şi la înfăţişare aflîndu-se ca om*» (Filipeni II, 7). În acest chip, Cel fără de început se

începe, Cel fără de hotar se mărgineşte, Cel slăvit se smereşte, Cel fără de moarte se dă morţii.

De o fiinţă cu Tatăl, ca Dumnezeu, şi de o fiinţă cu noi, ca om, într-o «singură persoană, Iisus Hristos este şi Dumnezeu adevărat şi om adevărat», ne învaţă *Mărturisirea Ortodoxă* (I, 38). Luînd fire omenească la întrupare, Domnul nostru Iisus Hristos a păstrat totodată şi firea Sa dumnezeiască; în El cele două firi s-au unit pentru totdeauna, fără să se amestece însă, fără să se schimbe, fără să se împartă, fără să se despartă. Dar Dumnezeu-omul Iisus Hristos, în Care «*locuieşte, trupeşte, toată plinătatea Dumnezeirii*», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Coloseni II, 9), a făcut părtaşă firea Sa dumnezeiască de însuşirile firii omeneşti şi firea Sa omenească de însuşirile firii dumnezeieşti. De aceea, noi mărturisim că, prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om; dar, Preacurata Sa Maică, pururea Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu.

Fiind zidită după chipul lui Dumnezeu pentru a se putea face asemenea Lui, firea noastră omenească însăşi, prin credinţă în Hristos, se împărtăşeşte de daruri dumnezeieşti. Dintre acestea, darul cel mare, pe care ni l-a agonisit nouă Mîntuitorul, prin întruparea Sa, este înfierea noastră de către Dumnezeu-Tatăl. «*Pentru că sînteţi fii*, scrie Sfîntul Apostol Pavel către Galateni, *trimis-a Dumnezeu în inimile voastre pe Duhul Fiului Său care strigă: Părinte*» (IV, 6). Noi avem deci în sufletele noastre duhul înfierii; sîntem fiii lui Dumnezeu. El ne luminează cugetele să pricepem care este «lărgimea şi lungimea şi adîncimea şi înălţimea dragostei şi înţelepciunii lui Dumnezeu»; El este Cel ce ne îndeamnă şi ne ajută să vieţuim «fără de prihană şi fără de răutate»; El este «dătătorul de viaţă», «vistierul bunătăţilor», şi «Mîngîietorul» sufletelor noastre.

«*Vedeţi, dar, cîtă iubire ne-a dat nouă Tatăl ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu; şi sîntem... Iubiţilor*, zice Sfîntul Evanghelist Ioan, *acum sîntem fii ai lui Dumnezeu. Ce vom fi nu s-a arătat pînă acum. Dar ştim că atunci cînd El se va arăta, vom fi asemenea Lui, fiindcă îl vom vedea precum este*» (I Ioan III, 1-2).

IUBIŢI FII DUHOVNICEŞTI,

În Domnul nostru Iisus Hristos, zice Sfîntul Apostol Pavel, binevoit-a Dumnezeu «*să sălăşluiască toată plinătatea şi prin El să le împace pe toate cu sine, — făcînd pace prin sîngele crucii Lui, prin El —, fie pe cele de pe pămînt fie pe cele ce sînt în ceruri*» (Coloseni I, 19-20). Oamenii deci şi îngerii, care au fost aduşi de la nefiinţă la fiinţă de către Dumnezeu pentru a se bucura de fericirea vieţii Sale, dobîndesc pacea prin Hristos, fiindcă pacea este însăşi viaţa fericită în dragoste desăvîrşită a celor trei ipostasuri ale Sfintei Treimi, — Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh —, într-o singură Dumnezeire, iar ei ca oglindire a slavei lui Dumnezeu sînt chemaţi să se facă părtaşi vieţii dumnezeieşti. Această pace se înfăptuieşte de către Domnul nostru Iisus Hris-

tos, Care, după ce a pironit pe cruce zapisul păcatelor noastre, ne-a împăcat pe noi cu Dumnezeu, prin sălăşluirea Sfîntului Duh în inimile noastre, iar, după ce a despuiat puterile cereşti şi «*le-a dat în vileag cu îndrăzneală, luîndu-le cu Sine în triumful Său*» (Coloseni II, 15) le-a împăcat pe ele cu Dumnezeu, descoperîndu-le «*prin Biserică, înţelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, potrivit cu punerea la cale de veacuri pe care a săvîrşit-o în Hristos Iisus, Domnul nostru*» (Efeseni III, 10-11).

În acest fel, toate făpturile care au fost zidite «prin Hristos şi pentru Hristos», adică «*cele ce sînt în ceruri şi cele de pe pămînt, cele văzute şi cele nevăzute...*» (Coloseni I, 16), toate s-au unit iarăşi, în Hristos, dobîndind pacea cu Dumnezeu.

Din împăcarea tuturor cu Dumnezeu izvorăşte datoria tuturor de a vieţui în pace unii cu alţii. Purtînd în sufletele noastre acelaşi Duh Sfînt al adevărului mîntuitor, cugetele noastre se scaldă împreună în lumina veşniciei ; încălziţi la văpaia dragostei nepieritoare, ca fii ai aceluiaşi Dumnezeu, noi ne simţim fraţi între noi, unii altora mădulare şi slujitori, alcătuind, împreună cu îngerii din ceruri, plinătatea lui Dumnezeu.

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

«Hristos se naşte, slăviţi-L,
Hristos din ceruri, întîmpinaţi-L,
Hristos pe pămînt, înălţaţi-vă...»

Slăviţi pe Domnul nostru Iisus Hristos, cîntare de mărire aducîndu-I, astăzi, pentru arătarea Sa pe pămînt în chipul smereniei trupului nostru. Cîntare de laudă să-I cîntaţi pentru biruinţa Sa asupra răutăţii păcatului. Cîntare de mulţumire să-I înălţaţi pentru agonisirea înfierii noastre de către Dumnezeu, prin lucrarea Sa mîntuitoare.

Cu bucurie întîmpinaţi-L fiindcă Răsăritul răsăriturilor ne cercetează pe noi şi lumina cunoştinţei adevărului dumnezeiesc o varsă în sufletele noastre. Cu dragoste să-L primiţi, gătindu-I în inimile voastre locaş vrednic de sălăşluirea Sa. Arătaţi-vă înaintea feţei Sale, încununaţi cu podoaba faptelor dreptăţii şi ale păcii.

Purtînd pe Mîntuitorul în suflete, înălţaţi-vă cu duhul de pe pămînt la cer, căutînd «*pe cele de sus, unde Hristos se află şezînd de-a dreapta lui Dumnezeu*», cum zice Sfîntul Apostol Pavel. «*Îmbrăcaţi-vă, dar, ca aleşi ai lui Dumnezeu, sfinţi şi preaiubiţi, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndeţe, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul şi iertînd unul altuia... ; după cum Hristos v-a iertat vouă aşijderea iertaţi şi voi. Iar peste toate acestea îmbrăcaţi-vă cu iubire, care este legătura desăvîrşirii. Şi pacea lui Hristos, întru care aţi fost chemaţi ca să fiţi un singur trup, să stăpînească în inimile voastre*» (Coloseni III, 1, 12-15).

«Făcători de pace» fiind, ca fii ai lui Dumnezeu, asemenea Mîntuitorului nostru — Domnul păcii, străduiţi-vă să păzească

fiecare pacea în sufletul său ; ca adevăraţi fraţi, vieţuiţi în pace desăvîrşită unul cu altul; cu toţii rugaţi-vă fierbinte pentru pacea între oameni şi popoare. Vestiţi, fără încetare, binefacerile păcii şi faceţi cunoscută pretutindeni voinţa întregului nostru popor atît de a trăi în pace cu toate popoarele lumii, cît şi de a contribui la statornicirea păcii trainice pe toată faţa pămîntului. Aceste năzuinţe, pentru înfăptuirea cărora se străduieşte necontenit poporul nostru, se oglindesc şi în *Declaraţia cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelgere între popoare,* pe care Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite a adoptat-o de curînd, la propunerea reprezentanţilor ţării noastre.

Calea păcii, pe care noi mergem cu neclintită hotărîre, este calea vieţii şi a fericirii ; calea păcii este calea lui Dumnezeu.

O dată cu acest cuvînt de învăţătură creştinească şi de părintesc îndemn spre vieţuirea cea întru dreptate, dragoste şi pace, în această slăvită zi a praznicului Naşterii Domnului, cu smerenie îmi ridic cugetul meu către Milostivul Dumnezeu, rugîndu-L să verse din belşug peste voi toţi darurile Sale dumnezeieşti.

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

Dată în reşedinţa Noastră mitropolitană din Iaşi, la praznicul Naşterii Domnului, anul mîntuirii 1965.

† PARTENIE

DIN ÎNDURAREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Iubitului nostru cler şi tuturor binecredincioşilor creştini din cuprinsul acestei Eparhii: har, milă şi pace de la Dumnezeu, Părintele ceresc, iar de la Noi urări de creştinească bucurie, sănătate şi binecuvîntări arhiereşti.

«Astăzi Hristos în Betleem se naşte din Fecioară, astăzi Cel fără început se începe şi Cuvîntul se întrupează. Puterile cereşti se bucură şi pămîntul cu oamenii se veseleşte. Magii aduc daruri Stăpînului, păstorii vestesc minunea, iar noi neîncetat strigăm: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Din cîntările Naşterii).

IUBIŢII MEI FII DUHOVNICEŞTI,

Mare este bucuria pe care o simţim cu toţii la praznicul de astăzi al Naşterii Domnului, pentru că mare este minunea pe care Dumnezeu a săvîrşit-o, pe care îngerii o cîntă şi o vestesc oamenilor şi pe care întreaga lume crerştină o cinsteşte în chip luminat, cu sufletele pătrunse de evlavie şi de nespusă bucurie.

Fiul cel mai înainte de veci născut din Tatăl îmbracă trup omenesc din Fecioara Maria, pentru ca pe oameni să-i mîntuiască deschizîndu-le calea către fericirea veşnică. Dumnezeu fiind fără început, din ziua întrupării Sale pune început, care este piatră de hotar a veacurilor cele dinainte de El şi după El.

De Naşterea lui Hristos «Puterile cereşti se bucură şi pămîntul cu oamenii se veseleşte», iar Biserica cheamă la marele praznic pe toţi oamenii de pretutindeni, împreună cu întreaga făptură, cînd glăsuieşte: «Ia aminte cerule şi ascultă pămîntule; auziţi munţi şi dealuri, copaci ai dumbrăvilor, rîuri şi mări şi toată suflarea săltaţi cu veselie: Hristos se naşte! Cel ce este de-a pururea se face ceva ce nu a fost şi Ziditorul a toată făptura străin chip se zideşte. Slavă Celui ce s-a făcut om pentru noi, de sînurile Tatălui nedespărţindu-se şi fiind purtat pe mîinile Fecioarei» *(Cîntările Naşterii)*.

Astăzi Fiul lui Dumnezeu, fiu al Fecioarei se face şi mîn-

tuirea tuturor o vestește. Bucuria venirii lui Hristos printre oameni «*ca să cerceteze pe cei ce erau întru întuneric și în umbra morții și să îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii*» (Ioan VIII, 12), bucuria care a izbucnit ca o fulgerare deasupra ieslei Betleemului, ardea ca o sfîntă lumină în sufletele, în glasul și scrierile profeților, precum și în inimile tuturor drepților, dinainte de Nașterea Domnului, care au nădăjduit și au așteptat ziua aceasta, a împlinirii marii făgăduințe dată de Dumnezeu omenirii căzute în păcat.

«*Bucură-te ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu Tine*» (Luca I, 28), a spus Fecioarei Maria îngerul Gavriil, cînd i-a vestit zămislirea Mîntuitorului. Această bucurie a luminat sufletul sfintei Fecioare, făcînd să cînte lui Dumnezeu cîntare de bucurie: «*Și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu*» (Luca I, 47).

Sfîntul Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul, zămislit mai înainte cu șase luni în trupul maicii sale, Elisabeta, cînd a venit la ea Fecioara Maria, care și ea de asemenea zămislise pe Mîntuitorul, a săltat de bucurie, precum însăși Elisabeta i-a mărturisit: «*Căci iată cum a ajuns glasul salutării tale întru urechile mele, a săltat pruncul cu bucurie în trupul meu*» (Luca I, 44).

Bucurie au vestit păstorilor îngerii, spunîndu-le: «*Nu vă temeți, căci vă aducem o veste bună, care va fi o mare bucurie pentru tot poporul: astăzi în cetatea lui David s-a născut un Mîntuitor, Care este Hristos Domnul*» (Luca II, 10-11).

Cînd steaua cea minunată, care le călăuzea călătoria, s-a oprit deasupra locului unde era pruncul, cei trei magi «*văzînd steaua s-au bucurat cu bucurie mare*» (Matei II, 9-10). Păstorii au văzut pe prunc și «*au dat slavă lui Dumnezeu, pentru toate cele ce au văzut și au auzit, după cum li se spusese*» (Luca II, 20).

Bucurie și binecuvîntare a fost vederea pruncului Iisus, pentru bătrînul Simeon și pentru proorocița Ana, care au slăvit pe Dumnezeu că au văzut cu ochii lor «*mîntuirea pregătită tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Său*» (Luca II, 30-32). Bucurie, mîngîiere și binecuvîntare a fost și este ziua de astăzi pentru toate popoarele creștine și bucurie este și pentru noi, praznicul Nașterii lui Hristos. Aceasta se face vădită prin pregătirile în vederea sărbătoririi Crăciunului, pe care orice creștin și mai ales fiecare familie creștină le face, prin datinele străvechi, păstrate de poporul nostru și prin sfintele slujbe ale Nașterii Domnului, pline de dumnezeiască frumusețe.

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Pentru lumea din vremea nașterii Domnului, vestea întrupării Mîntuitorului a strălucit ca lumina unui fulger în beznă sau ca deschiderea largă spre soarele libertății a unor porți de temniță rece și întunecată. Pentru noi, sărbătoarea Nașterii Domnului este masă a Împăratului ceresc la care stăm împreună

cu sfinţii şi cu îngerii şi ne ospătăm duhovniceşte din pîinea cea nemuritoare, care este Hristos, izvor de negrăită fericire şi viaţă veşnică.

Întruparea Domnului a avut ca scop salvarea omului din păcat şi din moarte renăscînd fiinţa noastră ca pe o făptură nouă, nu numai după chipul, dar şi după asemănarea lui Dumnezeu. Păcatul şi moartea au intrat în lume prin greşeala celor dintîi oameni, iar acum îndreptarea şi viaţa au venit prin Hrissos. Căci «*după cum păcatul a stăpînit spre moarte, aşa şi harul şi-a întemeiat stăpînirea prin sfinţenia spre viaţa veşnică prin Iisus Hristos Domnul nostru*» (Romani V, 21). Prin zdrobirea păcatului, ne-a împăcat cu Dumnezeu, căci prin Hristos «*s-a revărsat iubirea dumnezeiască în inimile noastre*» (Romani V, 5); ne-a împăcat cu îngerii şi cu oamenii, făcîndu-i pe toţi una întru El, precum făgăduise prin gura profetului Isaia: «*Iată vin să adun toate neamurile şi limbile*» (LVI, 18), făcînd din cei despărţiţi una, din vrăjmaşi prieteni şi fraţi, restabilind unitatea familiei umane prin credinţa în acelaşi Mîntuitor, «*pentru ca toate să le unească sub un singur cap întru Hristos şi cele din ceruri şi cele de pe pămînt*» (Efeseni I, 10). «*Neamurile sînt împreună-moştenitoare cu noi, alcătuiesc un singur trup şi iau parte cu noi la aceeaşi făgăduinţă în Hristos Iisus, prin Evanghelia al cărei slujitor am fost făcut eu după harul lui Dumnezeu dat mie prin lucrarea puterii Sale*» (Efeseni III, 6-7).

După ce, «*în diferite timpuri şi în diferite chipuri, a vorbit Dumnezeu odinioară părinţilor noştri, în aceste zile din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul Său*» (Evrei I, 1-2). În faţa nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu pentru oameni, Care «*aşa de mult a iubit lumea încît şi pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viaţa cea veşnică*» (Ioan III, 16), cugetul nostru se smereşte şi se minunează ca şi marele Pavel, cînd strigă: «*O adîncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al cunoştinţei lui Dumnezeu! Cît de nepătrunse sînt planurile Lui şi cît de neurmate sînt căile Lui*» (Romani XI, 33). «*Cu adevărat, mare este taina creştinătăţii: Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a îndreptăţit prin Duhul, s-a slăvit de îngeri, s-a propovăduit popoarelor, s-a primit cu credinţă în lume şi s-a înălţat întru slavă*» (I Timotei III, 16).

IUBIŢI FII SUFLETEŞTI,

Am văzut că mare este lucrarea lui Dumnezeu în lume prin Fiul Său şi deci mari şi bogate trebuie să fie roadele acestei sfinte lucrări dumnezeieşti. Ele s-au arătat în lume de-a lungul celor aproape două mii de ani care au trecut de la Naşterea Mîntuitorului şi istoria Bisericii creştine este martoră a marilor roade aduse în lume de învăţătura lui Hristos. Mijloacele prin care Biserica şi-a afirmat doctrina ei au fost şi rămîn cele duhovniceşti: cuvîntul de propovăduire, administrarea Sfintelor Taine şi pilda vieţii personale a Mîntuitorului. Biserica se străduieşte să reamintească fiilor ei atît marea lor chemare în cali-

tate de fii ai împărăției lui Dumnezeu, cît și răspunderea ce o au în viața aceasta față de societatea omenească, începînd cu propria lor familie și sfîrșind cu patria lor scumpă în care trăiesc, și apoi cu omenirea de pretutindeni.

Ceea ce îl face pe om nefericit este păcatul, care se naște din ușurătatea minții și din aplecarea spre poftele dezordonate, care aduc dezamăgire, durere, suferință și moarte, atît celor ce săvîrșesc nelegiuirea, cît și celor ce le cad victime. Căutarea fericirii de către oameni este o dorință legitimă a fiecăruia. Ea este sădită în ființa omenească de Creatorul ei, care a destinat-o spre fericire. Atît numai că, mulți dintre oameni o caută și cred că au aflat-o acolo unde ea nu este decît aparență și strălucire înșelătoare. Dorința de slavă deșartă stă împreună cu lăcomia și pofta de stăpînire. Acest păcat duce la asuprire și cruzime, la exploatarea altor oameni sau popoare și întotdeauna naște între noi dușmănie, ură, conflicte și războaie.

Mîntuitorul s-a născut în modestie și smerenie și tot așa a trăit pe pămînt. El a învățat prin cuvînt și prin exemplul vieții Sale, pentru ca lumea să trăiască în pace și liniște, respectînd dreptatea. «*Împărăția lui Dumnezeu este dreptate, bună învoire și veselie în Duhul Sfînt*» (Romani XIV, 17). Cel mai înalt ideal al omului — și cu atît mai mult al nostru, ca fii ai lui Hristos — este de a ne face slujitori ai binelui în lume. O glorie adevărată și nepieritoare, vrednică de măreția la care este chemată ființa umană, este slujirea oamenilor. «*Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea sufletul Său pentru răscumpărarea multora*» (Marcu X, 45).

Așadar, dacă prin munca noatră, în orice fel de îndeletnicire, aducem în mod conștiincios un spor de belșug, de frumusețe, de sănătate sau de bucurie pentru societatea omenească, aceasta este faptă de slujire, vrednică de binecuvîntarea lui Dumnezeu, căci «*cel ce face binele, acela este de la Dumnezeu, iar cel ce face răul acela nu este de la Dumnezeu*» (II Ioan I, 11).

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Am trecut un an de pace, de liniște și de muncă plină de roade bogate și de înfăptuiri frumoase. Să dea Dumnezeu ca și anul viitor să fie tot un an de pace, pentru ca munca și viața noastră să-și poată merge mai departe drumul mereu spre mai bine. Cît de fericită este munca dusă în libertate, cînd oamenii, descătușați de orice asuprire, sînt stăpîni pe munca și viața lor! Cînd este pace, armonie, dreptate și iubire între oameni, nu numai întreaga făptură se umple de lumină și de fericire, dar și cerul se veselește și se bucură.

«*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14). Însăși slava și bucuria cerului se știrbește și se întristează cînd oamenii — pentru salvarea cărora s-a născut Mîntuitorul — se scufundă în vrăjmășie și în războaie de nimicire. În lume au fost, și mai sînt încă,

forţe întunecate, care, după cum spune profetul Isaia, «*nu cunosc căile păcii şi în căile lor nu este dreptate; apucă pe cărări strîmbe şi oricine umblă pe ele nu cunoaşte pacea*» (Isaia LIX 8). Războaiele sînt cea mai înfiorătoare crimă împotriva omenirii şi cea mai mare insultă adusă lui Dumnezeu, Care din iubire de oameni a trimis în lume pe însuşi Fiul Său.

Cu rugăciunea, cu cuvîntul şi cu fapta, să rămînem mereu prieteni şi sprijinitori ai păcii în lume. Ne aflăm în zile mari de sărbători creştineşti, cînd credincioşii au prilejul şi răgazul de a-şi deschide ferestrele duhovniceşti spre bucuriile curate ale credinţei şi evlaviei, spre învăţătură şi bunele îndemnuri pentru viaţa cea veşnică.

Să primiţi în inimile voastre aceste îndemnuri şi sfaturi părinteşti din această pastorală ca pe nişte daruri preţioase, pe care, Hristos Domnul, prin noi, vi le trimite astăzi, spre sporirea înţelepciunii voastre, spre întărirea credinţei şi spre fericirea voastră vremelnică de aici din viaţa pămîntească şi cea veşnică.

Vă mai reamintesc, cu acest prilej, să nu uitaţi nici o clipă toate îndatoririle ce le aveţi ca cetăţeni ai scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România. Să daţi tot sprijinul pentru a realiza cît mai multe înfăptuiri spre binele şi fericirea întregului nostru popor.

«*Dumnezeul nădejdii să vă umple de toată bucuria şi pacea prin credinţă, pentru ca prin puterea Duhului Sfînt să vă îmbogăţiţi întru nădejde*» (Romani XV, 13).

De încheiere, vă fac tuturor, clerici şi mireni, cu ocazia sfintelor Sărbători cele mai călduroase urări de sănătate, pace şi voie bună, rugînd pe bunul Dumnezeu să ne ajute la toţi pentru ca în cursul anului pe care-l vom începe peste cîteva zile, să fie cît mai mult belşug şi progres în toate sectoarele de activitate din ţara noastră, şi cît mai multă pace şi bună înţelegere între toate popoarele din lume.

Al vostru părinte sufletesc, doritor de tot binele şi pururea rugător către Dumnezeu,

† *PARTENIE*

Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor

Dată în reşedinţa Noastră episcopală din Roman, la praznicul Naşterii Domnului, anul 1965.

PACE, ÎNȚELEGERE ȘI RESPECT ÎNTRE OAMENI ȘI POPOARE

Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în plenara sa din 7 decembrie 1965, a adoptat, în unanimitate, *Declarația cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare*, pe baza textului inițiat și propus de România în 1962 la care, în 1963, s-au asociat încă 25 de state.

Prin adoptarea acestei declarații, politica de pace a poporului nostru se face cunoscută din ce în ce mai mult pe plan internațional.

Delegații țării noastre la O. N. U., cu mulți ani în urmă, au propus ca organizațiile internaționale să transmită tinerei generații sarcina îndeplinirii cu responsabilitate a scopurilor Chartei.

La inițiativa română, o Conferință internațională guvernamentală s-a ținut la Grênoble pe această temă, pregătită mai înainte cu prilejul unui colocviu la București.

Textul Declarației cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare este o contribuție de seamă adusă de Republica Socialistă România la stabilirea noului climat de conviețuire pașnică și fericită între oameni și popoare.

Cele șase Principii ale Declarației se bazează pe Charta Națiunilor Unite care arată că popoarele s-au declarat hotărîte să salveze generațiile viitoare de flagelul războiului, să respecte drepturile fundamentale ale omului, demnitatea persoanei umane și egalitatea în drepturi a națiunilor.

De asemenea, textul Declarației se bazează pe unele documente anterioare elaborate de O. N. U., ca : Declarația universală a drepturilor omului, Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, Declarația privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Declarația drepturilor copilului, Rezoluția care condamnă toate formele de propagandă destinate sau susceptibile să promoveze sau să încurajeze pe aținătorii la război, cum și alte documente care au o importanță deosebită în educarea tineretului în spiritul păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare.

S-a arătat, pe drept cuvînt, «că în conflagrațiile care au încercat omenirea, tineretul a fost acela care a avut cel mai mult de suferit. Tineretul este îndreptățit să dorească un viitor

sigur; pacea, libertatea şi dreptatea sînt principalele garanţii pentru îndeplinirea aspiraţiilor sale de fericire».

Tineretul joacă un rol însemnat în fiecare domeniu de activitate umană şi el va conduce, mîine, destinele omenirii. Energia, entuziasmul şi capacităţile creatoare al tineretului trebuie consacrate progresului material şi spiritual al tuturor popoarelor. Tinerii trebuie să cunoască, să respecte şi să dezvolte patrimoniul cultural al ţării lor şi pe acela al întregii omeniri.

Educarea tinerei generaţii şi schimburile de tineri şi de idei în spiritul păcii, respectului reciproc şi al înţelegerii între popoare pot contribui la îmbunătăţirea relaţiilor internaţionale şi la consolidarea păcii şi securităţii.

Adunarea Generală, conştientă de răspunderea pe care o are, cheamă guvernele, organizaţiile neguvernamentale şi mişcările de tineret să recunoască principiile formulate în această Declaraţie şi să asigure respectarea lor prin mijloace adecvate.

Principiul I din Declaraţie arată că: Tineretul trebuie să fie educat în spiritul păcii, dreptăţii, libertăţii, respectului reciproc şi al înţelegerii, spre a promova drepturi egale pentru toţi oamenii şi toate naţiunile, precum şi progresul economic, social, dezarmarea şi menţinerea păcii şi securităţii internaţionale.

Principiul II: Părinţii, familia, învăţămîntul şi mijloacele de informare destinate tineretului trebuie să încurajeze idealurile de pace, umanitate, libertate şi solidaritate internaţională precum şi celelalte idealuri care contribuie la apropiere şi înţelegere între toate popoarele.

Principiul III: Tinerii trebuie să fie educaţi în spiritul demnităţii şi egalităţii tuturor oamenilor fără deosebire de rasă, culoare, origine etnică sau credinţă, în spiritul respectului drepturilor fundamentale ale omului şi al dreptului popoarelor la autodeterminare.

Principiul IV: Întîlnirile, schimburile, turismul şi alte activităţi similare, trebuie să fie încurajate şi facilitate în rîndurile tinerilor pentru a-i apropia în activităţi educative, culturale şi sportive, în spiritul acestei declaraţii.

Principiul V: Toate asociaţiile naţionale şi internaţionale de tineret trebuie să fie încurajate să promoveze ţelurile Organizaţiei Naţiunilor Unite. Organizaţiile de tineret trebuie să fie în mod liber alese şi să promoveze schimbul liber de idei în spiritul principiilor acestei Declaraţii şi al ţelurilor Organizaţiei Naţiunilor Unite. Toate organizaţiile de tineret trebuie să se conformeze principiilor enunţate în această Declaraţie.

Principiul VI: Un scop major în acţiunea de educare trebuie să fie dezvoltarea tuturor capacităţilor creatoare ale tineretului, pentru a fi profund ataşat idealurilor nobile de pace, respect şi dragoste faţă de umanitate şi realizările ei pozitive. «Tinerii trebuie să devină conştienţi de răspunderile lor în lumea pe care vor fi chemaţi să o conducă şi trebuie să fie însufleţiţi de încrederea în viitorul fericit al omenirii», precizează ultimul principiu al Declaraţiei.

Reprezentanţii multor ţări la O. N. U. (Bielorusia, Argentina, India etc.) au luat cuvîntul în legătură cu această Declaraţie

subliniind importanţa ei şi elogiind iniţiativa României. S-a arătat că «Declaraţia vine să răspundă unei chemări actuale — aceea de a atrage tînăra generaţie pe calea barării drumului războaielor agresive dezlănţuite de imperialism, de promovare a cooperării internaţionale în folosul tuturor popoarelor, cu respectarea dreptului egal al acestora de a participa la schimbul mondial de valori materiale şi culturale».

Un delegat din Jamaica a spus că Declaraţia va avea o mare înrîurire morală asupra tinerilor ca şi asupra vîrstnicilor, va constitui motiv de gînduri noi pentru cei care se ocupă de educarea şi pregătirea tineretului. Reprezentantul permanent al Mexicului la O. N. U. a precizat că: «Declaraţia face parte dintre documentele de mare importanţă aprobate de Adunarea Generală. Ea se numără printre documentele care trebuie luate în permanenţă în consideraţie pentru a îmbunătăţi situaţia omului». A arătat, în continuare, că ideea primordială a acestei Declaraţii aparţine delegaţiei române la Naţiunile Unite, că delegaţia română a dus la bun sfîrşit ceea ce pînă nu de mult era aspiraţia neprecisă a multor educatori; «aprobarea unanimă a principiilor pe care Declaraţia le conţine constitue un adevărat triumf pentru idealurile după care se conduce politica externă română».

Alţi delegaţi au arătat că acordul complet la care a ajuns Adunarea Generală corespunde aşteptărilor tineretului lumii, că Declaraţia trebuie salutată ca o contribuţie preţioasă la eforturile omului de a ajunge la o pace efectivă şi trainică.

Robert H. Cory a spus: «ca reprezentant internaţional al quakerilor la Naţiunile Unite, urmărind evoluţia Declaraţiei, vreau să-mi exprim aprecierea pentru guvernul român şi pentru reprezentanţii săi la O. N. U., pentru iniţiativa lor şi să-i felicit pe români pentru votul unanim de încredere pe care l-au obţinut în Adunarea Generală».

Cu orice prilej se constată din plin politica noastră consecventă cum a spus răspicat, la 8 octombrie 1965, Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România: «...în concepţia guvernului român, dezvoltarea multiplă a colaborării internaţionale are de aceea ca premiză posibilitatea ca fiecare popor să-şi afirme fiinţa şi personalitatea, să se bucure nestingherit de toate condiţiile necesare progresului său material şi spiritual».

Sîntem convinşi că toţi clericii sfintei noastre Biserici vor aplica şi vor răspîndi principiile acestei Declaraţii. Tinerii creştini de pretutindeni vor înţelege să se călăuzească permanent în preocupările lor de lumina principiilor sacre ale Declaraţiei adoptate de curînd la O. N. U.

Arhim. NESTOR VORNICESCU

ȘEDINȚA PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Adoptarea unui Apel cu privire la Vietnam ;

Rezoluții speciale referitoare la situația din Rhodezia și Aden ;

Convocarea Consiliului Mondial al Păcii la începutul lunii martie 1966.

Dorința de pace a omenirii este astăzi tot mai puternică. La diferite mitinguri, marșuri ale păcii, adunări pentru pace, discuții în fața hărții, săptămîni ale păcii, aniversări ale marilor personalități, schimburi culturale, în conferințe internaționale, în colocvii și în alte împrejurări, oamenii care iubesc pacea și progresul, muncitori, studenți, scriitori, poeți, oameni de cultură, actori, medici, juriști, clerici, bărbați și femei, tineri și bătrîni, își manifestă în mod tot mai hotărît și mai ferm atît bucuria pentru binefacerile păcii cît și voința neclintită de a trăi în pace cu toate popoarele lumii, de a contribui la așezarea unei păci trainice pe pămînt.

În zilele de 20 și 21 noiembrie 1965 a avut loc la Sofia, o ședință a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii care a acordat o atenție deosebită războiului purtat de Statele Unite în Vietnam.

Cu acest prilej a fost adoptat un apel.

Îngrijorat de primejdia pe care o reprezintă aceste acte de agresiune pentru pacea și libertatea lumii, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii consideră că este necesar și cu putință în situația actuală — se spune în Apel — ca toate forțele păcii și libertății din lume să fie mobilizate într-o mișcare mai largă pentru a determina guvernul american :

1) Să pună capăt agresiunii în Vietnamul de sud, să retragă trupele americane din această țară, să lase poporului sud-vietnamez grija de a-și reglementa propriile sale treburi.

2) Să înceteze imediat războiul nimicitor purtat de forțele aero-navale americane împotriva Republicii Democrate Vietnam, țară suverană și independentă.

3) Să recunoască Frontul Național de Eliberare din Vietnamul de Sud, reprezentant unic și autentic al celor 14 milioane de sud-vietnamezi.

În continuare, Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adop-

tat două rezoluții : una privitoare la situația din Rhodezia și alta la acea din Aden.

În prima rezoluție, se arată că proclamarea unilaterală a independenței de către guvernul minorității albe din Rhodezia, fără a ține seama de poporul Zimbabwe reprezintă instalarea unui regim de agresiune rasială.

În cea de a doua rezoluție, Prezidiul exprimă sprijinul său deplin pentru poporul arab din Aden și protectoratele din Arabia de sud care luptă pentru cucerirea independenței ; pentru dreptul autodeterminării și pentru lichidarea bazelor militare.

În comunicat, se arată că în cursul discuțiilor asupra securității europene s-a subliniat necesitatea de a împiedica R. F. G. să ajungă în posesia armei atomice.

Prezidiul sprijină propunerea țărilor nealiniate cu privire la ținerea unei conferințe a dezarmării, la care să fie invitate toate țările. Totodată, prezidiul a adresat un mesaj țărilor participante la conferința popoarelor din Asia, Africa și America latină care va avea loc la Havana, de la 3-10 ianuarie 1966, și a anunțat că va trimite o delegație.

Prezidiul a condamnat, apoi, neocolonialismul care se amestecă în treburile interne ale unor țări ce luptă pentru independență și suveranitate națională deplină și a subliniat necesitatea de a acționa pentru lichidarea bazelor militare pe teritorii străine ca și a blocurilor militare.

Prezidiul și-a exprimat neliniștea pentru persecutarea partizanilor păcii în mai multe părți ale lumii — răpirea lui Mahdi Ben Barka, luptător pentru pace, — a numit pe viitorii titulari ai Medaliei de Aur — Joliot Curie —, pe anul în curs și a hotărît sărbătorirea unor mari personalități culturale ale lumii în anul 1966.

În încheiere, Prezidiul a hotărît convocarea Consiliului Mondial al Păcii la începutul lunii martie 1966.

Sperăm că anul 1966 va înscrie noi pași pe drumul luminos și drept al luptei pentru cauza sfîntă a păcii, pentru progresul și fericirea omenirii întregi.

STUDII

ECLEZIOLOGIE ȘI CONTEMPORANEITATE

Ecleziologia sau învățătura despre Biserică preocupă într-un mod deosebit actualitatea creștină [1]). Însăși Biserica, din diferite puncte de vedere: ființial-structural, constitutiv, organizatoric și administrativ, s-a impus atenției unanime a teologilor creștini [2]), ceea ce este deosebit de semnificativ. Tematica multor reviste teologice a devenit ecleziologică, înregistrîndu-se o mare bogăție de articole, studii și monografii ecleziologice, iar pe ordinea de zi a multor întruniri și conferințe de tip ecumenist sau bisericesc-local, cît și a unor soboare, figurează în permanență și cîte o problemă sau mai multe, ecleziologice.

Aceasta denotă că ecleziologia creștină cuprinde cheia pentru rezolvarea corectă a multora dintre chestiunile care solicită contemporaneitatea religioasă [3]). Teologia pleacă astăzi chiar de la realitatea religioasă a Bisericii, căreia-i studiază ființa – ontologic, ori-

---

1) La noi s-a scris, în această direcție: N. Chițescu, *Biserica, Trupul tainic al Domnului*, București, 1942; N. Chițescu, *Sobornicitatea Bisericii*, în Studii Teologice, București, an. VII (1955), nr. 3-4; D. Stăniloae, *Sinteză ecclesiologică*, în Studii Teologice, București, an. VII (1955), nr. 5-6; L. Stan, *Probleme de ecclesiologie*, în Studii Teologice, an. VI (1954), nr. 5-6; Isidor Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, an. VII (1962), nr. 3-6; Petru Rezuș, Al. Ciurea, Lucian Gafton, *Biserica în planul lui Dumnezeu*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4; Const. C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și slujirea Bisericii Sale*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4 și altele.

După cum se vede, din titlurile înșirate, autorii s-au ocupat sintetic sau analitic, de aproape toate problemele ecleziologice, care se referă la noțiunea, ființa, alcătuirea, însușirile sau scopul Bisericii.

2) Dintre lucrările mai de seamă romano-catolice și protestante citățm: Karl Rahner, *Kirche und Sakramente*, II Aufl., Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1963; Yves M. v. Congar, *Tradition und Kirche*, Ubers. v. P. Leo Gerhen, Aschaffenburg, Pattloch, 1964; H. Dietzfelbinger, *Autorität der Kirche*, München, Claudius Verl., 1963; H. Mühlen, *Una mystica persona. Die Kirche als d. Mysterium d. Identität d. hl. Geistes in Christus u. d. Christen: eine Person in vielen Personen*, München-Paderborn-Wien, Schöningh Verl., 1964 etc., apoi: W. Hoch, *Die protestantische Kirche und der Forschritt*, St. Gallen, 1930; K. Barth, *Offenbarung, Kirche, Theologie*. München, Chr. Kaiser Verl., 1934; L. Newbigin, *L'Eglise, peuple des croyants, corps du Christ, temple de l'Esprit*, Neuchâtel, Ed. Delachaux et Niestlé; F. J. Lenhardt, R. Prenter, A. Richardson et C. O. Spicq ș. a., *La Sainte Eglise universelle*, Neuchâtel, (Suisse) Ed. Delachaux et Niestlé; A. M. Hunter. *Un seigneur, une Eglise, un Salut*, Neuchâtel (Suisse), Ed. Delachaux et Niestlé și altele.

3) Vezi: *Biserica în planul lui Dumnezeu*, passim.

ginea, componența, scopul și însușirile, spre a afla soluțiuni într-o serie întreagă de chestiuni în strînsă legătură și dependență eclezio-logică. Așa, între aceste chestiuni predomină cele ce se referă la unitatea ecleziologică, la identificarea Bisericii adevărate, la conti-nuitatea apostolică ierarhică, la organizarea instituțională, cît și la o mulțime de alte aspecte mai puțin interesante [4]).

Este semnificativ, mai întîi, că ecleziologia nu mai este privită exclusiv sub înfățișarea sa supranatural-divină [5]), scoțîndu-se în evidență numai elementele hristice, pnevmatice și activ-harice. Atenția teologilor creștini este îndreptată și asupra elementelor cons-titutive naturale. Se acordă locul cuvenit în ecleziologia contempo-rană și credincioșilor, scoțîndu-se în relief contribuția și rolul lor. Studiile ecleziologice cu privire la «trupul tainic al Bisericii» [6]) mar-chează o etapă nouă, caracterizată printr-o viziune unitară atot-cuprinzătoare a realităților ființiale și constitutive. Această nouă direcțiune ecleziologică în abordarea și studierea chestiunei este orto-doxă, fiind urmată în actualitate de studii și articole prețioase romano-catolice și protestante.

De fapt, dacă cercetăm scopul Bisericii, ajungem la concluzia că scopul major al acestei instituțiuni sau al «trupului tainic» este lucrarea mîntuirii pentru toți credincioșii [7]). Biserica este deci în slujba credincioșilor. Așa este ea lăsată de Domnul nostru Iisus Hristos, ca să organizeze, asigure și lucreze mîntuirea. In vederea atingerii acestui scop, ea are doctrina revelată, se bucură de plină-tatea puterilor învățătorești, arhierești și taumaturgice, este deți-nătoare a harului și împărtășitoare a lui. Aceste elemente componente ale Bisericii nu se pot ignora, fiindcă atunci desprindem Biserica de realitățile credincioșilor, de însuși scopul ei, și o transformăm într-o instituție abstractă, fără eficacitate soteriologică obiectivă, inutilă.

Și o asemenea instituție abstractă și inutilă a fost concepută de unii teologi creștini, sub pretextul că feresc Biserica de uzura tem-porală și că o mențin «intangibilă și imuabilă» [8]). Această concepție ecleziologică însă nu mai este contemporană; ea este de mult depă-șită. Biserica este necesară pentru credincioși și pe măsura acestei necesități ea își justifică și prezența și activitatea sa în actualitate pentru mulți teologi. «Biserica pentru credincioși» este o realitate

---

4) Vezi: N. Mladin, *Pe calea unității Bisericii lui Hristos*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4, pp. 456-472; M. P. Bratsiotis, *Die Grundprinzipien und Hauptmerkmale der orthodoxen Kirche* în Procès Verbaux du Premier Congrès de Théologie orthodoxe à Athènes, Atena, 1936, p. 119 și urm.

5) A se vedea: M. d'Herbigny, *Theologica de Ecclesia*, t. I, ed. II, Parisiis, 1927, p. 34 și Th. Spacil, *Conceptus et doctrina de Ecclesia juxta theologiam Orientis separati*, Orientalia Christiana, seria II, 2, Romae, 1923, passim.

6) Consultă: N. Chițescu, *Biserica Trupul tainic al Domnului*, București, 1942; Emile Mersch, *Le Christ, l'homme, l'univers. Prolégomènes à la théologie du corps mystique*. Paris, Desclée De Brouwer, 1962 și L. Deimel, *Leib Christi*, Freiburg im Br., 1940.

7) Cf. A. S. Khomiakoff, *L'Eglise latine et le protestantisme au point de vue de l'Eglise d'Orient*, Lausanne et Vevey, 1872, p. 19 și urm.

8) A. Kraus, *Das protestantische Dogma von der unsichtbaren Kirche*, Gotha, 1876, pp. 8-17.

ecleziologică contemporană, de la care se pleacă în rezolvarea tot mai multor aspecte ale aceleiaşi chestiuni [9]).

O dată ce se scoate în evidenţă că «Biserica este pentru credincioşi» se lămuresc şi alte atitudini. Instituţional, Biserica nu mai poate fi privită abstract, noţional, fără o legătură organică şi tainică a tuturor membrelor întreolaltă. Tratarea fragmentară sau unilaterală a ecleziologiei a făcut loc unei tratări globale. Apoi toate elementele componente ale Bisericii se valorifică activ la maximum, atunci cînd se are în vedere interesul credincioşilor şi numai al lor.

Biserica, avînd în vedere numai mîntuirea credincioşilor, numai bunăstarea lor duhovnicească şi fericirea lor, trebuie ferită de orice pervertire a acestui scop, de orice înlocuire sau substituire a lui prin alte scopuri minore, străine, interesate, particulare. Este ceea ce se scoate iarăşi în relief cu deosebită putere în majoritatea studiilor ecleziologice [10]). S=au constatat adică în ecleziologia creştină multe interese temporale ne=hristice şi ne=apostolice, care dăunează bunului mers înainte al acestei instituţiuni. De multe ori interesele ecleziologice temporale sau «adiaforice» s=au suprapus celor soteriologice eterne, sau le=au împins pe planuri secundare, ceea ce a dus la denaturarea sau diformarea ontologică şi funcţională a Bisericii.

Acest lucru este observat cu o deosebită atenţie în ecleziologia contemporană. Se insistă într=un mod demn de remarcat asupra autenticităţii şi apostolicităţii mesajului ecleziologic [11]) şi a eficacităţii sale soteriologice; se face de către mulţi teologi o operă salutară de investigaţie în ecleziologia creştină cît mai adînc, o depistare a ceea ce e temporal, introdus neorganic, steril, silit, în corpul doctrinal ecleziologic, o arătare lămurită a ceea ce nu aparţine ecleziologiei creştine şi nu a aparţinut niciodată. Este o muncă evidentă de restabilire doctrinală, care consună cu o apropiere din ce în ce mai mare între Biserici, pe temelia aceluiaşi adevăr.

De fapt, una dintre cele mai discutate probleme ecleziologice în actualitate este «temporalul sau istoricul ecleziologic» şi «eternul sau divinul ecleziologic» [12]). Ca orice instituţie religioasă şi Biserica există şi se desfăşoară în timp sau în istorie. Incontestabil deci că ea are anumite aspecte temporale sau istorice, legate organic de activitatea sa. Temporalitatea sau istoricitatea ecleziologică a început din clipa întemeierii Bisericii de către Domnul nostru Iisus Hristos pe cruce şi durează pînă astăzi. Sînt realităţi strîns legate nu numai de fiinţa şi activitatea Bisericii, dar şi de credincioşi, căci prin ei

---

9) Vezi şi: H. Fries, *Kirche als Ereignis*, Düseldorf, Patmos, Verl., 1958, pp. 28-44 şi J. Folliot, *L'Eglise et notre temps*, în M. Brillant et M. Nédoncelle, *Apologétique*, Bloud et Gay, 1937, pp. 694-724.

10) Vezi cele citate mai sus, în special: Khomiacoff, *o. c.* passim; apoi L. Stan, *Premise şi perspective pentru unirea Bisericilor*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4, pp. 621-629; D. Stăniloae, *Mişcarea ecumenică şi unitatea creştină în stadiul actual*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4, pp. 544-589.

11) Isidor Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, în Mitropolia Ardealului. Sibiu, an. VII (1962), nr. 3-6, pp. 313-324.

12) *Biserica în planul lui Dumnezeu*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4, pp. 311-314.

Biserica este legată şi de istoric sau temporal. «Temporalitatea ecleziologică» se referă deci la modalităţile de loc şi de timp ale realizării mîntuirii credincioşilor; ea depinde de personalitatea şi de subiectivitatea fiecărui credincios în toate circumstanţele inerente în parte, cît şi de-ale tuturora în general.

«Eternul sau divinul ecleziologic» este neschimbabil. El se referă la originea, la fiinţa, la misiunea şi la durata Bisericii; el se referă la întemeietorul său care este Domnul nostru Iisus Hristos, la doctrina sa revelată, la deplinătatea harurilor şi puterilor, adică la tot ce este etern şi divin. Acest «etern şi divin ecleziologic» nu se poate converti în natural, după învăţătura ortodoxă, fiindcă atunci s-ar prăbuşi întreaga ecleziologie creştină, deci «temporalul sau istoricul ecleziologic» nu poate lua locul «eternului sau divinului ecleziologic», nici nu poate avea un drept de întîietate asupra lui.

Intreaga problemă ecleziologică, în această privinţă, constă într-un echilibru ortodox al elementelor componente. Pentru «etern şi divin ecleziologic» nu trebuie desfiinţat «temporalul şi istoricul ecleziologic». Şi tot aşa nici invers, adică – să precizăm – «temporalul şi istoricul ecleziologic» nu trebuie să deprecieze sau să minorizeze «eternul şi divinul ecleziologic». Ambele înfăţişări ale ecleziologiei creştine se pot întîlni, atunci cînd nu se respectă proporţiile juste sau raportul ortodox dintre elementele componente.

Nu se poate acorda deci o întîietate exclusivă, «temporalului şi istoricului ecleziologic», care să formeze elementul dominant sau determinant în ecleziologia creştină. Este şi acesta unul dintre aspectele cele mai interesante contemporane, care se observă în majoritatea chestiunilor ecleziologice [13]). Acţiunile creştine se sudează din ce în ce mai mult în jurul unităţii doctrinale, în jurul împletirii organice a temporalului ecleziologic cu divinul ecleziologic. Nicidecum «temporalul ecleziologic» nu se poate impune «divinului ecleziologic», căruia să-i ia locul cu exclusivitate.

Stînd lucrurile aşa, ecleziologia creştină contemporană are numai de cîştigat. Ceea ce a intervenit «temporal şi istoric» poate determina variaţiuni, modificări şi deosebiri temporale şi istorice, dar nu poate schimba Biserica, fiinţial şi funcţional, după circumstanţele de loc, timp şi mod intervenite. Deasupra «temporalului şi istoricului ecleziologic» persistă necontenit «eternul şi divinul ecleziologic», care este unicul corectiv ecleziologic contemporan.

Acest unic corectiv ecleziologic contemporan este în atenţia tuturor ecleziologilor romano-catolici, protestanţi şi ortodocşi. Lui i se raportează totul în ecleziologie. Cu ajutorul lui se constată totul ceea ce e secundar, adiaforic, străin şi neimportant în ecleziologie; se înlătură ceea ce diferă şi desparte pentru ceea ce uneşte; se scoate în relief ceea ce e permanent valabil; se menţine în actualitatea ecleziologică scopul major al Bisericii – mîntuirea –, căruia i se raportează totul [14]).

---

13) *Biserica în planul lui Dumnezeu*, p. 313 şi urm.

14) Vezi: Const. C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos şi slujirea Bisericii Sale*, în Ortodoxia, an. XV (1963), nr. 3-4, pp. 424-455.

Ecleziologia contemporană vine, astfel, cu un spor de actualizare a Bisericii în conştiinţele credincioşilor, cu o mai puternică înrădăcinare a ei în activitatea fiecăruia, cu o insistenţă explicabilă asupra rostului ei. Se deschid perspective active din punct de vedere soteriologic, înlăturîndu-se pasivismul şi abstractivismul ; credincioşii noştri sînt întorşi cu feţele spre problemele mari creştine care solicită actualitatea, nu sînt rupţi din ele ; Biserica devine un aluat în care acţionează fermenţi individuali constructivi şi pozitivi.

Biserica creştină este întoarsă şi ea, astăzi, cu faţa către problemele mari care solicită contemporaneitatea. Ecleziologia creştină este structural activă şi pozitivă [15]). Acest aspect ecleziologic este unanim întîlnit în studiile actuale ; el a determinat abordarea celor mai multe chestiuni ecleziologice şi tot el a ridicat pe primul plan, între alte probleme, şi ecleziologia în revistele teologice, în întrunirile şi conferinţele profesionale. Şi nu ne îndoim că această prezenţă doctrinală teologică se va menţine şi mai departe, spre realul folos al credincioşilor noştri.

Intr-adevăr, credincioşii noştri îşi lucrează mîntuirea lor subiectivă în cadrul Bisericii şi sub îndrumarea ei doctrinală şi pastorală. Această mîntuire subiectivă se realizează în viaţa de aici de pe pămînt, deci ea este intim legată de istoric şi de condiţiile de trai ale credincioşilor noştri. Ecleziologia contemporană nu mai poate ignora aceste realităţi şi trebuie să le considere la justa lor valoare ; ele nu determină mîntuirea subiectivă, dar o însoţesc în tot decursul ei, imprimîndu-i pecetea lor caracteristică timpului şi locului.

Biserica este şi ea direct interesată deci de felul cum credincioşii îşi duc viaţa lor, de condiţiile lor bune de trai, de problemele majore care solicită atenţiunea lor. Problemele contemporaneităţii sînt şi problemele credincioşilor noştri. Biserica există şi funcţionează într-un timp cînd problema păcii este o problemă vitală, cînd problema creării unei vieţi fericite interesează de aproape pe toţi credincioşii.

Structural şi funcţional, Biserica urmăreşte fericirea credincioşilor nu numai în ordinea cerească sau supratemporală, ci şi aici pe pămînt, şi ea trebuie să contribuie cu toate mijloacele sale specifice de lucru duhovnicesc la realizarea efectivă a acestei fericiri. Este ceea ce se remarcă în ecleziologia contemporană prin căutări rodnice, prin întîlnirea reprezentanţilor Bisericilor creştine pe acelaşi drum al păcii, prin unirea glasurilor şi eforturilor pentru soluţionarea problemelor ecleziologice, care vor contribui la intensificarea acţiunilor pentru binele credincioşilor.

De altfel, în lumina acestor noi aspecte eclesiologice, Biserica creştină îşi precizează în actualitate din nou, prin studiile ce se scriu [16]), definiţia, structura, funcţiunile, însuşirile şi scopul său. Au

---

15) Consultă : Dr. J. A. Oldham et Dr. W. A. Visser't Hooft, *La mission de l'Eglise dans le monde*, Paris-Génève, 1937, passim.

16) Majoritatea acestor studii se ocupă cu aspectele actuale ale ecleziologiei creştine. Se constată că ecleziologia este organic legată de întreaga învăţătură creştină, astfel că de cele mai multe ori studiile amintite au implicaţii doctrinale hristologice, trinitare, antropologice, misteriologice, soteriologice.

contribuit la aceasta adîncirea unora dintre aspectele sale, reluarea altora, limpezirea tuturora, potrivit necesităţilor doctrinale şi pastorale.

Biserica nu mai este privită, astfel, exclusiv instituţional, păgubindu-se realitatea sa fiinţială de «trup tainic».[17]) Se insistă mai mult asupra aspectului comunitar, asupra participaţiei organice a credincioşilor în trupul Bisericii, asupra unităţii fiinţiale a tuturor membrilor Bisericii, asupra interesului lor comun şi drepturilor lor soteriologice egale, asupra datoriilor lor doctrinale şi duhovniceşti. Această comunitate ecleziologică de interese, drepturi şi datorii este de natură a crea efectiv o nouă mentalitate în creştinism, al cărei început este promiţător, iar dezvoltarea ulterioară de o importanţă vitală.

«Trupul tainic» al Bisericii se află astăzi în atenţia tuturor ecleziologilor[18]). Se scriu studii care se întemeiază pe realităţi ecleziologice contemporane de prim ordin, ca acelea ale teologilor romano-catolici: *M. J. Congar, I. Auger, L. Deimel* şi alţii, sau cele ale teologilor protestanţi: *H. Fries, W. Niessel, Ed. Turneysen, A. M. Hunter, L. Newbigin, F. J. Leenhardt, R. Prenter* şi alţii.

Fiinţa Bisericii este cercetată ontologic cu o deosebită atenţie. Identitatea tainică dintre Hristos şi Biserica Sa se bucură de preocupări speciale. Drumul pe care-l fac unele Biserici creştine este drumul de la Biserică spre Hristos, sau invers de la Hristos spre Biserică, ceea ce e tot una, cînd doctrina de la bază este cea adevărată. Sensul comunitar intratrinitar a identităţii tainice a Sfintei Treimi cu Biserica acordă alte semnificaţii ecleziologice momentului de faţă, potrivit cuvintelor Domnului nostru Iisus Hristos: «Ca toţi să fie una, după cum tu, Părinte, întru mine şi Eu întru tine, ca şi ei să fie întru noi» (Ioan XVII, 21) şi: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru mine şi Eu întru voi» (Ioan XVII, 23).

Tot atît de mare atenţie i se acordă şi alcătuirii Bisericii, precizîndu-se caracteristicile membrilor, însuşirile, drepturile şi datoriile lor. Comunitatea creştinilor — Biserica — este cercetată funcţional prin membrii ei componenţi, nu abstract, instituţional. Elemente noi se adaugă celor clasice pentru un spor de lumină. Concepţiile exclusiv supranaturaliste care socoteau Biserica un aşezămînt exclusiv supranatural, ignorînd realitatea şi rolul credincioşilor, au căzut în desuetudine. Elementului natural i s-a acordat locul său în ecleziologia creştină. Multe studii ecleziologice actuale au contribuit din plin la precizarea doctrinală a locului credincioşilor în Biserică, a drepturilor şi datoriilor lor.

Un mare progres s-a făcut apoi în precizarea scopului Bisericii. Dacă fiinţial s-a pus accentul pe hristologie şi Sfînta Treime, funcţional s-a pus accentul pe soteriologie şi pnevmatologie. S-au precizat din nou coordonatele mîntuirii subiective şi activităţii Duhului Sfînt, după Înălţarea la cer a Domnului nostru Iisus Hristos. Scopul major care este mîntuirea credincioşilor rămîne farul luminos al Bisericii; lui îi sînt subordonate toate celelalte scopuri secundare. In privinţa

---

17) Vezi: *Biserica în planul lui Dumnezeu*, p. 314 şi urm.

18) Vezi: Chiţescu, *Biserica, Trupul tainic al Domnului*, passim; Deimel, *o. c.*, passim şi Mersch, *o. c.* passim.

aceasta, multe dintre chestiunile secundare sau minore ecleziologice au fost rînduite la locul lor, făcîndu=se astfel în ecleziologia creş=tină şi o muncă valoroasă de ierarhizare şi catalogare.

Insuşirile Bisericii au fost studiate cu grijă, fiecare=n parte. Unitatea este cea mai mult studiată [19]); ea este în preocupările tuturor Bisericilor creştine, cercetîndu=i=se aspectele actuale şi coro=larele doctrinale. Unitatea Bisericii prezintă mereu noi realităţi pen=tru credincioşi şi pentru reprezentanţii Bisericilor, care impun studierea atentă a ecleziologiei şi aflarea soluţiilor potrivite. Tot aşa aposto=licitatea ridică alte chestiuni, legate de alte Biserici creştine, ceea ce a cerut alte studii atente, contribuţii preţioase la ecleziologia con=temporană. Sfinţenia şi sobornicitatea Bisericii s=au bucurat şi ele de ample studii şi discuţii [20]).

In sfîrşit, ierarhia bisericească a suscitat interesul susţinut al credincioşilor şi teologilor în diferite chestiuni ecleziologice, precizîn=du=se instituirea sa divină, treptele sale, activitatea sa doctrinală, liturgică şi pastorală [21]).

In forma aceasta succintă şi sintetică ne putem da seama de importanţa majoră a ecleziologiei creştine în actualitate şi de mul=ţimea problemelor doctrinale şi pastorale pe care le ridică. Ocupîn=du=ne şi adîncind unele dintre aceste probleme, contribuim fiecare la cunoaşterea lor, cît şi pe măsura noastră – la sesizarea preocupări=lor teologice contemporane, ca în felul acesta să ne integrăm efectiv, cu cuvîntul şi cu fapta, în spiritualitatea creştină, activă şi con=structivă, a ceasului de faţă.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

---

19) Vezi: Mladin, *Pe calea unităţii Bisericii lui Hristos*, pp. 456-472; L. Stan, *Premise şi perspective pentru unirea Bisericilor*, pp. 621-629; D. Stăniloae, *Mişcarea ecumenică şi unitatea creştină în stadiul actual* pp. 544-589.

20) Consultă: N. Chiţescu, *Sobornicitatea Bisericii*, în Studii Teologice, an. VII (1955), nr. 3-4, p. 150 şi urm.; O. Bucevschi, *Ecumenicitate, în cincizeci de ani de existenţă. Almanah jubiliar al Academiei Ortodoxe*, 1935, p. 162; I. Todoran, *Apostolicitatea Bisericii*, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, an. VII (1962), nr. 3-6, pp. 313-324 şi: *Biserica în planul lui Dumnezeu*, pp. 333-352.

21) Vezi: Prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apos=tolică*, Editura Centrului Mitropoliei Olteniei, 1955, passim.

O CTITORIE TÎRZIE: MĂNĂSTIREA DOLJĂȘTI-ROMAN

Cele mai multe din fundațiunile mănăstirești moldovene vin din timpuri străvechi, zidite, fie de domnitori, fie de fruntașii politici și evlavioși ai țării. Secolul al XVII=lea ca și al XVIII=lea n=au adus o contribuție însemnată în această direcție. Una din puținele ctitorii din secolul al XVIII=lea, este și Doljăștii din ținutul Romanului [1]). Sat vechi, Doljăștii s=a crezut multă vreme că ar fi una din numeroasele localități unde Ștefan cel Mare ar fi purtat războaie. S=a dovedit, însă, că sîntem în fața unei confuzii.

Așezat la o distanță de 17 km., spre nord=est de Roman, pe pîrîul Alba, avem despre el o mărturie lămuritoare de la 20 octom=brie 7248=1739. La această dată, Ștefan Darie postelnic, omul cel mai bătrîn din sat, mărturisește că el știe, cum Doljăștii «umbla pe trei bătrâni», pe cinci frați, toți feciorii lui Iordache Goe, fost mare postelnic, feciorul lui Dumitru Goe, care a fost mare vornic în Țara de Jos [2]). Din această familie se trage ctitorul mănăstirii de care ne vom ocupa aici, prin mama sa. Pe linia tatălui el cobora din fami=lia Hudici. Bunicul său a fost Bejan Hudici, vornic de poartă, care primea la 22 februarie 7219=1711, o carte de la Dimitrie Vodă Cantemir, prin care este împuternicit să caute «în țara noastră ai săi drepți vecini, pe Ștefănia fimiia Vântului cu copiii [3]) ei și să=i aducă la casa lui». Așadar, Dumitrache Hudici, ajuns mai întîi ierodiaconul Daniil și apoi Dionisie ieromonahul [4]), ctitorul Doljăști=lor, se trage din familia Goeștilor după mamă, și din Hudici după tată. Părintele său se numea Antioh, iar mama lui Ilinca. Prima mențiune documentară ce găsim despre dînsul, este aceea de la 30

---

1) A se vedea și Preot Ath. Vasilescu, *Monografia mănăstirii și comunei Dolțești din județul Roman*, Roman, 1930. Lucrare insuficientă din punct de vedere istoric, date fiind și împrejurările în care a fost scrisă.

2) Arhivele Statului București, *Mănăstirea Dolțești*, pachet V, doc. 11.

3) *Idem*, pachet XX, doc. 1.

4) Dintr-o însemnare cam tîrzie, aflăm următoarele, referitoare la viața ctitorului: «Prea fericitul ieromonah Dionisie Hudici, cel adevărat ctitor și începătoru sfintei monastiri Dolțești din mirenie s-au numit Dimi=trie vt Med.; la anii 7260 (1752) s-au călugărit rasofor, numindu-se Daniil, hirotonindu-se ierodiacon în sfn. mnstr. de Preasfinț. Mit. Iacov Put[nea=nul] leat 7260, s-au hirotonisit preaot la 7263 (1755), ș-au răposat de boala ciumei la 7281 (1773). (Scris 7328, Sept. 8; pus de Veniamin Putneanul. Costache Ponici săpa la 1820) în *Revista Istorică*, an. XI, (1925), nr. 7-9, p. 228-229, N, Iorga, *Biserica din Doljăști*.

iunie 7247=1739, cînd «Dimitrie Hudici ot vistieria» mărturiseşte că a primit de la egumenul mănăstirii Bărboi, zece ispisoace luate de la moşul său Sandu Goe[5]). Din această însemnare înţelegem că Dumitru Hudici era slujbaş la vistierie, pentru ca la 25 august 7256=1748, să-l aflăm ca «fost al doilea medelnicer». Aşadar, el îşi făcuse carieră, ajungînd pînă la această demnitate boierească de medelnicer al doilea.

In satul Doljăşti, din vechime, exista un schitişor «de lemn». Dintr-o scrisoare dinainte de anul 1754, aprilie 12, se poate constata existenţa «schitişorului» Doljăşti. La această dată, ieromonahul Hagi Serafim scrie lui Dimitrie Hudici «biv vtori medelnicer», vorbindu-i despre gospodăria de aici, de vie, de stupi, vaca cu viţelul şi altele[6]).

Evlavios, Dumitru Hudici porneşte cu gîndul de a ridica aici ceva mai temeinic, el dorind să ajungă ctitor. Pentru aceasta se simţea nevoie de puteri materiale, pe care el începe să le caute şi să le acumuleze. Primul pas pe care-l face este îndreptat spre moşiile Cordărenii şi Şăpotenii din ocolul Botoşanilor-Dorohoi, care fuseseră vîndute de Chiriac Poroschi marelui spătar Aristarcho, fără să ţină socoteala de dreptul de «protimisis», ce aveau rudele proprietarului defunct. Dumitrache Hudici, fost al doilea medelnicer, porneşte judecata şi cîştigă. Iar unchiul său Lupul Ghenghe cu soţia sa Anita dau o scrisoare, prin care arată că ei renunţă la dreptul lor de răscumpărare a celor două moşii. Fostul medelnicer întoarce banii marelui spătar Aristarcho şi intră în stăpînirea acestor moşii cu sate pe ele[7]), care vor fi o preocupare continuă a viitorului ctitor al Doljăştilor. Răscumpărarea acestora se făcea la 25 august 7256=1748[8]). Nu uităm să spunem că dreptul său venea prin bunica lui după mamă, care era o Tautuloaică. Peste cîţiva ani, Dumitrache Hudici ajunge ierodiaconul Daniil Hudici, fiind tuns în monahism de mitropolitul Iacov I Putneanul, care-l va proteja toată viaţa. In această nouă ipostază, vedem cum Daniil, la 5 februarie 7261=1753, urmăreşte gîndul său de a ajunge ctitor. La această dată, el dă un zapis mătuşii sale Catrina, jupîneasa lui Ioan Şeptilici şi fata Sandului Goi, în care spune că avînd dînsa o moşie în satul Doljăşti unde are şi el moşie de baştină după mama sa şi cumpărături făcute de el, «şi nădăjduind a face o biserică la moşiia părintească», şi fiindcă fratele dumisale Dumitrachi Goe i-a dat partea lui, pentru biserică, stă la învoială şi cu d-ei, să-i cedeze partea dînşii, cu bani, sau cu schimb. In acest scop el îi da zapisul, ca să poată lua din moşiile lui de la Cordăreni şi Şăpoteni, sau din Părstisli «ce sănt la Hărlău pe Dolina din jos de Brăeşti». Intre martorii acestei învoieli se află mulţi călugări şi «Evloghie dascăl ot şcoala slavonească».

In gîndurile şi lucrarea sa, Daniil a fost totdeauna ajutat de marele mitropolit Iacov I Putneanul. Pentru punerea în valoare a moşiilor, Hudici avea nevoie de braţe de muncă, pe care le află mai potrivite în rîndul ţiganilor. Ieromonahul Daniil avea de multă

---

5) *Idem*, Arh. Stat. Buc. *M. Doljeşti*, pachetul V, doc. 10.
6) *Idem*, pachetul VII, doc. 8.
7) *Idem*, pachetul V, doc. 12.
8) *Idem*, pachetul 1, doc. 25.

vreme o neînţelegere cu egumenul Antonie Mogălda de la mănăsti=rea Floreşti. Solicitat, mitropolitul scrie egumenului de la Floreşti, o scrisoare imperativă în care spune următoarele:

«Cuvioase între ieromonaşi molitfa ta Kir Antonie Mogaldo egum. de Floreaşti, să fii sănătos şi blagoslovit. Nu avim mai mult făr de căt, m'am mierat de molitfa ta, cum di n'ai stătut la cuvănt, şi să ti ţii di iscălitura şi zapisul ci ai dat la măna lui Daniil Hudici. Şi pentru ca să nu te mai supăr cu adusul la Eşi, fiind şi dichiul molitfi tali aice, am poroncit di s=au făcut izvoade de împărţeală pentru ţiganii ce ai a împărţi cu Daniil, care împărţite li=am trimis cu omul nostru la molitfa ta. Şi văzăndu=le di=ţi va plăcea, să o iscălişti, şi să pui picite mnăstrăi. Şi asămine să ei împărţiala, ce ţi=au trimis Daniil din partea lui iscălită de noi. Şi copii di ţigani cari s'au vinit în parte lui Daniil, încă să=i dai la măna omului nostru, împriună cu împărţiala Mnstrăi ca să=i aducă la Daniil. Iar neplăcăndu=ţi împărţala din preauna cu omul nostru să ti scoli şi să vii la Eşi aducănd împreună şi ţiganii aicea, ca să=i împărţim văzăndu=s faţă. Aceasta şi fii molitfa ta sănătos.

Febr. 9
de bine voitorio
Iacov Mitropolit Moldovei» [9]).

Daniil, şrijuliu şi harnic, urmărind şi sfîntul său gînd, ajunge cu stăruinţa pînă la Domnie. Ca urmare, Matei Vodă Ghica (iulie 1753=februarie 1756), dă o carte la 9 iunie 7262=1754 iero=monahului Daniil Hudici, să stăpînească moşiile sale Cordărenii şi Şăpotenii «de la ocolul Botoşenilor» cu tot venitul şi cu toată slujba oamenilor după hotărîrea «ce s=au făcut de obşte». Oamenii ce vor fi şezători pe moşiile sale urmau să lucreze 12 zile întru=un an «lucrul de boerescu: însă ó zile de vară şi ó zile de iarnă» ori la ce lucru i=ar pune stăpînul moşiei. Şi să=şi dea şi dijma şi din pri=seci «pe obiceio». Care nu va putea lucra va plăti cîte 2 lei «de gospodar pe an» [10]).

Mult s=a necăjit Daniil Hudici, pentru a aduna mijloacele necesare transformării «schitişorului» de lemn, în biserică de piatră. Judecăţile sale cu mătuşa sa şi cu sora sa Ruxanda Pilătoaea sînt triste dovezi de lăcomie omenească, peste care trecem. Deznădăjduit, el ajunge la o înţelegere cu hatmanul Vasile Ruset să ridice biserica, dîndu=i acestuia în schimb moşiile Cordărenii şi Şăpotenii. Modul cum înţelege el această tovărăşie, este expus în următorul act, care merită a fi cunoscut în întregime de cititorii acestor rînduri. Iată ce spune dînsul:

«Smeritul între ieromonaşi Daniil Hudiciu facem ştire cu această adevărat diiată a mé [11]), precum să=s ştie cum eu de a mé bun voe socotind, şi cunoscănd viiaţa acestii lumi că este trecătoare ca o umbră şi ca un vis, am ales partea şi cinul călugăresc cu toate ale mele rănduindu=le spre pomenire, pentru sfăntu numele lui Dumne=

9) *Idem*, pachetul XX, doc. 27.
10) I*dem*, pachetul V, doc. 14.
11) *Idem*, pachetul XXIX, doc. 90 şi copie pachetul XXII bis, doc. 11.

zău, şi pentru ertare păcatelor şi odihna sufletului meu şi a părinţilor mei, Antohie şi Ilinca şi a tot neamul nostru. Şi socotind şi pentru viiaţa me oare care linişte căt ar milui Dumnezău să fiu în odihnă făr de valurile lumii. Şi or cu ce chip am vrut a mă odihni cu această socotială întralt chipu n'am putut, iar la cea mai de pe urmă dintra me săngură socotială am ales şi am mers la dumi=lui Vasilie Rusăt vel spătar, di la care şi mai înainte am cunoscut ajutor şi facere de bine. Pentru aciia şi acum am stătut să mă priimească asupra dumi=sale să mă odihnesc pe rănduială ce arată mai jos, şi au priimit dum=lui întracest chipu, să facă biserică de piatră cu a dumisale cheltuială pre moşié mé la Doljişti în ţinutul Romanului, făptura bisericii dumi=sale de la Fântănel însă la măsură să fie mai micşoară precum să cadi la un schitu, cu capitiazmă după cum a da mâna dumi=sali. Iar măncare salahorilor şi a meşterilor şi băutura calfii să port eu di grijă să le dau după cum li=ar fi tocmeala. Aşişdir pi undi sănt dator să mă plătească dum=lui de la toţi, eu despre nime nici o supărare să nu aibu. Aşişdere şi pentru grijile sufletului, să aibă dum=lui datorie după moarte a mă cerca şi a mă griji precum se cade şi după rănduiala ce au făcut cu părintele dumi=sali, şi pi la toate bisericile dumi=sali să mă pue şi pe min în pomelnice şi în pomeniri şi pre părinţii mei de mai sus arătaţi în rându dup ai dumi=sali fii, precum şi dum=lui să fie desăvîrşit ctitor şi pomenit la biserica ce este să=s săvărşască la Doljişti. Aşijdir şi pentru viiaţa mea căt s'ar întâmpla a=m lungi Dumnezău viiaţa să aibă dum=lui a mă sprijini fără de supărările lumii şi a mă chiverinsă după rănduiala şi trebuinţa unui călugăr dându=mi şi căte (....) lei pe an. Iar dup ce s'ar întâmpla săvăr=şire me dum=lui să aibă purtare di grijă schitului de celi ce ar trebui ca un drept ziditor şi ctitor punându=l la rănduială bună spre odihna călugăraşilor, ce s'ar afla acolo, ca să nu înceteze nici o dată sfânta şi dumnezăiasca jertfă şi rugăciuni cătră milostivul Dumnezău pentru ertarea păcatelor şi odihna sufletelor noastre şi a toată creştinătatea. Şi pentru aceste adică pentru cheltuiala ce=a cheltui dum=lui cu biserica şi cu cele mai de pe urmă purtări de grijă a schitului şi cu sprijinirea la vieţi meli şi cu ce după moarte cercare a me, şi grija a sufletului miu, şi pentru datoriile ce mi=a plăti şi faceri de bin ce îmi va face, eu încă am dat dumi=sali a mile drepte ocini şi moşii Şăpoteni, sat întreg, la ţinutul Dorohoiului, pe părău Iovanesii şi jumătate de sat de Cordăreni pe din gios de Şăpoteni pe amândoăi părţile Iovanesei. Aşijdire şi din ceialaltă jumătate de sat de Cordăreni a şesea parte, care moşii Şăpotenii şi Cordărenii îmi sănt o samă de baştini iar o samă cumpărătură şi răscumpărături după cum arată zapisăli şi scrisorile ci am dat dumi=sali. Şi i li=am dat dumi=sali cu heleştiu ezăt în Iovaniasa şi cu mori durancu doî petre de mor gata şi cu alti heleştie neezit tot pre Iovaniasa şi cu alte heleştie mai mici pe văile acestor hotare, şi cu rediuri cu pomet şi cu locuri de prisăci şi cu dumbrăvi şi cu tot locul şi venitul după hotarele vechi, pre care moşii sănt şi oameni strânşi. Deci de acumu să aibă dum=lui a le stăpîni ca pre a dumi=sale drepte ocini şi moşii cu toate veniturile în veci. Iar de s'ar întâmpla săvărşire dumi=sale înainte aşezare aceasta să rămăe tot nestrămutată şi care din fii dumi=sali ar milui Dumnezău să

rămăe stăpănitor acestor moşii acela să rămăe dator a purta de grija schitului şi a părinţilor: cum şi la toată rănduiala ce scrie mai sus în dieată. Iar diiata aceasta nici într'un chipu să nu=s schimbe. Iar cine s'ar ispiti ori din care parte a n=o păzâ sau a o strămuta or cu ce chip unii ca acie să fie blestemaţi de Domnul Dumnăzău făcător a toate şi de Pre curata Fecioară şi de toţi sfinţii şi de noi neertaţi; şi procopsală şi ertare să nu afle nici trupeşti nici sufleteşti; şi ori la ce judecată s=ar întămpla să nu=s ţie în sama acelue ce ar vre să strămute aceasta adevărată aşezare, să fie ruşinat şi pedepsit de judecată. Iar aşezare şi diiata aceasta să fie stătătoare blagoslovită de Dumnezău şi întărită de judecător în veci şi să aibe dum=lui a=ş face şi dresă domneşti după obiceio ţărăi. Şi pen=tru bună credinţă m'am iscălit

It 7262 loli 12
(1754)
Daniil Hudici ieromonah
Dumitrachi Goe

Insemnare mai tîrzie: † Acest zapis găsindu=s în scrisorile răposatului hatman Vasăli Rusăt şi fiindu că moşiile sânt date di răposatul mănăstirii dupe cum arată aşăzare Mănăstirii am dat şi noi zapisul acesta iarăşi să ste la Mănăstiri

Ilie Rosăt clucere
1768 Noem. 25
Chiriacu Carisin am scris cu zisa d=lui.

Dar timpul trece şi hatmanul Roset nu se grăbeşte să înceapă biserica cea mult aşteptată de Daniil. Către toamnă, la 1 octombrie 7263=1754, cînd Daniil este ridicat la treapta de ieromonah – pînă aici fusese numai rasofor=ierodiacon – şi i se schimbă numele din Daniil în Dionisie, el dă o altă scrisoare lămuritoare şi îndemnă=toare la începerea lucrării. Este diiata sa, prin care dania lui capătă o altă înfăţişare. Tergiversările hatmanului Ruset îl împing la o eventuală încredinţare a lucrării, mitropolitului ţării, Iacov I Putneanul, şi călugărilor de la Putna. Iată ce zice el [12]):

† Eu smeritul întru ieromonaşi Dionesăe Hudici face ştirea cu aseastă adevarată diiată a me la dare sufletului meu în mănili prea înaltului Dumnezău precum am socotit şi mi=am aşezat toati pentru sufletul meu şi a părinţilor mei

It 7263 oct. 1
(1754)

† Socotit=am şi am dat spre pomenire sfăntului Dumn[e]zău şi pentru ertarea păcatelor şi pentru odihna sufletului meu şi a părinţilor mei Antioh şi Ilinca şi a tot neamul nostru a meli drepte ocini şi moşii Şipotenii sat întreg la ţinutu Dorohoiului pe lovăneasa

12) *Idem*, pachetul 1, doc. 26 original.

şi giumătati de sat de Cordăreni pe din gios di Şipoteni pe de amăndoaî părţile lovanesi. Aşijdire şi din cealaltă jumătate de sat di Cordăreni a şasa parte care moşii o sam îmi sănt de baştină, iar o sam cumpărături şi răscumpărături după cum arată zapisăli. Şi aceste de mai sus numiti moşii li=am dat dumi=sali lui Vasili Ruset vel spătar ca să=i fie drept ocini şi moşii dumi=sali şi cuconi=lor dumi=sali în veci. Şi Dumnealui să aibă a faci biserică de peatră cu a dumi=sali cheltuială pe moşie me la Doljăşti la ţinutul Roma=nului după cum arată mai pre largu diiata me care am dat=o la măna dumi=sali. Şi pentru ce n=au apucat Dumnealui a faci biserica păn acum îl las pe dum=lui clironom la toate să li isprăvască, şi să mă grijască, să mă comăndi şi să=mi de sărăndare şi să mă cerci pe mini şi pe părinţi miei şi pe la toati bisericili ce să va pomeni dumnealui să pui şi pe mini în pomelnic şi pe părinţii mei. Şi toati căti am lăsat eu cu izvod, să=s de pe undi şi cui toate dum=lui acele să li rănduiască să li di dintrameli. Iarăşi de nu va vre d=lui ca să=m de celi ce sănt orănduite şi aşezate prin diiata ce este la dum=lui şi dum=lui făgăduind şi primiind ca să mă gri=jască şi să mi pomenească sufletul meu şi părinţilor mei, să fii supt blăstămul lui Dumnezău şi a Maicii Precisti şi să aibă a nu li da înaintea lui Dumnezău la înfricoşatul giodeţul Sfinţăi sali. Aşijdire să aibă d=lui spăt. Vasili a da la măna călugăraşilor de la schitul Doljăşti, asemene după cum am dat eu la măna Dumi=sali.

† Iarăşi de va priimi Sfinţiia sa părintili Mitropolitul ca să fie clironom ca să păzească celi ce sănt rănduiti în diiata dumi=sali spăt., Vasili Ruset atunci să fii moşiili a sfintii mănăstiri Putnii şi mănăstire să fie datoare a mă griji şi a mă pomeni şi diiata să=ş ie de la dumnealui să=s de în măna părintelui Mitropolitului şi sfinţia sa de în măna la măna egumenului de Putna; să aibă a=mi purta de grijă după cum arată mai sus. Iar de n=ar vre să mă grijască după cum scrii în diiată, să fii supt blăstămul lui Dum=nezău şi a Maicii Precista.

† Pentru 300 lei şi mai bini şi boi şi ţigani şi ce mi=s mai faci să mai eu înapoi de la soru=me Ruxanda cu judecată, toate i li ert să fii a dumi=sali bez ficiorul lui Ştefan ţiganul să fii ertat precum l=au ertat şi maica noastră. Şi copila Doroftiei iar să fii ertată; şi trii zăci de lei iar i=am dat să=i fie de chivernisală. Aşijdere şi din părţile lui Mihai Ţărul din moşii de la Fălciio şi di la Vasluio iarăşi să fii a dumi=sali.

† Aşijdire şi pentru mătuşi=me Aniţa Ghenghioi ce=mi luase cu strămbătate ia rămas din desjudecată să mi le de înapoi iarăşi i le ert toate, să nu=mi de nemică.

† Pentru oamenii mei de la Săoca Moldovei şi ţigani care m'au slujit păn la moarte mie, să fie ertaţi de toate datoriili şi zapisăli ce s'or găsă, să nu's ţăi în samă.

– Şi la făcutul acestii dietă a meli s'au tămplat şi dum=lui Alexandru Neculce biv vel arm., şi sfinţii sali fraţii noştri ermonaşi şi monaşi de aice de la Doljăşti şi alti rudinii de meli care mai jos s'au iscălit.

– Iar carii din fraţii mei sau din surorili meli sau din niamul meu dintralţii streini măcar arhierei, măcar boiari, măcar ce obraz ar fi, de n'ar poh[ti] sau s'ar ispiti a zăticni, sau a strica această

diiată a me cu orice chipu, acela frati şi acee sor şi aceia rudă şi acela om să fii supt blăstămul lui Dumnezău şi a Maicii Precisti şi şi a 12 Apostoli şi a 318 oteţi de la Nichie : fierul, peatra, lemnili să putrezească, iar trupurile lor să's ste întregi.

Dionisie Hudici ermonah
Alexandru Neculce biv vel armaş

Dar Dionisie este neliniştit de modul cum decurg lucrurile şi de aceea, peste alţi doi ani, la 1756, dă un act mai solemn [13]) prin care el se apropie de Putneni şi de mitropolitul Iacov, protectorul lui de totdeauna. Spicuim din acest deosebit de lung şi preţios document părţile cele mai caracteristice :

«Drept aceaea şi eu dintru a mea copilărie alergând a mă depărta de această lumească viiaţă, poftind a petrece viaţă fără gălceavă. Şi arătând cugetul mieu svinţii sale părintelui Mitropolitului al nostru stăpîn Kiru Kir Iacov ; însuşi svinţia sa m'au îmbrăcat în sfănta stimă a călugăriei. Şi cu ajutoriol Domnului silindu-mă a petrece liniştita viaţă călugărească... voit-am dar şi eu dintru toată inima mea a urma stăpănescului cuvînt. Şi dintru ceale ce am avut eu de baştină moşii, şi răscumpărături şi cumpărături cu drepte agonisele din ostenealile meale, anume sat întreg Şăpoteanii ce iaste în ţănutul Dorohoiului pre părăul ce vine de la Iovaneşti, care se numeşte valea iovăneasa, alăturea cu satul Cordăreanii pe din sus, c'un heleşteu întreg, cu mal ce iastă schimbu şi învoială cu răzăşii de Popeani... Aşijdirea şi giumătate de sat de Cordăreani ce-m iaste iarăşi răscumpărătură din preună cu Şăpoteani, şi din cealaltă jumătate de sat din Cordăreani a şase parte ce-m iaste parte de baştină, din a treaia parte din jumătate de sat ce-au fost partea strămoaşă-mea Anuţii Goioi, fata lui Neculai Tăutul, cu biserica de peatră strămoşească, şi cu altă biserarică de lemnu, în care să slujască sfintele şi dumnezăeştile liturghii şi cu silişti de amăndoao părţile văi Iovanesii cu sat aşăzat... *m'am închinat cu aceaste de mai sus statornice şi neclătite moşăi sfintii şi dumnezăeştii mănăstiri Putnii...* la care sfănta mănăstire fiind şi metaniea Preasvinţitului al meu părinte şi stareţ Kirio Kir Iacov Mitropolitul ţărăi, mi-au scris în pomelnicul cel mare a pururea fericiţilor ctitori, numele meu şi ai răposaţilor părinţilor mei : Antohiei Ilinca i ceadih, Ivesrodic şi a părinţilor maică mea : Ştefan Mariea, Dumitrache, Aniţa, Neculai şi cu tot neamul lor».

Dar Dionisie Hudici, pe lîngă recomandările ce face pentru pomenirea lui şi a neamului său, adaugă încă ceva deosebit, şi anume : «fiindcă şi sfinţia sa părintele Mitropolitul iar de postrig de la această sfăntă mănăstire Putna, şi răvnitor întru multe sprijinealile sfintii mănăstiri, aşa şi pentru aceasta m'am aşăzat cu svinţiia sa, căt îi va lungi milostivul Dumnezeu viiaţa Preaosfiinţii sale, Sfinţiea sa să stăpănească aceste numite moşii, să le hotărască în seamne de giur în pregiur, atătă satul Şăpoteanii.. cum şi Cordărenii iarăşi de către Havorna... întărind şi cu hrisoave domneşti şi împodobindu-le cu ceale ce li s'ar mai cuveni spre aducerea folo-

13) *Idem*, pachetul X, doc. 56.

sului sfintii măn[ă]stiri... şi spre îndoită pomenirea Svinţii sale, de vreame că din toată lumasca mea supărare, şi datorii ce mi=au fost mai rămas, din năpăstuitile supărări ce=am tras, din toate Preasfinţiia sa ca un milostiv stăpăn plătindu=mă m'au odihnit, luând asupra svinţii sale şi altile ce am mai avut eu, ca's le curăţească ceale ce vor fi cu dreptate, odihnind şi viiaţa mea întru liniştită săvărşire, atăt de altile căt şi de hrană, şi îmbrăcăminte, ca un milostiv stăpîn şi părinte».

In continuare, Dionisie Hudici revine la ideea generală, că aceste moşii vor rămîne mănăstirii Putna. Actul solemn este semnat: leat 7264=1756, fără a fi menţionată luna, de «Dionisie Hudici cu voe me am dat şi am iscălit cu măna me şi mi=am pus şi pecetea» (pecete mică, inelară). Semnează apoi Ionichie episcop Romanului (pecete mare pe fum); Dositeu episcop Radovschi (pecete idem); Inochentie episcop Huşi (pecete idem); Misail arhimandrit igumen Besericani; Nicanor eg. Niamţului; Savva egum. Păngăraţi; Grigorie proin egumen Niamţului, Ieromonah Iorest egumen Precista ot Roman, Antonie egumen Agapii, Costachi Canta logof., şi încă alte şapte semnături de boieri: un vel logofăt, vel vistier etc. Urmează: «Şi am scris această danie eu Iordachie logof. sfintăi Mitropolii cu zisa sfinţii sale lui Dionisăe Hudici».

Lucrurile cum se văd, capătă altă înfăţişare. Ca urmare, Mitropolitul Iacov începe să se ocupe, fără întîrziere, de soarta acestor moşii. El se plînge domnitorului contra locuitorilor de la Corlăteni care strică dumbrava şi pădurea de la Cordăreni. Ca răspuns, la 7 ianuarie 7264=1756, Matei Vodă Ghica (1753 iunie 1756 februarie) dă o carte prin care arată că mitropolitul Iacov şi Afenduli Cupeţ s=au plîns că, avînd ei o dumbravă apărătoare cu locuri de prisaci, oameni ce şed la Corlăteni, pe moşiea d=lui vel vistier «şi păstorii neguţătorilor», merg şi taie pădurea de la pămînt «în tărie lor». De asemenea îşi lasă dobitoacele slobode de strică fîneţele şi ţarina. Domnitorul împuterniceşte pe omul pe care=l va pune «Svinţiia sa» şi va prinde oamenii tăind pădurea, să le ia topoarele şi să le taie roţile carelor, «iar vitele de pi ţarină şi din iarbile de făneaţi prinzăndu=le şi închizăndu=le boi şi cai, să=i aducă aice: şi vor da caii la menzăle şi boii la dărvărie curţii gpd, să slujască un an».

La 11 ianuarie 7264=1756, domnitorul repetă porunca, în urma arătării Mitropolitului Iacov, că la Cordăreni «este dumbravă apărătoare cu locuri de priseci» a sf. Mitropolii şi «pentru cea mai multă trebuinţă a iazurilor de acolo». Iar o seamă de oameni de la Corlăteni de la ocolul Botoşanilor, merg şi taie dumbrava «în tărie». Poruncă se da, ca cel pe care=l va pune mitropolitul paznic acolo, să apere cu tărie dumbrava, şi de ar mai prinde pe cineva stricîndu=o «să fie volnic a le lua topoarele şi să le tae roatele carelor». Vornicul de Botoşani era asemenea împuternicit să=i şi pedepsească [14]).

Protecţia mitropolitului Iacov continuă. Astfel, el întăreşte la 1 iunie 7266=1758 cartea prin care «Bălaşa giupăneasa răposatului

14) *Idem*, pachetul X, dosar. 59.

Aristarho Hrisosculeo ce=au fost vistiernicu mare şi cu fiul său Iordachi biv vel comis spun că, «viind la dînşi părintele Dieonisie Hudeciu, le=a arătat că, au făcut cu a sa osteneală şi cheltuială un schitu la a sa moşiea anume Doljăşti... şi cerşind oarecare milă de la noi să întărim la acest sfăntu schitu». Ei dăruiesc un sălaş de ţigani şi osebită milă, pe tot anul, să ia părinţii de la schitu, toamna, cincizăci vedre de vin de la viile lor de la Cruce, sau Odobeşti. Cer să fie pomeniţi la sf. leturghie, «sufletele răposatu soţului mieu şi a fiilor noştri... după rănduiala pomelnicului ce s=au dat la schit». Se pune blestem asupra urmaşilor care s=ar lăcomi a se atinge de dania aceasta. Actul este întărit cu mulţi martori între care se află şi Ioanichie episcopul Romanului, Inochentie episcopul Huşului, Gheorghie Conta monah, Iordachi Kostachi biv vel pah., şi alţii [15]).

Scarlat Grigore Ghica Voievod (1757 februarie=1758 august), dă la 20 iunie 7296=1758 o carte pompoasă prin care face ştire pentru Cuviosul ieromonah Dionisie săn Hudici [16]), cum a venit la domnie, cu cartea lui Constantin Vodă Racoviţă, în care se spune că acesta lăsînd ale lumii «au primit cinul călugăresc fiind metanie lui, la sfănta Mitropolie a ţării, şi fiind din mirănie parte boerească, i=au făcut Domnia sa obiceio, de milă şi de scuteală, pentru chivernisala sa». Scarlat Vodă Ghica, la rîndul său, se milostiveşte şi=i înoieşte scutirile: «adică la vréme desatinii o sută stupi de desatină, şi la vréme gostinii o sută oi de gostină, cum şi la vréme vădrăritului... să scutească o sută vedri vin... nici un ban să nu de, nici să=s supere. «Ii mai da şi un om liudă poslušnic, iertat de orice bir, ca să fie numai de «trebile şi poslušaniile numitului ieromonah».

La 14 ianuarie 7267=1759, Iordache Hrisoverghi, fost mare comis, dă răvaş părintelui Dionisie, să aibă a lua pe Lupul ţiganul, şi să=l ducă la schit, pentru pomenirea lui şi a părinţilor săi. El porunceşte jujilor de ţigani, să=l dea, căci de nu vor face aşa, va trimite să=i aducă «şi voi da căte trei sute la tălpi să înţălegeţi» [17]).

Dionisie Hudici avînd moşia nedelimitată, merge la vodă, Ioan Teodor Calimachi (1758 august=1761 martie) şi cere să se poruncească a se scrie lui Ştefan Goe şi Costachi Volcinschi «mazăl ot Suceava», să vie la hotărnicia moşiei Dolješti, la care trebuia să apară şi Osmachi neguţătoriul, cu scrisorile. De nu vor veni, vor fi aduşi cu om gospod. Porunca se da la 30 Ghenarie leat 7267=1759 [18]).

Mereu în contact cu mănăstirea Putna, găsim la 12 august (1759 poate), o mărturie de simpatie în plus. Egumenul Calistrat de la zisa mănăstire, scrie lui Costantin şi Dimitrie Osmachi, care aveau moşie la Doljăşti, rugîndu=i să schimbe partea lor cu o parte echivalentă, din moşiile sale din preajma Botoşanilor, sau pentru 5 stînjeni loc de dugheană, în oraşul Botoşani. Partea ce ar lua=o din Doljăşti, arată că vrea s=o dăruiască lui Dionisie Hudici, pentru schitul ce clădeşte [19]).

---

15) *Idem*, pachetul XX, doc. 34.
16) *Idem*, pachetul 1, doc. 28.
17) *Idem*, pachetul XX, doc. 41.
18) *Idem*, pachetul I, doc. 29.
19) *Idem*, pachetul V, doc. 76.

Dionisie Hudici a fost un ucenic al mitropolitului Iacov I Putneanul şi în acelaşi timp un ales protejat al său [20]). Din mărturiile ce posedăm, putem afirma, că el a fost un călugăr trecut prin centrul luminat al vremii, de la mănăstirea Putna. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, egumenul Calistrat şi alţi monahi de acolo, în frunte cu mitropolitul, i-au fost totdeauna întru ajutor. Din însemnarea ce am dat mai sus, se vede că el a fost hirotonit de mitropolitul Iacov «în mănăstire», care desigur este Putna. Sfaturi, protecţie şi bani i se dau de aici. Organizaţia ctitoriei sale de la Doljăşti a mers pe linia Putnenilor, şi mai puţin pe aceea a Paisienilor, în afară de «ostejitie», cum ar fi dispus să creadă N. Iorga [21]). Din mulţimea de scrisori cu care Dionisie Hudici este onorat de Iacov I Mitropolitul, de interes deosebit este aceea de la 12 noiembrie 1759. Aici, alesul Mitropolit ce a fost protectorul de totdeauna al Doljăştilor, spune că Dionisie are «un schit făcut cu a sa cheltuială... şi cu ajutorul lui Dumnezeu începîndu-s[ă] a se zidi şi biserica de piatră şi cu metania lui la sfănta mănăstire Putna, a cerut voie să-şi facă călugăraşi din copiii şi ucenicii săi. Mitropolitul primeşte cererea, dar pune condiţii, între care şi aceasta: «Iar din părinţii mănăstirii Putnii or din cei de acum ori din cei dup vremi să nu aibă treab[ă] cu ei nici o dată să-i trag» [22]).

Foarte interesant este şi actul prin care feciorii lui Chirică Leahul din Şirăţei se obligau la 27 noiembrie 7268=1769 faţă de Dimitrie Hudici, să lucreze ograda mănăstirii. Primind plata înainte, ei garantează cu partea lor de moşie din Şirăţei. Este o pagină de interes istoric forestier, de un pitoresc rar [23]).

Alexandru Neculcea biv vel stolnic «fiiol răposatului Ioan Neculcea vel vornic, cu soţul său Catrina» dăruiesc la 31 decembrie 7268=1759, un sălaş de ţigani mănăstirii Doljăşti: «viind la noi al nostru părinte sufletesc Sf. sa ermonah Kir Dionisie Hudici şi arătîndu-ne că din voia lui Dumnezău au zidit din temelie biserica, lăcaş de rugă dumnezăească». Ei dăruiesc spre a lor veşnică pomenire iar sf. schit să aibă a-şi face şi drese domneşti [24]).

Slugerul Zosâm Başotă dă o scrisoare la 10 aprilie 7268=1760, prin care împuterniceşte pe părintele Dionisie Hudici, ca să aibă a opri şi a ţine, partea sa de moşie din Silvestri, ce o avea după moşul său hatmanul Zosâm [25]).

Pentru întinderea moşiei schitului său, Dionisie Hudici, la 2 august 7268=1760, face un schimb cu Misail, egumenul mănăstirii Bisericani. El dă moşia Goşmani din ţinutul Neamţ, luînd în schimb, moşia Leţcani, care era în apropierea ctitoriei sale [26]). Bisericanii stăpînea încă din anul 1704 acea moşie, Leţcani, şi-i fusese dăruită

---

20) Aşa se explică că, între hrisoavele Doljăştilor, am aflat şi testamentul mitropolitului Iacov, în loc să stea la mănăstirea Putna (a se vedea Revista Mitropoliei Moldovei, nr. 11-12/1964, p. 603-609).

21) N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti*, ed. I, vol. II, p, 247.

22) Anexa nr. 1.

23) *Idem*, pachetul VII, doc. 14.

24) *Idem*, pachetul XX, doc. 39.

25) *Idem*, pachetul IX, doc. 135/54.

26) *Idem*, pachetul V, doc. 19.

de monahia Magdalina fata lui Ciolpan, nepoata lui Ghenghi logofăt[27]), dar era prea departe de mănăstire şi producea puţin. Schimbul este întărit de Gavriil mitropolitul, Ioanichie episcopul Romanului, Dosotei al Rădăuţului, Inochentie episcopul Huşului, de mulţi călugări şi boieri între care şi Vasile Buhăescu biv vel paharnic şi Alexandru Neculcea vel paharnic.

Ieromonahul Dionisie face şi alte acte de mărinimie. Astfel, la 20 decembrie 7270=1761, dă o scrisoare la mîna lui Vasilie Cerguţi, «Moldovan ce au luat pe Mariia fata lui Ştefan ţigan, care după testament şi obiceio ţărăi, toţi aceia ce să cunună cu ţigance, cum şi ţigani ce eu Moldovenci, rămăn ţigani». Dar fiindcă Ştefan, tatăl Mariei, l=a slujit pînă la moarte cu dreptate, şi rugîndu=l Vasilie Cerguţi «ca să facă milă cu dînsul şi c'un cumnat al lui, fratele Marii, anume Vasile, holtei «ca să ert sămănţa lor de ţiganii şi vecinătate, apucăndu=să, că ei vor sluji miia şi sfăntului schit cu toată silinţa şi dreptate în viaţă lor»; ieromonahul Dionisie îi iartă şi pune blestem asupra celor ce ar infirma această hotărîre[28]).

Dintr=o mărturie de la 14 decembrie 7271=1762, se constată că ieromonahul Dionisie Hudici se nevoia a scoate şi a stăpîni «trii părţi din hotarul Sudurenilor de piste Prut, ce mi le=au dat danie dumnealor (unchii săi Ursache Davidel şi Ştefan Goe) la sfănta biserică, afară de doi gineri a Catrinii»[29]).

Pentru trebuinţa ctitoriei sale, Dionisie Hudici împrumută de la mănăstirea Putna, prin mîna arhimandritului Vartolomei (Măzăreanu) 250 lei. Pentru această sumă se vede că el se angajează către mănăstirea Putna şi proin Mitropolitul Iacov I, care se retrăsese şi sta aici, să dea 2 ţigani cu ţigăncile lor şi 8 boi. Dionisie, care era din fire cam «procesual», face oarecare opoziţii, la care mitropolitul îi scrie o carte dojenitoare[30]). La 25 ianuarie 7270=1762, chestiunea era clarificată, cînd Iacov proin mitropolitul, dă şi în scris în care spune, că pentru «pecet de 250 lei ce au dat Dionisie Hudici, la măna arhimandritului Vartolomeu (Măzăreanu)... ne=am aşezat dăndu=ni el un ţigan şi doaî ţigance, i=am lăsat la el aceşti bani daţi cu acel pecet»[31]).

La 24 aprilie 7270=1762, Vasile Ruset hatmanul aminteşte de învoiala ce avusese cu ieromonahul Dionisie Hudici «ce să nume atunci Daniil», ca să ridice biserica de piatră la Doljăşti şi să primească în schimb moşiile sale Cordărenii şi Şăpotenii. Acum, după ce a ridicat acest sfînt lăcaş, dăruieşte moşiile de care se spune mai sus, «ca să fii ali svăntului schit Doljăşti»[32]).

La 2 septembrie 7271=1762, Vasile Buhăescu biv vel paharnic, «văzănd zidire sfintei mănăstiri de la Doljăşti..., fiind acum din temelie ridicată», dă danie acesteia un sălaş de ţigani, «anume Vasile Chioru meşter de her, cu ţiganca lui şi cu toţi feciorii lor, care ţigani şi mie îm sănt danie şi miluire, de la Măria sa Teodor Voevod, din ţăganii domneşti, cum arată hrisovul Mării sale cel

---

27) *Idem*, pachetul *V*, doc. 80.
28) *Idem*, pachetul XX, doc. 49.
29) *Idem*, pachetul VII, doc. 53.
30) Vezi anexa II.
31) *Idem*, pachetul XX, doc. 58.
32) Vezi anexa III.

de miluireă». Ei vor fi drepţi ţigani poslușind la slujbele sfintei mănăstiri «ca să fie pentru pomenire Măriilor sale şi sufletelor noas=tre». Actul de danie este însoţit de o carte domnească întăritoare, amintind că aceşti ţigani i=au fost marelui paharnic Buhăescu «miluire şi danie domnească pentru slujba sa ce=au slujit ţărăi», şi că ei pot fi ridicaţi şi duşi la mănăstire [33]).

Atenţia familiei Ruset creştea pentru schitul pornit de Dionisie Hudici. Astfel, la 27 mai 7272=1764, monahul lorest Ruset [34]) «care din mirenie m'am chemat Iordache, fiio ce sînt d=lui prea cinstit părinte Vasilie Ruset hatman şi cu maică mea Ilinca fiica d=lui Ilie Catargi vel logof., carele pururea avînd frica morţii şi grija pentru suflet... m'am închinat lui Dumnezău şi sfăntului schit de la Dol=jăşti... cu toate cîte am eu drepte agonisite de mine şi zăstrea ce mi=or da părinţii miei, ca după moartea mea să rămăie sfintei biserici a Doljăştilor... pomană în veci». Călugării de aici să fie datori să se roage şi să pomenească numele său, al părinţilor săi Vasilie şi Ilinca, cît şi al fraţilor săi Lăscărache, Ilie, Safta, Catrina, la dumnezeeştile liturghii şi la alte rînduieli de pomenire ale bise=ricii. Peste an, monahul lorest cere să i se slujească parastas cu prohod şi cu dumnezeeasca liturghie, la 23 de zile a lui aprilie, «la zioa lui Sfete Gheorghie, a doao zi, să aibă a împărţi milostenie, adecă să pue masa afară tuturor, ce să vor afla la mănăstire şi părinţilor, şi să le împartă şi colaci cu lumănări pentru sufletul meu şi acelor mai sus numiţi». Daniia poartă în frunte semnătura lui «Gavriil Mitropolit Moldaviei adeverez»; iar la sfîrşit ea este întă=rită de «Monah lorest Ruset cu voia mea am dat lui Dumnezeu». Urmează apoi semnăturile: Ioanichie episcop Romanului, Vasilie Ruset hatman, Inochentie episcop Huşului. Cum se vede, însăşi ctito=rul şi părintele lui lorest, hatmanul Roset, este printre martori.

Dintr=un zapis dat de Vasile Buhli la 23 octombrie 7273=1764, se vede că Enache Drăganul, blănar, dăruise mănăstirii Doljeşti partea sa de moşie, din Bătrîneşti şi din Corneşti [35]).

Printr=o poruncă mai tîrzie, Grigore Alexandru Ghica Vvd (1764 martie=1767 februarie), spune cum a dat cu un hrisov al său, danie la mănăstirea Doljăşti, opt sălaşe de ţigani, «din ţigani streini domneşti». Acum, la 5 februarie 1765, porunceşte lui Toader Scurtul, ispravnicul de ţigani domneşti, să caute să împlinească aceste opt sălaşe din ţiganii domneşti străini, «ţigani căsari, cu fămeile şi copiii lor». Insă nu din ţigani «ce sănt în catastihul ce iaste cu pecete Domnii mele», ci din ţigani domneşti străini «care nu sănt în izvo=dul cu pecete» [36]).

In anul 1765, mănăstirea era înălţată, de aceea i se fixează *„așezămîntul“*, care este şi un scurt istoric al ei. Iată=l:

Copie de pe danie hat. Rosăt, talpa monastirii, ci să află îndeosebi păstrată din 1765 Ion. încredinţată de mitropolitul ţării de atunci, de episcopi şi de boierii mari [37]).

---

83) *Idem*, pachetul XX, doc. 55-56.
34) *Idem*, pachetul V, doc. 36.
35) *Idem*, pachetul VII, doc. 56.
36) *Idem*, pachetul XX, doc. 65.
37) *Idem*, pachetul XXIX, doc. 96 copie şi pachet 1 doc. 38, copie, pachetul XXXI bis, doc. 13 copie.

Doamne iobit=am bună cuviinţa casii tale şi locul sălăşuirii măririi tale, zice Prorocul şi împăratul David; şi întralt locu iarăşi zice, cătu e de iobiti lăcaşurile tale Doamne al puterilor, doreştie şi să sfărşăşte sufletul meu spre curţile Domnului, însămnănd neapă= rată datorie a ori tot credinciosul spre lăcaşurile celi dumnezăeşti fiindcă dintralti faceri de bine, ce mai covârşitoari, şi folositoari este răvna ce ferbinte cătră celi sfinti, cari după cuvântul lui David ca un focu mistuitori sfărşăşti inima răvnitorului şi căutând spre răsplătirile celi viitoari aprinde în inima credinciosului o dra= goste pururi arzătoare. Şi de vremi, că după cum zici bogoslovul Grigorie, Dumnăzău nu să bucură atăta întralt lucru, ca întru milostenie, mai vărtos ceia ce să săvărşaşti de cătră noi, spre lăca= şurile celi dumnezăeşti, pentru zidiri şi înfrumusăţare lor. Aceste socotind şi cei mai dinainte răposaţi, şi pururе pomeniţi şi fericiţi ctitori, au zidit cu toată sărguinţa sfinte monastiri şi bisărici, înzăs= trăndu=le şi împodobindu=le cu toati celi trebuincioasi, spre a cărora întemeeri s=au silit cu o răvnitoari osărdie spre a lor vecinică şi nesfărşită pomeniri. Pentru cari şi inima lor vor lua de la dătătorul de răsplătire Dumnezău şi vor străluci ca luminători în cerio: Cărora urmănd şi eu robul lui Dumnezău Vasilie Rosăt hatman, am socotit după răvna acelora, ca să zidescu şi eu un schit, la cari aflănd pe cuvioşie sa ieromonahului Kir Dionisii Hudici tot întru aceiaşi răvnă şi întru acestu dumnezăescu cugit am fostu făcut aşe= zări şi tocmala cu zapis cu cuvioşiia sa, ca să zidescu singur eu schitu cu a me cheltuială, la moşie sa Doljăştii şi Fărţăştii pe Siret în ţinutul Romanului. Şi pentru cheltuiala aceia şi purtare de grijă a părinţilor călugări, cum şi a sfintii bisărici mi=au dat alti a sali drepti ocini şi moşii, satul Şipotenii pe lovăneasa şi giumătati de sat de Cordăreni, pi diamîndoauă părţile Ivănesii, parte satului din sus, de cătră Şipoteni, şi di cătră Dumeni; şi din ceilaltă giu= mătati di sat de Cordăreni, din parte din gios, a şasa parti, cu bisărică de piatră, cu heleştei iazăti şi neiazăti, şi mori gata şi cu tot venitul lor, ce sănt la ţinutul Dorohoiului. Cari acum mai pe urmă cu darul lui Dumnezău, apucăndu=mă de zidire acestui sfănt schit, şi văzănd îndemnare, silinţa şi agiutorul ce au dat şi cuvioşia sa, şi alţii ce s'au poftit după îndemnări şi dorirele sali, şi făcăndu= să bisărica, nu schit cum aşăzasim, ci mănăstire mare, şi împodobită cum să vede. Şi de vrimi ce şi Cuvioşia sa, osăbit de silinţa ce au arătat, şi de ajutorul ce au dat, dintru a li sali ostineli şi agonisiti, au dat şi au afierosit şi celi părintăşti, adică moşii, ţigani şi toati ali sali dăndu=le sfăntului numi a lui Dumnezău, cum şi alţii ci au dat alti afierosiri, iarăşi prin silinţa cuvioşiei sale. La cari văzănd şi eu ace bună sărguinţă şi silinţă a sa, şi adunare de cuvioşi rugă= tori părinţi călugări, şi lucrul ce s'au săvărşit, nu după cum au fost tocmala între noi ci cu mai mari zidiri, şi mai cu multă cheltuială noastră, la care cunoscănd că darul lui Dumnezău au lucrat aceste, am dat slavă, laudă şi mulţumită acei de o fiinţă şi de viaţă făcătoare Sfintei Troiţa, cari esti hramul aceastii sfinte monastiri, cari m'au dat îndemnare şi dină început m'au ajutat a vide şi sfărşit. Pentru aceia şi eu din răvna inimi meli însămi, de a me bună voi, umilindu=mă, aşa am socotit, acestu satu întregu, Şipo= tenii, cum şi părţile din satul Cordărenii cu toati viniturile lor, ci

li luasăm de istov de la cuvioşia sa, supt stăpănire me, cu tocmala cum mai sus am arătat;

Deci şi eu de a me bună voinţă li=am dat să fiie danie şi afierosire şi de la mine cu tot venitul, sfintei monastirii noastre de la Doljăşti, pentru pomenire noastră şi a fiilor şi a părinţilor noştri. Şi de acum înainte să fie şi aceste moşii Şipotenii şi cu părţile din Cordăreni, cum mai sus scriu, a sfintii monastiri, cum şi celi ci au mai dat şi cuvioşie sa şi alţi răvnitori creştini, pentru hrana şi chiverni= sala părinţilor lăcuitori. Şi să fie în veci neclătite şi nestrămutati di la sfănta monăstire. Şi afară de pomenire ce de opştie ce să faci pentru toţi fericiţi ctitori, la hramul sfintii monastiri, după obicii, datori să fie a mai faci şi a sluji pesti an, şi osăbite părăstasile noastrii, la zilile ce sănt însemnate în condica sfintei monastiri, pomenindu=ne pe noi, şi tot niamul nostru, ce este înscris. Şi ca să fie neclătite şi nestrămutate obiceiorile şi orănduiala soborului sfintei monăastiri, iarăşi am socotit, din preună cu cuvioşia sa ieromonah Kir Dionisie Hudici, şi am rănduit noi ctitorii, ca nici o dinioară, mănăstirea aceasta dila Doljăşti a Sfintei Troiţi să nu fie despre nimine supărată a să închina, sau a să faci mitoh undeva. Ci să fie în rănduiala sa şi în păstorie Preasfinţilor Mitropoliţi ai Mol= daviei. Şi de vremi că Prea sfinţi arhierei au dat carte şi blagoslo= venie ca să aibă şi mănăstirea noastră aceasta, dintrănsa călugări de metanie sa, ca să fie obştie cu călugări, cum şi alte monăstiri, după cum arată carte arhierească, rănduim noi ctitorii, ca nici de cum egumeni străini ci nu le va fi metania lor din sfăntă monăstire, sau nu vor primi a lua metanie lor acolo, să nu fie priimiţi a fi egumeni. Şi de ar şi lua egumenie cu vreo mijlocire, să nu fie priimit în soborul monastirei. Ci dăndu=să ştire Preosfinţitului Mitropolit şi ctitorilor următori, să fie scos din monăstire. Iar carii vor fi vrednici de sporire şi ocărmuire sfintei monastiri şi după alegere vredniciei, vor priimi a lua metanie sa acolo aciia vor fi volnici a fi egu= meni. Şi la toată sama monastiri, când ar fi trebuinţă a să faci, cum şi egumeni a să aşăza, arătăndu=să ctitorilor urmaşi şi ctitorii Preosfîntului Mitropolit, cu carte şi blagoslovenie păstorului să să săvărşască toati. Iar în urma noastră, ori carii din cei bisăriceşti, au din cei politiceşti, ori cine ar îmbla, sau s'ar ispiti a închina monăstire aceasta dela Doljăşti a Sfintei Troiţei supt supuniri de mitoh, sau de dări, sau ar umbla cineva a=i strămuta vre o parti din moşii, sau a li schimba, cum şi alti afierosiri cu vr'un chip de mijlociri şi de asupreli, sau meşteşuguri cu făgăduinţă şi dări trică= toari, sau ori cu ce chip de iconomie, sau ori cine s'ar sili a=i strica orănduiala aceasta, ci s'au arătat mai sus, sau ar jăfui=o: unii ca aceie să fie daţi la osănda ce vecinică ca nişte furi de celi sfinte, şi amintitori de orăndueli buni, pentru cari să aibă împotrivitoari, pi Prea Sfănta Troiţă la zioa ce înfricoşată a ne făţărnicului judeţi, şi pentru toate aceste, adică: afierosiri, aşăzări şi bune orăndueli a sfintei monăstiri, ci s'au socotit de cătră noi şi s'au dat de cătră toţi ctitorii, carii mai gios ni=am şi iscălit. Iar ca să fie mai stător= nice şi neclătite în veci, dela sfănta monăstire acesti de mai sus pomenite, am rugat şi pe Prea sfinţiia sa sufletescul nostru păstori, şi părinte, Kiriu Kir Gavriil mitropolit a toată Moldavie şi pre

Sfinţii lor iobitori de Dumnezău Episcopi, ca să întărească cu arhieresău blăstăm şi iscălituri, poftind şi pe dumi=lor veliţii boeri, să iscălească.

Vasile Rosăt hatman
Lascarache Rosat treti logof.
(urmează şi alte iscălituri)
Ieromonah Dionisie Hudici, monah Iorăast Rosăt,
ieromonah Iftimi Canano.

De vremi ci pre iobit sufletescul nostru fiu, dum=lui Vasilie Rosăt hatman din preună cu alţi fericiţi ctitori, din creştineasca bunătati d=lor sali, au aşăzat toati aceste căti mai sus cuprind întru acesta bună aşăzări, spre buna orănduială monastirii sfintii Troiţa de la Doljăşti şi pentru ca să fie nestrămutati şi neclătiti acesti afierosiri şi buni aşăzări a sfintei monastiri, întărim şi smerenia noastră cu arhierescu blăstăm; ca ori cini s'ar ispiti din cei bisăriceşti, au politiceşti, să facă monăstiri aceasta a Sfintei Troiţă, supt supunire de metoh, şi de dări, sau s'ar lăcomi ori cu ce chip de iconomie a tragi să dezlipască de la monastiri Sfintei Troiţă, din celi afierosite bisăricii şi date în măna lui Dumnezău, cu chipuri de schimbături sau de alti lăcomii, sau nedreptăţi împotriva sufletelor dumnezăeştilor pravile, unii ca aciia să fie afurisiţi şi blăstămaţi de Domnul Dumnezău, şi de curata a sa maică, de slăviţi 12 Apostoli şi de 318 Sfinţi Părinţi de la Nicheia. Să fie gemănd şi tremurănd pre pămănt ca Cain. Parte lor să fie la un locu cu Iuda şi cu procletul Arie, în toată viiaţa lor procopsală să nu vadă, şi de cătră smereniile noastre, unii ca aciia să fie afurisiţi şi blăstămaţi. Iar ferindu=să de aceste mai sus arătate, să fie ertaţi şi blagosloviţi în veci. Amin.

Gavriil Mitropolit Moldaviei
Ionichie Episcop Romanului
Dositeu Episcop Rădăuţului
Ionichentie Episcop Huşului
(urmează iscăliturile boierilor [38])

Şi am scris această aşezări, eu Anton Carp, diac de Divan, în oraşul Iaşi».

Ieromonahul Dionisie, pentru cunoaşterea exactă a posesiunilor fonciare ale mănăstirii sale, dă la 1 august 7273=1765, o însemnare privitoare la stăpînirea mănăstirii asupra satului Doljăşti cu părţile din Fărţăşti, prin cumpărături şi danii, precum şi măsurătoarea «bătrînilor» în care este divizat acest sat [39]).

---

38) Fixarea acestui aşezămînt în anul 1765, ne obligă să admitem că în 1764 mănăstirea cu tot cuprinsul ei era gata. Inscripţia dată de N. Iorga în lucrarea menţionată mai sus, ca şi aceea a Pr. Ath. Vasilescu, sînt neconcludente.

39) *Idem*, pachetul VI, doc. 4.

Domnitorul Alexandru Ghica Vodă, menţionat mai sus, da la 15 septembrie 1765 o carte cuprinzătoare privitoare la moşiile din jurul schitului şi a drepturilor ce are acesta, a lua din veniturile acestor moşii [40]).

Paharnicul N. Roset, dăruieşte la 22 septembrie 7274=1765 părintelui Dionisie Hudici, jumătate de sat din Turceni, pe Jijia, care e cuprins în satul Miclăuşeni, iar cu cealaltă jumătate face schimb [41]).

Printr=o foarte frumos caligrafiată scrisoare, ieromonahul Dionisie Hudici, cu «eromonah stareţi Demian lorest», «cu toţi» mulţumesc celor care miluiseră mănăstirea cu vin, arătîndu=le, că li s=a scris numele lor la pomelnicul schitului, «la un loc cu a fericiţilor şi pururea pomeniţilor ziditori... pentru care să slujăsc neîncetată dumnezăeştile liturghii şi alte rugăciuni». Pe lîngă scrisul minunat, se adaugă şi un îndemn creştinesc, de toată lauda, pentru viitorul ajutor al schitului. Scrisoarea este nedatată [42]), dar ştim din alte mărturii că schitul Doljăşti primea, începînd cu octombrie 1758, însemnate cantităţi de vin de la proprietarii de vii de la Odobeşti. Intre donatori găsim foşti protopopi din Focşani, pe Stamate fost mare clucer, pe Constantin Vârnav fost mare şătrar, Enache Buznea fost mare stolnic, Iordache Hrisoscoleu, paharnicul Nicolae Roset, Ana monahia, jupăneasa vornicului Constantin Roset, ieromonahul Serafim Codrescu de la Odobeşti; postelnicul Apostol Catargiu dăruieşte la 1761 schitului, 4 pogoane de vie, şi în acelaşi an, paharnicul Vasile Costachi «ce=i zic Negelu», scrie feciorilor săi ca în fiecare toamnă, la culesul viilor sale de la Odobeşti, să dea 20 vedre de vin mănăstirii Doljăşti. Şi numărul donatorilor nu se termină aici [43]), încît părintele Dionisie era obligat să facă această scrisoare circulară.

Mihalachi Costachi, al doilea spătar, dă o scrisoare la 16 iunie 1766 către mănăstirea Doljăşti, în care spune că «ridicîndu=mă în vărstă şi trebuindu=mi doi cai de telegari la butca ce mi=am făcut, m'am rugat părintelui Dionisie Hudici, ca să=mi de doi telegari murgi, din epile sfănţăi sale, ca să=i plătesc mai cu vréme, nu după preţul lor, ce după facire de bine cu mare plecare şi mulţumită, după datorie ce să cade unui creştin» [44]). Ascultîndu=i Dionisie rugămintea vtori. spătarului, Costachi făgăduieşte a se face şi elitor, stăruind ca o bucată de moşie ce o are cumnatul său, din hotarul Fărtăştilor şi care fusese promisă danie de mama sa mănăstirii Doljăşti [45]), dar care fusese dată de zestre de către tatăl său unui ginere, să ajungă în stăpînirea mănăstirii. De va fi nevoie, el va da din moşia sa, în altă parte schimb, cumnatului său. Mihalachi Costachi era fiul lui Ilie Costachi biv vel spătar la acea dată de 16 iunie 1766.

Domnitorii ţării au fost destul de atenţi faţă de mănăstirea

---

40) Vezi anexa nr. V.
41) *Idem*, pachet X, doc. 76.
42) *dem*, pachet IV, doc. 26, fără dată (1765-1766).
43) *Idem*, pachet IV, doc. 1-20.
44) *Idem*, pachet VI, doc. 5.
45) Anexa nr. IV.

noastră, cum se vede din cele arătate aici. In anul 1768, la ó ianuarie, Grigore Calimach Voievod (1767 ianuarie=1769 iunie), porunceşte cămăraşului de ocnă să dea mănăstirii Doljeşti 60 de bolovani de sare pe an [46]).

Anul 1768 a fost un an de cumpănă pentru harnicul monah Dionisie. Simţindu=se slăbit – el va mai trăi însă încă cinci ani după aceasta – fixează în scris cele ce a făcut, şi ce va lăsa după moar= tea lui ctitoriei sale. Astfel la 7 februarie 1768 el face o însemnare cu însăşi mîna sa, de moşiile, bucatele şi altele «ce am dat de o dată... afară d'afierosire ce dau şi dumnealor fericiţii ctitori» [47]). In aceeaşi zi, Ilie Roset clucer, dă o scrisoare prin care se obliga să ia locul tatălui său care murise la 17 decembrie 1767 şi fusese îngropat în mănăstirea Doljeşti, ca ctitor, avînd purtare de grija mănăstirii. Iar părintele Dionisie să=şi odihnească «slăbiciunile ostenelilor sali» şi «întru nemuncă să nu se amestice» [48]). Angajamentul era întărit şi de domnitorul ţării, Ioan Calimah Vodă, la 10 februarie 1768 [49]).

Insă cum se va vedea, clucerul Ilie Roset nu se va ţine de făgăduinţa dată. Şi tot în cursul acestui an, la 1 aprilie 1768, ieromonahul Dionisie face ultima sa diată, «fiind de apururea întru slăbicione, cum şi acum tămplăndu=mi=să a veni în cumpănă». El pune pe monahul Rafail să scrie «în vremea slăbicionii sale». Gri= juliu, ca totdeauna, harnicul Dionisie arată tot avutul său, pe care=l lasă mănăstirii, precum şi cele ce lăsa din bani, dobitoace şi haine călugărilor ce l=au ajutat în stăruitoarea sa muncă. Fixează cum să i se facă pomenile arătînd şi sumele ce trebuie date preoţi= lor care îl vor prohodi [50]).

Dar bătrînul ieromonah avea să aibă în curînd o surpriză neplăcută. La 15 noiembrie 1768 el primeşte poruncă în scris de la Mitropolitul Gavriil, în care spunea că, văzînd că Ilie Ruset cluce= rul, lăsat ctitor prin carte gospod, a părăsit purtarea de grijă a mănăstirii, «cât să primejduieşte a să pustii»... «am silit pe cuvioşia sa Dionisie Hudici, ctitorul sfintei mănăstiri, poruncindu=i ca fără de altă pricinuire să meargă la mănăstire şi să o pue la orăn= duială» [51]).

Şi astfel, la adînci bătrîneţe, Dionisie încă se va îngriji de ctitoria sa. La 29 ianuarie 1770, el dă o lungă scrisoare în care se ocupă în special de situaţia monahului Efrem Ghindă. Cu acest prilej el spune şi aceste cuvinte, de reţinut: «cuvioşilor în Hs fraţi cei din vreame de acum şi cea mai din urmă în ştiinţă să vă fie, că darul lui Dumnezeu şi mila creştinilor, şi silinţele ostenelilor ce=am pus, m=au agiotat de s=au zidit svănta măn[ă]stire Doljăştii şi cu multi lipsi şi datorii ci=am făcut, darul lui Dumnezău m=au agiotat şi la toţi am plătit. Deci orice sărac, au săracă, bătută de vînturile lumii, năzuind la svănta mănăstire cu ce am putut am măngăiat.. Cum şi cei ce i=au dat căte o părtiie de moşie pentru pomenire lor,

---

46) *Idem*, pachetul X, doc. 98.
47) Anexa VI.
48) Anexa VII.
49) Arhiv. Stat Buc., *Mănăstirea Doljeşti*, pachetul XV, doc. 11.
50) A se vedea anexa VIII.
51) Anexa nr. IX.

iarăşi i=am sprijinit şi i=am mângăet pe cei slabi şi peste putinţa mănăstirii». Mai departe, el se ocupă de monahul Efrem Ghindă, arătînd cum a venit sărac şi necopt la mănăstire şi s=a închinat cu partea sa de moşie din Floriţoae, cu condiţia că de va voi să plece din mănăstire, să=şi ia numai venitul de pe moşia sa, iar stăpîni=rea să rămîie danie acesteia. Bătrînul Dionisie Hudici arăta acelaşi devotament de totdeauna, pentru fundaţiunea ostenelilor sale.

La 15 mai 1770, ieromonahul Dionisie adevereşte că a primit de la Paraschiva, fiica răposatului Mihalache Sturza, mare vornic, jumătate din satul Lenţeşti, ţinutul Cernăuţului, dăruit mănăstirii Doljeşti, dar ea Paraschiva, îşi va lua venitul moşiei cît va fi în viaţă [52]).

După moartea ctitorului Dionisie Hudici, întîmplată în anul 1773, mănăstirea este condusă de un şir de egumeni, care nu pot face treabă: amintim dintre aceştia pe Ioanichie (1777), Artimon (1787), Macarie (1792), Ioasaf (1793), Sofronie (1794), Veniamin (1803), Gherasim (1804) şi Ghedeon (1806 octombrie 22) [53]).

Familia Roseteştilor însă nu se dezinteresează total de mănăstire, căci vedem ocupîndu=se de dînsa pe Vasile Roset biv vel logofăt, unul din fiii fondatorului. Totuşi puterile mănăstirii scădeau din ce în ce. Ca urmare, Mitropolitul Veniamin Costachi, împuternicit prin aşezămîntul ctitorilor, împreună cu Vasile Roset biv vel logofăt, găsesc potrivit să fie numit egumen arhimandritul mitropoliei Kir Veniamin Roset, care se trăgea din familia ctitorului, fiind strănepotul lui Vasile Roset hatmanul [54]).

Arhimandritul Veniamin este numit egumen în anul 1807 şi începe a se ocupa de aproape de restabilirea lucrurilor şi averea Doljeştilor. Rezultatele sînt bune şi ca urmare, mitropolitul Veniamin Costachi împreună cu boierii cer domnitorului ţării [55]) ca arhimandritul Veniamin să fie numit stareţ pe viaţă. De asemenea, mănăstirea să aibă diferite privilegii, ca scutirea de embaticul faţă de mitropolie şi tot felul de analoghii», de vreo dare politicească; apărarea vinu=lui, a oilor şi a stupilor ce va avea mănăstirea. Desigur că domnitorul aprobă chibzuiala mitropolitului şi a boierilor şi nu s=a înşelat. Zeci de ani, destinele acestei mănăstiri sînt diriguite de arhimandritul nostru, care de aici va trece ca episcop de Roman. Revendicări de moşii, ca aceia pe care o capătă la 23 decembrie 1818 de la episcopul Meletie al Huşilor şi prin intervenţia Mitropolitului Veniamin, Armăşei şi Roşiorii «ce sănt la ţinutul Fălciului», moşteniri ale lui Hudici de la Mihai Băzul armaşul [56]).

---

52) *Idem*, pachetul XXI, doc. 20.

53) Lista dată de Pr. Ath. Vasilescu este inexactă.

54) El va ajunge episcop al Romanului (2 februarie 1844-1851). Bonjurist călătorea des în străinătate: cunoaştem data cînd el era la Viena. Participă la mişcarea revoluţionară de la 1848 din Iaşi, pentru care fapt este trimis în surghiun la mănăstirea Soveja (Putna). Episcopul Melchisedec are şi cuvinte de laudă pentru dînsul, în «Chronica Romanului», partea II, p. 200-220.

55) Documentul este nedatat, bănuim că domnia o avea Scarlat Callimachi (1812 august—1819 iunie). Anexa X.

56) *Idem*, pachetul XVI, doc. XV. În acest document, Veniamin Roset spune el însuşi că a fost numit egumen, la anul 1807.

Să nu uităm că această mănăstire Doljești a avut și metoace. Unul este acela de la Sîrbi, în ținutul Putnei, dăruit de Gavriil egumenul de la Răchitoasa, închinat la Ghinar=Ianuarie anul 7271=1763 [57]), și apoi, nu cunoaștem prin ce împrejurări, dat Mitropoliei. Mai important decît acesta a fost însă schitul Tisa, de care Veniamin Ruset s=a ocupat îndeosebi. Astfel, el dă o scrisoare la 2 iunie 1810, prin care se obligă față de ctitori «că va împodobi schitul Tisa» cu toate cele cuviincioase spre a să săvărși și slujbele sfinte din toate zilele... făcăndu=să rugăciune pentru toți ctitorii vii și morți». Iar călugării ce vor fi în urma sa și nu vor respecta angajamentul, volnici sînt ctitorii să ia schitul de la mănăstirea Doljești «și al închina la alt loc». Dar și ctitorii să nu se amestece la alegerea «nacealnicilor sau la vinit, ci va ave schitul».

Este interesant că egumenul Veniamin dă și următoarele informațiuni istorice : că schitul este pe moșia «Sălivestri», ținutul Romanului, și că este făcut di răposatul, fericitul întru pomenire Neculai Lorașcu, înzăstrîndu=l cu părți di moșii, și pe urmă dăndu=i=să și de cătră răposata maica fiica răposatului Neculai Lorașcu toată parte ci au luat în schimb, de la Stamate cum și alte danii ci dă... pentru care schitu, socotind dum=lor ctitor au închinat la sfînta mănăstire Doljăști» [58]).

După moartea lui Veniamin Ruset ca episcop în scaunul Romanului († 1851), mănăstirea Doljești va fi pierdut din buna ei situațiune, dar, desigur, avea încă suficient, pentru ca să atragă atenția unui învățat bucovinean, care a fost profesor la întîia Facultate de teologie românească la Iași (1860) și mai apoi membru al Sf. Sinod român Vladimir Suhopan.

El a fost ultimul stareț al ctitoriei lui Dumitrache, vtori medelnicer, ajuns Daniil ierodiacon și mai apoi Dionisie Hudici ieromonah, și a lui Vasile Ruset hatmanul, ca să rămîie apoi la 1864 biserica satului Doljești din ținutul Romanului.

Timp de două secole, 1764=1964, zidirea solidă ridicată prin sîrguințe și jertfele acestor doi evlavioși moldoveni, a sfidat vremea [59]); și astăzi încă ea domină platoul Siretului, înălțîndu=și mărețele turnuri către Dumnezeul tuturor măririlor. La sfîrșitul acestor două veacuri, am crezut că e bine să se amintească de dînsa.

T. GH. BULAT

---

57) *Idem*, pachetul I, doc. 34.
58) *Idem*, pachetul IX, doc. 124.
59) Chipul ei impunător se găsește dat în N. Iorga, *România cum era pînă la 1918*, vol. II, București 1940, p. 178 și în Pr. Ath. Vasilescu, *Monagrafia*.

PREDICĂ LA INTRAREA MAICII DOMNULUI ÎN BISERICĂ

Toţi dreptmăritorii creştini veniţi să prăznuim cu bucurie Intrarea în Biserică a Fecioarei care de acum îşi sfinţeşte sufletul şi trupul.

Ce însemnătate are praznicul de azi? Ce scop are?

Lîngă templul din Ierusalim era în vechime o şcoală pentru creşterea fecioarelor care-şi închinau viaţa slujirii lui Dumnezeu. Ele învăţau acolo Legea lui Moise, se rugau cu stăruinţă, erau alături de cei care aduceau jertfele de dimineaţă şi seară şi participau neîncetat la întreg serviciul divin prin cîntări frumoase şi evlavioase. La unele slujbe citeau din Lege, Prooroci şi Psalmi. Necontenit lăudau ele pe Domnul pentru înţelepciunea cu care a făcut cerul şi pămîntul numai cu cuvîntul Său. Cu căldura credinţei şi a dragostei, aceste fecioare citeau Psaltirea proorocului David, care «cheamă tinerii şi fecioarele, bătrînii şi copiii, să laude numele Domnului» (Ps. 148, 1-13).

La această şcoală, pe lîngă virtuţile sfinte, fecioarele dobîndeau obiceiuri alese spre a fi folositoare aproapelui. Aici se îndeletniceau cu munca. La vremea majoratului, adică la 14 ani, părinţii le aduceau acasă şi le căsătoreau.

Ca să fie ocrotită de orice primejdie, de tot ce ar putea fi vătămător fiicei lor, părinţii Sfintei Fecioare Maria o aduc la templu unde ea se bucură pentru că îşi va păstra viaţa curată şi nevinovată. Aici, Sfînta Fecioară nu va vedea fapte urîte, nu va auzi vorbe necuviincioase, nu va fi tulburată de multele pilde rele ale vieţii, care necinstesc pe Dumnezeu şi înjosesc pe oameni.

Din copilărie, Sfînta Fecioară a înţeles că trebuie să păzească poruncile lui Dumnezeu, să-şi păstreze cugetul şi inima curate. De aceea în biserică ea îşi închină toată viaţa slujirii lui Dumnezeu, iar mintea, inima şi voinţa le deprinde să împlinească ceea ce este sfînt, drept şi plăcut înaintea lui Dumnezeu.

Părinţii Bisericii spun că, din clipa intrării în biserică, Sfînta Maică a făcut vot înaintea lui Dumnezeu că va rămîne pururea fecioară. Ea a făcut această juruinţă din propriul ei îndemn. Lucrul nu era nici simplu şi nici uşor, deoarece se ştie că la evrei căsătoria era preţuită mai mult decît fecioria, iar rămînerea fără urmaşi era o necinste înaintea oamenilor şi o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru păcate neştiute.

Dar lucrul se schimbă cu totul în Legea Nouă. Aici mulţimea

de suflele alese se topesc în dragostea şi unirea cu Dumnezeu, se sfinţesc şi se umplu desăvîrşit de har şi sînt fericite. Inceputul acestei consacrări a sufletelor alese rămîne în veci Sfînta Fecioară Maria. Părinţii Bisericii numesc aceste suflete închinate lui Dumnezeu din pruncie, prin votul castităţii, podoaba şi desfătarea Bisericii. Aceştia sînt îngerii lui Dumnezeu în trup, rodul harului divin, pietre neste= mate în cununa Soarelui Hristos care se preamăreşte şi se adoră în veci prin viaţa lor, în mod minunat.

După ce s=a terminat ritualul primirii în templu, Sfînta Fecioară şi=a luat rămas bun de la vrednicii săi părinţi care au binecuvîn= tat=o şi s=au întors acasă.

La templu ea a crescut cu vîrsta şi cu înţelepciunea înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor şi harul Sfîntului Duh era cu ea în toate împrejurările şi nimic din cele lumeşti n=au ispitit inima şi sufletul ei sfînt. Cine poate să descrie sfintele virtuţi care de pe acum încep să încolţească în fiinţa sa îngerească şi plăpîndă? De bună seamă, de pe acum s=a pus temei sfinţeniei care i=au adus deosebită cinste în cer şi pe pămînt. De pe acum inima ei a deve= nit altar de jertfă lui Dumnezeu şi grădină de flori frumoase care creşteau sub alinarea şi mîngîierea luminii şi căldurii harului divin. Acestea vor rodi mai tîrziu strugurul întrupării Fiului lui Dumnezeu.

La umbra locaşului divin, unde slujitorii aduceau jertfă atot= puternicului Dumnezeu, copila sfîntă a deprins frica fiiască de El — şi aceasta este începutul înţelepciunii (Prov. I, 7). Aici a deprins credinţa, nădejdea şi dragostea, învelite în haina smereniei. Aici s=a sădit trandafirul supunerii, crinul curăţeniei şi al ascultării de poruncile Celui Prea Inalt. Aceste virtuţi creşteau pe tulpina dra= gostei de Dumnezeu şi pe conştiinciozitatea cu care îndeplinea toate regulele de viaţă religios=morală din acel institut de creştere. Aici a învăţat sfînta fecioară să observe şi să îndeplinească cu cea mai mare grijă şi atenţie, cu rîvnă şi convingere, tot ceea ce cereau slu= jitorii lui Dumnezeu. Aici asculta pe cei mari, îi ajuta şi pe toţi îi iubea, cu iubire cerească. In jurul său răspîndea numai gînduri, vorbe şi fapte frumoase şi toţi o preţuiau şi o iubeau. Ea era model de viaţă morală tuturor. Ea n=a făcut rău nimănui. Inima ei era un fagure de miere, iar cuvintele ei erau pline de dulceaţă. Cuvîn= tul ei era plin de înţelepciune şi putere şi toţi se bucurau de el pen= tru că înălţa, întărea şi mîngîia, pentru că spunea cele bune, grăia numai adevărul şi dreptatea. Era cuvînt de pace şi de armonie, de prietenie şi de zidire. Niciodată n=a ofensat pe nimeni şi n=a supărat pe nimeni; glasul ei evlavios, dulce şi îngeresc a fost scară care a ridicat totdeauna inima credincioşilor spre cer şi aşa rămîne în vecii vecilor.

Lîngă templu, Sfînta Fecioară a învăţat calea care duce su= fletul de pe pămînt la cer, prin care se adoră Dumnezeu şi omul se îndumnezeieşte. Aici a deprins bunătatea, blîndeţea şi răbdarea, rîvna de cele sfinte, munca şi rugăciunea, credinţa în Dumnezeu şi jertfa pentru poruncile Lui care sînt însăşi viaţa şi fericirea noastră (In. 10, 10). Aici a învăţat să=şi împlinească toate datoriile faţă de Dumnezeu şi de oameni, chiar cu preţul vieţii, al durerii şi al suferinţei. Era cea dintîi la privegheri şi rugăciune, la citirea Scrip= turii şi aducerea jertfelor. Conştiinţa ei curată a fost mereu trează

la chemările cerului, iar viaţa ei în trup era sfîntă ca a îngerilor din cer. Pentru aceasta, eînd a voit Dumnezeu, Sfînta Fecioară a fost aleasă să nască pe Fiul Omului, pe Omul durerilor şi al sufe=rinţelor, pe Mîntuitorul lumii, Hristos. Maica durerii goli pe deplin paharul pe Golgota, la Patimile Fiului Său.

La vîrsta de 14 ani, Sfînta Fecioară pleacă de la templu, ocrotită de Dreptul Iosif şi petrece în Nazaret, unde primeşte de la Arhanghelul Gavriil marea veste de bucurie a întrupării Mîntuito=rului făgăduit lui Adam (Fac. 3, 15 ; Lc. 1, 26=45). Bunul Dumne=zeu a mîngîiat=o şi a răsplătit=o cu harul Său. El i=a dat binecu=vîntarea cerească între femei prin Naşterea lui Emanuil (Mt. 1, 22). Plină de bucurie, ea rosteşte în faţa Tainei dumnezeieşti rugăciunea: «Măreşte suflete al meu pe Domnul şi s=a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei sale, că iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (Lc. 1, 47=48).

Înţelegînd că este voia Celui de Sus, ea se supune Proniei Celui Preaputernic şi ascultă cu smerenie şi încredere pe Inger, deve=nind Maica Dumnezeului nostru.

Ea străluceşte peste veacuri ca Palat al Impăratului ceresc, ca Biserică vie a lui Dumnezeu şi Mijlocitoare a mîntuirii noastre.

Ca părinţi, să urmăm pilda pe care o dau Sfintei Fecioare părinţii ei, Ioachim şi Ana, dînd o educaţie aleasă copilei lor. Ca prunci, ca fii şi fiice, să urmăm pilda vieţii Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Să ne împodobim ca şi ea de virtuţile cereşti. Ca buni creştini să ne rugăm ei neîncetat; să=i cerem ajutorul ca să ne izbă=vească din toate nevoile prin rugăciunile sale înaintea Fiului său şi Mîntuitorului sufletelor noastre, în veci. Amin.

Pr. Dr. SIMION RADU

CUVÎNT LA SFÎNTUL IERARH NICOLAE

BINECREDINCIOȘI CREȘTINI,

Mulți și mari sfinți prăznuiește Biserica noastră Ortodoxă, dar nici unuia nu i s=au ridicat atîtea locașuri de rugăciune ca Sf. Ierarh Nicolae și numai lui – dintre toți sfinții ierarhi – i s=au rîn=duit pomeniri cu laude în fiecare joi, de=a lungul întregului an.

Cu mulți și minunați teologi și păstori se împodobește ceata ierarhilor, dar printre ei strălucește, ca un diamant de mare preț, chipul Sfintului Ierarh Nicolae, care se bucură de o cinstire cu totul aleasă în Biserica Ortodoxă. Pricina acestei deosebite cinstiri o vom pricepe pomenind pe scurt – căci tuturor sînt cunoscute – cîteva din multele și mărețele sale fapte.

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Ascultînd din tinerețe chemarea Domnului, Sfîntul Nicolae își împodobește sufletul cu alese virtuți făcîndu=se vas sfințit pentru a sluji pe Mîntuitorul. Dar, mai presus de toate, se străduiește să îm=plinească cu fapta dumnezeiasca poruncă a iubirii aproapelui, ca un adevărat ucenic al lui Hristos, care zice: «întru aceasta vor cu=noaște oamenii că sînteți ucenicii mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 3=5). Mai întîi părăsește întreaga moștenire părintească, iar după ce este chemat la cinstea de episcop al cetății Mira Lichiei, devine un izvor de binefaceri. Asemenea unui rîu, ce curge fără împuținare, este gata totdeauna să mîngîie pe cei întris=tați și obidiți, să se arate tuturor mare făcător de bine.

El a urcat pe cele mai înalte culmi ale perfecțiunii morale trăind această viață pămîntească printre oameni, s=a rugat pentru ei, i=a povățuit și i=a mîngîiat. Era bun cu toți și mult apropiat sufletește: sărmanilor tată, celor lipsiți milostiv dătător, mîngîietor celor ce plîngeau și ajutător celor năpăstuiți.

Cine nu=și amintește de omul cel scăpătat și căzut în nenoro=cire gata să=și arunce cele trei fiice în mocirla păcatului? Cine nu=și amintește cum, în trei rînduri, aruncînd bani pe fereastră, noaptea, în ascuns, unei familii, a izbăvit=o de la pieirea sufletească? Cum să nu ne minunăm de căldura iubirii de oameni a Sfîntului Nico=lae, care, l=a îndemnat să alerge și să oprească mîna unui călău care era gata să taie capetele a trei osîndiți, izbăvindu=i, astfel, de la moarte și înlăturînd o mare nedreptate.

Sfinţenia vieţii şi cuprinzătoarea iubire de oameni a Sfîntului Nicolae, Dumnezeu a răsplătit=o cu darurile sale cele bogate. Aceasta i=a sporit şi mai mult dragostea, înmulţind binefacerile faţă de semenii săi, bine neguţătorind talantul, ca un vrednic slu=jitor al lui Hristos.

Intr=o vreme era mare foamete în cetatea Mira şi păstorul su=ferea din cauza lipsurilor pe care le îndura turma sa. Atunci Sfîn=tul Nicolae, mijlocind acolo unde se găsea pîine din belşug, a adus o corabie încărcată cu grîu celor înfometaţi, izbăvind în felul acesta cetatea de necazuri.

Altă dată, nu s=a sfiit să înduplece pe Impăratul Constantin ca să ierte pe cei trei sfetnici ai săi osîndiţi la moarte printr=o pîră nedreaptă.

Ziua de pomenire a acestui mare sfînt al Bisericii Creştine ne aduce aminte şi de zelul său la Sinodul I ecumenic, unde cu atîta însufleţire a apărat credinţa cea adevărată, ameninţată de rătă=cirea lui Arie, arătîndu=ne prin aceasta că trebuie să fim ascultă=tori şi supuşi învăţăturii celei drepte a Bisericii noastre şi să ne ferim de acei care încearcă să ne ducă în rătăcire.

Iată icoana Sfîntului Ierarh Nicolae : credinţă neclintită, multă bunătate, inimă adînc compătimitoare faţă de toţi, dar, îndeosebi, faţă de cei nedreptăţiţi şi de cei primejduiţi, pentru a căror uşurare şi mîngîiere n=a cruţat nici agoniseală, nici vreme, nici osteneală, învăţîndu=ne că adevărata iubire de oameni este un izvor al îmbu=nătăţirii vieţii obşteşti. Aceasta stă şi pricina pentru care Biserica cinsteşte aşa de mult pe Sfîntul Ierarh Nicolae.

Fără îndoială, Biserica preţuieşte după cuviinţă toate cetele sfinţilor teologi, mucenici şi cuvioşi cinstindu=i cu multe laude, dar ea nu pretinde tuturor fiilor săi înaltă cugetare de Dumnezeu.

Slujirea aproapelui însă, cea lucrătoare prin fapte bune, este virtutea cea mai cuprinzătoare şi cea mai folositoare. Această vir=tute este pecetea creştinismului, semnul uceniciei lui Hristos şi fără de ea nu ne putem învrednici de adevărata pace şi mulţumire sufletească.

Mîntuitorul a preţuit atît de mult această virtute încît a zis : «întrucît aţi slujit semenilor, flămînzilor, bolnavilor, Mie mi=aţi slujit» (Matei 25, 40).

Toţi avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, de aceea, pe toţi trebuie să ne preocupe viaţa semenilor noştri făcîndu=ne pentru ei slujitorii binelui şi exemplu de fapte măreţe.

DREPTMĂRITORI CREŞTINI,

O dată cu laudele şi recunoscătoarea mulţumire adusă Sfîntu=lui Nicolae pentru binefacerile ce ni le mijloceşte de=apururi de la Dumnezeu, Biserica ne pune înainte această dumnezeiască pildă a iubirii de oameni, de sprijinire a semenilor, de osteneală pentru mai binele tuturor, îndemnîndu=ne cu stăruinţă s=o urmăm. Pilda aceasta ne îndeamnă să dezrădăcinăm din inimile noastre, ura, neînţelege=rea, răutatea şi să sădim în locul lor simţămintele alese care

înnobilează omul: credința, bunătatea, jertfirea față de aproapele, virtuți care au împodobit chipul Sfîntului Ierarh Nicolae.

Pentru această pricină, sfînta noastră Biserică ne aduce mereu aminte de virtuțile Sfîntului, nu numai la 6 decembrie, ci în fiecare săptămînă, ca să nu le uităm niciodată, străduindu-ne a le urma, căci de mare răsplătire ne învrednicesc. Un mare teolog al Bisericii noastre, Sfîntul Maxim Mărturisitorul ne învață că Dumnezeu la împărțirea darurilor sale ține seama de dispoziția lăuntrică a omului. Și celui ce a ajuns la desăvîrșita iubire a aproapelui îl dăruiește cu deplinătatea darurilor sale, ca să-i sporească și mai mult putința de a face bine. Slujirea aproapelui ne face fericiți după cuvîntul Domnului: «Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui» (Matei 5, 7). Dar ce deosebire: omul iubește ca om, însă Dumnezeu se va îndura ca Dumnezeu, și între dragostea lui Dumnezeu și aceea a omului, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, este deosebire ca între bunătate și răutate.

Roadele ostenelilor noastre pentru bunăstarea și fericirea semenilor se revarsă asupra noastră, după cuvîntul Sfîntului Maxim, și anume ne ajută să dobîndim chipul cel înnoit de care să ne învrednicim toți, cu mijlocirile sfîntului și marelui Ierarh Nicolae.

Arhim. ADRIAN HRIȚCU

ISTORICUL BISERICII PRECISTA MARE DIN ORAȘUL ROMAN

III. REZIDIREA BISERICII DOMNEȘTI ȘI FONDAREA MĂNĂSTIRII PRECISTA

A. *Primul său ctitor, EPISCOPUL IOANICHIE*

Arhimandritul Ioanichie Hasan, pînă atunci egumen al mănăstirii Neamțu, a fost ales episcop al eparhiei Romanului, în anul 1747 septembrie 15.

La cîțiva ani după aceasta, avînd evlavie să întemeieze în tîrgul său de scaun o mănăstire, el își alese ca centru al viitoarei sale ctitorii biserica Doamnei Ruxanda.

Aceasta se afla însă, pe atunci, în stare de ruină părăsită. Avariile suferite în decursul zbuciumatei sale existențe de numai 184 ani erau probabil atît de grave, în cît nici nu mai putea fi reparată. Din această cauză meșterii tocmiți de Ioanichie înclinară pentru dărămarea ei, zidind pe același loc «din temelie» o nouă biserică, în anul 1753 [1]).

Nu se știe dacă Ioanichie a dat cu acel prilej ctitoriei sale înfățișarea bisericii precedente, domnești, sau a reconstruit-o după cu totul alte planuri, întrucît nici de la acest al doilea edificiu *zidit* al bisericii Precista, atît de apropiat de noi, nu a rămas nici un vestigiu, exceptînd sfînta masă și pisania votivă, menținute în uz.

Tot atunci episcopul Ioanichie a mai clădit: clopotnița, casele egumenești, chilii pentru călugări și pentru adăpostit «oameni streini și sărmani», odăile slujitorilor mireni, grajduri, hambare, două pivnițe de piatră, o fîntînă la stradă și zidul împrejmuitor. Pe scurt, o gospodărie întreagă!

Exceptînd clădirile gospodăriei anexă, toate celelalte, avînd biserica la centru, au fost încinse cu un zid înalt care delimita o incintă aproximativ pentagonală. Privită din afară, ctitoria lui Ioanichie avea, din această cauză, înfățișarea unei mici fortărețe, în interiorul căreia nu se putea pătrunde decît pe sub masivul turn-clopotniță, prevăzut cu porți ferecate de stejar. Ea avea deci aspectul unei mănăstiri fortificate, asemănătoare altor așezăminte din acest fel, cum sînt mănăstirea Răducanu, de la Tg. Ocna (contemporană cu Precista), ș. a.

---

1) Cf. Pisaniei din anul 1787 a bisericii Precista și *Uricarului*, vol. XII, pp. 346-337.

Mărturii contemporane, care să confirme exactitatea descrierii făcute de noi mai sus, nu avem decît una singură şi aceea foarte sumară. Ea este cuprinsă în descrierea cartografică a Moldovei dintre Carpaţi şi rîul Siret, făcută de inginerii topometri care însoţeau corpul expediţionar Kezaro-krăiesc, participant la războiul austro-ruso-turc, din anii 1788-1792.

Mergînd în urma frontului, ei făcură numaidecît ridicări de nivel şi măsurară (în ore de mers) întreg teritoriului ocupat. Astfel au luat naştere cele dintîi hărţi topografice ale sectorului menţionat. Concomitent s-a făcut şi un recensămînt al caselor, a locuitorilor (capi de familie) şi a tuturor atelajelor găsite. In oraşul Roman se aflară atunci ó17 case – parte bune, parte rele, parte bordeie în pămînt – tot atîţia capi de familie, şi 448 vehicule, din care 280 cu boi şi 168 trase de cai [2]).

Referitor la mănăstirea Precista, şeful grupului de ingineri – căpitanul Otzellowitz – se exprimă astfel: «ar putea servi ca punct de rezistenţă împotriva unui atac turco-tătar, dacă i s-ar face reparaţiile necesare la ziduri şi la porţi». Semn că ea mai avea în 1789 înfăţişare şi rol de cetăţuie, dar că zidurile şi porţile sale începură a i se degrada...

Tot de la austrieci ne-a rămas şi cea dintîi reprezentare grafică a mănăstirii, dar schiţa de plan a oraşului fiind întocmită, ca şi întreg ansamblul de hărţi din care face parte, la o scară foarte mare, nu a putut să cuprindă toate edificiile componente ale mănăstirii, aşa cum ne-ar fi trebuit nouă.

Pentru ilustrarea expunerii de faţă vom fi nevoiţi, din acest motiv, a recurge la serviciile altui plan a tîrgului Roman, întocmit cu 29 ani mai tîrziu, de către inginerul Iosif von Braun. Fiind o lucrare de interea local, economic, reprezentarea grafică a tuturor clădirilor existente în oraş, deci şi a mănăstirii Precista, cu acaretele sale şi cu zidul de incintă, au fost marcate cu precizie.

Nu este mai puţin adevărat că, în complexul de clădiri găsite atunci ca aparţinînd mănăstirii Precista, se aflau şi unele construcţii de dată mai recentă, precum «spiţeria» şi spitalul. La fel şi biserica, reprezentată aici, nu corespunde celei zidite în anul 1753 de episcopul Ioanichie, fiind alta, mai nouă.

Dacă facem însă abstracţie de cele cîteva adausuri ulterioare, planul din 1818 al tîrgului Roman redă cu suficientă exactitate obiectivele care ne interesează şi ne vom servi de el. (Vezi fig. 1).

---

2) Schiţă de plan a celor cinci ţinuturi moldoveneşti, şi anume: Suceava, Roman, Neamţ, Bacău şi Putna, ocupate de armata Kezaro-krăiască între anii 1788-1789, executată în anul 1790 de către inginerii civili sub conducerea căpitanului din regimentul nemţesc de grăniceri bănăţeni, Hora von Otzellowitz.

Bibl. Acad. R. S. R., Bucureşti, secţia de manuscrise germane.

Din explicaţiile adiacente planurilor mai aflăm că în cuprinsul celor cinci ţinuturi menţionate bîntuia o foamete cumplită. Piereau oamenii, piereau şi vitele din lipsă de nutreţ, în cît multe sate se stinseră cu totul, Nu din pricina rechezițiilor, zic ei, ci din cauza unor calamităţi naturale (ploi şi inundaţii consecutive, care au distrus recoltele neculese de pe cîmp). Dacă nu se vor aduce ajutoare grabnice... «tunicile albe — adaugă el — vor avea de păzit o ţară tristă şi pustie».

IV. COMPLEXUL DE CLĂDIRI CARE AU APARŢINUT MĂNĂSTIRII PRECISTA

a. *Zidul de piatră* care încingea mănăstirea Precista, con=ferindu=i aspect şi rol de mică fortăreaţă, avea după cum rezultă din «Planul Iconomicesc» citat, patru sau cinci laturi.

Latura lui dinspre nord, înglobînd şi turnul=clopotniţă, măsura 42 stînjeni gospod. Formînd faţada, ea se mărginea cu maidanul din faţa ei, devenit abia ulterior stradă, ce poartă în prezent numele marelui nostru diplomat – Nic. Titulescu.

Aici se ţinea din vechime piaţa de alimente şi de zarzavaturi a tîrgului, obicei care s=a perpetuat pînă către anul 1930, cînd a

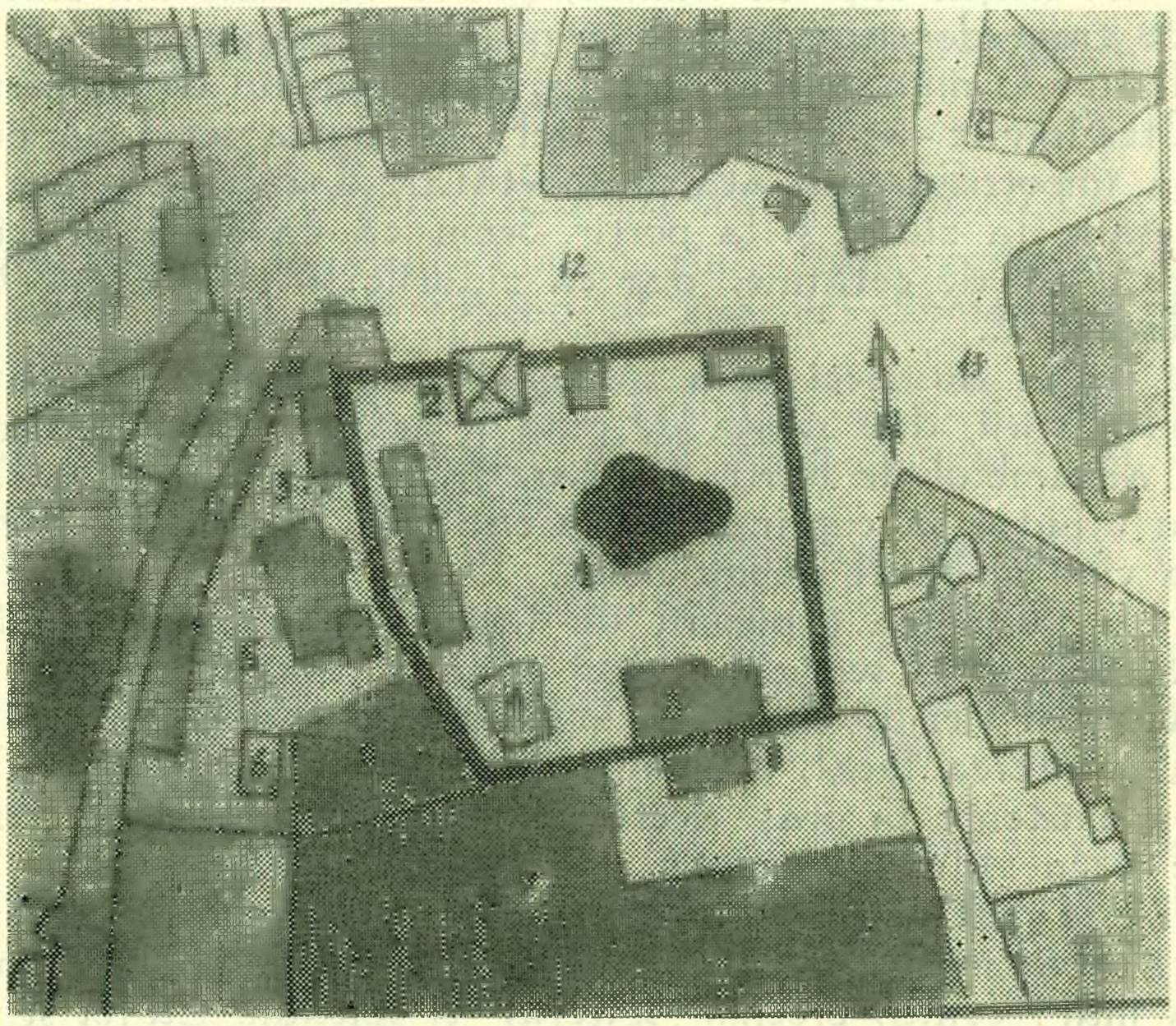

Fig. 1. — Planul din anul 1818 al tîrgului Roman — sector mănăstirea Precista.

Legendă: 1. Biserica (din 1787), 2. Turnul-clopotniţă, 3. Casele egumeneşti, 4. Chiliile călugărilor şi casa de oaspeţi, unde au functionat apoi azilul, iar între anii 1787 şi 1798 bolniţa mănăstirii, 5. Acareturi gospodăreşti, 6. «Ospitalul săracilor», 7. Grădina cu pomi fructiferi şi viţă de vie, 8. Grajdul cailor, 9. Grădina de zarzavaturi, 10. «Spiţeria», fondată concomitent cu «Ospitalul», în anul 1798, 11. Uliţa mare, 12. Piaţa de alimente a tîrgului, numită ulterior «Piaţa Precistei», sau «Piaţa mare», 13. Continuarea celei dintîi, care poartă astăzi numele lui Miron Costin. Zidul de incintă al mănăstirii se remarcă în mod deosebit, prin grosimea lui[3]).

---

3) Conform lucrării grafice numită «Rizma sau planul Iconomicesc al tîrgului Roman», executat de inginerul Iosif von Braun, între anii 1816-1818 (la cererea Episcopiei, probabil).

Valorosul document nu mai există, şi nici copia lui, făcută în anul 1881, ci doar unele fotocopii ale acesteia din urmă, trase în anul 1933, de preotul Gh. Zaharescu, pentru necesităţile bisericii Sf. Nicolai din localitate.

Schiţa de la Fig. 1 a fost executată de pe o asemenea fotocopie.

fost mutată în preajma «Halei centrale», zidită cu puţin mai înainte (1927).

Latura dinspre răsărit se mărginea cu o altă piaţetă, care nu era decît continuarea celei dintîi. Tradiţia locală spune că aici ar fi fost decapitat în anul 1691 Miron Costin, motiv pentru care i s-a dat numele venerabilului cronicar moldovean.

In anul 1959 a fost aşezat aici, prin grija Sfatului Popular, un mic monument comemorativ, purtînd efigia cronicarului şi un text cu referire la intrigile boiereşti cărora le-a căzut victimă.

In continuare, spre sud, zidul acesta despărţea incinta mănăstirii de «Uliţa episcopiei», astăzi Str. Alex. cel Bun. In totalitate el măsura 37 stj. gospod.

Latura dinspre miazăzi, avînd o lungime de 32 stj. şi 4

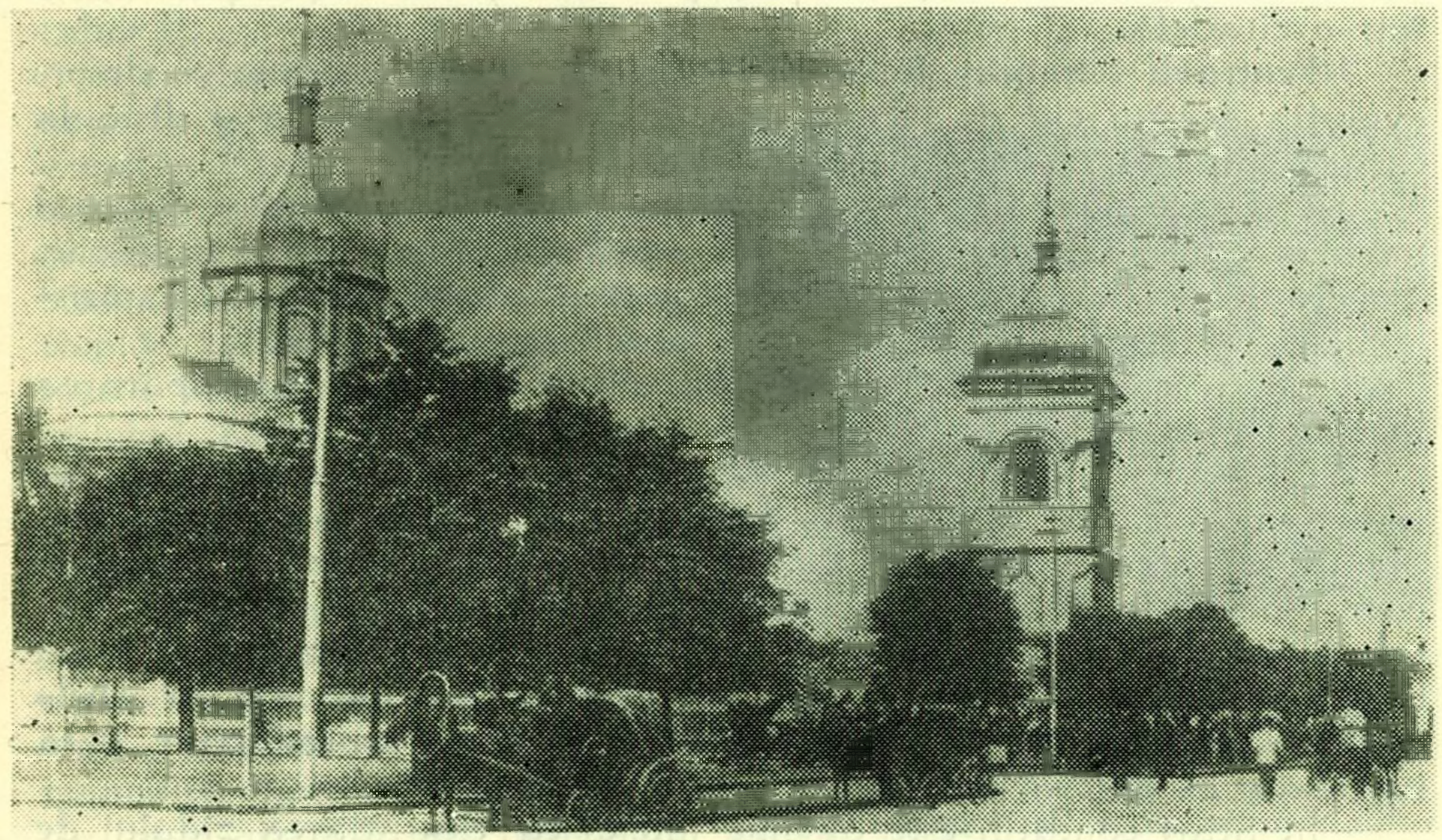

Fig. 2. — «Piaţa Precista Mare» — reproducere de pe o c. p. ilustrată din anul 1912.

palme gospod, separa ograda centrală de grădina din dos a mănăstirii, unde se afla un grajd «ca de opt cai», plantaţia de pomi fructiferi şi viţă de vie.

Latura dinspre vest a zidului era compusă din două subsegmente îmbinate în unghi obtuz şi măsura în totalitate 42 stj. şi 5 palme, fiind cea mai lungă. Ea separa incinta propriu zisă de ograda celorlalte acareturi gospodăreşti.

Circumferinţa zidului de incintă a mănăstirii Precista avea, aşadar, 154 stj. şi 9 palme gospod, iar după sistemul metric aproximativ 303,56 m. lineari.

Ar fi fost extrem de interesant şi de util să fi putut afla şi înălţimea avută, căci tocmai dimensiunea aceasta dădea împrejmuirii înfăţişare de fortăreaţă. Din planurile topografice de care dispunem, este imposibil a se deduce acest lucru.

Unele indicii descoperite recent, par totuşi să elucideze — cu

oarecare aproximaţie – şi această necunoscută. Este vorba de săpă=turile arheologice efectuate aici în anul 1963, cu care prilej au fost scoase la iveală şi temeliile zidului de incintă, pe o întindere apre=ciabilă. Printre altele, s=a putut constata că ele au grosimea de un metru, scoborînd pe tot atîta în pămînt.

Proporţional cu acestea, porţiunea aeriană a zidului trebuie să se fi înălţat la cel puţin trei metri de la sol. Mai presupunînd că va fi avut şi metereze, sau cel puţin ochiuri de tragere, imaginea retrospectivă a zidului se detaşează destul de impunătoare de pe fundalul cu edificiile scunde ale tîrgului.

Dacă nu ar fi fost decît o simplă împrejmuire de piatră, de 1,50=2 m. înălţime, aşa cum se mai găsesc şi astăzi pe la unele curţi foste boiereşti, nemţii nu ar fi putut să=i acorde în 1790 importanţa cuvenită, sperînd să se poată adăpsti – la nevoi – în dosul lui, ca într=o citadelă.

Pentru a termina, se cuvine a spune cîteva cuvinte şi despre evoluţia acestui zid de incintă, despre a cărui existenţă şi dată la care a dispărut nu se ştie acum nimic în Roman.

Din cele mai sus expuse, rezultă că zidul s=a ruinat în mod progresiv, sub acţiunea destructivă a agenţilor fizici externi (ploile, îngheţurile şi dezgeţurile, cutremurele etc.), dată fiind slaba rezis=tenţă a materialului de construcţie folosit – gresie.

La degradarea lui a contribuit, nu mai puţin, şi nereparareа la timp a avariilor survenite.

Cîtă vreme a fost mănăstirea Precista de sine stătătoare, clă=dirile sale – exceptînd biserica – nu s=au bucurat de o îngrijire prea atentă, deoarece veniturile sale trebuiau să alimenteze cu precădere opera socială a ei (azilul de bătrîni, apoi bolniţa şi, în sfîrşit, spi=talul).După afilierea mănăstirii le Epitropia S. Spiridon (1839), cînd bugetul ambelor aşezăminte de binefacere a fost unificat, iar chel=tuielile drămuite de la centru, orice investiţii neproductive fură suprimate la Roman cu totul.

In atari condiţii, este de sine înţeles că degradarea zidului de incintă s=a accelerat, iar mai pe urmă, devenind inutil şi din punct de vedere strategic, a fost desfiinţat.

Deşi lipsesc informaţiile documentare sau tradiţionale asupra acestei probleme, se pare că înlăturarea lui s=a desfăşurat în două etape.

Prima dintre acestea a avut loc în anul 1826, pe vremea cînd se rezidea biserica în dimensiunile ei cele mai amplificate, de astăzi. Nedispunînd atunci mănăstirea de fondurile integral necesare, a înjumătăţit zidul de incintă, obţinînd astfel materialul pietros nece=sar la un preţ redus [4]).

---

4) Metoda nu era nouă în Roman, ea fiind practicată mai demult şi pe seama zidurilor cetăţii Smirodava (Smedorova, Novograd, Cetatea Nouă) din vecinătatea oraşului.

În loc de a-şi fi adus piatra necesară din carierele îndepărtate de la Giurgeni (20 km.), ori de la Tansa (40 km.), tîrgoveţii exploatară adesea şi nesecatele ziduri ale cetăţii lui Ştefan cel Mare. În această privinţă circula odinioară chiar şi zvonul cum că ...«jumătate din oraş a fost clădit cu piatră din cetate». În orice caz partea lui subterană, beciurile, adînci, lungi şi ramificate ca nişte catacombe !...

Etapa a doua, decisivă de această dată, s=a petrecut în anul 1872. La acea dată se ştie că se începuse edificarea noului local de spital, amplasat astfel încît aripa centrală a lui avea să treacă la numai doi paşi îndărătul părţii dinspre miazăzi a zidului, iar aripa dreaptă trebuia să încalece chiar zidul dinspre răsărit pe o lungime de 20 m. In consecinţă, porţiunile respective ale zidului împrejmuitor au trebuit să fie demolate, în urma lor căzură şi celelalte, iar piatra rezultată a fost depusă la temeliile noii clădiri.

In locul gardului de piatră, s=a înjghebat din deşeurile lemnoase rămase pe şantier, un «zaplaz» provizoriu.

După vre=o cîţiva ani a început să cadă şi acesta, iar atunci cînd administraţia spitalului a încercat să=l repare, în anul 1893, ea fu oprită de Primărie... «pe motiv că zăplazul de lemn este contrarie dispoziţiunilor în vigoare, pentru locul unde este situat spitalul» [5]).

Se impunea, aşadar, construirea unui grilaj de fier, cerut de normele privind înfrumuseţarea oraşelor. Atunci, în calitatea sa de epitrop local al ambelor aşezăminte, arhimandritul Iorgu Stamatin ceru ajutor de la Epitropia Generală ieşană. La scurtă vreme după aceasta, neprimind răspunsul dorit, el raportează din nou că... «biserica şi ospitalul au remas în cîmp liber!».

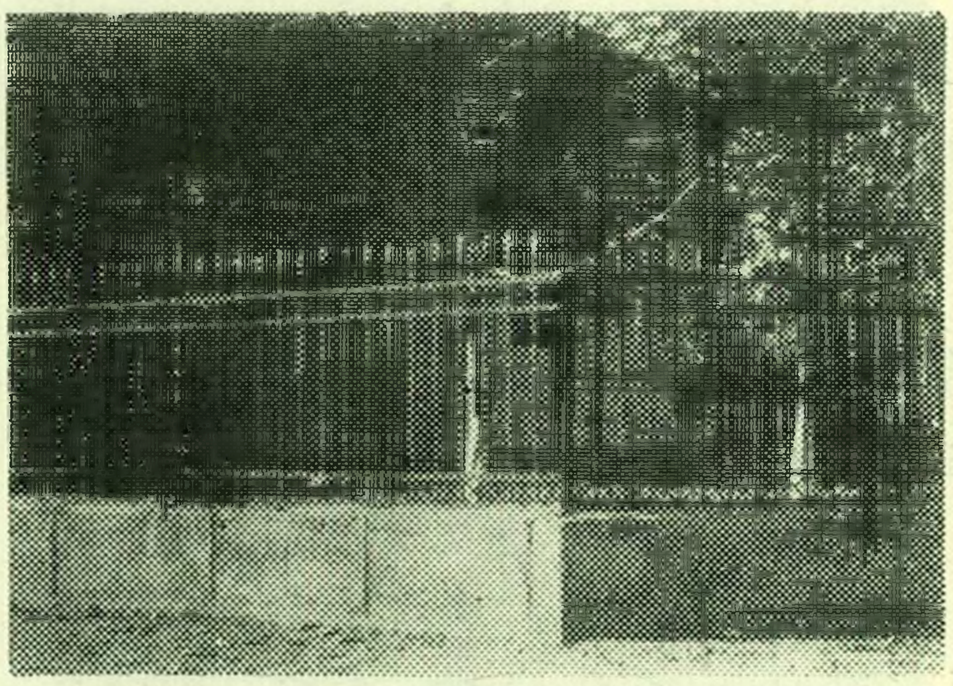

Fig. 3. — Colţul dinspre nord-est al grilajului construit în anul 1894.

Abia la acest al doilea apel alarmant, forurile centrale s=au hotărît să mai facă un efort financiar şi pentru o împrejmuire onorabilă, după ce se cheltuise aproape un milion de lei cu zidirea şi redotarea noului edificiu al spitalului.

Ca urmare, prin «Incheierea» sa din 5 mai 1894, Epitropia Generală a aprobat şi pus la dispoziţia celor din Roman suma necesară pentru construirea unui grilaj de fier, masiv şi sobru, pe temelie din piatră de talie (vezi fig. 3) [6]).

Noua împrejmuire avea să încingă din trei părţi terenul pe care se aflau biserica, spitalul şi parcul dintre ele.

Astfel s=a încheiat – citadin şi prozaic – involuţia impunătorului zid de incintă, care dăduse atîta farmec feudal colţului de tîrg unde a existat odinioară mănăstirea Precista.

b. *Turnul-Clopotniţă.*

Din tot complexul de edificii zidite de episcopul Ioaniche, pînă în prezeet nu s=a păstrat decît monumentala clopotniţă.

Ea este reprezentată de un turn masiv, cu baza dreptunghiulară, avînd latura mare de 8,30, iar cea mică de 7 m. Inălţimea sa

---

5) A. S. R., Fond Spit. Precista, pach. 1894, dos. 15.
6) *Idem, ibidem.*

(pînă la cruce) măsura la origine 28 m., actualmente, datorită supra=înălţării continue a solului din jurul său, clopotniţa a devenit cu un metru mai scundă.

Ea cuprinde un parter boltit, cu deschiderea de 3,5 m. (pe sub care se circula odinioară înspre ograda mănăstirii, acum la spital) şi două etaje.

Trei arcuri masive, cu două cupole intermediare susţin bolta gangului, deasupra căruia se găseşte la primul etaj o spaţioasă cameră de refugiu.

Etajul al doilea este ocupat de camara clopotelor.

Urmează podul, boltit şi el, avînd un acoperiş în formă de mitră arhierească, în patru feţe, iar deasupra un turnuleţ simbolic, susţinînd crucea fixată în vîrful său.

Alăturat peretelui dinspre apus al clopotniţei, dar făcînd corp comun cu acesta, se găseşte un turnuleţ de zidărie, prevăzut cu trei ochiuri înguste, prin care pătrunde lumina zilei, dar pe unde se putea trage şi cu puşca la nevoie.

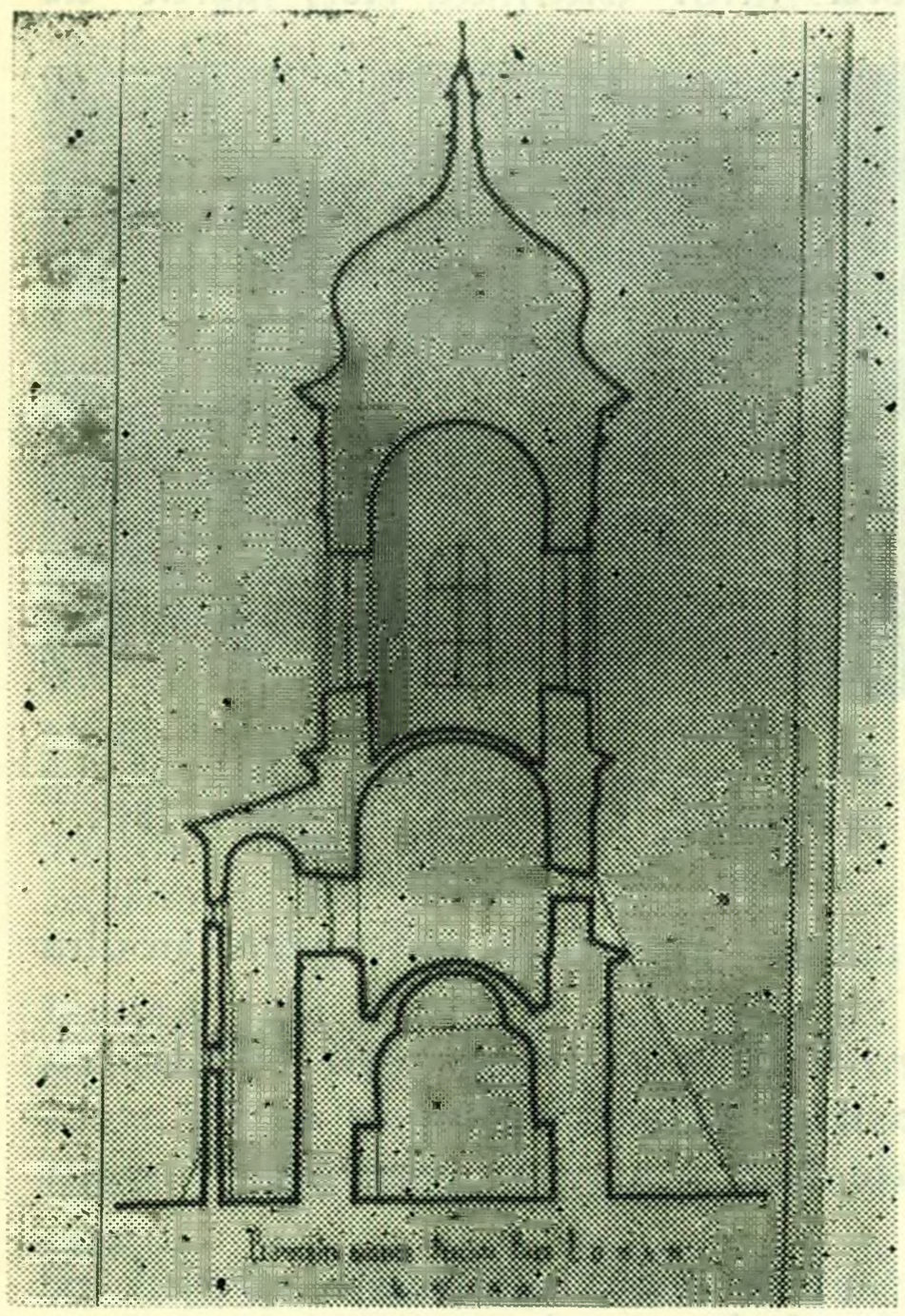

Fig. 4. — Turnul — clopotniţă al Precistei — secţiune verticală, privită dinspre sud.

Anexa aceasta adăposteşte scara construită în spirală, din bîrne groase de stejar, pe care se urcă la primul etaj. Accesul la scări se făcea odinioară printr=un tunel săpat în grosimea peretelui dinspre apus al clopotniţei (către care se află adosat turnişorul scărilor), deci cu intrarea din gang.

Cu trecerea timpului, ridicîndu=se mereu nivelul de călcare, tunelul acesta – scund şi la origine – a devenit nepracticabil. Din această cauză, la o dată neprecizată, intrarea lui dinspre gang a fost zidită, deschizîndu=se pe dinafară o nouă uşă de acces.

Din încăperea ce se află la primul etaj (menită să adăpostească odinioară, la cazuri de primejdie, tezaurul mănăstirii, acum transformată în muzeu de istorie medicală a spitalului), se urcă pe scări interioare, săpate în grosimea peretelui dinspre nord al turnuui, la etajul al doilea.

Aici se găsesc fixate în straturile lor – parte de lemn, parte de fontă – cele patru clopote ale bisericii. Din acestea numai două provin de la Ioanichie, dar şi ele au trebuit să fie retopite şi turnate din nou, după cum glăsuiesc inscripţiile identice, aflătoare pe fiecare clopot în parte.

«Acest clopot s=au făcut cu toată cheltuiala Prea Sfinţiei Sale

Chirio Chir Ioanichie Episcopul Romanului, la anul 1754, aprilie 17. Insă stricîndu=se s=au turnat din nou la anul 1889, cu cheltuiala Epitropiei Generale a spitalelor Sf. Spiridon. Egumen fiind Arhimandritul Gheorghe Stamatin – fabricant Iancu Ionescu Galaţi».

Celelalte două clopote au fost procurate mai tîrziu. Primul dintre ele, intermediar ca mărime şi situat între cele două clopote originale (vechi), a fost adus la Precista pe vremea egumenului Macarie Baltag, pentru completarea armoniei sunetelor. El poartă o inscripţie laconică, în limba germană. «Gegossen Von Albert Gotschling – Kronstadt – 1840» (Turnat de către Albert Gotschling –Braşov – 1840).

Clopotul cel mic (mezinul) ne fiind marcat, nu i se poate recunoaşte originea şi vechimea.

In ordinea progresivă a mărimii lor, cele patru clopote emit după ciocnire sunete aproximativ echivalente următoarelor note muzicale :

Clopotul I (cel mai mic), Do şi Si bemol suprapuse (din octava supracentrală).

Clopotul II, Mi bemol (octava centrală).

Clopotul III, Sol bemol (=octava subcentrală).

Clopotul IV, Do şi Sol bemol (octava gravă).

Trase după rînduială, toate clopotele răspîndesc împreună o armonie plăcută în tonalitate minoră.

Turnul=clopotniţă, acest ultim vestigiu din toată ctitoria lui Ioanichie, nu a rămas nici el în întregime original.

Fig. 5. — Gangul de trecere pe sub turn — se observă arcadele susţinătoare ale bolţii.

Mai întîi, îi fură adăugate patru masive contraforturi de cărămidă, pe temeliile de piatră, la o dată care s=ar putea fixa între anii 1818=1863, iar mai sigur după 1826.

Intr=adevăr, planul din 1818 al tîrgului ne adevereşte că pe atunci turnul era lipsit de orice adaus, baza lui perfect dreptunghiulară fiind încadrată şi sprijinită de extremităţile zidului de incintă.

Pe de altă parte Catagrafia din 1863 îi înregistrează de acum cele patru «picioare», din care cel din stînga intrării era «cam dărîmat», iar celorlalte le căzuse pe alocuri tencuiala ; semn că aveau deja oarecare vechime.

Necesitatea contraforturilor s=a impus îndeosebi după anul 1826, atunci cînd zidul de incintă fiind înjumătăţit, s=a constatat că turnul nu rezistă fără de acea sprijinire suplimentară.

Deşi prin adăugarea acestora s=a ştirbit din eleganţa originală

a turnului, el a fost totuşi consolidat, în parte şi prin lărgirea considerabilă a bazei lui de susţinere (de la 58 la 186 m. p.).

Cu toate acestea şi cu toată grosimea pereţilor săi (la parter şi la primul etaj 1,50 m.), turnul fiind puternic avariat de cutremurele care trecuseră peste dînsul, continua să se degradeze. In 1863, Catagrafia ne arată că bolta superioară a lui era crăpată în mai multe locuri, fisurile scoborînd pînă la ferestrele etajului al doilea [7]).

După douăzeci de ani, etajul al doilea al turnului ameninţa chiar cu prăbuşirea. Pînă şi tragerea clopotelor suspendate acolo, devenise primejdioasă. Din aceste motive turnul a trebuit să fie «reconstruit», prilej cu care i s=a adus a doua şi cea mai însemnată modificare.

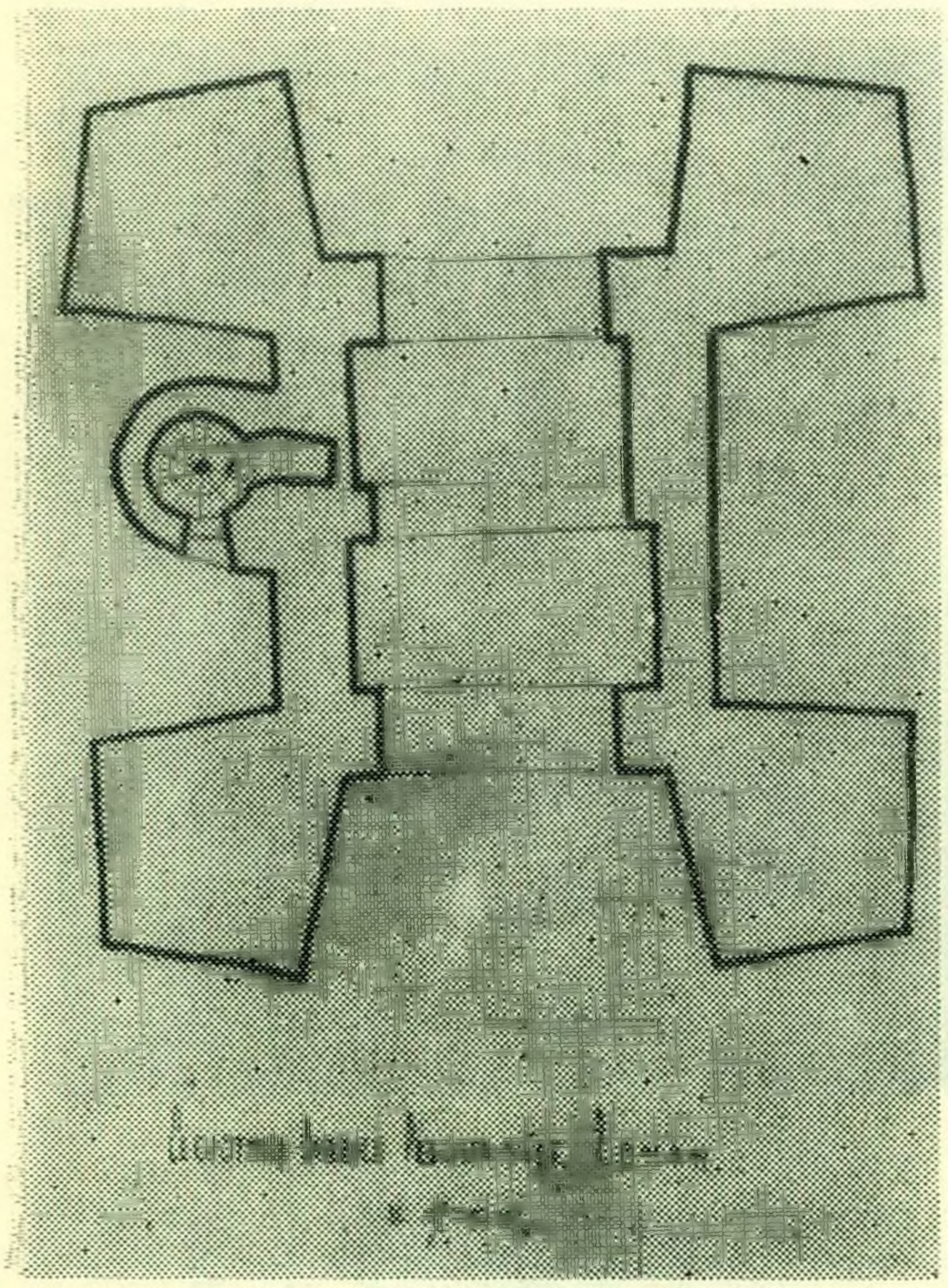

Fig. 6. — Turnul Precistei, secţiune transversală, pe la bază. A se remarca cele două căi de acces la scări, din care una, cea veche, închisă.

Documentar, nu ştim din ce a constat această reconstruire, deoarece nu se mai găsesc nici planurile şi nici devizele respectivei intervenţii. Se ştie doar atît că, lucrarea a fost executată – dimpreună şi cu alte reparaţiuni ale spitalului – de către antreprenorul Dim. Gheorghiu, în anul 1885, costînd suma de 35.000 lei [8]).

Oricine priveşte, însă, turnul, îşi dă numaidecît seama că refacerea lui s=a mărginit doar la etajul al doilea şi la acoperiş, atît cît era avariat.

Aceasta rezultă din frapanta deosebire de stil a decoraţiunilor exterioare şi arhitectonicei, la cele două jumătăţi ale sale, una originală, iar cealaltă modificată.

Proiectantul din 1885 neînţelegînd valoarea acestui monument arhitectonic, l=a supus atunci unei regretabile hibridizări de stiluri.

După cum se observă, etajul întîi a rămas împodobit de jur împrejur cu un şirag de lungi ocniţe ogivale, preluate desigur de la biserica zidită concomitent cu turnul.

Acestea sînt grupate cîte trei de fiecare latură a turnului, mai puţin pe cea dinspre apus, care se află ocupată de extremitatea superioară a turnuleţului scărilor (vezi fig. 7).

---

7) Din acelaşi motiv a rămas nerealizat proiectul din anul 1862 al Primăriei oraşului, de a monta pe turnul Precistei un ceasornic public. Cf. Arh. Prim. Roman, pach. 1862, dosar «Ceasornicul».

8) A. S. R., Fond Spit. Precista, pach. 1885, dos. 3.

La cele patru colţuri ale clădirii mai există cîte o altă ocniţă, asemănătoare celor de pe faţade, însă mai voluminoase. Jumătăţile inferioare ale acestora au fost acoperite ulterior, cînd s=au zidit pe deasupra contraforturile.

In lumina celor de mai sus, nu încape nici o îndoială că şi etajul al doilea fusese împodobit la origine în chip identic, însă cu

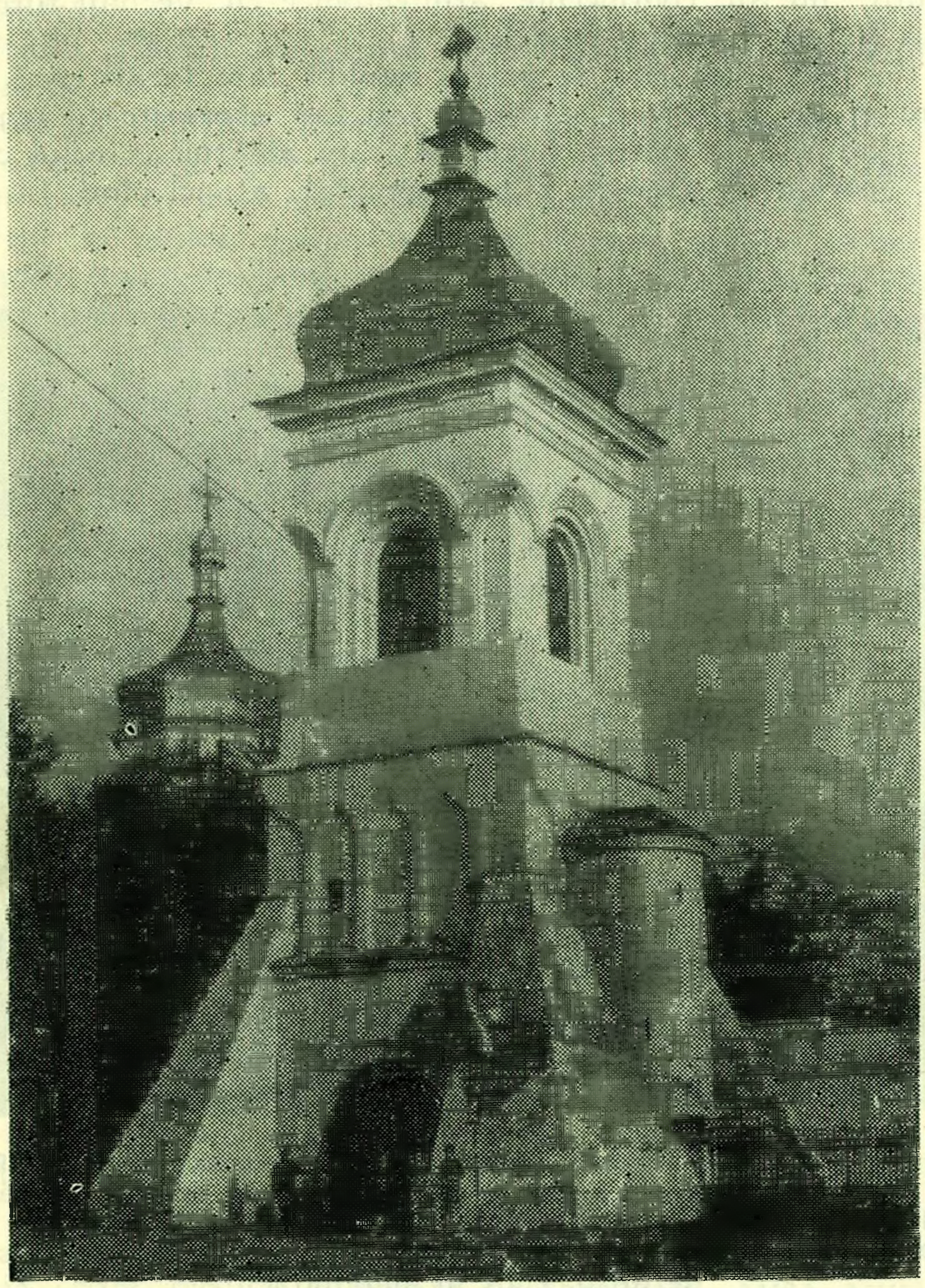

Fig. 7. — Turnul Precistei vedere dinspre nord-vest, din anul 1963.

ocniţe mai mici decît precedentele şi cu ferestrele dimensionate pro=porţionat acestora.

La reconstruire, în loc de a i se fi respectat aspectul original, etajul al doilea a fost prevăzut cu patru ferestre mari, încoronate de profiluri decorative, ocupînd o bună parte din suprafaţa pereţi=lor. Cu acelaşi prilej i s=a modificat de bună seamă şi forma aco=perişului, acesta de acum, cu patru feţe, evazat la poale, fiind de înfluenţă neoclasică, rusească.

Este ceea ce am enunţat anterior, hibridizarea stilului gotiv=moldav cu empire.

Se pare că arhitectul a intenţionat să armonizeze noile profiluri nu aşa cum s=ar fi cuvenit, cu cele ogivale, rămase intacte la etajul inferior, ci cu ale ferestrelor bisericii sau poate chiar cu ale spitalului. Aceste edificii şi îndeosebi ultimul, fiind de factură mult mai recentă, nu au contingenţe arhitectonice cu vechiul turn şi nu trebuia să fi fost luate ca model.

Tot în 1885, blocurile de piatră cioplită care încadrează bolţile de intrare şi de ieşire ale gangului au fost acoperite cu tencuială. La fel şi rîndurile de piatră fasonată care alcătuiesc soclul contraforturilor. Sperăm că într=un viitor apropiat, atunci cînd turnul va

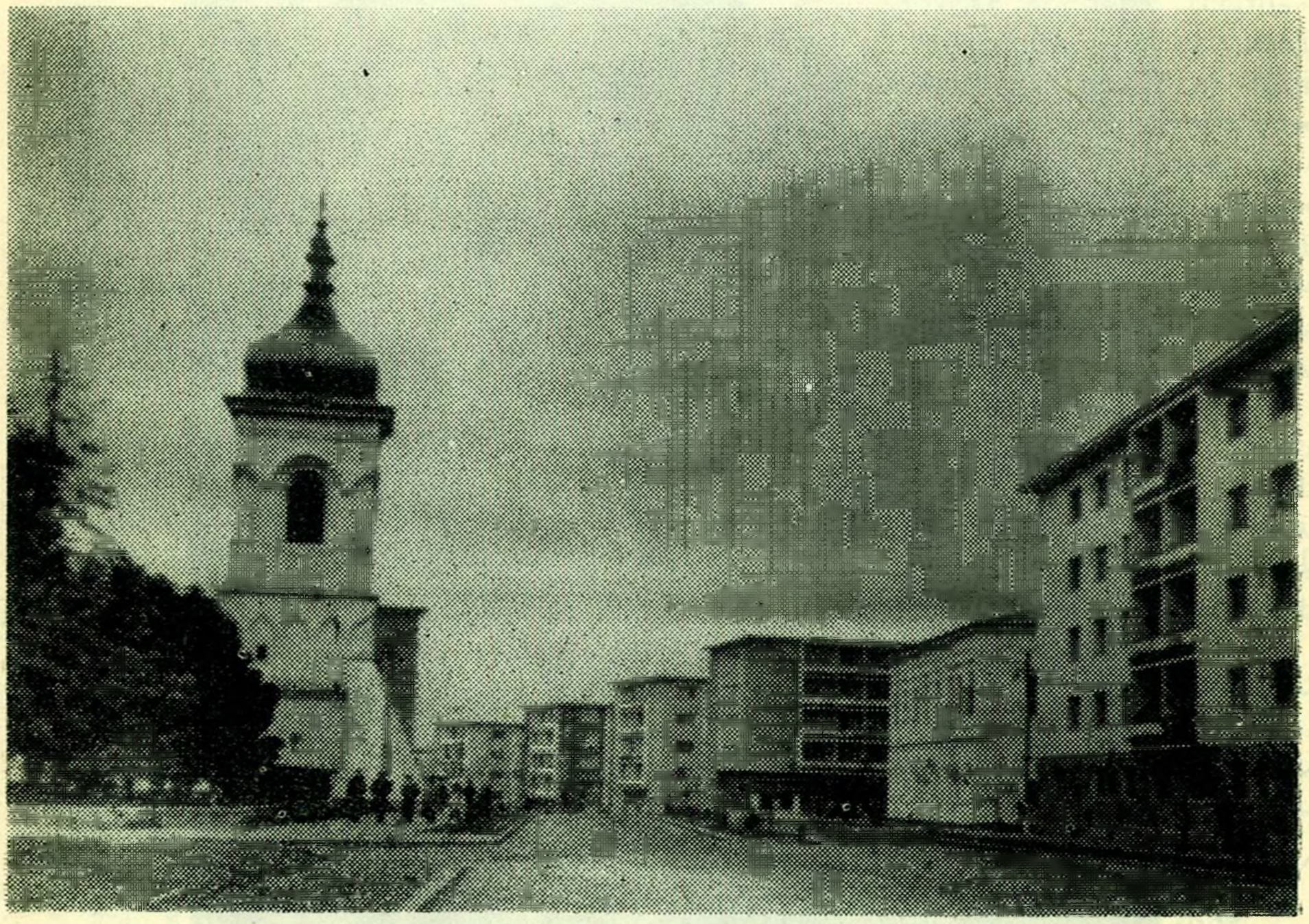

Fig. 8. — Cvartalul de blocuri elegante, construite recent (1962-1963) în preajma turnului. Acestea au luat locul unor vechi edificii comerciale, din jurul anilor 1870, cînd avusese loc aici o schimbare de decor la fel de radicală. A rămas în continuare doar fostul «Hotel Dacia» (vis-a-vis de turn), zidit în anul 1872.

fi supus unor lucrări de restaurare calificată, se va înlătura de pe el această cămaşă sumbră de mortar.

Cu toate inconsecvenţele de stil menţionate, monumentul impresionează în mod plăcut ochii trecătorilor şi constituie un element decorativ şi pitoresc de primul rang, pe locul unde se află.

El pare un străjer feudal rămas pînă acum de veghe în capul «Uliţii mari» a tîrgului, stînd netulburat de noile construcţii care îl împresoară.

Pentru înfăţişarea sa estetică precum şi pentru vechimea lui (în

prezent 213 ani), turnul-clopotniță al bisericii Precista a fost declarat «monument arhitectonic» [9]).

c. *Chiliile mănăstirii.*

La cîțiva pași către miazăzi de turn, se întindea un lung corp de chilii, avînd 17 odăi, cu 4 «selițe» între ele, o «cămăruță rece» și o «cuhnie cu cămăruța de lîngă ea», toate de cărămidă, pe temelie de piatră.

Fațada clădirii, orientată spre biserică, era prevăzută cu o prispă largă de 2 m., al cărei acoperiș se sprijinea pe un peristil format din 20 stîlpi de lemn. Ca și la odăile interioare, cerdacul acesta avea «bagdadie» de scîndură, iar pe jos pardoseală de cărămizi, care, în 1863 erau de-acum roase și stricate.

Drept la mijloc, prispa aceasta avansa puțin, terminîndu-se cu scara de acces, în fața căreia se opreau trăsurile. Era ca un fel de cerdac moldovenesc, îmbietor și vast, la fel cum se văd și acum pe la unele mănăstiri nemțene.

De la fondarea mănăstirii, în chiliile acestea și în altele și-au găsit adăpost și hrană nu numai călugării viețuitori aici, ci și dependenții sociali ai tîrgului, numiți «calici și mișei». De asemenea, conform perceptelor de ospitalitate creștină, porțile mănăstirii stăteau deschise și pentru străinii nevoiași, trecători prin Roman. Mănăstirea întreținea deci, în interiorul chiliilor sale, un azil și o casă de oaspeți.

Tot aici se pare că a fost încartiruită, între anii 1788-1789, «Administrația civilă» nemțească a părții de Moldova ocupată de corpul expediționar austriac. Sau poate și un Kriegslazarett (spital militar de campanie) de al lor, în care a murit de o boală grabnică, la data de 8 dec. 1788, șeful acestei Administrații civile, baronul Mihael von Metzburg.

Ulterior, egumenul Gherasim Putneanu a transformat azilul în «bolniță», care a funcționat în aceste chilii pînă la anul 1798, cînd fu transformată în spital adevărat și mutată în localul propriu, zidit atunci (vezi fig. 1).

d. *Casele egumenești.*

Situate în partea dinspre miazăzi a incintei, cu fața către biserică iar cu spatele adosat zidului din acea parte, se afla o clădire spațioasă, numită «casele egumenești». In 1863 doar trei încăperi mai serveau de locuință egumenului, în vreme ce altele două fuseseră transformate în paraclis («biserica mică»), iar ultima, cea mai lungă, care servise odinioară ca trapezare, avea acum bolta prăbușită, fiind ruinată.

Și acest corp de case era prevăzut cu nelipsitul cerdac, adăpostit de o streașină largă, de sub care se putea urmări cu ușurință mișcarea din ograda mănăstirii.

Dedesubtul caselor egumenești, depășind limita acestora, se găsea o pivniță cu trei gîrlice (ramificații). Vestigii de ale acesteia se mai află și astăzi, la egală distanță între biserică și spital. După

---

9) Cf. «*Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul Republicii Populare Române*», Edit. Acad. R. P. R., București, 1955, p. 21, nr. cor. 142.

ce în repetate rînduri – ultimul în 1956 – s=a încercat zădarnic de a se exploata piatra dintr=însa, intrarea ei fu definitiv astupată cu pămînt şi moluz. Datorită varului hidraulic cu care a fost lucrată, efortul ce se cere a fi depus pentru dislocarea blocurilor de piatră depăşeşte valoarea acestora...

In timpul celui de al doilea război mondial (perioada 1941=1944), pivniţa aceasta a servit de adăpost antiaerian pentru bolnavii şi personalul spitalului. Acum, deasupra ei s=a amenajat un teren de volei.

După cum rezultă din Plan (fig. 1), în interiorul incintei au mai existat şi alte imobile, de mărimi şi utilizări diferite. Asupra acestora însă nu ne putem opri, ne fiind explicate în Catagrafia din 1863, de oarece dispăruseră între timp.

e. *Edificiile din afara incintei.*

Dincolo de zidul împrejmuitor al mănăstirii, pe o suprafaţă de teren aproximativ dublă faţă de cea cuprinsă între ziduri, se aflau clădirile gospodăreşti, pomătul, plantaţia cu viţă de vie şi grădinile de zarzavat.

Unele dintre construcţiile acestea erau zidite, altele din lemn, sprijinite pe căpătîie de piatră sau pe «tumurugi» de stejar. Astfel, la partea dinspre miazăzi se găsea o «cuhnie» pentru slujbaşi, precum şi un grajd «încăpător ca de opt cai», iar înspre apus, şoproane, hambare, o droşcărie, o pivniţă pentru murături şi brînză, ş. a.

Tot în partea aceasta, dar cu faţada spre uliţa care trecea pe acolo scoborînd în «Tîrgul vitelor» (acum numită str. Speranţei), au existat două edificii lungi, numite «dugheni», care se dădeau în arendă la diferiţi negustori. Mai tîrziu, cînd vadul comercial s=a mutat de aici, odată cu oborul, în extremitatea opusă a oraşului, fostele dugheni căpătară altă utilizare. Intr=una s=a mutat Oficiul telegrafo=poştal [10]), iar cealaltă a fost pusă la dispoziţie ca locuinţă medicului primar.

In sfîrşit, cînd toate clădirile vechi şi dărîpănate din ograda mănăstirii au fost demolate, pentru a se face loc şi a se degaja perspectiva noului local de spital în construcţie – între anii 1872=1883 –, şi acestea împărtăşiră o soartă identică.

Dar, existenţa tuturor edificiilor descrise mai sus ca făcînd parte din ctitoria episcopului Ioanichie, se poate demonstra nu numai pe

---

10) De la înfiinţare, Oficiul telegrafo-postal din Roman a funcţionat mai întîi în casele doctorului Al. Theodori, din mahalaua «Tîrgul vitelor», devenite mai tîrziu «Arestul vechi». Şi în anul 1860 Oficiul se mai găsea tot acolo, de unde s-a mutat, la o dată neprecizată, mai sus, pe aceeaşi stradă, într-una din pomenitele dugheni. Dar localul era foarte insalubru şi primitiv, necorespunzînd unei instituţii de interes public, motiv pentru care s-a cerut, de la o vreme, recondiţionarea lui. Devizul întocmit în anul 1883, în acest scop, depăşind valoarea clădirii, s a renunţat la ea. Atunci Oficiul s-a mutat pe str. Sucedava, în «Hanul Munghiului», unde a funcţionat pînă la 1889, cînd a trebuit să se mute iarăşi, pentru a face loc «Şcolii Izraelito-Române», nou înfiinţată acolo.

«Peregrinările Oficiului telegrafo-postal luară sfîrşit abia în anul 1910, prin mutarea sa în localul propriu, construit într-un frumos stil naţional, după planurile prof. arhitect Ion Mincu. Executanţi: ing. Beral şi conductorul tehnic Johan Schmautz, ambii din Roman împreună cu unii meşteri pietrari italieni.

vechile planuri ale oraşului Roman, ci şi cu tîrnăcopul. Intr=adevăr, o bună parte din temeliile acestora au fost dezvelite prin săpăturile arheologice care s=au făcut aici, precum şi prin altele ocazionale, despre care s=a vorbit anterior.

Cu acelaşi prilej s=a dat, însă, şi peste alte fundaţii de piatră, nemarcate pe planurile respective (1818 şi 1871), ele aparţinînd altor clădiri, mult mai vechi decît precedentele. Dovadă că pe acest colţ de pămînt atît de frămîntat, viaţa şi moartea s=au succedat mereu de=a lungul veacurilor...

B. *Al doilea ctitor. CONSTANTIN CEHAN RACOVIŢĂ VODĂ*

Cea dintîi menţiune documentară, asupra împrejurărilor în care a devenit Constantin Cehan Racoviţă Vodă ctitor al mănăstirii Precista, se datoreşte lui Enaki Kogîlniceanu, vătaf de aprozi şi cronicar al domnului său.

După relatările acestuia, întîmplarea a avut loc în primăvara anului 1756, pe cînd Vodă venea la a doua a sa domnie la Moldova. Ajungînd cu tot alaiul în Roman, el fu poftit să găzduiască la Episcopie, unde i se făcu primire cu paradă religioasă şi cîntări, după obicei.

Fig 9. — Constantin Cehan Racoviţă Vodă [11]).

«A doua zi, 25 martie, fiind Blagovişteniile, au mers Domnul la o biserică de piatră a Precistei, pe care o făcuse episcopul, de au ascultat liturghia.

«Dintr=acea mergere – zice cronicarul mai departe – au dăruit şi Domnul multe lucruri: veşminte, candele şi moşii, vii, ţigani şi altele, făcîndu=se Măria Sa ctitor dimpreună» [12]).

---

11) Reproducere făcută după: N. Iorga, «*Domnii Rcmâni după portrete şi fresce originale*», Sibiu, 1929, Edit. Kraft şi Drotlef, planşa 167.

Constantin Cehan Racoviţă a domnit în Moldova de două ori: 1749, aug. 31—1753, iul. 3, şi 1756, febr. 29—1757, mart. 14; în Ţara Românească tot aşa: 1753—1756 şi 1763—1764. Deşi a stăpînit în plină epocă fanariotă, fiind moldovean de baştină (fiul mai mare al lui Mihail Cehan Racoviţă Vodă şi al frumoasei Ana Doamna), în loc de a trimite peste hotare tot prisosul muncii poporului, aşa cum făcuseră ceilalţi domni fanarioţi, el a sprijinit operele filantropice indigene (Spitalul Sf. Spiridon din Iaşi şi mănăstirea cu profil de asistenţă socială, Precista, din Roman).

12) Cf. «*Letopisetul Ţării Moldovei*, scris la Ţarigrad de Enaki Kogîlniceanu» — cuprins în «*Letopiseţele Ţării Moldovei*», Bucureşti, 1874 (ediţie îngrijită şi publicată de Mihail Kogîlniceanu), tom. III, p. 229.

Plăcîndu=i foarte mult slujba religioasă, biserica însăşi precum şi toată gospodăria zămislită în jurul ei, la purcedere Vodă felicită pe episcop, îmbrăcîndu=l în «feregé, blănită cu samur», ceea ce echi=

Fig. 10. — Vase de cult provenite din dotaţia domnească, aflate şi acum în uz la biserica Precista.

vala cu o înaltă preţuire. De asemenea îi mai oferi şi tot ajutorul său, pentru înzestrarea noului aşezămînt.

Astfel deveni Constantin Cehan Racoviţă Vodă asociat al episcopului Ioanichie la ctito=ria acestuia, începută cu trei ani mai înainte.

Fig. 11. — Unul dintre potirele domneşti — detaliu.

Vizita domnească de la 25 martie 1756 a constituit un moment crucial în viitoa=rea dezvoltare a mănăstirii Precista. Dintr=un aşezămînt relativ modest la început, ea a devenit în scurtă vreme una dintre cele mai bogate mănăstiri (neînchinate) din ţară, obţinînd astfel posibi=litatea să desfăşoare o rod=nică activitate pe tărîmul ocrotirii sociale şi al asistenţii sanitare obşteşti.

Conform înţelegerii sur=venite între cei doi asociaţi la ctitorie – episcopul Ioani=chie şi domnitor – acesta din urmă «varsă pe loc suma de 1.275 lei, bani gata», promi=ţînd să mai contribuie la în=zestrarea sfîntului locaş cu tot de ceea ce va mai fi nevoie.

Şi se ţinu de cuvînt. In=tr=adevăr, la puţină vreme după aceasta începură să şi sosească de la Iaşi: vase de cult lucrate artistic din argint masiv (discuri pentru

anaforă, potire de împărtăşanie şi pentru sfintele daruri, discopotire, candele filigranate), veşminte preoţeşti şi arhiereşti ţesute în fir de aur, şi un sfînt aer «cusut cu sîrmă de aur pe catifea vişinie, avînd chipul Mîntuitorului şi a tuturor sfinţilor cusute pe el, şi deosebit o coală de aşternut pe sub aer, în atlas cu ciubuce» [13]).

Pe toate vasele de argint au fost gravate inscripţii identice: «Pomeneşte Doamne întru împărăţia Ta pre robul tău Kostandin Ţihan Racoviţă Voevoda – 1756».

Domnitorul a mai înzestrat biserica Precista cu numeroase cărţi de cult, tipărite în limba slavonă veche (medio-bulgara). Din cîte au existat odinioară, numai trei se mai găsesc şi în prezent în biblioteca bisericii: o Evanghelie, un Ceaslov şi o Psaltire.

Pe foaia de titlu a Evangheliarului tipărit la Moscova în anul 1702, pe vremea Ţarului şi marelui duce Petru Alexeevici (Petru cel Mare), se găseşte o frumoasă dedicaţie, urmată de semnătura autografă a domnitorului, întărită cu pecetea mică gospod: «Această sfîntă şi dumnezeiască Evanghelie, ferecată cu argint, este afierosită de noi Io. Kostandin Ţihan Racoviţă Voevoda la sfîntă şi dumnezeiască monastire ce s-au zidit prin ajutorul nostru în tîrgul Romanul, întru pomenirea hramului Adormirei Prea Sfintei Slăvitei de Dumnezeu Născătoarei şi Pururea Fecioarei Mariei, pentru pomenirea noastră – la anul 1757». Urmează semnătura domnitorului şi pecetea (vezi fig. 12).

Fig. 12. — Foaia de titlu a Evangheliarului domnesc, purtînd semnătura autografă a voievodului.

O inscripţie foarte asemănătoare se află şi pe Ceaslovul tipărit în lavra Pecerska din Kiev, pe vremea «impărăţiţei» Elisaveta Pavlovna, în anul 7259 (1751). «Acest Ceaslov l-am afierosit noi Konstandin Mihail Ţihan Racoviţă Voievoda, la sfînta a noastră mănăstire din tîrgul Romanul, unde se prăznuieşte hramul Adormirei Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Mariei, pentru pomenirea noastră, la anul 1757 Ghen. 17». Urmează pecetea mică gospod, fără semnătură.

---

13) A. S. I., Tr. 1884, op. 2020, dos. 17 (Katagrafia din anul 1804 a mănăstirii Precista).

Cît despre Psaltire, lipsindu=i foaia de titlu şi următoarele două file, cu însemnarea de afierosire, nu=i cunoaştem vechimea; o putem însă ghici, dar numai cu aproximaţie, şi aceasta după notiţa revelatoare aflată pe contracopertă, unde zice: «Să se ştie de cînd am scris eu Dumitraşcu – leat 7265 (1757)». Cartea fiind, aşadar, contemporană cu precedentele două şi imprimată tot în limba slavonă, putem presupune că şi ea provine din dotaţia domnească.

Catagrafia din 1863 ne arată însă că, în afară de acestea trei, «în biserica mare şi în paraclis» mai existau şi alte cărţi scrise tot în «ruseşte» (slavoneşte): două Liturghii şi douăsprezece Minee lunare, inexistente acum.

Ţinînd seama de aceleaşi criterii (vechimea, limba de editare,

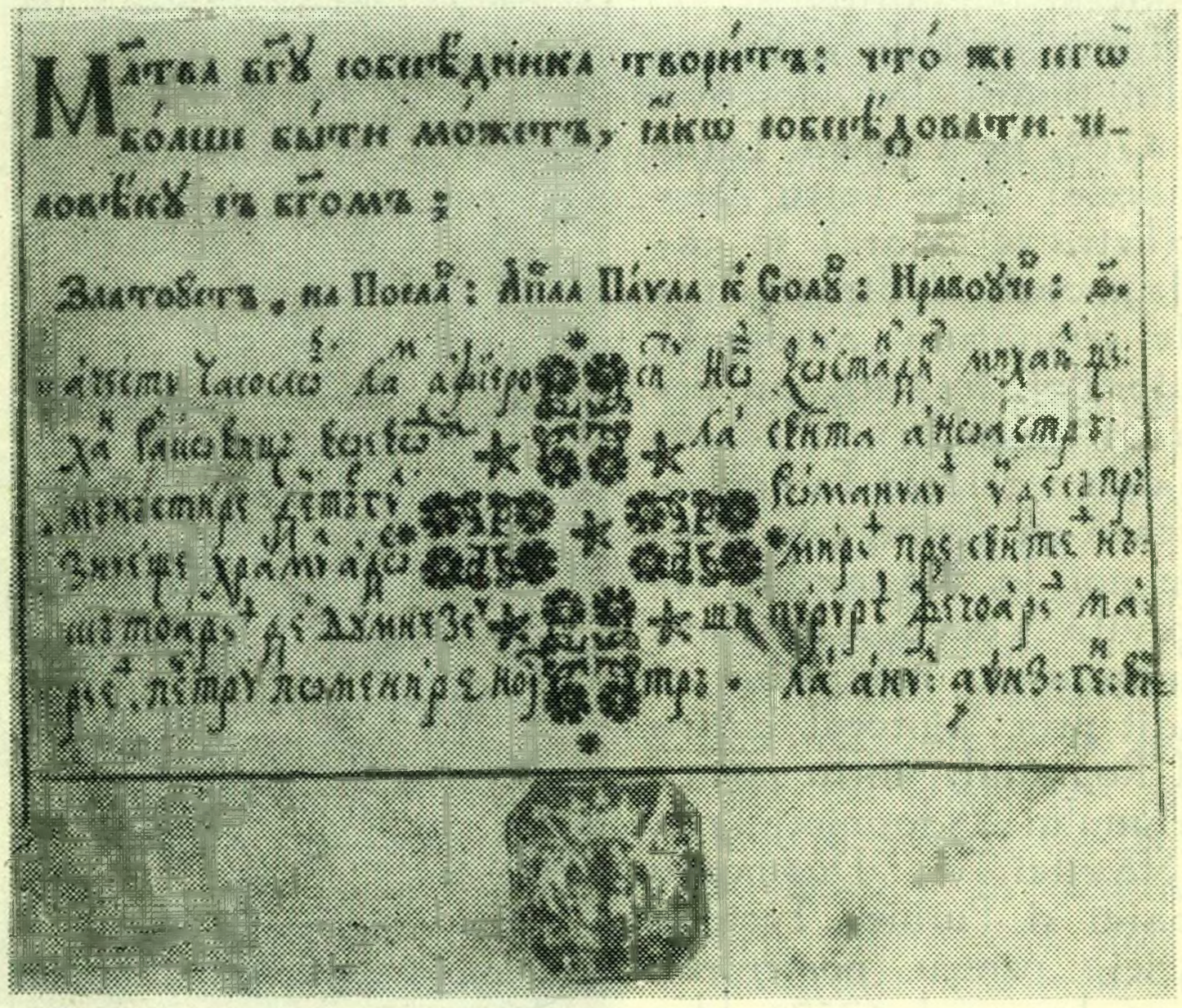

Fig. 13. — Însemnarea domnească de afierosire de pe Ceaslov.

etc.), putem afirma că şi acestea au făcut parte din dotaţia domnească: în total 17 volume.

Candelabrul de Argint donat bisericii Precista de către acelaşi domnitor, este o splendidă piesă de orfevrărie, fiind compus din cinci candele: una mare la centru, de care sînt prinse în mod radiar alte patru mai mici. El are dimensiunile următoare: 1 m. înălţime, pe 80 cm. în diametru.

Fiind considerat un obiect de mare valoare, a fost trimis la Roman însoţit de un hrisov întocmit anume, al cărui text îl redăm integral, atît pentru valoarea lui documentară, cît şi pentru frumuseţea limbii moldoveneşti în care a fost întocmit:

«Noi Constantin Mihail Tihan Racoviţă, cu mila lui Dumnezeu Domnul Moldovei, de vreme ce sfîntul Dumnezeu ajutîndu=ne de am

săvîrșit a noastră sfîntă mănăstire în tîrgul Romanului, unde iaste hramul Adormirei Prea Sfintei, Curatei, Prea Blagoslovitei Fecioarei Mariei, și din cît Domnul Dumnezeu ne au ajutat înzestrîndu=o cu toate ceale trebuincioase dupre cum se cuvine unui dumnezeesc lăcaș, care toate sînt aratate la osăbite hrisoave Domniei meale.

«Dar pentru podoaba și înfrumusețarea aceștii sfinte Case Dumnezeești am mai afiorosit Domnia mea un policandilo de argintu cu cinci candele, ca=s fie în sfînta mănăstire neclintit și nestrămutat și nime să nu cuteze a strămuta de la sfînta mănăstire acest policandilo, care lui Dumnezeu s=au afierosit.

«Că oricine s=ar cuteza sau s=ar atinge a strămuta acest lucru dumnezeesc, alta mai multă nu zicem făr decît pîrîș să aibă pe sfînta de Dumnezeu Născătoare Precista la dreptul și înfricoșatul județ de care să ferească Dumnezeu, că groaznic și înfricoșat lucru iaste a cădea cineva în mîinile celui viu.

«Noi Constantin Voevoda – 7265, sept. 10» (1756).

«Ștefan Buhăescul treti logofăt procitach [14]).

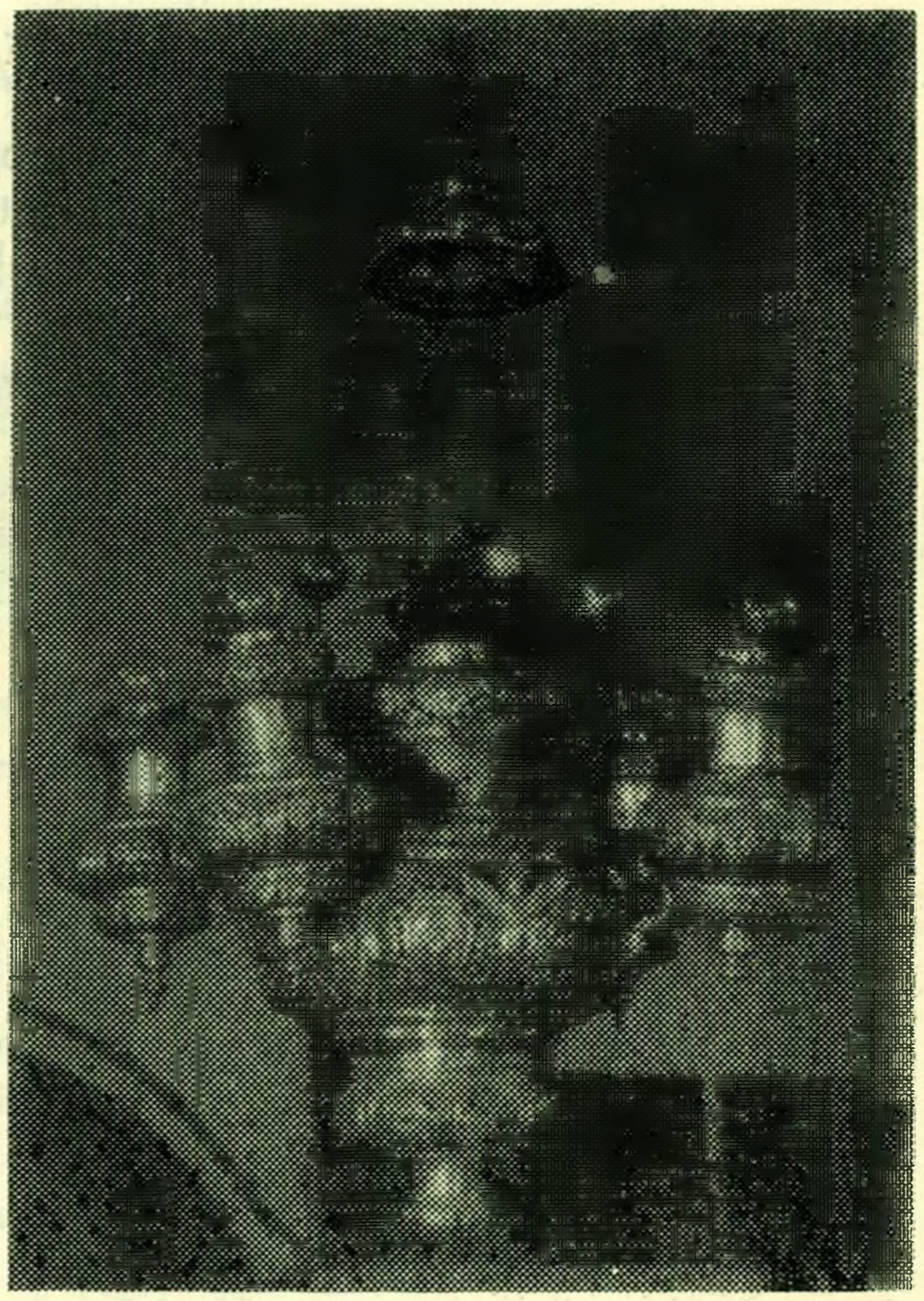

Fig 14. — Candelabrul de argint, format din cinci candele.

Aurită la origine, piesa este lucrată cu multă măiestrie, din argint filigranat, pe motive florale.

Pe fiecare candelă în parte au fost gravate, în mod alternativ, numele domnitorului: «Io Kostandin Ceh. Racovit V. Vod.», cu al soției sale: «Sultana Doamna Ko: M. R. V. V. D.».

Dedesubtul numelor, au fost gravate tot prin alternare, pe blazoane ieșite în relief, capul de bour (stema Moldovei), și capul de bour alături de corbul cu crucea în cioc (stemele Moldovei cu a Țării Românești îngemănate), semnificînd domnia lui Constantin Vodă în amîndouă principatele.

In partea de jos a fiecărui blazon se mai găsește marcat și anul confecționării candelabrului: 1753. Semnătura meșterului argintar nu apare însă nicăieri, fiind probabil un călugăr care a ținut să rămînă anonim.

Decalajul dintre anul confecționării și data la care a fost dăruit bisericii Precista (trei ani), precum și lipsa formulei de afierosire, prezentă pe toate celelalte obiecte de argint, dovedește că acest candelabru a fost destinat inițial pentru capela domnească;

---

14) Bibl. Acad. R. S. R., Filiala Iași, Institutul de Istorie, Secția manuscrise, «Condica mănăstirii Precista», pp. 134-135.

desigur în amintirea Sultanei Doamna, decedată în mod tragic la începutul lunii ianuarie 1753. Mai apoi, după cum rezultă din hrisov, a fost donat Precistei.

Din întreg tezaurul de obiecte preţioase hărăzite mănăstirii sale din Roman, de către acest domnitor, puţine au rămas pînă în prezent la locul lor [15]). Parte din argintărie a fost retopită în decursul vremii şi transformată, iar altă parte, împreună cu sfîntul aier şi cu veşmintele arhiereşti etc., au fost sustrase din biserică de răuvoitori, în vremuri de restrişte.

*

Rezidită din temelie de episcopul Ioanichie, înzestrată şi împodobită cu ajutor şi de la Constantin Cehan Racoviţă Vodă, biserica Precista cea înălţată în anul 1753 a fost de bună seamă un locaş vrednic de toată admiraţia.

Nici aceasta nu avea să rămână, însă, pentru posteritate.

EPIFANIE COZÂRESCU

---

15) Conform Catagrafiei din anul 1828 a mănăstirii Precista, argintăriile existente atunci în biserică erau în greutate de «15 oca» (aproximativ 20 kg.).

NICOLAE IORGA
(1871-1940)

Acum 25 de ani, firul vieţii profesorului Nicolae Iorga a fost curmat printr=o crimă odioasă. Ca înfăţişare, pentru cei care nu l=au cunoscut, N. Iorga era un bărbat înalt, subţire şi sprinten, cu o frunte lată, înaltă şi bombată, cu ochi negri, mari, foarte mo= bili, vioi, pătrunzători şi sclipitori, deşi citise şi copiase mii şi mii de documente cu scrisul şters, descifrase mii de inscripţii, scrisese şi corectase mii şi mii de lucrări.

N. Iorga avea o voce tăioasă, cu un timbru caracteristic. El nu=şi citea niciodată conferinţele; totdeauna crea şi improviza spon= tan. Trata subiectele cu căldură sufletească, şi credinţă în ideile pe care le expunea, într=o limbă aleasă şi curat românească. Profe= sorul N. Iorga acumulase vaste cunoştinţi; fiind dotat şi cu o putere de muncă puţin obişnuită el a desfăşurat o activitate de cercetare vastă prin publicarea unui număr considerabil de lucrări asupra istoriei poporului nostru şi a lumii.

N. Iorga a fost o personalitate reprezentativă în istoria culturii noastre şi a umanităţii. Moştenirea lăsată de el, rod al unei munci susţinute, este vastă. Prof. N. Bănescu, în elogiul academic rostit în ziua de 15 mai 1941 în memoria lui N. Iorga s=a exprimat astfel: «Sînt oameni la mormîntul cărora nu poţi vorbi decît de viaţă, de viaţa întrupată o dată în ei, care n=a zburat de la dînşii decît în clipa din urmă, aruncînd înapoi trupul zdrobit al învinsului şi care, pecetluită cu firea, cu numele lui, va merge şi de acolo înainte ani şi zeci de ani încă stăpînind minţile, încălzind inimile, îndem= nînd şi poruncind» (*N. Iorga, Elogiu Academic,* în Analele Aca= demiei Române. Mem. secţ. ist. a III=a, t. XXIII, p. 1.).

Activitatea lui N. Iorga în domeniul cercetării istoriei poporu= rului nostru, desfăşurată fără odihnă pînă în ultimile clipe ale vieţii sale, a fost variată, adîncă şi plină de genială intuiţie. Era dotat cu o putere de muncă puţin obişnuită, cu o memorie neobişnuită şi cunoştea foarte multe limbi străine. Lui N. Iorga trebuie să=i adu= cem un adînc şi recunoscător omagiu pentru uriaşa şi neobosita sa muncă, dusă înainte şi în timpul primului război mondial, pentru trezirea şi ridicarea conştiinţei naţionale.

Intre istoricii români contemporani şi chiar ai altor popoare, personalitatea lui N. Iorga s=a manifestat strălucit şi prin sclipirile spiritului său. Opera sa prodigioasă, pătrunsă de dragoste de om,

de creaţia şi viaţa acestuia, ca şi astăzi, va fi mereu cercetată şi folosită, deoarece conţine un izvor bogat şi limpede de nenumărate indicaţii, sugestii şi informaţii, de simţăminte de iubire de patrie, cum rar se mai întîlneşte în opera altui cercetător şi scriitor.

* * *

N. Iorga s=a născut în Botoşani, la 5 iunie 1871. Tatăl său avocatul Nicu Iorga, a murit de tînăr, astfel că de la vîrsa de cinci ani copilul, Nicolae, a fost crescut cu devotament şi duioşie de către mama lui Zulnia, care, după cum scria fiul ei, era condusă «pînă la cea mai înaltă jertfă de simţul datoriei». Ea l=a îndrumat permanent pe calea muncii drepte şi cinstite, insuflîndu=i dragostea de ţară şi popor şi mai ales dorinţa de a se informa mereu (N. Iorga, *O viaţă de om ~ aşa cum a fost,* I, Bucureşti 1934, p. 41).

Şcoala primară şi primele patru clase medii N. Iorga le=a urmat în Botoşani, iar restul la Liceul Internat din Iaşi. De aici, în 1888, după oarecare peripeţii, a trecut la Universitatea din Iaşi, Facultatea de Litere, unde, numai după un an de studii – cursurile aveau pe atunci o durată de 3 ani – şi=a trecut examenul de licenţă (N. Grigoraş, *N. Iorga ca student al Universităţii din Iaşi,* p. 21).

Profesorii au fost uimiţi de nenumăratele cunoştinţe, de talentul şi uşurinţa cu care se exprima, precum şi de puterea de argumentare a tînărului candidat. Profesorul Ştefan Vîrgolici, care prin recomandaţia sa îi deschisese paginile revistei *Convorbiri literare,* a scris următoarele: «Acest tînăr Iorga a trecut ieri (17 decembrie 1889) licenţa în Litere, secţia istorico=literară, cu un succes extraordinar de strălucit, după ce a urmat numai un an cursurile Facultăţii de Litere. Este un băiat cu desăvîrşire distins, cum n=am avut şi probabil mult timp nu vom avea în Facultatea noastră, un adevărat fenomen şi ca memorie şi ca putere de judecată» (Barbu Theodorescu, *N. Iorga,* Bucureşti, 1932, p. 17).

In timpul scurtei sale studenţii, un alt profesor care l=a susţinut cu multă dragoste şi abnegaţie pe N. Iorga a fost A. D. Xenopol. Dacă la începutul carierei sale de cercetător şi profesor N. Iorga a avut cîteva ieşiri şi aprecieri cam aspre asupra unora din lucrările fostului său dascăl, mai tîrziu, cînd a prezentat pe toţi profesorii săi, despre acesta nu are de spus, pe destule pagini, decît cuvintele pline de adînc respect şi de o duioşie plină de sinceritate. «Xenopol – scrie N. Iorga – era pentru noi, pentru noi toţi, chiar pentru cei care nu=l citiseră, dar simţeau instinctiv înaintea cui se află, o culme» (N. Iorga, *O viaţă de om,* p. 161=162).

Sărbătorit de profesori şi colegi printr=un banchet, după trecerea examenului de licenţă, deşi nu avea nici 19 ani, N. Iorga era un cunoscut în lumea cărturărească a laşului şi chiar a Moldovei. Lăudat de profesori şi stimat de colegi se pregătea să dea lupta cea mare a vieţii, către care fusese sortit şi să o încheie, după victorii nenumărate, atît de tragic.

N. Iorga a avut o activitate publicistică bogată şi variată încă înainte de a=şi fi luat licenţa. La vîrsta de 13 ani a publicat articole de politică externă în ziarul *Românul,* din Roman. Ca

elev de liceu a publicat versuri în *Contemporanul* şi *Revista Nouă*, articole de istorie şi critică literară în *Arhiva societăţii ştiinţifice şi literare*, *Convorbiri literare* şi ziarul *Lupta*, toate pline de observaţii sugestive, îndrăzneţe şi surprinzător de originale, pentru un adolescent de 18 ani. A scris un studiu concentrat despre Ion Creangă în *Convorbiri literare* (1890), pe care, după cum mărturiseşte N. Iorga, l-a văzut «liniştit cu trăsăturile înobilate, în sicriul înconjurat de cîţiva prieteni» (*Ibidem*, p. 174). Un alt studiu de critică ştiinţifică a publicat în aceeaşi revistă despre Veronica Micle, al cărei volum de versuri apăruse. N. Iorga, după cum a mărturisit el însuşi, a studiat şi pătruns opera lui Mihail Eminescu, «poetul fără pereche, care a fost pentru mine o revelaţie fulgerătoare, un strămutător subit, ca prin minune, în altă lume» (*Ibidem*, p. 175).

Mai subliniem atitudinea lui N. Iorga faţă de Caragiale, în 1890, după ce-şi publicase zguduitoarea dramă «Năpasta». Nu se ştie ce i-a făcut pe majoritatea criticilor contemporani ca s-o privească nefavorabil. Această campanie «a trezit – scrie N. Iorga – în mine acea nevoie, cu neputinţă de învins, de a sări în ajutorul cui e atacat, în drumul lui sigur şi liniştit, de haita intrigii, în faţa căreia, rănit, dar lovind din răsputeri, cu sete, cu voluptate am stat o viaţă întreagă» (*Ibidem*, p. 177). In ziarul Lupta, N. Iorga a scris o recenzie bună şi judicioasă, în care arăta valoarea dramei lui Caragiale. Răsplata i-a venit curînd, chiar de la autor, care i-a trimis un exemplar al cărţii cu următoarea dedicaţie: «Criticului inteligent şi conştiincios care a binevoit a ceti întîi «Năpasta» şi a cugetat asupra ei înainte de a scrie asupră-i».

La 1 aprilie 1890, după ce a dat examen în faţa unei comisiuni formată din Gr. Tocilescu, Al. Odobescu şi V. A. Urechia, N. Iorga a fost numit profesor la Liceul de băieţi din Ploeşti, iar peste cîteva luni, datorită intervenţiei profesorilor săi, care a găsit ecou la Al. Odobescu şi B. P. Haşdeu, a putut pleca în străinătate pentru completarea studiilor sale, unde, în acelaşi timp şi-a cîştigat nu numai aprecierea ci şi admiraţia tuturor oamenilor de ştiinţă cu care a lucrat şi care l-au cunoscut.

Titlul de laureat de la L'Ecole des Hautes Etudes l-a obţinut cu întinsa lucrare despre *Philippe de Mezièrs et la croisade au XIV-e siècle*, iar doctoratul de la Universitatea din Lipsca, în 1893, deşi nu avea decît 22 de ani, cu lucrarea *Thomas III Marquis de Saluces*. In acelaşi timp a colaborat cu diferite studii la *Revue de l'Orient latin* şi *Revue historique*, cum şi la *Marea Enciclopedie franceză*.

In cei trei ani cît a lucrat în străinătate, N. Iorga a cercetat marile arhive din Veneţia, Genova, Milano, Florenţa, Parma, Dresda, Lipsca, München, Nürnberg etc.. A. D. Xenopol, informat de activitatea strălucitului său elev a scris următoarele: «Iată o activitate care face onoare numelui de român şi pentru care ţara noastră trebuie să fie recunoscătoare D-lui Iorga». (Barbu Theodorescu, *op. cit.* p. 19).

Atît la Paris cît şi la Lipsca «s-a păstrat multă vreme faima acelui tînăr valah, aşa de superior, în toate privinţele, colegilor săi, care a devenit o celebritate, una din cele mai puternice şi mai cri-

ginale personalităţi ale culturii europene contemporane». (St. Meteş, *Ce a scris N. Iorga,* Bucureşti, 1913, p. 14).

Reîntors în ţară, în anul 1894, după ce a legat prietenii mari în lumea savanţilor, care l=au susţinut cu autoritate, N. Iorga s=a înscris şi prezentat la concursul pentru ocuparea catedrei de istorie universală de la Universitatea din Bucureşti rămasă vacantă după moartea profesorului Petre Cernătescu. Concursul a început la 1 octombrie 1894, la Universitatea din Iaşi, alături de N. Iorga mai fiind încă trei concurenţi. Comisiunea nemulţumită de felul cum s=au prezentat candidaţii a cerut un nou concurs, suplinirea catedrei acordîndu=i=se însă lui N. Iorga. Al doilea concurs s=a ţinut la 1 octombrie 1895 la care N. Iorga a fost declarat reuşit şi ca atare numit profesor la catedra de istorie medie şi modernă a Universităţii din Bucureşti (Barbu Theodorescu, *Un concurs unioersitar celebru ~ (N. Iorga),* Bucureşti 1944, p. V – XXXIX).

După ce a fost numit profesor începe adevărata şi prodigioasa activitate a acestui «fenomenal» cercetător român. In toată viaţa sa N. Iorga nu s=a odihnit niciodată, nu s=a dus în nici o staţiune balneară, pentru a=şi căuta sănătatea, şi, nici vîrsta, nici oboseala drumurilor lungi, nici familia, nu l=au putut distrage vrecdată de la cercetările sale. Cuvîntul lui viu, colorat şi plin de imagini a mişcat şi cucerit prin farmecul, frumuseţea şi bogăţia cunoştinţelor, mii şi mii de auditori de pe tot cuprinsul ţării noastre, ca şi din alte ţări.

N. Iorga a vizitat fiecare oraş, şi foarte multe din satele Patriei noastre. A urcat dealuri şi munţi, s=a coborît în văi adînci, pentru a cerceta toate bisericile, mănăstirile şi schiturile care prezentau un oarecare interes prin vechimea şi valoarea lor artistică. Ori unde ajungea lua note, copia inscripţiile şi însemnările din cărţi sau documentele, compunea studii sau dicta. Această muncă s=a concretizat în lucrări voluminoase publicate sub titlurile: *Drumuri şi oraşe din România, Sate şi mănăstiri din România, Inscripţii din bisericile României* etc. Toate aceste lucrări sînt scrise într=un stil viguros, vioi, cu nenumărate figuri şi imagini poetice. In localităţile româneşti aflate înainte de 1918 sub stăpînire străină, N. Iorga a făcut drumuri de pelerin, cercetînd atent viaţa românilor, arta şi toate manifestările lor şi, ca un crainic şi profet al eliberării lor, le=a vorbit şi a scris despre dreptatea care avea să vie în curînd şi pentru ei.

Ori unde a fost, N. Iorga a înregistrat tot, a descris viaţa oamenilor şi frumuseţile patriei noastre în pagini minunate, atenţia lui îndreptîndu=se în special asupra celor mulţi şi umili, ai căror înaintaşi, odinioară, sub conducerea unor domnitori ca Ştefan cel Mare, Ion Vodă cel Cumplit şi Mihai Viteazul, luptaseră şi=şi vărsaseră sîngele pentru independenţa şi libertatea ei. Insuşi N. Iorga a spus următoarele: «Nu m=am făcut istoric nici din cărţi, nici de la profesori, nici prin metodele seminariilor: eram aşa de cînd îmi aduc aminte şi poate din ceea ce au lăsat în mine alţii, care pe vremea lor au văzut larg istoria ţării şi au făcut=o».

Ca şi A. D. Xenopol, N. Iorga a combătut totdeauna teoria lui Rösler, prin argumente temeinice expuse mai întîi în *Geschichte des rumänischen Volkes* (vol. I, p. 86 şi urm.), în *Histoire des*

Roumains de Transylvanie et de Hongrie (Bucureşti, 1915, cap. *Origine et permanence des Roumains en Transylvanie*) şi mai în urmă în ultima sa sinteză a istoriei românilor (vol. II, Bucureşti, 1936).

N. Iorga a arătat urmele daco-tracice din cultura poporului român şi a dovedit că romanizarea Daciei a început cu mult înainte de cucerirea ei, prin imigrarea unei mase de populaţie romanizate, de la sudul Dunării, şi datorită relaţiilor economice culturale şi politice ale statului dac cu Imperiul roman. Astfel, românii avînd aceeaşi origine, aceeaşi limbă, deşi făceau parte din mai multe state, tindeau să se unească. Această idee N. Iorga a expus-o în lucrarea *Dezvoltarea ideii unităţii politice la români* (Văleni, 1915). N. Iorga a făcut cunoscută vechea fizionomie a statelor româneşti din descrierile călătorilor străini, publicînd relatările lor în lucrarea: *Istoria românilor prin călători,* în patru volume.

Stăpînind la perfecţie limbile clasice şi foarte multe din cele moderne, N. Iorga a avut posibilitatea să depisteze, copieze şi publice un număr enorm de documente din bibliotecile şi arhivele noastre şi străine, referitoare la istoria românească sau cea universală. Dintre acestea amintim: 6 volume în colecţia *Hurmuzaki,* 25 volume în colecţia *Studii şi documente cu privire la istoria românilor,* 6 volume în colecţia *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle,* trei volume în colecţia *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor* etc.

Izvoarele istorice publicate de N. Iorga sînt încă, alături de nenumăratele lui monografii, lucrări de sinteză şi analiză, adevărate pietre de temelie, fără de care nu se poate scrie istoria României.

După îndemnul lui Lamprecht, N. Iorga a publicat în 1905, într-o mare colecţie de lucrări asupra istoriei universale, şi într-o limbă de largă circulaţie, prima sinteză a Istoriei României (*Geschichte des rumänischen Volkes*), în două volume. In această lucrare el a făcut o prezentare cît mai aproape de realitate a istoriei poporului nostru, de la începutul său şi în totalitatea sa, apreciind la justa lor valoare relaţiile cu popoarele vecine şi influenţele reciproce.

Lucrările de istorie ale lui N. Iorga nu se limitează la cronologii artificiale sau tradiţionale, ci sînt pline de comparaţii, paralelisme şi apropieri, din cele mai vechi timpuri şi pînă în zilele sale, făcute de un savant cunoscător al istoriei întregii societăţi umane, sub toate aspectele ei. Pentru N. Iorga istoria era viaţa poporului, cu tot ce se leagă de ea, şi deci el nu s-a limitat la înşirări de biografii ale unor personaje ajunse în fruntea statelor. Urmărind acest plan a scris lucrarea *Istoria Românilor în chipuri şi icoane,* în care a tratat o varietate de subiecte din trecutul poporului nostru ca: obiceiuri, îmbrăcăminte, locuinţe, arhitectură, medicină, farmacie, comerţ, meserii, măsuri, greutăţi, monede, pictură etc. Totodată, unor asemenea aspecte ale vieţii poporului le-a consacrat monografii masive, în cîte două volume, ca: *Istoria comerţului românesc, Istoria armatei româneşti, Istoria Bisericii româneşti;* fiecare din ele au apărut în două ediţii şi au fost urmate de: *Isto-*

ria învăţămîntului românesc (publicată şi în limba franceză), *Istoria presei româneşti* etc.

Istoria artei româneşti, scrisă în colaborare cu Gh. Balş, este prima lucrare de sinteză de acest gen la noi, o lucrare în care N. Iorga a dovedit că toate construcţiile domneşti, boiereşti, negustoreşti şi ţărăneşti sînt creaţii proprii, autohtone, opere ale meşterilor locali şi nu imitaţii servile, la care s=au adăugat, bineînţeles, unele inrîuriri chibzuit alese şi adaptate.

Dintre marile personalităţi ale istoriei poporului nostru, N. Iorga a arătat o dragoste deosebită pentru Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul cărora le=a consacrat două minunate şi luminoase monografii.

Scrisul lui N. Iorga este străbătut de o dragoste fierbinte de patrie, de poporul său, de bucuriile şi durerile lui. Contactul neîntrerupt cu sufletul şi viaţa poporului i=a dat o energie nesecată de mare nădejde în puterea binelui.

Istoria Bisericii. Lucrările de istorie, dacă sînt scrise după izvoare, «nu îmbătrînesc aşa de uşor» şi de aceea opera istorică a lui N. Iorga, în cea mai mare parte a ei, este încă vie şi plină de idei. Marele nostru cărturar a consacrat o bună parte din timpul său cercetării trecutului Bisericii noastre, cercetări concretizate în lucrări masive şi numeroase, de analiză, sinteză şi publicaţii de izvoare, scrise după cele mai bune tradiţii, cu o documentaţie exhaustivă, incomparabil de complete la data apariţiei lor. Prin urmare şi în acest domeniu activitatea lui a fost impresionantă.

Din lucrările lui N. Iorga referitoare la istoria Bisericii româneşti se constată în primul rînd că el a fost un îndrăgostit de trecutul acestei instituţii. El a recunoscut rolul creştinismului în istoria poporului nostru, influenţa faptelor religioase, a practicii acestora, precum şi rolul membrilor clerului în istoria culturii noastre. Totodată el a remarcat, fără echivoc, că istoria Bisericii româneşti cuprinde un tezaur de informaţie, de fapte şi indicaţii cronologice pentru istoria poporului nostru.

Prin activitatea sa de cercetare în domeniul vieţii religioase a poporului nostru, N. Iorga a urmărit să înfăţişeze pe baza de izvoare autentice, folosite în spiritul critic, o istorie a evoluţiei Bisericii româneşti, misiunea ei naţională, socială şi culturală, legătura ei cu poporul. In toate lucrările sale de istorie bisericească el a arătat că o bună parte din mitropoliţii, episcopii şi egumenii ei, precum şi mulţi dintre preoţii umili din sate, au dat poporului singura învăţătură care se putea da în tot timpul evului mediu, că dintre ei s=au ales, pe lîngă cărturari, şi talente uimitoare de caligrafi, pictori, miniaturişti, argintari, sculptori în lemn etc. Talentul lor s=a concretizat în remarcabile opere care formează cel mai preţios tezaur de artă românească, o adevărată mîndrie a muzeelor noastre, admirat de masele largi ale poporului nostru şi de străini. Totodată N. Iorga a dovedit că cei dintîi au fost membrii clerului care au scris, tipărit, copiat şi difuzat primele cărţi în limba înţeleasă de fiecare român.

Inainte de a scrie *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* în două volume, în anul 1908 (reeditată, după ce a fost revăzută şi completată, în anul 1929), N. Iorga a vizitat toate mănăstirile şi schiturile din întreaga ţară, cercetînd şi desci=

frînd însemnările de pe cărţi, icoane, broderii, odoare de cult, a copiat şi publicat numeroase documente referitoare la viaţa bisericească. A cercetat, de asemenea, biserici de oraş şi sat, din zid sau lemn, oricît de modeste erau, descifrîndu-le pisaniile, relevînd valoarea lor artistică şi dînd îndrumări de conservare. Glasul lui a fost ascultat în această direcţie mai ales după ce a preluat în anul 1924 conducerea *Comisiunii Monumentelor Istorice.*

Vizitînd Transilvania de mai multe ori înainte de anul 1902, N. Iorga a discutat cu mulţi preoţi şi învăţători, cu care a schimbat idei şi păreri în legătură cu nivelul cultural al populaţiei româneşti, aflată sub stăpînirea imperiului habsburgic. Cartea întitulată *„Sate şi preoţi din Ardeal"* a închinat-o «preoţilor şi învăţătorilor din România de peste munţi, celor prin care se păstrează neamul, în aşteptarea viitorului care atîrnă de vrednicia noastră».

Dintre numeroasele lucrări ale lui N. Iorga în domeniul istoriei bisericeşti mai amintim: *Fundaţiile domnilor români în Epir, Fundaţiile domnilor români în Orient, Muntele Athos în legătură cu ţările noastre, Condiţiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile româneşti în secolele XIV-XV, Vasile Lupu ca următor al împăraţilor de răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol şi a bisericii Ortodoxe, Viaţa şi faptele Mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi* (1768-1845), *Manuscrisele mănăstirii Cernica, Două biblioteci de mănăstiri: Ghighiu şi Arges, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului, Nichifor dascălul exarh patriarhal şi legăturile lui cu ţările noastre (1580-1599), Ştefan cel Mare şi Mănăstirea Neamţului, Contribuţii la istoria Bisericii noastre, Mănăstirea Neamţului* etc., etc.

In lucrarea *Sate şi preoţi din Ardeal,* N. Iorga a folosit un bogat material informativ edit şi inedit. După apariţia acestei lucrări, N. Iorga a continuat cercetările asupra istoriei Bisericii din Transilvania, venind cu date noi în lucrarea: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului (1904). După ce înşiră şi apreciază activitatea celor mai vechi episcopi ardeleni înainte de Ştefan cel Mare, care a întemeiat o mănăstire şi o episcopie în satul Vad de pe domeniul Ciceului, discută, pe baza unor ştiri noi, condiţiile în care, datorită intervenţiei lui Mihai Viteazul, a fost ales Mitropolit al Ardealului Ioan de Prislop.

Una din cele mai importante lucrări ale lui N. Iorga, rod al unei munci grele, publicată în două volume, este *Inscripţii din bisericile României* (vol. I publicat în 1905 şi al II-lea în 1907). In prefaţa primului volum, N. Iorga a arătat că numeroase biserici şi mănăstiri, conţineau informaţii deosebit de importante relative la istoria poporului nostru. «In biserici şi mănăstiri – scrie N. Iorga – se păstrează însă prin slovele săpate în aur şi argint, lespezile scrise ce acopăr morminte, prin pomelnice săpate în piatră la altare, prin piatra cu slove aşezată deasupra uşilor, amintirea trecutului nostru care ne este scump ori de a fost bun, ori de a fost rău, ori de cuprindea în el mari nenorociri, ori de vădeşte şi cîte o clipă de fericire».

Primul volum cuprinde 944 de inscripţii din Moldova, Ţara Românească şi Oltenia, iar al doilea peste o mie. Referindu-se la

condiţiile grele în care a lucrat şi la greşelile care s=au strecurat uneori în lecturile unor inscripţii, N. Iorga a mărturisit: «Fără îndoială că avînd alte mijloace şi împrejurări de lucru, răgaz, lumină potrivită, primire bună, fotografii, decalcuri, aş fi cetit de atîtea ori mai bine». Urmărind planul de a publica inscripţiile din toată ţara, dar gîndindu=se şi la greutăţile pe care avea să le întîmpine, a scris: «Acest plan îl urmăresc şi,dacă voi avea măcar o parte din norocul cel mare pe care=l au atîţia, voi duce la capăt şi această sarcină». Gîndindu=se şi la eventualii săi critici, a adăugat următoarele: «Se vor arăta... toate greşelile şi scăderile mele, uitîndu=se numai două lucruri: munca mea necruţătoare şi inima din care a pornit totdeauna. Dumnezeu îi va ierta poate, eu îi iert dinainte» (Ibidem, p. V=VII). Publicarea acestor inscripţii cu informaţii atît de bogate şi variate a avut o însemnătate covîrşitoare pentru istoria trecutului nostru.

Dintre monografiile pe care N. Iorga le=a consacrat unora din mănăstirile noastre o amintim doar pe aceea scrisă în 1912 – cu ediţiile ulterioare – intitulată *Mănăstirea Neamţului.* Scriind această monografie, N. Iorga a urmărit «să dea călugărilor din Neamţ şi din alte mănăstiri o icoană a vieţii monahale a celei cu mai vechi şi strălucite începuturi şi cu roade mai bogate de gospodărie şi cultură, în timpurile cele mai bune, să le amintească de folosul ce au adus Bisericii, neamului, ţării, înaintaşii lor harnici şi plini de rîvnă lucrurilor curate şi înalte... să=i ajute pe părinţii nemţeni, ca şi pe cercetătorii cuviincioşi... a cunoaşte bogăţiile de artă şi venerabilele amintiri istorice ce cuprinde...».

N. Iorga a avut mult respect pentru munca, activitatea şi viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi, căruia i=a consacrat o lucrare (1904). El a apreciat că «un mai sfînt şi mai bun decît dînsul n=a ţinut în mîini cîrja de episcop român».

N, Iorga s=a ocupat şi de trecutul mănăstirilor de la Muntele Athos, de interesul acordat acestor mănăstiri de domnii români, dăruindu=le cărţi, odoare, ajutoare materiale pentru întreţinere şi construcţii. In lucrările lui N. Iorga sînt studiate cu lux de informaţii legăturile dintre acest centru monahal şi ţările noastre. Referindu=se la nenumăratele danii făcute de români mănăstirilor din Orient, Epir şi alte regiuni ale Greciei, N. Iorga scria just că timp de mai multe veacuri locuitorii ţărilor noastre au sprijinit «şi întreagă acea viaţă mănăstirească a grecilor, din care apoi a răsărit idealul lor de regenerare».

Rostul mare, ajutorul material generos acordat şi influenţa lui Vasile Lupu asupra Patriarhiei din Constantinopol au fost studiate de N. Iorga cu o foarte bogată informaţie istorică. Acest rol, conchidea N. Iorga, a ridicat mult prestigiul Moldovei la mijlocul secolului al XVII=lea.

O lucrare în care N. Iorga a folosit majoritatea cercetărilor sale asupra trecutului Bisericii româneşti este: *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* publicată în două volume şi în două ediţii (1908=1909 şi 1929). După ce arată în prefaţă însemnătatea cunoaşterii istoriei Bisericii, el a tratat începuturile vieţii creştine la Dunăre, dezvoltarea Bisericii în epoca întemeierii statelor noastre şi pînă la începutul veacului al XVIII=lea,

şi apoi în secolul al XVIII=lea şi al XIX=lea. Referindu=se la utili=tatea studierii trecutului Bisericii noastre, N. Iorga susţinea că aceasta i=ar face pe preoţi să=şi înţeleagă marea misiune culturală, socială şi naţională..., legătura strînsă ce trebuie să păstreze cu poporul, cultul de artă şi carte cu care sînt datori, mîndria la care ar avea dreptul», deoarece sute de ani «mitropoliţii, episcopii, egumenii şi aşa de adeseori şi smeriţii călugări ori umilii preoţi de mir au dat po-porului, ei singuri, aproape toată învăţătura, au înzestrat limba, neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfîntă, cu o artă în legătură cu gustul şi nevoile lui..., au dat istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, ostaşi, mucenici şi sfinţi» (p. 7).

N. Iorga a discutat şi cauzele care au impus, în trecutul poporului nostru, înfiinţarea mai multor mitropolii; totuşi el a sus=ţinut că unitatea sufletească a poporului nostru a fost menţinută, veacuri după veacuri, de Biserica strămoşească. El a fost de părere că o istorie a poporului nostru trebuie să cuprindă şi «cultura de tradiţii sufleteşti, de obiceiuri economice şi agrare, de drept româ-nesc, de limbă întrebuinţată pe rînd în cîntec şi poveste, în carte bisericească şi predică, în poezie, istorie şi cugetare liberă. Şi, cînd are cineva numai viaţa bisericească înaintea ochilor, unitatea – fără care nu se poate scrie niciodată o carte adevărată – legătura strînsă, înţelegerea deplină, lumina şi viaţa, organizaţia nu se pot afla pe altă cale». «Istoria bisericească a românilor este – după N. Iorga – urmărirea pe faţă naţională, în hotare naţionale, în condiţii sufle=teşti naţionale a legăturilor acelora dintre oameni, cu suflete vii răspunzătoare, dăruite cu nemurire, şi fiinţa dumnezeiască veşnică din care ele pornesc după învăţătura revelată, cuprinsă în cărţile sfinte şi lămurită prin Apostoli, prin Sfinţii Părinţi şi prin teologii celor dintîi timpuri».

N. Iorga a fost un susţinător frecvent al unităţii religioase a românilor. In Biserica Ortodoxă, afirma el, avem pe cel mai vechi martor al tradiţiilor noastre naţionale, «prin ea sîntem contemporani martirilor, prin ea vorbim cu strămoşii în graiul lor, prin ea sîntem toţi fraţi» (*Academia Română, Discursuri de recepţiune*, 1914, nr. 3, p. 32). Mergînd pe această cale, N. Iorga a criticat smulgerea unei părţi a românilor ortodocşi din Transilvania de către Biserica romano=catolică, precum şi acţiunile unor misiuni catolice din Mol=dova şi Ţara Românească.

In legătură cu monumentele literaturii religioase româneşti, cer=cetările lui N. Iorga sînt revelatoare. Opera sa, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688* (Bucureşti, 1904), luminează foarte clar întunericul începuturilor literaturii româneşti. După cum se ştie, N. Iorga a susţinut că traducerile în limba română a Psal=milor şi Faptelor Apostolilor s=au făcut mai întîi în Maramureş. Prin cercetările sale şi în acest domeniu, N. Iorga «a descoperit orizonturi pînă atunci nebănuite, ale vieţii spirituale în Ţările Ro=mâne», iar în general lucrarea a rămas «pînă acuma manualul necesar pentru fiecare cercetător al culturii din sud=estul european».

N. Iorga a fost un mare specialist şi în domeniul artei religioase în general, pe care a studiat=o cu multă competenţă, dăruire, admi=raţie şi înţelegere. A publicat în diferite lucrări şi mai ales în *Bu=letinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, nenumărate studii despre

arhitectura bisericească, de zid şi lemn, despre pictura, argintăria, sculptura în piatră şi lemn etc., păstrate în mănăstirile şi bisericile noastre, dînd asupra lor judecăţi de valoare. De asemenea, împreună cu Gh. Balş, un foarte preţuit colaborator al său, N. Iorga a publicat prima lucrare asupra artei româneşti, intitulată *Histoire de l'art roumain ancien* (Paris, 1922), în care cea mai mare parte se referă la arta bisericească.

* * *

Este pentru noi o mîndrie naţională că cele mai cunoscute şi bune istorii, la timpul lor, ale Imperiului Otoman au fost scrise de doi români, Dimitrie Cantemir şi N. Iorga. *Istoria Imperiului Otoman,* în cinci volume, scrisă de N. Iorga, în limba germană, a fost considerată de mari specialişti ca o realizare excepţională a istoriografiei româneşti. In domeniul bizantinologiei, N. Iorga a pubicat, în 1907, la Londra, în limba engleză, o istorie a Imperiului Bizantin *(The byzantin Empire).* O altă lucrare valoroasă de bizantinologie a publicat sub titlul *Formes byzantines et realités balcaniques.*

Datorită activităţii lui N. Iorga şi lucrărilor realizate de el, un profesor de la Soborna a spus: «Iorga nu se poate nici defini într-o specialitate, nici mărgini la o ţară sau la o epocă. El este o forţă a naturii».

N. Iorga nu numai a susţinut dar chiar a luptat pentru ca limbii româneşti, în care se înveşmîntaseră comorile de creaţie ale sufletului şi talentelor poporului nostru, să i se acorde locul cuvenit. Este cunoscută manifestaţia condusă de el, la 13 martie 1906, în piaţa Teatrului Naţional din Bucureşti, unde urma să se joace o piesă în limba franceză, nu pentru popor, ci pentru clasa suprapusă, desmăţată şi înstrăinată, care adusese în ţară doar păcatele grele ale francezilor şi nu obiceiurile cele bune.

Pe N. Iorga l-a preocupat în mod deosebit şi istoria sud-estului Europei. Pentru studierea istoriei acestei părţi a continentului nostru el a înfiinţat un institut special şi un buletin. In studiile sale consacrate sud-estului european, N. Iorga a scos în evidenţă ajutorul moral şi material acordat de români popoarelor vecine şi subjugate de turci. In legătură cu această problemă el a scris: *Relations entre Serbes et Roumains, Roumains et Grecs au cours des siècles, Breve histoire de L'Albanie et du peuple albanais.*

N. Iorga a fost alături de ţăranii răsculaţi în 1907, devenind apărătorul lor. Cînd s-au trimis trupe împotriva ţăranilor răsculaţi, N. Iorga a scris următoarele: «Nădăjduim că nici între funcţionari, nici între soldaţi nu se vor găsi ucigaşi ai celor sărmani şi nedreptăţiţi ce pier de foame în ţara lor». Fiind informat că la 5 martie 1907 la Botoşani au fost împuşcaţi patru ţărani, N. Iorga a publicat în ziarul *Neamul românesc* un *„blestem"* împotriva celor care dăduseră ordinul ca să se săvîrşească această odioasă crimă. Nu se ştie de către cine, acest blestem, împreună cu poezia lui G. Coşbuc «Noi vrem pămînt», a fost răspîndit în numeroase sate. N. Iorga a condamnat apoi cu multă tărie crimele, represiunile şi execuţiile fără nici o judecată, de la marginea satelor, a ţăranilor smulşi din

casele şi bordeiele lor numai după denunţurile arendaşilor şi moşierilor. Alături de ţărani au fost ucişi chiar preoţi bănuiţi numai că au participat la răscoală. Referindu-se şi la aceştia N. Iorga a scris următoarele: «Preoţi în veşmîntul lor păstoresc, preoţi nevinovaţi, bătrîni preoţi cu barbele albe, cu plete de prooroci erau puşi la rînd cu «ghiorlanii», de multe ori împodobiţi şi ei cu binecuvîntarea de seninătate a celor 70-80 de ani şi daţi ţintă carabinelor».

Urmărind ideea înfăptuirii unirii culturale a tuturor românilor, N. Iorga a reorganizat *Liga culturală*, care căzuse intr-o adevărată letargie. Ales secretarul ei, la 8 iunie 1908, el a înfiinţat noi secţii, a obţinut să se creeze burse pentru tinerii români din Transilvania care studiau la Bucureşti sau în alte oraşe şi a tipărit pentru ei numeroase cărţi. In iulie 1908 a înfiinţat Universitatea populară de la Vălenii de Munte, unde în fiecare an orice român putea audia, timp de o lună de zile, pe cei mai buni scriitori şi profesori.

Paralel cu aceasta, N. Iorga şi-a continuat şi munca ştiinţifică pentru care, în 1911, cînd avea numai 40 de ani, şi totuşi destul de tîrziu pentru opera pe care o realizase, a fost ales membru al Academiei Române. In această vreme chiar A. D. Xenopol se mira «cum a putut un creier să conceapă atîtea lucrări şi o mînă să le scrie, mai ales dacă adăugăm la această activitate şi aceea mai măruntă, dar tot atît de risipitoare de timp, a jurnalisticii».

Şi după 28 iulie 1914, cînd primul război mondial cuprinsese aproape întreaga Europă, N. Iorga şi-a continuat munca de cercetător şi profesor, activînd în acelaşi timp şi cu mai multă ardoare în cadrul Ligii Culturale. Ostaşilor români, care erau obligaţi să lupte în armate străine, el le-a trimis un mesaj de îmbărbătare încredinţîndu-i că în curînd situaţia se va schimba.

Cînd, doar peste cîteva luni, cumpăna sorţii s-a aplecat împotriva noastră, N. Iorga s-a mutat în Iaşi, unde prin scrisul şi vorba sa a întărit pe cei slabi, a păstrat neatinsă încrederea în victoria finală şi flacăra credinţei în eliberarea neîntîrziată a ţării cotropite şi în viitorul luminos al poporului nostru. Totodată, el şi-a continuat munca de cercetător şi publicist, redactînd şi tipărind, în continuare, *Revista istorică*, *Buletinul Institutului sud-est european* şi ziarul *Neamul Românesc*. Din Iaşi el a mers peste tot unde se putea, pentru a întări şi susţine în acele zile grele, conştiinţa naţională greu încercată.

N. Iorga a întreprins după război numeroase călătorii de studii în străinătate, conferenţiind la Sorbona şi la Academia de Inscripţii şi litere frumoase a Franţei, la Lille, Nancy, Gand, Bruxelles, Roma, Napoli, Milano, Madrid, Lisabona, Praga, Varşovia, Oslo, Londra, Oxford, Atena, Belgrad şi la toate universităţile de seamă din Statele Unite ale Americii etc., îndreptîndu-şi preocupările spre istoria universală, în care s-a ilustrat, de asemenea, nepărăsind însă, nici pentru o clipă, cercetările privind istoria României. Cercetările lui N. Iorga din această perioadă s-au concretizat în zeci şi zeci de volume masive, dintre care menţionăm în mod special monumentala lucrare *Essai de synthése de l'histoire de l'humanité*, în patru volume, precum şi sute de studii, comunicări etc.

Ca o recunoaştere a muncii sale, N. Iorga a fost ales membru

corespondent al Academiilor Poloniei, Cehoslovaciei, Suediei, Greciei, Serbiei etc... I s=a acordat titlul de *doctor honoris causa* al Universităţilor din Paris, Roma, Oxford, Genova, Lyon, Strasbourg, Praga ş. a. Cu ocazia înmînării diplomei de doctor honoris causa al Universităţii din Oxford, N. Iorga a fost numit: «Titus Livius al Daciei».

Datorită străduinţelor lui N. Iorga s=a înfiinţat în Franţa Şcoala română de la Fontenay – aux=Roses, Şcoala română de la Roma şi Casa românească din Veneţia, pentru a cultiva, cerceta şi strînge legăturile între poporul român şi celelalte popoare de origine latină.

In străinătate, N. Iorga a publicat studii în următoarele reviste: *Revue historique, Revue de l'Orient latin, Revue critique d'histoire et de literature, Revue des Etudes napoleoniennes, Byzantinische Zeitschrift, Literarisches Zentralblat, Nuovo Arhivio Veneto, L'Europe Orientale, Svensk Tidskrift (Suedia)* ş. a. Totodată a mai publicat numeroase note şi observaţii în reviste săptămînale şi ziare străine. De asemenea, N. Iorga a redactat articole cu privire la literatura română pentru *La Grande Enciclopedie* de la Paris, precum şi articole privind istoria României, Ţărilor Balcanice, şi Ungariei în *Konversations-lexikon* al lui Meyer şi numeroase capitole din *Weltgeschichte* publicată de H. F. Helmolt la Leipzig.

In împrejurări deosebit de grele pentru ţara noastră, la 27 noiembrie 1940, criminali odioşi, membri ai Gărzii de Fier, au curmat viaţa lui N. Iorga, a acestui «mare geniu al poporului român», care «mai avea multe de spus neamului său»; «dispariţia lui tragică ne sileşte să ne aplecăm asupra operei sale imense, în care, dincolo de ce el a exprimat drept gînd deplin conturat, vom reuşi, poate, cu vremea, să discernem măcar o parte din ceea ce ar mai fi putut spune» (Ion Nestor, *Nicolae Iorga şi marile viziuni istorice*, în revista Secolul XX. nr. 12/1965 – p. 7). La 27 noiembrie 1940 a fost curmată brutal viaţa marelui dascăl şi istoric, care avea o experienţă imensă în cercetarea istoriei ţării noastre, o minte cuprinzătoare, orizonturi vaste şi o putere de muncă neobişnuită. N. Iorga a fost smuls brutal de la masa de lucru, la care se ostenea să scrie o nouă sinteză istorică, cînd încă era în plină putere de muncă şi gîndire, în una din cele mai întunecate zile ale istoriei ţării noastre.

N. Iorga s=a ostenit toată viaţa lui ca să aducă la cunoştinţa întregii lumi comoara culturală, trecutul bogat, aspru şi vijelios, precum şi puterile vii care au sălăşluit totdeauna şi sălăşluiesc în sufletul poporului nostru. N. Iorga a fost şi rămîne învăţătorul neasemuit, neînfricatul luptător pentru cultivarea limbii româneşti, pentru ridicarea şi acordarea de drepturi ţărănimii, cea mai obijduită clasă a vremii sale, proorocul unităţii şi libertăţii poporului nostru.

Cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea sa tragică, cînd prin vorbă şi prin scris se face analiza operei sale, spiritul său, care se desprinde din lupta şi vasta sa operă, ne îndeamnă să=i urmăm exemplul, să lucrăm, cu dragoste de popor şi să avem încredere în viitorul luminos al Patriei noastre.

N. GRIGORAŞ

CRUCEA DOMNIȚEI DIN DELENII HÎRLĂULUI

Numeroase sînt în țara noastră crucile amintitoare și crucile la margine de drum. Din lemn la început, apoi din lespezi de piatră, cioplite și înflorate cu răbdare de mîini pioase, împodobite cu motive arhaice, altele cu imagini sfinte, încrustate meșteșugit cu slove vechi, le întîlnim pretutindeni: pe locurile unde au fost biserici, pe culmile dealurilor, pe locurile unde s-a petrecut vreo întîmplare istorică sau lîngă fîntînile cu cumpănă.

Una dintre aceste cruci amintitoare stă de trei veacuri înfiptă lîngă o margine de drum din Delenii Hîrlăului [1]). Cruțată de oameni, dar traforată de porozitățile datorite ploilor și zăpezilor, înaltă și semeață, pare a fi crescută din adîncurile pămîntului. Odinioară, trebuie să se fi aflat chiar pe margina șoselei Deleni-Hîrlău, care încinge ca un brîu culmea vestitelor dealuri, de unde se scot pietrele de moară; dar cu timpul via domnească din preajmă-i s-a tot întins, iar drumul mutîndu-se mai către vale, „*CRUCEA DOMNIȚEI*" — cum o numesc localnicii — a rămas singuratică între butucii de viță.

Prea puțini îi cunosc legenda.

Unii o pun pe socoteala luptelor lui Ștefan cel Mare, deoarece nicăieri în toată Moldova — în afară de părțile Sucevei — nu se păstrează mai multe amintiri în legătură cu epoca legendară a marelui voievod, ca în aceste locuri lăturalnice, sau, din vremea feciorului său, Petru Rareș, care a crescut la Hîrlău. Alții cred că pe același loc s-ar fi înălțat odinioară mîndrele curți domnești [2]), unde și-a petrecut tînăra domniță Ruxanda, fiica lui Vasile Vodă Lupu și soția văduvă a lui Timuș Hmielnițki, o parte din amarurile vieții. Sînt unii care o dau pe seama unei ciocniri între moldoveni și cazaci. Nefiind rămas nimic scris, e firesc să circule tot felul de povestiri. Și totuși, una din legende întemeiată pe adevărul istoric a învins vremea:

Se știe că, după moartea lui Timuș întîmplată în noaptea de 16 decembrie 1653, Domnița Ruxanda se retrase înfrîntă de durere peste Nistru, în puternica cetate a Rașcovului ce-i fusese dăruită de către hatmanul Bogdan Hmielnițki [3]).

La vremea aceea, domnița, de o frumusețe rară, avea abia 22-23 de ani și nimeni nu a bănuit care au fost împrejurările ce au reținut-o acolo timp de aproape 20 de ani. Un cronicar însă, relatează că rămînerea ei în lagărul cazacilor de peste Nistru s-ar fi datorat fratelui lui Timuș, Jurie, ales hatman al zaporojenilor, după moartea lui Bogdan Hmielnițki, întîmplată în 1657 [4]). Zădarnic a încercat Ștefăniță Vodă între 1659-1661 să o salveze

---

1) A se vedea documentele moșiei Deleni, publicate o parte de V. A. Urechia, în Biserica din Cetatea Neamț — Analele Acad. Române seria II, t. XI, 1890, p. 32: Carte de la Alexandru Vodă din 6938 (1430), iulie 7, din care se constată că satul Deleni exista la data emiterii acestui document.

2) În urma cercetărilor efectuate în vara anului 1965, am constatat că nu se cunoaște locul unde s-au înălțat cîndva curțile domniței. Cu acest prilej aduc mulțumiri părintelui paroh N. Mihailovici din Deleni, care m-a ajutat la identificarea «*Crucii Domniței*».

3) M. Kogălniceanu — Letopisețele Moldovei — vol. I, ed. I, p. 343: «*Cazacii, fiind în mare strînsoare de hrană, închiși din toate părțile, pieile de pe cîrnați frigeau și mîncau și opincile și rădăcinile mîncau, obosiți de straje totdeauna și străbătuți din puști. Timuș pieri de glonț de tun cum dormia sub cortul său: măcar că era la pămînt întins, l-au nimerit într-un picior glonțul, după care lovitură pînă a treia zi au stătut mort*»...

4) C. Gane — Trecute vieți de doamne și domnițe, vol. I, ed. II, București p. 312.

din prizonieratul cazacilor [5]). Incercarea nu a izbutit şi ea îşi petrecu viaţa mai departe în cetatea Raşcovului pînă în preajma anului 1672, cînd, revenită în ţară, se stabili la moşia sa Deleni din ţinutul Hîrlăului, care-i rămăsese moştenire din partea mamei sale Tudosca, fiica marelui vornic Costea Bucioc [6]).

Crucea domniţei — Deleni Hîrlău

V. A. Urechia în lucrarea citată (nota 1), interpretînd în altă parte a textului său documentul lui Dumitraşcu Vodă Cantacuzino din anul 1624, august 18, scrie că „*satul Deleni au fost al lui Costea Bucioc, vornicul cel mare, dreaptă danie şi miluire lui dela Constantin Moghilă feciorul lui Ieremia Moghilă şi mai pre urmă de la Radul Vodă*“ [7]).

Dar nici aici nu a fost scutită de necazuri. Inrudită cu Cantacuzinii prin Tudosca, deoarece Costea Bucioc, bunicul său, era căsătorit a doua oară „*cu o femeie din neamul Cantacuzino*“ [8]), ea devenise rudă prin alianţă şi cu boierii poloni Krupenski [9]). Un membru al acestei familii, Vasile Krupenski, proprietarul moşiei Feredeeni, din imediata

5) Letopiseţi — *ibidem*, p. 368.
6) V. A. Urechia — *ibidem*, p. 137.
7) *Idem*, *ibidem*, p. 136.
8) *Idem*, *ibidem*, p. 137.
9) O. G. Lecca — Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României, Bucureşti 1937. p. 292 — «*coborîtoare din vechia familie polonă Rosa*». A se

apropiere a Delenilor, o urmărise pe Domniţa Ruxanda pînă şi în Ucraina, ca să o ia în căsătorie [10]). Prin căsătoria proiectată, ambele moşii ar fi avut un singur stăpîn.

Acum însă, cînd domniţa se instalase la Deleni, polonezul credea că a şi sunat ceasul împlinirii socotelilor ce şi le făcuse cu toate că văduva lui Timuş nu voia să consimtă nici în ruptul capului. Ba, *„pomelnicul Feredenilor ni-l arată însurat cu Domniţa Ruxanda, fata lui Vasile Lupu"; iar despre fiul său Sandu, pomelnicul glăsuieşte astfel: „fecior postelnicului Vasile Krupenski şi al Domniţei Ruxanda, fiica lui Vasile Voievod Albanitul"* [11]).

Cum pomelnicul *„datează din 1848, făcut după un altul mai vechi, din anul 1802, care se zice a fi fost făcut după un altu şi mai vechi din veacul al XVIII-lea"* [12]), părerea noastră este că scriitorii din 1802 şi 1848 ai acestui act, necunoscînd cum s-au desfăşurat în realitate împrejurările, l-au trecut pe stăpînul Feredeenilor ca soţ al domniţei. Ceea ce trebuie însă reţinut este faptul că, domniţa Ruxanda nu se învoia de loc la căsătoria plănuită de polonez, din care pricină Vasile Krupenski o urmărea pretutindeni prin oamenii săi cu scopul de a o răpi. Şi acum, iată, intrăm şi în conţinutul legendei crucii amintite mai sus.

Astfel, se spune că, plecînd domniţa Ruxanda într-o zi să se plimbe prin apropierea Delenilor, aşa cum îi era obiceiul, *„cu careta cu 8 cai şi cu o numeroasă slujitorime"* [13]), se încrucişă în drum cu Vasile Krupenski, care se pare că fusese vestit din timp de plănuita plimbare. Şi atunci, în încercarea acestuia de a o răpi, s-a iscat o adevărată încăierare între slugile celor două părţi. Pînă la urmă, învins, Vasile Krupenski fu pus pe fugă cu oamenii săi, iar Domniţa Ruxanda se întoarse la curte satisfăcută că dejucase planul inoportunului său vecin. De aceea, drept mulţumire lui Dumnezeu pentru faptul că a fost salvată din nenorocirea care o pîndea, puse să se înalţe o cruce pe locul unde a fost atacată.

Astăzi, crucea, cum am arătat la începutul acestei note, a învins vremea celor trei secole de cînd datează şi e monument istoric.

AUREL I GHEORGHIU

cerceta, de acelaşi autor, şi Familiile boiereşti române, Bucureşti, 1898, p. 306 şi urm. Familia Krupenski apare în Moldova în jurul anului 1650 prin strămoşul lor Andronache clucer, care a avut trei feciori: medelnicerul Vasile, Timuş ftori (al doilea) logofăt şi Sandu vel medelnicer şi vel jicnicer în timpul domniei lui N. W. Mavrocordat Voievod. Pe aceasta din urmă îl găsim amintit în Letopiseţii Moldovei, în legătură cu *«restul lor de bir ce avea să plătească fostul domn Mihail Racoviţă, atunci la Constantinopol»* (Vezi şi M. Kogălniceanu, Letopiseţii, vol. II, p. 79).

Iordachi Krupenski este ctitor împreună cu soţia sa Măriuţa Mile, la biserica din satul Feredeeni, zidită în 1790. Acest sat apare pentru întîia oară într-un document din 12 mai 1480 emis de voievozii Iliaş şi Ştefan, ca fiind proprietatea lui Petru Spătaru (Gh. Ghibănescu, Surete şi Izvoade, 24, p. 164).

10) C. Gane, *ibidem*, p. 313. Autorul, întemeiat pe cele scrise în pomelnicul Feredeenilor, este de părere că acest document *«deschide însă calea acelei ipoteze că, probabil, la Raşcov fiind domniţa Ruxanda a fost «prizoniera» lui Vasile Krupenski, prizonieră în amîndouă înţălesurile ale cuvîntului»*.

11) C. Gane, *ibidem*.

12) *Idem, ibidem*.

13) *Idem, ibidem*, p. 316.

DIN IMPRESIILE ŞI ÎNSEMNĂRILE VIZITATORILOR ÎN LEGĂTURĂ CU MONUMENTELE ISTORICE BISERICEŞTI DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

Biserica Trei Ierarhi — Iaşi

«Culmea realizării arhitecturii româneşti».

*

«Una din cele mai frumoase şi mai armonioase opere de artă din cîte am văzut în România».

*

«Poporul român are cu ce se mîndri. Biserica Trei Ierarhi este unică în felul ei».

*

«Am colindat multe ţări, dar un monument religios ca Trei Ierarhi nu am întîlnit. Sîntem mîndri de tot ceea ce a creat poporul nostru».

*

Biserica Golia — Iaşi

«Un monument impresionant. Mîndrie a artei poporului român de-a lungul veacurilor».

*

«O foarte frumoasă biserică, cu multe picturi şi morminte, minunat păstrate».

*

«Monumentul Golia este încîntător. Felul cum este întreţinut la valoarea lui estetică arată marea dragoste a celor ce-l îngrijesc».

*

«Acest monument reprezintă o îmbinare strălucită a diferitelor stiluri arhitectonice din secolul al XVII-lea».

*

Biserica Galata — Iaşi

«Monumentul istoric Galata este de o valoare considerabilă pentru poporul român.

Prin restaurarea complexului Galata se transmite generaţiilor viitoare istoria poporului nostru».

*

«Vizitarea unui asemenea monument naşte cele mai înălţătoare gînduri cu privire la trecutul glorios al ţării noastre».

*

«Frumuseţea şi monumentalitatea Galatei nu pot fi notate niciodată».

*

Biserica Sf. Sava — Iaşi

«In acest sfînt lăcaş îşi dau întîlnire religia, credinţa strămoşească şi istoria neamului».

*

«Sîntem plăcut impresionaţi de vechimea şi originalitatea acestui monument istoric».

*

Mănăstirea Agapia

«Aici domneşte îmbinarea frumosului cu arta şi religia, promovate de artişti, patrioţi şi credincioşi».

*

Biserica Arborea

«Am vizitat biserica Arborea care, prin frumuseţea picturii şi a construcţiei, poate fi socotită ca una din cele mai frumoase monumente istorice din ţară».

*

«Biserica Arborea reprezintă un mărgăritar din cele cinci biserici cu picturi în exterior, fiind un exemplu de arhitectură simplă şi cu frumoase proporţii, adăugîndu-se la tezaurul bogat al monumentelor poporului român».

*

Biserica Bălineşti

«In faţa a cîtorva din cele mai desăvîrşite capete de expresie a artei moldoveneşti».

*

«Am vizitat acest frumos monument istoric din epoca de înflorire a artei moldoveneşti».

*

Mănăstirea Bistriţa

«Fiind în vizită în România şi vizitînd mănăstirea Bistriţa, am rămas profund impresionaţi de această construcţie a celor trei domnitori români».

*

«Am rămas adînc impresionat de bogăţia culturii şi artei vechi. Mănăstirea Bistriţa este un foarte bun prilej de reîmprospătare a cunoştinţelor şi noi învăţăminte».

*

Biserica Bogdan Vodă (Sf. Nicolae) — Rădăuţi

«Totdeauna avem asemenea admiraţii pentru România, dar mai ales pentru Rădăuţi».

*

«Vizitînd biserica Bogdana, am simţit un sentiment de deosebită mîndrie şi admiraţie faţă de trecutul glorios al poporului nostru».

*

«Biserica Bogdana din Rădăuţi impresionează prin vechimea sa, fiind cea mai veche biserică de piatră din Moldova, precum şi prin mormintele de voievozi. Este un monument istoric de mare valoare».

*

«M-a impresionat această biserică veche, care este păstrată cu multă grijă ca monument istoric de către conducerea statului nostru».

*

«Sîntem fericiţi că am venit atît de departe pentru a vedea o biserică atît de frumoasă.

*

Mănăstirea Dragomirna

«Am vizitat cu plăcere acest monument istoric îngrijit cu atenție și cu interes pentru cultura românească».

*

«Profund impresionați de frumusețile artistice și istorice și de pacea spirituală ce emană din totul».

*

«Dragomirna este o corabie de piatră care a străbătut și va străbate și de acum înainte multe veacuri spre bucuria celor ce o privesc».

*

Biserica Sfîntul Gheorghe — Hîrlău

«Am rămas adînc impresionați de măreția acestui monument, care ascunde nu numai fragmente din istoria poporului român, ci și piozitatea și frămîntările sufletești ale strămoșilor».

*

Mănăstirea Humorului

«Toată lauda pentru grija de conservare și valorificare a mărețului monument istoric».

*

«Această mănăstire este una dintre cele mai frumoase realizări pe care le-am văzut».

*

«Nu avem cuvinte ca să exprimăm valoarea artistică a acestui sfînt și strămoșesc locaș».

*

Biserica Sfîntul Dumitru-Suceava

«Cercetînd trecutul, cunoscînd prezentul, sîntem siguri de viitor».

*

«Constatăm cu plăcere și satisfacție grija petru păstrarea în bune condițiuni a acestui monument din partea conducerii de stat, în timpul regimului de democrație populară».

*

Mănăstirea Putna

«Cinste patriei noastre și Guvernului ei, care dă înalta prețuire trecutului măreț al poporului nostru prin îngrijirea cu atîta sîrguință a monumentelor nemuritorului Ștefan»...

*

«Un neam trăiește prin tradițiile sale, prin veacuri de existență. Putna reprezintă inima acestor tradiții de apusă glorie și noi izvoduri de biruință».

*

«Prețuim grija statului nostru pentru păstrarea monumentelor istorice ale poporului nostru».

*

«O nouă mănăstire, o nouă minunăție, cu unul din cele mai frumoase muzee bisericești pe care le-am văzut. Dorim să mai revenim».

*

Mănăstirea Probota

«Vizitînd monumentul istoric Mănăstirea Probota, loc de veșnică odihnă a fostului domnitor al Moldovei, Petru Rareș, am rămas profund impresionați de arhitectura și pictura veche moldovenească».

*

Mănăstirea Secu

«Valoarea acestui locaș și tot ce există aici constituie o bogăție a regiunii Neamțului, demnă oricînd de vizitat.

Plecînd de aici, lăsăm cele mai frumoase și mai alese sentimente de admirație și respect».

*

«Sîntem plăcut impresionați de gospodărirea mănăstirii Secu. Cuvinte numai de laudă pentru tot ce am văzut».

*

Mănăstirea Sucevița

«Arta zugravilor moldoveni este impresionantă. Păstrătoare a tot ce au luat mai bun meșterii secolului al XVI-lea, mănăstirea Sucevița va dăinui peste veacuri arătînd tuturor talentul poporului român.

*

Adînc mișcați de farmecul neasemuit al acestei comori, aducem un pios omagiu celor ce au stăruit pentru a se păstra».

*

«O capodoperă care încîntă privirea și-ți umple sufletul de mîndrie că aparții acestui popor născut artist».

*

«Noi ne închinăm cu admirație înaintea acestui patrimoniu de artă religioasă romînească».

*

«Minunată descoperire, mănăstirile moldovenești care merită să fie cunoscute în comparație cu alte realizări de artă bizantină».

*

«Venind de la Paris, am fost încîntați de minunățiile ce am găsit la Sucevița».

*

Biserica Solca

Ziduri solide, mărturii ale istoriei unui neam zbuciumat dar tot atît de puternic. Emoționant document pentru români».

*

«Am admirat o perlă a artei noastre. Plecăm impresionați la gîndul trecutului».

*

Mănăstirea Sihăstria

«Profund impresionați de frumusețea acestui locaș și de modul cum este întreținut, aducem mulțumire celor ce-l slujesc»

*

«Frumoase locuri, frumoase lucruri și lucrări spre bucuria și încîntarea drumețului, făcute de oameni cu sufletul plin de căldură».

*

Mănăstirea Văratec

«Am fost plăcut impresionați de obiectele de artă expuse, care exprimă talentul și dragostea de frumos ale acelora care le-au lucrat. Mulțumim pentru explicațiile date în timpul vizitării acestui muzeu».

*

«Impresionează în mod deosebit muzeul mănăstirii, în care sînt păstrate comori de artă originală românească».

*

«Am rămas impresionați de frumoasele obiecte expuse, lucrate cu atîta migală de oameni răbdători și pricepuți».

*

Mănăstirea Moldovița

«Sîntem încîntați de tot ce am văzut în această bijuterie religioasă, restaurată cu grijă de conducerea socialistă. Cinste celor din trecut și celor de astăzi».

*

«Interesantă vizită și plăcut de a vedea un asemenea monument, mai ales pentru cercetătorii de artă».

«Sîntem încîntați de tot ce am văzut în această frumoasă mănăstire, îmbracată în haina nouă a restaurării».

*

Mănăstirea Voroneț

«Voronețul este unic în felul său; este o admirabilă operă a poporului românesc».

*

«Prin vizita la acest monument ne-am putut da seama de preocuparea statului nostru pentru restaurarea și menținerea monumentelor istorice care reliefează trecutul de luptă și cultură al poporului român».

*

«Elementele naționale se văd presărate prin diferite obiecte păstrate, ceea ce reflectă încă o dată că românul este născut poet, artist și muncitor, clădind opere de valoare internațională».

*

«Impresionați de valoarea istorică și artistică a monumentului, aducem mulțumiri celor ce se interesează de restaurarea și conservarea lui».

*

«Am admirat cu sentimente de mîndrie națională acest monument care dovedește măreția și vitejia poporului nostru și a celui care a fost Ștefan cel Mare».

Gerald Götting **«BEGEGNUNG MIT ALBERTS SCHWEITZER»** (Intîlnire cu Albert Schweitzer). Union Verlag, Berlin 1961.

Cartea — ediție de lux format 27/19 cm. — are 75 pagini și 50 ilustrații colorate din mediul în care a lucrat și și-a dezvoltat marele umanist, Albert Schweitzer nobila sa operă a dragostei de aproapele. Ea descrie vizita făcută la Lambarene (Republica Gabon din Africa Ecuatorială) în anul 1960 de către autor — distins reprezentant al vieții bisericești protestante din R. D. G.— împreună cu profesorul Dr. Havemann de la Universitatea Humboldt din Berlin și cu deputatul Hans Kracht, precum și întrevederea avută acolo timp de mai multe zile cu doctorul Albert Schweitzer, cu prilejul împlinirii de către acesta a vîrstei de 85 de ani.

Astăzi, cînd inima marelui luptător pentru viața și binele omenirii a încetat să mai bată, la 4 septembrie 1965, după împlinirea venerabilei vîrste de 90 de ani și se odihnește în pămîntul pe care l-a udat cu lacrimi timp de 50 de ani de trudă în slujba umanității, plîns de Africa trezită la o viață nouă — liberă și independentă — și regretat de întreaga omenire, spicuirile din această carte ne vor ajuta să-l înțelegem mai bine.

În prima parte a lucrării, autorul descrie greutățile întîmpinate cu pregătirile pentru marele drum de 6000 km. pînă la Lambarene.

Acolo ajung la 21 ianuarie 1960, cu 15 lăzi de medicamente și echipament spitalicesc, donate de Guvernul R. D. G. pentru spitalul lui A. Schweitzer.

Ceea ce i-a frapat mai întîi pe acești reprezentanți ai vieții bisericești, culturale, științifice și sociale din Berlin, a fost marea afluență de oaspeți din toate părțile globului spre această *oază a cultului pentru viață.*

Lambarene, unde se află acest așezămînt spitalicesc sui generis, înființat de doctorul A. Schweitzer acum 50 de ani, este așezat în mijlocul unei insule pe rîul Ogowe — *între ape și junglă*, după cum se exprima însuși marele dispărut.

Părintele acestui așezămînt cu atîtea clădiri cu acoperișuri roșii ascunse între copaci le-a ieșit în cale și i-a primit cu toată dragostea.

„De sub casca colonială, spune autorul cărții, iese părul său alb. Ochii săi plini de bunătate domină fața, pe care se văd urmele unei vieți trudnice". Văzîndu-i dinamismul, nimeni nu credea că de curînd, la 14 ianuarie sărbătorise 85 ani de viață. Dimineața se scula cel dintîi, conducea lucrările practice, căci nu exista nimic care să nu-l intereseze și peste tot sfatul său era prețios. După masă găsea timp pentru lucrul științific, dacă nu cumva avea începută vre-o nouă clădire, cînd il vedeai mestecînd cu lopata la beton împreună cu personalul și chiar cu bolnavii mai valizi. Noaptea studia, răspundea la scrisori, conversa cu oaspeții. Acest *„stejar din Wasgenwald"*, german de origine, dar francez în ce privește cetățenia, vorbea cu cei mai intimi colaboratori ai săi în dialectul său alsacian. Serviciul divin îl săvîrșea în nemțește și gîndea totodată în această limbă. Cu autoritățile și cu bolnavii vorbea însă franțuzește.

Era multilateral și înzestrat. Nimeni nu poate spune ce era mai important din ceea ce săvîrșea el ca : medic, teolog, filosof, muzician, scriitor, constructor de orgi, arhitect, muncitor cu palmele, organizator.

Acest *„geniu al umanității veacului nostru"*, după cum este socotit de tot mai mulți, din pana căruia au ieșit cunoscutele lucrări : „Geschichte der Paulinischen For-

schung", „Geschichte der Leben-Jesu-Forschung", „Verfall und Wiederaufbau der Kultur", „Kultur und Ethick", cea mai bună biografie a lui Iohan Sebastian Bach precum și renumitele descrieri ale vieții din junglă, este omul care și-a hrănit ființa și opera sa nemuritoare din focul credinței creștine, fapt care i-a făcut pe unii să spună că a fost „un întîrziat apostol al creștinismului militant".

„Pilda, spune autorul, pe care o oferă el societății în care aspirațiile creștine spre pace și dragoste de aproapele au fost călcate în picioare..., este, după părerea mea, de o importanță mult mai mare decît binecuvîntata vindecare a miilor de frați negri...". El a cuprins aspirațiile creștine spre pace și iubire de aproapele în scurta expresie. *„cult (respect) față de viață"*.

Pentru a dezvolta practic și a face vie această *„venerație față de viață"* trebuia, după mărturisirea sa către autorul acestei cărți, să rupă cu anumite prejudecăți în care a trăit, trebuia să renunțe la carieră, la viața universitară, nu mai putea rămîne doar teolog și filosof. Trebuia să renunțe la independența sa materială, pentru a depinde tot restul vieții de alții. Trebuia aflat un nou mediu în care această atitudine față de viață, alimentată cu întregul dinamism al ființei sale, să aibă importanța cuvenită, debarasată fiind de un anumit mod de a gîndi. Aceasta, mărturisește el, l-a dus pe malul Ogowei din Africa Ecuatorială.

Nu orice creștin poate merge pe drumul lui Schweitzer, dar, pentru fiecare creștin viața și activitatea lui Schweitzer poate fi o pildă de strădanie spre pace și dragoste de aproapele, pe care să le realizeze cu toate consecințele personale.

Autorul face apoi un scurt istoric al Republicii Gabon cu cei 400.000 locuitori, dintre care 150.000 sînt europeni. Indigenii sînt coborîtori din 8 triburi. Vorbește apoi de modul neomenesc în care s-au purtat cu populația băștinașă colonizatorii portughezi și apoi cei francezi.

În conversațiile avute cu autorul acestei cărți, Schweitzer își aduce aminte deseori de greutățile întîmpinate la început, înaintea primului război mondial. „Am dat atunci, spunea marele umanist, tot ce am cîștigat pe cartea mea (în 3 limbi) despre Bach și din concertele de orgă". Primul război mondial i-a stricat totul. A fost dus, german de origină fiind, ca prizonier în Europa, pe care apoi avea s-o colinde în lung și-n lat, pentru ca prin concerte de orgă și conferințe să-și plătească datoriile și să-și continuie opera sa din Africa.

În 1924 se găsește din nou la Lambarene, unde din spitalul său nu rămăsese decît o baracă și unde a trebuit să ia totul de la început.

„Cînd m-am hotărît să îngrijesc bolnavii doar sub ocrotirea îndepărtatelor stele — mărturisea el —, am făcut apel la milostenia poruncită de Iisus și la religie. Ceea ce aveam de făcut nu era doar simplă *„faptă bună"*, ci *„ispășire"* pentru tot răul făcut acelor oameni de culoare de către albi, pentru lipsa noastră de la datorie." ... „Sărăcia și mizeria de acolo mi-au dat putere și nădejdi..."

În 1960 se aflau acolo 5 medici și 16 surori europene, 360 bolnavi și 180 leproși în satul de leproși, construit și organizat de Schweitzer în apropiere. Sînt și ajutoare dintre indigeni. Toți europenii lucrează acolo fără salarii. Bolnavii, exceptînd cei operați și cei greu bolnavi, își fac singuri mîncare și se bucură de mare libertate. În afară de cancer și apendicită, există acolo tot felul de boale, dar malaria și lepra fac cele mai mari ravagii. Felul de viață din spital este cel rînduit de doctorul Schweitzer. Asfel, la masă se rostește rugăciunea, iar Biblia, pe care Schweitzer o citea cu binecunoscutul său accent alsacian, este nelipsită.

Jertfirea, de sine pentru alinarea celor suferinzi era la el fără margini. Premiat în 1957 cu „Premiul Nobel" pentru pace, întrebuințează toți banii la înălțarea clădirilor noi din satul pentru leproși. Este interesant de știut că îngrijitorul leproșilor este un medic Japonez cu numele Takahashi, care, neștiind nemțește cînd a venit acolo să-și ofere serviciile, a învățat totuși o frază, ca să poată vorbi cu doctorul Schweitzer, spunîndu-i: „Am venit aci să servesc, nu pentru altceva, numai să servesc". Iată drumul oricărui creștin din veacul nostru.

Cultul lui Schweitzer pentru viață nu se mărginea numai la oameni, ci și la animale. la toată făptura; era un adevărat prieten al lor. Toate se strîngeau. în jurul lui: găini, cîini, pisici, antilope, maimuțe,

papagali, etc. Condamna jertfirea fără rost de multe ori a animalelor pentru experienţă, chinuirea lor, nepăsarea faţă de suferinţa lor. Le îngrijea cînd erau bolnave. Cu el în odaie dormeau mai multe soiuri de animale: un pui de antilopă, un pui de urangutan, un papagal etc,

Odaia sa de lucru era modestă. Acolo lucra şi dormea. Mobilierul se compunea din: o masă de scris, mereu plină cu hîrtii, un pat, o comodă de spălat, etajerele cu cărţi, un scaun şi un scăunel mic.

Toţi colaboratorii săi formau o familie şi-l iubeau ca pe un adevărat tată, iar indigenii îl venerau ca pe un sfînt.

Îl pasiona problema păcii şi se chinuia să-i găsească soluţia cea mai fericită, Oriunde se vorbea despre pace, era prezent măcar cu un mesaj. Începînd din anul 1954, a adresat nenumărate apeluri guvernelor şi popoarelor pentru încetarea experienţelor nucleare. A condamnat pe cei care şi astăzi încă nu se sfiesc să împreuneze predica de pe munte cu bomba atomică.

Aşa l-a văzut G. Götting pe Schweitzer, aşa l-au cunoscut şi mulţi alţii.

Ceea ce scoate în relief G. Götting în cartea sa, se spune în prefaţa editurii, este personalitatea de neuitat a lui Schweitzer, nota dominantă a ei fiind concordanţa între vorbă şi faptă, creştinismul fără fraze şi zgomot, fără grai, marea modestie personală a acestui medic din junglă. creştinismul faptei ridicat de el la aşa de mare înălţime.

Opera de la Lambarene, care va fi continuată, a ajutat şi ajută în mare măsură la trezirea Africei şi la lichidarea colonialismului.

Pr. DIM. POPESCU

Hadrian Daicoviciu, **DACII**, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1965, 262 p. cu 2 hărţi şi 2 planşe.

Numeroasele descoperiri arheologice, cît şi marele număr de studii închinate dacilor au făcut posibilă rezolvarea multor probleme ridicate de descifrarea istoriei strămoşilor noştri. Cu toate acestea, se simţea nevoia unei lucrări care, sintetizînd rezultatele săpăturilor arheologice cît şi datele oferite de studiile apărute pînă acum, să prezinte istoria dacilor în aşa fel încît ea să fie accesibilă unor cercuri cît mai largi de cititori.

Unei astfel de cerinţe îi răspunde cu prisosinţă cartea lui H. Daicoviciu.

Lucrarea are şapte capitole, un epilog, note, notă bibliografică, două hărţi şi două planşe.

Primul capitol este intitulat, după caracterizarea făcută geto-dacilor de către Herodot, *„Cei mai viteji şi mai drepţi dintre traci"*. El cuprinde date referitoare la primele informaţii scrise despre daco-geţi, la apartenenţa lor etnică şi lingvistică, la înfăţişarea şi portul lor, precum şi la triburile geto-dace.

Dintre aceste date remarcăm pe acelea care ne informează că dacogeţii erau unul şi acelaşi popor făcînd parte din marea familie a populaţiilor indo-europene şi că locuiau pe teritoriul de azi al ţării noastre, cu mult înainte de secolul al VI-lea î. e. n., dată la care sînt cunoscuţi de Herodot. Ei vorbeau un dialect al limbii traco-dacice care, la rîndul său, făcea parte din grupul *„satem"* al marii familii de limbi indo-europene.

Perioada premergătoare formării statului dac este foarte bine analizată în capitolul II al lucrării, purtînd titlul *„Pe calea către închegarea statului"*.

Aici este prezentată societatea geto-dacă în cele două perioade ale epocii fierului (Hallstatt şi Latene). Notăm că, pe lîngă preţioasele informaţii despre urmările pe plan economic şi social ale dezvoltării metalurgiei fierului, despre relaţiile dintre geto-daci şi greci „în prima vîrstă a fierului", precum şi în legătură cu evenimentele din istoria acestor triburi din perioada amintită, capitolul cuprinde date foarte interesante referitoare la elementele de cultură spirituală a geto-dacilor.

Este vorba de religia acestora, mai precis de ritul lor de înmormîntare.

Asfel, autorul arată că la începutul perioadei hallstattiene predomina înhumaţia în tumuli (movilă înaltă de pămînt ridicată deasupra gropii). O dată cu mortul, în groapă erau depuse toate obiectele de care se slujise el în timpul vieţii (unelte, arme, podoabe, precum şi vase cu mîncare şi băutură). Aşadar, getodacii credeau în viaţa de dincolo de moarte şi de aici grija de a-i

„asigura" mortului cele „necesare".

Spre mijlocul și sfîrșitul hallstattului insă, geto-dacii adoptă un nou rit de înmormîntare și anume încinerația. Această schimbare este pusă de autor în legătură cu unele transformări în credințele religioase ale dacilor al căror conținut nu a fost încă bine precizat.

În sfîrșit, legat de ritul de înmormîntare, este și obiceiul sacrificiilor umane practicat la înmormîntarea șefilor daco-geți.

Adîncile prefaceri economice și sociale, care au avut loc în cadrul societății geto-dace de pe teritoriul României în secolul al II-lea î. e. n. și care au dus la apariția statului dac, sînt pe larg analizate în capitolul al III-lea „*Burebista*". Pe baza materialelor arheologice descoperite, Hadrian Daicoviciu deduce existența statului încă în prima jumătate a secolului I î. e. n. Interesantă este părerea sa că închegarea statului dac a fost grăbită și de pericolul roman, care devenea tot mai amenințător pentru populațiile libere de la granițele răsăritene ale imperiului. Arătînd că Munții Orăștiei constituie nucleul statului dac, autorul prezintă istoria acestuia sub domnia lui Burebista — „cel dintîi și cel mai mare rege din Tracia" — ajungînd la concluzia că statul lui Burebista era un stat sclavagist începător.

Prezentarea situației statului dac, în perioada cuprinsă între moartea lui Burebista și domnia lui Decebal, face obiectul celui de al IV-lea capitolul al lucrării, intitulat de altfel „*Dacia de la Burebista la Decebal*".

Lipsa unei trainice unități economice între regiunile ce compuneau statul lui Burebista a facilitat dezmembrarea sa, după ce cel care-l făurise cu sabia încetase de a se mai afla în fruntea lui. În locul unui stat puternic apar acum mici formațiuni politice, dintre care cea mai puternică este statul dac transilvănean, mai ales în perioada domniei lui Scorylo.

Unul dintre cele mai interesante capitole ale lucrăriî este cel intitulat „*Călătorie prin inima Daciei*". Pe aripile gîndului, cititorul este invitat să-l însoțească pe autor prin cetățile și satele dacilor transilvăneni, cu care ocazie va face cunoștință cu puternicile cetăți de la Costești, Blidaru, Piatra Roșie, cu stînile dacice precum și cu antica Sarmizegetusă ce se ridică pe Dealul Grădiștii. Aici cititorul — turist cu gîndul — va rămîne uimit în fața grandioaselor și enigmaticelor construcții religioase aflate în incinta sacră.

O frumoasă impresie îi vor face și așezămintele dacilor a căror bogăție îi va vorbi despre hărnicia și priceperea celor care le-au locuit cu atîtea secole în urmă.

Dar, numai cunoașterea culturii materiale nu este suficientă pentru a-ți face o imagine completă despre un popor, care a dispărut de pe scena istoriei acum aproape două mii de ani în urmă. Mai este necesară și cunoașterea culturii sale spirituale. De aceea, autorul i-a rezervat un întreg capitol al cărții sale.

Printre elementele culturii spirituale a geto-dacilor, religia deținea un loc de frunte. Pe baza izvoarelor scrise și a materialului oferit de săpăturile arheologice, autorul demonstrează că religia daco-geților era politeistă.

În afară de Zamolxis — zeu al pămîntului, al vegetației și rodniciei — și Gebeleizis — zeu ceresc —, ei mai aveau și alți zei și zeițe, printre care zeul războiului (căruia i se aduceau jertfe umane) și zeița Bendis similară cu Artemida grecească și Diana romană.

Șeful religiei dacice — marele preot — avea o mare autoritate în stat, dispunînd de o puternică organizație preoțească din care făcea parte și tagma *anahoreților* (călugări celibatari, vegetarieni și abstinenți). În afară de faptul că deserveau cultele diferiților zei, acești preoți posedau și anumite elemente de știință empirică, cum erau de ex. cele de medicină și astronomie.

În continuare capitolul cuprinde bogate și prețioase informații despre scrisul, știința și arta dacilor. Din lectura lor, cititorul se poate convinge că cultura spirituală a strămoșilor noștri nu era cu nimic mai prejos de splendida lor cultură materială.

În sfîrșit, cel de al șaptelea capitol al lucrării cuprinde istoria statului dac în perioada sa de maximă înflorire și putere — domnia lui Decebal. Această înflorire este just explicată de autor prin progresele social-economice, precum și prin crearea unei unități economice între diferitele regiuni ale țării, lucru

necunoscut de regatul lui Burebista.

Capitolul mai cuprinde ştiri documentare în legătură cu cele două războaie (101-102 ; 105-106) purtate de romani împotriva dacilor, care duc la transformarea Daciei în provincie romană.

Deşi învinşi, dacii au continuat să populeze teritoriile pe care altă dată le aduseseră la atîta înflorire. De aceea în epilogul cărţii sale, H. Daicoviciu prezintă principalele argumente în sprijinul ideii dăinuirii populaţiei dacice sub stăpînirea romană.

Nota bibliografică cuprinde numai o parte a bibliografiei problemei, însă suficientă pentru a constata bogata informare a autorului. Amintind că sînt şi două hărţi — una reprezentînd Dacia preromană, cealaltă cetăţile şi aşezările dacice din Munţii Orăştiei — precum şi planul cetăţii de la Costeşti şi al incintei sacre de la Sarmizegetusa, încheiem prezentarea acestei interesante cărţi.

Scrisă într-un stil sobru, bazată pe o temeinică documentare ştiinţifică, cartea lui H. Daicoviciu constituie un adevărat cîştig pentru istoriografia românească prin faptul că contribuie la rezolvarea uneia din cele mai importante probleme ale sale: istoria dacilor.

VENIAMIN CIOBANU

«STUDII ŞI ARTICOLE DE ISTORIE», vol. V, Bucureşti, 1963, 533 p.

Ultimul volum al revistei editată de către „Societatea de Ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România" cuprinde un număr de 27 studii şi comunicări îmbrăţişînd toate perioadele istoriei patriei şi tratînd probleme cu caracter general sau de istorie locală.

Volumul se deschide cu un studiu aparţinînd acad. P. Constantinescu — Iaşi intitulat *„Prima cetăţuie bulgară din Bucureşti"* (p. 7-12). Aşa după cum arată autorul, „cetăţuile" erau un fel de societăţi culturale care au luat naştere în Bulgaria încă înainte de 1850 şi al căror rol în epoca revoluţiei naţionale bulgare în veacul trecut — cunoscută şi sub numele de „văzrajdane" (renaştere) — a fost deosebit de important. Ele au constituit, după cum scrie autorul, „focare puternice de ridicare nu numai culturală ci şi politică, centre de rezistenţă ale revoluţiei, ale deşteptării conştiinţei naţionale, pregătitoare ale independenţei politice şi sociale" (p. 7). Este interesant de relevat faptul că asemenea societăţi culturale nu au existat numai în Bulgaria, care atunci se afla sub dominaţia jugului turcesc, ci au luat fiinţă şi în alte ţări, acolo unde se găseau emigranţi bulgari. Astfel în deceniul al VII-lea al secolului trecut, sînt semnalate la Bucureşti, unde se afla o puternică colonie bulgară, numele a cel puţin două-trei cetăţuie.

în studiul său, acad. P. Constantinescu — Iaşi se ocupă de activitatea unei cetăţuie din Bucureşti mai puţin cunoscută pînă acum. Este vorba de prima cetăţuie creată în acest oraş în anul 1861 prin eforturile cunoscutului luptător revoluţionar bulgar Gheorghi Sava Rakovski. Autorul prezintă unele date interesante referitoare la viaţa şi activitatea lui G. S. Rakovski (1821-1867), care a stat un timp în ţara noastră. El insistă îndeosebi asupra legăturilor dintre luptătorul bulgar şi B. P. Haşdeu ; astfel, autorul arată că Haşdeu a fost principalul colaborator al ziarului „Băduştnost" (Viitorul), scos de Rakovski la Bucureşti în anul 1864, în limbile bulgară şi română.

Studiul acad. P. Constantinescu-Iaşi aduce noi şi interesante contribuţii la cunoaşterea legăturilor tradiţionale dintre popoarele român şi bulgar.

Pornind de la constatarea că în timp ce viaţa oraşelor moldoveneşti din veacul al XV-lea a făcut obiectul atenţiei a numeroşi istorici, care, încă, n-au elucidat deplin problemele, Alexandru I. Gonţa, îşi propune în studiul său purtînd titlul *„Despre oraşul moldovenesc în veacul al XV-lea. Locuitorii şi starea lor socială"*. (p. 27-48), să trateze unele chestiuni privind : apartenenţa dreptului proprietăţii pe care este aşezat oraşul, starea socială a populaţiei orăşeneşti de bază (meşteşugarii şi negustorii), natura privilegiilor domneşti acordate oraşelor şi caracterul dărilor prestate domniei de către tîrgoveţi. Autorul dovedeşte — pe baza unui bogat material documentar — că situaţia oraşelor moldoveneşti se deosebeşte fundamental, cel puţin în secolul al XV-lea, de aceea a comunelor feule din Apus. Studiul prezintă un deosebit interes pentru toţi acei care

se ocupă cu istoria oraşelor medievale din Ţările Române.

Ilie Corfus, în studiul „*Achiziţia produselor agricole pentru export, o nouă formă de exploatare a clăcăşimii din Ţara Românească (1831-1848)*“ pp. 117-143, cercetează pe bază de documente inedite un fenomen important al economiei româneşti, strîns legat de perioada destrămării feudalismului. O dată cu redobîndirea libertăţii comerţului, în urma desfiinţării monopolului turcesc prin pacea de la Adrianopol din 1829, Ţările Române au fost tot mai mult atrase în orbita pieţii mondiale şi a schimbului internaţional. Aceasta a determinat o creştere a cererii de produse agricole necesare pentru piaţa externă, lucru ce a dus la sporirea interesului stăpînilor de moşii pentru cultura cerealelor; faptul acesta a provocat mărirea continuă a suprafeţelor cultivate şi implicit o exploatare mai intensă a ţărănimii clăcaşe, exploatare care a fost legiferată prin Regulamentul Organic. El subliniază că, în acest timp, vinderea de către ţărănimea clăcaşă a plus produsului muncii a dus la înrăutăţirea situaţiei ei. Ilie Corfus scoate în evidenţă măsurile luate de domnie după anul 1841 cu scopul de a încetini procesul de pauperizare generală a clăcăşimii, care grăbea destrămarea feudalismului, precum şi pentru a preîntîmpina izbucnirea războaielor ţărăneşti.

In studiul intitulat „*Cu privire la evoluţia rezervei feudale în Moldova de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea pînă la legea rurală din 1864*“ (p. 201-242), Gh. Platon se ocupă cu cercetarea unui fenomen caracteristic perioadei de destrămare a feudalismului în Ţările Române şi anume de constituirea şi lărgirea rezervei feudale, care a fost „un proces strîns legat de apariţia şi dezvoltarea producţiei de mărfuri“ (p. 201). Autorul reuşeşte să identifice trei etape principale în evoluţia rezervei feudale din Moldova în perioada de la sfîrşitul secolului XVIII pînă la 1864 : I. De la sfîrşitul secolului al XVIII-lea pînă la Regulamentul Organic; II. etapa regulamentară (1831-1851); III. după aplicarea aşezămintelor agrare din 1851.

Autorul apreciază că „sfîrşitului fiecăreia dintre aceste etape îi corespunde o legiuire care dă o consacrare juridică unui şir de transformări realizate în practică. În acelaşi timp, fiecare din aceste legiuiri crează premise noi în vederea unei transformări mai complete“.

În studiul „*Unirea Principatelor oglindită în „Temesvarer Zeitung (1859)*“ de Aurel Ţintă (pag. 243-274), se subliniază poziţia ostilă a cercurilor conducătoare ale imperiului Habsburgic faţă de Unirea Principatelor Române în care vedeau o piedecă serioasă, în calea înfaptuirii planurilor lor expansioniste la gurile Dunării. Autorul arată că presa oficială care apărea în Imperiu a adoptat şi ea o poziţie duşmănoasă faţă de ideea Unirii. Acest lucru se observa mai cu seamă la ziarele care apăreau în Banat şi Transilvania, întrucît acestea erau cel mai mult interesate — pentru a abate atenţia românilor de aici — să minimalizeze importanţa actului Unirii celor două ţări româneşti de peste munţi. Aşa este cazul ziarului timişorean „Temesvarer Zeitung“ care avea trimişi corespondenţi speciali la Iaşi şi Bucureşti. Autorul se opreşte la informaţiile publicate în ziar cu prilejul alegerii lui Al. I. Cuza în Moldova şi Ţara Românească. Ziarul relatează pe larg acţiunile maselor populare din capitala Ţării Româneşti în zilele de 22-24 ianuarie 1859, care au impus alegerea lui Cuza ca domn. Astfel o corespondenţă din 26 ianuarie (7 februarie) 1859 relata următoarele despre cauzele triumfului lui Cuza: „Apăru o mulţime de popor înarmat, care a pătruns în Adunare cu forţa, cîţiva oratori dintre ei păşesc înainte şi puseră deputaţilor alternativa: sau alegerea domnului Al. Ioan I al Moldovei ca domn al Ţării Româneşti sau varsare de sînge... Fără terorismul exercitat — încheie corespondenţa — nu principele Cuza, ci prinţul Bibescu ar fi fost ales ca domn al Ţării Româneşti“ (p. 260).

Studiul lui G. G. Florescu „*Rolul şi activitatea Agenţiei Principatelor Unite la Constantinopol (1859-1866)*“ (p. 275-290) are la bază informaţii inedite provenind din Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România. Autorul arată că, crearea Principatelor Unite a schimbat cu timpul raporturile existente pînă atunci între Ţările Române şi Turcia. Autorul subliniază că elementele înaintate ale vremii, precum Al. I. Cuza, C. Negri, M. Kogălniceanu, Vasile şi Ion Alecsandri, D. Bolintineanu, au promovat în această

epocă o politică externă ţintind, în cele din urmă, la asigurarea independenţei Principatelor. Această afirmaţie a autorului e sprijinită pe documente.

În funcţie de natura serviciilor îndeplinite de Agenţia Principatelor Unite la Constantinopol între anii 1859-1866, autorul analizează activitatea ei diplomatică, economică, de protecţie a naţionalilor, jurisdicţională şi administrativă. Agenţia a constituit un instrument principal pentru realizarea politicii externe a noului stat român, care avea drept ţel final lupta pentru înfăptuirea şi consolidarea Unirii, pentru cucerirea independenţei de stat.

În comunicarea „*Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*“ (p. 431-435), Ioan Nania abordează o chestiune foarte mult discutată de istoricii noştri. Este vorba despre localizarea bătăliei de la Rovine dintre Mircea cel Bătrîn şi Baiazid. Sprijinindu-se pe informaţiile unor anchete orale făcute în satele raionului Costeşti, reg. Argeş, unde se mai păstrează în legende tradiţiile luptei de la 10 octombrie 1394, precum şi pe rezultatele unor periegheze efectuate în aceeaşi regiune, cu care prilej a descoperit două obiecte (un inel şi o săgeată) datînd în mod sigur din secolul al XIV-lea, autorul crede că, „deocamdată“ Rovinele pot fi localizate lîngă comuna Tuţuleşti, raionul Costeşti (p. 435).

În afară de studiile prezentate mai sus, următoarele materiale ni s-au părut mai interesante: Mauriciu Kandel, „*Aspecte economico-sociale din fosta raia a Giurgiului la 1829*“; Al Barbat, „*Lupta românilor pentru înfiinţarea unei tipografii la Braşov în 1850-1851*“; Gh. Untaru, „*Situaţia ţărănimii putnene sub regimul aşezămîntului lui Grigore Alex. Ghica*“; P. Cîncea, „*Începuturile luptei pentru emancipărea femeii în România*“; Ion Ciută, „*Unele aspecte ale staţionării trupelor austriece în oraşul Bacău (1854-1857)*“; N. Mocioiu, „*Din istoria economică, politică şi socială a oraşului şi judeţului Brăila în anii Unirii Principatelor*“; Maria Turzai, „*Revista antifascistă „Alte Zări“* şi Gh. I. Oancea, „*Din lupta ţărănimii muncitoare din Banat condusă de P. C. R. pentru înfăptuirea reformei agrare din 1945*“.

Materialele apărute în ultimul volum al „*Studiilor şi articolelor de istorie*“ aduc o contribuţie însemnată la elucidarea unor probleme mai puţin cercetate ale istoriei Republicii Socialiste România.

G. I. BUZATU

ROMANOSLAVICA, vol. XI (istorie), Bucureşti 1965, 434 p.

Recentul volum al Asociaţiei Slaviştilor din Republica Socialistă România, ca de obicei, cuprinde studii foarte importante în legătură cu istoria poporului nostru.

La *Studii şi comunicări* se publică mărturii despre *Importanţa insurecţiei armate din August 1944*, de N. Ceachir. Se află, în continuare, articolele: *Tranzitul armelor sîrbeşti prin România sub Cuza Vodă* de Const. C. Giurescu şi *Emigrări la nord şi la sud de Dunăre în perioada 1828 şi 1834* de Const. Velichi; Dinu C. Giurescu semnează *Relaţiile economice ale Ţărilor Române cu ţările Peninsulei Balcanice din sec. XIV pînă la mijlocul sec. XVI*, iar Alex. Andronic, *Oraşe moldoveneşti în lumina celor mai vechi izvoare ruseşti.*

La *Discuţii*, apare importantul studiu al lui Emil Lăzărescu despre *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească (pînă la 1385).* În cele 48 de pagini tipărite se aduc în discuţie noi puncte de vedere pe baza analizei izvoarelor privitoare la Nicodim: vechile povestiri ale vieţii lui Nicodim, opera lui Ştefan ieromonahul, Slujba „mai vèchie“ manuscris al lui Nicodim. Legenda despre istoria slavonă a lui Nicodim, izvorul sîrbesc şi tradiţia călugărească de la Tismana. Concluzile la care ajunge autorul după analiza pe care o face sînt: „niciuna din datele pe care ni le oferă nu pot fi folosite pentru alcătuirea unei biografii a lui Nicodim“. Biografia lui Nicocodim trebuie aşezată în *cadrul societăţii contemporane cu el şi în mijlocul evenimentelor vremii.* Studiul renunţă a mai considera pe Nicodim ca poposit în Ţara Românească în urma unei pribegii de-a dreptul de la Athos şi stabileşte că Nicodim a avut legături, în regiunea Crainei din sudul Dunării întemeind două mănăstiri: Vratna şi Mănăstirica.

Nicodim părăseşte regiunea Crainei nu cu mult înainte de 1372 şi

vine în Ţara Românească. Cotropirea regiunilor dunărene de către feudalii maghiari, care îmbrăcase forma ofensivei catolice şi rezistenţa localnicilor faţă de ea care căpătase aspectul unei rezistenţe ortodoxe, a făcut ca Nicodim, care era un erou al rezistenţei populare din regiunea Vidinului, să-şi găsească adăpost în Ţara Românească şi să fie bine primit şi ajutat de către voievodul Vladislav. În cadrul acţiunii de apărare a Ţării Româneşti şi a regiunilor dunărene în genere, sub egida ortodoxiei, întemeierea Vodiţei se situează ca un act nu numai de pietate, ci ca un moment în realizarea unui plan politic. Studiul conchide că zidirea Vodiţei a început în vara anului 1370. În vara anului 1375, sub ameninţarea unui atac unguresc, Vodiţa nu mai funcţiona efectiv şi, profitînd de acest prilej, ţaratul şi biserica sîrbească îl foloseşte pe Nicodim într-o misiune sîrbească la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. Constituirea în anul următor, 1376, a Banatului de Severin ca unitate administrativ-militară a regatului maghiar, însemna pierderea nu numai a mănăstirii Vodiţa ci şi a oricărei surse de venit a obştei călugăreşti. De aceea, călugării de la Vodiţa, alungaţi din regiunea Severin, pierzînd toate proprietăţile anterioare, întemeiază noua mănăstire la Tismana, căreia Radu I îi acordă proprietăţi. Dan I, recucerind cetatea Severin în anul 1383, obştea aşezată la Tismana reintră în posesiunea tuturor satelor pe care Vladislav le dăruise mănăstirii Vodiţa, devenind astfel deosebit de bogată.

Studiul se încheie cu concluzia că Nicodim pare să fi fost unul dintre numeroşii participanţi activi la lupta pentru apărarea regiunilor dunăreano-balcanice faţă de cotropirea încercată de feudalitatea maghiară. Ctitoria de la Tismana era o reeditare a Vodiţei, cu scop politic învesmîntat în forma ortodoxă. Începînd din anul 1385 şi pînă la sfîrşitul vieţii sale, 1404-1405, Nicodim intră într-o nouă fază pe care autorul o numeşte „culturală" şi despre care va scrie în numărul viitor.

La capitolul *Cronică* al volumului, se publică bio-bibliografia scrierilor profesorului P. P. Panaitescu, cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Volumul se sfîrşeşte cu *Contribuţii la bibliografia româno-slavă (1960-1963)* şi cu Indice general.

Preot PAUL MIHAIL

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ARHIEPISCOPIA IAȘILOR

SESIUNEA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE

Sîmbătă 11 decembrie 1965, a avut loc la reședința mitropolitană din Iași ședința consiliului eparhial plenar, sub președinția Inalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. La această ședință au fost examinate rapoartele asupra activității din anul 1965, prezentate de consilierii de la sectorul administrativ-bisericesc, cultural și economic-gospodăresc.

Consiliul a luat act de rapoartele prezentate și a hotărît trecerea lor la adunarea eparhială spre a fi examinate și aprobate.

Duminică 12 decembrie 1965, s-au desfășurat lucrările sesiunii anuale a adunării eparhiale.

Potrivit datinei, la orele 9,30, un sobor de preoți și diaconi a săvîrșit, în maiestoasa catedrală mitropolitană, un Te-Deum urmat de Polihroniu la care au luat parte Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și membrii adunării eparhiale.

La orele 10, membrii adunării au trecut în sala festivă eparhială. O delegație de clerici - membri ai adunării - la ieșirea din catedrală, au însoțit pe întîistătătorul Mitropoliei Moldovei și Sucevei la reședință, iar de acolo în sala în care urmau să se desfășoare lucrările.

Deschizînd lucrările sesiunii anuale a adunării eparhiale, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a adresat membrilor ei un cuvînt de caldă salutare pentru că, răspunzînd invitației au venit să analizeze activitatea administrativ-bisericească, cultural-socială și economică-gospodărească desfășurată la Arhiepiscopia Iașilor în cursul anului 1964 și, în același timp, să verifice gestiunea financiară eparhială din acel an și să întocmească proiectul de plan financiar pe anul 1966.

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a adresat, în continuare, un cuvînt de salut reprezentanților Departamentului Cultelor care iau parte la lucrările sesiunii: DI. Director Gh. Nenciu, DI. inspector general Florin Boboșca și DI. împuternicit al regiunii Iași D. Andronic.

In numele celor prezenți, apoi, a felicitat călduros pe D-nii academicieni profesori V. Rîșcanu și J. Nițulescu, membri ai adunării, pentru că au fost cinstiți de Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România cu înalta decorație «Steaua Republicii Socialiste România» cl. I.

Lucrările sesiunii actuale a adunării eparhiale, a spus Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, se desfășoară în atmosfera instaurată de poporul nostru în august 1965. In noua etapă din viața patriei noastre, toți fiii poporului muncesc cu avînt pentru progres, pentru construirea socialismului; țara întreagă este în plin efort pentru dezvoltarea industriei, pentru o agricultură sistematică, pentru înflorirea științei, artei și culturii. Desfășurîndu-se pe planuri diferite, îndrumată de vrednicii conducători de stat, sprijinită de întregul nostru popor cu rîvnă și hărnicie, lucrarea de zidire a orînduirii socialiste va fi încununată de roade îmbelșugate.

«Progresul» poporului român, cum se spunea acum cîțiva ani, sau «miracolul» român, cum este apreciat astăzi, mai peste tot în lume, avîntul creator din țara noastră are trei izvoare puternice: înțelepciunea conducătorilor de stat, bogățiile cu care a binecuvîntat Dumnezeu pămîntul țării noastre și hărnicia neîmputinată a poporului român. Aceste trei izvoare joacă un rol hotărîtor în viața nouă a poporului nostru. Din zi în zi, România se

afirmă tot mai mult, pe plan intern, zidind pentru fiii ei ceea ce este bun şi drept. Din zi în zi, pe plan extern, prestigiul ţării noastre creşte neîncetat. Dacă altă dată ţara noastră era aproape necunoscută, astăzi este preţuită peste tot; ea întreţine legături de prietenie cu numeroase ţări, este prezentă la întîlnirile şi sesiunile internaţionale ştiinţifice şi aduce un substanţial aport în acţiunea pentru apărarea păcii în lume.

Adoptarea de către Organizaţia Naţiunilor Unite a Declaraţiei cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare, propusă de reprezentanţii ţării noastre, a sporit şi mai mult prestigiul nostru în lume.

Generaţia căreia aparţine viitorul ţării noastre, a continuat Inaltul ierarh, are îndatorirea de a se forma în aşa fel pentru a face faţă tuturor problemelor vieţii. Cu cît tinerii se vor pregăti mai temeinic cu atît vor fi mai folositori patriei şi poporului.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin exprimînd sentimentele şi ideile membrilor adunării eparhiale a adresat cuvînt de caldă recunoştinţă conducătorilor patriei noastre pentru munca stăruitoare pe care ei o desfăşoară spre binele, înflorirea şi slava României.

Biserica Ortodoxă Română, a adăugat Inaltul ierarh, se arată, cu fiecare zi ce trece, tot mai însufleţită de spiritul de care este călăuzit poporul nostru. Ascultînd cuvîntul Mîntuitorului întrupat pentru păcatele noastre, ea vesteşte şi propovăduieşte neîncetat evanghelia dreptăţii, iubirii de oameni şi păcii. Ea nu trece nepăsătoare pe lîngă omul însetat de dreptate şi de o viaţă mai bună ci adaugă spiritul înalt uman pe care l-a descoperit Mîntuitorul pentru a desăvîrşi pe om, pentru a sădi în făptura sa chipul cel bun – esenţa fiinţei umane. Pe măsură ce Biserica este convinsă că are îndatorirea de a înţelege adînc propovăduirea Mîntuitorului, în aceeaşi măsură ea va sluji pe fiii ei. Ea este Biserică slujitoare; Biserica noastră strămoşească înţelege frămîntările şi năzuinţele poporului de aceea propovăduieşte necontenit dreptatea, frăţietatea şi binele, de aceea se află cu modestie şi stăruinţă acolo unde se zideşte viaţa nouă pe aceste înalte principii morale.

Rapoartele ce vor fi prezentate de consilierii administrativi la această sesiune oglindesc activitatea desfăşurată în 1964 la centrul arhiepiscopal şi în toată eparhia. Ceea ce a însufleţit pe toţi slujitorii şi credincioşii ortodocşi din Arhiepiscopia Iaşilor, în munca lor, a fost binele pentru fiecare în parte şi pentru toţi. Ei au sprijinit şi vor sprijini toate acţiunile pentru apărarea păcii, pentru dezarmare generală, pentru înţelegere între oameni şi popoare.

Dacă, pe de o parte, a continuat Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, sîntem deplin satisfăcuţi văzînd că, pe fiecare zi ce trece, lupta pentru apărarea păcii atrage sute de milioane de oameni, pe de altă parte, sîntem profund îndureraţi cînd vedem că, pe alocuri, unii oameni vorbesc de pace dar întreprind acţiuni războinice împotriva popoarelor mai mici cu ţelul de a le stăpîni şi exploata.

«Dezarmarea este un obiectiv al apărătorilor păcii de pretutindeni, dar o pace dreaptă şi trainică nu va putea fi statornicită în lume numai prin dezarmare. O lume fără arme este posibilă dar pentru o pace permanentă şi adevărată este necesară dezarmarea spirituală. Trebuie îndepărtate din suflete stările şi simţămintele de ură şi vrăjmăşie, de mîndrie şi invidie spre a face loc sentimentelor superioare care înnobilează şi înalţă pe om. Acţiunea aceasta de dezarmare trebuie realizată printr-o înarmare spirituală, prin zidirea omeniei şi a deprinderilor frumoase. Cînd se va înscăuna omenia peste tot în lume, izbucnirea unui război va fi imposibilă. In atmosfera de omenie pentru care lucrează, alături de întreg poporul nostru şi fiii ascultători ai Bisericii strămoşeşti, oamenii vor trăi ca fraţii, se vor ajuta unii pe alţii, vor fi «mădulare» unii altora.

Incheind cuvîntul, Inalt Prea Sfinţitul s-a referit la legăturile pe care Biserica Ortodoxă Română le are cu celelalte Biserici surori şi cu Mişcarea ecumenică arătînd că toate Bisericile creştine lucrează astăzi stăruitor pentru om şi pentru pacea lumii.

Rînd pe rînd, consilierii administrativi: T. Irimia, Sc. Porcescu şi D. Hadîrcă au citit dări de seamă privind activitatea desfăşurată prin sectoarele respective, în cursul anului 1964. Suspendîndu-se şedinţa, comisiile de studii şi propuneri au primit aceste dări de seamă pentru a fi analizate. La deschidere s-au citit rapoartele întocmite de comisii: *P. C. Prot. Gh. Titu,*

raportul comisiei bisericești, *P. C. inspector T. Bodnar*, raportul comisiei culturale și *P. C. Prot. M. Gheorghiu* raportul comisiei economice.

Dările de seamă și rapoartele au fost supuse, în sfîrșit, discuțiilor la care au luat parte următorii membri ai adunării eparhiale: *Acad. V. Rîșcanu*, s-a referit la sprijinul pe care slujitorii altarelor îl dau la buna desfășurare a treburilor social-patriotice și în acțiunea de apărare a păcii, a remarcat că niciodată nu s-a acordat în patria noastră atît de multă atenție monumentelor istorice bisericești ca în ultimii 15 ani și a încheiat amintind că I. P. S. Mitropolit desfășoară o rodnică activitate în lumea creștină de astăzi; *Prof. N. I. Popa* a scos în evidență faptul că dările de seamă ce au fost prezentate oglindesc, în mare măsură, modul în care slujitorii Bisericii acordă sprijin planurilor de stat; Biserica este prezentă în activitatea de valorificare a moștenirii culturale a trecutului, în munca socială, în lupta pentru apărarea păcii și în lucrarea de statornicire a «omeniei»; *P. C. Inspector T. Bodnar* a subliniat faptul că Departamentul Cultelor a acordat posturi de ghizi la bisericile și mănăstirile monumente istorice, a amintit misiunile pe care Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin le-a avut în calitate de crainic al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare, a remarcat lucrarea pe care Ortodoxia o desfășoară pentru slujirea omului și a adăugat că niciodată nu s-a lucrat așa de mult în Arhiepiscopia Iașilor ca sub înțeleapta arhipăstorire a Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin; *P. C. Protopop C. Andoni* a spus că preoții sînt tot mai conștienți de înalta misiune pe care o au în parohii; *P. C. Protopop Toma Rîpă* a amintit cîteva realizări din protopopiatul Hîrlău; *Dl. Prof. D. Lucan* și *Prof. Damian* au mulțumit Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin pentru că a oferit membrilor adunării eparhiale prilejul de a vizita monumentele istorice bisericești restaurate; în urma lucrărilor de restaurare, monumentele sînt adevărate comori de artă; *P. C. Pr. St. Verdeș* a arătat că pentru preoțimea din Arhiepiscopia Iașilor munca rodnică pe care o desfășoară I. P. S. Mitropolit Iustin este un viu și grăitor exemplu.

Vorbitorii au avut, în general, cuvinte de apreciere pentru înfăptuirile anului 1964, pentru Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin care veghează necontenit la buna desfășurare a treburilor eparhiale și pentru colaboratorii care-l înconjoară.

Luînd cuvîntul, *Dl. Gh. Nenciu*, director în Departamentul Cultelor, s-a referit la activitatea rodnică desfășurată în Arhiepiscopia Iașilor sub înțeleapta îndrumare a întîistătătorului ei, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin. D-sa a spus, între altele, că pe pămîntul Moldovei sînt presărate numeroase comori de artă veche bisericească, restaurate în ultima vreme cu sprijinul statului, spre care se îndreaptă anual mii de vizitatori din țară și de peste hotare. Bisericile și mănăstirile, monumente istorice, vorbesc despre viața culturală a poporului nostru în trecut.

In continuare, D-sa a arătat că, în geografia lumii, România este tot mai mult cunoscută. La cunoașterea țării noastre și a diferitelor ei aspecte a contribuit, fără îndoială, și Biserica Ortodoxă Română prin reprezentanții ei, între care un loc de frunte l-a avut Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin la Praga, Nyborg, Helsinki, Rodos și în alte părți. Biserica Ortodoxă Română sprijină poporul nostru în acțiunea sa pentru o viață mai bună, pentru pacea lumii. Acest sprijin, a încheiat D-sa, își are rădăcina în dragostea de patrie a slujitorilor și credincioșilor ortodocși din țara noastră.

In continuare, *P. C. Consilier D. Hadîrcă* a prezentat proiectul de plan financiar pe anul 1966 care, în urma discuțiilor, a fost aprobat.

Incheind lucrările sesiunii, *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin* a mulțumit călduros tuturor celor ce au luat cuvîntul pe marginea dărilor de seamă. Totodată, Inalt Prea Sfinția Sa a mulțumit consilierilor eparhiali, protopopilor și tuturor preoților din Arhiepiscopia Iașilor pentru munca lor bisericească și social-patriotică. Cuvînt de aleasă mulțumire a adus Inaltul Ierarh conducerii de stat pentru sprijinul real acordat Bisericii Ortodoxe Române prin Departamentul Cultelor. Atît dările de seamă cît și discuțiile au arătat că Biserica Ortodoxă Română se găsește pe drumul cel bun al înnoirii. Societatea socialistă zidește un om nou și în această acțiune o contribuție importantă aduce și Biserica noastră strămoșească.

Ideile și sentimentele membrilor adunării eparhiale de mulțumire aleasă și hotărîrea lor de a lucra și în viitor cu hărnicie, însuflețiți de cele mai frumoase sentimente față de poporul și patria noastră, au fost exprimate, la

propunerea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, în telegramele trimise D-lui Chivu Stoica, Preşedintele Consiliului de Stat, D-lui Ion Gh. Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri, D-lui Prof. D. Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, D-lui N. Bădescu, Preşedintele C. S. C. A. S., şi Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii.

O telegramă cu urări de viaţă îndelungată şi bună sporire în propovăduirea cuvîntului evangheliei a fost trimisă şi Prea Fericitului Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 16, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a oferit membrilor adunării eparhiale o masă în trapeza reşedinţei mitropolitane.

ASISTENT

SESIUNEA SINODULUI MITROPOLITAN

Marţi 23 noiembrie 1965, la reşedinţa mitropolitană din Iaşi, a avut loc sesiunea Sinodului mitropolitan în cadrul căreea s-au luat hotărîri în legătură cu unele chestiuni bisericeşti comune Arhiepiscopiei Iaşilor şi Episcopiei Romanului şi Huşilor: tipărirea calendarului pe anul 1966, întocmirea planului de editură pe anul 1966, lucrările de renovare şi modernizare de la Seminarul teologic din mănăstirea Neamţ, acordarea de burse studenţilor de la Institutul teologic şi elevilor de la seminar.

Sinodul mitropolitan ţinînd seama de prevederile Statutului de organizare al Bisericii Ortodoxe Române, art. 141 şi 142, a acordat distincţii onorifice pentru activitate deosebită pe tărîm bisericesc următorilor preoţi din Mitropolia Moldovei şi Sucevei: Preot Codreanu Iorgu-Bîrlad, preot Ardeleanu Eugen-Caşin, Tg. Ocna, şi preot Strat Vasile-Anghelești, Adjud distincţiunea de iconom stavrofor, iar preotului Manoliu Ştefan-Ghermăneşti, Huşi distincţiunea de iconom.

La această sesiune a sinodului mitropolitan s-au desfăşurat şi lucrările examenului de capacitate preoţească la care s-au prezentat următorii licenţiaţi în Teologie: Mocanu Mihai, Preda Gavril, Cuciureanu Gheorghe, Mihordea Şerban, Carp Mihai, Gheorghiu Nicolae, Pintrijel Dan, Teodorescu Flor, Moişă Gheorghe şi Ilisei Vasile. Examenul s-a desfăşurat potrivit art. 5 din Regulamentul pentru numirea şi transferarea clerului.

Toţi candidaţii, în urma examenului de capacitate preoţească, au îndreptăţirea de a cere parohii vacante.

SFINŢIREA BISERICII DIN PAROHIA FÎNTÎNA MARE — FĂLTICENI

24 octombrie 1965

Cu opt ani în urmă, credincioşii din parohia Fîntîna Mare, protopopiatul Fălticeni, au pus piatra de temelie a unui nou locaş de închinare în vatra satului lor.

Preotul Constantin Cercel, ajutat de enoriaşii săi, a lucrat cu toată rîvna, pentru a putea duce la bun sfîrşit lucrările de construcţie ale bisericii.

Pictată în frescă, împodobită cu vase, obiecte de cult şi cu veşminte preoţeşti, biserica din parohia Fîntîna Mare poate fi, astăzi, model de curăţenie şi bună gopodărire pentru multe biserici din satele şi oraşele moldovene.

In ziua de 24 octombrie 1965, biserica din parohia Fîntîna Mare a fost sfinţită de Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi.

După otpust, preotul paroh Constantin Cercel făcînd o scurtă dare de seamă asupra mersului lucrărilor de construcţie a spus că toţi credincioşii parohiei au arătat mare dragoste pentru casa lui Dumnezeu, izbutind să înalţe în opt ani de muncă neistovită o biserică mare şi frumoasă cu care se pot mîndri.

In continuare, preotul paroh a mulţumit lui Dumnezeu pentru că i-a ajutat să ducă lucrările la bun sfîrşit, autorităţilor pentru ajutorul moral şi

material pe care l-au dat şi tuturor binecredincioşilor creştini din parohia sa şi din alte parohii pentru contribuţia dată la ridicarea acestei biserici.

A mulţumit, apoi, Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru dotaţiile importante acordate bisericii din parohia Fîntîna Mare cum şi pentru osteneala ce şi-a luat venind şi săvîrşind sfinţirea bisericii.

Răspunzînd, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rostit un înălţător cuvînt de învăţătură în care a arătat că biserica este casa lui Dumnezeu; ea este şi a noastră a tuturor. Credincioşii se întîlnesc aici, duminica şi sărbătoarea şi din aceeaşi inimă rostesc rugăciuni către Tatăl nostru cel ceresc.

Referindu-se la unitatea dintre creştini, Inalt Prea Sfinţia Sa aminteşte că, după învăţătura sfintei noastre Biserici, toţi alcătuim un trup; rupîndu-ne unii de alţii, rupem trupul Domnului.

La construcţia acestei biserici au dat ajutor şi credincioşi care nu ţin sărbătorile o dată cu Biserica. Mulţumindu-le, Inalt Prea Sfinţia Sa îi îndeamnă să vină la biserică, să muncească şi să se roage împreună cu toţi ceilalţi credincioşi: munca în comun este rodnică, rugăciunea în comun este spornică.

Poporul nostru este angajat cu cinste pe calea progresului. Să nu uitaţi că dragostea de patrie şi hărnicia sînt chezăşia şi izvorul fiinţei neamului nostru.

In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul a îndemnat pe credincioşi să urmeze neîncetat binele, să se gîndească mereu unul la altul şi a rugat pe bunul Dumnezeu să dăruiască lumii pace, înfrăţire între popoare, prosperitate şi viaţă fericită pentru toţi fiii săi.

Cu aceasta, solemnitatea sfinţirii bisericii din parohia Fîntîna Mare a luat sfîrşit, lăsînd în sufletele credincioşilor o amintire de neuitat.

LITURGHIE ARHIEREASCĂ ÎN BISERICA DIN PAROHIA RÎŞCA — FĂLTICENI (7 noiembrie 1965)

Parohia Rîşca din protopopiatul Fălticeni este aşezată pe valea pîrîului cu acelaşi nume. La această parohie, în anul 1964, a fost transferat în postul de paroh preotul Teodor Moroşanu.

Avînd o experienţă de 10 ani în pastoraţie, tînărul preot a continuat lucrările de reparaţii la biserica parohială începute de antecesorii săi.

Pornind cu hotărîre la această muncă, preotul Teodor Moroşanu a reuşit să strîngă în jurul său pe toţi binecredincioşii creştini şi să-i convingă să purceadă la reparaţia bisericii, a casei parohiale şi a împrejmuirilor.

In ziua de 7 noiembrie 1965, credincioşii din parohia Rîşca împreună cu păstorul lor sufletesc au avut bucuria de a vedea încununarea muncii lor: biserica a fost sfinţită de Inalt Prea Sfinţitul Iustin, întîistătătorul Bisericii moldovene.

In dimineaţa acelei zile, sosind în parohia Rîşca, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a fost primit după toată rînduiala şi întîmpinat de credincioşi îmbrăcaţi în straie de sărbătoare şi de soborul slujitorilor înveşmîntaţi.

După slujba de redeschidere a bisericii, Inalt Prea Sfinţitul a săvîrşit, în faţa bisericii sfînta Liturghie. Răspunsurile au fost date de corul elevilor de la Seminarul Teologic din Mănăstirea Neamţ, dirijat de P. C. Prof. C. Sîrbu.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, preotul paroh Teodor Moroşanu, făcînd un scurt raport Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, a arătat că a fost înconjurat cu dragoste de credincioşii din parohia sa şi în felul acesta a reuşit să ducă la capăt lucrările de reparaţii la biserică şi casa parohială. El a mulţumit autorităţilor şi tuturor credincioşilor pentru ajutorul dat şi Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru dotaţiile acordate şi pentru că a venit în parohia Rîşca să săvîrşească sfînta Liturghie şi să binecuvinteze pe credincioşi.

In cuvîntul pe care l-a rostit, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Instin şi-a exprimat bucuria văzînd cum credincioşii din parohia Rîşca, la îndemnul păstorului lor, au izbutit să-şi înfrumuseţeze biserica parohială, cum îl înconjoară cu dragoste, şi-l urmează făcînd voia lui Dumnezeu.

Amintind de unele împerecheri ce au existat în biserica primară, la Corint, Inalt Prea Sfinţia Sa îşi exprimă adînca mîhnire pentru unele neînţelegeri ce mai există încă între credincioşii din parohia Rîşca pe teme calenda-

ristice. Din cauza mîndriei unii credincioși, vrînd să fie mai mult decît sînt, s-au îndepărtat de credință, de rînduielile Bisericii, de sfintele Taine, de Hristos. Arătînd că și slăvitul apostol Pavel ne îndeamnă la unitate în credință, Inalt Prea Sfinția Sa a stăruit în îndemnul ca toți credincioșii să caute cu toată tăria și să urmeze învățătura, rînduielile și pravilele sfintei noastre Biserici.

In încheiere, întîistătătorul Arhiepiscopiei Iașilor a îndemnat pe credincioși să păstreze credința așa cum au moștenit-o, să arate și să se poarte cu dragoste față de frații lor care s-au îndepărtat de Biserică pe tema calendarului. Mulțumind tuturor pentru participare, Inalt Prea Sfințitul a rugat pe bunul Dumnezeu să le dăruiască viață îndelungată, bună stare, spor și fericire, să-i întărească spre tot lucrul bun și folositor, să fie următori îndrumărilor date de conducătorii țării noastre, căutînd pacea și făcînd binele.

Cu aceste îndrumări, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit și-a încheiat cuvîntul său, care a fost ascultat cu mare atenție de credincioși și solemnitatea s-a sfîrșit.

HRAMUL MĂNĂSTIRII AGAPIA

(8 noiembrie 1965)

In ziua de 8 noiembrie, Mănăstirea Agapia prăznuiește, cu fastul monahal îndătinat aici, pe sfinții voievozi Mihail și Gavril patronii mănăstirii.

Din vremuri vechi, credincioșii din satele vecine vin la mănăstirea Agapia în ziua de Sfinții Voievozi ca să asculte sfînta slujbă și corul maicilor, să privească cu admirație minunatele picturi ale marelui nostru Nicolae Grigorescu.

Anul acesta hramul mănăstirii Agapia a fost prăznuit cu un fast deosebit, fiind cinstit cu prezența Inalt Prea Sfințitului Iustin Intîistătătorul Bisericii moldovene.

La orele 10 dimineața, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit, îmbrăcat în toate veșmintele arhierești, a pornit, în sunetele clopotelor, de la stăreție la biserica mare din incinta mănăstirii unde a săvîrșit în sobor sfînta Liturghie; răspunsurile au fost date de corul mănăstirii condus de monahia Eufrasia Sîrbu.

Atît călugărițele cît și credincioșii au ascultat în tăcere și adîncă evlavie dumnezeiasca slujbă a hramului care s-a încheiat cu un parastas pentru pomenirea fericiților ctitori ai mănăstirii.

La sfîrșitul slujbei, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit a rostit cuvîntul său de învățătură, în care a arătat că dintre darurile cele bogate pe care Dumnezeu le revarsă asupra noastră, rugăciunea este cea dintîi latură a evlaviei creștine; ea este actul permanent de trăire în sînul dumnezeirii. Prin credință ne înălțăm sufletul către ziditor, trăim adevărul și sîntem feriți de orice rătăcire.

Dacă rugăciunea, izvorîtă din credința noastră, este actul de legătură verticală între oameni și Dumnezeu, milostenia, izvorîtă din dragoste, este legătura orizontală care apropie pe oameni unii de alții; ea are un caracter general care merge pînă la jertfirea de sine. Postul, curăția fiecăruia dintre noi, în scurt, echilibrul desăvîrșit în ființa noastră omenească formează fundamentul moral al evlaviei creștine. Referindu-se la viața monahală, Inalt Prea Sfințitul a arătat că unii creștini – monahii și monahiile – trăiesc viața făgăduită lui Dumnezeu. Prin voturile monahale ei urmăresc desăvîrșirea: sărăcia, înțeleasă ca o judicioasă folosire a bunurilor materiale, ascultarea înțeleasă ca o latură a vieții noastre în smerenie, și fecioria ca o latură a vieții noastre în curăție.

In continuare, Inalt Prea Sfințitul a arătat că în mănăstirea Agapia există de veacuri o viață monahală frumoasă. Pe lîngă evlavie, aici au fost cultivate și alte însușiri ale ființei noastre: arta națională românească, mărturie scumpă a istoriei culturale moldovenești.

Toate acestea alcătuiesc cununa de aur a mănăstirii.

Incheind, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit a adresat tuturor viețuitoarelor

mănăstirii, conduse de P. C. Stareță Eustochia Ciucanu, îndemnul părintesc și cald de a cultiva și în viitor aceste laturi ale evlaviei creștine.

Cu aceasta prăznuirea sfinților voievozi Mihail și Gavril la mănăstirea Agapia s-a sfîrșit.

Diac. T. M.

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA NOIEMBRIE

Conferințele preoțești din zilele de 9, 10, 11 și 12 noembrie încheie șirul conferințelor programate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1965.

La aceste conferințe s-a tratat tema: „*Manifestări interortodoxe în ultimii ani*"; ele au fost prezidate de delegați ai Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin: P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, consilier administrativ la protopopiatele Tîrgul Neamț și Piatra Neamț; P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier administrativ, la protopopiatele Fălticeni și Botoșani; P. C. Pr. Teodor Irimia, consilier administrativ, la protopopiatele Săveni, Suceava, Rădăuți și Dorohoi; P. C. Pr. Teodor Bodnar, inspector bisericesc, la protopopiatele Iași, Pașcani, Hîrlău și Gura Humorului; P. C. Pr. Constantin Andoni, protopop, la protopopiatele Vatra Dornei și Cîmpulung.

Deschizînd conferințele, delegații eparhiali au adus preoților binecuvîntarea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin; în continuare, ei s-au referit la unele aspecte mai importante ale vieții publice și bisericești din țara noastră și din alte părți, insistînd, îndeosebi, asupra acțiunilor pentru pacea lumii. Ei au scos în evidență faptul că în toate aceste acțiuni se observă ca trăsătură caracteristică o preocupare ecumenică atît în conferințele mondiale pentru așezarea păcii, cît și în conferințele creștine pentru pace. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a apreciat că este potrivit să se vorbească despre acțiunile Bisericilor Ortodoxe nu numai pentru a se apropia unele de altele, ci și pentru a sluji idealurile umane și creștine pe plan mondial. Pe de altă parte, ei au arătat că toată lumea creștină se asociază la protestele unanime împotriva războiului inuman din Vietnam și în general împotriva amestecului în treburile interne ale altor popoare.

Omenirea întreagă dorește cu ardoare să dispară aceste pete care întunecă perspectiva luminoasă a păcii în lume.

Delegații chiriarhali au mai amintit în cuvîntul rostit că începînd de la 1 septembrie 1965, slujitorii altarelor au primit salarii majorate, ca urmare a hotărîrii luate de Conducerea Statului. Pentru această îmbunătățire a salariilor, preoții au adus calde și respectuoase mulțimiri Conducerii de Stat.

Lucrarea cu tema «Manifestări interortodoxe în ultimii ani» a fost susținută de următorii preoți: D. Popescu-Iași; Gh. Ghemu-=Hîrlău; V. Miron-Pașcani; D. Suciu-Suceava; I. Macovei-Botoșani; D. Zamisnicu-Fălticeni; V. Stoleru-Cîmpulung; N. Miron-Dorohoi; A. Focșa-Săveni; C. Crainic-Gura Humorului; I. Grigorovici-Rădăuți; C. Vîrlan-Vatra Dornei; V. Amironesei-=Piatra Neamț; Const. Stăcescu-Tg. Neamț.

In cadrul discuțiilor care s-au purtat pe marginea conferințelor, în legătură cu tema dezvoltată, delegații eparhiali au subliniat importanța manifestărilor interortodoxe în ultimii ani; Sărbătorirea mileniului Sf. Munte Athos (23-24 iunie 1963); Sărbătorirea jubileului a 50 de ani de arhierie a P. F. Patriarh Alexei al Moscovei (12-22 iulie 1963); A doua Conferință Panortodoxă de la Rhodos (20-29 septembrie 1963); Comisia pregătitoare pentru cel de al doilea Congres de Teologie Ortodoxă (București, 1-9 iunie 1964); A treia Conferință Panortodoxă de la Rhodos (1-15 noiembrie 1964). Ei au arătat că aceste manifestări interortodoxe se situiază în cadrul preocupărilor actuale ale umanității și au insistat asupra contribuției pe care o aduc ele la promovarea ideii de coexistență pașnică între toate popoarele.

In concluzie, ei au scos în evidență faptul că prin aceste manifestări, ortodoxia ca formă de slujire în duh și adevăr a lui Dumnezeu și de călăuzire a omului pe calea sa ascendentă către desăvîrșire, trebuie să stăruie pentru realizarea păcii în lume - condiție esențială pentru desăvîrșirea omului - după cum se spune în mesajul evanghelic de la Nașterea Domnului: «Slavă

întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Prin întîistătătorii ei, Biserica Ortodoxă Română este prezentă la manifestările interortodoxe din ultimii ani, contribuind astfel la promovarea spiritului de frăţietate şi de pace în lume.

In continuarea lucrărilor, preoţii desemnaţi au citit expuneri în legătură cu activitatea misionară şi socială pe care au desfăşurat-o în parohiile lor, apoi delegaţii Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit au dat diferite sugestii şi îndrumări pe care slujitorii sfintelor altare trebuie să le urmărească pentru a fi, după cuvîntul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în slujba binelui, propovăduitori ai dreptăţii, ai iubirii şi ai înfrăţirii între credincioşi.

Cunoscînd că în Biserica Ortodoxă exemplul este deplin grăitor, preoţimea ortodoxă va căuta să promoveze în rîndurile credincioşilor idealurile creştine de pace şi strădaniile pe care le fac întîistătătorii sfintei noastre Biserici pentru realizarea păcii în lume, pentru progresul întregii omeniri, pentru viaţa liberă şi fericită a oamenilor.

In încheiere, delegaţii centrului arhiepiscopal au stăruit în îndemnul făcut preoţilor de a îngriji bisericile, casele parohiale şi cimitirele şi de a fi pildă vie de hărnicie şi conştiinciozitate.

Cu aceste îndemnuri, conferinţele preoţeşti din luna noiembrie au luat sfîrşit.

Ele au întărit sentimentul că manifestările interortodoxe din ultimii ani contribuie în chip neîndoios la netezirea drumului către unitatea creştină.

Diac. T. M.

†

PREOTUL IPOLIT IVĂNCESCU

Duminică 14 noiembrie 1965, a încetat din viaţă după o îndelungată suferinţă, preotul pensionar Ipolit Ivăncescu.

Născut în 1896 în comuna Carapciu, dintr-o familie de ţărani, el a urmat şcoala elementară în satul său natal, după care s-a înscris la liceu, apoi la Facultatea de Teologie pe care a absolvit-o în anul 1925.

In 1926 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Stroieşti (Suceava). De aici, la cerere, a fost transferat la Stupca (Ciprian Porumbescu), apoi la Marginea-Rădăuţi, iar din luna mai anul 1934 la Băişeşti, protopopiatul Fălticeni, unde a păstorit pînă în toamna anului 1957 cînd a fost pensionat pentru cauză de boală.

Părintele Ipolit Ivăncescu a fost un devotat slujitor al Bisericii noastre, un bun păstor al turmei sale, un propovăduitor al păcii şi înfrăţirii între oameni.

Miercuri, 17 noiembrie 1965, după Sfînta Liturghie, în biserica din parohia Băişeşti a avut loc rînduiala înmormîntării părintelui Ipolit Ivăncescu, în prezenţa îndureratei sale familii şi a enoriaşilor din Băişeşti, săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop de Fălticeni, Pr. Modest Grădinaru.

Au rostit cuvîntări P. C. Protopop Modest Grădinaru, în numele preoţilor din protopopiatul Fălticeni, preotul pensionar Teodor Stuseac, în numele colegilor de şcoală şi preotul paroh Constantin Malanca în numele enoriaşilor şi a consiliului parohial din Băişeşti.

Preot CONST. MALANCA

B. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

In ziua de 15 noiembrie 1965, a avut loc sesiunea anuală a adunării eparhiale a Episcopiei Romanului şi Huşilor.

Potrivit programului stabilit, după ce mai întîi s-a oficiat Te-Deum în Catedrala episcopală, la orele 10, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a deschis lucrările sesiunii anuale a adunării eparhiale.

In cuvîntul său de deschidere Prea Sfinţitul Episcop a precizat de la început că întîlnirea cu membrii adunării eparhiale este un prilej plăcut de revedere, de bună cunoaştere reciprocă şi de adîncire în climatul prieteniei, a problemelor ce se pun în discuţie.

Apoi, într-o privire de ansamblu, Prea Sfinţia Sa a făcut constatarea că în Patria noastră poporul construieşte cu însufleţire şi încredere viaţa cea nouă, sub faldurile aceluiaşi steag de pace şi progres, purtat azi de mîini tinere şi viguroase.

Sub steagul acestei munci entuziaste, Biserica înţelege să pună continuu în valoare energiile ei duhovniceşti, spre binele harnicului şi talentatului nostru popor muncitor, sprijinind cu elan aspiraţiile sale fireşti, spre progres şi un trai mai bun.

La sfîrşitul cuvîntului de deschidere, Prea Sfinţitul şi-a exprimat deplina convingere că lucrările adunării se vor desfăşura la un nivel superior ca şi în anii precedenţi.

După formarea biroului şi constatarea prezenţei membrilor, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a declarat adunarea deschisă şi a salutat prezenţa reprezentanţilor Departamentului Cultelor, după care s-a citit darea de seamă a secţiei administrativ-bisericeşti de către P. C. Preot Nicolae Toderici, consilier administrativ.

Din darea de seamă prezentată a reieşit că în Eparhia Romanului şi Huşilor viaţa administrativ-bisericească s-a desfăşurat, în cursul anului 1964, în mod normal. Preoţii şi-au îndeplinit cu prisosinţă îndatoririle lor pe tărîm bisericesc şi social-patriotic, mişcările de personal s-au făcut la timp iar disciplina preoţilor a fost bună.

Apoi, P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial, a prezentat darea de seamă a secţiei cultural-sociale. P. C. Sa în expunerea făcută a arătat că, în cursul anului 1964, activitatea cultural-socială din Eparhia noastră a fost la înălţime. Preoţii au folosit toate publicaţiile editate de Sfînta Patriarhie cum şi revista «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» şi totodată au citit în biserici pastoralele Prea Sfinţitului Episcop. Ei au participat cu regularitate la conferinţele preoţeşti şi au depus o muncă stăruitoare pe tărîm social şi în special în lupta pentru apărarea păcii. In acelaşi timp, raporturile credincioşilor cu celelalte culte au fost de bună colaborare, ura confesională fiind cu totul îndepărtată.

In sfîrşit, a urmat expunerea dării de seamă a activităţii economico-gospodăreşti prezentată de catre P. C. Preot Constantin Platon, consilier administrativ. Din cele expuse s-a putut vedea că, în cursul anului 1964 activitatea economico-gospodărească a Eparhiei s-a desfăşurat în foarte bune condiţiuni.

După prezentarea dărilor de seamă a celor trei secţii şi trecerea lor la comisiile respective spre a fi analizate, şedinţa a fost suspendată.

La redeschiderea şedinţei, s-au citit referatele cu privire la dările de seamă şi după discuţiile la care au luat parte mai mulţi membri ai adunării eparhiale ele au fost aprobate de către plenul adunării cu precizarea că toate

trei au fost bine întocmite şi au oglindit cu lux de amănunte activitatea Eparhiei Romanului şi Huşilor, sub toate aspectele, cu rezultate îmbucurătoare.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Sfinţitul Episcop Partenie, în cuvîntul de închidere, a mulţumit în chip deosebit membrilor adunării eparhiale pentru participarea la şedinţă şi a subliniat spiritul ales în care s-au purtat discuţiile. După aceasta a urat tuturor mult spor în activitatea zilnică ce o desfăşoară fiecare la locul său de muncă, apoi a închis lucrările acestei sesiuni.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

CONFERINŢELE DE ORIENTARE DIN LUNA NOIEMBRIE 1965

Intre 15 şi 18 noiembrie a. c., s-au ţinut în Eparhia noastră ultimile conferinţe de orientare din anul 1965.

Ca de obicei, ele au fost prezidate de către delegaţii Prea Sfinţitului Episcop după cum urmează: P. C. Preot Nic. Toderici la protopopiatul Roman; P. C. Preot Constantin Platon la protopopiatele Negreşti, Vaslui şi Huşi; P. C. Preot Ermil Bărbieru la protopopiatele Moineşti, Bîrlad şi Bacău; P. C. Preot Constantin Ionescu, preşedintele Consistorului eparhial, la protopopiatul Adjud, şi P. C. Protopop I. Negrea la protopopiatul Tîrgu Ocna.

Subiectul dat spre tratare, intitulat: «Manifestări interortodoxe în ultimii ani», a avut scopul de a readuce în centrul atenţiei preoţilor aspecte ale vieţii bisericeşti ortodoxe contemporane.

Conferenţiarii au insistat asupra eforturilor făcute de Biserica Ortodoxă în ultimii ani pentru a arăta că păstrează nealterate adevărurile de credinţă în forma lor cea mai autentică şi, în acelaşi timp, pentru a arăta că stăruie pentru viaţa fericită a oamenilor şi pentru pacea lumii.

Intîlnirile interortodoxe au început cu Conferinţa de la Moscova din anul 1948 şi au continuat cu acelea de la Rhodos, Muntele Athos etc.

Cu ocazia întîlnirilor frăţeşti, Biserica Ortodoxă şi-a exprimat şi gîndul său de aur de a răspunde afirmativ la orice propunere referitoare la unirea dintre Bisericile creştine, situîndu-se însă pe o poziţie egală cu celelalte confesiuni creştine.

De asemenea, toţi conferenţiarii n-au putut trece sub tăcere faptul că la întrevederile ce au avut loc în ultimii ani, Biserica Ortodoxă şi-a exprimat categoric dorinţa de a fi în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace, atitudine justificată atît de sensul doctrinei sale cît şi de faptul că vrea să meargă în pas cu vremea şi să se afirme ca o instituţie care prin învăţătura sa doreşte să fie de folos omenirii zilelor noastre pentru realizarea celui mai înalt şi mai uman ideal: pacea între popoare.

In ceea ce priveşte Biserica Ortodoxă Română, este o cinste pentru noi să afirmăm, cu prilejul tuturor acestor întîlniri, că ea s-a afirmat ca o Biserică de mare prestigiu în cadrul celorlalte Biserici Ortodoxe.

In încheiere, vorbitorii referindu-se la importanţa acestor întîlniri interortodoxe au scos în evidenţă faptul că Ortodoxia a arătat că păstrează nealterat întreg tezaurul de învăţături creştine şi, în acelaşi timp, că este în slujba omenirii.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

REDESCHIDEREA BISERICII DIN PAROHIA CORBASCA PROTOPOPIATUL ADJUD

Duminică 3 octombrie 1965 a fost pentru credincioşii din comuna Corbasca o zi de mare sărbătoare şi bucurie duhovnicească, prilejuită de redeschiderea vechii lor biserici parohiale renovată în interior şi exterior cu sprijinul administraţiei eparhiale şi prin contribuţia credincioşilor din parohie.

Slujba vecerniei cu sfinţirea artoselor s-a săvîrşit de către un sobor de preoţi in frunte cu P. C. Protopop de Adjud, Roman Drug, sîmbătă 2 octombrie 1965.

A doua zi, duminică 3 octombrie, a sosit Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron al Romanului şi Huşilor, care a săvîrşit slujba de redeschidere a bisericii. Fiind o zi frumoasă, Sfînta Liturghie s-a oficiat în curtea bisericii pe o platformă bogat ornată cu covoare şi verdeaţă. Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de corul parohiei Scărişoara din comuna Corbasca, condus de cîntăreţul Gh. Stratulat.

După darea de seamă prezentată de preotul paroh Silvestru Danilă asupra lucrărilor de reparaţii a bisericii, a luat cuvîntul Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron. Pornind de la pericopa zilei, Prea Sfinţitul s-a referit la prestigiul de care se bucură patria noastră pe arena internaţională, apoi a insistat asupra îndatoririlor pe care le au clericii şi credincioşii de a contribui prin munca lor de fiecare zi la o viaţă tot mai prosperă şi mai îmbelşugată; orice slujitor şi orice creştin al Bisericii trebuie să pătrundă adînc înţelesul cuvintelor Sfintei Scripturi: «Fă altora ceea ce-ţi doreşti ţie însuţi».

După tradiţionala agapă ce a avut loc la casa parohială, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a plecat spre reşedinţa episcopală cu bucuria prilejuită de roadele duhovniceşti bogate din parohia Corbasca.

ASISTENT

SFINŢIREA BISERICII DIN PAROHIA ANGHELEŞTI, RAIONUL ADJUD

Duminică 19 septembrie 1965, a avut loc sfinţirea bisericii din comuna Angheleşti, raionul Adjud.

Evenimentul sfinţirii bisericii era aşteptat cu nerăbdare. După ritualul îndătinat, Prea Sfinţitul Episcop Partenie, înconjurat de un sobor de preoţi, a săvîrşit tîrnosirea bisericii şi Sfînta Liturghie. Răspunsurile au fost date de corul Catedralei episcopale din Roman, condus de diaconul Dumitru Teofănescu.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, parohul locului, preotul Vasile Strat, a prezentat o scurtă dare de seamă. Cucernicia Sa a arătat că, în timpul celor 28 de ani de păstorire, şi-a îndeplinit cu toată rîvna îndatoririle de slujitor al altarului. Ţelul pe care l-a avut – ridicarea unei biserici – a fost atins cu muncă stăruitoare, fiind ajutat de meşterul Ion T. Ghiuş, care se odihneşte aeum sub streaşina acestei biserici.

Preotul paroh a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop pentru ajutorul bănesc acordat, organelor de stat pentru concursul dat în timpul lucrărilor de construcţie a bisericii, consiliului parohial, pictorului Adolf Cantini pentru frumoasa pictură executată şi tuturor enoriaşilor care s-au ostenit pentru lucrarea de înfrumuseţare a sfîntului locaş.

In încheiere, a asigurat pe Prea Sfinţitul Episcop că, şi în viitor, îşi va continua activitatea în ogorul Bisericii cu aceeaşi rîvnă, spre folosul păstoriţilor şi pentru înflorirea scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

In cuvîntul său, Prea Sfinţitul Episcop Partenie îşi exprimă mulţumirea în legătură cu modul în care s-au înfăptuit lucrările de construcţie ale bisericii.

Munca depusă de fiecare dintre credincioşi, a spus Prea Sfinţitul Episcop, a avut ca rezultat înălţarea acestui locaş de rugăciune, care a fost sfinţit astăzi.

Biserica este locul unde troneazâ neîncetat Iisus Hristos, în care dreptcredincioşii se roagă.

In Evanghelia zilei aţi auzit cuvintele: «Ce va da omul în schimb pentru sufletul său». Indemnul ce vă fac este ca în viaţa voastră să vă îndepliniţi datoriile trupeşti şi sufleteşti cu multă tragere de inimă şi cu credinţă pentru a vă dovedi vrednici fii ai Bisericii.

Vă mai îndemn să fiţi buni credincioşi ai Bisericii, dar totodată, şi buni cetăţeni ai scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România, pentru că rostul bunului credincios este acela de a osteni atît pentru Patria pămînteasca cît şi pentru Patria cerească».

B.M.M.B.
2006-2007

După terminarea întregii solemnităţi, a urmat o agapă oferită credincioşilor, în curtea bisericii, la care a luat parte şi Prea Sfinţitul Episcop Partenie cu preoţii care au slujit. La această agapă, preotul Vasile Strat, în numele parohienilor săi, a ţinut să-şi exprime din nou sentimentele de bucurie prilejuite de această măreaţă sărbătoare, pentru care a mulţumit întîistătătorului Episcopiei Romanului şi Huşilor.

Pr. NICOLAE TODERICI

†

PREOT VASILE RUXANDA

După o lungă şi grea suferinţă, a încetat din viaţă în ziua de 17 august 1965 preotul Vasile Ruxanda de la parohia Cozmeşti, protopopiatul Huşi.

El s-a născut în anul 1905 în satul Moşna. După ce a terminat şcoala elementară în satul său natal, a urmat cursurile Seminarului teologic din Huşi, la care s-a distins la studii şi purtare.

In anul 1927 a absolvit seminarul şi a fost hirotonit preot pe seama parohiei Grozeşti, de unde, după un an, a fost transferat în parohia Cozmeşti pe care a păstorit-o pînă în ultimile clipe ale vieţii.

In anul 1933 şi-a luat licenţa în Teologie.

Timp de aproape 37 de ani cît a păstorit în parohia Cozmeşti, s-a arătat ca un adevărat slujitor, păstor şi conducător al enoriaşilor săi.

Bun, blînd, calm şi înzestrat cu un deosebit tact pastoral, a ştiut să-şi apropie pe toţi credincioşii care veneau la el ca la un adevărat părinte duhovnicesc.

Corpul său neînsufleţit - îmbrăcat în sfintele odăjdii - a fost depus în biserica satului în care a slujit cu zel şi prestanţă pînă la moarte.

In asistenţa familiei şi a credincioşilor îndureraţi, slujba pogribaniei preoţilor mireni a fost oficiată sîmbătă 21 august 1965, orele 16, de un sobor de preoţi în frunte cu preotul Ion Galea de la porohia Dobrina. Răspunsurile la serviciul funebru au fost date alternativ, de corul parohiei întemeiat de defunctul păstor, precum şi de corul cîntăreţilor bisericeşti condus de Dl. Ştefan Jieanu.

La sfîrşitul slujbei, a luat cuvîntul preotul I. Galea, care a elogiat calităţile dispărutului preot, devotat slujitor al altarului. In numele colegilor de seminar şi de bancă a vorbit preotul Vasile Ciocîrlan, care a evocat clipele duioase trăite împreună cu decedatul, la seminar. Vorbitorul s-a referit şi la înfăptuirile preotului V. Ruxanda în parohia pe care a păstorit-o. Cel din urmă a vorbit preotul Mihai Maleş, care, în calitate de fost coleg de facultate, a ţinut să evidenţieze sîrguinţa colegului dispărut. Prin dispariţia sa - a precizat vorbitorul - familia pierde pe cel mai drag şi iubit protector al ei, Biserica un zelos slujitor, enoriaşii pe iscusitul lor păstor, iar colegii pe unul dintre bunii prieteni.

In sunetele clopotelor, în cîntările funebre ale slujitorilor precum şi în lacrimile familiei şi a tuturor celor ce au luat parte la această tristă solemnitate, sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale preotului Vasile Ruxanda a fost coborît în cripta de lîngă biserica la care a slujit cu rîvnă aleasă.

Fie-i veşnică pomenirea.

Pr. MIHAI MALEŞ

ÎNSEMNĂRI 667

Crucea Domniței din Delenii Hîrlăului *(Aurel I. Gheorghiu)*; **Din impresiile și însemnările vizitatorilor în legătură cu monumentele istorice bisericești din Arhiepiscopia Iașilor.**

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 673

Gerald Götting, **«Begegnung mit Albert Schweitzer**, Berlin 1961 *(Pr. Dimitrie Popescu)*; *Hadrian Daicoviciu*, **Dacii**, București 1965 *(Veniamin Ciobanu)*; **«Studii și articole de Istorie»**, vol. V, București 1963 *(G. I. Buzatu)*; **Romanoslavica**, vol. XI (istorie), București 1965 *(Preot Paul Mihail)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ARHIEPISCOPIA IAȘILOR . . . 681

Sesiunea anuală a Adunării eparhiale *(Asistent)*; **Sesiunea Sinodului mitropolitan**; **Sfințirea bisericii din parohia Fîntîna Mare-Fălticeni**; **Liturghie arhierească la biserica din parohia Rîșca-Fălticeni**; **Conferințele preoțești din luna noiembrie**; **Hramul Mănăstirii Agapia** *(Diac. T. M.)*; † **Preotul Ipolit Ivăncescu** *(Pr. Const. Malanca)*.

B. EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR . . 589

Sesiunea Adunării eparhiale *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Conferințele de orientare din luna noiembrie 1965** *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Redeschiderea bisericii din parohia Corbasca-Adjud** *(Asistent)*; **Sfințirea bisericii din parohia Angheleşti-Adjud** *(Pr. Nicolae Toderici)*; † **Preot Vasile Ruxanda** *(Pr. Mihail Maleș)*.

42.420